RÛHU'L - FURKĀN

TEFSÎRİ

Cild: 4

HAZIRLAYANLAR:

Mahmud USTAOSMANOĞLU

Riyâsetinde ilmî bir heyet

MÜCEDDİD
MAHMUT EFENDİ
VAKFI

İSTANBUL - 2022

Bu cildin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerime teşekkür eder,

Alîm ve Habîr olan Mevlâ Te`âlâ tarafından mükâfatlandırılmalarını niyâz ederim.

Mahmud USTAOSMANOĞLU
(İsmailağa Camii Em. İmam-Hatibi)

Yayınlayan

ahıska yayınevi

Çengeldere Mah. Gündoğdu Cad. No:53/A
Çavuşbaşı - Beykoz / İstanbul
Tel : 0216 479 79 79
www.ahiskayayinevi.com / info@ahiskayayinevi.com

ISBN Takım: 978-605-5456-04-7 (Tk.)

ISBN 4. Cilt: 978-605-5456-08-5 (4.c)

Baskı

Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu, No:8
Davutpaşa / İstanbul Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687

Satış ve Dağıtım

Ahıska Yayınevi

Tel & Whatsapp:

0216 479 79 79

www.ahiskayayinevi.com

© Bu eserin bütün hakları Ahıska Yayınevi'ne aittir. Tamamı yahut bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

بسم الله الرحمن الرحيم

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِلَّا
مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيْلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ ۗ قُلْ فَاْتُوْا
بِالتَّوْرٰىةِ فَاتْلُوْهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩٤﴾
قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ ۗ فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۗ وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ
مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ۚ ﴿٩٦﴾ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ
وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ۗ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۗ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٧﴾
قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُوْنَهَا عِوَجًا وَّاَنْتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٩﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تُطِيْعُوْا فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِيْنَ
اُوْتُوا الْكِتٰبَ يَرُدُّوْكُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ كٰفِرِيْنَ ﴿١٠٠﴾

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin, dünya dolusu malları sadaka olarak verseler de, kabul olunmayacağını açıkladıktan sonra, müminlerin faydalanacakları sadakaları açıklamak üzere şöyle buyuruyor.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ (٩٢)

KELİME MANASI (92)

(لَنْ تَنَالُوا) **Asla nail olamaz** (ulaşamaz) **sınız,** neye? (الْبِرَّ) **birre** (hayrın en âlâsına veya Allah-u Tealâ'nın rahmeti, rızası ve cennetinden ibaret olan birrine, iyiliğine), ne zamana kadar? (حَتّٰى تُنْفِقُوا) **infak edinceye** (verinceye) **kadar,** nelerden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** (تُحِبُّونَ) **seviyorsunuz,** yani mala, cana ve nefse ait sevilen şeylerden Allah-u Tealâ'nın rızası için vermedikçe, yukarıda anlatılan birr makamına ulaşamazsınız. (وَمَا) **ve her neyi,** (تُنْفِقُوا) **infak edersenez,** o da nedendir? (مِنْ شَيْءٍ) **her hangi bir şeydendir,** yani canınızın istediği temiz bir şeyi veya istemediğiniz çirkin bir şey verirseniz, (فَإِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ) (بِهِ) **onu** (verdiğinizi), (عَلِيمٌ) **hakkıyla bilicidir.**

MEALİ ŞERİFİ (92)

Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) **vermedikçe, birre** (en büyük iyiliğe, Allah-u Tealâ'nın sevabına ve cennetine) **asla erişemezsiniz. Ve her ne şeyi verirseniz, şüphe yok ki, Allah** (-u Tealâ) **onu hakkıyla bilicidir.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, (بِرّ) **Birr:** lügatta bol hayır demektir. İmamı Hasen'den rivayet edildiğine göre, Ayet-i celilenin manası "**Sevdiklerinizden vermedikçe ebrar** (iyi kullar) **olamazsınız .**" demektir.

İmamı Mukatil ve Ata'nın buyurduğuna göre de, "**Sevdiklerinizi vermedikçe Allah** (-u Tealân) **ın Birrine** (sevabına) **ulaşamazsınız.**" demektir.

İbni Cerîr, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın ayet-i celilede geçen Birr'i Cennetle tefsir ettiğini rivayet etmiştir. Bu tefsir, Mesruk, Süddî, ve Amr İbni Meymun hazretlerinden de rivayet edilmiştir. Buna göre mana " **Sevdiklerinizden vermedikçe cennete kavuşamazsınız.**" demektir.

Ayeti celilede geçen (مِمَّا تُحِبُّونَ) "**Sevilen şey**" den maksadın ne olduğu hakkında bir kaç söz vardır. Bazıları bunun **mal** olduğunu söylemişlerdir. zira bütün insanlar malı sevmektedir.

Bazıları tarafından bunun **en kıymetli mallar** olduğu söylenmiştir. Bazıları da bunun, **insanın sevdiği her şeyi** içine aldığını açıklamışlardır.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre İmamı Hasen *(Radıyallahu Anh)* **"Allah rızası için sevdiği bir hurmayı bile sadaka veren bu ayet-i celilenin verdiği müjdeye dahildir."** buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celilede geçen: **İnfak**'tan ne kastedildiği hakkında ihtilâf edilmiştir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre bu, **farz olan zekât**'ı vermektir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göreyse, **diğer sadakalardır.** Kazî Beyzavî'nin buyurduğuna göreyse, bu infak, **farz olan zekâta ve müstehap olan sadakalara** şamildir,

İmamı Fahrurrazi'nin beyanına göre (مِمَّا تُحِبُّونَ) de bulunan (مِنْ) lâfzı, ba'z manasını ifade ettiğinden, Ayet-i celilenin manası: **"Sevdiğiniz şeylerin bir kısmını verinceye kadar bol sevaba ulaşamazsınız"** demektir. yoksa hepsini verinceye kadar demek değildir. Çünkü hepsini vermekte, başkasını zengin edeceğim diye kendini muhtaç bırakmak vardır ki, bu doğru bir şey değildir.

ASHAB-I KİRAM'IN VE EVLİYAYI İZAMIN BU AYETİ CELİLEYLE NE KADAR GÜZEL AMEL ETTİKLERİNİ BİLDİREN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

١ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يَقُوْلُ: كَانَ اَبُوْ طَلْحَةَ اَكْثَرَ الْاَنْصَارِ بِالْمَدِيْنَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ وَكَانَ اَحَبُّ اَمْوَالِهِ اِلَيْهِ بَيْرُحَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ وَكَانَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيْهَا طَيِّبٍ. قَالَ اَنَسٌ فَلَمَّا اُنْزِلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ﴾ قَامَ اَبُوْ طَلْحَةَ اِلٰى رَسُوْلِ اللهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ: اِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى يَقُوْلُ ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ﴾ وَاِنَّ اَحَبَّ اَمْوَالِى اِلَىَّ بَيْرُحَاءُ وَاِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلّٰهِ اَرْجُوْ بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللهِ فَضَعْهَا يَا رَسُوْلَ اللهِ حَيْثُ اَرَاكَ اللهُ قَالَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: «بَخٍ ذٰلِكَ مَالٌ رَابِحٌ ذٰلِكَ مَالٌ رَابِحٌ وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ وَاِنِّى اَرٰى اَنْ تَجْعَلَهَا فِى الْاَقْرَبِيْنَ » فَقَالَ اَبُوْ طَلْحَةَ: اَفْعَلُ يَا رَسُوْلَ اللهِ فَقَسَمَهَا اَبُوْ طَلْحَةَ فِى اَقَارِبِهِ وَبَنِى عَمِّهِ .

1 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir. Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)*, Medine'de hurmalık mal cihetiyle Ensar'ın en zengini idi. Kendisine

mallarının en sevimlisi de Beyruhâ' (denilen bostanı) idi. Beyruhâ', Mescidin karşısında idi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* da Beyruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi. Enes *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Şu "**Siz sevdiğiniz şeylerden** (Allah yolunda) **harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olamazsınız. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.**" *(Âli Imran Suresi:92)* ayeti inince, Ebu Talha kalkıp, doğru Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek:

Ya Resulallah! Şüphesiz çok mübarek ve çok yüce olan Allah-u Tealâ: "**Siz sevdiğiniz şeylerden** (Allah yolunda) **harcayıncaya kadar aslâ iyiliğe ermiş olamazsınız...**" buyuruyor. Bana malımın en sevgilisi olan ise Beyruhâ'dır. Beyruhâ' Allah için sadakadır. Bu sadakanın hayrını ve onun Allah katında ahiret azığı olmasını ümit ediyorum. Ya Resulallah! Bu bostanımı Allah'ın sana gösterdiği yere koyunuz (münasip yerde kullanınız), dedi.

Enes *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Bu söz üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Ne hoş! Bu kazançlı bir maldır. İşte bu kazançlı bir maldır. Muhakkak ki ben senin söylediğin sözü işitmişimdir. Ben bu bostanı yakınlarına tahsis etmeni uygun görürüm.**" buyurdu.

Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* da: "Ya Resulallah, ben de senin arzun gibi yaparım," dedi. Ve Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* Beyruhâ'yı yakınları ve amca oğulları arasında taksim etti. *(Buharî, Zekât:44, Eşribe:13, Vekâle:15, Vesâyâ:17, 26, Müslim, Zekât:42, Ebu Davud, Taharet:64, Tirmizî, Zühd:39, Darimî, Vudû':115, Muvatta', Sadaka:2, Kelâm:24, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/237, 5/245, 3/141, 256, Ibn-i Huzeyme, No:2455, Ibn-i Hıbban, No:3340, Zekât:9)*

٢- عَنْ اَيّوبَ وَغَيْرِهِ اَنَّهَا حِينَ نَزَلَتْ ﴿ لَنْ تَنَالُوا ... ﴾ الآيةَ. جَاءَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ بِفَرَسٍ لَهُ كَانَ يُحِبُّهَا فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ هٰذِهِ فِى سَبِيلِ اللهِ ، فَحَمَلَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللهِ اُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَكَأَنَّ زَيْداً وَجَدَ فِى نَفْسِهِ . فَلَمَّا رَأىٰ ذٰلِكَ مِنْهُ النَّبِىُّ ﷺ قَالَ: « أَمَا انَّ اللهَ قَدْ قَبِلَهَا ».

2- Eyüp *(Radıyallahu Anh)* ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile indiğinde Zeyd İbn-i Harise *(Radıyallahu Anh)*, sevdiği bir atı getirerek: "**Ya Resulallah! Bu, Allah yolunda** (sadaka) **dır.**" dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Üsame İbni Zeyd'i (Zeyd'in kendi oğlunu) o ata bindirdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Zeyd'in bu yüzden (sadakanın kendi oğluna verilmesinden) sanki biraz müteessir olduğunu hissedince: "**Bil ki, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **o atı** (sadaka olarak) **kabul etti.**" buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/260 -261, Ibni Cerîr et-Taberî 3/346)*

Abd ibni Humeyd ve Bezzar'ın rivayetlerine göre, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* bir kere: "**Sevdiklerinizden vermedikçe birr'e nail olamazsınız.**" ayet-i

celilesi hatırıma geldi de, Allah-u Tealâ'nın bana verdiği nimetleri düşündüm ve içlerinde falan cariyemden daha sevdiğim bir şey bulamayınca ' **O, Allah-u Tealâ için hürredir**' diyerek, onu azadettim." **Allah-u Tealâ için terkettiğim bir şeye dönecek olsaydım, elbette onunla evlenirdim.**" buyurdu, sonra onu İmam-ı Nafi' ile evlendirdi. *(Süyûtî, Durrül Mensur: 2/260)*

Abd ibni Humeyd, ibni Cerîr ve İbni Münzir'in rivayet ettiklerine göre bir kere Ömer İbnil Hattab *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Musel Eşari'ye mektup yazarak kendisine Celûlâ' esirlerinden bir cariye satın almasını istedi. Ebu Musel Eşarî *(Radıyallahu Anh)* da bir cariye alarak Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a gönderdi, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* o cariyeyi yanına çağırarak "**Allah-u Tealâ 'Sevdiklerinizden vermedikçe birr'e nail olamazsınız.**" buyuruyor. " dedi ve onu azadetti.*(Dürrül Mensur 2/260)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bir kere Ebu zer Hazretlerinin yanına bir misafir geldi, o, çobanına: "**En hayırlı devemi getir.**" dedi. Çoban da zayıf bir deve getirince, çobana: "**Bana hainlik ettin.**" dedi. o zaman çoban: "Develer içinde en hayırlısının, kuvvetli erkek bir deve olduğunu gördüm ve bir gün size lâzım olur diye, onu size ayırdım." deyince, Ebu Zer Hazretleri: "**Ben ona, çukuruma** (mezarıma) **konulacağım gün daha çok muhtaç olacağım.**" buyurdu ve en iyi devesini tasadduk etti.

İbni Münzir, İmamı Nafi'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* çuval çuval şekeri sadaka olarak dağıtırdı. Biz ona: "Şekerlere vereceğin parayla yemek alıp fakirlere dağıtsan, onlar için bundan daha faydalı olur." deyince, O: "**Dediğinizi biliyorum, lâkin Allah-u Tealâ'nın: 'Sevdiklerinizden vermedikçe birr'e kavuşamazsınız.' buyurduğunu işittim, İbn-i Ömer de, şekeri çok sever.**" buyururdu.

Ruhu'l Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Rabî' Hazretleri felç olmuştu, dilenci kapısına gelip dikildiğinde bu ayeti kerimeyi düşünerek, hanımına hitaben: "**Ona şeker ver çünkü, Rabî' şekeri çok sever.**" derdi.

Rabî' Hazretlerinin hastalığının devam ettiği günlerde canı tavuk eti istedi, kırk gün kadar nefsini bu isteğinden menettiyse de, nefsi illâ da ısrar edince ailesine, "**Kırk gündür canım tavuk eti istiyor, vazgeçer ümidiyle nefsimi bundan menetmeye çalıştıysam da, bu isteğinden vazgeçmedi.**" dedi. Bunu duyan ailesi: "Sübhanallah! Bu, Allah-u Tealâ'nın sana helâl ettiği bir şeydir nefsini bundan niye menediyorsun?" dedi.

Sonra, hanımı çarşıdan bir tavuk aldırdı, onu pişirdi, bir de ekmek yaptı, sofrayı getirerek, yemeği önüne koydu. O anda kapıda bir dilenci peyda oldu: "Bana sadaka verin Allah size bereket versin." dedi.

Bunu duyan Rabî' hazretleri yemekten vazgeçerek, hanımına: "**Al bunu dilenciye ver!**" deyince, ailesi: "Sübhanallah!" deyip hayretini ifade etti. Rabî' hazretleri: "**Sana neyi emrediyorsam onu yap**" deyince, Ailesi, fakire bu yemeğin parasını versek de sen istediğin yemeği yesen daha iyi olmaz mı? deyince,

Rabî' hazretleri: "çok güzel söyledin, bu yemeğin parasını getir" dedi. Ailesi parayı getirince, O, "Parayı da yemeğin yanına koy, hepsini o fakire ver." dedi. Ailesi de öyle yaptı.

İmamı Kuşeyrî buyurmuştur ki: Birr'i isteyen, bazı sevdiklerini versin. Berr'i (iyilik sahibi olan Allah-u Tealâ'yı) isteyen ise bütün sevdiklerini versin

Ayet-i celilenin sonunda geçen "İyi veya kötü ne verirseniz şüphesiz Allah-u Tealâ onu çok iyi bilendir." ifadesi, kıymetli şeyleri vermeye teşvik etmekte, değersiz şeyleri vermekten sakındırmaktadır. Nitekim:

٣- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لاَ تُطْعِمُوهُمْ مِمَّا لاَتَاْكُلُونَ».

3 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Kendi yemediğiniz şeylerden onlara** (fakirlere) **yedirmeyin.**" buyurdu. *(Ahmed Ibn-i Hanbel 6/105, 123, 144)*

Velhasıl matlûb (istenilen) e ulaşmak, ancak mahbubu (sevileni) elden çıkarmakla mümkün olur. Bundan dolayı selef-i salihin (geçmiş büyükler) bir şeyi sevdiklerinde onu, kendisine daha ziyada muhtaç olacakları ahiret günü için Allah-u Tealâ'ya hediye ederlerdi.

Necmüddin-i Kübra *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri ayet-i celilenin son cümlesi hakkında şöyle diyor: "Siz, Allah-u Tealâ için olduğunuz kadar, O'da sizin için olur, kelebek en sevdiği canını, ateşe feda etmedikçe, aşık olduğu nura ulaşamaz."

Şu bilinsin ki, sevdiğini vermek çok zor bir iştir. Buna ancak, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah-u Tealâ Hazretleri'nin, varlığına, dirilmeye, hesap ve cezaya, zerre kadar hayır işleyenin onu göreceğine, zerre kadar şer işleyenin de onu bulacağına yakînen inananlar muvaffak olur.

Dolayısıyla, Din-i Mübin-i İslâmın güzel hasletlerini kendilerinde toplayamayan kişiler, dünyada sevdiklerini Allah için veremezler, o hâlde en sevdiğini Allah için verebilen kişi, Din-i Mübin-i İslâmı yaşamaya muvaffak olan kimse demektir.

Bandırmada medfun Hacı Ali Rıza Bezzaz *(Kuddise Sırruhu)* Efendi hazretleri, Halifesi olan Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine yazmış olduğu bir mektubunda: "**Sevdiklerinizden vermeden Birr'e nail olamazsınız.**" ayet-i celilesini yazdıktan sonra, mektubuna şöyle devam etmiştir:

Ahi Fillahım (Allah yolunda kardeşim) Ali Haydar Efendi! Muhabbetname (sevginizi açıklayan mektup) larınızı aldıkça, Tarikat-ı Aliyyemize izhar olunan (tarafınızdan açıklanan) muhabbetlerinizden ol derece (o kadar) memnun ve mahzuz (hoşnut) oluyorum ki, tarifi kabil (anlatılması mümkün) değildir. Çünkü, büyük şeyh efendimizin (Mustafa İsmet Garibullah *(Kuddise*

Sırruhu) hazretlerinin) pâk çeşme tesmiye buyurduğu (tertemiz çeşme diye isimlendirdiği) Tarikat-ı Aliyyemiz fi zamanina (bizim zamanımızda) bulunur ve bilunur bir nimet-i uzma (en büyük bir nimet) olmayup,

Ancak tevfik-i Süphanî ve fazl-ı ilâhiye (Allah-u Tealâ'nın muvaffak kılması ve fazl-u keremine) mahsus olduğundan, zat-ı âliniz gibi bir ihvan-ı dinin (sizin gibi yüksek bir din kardeşimizin) bu nimete nailiyetiniz (kavuşmanız) acizlerince (bence) pek büyük sebeb-i iftihar (övünme meselesi) ise de;

Malûmuz (bildiğiniz gibi) acizleri (bu fakir), esnaflıkla büyümüş ve mektup yazmağı öğrenmemiş ve alışmamış olduğundan mektuplarınızı cevapsız bırakmakta (n dolayı) olan kusurumun affını istirham ederim (bağışlanmamı isterim).

Ancak malûm-u âlileri (sizce de bilindiği gibi) buyurulduğu vechile (şöyle buyurulmuştur ki) İnsan için lâzım ve elzem (en lüzumlu) olan şey, mesleğinin nihayetine ermek (tuttuğu yolun sonuna varmak) ve bu ise, balâda (yukarıda) nakleylediğim (sözünü ettiğim) ayet-i celilenin hakikatıyla âmil (gerçeği ile amel edici) olarak,

Ayet-i celile-i mezkurenin (bahsi geçen ayet-i celilenin) sırrına mazhar olmakdan (hakikatındaki inciliğe ulaşmaktan) ibaret bulunduğu cihetiyle gece gündüz bunun tahsiline (elde edilmesine) bezl-i himmet buyurmanız (gayret sarfetmeniz) i temenni eylerim ve minallahi tevfik (muvaffakiyet bu işleri becerebilme ancak Allah-u Tealâ tarafındandır) Selâm sizin ve bütün hane halkınızın üzerine olsun.

Bu mektuptan anlaşılacağına göre her Allah yolcusunun, Ali Rıza Bezzaz *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin: "İnsan için lâzım ve elzem olan şey mesleğinin nihayetine ermektir." sözüne çok dikkat etmesi gerekir, Şöyleki: Mevlâ Tealâ ya kavuşma yoluna çıkan bir kişi bu yola mani olacak luzumsuz ve fuzuli her şeyi bırakıp, maksuduna kavuşmak için bütün sevdiklerini feda etmelidir.

Bu ayet-i celile, sevdiğini veren kişilerin, diğer ibadetleri yapmasalar da büyük sevaba ulaşacaklarını ifade etmez, Zaten diğer ibadetleri yapmayanlar, en sevdiklerini Allah için feda edemezler.

BİRRİN NELERDEN İBARET OLDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ

وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِى الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ
أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (١٧٧)

"**Birr** (iyilik ve takva), **yüzlerinizi** (namazda) **doğu ve batıya doğru çevirmeniz değildir. Fakat birr** (asıl iyilik), **Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitab** (lar) **a ve peygamberlere iman eden, malı** (nı Allah) **sevgisiyle** (veya mala olan sevgisine rağmen) **karabet sahiplerine** (akrabaya), **yetimlere, yoksullara, yol oğluna** (yolda kalmışlara), **dilenenlere ve** (köle ve esirlerin) **boyunlar** (ını azadetme hususun) **da veren, namazı** (nı) **dosdoğru kılan, zekâtı** (nı) **veren; Bir de muahede yaptıklarında** (sözleştiklerinde), **ahitlerini yerine getirenler** (in iyiliği) **dir. Sıkıntıda, hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda sabredenler** (in takvasını özellikle överim). **İşte sadık** (iyilik iddiasında doğru) **olanlar onlardır ve müttaki** (takva sahibi) **olanlar da, ancak onlardır.**" *(Bakara Suresi: 177)*

Mevlâ Tealâ, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine delâlet eden delilleri ve ehli kitabı susturan ayetleri açıkladıktan sonra, ehli kitabın bazı şüphelerini giderecek cevabı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِى اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَاحَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ
قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَاْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٩٣)

KELİME MANASI (93)

(كُلُّ الطَّعَامِ) **Bütün yemekler,** (كَانَ) **idi,** neydi? (حِلاًّ) **helâl,** kime?(لِبَنِى اِسْرَآئِيلَ) **İsrail oğullarına,** (اِلاَّ مَا) **ancak o şey ki,** (حَرَّمَ) **haram etmişti,** kim? (اِسْرَآئِيلُ) **Yakup** *(Aleyhisselâm)* kim üzerine? (عَلَىٰ نَفْسِهِ) **nefsi üzerine** (kendine), neden evvel? (مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ) **indirilmeden evvel,** ne? (التَّوْرٰيةُ) **Tevrat,** yani Tevratın indirilmesinden önce Yakup *(Aleyhisselâm)* ın kendisine haram kıldığı şeylerden başka bütün yiyecekler İsrail oğullarına helâldı. (قُلْ) (Habibim! buna itiraz eden yahudilere) **de ki,** (فَاْتُوا) **getirin,** neyi? (بِالتَّوْرٰيةِ) **Tevratı,** (فَاتْلُو) **okuyun,** neyi? (هَا) **onu,** (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** nedir olduysanız? (صَادِقِينَ) **doğru söyleyiciler,** yani evvelce, Nuh, İbrahim ve diğer enbiya *(Salavatullahi Ala Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* zamanında haram olmayıp, suçlarınız sebebiyle size haram edilen bir takım şeylerin, ilk olarak size haram edilmeyip, evvelki peygamberler zama-

nında da haram olduğunu iddia etmenizde doğruysanız Tevrat'ı getirin onda buna dair bir ayet gösterin.

MEALİ ŞERİFİ (93)

Tevrat indirilmezden evvel -Yakup *(Aleyhisselâm)* **ın kendisine haram kıldığı şeylerin dışında- yiyeceğin her türlüsü İsrail oğulları için helâldı.** (Habibim!) **De ki: Eğer doğru kimselerseniz, Tevratı getirip, onu okuyun** (eğer onda suçlarınız sebebiyle sadece size haram kılınmış şeylerin, evvelce de haram olduğuna dair bir ayet varsa gösterin).

İ Z A H A T

Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikrolunduğuna göre, Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "Ben, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milleti (dini) üzereyim" buyurunca, yahudiler ona: "Sen İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dini üzere olduğunu iddia ediyorsun hâlbuki İbrahim *(Aleyhisselâm)* deve eti yemez ve deve sütü içmezdi, sen ise bütün bunları yiyorsun, o hâlde sen onun dini üzere değilsin." dediler.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Bunların hepsi İbrahim *(Aleyhisselâm)* a helâldı biz de bunları helâl kabul ediyoruz." deyince,

Onlar: "Bu gün bizim haram kabul ettiğimiz herşey Nuh ve İbrahim *(Aleyhimesselâm)* a da haramdı ve onlardan bize kadar ulaştı." dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirip, Yakup *(Aleyhisselâm)* ın, Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevrat indirilmeden evvel kendisine haram kıldığı şeyin dışında bütün yemeklerin Benî İsrail'e helâl olduğunu beyan ederek, onları yalanladı.

Şöyleki; Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: "Deve eti, İbrahim *(Aleyhisselâm)* a Mevlâ Tealâ tarafından haram edilmemişti, bilakis o, İbrahim, İsmail, İshak ve Yakup *(Aleyhimüsselâm)* a helâldı.

Ancak Yakup *(Aleyhisselâm)* onu kendisine bir sebeple haram etmiş ve bu haramiyet çocuklarına da intikal etmişti." deyince, Yahudiler bunu inkâr ettiler.

O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: "Tevratı getirip deve etinin İbrahim *(Aleyhisselâm)* a haram olduğuna dair ondan delil göstermelerini emretti, onlar ise delil getiremeyince, rezil oldular ve bu iddialarında yalancı oldukları meydana çıktı.

Yakup *(Aleyhisselâm)* ın kendisine haram ettiği şeyin ne olduğu hakkında ihtilâf edilmişse de, kuvvetli görüşe göre bu, deve eti ve deve sütüdür.

Taberî'nin İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre, yahudilerden bir cemaat, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek: "Ya Ebel Kasım! Tevrat indirilmeden evvel Yakup *(Aleyhisselâm)* ın kendisine haram ettiği yemeği bize söyle."dediler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« اَنْشُدُكُمْ بِاللهِ الَّذِى اَنْزَلَ التَّوْرِيٰةَ عَلىٰ موُسىٰ هَلْ تَعْلَمُونَ اَنَّ اِسْرَائِيلَ يَعْقُوبَ مَرِضَ مَرَضاً شَدِيداً فَطَالَ سَقَمُهُ مِنْهُ فَنَذَرَ لِلّٰهِ نَذْراً لَئِنْ عَافَاهُ اللّٰهُ مِنْ سَقَمِهِ لَيُحَرِّمَنَّ اَحَبَّ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ اِلَيْهِ وَكَانَ اَحَبُّ الطَّعَامِ اِلَيْهِ لَحْمَ الْاِبِلِ وَاَحَبُّ الشَّرَابِ اِلَيْهِ اَلْبَانَهَا »

"**Musa** *(Aleyhisselâm)* **a Tevratı indiren Allah-u Tealâ hakkı için doğru söyleyin, siz bilmiyor musunuz ki? İsrail ,Yakup** *(Aleyhisselâm)* **bir keresinde çok şiddetli bir hastalığa tutulmuş, hastalığı uzayınca, Allah-u Tealâ kendisini o hastalığından kurtarırsa, en sevdiği yemeği ve içeceği kendisine haram edeceğine dair Allah-u Tealâ'ya adakta bulunmuştu. En sevdiği yemek de deve eti, en sevdiği içecek de deve sütü idi.**" buyurunca, yahudiler: "Evet biliyoruz." dediler.

Hâzin ve Ruhu'l Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre; Yakup *(Aleyhisselâm)* ın bu hastalığa tutulması şöyle olmuştur: Bir kere Yakup *(Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ kendisine oniki çocuk verir de, Beyt-i Mukaddese sağlam olarak varırsa, o çocukların sonuncusunu kurban edeceğini adamıştı.

Mevlâ Tealâ, Yakup *(Aleyhisselâm)* a oniki evlât verip Beyt-i Mukaddese doğru sağlam olarak giderken, meleklerden bir melek karşısına çıkarak ona "Ey Yakup! Muhakkak sen çok kuvvetli bir insansın benimle güreş tutmaya var mısın?" dedi.

Böylece, güreşe tutuştular hiç biri diğerini yenemeyince, melek onu bir sıkış sıktı ki, bu yüzden Yakup *(Aleyhisselâm)* a İrkunnisa (siyatik) denen bir hastalık arız oldu.

Sonra melek ona: "Ben seni yenmek istesem, elbette bunu yapardım, lâkin sen Beyt-i mukaddese sağlam olarak varırsan, son çocuğunu kurban edeceğini adamıştın ya! işte seni bu şekilde sıkmamla, sağlamlığını kaybettiğinden Allah-u Tealâ Hazretleri, o adağını yerine getirmekten seni kurtardı." dedi.

Yakup *(Aleyhisselâm)* Beyt-i mukaddese varınca, meleğin kendisine dediğini unutarak çocuğunu kurban etmek isteyince, o melek tekrar gelerek: "Ben seni o adağından kurtulasın diye sıkmıştım, adağın yerini buldu çocuğunu kesmeye lüzüm yok "dedi.

Yakup *(Aleyhisselâm)* ın hastalığı gittikçe uzayıp, şiddeti de gün be gün artmıştı, o kadar ki ağrıdan geceleri uyuyamıyor sabahlara kadar ızdırap çekiyordu. Bunun üzerine "Allah-u Tealâ kendisini bu hastalıktan kurtarırsa,

en sevdiği yemeği ve içeceği bir daha yemeyip içmeyeceğine" dair yemin etti.En sevdiği yemek deve eti, en sevdiği içecek de deve sütü idi.

Bir rivayete göre Yakup *(Aleyhisselâm)* a bu hastalık isabet ettiğinde doktorlar kendisine deve etinden sakınmasını tenbih ettiklerinden, onların tavsiyesine uyarak deve etini kendisine haram etmişti.

Diğer bir rivayete göreyse, Yakup *(Aleyhisselâm)* ibadet kastıyla deve etini kendisine haram etti ve Rabbinden bu ibadetini tamamlamasını diledi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ deve etini onun çocuklarına da haram etti.

Ayeti celilenin zahiri de, deve etinin Yakup *(Aleyhisselâm)* ın çocuklarına da haram olduğunu ifade etmektedir. Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, bu ayeti celile:

« فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ... (١٦٠) »

"**Yahudilerin zulmü sebebiyle kendilerine** (daha önce) **helâl kılınmış olan tertemiz şeyleri onlara haram kıldık.**" *(Nisa Suresi 160'dan)*

« وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ (١٤٦) »

"**Yahudilere** (deve, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar gibi) **bütün tırnaklı hayvanları haram ettik, sırtlarının veya bağırsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağlar hariç, sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Böylece onları zulümleri yüzünden cezalandırdık ve şüphesiz biz, elbette sadık** (doğru) **larız** (yahudiler ise yalancıdırlar)." *(Enam Suresi 146')* ayet-i kerimeleriyle yahudilere isnat edilmiş olan suçlardan kendilerinin uzak olduklarını iddia eden yahudileri reddetmektedir.

Ayrıca bu ayeti celile, yahudilerin, neshe (sonra gelen bir dinin evvelki dinin bazı hükümlerini kaldırmasına) itiraz etmelerini de reddetmektedir. Zira yahudilerden evvelki ümmetlere helâl olan bazı şeylerin Tevrat vasıtasıyla onlara haram edilmesi, onlara haram edilen bir takım şeylerin de bu ümmete helâl edilmesi, ancak nesh yoluyla mümkün olabileceğinden, bütün bunlar neshin mevcut olduğunu ispat etmektedir.

Bir de bu ayeti celile, deve etini ancak Yakup *(Aleyhisselâm)* ın kendisine haram ettiğini, dolayısıyla deve etinin ve sütünün Yakup *(Aleyhisselâm)* dan evvelki İbrahim *(Aleyhisselâm)* vesair peygamberlere haram edilmediğini açıklayarak Yahudilerin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in deve etini ve sütünü helâl kabul ettiği için, İbrahim *(Aleyhisselâm)* a uymadığını iddia edip kendisini tenkit etmeye bahane bulmalarını reddetmektedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetinin sıhhatine (peygamberliğinin doğruluğuna) dair büyük bir delil bulunmaktadır. Zira o, Tevratı vesar hiçbir kitabı okumadığı hâlde, Tevratta bulunan ayetlerin bu hususta yahudilerin yalancı olduklarına delalet ettiğini bilmiştir ki, bu gibi ilimler ancak vahiy yoluyla bilinebilir.

YAHUDİLERE KENDİ SUÇLARI YÜZÜNDEN BİR TAKIM ŞEYLERİN HARAM EDİLDİĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER:

« فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللهِ كَثِيراً (١٦٠) وَأَخْذِهِمُ الرِّبوٰا وَقَدْ نُهوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً (١٦١) »

"Yahudilerin zulümleri sebebiyle, kendilerine (daha önce) **helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; Bir de** (insanlardan bir çoğunu) **Allah yolundan menetmeleri sebebiyle..,"**

"**Menedildikleri hâlde faiz almaları ve batıl** (haksız yollar) **ile insanların mallarını yemeleri yüzünden** (onları güzel şeylerden mahrum ettik) **ve içlerinden kâfir olanlara acı verici bir azap hazırladık.**" *(Nisa Suresi : l60-l61)*

« وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلاَّ مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ (١٤٦) »

"**Yahudi olanlara** (deve, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar gibi) **bütün tırnaklı hayvanları haram ettik, sırtlarının yahut bağırsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağlar hariç, sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık, böylece onları zulümleri yüzünden cezalandırdık ve şüphesiz ki biz, elbette sadık** (doğru) **larız.**" *(Enam Suresi: l46)*

« وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (١١٨) »

"**Daha önce sana anlattıklarımızı, yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.**" *(Nahl Suresi: ll8)*

Mevlâ Tealâ, bu kadar delilleri açıkladıktan sonra yine de kendisine iftira edenlerin ne büyük zalim olduklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ (٩٤)

KELİME MANASI (94)

(فَمَنْ) **Artık kim,** (افْتَرٰى) **iftira eder** (uydurur) **sa,** kim üzerine? (عَلَى اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **üzerine** (Allah-u Tealâ'ya karşı), neyi? (الْكَذِبَ) **yalanı,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ) **bundan** (Tevrat getirilip okunduktan) **sonra,** (فَاُولٰٓئِكَ) **işte onlar,** (هُمُ) **ancak onlar,** kimlerdir? (الظّٰلِمُونَ) **zulmedicilerdir.** Yani kendilerini cezaya çarptıracak suçları işlemekle, nefislerine yazık edenlerdir.

MEALİ ŞERİFİ (94)

Artık bundan sonra, her kim Allah (u Tealây) **a karşı yalan uydurursa, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.**

İZAHAT

Ayeti celilede geçen, Allah-u Tealâ'ya karşı iftira etmekten murat: "Deve etinin Tevrat inmeden evvel geçen peygamberler ve ümmetlerine de haram olduğunu iddia etmektir. ki bu manaya göre iftira edenler yahudilerdir. İftira edenlerin umumi kabul edilme ihtimali de vardır ki o zaman yahudiler en evvel buna dahildirler.

Allah-u Tealâ'ya iftira edenlerin zalim olmalarından maksat, batıl (yanlış yol) üzere ısrar edip, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik etmemeleri yüzünden kendilerini azaba çarptırarak nefislerine zulmetmeleridir veya kendilerine zulmettikleri gibi saptırdıkları kişilere de zulmetmeleridir.

Allah-u Tealâ'ya iftira etmek her hâl ve zamanda büyük bir suç olup, azaba sebepse de, bu ayeti celilede bunun "deliller gelmesinden sonra" diye kayıtlanması, bile bile yapılan iftiranın son derece çirkinliğine delâlet içindir.

Mevlâ Tealâ, kendisine iftira edenlerin zalim olduklarını açıkladıktan sonra, kendisinin her verdiği haberde sadık olduğunu duyurmasını habibine emretmek üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٩٥)

KELİME MANASI (95)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (صَدَقَ) **sadık oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), yani Allah-u Tealâ hazretlerinin bütün indirdiklerinde doğru olduğu, sizin ise yalancı olduğunuz meydana çıkmıştır.*(Kazî)* (فَاتَّبِعُوا) **o hâlde uyun,** neye? (مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın dinine,** İbrahim *(Aleyhisselâm)* ne olduğu hâlde? (حَنِيفًا) **hanif** (bütün batıl dinlerden hak dine meyledici) **olduğu hâlde,** (وَمَا كَانَ) **ve o** (İbrahim *(Aleyhisselâm)* **olmadı,** kimlerden? (مِنَ الْمُشْرِكِينَ) **müşrik** (Allah-u Tealâ'ya ortak koşan) **lardan**

MEALİ ŞERİFİ (95)

(Habibim!) **De ki: Allah** (-u Tealâ, sözün) **doğru** (sunu) **söylemiştir. Öyleyse, hanif** (Allah-u Tealâ'yı birleyici) **olan İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın dinine uyun. O, müşriklerden olmamıştır.**

İ Z A H A T

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede geçen "Allah sadık oldu"cümle-i celilesi "Allah-u Tealâ, bütün indirdiklerinde doğru buyurmuştur" manasını ifade etmekle yahudilerin kesinlikle yalancı olduklarını açıklamıştır.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletinden maksat: İslâm dinidir ki, o aslında bütün peygamberlerin dinidir. O hâlde Mevlâ Tealâ, yahudilere "İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine uyun" buyurmakla, "Siz kendi iddia ettiğiniz gibi ibrahim*(Aleyhisselâm)* ın milletine uymuş değilsiniz, İslâm dinine uyun ki, gerçekten onun dinine uymuş olasınız" buyurmak istemiştir.

Ayeti celiledeki: "**Milleti İbrahim'e uyun.**" ifadesi, deve etini yemek ve deve sütünü içmek İbrahim *(Aleyhisselâm)* a helâl olduğundan siz de bunları mubah (serbest) kabul ederek onun dinine uyun" diye de tefsir edilmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celilede geçen Hanîf kelimesi: Bütün batıl dinleri terkedip hak dine dönen manasındadır veya ibadetlerinde, özellikle haccında, yemesinde, içmesinde ve her hususta Allah-u Tealâ Hazretlerinin kendisine meşru ettiği hak din üzere istikamet eden demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celilenin sonundaki: "**O, müşriklerden değildi.**" cümle-i celilesi, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın hiçbir hususta Allah-u Tealâ'ya ortak koşmadığını açıklayarak yahudilerin müşrik olduklarını ve İbrahim*(Aleyhisselâm)* ile aralarında hiçbir dini alâka (ilgi) ve irtibat bulunmadığına işaret etmektedir.

Ayrıca bu ifade Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in itikad meselelerinde İbrahim*(Aleyhisselâm)* ın dini üzere bulunduğunu göstermektedir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanları ancak Tevhid'e ve Mevlâ Tealâ'dan gayri (başka) tapılan her şeyden uzak durmaya davet etmektedir.

Necmüddin-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Tevilâtı Necmiye adlı eserinde buyurmuştur ki: İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milleti, malını misafirlere harcamak, canını Allah-u Tealâ'ya feda etmek ve evlâdını kurban etmekten ibarettir ve işte bu, Hullet milleti (dostluk dini) dir.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın müşriklerden olmayışı da,Allah-u Tealâ ile beraber başka dost tutanlardan ve dostlukta ortak kabul edenlerden olmaması demektir.

Allah-u Tealâ'yı ve onun sevdiklerini seven velileri sevmek ise, bizzat Allah-u Tealâ'yı sevmektir. Bunun, dostlukta ortak koşmakla hiçbir alâkası yoktur. Bilakis hakiki dostluğun yoludur.

Fuzayl İbni İyaz *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ kıyamet gününde kuluna hitaben:

« يَا ابْنَ آدَمَ اَمَّا زُهْدُكَ فِى الدُّنْيَا فَاِنَّمَا طَلَبْتَ الرَّاحَةَ لِنَفْسِكَ فِى الْاٰخِرَةِ وَاَمَّا انْقِطَاعُكَ اِلَىَّ فَاِنَّمَا طَلَبْتَ الْعِزَّ لِنَفْسِكَ وَلٰكِنْ هَلْ عَادَيْتَ لِى عَدُوًّا اَوْ وَالَيْتَ لِى وَلِيًّا فِى اللّٰهِ ».

"**Ey Âdemoğlu! dünyadaki zahitliğin** (dünyaya karşı olan soğukluğun) **nefsin için ahirette rahatlık aradığındandı. Herkesten uzaklaşıp benimle meşgul olman da, yine nefsin için izzet ve şeref aradığındandı.Velâkin benim bir düşmanıma benim için düşman oldun mu? veya benim bir dostumla benim için dost oldun mu?** (işte sadece bu benim içindir)." buyuracaktır.

Şu bilinsin ki, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine uymanın alâmeti: Allah-u Tealâ'ya itaat etmek, İslâm'dan gayri bütün dinlerden uzak durmak, Evliyayı (Allah dostlarını) sevmek, A'dâ-ı dine (din düşmanlarına) Allah için kızmaktan ibarettir.

Bir insan bütün ibadetleri yapsa da, kalbinde Mevlâ Tealâ'ya karşı halis muhabbet bulunmasa o ancak soğuk demir dövmektedir, zira Allah-u Tealâ, içinde, kendinden gayrine muhabbet bulunan bir kalbi sevmez.

Muhammed İbni Hassan *(Rahimehullah)* buyurdu ki: "Bir kere Lübnan dağında gezerken, kızgın rüzgarların kendisini yaktığı bir delikanlıya rastladım, beni görünce kaçmaya başladı, peşine düşerek: "Bana bir kelimeyle olsun vaaz et onunla faydalanayım." dedim. O:

« اِحْذَرْهُ تَعَالَىٰ فَاِنَّهُ غَيُورٌ لَا يُحِبُّ اَنْ يَرىٰ فِى قَلْبِ عَبْدٍ سِوَاهُ »

"Allah-u Tealâ'dan sakın, çünkü o çok kıskançtır, kulunun kalbinde kendinden gayrini görmek istemez." dedi.

O hâlde akıllı kişi, hakikat makamına ulaşıncaya kadar bu yolda çok çalışmalıdır. Gizli ve aşikâr her işte muvaffakiyet Allah-u Tealâ' dandır.

Beytullah'a tazim, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın dininden olması hasebiyle, Allah-u Tealâ, kâfirlere İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milletine (dinine) uymalarını emrettikten sonra, Beytullahın fazilet ve hürmetini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ (٩٦)

KELİME MANASI (96)

(اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ) **Muhakkak ilk ev,** öyle ev ki, (وُضِعَ) **konuldu** (yapıldı), kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** yani insanlar kendisinde ibadet etsinler diye tesis edilen dünya üzerindeki ilk ibadethane nedir? (لَلَّذِى) **elbette o beyt** (Kâbe) **dir ki,** nerededir? (بِبَكَّةَ) **Mekke'dedir.** Mekkede olan o beyt ne olduğu hâlde? (مُبَارَكًا) **bereket sahibi** (çok hayırlı) **olduğu hâlde,** daha ne olduğu hâlde? (وَهُدًى) **hidayetin ta kendisi olduğu hâlde,** kim için? (لِلْعَالَمِينَ) **âlemler için,**

MEALİ ŞERİFİ (96)

Şüphesiz insanlar için kurulan ilk ev, elbette Mekkedeki o çok mubarek ve âlemler için hidayet (Cennet'e, Cemalullah'a ve Rızaullah'a kavuşturucu) **olan** (Kâbe-i Muazzama) **dır.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, yahudilerin müslümanlara: "Bizim kıblemiz olan Beyt-i mukaddes, Kâbe'den daha üstün ve daha eskidir ve bütün peygamberlerin hicret ettiği yerdir." demeleri üzerine müslümanların: "Hayır! Kâbe daha üstündür." dediklerinde nazil olmuştur.

Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen Vâzı' (insanlar için bir ev ortaya koyan) Allah-u Tealâ'dır. Onun insanlar için bir beyt vaz'etmesinin manası o evi insanlara ibadethane yapmasıdır. Sanki burada insanların ilk ibadetgâhı, Kâbe-i muazzama'dır buyurulmuştur. Ancak Kâbe-i muazzamanın evvel olmasından maksat: Bir kavle göre zaman itibariyle, diğer bir kavle göreyse şeref itibariyledir.

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif zaman cihetinden evvel olduğunu ifade etmektedir.

٤- عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ اَىُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ اَوَّلُ؟ قَالَ: «اَلْمَسْجِدُ الْحَرَامُ» قُلْتُ: ثُمَّ اَىٌّ؟ قَالَ: «ثُمَّ الْمَسْجِدُ الْاَقْصىٰ» قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: «اَرْبَعُونَ» ثُمَّ قَالَ: «حَيْثُمَا اَدْرَكَتْكَ الصَّلَاةُ فَصَلِّ وَالْاَرْضُ لَكَ مَسْجِدٌ».

4 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben bir keresinde: Ya Resulallah, ilk konulan mescid hangisidir? dedim.Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Mescid-i Haram."** buyurdu.

Ben: Sonra hangisi? dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sonra Mescid-i Aksa."** buyurdu.

Ben: Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kırk sene."** buyurdu, sonra şunu söyledi: **"Sana namaz** (vakti) **her nerede yetişirse, sen namazı orada kıl, bütün yeryüzü senin için bir mescittir."** *(Buharî, Enbiya:10, 40, Müslim, Mesacid:1, 2, Neseî, Mesacid:3, Ibn-i Mace, Mesacid:7, Ahmed Ibn-i Hanbel:5/150)*

Burada, Mescid-i Haram'ın banisi (bina edicisi) İbrahim *(Aleyhisselâm)*, Mescidi Aksa'nın banisi ise, Davut *(Aleyhisselâm)* sonra da oğlu Süleyman *(Aleyhisselâm)* dır. İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın Mescid-i Haram'ı bina etmesiyle, Davut ve Süleyman *(Aleyhimesselâm)* ın Mescid-i Aksa'yı bina etmeleri arasında kaç tane kırk sene geçmiştir. Şeklinde ortaya çıkan bir soruya, İmam-ı Tahâvî: "Vaz'etmek, bina etmek demek değildir. Hadis-i şerifteki sual, Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa'nın temellerinin atılmaları arasında geçen zaman hakkında olup, ikisinin yapılmaları arasındaki müddet hakkında değildir.

Dolayısıyla, Davud *(Aleyhisselâm)* ve oğlu Süleyman *(Aleyhisselâm)* dan evvel geçen bazı peygamberler, Mescid-i Aksa'nın temelini atmış sonra Davut ve Süleyman *(Aleyhimesselâm)* Mescid-i Aksa'yı bina etmiş olabilirler.

Hadis-i şerifteki müşkilâtı (karışıklığı) halletmek için mutlaka böyle bir tevil (yorum) yapmak gereklidir. " diye cevap vermiştir.

Bazı eserlerde zikredildiğine göre Beytullahı ilk bina edenler melekler-dir. Âdem *(Aleyhisselâm)* dan ikibin sene evvel onu bina etmişler ve onu haccet-mişlerdir. Âdem *(Aleyhisselâm)* haccedince melekler ona, "Ey Âdem! Haccın mebrur (makbul) olsun, biz senden ikibin yıl evvel bu beyti haccetmiştik." demişlerdir.

Bu görüş Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* , Mücahid, Katade ve Süddî *(Radıyallahu Anhüm)* hazaratından da rivayet edilmiştir.

Rivayete göre meleklerin yaptığı Kâbe kırmızı yakuttandı, sonra Âdem *(Aleyhisselâm)* ve oğulları tarafından bina edilmiştir bu hususta geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin: Cild:l, Bakara Suresi 127. ayet-i kerimenin tefsi-rinde mevcuttur

Beğavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, yer yüzünde bina edilen ilk ev, Kâbe-i Muazzama'dır. Nitekim Aliyyübnü Hüseyn *(Radıyal-lahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri Arşın altında Beyt-i Mamur adında bir ev bina ederek meleklere onu tavaf etmele-rini emretmiştir.

Sonra yer yüzünde bulunan meleklere de, gökteki o beytin ölçüsü üzere aynı onun gibi bir beyt bina etmelerini emretmiş, Onlar da bu emri yerine ge-tirmişlerdir ve Mevlâ Tealâ, gök ehli Beyt-i Mamur'u tavaf ettikleri gibi, yer ehline de o beyti tavaf etmelerini emretmiştir.

Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre (بَكَّةْ) Bekke: ek-seri ulemaya göre Mekke manasında bir lügat olup, Beled-i Haram'ın (hurmetli şehir olan Mekke'nin) bir alemi (özel ismi) dir.

Hac ve Tavaf için insanlar orada toplandıklarından oraya Bekke den-miştir, zira Bekke: Toplanma ve izdiham yeri demektir. Yahut Mekke'ye sui-kast yapmaya kalkışan her cebbar (zorba hükümdar) ın boynu vurulup başı ezildiği için oraya bu isim verilmiştir, zira (بَكْ) Bekk: ezmek manasına da gelmektedir. Nitekim Mekke vadisinin suyu az olduğundan, Beled-i Haram-a Mekke denmiştir. Bekke: Kâbe-i Muazzama'nın bulunduğu yerin, Mekke ise, şehrin tamamının ismi olduğu da rivayet edilmiştir.

٥- عَنِ الزُّهْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: «بَلَغَنِى اَنَّهُمْ وَجَدُوا فِى مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ ثَلاَثَةَ صُفُوحٍ فِى كُلِّ صَفْحٍ مِنْهَا كِتَابٌ ، وَفِى الصَّفْحِ الْاَوَّلِ: اَنَا اللّٰهُ ذُو بَكَّةَ صُغْتُهَا يَوْمَ صُغْتُ الشَّمْسَ وَحَفَفْتُهَا بِسَبْعَةِ اَمْلاَكٍ حَفّاً وَبَارَكْتُ لِاَهْلِهَا فِى اللَّحْمِ وَاللَّبَنِ وَفِى الصَّفْحِ الثَّانِى: اَنَا اللّٰهُ ذُو بَكَّةَ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اِسْماً مِنْ اِسْمِى فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَتُّهُ ،

وَفِى الثَّالِثِ اَنَا اللّٰهُ ذُو بَكَّةَ خَلَقْتُ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ فَطُوبٰى لِمَنْ كَانَ الْخَيْرُ عَلٰى يَدَيْهِ وَوَيْلٌ لِمَنْ كَانَ الشَّرُّ عَلٰى يَدَيْهِ »

5. Zührî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: **"Bana ulaşan habere göre, bir kere insanlar, makam-ı İbrahim'de üç sayfa buldular ki, her sayfada ayrı bir yazı vardı.**

Birinci sayfada şöyle yazılıydı: Ben, Bekke (Mekke) **nin sahibi olan Allahım, güneşi yarattığım günde onu da yarattım, onu yedi melekle kuşat-tım, oranın ehline et ve sütte bereket verdim.**

İkinci sayfada şöyle yazılıydı: Ben, Bekke'nin sahibi olan Allahım, Rahmi (akrabalığı) **ben yarattım ve ona kendi** (Rahman) **ismimden bir isim ayırdım, onu ekleyeni ekledim** (akrabasını arayanı bütün hayırlara muvaffak ettim), **onu keseni kestim** (yakınlarını arayıp sormayanı bütün iyiliklerden mahrum ettim).

Üçüncü sayfada da şöyle yazılıydı: Ben Bekke'nin sahibi olan Allahım, hayrı da şerri de ben yarattım. Hayır iki elinde meydana gelen (iyilik işleyen) **lere müjdeler olsun, kötülük yapanlara da yazıklar olsun."** *(Abdürrezzak, el Musannef 5/150 No:9219, ll/114 No: 20071)*

Kâbe-i Muazzama'nın mübarek olması, kendisinde ibadetlerin sevabının katlanması, hac ve ömre yapmak üzere Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret eden ve orada itikaf edenlerin günahlarının bağışlanması gibi bir çok hayır ve menfaatleri kendisinde toplamasındandır.

KABE-İ MUAZZAMA'DA YAPILAN İBADETLERİN SEVABININ KAT KAT OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٦– عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « صَلَاةٌ فِى مَسْجِدِى اَفْضَلُ مِنْ اَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ اِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ وَصَلَاةٌ فِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ اَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ ».

6 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benim** (Medine'deki) **bu mescidimde kılınan bir namaz,** (Mekke'deki) **Mescid-i Haram müstesna, diğer mescitlerde kılınan bin namazdan** (sevap bakımından) **hayırlıdır.** (Mekke'deki) **Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz ise, başka mescitlerde kılınan yüz bin namazdan** (sevap bakımından) **efdaldir."** *(Ibn-i Mace, Ikame:195, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/16, 53, 54, 68, 239, 466, 499)*

٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ بِمَكَّةَ مِنْ اَوَّلِهِ اِلىٰ آخِرِهِ صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ اَلْفِ شَهْرِ رَمَضَانَ فِى غَيْرِهَا وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مَغْفِرَةٌ وَشَفَاعَةٌ وَبِكُلِّ لَيْلَةٍ مَغْفِرَةٌ وَشَفَاعَةٌ وَبِكُلِّ يَوْمٍ حُمْلَانُ فَرَسٍ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ ».

7- İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Mekke-i Mükerreme'de Ramazan-ı Şerif'e kavuşur da, başından sonuna kadar orucunu tutar ve geceleri kaim olursa** (teravih ve teheccüdlerini kılarsa), **onun için diğer memleketlerde** (ibadetle geçireceği) **yüzbin Ramazan** (-ı şerif) **ayı sevabı yazılır ve onun için her gün mağfiret** (günahlarının örtülmesi) **ve şefaat** (şefaat edenlerin aracılığı ile kurtuluş) **vardır. Her gece için de mağfiret ve şefaat vardır ve her güne karşılık Allah yolunda bir at yükü sadaka sevabı ve her gün makbul bir dua hakkı vardır."** *(Beyhakî, Kitabul Iman 3/347, No.3729)*

İmamı Kaffal *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kâbe-i Muazzamanın mubarek olması: (... يُجْبىٰ اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَئٍ ...) **"Her şeyin meyvası oraya toplanır."** *(Kasas Suresi: 57'den)* ayeti celilesinde zikredilen rızık bolluğu manasındaki bereket de işaret olabilir.

Şöyleki Kâbe-i Muazzama, ekinden ve ottan hâli (boş) olan bir vadide bulunduğu hâlde, Allah-u Tealâ'nın vermiş olduğu bereket ve hayırlar sebebiyle kendisinde her nimet bol olup, orada dünya geçimi bakımından asla darlık görülmediğinden Cenab-ı Hak o beytin mubarek olduğunu beyan buyurmuştur.

İmam-ı Kirmanî *(Rahimehullah)* da Kâbe-i Muazzama'nın mubarek oluşunu başka bir yönden ele alarak şöyle buyurmuştur: Kâbe-i Muazzama, merkezî bir nokta gibi olup, namazda kendisine yönelenlerin safları ise, o merkezi kuşatan daireler gibidir.

Şüphesiz ki, o saflarda bulunanların arasında, ruhları ulvî (yüce) kalpleri kudsî (mukaddes), sır (lâtife) leri nuranî, ve iç âlemleri Rabbanî (Mevlâ'ya bağlı) olan bir takım şahıslar vardır ki, Mescid-i haramda bulunan kişilere o mukaddes ruhların nurları ulaşarak, kalplerindeki ilâhî nurlar artar, işte bu, çok büyük bir berekettir.

Şu da var ki, dünya kürevî (yuvarlak) olduğundan her an, bir kavim için sabahsa, bir başkası için öğlen diğer bir kavim içinse ikindidir. bu böyle devam eder. O hâlde Kâbe-i Muazzama, daima farzları eda etmek için kendisine yönelen milletlerin teveccühünden asla boş değildir. O hâlde onun bu bereketi daimidir.

Kâbe-i Muazzama, Allah-u Tealânın varlığına delil olup, bütün âlemleri imana çağırarak cennete kavuşmalarına sebep olduğundan ayeti celilenin sonunda (هُدًى لِلْعَالَمِينَ) onun bütün alemlere hidayet olduğu açıklanmıştır.

Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayeti celile, eski mabed (ibadet olunan yer)in yeni mabedden efdal olduğuna delâlet etmektedir, zira Mevlâ Tealâ, Kâbe-i Muazzamanın beyt-i Mukaddesten üstün oluşunu Kâbe'nin ondan evvel yapılmasıyla ispat etmiştir.,

MEKKE-İ MÜKERREME'NİN ve KÂBE-İ MUAZZAMA'NIN FAZİLETLERİNE İŞARET EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِى حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَىْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ (٩١) »

(Habibim) **Ben ancak her şeyin sahibi olan ve burayı hürmetli kılan, bu şehrin** (Mekke-i Mükerreme'nin) **Rabbine kulluk etmemle emrolundum."** *(Neml Suresi:9l)*

« جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَاماً لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْىَ وَالْقَلَائِدَ... (٩٧) »

Allah (-u Tealâ) **Kâbe'yi, o beyt-i haramı** (saygıya lâyık evi), **o haram olan ay** (lar) ı, (Mekke'ye hediye edilecek) **kurbanı ve** (onların) **boyunlarındaki gerdanlıkları, bir kıyam** (din ve dünyalarının mamur olması için bir sebep) **yaptı."** *(Maide Suresi: 97'den)*

« وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ (٣) »

"Bu emin (güvenilir) **şehre yemin ederim."** *(Tîn Suresi:3)*

« فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ (٣) »

"Bu beytin Rabbine ibadet etsinler." *(Kureyş Suresi:3)*

Mevlâ Tealâ, Kâbe-i Muazzama'nın diğer üstünlüklerini ve gücü yetenin onu haccetmesinin farz olduğunu, ve bu vazifeyi terkedenlere asla muhtaç olmadığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ
حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (٩٧)

KELİME MANASI (97)

(فِيهِ) **Onda vardır,** ne? (اٰيَاتٌ) **ayetler,** öyle ayetler ki, (بَيِّنَاتٌ) **apaçık,** yani onda, kendisinin hürmetine ve kıymetine işaret eden nişanlar vardır. O ayetlerden biri de (مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ) **İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **in makamıdır.** (وَمَنْ) **her kim,** (دَخَلَ) **girerse,** nereye? (هُ) o **hareme,** (كَانَ) **olur,** nedir olur? (اٰمِنًا) **emin,** yani ona sığınan orada bulunduğu müddetçe dokunulmazlığa kavuşur. (وَلِلّٰهِ) **ve Allah** (-u Tealâ) **için** (bir Hak) **vardır,** kim üzerine? (عَلَى النَّاسِ) **insanlar üzeri-ne,** ne? (حِجُّ الْبَيْتِ) **beyti haccetmek,** yani insanların hususi bir şekilde Beytullahı haccetmeleri, Allah-u Tealâ'nın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. İnsanlardan bedel, (مَنْ) **ol kimse** (üzerindeki hakkıdır) **ki,** (اسْتَطَاعَ) **gücü yetti,** neye? (اِلَيْهِ) **o beyte,** ne cihetinden? (سَبِيلاً) **yol cihetinden,** yani hacca gidip gelebilmesi için gerekli olan yiyeceği, içeceği, nakil vasıtası ve sıhhati bulunan kimselerin Beytullahı haccetmeleri Allah-u Tealâ'nın o kulları üzerinde bir farzıdır. (ومن) **Ve her kim,** (كَفَرَ) **kâfir oldu,** yani haccın farziyetini inkâr ederek kâfir olursa, (فَاِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (غَنِىٌّ) **müstağnidir,** kimlerden? (عَنِ الْعَالَمِينَ) **bütün âlemlerden,** yani hiçbir kimsenin ibadet ve taatına muhtaç değildir.

MEALİ ŞERİFİ (97)

Onda apaçık alâmet (üstünlüğüne delâlet eden nişan) **lar, İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın makamı vardır. Oraya giren** (her türlü taarruzdan) **emin olur.Yol bakımından ona** (gitmeğe) **gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah** (-u Tealâ) **için insanlar üzerinde bir hakdır. Kim** (haccın farziyetini inkâr ederek) **kâfir olursa, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **bütün âlemlerden ganidir** (kulların imanlarından müstağnidir, hiç kimsenin ibadet ve taatına ihtiyacı yoktur.)

İ Z A H A T

Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Kâbe-i Muazzama'da bulunan açık ayetlerden murat: Mevlâ Tealâ'nın birliğine ve kudretine delâlet eden bir takım alâmetlerdir ki, bunları şöylece sıralayabiliriz:

1. Ashab-ı Fil ve diğerleri gibi, kendisine suikastta bulunan zalimlerin helâk edilmesi,

2.Yırtıcı canavarların orada avlarına saldırmamaları,

3.Kuşların orada insanlardan kaçmaması,

4.Şeytan taşlayanların çokluğuna rağmen taşların kaybolması şöyleki; İslâmiyetin zuhuru bindörtyüz sene olup, her sene Mina denilen yerde milyonlarca hacının şeytanı taşlamak üzere yetmişer tane çakıl taşı attıkları ve orada sel götürecek bir dere ve yel kaldıracak bir tepe bulunmadığı hâlde, o taşlardan bir eser görülmemektedir.

5. Kuşların küme küme uçarken kâbe üzerinde ikiye bölünüp topluca geçmemesi, ancak bazı kuşların Kâbe-i Muazzamanın üzerinden geçtikleri görülüyorsa da ulemadan bazısı onların şifa bulmak niyetiyle geçebileceklerini söylemişlerdir.

6. Kâbe-i Muazzama'nın hangi rüknü tarafından yağmur gelirse, o taraftaki beldelerde bolluk olması, şöyleki, yağmur, Rükni Yemanî tarafından gelirse Yemen beldelerinde bolluk olur, Rükni Şamî tarafından gelirse Şam beldelerinde bolluk olur dört bir tarafından gelirse bütün beldelerde bolluk olur.

7. Evvelden beri Kâbe-i Muazzama'ya girenlerin saldırılardan kurtulması, cahiliyet zamanında bile kimsenin bunu bozamaması,

8. Makam-ı İbrahim'in kaybolmaması, Makam-ı İbrahim'den maksat: İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın Kâbe-i Muazzama'yı inşa ederken, üzerine bastığında mubarek ayaklarının kendisine batarak iz yaptığı bir taştır.

Bir rivayete nazaran da Hazreti İbrahim Şam'dan Beytullahı ziyarete geldiğinde, oğlu İsmail *(Aleyhisselâm)* ın hanımı İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın başını yıkamak istemiş İbrahim *(Aleyhisselâm)* attan inmeyince, sağ ayağının altına bir taş koyarak başını o taraftan yıkamış sonra da o taşı sol tarafına koyarak o taraftan da başını yıkamış, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın mubarek ayakları o katı taşa tesir ederek onda derince bir iz bırakmıştır, işte bu taşın elan bulunduğu yere Makam-ı İbrahim denilmektedir.

Bu hususta teferruatlı izahat Ruhul Furkan tefsirimizin: Cild: 1, Bakara Suresi:127. ayet-i kerimesinin tefsirinde mevcuttur.

Makam-ı İbrahimde, sert taşta iki ayağın iz bırakması, ve topuklarına kadar ona batmaları, o taşın uzun zaman ayet olarak kalması, düşmanlardan muhafaza edilmesi gibi bir çok ayetler bulunduğundan,

Kâbe-i Muazzama'da bir çok açık ayetler bulunduğu zikredildikten sonra, Makam-ı İbrahim özellikle anılmıştır.

Ruhul Beyan ve Alusi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Harem-i Şerife girenin, emin olmasından maksat: Dünyada öldürülmek, kolu kesilmek vesair cezalardan kurtulması demektir.

Bundan dolayı, İmamı Azam Efendimize göre, kısas, dinden dönme, veya zina gibi suçlardan dolayı şer'an öldürülmesi gereken bir şahıs Harem-i şerife sığınsa kendisine dokunulmaz.

Şu kadar var ki, ona yiyecek ve içecek verilmeyerek, malı varsa kendisiyle alış veriş yapılmamak suretiyle Harem dışına çıkmaya mecbur edilir ve çıktıktan sonra kısas edilir. Nitekim:

٨ - عَنْ اَبِى شُرَيْحٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلَايَحِلُّ لِامْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلَايَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً فَاِنْ اَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِيهَا فَقُولُوا اِنَّ اللهَ قَدْ اَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ وَاِنَّمَا اَذِنَ لِى فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْاَمْسِ وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ ».

8- Ebu Şurayh *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke-i Mükerreme'nin fethinin ertesi günü ayağa kalkıp: "**Şüphesiz Mekkeyi** (daha evvelden beri) **haram eden, Allah** (-u Tealâ) **dır, onu haram kılan, insanlar değildir. Bundan dolayı, Allah-u Tealâ'ya ve ahiret gününe iman eden kimse için, Mekke'de ne bir kan dökmek, ne de ağaç kesmek helâl olmaz. Şayet, Resulullah burada harbetti diye birisi ruhsat almaya kalkarsa. Ona: "Allah yalnız Resulüne izin vermiştir size izin vermemiştir." deyin.**

Bana da bir günün yanlız bir saati için izin verdi. ondan sonra bu günkü haramlığı, dünkü haramlığı derecesine döndü. (burada hazır bulunup) **şahit olanlar,** (bu dediklerimi) **burada bulunmayanlara** (ve gelecek nesillere) **tebliğ etsin** (ulaştırsın)." buyurdu. *(Buharî, Ilim 37, Cenaiz 76, Hac:43)*

İbni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe'nin gölgesinde oturan, Kureyş'ten bir takım insanlara rastladı, yanlarına varınca selâm vererek:

٩ - « اِعْلَمُوا اَنَّهَا مَسْؤُلَةٌ عَمَّا يُعْمَلُ فِيهَا وَاِنَّ سَاكِنَهَا لَا يَسْفِكُ دَمًا وَلَا يَمْشِى بِالنَّمِيمَةِ ».

"Bilin ki, şüphesiz bu Kâbe, kendisinde ne yapıldığından sorulacaktır ve muhakkak ki, onda bulunan kan dökemez ve dedikodu yapamaz." buyurdu. *(Said ibni Mansur: Süyûtî, Dürrül Mensur 2/272)*

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın:

« لَوْ وَجَدْتُ فِيهِ قَاتِلَ الْخَطَّابِ مَا مَسَسْتُهُ حَتَّىٰ يَخْرُجَ مِنْهُ »

"Ben Kâbe-i Muazzama içinde, babam Hattab'ın katiline rastlasam, oradan çıkıncaya kadar kendisine dokunmam." buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/270)*

Fakat Harem-i Şerif dahilinde katil olan bir kimse hakkında Harem dahilinde kısas icra edilebilir.

İmamı Şafiî'ye göreyse, Harem haricinde katil olan bir şahıs da Harem dahilinde kısas edilir. Zira kısasta hem Allah hakkı, hem de kul hakkı vardır, kul hakkını tehir etmekse caiz değildir.

Hareme girenin emin oluşundan, ahiret azabından kurtuluşu da murad edilebilir, Nitekim pîranımızdan Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* bu görüştedir.

HAREM-İ ŞERİFE GİRENLERİN NAİL OLACAKLARI EMNİYET VE FAZİLETLERİ BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

١٠- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ آمِناً ».

10- Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallalla-hu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim iki haremin birinde ölürse, emin** (azaptan kurtulmuş) **olarak dirilir."** *(Beyhakî, Şuabul Iman: 3/497. No. 4181)*

١١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « دُخُولُ الْبَيْتِ دُخُولٌ فِي حَسَنَةٍ وَخُرُوجٌ مِنْ سَيِّئَةٍ »

11- İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kâbe-i Muazzama'ya girmek, sevaplara dalmak, günahlardan sıyrılmaktır."** *(Beyhakî, Şuabul Iman : 3/455, No. 4052)*

١٢- وَعَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: « اَلْحُجُونُ وَالْبَقِيعُ يُؤْخَذُ بِأَطْرَافِهِمَا وَيُنْثَرَانِ فِي الْجَنَّةِ ».

12 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre, **"Hucûn** (Cennet-i Muallâ diye bilinen Mekke mezarlığı) **ile Bekî'** (Medine-i Münevvere mezarlığı), **kenarlarından tutulup** (içindekilerle beraber) **cennete saçılacaklardır."** *(Nesefî, Medarikut Tenzil: l/171)*

١٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ صَبَرَ عَلَىٰ حَرِّ مَكَّةَ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ تَبَاعَدَتْ مِنْهُ جَهَنَّمُ مَسِيرَةَ مِائَتَىْ عَامٍ وَتَقَرَّبَتْ مِنْهُ الْجَنَّةُ مَسِيرَةَ مِائَتَىْ عَامٍ».

13 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim gündüzden bir saat Mekke-i Mükerreme'nin sıcağına sabrederse, cehennem ondan ikiyüz senelik mesafe uzaklaşır, Cennet de ona ikiyüz senelik mesafe yaklaşır."** *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal : 12/210, No. 34704)*

İmamı Alusî'nin beyanına göre, ayet-i celilede geçen emniyetin hem dünya, hem de ahiret emniyetiyle tefsir edilerek umumi bir mananın muradedilmesi de caizdir. Ve her hâlde ayeti celilede geçen: (اٰمِنًا) âminen lâfzının kayıtsız olarak kullanılmasından, açıkça anlaşılan da budur.

(حَجّ) **Hacc:** Fetha ile hicaz ehlinin lügatıdır.

(حِجّ) **Hıcc:** Kesre ile Necd lügatıdır, Hamza, Kisaî ve Hafs'dan rivayet eden Âsım, bu lügat üzere okumuşlardır. İkisi de, bilinen şekilde Kâbe-i Muazzama'yı ziyareti kastetmektir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, (اسْتِطَاعَةْ) İstitaat: Aslında bir işin kolaylıkla meydana gelmesini istemektir. Bu ise, kudret (güç) e bağlı olduğundan, bilahare İstitaat, mutlak kudret veya kolaylıkla güç yetirmek manalarında kullanılmıştır ki, kolaylıkla güç yetirmek umumi olan kudretten daha hususidir. Burada kastedilen de bu hususi manadır.

Şu bilinsin ki, tam manasıyla istitaat: (bir işi yapmaya gerçekten güçlü olmak) o işin yapılması anında kullanılan gücün ta kendisidir. Fakat İstitaat, çok kere bir işin yapılmasından evvel, o işin yapılması için gerekli olan, alet ve sebeplerin hazır olması manasında kullanılır ki, bu ayeti celilede ki, İstitaat bu manadadır. Yani Hacc vazifesi ifa edilirken kullanılacak güç manasında olmayıp, o vazifeye başlanabilmesi için gerekli olan vasıtaların mevcut olması demektir.

Dolayısıyla birinci manadaki İstitaat: Fiilin husulü (işin meydana gelmesi) nin şartı, İkinci manadaki istitaat ise: Vucubu (farz oluşu) nun şartıdır.

Bir kişiye haccın farz olması için gerekli İstitaat, ya malla, ya bedenle veya her ikisiyle olmak üzere üçe ayrılır.

1. Malî güç: Bu, hacca gitmek isteyen kişinin evinden çıkıp, Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret ederek, tekrar evine dönünceye kadar, yiyeceği yemeğe, giyeceği elbiseye, kendi bineceği ve eşyalarını taşıtacağı vasıtalara, ve ailesinin nafakasına güçlü olmasıdır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* sadece bu şartı yeterli görüp, beden gücünü şart koşmamıştır. Dolayısıyla ona göre, zengin olan kimsenin bedenî gücü olmasa da, kendi tarafından haccetmek üzere bir bedel göndermesi vacibolur.

2. Bedenî güç: Bu da kişinin vücudu sağlam olup kendi başına inip-binmeğe, gezip-dolaşmaya güçlü olmasıdır ki,

İmamı Malik *(Rahimehullah)* katında yalnız bu şart muteber olduğundan yayan yürümek ve hac yolunda para kazanmak suretiyle gidip-gelmeye güçlü olan fakire hac farzdır.

3. Hem Malî, hem bedenî güç: İmamı Azam indinde bu ayeti kerimedeki İstitaat, hem malî hem de bedeni kudretle tefsir olunmuştur. Binaenaleyh fakire hac farz olmadığı gibi, malı çok olup sıhhati müsait olmayan hasta, kör, topal ve çolak gibi âciz olanlara hac farz olmaz.

Zira hac vazifelerini yerine getirmek hem mala, hem de bedene muhtaç olduğu için birinin varlığı diğerinin yokluğuyla beraber bu vazifeyi yerine getirmekte yeterli olmayacağından,

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimiz İstitaatı mal ve beden gücünün her ikisiyle tefsir etmiştir ki, hakiki ve tam istitaat da budur.

Beyhekî ve diğerlerinin, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan,Bu ayeti kerimede geçen: (مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً) **"Hacca gitmeye yol bulmak,"** Lâfzını **"Kişinin bedeninin sağlam olup, azığı ve bineği bulunmasından ibarettir."** buyurduğunu rivayet etmeleri, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin sözünün doğruluğunu göstermektedir.

Taberî tefsirinde, Hazreti Ali ve Muaviye *(Radıyallahu Anhuma)* ya isnat edilerek yapılan aynı rivayetler de, bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Evet! İmamı Şafiî *(Rahimehullah)*'ın delil olarak öne sürdüğü bazı hadis-i şeriflerde, bu istitaat azık ve binekle tefsir edilip, beden sıhhati şart koşulmamıştır. Nitekim:

١٤- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ (صلى الله عليه وآله وسلم) سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللّٰهِ ﴿مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً...﴾ فَقِيلَ مَا السَّبِيلُ؟ قَالَ: «الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ».

14 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Allah-u Tealâ'nın: **"Ona yol bakımından gücü yeten."** kavl-i şerifinde geçen yoldan maksat nedir? diye sorulduğunda: **"Azık ve binektir."** diye cevap verdi. *(Hakim, el Müstedrek: 1/442)*

Ancak, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz, bu gibi rivayetler hakkında: **"Bunlar istitaatın bazı şartlarını açıklamakta olup, hepsine temas etmemiştir."** buyurmuştur. Nitekim bu hadis-i şeriflerde yol emniyeti de şart koşulmamıştır. Halbuki yol emniyetine sahip olmayana bilittifak hac farz değildir.

Anlaşılan şu ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu Hadis-i Şeriflerin de beden sıhhatinin şart olduğu belli olduğu için ona temas etmemiştir. Nitekim Darukutnî'nin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiği bir hadisi şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendisine bu ayeti celilede geçen sebil'in ne olduğunu sorana: (تَجِدُ ظَهْرَ بَعِيرٍ) **"Bir binek bulmandır."** buyurmuş, fakat azığı zikretmemiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/274)*

Burada yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, Hacca gidecek kadının yanında mahremi bulunması da İstitaat şartlarındandır, zira bir kadının seferi mesafeye mahremsiz olarak gitmesi asla caiz değildir. Nitekim:

١٥- عَنْ اَبِى سَعِيد الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَيَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ تُسَافِرَ سَفَراً يَكُونُ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ فَصَاعِداً اِلاَّ وَمَعَهَا اَبُوهَا اَوِ ابْنُهَا اَوْ زَوْجُهَا اَوْ اَخُوهَا اَوْ ذُو رَحْمٍ مِنْهَا ».

15 - Ebu Said-i Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının beraberinde, babası veya oğlu yahut kocası, veya kardeşi, yahut nikahı haram olan** (hiç bir zaman evlenemeyeceği) **biri olmaksızın üç gün ve daha fazla süren bir sefere çıkması helâl değildir."** buyurdu. *(Müslim, Hacc:423, Ebu Davud, Menasik:2, Tirmîzî, Redâ':15, Ibn-i Mace, Menasik:7)*

١٦-عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَيَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ وَلاَتُسَافِرَنَّ امْرَأَةٌ اِلاَّ وَمَعَهَا مَحْرَمٌ » فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اُكْتُتِبْتُ فِى غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا وَخَرَجَتِ امْرَأَتِى حَاجَّةً قَالَ: « اِذْهَبْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ ».

16 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şöyle buyururken işitmiştir: **"Hiçbir erkek** (mahremi olmayan) **bir kadınla yalnız kalmasın. Hiçbir kadın da beraberinde** (nikâh geçmez hısımı) **bulunmaksızın sakın yolculuk etmesin."**

Bu nehiy üzerine bir adam ayağa kalktı da: Ya Resulallah! Ben şöyle şöyle bir gazveye yazılmıştım. Hâlbuki hanımım haccetmek üzere yola çıkmıştır? diye sordu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen de git, hanımınla beraber haccet."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:140, 181, Nikâh:111, Müslim, Hacc:424)*

HADİS-İ ŞERİFLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1- Kadın mahremsiz sefere çıkamaz, lafzı umumi bütün seferlere şamildir. Binaenaleyh kadının yalnız başına kısa veya uzun seferî mesafelere Hacc veya başka maksatlarla olsun sefer etmesi haramdır. Nitekim Nehaî, Şa'bî, Tâvus vesair Hanefî ulemasının mezhepleri budur.

2- Mahrem sözü, nikahı haram olan herkese şamildir. Yalnız İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, bundan kadının üvey oğlunu yani kocasının başka karısından doğan oğlunu istisna etmiştir. Ona göre kadın üvey oğluyla sefere çıkamaz. Gerçi onun nikâhı da haramdır. Fakat Hazreti İmam insanların ahlâken bozulduklarını nazar-ı itibare alarak bu babtaki mahremiyetle (hısımlıkla) neseben (soy bakımından) mahremiyet arasında fark görmüştür.

3- Ecnebî (mahremi olmayan, şeran evlenebileceği) bir kadınla bir tenhada başbaşa kalmak bütün ulemanın ittifakıyla haramdır.

4- Bir kimsenin haccetmek isteyen karısını hacca götürmesi gazaya gitmesinden evladır. Çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hususu soran zata gazaya yazıldığını bildirdiği hâlde karısıyla birlikte haccetmesini emir buyurmuştur.

5- Kadına hacc farz olabilmek için mahremi bulunması şarttır.

6- Yalnız başına sefere çıkmamak hususunda bütün kadınlar müsavidir. Yalnız Malikî ulemasından olan Ebu'l - Velid-i Bâcî *(Rahimehullah)* a göre şehvete mahal olmaktan çıkmış pek yaşlı kadınlar yalnız başlarına sefer edebilirler. Şafiî mezhebinden olan İbn-i Dakikı'l îd, Bâcî'ye itiraz ederek kendisine her düşeni bir kapan bulunduğunu hatırlatmıştır. Bu sözden murat, ne kadar yaşlı olursa olsun ahlâksızlık yolunu tutan bir kadının kendisi gibi ahlâksız müşteri bulmasıdır.

7- Bazıları bu hadisle istidlâl ederek (delil alarak), haccın müterâhî (geçikmeli) olarak eda edilebileceğini söylemişlerdir. Bundan murat hemen imkân bulduğu sene gitmeyip, bir veya birkaç sene sonra haccetmektir. Fakat bu kavil reddedilmiştir. Çünkü gazaya yazılan o zatın daha evvel hacc etmiş olması mümkündür.

8- Bazıları bu hadisin zahiriyle amel ederek, kadını, sefere götürecek kimsesi bulunmadığı vakit, kocasının onunla beraber gitmesi farzolur demişlerdir. İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* in kavli budur. Hanefiye göre karısını sefere götürmek kocasına farz değildir. Hatta ücretsiz gitmem diye ısrar etse, sefer ücretini karısının vermesi icabeder.

9- Teâruz hâlinde bulunan (birbiriyle çatışan) şeylerin evvela en mühimi ele alınır.

10-Ulemadan bazıları bu hadisle istidlâl ederek (delil alarak): **"Bir adam karısını farz olan haccı edadan men edemez."** demişlerdir. Nitekim, Hanefiye

göre, kocası karısını hacca gitmekten men edemez, çünkü imkân bulur bulmaz hemen hacca gitmek farzdır.

İbn-i Münzir: Bir adamın, karısını bütün seferlere çıkmaktan men edebileceği hususunda bütün ulemanın ittifak ettiklerini, ihtilâfın sadece vacip olana seferlere münhasır (bağlı) kaldığını nakletmiştir.

Haccın, vücubunun ve edasının şartları, Rükünleri, nevileri, vacipleri, sünnetleri, hikmeti, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve mescidi nebevisini ziyaret hakkındaki geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin cilt 2. safya 380-392 de mevcuttur. Mevlâ Tealâ cümlemize bu ilimleri öğrenip, gereğince amel etmemizi nasibeylesin âmin..,

Kazî, Nesefî ve Ebussuud efendinin beyanlarına göre, Mevlâ Tealâ, haccın ehemmiyetine işaret için bu ayet-i celile'de türlü türlü tekit ve teşdid (kuvvetlendirme) lerde bulunmuştur. Şöyle ki:

1. (وَلِلّٰهِ) kavli şerifinde, hususiyete (özelliğe) delâlet eden lâm'ın zikredilmesi

2. Yine (وَلِلّٰهِ) kavli şerifinde, Allah-u Tealâ'nın diğer isimleri arasından, azamete(büyüklüğe) delâlet eden Lafza-i celâl (Allah ismi şerifin) in özellikle anılması,

3. (عَلَى النَّاسِ) kavli şerifinde, insanlar üzerine haccın borç olduğuna delâlet eden (عَلَى) lâfzı'nın zikredilmesi,

4. Haccın farziyetini ifade eden cümle-i celilenin başında, haccın umum insanlara farz olduğu zikredilip, sonra bunun gücü yetenlere tahsis edilmesi, hac mevzuunun iki kere açıklanması demektir ki, bu da maksadı tekrarlamak ve icmalden sonra tafsil (kısa ifadeden sonra ayrıntılı açıklama) demek olduğundan, Haccın, islâmiyetteki önemine dikkati çekmektedir.

5.Haccın emir sığasıyla değil de haber sığasıyla, cümle-i ismiye suretinde zikredilmesinin ifade ettiği devam, sebat ve istikrar (kararlılık),

6. Haccı terkeden buyurulacak yerde, kâfir olan buyurulması şöyleki, Mevlâ Tealâ, haccı terkeden kimsenin şiddetli azaba çarptırılacağını ve bunun kâfirlerin işlerinden olduğunu açıklamak üzere: "**Her kim haccetmezse**" buyurmayıp: "**Her kim kâfir olursa**" buyurmuştur.

7. Mevlâ Tealâ'nın, Hac vazifesini terkedenlere ihtiyacı olmadığını açıklarken: "**Bütün âlemlerden müstağni olduğunu.**" zikretmesi

Şüphesiz bu da, Mevlâ Tealâ'nın Hac vazifesini terkedenlerden son derece müstağni (ihtiyaçsız) olduğunu delille ispat kabilinden olduğundan Mevlâ Tealâ'nın bu kişilere son derece gazap ettiğini işar eder (bildirir) .

ZENGİN VE SAĞLIKLI OLDUĞU HÂLDE HACCA GİTMEYENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BİLDİREN HADİSİ ŞERİFLER

١٧- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ مَلَكَ زَاداً وَرَاحِلَةً تُبَلِّغُهُ إِلَىٰ بَيْتِ اللهِ وَلَمْ يَحُجَّ فَلاَ عَلَيْهِ اَنْ يَمُوتَ يَهُودِيّاً اَوْ نَصْرَانِيّاً . وَذٰلِكَ اَنَّ اللهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ: ﴿ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً ﴾»

17 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, kendisini Beytullah'a ulaştıracak azık ve bineğe malik** (sahip) **olur da haccetmezse, onun yahudi veya nasranî olarak ölmesi farketmez, çünkü Allah** (-u Tealâ) **kitabında: "yol bakımından ona gücü yetenlerin Beyt'i haccetmesi Allah için insanlar üzerine bir haktır." buyuruyor."** *(Tirmizî, Hac :3)*

١٨- عَنْ اَبِي اُمَامَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ لَمْ يَحْبِسْهُ مَرَضٌ اَوْ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ اَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ وَلَمْ يَحُجَّ فَلْيَمُتْ اِنْ شَآءَ يَهُودِيّاً اَوْ نَصْرَانِيّاً »

18- Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimi bir hastalık veya görünen bir hacet** (zaruret), **veya zalim bir sultan menetmediği hâlde haccetmezse, is ter yahudi olarak ölsün ister hristiyan."** *(Beyhakî, Sünen 4/334)*

Said İbni Mansur *(Radıyallahu Anh)* sağlam bir senetle Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Andolsun ki, muhakkak şu islâm beldelerine bir takım adamlar salıp, zengin olup da Hacca gitmeyenlere cizye vurdurmayı muhakkak istedim. Onlar müslüman değildir! Onlar müslüman değildir!"

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Sağlam ve zengin olduğu hâlde hacca gitmeden ölen kişi, kıyamet gününde iki gözünün arasına kâfir yazılmış olarak gelecektir."

Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: İnsanlar haccı terketseler, elbette namaz ve zekâtı terkettiklerinde onlarla harbettiğimiz gibi bu yüzden de onlarla harbederim.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurmuştur ki: İnsanların tamamı bir sene haccı terketseler, o seneden sonra yaşatılmazlar (göz açtırılmazlar).

Said İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Zengin bir komşum olsa da hac yapmadan ölse, cenaze namazını kılmam.

Şunu ifade etmek gerekir ki, bu ayet-i celile ve tefsirinde geçen Hadisi şeriflerle rivayetler tehdit mahiyetinde olduğundan, Haccın farz, terkininse

haram olduğuna inandığı hâlde, ihmal yüzünden bu vazifeyi terkedenler, ehli sünnet mezhebince kâfir sayılmazlar, Zaten ehli sünnete göre hiç bir amelin terki, insanı kâfir etmez. İnsanı ancak Allah'ın emir ve yasaklarını inkâr etmek kâfir eder.

Nitekim Abd İbn-i Humeyd ve İbn-i Cerîr, Ebu Davud-i Nüfey' *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayeti kerimeyi okuduğunda, Hüzeyl kabilesinden bir adam kalkarak: "Ya Resulallah! Haccı terkeden kâfir mi olur?" diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٩ – « مَنْ تَرَكَهُ لاَ يَخَافُ عُقُوبَتَهُ وَمَنْ حَجَّ لاَ يَرْجُو ثَوَابَهُ فَهُوَ ذَاكَ »

19 - "**Her kim cezasından korkmayarak haccı terkeder veya sevabına inanmayarak haccederse işte onlar kâfirlerdir.**" buyurmuştur. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/277)*

İbni Ebî Hatim ve Beyhekî, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet etmişlerdir ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ,Allah-u Tealâ'nın: "**Herkim kâfir olursa,**" kavli şerifine: (مَنْ كَفَرَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ) "**Her kim Allah** (-u Tealây) **ı ve ahiret gününü inkâr ederse.**" diye mana vermiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/277)*

İbn-i Zeyd'e bu kavli ilâhî'den sorulduğunda: "**Bu ayetleri inkâr eden**" diye tefsir etmiş,

Ata İbni Ebi Ribah'da: "**Beytullaha küfreden**"

İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* ise: "**İman etmeyen**" diye tefsir etmişlerdir.

Ayrıca, Ayet-i celilenin bu kısmının hakiki kâfirler hakkında olduğu da rivayet edilmiştir. Şöyleki: Said ibni Mansur, Abd İbn-i Humeyd, İbn-i Cerîr ve İbn-i Münzir, İmam-ı Dahhak'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir. "Hac ayeti (bu ayeti kerime) inince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arap müşriklerini, hristiyan, yahudi, mecusî ve sabie taifelerini toplayarak:

٢٠ – « اِنَّ اللهَ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا الْبَيْتَ ».

20 - "**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **size haccı farz etti, o hâlde Beytullahı haccedin.**" buyurunca bunu ancak müslümanlar kabul etmiş, bu beş millet (batıl din mensupları) ise: "Biz hacca inanmayız, Kâbe'ye doğru kılmayız ve ona dönmeyiz." diyerek inkâr etmeleri üzerine Mevlâ Tealâ: "**Her kim kâfir olursa, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **bütün âlemlerden zengindir.**" kavli şerifini indirmiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/276)*

Demek oluyor ki, Haccın farziyetini inkâr edenler kâfir, buna inandıkları hâlde tembelliklerinden veya cimriliklerinden terkedenler ise, fasıklardır ki, son nefeslerinde imanlarını kurtaramama tehlikesiyle karşılaşabilirler. Bu hâle düşmekten Allah-u Tealâ Hazretlerine sığınırız..Âmin..,

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Hacca çok gidip gelenler, ancak Allah-u Tealâ'nın çok sevdiği ve seçtiği kullarıdır.

Rivayete göre Ali İbn-i Muvaffak *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Altmış kere hacca gittikten sonra, Hıcri İsmail (Altın oluğun altındaki Hatîm denen yer) de, kendi hâlimi, hacca çok gidip geldiğimi, fakat haccımın kabul edilip edilmediğini düşünürken, uyumuşum..,

Bir de bana: "Ey İbn-i Muvaffak! Sen hiç evine sevmediğini çağırır mısın?" diye seslenen bir kişi gördüm ve bu düşüncelerimden kurtulmuş bir vaziyette uyandım

Demek oluyor ki: Gücü olduğu hâlde Hac yapmayanlar, Allah-u Tealâ' nın ziyafetine çağırılmaktan mahrum bırakılmış kimselerdir ki, o ziyafetten ancak ona lâyık olmayanlar mahrum edilir.

Ehli saadet ise, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın davetine icabet için, her sene o mukaddes beldelere gitmeye can atarlar.

Haccın fazileti hakkındaki Hadis-i Şerifler ve rivayetler, Ruhul Furkan tefsirimizin Cilt 2, Sayfa 393-398 de geniş bir şekilde mevcuttur. İsteyen kardeşlerimiz oraya müracaat edebilirler.

MEKKE-İ MÜKERREMENİN EMİN BİR BELDE OLDUĞUNU İFADE EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER

« اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَماً اٰمِناً وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ... (٦٧) »

"**Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken** (öldürülürken veya esir edilirken) **bizim,** (Mekke-i Mükerreme'yi) **emniyetli bir Harem** (güven içinde kudsî bir yer) **yaptığımızı görmediler mi?**" *(Ankebut Suresi:67'den)*

« وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ (٣) »

"**Şu emin beldeye yemin ederim.**" *(Tin Suresi :3)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN KULLARINA MUHTAÇ OLMADIĞINI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME

« اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ ... (٧) »

"**Eğer kâfir olursanız, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **size muhtaç değildir.**" *(Zümer Suresi: 7'den)*

Mevlâ Tealâ, peygamberine itiraz eden ehli kitabın, şüphelerine cevap verdikten sonra,küfürlerinin sebebini sorarak onları insafa çağırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَاتَعْمَلُونَ (٩٨)

KELİME MANASI (98)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ) **Ey ehli kitap!** (لِمَ تَكْفُرُونَ) **niçin, küfr** (inkâr) **ediyorsunuz,** neyi? (بِاٰيَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini,** yani Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın ve hac da içinde olmak üzere bütün emrettiklerinin doğruluğuna delâlet eden nişanları. (وَاللّٰهُ) **halbuki Allah** (-u Tealâ), (شَهِيدٌ) **hakkıyla şahittir,** neye? (عَلٰى مَا) **o şeylere ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz.**

MEALİ ŞERİFİ (98)

(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap! Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini niçin inkâr ediyorsunuz? Halbuki Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınıza hakkıyla şahittir.**

İ Z A H A T

İbn-i İshak, İbn-i Cerîr, İbn-i Münzir, İbn-i Ebî Hatim ve Ebuşşeyh, Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

Bir kere Şâs İbn-i Kays isimli küfrü büyük, müslümanlara karşı kin ve hasedi pek şiddetli olan ihtiyar bir yahudi, bir gün Evs ve Hazrec kabilelerinden bir takım ashabı kiram bir mecliste oturmuş konuşurlarken yanlarından geçti. Cahiliyet devrinde aralarında şiddetli düşmanlık bulunan bu kişilerin, islâmdan sonra aralarında bu ülfet ve muhabbetini, birlik ve beraberliğini görünce: "Vallahi bunlar böyle toplandıkça, bizim burada kararımız kalmaz" dedi ve beraberindeki bir yahudi delikanlısına: "Haydi şunların yanlarına otur, <Yevmi Buâs> ı ve daha evvellerini hatırlarına getir ve o zaman söyledikleri şiirlerden bazı parçalar da okuyuver." diye tenbih etti.

Yevmi Buâs ise, Cahiliyet devrinde yüz yirmi sene kadar birbirleriyle düşman olarak yaşamış olan Evs ve Hazrec'in muharebe ettikleri ve Evs'in Hazrece galip olduğu son bir gündü.

Delikanlı, o ihtiyar yahudinin dediğini yapınca, iki taraf arasında münakaşa kapısı açılarak, her iki taraf kendilerini öğmeye başladılar, nihayet bir çekişme meydana gelerek, Evs'in, Hârise oğullarından Evs ibni Kayzî, Hazrec'in Seleme oğullarından Cubar İbni Sahr sıçrayıp, birbirlerine söz attılar ve biri diğerine: "İsterseniz vallahi bu gün yine öyle bir gün yaparız"

dediler.

Böylece her iki taraf kızarak: "Haydi yaptık, silaha! silâha! Haydi zâhireye, Harre meydanına." dediler, velhasıl Evs kabilesi birbirleriyle, Hazrec de birbirleriyle cahiliyet devrindeki davaları üzere birleştiler.

O sırada haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca, muhacirlerden beraberinde bulunan ashabı kiramla birlikte onların yanlarına geldi ve:

٢١ - « يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ اَللّٰهَ اَللّٰهَ اَبِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ وَاَنَا بَيْنَ اَظْهُرِكُمْ بَعْدَ اِذْ هَدٰيكُمُ اللّٰهُ اِلَى الْاِسْلَامِ وَاَكْرَمَكُمْ بِهِ وَقَطَعَ بِهِ عَنْكُمْ اَمْرَ الْجَاهِلِيَّةِ وَاسْتَنْقَذَكُمْ بِهِ مِنَ الْكُفْرِ وَاَلَّفَ بِهِ بَيْنَكُمْ تَرْجِعُونَ اِلٰى مَا كُنْتُمْ عَلَيْهِ كُفَّاراً »

21 - "**Ey müslümanlar cemaatı! Allah'tan korkun Allah'dan, ben aranızda bulunurken de cahiliyet davası mı yapıyorsunuz? Allah** (-u Tealâ) **sizi İslâma kavuşturduktan, o nimeti size ikram ettikten, onun sebebiyle sizden cahiliyet işleri** (nin kökü) **nü kestikten ve aranızı bulduktan sonra, yine kâfirler olarak eski hâlinize mi dönüyorsunuz?**" diye nasihat edince,

Hepsi bu hâlin, şeytanın bir tuzağı ve düşmanlarının bir hilesi olduğunu anlayarak derhal ellerindeki silâhları bıraktılar ve gözlerinden yaş dökerek birbirine sarıldılar ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i dinleyip itaat ederek, beraberce gittiler.

İşte böylece Allah-u Tealâ, Allah düşmanı ihtiyar yahudi Şâs'ın fitne ateşini söndürmüş, ve onun yaptıkları hakkında bu ve bundan sonraki (98-99). ayeti celileleri, Evs ibni Kayzî, Cubar ibni Sahr ve beraberlerindekiler hakkında da onlardan sonraki (100-105). ayeti kerimeleri indirmiştir.

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Başı o günden daha çirkin, sonu ise ondan daha güzel olan hiç bir gün görmedim." *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/278, Beğavî Meâlimüttenzîl: l/515)*

İşte bu gibi fitneleri ehli iman arasında uyandırmak, ehli kitabın elinde pek büyük bir silah olduğu, herkesin bildiği tarihî bir gerçektir.

Binaenaleyh müminlerin daima basiret üzere bulunmaları ve bu gibi fitnelere aldanmayıp, meydana geldiğinde ise önünü almalarının çarelerini düşünmelidirler. Bu da, başlıca başta olanların görevleridir.

Kazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre: "Allah'ın ayetleri" nden maksat: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, haccın farziyeti vesair hususlarda ortaya koyduğu bütün davalarında sadık (doğru) olduğuna delâlet eden aklî ve naklî delillerdir veya Kuran-ı Kerim ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir.

Bütün kâfirler Allah'ın ayetlerini inkârda müşterekseler de, ehli kitabın burada bu hitapla tahsis edilmesi ("Niçin küfrediyorsunuz?" hitabının sadece onlara yöneltilmesi), onların kafirliklerinin daha çirkin olduğuna delâlet etmektedir.

Zira Tevrat ile İncil, Kuranı kerime ve bizim peygamberimize iman etmeyi emrettiği hâlde, onların, bu emrin tersine hareket etmeleri, kendi kitaplarına da inanmadıklarını göstermektedir.

Ehli kitap, Resullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını değiştirme işini gizli yapıyorlarsa da, bu gizlemelerinin kendilerine asla fayda vermiyeceğine ve bu yüzden mutlaka ceza göreceklerine işaret etmek için Allah-u teala bu ayeti celilenin sonunda: "**Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınıza hakkıyla şahittir.**" buyurarak onların bütün amellerinden son derece haberdar olduğunu açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, ehli kitabın kendi sapıklıklarını beyandan sonra, milleti de saptırmaya çalışmalarını tenkit etmek üzere şöyle buyuruyor:

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَآءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٩٩)

KELİME MANASI (99)

(قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ) **Ey ehli kitap!** (لِمَ تَصُدُّونَ) **niçin, menediyor** (çevirmeye çalışıyor) **sunuz,** neden? (عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın yolundan,** yani Allah-u Tealâ'ya kavuşturan dini mübini islâmdan, kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (اٰمَنَ) **iman etti,** yani Allah-u Tealâ ve onun tarafından gelenlere inandı. ne olduğunuz halde? (تَبْغُونَ) **aradığınız hâlde,** neye? (هَا) **o yola,** neyi? (عِوَجًا) **bir eğriliği,** yani Allah-u Tealâ'nın yolunu eğri göstermeye çalışarak ona inanmış olan kimseleri niçin ondan döndürmeye çalışıyorsunuz? (وَاَنْتُمْ) **halbuki sizler,** kimlersiniz? (شُهَدَآءُ) **şahitlersiniz,** yani islâmın hak olduğunu, Muhammed *(Aleyhisselam)* ın, kitaplarınızda size müjdelenen âhir zaman peygamberi olduğunu bilmektesiniz. (وَمَا اللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ) **asla değildir,** (بِغَافِلٍ) **gafil** (habersiz), neden? (عَمَّا) **o şeylerden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz.**

MEALİ ŞERİFİ (99)

(Habibim!) **De ki: Ey ehli kitap! kendiniz** (islâm dininin hak olduğuna) **şahitler olduğunuz hâlde, niçin Allah** (-u Tealân) **ın yolun** (d) **a eğrilik arayarak** (onu eğri göstermeye çalışarak) **inananları, ondan döndürmeye çalışıyorsunuz. Allah** (-u Teala) **yaptıklarınızdan asla gafil değildir.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, "Sebilullah" dan maksat: Allah-u Tealâ'ya ulaştıran yoldur ki, o da islâm milleti (dini) dir. Kâfirlerin ondan menetmeleri ise, ekseri ulemaya göre, müminlerin din işleri bozulsun, ve davaları bölünsün diye aralarına fitne sokmak suretiyledir ki, bu manaya göre ehli kitaptan maksat yine yahudilerdir.

Nitekim, bundan evvelki ayeti celilede geçen sebebi nüzülün beyanında, onların Evs ve Hazreç kabilelerine gelip, cahiliyet devrinde vaki olan aralarındaki düşmanlık va harpleri kendilerine hatırlatarak, onları tekrar o hâle döndürmeye ve Allah-u Tealâ'nın yolundan menetmeye çalıştıkları açıkça görülmüştür.

Ayeti celiledeki hitabın umum ehli kitaba ait olduğu da söylenmiştir ki, onların,efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dininin evvelki dinleri neshettiğini (yürürlükten kaldırdığını), reddederek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendi kitaplarında bulunan sıfatlarını değiştirerek, Kıblenin Beyt-i Mukaddes'ten, Kabe-i Muazzama'ya değiştirilmesinde bir fayda olmadığını ve buna benzer nice batıl sözleri ortaya atarak Allah-u Tealâ'nın dininde eğrilik aradıkları ve müminlerin zihinlerini bulandırmaya çalıştıkları aşikârdır.

Hasen ve Katade *(Radıyallahu Anhüma)* da hitabın umum ehli kitaba ait olduğu görüşündedirler.

Süddî'den nakledildiğine göre, bir kişi onlara: "Kitaplarınızda Muhammedin bahsini buluyor musunuz?" diye sorduğunda onlar hayır diyerek onun imanına engel olurlardı.

Ayeti celiledeki: **"Sizler şahitlerken, inananları Allah-u Tealâ nın yolundan nasıl menedersiniz ve o yola nasıl eğrilik ararsınız."** ifadesi "Sizler Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine delâlet eden mucizelerin onun elinde meydana geldiğini görüp, onun doğruluğunu ve getirdiği dinin "Sebilullah" (Allah-u Tealâ'nın yolu) olduğunu bilmekteyken, nasıl böyle yaparsınız." demektir.

Veya sizler kendi milletinizce sözlerine güvenilen ve mahkemelerde şahit olarak gösterilen adaletli kimselerken nasıl böyle yaparsınız? Halbuki bu sıfatınız böyle yapmamanızı gerektirmektedir, demektir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, ehli kitabın kâfir olmakta hiç bir özürleri olmadığına ve bilerek kafir oldukları için tekrar tekrar tenkide şayan olduklarına ve gerek Allah-u Tealâ'nın ayetlerini inkar etmeleri gerekse mü-

minleri Allah-u Tealâ'nın yolundan alıkoymaya çalışmalarından her biri gazab-ı ilâhiyi celbetmeye yeterli olduğuna işaret için Allah-u Tealâ bu ayeti celilede: "**Ey ehli kitap!**" hitabını tekrarlamıştır.

Ayrıca bundan evvelki ayeti celilede onların açıkça işlemekte oldukları inkarı reddettiğinden o ayeti celileyi: "**Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınıza hakkıyla şahittir.**" kavli şerifiyle bitirmiş, Bu ayeti celilede ise, onların müminleri gizlice hilekârlıkla islâmdan menetmeye çalışmalarını reddettiğinden sonunda: "**Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan asla gafil değildir.**" buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celiledeki hıtabın zahiri (dış görünüşü) ehli kitaba yönelmişse de, batını (hakikati) dünyayı alıp dini satan ve bildikleriyle amel etmeyen kötü âlimlere temas etmektedir.

Çünkü onlar, Kuran-ı Kerimin beyan ettiği, dünyadan soğukluk, haramlardan ve şüphelilerden sakınmak, nefsi kötü isteklerinden menetmek, bakiyi faniye tercih etmek, yaratılanlardan yüz çevirip yaradana yönelmek, maksuda ulaşmak için varlığını Allah-u Tealâ'nın yoluna harcamak, gibi hakikatleri, hâl ve hareketleriyle inkâr etmektedirler.

Halbuki Allah-u Tealâ, onların bütün yaptıklarına şahit, hayır ve şer bütün amellerindeki niyetlerini de bilmektedir, dolayısıyla onları yaptıklarına karşılık cezalandıracaktır,

Onlar ise, dünyaya düşkünlükleri ve nefislerinin arzularına uymaları sebebiyle, kendilerini iyi zannederek kendilerine uyan kişileri Allah-u Tealâ'nın yolundan döndürmektedirler.

Böylece onlar, yanlış yolda yürüyerek hak yolun eğriliğini aramaktadırlar. Halbuki Allah-u Tealâ müminlere:

« ... وَلاَ تَتَّبِعُوا اَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَثِيراً وَضَلُّوا عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ (٧٧) »

"**Daha önceden sapan, bir çoklarını saptıran, ve yolun doğrusundan şaşan bir topluluğun isteklerine uymayın!**" *(Maide Suresi 77'den)* buyurarak nefislerinin isteklerine uyanlara, uymamaları hususunda tenbihte bulunmuştur.

Meşayıhtan bazısı buyurmuştur ki: İlmin en hayırlısı, beraberinde haşyetullah (Allah korkusu) getirendir. Zira Allah korkusu ancak Hak Tealâ'nın sıfatlarını bilmekten doğar. Allah-u Tealâ'nın istediği ilmin alâmeti, Allah korkusudur. Bunun nışanı ise Allah-u Tealâ'nın emirlerine uymaktır.

Beraberinde dünyaya rağbet, dünya erbabına muhabbet, dünyayı kazanmaya gayret, gurur ve kibir, mal yığmak, tûl-u emel (ileriye ait kuruntular) ve ahireti unutmak bulunan ilim ise, peygamber varislerine nasibolan ilimden ne kadar da uzaktır.

Miras olarak kalan bir şey, varise ancak varis olunan kişinin yanında bulunurken sahip olduğu hâlle intikal eder (ulaşır), yani Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de amel ve ihlâsla birlikte bulunan bir ilim, varisleri olan âlimlere bu hâliyle intikal ederse faydasını görürler, fakat amel ve ihlâstan soyulmuş olan kuru bir ilim, onları hakiki peygamber varisi yapmağa yeterli değildir, zira onlar o ilmi sahibinden aldıkları gibi muhafaza edememişlerdir. Bu gibi âlimlerin hâli, kendini yakarak başkalarını aydınlatan mumun hâline benzer. Nitekim:

٢٢- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سَيَأْتِي عَلَىٰ أُمَّتِي زَمَانٌ لاَ يَبْقَىٰ مِنَ الْقُرْآنِ اِلاَّ اسْمُهُ وَلاَ مِنَ الْاِسْلاَمِ اِلاَّ رَسْمُهُ مَسَاجِدُهُمْ عَامِرَةٌ خَرَابٌ مِنَ الْهُدَىٰ فُقَهَاءُ ذٰلِكَ الزَّمَانِ شَرُّ فُقَهَاءٍ تَحْتَ ظِلِّ السَّمَآءِ مِنْهُمْ خَرَجَتِ الْفِتْنَةُ وَاِلَيْهِمْ تَعُودُ ».

22 - Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Ümmetim üzerine öyle bir zaman gelecek ki, Kur'an-ı Kerim'in ancak ismi, islâmın da ancak resmi** (görünüşü) **kalacaktır.** (İslâmdan son derece uzak oldukları hâlde İslâma yemin ederek kendi isteklerini elde etmeye çalışacaklardır). **Camileri** (insanlarla) **dolu** (fakat kalpleri) **hidayetten boş olacaktır. O zamanın fıkıh âlimleri, göğün gölgesinin altındaki fakihlerin en şerlileridir, fitne onlardan çıkıp onlara dönecektir.**" *(Deylemî, Firdevs :2/319-320 No.3448)*

Fuzayl İbni Iyaz *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Bize ulaşan haberlere göre kıyamet günü puta tapanlardan evvel hafız ve alimlerin fasıklarına azabedilecektir.

O hâlde akıllı kişi, onların dış görünüşlerine aldanmamalı, bilakis itikatlarının zayıflığına ve hâllerinin bozukluğuna bakarak ibret almalı, ve onların yanlış gidişatından sakınarak hayırlı âlimlerin yoluna girmelidir ve herşeyden kopup Allah-u Tealâ'ya ve hakiki tevhide sımsıkı sarılıp, dosdoğru yola erişmelidir.

Her kim Mevlâ Tealâ'nın birliğinde fani olarak (benliğini yitirerek) her şeyden kopup Rabbisine ulaşırsa, işte o, Allah-u Tealâ'nın yoluna ulaşmış olur ki, kimse onu yolundan alıkoyamaz, hiç bir şey ona zarar veremez, düşmanının hilesi ve şerri onu saptıramaz, zira her kim Allah-u Tealâ ile beraber olursa, Allah-u Tealâ da onunla beraber olur, onu muhafaza eder ve ona yardım eder.

Fakat Allah-u Tealâ'ya bu şekilde ulaşmak her salik (Allah yolcusu olan mürid) in işi değildir. Lâkin Allah-u Tealâ kulun elinden tutup maksadına ulaştırmaya kadirdir.

Ancak kul gerçekten istekli olursa, elbette kabul olunmaktan mahrum edilmez, zira:

« مَنْ طَلَبَ شَيْئاً وَجَدَّ وَجَدَ وَمَنْ قَرَعَ باباً وَلَجَّ وَلَجَ »

"Bir şeyi ciddi olarak arayan onu bulur, bir kapıyı ısrarla çalan içeri girer."

Allah-u Tealâ bizi ve sizi şeytanın hilesinden ve her an kötülüğü emreden nefsin tuzağından korusun Âmin..., Ya müstean! (Ey yardım istenilen zat kabul et!).,

---

Mevlâ Tealâ, kafirlerin, ehli imanı saptırmaya ve aldatmaya çalıştıklarını açıkladıktan sonra, müminleri, kendilerini yoldan çıkarmaya çalışan bu kafirlere uymaktan nehyetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ (١٠٠)

KELİME MANASI (100)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (اِنْ تُطِيعُوا) **eğer itaat ederseniz** (uyarsanız), kime? (فَرِيقًا) **her hangi bir fırkaya** (guruba), kimlerden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (اُوتُوا) **verildiler** yani biz onlara verdik, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** yani kendilerine kitap verilen yahudi ve hristiyanlardan herhangi bir zümrenin (topluluğun) sözlerini dinleyip, kabul ederek onlara itaat ederseniz, (يَرُدُّو) **çevirir** (yapar) **lar,** kimi? (كُمْ) **sizi,** neden sonra? (بَعْدَ اِيمَانِكُمْ) **imanınızdan sonra,** kimler olmaya? (كَافِرِينَ) **kâfirler olmaya,** yani imanınızdan sonra sizi çevirip kâfir yaparlar.

MEALİ ŞERİFİ (100)

Ey iman edenler! kendilerine kitap verilmiş olanlardan her hangi bir güruh (gurub) **a itaat ederseniz, sizi imanınızdan sonra çevirip kâfirler yaparlar.**

İ Z A H A T

Allah-u Tealâ, bundan evvelki ayeti celilede ehli kitabın, Mevlâ Tealânın hıtabına lâyık olmadıklarına işaret için, onlara bizzat (doğrudan doğruya) hıtabetmeyip, onlara hıtabetmeyi (söz söylemeyi) habibine emrettikten sonra, Müminlerin şanlarının yüksekliğini açıklamak ve onların bizzat Allah-u Tealâ'nın kendilerine hitabetmesine ve kendileriyle konuşmasına lâyık ol-

duklarını ifade etmek üzere, bu ayeti celilesinde müminlere bizzat (doğrudan doğruya) hıtabetmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ehli kitaptan az da olsa iman edenler bulunduğu için, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesinde: "**Ehli kitabın tamamına itaat ederseniz,**" buyurmamış: "**Ehli kitaptan kâfir olan fırkaya uyarsanız,**" buyurmuştur

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre bu fırkadan maksat: Ya belirli olmayan bir kısım kafirlerdir veya özellikle Şas İbni Kays isimli o yahudi ve ona uyanlardır. Ulemadan bazısının beyanına göre burada kâfirlere itaattan maksat: Müminlerin, cahiliyet devrinde aralarında olan düşmanlıkları canlandırmak için kafirlerin söyledikleri sözleri kabullenerek yeniden birbirlerine düşman kesilmelerinden ibarettir.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ: "**Kâfirlere uyarsanız, imanınızdan sonra, sizi kafirliğe döndürürler.**" buyurarak, müminleri imanda sabit olmaya davet etmiştir.

İşte bu ayeti celile, ehli imanı düşmanların şerrinden muhafaza için en büyük bir düstur (kanun) dur, zira müslümanlar her ne zaman düşmanlarının sözlerine aldanmış ve doğru olduğunu kabullenmişlerse mutlaka zarar görmüşler ve bir çok felâkete maruz kalmışlar hatta kazandıklarını kaybetmişlerdir.

Binaenaleyh ehl-i imanın her ne suretle olursa olsun düşmanını dost sıfatıyla dinlemesi hiçbir zaman zarardan hali (boş) kalmamıştır, çünkü düşmanla karışıp görüşmenin daima ahlâkı bozacağında şüphe olmadığı gibi ahlâk bozukluğunun da Allah-u Tealâ'nın gazabını celbedeceğinde (çekeceğinde) şüphe yoktur.

Düşmanların, dinimizi ortadan kaldırmaya çalıştıklarında asla tereddüde mahal yoktur, müslümanların ahlâkının bu kadar bozulmasının düşmanlar tarafından yavaş yavaş sokulan karışıklıklardan olduğunu kim inkâr edebilir. Örf ve âdetlerimizi unutturmaya çalışanlar, o dersleri nereden aldılar ve kimlerin telkinat (aşılama)larıyla aramıza girdiler?

İşte bu ayeti celilenin sırrı bu gün daha çok zuhur etmiştir. Cenab-ı Hak müminleri zarardan korumak için, bu ayeti celilesinde düşmanları dost edinmekten müminleri sakındırmıştır. Mevlâ Tealâ cümlemizi bu ayeti celilesiyle uyanıp, kafirlerden el etek çekenlerden eylesin amin..,

KAFİRLERE İTAATIN İNSANI KÜFRE GÖTÜRECEĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (١٤٩) »

"**Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, sizi ökçeleriniz üstünde** (gerisin geri küfre) **çevirirler. O takdirde siz, büyük zarara uğrayanlar** (ın hâlin) **e dönersiniz.**" *(Ali Imran 149)*

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا
وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ
فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ
وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

Mevlâ Tealâ, ehli imanı, kendilerini saptırmaya çalışan, ehli kitaba itaat etmekten nehyettiği gibi, dinine yapışan kimselerin dosdoğru yola kavuşturulduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَن يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (١٠١)

KELİME MANASI (101)

(وَكَيْفَ) **Ve nasıl,** (تَكْفُرُونَ) **küfredersiniz,** yani imanınızdan sonra yahudi ve hristiyanlara uyup da nasıl kâfir olursunuz, (وَأَنتُمْ) **halbuki siz,** (تُتْلَىٰ) **okunuyor,** kim üzerine ? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne? (آيَاتُ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın âyetleri, halbuki** (وَفِيكُمْ) **içinizde de vardır,** kim? (رَسُولُهُ) **onun peygamberi** (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) (وَمَن) **ve her kim,** (يَعْتَصِمْ) **yapışırsa** veya sığınırsa, kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Azimüşşan) **a,** Burada ya bir muzaf takdir edilir ki, o zaman mana: "**Allahın dinine yapışırsa**" demektir veya muzaf takdir edilmeyip "**Kim her işinde Alah'a sığınırsa,**" manası verilir. *(Kazî)* (فَقَدْ هُدِيَ) **muhakkak hidayet olunmuştur, kavuşturulmuştur,** nereye? (إِلَىٰ صِرَاطٍ) **bir yola,** öyle yol ki, (مُّسْتَقِيمٍ) **dosdoğru.**

MEALİ ŞERİFİ (101)

Size Allah (-u Tealâ) **ın ayetleri okunurken, üstelik O'nun resulü de aranızda bulunurken, nasıl küfr** (inkâr) **edersiniz? Ve her kim Allah** (-u Tealây) **a yapışırsa, muhakkak ki o dosdoğru bir yola kavuşturulmuştur.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, (كَيْفَ) keyfe kelimesi taaccüp (hayret etmek) manasını ifade etmektedir. Bu ise, bir şeyin sebebini bilmeyene yakışacağından, Allah-u Tealâ'nın taaccüp etmesi muhal (imkânsız) dır.

Keyfe, burada kâfirlikten son derece tehdit (menetmek) için kullanılmıştır, yani bu kadar ayetler meydanda ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hayattayken, düşman sözüne aldanarak kâfir olmak gayet taaccüp olunacak bir şey demektir.

İmamı Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bu ayet-i celile'de iki açık alem (delil) zikredilmiştir. Biri Nebiyyullah (Allah'ın peygamberi), diğeri ise kitabullah (Allah'ın kitabı olan Kuran-ı Azimüşşan) dır.

Allah'ın peygamberi ahirete intikal etmiş, Allah'ın kitabı ise, Allah-u Tealâ tarafından size bir rahmet ve nimet olmak üzere aranızda kalmıştır.

Zeyd İbn-i Erkam *(Radıyallahu Anh)* hazretleri şöyle buyurmuştur:

٢٣- عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْماً فِينَا خَطِيباً بِمَاءٍ يُدْعىٰ خُمّاً. بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنىٰ عَلَيْهِ وَوَعَظَ وَذَكَّرَ ثُمَّ قَالَ: «اَمَّابَعْدُ اَلاَ اَيُّهَا النَّاسُ! فَاِنَّمَا اَنَابَشَرٌ يُوشِكُ اَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبَ. وَاَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: اَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللهِ فِيهِ الْهُدىٰ وَالنُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ» فَحَثَّ عَلىٰ كِتَابِ اللهِ وَرَغَّبَ فِيهِ. ثُمَّ قَالَ: «وَاَهْلُ بَيْتِي. اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي اَهْلِ بَيْتِي. اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي اَهْلِ بَيْتِي. اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي اَهْلِ بَيْتِي». فَقَالَ لَهُ حُصَيْنٌ: وَمَنْ اَهْلُ بَيْتِهِ؟ يَازَيْدُ! اَلَيْسَ نِسَاؤُهُ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ؟ قَالَ: نِسَاؤُهُ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ وَلٰكِنْ اَهْلُ بَيْتِهِ مَنْ حُرِمَ الصَّدَقَةَ بَعْدَهُ. قَالَ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ آلُ عَلِيٍّ وَآلُ عَقِيلٍ وَآلُ جَعْفَرٍ وَآلُ عَبَّاسٍ. قَالَ: كُلُّ هٰؤُلاَءِ حُرِمَ الصَّدَقَةَ؟ قَالَ نَعَمْ.

23 - Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mekke ile Medine arasında Hum denilen bir suyun başında aramızda hutbe okumak üzere ayağa kalktı ve Allah-u Tealâ'ya hamd-ü sena etti, va'z eyledi ve hatırlatma yaptı. Sonra şöyle buyurdu:

"Bundan sonra, dikkat edin ey insanlar! Ben ancak bir insanım Rabbimin resulü (olan Azrail *(Aleyhisselâm)*) **gelib de ona icabet etmem yakındır. Ben size iki ağır yük bırakıyorum. Bunlardan birincisi, içinde doğru yol ve nur bulunan kitabullahdır. Artık kitabullahı alın ve ona sarılın!"** müteakiben (peşi sıra) kitabullaha tergib ve teşvikte bulundu sonra:

"Bir de ehl-i beytimi (bırakıyorum)... **Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!: Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!: Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!"** buyurdu. Husayn *(Radıyallahu Anh)* Hazreti Zeyd'e: Onun ehl-i beyti kimlerdir ya Zeyd? Hanımları ehl-i beytinden değil midir?" diye sordu.

Zeyd *(Radıyallahu Anh)* : "Hanımları ehl-i beytindendir. Lâkin onun ehl-i beyti, (yüksek ahlaklarından dolayı) ondan sonra sadaka (zekât almak) kendilerine yasak edilenlerdir." cevabını verdi.

Husayn: "Kimdir onlar?" diye sordu. Hazreti Zeyd, onlar: "Âl-i Ali, Âl-i

Akîl, Âl-i Cafer ve Âl-i Abbas *(Radıyallahu Anhüm)* (bu zatların efradı ailesi) dir." dedi. Husayn: Bunların hepsi sadakadan mahrum mudurlar?" dedi. Zeyd *(Radıyallahu Anh* : "Evet!" cevabını verdi. *(Mülim, Fezailüs Sahabe:36)*

Bu hadis-i şerif'ten anlaşıldığına göre, müslümanların, karşılaştıkları her hadiseyi, Allah-u Tealâ'nın ayetlerine tatbik ederek çözmeleri lâzımdır, zira kurtuluş sebebi budur. Bunun aksi yapıldığında ise, dünya ve ahiret felaketlerinin bir biri ardınca geleceği muhakkaktır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ekseri ulema, ayet-i celiledeki: "**Nasıl kâfir oluyorsunuz!**" hitabının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına veya onlardan özellikle Evs ve Hazrec kabilelerine mahsus olduğu görüşüne gitmişlerse de, bazısı bu hıtabın bütün müminlere şamil olduğu görüşündedirler.

Buna göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmetinin arasında olmasının manası: Sünnetlerinin, eserlerinin ve nübüvvet nişanlarının onların arasında yaşaması demektir. Zira o nişanlar, Allah-u Tealâ'nın emri gelinceye kadar, ümmet içinde baki kalacaktır.

Mevlâ Tealâ, ümmeti muhammedin üzerine kendi ayetlerinin okunmasıyla, resulünün aralarında bulunmasının her birinin onları küfre düşmekten kurtarmakta başlı başına yeterli olduklarına işaret etmek ve kıyamete kadar kim tarafından okunursa okunsun, Allah-u Tealâ'nın ayetlerinin tilâveti (okunması) nın, daima maksada ulaştırmakta yeterli olduğunu açıklamak için tilâveti resulüne isnat etmemiştir.

Yani: "Resulüm, size, benim ayetlerimi okuyor." buyurmayıp, "**Allah'ın ayetleri sizin üzerinize okunuyor.**" buyurmuştur. Bundan sonra da, resulünün onların arasında bulunma nimetini hatırlatmak üzere: "**Üstelik resulü de aranızdadır.**" buyurmuştur.

(اعْتِصَامْ) İ'tisam: Lügatta bir şeye sımsıkı sarılmak demektir. Bu manada Allah-u Tealâ Hazretleri'nin zatına İ'tisam mümkün olamayacağından, burada maksat Allah-u Tealâ'ya sığınmaktan ibarettir.

Yani, "Ey müminler! Siz, kâfirlere ancak onların şerlerinden ve hilelerinden korktuğunuz için itaat ediyorsunuz, artık onlardan korkmayın, onların şerlerini defetmek hususunda Allah-u Tealâ'ya sığının. Ve onlara itaat etmeyin, siz bilmez misiniz ki? Her kim Allah-u Tealâ' ya sığınırsa, Allah-u Tealâ, korktuğunun şerrinden onu muhafaza eder." demektir.

(صِرَاطْ) Sırat kelimesinin sonuna, tazim (büyüklük manasını ifade etmek) için tenvin getirilip, sıratı (Allah'ın yolunu) istikamet (doğruluk) la vasıflamak Allah'ın yolunda eğrilik arayanları kesinlikle reddetmek içindir.

Hasılı, Cenab-ı Hak: "Her kim Allah'a yapışırsa, muhakkak ki o, dosdoğru olan büyük bir yola kavuşturulmuştur." buyurarak, daima şeriatına yapışmanın lüzumunu açıklamıştır.

ALLAHU TEALÂ'NIN, KENDİSİNE SIĞINIP SARILANLARI KORKTUKLARINDAN EMİN KILIP (KURTARIP), **UMDUKLARINA NAİL EDECEĞİNİ** (ULAŞTIRACAĞINI) **BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:**

٢٤– عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَقُولُ رَبُّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي اَمْلَأْ قَلْبَكَ غِنىً وَاَمْلَأْ يَدَيْكَ رِزْقاً يَا ابْنَ آدَمَ لاَ تُبَاعِدْ مِنِّي فَاَمْلَأَ قَلْبَكَ فَقْراً وَاَمْلَأَ يَدَيْكَ شُغْلاً ».

24 -Ma'kil İbn-i Yesar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Rabbiniz tebareke ve tealâ şöyle buyuruyor: Ey Âdemoğlu! Bana ibadet etmek için bütün işlerden sıyrıl ki, kalbini zenginlikle doldurayım, ellerini de rızıkla doldurayım. Ey Âdemoğlu!** (ibadetimi terkederek) **Benden uzaklaşma ki, kalbini fakirlikle ellerini de meşguliyetle doldurmayayım."** *(Hakim, el Müstedrek : 4/326)*

٢٥ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ: « مَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَاَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ ، وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا اِلاَّ مَا قُدِّرَ لَهُ ».

25 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin kaygısı** (derdi) **ahiret olursa, Allah onun zenginliğini kalbinde kılar, işlerini dağınık olmaktan kurtarır ve dünya ona boyun eğerek gelir.**

Her kimin derdi de Dünya olursa, Allah onun fakirliğini iki gözü arasında kılar, işlerini dağınık eder, dünyadan da kendisine ancak mukadder (ezelde yazılmış) **olan gelir."** *(Tirmizî, Sıfâtul Kıyame: 30, No.2465 4/642)*

٢٦–عَنِ الزُّهْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَوْحَى اللهُ اِلَىٰ دَاوُدَ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يَعْتَصِمُ بِي دُونَ خَلْقِي وَتَكِيدُهُ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلاَّ جَعَلْتُ لَهُ مِنْ ذٰلِكَ مَخْرَجاً وَمَا مِنْ عَبْدٍ يَعْتَصِمُ بِمَخْلُوقٍ دُونِي اِلاَّ قَطَعْتُ اَسْبَابَ السَّمَاءِ بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَسْحَتُ الْاَرْضَ مِنْ تَحْتِ قَدَمَيْهِ ».

26 - Zührî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ Davud *(Aleyhisselâm)* a şöyle vahyetti: "**Her hangi bir kul, yarattıklarımı bırakır da bana sarılırsa, gökler ve yerler** (de bulunanlar) **ona hile yapsa, ben ona onların hilelerinden bir çıkış kapısı yaratırım. Her hangi bir kul da beni bırakıp bir yarattığıma** (herhangi bir sebebe) **yapışırsa, mutlaka göklerin sebeplerini onun önünde keserim, yeri de ayaklarının altında yok ederim.** yani göklerden ve yerlerden ona gelecek bütün yardımları keserim hiç bir dayanağı kalmaz."*(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/282)*

٢٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِداً كَفَاهُ اللهُ مَا اَهَمَّهُ مِنْ اَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ تَشَاعَبَتْ بِهِ الْهُمُومُ لَمْ يُبَالِ اللهُ فِى اَىِّ اَوْدِيَةِ الدُّنْيَا هَلَكَ ».

27- İbni ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kim dertleri bir dert yaparsa** (o dert de Allah-u Tealâ'yı bilme ve razı etme derdi olursa), **Allah** (-u Tealâ) **o kişinin dünya ve ahiret hususundaki mühim işlerine kâfi gelir** (onu kimseye muhtaç etmez), **her kimin de dertleri çeşitli olursa, o kişi, dünyanın hangi vadisinde helâk olsa Allah** (-u Tealâ) **ona aldırmaz,** yani Allah-u Tealâ'dan başka dertleri olanlar hangi derde düşseler, Allah-u Tealâ, onları kurtarmaz" *(Hakim, el Müstedrek : 4/328-329)*

Ebul Âliye *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ kat'î olarak karar verdi ki, Kendisine inananı mutlaka hidayet edecektir. Bu hususta:

« ... وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ... » (١١)

"**Kim Allah** (-u Tealây) **a inanırsa, o** (Allah-u Tealâ), **onun kalbini hidayet eder** (her işte doğruya kavuşturur) *(Tegabun Suresi: ll'den)* buyuruyor.

Kendisine güvenene kâfi gelecektir. Bunun hakkında da:

« ... وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللهَ بَالِغُ اَمْرِهِ ... (٣) »

"**Her kim Allah-**(-u Tealây) **a güvenirse, O** (Allah-u Tealâ), **kendisine yeter. Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **emrini yerine getirendir.**" *(Talâk Sures: 3'den)* buyuruyor.

Kendisine ödünç vereni mükâfatlandıracaktır. Bu hususta da:

« مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً ... (٢٤٥) »

"**Verdiğinin kat kat fazlasını, kendisine ödemesi için Allah'a karz-ı Hasen** (güzel bir borç) **verecek olan kimdir?**" *(Bakara Suresi 245'den)* buyurmuştur.

Kendisine sarılanı bütün korktuklarından kurtarıp, dosdoğru yola kavuşturacaktır. Buna delil olarak da Rabbimiz:

« ... وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٠١) »

"Herkim Allah (-u Tealây) **a yapışırsa, kesinlikle o dosdoğru yola kavuşturulmuştur."** *(Ali imran 101'den)* buyurmuştur.

Herkim Allah-u Tealâ'nın davetine icabet (emir ve yasaklarına riayet) ettikten sonra ona dua ederse, mutlaka kabul edecektir. Nitekim Rabbimiz:

« ...اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوالِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (١٨٦) »

"Dua edenin duasına bana dua ettiği anda icabet eder (işitir ve karşılık verir) **im. O hâlde** (kullarım da) **bana icabet etsin** (benim davetime uysun) **lar ve bana inansınlar, umulur ki doğru yolu bulurlar."** *(Bakara Suresi: 186'dan)* buyuruyor.

Mevlâ Tealâ, müminlere, düşmanlarına aldanmamalarını tenbih ettikten sonra, bütün ibadetlerin hulâsası (özü) olan takvayı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ اِلاَّ وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (١٠٢)

KELİME MANASI (102)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (اتَّقُوا) **korkun,** kimden? (اللهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** nasıl bir korkmakla? (حَقَّ تُقَاتِهِ) **ondan hakkıyla korkmakla,** yani Allah-u Tealâ'dan nasıl korkmak lâzımsa öylece korkun, (وَلاَ تَمُوتُنَّ) **ve sakın** (hiçbir hâl üzere) **ölmeyin,** (اِلاَّ وَاَنْتُمْ) **ancak siz** (olduğunuz hâlde ölün) kimler? (مُسْلِمُونَ) **müslümanlar.**

MEALİ ŞERİFİ (102)

Ey iman edenler! Allah (-u Tealâ) **dan, ona yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ müminleri şereflendirmek için: **"Ey İman edenler!"** hıtabını tekrarlamıştır. Habibi vasıtasıyla ehli kitaba yapmış olduğu hıtabı tekrarladıktan sonra, Müminlere bizzat kendi hıtabını tekrar etmesindeki lûtf-u kerem gizli değildir.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mukatil ibni Hayyan buyurmuştur ki, Evs ve Hazrec kabileleri arasında cahiliyet zamanında büyük düşmanlık ve muharebeler vardı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye hicret edip, onların aralarını bulduktan sonra, Evsten Sa'lebe ibni Ganem, Hazrec'ten ise Esad ibni Zerare, birbirlerine karşı iftihar ettiler.

Evs kabilesinden olan şöyle dedi: "İki şehadet sahibi olan (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in takdiriyle tek kişi olduğu hâlde iki şahit sayılan) Huzeyme ibni Sabit bizden, Meleklerin yıkadığı Hanzale bizden, Âsım ibni Sabit ibni Eflâh bizden, ölümünde Arşurrahmanın titrediği ve Allah-u Tealâ nın Kureyza oğulları hakkında hükmüne razı olduğu Sa'd ibni Muaz da bizdendir. *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmain)* " dedi.

Bunları duyan Hazreçli; Kuran-ı Kerimi en iyi bilen dört kişi bizdendir. Bunlar da Übeyy ibni Kaab, Muaz ibni Cebel, Zeyd ibni sabit ve Ebu Zeyd dir. Ensarın hatibi ve reisi olan Sa'd ibni Ubade de bizdendir. *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmain)*" dedi ve aralarındaki konuşma böylece akıp gitti.

Derken birbirlerine kızmaya şiirler okumaya başladılar. iş daha da uzayınca Evs ve Hazrec kabileleri silâhlanarak karşı karşıya geldiler. Bu haberi alan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların yanına vararak aralarını düzeltti. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti celileyi indirdi.

Allah-u Tealâ dan hakkıyla sakınmanın manası hakkında, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuşlardır: "**O** (hakkıyla sakınmak), **Allah-u Tealâ'ya hiç isyan etmeden itaat etmek, nankörlük etmeden şükretmek, ve hiç unutmadan zikretmektir.** "

Bütün bunlar sehiv ve nisyan'ın (şaşırma ve unutmanın) dışında ve kulun gücü nisbetinde yapmakla mükellef olduğu şeylerdir ki, düşünülmesi muhal (imkânsız) olan şeyler değildir.

İmamı Mücahid buyurdu ki: Allah-u Tealâ'dan hakkıyla sakınmak, onun yolunda hakkıyla cihat etmeniz, Onun uğrunda kimsenin tenkidine aldırmamanız ve kendinizin, babalarınızın ve oğulllarınızın aleyhinde de olsa Allah için adaletle hükmetmenizden ibarettir.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "**Bir kul diline sahip olmadıkça, Allah-u Tealâ dan hakkıyla sakınmış olamaz.**"

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, ulemadan bir çoğu, bu ayet-i celiledeki "**Allah** (-u Tealâ) **dan hakkıyla sakının**" ifade-i celilesinin neshedildiğini (hükmünün kaldırıldığını) iddia etmişlerdir. Bu görüş İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* tarafından da rivayet edilmiştir.

İbni Ebî Hatim, Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bu ayet-i celile inince, Sahabe-i Kiram bununla amel etmekten çok zorlandılar, hatta ayakları şişip, yüzleri yara oluncaya kadar ibadete

devam ettiler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, müslümanlara kolaylık olsun için:

« فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ ... (١٦) »

"Gücünüz yettiği kadar Allah (-u Tealâ) **dan korkun"** *(Tegabün Suresi: l6'dan)* ayeti celilesini indirerek bu ayet-i celileyi neshetti.

Bu görüş Said ibni Cübeyr, Katade, İbni Zeyd, Süddî ve bir rivayette İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* hazeratının görüşleridir

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın diğer bir görüşünde ise, ayet-i celile'nin hükmü geçerli olup mensuh (kaldırılmış) değildir. İmamı Tâvus da bu görüştedir.

Bu hususteki ihtilâf, ayeti celilenin değişik şekilde manalandırılmasından kaynaklanmaktadır, şöyleki: Ayeti celilenin hükmünün kaldırıldığını söyleyenler: **"Allah-u Tealâ'dan hakkıyla sakınmak onun celâl ve azametine lâyık olacak** (yakışacak) **şekilde ondan sakınmaktır."** demişlerdir ki, kulun bunu yerine getirebilmesi mümkün değildir. Zaten Mevlâ Tealâ da Kuran-ı Kerimin bir çok yerlerinde kullarının, **kendisini hakkıyla takdir etmekten âciz olduklarını** açıklamıştır.

Ayeti celilenin hükmünün geçerli olduğunu söyleyenler ise, Allah-u Tealâ dan hakkıyla sakınmayı, kulun gücü nisbetinde yapması gereken bütün vazifeleri yerine getirmesiyle tefsir etmişlerdir ki, Allah-u Tealâ'nın, diğer ayeti celiledeki: **"Gücünüz yettiği kadar Allah** (-u Tealâ) **dan korkun"** kavli şerifi, bu ayeti celilede zikredilen hakkıyla korkmayı müfessir (açıklayıcı) olmuş, nasih (kaldırıcı) ve muhassıs (özelleştirici) olmamıştır. O hâlde gücü yettiği kadar Allah-u Tealâ'dan korkan, hakkıyla korkmuş olur.

Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre,(تُقَاتْ) Tukat: İttika' fiilinden alınmış bir isimdir ki sakınma manasındadır. bu kelime aslında(وُقَيَةٌ) vukaye idi, ötreli olan vav, ta'ya, üstün olan ya'da elife dönüşerek tukat olmuştur.

ALLAH-U TEALÂ'DAN HAKKIYLA SAKINMA HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER:

٢٨– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ تَلٰى هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُوْنَ ﴾ فَلَوْ اَنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّوْمِ قُطِرَتْ فِى بِحَارِ الدُّنْيَا اَفْسَدَتْ عَلٰى اَهْلِ الدُّنْيَا مَعَائِشَهُمْ كَيْفَ مَنْ يَكُوْنُ طَعَامَهُ ».

28 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra: **"Eğer zak-**

kum'dan bir damla dünyanın denizlerine damlatılacak olsa, dünya halkının maişetlerini ifsat eder (yaşantılarını alt üst eder) **di. Ya yemeği zakkum olan kişinin hâli nice olur?"** buyurdu. *(Tayâlisî: 2/16, No. 1941)*

٢٩- عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لاَ يَتَّقِي اللهَ عَبْدٌ حَقَّ تُقَاتِهِ حَتَّىٰ يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ».

29 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir kul, başına gelenin kendisini aslâ şaşmayacak olduğunu** (mutlaka geleceğini) **kendisini şaşanın da asla başına gelmeyecek olduğunu** (kaderde ne varsa aynen meydana geleceğini) **bilmedikçe, Allah** (-u Tealâ) **dan hakkıyla sakınmış olamaz."** *(Hatip, Süyûtî, Dürrul Mensur : 2/284)*

Ayeti celilenin son cümlesi olan: **"Ancak müslümanlar olarak ölün"** kavli şerifi zahirde ölümden nehiy gibi görünüyorsa da, aslında islâmı terketmekten nehyetmektedir. Yani: "İslâmı asla terketmeyin zira mutlaka öleceğinize gôre ölüm geldiğinde sizi islâm üzere bulsun." demektir.

Madem ki, ölüm gelinceye kadar islâm üzere sebat edip islâmın dışında ölmemek mümkündür, o hâlde islâm üzere ölmek kulların kendi ellerinde olduğundan, Mevlâ Tealâ onları bu hâlin dışında ölmekten menetmiştir.

Ulemadan bazıları buyurmuşlardır ki, Bu gibi yerlerde, islâmdan ameller kastedilmeyip kalbin inanması muradedilmektedir, zira ölüm hâlinde amel etmek mümkün değildir, bundan dolayı cenaze namazının duasında: **"Ey Allahımız! bizden yaşattıklarını islâm üzere yaşat, öldürdüklerini ise iman üzere öldür"** buyurulmuştur ki, her makamın kendine mahsus bir sözü bulunduğundan hayatta islâm, ölürken ise, iman tabirleri kullanılmıştır.

Bu son cümle-i celileye: **"Nefislerinizi** (kendilerinizi) **sadece Allah-u Tealâ'ya ayırıp, ondan gayrisine kalbinizde yer vermediğiniz hâlde ölün"** diye mana verildiği gibi,**"Bütün işlerinizi Allah** (-u Tealây) **a ısmarlayıcı olduğunuz hâlde ölün "** diye de mana verilmiştir.

Fuzayl *(Kuddise Sırruhu)* ise buraya: **"Ancak Allah-u Tealâ'ya hüsnü zan edici olduğunuz** (kuluna iyi muamelede bulunacağını düşündüğünüz) **hâlde ölün** diye mana vermiştir. Nitekim şu hadis-i şerif bu manayı kuvvetlendirmektedir:

٣٠- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِثَلاَثٍ يَقُولُ: «لاَيَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللهِ الظَّنَّ».

30- Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Ben peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından üç gece önce: **"Sizden biriniz sakın Allah'a hüsnü zan**

etmediği hâlde ölmesin." buyurduğunu işittim. *(Müslim, Cennet:81, Ebu Davud, Cenaiz:12, No:3113, Ibn-i Mace, Zühd:14, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/330, 3/293, 325, 334, 390, Tayalisî No:1779, Ebu Nuaym, Hılye:5/87, Beyhekî, Sünen:3/378)*

TAKVA HAKKINDAKİ BAZI AYET-İ KERİMELER

« ... وَ تَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوىٰ وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ (١٩٧) »

"(Ey müminler! Ahiret için) **Azık edinin.** (bilin ki) **azığın en hayırlısı takva** (Allah korkusu) **dır. Ey akıl sahipleri! Yalnız benden korkun."** *(Bakara Suresi:197'den)*

« يَا بَنِى اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاساً يُوَارِى سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشاً وَلِبَاسُ التَّقْوىٰ ذٰلِكَ خَيْرٌ ... (٢٦) »

"Ey Âdemoğulları! Muhakkak size çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise, bir de süsleneceğiniz bir libas indirdik. Takva elbisesi (sizi azaptan kurtaracak olan haramlardan sakınma elbisesi) **ise, o, daha hayırlıdır."** *(Araf Suresi: 26'dan)*

Mevlâ Tealâ, takvayı emrettikten sonra, kitabına yapışmayı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٠٣)

KELİME MANASI (103)

(وَاعْتَصِمُوا) **Sımsıkı yapışın, sarılın,** neye? (بِحَبْلِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ipine** (dinine, kuranına), ne olduğunuz hâlde? (جَمِيعاً) (onun üzerine) **toplanıcı olduğunuz hâlde,** (وَلَا تَفَرَّقُوا) **ayrılmayın,** yani yapışmakla emrolunduğunuz hakdan ayrılmayın, (وَاذْكُرُوا) **ve hatırlayın,** neyi? (نِعْمَتَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın nimetini,** kim üzerindeki? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinizdeki,** ne zamanki nimetini? (اِذْ كُنْتُمْ) **olduğunuz zamandaki,** kimler? (اَعْدَاءً) **düşmanlar,** yani cahiliyet

devrinde sizler birbirinize amansız düşmanlardınız da, (فَاَلَّفَ) **sonra birleştirdi,** neyi? (بَيْنَ قُلُوبِكُمْ) **kalplerinizin arasını,** (فَاَصْبَحْتُمْ) **siz de hemen oluverdiniz,** neyle? (بِنِعْمَتِهِ) **O'nun** (Allah-u Tealâ'nın islâm) **nimetiyle,** kimler? (اِخْوَانًا) **kardeşler,** (وَكُنْتُمْ) **ve siz idiniz,** ne üzerinde? (عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ) **bir çukurun kenarı üzerinde,** neden? (مِنَ النَّارِ) **ateşten,** (فَاَنْقَذَ) **kurtardı,** kimi? (كُمْ) **sizi,** neden? (مِنْهَا) **o** (ateş çukuru) **ndan,** yani cehenneme düşmekle sizin aranızda ancak kâfir olarak ölmeniz kalmıştı ki, ölüm sizi o hâl üzere bulsaydı elbette cehenneme düşmüş olurdunuz, lâkin Allah-u Tealâ Hazretleri, Kuranı, tercümanı olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber göndererek, sizi cehenneme düşmekten kurtardı. (كَذٰلِكَ) **işte böylece,** (يُبَيِّنُ) **tam manasıyla açıklıyor,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** neyi? (اٰيَاتِهِ) **ayet** (delil) **lerini,** (لَعَلَّكُمْ) **ta ki siz,** (تَهْتَدُونَ) **hidayete eresiniz,** yani dosdoğru yol üzere devam edebilesiniz.

MEALİ ŞERİFİ (103)

Ve hepiniz Allah (-u Tealân) **ın ipine** (dinine ve kitabına) **sımsıkı yapışın ve** (onlardan) **ayrılmayın. Allah** (-u Tealân) **ın üzerinizde olan nimetini de hatırlayın ki, siz birbirinize düşmanlar iken kalplerinizin arasını birleştirdi de, siz onun** (bu) **nimeti sayesinde hemen** (din) **kardeşler** (i) **oluverdiniz ve yine siz, ateşten bir çukurun kenarında iken** (Allah-u Tealâ, Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* i Kuran-ı Kerimle göndererek) **sizi ondan kurtardı. İşte Allah** (-u Tealâ) **size ayetlerini böylece açıklıyor ki, hidayete erebilesiniz** (dosdoğru yolda sebat edebilesiniz).

İ Z A H A T

Alusî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, (حَبْلُ اللّٰهِ) **Allah-u Tealânın ipin**'den maksat Kuran-ı Azimüşşan'dır. Bu mana İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan sağlam bir senetle rivayet edilmiştir.

ALLAH'IN İPİNDEN MAKSADIN KURAN-I AZİMÜŞŞAN OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣١- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «اِنِّى تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ اَحَدُهُمَا اَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ كِتَابُ اللّٰهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ اِلَى الْاَرْضِ».

31- Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz ben sizin aranızda**

iki ağır yük bırakacağım ki, biri diğerinden daha büyüktür. O da Allah (-u Tealân) **ın kitabıdır ki o, gökten yere sarkıtılmış olan bir iptir."** *(Ibni Ebî Şeybe, el Musannef:6/133, No. 30081)*

٣٢- عَنْ اَبِى شُرَيْحِ الْخُزَاعِيِّ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ: «اَبْشِرُوا اَبْشِرُوا ، اَلَيْسَ تَشْهَدُونَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَاَنِّى رَسُولُ اللهِ؟» قَالُوا نَعَمْ ، قَالَ: «فَاِنَّ هٰذَا الْقُرْآنَ سَبَبٌ طَرَفُهُ بِيَدِ اللهِ وَطَرَفُهُ بِاَيْدِيكُمْ فَتَمَسَّكُوا بِهِ فَاِنَّكُمْ لَنْ تَضِلُّوا وَلَنْ تَهْلِكُوا بَعْدَهُ اَبَداً».

32- Ebu Şurayhil Huzâî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizim yanımıza çıkarak: "**Sevinin, müjdelenin, siz Allah** (-u Tealâ) **dan başka hiç bir ilâh olmadığına ve şüphesiz benim de Resulullah olduğuma şahitlik etmiyor musunuz?**" buyurdu.

Ashab-ı Kiram: "Evet!" diye cevap verince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Şüphesiz şu Kur'an, öyle bir iptir ki, bir ucu Allah** (-u Tealân) **ın** (şekilden münezzeh olan) **elindedir, bir ucu da sizin ellerinizdedir. O hâlde ona sımsıkı sarılın. Şüphesiz ki siz, ondan sonra** (ona sarıldığınız takdirde) **ebediyyen sapıtmayacak ve helâk olmayacaksınız .**" *(Ibni Ebî Şeybe, el Musannef : 6/125, No. 30006)*

٣٣- عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنِّى تَارِكٌ فِيكُمْ كِتَابَ اللهِ هُوَ حَبْلُ اللهِ مَنِ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدٰى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلَى الضَّلاَلَةِ».

33 - Zeyd İbn-i Erkam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz ben sizin içerinizde Allah'ın kitabını bırakıyorum, o, Allah'ın ipidir, ona uyan hidayet üzere bulunur, onu terkeden ise, dalâlet üzere olur** (sapıtır gider)." *(Ibni Ebî Şeybe:6/133, No.30078)*

٣٤- عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اِنِّى اُوشِكُ اَنْ اُدْعٰى فَاُجِيبَ وَاِنِّى تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعِتْرَتِى كِتَابُ اللهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ اِلَى الْاَرْضِ وَعِتْرَتِى اَهْلُ بَيْتِى وَاِنَّ اللَّطِيفَ الْخَبِيرَ اَخْبَرَنِى اَنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتّٰى يَرِدَا عَلَىَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُونِى بِمَ تَخْلُفُونِى فِيهِمَا».

34 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Benim Rabbime davet edilip**

icabet etmem muhakkak yaklaşmıştır. Şüphesiz ki, ben sizin aranızda iki ağır yük bırakıyorum, bunlar da Allah (-u Tealân) **ın kitabı ve yakınlarımdır.**

Allahın kitabı gökten yere uzatılmış bir iptir, yakınlarım ise ehl-i beytim'dir. Muhakkak ki, Lâtif ve Habîr olan Allah (-u Tealâ), **onların** (Kur'anla ehl-i beyt'imin) **havz-ı Kevserin başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmayacağını haber verdi. O hâlde, benden sonra onlara nasıl halefim** (arkamdan sahip) **olacağınıza dikkat edin."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel : 3/17)*

٣٥- عَنِ الْحَارِثِ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَاِذَا اُنَاسٌ يَخُوضُونَ فِى اَحَادِيثَ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ فَقُلْتُ اَلَاتَرَى اَنَّ اُنَاسًا يَخُوضُونَ فِى الْاَحَادِيثِ فِى الْمَسْجِدِ فَقَالَ: قَدْ فَعَلُوهَا، قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ: اَمَا اِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: سَتَكُونُ فِتَنٌ قُلْتُ: وَمَاالْمَخْرَجُ مِنْهَا؟ قَالَ: كِتَابُ اللهِ كِتَابُ اللهِ . فِيهِ نَبَأُ مَاقَبْلَكُمْ وَخَبَرُ مَابَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ هُوَ الَّذِى مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللهُ وَمَنِ ابْتَغَى الْهُدَى فِى غَيْرِهِ اَضَلَّهُ اللهُ فَهُوَ حَبْلُ اللهِ الْمَتِينُ ، وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ ، وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ وَهُوَ الَّذِى لَاتَزِيغُ بِهِ الْاَهْوَآءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْاَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَآءُ وَلَا يَخْلُقُ عَنْ كَثْرَةِ الرَّدِّ وَلَا تَنْقَضِى عَجَائِبُهُ وَهُوَ الَّذِى لَمْ يَنْتَهِ الْجِنُّ اِذْ سَمِعَتْهُ اَنْ قَالُوا ﴿ اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ﴾ هُوَ الَّذِى مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ اُجِرَ وَمَنْ دَعَا اِلَيْهِ هُدِىَ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ . خُذْهَا اِلَيْكَ يَااَعْوَرُ .

35 - Hâris-i A'ver *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere mescide gittim bir de baktım ki, insanlar bir takım haberlere (dedikodulara) daldırmışlardı. Hemen Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yanına girerek: "(Ey Emirel mü'minin) Şüphesiz bir kısım insanların cami içerisinde bir takım havadise (dedikodulara) daldığını görmüyor musun?" dedim.

(Ali *(Radıyallahu Anh)* da): "Bunu yaptılar mı?" dedi. "Evet!" dedim. (Ali *(Radıyallahu Anh)*: "Âgâh ol! Şüphesiz ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: "**Yakında fitneler kopacak.**" buyurduğunu işittim.

Bunun üzerine ben: "O fitnelerden çıkış (kurtuluş) nedir (Ya Resulallah)?" dedim. O da: "**Allah'ın kitabı, Allah'ın kitabı! Onda sizden öncekilerin**

ve sizden sonrakilerin haberi (onlar hakkındaki bilgiler) **ve aranızdakilerin** (çözemediğiniz müşkillerinizin) **hükmü** (kararı) **vardır. O, fasıl** (hakla batılı ayıran) **dır. O, şaka değil** (baştan sona ciddî) **dir.**

O, öyle bir kitaptır ki, hangi bir cebbar (zorba) **onu bırakırsa** (ve zorla insanlara bıraktırırsa) **Allah onu helâk eder. Onun gayrinde** (dışında) **hidayet** (doğru yol) **ararsa Allah onu şaptırır. O, Allah'ın sapasağlam ipidir. O, hakîm** (hikmetlerle dolu) **bir zikir** (vaaz-u nasihat) **dır. O, dosdoğru yoldur. O, öyle bir kitaptır ki, istekler onun sebebiyle kaymaz** (insanların arzu ve istekleri ona bağlı kaldığı müddetçe doğruluktan ayrılmaz). **Lisanlar onun sebebiyle karışmaz** (ona başka söz karışmadığı için onu okuyan diller hakla batılı birbirine karıştırmaz).

Âlimler ona doyamaz, çok tekrar edilmekle aşınmaz. Acaiplikleri (akılları hayrete düşüren fevkalâdelikleri) **bitmez. O, öyle bir kitaptır ki, cinler onu duyduğunda: "Şüphesiz biz şaşılacak bir Kuran duyduk" demeden duramadılar. Her kim onu** (n dediğini) **söylerse doğruyu söylemiş olur. Kim onunla hükmederse adalet etmiş olur.**

Onunla amel eden karşılığını bulur. Kim ona çağırırsa (çağıranda çağırılanda) **dosdoğru yola hidayet edilmiş** (kavuşturulmuş) **olur."** buyurdu. (Ali *(Radıyallahu Anh)*: "Ey A'ver! Bu (nasihatleri) beraberinde al." dedi. *(Darimî, Fezailu'l-Kuran:2/435, Tirmizî, Sevabu'l-Kuran:14)*

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, İp, kendisine yapışanı uçuruma düşmekten kurtardığı gibi, Kuran-ı Kerim de kendisine sarılanları cehenneme düşmekten kurtardığı için,

Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde, Allah'ın kitabına veya Kuran'a sarılın gibi ifadeler kullanabilecekken, zikrettiğimiz nükteye işaret için, Kuranını, insanları kurtarmak hususunda bir ipe benzeterek: **"Allah'ın ipine yapışın."** buyurmuştur.

İbni Mesud*(Radıyallahu Anh)* dan diğer bir rivayete göreyse Allah-u Tealâ nın ipinden maksat; **cemaattır,** nitekim o, bir hutbesinde: **"Ey insanlar, cemaattan ayrılmayın! zira o, Allah-u Tealâ'nın kendisine yapışılmasını emrettiği ipidir. Şüphesiz ki, ülül emre itaat ve cemaattan ayrılmama hâlinde istemedikleriniz** (le karşılaşmanız) **cemaattan ayrılıp da istedikleriniz** (i elde etmeniz) **den daha hayırlıdır."** buyurmuştur.

İbni Abbas ve Ebul Âliye *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, Allah'ın ipinden maksat: **Bir olan Allah-u Tealâ'ya karşı ihlâslı olmaktır.**

İmamı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **Allah-u Tealâ'ya itaat,**

İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **İslâm,**

Katade *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edildiğine göreyse: **Allah-u Tealâ'nın ahid ve emirleridir.** Bütün bu manalar bir birine yakındır.

Nesefî tefsirinde zikredilen bir manaya göre de, Allah-u Tealâ'nın ipine sarılın cümle-i celilesi: "**İcma-i ümmete yapışın.**" demektir ki, bundan sonra gelecek: " **Ayrılmayın.**" kavli şerifi de buna delildir. Zira ayrılmayın kavli şerifi, birliği bozacak ve ayrılığa sebep olacak işler yapmayın ve sözler konuşmayın demektir. Çünkü itikat meselelerinde ayrılığa düşmek, fikirlerin dağılmasını ve toplumun zayıflamasını gerektirdiğinden, Mevlâ Tealâ cemaattan ayrılmayı nehyetmiştir.

Ayet-i celilede nehyedilen ayrılıktan maksat, **Hak'tan ayrılma** demek de olabilir ki, buna göre mana: "**Yahudi ve hristiyanlar ihtilâfa düştükleri gibi sizde ihtilâfa düşerek haktan ayrılmayın.**" demektir. Veya bunun manası, cahiliyyet devrinde birbirinizle harbedecek derecede ayrılığa düşmüş olduğunuz gibi, islâma girdikten sonra da bu şekil ayrılıklara yer vermeyin demektir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Hasen'den rivayet edilmiştir ki, buranın manası: "**Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den ayrılmayın.**" demektir.

HEP BİRLİKTE ALLAHU TEALÂ'NIN İPİNE SIMSIKI SARILMANIN VE EHLİ SÜNNET VEL CEMAATTAN AYRILMAMANIN LÜZUMUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٣٦- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ بَنِى اِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلىٰ اِحْدىٰ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. وَاِنَّ اُمَّتِى سَتَفْتَرِقُ عَلىٰ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِى النَّارِ اِلاَّ وَاحِدَةً وَهِىَ الْجَمَاعَةُ».

36 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**İsrail oğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de şüphesiz yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bunların hepsi ateştedir. Yalnız bir fırka ateşte değildir. O da** (sahabîlerin yolunda olan) **cemaattır.**" *(Ibn-i Mace, Fiten:17, Ebu Davud, Sünnet:1, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/332, Ebu ya'lâ:5910, 5978, 6117)*

٣٧- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ اللهَ يَرْضىٰ لَكُمْ ثَلاَثاً وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلاَثاً. فَيَرْضىٰ لَكُمْ اَنْ تَعْبُدُوهُ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً. وَاَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَلاَتَفَرَّقُوا وَيَكْرَهُ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَاِضَاعَةَ الْمَالِ».

37- Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Hiç şüphe yok ki Allah sizin için üç şeye razı olur; üç şeyi de size kerih görür** (hoşlanmaz). **Sizin için: Kendisine ibadet etmen-**

ize, ona hiç bir şeyi şerik (ortak) **koşmamanıza, toptan Allah'ın ipine sarılıp tefrikaya** (ayrılığa) **düşmemenize razı olur. Ve size: Kîl-ü Kaali** (dedi koduyu), **çok sual sormayı, bir de mal itlâfını** (lüzumsuz yere harcamayı) **kerih görür."** buyurdular. *(Müslim, Ekziye::10, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/193, 2/327, 360, 367, Muvatta':2/990, Buharî, el-Edebü'l-Müfred:442)*

٣٨- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قَيْدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْاِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ حَتّٰى يُرَاجِعَهُ» قَالَ: «وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ عَلَيْهِ اِمَامُ جَمَاعَةٍ فَاِنَّ مَوْتَهُ مَوْتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ».

38 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim cemaattan bir karış miktarı çıkarsa, ona** (ehli Sünnet vel cemaat itikadına) **dönünceye kadar İslâm ipini boynundan çıkarmış olur. Her kim başında cemaat imamı olmadan ölürse, şüphesiz onun ölümü cahiliyyet ölümüdür."** *(Hakim, el Müstedrek: I/77, II7)*

Akaid şerhlerinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şeriften maksat: Zamanında halife bulunupta onu imam tanımayan kimselerin kötü bir şekilde öleceklerdir. Yoksa yaşadığı asırda imam ve halife bulunmayan kimseler bu tehdide girmezler, zira kul ancak elinden gelenle mes'ul ve mükellef tutulur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yaşadığı zamanda imam ve halife bulunmayan kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i imam olarak kabul etmelidir, çünkü o, kıyamete kadar gelecek bütün ümmetlerinin imamıdır.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealânın sahabe-i kirama hatırlamalarını emrettiği nimetten maksat; Cahiliyet devrinde aralarında bulunan kin ve nefretin kalkıp, ülfet ve muhabbetin meydana gelmesine sebep olan, **İslâma muvaffak kılınma nimetidir.**

Rivayete göre Evs ve Hazrec, ana-baba bir kardeş iken, çoğaldıkça çocuklarının arasında düşmanlık da çoğaldı, aralarında kanlı muharebeler çıktı. Boş yere nice canlar yandı ve bu hâl yüzyirmi sene devam etti.

İşte iki tarafın her türlü rahat ve emniyetleri kaybolup, canlarından bezdikleri bir zamanda Allah-u Tealâ Hazretleri, din-i mübin-i islâm'ı göndererek aralarındaki fitne ateşini söndürdü ve Resulü Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vasıtasıyla onların kalplerinin arasını birleştirdi. Bir gün evvel birbirinin canını almaya kastetmiş düşmanlar iken, bir gün sonra, kardeş olup, yek vücut hâlinde birbirleriyle kaynaştılar.

Kelime-i tevhid bayrağı altında toplanıp, herkes canından, malından emin olarak yaşamaya başlayınca, bu hâl yahudilerin arzularına uymadığından, yukarıda beyan olunduğu şekilde aralarında fitne uyandırmak ve cahiliyet devrindeki kötü hâllerini geri getirmek istediklerinden,

Cenab-ı Hak, bu ayet-i celileyi indirerek, bu ittifaklarını bozmamalarını tavsiye etmiş, ve bu ittihadın haklarında nimet olup, cahiliyet zamanındaki ayrılık ve düşmanlıkları yüzünden gördükleri zararları hatırlatarak islâmiyetin dünyaca haklarında nimet olduğu gibi, ahiretçe de haklarında büyük bir nimet olduğunu ve bu sayede cehennem ateşinden kurtulduklarını beyan etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, (شَفَا) Şefâ: Taraf manasında dır."**Siz ateş çukurunun kenarındaydınız.**" demek, "**Cehennem çukurunun yanında ateşin içine düşmek üzereydiniz.**" demektir.

Çünkü islâm gelmeden evvel küfür üzere bulunduklarından Cehennemle onlar arasında sadece o hâl üzere ölmeleri vardı. Eğer küfür üzere ölselerdi, cehenneme düşeceklerken, Allah-u Tealâ Hazretleri onlara islâmiyeti nasibederek cehennemden kurtardı.

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ Müminlere evvela takvayı, (Allah-u Tealâ dan sakınmayı)

İkinci olarak İ'tisamı (Kuran'a yapışmayı)

Üçüncü olarak da Tezekkür-ü Nimeti (nimetlerini hatırlamayı) emretmiştir. Zira insanın her işi, ya bir istek veya bir korkuyla alâkalı olup, zararı defetmek, fayda elde etmekten önce düşünüldüğünden, Mevlâ Tealâ evvela azabından sakınmayı emretmiş, ve bunu dinine sarılma emrine sebep kılmıştır, bunlardan sonra da nimetlerini hatırlatarak, kullarını heveslendirmiştir.

O hâlde akıllı kişi, Allah-u Tealâ'nın emrine boyun eğmeli, hükmüne itaat etmeli, ipine yapışmalı, dinde ayrılığa düşmemeli ve ayrılıkdan sakınmalıdır.

Şeyh Nasrabadî buyurmuştur ki: Müttaki'nin alâmeti dörttür.

1. Şeriatın sınırlarını koruma,

2. Allah-u Tealâ'ya itaatta son gücünü harcama,

3. Sözde durma,

4. Elde olanla kanaat,

Kuşeyrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, hakiki takva, kişinin kendi nefsi tarafından hiç bir şey artırıp eksiltmeden Mevlâ Tealâ'nın emri üzere bulunmasıdır.

Gerçek takva, evvela zelle (ufak ayak kaymaların) dan sakınmak, sonra fuzulî işlerden kaçınmak, daha sonra Mevlâ Tealâ'dan gayri bütün dostluklardan korunmak, sonunda da bütün ayıplardan arınmaktır. İşte sen bu şekilde takvayı elde ettikten sonra, takva olduğunu görmekten de sakınırsan, o zaman hakiki takva sahibi olmuş olursun.

Sehl *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Kulun ancak Mevlâsı vardır, kulun en güzel hâli, isyan ettiğinde:

Mevlâsına dönerek: **"Ya Rabbi! bu suçumu ört."** demesi,

Rabbisi suçunu örttüğünde: **"Ya Rabbi tövbemi kabul et."** demesi,

Tövbesini kabul ettiğinde: **"Ya Rabbi beni amele muvaffak et."** demesi,

Amele muvaffak olduğunda: **"Ya Rabbi bana ihlâs nasibet."** demesi

İhlâsı da elde ettiğinde: **"Bütün bunları benden kabul et."** demesidir. İşte kul böylece sağlam ipe sarılmış olur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin sonunda geçen **"İşte Allah-u Tealâ böylece size ayetlerini beyan ediyor, umulur ki hidayet bulursunuz."** ifadesi, "Hidayet üzere devam edersiniz ve günbe gün o yolda ilerlersiniz." diye tefsir edilmiştir.

Zira Ayet-i celiledeki hitab müminlere yapılmış olup, onların hidayette olmaları kati olduğundan, burada hidayet devam ve ziyadeyle tefsir edilmiştir.

ALLAH'IN İPİ OLAN KURANI KERİMİN EN DOĞRU YOLA KAVUŞTURACAĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اِنَّ هٰـذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصّٰلِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْراً كَبِيراً (٠٩) »

"Şüphesiz ki bu Kur'an, en doğru yola kavuşturur ve amel-i salih işleyen müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler." *(Isra Suresi: 9)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN YOLUNDAN BAŞKA YOLLARA UYMANIN, İNSANI ALLAH'IN YOLUNDAN AYIRACAĞINI BİLDİREN BİR AYET-İ KERİME:

« وَ اَنَّ هٰـذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (١٥٣) »

"Ve şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun (başka) **yollara uymayın zira o** (yollar) **sizi onun** (Allah-u Tealâ'nın) **yolundan ayırır. İşte** (kötülükten) **sakınmanız için** (Allah-u Tealâ) **size bunları tavsiye** (emr) **etti."** *(Enam Suresi: 153)*

KALPLERİ BİRLEŞTİRMENİN ANCAK ALLAH-U TEALÂ'NIN ELİNDE OLDUĞUNU İFADE EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَ اَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَافِى الْاَرْضِ جَمِيعاً مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٦٣) »

"Ve (Allah-u Tealâ) **onların kalplerinin arasını birleştirendir.**(Habibim!) **Sen yer yüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah** (-u Tealâ) **onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü o, aziz** (mutlak galip) **dir, Hakîm** (ziyade hikmet sahibi) **dir.**" *(Enfal Suresi:63)*

Mevlâ Tealâ, bundan evvel ehli kitaba hitaben indirmiş olduğu ayeti kerimelerde, kâfirlerin sapık ve saptırıcı olduklarını açıkladıktan sonra, Müminlere, düşmanlarının zıddına, hem kendileri hidayete ermiş, hem de diğerlerini hidayete erdirici olsunlar için, evvela kendi nefislerini kemale erdirmelerini, emretmesinin peşisıra başkalarını da kemala erdirmelerini emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤)

KELİME MANASI (104)

(وَلْتَكُنْ) **Ve bulunsun,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** ne? (اُمَّةٌ) **bir cemaat,** öyle cemaat ki, (يَدْعُونَ) **davet ederler,** neye? (اِلَى الْخَيْرِ) **hayra** (dinî ve dünyevî iyiliklere), daha? (وَيَاْمُرُونَ) **emrederler,** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf** (iyilik) **ile,** daha? (وَيَنْهَوْنَ) **nehyeder** (vaz geçirmeye çalışır) **lar,** neden? (عَنِ الْمُنْكَرِ) **münker** (kötülük) **den,** (وَاُولٰئِكَ) **ve işte bunlar,** (هُمُ) **ancak onlar,** kimlerdir? (الْمُفْلِحُونَ) **felâhda kemale erenlerdir,** *(Alusî)* yani her türlü hayır muratlarına kavuşup, bütün korktuklarından kurtulacak olanlar ancak o kimselerdir.

MEALİ ŞERİFİ (104)

Ve sizden hayra davet eden, iyiliği emredip, kötülükten nehyeden bir (ulema) **cemaat** (ı) **bulunsun. İşte felâha** (kurtuluşa) **erenler ancak onlardır.**

İ Z A H A T

Kazî, Nesefî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayeti celilede geçen (خَيْر) Hayır: Kendisinde dinî veya dünyevî bir iyilik bulunan her hangi bir şeydir. o hâlde hayra davet, emirleri tutmak ve yasakları terketmekten ibaret olan bütün teklif (Allah-u Tealâ'nın kullarına yüklediği sorumluluk) ları içine almaktadır.

Hayra davetten sonra, emri bil maruf nehyi anil münkerin zikredilmesi ise, hususinin umumiye atfedilmesi kabilindendir ki, bu atıf, iyiliği emredip,kötülükten menetme vazifelerinin diğer bütün hayırlardan üstünlüğünü ifade etmektedir.

Hayrın sadece dinî işlere ait olup, dünyevî işlerle alâkalı olmadığını söyleyenler de vardır ki, İbni Merdüveyh'in İmam-ı Bakır *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiği bir hadis-i şerifte,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayeti okuduktan sonra:

٣٩ – « اَلْخَيْرُ اِتِّبَاعُ الْقُرْاٰنِ وَسُنَّتِى ».

39 - **"Hayır, Kuran'a ve benim sünnetime uymaktır."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/289)* buyurması, bu görüşü kuvetlendirmektedir.

(مَعْرُوف) **Maruf:** Şeriatın ve aklın güzel kabul ettiği her şeydir.

(مُنْكَر) **Münker :** Şeriatın ve aklın çirkin gördükleridir.

Veya maruf, kitap ve sünnete uyan, münker ise onlara uymayandır.

Ayeti celiledeki: (مِنْكُمْ) **"Sizden"** kavli şerifindeki, min, teb'îz içindir ki, hıtabın bütün ümmete yöneltilip, davetin ise bazılarına isnadedilmesi, emr-i bil maruf ve nehy-i anil münkerin, farz-ı kifaye olduğunu, yani bütün ümmet üzerine farz olup, bazısı yaptığında diğerlerinden mesuliyetin kalkacağını, tamamen terkettiklerinde ise, hep birden günahkâr olacaklarını açıkça ifade etmektedir.

Ayrıca, bu vazifeyi, ancak maruf ve münkerin neler olduğunu bilen âlimlerin yapması gerektiğinden, farz-ı ayn (herkese bizzat farz) olmadığı açıktır. Zira cahil bir kimse çoğu kere bilmeyerek iyilikten nehyeder, ve kötülüğü emreder.

Bazen de bir hükmü kendi mezhebine göre bilip, arkadaşının mezhebini bilmediğinden onu yanıltabilir. Bazen, yumuşak olunacak yerde sertlik, bazende sertlik yerinde yumuşaklık yapabilir. Bazen de, kötülükten nehyetmesi, karşısındakinin o kötülükte daha da ısrar etmesine sebep olabilir.

Ayeti celiledeki (min) tebyin için de olabilir ki o zaman (كَانَ) nakısa olur buna göre mana: **"Hepiniz hayra davet eden bir ümmet olun "** demektir.

Yine de bu mana dine davet vazifesinin herkese farz-ı ayn olmasını gerektirmez zira cihat vazifesi de, kuranı kerimin bir çok ayeti kerimelerinde umumi hıtaplarla, zikredilmişsede farzı kifaye olduğunda hiçbir ihtilâf yoktur.

Ancak ulema, farz-ı kifaye olan umumi irşat ve hakla batılın arasını ayırma manasındaki emri bilmarufu, üstün meziyet sahibi olan âlimlere tahsis etmişlerse de,

Dinî ve dünyevî iyiliklerin yolunu göstermek, kötülüklerin ve zulmün kaldırılmasına çalışmak, sözünü dinleyenlere aklının erdiği kadar nasihat etmek ve sözü geçmediği yerde kalbiyle buğz etmek manasındaki emri bil marufun bütün ümmet üstüne farz olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim, namazı terkeden bir kişiyi görenin, onun bu işini inkâr etmesinin vacibolduğu hususunda ulema ittifak etmiştir, zira namazın terkinin, çirkinliği herkes tarafından bilinen bir münkerdir. Nitekim:

٤٠- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مُرُوا اَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ اَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِى الْمَضَاجِعِ».

40 - Amr İbn-i Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetleriyle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ana-babalara hıtaben **"Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarını emrediniz; on yaşına geldiklerinde kılmazlarsa dövünüz ve yataklarını ayırınız."** *Ebu Davud, Salât:26, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/180, 187)* buyurması da, bunu göstermektedir.

Kazî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, iyiliği emretmenin hükmü emredilen şeyin hükmüne bağlıdır. şöyleki: Emredilen şey farz ise onu emretmek de farzdır, vacip ise vacip, sünnetse sünnet, müstehapsa emretmek de müstehaptır.

Kötülükten nehyetmenin ise tamamı vaciptir. Zira şeriatın inkâr ettiği şeylerin tamamı haram olduğundan bütün münkerleri nehyetmek de vacibtir.

NEHYİ ANİL MÜNKERİN BAZI ŞARTLARI

1. Nehyedilen şeyin o anda vaki (işlenir durumda) olmaması,

Zira işlenen bir kötülüğü nehyetmek faydalı olmayıp, ancak tenkit etmek ve bir daha öyle bir kötülüğün işlenmesinden nehyetmek uygun olur,

2. Bir günah işlendiğini kesinen bilmek,

Meselâ: insan bir kişinin içki âletlerini hazırlayarak içmeye hazırlandığını gördüğünde, onu nehyetmelidir.Fakat kesin bilinmeden ve ondan bun-

dan duyulan haberlerle insanlara müdahale etmek çoğu kere aksi tesir yapabilir.

3. Nehyi anil münker yapıldığında büyük bir zarar doğmayacağını kuvvetli bir şekilde bilmek,

Zira, bir kötülüğü nehyettiğinde, ondan daha büyük kötülük ve zararların meydana geleceğini kuvvetlice tahmin eden bir kişi, o an için o vazifeyi terketmelidir.

KÖTÜLÜKTEN NEHYETMENİN ŞEKLİ

Gayesi kötülüğü önlemek olan bir kişi, evvela kolay yoldan vaaz ve nasihatlerle işe başlar. Bunun fayda vermediğini görürse, zor kullanır, nitekim Mevlâ Tealâ, birbirleriyle harbeden iki mümin fırka hakkında evvelâ:

« ... فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ... »

"**Onların arasını bulun.**" buyuruyor.

Bunun fayda vermediği görüldüğünde ise:

« ... فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي ... (٩) »

"**Azgınlık edenle muharebe edin.**" *(Hucurat Suresi:9 dan)* buyuruyor.

Ancak, muharebe yoluyla nehyi anil münker yapmak, özellikle devlet reisinin ve vekillerinin vazifesidir, zira onlar, halkın idaresini daha iyi bildiklerinden ve bu iş için gerekli olan bütün imkânlara sahip olduklarından bu vazife onlara aittir.

Fertlerin böyle işlere kalkışmaları ise kan davalarına ve daha büyük zararlara yol açacağından herkesin kendiliğinden zor kullanarak nehyi anil münker yapması asla caiz değildir.

Bilinmelidir ki, Âkil, bâliğ ve müslüman olan her müslümana emri bilmaruf, nehyi anil münker yapılacağı gibi, çocuklar ve deliler gibi mükellef olmayanlar da başkalarına zarar verecek işlerden menedilmelidirler.

Nitekim çocuklar alışsınlar diye namazla emrolundukları gibi, alışmasınlar diye haramlardan nehyedilirler.

İsyan eden bir kişinin, kendi işlediği suçtan başkasını nehyetmesi vaciptir, zira o kişinin hem o günahtan vazgeçmesi, hem de o günaha müptela olan diğer kimseleri vazgeçirmesi vacibolduğundan, bunlardan herhangi birini terketti diye, diğerinin vücubu kendisinden sakıt olmaz (kalkmaz). Nitekim:

٤١- عَنْ عَمْرِو بْنِ نُعْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ لَيُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ».

41 - Amr İbn-i Numan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah-u Tebareke ve Tealâ bu dini kötü bir adamla da teyid eder** (destekler)." *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal:10/183, No. 28955)*

« اَتَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ. . . »

"İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi unutur musunuz?" *(Bakara Suresi :44'den)* ayeti celilesindeki sitem ise, iyiliği emretmelerinden dolayı değil, kendilerini unuttukları içindir. Yani emri bilmaruf yapanlara niçin iyiliği emrediyorsunuz diye sitem edilmemekte, bilakis emri bil maruf yaptığınız hâlde siz niçin söylediğiniz gibi yaşamıyorsunuz? diye azar edilmektedir.

Dolayısıyla bu ayet-i celile iyiliği emrettiği hâlde, bununla amel etmeyen kişinin emri bilmaruf yapmasının caiz olmadığını değil, bu vazifeyi yapanın söyledikleriyle amel etmesinin çok lüzumlu olduğunu açıklamaktadır.

Nitekim Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤٢- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَاِنْ لَمْ تَعْمَلُوا بِهِ وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاِنْ لَمْ تَجْتَنِبُوهُ كُلَّهُ ».

42 - **"Siz amel edemiyorsanız da, iyiliği emredin, hepsinden kaçınamıyorsanız da kötülükten nehyedin."** buyurmuştur. *(Heysemî, Mecmeuzzevaid: 7/277)*

Sahabe-i kiramdan bazısı buyurmuştur ki: Bir insan gördüğü bir münkeri nehyetmeye güç yetiremezse, üç kere: (اَللّٰهُمَّ اِنَّ هٰذَا مُنْكَرٌ) **"Ey Allahım şüphesiz bu, senin kabul etmediğin bir iştir."** desin. Böyle yaptığında üzerine düşen vazifeyi yapmış olur.

EMRİ BİL MARUF VE NEHYİ ANİL MÜNKER VAZİFELERİNİN ÇOK DİKKATLE YERİNE GETİRİLMESİNİN LÜZUMUNU VE TERKİNDEKİ TEHLİKELERİ AÇIKLAYAN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٤٣- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَثَلُ الْقَائِمِ عَلٰى حُدُودِ اللهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلٰى سَفِينَةٍ فَاَصَابَ بَعْضُهُمْ اَعْلاَهَا وَبَعْضُهُمْ اَسْفَلَهَا فَكَانَ الَّذِينَ فِي اَسْفَلِهَا اِذَا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلٰى مَنْ فَوْقَهُمْ ، فَقَالُوا لَوْ اَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا ، فَاِنْ يَتْرُكُوهُمْ

وَمَا اَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعاً وَاِنْ اَخَذُوا عَلَىٰ اَيْدِيهِمْ نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعاً ».

43 - Nu'man İbn-i Beşir *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah'ın (men'ettiği) sınırları üzerinde duran** (haramları işlemeyen) **kimse ile, o sınırların içine düşen kimselerin hâli, bir gemi halkının hâli gibidir ki, onlar gemi üzerinde kur'a attılar. Bazısına geminin üstü düştü, bazısına da altı** (anbar kısmı) **isabet etti.**

Geminin alt kısmında bulunanlar sudan almak istedikleri zaman yukardakilerin üzerine uğruyorlardı. Bunlar (kendi kendilerine): **Biz nasibimiz olan anbarda bir delik açsak** (ezalanmamış) **ve üstümüzdekilere eza** (eziyet) **vermemiş oluruz, dediler. Şimdi üst kattakiler bu aşağı kattaki insanları bu dilekleriyle başbaşa bıraksalar, hepsi helâk olurlar. Fakat onların** (cinayet işleyecek) **ellerini tutsalar hem kendileri kurtulur, hem de onlar** (mücrimler) **toptan kurtulurlar."** *(Buharî, Şirket:6, Tirmizî, Fiten:12, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/268, 269, 270, 272)*

٤٤- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ رَأَىٰ مِنْكُمْ مُنْكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ . فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ. فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ . وَذٰلِكَ اَضْعَفُ الْاِيمَانِ ».

44 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Sizden herhangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle değiştirsin, eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin, ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle değiştirsin. İmanın en zayıfı da budur."** buyurduğunu işittim. *(Müslim, Iman:78, Ru'ya:2-6, Buharî, Ilim:28, Tabir:3, 10, 26, 46, Ebu Davud, Melâhim:17, Tıb:24, Tirmizî, Ru'ya:1, 5, 7, 10, Neseî, Iman:17:17, Darimî, Ru'ya:5, 6, Muvatta', Ru'ya:4, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/104)*

Bu hadisi şerife dayanarak ulema: "Emri bilmaruf üç mertebedir" demişlerdir.

1. Elle yapılan: Bu, müminleri idare edenlerin vazifelerindendir.

2. Dille yapılan: Bu, âlimlerin vazifelerindendir.

3. Kalple yapılan: Bu da kalple buğz etmekten başka bir şeye gücü yetmeyen âcizlerin işidir.

٤٥-عَنْ دُرَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِى الْمَسْجِدِ فَقُلْتُ: مَنْ اَتْقَى النَّاسِ؟ قَالَ: «آمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاَوْصَلُهُمْ لِلرَّحِمِ».

45 - Dürre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Efendimiz *(Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem) mescidde bulunuyorken yanına girdim ve insanların en takva sahibi olanı kimdir? diye sordum. O da: "**İyiliği en çok emreden, kötülükten son derece nehyeden ve rahmi en çok vasleden** (yakınlarıyla ençok ilgilenen) **leridir.**" diye cevap buyurdu. *(Ali el Müttakî , Kenzül Ummal: 3/689, No.8474)*

٤٦- عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ اَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهىٰ عَنِ الْمُنْكَرِ فَهُوَ خَلِيفَةُ اللهِ فِى الْاَرْضِ وَخَلِيفَةُ كِتَابِهِ وَخَلِيفَةُ رَسُولِهِ».

46 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Her kim iyiliği emreder, kötülükten nehyederse, o yer yüzünde Allahın halifesidir, kitabının da halifesidir, Resulünün de halifesidir.** " *(Deylemî, Firdevs : 3/586. No.5834)*

٤٧- عَنْ قَيْسِ بْنِ اَبِى حَازِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَامَ اَبُو بَكْرٍ فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَايَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾ وَاِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «اِنَّ النَّاسَ اِذَا رَأَوُا الْمُنْكَرَ لَايُغَيِّرُونَهُ اَوْشَكَ اَنْ يَعُمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابِهِ».

47 - Kays İbn-i Ebî Hazim şöyle anlattı: Bir kere Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* Allah'a hamdettikten sonra şöyle demiştir: "Ey insanlar! Siz;

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَايَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾

"Ey iman edenler! Siz kendinize düşene bakınız. Hidayet yolunda olduğunuz zaman sapıtan kimse size zarar veremez." *(Maide Suresi:105 den)* ayetini okuyorsunuz (ve hükmünün genelliğini sanarak iyiliği emretmeyi ve fenalığı menetmeyi bırakıyorsunuz). Halbuki biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şu buyruğu muhakkak işittik: **"Şüphesiz, insanlar kötü bir şeyi görüp de menetmedikleri zaman Allah'ın onlara umumî bir ceza vermesi çabuklaşır** (veya yaklaşır)." *(Ibn-i Mace, Fiten:20)*

٤٨- رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: «عُذِّبَ اَهْلُ قَرْيَةٍ فِيهَا ثَمَانِيَةَ عَشَرَ اَلْفاً عَمَلُهُمْ عَمَلُ الْاَنْبِيَاءِ (عليهم السلام)» قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ! قَالَ: «لَمْ يَكُونُوا يَغْضَبُونَ لِلّٰهِ وَلَايَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ».

48 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre,

"Kendisinde, peygamberler gibi amel eden onsekiz bin kişi bulunan bir memleketin halkına azabedildi." Bunu duyan sahabe-i kiram "Bu nasıl olur? Ya Resulallah!" dediklerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"(Onlar, her ne kadar gece gündüz ibadete devam ettilerse de) **Allah için** (Allah düşmanlarına) **kızmazdılar, iyiliği emretmez, kötülüğü nehyetmez** (nemelâzımcılık eder) **diler.**" buyurdu. *(Ismail Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan 2/74)*

٤٩- رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « يُحْشَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِى مِنْ قُبُورِهِمْ إِلَى اللهِ عَلَى صُورَةِ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ بِمَادَاهَنُوا أَهْلَ الْمَعَاصِى وَكَفُّوا عَنْ نَهْيِهِمْ وَهُمْ يَسْتَطِيعُونَ ».

49 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre: "**Ümmetimden bir takım insanlar günahkârlara yağcılık ettiklerinden ve ellerinden geldiği hâlde onları kötülüklerden menetmediklerinden kıyamet günü kabirlerinden Allah** (-u Tealân) **ın huzuruna maymun ve domuz suretlerinde haşredileceklerdir.**" *(Ismail Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan: 2/74)*

٥٠- عَنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ تَدْعُونَهُ فَلَايُسْتَجَابُ لَكُمْ ».

50 - Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Nefsim Kabza-i Kudretinde olan** (kudret elinde bulunan Allah-u Tealây) **a yemin ederim ki, elbette iyiliği emredecek ve mutlaka kötülükten menedeceksiniz, ya da yakında Allah** (-u Tealâ) **sizlerin üzerinize kendi tarafından bir azap gönderecektir. Sonra, siz ona dua edeceksiniz de dualarınız kabul edilmeyecektir.**" *(Tirmizî, Fiten, 9)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

« اَفْضَلُ الْجِهَادِ الْاَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ ».

"**Cihadın en üstünü iyiliği emredip, kötülükten nehyetmektir.**"*(Neseft:1/174)*

Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuşturki: Bir insan bütün komşuları tarafından sevilir, ve bütün arkadaşlarınca öğülürse, anlayın ki, o yağcıdır. (gerçekleri söyleseydi mutlaka kendisini sevmeyenler olacaktı, her kes kendisini sevdiğine göre, onlara hakikatleri söylemediği anlaşılmaktadır.)

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "**İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecektir ki, bir eşek leşi onlara, iyiliği emreden ve kötülükten nehyeden bir müminden daha sevgili gelecektir.** " *(Ruhul Beyan:2/74)*

Ebussuûd Efendinin beyanına göre, Mevlâ Tealâ, ümmet içersinde emri bilma'ruf vazifesiyle meşgul olanların mertebelerinin gayet yüksek olduğuna işaret etmek için bu ayeti celilenin sonunda onlara, yüksek ve uzak mertebede bulunanlar hakkında kullanılan (اولئك) lâfzıyla işaret etmiştir.

ÜMMET İÇİNDE BİR CEMAATIN İLİM TAHSİLİ VE DİNE DAVET VAZİFELERİYLE MEŞGUL OLMASI GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَمَاكَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ (١٢٢) »

"**Müminlerin hep birden** (savaş için) **sefere çıkmaları lâyık değildir. Onlardan her bir topluluktan bir grup din** (i ilimler) **de, tefekkuh** (geniş bilgi elde) **etmek ve kavimleri** (savaştan) **kendilerine döndüklerinde** (onları Allahın azabıyla) **korkutmak için geride kalmalıdır. Umulur ki,** (bu suretle müminler yanlış işlerden) **kaçınırlar.**" *(Tövbe Suresi:122)*

Mevlâ Tealâ, emri bilma'rufun gerekli olduğunu açıkladıktan sonra, bunun tesiri, ancak ehli hakkın hak üzerinde birleşmelerine bağlı olduğundan tefrikanın (ayrılığın) aslâ caiz olmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١٠٥)

KELİME MANASI (105)

(وَلَا تَكُونُوا) **Olmayın,** kimler gibi? (كَالَّذِينَ) **o kimseler gibi ki,** (تَفَرَّقُوا) **ayrıldılar,** yani birbirlerine düşman olarak parçalandılar. daha? (وَاخْتَلَفُوا) **ihtilâf ettiler,** yani din hususunda ihtilâfa düştüler, neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ) **geldikten sonra,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (الْبَيِّنَاتُ) **beyyineler,** yani hakkı açıklayarak birleşmeyi gerektiren apaçık deliller kendilerine geldikten sonra birbirine düşmanlık ederek parçalanan ve tevhid (Allah-u Tealâyı birleme), tenzih (noksan sıfatlardan paklama) meseleleriyle, aile ve evlât edinme hususların-

da ihtilâfa düşen yahudi ve hristiyanlar gibi olmayın,(وَأُولَٰئِكَ) **işte onlar** (var ya!), (لَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (105)

Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp ayrılığa düşen (hristiyan ve yahudi) **ler gibi olmayın. İşte onlar** (var ya!), **onlar için pek büyük bir azap vardır.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ekseri müfessirînin kavlince (sözlerine göre), ayet-i celilede geçen tefrika (ayrılık) ve ihtilâf (çekişme) sahiplerinden maksat: Allah-u Tealâ'nın dininde, emrinde ve nehyinde ayrılığa düşen ehli kitap (yahudi ve hristiyan) lardır.

İmamı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Ehli kitabın tefrikaları, her bir âlimin bir beldede reisliğini ilân ederek sureten ayrılmalarıdır. İhtilâfları ise, her birinin hak üzere olduğunu, diğerinin batılda kaldığını hatta kâfir olduğunu iddia etmeleridir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celilesiyle müminlere ehli sünnet vel cemaattan ayrılmamalarını emretmiş, onları ihtilâf ve tefrikadan nehyetmiş ve onlara kendilerinden evvel geçen ümmetlerin ancak dinde ihtilâfa düştüklerinden dolayı helâk olduklarını haber vermiştir.

Ulemadan bazısı ise, ayeti celilede geçen tefrika ve ihtilâf erbabının bu ümmetin içinde olup, ehli sünnet vel cemaattan ayrılan diğer fırak-ı dâlle (sapık fırkalar) olduğunu söylemişlerdir.

EHLİ SÜNNET VEL CEMAAT MEZHEBİNDEN AYRILMAMANIN LÜZUMUNU VE AYRILMANIN SAKINCALARINI BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٥٠–عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ إِحْدَىٰ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَإِحْدَىٰ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَىٰ ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ» قِيلَ: يَارَسُولَ اللهِ! مَنْ هُمْ؟ قَالَ: «الْجَمَاعَةُ».

50 - Avf İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Yahudiler yetmişbir fırkaya**

ayrıldı. (Bunlardan) **biri cennette yetmişi ateştedir. Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrıldı.** (Onlardan da) **yetmiş bir fırka ateşte biri cennettedir. Muhammed'in canı** (kudret) **elinde bulunan** (Allah) **a yemin ederim ki, benim ümmetim muhakkak yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bir fırka cennette ve yetmiş iki fırka ateştedir."**

Bunun üzerine: "Ya Resulallah! Cennette olan fırka kimlerdir?" diye soruldu. O: "(Sahabîlerin yolunda olan) **cemaat, diye cevab verdi."** *(Ibn-i Mace, Fiten:17, Ebu Davud, Melahim:1)*

٥١- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) : « سَيَأْتِى عَلَىٰ أُمَّتِى مَا أَتَىٰ عَلَىٰ بَنِى إِسْرَائِيلَ مِثْلاً بِمِثْلٍ حِذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّىٰ لَوْ كَانَ فِيهِمْ مَنْ نَكَحَ أُمَّهُ عَلاَنِيَةً كَانَ فِى أُمَّتِى مِثْلُهُ. إِنَّ بَنِى إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقُوا عَلَىٰ اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِى عَلَىٰ ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهَا فِى النَّارِ غَيْرَ وَاحِدَةٍ » قِيلَ: وَمَا تِلْكَ الْوَاحِدَةُ؟ قَالَ: « مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِى ».

51 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Takunyayı diğer takunyaya** (tıpa tıp) **uygun kestikleri gibi, Beni İsrail'in başına gelen, benim ümmetime de gelecektir** (yahudilerin yaptığını benim ümmetim de yapacaktır).

Hatta onların arasında annesiyle açıkça evlenen bulunduysa, benim ümmetimde de olacaktır. Şüphesiz Beni İsrail yetmiş iki fırkaya bölünmüştür, yakında benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir ki, bunların biri müstesna hepsi ateştedir. O zaman "O bir hangisidir ya Resulallah?" diye sorulduğunda,

"Bu gün, benim ve ashabımın, üzerinde bulunduğu (yolda gidenler) **dir."** buyurdu." *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: I/211, No 1060)*

٥٢- عَنْ أَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « اثْنَانِ خَيْرٌ مِنْ وَاحِدٍ وَثَلاَثٌ خَيْرٌ مِنِ اثْنَيْنِ وَأَرْبَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ ثَلاَثَةٍ فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَنْ يَجْمَعَ أُمَّتِى إِلاَّ عَلَىٰ هُدًى ».

52 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki kişi bir kişiden daha hayırlıdır, üç kişi, iki kişiden daha hayırlıdır. Dört kişi, üç kişiden daha hayırlıdır, O hâlde cemaattan ayrılmayın şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **ümmetimi ancak hidayet üzere toplar."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel:8/66, 21351)*

٥٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ رَأَىٰ مِنْ اَمِيرِهِ شَيْئاً يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَاِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْراً فَمَاتَ الاَّمَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً».

53 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Her kim emirin** (başında bulunan kimse) **den hoşlanmayacağı bir şeyin meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin** (isyan etmesin). **Çünkü her kim cemaat** (islâm camiasın) **dan bir karış ayrılır da ölürse muhakkak o, cahiliyet ölümüyle ölür.**" *(Buharî, Fiten:2, Müslim,Imare:53-55, Ebu Davud, Sünnet:27, Tirmizî, Edeb:28, Neseî, Tahrim:6, 28, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/133, 296, 306, 488, 3/445, 446, 5/180, 387)*

٥٤- عَنْ عَرْفَجَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «يَدُ اللهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ وَالشَّيْطَانُ مَعَ مَنْ خَالَفَ الْجَمَاعَةَ يَرْكُضُ».

54 - Arfece *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allahın yedi** (kudret eli) **cemaatın üstündedir. Şeytan, cemaattan ayrılanla beraber ayağını yere vurur** (ondan ayrılmaz) " *(Tirmizî, Fiten : 7, Ali el Müttak , Kenzül Ummal: I/206. No. I031)*

٥٥- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَسْكُنَ بُحْبُوحَةَ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمِ الْجَمَاعَةَ فَاِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مَعَ الاِثْنَيْنِ اَبْعَدُ».

55 - Ömer İbnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kimi cennet ehlinin ortasına yerleşmesi sevindiriyorsa, cemaattan ayrılmasın, çünkü şeytan tek gezenle beraberdir. İki kişiden ise daha uzaktır.**" *(Deylemî, Firdevs: 3/536, No. 5673)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, müminler, kendi isteklerine göre yaşamayıp, kendilerini ehli sünnet vel cemaat üzere toplayacak bir öndere uymalıdırlar. Aksi takdirde sürüden ayrılan koyun misali şeytana yem olurlar. Bundan dolayı, Emirul Müminîn Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*: "**İnsanlar için** (müslüman olmak kaydıyla) **İyi veya kötü mutlaka bir önder lâzımdır.**" buyurmuştur. *(Ruhul Beyan, ilgili ayet)*

Nitekim, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iki veya daha fazla kişileri bir iş için bir yere gönderirken birini diğerine emir tayin eder, ve ötekilere ona uymalarını ve itaat etmelerini emrederdi.

İşte günümüzde bu sünnete uyulmadığından, din ve dünya işlerimiz

altüst olmuştur. Allah-u Tealâ bu ümmeti tekrar o asrı saadetteki ittihad ve ittifaka kavuştursun amin..,

İmamı Fahrurrazinin beyanına göre, Bu ayet-i celile, bundan evvelki ayeti celilenin tamamlayıcısı gibidir, şöyleki bundan evvelki ayeti celilede Allah-u Tealâ Hazretleri bu ümmete iyiliği emreden, kötülükten nehyeden bir ümmet olmalarını emretmiştir.

Bu ise ancak bu vazifeyi yapacak kişilerin Allah-u Tealâ'nın emirlerini herkese hatta zalim ve zorba kişilere dahi, tatbik ettirmeye güçlü olmalarıyla mümkün olur. Bu güç de, ancak ehli hakkın arasında tam bir birlik ve beraberlik olduğunda meydana gelir.

Bundan dolayı Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celilesinde müminleri emri bil maruf vazifesini hakkıyla yerine getirmekten aciz bırakacak olan tefrika ve ihtilâf (ayrılık) tan sakındırmıştır.

Tefrikadan nehyetmek; Ayrılığın sebepleri olan, düşmanlık, kıskançlık, peygamberlerin bazısına inanıp, bazısını inkâr etmek ve herkesin bir takım bozuk tevillerle Allah-u Tealâ'nın ayetlerini kendi keyfine uydurması gibi şeylerin tamamından nehyetmektir, çünkü ekseri ayrılığa sebep olan bunlardır.

Bilinmelidir ki, Ayeti celileleri kendi nefsani isteklerine uydurmak suretiyle kendi işlediği suçları meşru göstermek isteyenler, her zaman görülmektedir. Yahudi ve Hristiyan âlimleri Tevrat ve İncil'in ayetlerini kendi nefsani arzularına göre değiştirmişler ve bu sebeple aralarında din hususunda fırkalar meydana gelmiştir.

İslâm milleti arasında Kuran-ı kerimin lâfızlarını değiştirmek mümkün değilse de, bazı hükümleri nefislerinin arzusuna uygun bulmayan kimseler kendilerine göre, bir takım teviller yaparak kuranı kerimin ahkamını değiştirmeye çalışmaktadırlar.

Meselâ: Kadınların örtünmesinin farziyeti, dört aileye kadar alabilmenin mubah (serbest) oluşu, faizin zerresinin, sarhoş edici maddelerin damlasının bile haram olması, müta nikahı (bir zaman sonra boşamak niyetiyle belli bir süre istifade için kıyılan muvakkat nikahının yasak olması, ayet ve hadislerle kesinlikle sabittir. Buna rağmen kâfirlerin keyfine uyan ve ilerleyebilmemiz için: "Bizim de onlara uygun hareket etmemiz gereklidir." diyen müslüman hatta alim kisvesine bürünmüş bir takım kâfir ve zındıklara raslanmaktadır. Allah-u Tealâ Hazretleri bunların şerrinden bütün ümmeti Muhammedi muhafaza buyursun. Âmin..,

Kazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayeti celiledeki ayrılıktan nehyetmek, temel inanç meselelerindeki ayrılıklardan nehyetmektir.Yoksa ameller hususundaki ihtilâftan nehiy değildir. Nitekim:

٥٦- قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ».

56 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Ümmetimin** (müctehidlerinin) **ihtilâfı** (fıkıh mes'elelerindeki görüş ayrılıkları) **büyük bir rahmettir.**" *(Ali el Müttaki Kenzul Ummal l0/l36. No 28686)*

٥٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَهْمَا اوُتِيتُمْ مِنْ كِتَابِ اللهِ فَالْعَمَلُ بِهِ لاَعُذْرَ لاَحَدٍ فِى تَرْكِهِ فَانْ لَمْ يَكُنْ مِنْ كِتَابِ اللهِ فَسُنَّةٌ مِنِّى مَاضِيَةٌ فَانْ لَمْ تَكُنْ سُنَّةٌ مِنِّى فَمَا قَالَ اَصْحَابِى فَانَّ اَصْحَابِى بِمَنْزِلَةِ النُّجُومِ مِنَ السَّمَاءِ بِأَيِّمَا اَخَذْتُمْ بِهِ اهْتَدَيْتُمْ وَاخْتِلاَفُ اَصْحَابِى لَكُمْ رَحْمَةٌ».

57 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Size Allahın kitabından her ne verildiyse, amel onunladır** (ona göre amel etmeniz gerekir).**Kimse için onu terketmekte bir özür yoktur** (kimse onu terketmek için bir bahane bulamaz), **Allah'ın kitabından** (bir mesele hakkında bir ayet veya bir hüküm) **bulunmazsa, benim tarafımdan geçmiş olan bir sünnet** (benim tarafımdan açıklanmış hadislerle amel etmeniz gerekir).

Eğer (bir mesele hakkında) **benim tarafımdan bir sünnet yoksa** (bir şey açıklanmamışsa), **Ashabımın dediği** (sizin için delildir), **zira benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisinin sözünü alırsanız hidayete erersiniz. Ashabımın ihtilâfı** (bir mesele hakkında görüşlerinin ayrılığı) **da sizin için bir rahmettir.** " *(Deylemî, Firdevs:4/l60,No.6497)*

٥٨- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «اِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ اَصَابَ فَلَهُ اَجْرَانِ وَاِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ اَخْطَأَ فَلَهُ اَجْرٌ».

58 - Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "**Bir hakim hükmedeceği zaman ictihad eder** (hakkı arayıp hükmeder de) **sonra bu hükümde isabet ederse, o hakime iki ecir** (hakkı aramak ve isabet etmek sevabı) **vardır. Eğer hakim hükmedeceği zaman hakkı ictihad edip arar, fakat sonunda hata ederse, bu hakime de bir ecir** (hakikati arama sevabı) **vardır.**" *(Buharî, I'tisam:21, Müslim, Akziye:15, Ebu Davud, Akziye:2, Tirmizî, Ahkâm:2, Neseî, Kuzat:3, Ibn-i Mace, Ahkâm:3, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/187, 4/198, 204, 205)*

İmam-ı Beyhekî, Medhal isimli eserinde, Kasım İbni Muhammed'in "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının ihtilâfı, Allah-u Tealâ'nın kulları hakkında büyük bir rahmettir." buyurduğunu nakletmiş, İbni Saad 'de tabakatında bunu zikretmiştir.

Yine Medhal'de Ömer ibni Abdilaziz'in: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve*

Sellem) in ashabının ihtilâf etmemelerini sevmem, zira onlar ihtilâf etmeselerdi hiç bir ruhsat meydana gelmezdi." buyurduğu nakledilmiştir.

Bu hadisi şerifler ve rivayetlerden anlaşıldığı üzere, ihtilâfları rahmet olan kişiler, başta Sahabe-i kiramın içerisinden ictihat rütbesine ulaşan seçkin zevat ve ehli sünnet vel cemaat âlimlerinden, ictihat derecesinde onlara ortak olan müctehitlerdir. yoksa bu dereceye ulaşmamış olan kimselerin ihtilâflarında rahmet olmayacağı kimsenin itiraz etmediği bir gerçektir.

Ayeti celilede geçen beyyinattan maksat: ittifakı gerektiren ve hakkı beyan eden ayetler ve delillerdir.

İmamı Hasen bu delillerin Tevrat, Katade ve Ebu Ümame ise Kurandan ibaret olduğunu söylemişlerdir.

Mevlâ Tealâ bu ayeti celilenin sonunda, dinde ayrılığa düşenlere ahirette çok büyük bir azap olduğunu beyan buyurmakla, müminleri de ayrılığa düşmekten ve onlara benzemekten son derece menetmiştir.

Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayeti celilede, dinde ayrılığa düşenlerin pek büyük bir azaba düşeceklerini açıkladıktan sonra, bu azabın vaktini ve o zaman başlarına gelecek kötü hâlleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ

أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ (١٠٦)

KELİME MANASI (106)

O büyük azap onlar için ne zaman vardır? (يَوْمَ تَبْيَضُّ) **bembeyaz olacağı günde,** ne? (وُجُوهٌ) **bir nice yüzler,** (وَتَسْوَدُّ) **kapkara olacağında,** ne? (وُجُوهٌ) **bir nice yüzler,** (فَأَمَّا الَّذِينَ) **o kimselere gelince ki,** (اسْوَدَّتْ) **simsiyah oldu,** ne? (وُجُوهُهُمْ) **yüzleri,** onlara şöyle denilecek, (أَكَفَرْتُمْ) **kâfir mi oldunuz?** neden sonra?(بَعْدَ إِيمَانِكُمْ) **imanınızdan sonra,** (فَذُوقُوا) **öyleyse tadın,** neyi? (الْعَذَابَ) **azabı,** ne sebebiyle? (بِمَا كُنْتُمْ) **olmanız sebebiyle,** nedir olmanız? (تَكْفُرُونَ) **küfr** (inkâr) **eder.**

MEALİ ŞERİFİ (106)

O günde ki, nice yüzler bembeyaz olacak, nice yüzler de kapkara olacak. Yüzleri simsiyah olanlara gelince (onlara) : **"İmanınızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyleyse, inkâr etmiş olmanız yüzünden, tadın azabı!"** (denilecektir).

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede bahsi geçen ahirette yüzleri bembeyaz olacak kişiler, müminler, yüzleri kararacak olanlar da kâfirlerdir. Veya beyaz olacak ehli sünnetin yüzleri, kararacak olanlar ise ehli bidatın yüzleridir.

Nitekim Hatîb ve Deylemî, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet etmişlerdir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayeti celileyi okuduğunda:

٥٩ – « تَبْيَضُّ وُجُوهُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُ أَهْلِ الْبِدَعِ ».

59 - **"Ehli sünnetin yüzleri bembeyaz olacak, ehli bidatın yüzleri ise simsiyah olacak."** buyurmuştur. *(Süyûtî, Dürrül Mensur : 2/291)*

Buraya ihlâs sahiplerinin yüzleri bembeyaz olacak, münafıkların yüzleri ise kapkara olacaktır diye de mana verilmiştir.

Yüzlerin beyaz ve siyah olması hakkında iki görüş vardır.

1. Beyazlık, ferah ve sevinçten, siyahlık ise gam ve kederden kinayedir. nitekim maksadına ulaşarak sevinene yüzü ak oldu, sevmediği bir işle karşılaşıp üzülene de yüzü karardı denir. Bu manaya göre, yüzlerin beyazlığı, parlaklığı, sevinci ve iyi amelleriyle müjdelenmesinin yüzündeki eserinden anlaşılmasıdır.

Şöyleki; Mümin kıyamet gününde, dünyada yapmış olduğu salih amelleriyle karşılaşıp, Allah-u Tealâ'nın sevabı ve nimetiyle müjdelendiğinde yüzü parlar, amel defteri bembeyaz olur, önünde ve sağında kendi nuru koşmaya başlar,

Kâfir ve zalimler ise, kıyamet gününde dünyada işlemiş oldukları çirkin amelleriyle karşılaştıklarında, Allah-u Tealâ'nın azabına çarpılacaklarını yakinen bildiklerinden üzüntüleri yüzlerine vurur, amel defterleri simsiyah olur, her taraftan karanlıklar onları kaplar.

Kıyamet gününde karanlıklara düşmekten Allah-u Tealâ'nın fazl-u Rahmetine sığınırız Amin...,

2. Yüzlerin beyazlığı ve siyahlığı hakikaten insanın yüzünde görünecek tir. Şöyleki: Müminin yüzü nurlandırılarak bembeyaz edilecek, kâfirin suratı ise karartılarak simsiyah edilecektir, böylece bütün mahşer halkı, yüzünün beyazlığını gördükleri müminin, saadet ehlinden, suratının siyahlığını gördükleri kâfirin de şekâvet ehlinden olduğunu anlayacaklardır.

Ayeti celilede geçen imanlarından sonra kâfir olanlardan kimlerin kastedildiği hususunda bir kaç görüş vardır.

1. Übeyy İbn-i Kaab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bunlar, (قَالُوا بَلٰى) Kâlû Belâ'da Allah-u Tealâ'ya iman sözü verip, dünyaya geldiklerinde kâfir olanlardır. Zira dünyada kâfir olan herkes imandan sonra küfre düşmüştür.

2. İmamı Hasen'in buyurduğuna göre bunlar münafıklardır, zira bunlar dilleriyle iman kelimesini konuşup, kalpleriyle inkâr etmişlerdir.

3. Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre bunlar ehli kitaptır, zira onlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel ona inanmış, gönderildiğinde ise inkâr etmişlerdir.

4. Bunlar, Ebu Bekri Sıddık zamanında zekât vermekten vazgeçerek dinden dönenlerdir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetinin puta taparak müşrik olmasından değil dünyacılık yüzünden helâk olmalarından korktuğunu evvelce bildirmişti, şöyleki:

٦٠- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ يَوْماً فَصَلّٰى عَلٰى اَهْلِ اُحُدٍ صَلاَتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ ثُمَّ انْصَرَفَ اِلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: «اِنِّى فَرَطٌ لَكُمْ وَاَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ وَاِنِّى وَاللّٰهِ لَاَنْظُرُ اِلٰى حَوْضِى الْآنَ وَاِنِّى اُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْاَرْضِ اَوْ مَفَاتِيحَ الْاَرْضِ وَاِنِّى وَاللّٰهِ مَااَخَافُ عَلَيْكُمْ اَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِى وَلٰكِنْ اَخَافُ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا».

60 - Ukbe İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün çıkıp Uhud şehitlerine cenaze üzerine kıldığı namazı gibi namaz kıldı. Sonra Medine'ye dönüp minbere çıktı da: **"Ben sizin için havuza ilk erişeniniz olacağım. Sizin hak yolundaki hizmetlerinize şehadet ediciyim. Allah'a yemin ederim ki, ben şu anda** (cennetteki) **havuzumu muhakkak görmekteyim ve emin olunuz ki, bana arzın hazinelerinin anahtarları yahut arzın anahtarları verilmiştir. Vallahi benden sonra sizin müşrikliğe döneceğinizden hiç korkmam lâkin ben sizin ihtiras ile dünya hazineleri hususunda birbirinizle nefsaniyet yarışına düşüp didişmenizden korkarım."** buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:73, Menakıb:25, Megazî:17, 27, Rikâk:7, 53, Müslim, Fezail:30, Ebu Davud, Cenaiz:69, 71, Neseî, Cenaiz:61, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/149, 153, 154)*

5. Bunlar Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*a karşı çıkan Haricîler'dir.Nitekim:

٦١- عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ الْجُهَنِيِّ؛ اَنَّهُ كَانَ فِى الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) اَلَّذِينَ سَارُوا اِلَى الْخَوَارِجِ. فَقَالَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه) : اَيُّهَا النَّاسُ! اِنِّى

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ اُمَّتِي يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَيْسَ قِرَاءَتُكُمْ اِلىٰ قِرَاءَتِهِمْ بِشَيْءٍ وَلاَ صَلاَتُكُمْ اِلىٰ صَلاَتِهِمْ بِشَيْءٍ وَلاَ صِيَامُكُمْ اِلىٰ صِيَامِهِمْ بِشَيْءٍ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَحْسَبُونَ اَنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ لاَتُجَاوِزُ صَلاَتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الْاِسْلاَمِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ» لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَاقُضِيَ لَهُمْ عَلىٰ لِسَانِ نَبِيِّهِمْ ﷺ لاَتَّكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ. وَآيَةُ ذٰلِكَ اَنَّ فِيهِمْ رَجُلاً لَهُ عَضُدٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِرَاعٌ. عَلىٰ رَأْسِ عَضُدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ. عَلَيْهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ. فَتَذْهَبُونَ اِلىٰ مُعَاوِيَةَ وَاَهْلِ الشَّامِ وَتَتْرُكُونَ هٰؤُلاَءِ يَخْلُفُونَكُمْ فِي ذَرَارِيِّكُمْ وَاَمْوَالِكُمْ! وَاللهِ! اِنِّي لَاَرْجُو اَنْ يَكُونُوا هٰؤُلاَءِ الْقَوْمَ. فَاِنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ وَاَغَارُوا فِي سَرْحِ النَّاسِ. فَسِيرُوا عَلىٰ اسْمِ اللهِ.

قَالَ سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ: فَنَزَّلَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ مَنْزِلاً حَتّىٰ قَالَ: مَرَرْنَا عَلىٰ قَنْطَرَةٍ. فَلَمَّا الْتَقَيْنَا وَعَلَى الْخَوَارِجِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ الرَّاسِبِيُّ. فَقَالَ لَهُمْ: اَلْقُوا الرِّمَاحَ. وَسَلُّوا سُيُوفَكُمْ مِنْ جُفُونِهَا. فَاِنِّي اَخَافُ اَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرُورَاءَ فَرَجَعُوا فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَسَلُّوا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمُ النَّاسُ بِرِمَاحِهِمْ. قَالَ: وَقُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلىٰ بَعْضٍ وَمَا اُصِيبَ مِنَ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ الْاَرْجُلاَنِ.

فَقَالَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه) الْتَمِسُوا فِيهِمُ الْمُخْدَجَ فَالْتَمَسُوهُ فَلَمْ يَجِدُوهُ فَقَامَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه) بِنَفْسِهِ حَتّىٰ اَتىٰ نَاساً قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلىٰ بَعْضٍ. قَالَ: اَخِّرُوهُمْ فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِي الْاَرْضَ فَكَبَّرَ ثُمَّ قَالَ: صَدَقَ اللهُ وَبَلَّغَ رَسُولُهُ. قَالَ: فَقَامَ اِلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِيُّ فَقَالَ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: اَللهَ الَّذِي لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ لَسَمِعْتَ هٰذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللهِ؟ فَقَالَ: اِي وَاللهِ الَّذِي لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ حَتّىٰ اسْتَحْلَفَهُ ثَلاَثاً وَهُوَ يَحْلِفُ لَهُ».

61 - Zeydü'bnü Vehb el-Cühenî *(Radıyallahu Anh)* rivayet etti ki, kendisi Ali *(Radıyallahu Anh)* ile beraber olup Haricî'lere karşı çıkan ordudaydı. Ali *(Radıyallahu Anh)* şunları söyledi: Ey İnsanlar! Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şöyle buyururken işittim:

"Ümmetimden öyle bir kavim (meydana) çıkacak ki, Kuran okuyacaklar sizin okuyuşunuz onlarınkinin yanında hiç bir şey değildir. Namazınız da onların namazının yanında birşey değildir. Orucunuz dahi onların orucuna nisbetle birşey değildir. Kuranı okuyacaklar, onu kendi lehlerinde zannedecekler. Halbuki aleyhlerine olacak. Namazları (ndaki kıraatları) **köprücük kemiklerinden öteye geçmeyecek, islâmdan okun avı delip geçtiği gibi çıkacaklar."**

Onlarla harbeden ordu, Peygamberlerinin dilinden kendilerine neler takdir buyurulduğunu bilseler mutlaka amelden vazgeçerlerdi (şımararak diğer salih amelleri yapmazlardı). **Bu kötü kavmin alâmeti şudur: İçlerinde öyle bir adam bulunacak ki, o adamın pazısı olup kolu bulunmayacak. Pazısının ucunda meme ucu gibi bir çıkıntı bulunacak. Onun üzerinde de beyaz kıllar olacak.**

Sizler Muaviye ve Şamlılara gidecek buradakileri terkedeceksiniz. Bunlar sizin çoluk çocuğunuza ve mallarınıza sizin namınıza halef olacaklar. Vallahi ben onların bu kavim olacaklarını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar dökülmesi haram olan kanı döktüler halkın mer'adaki hayvanlarını gasbettiler. Binaenaleyh siz besmele ile (onların üzerine) **yürüyün.**

Selâmetü'bnü Küheyl dedi ki: Bana Zeydübnü Vehb ordunun konakladığı yerleri birer birer anlattı. Nihayet şöyle dedi: Bir köprüye vardık. O gün haricilerin başında Abdullah İbn-i Vehb er-Rasibî vardı. Kendileriyle karşılaşınca Ali *(Radıyallahu Anh)* ordusuna: Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı da kınlarından çıkarın. Çünkü ben bunların Harura günü yaptıkları gibi size Allah aşkına sulh teklif edeceklerinden korkarım, dedi.

Bunun üzerine ordu dönüp mızraklarını bertaraf ettiler. Ve kılıçlarını çektiler. Askerlerimiz onları, kendi mızraklarıyla delik deşik ettiler. Ölüleri birbiri üzerine yığıldı, bizimkilerden o gün yalnız iki kişi vuruldu. Ali *(Radıyallahu Anh)* : "Onların içinde o sakat adamı arayın!" dedi. Onu aradılar fakat bulamadılar. Bunun üzerine Ali *(Radıyallahu Anh)* bizzat kalkarak üstüste öldürülen insanların yanına geldi: "Bunları geri çekin!" dedi. Müteakiben yere gelen cesetler arasında onu buldular. Ali *(Radıyallahu Anh)* tekbir getirdi, sonra: "Allah doğru söyler, Resulü de doğruyu tebliğ buyurur." dedi.

O sırada Abîdetüs Selmânî, Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yanına gelerek: Ya Emirel Mü'minin! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah aşkına (söyle) bu hadisi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den hakikaten sen mi işittin? diye sordu. Ali *(Radıyallahu Anh)*: "Kendinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki; evet ben işittim." cevabını verdi Abîde, Ali *(Radıyallahu Anh)* dan üç defa yemin istedi, Ali *(Radıyallahu Anh)* da ona yemin verdi. *(Müslim, Zekât:156)*

6. Bunlar, bu ümmetten ehli sünnet vel cemaatın dışındaki, kaderiye ve benzeri sapık mezheplerdir. Bu sözün sahipleri, ayeti celilede geçen imandan sonra kâfir olmalarından maksat, ehli sünnet vel cemaattan itikaden ayrılmalarıdır demişlerdir. Nitekim:

٦٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «بَادِرُوا بِالْاَعْمَالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ. يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً وَيُمْسِى كَافِراً . اَوْ يُمْسِى مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً . يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا».

62 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Karanlık gece parçalarına benzeyen fitneler zuhur etmeden amellere şitab edin** (süratle iyi amelleri işleyin. Zira o fitneler zuhur ettiği vakit) **kişi mü'min olarak sabahlayacak; kâfir olarak akşamlayacak yahud mü'min olarak akşamlayacak kâfir olarak sabahlayacak, dinini bir dünya metaı mukabilinde satacaktır.**" buyurdu. *(Müslim, Iman:186, Tirmizî, Fiten:30, Zühd:3)*

Haris-i A'ver *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Ben Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, minber üzerinde şöyle buyurduğunu işittim: "Şüphesiz bir adam ailesinin yanından ayrılır sonra, kendisini cennete sokacak bir amel işlemedikçe onların yanına dönmez, ve yine bir adam ehlinin yanından ayrılır, kendisini (kâfir ederek) cehenneme sokacak bir amel işlemedikçe onların yanına dönmez." sonra Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimiz, bu ayet kerimeyi okuyarak "Kâbenin rabbine yemin ederim ki, yüzleri kararacak olanlar imanlarından sonra kâfir olanlardır." buyurdu.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, yüzlerin beyaz ve siyah olacağı vakit hakkında ihtilâf edilmiştir. Bazıları kabirden çıkarken, bazıları amel defterlerini okurken, kimisi mizanda sevap ve günahlar tartılırken, bir kısmı

« وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ (٥٩) »

"**Ey mücrimler bu gün** (dostlarımdan) **ayrılın.**" *(Yasin Suresi: 59)* buyurulduğunda, bir kısmı da herkese: "Dünyada taptığının peşine gitmesi emrolunduğunda" dostların yüzü ak olacak, düşmanların yüzleri ise kararacaktır demişlerdir.

Ayeti celilenin sonunda geçen: "**Kâfir olmanız sebebiyle azabı tadın.**" emri, ihanet (onları alçaltmak) içindir. çünkü tatmak aslında lezzetli olan şeylerde kullanıldığı hâlde burada azap için kullanılması, onları rezil-ü rüsvay etmekten başka bir şey değildir.

Azaplarına sebep, kâfirliklerinin olduğunun açıklanması ise, kâfirlikten son derece nefret ettirmek içindir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, yüzleri siyah olanların halini beyan ettikten sonra, yüzleri beyaz olacakların hâlini beyan etmek üzere buyuruyor:

وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (١٠٧)

KELİME MANASI (107)

(وَاَمَّا الَّذِينَ) **O kimselere gelince ki,** (اِبْيَضَّتْ) **bembeyaz oldu,** ne? (وُجُوهُهُمْ) **yüzleri,** yani yüzleri bembeyaz olanlar, nerededirler? (فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın rahmeti** (cenneti) **içindedirler,** (هُمْ) **onlar,** (فِيهَا) **orada,** nedirler? (خَالِدُونَ) **ebedi kalıcıdırlar.**

MEALİ ŞERİFİ (107)

Yüzleri bembeyaz olanlar ise, Allah (-u Tealân) **ın rahmet** (sonsuz nimet) **i içindedirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.**

İ Z A H A T

Kazî ve Ebussuud efendinin beyanlarına göre, bu ayeti celiledeki rahmeti ilâhiyeden maksat: Cennet ve ebedi nimetlerdir. Bir mümin ömrünü ibadetle geçirse de, cennete ibadetleriyle değil ancak Allah-u Tealâ'nın rahmetiyle gireceğine işaret için cennet rahmet diye anılmıştır. Nitekim:

٦٣–عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَاعْلَمُوا اَنْ لَنْ يُدْخِلَ اَحَدَكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَاَنَّ اَحَبَّ الْاَعْمَالِ اَدْوَمُهَا اِلَى اللّٰهِ وَاِنْ قَلَّ ».

63 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Doğru yolu tutunuz** (işleriniz ve ibadetlerinizde) **ifrat** (aşırılık) **etmeyiniz. Şunu iyi biliniz ki, sizlerden hiçbirinizi kendi ameli cennete girdiremiyecektir. Amellerin Allah'a en sevgili olanı ise, azda olsa en devamlı yapılanıdır."** buyurmuştur. *(Buharî, Rikâk:18)*

Şukadar ki ibadet, cennetteki dereceleri kazanmaya vesiledir, binaenaleyh cennete giren kimse ameli kadar derecelere nail olur.

YARIN AHİRETTE İNSANIN YÜZÜNÜ AK EDECEK BAZI AMELLER:

٦٤– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلْمُصِيبَةُ تُبَيِّضُ وَجْهَ صَاحِبِهَا يَوْمَ تَسْوَدُّ الْوُجُوهُ ».

64 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yüzlerin kararacağı günde, musibet, sahibinin yüzünü bembeyaz eder."** *(Heysemî, Mecmeuzzevaid: 2/291)*

٦٥- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اَلْغُبَارُ فِى سَبِيلِ اللهِ اِسْفَارُ الْوُجُوهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

65 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah yolundaki toz, kıyamet günü yüzlerin beyazlığıdır."** *(Ebu Nuaym, Hılye : 8/275, No.57)*

٦٦- عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مِائَةَ مَرَّةٍ اِلَّا بَعَثَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ وَلَمْ يُرْفَعْ لِاَحَدٍ يَوْمَئِذٍ عَمَلٌ اَفْضَلُ مِنْ عَمَلِهِ اِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ قَوْلِهِ اَوْ زَادَ ».

66 - Ebudderda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir kul yüz kere lâ ilâhe illallah derse, Allah** (-u Tealâ) **mutlaka onu kıyamet gününde yüzü ayın ondördü gibi** (parlak) **olduğu hâlde diriltir ve o gün, hiç kimse için onun amelinden daha üstün bir amel yükseltilmez, ancak onun kadar veya ondan fazla diyen müstesna."** *(Heysemî, Mecmeuzzevaid: l0/86)*

İmamı Fahrurrazi, Tefsiri Kebir'de buyurmuştur ki, bu ayeti kerime, mükelleflerin biri mümin diğeri kâfir olmak üzere iki kısımdan ibaret olup bu iki kısımdan başka üçüncü bir kısım olmadığına delâlet eder. Ehli sünnetin mezhebi de budur. Binaenaleyh müminle kafir arasında üçüncü bir kısım olmadığı gibi, imanla küfür arasında da başka bir hâl yoktur.

Gerçi fasıklık varsa da, bu, insanı ya küfre çeker ki sahibi kafir olur yahut küfre sürüklemez ki, sahibi fasık bir mümin olur. Çünkü eğer üçüncü bir kısım olsaydı, insanların kıyamet günündeki mertebelerini açıklayan şu ayeti kerimede o kısmın mertebesi de beyan edilirdi, halbuki yüzleri siyah olan kâfirlerle, yüzleri beyaz olan müminlerin mertebelerinden başka bir mertebe açıklanmadığından üçüncü bir mertebe yoktur.

Dolayısıyla bu ayeti celile, büyük günah işleyenler ne kâfirdir, ne de mümindir diyerek imanla küfür arasında üçüncü bir mertebe ispat etmeye çalışan ehli bidat'tan Mutezile fırkasını reddetmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kıyamet gününde yüzleri bembeyaz olacak olanlar, bu gün, iman, huzuru kalp ve Allah-u Tealâ'ya itaat nuruyla kalpleri bembeyaz olanlardır.

O gün yüzleri kararacak olanlar da, bu gün kâfirlik, ayrılık ve Allah-u Tealâ'ya karşı gelmek suretiyle kalpleri kararanlardır. Zira o gün yüzler kalplerin rengini alacaktır.

Nitekim Mevlâ Tealâ: « يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ » **"Gizlilerin ortaya çıkacağı gün"** *(Tarık Suresi: 9)* kavli şerifiyle o gün gizli olan herşeyin açığa vurulacağını beyan etmiştir.

İNSANIN YAŞADIĞI HÂL ÜZERE DİRİLECEĞİNİ VE DÜNYADAKİ İYİ VEYA KÖTÜ HALİNİN AHİRETTE DE YÜZÜNDE VE ÜZERİNDE GÖRÜLECEĞİNİ AÇIKLAYAN HADİSİ ŞERİFLER:

٦٧- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَىٰ مَا مَاتَ عَلَيْهِ ».

67 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kul öldüğü hâl üzere diriltilecektir."** buyurdu. *(Müslim, Cennet:83)*

٦٨- رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « مَنْ مَاتَ سَكْرَانَ فَانَّهُ يُعَايِنُ مَلَكَ الْمَوْتِ سَكْرَانَ وَيُعَايِنُ مُنْكَراً وَنَكِيراً سَكْرَانَ وَيُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَكْرَانَ الىٰ خَنْدَقٍ فِي وَسَطِ جَهَنَّمَ يُسَمَّى السَّكْرَانَ فِيهِ عَيْنٌ يَجْرِي مَاؤُهَا دَماً لَايَكُونُ لَهُ طَعَامٌ وَلَاشَرَابٌ الاَّ مِنْهُ »

68 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre: **"Her kim sarhoş olarak ölürse, şüphesiz o, ölüm meleğini sarhoş olarak görür, Münker-nekir'i sarhoş olarak görür ve kıyamet gününde sarhoş olarak diriltilip, cehennemin ortasındaki sekran isimli bir hendeğe atılır. Orada bir göze vardır ki, onun suyu kan olarak akmaktadır. O kişinin yiyeceği ve içeceği ancak ondandır. "** *(Ruhul Beyan 2/78)*

٦٩- رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « اَخْبَرَنِي جِبْرِيلُ (عليه السلام) اَنَّ لَااِلٰهَ الاَّ اللهُ اَنِسٌ لِلْمُسْلِمِ عِنْدَ مَوْتِهِ وَفِي قَبْرِهِ وَحِينَ يَخْرُجُ مِنْ قَبْرِهِ . يَا مُحَمَّدُ! لَوْ تَرَاهُمْ حِينَ يَمْرُقُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ وَيَنْفُضُونَ عَنْ رُؤُسِهِمُ التُّرَابَ هٰذَا يَقُولُ لَا اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ فَيَبْيَضُّ وَجْهُهُ وَهٰذَا يُنَادِي يَا حَسْرَتَا عَلَىٰ مَا

فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللهِ مُسْوَدَّةً وُجُوهُهُمْ ».

69 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edildi: "**Cibril** *(Aleyhisselâm)* **bana haber verdi ki, şüphesiz lâ ilâhe illallah** (kelime-i tevhid okumak) **müslüman için ölürken, kabrinde ve kabrinden çıkarken yakın bir dosttur. Ya Muhammed! Sen onları başlarından toprakları silkerek kabirlerinden çıkarken görecek olsaydın. Bu** (müslüman), **lâ ilâhe illallah ve elhamdülillah diyerek kabrinden çıkar ve yüzü bembeyaz olur. Öteki** (kâfir ve münafık) **ise, "Allaha karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun" diyerek yüzleri simsiyah bir hâldedir."** *(Ruhul Beyan 2/78)*

٧٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ مِنْ اَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ فَاِنَّ النَّائِحَةَ اِنْ لَمْ تَتُبْ قَبْلَ اَنْ تَمُوتَ فَاِنَّهَا تُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهَا سَرَابِيلُ مِنْ قَطِرَانٍ ثُمَّ يُعْلَى عَلَيْهَا بِدِرْعٍ مِنْ لَهَبِ النَّارِ ».

70 - Abdullah İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Ölü üzerine niyahat** (sesli ağlamak) **cahiliyyet** (devrin) **in işindendir. Şüphesiz ki, nâiha** (ölünün ardından sesle ağlayan) **kadın ölmeden önce tevbe etmezse, gerçekten üzerinde katrandan bir gömlek ve onun üstünde de ona giydirilmiş ateşten bir gömlek bulunduğu hâlde kıyamet günü diriltilir."** *(Ibn-i Mace, Cenaiz:52)*

AHİRETTE İYİLERLE KÖTÜLERİN YÜZLERİNİN FARKLI OLACAĞINI VE MÜCRİMLERİN SURATLARINDAN TANINACAĞINI İFADE EDEN AYET-İ CELİLELER:

« وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ (٦٠) »

"**Kıyamet gününde, Allah** (-u Tealâ) **hakkında yalan söyleyenleri** (ona ortak koşmak, çocuk nisbet etmek ve asla lâyık olmayan vasıflarla onu anmak suretiyle onu inkâr edenleri) **göreceksin ki, onların yüzleri kapkaradır. Kibirlenenler için cehennemde barınacak bir yer mi yok?"** *(Zümer Suresi:60)*

« وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ (٢٢) اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (٢٣) وَ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ (٢٤) تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ (٢٥) »

"O gün bir takım yüzler ışıl ışıl parıldayacaktır." - "Rablerine bakacaktır." - "Bir takım yüzler de o gün buruşacaktır." - "Kendilerine bel kemiklerini kıracak büyük bir felâket yapılacağını anlayacaktır." *(Kıyamet Suresi:22-25)*

« وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ (٣٨) ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ (٣٩) ووُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا
غَبَرَةٌ (٤٠) تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ (٤١) اُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ (٤٢) »

"O gün bir takım yüzler parıl parıl parlayıcı," - "Güleç ve müjdelidir." "Bir takım yüzlerin de, üzerini toz kaplamış." - "Ve karanlıklar örtmüştür." "İşte onlar, kefere-i fecere (Allah-u Tealâ'nın haklarına küfürve kul haklarına tecavüz eden kâfirlerle facirler) **dir."** *(Abese Suresi: 38-42)*

« يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِى وَالْاَقْدَامِ (٤١) »

"Mücrimler (suçlular) **simalarından tanınır, alınlarından** (perçemlerinden) **ve ayaklarından yakalanırlar."***(Rahman Suresi: 41)*

Mevlâ Tealâ, Mümin ve kâfirlerin ahiretteki hâllerini beyan ettikten sonra, bu haberlerin hak ve gerçek olduğunu ifade etmek üzere şöyle buyuruyor:

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ (١٠٨)

KELİME MANASI (108)

(تِلْكَ) **İşte bunlar,** nedir? (اٰيَاتُ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetleridir,** bu ayetler ne olduğu hâlde sana gösteriliyor? (نَتْلُوْ) **biz okuduğumuz hâlde,** neyi? (هَا) **onları,** kim üzerine? (عَلَيْكَ) **senin üzerine ,** o ayetler ne olduğu hâlde? (بِالْحَقِّ) **hakkı bürünücü** (dosdoğru) **oldukları hâlde,** (وَمَا اللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ hazretleri) **olmadı,** (يُرِيدُ) **muradeder,** yani Allah-u Tealâ istemez, neyi? (ظُلْمًا) **en ufak bir haksızlık etmeyi,** kimlere? (لِلْعَالَمِينَ) **âlemlere,** yani Allah-u Tealâ hak etmedikleri azabı yapmak veya hak ettikleri sevabı eksiltmek suretiyle kimseye zulmetmek istemez.

MEALİ ŞERİFİ (108)

İşte bunlar, Allah (-u Tealân) **ın ayetleridir. Onları sana hak olarak okuyoruz ve Allah** (-u Tealâ) **âlemlere hiçbir zulm** (haksızlık) **etmek istemez.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen "Allah'ın ayetleri" nden maksat: Ya bütün Kuranı kerimin ayetleridir veya geride geçen ayetlerdir.

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre, Kuranı kerimin ayetleri Cibril-i Emin vasıtasıyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e okunulduğu hâlde, azamet nunuyla ifade edilmesi ("Biz okuyoruz" buyurulması), Kuranı Kerimin ayetlerinin okunulmasınaMevlâ Tealâ'nın çok önem verdiğini açıklamaktadır.

Ayeti celilede geçen: **"Biz o ayetleri sana Hakla okuyoruz."** ifadesi, Allah-u Tealâ'nın ayetlerinde, iyilik edenlerin sevabını eksilterek veya kötülük edenlerin azabını artırarak, yahutta suçsuz yere azabederek hiçbir zulüm şaibesi ve haksızlık şüphesi bulunmadığını, bilakis kullara yapılacak muamelenin vaad ve vaîd (Allah-u Tealâ Hazretlerinin müjde ve tehdidi) gereği amellerine uygun şekilde olacağını açıklamaktadır.

Ayeti celilenin sonundaki: **"Ve Allah-u Tealâ âlemlere en ufak bir zulmu bile murad etmez."** kavli şerifi, bundan evvel zikredilen, ayetlerin hak olduğu manasını en kuvvetli bir şekilde yerleştirmektedir. Zira ayeti celilede geçen **zulmün** nekire getirilmesi;

Nefyin, zulmün kendisine değilde, iradesine, devamlılık ifade eden muzari sıgasıyla tevcih edilmesi, yani Allah-u Tealâ âlemlere zulmetmez buyurulmayıp, zulmü murat bile etmez." buyurulması;

Hükmün, marife olarak getirilen ceminin bütün fertlerine taalluk ettirilmesi yani Allah-u Tealâ, yarattıklarından hiç bir ferde zulmetmez, buyurulması;

Mevlâ Tealâ'nın diğer isimleri arasından lâfza-i Celâl'e iltifat edilmesi, yani biz okuyoruz buyurulduktan sonra, Allah muradetmez buyurularak ifade şeklinin değiştirilmesi; Allah-u Tealâ'nın zulümden sonderece münezzeh (uzak) olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla bu cümle-i celilenin manası "Allah-u Tealâ, kullarına zulmetmek şöyle dursun, âlemlerden hiçbir ferde, hiç bir vakit, hiç bir şekilde zulmetmeyi muradetmez (istemez) demektir.

Bu arada Mevlâ Tealâ, kâfirlerin, kendilerini ebedi azaba atarak zalim olduklarına da bir nevi işarette bulunmuştur. Nitekim bir ayeti celilesinde:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئاً وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٤٤) »

"Şüphesiz ki, Allah (-u Tealâ), insanlara zulmetmez, fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler." buyurmuştur. *(Yunus Suresi: 44)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, zulüm ya başkasının mülkünde haksız yere tasarrufta bulunmakla tefsir edilmiştir ki, Allah-u Tealâ ne yapıyorsa kendi mülkünde yaptığından bu manadaki zulüm onun hakkında düşünülemez.

Ya da Bir şeyi mahallinin gayrine (konulması gereken yerinin dışına) koymakla tarif edilir ki, bu da ya bir haklının hakkını vermemek veya yapılmaması gereken bir işi yapmakla olur. Allah-u Tealâ'nın üzerinde kimsenin hakkı bulunmadığından ve o hiç bir şeyden engellenemiyeceğinden bu manadaki zulüm de onun hakkında düşünülemez.

Bilakis o kayıtsız şartsız herşeyin malikidir. ve onun bütün işleri sırf hikmet ve adalettir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ع
(١٠٩) كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۭ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ
لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۭ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفٰسِقُوْنَ
(١١٠) لَنْ يَّضُرُّوْكُمْ اِلَّآ اَذًى ۭ وَاِنْ يُّقَاتِلُوْكُمْ يُوَلُّوْكُمُ
الْاَدْبَارَ ۣ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ (١١١) ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ
اَيْنَ مَا ثُقِفُوْٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ وَبَآءُوْ
بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَاۗءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۭ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ (١١٢) لَيْسُوْا سَوَاۗءً ۭ
مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَاۗىِٕمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ (١١٣) يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ
فِي الْخَيْرٰتِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ (١١٤) وَمَا يَفْعَلُوْا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُّكْفَرُوْهُ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ (١١٥)

Ayet: 110

Allah-u Tealâ, âlemlere zulmetmeyi muradetmediğini beyan ettikten sonra, zulmetmeye hiç de muhtaç olmadığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ (١٠٩)

KELİME MANASI (109)

(وَلِلّٰهِ) **Ve Allah** (-u Tealân) **ındır,** ne? (مَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِى السَّمٰوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şeyler deki,** nerededir? (فِى الْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَاِلَى اللّٰهِ) **ancak Allah** (-u Tealây) **a,** (تُرْجَعُ) **rucu ettirilir** (döndürülür) ne? (اَلْاُمُوْرُ) **bütün işler.**

MEALİ ŞERİFİ (109)

Göklerde olan da, yerde olan da, Allah (-u Tealân) **ındır ve bütün işler ancak Allah** (-u Tealây) **a döndürülür** (dönüp dolaşıp ona varır).

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayeti celilede hiç kimseye zulmetmeyi muradetmeyeceğini zikrettikten sonra, bu ayeti celilesinde de zulmetmeye muhtaç olmadığını ispat etmiştir. Şöyle ki, zalim olan kimse, ya malı artsın, ya izzet ve saltanatı yükselsin ya da bir noksanlığını tamamlasın için zulmeder.

Allah-u Tealâ, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin kendisine ait olduğunu ve onlarda bulunanların hepsinin kendisinin kul ve kölesi olduklarını bildirerek, onlara zulmetmekten müstağni (ihtiyaçsız) olduğunu ve daima onların iyiliğini istediğini açıklamıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, göklerde ve yerde bulunan her şeyin Allah-u Tealâ'ya ait olmasından maksat: Mülk (sahiplik), Halk (yaratma), İhya (diriltme), İmate (öldürme), İsabe (sevap verme), tazip (azabetme), bakımından herşeyin Allah-u Tealâ'ya mahsus olup, hiç bir şeyde, hiç bir kimsenin ortaklığı bulunmamasıdır.

Ayeti celilenin sonunda geçen: "**Bütün işler Allah** (-u Tealây) **a döndürülecektir.**" kavli şerifi, mümin kâfir, itaat eden ve isyan eden, herkesin ancak Allah-u Tealâ'ya varacağını ve Allah-u Tealâ'nın kimseye zulmetmeyip, herkese lâyık olduğu şekilde muamele edeceğini açıklamaktadır.

Mevlâ Tealâ, ümmetten bir cemaatın emri bil marufla meşgul olması gerektiğini açıkladıktan sonra, bu ümmetin emri bil marufla meşgul oldukları için en hayırlı ümmet olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (١١٠)

KELİME MANASI (110)

(كُنْتُمْ) **Siz oldunuz,** nedir oldunuz? (خَيْرَ أُمَّةٍ) **en hayırlı bir ümmet,** öyle ümmet ki, (أُخْرِجَتْ) (ortaya) **çıkarıldı,** kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** yani siz insanların menfaatı için ortaya çıkarılarak seçilip tanınan en hayırlı bir ümmetsiniz. Veya sizler bütün asırlarda insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış olan bütün ümmetlerin en hayırlısısınız. *(Hazin)* Daha öyle ümmetsiniz ki, (تَأْمُرُونَ) **emredersiniz,** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **marufla,** yani bütün iyilikleri emredersiniz, daha? (وَتَنْهَوْنَ) **nehyedersiniz,** yani vazgeçirmeye çalışırsınız, neden? (عَنِ الْمُنْكَرِ) **münker** (bütün kötülükler) **den,** buradaki iki kelimenin başındaki lâm istiğrak içindir. *(Kazi)* (وَتُؤْمِنُونَ) **ve inanıyorsunuz,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** yani inanılması gereken her şeye, (وَلَوْ آمَنَ) **eğer inansaydı,** kim? (أَهْلُ الْكِتَابِ) **ehli kitap,** yani kendilerine kitap verilen yahudi ve hristiyanlar, gerektiği şekilde inansaydılar, (لَكَانَ) **elbette** (o iman) **olurdu,** nedir olurdu? (خَيْرًا) **daha hayırlı olurdu,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** yani ehli kitap gerektiği şekilde inansaydılar, elbette onların bu imanları, kendileri için ellerinde olan reisliklerinden daha hayırlı olurdu. Şöyle ki: Bu imanları, onları dünyada öldürülmekten veya cizye vermek gibi zilletten kurtarır, ahirette ise ebedi azabı onlardan defederdi. Veya kendi peygamberlerine inanmakla beraber, kendi kitaplarının emrettiği üzere Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de inansaydılar, elbette bu imanları kendileri için, sadece kendi peygamberlerine inanmalarından daha iyi olurdu. (مِنْهُمُ) **onlardan vardır,** kimler? (الْمُؤْمِنُونَ) **müminler,** yani yahudiler içersinde Abdullah ibni Selâm ve kardeşi, hristiyanlar içersinde de Necaşi ve ashabı gibi müminler vardır. (وَأَكْثَرُهُمُ) **onların pek çoğu ise,** kimlerdir? (الْفَاسِقُونَ) **fasık** (hak dinden çıkmış) **lardır.**

MEALİ ŞERİFİ (110)

Siz, insanlar (ın iyiliği) **için** (ortaya) **çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz, İyiliği emreder, kötülükten nehyeder ve** (inanılması gereken her hususta) **Allah** (-u Tealây) **a iman edersiniz. Ehli kitap da** (sizin gibi bütün peygamberlere ve kitaplara) **inansaydı, elbette bu** (imanları) **kendileri için çok iyi olurdu.** (gerçi) **içlerinde iman edenler vardır,** (fakat) **onların pek çoğu ise fasık** (küfürlerinde ısrar eden inatçı kişi) **lerdir.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Ikrime ve Mukatil *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, bu ayeti celile İbni Mesud, Ubeyy İbni Kaab, Muaz İbni Cebel ve Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim *(Radıyallahu Anhum)*hakkında inmiştir.

Şöyleki: Malik ibni Sayf ve Vehb ibni Yahud isimli iki yahudi, onlara "Biz sizden daha üstünüz ve bizim dinimiz sizin bizi davet ettiğiniz dinden daha hayırlıdır." demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti celileyi indirmiştir.

Kazî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayati celilede geçen (كَانَ) nakıs bir fiildir ki, aslında kesintiye veya devamlılığa delâlet etmeksizin sadece geçmiş zamanda bulunmaktan başka bir manaya delâlet etmez.

Bazen ezeliyet (evveli olmama) manası için kullanılır. Nitekim Mevlâ Tealâ nın sıfatları hakkında istimali (kullanılması) bu manadadır. Meselâ:

« . . . وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمـًا »

"Allah-u Tealâ her şeyi son derece bilici oldu." *(Ahzap Suresi: 40'dan)* kavli şerifinde, zikredilen olmak ifadesi, Mevlâ Tealâ'nın ta ezelden beri her şeyi bilmekte olduğunu ifade eder.

Bazende bir şeyin, bir şeyden ayrılmaması manasında kullanılır. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın:

« . . . وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلاً »

"Fakat insan her şeyden çok mücadeleci olmuştur."*(Kehf Suresi: 54'den)* kavli şerifinde bu huyun insandan ayrılmadığını ifade için getirilmiştir.

Burada ise: "**Siz Allah** (-u Tealân) **ın ilmi ezelisinde en hayırlı ümmet oldunuz.**" veya: "**Geçmiş ümmetler arasında en hayırlı ümmet olmakla zikredildiniz.**" yahut da: "**Levh-i mahfuz'da en hayırlı ümmet olmakla vasıflandınız.**" manalarını ifade etmektedir ki, bu ümmetin, ta ezelden en hayırlı bir ümmet olduğunu açıklamakla beraber, evvelce hayırlı olup şimdi hayırlı olmamaları gibi yanlış bir manayı akla getirmez.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celiledeki: **"Siz en hayırlı ümmet oldunuz."** hıtabı, İmamı Dahhak'ın buyurduğuna göre sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına mahsustur, zira onlar, Allah-u Tealâ'nın bütün müslümanlara, kendilerine uyma ve itaat etmeyi emrettiği râvî (dini mübini islâmı bize ulaştıran) lar ve dâî (kulları dini mübini islâma davet eden) lerdir.

SAHABE-İ KIRAMIN, İNSANLARIN EN HAYIRLISI OLDUKLARI HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER

٧١–عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتَهُ».

71 - Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* (şöyle demiştir): Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İnsanların hayırlısı benim asrım** (daki sahabîlerim) **dir. Sonra onlara yakın olan** (tabiî) **lerdir. Sonra onlara yakın olanlardır** (tabiîlerin tabi'leridir). **Sonra bir takım kavimler gelir ki, onlardan herhangi birinin şehadeti yemininin önüne, yemini de şehadetinin önüne geçer** (şahitlik ve yemin gibi önemli hususlara ehemmiyet vermezler)." *(Buharî, Şehadât:9, Fezâilu eshabi'n-nebiyyîn:1, Rikâk:7, Eyman:10, 27, Tirmizî, Fiten:45, Şehadât:4, Menakıb:56, Ibn-i Mace, Ahkâm:27, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/378, 417, 428, 442, 2/228, 410, 479, 4/267, 276, 277, 426, 427, 436, 440, 5/350)*

٧٢– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَاتَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَابَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَانَصِيفَهُ».

72 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Ey müstakbel müslümanlar!) **Sahabîlerime sövmeyiniz. Sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın sadaka verse, sahabîlerden birinin iki avuç** (hurma) **sadakasına erişemez; bunun yarısına da ulaşamaz."** buyurdu. *(Buharî, Fezâilu eshabi'n-nebiyyîn:5, Müslim, Fezâilü's-Sahabe:221, 222, Ebu Davud, Sünnet:10, Tirmizî, Menakıb:58, Ahmed Ibn-i Hanbel:3/11)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan bir rivayete göre, bu hitab, eshabı kiram arasında sadece muhacirleredir.

Ebu Cafer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bu hıtab, Ehli beyt hakkındadır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan diğer bir rivayete göreyse, bu hıtab, bütün Ümmeti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i içine almaktadır.

BU ÜMMETİN TAMAMININ EN HAYIRLI ÜMMET OLDUĞU HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER:

٧٣- عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قالَ: « اُعْطِيتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْاَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الْغَنائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفاعَةَ وَكانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلىٰ قَوْمِهِ خاصَّةً وَبُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ عامَّةً ».

73 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Benden evvel hiç kimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir:**

(1). **Bir aylık yola kadar korku** (salmakla) **ile nusret olundum.**

(2). **Yeryüzü bana namazgâh ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden her kime namaz vakti erişirse** (bulunduğu yerde), **hemen namazını kılıversin.**

(3). **Ganimetler bana helâl edildi. Halbuki benden evvel kimseye helâl edilmemiştir.**

(4). **Bana şefaat verildi.**

(5). **Bir de benden evvel her peygamber, hâsseten** (özellikle) **kendi kavmine gönderilirken, ben umum insanlığa gönderildim."** *(Buharî, Teyemmüm:1, Salât:56, Gusl:26, Darimî, Siyer:28)*

٧٤- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ فِي قَوْلِهِ: ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ قالَ: « اِنَّكُمْ تَتِمُّونَ سَبْعِينَ اُمَّةً اَنْتُمْ خَيْرُهَا وَاَكْرَمُهَا عَلَى اللهِ ».

74 - Behz İbn-i Hakîm'in babasının, dedesinden rivayetine göre, Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."** ayet-i celilesi hakkında: **"Şüphesiz siz yetmiş ümmeti tamamlıyorsunuz, siz onların en hayırlısı ve Allah'a karşı en şereflisisiniz."** buyurdu. *(Tirmizî, Tefsir : 4)*

٧٥- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قالَ: « كُلُّ اُمَّتِي يَدْخُلُونَ

الْجَنَّةَ اِلاَّ مَنْ اَبىٰ » قَالُوا يَارَسُولَ اللهِ وَمَنْ يَأْبىٰ؟ قَالَ: « مَنْ اَطَاعَنِى دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ اَبىٰ ».

75 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Ümmetimin hepsi cennete girecektir. Ancak imtina edenler girmeyecektir.**" buyurmuştur.

Sahabîler: "Ya Resulallah! Kimler imtina edecekler?" diye sordular.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Her kim bana itaat ederse cennete girecektir. Her kim de bana âsi olursa o da** (da'vetimi kabülden ve emirlerime itaatten) **çekinip imtina etmiş olur** (ve cennete giremez)." buyurdu. *Buharî, I'tisam:2)*

٧٦–عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اللهَ لاَيَجْمَعُ اُمَّتِى اَوْ قَالَ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ عَلىٰ ضَلاَلَةٍ وَيَدُ اللهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَمَنْ شَذَّ شَذَّ اِلَى النَّارِ ».

76 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz Allah-u Tealâ benim ümmetimi - veya Muhammedin ümmetini, buyurdu- dalâlet** (sapıklık) **üzere toplamaz ve Allahın** (kudret ve yardım) **eli cemaatın üzerindedir.Her kim** (cemaattan söz veya hareket ya da inanç bakımından) **ayrılırsa, cehenneme ayrılır.**" *(Tirmizî, Fiten : 7)*

٧٧– عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُمَّتِى هٰذِهِ اُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِى الْآخِرَةِ عَذَابُهَا فِى الدُّنْيَا الْفِتَنُ وَالزَّلاَزِلُ وَالْقَتْلُ ».

77 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "**Benim bu ümmetim, merhamet olunmuş bir ümmettir. Bu ümmete ahirette azap yoktur, dünyadaki azabı ise, fitneler, zelzeleler ve öldürülme olayları** (anarşi) **dir.**" buyurdu. *(Ebu Davud, Fiten:7,No.4278)*

٧٨– عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَثَلُ اُمَّتِى مَثَلُ الْمَطَرِ لاَيُدْرىٰ اَوَّلُهُ خَيْرٌ اَمْ آخِرُهُ ».

78 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Ümmetimin misali, yağmurun hâline benzer ki, evveli mi daha hayırlıdır yoksa sonu mu? bilinmez.**" *(Tirmizî, Emsal:6)*

Yağmurun her damlasının, özellikle Arabistan gibi bir yerde, kuraklıktan çatlamış toprak için nasıl bir değer taşıdığı bilinmektedir. Bu hadis-i şerifte islâm ümmeti bir yağmura benzetilmektedir, yağmurun her damlasında susayan bir toprak için nasıl bir fayda varsa, bu ümmetin her bir ferdinde de, hakikate susayan insanlık için büyük faydalar vardır. Yoksa bu hadis-i şeriften islâm asırlarından hangisinin daha üstün olduğunun bilinmediği manası kastedilmemiştir.

Çünkü islâmın birinci asrının, diğer asırlardan üstün olduğu, sağlam hadisi şeriflerde ifade edilmektedir. Ancak bu hadisi şerif, islamın her asrının ve her ferdinin hayırlı olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Onların hayırlılık dereceleri ise, elbette farklı olacaktır. Şüphesiz ki, .bu hususta en yüksek dereceyi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asr-ı saadetinde yaşamış olan Sahabe-i kiram elde etmiştir.

٧٩- عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ ثَمَانُونَ مِنْهَا مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ وَاَرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ الْاُمَمِ ».

79 - İbni Büreyde *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennet ehli yüz yirmi saftır, bunun sekseni bu ümmetten, kırkı ise diğer ümmetlerdendir."** *(Tirmizî. Sıfatül Cenne :l3)*

٨٠ – عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « بَابُ اُمَّتِي الَّذِينَ يَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ مَسِيرَةُ الرَّاكِبِ الْجَوَادِ ثَلَاثًا ثُمَّ اِنَّهُمْ لَيُضْغَطُونَ عَلَيْهِ حَتّٰى تَكَادُ مَنَاكِبُهُمْ تَزُولُ ».

80 - Salim İbn-i Abdillahın, babasından rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetimin, kendisinden cennete girecekleri kapının genişliği, bir usta binicinin üç** (sene veya ay veya gün) **lük yolu kadardır. Böyle olduğu hâlde onlar bu kapının üzerinde neredeyse omuzları kopup düşecek derecede sıkışacaklardır."** *(Tirmizî, Sıfatül Cenne: l4)*

٨١ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ مِنْ اُمَّتِي مَنْ يَشْفَعُ لِلْفِئَامِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلْقَبِيلَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلْعُصْبَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلرَّجُلِ حَتّٰى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ ».

81 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetim içinde muhakkak ki, insanlardan büyük cemaatlara şefaat edecek kişi vardır. Onlardan kimi bir kabileye, kimi bir zümreye, kimi de bir kişiye şefaat edecekler ve nihayet cennete gireceklerdir."** *(Tirmizî, Sıfatul kıyame:l2)*

٨٢ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِى سَبْعُونَ اَلْفاً اَوْ سَبْعُمِائَةِ اَلْفٍ» لاَيَدْرِى اَبُو حَازِمٍ اَيَّهُمَا قَالَ: «مُتَمَاسِكُونَ آخِذٌ بَعْضُهُمْ بَعْضاً لاَيَدْخُلُ اَوَّلُهُمْ حَتّٰى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ وُجُوهُهُمْ عَلٰى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ».

82 - Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Muhakkak benim ümmetimden yetmişbin yahut yediyüzbin** (kişi veya zümre, hesab ve ikap görmeksizin ilk defa olarak) **cennete girecektir."** -Bu iki sayının hangisini söylediğini Ebu Hâzım (hadis-i şerifi rivayet eden) kesin bilemiyor.-

"Bunlar sımsıkı saff olmuşlar, birbirlerine tutunmuşlardır. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar, öndekileri girmeyecektir (saff hâlinde hepsi birden gireceklerdir). **Bunların yüzleri, ayın ondördüncü gecesindeki kamerin sureti** (ayın şekli) **üzere parlaktırlar."** *(Buharî, Rikâk:51, 50 Bed'ü'l-Halk:8)*

٨٣ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «وَعَدَنِى رَبِّى اَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِى سَبْعِينَ اَلْفاً لاَحِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلاَ عَذَابَ مَعَ كُلِّ اَلْفٍ سَبْعُونَ اَلْفاً وَثَلاَثُ حَثَيَاتٍ مِنْ حَثَيَاتِهِ».

83 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Rabbim bana, ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesap ve azap görmeden cennete sokacağını vaadetti. Aynı zamanda her binle birlikte, yetmiş bin ve Rabbimin tutamlarından üç tutam** (son derece fazla kimseleri bu şekilde cennete sokacağını vaadetti). *(Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyame:12)*

٨٤ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنَّ الْجَنَّةَ حُرِّمَتْ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ كُلِّهِمْ حَتّٰى اَدْخُلَهَا وَحُرِّمَتْ عَلَى الْاُمَمِ حَتّٰى تَدْخُلَهَا اُمَّتِى».

84 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Şüphesiz cennet, ben girmedikçe**

bütün peygamberlere haram edilmiştir. Ümmetim girinceye kadar da bütün ümmetlere haram edilmiştir. " *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal : ll/416, No.31953)*

٨٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ قَالَ: خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ تَأْتُونَ بِهِمْ فِى السَّلاَسِلِ فِى اَعْنَاقِهِمْ حَتّٰى يَدْخُلُوا فِي الْاِسلاَمِ.

85 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : "**Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.**" kavlinin tefsiri hakkında: Siz insanların bazıları için insanların en hayırlılarısınız. Çünkü sizler İslâm camiasına boyunlarında zincirler bulunan esir insanları getirirsiniz, nihayet bu esir insanlar İslâm dinine girerler, demiştir. *(Buharî, Tefsir:59)*

İmamı Âlusî'nin beyanına göre, zahir (aşikâr) olan şudur ki, ayeti celildeki hıtab, her ne kadar müminlerden vahyi gören sahabe-i kiramın hepsine veya bir kısmına mahsussa da, bütün ümmeti içine almaya da müsaittir. Nitekim

Katade *(Radıyallahu Anh)*, Hazreti Ömer*(Radıyallahu Anh)* ın "**Ey insanlar! her kim bu ümmetten olmak isterse, Allah-u Tealâ'nın şartını** (iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek ve Allah-u Tealâ'ya iman etmek vazifelerini) **yerine getirsin.**" buyurduğunu rivayet etmiştir ki, bu söz, bu şartı yerine getiren herkesin en hayırlı ümmetten olacağına delildir.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile ve hadis-i şeriflerde faziletleri açıklanan ümmetten maksat: **Ümmet-i icabet** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in davetine icabet edenler"dir. Yoksa davete icabet etmeyen:"**Ümmet-i davet**" değildir, zira onlarda hiç bir hayır olmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, maruf'tan maksat: Bütün ibadet ve taatler. Münker'den maksatsa şeriatın reddettiği bütün masiyetlerdir.

İbni Münzir ve diğerleri, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın marufu: Tevhid (Allah'ı birlemek), münker'i ise: Tekzible (yalanlamak ve inkar etmekle) tefsir ettiğini rivayet etmişlerdir, zira (لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) en büyük maruf, şirk ve küfür ise en büyük münkerdir.

Ayeti celilede geçen iman'dan maksat, İnanılması gereken her şeye inanmak demektir, zira Allah-u Tealâ'ya hakikaten inanmayan bir kişinin imanına iman denmez, Allah-u Tealâ'ya hakikaten inanmak ise, inanılması gereken herşeye inanmak demektir, dolayısıyla inanılması gereken şeylerden herhangi birine dahi inanmayan Allah-u Tealâ ya inanmış olamaz.

Burada Mevlâ Tealâ, Ehli kitabın inanılması gereken herşeye inanmadıklarına işaret etmek üzere, müminlerin Allah-u Tealâ'ya tam manasıyla inandıklarını açıklamış ve: "**Ehli kitap da inansalardı, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.**" buyurarak, onların imandan uzak olduklarını açıklamıştır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ümmetin diğer ümmetlerden hayırlı olmasının sebebi, emri bil maruf ve nehyi anil münker olduğundan, bu ayeti celilede emri bil maruf imandan evvel zikredilmiştir.

Her ne kadar İman, mertebe bakımından bütün ibadetlerden önceyse de, iman bütün ümmetlerde bulunan bir esastır. Gerçi emri bilmaruf geçmiş ümmetlerde vardıysa da, bu ümmette olan, i'lâyı kelimetullah (Allah'ın dinini yükseltmek) için, cihat etmek suretiyle emri bil maruf yapmak, geçmiş ümmetlerde yoktu.

Şu hâlde bu ümmetin hayırlı olmasının sebebi, geçmiş ümmetlerde olmayan bir emr-i bilma'ruftur.

Ayet-i celilede geçen ehli kitabın müminlerinden maksat, Abdullah İbni Selâm, kardeşi ve Salebe İbni Şu'be gibi zatlardır.

Ekserisinin fasık olması ise, kendi kitaplarının gerektirdiği şeylere inanmaktan ve amel etmekten ayrılmalarıdır.

Mevlâ Tealâ onların diğer müşriklerden daha çirkin bir hâlde olduklarına işaret için, onların, kâfirler arasından fasık olduklarını açıklamıştır.

BU ÜMMETİN EN HAYIRLI BİR ÜMMET OLDUĞUNU İFADE EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً ... (١٤٣) »

"İşte böylece sizin insanlara şahitler olmanız, O resulün de sizin üzeri nizde bir şahit olması için sizi orta (hayırlı ve mutedil) **bir ümmet kıldık."** *(Bakara Suresi: 143'den)*

İYİLİĞİ EMREDEREK, HİDAYET ÜZERE BULUNANLARA YOLDAN ÇIKANLARIN ZARAR VEREMEYECEKLERİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (١٠٥) »

"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz (iyiliği emredip, kötülükten nehyederek) **doğru yolda olunca, sapan kimse size zarar veremez, hepinizin dönüşü ancak Allah** (-u Tealây) **adır ve O size yaptıklarınızı tam manasıyla haber verecektir."** *(Maide Suresi : 105)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, İYİLİĞİ EMREDİP KÖTÜLÜKTEN NEHYEDEREK KENDİSİNE YARDIM EDENLERE MUTLAKA YARDIM EDECEĞİNİ BİLDİREN AYET-İ KERİMELER

« ... وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ (٤٠) اَلَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِى الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ (٤١) »

"Ve andolsun ki, Allah kendisine (dinine) **yardım edenlere muhakkak surette yardım edecektir. hiç şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **elbette çok kuvvetlidir, pek izzetlidir." - "Onlar** (kendisine yardım edenler, o müminlerdir) **ki, kendilerine yer yüzünde iktidar verirsek namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler ve bütün işlerin sonu ancak Allah'a varır."** *(Hac Suresi : 40-41)*

Yahudilerin, içlerinden iman edenleri tehdit etmeleri üzerine, Mevlâ Tealâ müminleri teselli ederek şöyle buyuruyor:

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ (١١١)

KELİME MANASI (111)

(لَنْ يَضُرُّو) **Asla zarar veremezler,** kime? (كُمْ) **size,** (اِلَّا اَذًى) **ancak bir eziyet,** yani onlar size, incitmekten başka bir zarar asla veremezler, (وَاِنْ يُقَاتِلُو) **eğer muharebe ederlerse,** kiminle ? (كُمْ) **sizinle,** (يُوَلُّو) **çevirirler,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (اَلْاَدْبَارَ) **arkaları** (nı), (ثُمَّ) **ondan sonra,** (لَا يُنْصَرُونَ) **yardım olunmazlar,** yani hiç bir kimse tarafından kendilerine yardım edilmez.

MEALİ ŞERİFİ (111)

Onlar, size eziyet etmekten başka asla bir zarar veremezler. Eğer sizinle muharebe ederlerse, size arka çevirir (kaçar) **lar, sonra kendilerine yardım da olunmaz.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre imamı Mukatil *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kaab, Adiy, Numan, Ebu Rafi', Ebu Yaser, Kinane, ve ibni

Suriya gibi yahudi reislerinin, içlerinden iman eden Abdullah ibni Selâm ve arkadaşları gibi bir takım zevata müslüman oldukları için çok eziyet etmeleri üzerine Allah-u Tealâ, bu ayet-i celileyi indirip "**Onlar size asla zarar veremezler, ancak eziyet edebilirler.**" buyurarak, yahudilerin dilleriyle müminlere hafif bir eziyette bulunabileceğini, harbe kalkıştıklarında ise, ellerinden bir şey gelmiyeceğini açıklamıştır.

Fahrurrazinin beyanına göre bu ayet-i celile, gayb (Allah-u Tealâ'dan başkası tarafından bilinemeyecek şeyler) den üç şekilde haber vermiştir.

1. Ehli imanın yahudilerin şerrinden emin olmaları,

2. Müslümanlarla harbettiklerinde perişan bir hâlde kaçacakları,

3. Bozguna uğradıktan sonra, Mevlâ Tealâ tarafından yardım olunmayacakları,

Bu haberlerin hepsi aynen meydana gelmiştir. Çünkü Asr-ı Saadette bulunan, Benî Kaynukâ', Benî Kurayza, Benî Nazîr ve Hayber yahudileri, müslümanlarla ne zaman harbettilerse, bozguna uğramışlar ve ne kadar reislik talebinde bulunmuşlarsa da her defasında muvaffak olamayarak rüsvay olmuşlardır.

Bozguna uğramalarından daha büyüğü, Allah-u Tealâ tarafından asla yardım olunmamaları olduğuna işaret için edna'dan Ala'ya terakkiye (Alçaktan yükseğe doğru çıkmaya) delâlet eden (ثُمَّ) sümme kelimesi kullanılarak, ayeti celilenin sonunda (ثُمَّ لَايُنْصَرُونَ) "**Sonra yardım olunmazlar**" buyurulmuştur.

Bundan dolayı yahudilerin hiç bir zaman sancağı dalgalanmamış, ve bir devlet hâline gelememişlerdir.

Gerçi, bu gün bir devletleri var gibi görünüyorsa da, bu, hıristiyanların desteği ile ayakta durmakta ve:

«وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ...»

"**Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü tattıracak kimseler göndereceğini ilân etti.**" *(Araf Suresi: 167'den)* ayeti celilesinin hükmünce de yakında bu devletleri ellerinden gidecek ve neticede rezil-i rüsvay olacaklardır.

Ancak, bu ayeti celile yahudiler hakkında olduğundan hristiyanların devletleri nazarı itibara alınarak bu ayeti celileye itiraz edilemez, zira sebebi nüzülde de açıklandığı üzere, bu ayeti celile yahudilere mahsustur.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin yardım olunmayacaklarını açıkladıktan sonra, alçaklık damgasının üzerlerine vurulduğunu ve bunun sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوا اِلاَّ بِحَبْلٍ مِنَ اللهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَآؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (١١٢)

KELİME MANASI (112)

(ضُرِبَتْ) **Vuruldu,** kim üzerine? (عَلَيْهِمُ) **onlar** (yahudiler) **in üzerine,** ne? (الذِّلَّةُ) **zillet** (alçaklık damgası), (اَيْنَ مَا) **nerede,**(ثُقِفُوا) **bulunurlarsa** (bulunsunlar), yani yahudiler nerede ve ne hâl üzere bulunurlarsa bulunsunlar, (اِلاَّ بِحَبْلٍ) **ancak bir ipe** (ahdü emana, güvenceye sarılmış olma hâlleri müstesna) öyle bir ip ki, (مِنَ اللهِ) **Allah** (-u Tealâ hazretleri) **tarafından olucu,** daha neye sarılma hâlleri müstesna? (وَحَبْلٍ) **bir ipe** (güvenceye yapışmış olma hâlleri müstesna), öyle ip ki, (مِنَ النَّاسِ) **insanlar tarafından olucu,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından gelmiş ve müslümanlar tarafından yürürlüğe konmuş olan bir ipe (cizye ödemeyi kabul ederek Allah-u Tealâ'nın ve müslümanların zimmetine ve güvencesine) sığınmaları müstesna, yahudiler üzerine can, mal ve ailelerinin telef edilmesi gibi alçaklık damgası vurulmuştur. (وَبَآؤُ) **ve döndüler,** neyle? (بِغَضَبٍ) **büyük bir gazapla,** buradaki tenvin, tazım içindir.*(Alusi)*, öyle bir gazap ki, (مِنَ اللهِ) **Allah** (-u Tealâ hazretleri) **tarafından olucu,** yani onlar Allah-u Tealâ Hazretlerinin gazabına uğradılar. (وَضُرِبَتْ) **ve vuruldu,** kim üzerine? (عَلَيْهِمُ) **onların üzerine,** ne? (الْمَسْكَنَةُ) **fakirlik,** (ذٰلِكَ) **işte bu** (alçaklık ve yoksulluk damgasının vurulması), ne sebepledir? (بِاَنَّهُمْ) **bu sebepledir ki onlar,** (كَانُوا) **idiler,** nedir idiler? (يَكْفُرُونَ) **küfr** (inkâr) **ederler,** neye? (بِاٰيَاتِ اللهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerine,** yani Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Kuran-ı Kerim'e, (وَيَقْتُلُونَ) **ve öldürürlerdi,** kimi? (الْاَنْبِيَآءَ) **peygamberleri,** nesiz? (بِغَيْرِ حَقٍّ) **haksız** (yere), (ذٰلِكَ) **işte bu** (kâfir olmaları ve peygamberleri öldürmeleri de) ne sebeple olmuştur? (بِمَا عَصَوْا) **isyan etmeleri,** daha? (وَكَانُوا) **olmaları,** nedir olmaları? (يَعْتَدُونَ)

haddi tecavüz eder (aşar), yani yahudilerin evvelden beri Allah-u Tealânın emirlerine isyan etmeleri ve yasak sınırlarını aşmaları, kendilerini inkâra ve peygamberleri öldürme gibi en büyük suçlara kadar götürmüştür.

MEALİ ŞERİFİ (112)

Allah (-u Tealâ) **dan** (gelmiş olan) **bir ip** (zimmet) **e ve insanlar** (müslümanlar tarafın) **dan** (tatbik edilecek) **olan bir ip** (müslümanların zimmetin) **e sığınmaları müstesna, onlara** (yahudilere) **nerede bulunurlarsa** (bulunsunlar, kendilerine) **zillet** (alçaklık damgası) **vurulmuştur. Ve onlar Allah** (-u Tealân) **ın büyük bir gazabına uğramışlardır.** (ayrıca) **onlar üzerine meskenet** (fakirlik damgası) **vurulmuştur. Bunun sebebi, onların, Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini inkâr etmiş ve haksız yere peygamberleri öldürmüş olmaları, bunun da sebebi** (evvelden beri) **isyan etmeleri ve haddi aşmış bulunmalarıdır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Zillete (yahudilerin üzerine vurulan alçaklığa) bir kaç mana verilmiştir.

1. Canlarının, mallarının ve çoluk çocuklarının heder edilme, yani kendilerinin öldürülmesi ve esir olunması, mallarının da ganimet olması ve arazilerinin başkalarına mülk edilmesi zilletidir.

2. Yanlış yoldan ayrılamama alçaklığıdır.

3. Cizye verme alçaklığıdır. Zira müslümanlar tarafından üzerlerine cizye vurulması büyük bir alçaklıktır.

4. İçlerinde güçlü bir kral ve muteber bir reis bulunmayıp, her yerde zelil ve alçak bir şekilde gizlenmeleridir.

Bu zilletin her taraftan kendilerini kuşatıp,alçaklıktan boş bir yerleri kalmadığına işaret için (ضُرِبَ) kelimesi kullanılmıştır, çünkü darp, bir şeyin üzerine çadır veya kubbe çatmak manasındadır.

Ayeti celilede geçen Allah-u Tealâ nın hablinden maksat, bazı ulemanın beyanına göre, islâmdır, zira yahudilerden islâma girenler Allah-u Tealâ nın habl-i metini (sağlam ipi) olan islâma sarılmış olduklarından müminlerle beraber mümin olur ve böylece öldürülmek, esir olunmak, mallarının ellerinden alınması gibi alçaklıklardan kurtulurlar,

İnsanların hablinden maksat ise, ahd ve zimmettir, yani cizye ödeyeceklerine dair müslümanlarla sözleşip, onlardan güvence alırlarsa, yine bu öldürülme ve esir alınma zilletinden kurtulurlar.

Bazı ulema da iki ipten maksat da, Ahd, zimmet ve eman (müminlerle anlaşıp, yaşama müsaadesi almaları) dır, zira müminlerden alınan güvence Allah-u Tealâ'nın izniyle olduğundan iki ipten murat da birdir, demişlerdir.

İmamı Fahrurrazi hazretleri bu manaları zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur. Bence zimmî'nin elde ettiği eman (güvence) iki kısımdır.

1. Allah-u Tealâ'nın tayin ettiği cizyenin alınması, işte Allah'ın ipi ile kastedilen budur.

2. Müslümanların reisinin görüş ve ictihadına bırakılan eman (güvence) dir. Şöyleki, Halife bazen cizyeyi artırır bazen de eksilterek onlara eman verebilir, işte insanların ipi ile kastedilen de budur.

Hasılı kelâm, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celilesinde yahudilere üç türlü musibet yapıştırmıştır.

1. Alçaklık damgasının üzerlerine vurulması,

2. Allah-u Tealâ'nın gazabının kendilerinden ayrılmaması,

3. Yoksulluk damgasının üzerlerine vurulması,

Bundan dolayı yahudiler zengin de olsalar kendilerini fakir gösterirler içlerinden zenginliğini açıklayan pek az bulunur.

Mevlâ Tealâ ayeti celilenin sonunda, yahudilerin başlarına bu felaketlerin gelmesinin Allah-u Tealâ'nın ayetlerini inkâr etmeleri, ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri sebebiyle olduğunu açıklamıştır.

Gerçi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanı saadetlerinde bulunan yahudiler, peygamberleri öldürmemişlerse de, bu suçu işleyen atalarını tasvibettikleri (doğru gördükleri) nden aynı cezaya müstahak olmuşlardır. zira küfre rıza küfür olduğu gibi masiyete rıza da masiyettir.

Mevlâ Tealâ'nın, ayeti celilenin sonunda ki: **"Bu suçları da yahudilerin isyan etmeleri ve haddi aşmaları sebebiyledir."** kavli şerifi, onlar üzerine alçaklık ve yoksulluk damgasının vurulmasının ve Allah'ın gazabına uğramalarının, kafirlikleri ve Allah'ın peygamberlerini öldürmeleri sebebiyle olduğunu, bu kafirlik ve katillerinin de günahları sebebiyle meydana geldiğini açıklamıştır.

Şöyle ki onlar, günaha devam ettikçe, masiyet karanlıkları artmış, iman nuru yavaş yavaş zayıflamış ve neticede iman nuru tamamen sönüp, yerini küfrün karanlığı almıştır.

Bundan dolayı ulema, edepleri terketmeye müptela (tutulmuş) olan sünnetleri terketmeye başlar, sünnetleri terketmeye müptela olan, da farzları terketmeye başlar, farzları terke müptela (düşkün) olansa şeriatı hakir görme çukuruna düşer, bu hâle tutulansa neûzu billah (Allah'a sığınırız) küfre düşer, buyurmuşlardır.

Ruhul beyan tefsirinde zikredildiğine göre, mümin, haramlara düşer korkusundan kendisine hiç bir günah kapısı açmamalıdır, hatta bu yüzden bazı mubahları bile terketmelidir, işte takvanın kemali budur. Nitekim:

Atıyyetüs Sa'dî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٦ – عَنْ عَطِيَّةَ السَّعْدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لاَ يَبْلُغُ الْعَبْدُ اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتّىٰ يَدَعَ مَالاَبَأْسَ بِهِ حَذَرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ».

86 - "**Kul, sakıncalı** (haram olan) **şeylerden sakınmak için, sakıncasızları** (bazı mubahları) **terketmedikçe, müttakilerden olma derecesine ulaşamaz.**" buyurdu. *(Tirmizî, Kıyamet :l9, Ibni Mace Züht: 24, Beyhekî 5/335)*

Diğer bir hadisi şeriflerinde de:

٨٧ – عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلْحَلاَلُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لاَيَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَاعٍ يَرْعَىٰ حَوْلَ الْحِمىٰ يُوشِكُ اَنْ يُوَاقِعَهُ اَلاَ وَاِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمىً اَلاَاِنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ اَلاَ وَاِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَاِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ اَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ»

87- Numan İbn-i Beşir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Helâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında** (helâl mı, haram mı olduğu belli olmayan) **şüpheli şeyler vardır ki, çok insanlar bunları bilmez. Her kim şüphelilerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş** (tertemiz tutmuş) **olur. Her kim şüphelilere dalarsa,** (içine girmesi yasak olan) **koru etrafında davarlarını güden bir çoban gibi ki,** (davarların) **ona** (yasak edilen koruya) **girmesi yakın olur.**

Âgah olun (haberiniz olsun), **şüphesiz her melikin bir korusu vardır. Âgah olun** (gözünüzü açın), **muhakkak Allah'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir. Âgah olun** (biliniz ki), **şüphesiz bedende bir et parçası vardır, o, salih** (iyi) **olursa bütün cesed salih olur. O fasid** (bozuk) **olduğu zaman bütün cesed fasid olur Âgah olun** (dikkat edin ki), **o** (et parçası) **kalptir.**" *(Buharî, Iman:39, Büyû':2, Müslim, Müsakât:107, 108, Ebu Davud, Büyû'::3, Tirmizî, Büyû':1, Neseî, Büyû':2, Kuzât:11, Ibn-i Mace, Fiten:14, Darimî, Büyû'::1 Ahmed Ibn-i Hanbel:4/267, 269, 271, 275)*

Görüldüğü gibi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadisi şerifinde, Sebebiyet kapısını kapamak için, haramlara düşme korkusundan şüphelilere atılmayı yasaklamıştır. Tabi ki bu engelleme avam (sıradan insanlar) içindir. Hususî (özel) kullar ise isyana niyet etmekten bile sakınırlar.

Nitekim Arif (Mevlâ Tealâ'yı bilen) kişi, her ne zaman Allah-u Tealânın emrine karşı gelmeyi kastetse, o anda kalbinde Allah-u Tealâ'ya karşı bir

haya hissederek o niyetinden vaz geçer ve Rabbisine ibadet etmeğe gayret eder. Cüneydi Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki:

« اَلْعِبَادَةُ عَلىٰ رُؤُسِ الْعَارِفِينَ كَالتِّيجَانِ عَلىٰ رُؤُسِ الْمُلُوكِ »

Ariflerin başlarında ibadet, padişahların başındaki taç gibidir.

Bir gün Cüneydi Bağdadi *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin elinde tesbih gören bir kişi, ona: "Sen bu şerefinle beraber hâlâ eline tesbih almaya devam ediyor musun?" diye sorduğunda:

« طَرِيقٌ وَصَلْنَا بِهِ اِلىٰ مَا وَصَلْنَا لاَ نَتْرُكُهُ اَبَداً »

"Biz ulaştığımız makama bununla ulaştık bunu asla bırakmayız." buyurdu.

Şeyh Ebu Talip *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Ezkar-ü evrad'a devam etmek, müminlerin ahlâkından ve âbid (ibadet eden) lerin yollarındandır ki, bu, imanın nurunu artırdığı gibi aynı zamanda ikan (şüphesiz inanc) ın alâmetidir."

Şeyh Ebu Hasen *(Rahimehullah)* buyurdu ki, "Bir kere üstadıma, Mevlâ Tealâ'nın en büyük dostlarının virdi (devam ettikleri vazifeleri)ni sorduğumda, "Nefsin hevasını terketmek ve Mevlâ Tealâ'yı sevmektir, zira sevgi, sevenin, sevdiğinden başkasıyla meşgul olmasına mani olur" buyurdu.

Bir keresinde de "Vird, her zaman nefsi hak ile meşgul ederek batıldan uzaklaştırmaktır." buyurmuştur.

Hasılı kul, evrad-ü ezkâr'a devam etmeli, bütün kötülüklerden ve masiyetlerden sakınmalıdır. İşte Allah-u Tealâ'dan hakkıyla utanmak bundan ibarettir.

٨٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِسْتَحْيُوا مِنَ اللهِ حَقَّ الْحَيَاءِ» قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّا نَسْتَحْيِي وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ. قَالَ: «لَيْسَ ذَاكَ وَلٰكِنَّ الْاِسْتِحْيَاءَ مِنَ اللهِ حَقَّ الْحَيَاءِ اَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعىٰ وَالْبَطْنَ وَمَا حَوىٰ وَلْتَذْكُرِ الْمَوْتَ وَالْبِلىٰ وَمَنْ اَرَادَ الْآخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا فَمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ فَقَدِ اسْتَحْيَا مِنَ اللهِ حَقَّ الْحَيَا ».

88 - Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah (-u Tealâ) dan hakkıyla haya edin!"** Bunun üzerine biz, "Ey Allahın Resulü! Elhamdulillah biz Allah'dan haya ediyoruz." deyince, buyurdu ki:

"O (sizin anladığınız haya) **değil! Fakat Allah'dan hakkıyla haya etmek, başı ve başın topladığı uzuvları, karnı ve onun ihtiva ettiği uzuvları** (haramlardan) **koruman, ölümü ve** (toprak altında) **çürümeyi hatırından çıkarmamandır. Ahireti isteyen dünyanın süsünü bırakır işte bunu yapan, Allah** (-u Tealâ) **dan hakkıyla haya etmiş olur."** *(Tirmizî, Sıfatul Kıyame:24)*

Meşayıhtan bazısı buyurmuştur ki, "Bir insan ikiyüz sene yaşasa da, şu dört şeyi bilmese, ona cehennemden daha çok yakışan bir şey yoktur.

1. Gizli ve açık her yerde Allah-u Tealâ'yı bilmesi ve Allah-u Tealâ'dan başka veren ve alanın bulunmadığına itikad etmesidir.

2. Allah-u Tealâ'ya karşı nasıl amel edeceğini bilmesidir. Şöyle ki Allah-u Tealâ'nın ancak kendi rızası için yapılan amelleri kabul edeceğini bilip ona göre hareket etmesidir.

3. Nefsinin, çok güçsüz olup, Allah-u Tealâ'nın takdir ettiklerinden hiç bir şeyi reddede (geri çevire) miyeceğini bilmesidir.

4. Hem Allah-u Tealâ'nın hem de kendisinin düşmanını tanıyıp, onunla şuurlu bir şekilde harbederek onu kırmasıdır. zira marifet, ârifin silâhıdır. Mevlâ Tealâ'yı hakkıyla bilen bir kişi görünen ve görünmeyen bütün düşmanlarına galip olarak maksadına ulaşır.

Nefis, düşmanın ta kendisi olduğuna göre, onun şerrinden sakınmak, zikir, fikir ve ameli salihe devam ederek onunla her an harbetmek lâzımdır. Allah-u Tealâ bizi ve sizi bütün şerlerden muhafaza eylesin Âmin..,

---

Mevlâ Tealâ, yahudiler üzerine alçaklık ve yoksulluk damgası vurulduğunu açıkladıktan sonra, ehli kitabın hepsinin bir olmayıp, aralarında iyilerinin de bulunduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَيْسُوا سَوَآءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَاءَ الَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ (١١٣)

KELİME MANASI (113)

(لَيْسُوا) (Ehli kitabın hepsi) **değildirler,** ne değildirler? (سَوَآءً) **müsavi** (eşit), (مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ) **ehli kitaptan vardır,** (اُمَّةٌ) **bir cemaat,** öyle cemaat ki, (قَآئِمَةٌ) **istikamet edici,** yani Allah-u Tealâ'nın emirleri üzere sabit olan istikamet sahibi bir cemaat vardır. öyle bir cemaat ki, (يَتْلُونَ) **okurlar,** neyi? (اٰيَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini,** ne zaman? (اٰنَاءَ الَّيْلِ) **gece saatlerinde,** ne oldukları hâlde okurlar? (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (يَسْجُدُونَ) **secde ederler.**

MEALİ ŞERİFİ (113)

(Ehli kitabın hepsi) **Bir değildirler! Ehli kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secde ederek Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini okurlar.**

İ Z A H A T

Süyûtî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni İshak, Taberani, Beyhekî ve diğerleri, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

Yahudilerden Abdullah İbni Selâm, Salebe ibni Sa'ye, Üseyd ibni Sa'ye, Esed ibni Ubeyd ve diğer bazıları iman edip, tasdik ederek islâma rağbet ettiklerinde diğer yahudi âlimleri ve kâfirleri: "Muhammede ancak bizim en kötülerimiz iman etmiş ve tâbi olmuştur, eğer bizim iyilerimizden olsalardı, babalarının dinini bırakıp başka dine gitmezlerdi." demeleri üzerine Allah-u Tealâ Müminlerin faziletini beyan etmek üzere bu ayet-i celileyi indirmiştir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Sevrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bana ulaşan habere göre, bu ayeti kerime Ehli kitaptan iman edip, akşamla yatsı arasında evvabîn namazı kılanlar hakkında nazil olmuştur.

Ata *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayeti celile, Necran ehlinden kırk kişi, Habeşistandan otuziki kişi, Rumlardan üç kişi hakkında nazil olmuştur ki, onlar evvelce İsa *(Aleyhisselâm)* ın dini üzere bulundukları hâlde sonradan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmişlerdir.

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ bu ve bundan sonraki ayet-i celilelerinde ehli kitabın iman edenlerini sekiz sıfatla methetmiş ve bunların üçünü bu ayet-i celilede açıklamıştır.

1. **Ümmet-i kaime olmalarıdır.** Bu ise, gece teheccüd namazında kaim, dini mübini islâm'a yapışmakta sabit ve müdavim (köklü ve devamlı) ve her işlerinde adalet üzere hareket eden bir ümmet olmalarından ibarettir.

2. **Gecenin saatlerinde Allah-u Tealâ'nın ayetlerini okumalarıdır.** Zira Kuran-ı Kerim okuyana, okuduğu her harfe karşılık sevap verileceği sağlam hadisi şeriflerle sabit olduğundan, Kuran-ı kerim okumak en büyük ibadet olduğu için ehli kitabın müminleri bu sıfatla da metholunmuşlardır.

Bir de okumalarının daimi olduğuna işaret için, devamlı okuma manasında olan tilâvet kelimesi, ayrıca devamlılığa delâlet eden muzari' sıgasıyla zikredilmiştir.

3. **Secde ile meşgul olmalarıdır.** Bu da onların, adalet üzere yaşamaları ve kuran okumakla meşgul olmalarıyla beraber, huşû ve huzur üzere yüzlerini toprağa sürerek de kulluklarını ortaya koyduklarının ifadesidir.

Ebussuud tefsirinde zikredilen bir rivayete göre de, ayeti celilede geçen secdelerinden maksat yatsı namazını kılmalarıdır. Zira ehli kitap yatsı namazı kılmazlardı. Nitekim:

٨٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَخَّرَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ صَلاَةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةَ حَتّٰى مَضٰى شَطْرُ اللَّيْلِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلّٰى بِنَا كَاَنِّى اَنْظُرُ اِلٰى بَيَاضِ خَاتَمِهِ فِى يَدِهِ مِنْ فِضَّةٍ . فَقَالَ: « اَمَا اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِ هٰذِهِ الْاَدْيَانِ اَحَدٌ يَذْكُرُ اللّٰهَ هٰذِهِ السَّاعَةَ غَيْرَكُمْ » وَفِى رِوَايَةِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ : « اَعْتِمُوا بِهٰذِهِ الصَّلاَةِ فَاِنَّكُمْ فُضِّلْتُمْ بِهَا عَلٰى سَائِرِ الْاُمَمِ وَلَمْ تُصَلِّهَا اُمَّةٌ قَبْلَكُمْ ».

89 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yatsı namazını gecenin yarısı geçinceye kadar tehir etti. sonra, yanımıza çıkarak, bize namaz kıldırdı, sanki ben onun elindeki gümüş yüzüğün beyazlığını (hâlâ) görüyorum. Sonra: "**Şunu bilinki şu saatte sizden başka Allah'ı zikreden** (namaz kılan) **hiçbir din mensubu yoktur.**" buyurdu.

Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetinde ise: "**Bu namazı tehir edin** (geç kılın). **Çünkü siz bu namazla diğer ümmetlere karşı üstün kılındınız sizden evvel hiç bir ümmet bu namazı kılmamıştır.**" buyurdu. *(Ebu Davud,:1/114, No:421, Neseî, Ziynet:47, No.5202, Süyûtî, Dürrül Mensur:2/297)*

Mevlâ Tealâ ehli kitaptan mü'min olanların diğer beş sıfatını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ (١١٤)

KELİME MANASI (114)

(يُؤْمِنُونَ) **İman ederler,** yani ehli kitaptan bir cemaat inanırlar, kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a** (ve inanılması gereken her şeye), daha? (وَالْيَوْمِ) **güne,** öyle gün ki, (الْاٰخِرِ) **son olucu,** yani ahiret gününe, daha? (وَيَاْمُرُونَ) **emrederler,** neyi? (بِالْمَعْرُوفِ) **her türlü marufu,** yani bütün iyilikleri emrederler, daha? (وَيَنْهَوْنَ) **nehyederler** (vazgeçirmeye çalışırlar), neden? (عَنِ الْمُنْكَرِ) **her bir münkerden,** yani bütün kötülüklerden, daha? (وَيُسَارِعُونَ) **ve koşuşurlar,** neye? (فِى الْخَيْرَاتِ) **bütün hayırlar** (ı yapmak) **da,** burada (اِلَى الْخَيْرَاتِ) (hayırlara koşarlar) ifadesi yerine (فِى الْخَيْرَاتِ) (hayırlarda koşarlar) ifadesinin tercih edilmesi, bu kimselerin, hayrın

dışında olup, ara sıra hayır işleyenlerden olmayıp, hayrın temelinde yerleşerek her türlü hayrı işleyen kimseler olduklarını açıklamak içindir. *(Alûsi)*, (وَأُولَٰئِكَ) **işte bunlar,** yani bu kıymetli sıfatları takınan kimseler, bu sıfatları takınmaları sebebiyle, kimlerdendir? (مِنَ الصَّالِحِينَ) **salih** (Allah-u Tealâ indinde hâlleri iyi olan kimse) **lerdendirler.**

MEALİ ŞERİFİ (114)

Onlar, Allah (-u Tealây) **a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler ve bütün hayırlar** (ı yapmak hususun) **da son derece koşarlar ve işte bunlar salih** (iyi kimse) **lerdendirler.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde ehli kitabın mü'minlerinin sekiz sıfatından diğer beşini açıklamıştır:

4. **Allah-u Tealâ'ya ve ahiret gününe iman etmeleridir.**

Yahudiler, geceleri Tevrat okumak ve teheccüd kılmak için kalkarlardı,

Mevlâ Tealâ, Ehl-i kitabın müminlerinin de Kuran-ı Kerim okumak üzere kalktıklarını açıkladıktan sonra, onları Allah-u Tealâ ve ahiret gününe inanmakla methetti.

Şüphesiz ki Allah-u Tealâ'ya iman onun bütün peygamberlerine inanmayı gerektirir, ahirete iman ise, günahlardan sakınmayı icabeder,

Tevrat okumak üzere teheccüde kalkan bu yahudiler ise, Allah-u Tealâ nın peygamberlerini inkâr edip, hiç bir günahtan da sakınmadıkları için, Allah-u Tealâ'ya ve ahiret gününe imanları muteber olmadığından Mevlâ Tealâ ehli kitabın müminlerini Allaha ve Ahiret gününe inanmakla methetmiştir.

5. **Emr-i bilmaruf,**

6. **Nehy-i anilmünker yapmalarıdır.**

Çünkü insanın ilk vazifesi iman edip, ameli salih işlemek ve nefsinin kötü ahlâkını temizleyerek kendisini kemale erdirmesidir. Bundan sonraki vazifesi ise, diğer insanların noksanlarını tamamlamaya çalışmasıdır.

Bu ise, ancak iyiliği emredip, kötülükten nehyetmek suretiyle olacağından Cenab-ı Hak bu ayet-i kerimesinde ehli kitabın müminlerinin kendi kemal sıfatlarını açıkladıktan sonra, başkalarını da kemale erdirme sıfatlarını açıklamıştır.

7. **Hayırlara koşmalarıdır.**

Bunun da iki manası vardır:

1. Ölüp kaçırırız korkusuyla hayırlara acele etmeleri,

2. Hiç ağırlanmadan hayırları rahatlıkla yapmalarıdır.

Buradaki sürat, ibadet ve taatlere koşmak manasında olduğundan, lâyık olmayan şeyleri işlemeğe atılma manasına gelen acelecilik gibi kötü bir şey değildir.

8. **Salihlerden olmalarıdır.**

Bu ise, en büyük sıfatlarıdır, zira Allah-u Tealâ, en büyük peygamberleri de bu sıfatla methetmiştir. Nitekim İsmail, İdris ve Zülkifl *(Aleyhimüsselâm)* ı zikrettikten sonra:

« وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ »

"Biz onları rahmetimize idhal ettik (soktuk), **şüphesiz ki onlar salihlerdendir."** bu-yurmuştur. *(Enbiya Suresi : 86)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın:

« ... وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ »

"Beni rahmetinle, salih kullarının arasına kat." diye dua ettiğini nakletmiştir. *(Neml Suresi :19'dan)*

Mevlâ Tealâ ehli kitaptan mümin olanların ecrinin zayi olmayacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ (١١٥)

KELİME MANASI (115)

(وَمَا) **Her ne şeyi,** (يَفْعَلُوا) **yaparlarsa,** ne cinsinden? (مِنْ خَيْرٍ) **her hangi bir hayır** (cinsin) **den,** yani her ne hayır yaparlarsa, (فَلَنْ يُكْفَرُو) **asla mahrum edilmeyeceklerdir,** neden? (هُ) **o** (yaptıklarının sevabı) **ndan,** (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (عَلِيمٌ) **hakkıyla bilicidir,** kimleri? (بِالْمُتَّقِينَ) **o müttaki** (takva sehip) **leri** (ni),

MEALİ ŞERİFİ (115)

Ve onlar ne hayır işlerlerse, elbette on (un mükâfatın) **dan mahrum bırakılmayacaklardır. Allah** (-u Tealâ) **o takva sahiplerini pek iyi bilendir.**

İ Z A H A T

Yahudilerin cahilleri Abdullah ibni Selâm ve arkadaşlarına "Siz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanarak hüsrana düştünüz (zarar uğradınız)," deyince,

Allah-u Tealâ müminlerin kalbinden o cahillerin sözünün eseri tamamen kaybolsun için Ayeti celilenin sonunda **"Onlar yaptıkları hiç bir hayrın sevabından mahrum olmayacaklardır."** buyurarak bu müminlerin asla hüsrana düşmediklerini, bilakis en büyük derecelere nail olduklarını açıklamış ve onların makamının yüceliğini bildirmiştir.

Daha sonra da, onların yaptıklarının sevabından mahrum edilmeyeceklerinin delili olmak üzere: **"Allah-u Tealâ o müttakileri çok iyi bilendir."** buyurmuştur.

Şöyle ki, bir kulun, yaptığı hayrın mükâfatına kavuşamaması, ya mükâfat verecek olan zatın gafletinden ve unutmasından meydana gelir ki, bu Allah-u Tealâ Hazretleri hakkında muhal (düşünülmesi imkânsız bir şey) dir, zira o bütün malûmatı hakkıyla bilendir.

Ya da mükâfat verecek olanın âcizliğinden veya cimriliğinden ya da muhtaç olmasından dolayı, kişi yaptığının karşılığını göremez ki, Allah-u Tealâ hakkında bunların da düşünülmesi imkansızdır, zira O, yaratılan her şeyin ilâhıdır.

Ayeti celilede geçen Lafza-i Celâl, Allah-u Tealâ'nın âciz, cimri ve muhtaç olmadığına, Alîm ismi şerifi ise, cahil olmadığına delâlet ettiğinden iyilik yapanın, mükâfatına kavuşamamasının imkansızlığı anlaşılmıştır.

Allah-u Tealâ Hazretleri herkesi bildiği hâlde, "Allah-u Tealâ müttakileri çok iyi bilendir." buyurması takva sahiplerini büyük sevaplarla müjdelemekte, ve Allah-u Tealâ indinde, ancak müttakilerin fevz-ü necat bulacağını (kurtulacağını) ifade etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ebubekri Kettânî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, Bir kere rüyamda öyle bir delikanlı gördüm ki, ondan daha güzelini hiç görmemiştim. Ona "Sen kimsin?" diye sorduğumda, "Ben takvayım" diye cevap verdi. "Peki sen nerde bulunursun?" diye sorduğumda, "Her üzüntülü kalpte bulunurum " dedi.

Sonra, bana baktı da bir anda simsiyah çirkin bir kadın hâline geldi, ona "Sen kimsin " diye sorduğumda, o, "ben gülmenin hakikatıyım" dedi. Ona da sen nerede bulunursun diye sorduğumda, "her sevinçli kalpte bulunurum" diye cevap verdi.

Ben hemen rüyamdan uyandım ve o günden sonra mecbur olmadıkça gülmemeye karar verdim.

Artık salik (Allah yolcusu) takva ipine sımsıkı sarılmalı ve dünyada onunla yaşamalıdır ki, Allah-u Tealâ onu kendisine kabrinde de enîs ve yoldaş eylesin, mahşerde de onunla haşr-u cem eylesin,

Takva, salihlerin en iyi âdetidir ki, onlar yaşadıkları müddetçe bütün hayırlara yarışanlardır. Rabbimiz bizi de onlarla haşr-u cem eylesin âmin..,

---

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ
وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا ۖ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ۚ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۖ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنْتُمْ
أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ
كُلِّهِ ۖ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا ۖ وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِنْ تُصِبْكُمْ
سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ
شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ
تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

Mevlâ Tealâ, kâfirlerden iman edenleri çok güzel sıfatlarla methu sena ettikten sonra, kâfirlikte ısrar edenleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلاَ اَوْلاَدُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْئًا وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (١١٦)

KELİME MANASI (116)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** (لَنْ تُغْنِىَ) **asla defedemez,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** ne? (اَمْوَالُهُمْ) **malları,** daha? (وَلاَ اَوْلاَدُهُمْ) **ne de evlâtları,** kimden? (مِنَ اللهِ) **Allah** (-u Tealâ'nın azabın) **dan,** neyi defedemez? (شَيْئًا) **en ufak bir şeyi,** (وَاُولٰٓئِكَ) **ve işte bunlar,** yani kâfirlik sıfatıyla sıfatlanan bu kişiler, inkârları sebebiyle kimdirler? (اَصْحَابُ النَّارِ) **o ateşin** (cehennemin) **ashabı** (daimi adamları) **dırlar,** (هُمْ) **onlar,** nerede? (فِيهَا) **orada,** nedirler? (خَالِدُونَ) **ebedi kalıcıdırlar.**

MEALİ ŞERİFİ (116)

Şüphesiz kâfir olanlar (var ya!) **onların ne malları, ne de evlâtları kendilerinden, Allah** (-u Tealâ'nın azabın) **dan hiç bir şeyi asla defedemez** (kaldıramaz) **ve işte onlar, o ateşin ashabı** (cehennemin daimi adamları) **dırlar.**

İ Z A H A T

Ebussuud efendinin, İrşadül Aklısselim tefsirinde zikrettiğine göre İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, Ayeti celilede bahsi geçen kâfirlerden maksat, yahudilerden Kureyza ve Nazîr oğullarıdır, çünkü onlar sırf dünya malından sebep Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı geldiklerinden, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesiyle mallarının kendilerini kurtaramıyacağını açıklamıştır.

Bir rivayete göre bu kâfirler Kureyş müşrikleridir. Çünkü Ebu Cehil ve arkadaşları mallarıyla çok iftihar ederlerdi. Bir kavle göre de bunlar Ebu süfyan ve arkadaşlarıdır, zira o, Bedir günü kâfirlere çok mal vermiştir.

Diğer bir görüşe göreyse bunlardan maksat bütün kâfirlerdir, zira onlar: "Bizim mallarımız ve çocuklarımız müslümanlardan daha fazladır, dolayısıyla biz azaba uğrayacak değiliz." demişlerdir.

Allah-u Tealâ da mallarının ve çocuklarının kâfirlerden en ufak bir azabı bile defedemeyeceğini beyan ederek onları reddetmiştir.

İmamı Fahrurrazi buyurmuştur ki, cansızlar içinde insana en çok fayda sağlayan mal olup, canlılar içersinde ise, en çok fayda evlâttan beklendiğinden, Allah-u Tealâ kâfirlerin özellikle mal ve evlâtlarından faydalanamayacaklarını açıklayarak bunların gayri hiç bir şeyden haydi haydi menfaat göremeyeceklerine işaret etmiştir.

MAL VE EVLÂT ÇOKLUĞUNUN BİR İYİLİK ALÂMETİ OLMADIĞINI BİLAKİS DÜNYADA YÜKÜ AZ OLANLARIN EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **E VE MEVLÂ TEALÂ'YA MANEN DAHA YAKIN OLDUKLARINI AÇIKLAYAN HADİSİ ŞERİFLER:**

٩٠ – عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَقْرَأُ ﴿اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ قَالَ: «يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي. مَالِي (قَالَ) وَهَلْ لَكَ يَاابْنَ آدَمَ! مِنْ مَالِكَ اِلاَّ مَا اَكَلْتَ فَاَفْنَيْتَ اَوْ لَبِسْتَ فَاَبْلَيْتَ اَوْ تَصَدَّقْتَ فَاَمْضَيْتَ؟».

90 - Mutarrif, babasının *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle dediğini rivayet etti. Bir kere Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldim kendisi: "**Sizi çokluk meşgul etti.**" suresini okuyordu.

"**Âdemoğlu malım, malım diyor. Acaba ey Âdemoğlu, malından yiyip tükettiğinden veya giyip eskittiğinden ya da tasaddukta bulunup infaz ettiğin** (hiç duraklamadan verdiğin) **den başka sana bir fayda var mı?**" buyurdular. *(Müslim, Zühd:3, Tirmizî, Zühd:31, Tefsir-i Sure:102, Neseî,Vesaya:1,Ahmed Ibn-i Hanbel:4/24, 26)*

٩١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِذَا اَرَدْتِ اللُّحُوقَ بِي فَلْيَكْفِكِ مِنَ الدُّنْيَا كَزَادِ الرَّاكِبِ وَاِيَّاكِ وَمُجَالَسَةَ الْاَغْنِيَاءِ وَلَا تَسْتَخْلِقِي ثَوْبًا حَتّٰى تُرَقِّعِيهِ».

91 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: "**Şayet bana ulaşmak** (ahirette benimle olmak) **istiyorsan, dünyadan, bir yolcunun azığı kadarı sana yetsin, zenginlerle beraber oturmaktan sakın ve bir elbiseyi yamalayıncaya kadar eskimiş görme.**" *(Tirmizî, Libas :38)*

Hadis-i şerifte geçen: "**Zenginlerle oturup kalkmaktan sakın.**" sözünün manası, bütün zenginler kötüdür, zararlıdır, dolayısıyla onlarla oturmak yasaktır şeklinde yanlış anlaşılmamalıdır.

Ancak bu şu demektir ki, fakir bir kişi, zenginlerle düşüp kalktıkça, onların nimetlerini görüp, kendini o nimetlerden mahrum addederek (sayarak), son derece üzüntüye kapılır, kendinden fakir olanların hâlini gördükte ise, kendi hâline şükreder.

Nitekim Avn İbni Abdillah ibni Utbe *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Zenginlerle arkadaş oldum kendimden daha kederli kimse görmedim, zira hayvanımdan daha üstün hayvan ve elbisemden daha kıymetli elbise görüp üzülüyordum. Sonra, fakirlerle arkadaş oldum da rahat ettim.

٩٢ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحَبَّنِى فَارْزُقْهُ الْعِفَافَ وَالْكِفَافَ وَمَنْ اَبْغَضَنِى فَاَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ».

92 -Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Ya Rabbi! Beni sevene yeterli rızık ve iffet** (temiz ahlâk ve doğruluk) **nasibet, bana kızanın ise malını ve çocuğunu çoğalt.**" *(Ruhul Beyan 2/84)*

Ey Bu hadisî şerifleri duyarak hakikatı öğrenen kişi! Dünyadan yükünü azaltmaya bak, kanaattan ayrılma, mal ve makam erbabına aldanma.,

MAL VE EVLATLARININ KÂFİRLERE FAYDA VEREMEYECEĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

«اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ (١٠)»

Şüphesiz o kâfirler (varya) **onlardan ne malları ne de evlâtları, Allah** (-u Tealâ'nın azabın) **dan hiç bir şeyi asla defedemez** (ve onlara hiçbir şekilde faydalı olamaz) **işte ancak onlar, o ateşin** (cehennemin) **yakacağıdırlar.**" *(Âli Imran Suresi:10)*

«لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (١٧)»

"**Onların malları da, çocukları da, Allah** (-u Azimüşşan'dan gelecek azap) **dan kendilerine hiç bir fayda vermez. İşte onlar Cehennem ehlidirler, onlar orada ebedî kalıcılardır.** " *(Mücadele Suresi: l7)*

Mevlâ Tealâ, mallarının kâfirlere fayda vermeyeceğini açıkladıktan sonra, onların hayra harcadıkları mallarının kendilerine fayda vereceği zannını gidermek üzere şöyle buyuruyor:

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ
قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَاظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (١١٧)

KELİME MANASI (117)

(مَثَلُ مَا) **O şeyin meseli** (hâli ve acaib durumu) **ki,** (يُنْفِقُونَ) **infak ediyorlar** (kâfirler harcıyorlar) nerede? (فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) **şu dünya hayatında,** yani kâfirlerin desinler için veya Allah-u Tealâya yakınlık için verdiklerinin durumu, ne gibidir? (كَمَثَلِ رِيحٍ) **bir rüzgarın hâli gibidir ki,** (فِيهَا) **onda vardır,** ne? (صِرٌّ) **şiddetli** (kavurucu) **bir soğuk,** öyle bir rüzgar ki, (اَصَابَتْ) **isabet etti** (vurdu), neye? (حَرْثَ قَوْمٍ) **bir milletin ekinine ki,** (ظَلَمُوا) **zulmettiler,** neye? (اَنْفُسَهُمْ) **kendilerine,** yani inkâr ve isyanları sebebiyle Allah-u Tealâ'nın gazabına çarpılmış bir milletin ekinlerine vuran bir rüzgar gibidir ki, (فَاَهْلَكَتْ) **o rüzgar helâk etti** (mahvetti) neyi? (هُ) **onu** (o ekini), yani o ekinin ne kendisini, ne de hiç bir eserini bırakmadı. (وَمَا ظَلَمَ) **ve zulmetmedi,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ),yani imansızlıkları yüzünden mallarını dünya ve ahirette istifade edebilecekleri şekilde veremedikleri için,verdiklerini ziyan etmekle Allah-u Tealâ onlara haksızlık etmedi. (وَلٰكِنْ) **fakat,** (اَنْفُسَهُمْ) **ancak kendilerine,** (يَظْلِمُونَ) **zulmediyorlar.**

MEALİ ŞERİFİ (117)

Onların (kâfirlerin, iyilik ve gösteriş için), **bu dünya hayatında harcadıkları şeylerin hâli** (inkâr ve isyanları yüzünden) **kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin, ekinlerine vurup onu** (o ekinleri) **helâk** (telef) **eden bir rüzgarın hâline benzer ki, onda çok şiddetli** (kavurucu) **bir soğuk vardır. Ve Allah** (-u Tealâ onların harcamalarını boşa çıkararak) **kendilerine zulmetmedi; Fakat onlar** (İslâmı terkedip hayır diye harcadıkları mallarını şerre âlet ettikleri için) **kendilerine zulmediyorlar.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen (صِرٌّ) (Sırr) Eşyayı helâk eden şiddetli bir rüzgardır.

Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesinde, kâfirlerin Allah rızası için veya desinler ve beğensinler için veya ehli islâm'a adavet (düşmanlık) için, harcadıkları bütün malların, şiddetli ve soğuk bir rüzgarın yakıp yıktığı ekinler gibi zayi olacağını açıklamıştır.

Şu bilinsin ki, kâfirlerin mal harcamaları ya dünya menfaatleri için veya ahiret kârı içindir. Dünya için harcanan maldan kâfir şöyle dursun müslüman bile faydalanamıyacaktır.

Köprü yaptırmak, fakirlere, yetimlere, dullara yardım etmek gibi ahiret menfaatlerini ümidederek yaptıkları hayırların eserlerini ve sevaplarını ise, kâfirlikleri iptal edecektir.

Dolayısıyla onlar, ekin ekip hasılat beklerken, bir rüzgar esip, bütün ekinlerini yakarak menfaat beklerken zarar gördüğünden büyük bir üzüntüyle şaşıp kalan kimse gibi ebedi üzüntü içinde kalacaklardır.

Ekini helâk olan bu kişi, ekinle birlikte zayi olan tohumuna vesair masrafına ve neticede eli boşa çıktığına çok üzüldüğü gibi, kâfir de ömrünü harcadığı malını ve neticede fayda bulacağını zannettiği şeyin, zararın ta kendisi olarak karşısına çıktığını görünce, ebedi pişmanlıklar, şaşkınlıklar ve azaplar içinde kalacaktır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayeti celilenin sonunda: "**Allah onlara zulmetmedi, lâkin onlar kendilerine zulmetti.**" buyurarak, ekim vaktinin dışında veya mahsul vermeyecek bir toprağa tohum atarak, yersiz bir iş yapmış olan kişilerin ekinlerini zayi etmekle, onlara bir haksızlıkta bulunmadığı gibi, inkâr ederek, günah işleyerek ve Allah-u Tealânın hakkını vermeyerek kendilerine zulmetmiş olan kişilere de, kazanıp harcadıklarının hayrını göstermeyerek, zulmetmediğini açıklamıştır.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, sadakanın kabulu,Allah-u Tealâ nın birliğine inanmak, resulünü doğrulamak, sünnetini yerine getirmek ve emrine uymaya bağlıdır. Kâfirlerin ise Allah-u Tealâ'ya ortak koşmaları resulünü yalanlamaları, sünnetini terketmeleri ve emirlerine karşı gelmeleri, yaptıkları bütün hayırları iptal etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bazı kimselerin Allah dostlarını memleketlerinden çıkarmak veya onları öldürmek ve eziyet etmek için harcadıkları mallar da bu ayeti celilenin beyanına dahildir.

Kâfirler hakkındaki Bu ayeti celileyi duyan müminler de ibret alarak, malını nerden kazanıp, nereye harcadığına ve ne niyetle infak ettiğine dikkat etmelidir.

٩٣ – عَنْ اَبِي بَرْزَةَ الْاَسْلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « لَاتَزُوْلُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّٰى يُسْئَلَ عَنْ عُمْرِهِ فِيمَ اَفْنَاهُ وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ

وَعَنْ مَالِهِ مِنْ اَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَ اَنْفَقَهُ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ اَبْلاَهُ ».

93 - Ebu Berze el Eslemî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Kıyamet gününde bir kula, ömrünü nerede tükettiği, ilmini nerede kullandığı, malını nereden kazanıp, nereye harcadığı ve cismini nerede yıprattığı, sorulmadıkça ayakları** (Allah-u Tealâ'nın huzurundan) **ayrılamaz."** *(Tirmizî, Sıfatul Kıyame: l)*

٩٤ – قَالَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ: « يُجَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُحُفٍ مَخْتُومَةٍ فَتُنْصَبُ بَيْنَ يَدَىِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَىٰ لِلْمَلاَئِكَةِ اَلْقُوا هٰـذَا وَاقْبَلُوا هٰـذَا فَتَقُولُ الْمَلاَئِكَةُ وَعِزَّتِكَ مَا رَأَيْنَا اِلاَّ خَيْراً فَيَقُولُ وَهُوَ اَعْلَمُ اِنَّ هٰـذَا كَانَ لِغَيْرِى وَلاَ اَقْبَلُ الْيَوْمَ مِنَ الْعَمَلِ اِلاَّ مَا ابْتُغِىَ بِهِ وَجْهِى » .

94 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre: "Kıyamet gününde bir takım mühürlü sayfalar getirilerek Allah-u Tealâ'nın huzuruna konur.

Allah-u Tealâ meleklerine, huzuruna getirilen sayfalardan bir kısmını göstererek: "**Bunları atın!**" diğer bir kısmı için de: "**Bunları kabul edin!**" buyurur. O zaman melekler:"Ya Rabbi! Senin izzetine yemin ederiz ki, biz (bu sayfaların hepsinde) ancak hayır gördük (de onun için senin huzuruna getirdik)." derler.

Bunun üzerine her şeyi en iyi bilen Mevlâ Tealâ Hazretleri :"**Şüphesiz bu** (reddettiğim sayfalardaki ameller, benim rızam için değil) **benden başkası içindi. Ben ise, bu gün ancak rızam için yapılan ameli kabul ederim.**" buyurur. *(Ismail Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan :2/84)*

Mansur ibni Ammâr *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Benim Allah yolunda bir kardeşim vardı ki, beni çok sever, rahat ve dar zamanımda beni ziyaret ederdi, bu kişi ibadete, özellikle teheccüde çok devam eder ve çok ağlardı, sonra ben onu bir kaç gün göremeyince, ne hâlde olduğunu sordum.

Bana onun çok zayıf ve hasta duruma düştüğü söylenince hemen kapısına varıp, çaldığımda kızı çıkarak beni içeri kabul etti, eve girdiğimde onu odanın ortasında yüzü kapkara gözleri mas mavi ve dudakları kalın bir hâlde yatağına uzanmış bulunca, hemen ona: "Ey kardeşim Lâilâhe illallah sözünü çok tekrar et." dedim.

O, gözlerini açarak kızgın bir şekilde gözucuyla bana baktı, ve tevhid okuyamadı sonra tekrar tekrar tevhid okumasını ona ısrar ettiğim hâlde okuyamayınca, ben ona: "Eğer kelime-i tevhidi söyleyemezsen seni ne yıkarım, ne kefenlerim, ne de cenaze namazını kılarım " dedim.

O, bana: "Ey kardeşim Mansur o bir kelimedir ki, benimle onun arasına bir engel kondu (onu bana dedirtmiyorlar) " dedi.

O zaman ben: "Lâ havle velâ kuvvete illa billâhil aliyyil azîm, peki ya o kıldığın namazlar, tuttuğun oruçlar, teheccütler, nerede kaldı?" deyince,

O: "Ey benim kardeşim bütün bunlar Allah rızası için değildi, ben bunları ancak desinler için yapmıştım, tenhada yalnız başıma kaldığımda ise, kapıları kapar, perdeleri çeker, Rabbime karşı açıkça günah işlerdim." dedi.

Demek ki, akıllı kişi niyeti doğru olmadıktan sonra, ne amelinin , ne de mal ve evlâdının çokluğuna aldanmamalıdır.

Nerede ahireti, hatta Mevlâ Tealâ'yı onun dışındaki her şeye tercih ederek, fakirliği zenginlikten daha izzetli, itaat içersindeki alçaklığı, masiyet (günah işleme) hâlindeki izzet ve şereften daha lezzetli bulup da, mallarını ve canlarını Mevlâ Tealâ'nın yoluna cömertçe harcayanlar? Yemin ederim ki onlar elbette çok kıymetli ve çok az bir cemaattır.

İNSANLARIN BAŞINA GELEN MUSİBETLERİN KENDİ GÜNAHLARI SEBEBİYLE OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER

« وَمَا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ (٣٠) »

"Başınıza gelen her musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber Allah) **çoğunu affeder."** *(Şûra Suresi:30)*

« فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَآ اِلاَّ اِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا (٦٢) »

"Ya nasıl, elleriyle yaptıkları yüzünden (o münafıkların) **başlarına bir felâket gelince hemen sana gelirler de, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik diye Allaha yemin ederler."** *(Nisa Suresi: 62)*

« وَاِذَا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ (٣٦) »

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda, ona sevinirler, şayet yaptıklarından ötürü onlara bir kötülük gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler." *(Rum Suresi : 36)*

« ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (٤١) »

"**İnsanların ellerinin kazandığı** (bizzat kendi işledikleri suçlar) **yüzünden karada ve denizde fesat zuhur etti** (karışıklıklar meydana geldi) **ki, Allah yaptıklarının bir kısmını** (ın cezasını dünyada) **onlara tattırsın; Umulur ki onlar** (tuttukları kötü yoldan) **dönerler.**" *(Rum Suresi:41)*

Mevlâ Tealâ, müminlerin ve kâfirlerin hâllerini açıkladıktan sonra, müminleri, kâfirlerle dostluk etmekten nehyetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لاَ يَاْلُونَكُمْ خَبَالاً
وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَآءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِى صُدُورُهُمْ
اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ (١١٨)

KELİME MANASI (118)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **inandılar,** yani ey müminler! (لاَ تَتَّخِذُوا) **İttihaz etmeyin** (edinmeyin), ne edinmeyin? (بِطَانَةً) **dost** (ve sırdaş), öyle dost ki (مِنْ دُونِكُمْ) **sizin dışınızdakilerden olucu,** yani kâfirlerden dost ve sırdaşlar edinmeyin, yine öyle dostlar ki, (لاَ يَاْلُونَ) **kusur etmezler,** kime? (كُمْ) **size,** ne cihetinden? (خَبَالاً) **fesat cihetinden,** yani size fesat eriştirmek ve sizi zararlara sokmak hususunda asla kusur etmezler, daima çalışır dururlar, çünkü (وَدُّوا) **sevdiler,** neyi? (مَا عَنِتُّمْ) **sizin meşakkatinizi,** yani onlar size sıkıntı verecek şeyleri isteyip dururlar, (قَدْ بَدَتِ) **muhakkak zahir** (belli) **olmuştur.** ne? (الْبَغْضَآءُ) **buğuz** (kin ve düşmanlık) **ları,** nereden? (مِنْ اَفْوَاهِهِمْ) **ağızlarından,** yani size karışı olan nefretleri ağızlarından çıkan sözlerinden anlaşılmıştır. Zira onlar, size karşı son derece kızgınlıklarından dolayı kendilerine sahip olamamakta ve sizin aleyhinize konuşmaktan dillerini tutamamaktadırlar. (وَمَا) **o şey ki,** (تُخْفِى) **gizliyor,** ne? (صُدُورُهُمْ) **göğüsleri,** yani içlerinde gizledikleri düşmanlıkları ise, nedir? (اَكْبَرُ) (ağızlarından kaçırdıklarından) **daha büyüktür,** (قَدْ بَيَّنَّا) **muhakkak biz apaçık beyan ettik,** kim için? (لَكُمُ) **sizin için,** neyi? (الْاٰيَاتِ) **ayetleri,** yani Allah-u Tealâ ve resulünün düşmanlarıyla dostluk etmenin yasak olduğuna delâlet eden ayetleri, (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** nedir olduysanız? (تَعْقِلُونَ) **akleder,** yani eğer Allah-u Tealâ Hazretlerinin vaazlarını ve onlardaki faydaları anlayan kimselerseniz, artık kâfirlerle dostluk etmeyi bırakın.

MEALİ ŞERİFİ (118)

Ey iman edenler ! Kendi (din kardeş) **lerinizden başkasını** (dost ve) **sırdaş edinmeyin.** (Çünkü) **Onlar size, fesat** (kötülük yapmak) **da hiç kusur etmezler, sizin meşakkatinizi** (size sıkıntı verecek şeyleri) **arzu ederler.**

Şüphesiz onların buğuz (kin ve düşmanlık) **ları ağızlarından** (çıkan sözlerinden) **belli olmuştur. İçlerinde gizlemekte oldukları** (kinleri) **ise daha büyüktür. Muhakkak biz size ayetlerimizi apaçık beyan ettik, eğer anlıyorsanız** (düşmanlarınızla dostluk etmekten vazgeçin).

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni İshak ve diğerleri, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

Bir takım müslümanlar, cahiliyet devrindeki komşuluk ve anlaşmalarından dolayı bazı yahudilerle dostluk ediyorlardı.Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesiyle, onları kâfirlerle dostluk etmekten nehyetti.

Abd ibni Hümeyd'in buyurduğuna göre de bu ayeti celile, Medine ehlinden bir takım münafıklar hakkında inmiştir ki, Mevlâ Tealâ müminleri onlarla dostluk etmekten menetmiştir.

Ayeti Celilenin iniş sebebi hüsusi ise de, hüküm umumi olup bütün müşriklere şamildir (Allah'a ortak koşan bütün kâfirleri içine almaktadır).

٩٥ – عَنِ الْاَزْهَرِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: كَانُوا يَأْتُونَ اَنَسَ بْنَ مَالِكٍ فَاِذَا حَدَّثَهُمْ بِحَدِيثٍ فَلَمْ يَدْرُوا مَاهُوَ أَتَوُاالْحَسَنَ فَفَسَّرَهُ لَهُمْ . قَالَ فَحَدَّثَهُمْ ذَاتَ يَوْمٍ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تُنَقِّشُوا فِى خَوَاتِيمِكُمْ عَرَبِيّاً وَلاَ تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ اَهْلِ الشِّرْكِ ». فَلَمْ يَدْرُوا مَا هُوَ حَتّىٰ اَتَوُا الْحَسَنَ فَقَالُوا اِنَّ اَنَساً حَدَّثَنَا لَمْ نَدْرِ مَاهُوَ . قَالَ: مَا حَدَّثَكُمْ اَنَسٌ؟ قَالُوا: حَدَّثَنَا اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تُنَقِّشُوا فِى خَوَاتِيمِكُمْ عَرَبِيّاً وَلاَ تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ اَهْلِ الشِّرْكِ ». قَالَ: اَمَّا قَوْلُهُ لاَ تُنَقِّشُوا فِى خَوَاتِيمِكُمْ عَرَبِيّاً قَالَ: لاَتُنَقِّشُوا فِى خَوَاتِيمِكُمْ مُحَمَّدٌ، وَقَوْلُهُ وَلاَ تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ اَهْلِ الشِّرْكِ يَقُولُ: تَسْتَشِيرُوا الْمُشْرِكِينَ فِى شَئٍ مِنْ اُمُورِكُمْ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ الْحَسَنُ: تَصْدِيقُ ذٰلِكَ فِى كِتَابِ اللهِ تَعَالىٰ قَالَ: فَتَلاَ هٰذِهِ الْآيَةَ ﴿ يَا اَيُّهَا

الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لاَ يَأْلُونَكُمْ خَبَالاً ﴾.

95 - Ezher ibni Raşid *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İnsanlar Enes İbni Malik'in yanına gelip sohbetinden istifade ederlerdi. O, onlara bir hadis-i şerif söylediğinde, manasını anlamazlarsa, Hasan *(Radıyallahu Anh)* a gelirler, O, kendilerine açıklardı.

Bir gün Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* insanlara, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: "**Yüzüklerinize arapça bir şey nakşetmeyin ve şirk ehlinin ateşiyle aydınlanmak istemeyin.**" buyurduğunu haber verdi.

Dinleyenler bunun manasını anlamayınca, Hasan *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Hazreti Enes bize bir hadis-i şerif rivayet etti fakat ne olduğunu anlayamadık." dediler, O, "Enes size ne anlattı?" diye sorunca. Onlar "O bize Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in "**Yüzüklerinize arapça bir şey nakşettirmeyin ve müşriklerin ateşiyle aydınlanmayı talep etmeyin.**" buyurduğunu," anlattı dediler.

O zaman Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)*: "**Yüzüklerinize arapça bir şey nakşetmeyin.**" kavli, "Yüzüklerinize Muhammed ismini yazdırmayın" demektir. "**Ehli Şirkin ateşiyle aydınlanmayı istemeyin.**" sözü ise, hiç bir işinizde müşriklerle istişare etmeyin." demektir. Sonra Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* "Bunun tasdiki (doğrulayıcı delili) Allah-u Tealâ'nın kitabında mevcuttur." buyurarak, "**Ey İman edenler sizin dışınızdakilerden sırdaş edinmeyin, çünkü onlar size fenalık etmekten geri kalmazlar.**" mealindeki bu ayeti okudu. *(Beyhekî, Şuabul Iman:7/40, No:9375)*

Bilinmelidir ki, dini mübini islâma ters düşen herhangi bir kimseyi dost edinmek büyük bir fitne ve fesada yol açar, bundan dolayı ayeti celiledeki (بِطَانَةً) Bidane, haricîlerle de tefsir edilmiştir.

Buna göre ehli sünnet mezhebinden olan bir kimsenin diğer sapık yetmiş iki fırkadan her hangi biriyle dostluk etmesinin caiz olmadığı ortaya çıkmış olur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ulema buyurmuştur ki: "**Senin mezhebinin** (ehli sünnetin) **ve dininin dışında olan kişiyle, arkadaşlık etmen sana yakışmaz.**" Nitekim:

٩٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « اَلرَّجُلُ عَلٰى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ ».

96 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kişi dostunun dini üzeredir. O hâlde sizden biriniz kiminle dostluk edeceğine dikkat etsin.**" *(Ebu Davud, Edep: 19)*

(بِطَانَةْ) : İnsanın kendine sırdaş edindiği, güvendiği dosta denir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesiyle, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmekten nehyetmesini üç sebebe bağlamıştır.

1. Kâfirlerin, müminlere zarardan başka bir şey düşünmeyip, fitne ve fesadı müminlerden eksik etmemeleridir. Çünkü ayeti celiledeki (خَبَالْ) "**Habal**", fitne, fesat ve zarardır. Bundan anlaşıldığına göre hiç bir kâfir ehli imanın zarardan korunmasını arzu etmez, bilakis zarara uğramasına çalışmakta hiç bir şey eksik etmez.

2. Kâfirlerin, müminlerin zora düşmelerini sevmeleridir. Çünkü (عَنَتْ) "**Anet**," insanın başına gelen çok şiddetli meşakkattir.

3. Kafirlerin müminlere karşı olan düşmanlıklarını ağızlarıyla açıklamaları, kalplerinde gizledikleri kin ve nefretin ise daha büyük olmasıdır.

İşte bu sebeplere dayanarak Cenab-ı Hak müminleri sır verecek şekilde kâfirlerle dost olmaktan menetmiştir, zira insan dostunu ve düşmanını ayırdedemezse felâketten kurtulamaz.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Musel Eşarî *(Radıyallahu Anh)* bir zimmîyi (İslâm hükümetine vergi vererek müslümanların güvencesinde bulunan bir gayri müslimi) yanına katip almıştı, bir kere Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a bir mektup geldiğinde, Ebu Musa Hazretlerine, "Nerde senin katibin şu mektubu insanlara okusun." buyurunca, Ebu Musa, katibi için: "O, camiye girmez" dedi,

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* niçin camiye girmez yoksa cünüp müdür? diye sorunca, Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* : "O, hristiyandır." diye cevap verdi. Bunu duyan Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* onu bu işten menetti ve:

« لاَتُدْنِهِمْ وَقَدْ اَقْصَاهُمُ اللّٰهُ وَلاَتُكْرِمْهُمْ وَقَدْ اَهَانَهُمُ اللّٰهُ وَلاَتَأْمَنْهُمْ وَقَدْ خَوَّنَهُمُ اللّٰهُ »

"**Allah** (-u Tealâ) **onları uzaklaştırdığı hâlde sen onları yaklaştırma, Allah** (-u Tealâ) **onları alçak tuttuktan sonra sen onlara değer verme, ve Allah** (-u Tealâ) **onların hain olduklarını açıkladıktan sonra sen onlara güvenme.**" buyurdu

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« لاَ تَسْتَعْمِلُوا اَهْلَ الْكِتَابِ فَاِنَّهُمْ يَسْتَحِلُّوْنَ الرِّشَا وَاسْتَعِينُوا عَلَىٰ اُمُورِكُمْ وَعَلَىٰ رَعِيَّتِكُمْ بِالَّذِى يَخْشَوْنَ اللّٰهَ تَعَالَىٰ »

"Ehli kitabı alış veriş vesair muamelelerinizde kullanmayın, zira onlar rüşveti helâl kabul ederler, hem kendinizin hem de mesul olduğunuz kimselerin işlerini idare etmekte Allah-u Tealâ'dan korkan kişilerden yardım isteyin"

Bir kere Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a, burada Hire hristiyanlarından bir kişi var ki, kalemle ondan daha güzel yazan hiçbir kimse yok, onu sana yazıcı tutalım mı?" dediklerinde:

« لاَ اخُذُ بِطَانَةً مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ »

"Ben müminlerin gayri bir dost tutmam." buyurdu.

Bu izahattan sonra İmamı Kurtubî buyurmuştur ki, "Bu zamanda ise işler tersine dönmüştür. Şöyleki: Bir takım cahil ve ahmak idareciler, yahudi ve hristiyanlardan kâtip (yazıcı), emîn (kendisine güvenilen kişi), müsteşar (kendisine akıl danışılan kişi) ler edinerek onlara değerli mevkiler vermişler ve bu yüzden islâm âleminin başına telâfisi imkânsız zararlar açmışlardır.

Şu anda müslümanları idare mevkiinde bulunanlar, islâm âleminin başına gelen bu felâketlerden ibret alarak, kendilerine iyiliği emreden müslüman ve dindar sırdaşlar edinmeli, kendilerinin ve bütün müslümanların zararını isteyen kâfir ve münafıkları dost ve sırdaş tutmamalıdırlar.

٩٧ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا بَعَثَ اللّٰهُ مِنْ نَبِيٍّ وَلَااسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ اِلاَّ كَانَتْ لَهُ بِطَانَتَانِ بِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ وَبِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ فَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ ».

97 - Ebu Saidi Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ bir peygamber gönderdiği ve bir kimseyi halife yaptığı zaman, muhakkak onun iki nevi' sırdaşı olmuştur: Bunun biri ona ma'rufu** (hayır yolunu) **emreder ve onu o yola teşvik eyler durur. Öbürüsü de ona şerri emreder ve onu şerr üzerine teşvik eder durur. Ma'sum** (kurtulan) **olan ise Yüce Allah'ın** (fenalıklardan) **koruduğu kimsedir."** *(Buharî, Ahkâm:43, Kader:8, Tirmizî, Zühd:39, Neseî, Biat:32, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/237, 289, 3/39, 88)*

Burada şunu da ifade edelim ki, bazı kâfirlerin, müminlerden bazılarıyla olan dostluğuna binaen müminleri zarardan kurtarmaya çalışmaları bu ayeti celilenin beyanına zıt düşmez, çünkü ayeti kerimenin hükmü kâfirlerin umumu hakkında olduğundan, müstesnalar kaideyi bozmaz zira hüküm cinste aranır fertte aranmaz (hükümler daima geneldir tek bir kişiye ait olmaz).

Ayrıca kâfirlerin bazı müminlere iyilikleri, o müminin şahsını sevdiklerindendir yoksa imanını sevdiklerinden değildir. Zira kâfirle mümin arasında din düşmanlığı daima devam etmektedir.

Mevlâ Tealâ, bu ayeti celilenin sonunda," Eğer akıllıysanız biz size çok ayetler beyan ettik" buyurarak müslümanları, bu ayetleri inceden inceye düşünme hususunda akıllarını kullanmaya teşvik etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celileden anlaşılan, kişinin sırlarını taşıyan, kendi cinsinden (dininden)güvenilir bir kişi olmalıdır, zira çok kere kişi, sırrını, her hâlini denemediği bir kimseye açıklayarak insanlar arasında büyük bir sıkıntıya düşebilir. Şair ne güzel söylemiştir:

« اِنَّ الرِّجَالَ صَنَادِيقُ مُقَفَّلَةٌ * وَمَا مَفَاتِيحُهَا اِلاَّ التَّجَارِيبُ »

"Şüphesiz ki, insanlar kilitli sandıklardır.

Onların anahtarları ise ancak tecrübelerdir."

İmamı Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Bir müddet, bir evde veya bir yerde beraber kalarak, uzaklığında-yakınlığında, zenginliğinde-fakirliğinde, kendisini denemediğin veya onunla yolculuk yaparak, yahut alış-veriş yaparak, yada bir darda kalıp kendisine muhtaç olarak, tam manasıyla tanımadığın bir kişinin dostluğuna güvenme."

Eğer bütün bu durumlarda kendisinden memnun kaldığın birini bulursan, senden büyükse, onu kendine baba, küçükse evlât, yaşıtınsa kardeş edin.

Kardeşlerinin seni gıybet ettiğini duyarsan veya onlardan bir kötülük görürsen, onların işini Allah'a havale et kendini onlara karşılık vermekle meşgul etme ki, zararın daha da artmasın ve onlarla meşgul olarak ömrün zayi olmasın.

KAFİRLERİ DOST VE SIRDAŞ TUTMAMAK HAKKINDA AYET-İ KERİMELER:

« اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلاَ رَسُولِهِ وَلاَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١٦) »

"Yoksa siz, Allah (-u Tealâ) **sizden cihad edenlerle, Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş** (sır ortağı) **edinmeyenleri bilmeden** (siz böyle bir imtihan geçirip, iyiler ve kötüler seçilip karşılıklarını almadan başı boş) **bırakılacağınızı mı sandınız? Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan son derece haberdardır."** *(Tövbe Suresi :16)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا اٰبَاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٢٣) »

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir." *(Tövbe Suresi :23)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارىٰ اَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لاَيَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰالِمِينَ (٥١) »

"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin, zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden her kim onları dost tutarsa, şüphesiz ki, o da onlardandır. Muhakkak ki, Allah (-u Tealâ] zalim kavmi hidayet etmez." *(Maide Suresi :51)*

« وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَاءَ وَلٰكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ (٨١) »

"Eğer onlar, Allah'a, peygambere ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, onları (kâfirleri) dost edinmezlerdi. Lâkin onların çoğu fasık (yoldan çıkmış) lardır. " *(Maide Suresi :81)*

MÜMİNLERİN, KAFİR OLAN YAKINLARINI TERKETME HUSUSUNDA İBRAHİM *(Aleyhisselâm)* DAN VE ÜMMETİNDEN ÖRNEK ALMALARI GEREKTİĞİNİ İFADE EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِى اِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ اَبَداً حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ ... (٤) »

"İbrahim *(Aleyhisselam)* ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine demişlerdi ki: Muhakkak biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız, sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke zuhur etmiş (belirmiş) tir." *(Mümtehine Suresi:4'den)*

Mevlâ Tealâ, kâfirleri dost etmekten nehyetmesinin diğer sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

هَآ اَنْتُمْ اُولَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (١١٩)

KELİME MANASI (119)

(هَآ اَنْتُمْ) **Uyanın! sizler,** kimlersiniz? (اُولَآءِ) **o kişilersiniz ki,** (تُحِبُّونَ) **seversiniz,** kimi? (هُمْ) **onları,** (وَلَا يُحِبُّونَ) **onlar sevmezler,** kimi? (كُمْ) **sizi,** (وَتُؤْمِنُونَ) **halbuki siz inanırsınız,** neye? (بِالْكِتَابِ) **kitap cinsine,** (كُلِّهِ) **hepsine,** yani siz bütün kitaplara, dolayısıyla onların kitabına inandığınız hâlde, onların sizi sevmemeleri ve, sizin kitabınıza inanmamalarına rağmen siz onları nasıl sevebiliyorsunuz, (وَاِذَا لَقُو) **onlar** (o yahudi ve hristiyanlarla dostluk eden münafıklar) **kavuştuklarında,** kime?(كُمْ) **size,** yani sizinle karşılaştıklarında, (قَالُوا) **derler,** (اٰمَنَّا) **inandık,** (وَاِذَا خَلَوْا) **kendi başlarına kaldıklarında ise,** (عَضُّوا) **ısırırlar,** (عَلَيْكُمُ) **sizin aleyhinize** (sizden sebep), neyi? (الْاَنَامِلَ) **parmak uçlarını,** neden dolayı? (مِنَ الْغَيْظِ) **kinlerinden,** yani sizden ayrılıp birbirleriyle tenhada kaldıklarında ise, müslümanlığın yükselmesine mani olamadıkları için öfkelerinden parmaklarının uçlarını ısırarak teselli olmaya çalışırlar. (قُلْ) (Habibim! Yahudi ve hristiyanlarla dostluk eden o münafıklara) **de ki,** (مُوتُوا) **ölün,** neyle? (بِغَيْظِكُمْ) **kininizle,** yani, islâmın ve ehlinin artmasına karşı olan sizin bu öfkeniz, öleceğiniz zamana kadar devam etsin ve siz kendinizi sevindirecek bir şey görmeyesiniz veya kininiz sizi öldürecek derecede şiddetli olsun yani öfkenizle geberin gidin. (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (عَلِيمٌ) **hakkıyla bilicidir,** neyi? (بِذَاتِ الصُّدُورِ) **sadırların sahibini,** yani kalpte olan kötü niyetleri, binaenaleyh Ey düşmanlar! Allah-u Tealâ sizin müslümanlar hak-kındaki düşüncelerinizi tamamen bildiği için onları, peygamberi vasıtasıyla müslümanlara haber vererek, kendilerini uyandırır, dolayısıyla siz onlara hiç bir zarar veremezsiniz.

MEALİ ŞERİFİ (119)

(Ey müslümanlar!) **İşte siz** (kâfirlerle dostluk etme hususunda) **öyle** (hatalı) **kimselersiniz ki,** (aranızda olan akrabalık ve vatandaşlık gibi sebeplerden dolayı) **onları** (o kâfirleri) **seversiniz.**

Onlar ise (aranızdaki din ayrılığından dolayı) **sizi sevmezler. Halbuki siz kitab** (lar) **ın hepsine inanırsınız** (onlar ise sizin kitabınız olan Kuranı Kerim'e inanmazlar, artık nasıl olur da böyle din düşmanlarını seversiniz) **ve** (o münafıklar) **sizinle karşılaştıklarında "inandık" derler, kendi başlarına kaldıklarında ise, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar.**

(Habibim! o münafıklara) **de ki: "Kininizle geberin!"** (ölünceye kadar bu kininiz devam etsin, beklediğinizi bulamayın). **Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **göğüslerde bulunanı** (kalplerdeki her şeyi) **hakkıyla bilendir.**

İ Z A H A T

İmamı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilede üç şey zikretmiştir ki, bunlardan her biri müminin, müminden gayri dost ve sırdaş edinmesinin caiz olmadığının delilidir.

1. Müslümanların onları sevip, onların müslümanları sevmemesi,

İmamı Mufazzal *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki,. siz onları seviyorsunuz" demek, siz onların müslüman olmalarını seviyorsunuz demektir ki, bu onlar hakkında en büyük hayırdır.

Onlar ise sizi sevmiyor demek, sizin eski hâlinize dönerek kâfirlikte kalmanızı istiyorlar demektir ki, bunun sizi helâk edeceği aşikârdır.

Buraya, siz aranızdaki süt ve kan bağından dolayı onları seviyorsunuz, onlar ise müslüman olduğunuz için sizi sevmiyorlar diye de, mana verilmiştir.

Ebu Bekri Esam *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Siz onları seviyorsunuz demek, onları belâ ve musibetlere atmak istemiyorsunuz, Onlar sizi sevmiyor demek ise, sizi afet ve mihnetlere uğratmak istiyorlar ve sizin başınıza belâ gelmesini dört gözle bekliyorlar demektir.

Burada en uygun bir mana da siz onlarla samimiyet kuruyor ve onlara bazı sırlarınızı ifşa ediyorsunuz, onlar ise size hiç bir sırlarını vermiyorlar şeklinde verilmiştir.

2. Müslümanların bütün kitaplara inanıp, onların ise inanmamaları,

Mevlâ Tealâ, müminlere hitaben: **"Siz bütün kitaplara inanıyorsunuz."** kavli şerifiyle: "Siz onlara indirilen bütün kitaplara inandığınız hâlde, onlar size kızmakta, onlar sizin kitabınızdan hiç bir şeye inanmadıkları hâlde siz onları sevmektesiniz. Bu nasıl bir iştir ki, onlar batıl davalarına, sizin hak davanıza sarıldığınızdan çok sahip çıkmışlardır." buyurmak istemiştir.

3. Birbirleriyle tenhada kaldıklarında müminlere karşı düşmanlıklarından parmak ısıracak derecede nefretlerini açıklamalarıdır.

Mevlâ Tealâ'nın, ayeti celilenin sonunda habibine hitaben: "**De ki öfke nizle ölün.**" kavli şerifi onların, müslümanlara karşı olan kinleriyle helâk oluncaya kadar bu kinlerinin artmasına dair bedduadır ki bundan maksat: Onların bu kinine sebep olacak olan islâmın kuvveti, ehlinin izzeti ve onların alçaklıklarının artmasıdır.

Dolayısıyla ayeti celiledeki ölün emrinden maksat lânet ve bedduadır., yoksa icabî (emrolunan şeyin hemen meydana gelmesini gerektiren) bir emir değildir, öyle olsaydı o anda kâfirlerin hepsi ölürlerdi.

Mevlâ Tealâ, ayeti celilenin sonunda: "**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **göğüslerde olanı bilendir.**" buyurarak, habibine: "Sen onlara, yalnız kaldıklarında, müslümanlara karşı öfkelerinden dolayı gizlice parmak ısırdıklarını bildirdikten sonra, şunu da ifade et ki:

"Şüphesiz Allah-u Tealâ aranızda gizlediğiniz bu gibi hâllerinizden daha da gizli olan, kalplerinizdeki bütün kötü niyetlerinizi de hakkıyla bilmektedir. dolayısıyla hiç bir sırrınızın ona gizli kalacağını asla zannetmeyin." buyurmak istemiştir.

MÜNAFIKLARIN MÜMİNLERLE KARŞILAŞTIKLARINDA İNANDIK DEDİKLERİ, YALNIZ KALDIKLARINDA İSE, İNKAR KUSTUKLARINI AÇIKLAYAN BİR AYET-İ KERİME:

« وَ اِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ (١٤) »

"**Onlar iman edenlere rastladıklarında** (yalandan): **Biz de** (sizin inandığınız gibi) **inandık. derler. Şeytanlarıyla** (inatçılıkta şeytan gibi olanyahudi arkadaşlarıyla) **tenhada kaldıklarında da: Muhakkak biz** (inanç ve itikatta) **sizinle beraberiz,** (mü'minlerle beraber olup onlara imanımızı açıklayarak) **biz ancak** (onlarla) **alay edicileriz, derler.**" *(Bakara Suresi:14)*

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin bazı kötü sıfatlarını beyan ettikten sonra, bütün bu kötülüklerin, müslümanlara karşı olan kıskançlıklarından kaynaklandığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَاِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ (١٢٠)

KELİME MANASI (120)

(اِنْ تَمْسَسْ) **Eğer dokunacak olursa,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (حَسَنَةٌ) **bir iyilik,** yani birbirinizi sevmek, birleşmek ve düşmanlarınıza galip olmak gibi bir takım nimetler size nasibolsa, (تَسُؤْ) (bu iyi hâliniz) **mahzun eder** (üzer ve kızdırır) kimi? (هُمْ) **onları,** (وَاِنْ تُصِبْ) **ve eğer isabet edecek olsa,** kime?(كُمْ) **size,** ne? (سَيِّئَةٌ) **bir fenalık,** yani ihtilâfa düşmek ve yenilmek gibi bir takım musibetler başınıza gelecek olsa, (يَفْرَحُوا) **sevinirler,** neyle? (بِهَا) **onunla,** (وَاِنْ تَصْبِرُوا) **eğer sabrederseniz,** yani Ey müslümanlar! eğer onların düşmanlıklarına veya Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarındaki zorluklara tahammül ederseniz, (وَتَتَّقُوا)**ve sakınırsanız,** yani Allah-u Tealâ'dan korkarak onun yasaklarından kaçınırsanız, (لَا يَضُرُّ) **zarar vermez,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (كَيْدُهُمْ) (**onların hileleri,** neyle? (شَيْئًا) (zarardan) **hiç bir şeyle,** yani sizler sabır ve takvanız sebebiyle Allah-u Tealâ'nın koruması ve yardımına mazhar olduğunuz için onların hilekârlıkları, size azıcık bir zarar bile veremez. (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (بِمَا) **o şeyleri ki,** (يَعْمَلُونَ) **işliyorlar,** yani kâfirlerin yaptıkları hileleri, (مُحِيطٌ) **kuşatıcıdır,** yani ilmi ezelisiyle çepeçevre kuşatmıştır, dolayısıyla onlara gereken cezayı verecektir.

MEALİ ŞERİFİ (120)

Eğer size bir iyilik dokunur (nasibolur) **sa,** (bu) **onları üzer, Şayet size bir kötülük isabet eder** (başınıza gelir) **se, onunla sevinirler. Eğer sabreder ve** (Allah-u Tealâ'dan) **korkarsanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **onların yaptıklarını** (ilmiyle çepeçevre) **kuşatıcıdır.**

İ Z A H A T

İmamı Fahrurrazi'nin beyanına göre, ayeti celilede geçen (حَسَنَةٌ) hasene'den maksat, beden sıhhati, geçim bolluğu, ganimet mallarının elde edil-

mesi, düşmanlara galibiyet, eş dost arasındaki sevgi ve kaynaşmanın devamı gibi dünya menfaatleridir.

(سَيِّئَةٌ) Seyyie'den murat ise: bunların zıddı olan, hastalık, fakirlik, mağlubiyet, akraba arasında nefret, öldürülme, yağmalanma ve baskına uğrama gibi hâllerdir ki, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesiyle, kâfirlerin, müminlere ulaşan her hangi bir iyilik sebebiyle çok üzüldüklerini, sayılan kötülüklerden biriyle karşılaştıklarında ise çok sevindiklerini açıklamıştır.

Bu açıklamadan sonra ise, Allah-u Tealâ, emirlerini yerine getirmeye sabredip, bütün yasaklarından sakınan kimselerin, Allah-u Tealâ'nın hıfzı (koruması) nda olduğunu, dolayısıyla kâfirlerin yaptığı hilelerin onlara asla zarar veremeyeceğini bildirmiştir. Çünkü Allah-u Tealâ:

« وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (٥٦) »

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" *(Zariyat Suresi : 56)* ayeti kerimesinde açıklamakta olduğu gibi, insanları ve cinleri ancak kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır.

Dolayısıyla, Allah-u Tealâ'ya vermiş olduğu kulluk sözünü yerine getirenleri bütün afet ve felâketlerden korumayarak, rububiyet ahdini (ilâhî sözünü) yerine getirmemekten Allah-u Tealâ son derece münezzehtir. Nitekim:

« ... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ...(٣) »

"Kim Allah (-u Tealâ) **dan korkarsa,** (Allah-u Tealâ) **ona** (bütün sıkıntılarından) **bir çıkış yolu yaratır ve onu beklemediği taraftan rızıklandırır."** *(Talâk Suresi: 2 . ve 3. den)* ayeti celileleriyle de Allah-u Tealâ takva sahiplerine kendilerini sevindirecek bütün nimetleri ulaştıracağını vaadetmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesiyle müminlerin başına gelen musibetlere bu derece sevinen ve zaferlerine bu kadar üzülen kâfirlerin hiç bir işte, özellikle dünya ve ahiretin temeli olan cihat gibi mühim bir meselede dost ve sırdaş edinilmeye asla lâyık olmadıklarını ifade etmiştir.

Zira onların müslümanlara karşı olan düşmanlıkları kıskançlıklarından kaynaklanmaktadır ki, bunun hiçbir ilâçla giderilmesi mümkün değildir.

Nitekim şair ne güzel söylemiştir:

« كُلُّ الْعَدَاوَةِ قَدْ تُرْجَى إِفَاقَتُهَا * إِلَّا عَدَاوَةَ مَنْ عَادَاكَ مِنْ حَسَدِ »

"Bütün düşmanlıkların giderilmesi umulur da, kıskançlığından dolayı sana düşmanlık edenin adaveti müstesna."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hasüd (kıskanç) kişiye karşılık vermemek onu yenmenin en iyi yoludur. Nitekim Zemahşerî'nin belâgatlı sözlerindendir:

« مَا قُدِعَ السَّفِيهُ بِمِثْلِ الْاِعْرَاضِ * وَمَا اُطْلِقَ عِنَانُهُ بِمِثْلِ الْعِرَاضِ »

"Ahmak kişi, kendisine yüz vermemek gibi, hiç bir şeyle engellenmemiş, kendisine karşılık verilmek gibi hiçbir şeyle de dizgini salınmamıştır." Yani cahil bir insana karşılık verdikçe onu kendine daha çok saldırtmış olursun. Ondan yüz çevirip hiç cevap vermeyince ise, eziyetinden kurtulursun.

Söylenen şu beyit ne kadar güzeldir:

« اِصْبِرْ عَلَىٰ مَضَضِ الْحَسُودِ * فَاِنَّ صَبْرَكَ قَاتِلُهُ

وَالنَّارُ تَأْكُلُ نَفْسَهَا * اِنْ لَمْ تَجِدْ مَا تَأْكُلُهُ »

"Kıskanç kişinin verdiği eziyetlere sabret,

Çünkü senin sabrın mutlaka onu öldürecektir

Ateş yiyecek bir şey bulamazsa

Elbette kendini yiyecektir."

Hukema (hikmet sahibi âlim kişiler) buyurmuştur ki: "Seni kıskanan kişiyi rezil etmek istersen, faziletler elde etmeye çok çalış."

Şu bilinsin ki, hâlden anlamayan cahil kişilere karşılık vermekle meşgul olmayıp, onlarla hoş geçinmeye çalışmak bütün salih kulların âdetlerindendir.

İbrahim İbni Ethem *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, bir ara arkadaşlarından bir toplulukla beraber bulunmaktaydı, gündüzleri çalışıp, onlara infakta bulunurdu, geceleri ise, bir yerde toplanıp iftar ederlerdi, fakat İbrahim Ethem hazretleri akşam işten dönerken biraz gecikirdi.

Arkadaşları bir gece aralarında: "Gelin biz, o gelmeden iftar edelim de bundan sonra daha çabuk gelsin." diyerek, iftar edip uyudular. İbrahim Ethem Hazretleri döndüğünde onları uykuda bulunca kendi kendine: "Zavallı miskinler her hâlde yiyecek bulamadıklarından aç uyudular." diyerek, bir miktar unu hamur yapıp, ateşi tutuşturmaya başladı, o arada küle üfleyince onlar uyandılar ve İbrahim Ethem Hazretlerini, elini yere koymuş, ateşi üfler bir vaziyette bulunca, kendi kendilerine: "Bu saatte gelmiş bizi rahatsız ediyor." diye düşündüler.

O zaman İbrahim Ethem Hazretleri: "Belki yiyecek bir şey bulamadınız da aç uyudunuz diye sizi uyandırmak istedim, yemek de şimdi pişer." deyince, birbirlerine: "Görüyor musunuz biz ne yaptık, o ne yapıyor?" dediler.

Zünnûn *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki:

« لاَ تَصْحَبْ مَعَ اللهِ اِلاَّ بِالْمُوافَقَةِ * وَلاَ مَعَ الْخَلْقِ اِلاَّ بِالْمُناصَحَةِ

وَلاَ مَعَ النَّفْسِ اِلاَّ بِالْمُخالَفَةِ * وَلاَ مَعَ الشَّيْطانِ اِلاَّ بِالْعَداوَةِ »

"**Allah** (-u Tealâ) **ile ancak muvafakat üzere** (her işte onun emirlerine uyarak) **yaşa,**

İnsanlarla ise, ancak iyiliklerini isteyerek geçin,

Nefisle de ancak muhalefet üzere ol (daima ona karşı gel),

Şeytanla ise ancak düşmanlık üzere bulun."

Büyüklerden biri şöyle anlatıyor: Bir kere ben Mekke-i Mükerreme'de bulunduğum sırada, Beytullahı tavaf eden bir fakir gördüm. Cebinden bir kağıt parçası çıkarıyor ona bakıp yürüyordu, ertesi gün yine aynı yaptı. Onu bir kaç gün gözlediğimde hep aynı yaptığını gördüm.

Günlerden bir gün yine tavaf etti, o kağıdı çıkarıp baktıktan sonra, biraz uzaklaşıp ölü olarak yıkıldı, ben hemen yanına gidip cebinden o kağıdı çıkarttığımda o kağıtta:

« وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَاِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا . . . (٤٨)

"**Rabbinin hükmüne sabret çünkü şüphesiz sen gözlerimizin önündesin**" *(Tur Suresi: 48)* ayeti celilesinin yazılı olduğunu gördüm.

٩٨ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِى وَصِيَّتِهِ لاِبْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) : « اِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَعْمَلَ لِلّٰهِ بِالرِّضىٰ فِى الْيَقِينِ فَافْعَلْ وَاِلاَّ فَفِى الصَّبْرِ عَلىٰ مَا تَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ ».

98 - Resulullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* in, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya şöyle vasiyet ettiği rivayet edilmiştir: "**Eğer sen şüphesiz Allah için rıza ile** (onun rızasına uygun) **amel etmeğe güç bulursan, böylece yap, bunu yapmazsan istemediğin şeye sabretmende çok büyük hayır vardır.** " *(Ruhul Beyan 2/ 82)*

Bu hadisi şeriften de anlaşıldığına göre zorluklara katlanmak, nefse muhalefet etmek, şehvet ve lezzetleri terketmek, fakirliğe ve istenmedik hâllere sabretmek, Selef-i Sâlihînin âdetlerindendir.

Nefsi emmareye tabi olanların ağızlarından bu gibi hayırlı kişilere karşı itirazlar ortaya çıkmaktaysa da, hakikatta bu zarar kendilerine aittir. Mevlâ Tealâ nın dostlarıysa, onların bu eziyetlerinden dolayı Allah-u Tealâ katında sevap ve mükâfata nail olacaklardır.

Bütün insanların eşit olmayıp, iyi ve kötü olarak ikiye ayrılmaları, halis (karışıksız) bir hayırdır ki, akıllı kişiler bundan ibret almakta ve bu sayede nefislerini temizlemektedirler.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri'nin, kâfirlerin amellerini ihatasından maksat: İlminin kuşatmasıdır, zira ihata, bir şeyi dört bir yanından kaplamak manasında olduğu için cisimlere mahsustur. Allah-u Tealâ ise, cismiyetten münezzeh olduğu için bu ihata (kaplama) nın ilmen olduğunu söylemek aklen ve şeran vaciptir.

Mevlâ Tealâ, sabır ve takva üzere olan kimseleri düşmanlarının şerrinden muhafaza edeceğini açıkladıktan sonra, ehli islâma bil fiil yardım ettiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١٢١)

KELİME MANASI (121)

(وَاِذْ غَدَوْتَ) (Habibim!) **hatırla o vakti ki, sabahleyin** (erkenden) **çıkmıştın,** nereden? (مِنْ اَهْلِكَ) **ehlinden** (ailenin yanından), ne olduğun hâlde? (تُبَوِّئُ) **yerleştirdiğin hâlde,** kimi? (الْمُؤْمِنِينَ) **müminleri,** nerelere? (مَقَاعِدَ) **yerlerine,** ne için? (لِلْقِتَالِ) **muharebe için,** bu mana, câr ve mecrûrun yani (لِلْقِتَالِ) in, (تُبَوِّئُ) kelimesine taalluk etmesine göre verilmiştir. (لِلْقِتَالِ), (مَقَاعِدَ) in sıfatı olan gizli bir mutaallaka da taalluk edebilir ki, o zaman mana: **"Sen müminleri muharebeye elverişli olan mevzilere yerleştiriyordun."** demek olur. *(Alûsî)* (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (سَمِيعٌ) **ziyade işiticidir,** yani sözlerinizi tam manasıyla duyandır, (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani niyetlerinizi hakkıyla bilendir.

MEALİ ŞERİFİ (121)

Hani sen sabah (erkenden) **müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek üzere ailenden** (refikan Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın yanından ayrılıp Medine-i Münevvere'den) **çıkmıştın ve Allah** (-u Tealâ) **hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Taberî'de zikredildiğine göre, bu ayeti celile, Uhud muharebesinin başlangıcını açıklamış ve bundan evvelki ayeti celilede zikredilen, düşmanların hilelerinin müminlere zarar veremeyeceğini ispat etmiştir.

Beyzâvî, Fahrurrazî, ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede geçen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehlinden maksat: Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dır. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sel-*

lem) Uhud günü Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın evinden çıkmış ve yaya olarak Uhud'a kadar gidip harp mevkilerini tayin ederek askerlerine hazırlamıştır.

Dolayısıyla, Bu ayeti celile, Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın Efendimiz *(Sallallahu aleyhi ve sellem)* in ehli olduğunun açık delilidir. Mevlâ Tealâ:

« . . . وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ (٢٦) . . . »

"Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara (yakışır)." *(Nur suresi:26'dan)* buyurduğuna göre, Aişe anamızın bütün çirkinliklerden tertemiz olduğuna bu ayeti celile ayrıca delildir.

Nitekim Mevlâ Tealâ, Nuh *(Aleyhisselâm)* a hitaben:

« . . . إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ (٤٦) . . . »

" O (oğlun), **asla senin ehlinden değildir.**" *(Hud Suresi:46'dan)* buyurdu. Lut *(Aleyhisselâm)* ın ailesi de böyledir.

UHUD MUHAREBESİNİN BAŞLANGICI

Süyûtî, Beğavî, Kurtubî, Ebussuud, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bedir günü Kureyş kâfirlerinin ekserisi öldürülüp, çok azı Mekke'ye dönebilmişti, o arada Ebu Süfyan da büyük bir kervanla Mekke-i Mükerreme'ye dönmüştü. Bunu gören Abdullah İbn-i Ebî Rebîa, Ikrime İbn-i Ebi Cehl, Saffân İbn-i Ümeyye ve Bedir günü babaları oğulları ve kardeşleri öldürülen diğer bir takım kimseler, Ebu Süfyan ve O kafilede ticaret malı olan diğer kimselere müracaat ederek, "Ey Kureyş cemaatı! Şüphesiz Muhammed sizin en hayırlılarınızı öldürmüştür, ne olur bu mallarınızla onunla harbetmemiz için bize yardımcı olun da intikamımızı alalım." dediklerinde,

Ebu Süfyan ve adamları bunu kabul ettiler. Böylece Kureyş çok ciddi bir şekilde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harb için asker yığmaya başladı. Kinane oğullarından ve Tihame ehlinden bir takımları da onlara iltihak etti. Ebu Süfyan Utbe kızı Hind'le beraber ordunun başına geçti, diğer bir takımlarıda yanlarına kadınlar almışlardı.

Müşrikler çarşamba günü Uhud'a geldiklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* eshab-ı kiram'la istişarede bulundu, bu istişareye münafıkların reisi olan Abdullah ibni Übeyy ibni Selûl'ü de çağırdı ki ondan evvel hiç bir istişareye onu çağırmazdı, bu istişarede Abdullah ibni Übeyy ve ensar-ı kiram'in ekserisi:

"Ya Resulallah Medine'de dur, düşmanlara karşı çıkmak için Medineden ayrılma, vallahi! biz Medineden hangi bir düşmana karşı çıktıysak mutlaka yenildik, biz Medinede iken düşman üzerimize geldiğinde mutlaka galip geldik ki, şimdi sen de aramızdasın mutlaka galip geliriz,

Eğer Uhud'da kalırlarsa, çok kötü bir şekilde hapsolmuş olurlar, Medineye girerlerse, erkekler onların karşısına çıkıp yüz yüze harbederler, kadınlar ve çocuklar da onları taşlarlar. Dönerlerse de umduklarını bulamadan dönmüş olurlar." dediler.

Sahabe-i Kiramdan bazıları ise: "Ya Resulallah bizi şu köpeklere karşı harbe çıkart ki, bizim onlardan kortuğumuzu zannetmesinler." dediler.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise:

٩٩ - « اِنّي رَأَيْتُ بَقَراً تُنْحَرُ وَرَأَيْتُ فِي ذُبَابِ سَيْفِي ثَلْماً وَرَأَيْتُ اَنّي اَدْخَلْتُ يَدِي فِي دِرْعٍ حَصِينَةٍ فَاَوَّلْتُهَا الْمَدِينَةَ فَاِنْ رَأَيْتُمْ اَنْ تُقِيمُوا بِالْمَدِينَةِ وَتَدَعُوهُمْ حَيْثُ نَزَلُوا فَاِنْ اَقَامُوا اَقَامُوا بِشَرِّ مُقَامٍ وَاِنْ هُمْ دَخَلُوا عَلَيْنَا قَاتَلْنَاهُمْ فِيهَا »

99 - "**Muhakkak ben rüyamda, etrafımda kesilmiş bir sığır sürüsü gördüm, kılıcımın keskin tarafında ise bir kırıklık gördüm ve bunu bozguna uğrayacağımıza yordum.**" (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Rüyadaki kesilmiş sürüyü Uhud'da şehit olacak sahabelerle, kılıcının ucundaki kırıklığı da ehli beytinden amcası Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın şehadetiyle tabir etmiştir).

Ve yine rüyamda ben elimi sağlam bir zırhın içine soktuğumu gördüm, o zırhı Medine-i Münevvere ile tevil ettim (yorumladım), **isterseniz Medinede durup onları kondukları yerde terkedin dururlarsa kötü bir şekilde dursunlar, üzerimize gelirlerse Medine-i Münevverede onlarla harbederiz.**" *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/303, Kurtubî:4/119)* buyurarak Medine-i Münevvere'den çıkmak istemediğini ifade ettiyse de,

Bedir muharebesinde şehit olamayıp Uhud muharebesinde şehit olacak olan bir takım müslümanlar: "Ya Resulallah ne olur bizi düşmanlarımıza karşı çıkar diye ısrar ettiler, hatta Numan İbni Malik el ensarî *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah beni cennetten mahrum etme seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, elbette cennete gireceğim." dedi,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :(بِمَ ؟) "**Neyle gireceksin?**" buyurunca, O: "(اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلهَ اِلاَّ اللهُ) sözümle ve harpten kaçmayıp şehit olmamla." diyerek, Uhud'a çıkmak isteğini dile getirdi.

Onların bu ısrarı üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın hücresine (odasına) girdi zırhını ve silâhını kuşanarak dışarı çıkınca, kâfirlere karşı çıkılması görüşünde olanlar pişman olup, "Ne kötü bir iş yaptık, Resulullaha vahiy geldiği hâlde biz ona akıl vermeye kalkıştık." diye düşünerek, "Ya Resulallah! Sen bildiğin gibi yap." dediklerse de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٠٠ - « مَا يَنْبَغِي لِنَبِيٍّ إِذَا لَبِسَ لَأْمَتَهُ أَنْ يَضَعَهَا حَتَّىٰ يُقَاتِلَ »

100 - "**Zırhını giyen bir peygamberin harbetmedikçe onu bırakması, asla uygun olmaz.**"*(Süyûtî, Dürrül Mensur::2/304)* buyurdu.

Müşrikler Çarşamba ve Perşembe günü Uhud da durdular Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Cuma günü namazdan sonra, Ensar-ı kiramdan o gün ölen bir kişinin cenaza namazını kıldırıp, bin kişilik islâm ordusuyla birlikte, Uhud'a doğru yola çıktı. Ve sabrettikleri takdirde fethi onlara vaadetti. İbni Ümmi Mektum *(Radıyallahu Anh)* hazretlerini de namaz kıldırmak için Medine-i Münevvere'de görevlendirdi.

Medine ile Uhud arasında şavt denen yere vardıklarında Medine ehlinin eskilerinden olan münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onun Medineden çıkmama hususundaki görüşüne uymamasından ağırlanarak, çok üzüldüğünden, kavmine hitaben "Muhammed çocuklara uydu bana karşı geldi, Ey kavmim! burada kendimizi ve çocuklarımızı neden sebep gözgöregöre öldürtelim!" diyerek ordudan kendisi gibi münafık ve şüpheci olan üç yüz kişiyle beraber geri döndü.

Benî Seleme'nin kardeşi Abdullan ibni Amr, peşlerine düşerek, "Ey kavim! Düşman karşısında kendi milletinizi ve peygamberinizi yardımsız bıraktığınızı Allah için size hatırlatıyorum." dediyse de,

Abdullah İbni Übeyy: "Sizin harbedeceğinizi bilsek elbette sizi onlara bırakmayız, lâkin burada bir harp çıkacağını zannetmiyorum." dedi.

Onların kesinlikle dönmek istediklerini gören Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* : "Ey Allahın düşmanları! Allah sizi rahmetinden uzak etsin, muhakkak ki Allah-u Tealâ peygamberini size muhtaç etmeyecektir." diyerek onları terketti.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*geri kalan askerlerle beraber hicretin üçüncü senesi, Şevval ayının yarısında cumartesi sabahı Uhud'un eteklerine vardılar. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, askerleri muharebe için saf saf dizmeğe başladı. Öne çıkan bir kişi gördüğünde ona geri git diyerek safları düzeltiyordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ordusuyla beraber vadinin kenarına yerleşmiş kendisinin ve askerinin sırtını dağa çevirmişti ve:

١٠١ - « لَا يُقَاتِلُ أَحَدٌ حَتَّىٰ نَأْمُرَهُ بِالْقِتَالِ »

101 - "**Biz muharebeyi emretmedikçe kimse harbe başlamasın.**" *(Alusî:4/42)* buyurdu.

Okçuların başına Abdullah ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ı kumandan olarak tayin etti. O gün o, beyaz elbiseleriyle tanınmaktaydı. Okçular elli kişiydiler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara:

١٠٢ - « اِنْضَحُوا عَنَّا بِالنَّبْلِ وَلاَ تَبْرَحُوا مَكَانَكُمْ فَاِذَا عَايَنُوكُمْ وَوَلَّوْكُمُ الْاَدْبَارَ فَلاَ تَطْلُبُوا الْمُدْبِرِينَ وَلَنْ نَزَالَ غَالِبِينَ مَا ثَبَتُّمْ فِى مَكَانِكُمْ »

"**Oklarınızla düşmanı bizden defedin** (taki arkamızdan gelemesinler) **yerinizden ayrılmayın düşman sizi görüp arka vererek kaçarlarsa, kaçanların peşine düşmeyin, siz yerinizde durduğunuz müddetçe daima galip olacağız,** " *(Tefsiri Ebis Suud:2/78, Ruhul Buyan:2/88)* buyurdu.

Bu muharebede efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iki zırh içinde harbe girdi, sancağı Musab ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* a teslim etti, derken harp başladı, müşriklerin bir anda bozguna uğradığını gören okçular, bu vakanın da Bedir muharebesi gibi olmasını ümit ederek kaçanların peşine düştüler ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in durmalarını emrettiği mevzii terkettiler. Sonra da ganimet derdine düşerek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmiş oldular.

Allah-u Tealâ da bir daha Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet edemesinler ve Bedir günündeki galibiyetlerinin ancak Allaha ve Resulullaha itaatları bereketiyle olduğunu, Allah-u Tealâ, onları düşmanlarıyla başbaşa bıraktığında ise, düşmanlarına karşı duramayacaklarını anlasınlar için, müşriklerin kalplerinden korkuyu aldı, üç bin kişi olan kâfirler bir anda toplanıp, müminlere hamle yaptılar.

İslâm ordusu bir anda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafından dağıldı, yanında ensardan yedi kişi, Kureyşten ise iki kişi kaldı. bunu gören kâfirler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i öldürmeyi kastederek mubarek başını yardılar ve dört dişini kırdılar.

Muhacirlerden birisi şöyle anlatıyordu: "Uhud muharebesinde bulunduğumda her taraftan yağmur gibi ok yağdığına, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ise onların ortasında olduğu hâlde hiç birinin kendisine isabet etmediğine şahit oldum.

Yine orada Abdullah ibni Şihap ez Zührî: "Bana Muhammedi gösterin diye bağırıp duruyordu, halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun yanında tek başına durduğu hâlde onu göremiyordu.

O zaman Safvan ona: "Ne bağırıp duruyorsun Muhammed yanında durduğu hâlde görmüyor musun diye sitem ettiğinde: "Vallahi ben onu görmedim, Allah-u Tealâ'ya yemin ederim ki O bizden kurtarılmıştır, dört kişi onu öldürmeye karar vererek aramaya çıktıysak da hiç birimiz ona ulaşamadık" diye cevap verdi. Bu ise meleklerin korumasındandı.

Muhammed ibni İshak buyurmuştur ki: "Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafından bütün asker dağılıp bir kaç kişi kaldığında Sa'd ibni Malik ok atarak Efendimizi muhafazaya çalışıyor, bir genç delikanlı da ona devamlı ok hazırlıyordu, ne zaman oku bitse o yine oklar getirip: "Ey Eba

İshak! at, at!" diyordu. Harp bittiğinde o delikanlının kim olduğu araştırıldıysa da, onu tanıyan kimse çıkmadı.

Sa'd ibni Ebî Vakkâs *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağında ve solunda bembeyaz elbiseli iki zat (Cibril ve Mikail *(Aleyhimesselâm)* ı) gördüm ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i son derece müdafaa ediyorlardı, ne o günden evvel , ne de sonra onları hiç görmemiştim."

Rivayete göre Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında Hazreti Talha *(Radıyallahu Anh)* bulunuyordu, O, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i eliyle muhafazaya çalışırken iki parmağını kaybetti ve yirmidört yerinden yaralandı.

Ebu Said el Hudrî'nin babası Malik ibni Sinan*(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaralarından kan emerek temizliyordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in miğferinin iki halkası mubarek yüzüne geçmişti, Ebu Ubeyde ibnül Cerrah *(Radıyallahu Anh)* dişleriyle ısırarak onları çıkardı.

Bu arada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* baygınlık geçirince, hazreti Talha *(Radıyallahu Anh)* onu yüklenerek geri geri dağa sığınmağa çalışıyordu, giderken müşriklerden kime rastlasa, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i kenara koyup, onlarla muharebe ediyor sonra tekrar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sırtına alıp, selâmete çıkarıyordu.

Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اَوْجَبَ طَلْحَةُ » – ١٠٣

103 - "**Talha** (cenneti kendisine) **vacip etti.**" *(Ruhul Beyan:2/88)* buyururdu.

Bu arada İslâm ordusu içinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürüldüğüne dair bir şayia çıktı, Ensar-ı Kiramdan bir kişi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i miğferinin içinde gözlerinden tanıyarak: "İşte bu Resulullahtır" diye ilân edince, muhacir ve ensar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafında toplandı,

O gün müminlerden yetmiş iki kişi şehadet şerbetini içti, en büyük şerefe ise, Seyyidüşşüheda (şehitlerin efendisi olan) Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* nail oldu.

Allah-u Tealâ Hazretleri ayeti celilenin sonunda, "**Allah-u Tealâ hakkıyla işitendir ve hakkıyla bilendir.**" buyurarak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu muharebe hususunda eshabı ile istişare yaptığında herkesin sözlerini çok iyi duyduğunu, ve sözlerindeki niyetlerini çok iyi bildiğini açıklamıştır.

إِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا ۙ وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ
فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ
أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ
مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰ ۚ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا
يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾
وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۚ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ
طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾
لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ
لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً ۖ
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾
وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde, sahabe-i kiramdan bazılarının münafıkların sözlerine aldanarak geri dönmek istediklerini, fakat kendisinin onları muhafaza ederek, bu karardan caydırdığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلاَ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (١٢٢)

KELİME MANASI (122)

Sabahleyin ehlinden ayrıldığın vakitten bedel, (اِذْ هَمَّتْ) **kastettiği vakti hatırla,** kim? (طَائِفَتَانِ) **iki taife** (zümre), kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neyi kastettiler? (اَنْ تَفْشَلاَ) **zaaf göstermelerini,** yani o vakit sizden iki zümre münafıkların sözlerine aldanarak harpten korkup cihat meydanını terketmeyi kastetmişlerdi. (وَاللّٰهُ) **halbuki Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (وَلِيُّهُمَا) **o iki fırkanın velisi** (yardımcısı, muhafızı ve içlerine gelen korkuya tabi olmaktan kurtarıcısı) **idi.** (وَعَلَى اللّٰهِ) **ve ancak Allah** (-u Tealây) **a,** (فَلْيَتَوَكَّلِ) **tevekkül etsin** (güvenip dayansın) kim? (الْمُؤْمِنُونَ) **müminler.**

MEALİ ŞERİFİ (122)

O zaman içinizden iki zümre zaaf göstermeyi kastetmişti. Halbuki Allah (-u Tealâ) **onların veli** (dost ve yardımcı) **ları idi ve müminler ancak Allah** (-u Tealây) **a tevekkül etsin** (güvensin) **ler.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen iki taifeden maksat, ensarı kiramdan iki kabiledir ki, bunlar Hazreç'ten Seleme oğulları, Evs'ten de Harise oğullarıdır. Bunlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ordusunun iki kanadını teşkil etmekteydiler.

Reisül Münafıkın Abdullah ibni Übeyy'e uyarak geri dönmek istedilerse de Allah-u Tealâ kendilerini bu kötü kararlarından muhafaza ederek onların kalplerine metanet, vücutlarına kuvvet vermesiyle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayrılmadılar.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Câbir *(Radıyallahu Anh)* buyururdu ki: "**Bu ayeti celile, bizim** (Seleme oğullarıyla, Harise oğullarının) **Uhud muharebesinde korkup kaçma isteğimizi açıkladığı hâlde, ben bunun inmemesini istemezdim, zira bu ayeti celilede Allah-u Tealâ bizim velimiz olduğunu açıklamıştır ki, bu herşeyden üstündür.**"

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Bu ayet-i celileden anlaşıldığına göre, insan başına gelen afet ve musibetleri, Allah-u Tealâ'ya tevekkül ederek, defetmeli ve bu tevekküle sarılarak, feryat etmemelidir.

Sehl ibni Abdillah et Tüstürî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, bütün ilimler, taabbüdün (ibadet ve taatta bulunmanın) en edna (aşağı) bir kapısıdır. Bütün ibadet ve taabbüdler de vera'(haram ve şüphelilerden sakınman) ın en edna bir kapısıdır. Bütün vera'lar da zühdün (dünyadan soğukluğun) en edna bir kapısıdır. Zühdün tamamı ise, tevekkül'ün (Allah'a güvenmenin) en edna kapısıdır.

Yine Sehl hazretleri buyurmuştur ki, Mütevekkil (tevekkül eden) in alâmeti üçtür:

1. İstemez: kimseden bir şey istemez
2. Reddetmez: istemediği hâlde gelen bir şeyi geri çevirmez,
3. Hapsetmez: elinde olanları saklamaz,

İbrahim Havvâs *(Rahimehullah)* tevekkülde son derece ileri olduğu hâlde, iğnesiz, ipliksiz, makassız ve ibriksiz gezmezdi. Bir kere ona: "Ya Eba İshak! Sen herşeyden elini çekmiş bir insan olduğun hâlde, bunları niçin taşıyorsun?" diye sorulduğunda, "Bu gibi şeyler tevekküle mani değildir, zira üzerimizde Allah-u Tealâ'nın bir takım farzları vardır, fakirin üzerinde bir elbiseden fazla bir şeyi olmaz, bazen o elbise yırtılabilir, iğnesi ipliği de olmazsa, avret yeri açılarak namazı bozulabilir." buyurdu.

Ebu Hamza el Horasânî, buyurmuştur ki: "Senelerden birinde hacca gitmiştim, yolda giderken bir kuyuya düştüm, içimden bağırıp yardım istemek geldiyse de, Vallahi ben kimseden yardım istemeyeceğim diye karar verdim. Bu düşüncem daha tamamlanmadan kuyunun başına iki kişi geldi, biri diğerine: "Gel şu kuyunun başını kapatalım da içine kimse düşmesin." dedi.

Bunun üzerine kamışlar getirerek kuyunun ağzını kapamaya başladılar, ben hemen bağırmak istedimse de, içimden: "Ben onlardan bana daha yakın olan zata hâlimi arzedeyim." dedim ve sustum.

Bir saat sonra, bir şey gelip kuyunun başını açtı ve ayağını uzatarak, sanki bana: "Bana tutun" der gibi bir hâl arzetti. Ben ona tutunur tutunmaz beni çıkarttı. Bir de onun canavar olduğunu gördüm sonra, o yoluna devam etti.

O arada bir hâtif (kendisi görünmeyen bir seslenici): "Ya Eba Hamza! Bu daha güzel olmadı mı? Seni teleften telefle kurtardık, yani seni kuyuda helâk olmaktan, dışarda seni helâk edebilecek olan bir canavarla kurtardık diye seslendi, ben öylece yoluma devam ettim.

Meşayıhtan bazısı buyurmuştur ki: Tefviz meydanına düşen (her işi Allah-u Tealâ'ya ısmarlama genişliğine eren) in, bütün istedikleri yeni gelin süslenip kocasına gittiği gibi ayağına gelir.

İbrahim *(Aleyhisselâm)* mancınıkla ateşe atılırken Cebrail *(Aleyhisselâm)* yanına gelip, "Ey İbrahim bir isteğin var mı? dediğinde: (أَمَّا إِلَيْكَ فَلَا) **"Sana ihtiyacım yok,** (Allah-u Tealâ'ya elbette ihtiyacım var)." buyurdu. Bunun üzerine Cebrail *(Aley hisselam)*: "O hâlde Allah-u Tealâ dan iste," buyurunca, İbrahim *(Aleyhisselâm)* : (عِلْمُهُ بِحَالِي حَسْبِي مِنْ سُؤَالِي) **"Onun benim bu hâlimi bilmesi, benim ondan bir şey istememe kâfi gelir** (lüzum bırakmaz)."

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ulema, tevekkülün hakikatının ne olduğu hakkında ihtilâf etmiştir.

Sehl ibni Abdillah hazretlerine sorulduğun da: "Bir fırka 'Allah-u Tealâ nın kefaletine (kulunun bakımını üstlenmesine) razı olmak ve bütün mahlûkattan ümidi kesmek." demişler.

Bir kavim de, Tevekkül: "Sebepleri terkedip, sebepleri yaratan zata dönmekten ibarettir, sebeplerle uğraşıp müsebbibi (sebepleri yartanı) unutan kişiden tevekkül ismi uzak olur." diye tarif etmişlerdir, buyurduktan sonra,

Kendisi şöyle beyan etmiştir: "Tevekkül, sebepleri terkederek ele geçer, diyen kişi, muhakkak ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetini tenkit etmiş (eleştirmiş) olur, zira Mevlâ Tealâ:

« فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالاً طَيِّبًا . . . (٦٩) »

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yeyin." *(Enfal Suresi: 69'dan)* buyurmaktadır ki, ganimet bir nevi kazançtır.

Mevlâ Tealâ, meleklerine hitaben:

« . . . فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ (١٢) »

"Hemen (kâfirlerin) **boyunlarının üstüne vurun ve onların bütün parmaklarına vurun** (parmaklarını doğrayın)." *(Enfal Suresi:12 den)* diye emretmiştir ki, bu da bir nevi ameldir.

١٠٤ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: « إِنَّ اللهَ يُحِبُّ أَنْ يَرَى الْعَبْدَ مُحْتَرِفًا »

104 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **kulunu** (çoluk çocuğu için helâlinden nafaka) **kazanıcı olarak görmeyi sever."** *(Hakimi Tirmizî, Nevadirul Usul:123)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı, harbe giden arkadaşlarının ihtiyaçlarını temin ederlerdi.

Diğer ulema şöyle buyurmuştur ki bu fukahanın ekserisinin de sözüdür: Allah-u Tealâ'ya tevekkül etmek, ona güvenmek, onun takdirinin mutlaka meydana geleceğine yakinen inanmak, ve yemek içmek, düşmandan sakın-

mak, silâh hazırlamak ve Allah-u Tealâ'nın daima icra ettiği kanunlarının gerektirdiği sebeplere sarılmak hususunda onun peygamberinin sünnetine uymaktan ibarettir.

Sôfiyenin muhakkık (meseleleri delilleriyle inceleyen alim) leri de bu görüşe meyletmişlerdir. Lâkin bu sebeplere kalben meyletmemeyi tevekkülün şartı kılmışlardır.

Şöyleki onlar: "Sebepler kendiliğinden hiç bir fayda sağlayamaz ve hiçbir zararı ortadan kaldıramaz, bilakis sebepler ve onların sebep olduğu şeylerin hepsi Allah-u Tealâ'nın işidir, hepsi ondandır ve onun dilemesiyledir. dolayısıyla tevekkül sahibi bir kişi kalbiyle sebeplere meylettiği takdirde, bu isimden soyulmuş olur." buyurmuşlardır.

Hasılı kelâm tevekkül edenler iki hâl üzeredir.

1. Tevekkülde tam yerleşmiş olan kimselerin hâlidir ki, onlar kalpleriyle hiç bir sebebe meyletmezler, sebeplere ancak Allah-u Tealâ'nın emridir diye sarılırlar.

2. Tevekkülde tam yerleşmemiş olanların hâlidir. Onlar bazı kere sebeplere meyleden, velâkin ilmî yollarla, kat'î delillerle ve manevi hâllerle kendilerini bu meyilden kurtarmaya çalışan kişilerdir.

Onlar, Allah-u Tealâ kendilerini tevekkülde tam yerleşmiş olan dostlarının makamına yükseltip, ârif (Allah-u Tealâ'yı bilen) lerin derecelerine kavuşturuncaya kadar bu hâl üzere daim olurlar.

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesine işaret ettikten sonra, Bedir gazasına da işaret etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ (١٢٣)

KELİME MANASI (123)

(وَلَقَدْ نَصَرَ) **Andolsun ki, elbette muhakkak, yardım etti,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) nerede? (بِبَدْرٍ) **Bedir'de,** burada ba, fi manasındadır. (وَاَنْتُمْ) **halbuki siz,** (اَذِلَّةٌ) **zelil** (zayıf ve güçsüz kimse) **ler idiniz,** (فَاتَّقُوا) **öyleyse korkun,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (لَعَلَّكُمْ) **ta ki siz,** (تَشْكُرُوْنَ) **şükretmiş olasınız.**

MEALİ ŞERİFİ (123)

Andolsun ki, elbette muhakkak siz (sayıca, silâhça ve binekçe düşmandan daha güçsüz kimse) **ler iken, Allah** (-u Tealâ) **size Bedir'de yardım etti. Öyleyse Allah** (-u Tealâ) **dan korkun ki, şükretmiş olasınız.**

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildigine göre, Bedir, Mekke ile Medine arasında bir kuyunun ismidir ki, sahibinin ismi Bedir olduğundan, onun ismiyle anılmıştır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Katade *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bedir muharebesi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile müşriklerin karşılaştığı ilk muharebedir ki, hicretin ikinci senesi, cuma günü Ramazan-ı şerif'in onyedisinde vuku bulmuştur.

Rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o gün eshabına :

١٠٥ – « اَنْتُمْ بِقَدَرِ اَصْحَابِ طَالُوتَ يَوْمَ لَقِىَ »

105 - "**Şüphesiz ki, bu gün siz, Talût'un** (Calût ile) **karşılaştığı gündeki ashabı adedince** (üçyüz onüç kişi) **siniz,** " buyurdu. *(Taberî, Câmiul Beyan: 2/395)*

Sahabe-i Kiram içinde aşare-i mübeşşereden sonra, en faziletli kişiler Bedir muharebesine katılan bu kişilerdir. Nitekim:

١٠٦ – عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلٌ اَوْ مَلَكٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: « مَا تَعُدُّونَ مَنْ شَهِدَ بَدْراً فِيكُمْ؟ قَالُوا: خِيَارَنَا قَالَ: كَذٰلِكَ هُمْ عِنْدَنَا خِيَارُ الْمَلَائِكَةِ ».

106 - Râfi' İbn-i Hadîc *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Cebrail *(Aleyhisselâm)* veya bir melek Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve: "(Ey Allah'ın Peygamberi!) **Bedir savaşına katılan sahabîleri sizler kendi aranızda nasıl** (bir mertebe sahibi olarak) **sayarsınız?**" diye sordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Buna cevaben: "**Onları müslümanların en seçkin ve üstün simaları olarak sayarız.**" buyurdular.

Soru sahibi melek: "**Sizler o kahramanları üstün saydığınız gibi Bedir savaşına katılan melekler de bizce meleklerin en hayırlı olanlarıdır.**" dedi. *(Ibn-i Mace, Mukaddime:11)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bedir muharebesinde islâm ordusunun fakir olmalarıyla beraber sayılarının az, harp âletlerinin eksik, olduğuna işaret etmek için, bu âyette onlar hakkında cem'i kıllet sıgasıyla (اَذِلَّةٌ) buyurulmuştur.

Rivayete göre, o gün onlardan bir deveye bir cemaat nöbetleşe biniyordu. Yanlarında ancak bir at vardı ki, o da Mikdad ibni Esved *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinindi. Bu zat, ashab-ı kiramdan Allah yolunda at üzerinde ilk muharebe eden kişidir.

Müminlerin yanında sadece doksan deve, altı zırh ve sekiz kılıç vardı. Buna mukabil kâfirler bin kişi olup, yanlarında yüz at, ve çok sayıda harp âletleri vardı. O gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sancaktarı, Ali ibni Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)*, ensarın sancaktarı ise, Sa'd ibni Ubade *(Radıyallahu Anh)* idi.

Görüldüğü gibi, bu muharebede Allah-u Tealâ müminleri kendilerinden sayıca üç misli fazla, kuvvet ve silâh bakımından ise kat kat üstün olan kâfirlere karşı mansur ve muzaffer kılmıştır.

Bundan anlaşılıyor ki, mümkün olduğu kadar sebeplere sarılmakla beraber her an Cenab-ı Haktan yardım istemek lâzımdır. Çünkü yardımı yaratacak ancak Allah-u Tealâ'dır.

Galibiyetin, sırf maddi sebeplerle kazanılmayıp Mevlâ Tealâ'nın yardımının gerekli olduğunun birçok delilleri olduğu gibi Bedir vakası da buna şahittir.

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: "**Allah'tan korkun umulur ki şükredersiniz.**" buyurarak Uhud muharebesindekilere: "**Bedir günü Allah'tan korkmanız sebebiyle yardıma mazhar olduğunuz gibi, bu gün de Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **le sebat etme hususunda Allah'tan korkun ki, aynı yardıma mazhar olasınız da bu sebeple şükredesiniz.**" buyurmak istemiştir.

Mevlâ Tealâ,Bedir muharebesinde meydana gelen bazı hadiseleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ (١٢٤)

KELİME MANASI (124)

Allah-u Tealâ ne zaman size yardım etti? (اِذْ تَقُولُ) **sen dediğin zaman,** kime? (لِلْمُؤْمِنِينَ) **müminlere,** ne dediğin zaman? (اَلَنْ يَكْفِيَ) **elbette yetmez mi?** yani mutlaka yeter, kime? (كُمْ) **size,** ne? (اَنْ يُمِدَّ) **imdat** (yardım) **etmesi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (رَبُّكُمْ) **Rabbiniz,** neyle? (بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ) **üç binle,** kimlerden? (مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ) **meleklerden,** ne oldukları hâlde? (مُنْزَلِينَ) **indirilmişler.**

MEALİ ŞERİFİ (124)

O zaman sen, müminlere (şöyle) diyordun: "İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size yardım etmesi size yetmez mi?"

İ Z A H A T

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Şabî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Bedir günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve müslümanlara Kürz ibni Cabir el Muharibî'nin müşriklere yardım etmek istediği haberi ulaşması üzerine çok üzüldüklerinden Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirmiştir.

Ayet-i celilede açıklanan meleklerin yardımı en sağlam görüşe göre Bedir muharebesinde olmuştur. İbni Abbas ve Mücahid *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuşlardır ki: Melekler ancak Bedir gününde bizzat savaşa iştirak etmişlerdir. Diğer muharebelerde ise, sayı fazlalaştırmak ve kuvve-i maneviye (manevi güç) vermek için hazır bulunmuşlarsa da, bilfiil harbetmemişlerdir.

Fahrurrazinin beyanına göre, meleklerin islâm ordusuna ne şekilde yardım ettiğinde ihtilâf varsa da en doğru olan görüş, melekler müminlerle beraber muharebeye girmişler, müslümanlara kuvve-i maneviye vermişler ve müslümanların sayısını çok göstererek, kâfirleri korkutmuşlardır.

Gerçi az bir melek cemaatı bile bir çok kâfir ordusunun altını üstüne getirecek güçteyse de, muharebe meydanında alelâde (normal bir şekilde) harbederek kâfirleri imana davet etme, Allah-u Tealâ'nın âdeti, bu ümmete bir lütfu (iyiliği) ve habibine bir inayeti (yardımı) dır. Çünkü Bedir'de bulunan müşriklerden bir çokları sonradan iman şerefiyle müşerref olarak ashab-ı kiramın büyükleri arasına girmişler, islâm dinine çok büyük hizmetler vermişlerdir.

Eğer geçmiş ümmetlerden bazılarının toptan helâk edilmesi gibi, Cenab-ı Hak meleklere bu ümmetin kâfirlerini de topyekün helâk etmelerini emredecek olsaydı, bu gibi faydalar kaybolacağı gibi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in insanları imana davet etmesi, icbar (zorlama) suretiyle olup, iman herkesin ihtiyarına (dilemesine) bırakılmış olmazdı. Halbuki imanda muteber olan zorla değil isteyerek inanmaktır.

Binaenaleyh meleklerin islâm ordusuna yardımları, asker suretiyle gelip, ordunun karaltısını çoğaltarak, kâfirlerin bozguna uğramasına sebep olmalarından ibarettir.

Mevlâ Tealâ, meleklerin yardımının yeterli olduğunu ispat etmek üzere şöyle buyuruyor:

بَلٰىٓ اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَاْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ (١٢٥)

KELİME MANASI (125)

(بَلٰىٓ) **Evet** (bu yardım size yeter, üstelik), (اِنْ تَصْبِرُوا) **eğer sabrederseniz,** yani cihadın zorluklarına, emrolunduğunuz tekliflerin meşakkatlerine sabrederseniz, (وَتَتَّقُوا) **ve korkarsanız,** yani masiyetlerden ve kendisine karşı gelmekten sakınmak suretiyle Rabbinizden korkarsanız, (وَيَاْتُو) **ve gelirlerse,** yani müşrikler gelecek olurlarsa, kime? (كُمْ) **siz** (in üzeriniz) **e,** ne zaman? (مِنْ فَوْرِهِمْ) **saatlerinde,** (هٰذَا) **şu** (ansızın), (يُمْدِدْ) **yardım eder,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (رَبُّكُمْ) **Rabbiniz,** neyle? (بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ) **beşbinle,** kimlerden? (مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ) **meleklerden,** o melekler ne oldukları hâlde? (مُسَوِّمِينَ) **nişanlayıcı,** yani kendilerini veya atlarını harpte tanıtacak bir nişanla nişanlayıcı oldukları hâlde.

MEALİ ŞERİFİ (125)

Siz sabreder ve (Allah-u Tealâ'dan) **sakınırsanız, o** (düşma) **nlar da, şu saatlerinde** (ansızın) **siz** (in üzeriniz) **e gelecek olurlarsa, Rabbiniz size** (kendilerini harpte tanıtacak bir nişanla) **nişanlayıcı olan beşbin melekle yardım edecektir.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen buyurmuştur ki: Mevlâ Tealâ Bedir muharebesinde evvelâ bin melekle yardım edip, sonra iki bin melek göndermekle, yardıma gelen meleklerin sayısı üç bin olmuştur. Bundan sonra, iki bin daha göndermekle meleklerin sayısının beş bin olduğu Kuran-ı Kerim'de Mevlâ Tealâ'nın beyanıyla sabittir.

Fakat bazı ayet-i celile'lerde bin, diğerinde üçbin, bu ayeti celilede ise beş bin buyurulması imdad (yardım) ın evvela bin melekle olup, sonra ikibin katılarak, toplamı üç bin, sonra iki bin daha ilâve edilince adedin mecmuu (sayının taplamı) beş bine ulaşmasındandır, binaenaleyh ayeti kerimeler arasında zıddıyet yoktur.

Kurtubî, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın rivayetine nazaran, Bedir muharebesine inen me-

leklerin alâmeti arkalarına sarkıttıkları bembeyaz sarıklarıydı, Huneyn günü ise kırmızı sarıklarla inmişlerdi.

Abdullah ibni Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bedir günü Hazreti Zübeyr'in başında sarı bir sarık vardı, Cebrail *(Aleyhisselâm)* da ona uyarak sarı bir sarık sarmıştı,

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bedir günü meleklerin alâmeti, alınlarında ve kuyruklarında beyaz yün bağlı olan kıratların üzerinde gelmeleridir. İslâm ordusunda bulunan Miktad *(Radıyallahu Anh)* ın atı kır renkli olduğundan melekler hazreti miktad *(Radıyallahu Anh)* a ikramen (değer vererek) kır atlar üzerinde gelmişlerdi.

Melekler bu şekilde alâmetli olarak gelince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ashabına:

١٠٧ – « تَسَوَّمُوا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ قَدْ تَسَوَّمَتْ ».

107 - "**Alâmetlenin** (sarık sarın) **çünkü melekler muhakkak alâmetlenmiştir** (sarıklı olarak inmişlerdir)." buyurdu. *(Ruhul Beyan:2/90)*

BU AYETİ CELİLENİN TEFSİRİNDEKİ RİVAYETLERDEN ÇIKARILAN BİR TAKIM FAZİLETLER:

1. Harp zamanı sultanın, her kabileye tanınması için bazı alâmetler tayin etmesi

2. (صُوف): Yün giymenin fazileti, bütün peygamberler ve salihler yün giymiştir.

١٠٨ – عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ لِي: يَا بُنَيَّ! لَوْ شَهِدْتَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذَا أَصَابَتْنَا السَّمَاءُ لَحَسِبْتَ أَنَّ رِيحَنَا رِيحُ الضَّأْنِ .

108 - Ebu Bürde (bin Ebu Musa el-Eş'arî) *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: "**Babam** (Ebu Musa el-Eş'arî bir gün) **bana şöyle dedi: Ey oğulcuğum! Biz Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ile beraber iken, üzerimize yağmur yağdığı zaman eğer sen yanımızda olsaydın bizim** (elbise) **kokumuzu koyun kokusu zannederdin.**" *(Ibn-i Mace, Libas:4)*

Urve İbn-i Mugiyre, İbn-i Şube'nin babasından *(Radıyallahu Anhum)*: rivayet ettiğine göre, "Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, yenleri (kolları) dar yün cübbe giymiştir." *(Tirmizî, Libas : 30)* Yunus *(Aleyhisselâm)* ın da yün giydiğini Müslim'i şerif rivayet etmiştir. *(Kurtubî:4/191)*

3. Melekler Beyaz ve sarı renklerle indikleri için bu renklerin güzelliği:

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki:

١٠٩ – « مَنْ لَبِسَ نَعْلاً اَصْفَرَ قُضِيَتْ حَاجَتُهُ ».

109 - **"Sarı nalin** (ayakkabı) **giyen muradına erer."** *(Kurtubî, 4/197)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan diğer bir rivayette de:

١١٠ – « مَنْ لَبِسَ نَعْلاً صَفْرَآءَ قَلَّ هَمُّهُ ».

110 - **"Sarı nalin** (papuç) **giyenin derdi az olur."** *(Nesefî:1/56)*

١١١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَاِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ ».

111 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Beyaz elbise giyinin, çünkü o, elbiselerinizin en hayırlılarındandır ve ölülerinizi de beyaz ile kefenleyin."** *(Tirmizî, Cenaiz :l8, Ebu Davud Tıb : l4, Ibni Mace, Cenaiz :12)*

4. Sarık sarmak:

١١٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِعْتَمُّوا تَزْدَادُوا حِلْماً ».

112 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sarık sarın ki, hilminiz** (yumuşak huyluluğunuz, halim - selimliğiniz,vakarınız, ağır başlılığınız ve sukünetiniz) **artsın."** *(Mecmeuz Zevaid, Libas, Babul Amâim: 5/122)*

١١٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « عَلَيْكُمْ بِالْعَمَائِمِ فَاِنَّهَا سِيمَا الْمَلَائِكَةِ وَ اَرْخُوهَا خَلْفَ ظُهُورِكُمْ ».

113 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sarığı terketmeyin, zira o meleklerin alâmetidir ve onu sırtınızın arkasına doğru sarkıtın."** *(Mecmeuz Zevaid, Libas, Babul Amâim 5/123)*

١١٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: عَمَّمَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْفٍ وَاَرْخٰى لَهُ اَرْبَعَ اَصَابِعَ . وَقَالَ: « اِنِّى لَمَّا صَعِدْتُ اِلَى السَّمَاءِ رَأَيْتُ اَكْثَرَ الْمَلَائِكَةِ مُعْتَمِّيْنَ ».

114 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Abdurrahman İbni Avf'ın başına kendi eliyle sarık sardı ve ucunu dört parmak sarkıttıktan sonra şöyle buyurdu: **"Ben semaya yükseldiğimde meleklerin ekserisini sarıklı gördüm."** *(Mecmeuz Zevaid, Libas, Babul Amâim 5/123)*

١١٥ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَىٰ اَصْحَابِ الْعَمَائِمِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِى الْجُمُعَةِ ».

115 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **ve melekleri, cuma günü cumada sarık saranlara salât eder** (feyiz ve rahmet yağdırır) **lar."** *(Heysemî, Mecmauz Zevaid:5/123)*

Rükâne *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şöyle derken işittim:

١١٦ – « فَرْقُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلاَنِسِ ».

116 - **"Bizimle müşriklerin arasındaki fark,** (çıplak başa değil) **takkelerin üzerine sardığımız sarıklardır."** *(Tirmizî, Libas, Bab el amâim alel kalanis 4/247-248 Hadis no: 1784)*

Amr İbn-i Ümeyye *(Radıyallahu Anh)*babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sanki ben şu anda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i minber üzerinde, başında, ucunu iki omuzu arasına sarkıttığı siyah bir sarık bulunduğu hâlde, görüyor gibiyim." *(Nesei, Ziynet, Bab Irhâil imame beynel ketifeyn : 8/211)*

١١٧ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « رَكْعَتَانِ بِعِمَامَةٍ خَيْرٌ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً بِلاَعِمَامَةٍ ».

117 - Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sarıkla kılınan iki rekât namaz, sarıksız kılınan yetmiş rekât'tan üstündür."** *(Deylemî 2/265 No. 3233)*

١١٨ – عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُكَانَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تَزَالُ اُمَّتِى عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَبِسُوا الْعَمَائِمَ عَلَى الْقَلاَنِسِ ».

118 -Yezid İbni Rükâne *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor: **"Ümmetim takkeler üzerine sarık sarmaya devam ettikleri müddetçe fıtrat** (İslâm kabiliyeti) **üzere daim olacaklardır."** *(Deylemî: 5/93, No: 7569)*

١١٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْعَمَائِمُ وَقَارُ الْمُؤْمِنِ وَعِزُّ الْعَرَبِ فَإِذَا وَضَعَتِ الْعَرَبُ عَمَائِمَهَا فَقَدْ وَضَعَتْ عِزَّهَا ».

119 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sarık, müminin vakarı, arab'ın izzidir, araplar sarığı yere koyduğunda izzet ve şereflerini terketmiş olacaklardır."** *(Deylemi 3/88, No. 4247)*

١٢٠ – عَنْ خَالِدِ بْنِ مِعْدَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِثِيَابٍ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: « اِعْتَمُّوا خَالِفُوا عَلَى الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ ».

120 - Halid İbn-i Mi'dan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sarık sarın, sizden evvel geçen ümmetlere muhalefet edin."** *(Beyhekî, Şubul Iman:5/176, No:6261)*

Sultanu'l- Ulema Aliyyül Kârî *(Rahimehullah)*, El-Mekaletül Azbe Filımame Vel Azebe isimli risalesinde şöyle buyurmuştur: "Evvela şunu bil ki Allah-u Tealâ Hazretleri, Habibinin mertebesinin yüksekliğini açıklamak üzere:

« قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ ... (٣١) »

(Habibim Kullarıma) **de ki: Eğer Allahı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah-u Tealâ da sizi sevsin."** *(Âli Imran Suresi:31 den)* buyurarak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymayı, kulun Allah-u Tealâ ya karşı olan sevgisinin sıhhatinin (doğruluğunun) şartı, Allah-u Tealâ'nın da kulunu sevmesinin sebebi kılmıştır."

Mevlâ Tealâ, diğer bir ayeti kerimesinde:

« لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ . . . (٢١) »

"Andolsun ki, elbette muhakkak sizin için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de çok güzel bir numune-i imtisal** (örnek) **vardır."** *(Ahzab Suresi:21 den)* buyuruyor

Şu bilinsin ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine uyulabilecek olan ihtiyarî fiilleri (kendi isteğiyle yaptığı işleri), mubah, müstehap, vacip ve farz olmak üzere dörde ayrılır.

Usul âlimlerimizin açıkladığına göre biz hanefilerce sahih olan görüş, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in işlerinden kendisine uyulabilecek vasıfta olan her hangi bir işin geride zikredilen kısımlardan hangisine girebileceğini kat'î olarak bilmediğimiz sürece, en az mubah olduğuna hükmederiz.

Ancak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ikindi namazının farzının iki rekâtında selâm vermesi gibi, bir işi unutarak yaptığını veya yemek, içmek, ayakta durmak gibi beşeriyet muktezası (insanlık hâli) yaptığını, ya da teheccüd ve kuşluğun farziyeti, dörtten fazla kadınla evlenebilme müsaadesi gibi kendisine mahsus olduğunu anlarsak, o işlerde O'na uymamız gerekmez. Ancak biz bu hususlarda şeriatın bizimle alakalı hükümlerine göre hareket ederiz.

Bunların dışındaki işlerindeyse, o işin vacip veya müstehap olduğuna dair bir delil bulunmadıktan sonra en ez mubah olduğuna itikat etmek gerekir.

Bir çok haberlerde ve eserlerde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sarık sardığı manen mütevatir olmaya yakın bir derecede sabit olmuştur. Yine böylece Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetini sarık sarmaya teşvik ettiği meşhurdur.

Bu hadislerin bazıları zayıf yollardan rivayet edilmişlerse de, bunların toplamından bu hadisleri hasen (güzel) hatta sahih (doğru) derecesine yükseltecek bir kuvvet hasıl olmuştur ki, bu da kesinlikle sarığın sünnet olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca sarık Mevlâ Tealâ'nın:

« يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ . . . (٣١) »

"Ey Âdem oğulları her namaz zamanı ziynetinizi takının." kavli şerifinde emrolunan süslenmeye dahildir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bazı zaman sırf takkeyle durduğu hakkındaki rivayet ise, sıcak ve benzeri bir zaruret veya evinde istirahat yahutta sahabe-i kiram arasında sarıksız durmanın da caiz olduğuna işaret için olmuş olabilir ki, bütün bunlar namazın dışındaki hâllerdedir.

Bundan dolayı İmam-ı Gazalî hazretleri, sıcak zamanda, namazı beklerken sarığı çıkartmakta beis yoktur. buyurmuştur.

Zamanımızın fakihlerinin büyük sarıkla camiye gelip, sonra onu küçük bir beze sararak sarıksız kılmaları son derece mekruhtur,

Bazı hanefi Uleması buyurmuşlardır ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devamlı giydiği sarık, yedi zira' (arşın) idi, cuma ve bayramda giydiği ise oniki zira idi. Nitekim Cezerî, Tashihül mesabih' de buyurmuştur ki, "Ben, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sarığının ölçüsünü öğrenmek için bir çok siyer ve tarih kitaplarını araştırdımsa da, bir şey bulamadım.

Sonra güvendiğim bir kişi, şeyh Muhyiddîni Nevevî hazretlerinin zikrettiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in biri kısa diğeri uzun iki sarığı olduğunu, kısanın yedi zira', uzunun ise oniki zira' kadar olduğunu bana haber verdi.

Şu da bilinsin ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazı kere sarığın kuyruğunu iki omuzu arasına sarkıtır, bazen kuyruk sarkıtmadan sarık sarar, bazen sarığın ucunu çenesine dolar, bazen takkesiz sarık sarar, bazen sarıksız takke giyer, ekseri hâllerinde ise sarığın ucunu sarkıtırdı.

İmamı Nevevî *(Rahimehullah)*, Şerhi Mühezzeb'de buyurmuştur ki, sarığın ucunu sarkıtarak da, sarkıtmayarak da sarık sarmak caizdir, bunların hiçbirinde kerahet yoktur.

Zamanımızda bir kısım insanlar, sarık yemek içmek gibi âdettir, dinden değildir," diyerek sarığı terketmişlerdir, onların bu sözleri ekseriya başkalarını taklitten kaynaklanmıştır.

Onların sözüne itibar edip sarığın âdet olduğunu söylesek bile, sarık âdetlerin en şereflisidir, çünkü o, bütün müslümanların ittifakıyla yaratılanların en şereflisi olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli âdetidir.

Nitekim:

« عَادَاتُ السَّادَاتِ سَادَاتُ الْعَادَاتِ »

"**Efendilerin âdetleri, âdetlerin efendileridir.**" buyurulmuştur.

Gerçek şu ki, geride zikri geçen bu kadar hadisi şeriflerden anlaşılacağı üzere sarık, dini mübini islâmın şiarındandır ve bütün nebiler ile Resullerin sünnetidir. Cibril-i Eminin sarıklı olarak inmesi sarığın faziletine delil olarak yeterlidir:

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Abdurrahman ibni Avf'a bizzat eliyle sarık sardığında:

١٢١ – « هٰكَذَا فَاعْتَمَّ فَإِنَّهُ أَعْرَبُ وَأَحْسَنُ ».

121 - "**Sarığı böyle sar, zira bu daha güzeldir.**" *(Ettac, El-Camiu lil Usûl::1/170)* buyurması da sarığın güzelliğine delil olarak yeterlidir.

SARIĞIN HİKMETLERİ:

1. Cismi muhafaza, Şöyleki sarık, sıcak memleketlerde güneş çarpmasından soğuk memleketlerde ise üşütmekten insanı muhafaza eder. Özellikle sarığın bir ucu çene altından dolandırılıp kulaklar da sarıldığında bu muhafaza daha ziyade tahakkuk eder.

2. Ziynet ve tecemmül (süslenmek), bu, her zaman sünnet olan bir şeydir. Nitekim Taberanî, Mu'cem-i Kebir'de, Aişe anamız *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabının yanına çıkmak istediğinde suya bakarak saçını, sakalını ve sarığını düzeltirdi."

Sarık sararak süslenmek, özellikle namazda Mevlâ Tealâ'nın emri olduğundan namazın sevabını kat kat artırır

MELEKLERİN BEDİR MUHAREBESİNDE YARDIM İÇİN İNDİKLERİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

١٢٢ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ نَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ اَلْفٌ وَاَصْحَابُهُ ثَلاَثُمِائَةٍ وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللهِ الْقِبْلَةَ . ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ

«اَللَّهُمَّ اَنْجِزْلِى مَا وَعَدْتَنِى. اَللَّهُمَّ آتِ مَا وَعَدْتَنِى . اَللَّهُمَّ اِنْ تُهْلِكْ هٰذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ اَهْلِ الْاِسْلاَمِ لاَتُعْبَدْ فِى الْاَرْضِ ».

فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَادًّا يَدَيْهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتّٰى سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ مَنْكِبَيْهِ . فَاَتَاهُ اَبُو بَكْرٍ فَاَخَذَ رِدَاءَهُ فَاَلْقَاهُ عَلٰى مَنْكِبَيْهِ ثُمَّ الْتَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ . وَقَالَ يَا نَبِيَّ اللهِ! كَفَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ فَاِنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ . فَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّى مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴾ فَاَمَدَّهُ اللهُ بِالْمَلاَئِكَةِ .

قَالَ اَبُو زُمَيْلٍ: فَحَدَّثَنِى ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي اَثَرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اَمَامَهُ . اِذْ سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسَّوْطِ فَوْقَهُ وَصَوْتَ الْفَارِسِ يَقُولُ: اَقْدِمْ حَيْزُومُ فَنَظَرَ اِلَى الْمُشْرِكِ اَمَامَهُ فَخَرَّ مُسْتَلْقِيًا فَنَظَرَ اِلَيْهِ فَاِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ اَنْفُهُ وَشُقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السَّوْطِ فَاخْضَرَّ ذٰلِكَ اَجْمَعُ فَجَاءَ الْاَنْصَارِىُّ فَحَدَّثَ بِذٰلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: «صَدَقْتَ . ذٰلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ » فَقَتَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَاَسَرُوا سَبْعِينَ .

قَالَ اَبُو زُمَيْلٍ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) : فَلَمَّا اَسَرُوا الْأُسَارٰى قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِاَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ: «مَا تَرَوْنَ فِى هٰؤُلَآءِ الْاُسَارٰى؟» فَقَالَ اَبُو بَكْرٍ: يَا نَبِىَّ اللهِ! هُمْ بَنُو الْعَمِّ وَالْعَشِيرَةِ . اَرٰى اَنْ تَأْخُذَ فِدْيَةً فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةً عَلَى الْكُفَّارِ . فَعَسَى اللهُ اَنْ يَهْدِيَهُمْ لِلْاِسْلَامِ .

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَا تَرٰى يَا ابْنَ الْخَطَّابِ؟» قُلْتُ: لَا وَاللهِ! يَا رَسُولَ اللهِ! مَا اَرٰى الَّذِى رَأٰى اَبُو بَكْرٍ وَلٰكِنِّى اَرٰى اَنْ تُمَكِّنَنَا فَنَضْرِبَ اَعْنَاقَهُمْ. فَتُمَكِّنَ عَلِيًّا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضْرِبَ عُنُقَهُ وَتُمَكِّنَنِى مِنْ فُلَانٍ (نَسِيبًا لِعُمَرَ) فَاَضْرِبَ عُنُقَهُ فَاِنَّ هٰؤُلَآءِ اَئِمَّةُ الْكُفْرِ وَصَنَادِيدُهَا. فَهَوِىَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا قَالَ اَبُو بَكْرٍ وَلَمْ يَهْوَ مَاقُلْتُ.

فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ جِئْتُ فَاِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَاَبُو بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَبْكِيَانِ . قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! اَخْبِرْنِى مِنْ اَىِّ شَىْءٍ تَبْكِى اَنْتَ وَصَاحِبُكَ فَاِنْ وَجَدْتُ بُكَاءً بَكَيْتُ وَاِنْ لَمْ اَجِدْ بُكَاءً تَبَاكَيْتُ لِبُكَائِكُمَا .

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَبْكِى لِلَّذِى عَرَضَ عَلَىَّ اَصْحَابُكَ مِنْ اَخْذِهِمُ الْفِدَاءَ لَقَدْ عُرِضَ عَلَىَّ عَذَابُهُمْ اَدْنٰى مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ » (شَجَرَةٍ قَرِيبَةٍ مِنْ نَبِىِّ اللهِ ﷺ) وَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ مَاكَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ الى قوله فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ﴾ فَاَحَلَّ اللهُ الْغَنِيمَةَ لَهُمْ .

122 - Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* rivayet etti. (dedi ki): Bedir harbi olduğu gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müşriklere baktı. Onlar bin kişi, ashabı ise üçyüz ondokuz kişi idiler. Bunun üzerine Nebiyyullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kıbleye döndü. Sonra ellerini uzatarak Rabbine:

"Allahım! Bana va'dettiğini yerine getir! Allahım, bana va'dettiğini ver! Allahım, eğer ehl-i islâmdan olan şu cemaatı helâk edersen (bundan sonra) **yeryüzünde sana ibadet olunmaz."** diye niyaz etmeye başladı.

Ellerini uzatarak kıbleye karşı Rabbine o derece niyazda bulundu ki, nihayet omuzlarından cübbesi düştü. Müteakiben Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)*, yanına gelerek cübbesini aldı ve omuzlarına koydu. Sonra arkasından ona sarılarak :

"Ya Nebiyyallah! Rabbine yaptığın dilek yeter. Şüphesiz o sana va'dettiğini yerine getirecektir." dedi. Az sonra Allah *(Azze ve Celle)* :

"Hani Rabbinizden imdad istiyordunuz! O da: Ben size birbiri ardınca gelecek bin melekle imdat göndereceğim! diye cevap vermişti!" *(Enfal Suresi:9)* ayetini indirdi ve Allah ona meleklerle yardım etti.

Ebu Zümeyl (dedi): Sonra bana İbn-i Abbas rivayet etti (dedi ki) : O gün müslümanlardan bir zat, önünde müşriklerden bir adamın peşinden koşarken ansızın o müşrikin üzerinde bir kırbaç darbesi işitti. Ve bir süvarinin, atına: **"Saldır ey Hayzum!"** diye seslendiğini duydu. Birde önündeki müşrike baktı ki, boylu boyunca yere serilmiş! Burnu berelenmiş; yüzü de kırbacın vurduğu şekilde yarılmış olduğunu gördü. Bütün bunlar yemyeşil (mosmor) olmuştu. Az sonra Ensarî gelerek bu hadiseyi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Doğru söyledin; bu üçüncü kat semadan gelen imdattandır." buyurdular. Artık o gün (müslümanlar) yetmiş kişi öldürdüler, yetmiş de esir aldılar.

Ebu Zümeyl (dedi ki): İbn-i Abbas şunu söyledi: Müslümanlar esirleri aldıktan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekir'le Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* ya: **"Bu esirler hakkında re'yiniz nedir?"** diye sordu.

Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Nebiyyallah! Bunlar amca oğulları (mız) ve akraba (mız) dırlar; ben onlardan fidye alman fikrindeyim! Bu suretle küffar (kâfirler) üzerine kuvvetimiz olur. Umulur ki Allah onları islâma hidayet buyurur!" dedi.

Müteakiben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen ne fikirdesin ey Hattab oğlu?"** diye sordu. (Ömer *(Radıyallahu Anh)* diyor ki): "Ben; Hayır, vallahi ya Resulallah! Ben Ebu Bekr'in fikrinde değilim! Lâkin ben, bize müsaade buyursan da şunların boyunlarını vuruversek! Fikrindeyim. Akıyl'e karşı, Ali'ye müsaade buyurmalısın ki onun boynunu vursun! (bir yakını içinde) Bana da, filâna karşı müsaade buyurmalısın, ben de onun boynunu vurmalıyım! Zira bunlar küfrün imam (önder) leri ve eşrafı (ileri gelenleri) dirler." dedim.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr'in söylediğine meyletti. Benim söylediğimi beğenmedi. Ertesi gün olunca ben geldim. Bir de ne göreyim! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le Ebu Bekir oturmuş ağlıyorlar!..

"Ya Resulallah! Bana haber ver; sen ve arkadaşın neden ağlıyorsunuz? Ağlayacak bir şey bulursam ben de ağlarım; ağlayacak bir şey bulmazsam siz ağladığınız için ben de ağlar görünürüm!" dedim.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (kendisine yakın bir ağacı göstererek): "**Bana senin arkadaşlarının teklif ettiği fidye alma meselesine ağlıyorum. Gerçekten onların azapları bana şu ağaçtan daha yakın arzolundu** (gösterildi)." buyurdu.

Bunun üzerine Allah: *(Azze ve Celle)*:"**Yeryüzünde üstünlüğü sağlamadıkça hiç bir peygambere esir almak yaraşmaz.**" *(Enfal Suresi:67 den)* ayeti kerimesini "**Artık aldığınız ganimetten helâl hoş olarak yeyin!**" *(Enfal Suresi:69dan)* ayetine kadar indirdi. Ve böylece Allah müslümanlara ganimeti helâl kıldı. *(Müslim, Cihad:58, Tirmizî, Tefsir-i Sure:8, 3)*

١٢٣ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِجِبْرِيلَ: «مَنِ الْقَائِلُ يَوْمَ بَدْرٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ اَقْدِمْ حَيْزُومُ ؟» فَقَالَ جِبْرِيلُ: «يَا مُحَمَّدُ مَا كُلُّ اَهْلِ السَّمَاءِ اَعْرِفُ» .

123 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Cibril-i Emin'e: "**Bedir günü meleklerden** (atına): '**Saldır ey Hayzûm!' diyen kimdi?** " diye sordu. Cibril-i Emin de: "Ya Muhammed! Ben gök ehlinin hepsini tanımıyorum." diye cevap verdi." *(Kurtubî, El Camiu Li Ahkamil Kur'an: 4/193)*

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ebu Üseyd Malik ibni Rabîa *(Radıyallahu Anh)* (Bu zat Bedir ehlinden en son vefat edendir). şöyle buyururdu: "Şu anda sizinle beraber Bedir'de bulunsaydım ve gözlerim de görseydi, elbette hiç şüphe ve tereddüt etmeden meleklerin çıka geldiği vadiyi size gösterirdim."

İbni Cevzî, tefsirinde Cübeyr ibni Mut'im' den rivayet etmiştir ki, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bedir günü bir ara ben Bedir kuyusundan su çekerken çok şiddetli bir rüzgar geldi ki, ondan daha kuvvetlisini hiç görmemiştim.

Sonra, bir şiddetli rüzgar daha geldi ki, ondan daha şiddetli olarak ancak ondan evvelkisini görmüştüm.

Daha sonra, bir şiddetli rüzgar daha geldi ki, ondan daha kuvvetli olarak ancak ondan öncekini görmüştüm.

Birinci rüzgar, ikibin melekle beraber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in önüne inen Cibril-i emin ve ordusunun rüzgârı idi,

İkinci rüzgâr, yine ikibin melekle beraber Rusulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağ tarafına inen Mikâil *(Aleyhisselâm)* ın rüzgarı idi. Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağ tarafında idi.

Üçüncü rüzgâr, bin melekle beraber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sol tarafına inen İsrafil *(Aleyhisselâm)* ın rüzgârıydı, ben de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sol tarafındaydım. *(Hâzin, ilgili ayeti kerime)*

Sehl ibni Huneyf *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Vallahi ben! Bedir günü bizden birinin, kılıcıyla bir müşrikin kafasına vurmak üzereyken, kılıcı ona ulaşmadan, o müşrikin kellesinin cesedinden ayrılıp yere düştüğünü gördüm. *(Kurtubî: 4/194)*

Ulemadan bazısı buyurdu ki: Bedir muharebesinde melekler, bizzat muharebe ediyorlardı, onların kâfirlere vurmalarının alâmetleri açıkça görünüyordu.

Şöyleki: Onların darbesinin isabet ettiği yerler tutuşuyordu, bundan dolayı Ebu Cehil, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a: "Beni sen mi öldürdün? hayır! sen öldürmedin, beni ancak ne kadar uğraşsam da süngümü atının tırnağının ucuna bile değdiremediğim bir kişi öldürdü." dedi.

Şu da bilinsin ki, meleklerin inmesi, yardım sebeplerinden biridir ki, Mevlâ Tealâ buna muhtaç değildir, buna ancak kullar muhtaçtır, o hâlde kul kalbini Allah-u Tealâ'ya bağlamalı ve ancak ona güvenmelidir, zira o, sebepli sebepsiz yardım edicidir, lâkin kullar kendilerine emredildiği şekilde sebeplere sarılsınlar diye Allah-u Tealâ meleklerin indirildiğini haber vermiştir. Çünkü sebeplere sarılmak tevekküle mani değildir.

Bu hadise "Sebepler ancak zayıflar hakkında meşru edilmiştir, kuvvetliler için sebebe sarılmak gerekli değildir." diyenleri reddetmektedir, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı en kuvvetli oldukları halde, sebeplere sarılırlardı.

Mevlâ Tealâ, müminlere meleklerle yardım ettiğini açıkladıktan sonra, bunun ancak bir müjde mahiyetinde olduğunu, gerçek yardımın ise ancak kendi tarafından geldiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلاَّ بُشْرىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ اِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (١٢٦)

KELİME MANASI (126)

(وَمَا جَعَلَ) **Ve yapmadı,** neyi? (هُ) **onu** (bu yardımı), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), yani Allah-u Tealâ Hazretleri bu yardımı hiç bir şey için yapmadı (اِلاَّ بُشْرىٰ) **ancak bir müjde** (olsun) **için yaptı,** kime? (لَكُمْ) **size,** daha niçin yaptı? (وَلِتَطْمَئِنَّ) **mütmain olsun** (yatışsın ve rahatlasın için), ne? (قُلُوبُكُمْ) **kalpleriniz,** neyle? (بِهِ) **onunla** (bu yardım sebebiyle), (وَمَا النَّصْرُ) **ve yardım** (hiç kimse tarafından) **değildir,** (اِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ) **ancak Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır,** öyle Allah-u Tealâ ki, (الْعَزِيزِ) **ziyade izzet sahibi, ulu ve kavî** (çok

kuvvetli ve herşeye galip), yine öyle Allah u Tealâ ki, (الْحَكِيمِ) **ziyade hikmet sahibi,** yani hikmeti gereği dilediğine yardım edip, dilediğini de mahrum eder.

MEALİ ŞERİFİ (126)

Ve Allah (-u Tealâ), **size** (bu yardımı) **sırf müjde olsun ve bu sayede kalpleriniz rahatlasın diye yaptı.** (Yoksa) **Yardım, ancak o Aziz ve Hakîm olan Allah** (-u Tealâ) **tarafındandır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi tefsirinde zikredildiğinde göre, bu ayeti celile, kulların meleklere bile değil ancak Mevlâ Tealâ'ya güvenmeleri gerektiğini ifade etmekte ve kulun imanının ancak bütün sebeplerden yüz çevirip tamamıyla sebepleri yaratan Allah-u Tealâ'ya yöneldiğinde kemal bulacağına işaret etmektedir.

Ayeti celilenin sonundaki **Azîz** ismi şerifi Allah-u Tealâ'nın kemal-i kudretine (son derece güçlü olduğuna), **Hakîm** ismi şerifi ise, ilminin sonsuzluğuna işaret etmektedir ki, bu, kullarının hiç bir isteklerinin kendisine gizli kalmadığına ve duaları kabul etmekten âciz olmadığına delâlet etmektedir. Dolayısıyla yardım ancak, bu sıfatlara sahip olan bir zatın rahmetinden ve fazl-u kereminden beklenebilir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, Bedir muharebesinde habibine ve ashabına yapmış olduğu yardımın sebebini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَآئِبِينَ (١٢٧)

KELİME MANASI (127)

Allah-u Tealâ Hazretleri Bedir muharebesinde size niçin yardım etti? (لِيَقْطَعَ) **kessin için,** neyi? (طَرَفًا) **bir tarafı,** yani bir kısmının kafasını, kimden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** (اَوْ يَكْبِتَ) **yahut kızdırsın,** kimi?(هُمْ) **onları,** yani kafirleri bozguna uğratarak mahzun etsin de, (فَيَنْقَلِبُوا) **dönsünler,** yani geri dönüp gitsinler, ne oldukları hâlde? (خَآئِبِينَ) **hâip oldukları** (emellerine kavuşamadıkları) **hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (127)

Allah (-u Tealâ Hazretleri) **kâfirlerden bir kısmını kessin** (böylece onların sayısını azaltsın) **yahutta onları** (bozguna uğratarak) **kızdırsın da hâib** (umdukları zafere ulaşmaktan mahrum) **oldukları hâlde** (yurtlarına mağlûp ve ümitsiz bir hâlde geri) **dönsünler için** (Bedir muharebesinde size yardım etti).

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretlerinin, kâfirlerin bir tarafını kesmesinden maksat: Bedir günü kâfirlerin ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi öldürmesi, yetmiş kişiyi de esir etmesidir.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, (كَبْتْ) Kebt: Lügatta bir şeyi yüz üstü yere vurmaktır. Bundan maksat rezil etmek, helâk etmek, bozguna uğratmak, lânet etmek, kızdırmak ve zelil etmek gibi manalardır. Bu kelimenin tefsiri hakkında müfessirler bütün bu manaları vermişlerdir.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ'nın, müminlere meleklerle yardım ettiğini açıklamasında iki fayda vardır.

1. Müminlerin kalplerine sevinç vermek,

2. Allah-u Tealâ'nın yardım edeceğini bilerek kuvvet ve cesaret kazanmaları

Şu iki faydadan, ikincisinin asıl maksat olduğuna işaret için, bir işin sebebine delâlet eden (lâm) ile (وَلِتَطْمَئِنَّ) buyurulmuştur. Çünkü kalp gücüne sahip olmayan askerden hiçbir şey beklenmez, hatta kendine itimat ve güveni olmayan bir milletten fayda beklenemez.

Binaenaleyh bir millet için kendi varlığını bilmek, kalp cesaretine sahip olmak, ve manevi gücünü yüksek tutmak milletin varlığını devam ettiren sebeplerden en büyüğü olduğundan, iş başında bulunanların, daima milleti yükseltmeleri, askerin kuvve-i maneviyesini yüksek tutmaya çalışmaları gereklidir.

Allah-u Tealâ'nın yardımında da müminlere iki fayda vardır:

1. Kâfirlerin bir taifesini helâk edip kuvvetlerini kırmak,

2. Onları mağlup, rezil ve rüsvay etmekle dini mübini islamın temelini kurmak,

Görüldüğü gibi, yukarıdan beri zikredilen ayeti celilelerde, Allah-u Tealâ'nın yardımı kulların takvasına bağlanmıştır.

Takva ise, farz ve vacipleri yerine getirip, haramları terketmekle mümkün olacağından, Allah-u Tealâ'nın yardımının kendisine kullukta devam edip şer'î vazifeleri hakkıyla yerine getirmeye çalışanlara nasibolacağı açıklanmıştır.

Binaenaleyh ehli islâmın mağlubiyeti (yenilgisi) daima şeriat ve sünnete uymaktaki gevşeklikleri yüzünden Allah-u Tealâ'nın terbiyesine müstahak olmaları sebebiyledir. Bu nedenledir ki, şeriata riayet azaldıkça mağlubiyet o nisbette çoğalmıştır, çünkü dinine sahip olmayan bir milletin fertleri arasında irtibat olmadığından düşmana karşı metanetleri (dayanma güçleri) olamaz.

Yoksa, Şeriat-ı Garrâya ve Sünnet-i Seniyye'ye hakkıyla yapışan milletin ordusu hiç bir zaman mağlûp olmaz. Hazreti Ömer zamanında meydana gelen muharebelerde görülen büyük fetihler buna şahittir.

Mevlâ Tealâ, müminlere yardım edeceğini vaad ettikten sonra, kâfirlerin işinin kendisine ait olup, bu hususta resulune ait bir şey bulunmadığını, beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ (١٢٨)

KELİME MANASI (128)

(لَيْسَ) **Olmadı,** kim için? (لَكَ) **senin için,** neden olduğu hâlde? (مِنَ الْاَمْرِ) **emirden** (kulların işlerinden) **olduğu hâlde,** ne? (شَيْءٌ) **hiç bir şey,** yani var olacak bütün işler, ancak Allah-u Tealâ'ya aittir. Sen kulları korkutmak için gönderilmiş bir peygambersin, onların yaptıklarından mesul değilsin, Allah-u Tealâ sana cihatla emrediyor ki; Bu cümle matuf ile matuf-u aleyh arasında muterizedir, dolayısıyla bundan sonra gelecek (اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ), bundan evvelki ayet-i celilede geçen (لِيَقْطَعَ) ya atfedilmiştir. Buna göre mana: "Allah-u Tealâ Bedir'de size yardım etti ki," onların bir kısmını parçalayıp atsın veya mağlûbetsin, (اَوْ يَتُوبَ) **yahutta tövbe etsin** (dönsün), kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** yani onları islâmiyete kavuşturup tövbeye muvaffak ederek af buyursun, (اَوْ يُعَذِّبَ) **yahutta azabetsin,** kime? (هُمْ) **onlara,** yani onlar küfürde ısrar edecek olurlarsa, kendilerini küfür içinde öldürerek ebedi azaba çarptırsın, (فَاِنَّهُمْ) **çünkü onlar,** kimlerdir? (ظَالِمُونَ) **zalimlerdir,** yani küfürlerinde ısrar edenler, bu küfürleri sebebiyle azaba müstahaktırlar.

MEALİ ŞERİFİ (128)

(Kullarımın) **İş** (lerin) **den hiç bir şey sana ait değildir.** (Allah-u Tealâ Hazretleri size Bedir'de yardım etti ki, kâfirlerden bir kısmını kessin veya onları perişan etsin) **yahut** (müslüman olsunlar da rahmetiyle ve tövbelerini kabul etmek suretiyle) **onlara dönsün, ya da** (kâfirlikte ısrar ederlerse) **onlara azabetsin çünkü** (kâfirlikte ısrar ettikleri takdirde) **onlar zalimdirler** (dolayısıyla azaba müstahaktırlar) yani kulların bütün işlerinin sahibi ancak Allah-u Tealâ'dır, sen ise, ancak kulları korkutmak ve onlarla cihat etmekle emrolunmuş bir kulsun dolayısıyla onların bu hâllerinden mesul değilsin.

İ Z A H A T

Fahri Razî,Dürrül Mensur ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile'nin iniş sebebi hakkında iki görüş vardır.

1. Uhud muharebesi hakkında inmiş olmasıdır. Bu hususta da bir çok rivayetler vardır.

١٢٤ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كُسِرَتْ رُبَاعِيَتُهُ يَوْمَ اُحُدٍ وَشُجَّ فِى رَأْسِهِ فَجَعَلَ يَسْلُتُ الدَّمَ عَنْهُ وَيَقُولُ: «كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ وَكَسَرُوا رُبَاعِيَتَهُ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ اِلَى اللهِ؟» فَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَئٌ ﴾

124 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Uhud (harbi) gününde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yan dişi kırılıp başı da yarıldı. Artık hem yaradan kanı silmeye başladı, hem:

"Peygamberinin başını yarıp yan dişini kıran bir kavim nasıl felâh bulur! Halbuki o, kendilerini Allah'a davet ediyordu." buyurdu. Bunun üzerine Allah *(Azze ve Celle):* **"Sana bu işten bir şey yoktur."** ayetini indirdi. *(Müslim, Cihad:103, Buharî, Megazî:21, Tirmizî, Tefsir Sure:3, 10, Ibn-i Mace, Fiten:23, Ahmed Ibn-i Hanbel:3/99, 179, 206, 253, 288)*

١٢٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ ﷺ قَالَ يَوْمَ اُحُدٍ: «اَللّٰهُمَّ الْعَنْ اَبَا سُفْيَانَ ، اَللّٰهُمَّ الْعَنِ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ ، اَللّٰهُمَّ الْعَنْ صَفْوَانَ بْنَ اُمَيَّةَ». فَنَزَلَتْ ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَئٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴾ فَتَابَ عَلَيْهِمْ فَاَسْلَمُوا وَحَسُنَ اِسْلَامُهُمْ .

125 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud günü şöyle demiştir: **"Ey Allahım Ebu Süfyan'a lânet et! Ey Allahım el-Haris İbn-i Hişam'a lânet et! Ey Allahım Saffân İbn-i Ümeyye'ye lânet et!"** Bunun üzerine: **"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azabetmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur, çünkü onlar zalimlerdir."** *(Âli Imran:128)* mealindeki ayet-i kerime indi. *(Tirmizî, Tefsir, Sure:3, 10)* Bunun üzerine Mevlâ Tealâ bu kişilere tevbe nasibederek islâm'a girdiler ve güzel müslüman oldular.

١٢٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَدْعُوَ عَلٰى

اَحَدٍ اَوْ يَدْعُوَ لِاَحَدٍ قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ فَرُبَّمَا قَالَ اِذَا قَالَ سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ: « اَللّٰهُمَّ اَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ رَبِيعَةَ اَللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلىٰ مُضَرَ واجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ » يَجْهَرُ بِذٰلِكَ وَكَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ : « اَللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا » لِاَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ حَتّٰى اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ ﴾ الآية.

126 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kimsenin aleyhine beddua etmek yahud bir kimsenin lehine hayır dua etmek istediği vakit rukû'dan sonra kunut yapardı.

Bazen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ) dediği zaman: **"Ya Allah, el-Velid İbni'l-Velid'i, Seleme İbn-i Hişam'ı, Ayyaş İbn-i Rabîa'yı kurtar! Ya Allah, Mudar kabilesine azabını şiddetli yap, içinde bulundukları bu yıllarını Yusuf Peygamberin o şiddetli yıllarına benzet!"** der ve bunu açıktan söylerdi.

Yine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazı kere sabah namazının bir kısmında: **"Ya Allah, Fulân ve Fulân'a la'net et!"** diye bazı arab kabilelerine beddua ederdi.

Nihayet Allah *(Celle Celalühü)*: **"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azabetmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur, çünkü onlar zalimlerdir."** *(Âli Imran:128)* mealindeki ayet-i kerimeyi indirdi. (de Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namazda beddua etmeyi bıraktı). *(Buharî, Tefsir:61, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/255)*

4. Rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud günü kâfirlerden çok eziyet gördü, o kadar ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaralarından dolayı o gün öğle namazını oturarak kıldı. Müslümanlar da arkasında oturarak kılmışlardı. İşte o zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kâfirlere beddua etmek için Allah-u Tealâ'dan izin istediğinde bu ayeti celile inerek, bu hususta kendisine izin verilmediğini beyan etti.

5. Muhammed ibni İshak ve Şa'bî *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud günü kâfirlerin, ashab-ı kiram'ın özellikle amcası Hazreti Hamza'nın burun, kulak ve tenasül uzuvlarını kestiklerini, görünce:

١٢٧ - « لَئِنْ اَدَالَنَا اللّٰهُ تَعَالىٰ مِنْهُمْ لَنَفْعَلَنَّ بِهِمْ مِثْلَ مَا فَعَلُوا بِنَا وَلَنُمَثِّلَنَّ بِهِمْ مُثْلَةً لَمْ يُمَثِّلْهَا اَحَدٌ مِنَ الْعَرَبِ قَطُّ ».

127 - "**Eğer Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **bizi bu kâfirlere galip ederse, elbette onlara bize yaptıklarının bir mislini yapacağız ve araplardan hiç birinin yapmadığı şekilde onlara müsle yapacağız** (bütün uzuvlarını keseceğiz)." buyurması üzerine bu ayeti celile inerek, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bundan menetmiştir.

Harpte haddi aşmayı ve müsle yapmayı nehyeden hadis-i şerifler, Ruhul Furkan tefsirimizin 2/349-350 de geçmiştir.

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud günü ashabından kaçanlara beddua etmek istediğinde, Allah-u Tealâ bu ayet-i celile'yi indirerek, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bundan menetti' ve Uhud muharebesinde bulunan bütün ashab-ı kiram'ın tövbesini kabul etti.

2. Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Bi'r-i Maûne ehli hakkında inmiştir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hicretin dördüncü senesi safer ayında Uhud muharebesinden dört ay sonra, insanlara Ku'ran ve ilim öğretsinler için Emirleri Münzir ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* olan, Sahabelerinin en hayırlılarından yetmiş kurra'yı (Kur'an-ı Kerimi iyi bilen zatları *(Radıyallahu Anhum)* bi'r-i Maûne halkının talebi üzerine onlara göndermişti.

Âmir ibni Tufeyl, ordusuyla beraber, bu yetmiş sahabe-i yakalayıp hepsini öldürdüler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onlara bir ay müddetle bütün namazlarda kunut yapıp, beddua etmesi üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirmiştir.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN KÂFİRLERE LÂNET ETMEKTEN MENEDİLMESİNDEKİ HİKMET:

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre,ulemadan bazısı buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ Hazretleri, bir takım kâfirlerin yakında müslüman olacaklarını, bazılarının ise, müslüman, takva ve iyilik sever zürriyetler meydana getireceğini bildiği için, habibini onlara beddua etmekten menetti.

Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası mutlaka kabul olunacağından, onların helâkı için dua etseydi hepbirden helâk olurlardı. Lâkin Allah-u Tealâ'nın hikmeti ve ilmi ezelisindeki kararı, bazısına tövbe nasibetmek bazısından da mümin ve salih birisini yaratmak için onları yaşatmayı, bazısını ise helâk etmeyi gerektirdi.

Kimlere lânet edilebileceği ve lâneti gerektiren sıfatlar hakkında izahat tefsirimizin 1. Cild Bakara Suresi 89. ayet-i kerimenin tefsirinde zikredilmiştir.

MEVLA TEALÂ'NIN KULLARINA DİLEDİĞİ GİBİ MUAMELE EDECEĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَاۤ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً(٥٤) »

"Rabbiniz sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder, isterse de azabeder. Biz seni onların üzerine bir vekil olarak göndermedik." *(Isra Suresi: 54)*

Mevlâ Tealâ, bütün işlerin kendisine ait olduğunu ispat etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٢٩)

KELİME MANASI (129)

(وَلِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **içindir,** yani sadece O'na mahsustur. ne? (مَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِي السَّمٰوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِي الْاَرْضِ) **yerdedir,** yani göklerde ve yerde ne varsa onların hepsi hılkat (yaratılma), mülkiyet (sahibolma) emir ve irade bakımından Allah-u Tealâ Hazretlerine mahsustur. (يَغْفِرُ) **mağfiret eder** (bağışlar) kimi? (لِمَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** yani müminlerden affetmek istediğini fazl-u keremiyle affeder, günahından sebep cezalandırmaz, (وَيُعَذِّبُ) **ve azabeder,** kime? (مَنْ) **o kimseye ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** yani azabetmek istediğine de adaleti gereği azabeder. (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** yani şirkten tövbe edicilerin günahını son derece bağışlayıcıdır, (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır,** yani iman üzere ölenlere karşı son derece merhametlidir.

MEALİ ŞERİFİ (129)

Göklerde ve yerde ne varsa (bütün kâinat) **Allah** (-u Tealân) **ındır. Dilediğini mağfiret eder** (bağışlar), **dilediğine de azabeder. Ve Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edicidir, ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile, bundan evvelkinin tekidi gibidir. Şöyleki: Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde göklerde ve yerlerde olan herşeyin ancak kendisine ait olduğunu açıklayarak bütün işlerin ancak kendisine ait olduğunu ispat etmiştir. Çünkü bütün emirler ve hükümler ancak mülk sahibine aittir ki, göklerin ve yerlerin mülkü de ancak Allah-u Tealâ'ya ait olduğundan göklerde ve yerlerdeki bütün emir, ferman, hüküm ve iradeler de ancak Allah-u Tealâ'ya aittir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde mağfiretini azabından evvel zikrederek, rahmetinin gazabını geçtiğine işaret etmiştir.

Ayet-i Celilenin sonunda da Gafûr ve Rahîm olduğunu zikrederek, kullarının günahlarını bağışlamaya mecbur olmadığını ancak bütün bunları fazl-u keremiyle yaptığına işaret etmiştir. Zira Allah-u Tealâ bütün mahlûkatını cennete soksa elbette bu, onun rahmetiyle olacağı gibi, bütün kullarını cehenneme soksa, elbette bu da onun adaletiyle olacaktır. Çünkü bu onun kendi mülkündeki tasarrufudur. Zulüm ise başkasının mülküne karışmaktır. Lâkin mağfiret ve rahmet tarafı galip olduğu için Mevlâ Tealâ'nın suçsuz yere kullarına azabetmesi düşünülemez.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celileyi iyi düşünen akıllı bir kişi, Allah-u Tealâ'nın rahmetini kazandıracak amellere koşmalı ve Allah-u Tealâ'nın rahmetinden ümit kesmemelidir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın rahmetinden ancak kâfir bir kavim ümit keser.

اَوْحَى اللّٰهُ اِلٰى دَاوُدَ: «يَا دَاوُدُ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ وَاَنْذِرِ الصِّدِّيقِينَ» قَالَ يَا رَبِّ فَكَيْفَ اُبَشِّرُ الْمُذْنِبِينَ وَاُنْذِرُ الصِّدِّيقِينَ؟ قَالَ: «بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ بِاَنِّى لاَ يَتَعَاظَمُنِى ذَنْبٌ اِلاَّ اَغْفِرُهُ وَاَنْذِرِ الصِّدِّيقِينَ اَنْ لاَ يُعْجَبُوا بِاَعْمَالِهِمْ وَاَنِّى لاَ اَضَعُ عَدْلِى وَحِسَابِى عَلٰى اَحَدٍ اِلاَّ اُهْلِكُهُ».

Bir kere Allah-u Tealâ Hazretleri, Davud *(Aleyhisselâm)* a şöyle vahyetti: "**Ey Davud! Günahkârları müjdele, sıddıkları korkut**" Bunun üzerine Davud *(Aleyhisselâm)*: "**Ya Rabbi! Nasıl günahkârları müjdeleyip, sıddıkları korkutayım?**" diye sorunca. Mevlâ Tealâ: "**Günahkârları müjdele ki, hiç bir günah bana büyük gelmez muhakkak hepsini affedebilirim. Sıddıkları da korkut ki, amellerini beğenmesinler, şüphesiz ki ben, her kimi adaletimle hesaba çekecek** (inceden inceye sorgulayacak) **olursam mutlaka helâk ederim.**" buyurdu. *(Ruhul Beyan 2/91)*

١٢٨ – رُوِىَ عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ دَخَلَ عَلَى النَّبِىِّ ﷺ فَوَجَدَهُ يَبْكِى فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «جَاءَنِى جِبْرِيلُ فَقَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَسْتَحْيِى اَنْ يُعَذِّبَ اَحَداً قَدْ شَابَ فِى الْاِسْلاَمِ فَكَيْفَ لاَيَسْتَحْيِى مَنْ شَابَ فِى الْاِسْلاَمِ اَنْ يَعْصِىَ اللّٰهَ».

128 - Rivayete göre bir kere Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girdiğinde onu ağlar vaziyette bulunca,

"Ya Resulallah seni ağlatan nedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurdu: **"Cibril-i Emin bana gelerek 'Şüphesiz Allah-u Tealâ müslüman olarak ihtiyarlayan bir kişiye azabetmekten haya eder, ya müslüman olarak ihtiyarlayan bir kişi Allah-u Tealâ'ya isyan etmekten nasıl haya etmez' dedi."** *(Ruhul Beyan:2/91)*

O hâlde bilhassa islâm yolunda saçı sakalı ağartmış kişiler, Allah-u Tealâ'nın bu nimetini takdir edip ona şükretmeli ve ondan utanmalıdırlar. Ayrıca yazıcı meleklerden haya edip günahlardan sakınarak, Mevlâ Tealâ'ya itaata yönelmelidirler. Zira onlar ölüm dènizinin sahilindedirler.

Allah-u Tealâ'nın rahmetini ümit eden bir salik (Allah yolcusu), kainâtta olan her şeyi, sebepleri yaratan Mevlâ Tealâ'dan bilip, bütün vasıtaları onun emrine amade görerek, gözle görür gibi bir imana sahip olmaya çalışmalıdır. Şüphesiz ki bu iman da ancak, kalbi, nefsin bulanıklıklarından arındırmakla mümkündür.

Kalbin cilası ise ancak, Allah-u Tealâ'yı zikretmek, Kur'an-ı Kerim okumak ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salatü selâm getirmekle hasıl olur. Zikirlerin en hayırlısı da kelime-i tevhiddir ve o sap sağlam bir kulptur.

İbrahim Havvas *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: kalbin devası beştir.

1. İyi düşünerek Kur'an okumak,
2. Mideyi boş tutmak,
3. Geceleri kalkmak,
4. Seherlerde Allah-u Tealâ'ya yalvarmak,
5. Salihlerle (iyi insanlarla) oturmak,

O hâlde sen bu hasletlere devam et ki, Melik-i Müteâl (yüce padişah) ın yardımıyla nefsini kötü huylarından temizleyerek, kemal derecesine ulaşasın.

Allah-u Tealâ Hazretleri, dilediğini mağfiret edip, dilediğine azap edeceğini açıkladıktan sonra, kulları azaba çarptıracak suçlar arasında Kur'an-ı kerim'in inişi sırasında en yaygın olan faizden nehyetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَاْكُلُوا الرِّبٰوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٣٠)

KELİME MANASI (130)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki!** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (لاَ تَاْكُلُوا) **yemeyin** neyi? (الرِّبٰوا) **ribayı** (faizi), ne olduğu hâlde? (اَضْعَافًا) **kat kat,** öyle kat kat ki, (مُضَاعَفَةً)

katlanmış (artırılmış), (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (لَعَلَّكُمْ) **ta ki siz,** (تُفْلِحُونَ) **felâha** (kurtuluşa) **eresiniz.**

MEALİ ŞERİFİ (130)

Ey iman edenler! kat kat artırılmış olarak riba (faiz) **yemeyin ve Allah** (-u Tealâ) **dan sakının ki, felâha** (selâmet ve saadete) **erersiniz.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celilede geçen: "Ez'âfı müzaafe" den maksat cahiliyet zamanında yapılan faiz muamelesidir.

Şöyleki: O devirde bir kimse borcunu veremediği zaman alacak sahibi, alacağına bir kat daha zam yaparak, belli bir zamana kadar müsaade ederdi. O vakit geldiğinde de veremezse tekrar zam yaparak yine müsaade eder ve bu şekilde faiz, ana parayı bir kaç defa geçerdi.

İşte bu suretle alınan paraya "Ez'âfı müzaafe" denilir ki, bu da haram olduğundan Mevlâ Tealâ, müminleri bundan menetmiştir.

Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, aslında faizin tamamını yasaklamakta, özellikle cahiliyet devrindeki, faizi katlama âdetini kınamaktadır, dolayısıyla Mevlâ Tealâ'nın: (لاَ تَاْكُلُوا الرِّبَا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً) "**Kat kat faiz yemeyin.**" kavli şerifi, zerre kadar bile faiz yemeyin, hele faizi katlama muamelesini hiç yapmayın demektir.

Faizin kısımları, faiz yiyenlerin zemmi ve kötü hâllerinin açıklanması hakkında malumat cilt 3. 194-202 de geçmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre,Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda, (وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) "**Ve Allah** (-u Tealâ) **dan korkun umulur ki, felâha kavuşursunuz.**" buyurarak, felâhın takvaya bağlı olduğunu, faiz yiyenin ise, takva ile alâkası olmadığından, dünya ve ahirette saadet bulamayacağına işaret etmiştir.

FAİZ YİYENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

«اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبوا وَاَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبوا فَمَنْ جَآءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَاسَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٧٥) يَمْحَقُ اللهُ الرِّبوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ (٢٧٦)»

"**Faiz yiyen kimseler,** (kabirlerinden) **ancak şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar, onların bu hâli,** "**Alış veriş** (ticaret) **de faiz gibidir.**" **demelerindendir. Oysa ki Allah, ticareti helâl , faizi haram kılmıştır. Bundan sonra, kime Rabbinden bir öğüt gelir de,** (faizden) **vaz geçerse, geçmişte olan kendisinindir** (haram kılınmadan evvel aldığını iade etmesi gerekmez). **Ve işi Allah'a** (ait) **tir** (iyi niyetle faizi terkettiği için Allah-u Tealâ neticede onu mükâfatlandırır). **Kim de tekrar** (faize) **dönerse, işte onlar ateşin sahipleri** (cehennemin adamları) **dır ki, onlar orada** (bir daha çıkmamak üzere) **ebedî kalıcıdırlar.**"

"**Allah** *(Celle Celalühü)* **ribayı mahveder** (Faiz giren malın bereketini tamamen giderir), **sadaka** (sı verilen mal) **ları ise artırır ve Allah** (Tealâ haramı helâl kabul etmekte ısrar eden) **ziyade kâfir** (ve haramı yemeğe devam eden) **çok günahkâr hiç bir kimseyi sevmez.**" *(Bakara Suresi:275-276)*

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ مِنَ الرِّبٰوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
(٢٧٨) فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ
اَمْوَالِكُمْ لَاتَظْلِمُونَ وَلَاتُظْلَمُونَ (٢٧٩) »

"**Ey iman edenler! Eğer** (gerçek) **müminlerseniz Allah'tan korkun ve ribadan** (faizden henüz alınmamış olupda) **kalanı bırakın** (almayın)."

"**Eğer** (böyle) **yapmazsanız, Allah** (-u Tealâ) **ve Resulünden bir harbi bilin** (Allah-u Tealâ ve Resulüne karşı büyük bir harbe girişmiş olduğunuzu bilin). **Ve eğer** (faizciliğe) **tövbe ederseniz, mallarınızın başları** (ana paralarınız, sermayeleriniz) **sizindir.** (fazla almak suretiyle borçlularınıza) **zulm** (haksızlık) **etmiş olmazsınız ve** (ana paranızdan noksan edilmek suretiyle de) **zulme uğratılmış olmazsınız.**" *(Bakara Suresi:278-279)*

Mevlâ Tealâ, müminleri faiz yemekten menettikten sonra, faiz yiyenleri, kâfirler için hazırlamış olduğu cehennemle tehdit etmek üzere şöyle bu yuruyor:

وَ اتَّقُوا النَّارَ الَّتِى اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (١٣١)

KELİME MANASI (131)

(وَ اتَّقُوا) **Ve sakının,** neden? (النَّارَ) **o ateşten,** (الَّتِى) **öyle ateş ki,** (اُعِدَّتْ) **hazırlandı,** kimler için? (لِلْكَافِرِينَ) **kâfirler için,**

MEALİ ŞERİFİ (131)

Ve (Ey müslümanlar!) **kâfirler için hazırlanmış o ateşten sakının** (cehenneme girmenize sebep olacak faiz muamelesini terkedin).

İ Z A H A T

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyururdu: Bu ayet-i kerime, Kur'an-ı kerim'deki en korkutucu ayettir, çünkü Mevlâ Tealâ müminleri, haramlarından sakınmadıkları takdirde kâfirler için hazırlamış olduğu cehennemle korkutmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: "Bu ayet-i celile müminleri, faiz gibi bir haramı helâl görerek, küfre düşüp cehenneme girmekten tehdit etmektedir. "

İmam-ı Vahidî buyurmuştur ki: Mevlâ Tealâ, Bu ayet-i celilede: "**Cehennem kâfirler için hazırlanmıştır.**" buyurarak, rahmetiyle müminlerin cehennemden kurtulma ümidini kuvvetlendirmiştir."

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin bir manası da, "Son nefesinizde imanınızı kurtaramayıp, cehenneme girmenize sebep olacak işlerden sakının." demektir.

Zira bazı günahlar, son nefeste sahibini imandan mahrum eder. Nitekim sıla-i rahmi terketmek, Ana babaya karşı gelmek, faiz yemek, emanete hiyanet etmek bunlardandır.

Ebubekri Verrâk, Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın "Bir kulun imanı ekseri öleceği zaman anlaşılır." buyurduğunu zikrettikten sonra, "Biz, insanı imandan mahrum edecek günahları araştırdık, kullara zulmetmekten daha çabuk, insanı imandan mahrum edecek hiç bir günah bulamadık" demiştir.

Ayrıca bu ayet-i celilede Cehmiye mezhebine reddiye olmak üzere, Cehennemin şu anda yaratılmış olduğuna dair bir delil bulunmaktadır. zira yok olan bir şey hazırlanmış olamıyacağından, bu ayeti celilede cehennemin kâfirler için hazırlanmış olduğunun açıklanması elan mevcut ve hazır olduğunun delilidir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celiledeki, müminleri kâfirler için hazırlanmış olan cehennemle tehdit, faiz yemenin kebair (büyük günahlar) dan olduğuna açıkça delâlet etmektedir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede Mürcie mezhebine de reddiye vardır, zira onlar, "İmanla beraber hiçbir günah zarar vermez ve mümin olan asla ateşle azabedilmez." diye yanlış bir iddiada bulunmuşlardır, halbuki Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde faiz yiyen büyük günah sahibi müminleri cehennemle tehdit etmiştir, bundan dolayı biz ehli sünnete göre, müminlerin günahkârlarından da cehenneme girecekler olacak, lâkin sonunda çıkıp cennete gireceklerdir.

Allah-u Tealâ Hazretleri,Müminlere faizden sakınmayı emrettikten sonra,her hususta Allah ve Resulüne itaatı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١٣٢)

KELİME MANASI (132)

(وَ اَطِيعُوا) **Ve itaat edin!** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Azimüşşan) **a,** yani bütün emir ve yasaklarında Allah-u Tealâya itaat edin, daha? (وَالرَّسُولَ) **ve o resule,** yani dini size açıklayan ve risaletini size duyuran Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de itaat edin, zira O'na itaat, Allah-u Tealâ'ya olan itaatın ta kendisidir. (لَعَلَّكُمْ) **tâ ki siz,** (تُرْحَمُونَ) **rahmet olunursunuz,** yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin rahmetine kavuşturulursunuz.

MEALİ ŞERİFİ (132)

Allah (-u Tealây) **a ve O Resule** (peygamberi Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e) **itaat edin ki, rahmet olunasınız** (Allah-u Tealâ'nın rahmetine mazhar olasınız).

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'ya itaat, farzlarda, Resulüne itaat ise sünnetlerdedir. Buraya, faizi haram etmesi hususunda Allah-u Tealâ ya itaat edin, bu haramiyeti size duyurmasında da resulüne itaat edin diye de mana verilmiştir.

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, Allah-u Tealâ, kullarını kendisine karşı gelmekten korkutmak, ve taatına teşvik etmek üzere Vaîd'e vaad'i tâbi kılmış (tehditten sonra müjdeyi getirmiş) tir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, tefsir ehli, Allah-u Tealâ'nın buyurduğu (لَعَلَّ وَعَسىٰ) kelimeleri, umulur ki, manasında olmayıp, kesinlik ifade etmekte olduğunu söylemişlerse de, yine de bunda takva yolunun inceliği, Allah-u Tealâ'nın rızasına kavuşmanın zorluğu ve Allah-u Tealâ'nın rahmetine ulaşmanın yüceliğine işaret vardır.

Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Muhammed ibni İshak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celile, Uhud muharebesi hakkındaki ayetler arasında zikredildiğinden, Uhud günü Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine isyan eden okçulara sitemde bulunmaktadır.

Zira Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde resulüne itaatı kendisine itaatla beraber zikrederek, bu ikisinin birbirinden ayrılamıyacağını, dolayısıyla resulüne isyan edenin, Allah-u Tealâ'ya itaatının da makbul sayılmayacağını açıklamıştır.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا
السَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ
فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ
عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً
أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ
وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ ۖ وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ
تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ
﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ ۖ فَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَٰذَا
بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا۟
وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٣٩﴾ إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ
وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

"Mevlâ Tealâ, Kendisine ve habibine itaatı emredip, bu itaatın merhameti ilâhiyeye vesile olacağını açıkladıktan sonra, mağfiret-i ilâhiyeyi kazanmaya sürat etmelerini kullarına emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ
أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (١٣٣)

KELİME MANASI (133)

(وَسَارِعُوا) **Ve koşun,** neye? (إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ) **büyük bir mağfirete,** yani Rabbinizin sizi affetmesine vesile olacak salih amellere, kim tarafından? (مِنْ رَبِّكُمْ) **Rabbiniz tarafından,** daha? (وَجَنَّةٍ) **ve büyük bir cennete,** öyle cennet ki, (عَرْضُهَا) **onun eni,** nedir? (السَّمٰوَاتُ) **göklerdir,** daha? (وَالْأَرْضُ) **yerdir,** yani eni göklerle yer genişliğinde olan ebediyet ve saadet âlemine girebilmek için ibadet ve taata devam edin, öyle cennet ki, (أُعِدَّتْ) **hazırlandı,** kim için? (لِلْمُتَّقِينَ) **müttakiler için,** yani Allah ve resulüne itaatta bulunup günahları terkedenler için.

MEALİ ŞERİFİ (133)

Ve Rabbinizden büyük bir mağfirete ve eni göklerle yer (kadar) **geniş olan büyük bir cennete koşun ki, o** (cennet) **müttakiler için hazırlanmıştır.**

İ Z A H A T

Kazî ve Hâzin tefsirlerinin beyanına göre, mağfirete koşmanın manası, mağfireti icabeden sebeplere sarılmaktır. Bunlar da:

1. İslâma girmek,

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ mağfireti nekire olarak zikretmiştir ki, bundan maksat, büyük bir mağfirettir, zira en büyük mağfiret islâm'a girmekle kazanılır. Çünkü islâm kendinden evvel geçen günahları kesip atar.

2. Tövbe,
3. Farzları eda etmek,
4. İhlâs,
5. Harpte sebat etmek,
6. Hicret,
7. Cihat,

8. Cuma,

9. Cemaatlere devam,

10. Beş vakit namaz,

11. İftitah tekbiri,

İşte bütün bunlar Allah-u Tealâ'nın rızası için yapılırsa, mağfirete sebeptirler.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ulema: "**Cennetin eni göklerle yerler kadardır.**" kavli şerifinin tevili hakkında ihtilâf etmişlerdir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, "Yedi kat göklerle, yedi kat yerler elbise gibi döşenip birbirine eklenseler, işte cennetin eni budur, uzunluğunu ise ancak Allah-u Tealâ bilir." Cumhurun sözü de budur ve bu, inkâr edilemeyecek bir görüştür.

Zira İbn-i Abbas ve Ebu Zer *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte:

١٢٩- لَوْ اَنَّ السَّمٰـوَاتِ السَّبْعَ وَالْاَرَضِيْنَ السَّبْعَ بُسِطْنَ ثُمَّ وُصِلْنَ بَعْضُهُنَّ اِلٰى بَعْضٍ مَا كُنَّ فِى سَعَتِهِ اِلاَّ بِمَنْزِلَةِ الْحَلْقَةِ فِى الْمَفَازَةِ .

129 - "**Yedi kat göklerle, yedi kat yerlerin hepsi döşenseler sonra da birbirine eklenseler** (yanyana konsalar) **Kürsî'nin genişliğine nisbetle bütün hepsi ancak ovaya atılmış halka gibidir.**" *(Alusî, Ruhul Meânî: 2/9)*

Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadisi şerif Arş ve Kürsî'nin birbirinden ayrı olduğuna delâlet etmektedir:

١٣٠- يَا اَبَا ذَرٍّ مَا السَّمٰـوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرَضُونَ السَّبْعُ عِنْدَ الْكُرْسِيِّ اِلاَّ كَحَلْقَةٍ مُلْقَاةٍ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ وَاَنَّ فَضْلَ الْعَرْشِ عَلَى الْكُرْسِيِّ كَفَضْلِ الْفَلَاةِ عَلٰى تِلْكَ الْحَلْقَةِ .

130 - "**Ey Eba Zer! Yedi kat gökler ve yedi kat yerler, Kürsî'ye nisbetle, büyük bir sahraya atılmış bir halka gibidir. Şüphesiz arşın, Kürsî'ye olan üstünlüğü ise, o sahranın o halkaya olan üstünlüğü gibidir.**" *(Ibn-i Cerîr, Ebuş Şeyh, Ibn-i Merdüveyh, Beyhekî, Dürrül Mensûr:1/17, Alusî:2/9)*

İşte bunlar, gerçekten gökler ve yerlerden kat kat büyük yaratıklardır. Allah-u Tealâ'nın kudreti ise hepsinden büyüktür.

İsmail-i Süddî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Yedi kat göklerle yerler parçaparça edilip, hardal tanesi kadar ufaltılsalar, elbette her bir hardal tanesine karşılık, eni göklerle yerler kadar olan bir cennet vardır.

١٣١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَدْنىٰ اَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلاً مَنْ يَتَمَنّىٰ عَلَى اللهِ ، فَيُقَالُ لَهُ: لَكَ ذٰلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ اِلاَّ اَنَّهُ يُلَقّىٰ سَلْ كَذَا وَكَذَا فَيُقَالُ لَهُ: ذٰلِكَ لَكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ »

131 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennet ehlinin mertebe bakımından en aşağı olanı, Allah** (-u Tealâ) **dan bir şey istediğinde, ona: İstediğin bir misli fazlasıyla senindir." buyurulacaktır. Şu kadar var ki ona, şunu, şunu iste diye öğretilecek sonra ona, istediğin bir mislisiyle beraber senindir denilecektir."** *(Darimî, Rikak: l06, Ahmed Ibn-i Hanbel: 2/150)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Cerir, Hirakl'in elçisi Tennûhi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir. "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Hirakl'in mektubunu getirmiştim, o mektupta: "**Muhakkak ki sen beni, eni göklerle yerler kadar olan bir cennete çağırdığını yazdın, peki ya cehennem nerede?** " diye yazılıydı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buna cevaben:

١٣٢ – « سُبْحَانَ اللهِ فَاَيْنَ اللَّيْلُ اِذَا جَاءَ النَّهَارُ ».

132 - **"Süphanallah! Gündüz geldiğinde gece nerededir?"** buyurdu.

Fahrurrazi'nin beyanına göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu sözünün manası: "**Felek** (dünya) **döndüğünde, gündüz âlemin bir tarafında gece de diğer tarafında olduğu gibi, cennet göklerin üst tarafında, cehennem ise, yedi kat yerlerin aşağısındadır.**" demektir.

İmamı Alusî'nin beyanına göre, Bu cevaptan maksat: "**istediği zaman geceyi istediği yere göndermeye** (istediği yeri aydınlatıp karartmaya) **kadir olan** (gücü yeten) **Allah-u Tealâ, elbette cehennemi istediği yerde yaratmaya kadirdir.**" demek olup, ıskat-ı mesele (soruyu düşürmek muamelesi) de olabilir.

Kurtubî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Cennetin genişliğinin göklerin ve yerlerin genişliği kadar olmasından maksat, cennetin enini tahdit sınırlamak) değil, genişliğini açıklamak hususunda bir misaldir, çünkü bize göre göklerle yerden daha geniş bir şey olmadığından cennetin genişliği bize ancak, bunlarla tarif edilebilir. Nitekim Âlim bir kişiye: "Bu, deryadır." büyük bir hayvana da "Bu, dağdır." denildiği gibi,

Binaenaleyh göğü ve yeri yaratan Cenab-ı Hakkın bunlardan daha geniş olan cenneti yaratmasında hiç şüphe yoktur.

Bir şeyin eni, boyundan kısa olduğundan, bu ayet-i celilede cennetin eninin, göklerin ve yerin eni kadar olduğu zikredilip, uzunluğunun ise, ancak Allah-u Tealâ'nın bileceği kadar fazla olduğuna işaret edilmiştir.

Bundan evvelki ayet-i celile cennetin elân yaratılmış olduğuna delâlet ettiği gibi, bu ayet-i celile de cennetin şu anda mevcut olduğuna delâlet etmektedir ve Ehli sünnet ulemasının tamamı bu görüşte birleşmiştir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de şu hadisi şeriflerinde de buna işaret etmişlerdir:

١٣٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: « قُومُوا اِلٰى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ » قَالَ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ الْاَنْصَارِىُّ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ بَخٍ بَخٍ لاَ وَاللّٰهِ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ لاَ بُدَّ اَنْ اَكُوْنَ مِنْ اَهْلِهَا. قَالَ: « فَاِنَّكَ مِنْ اَهْلِهَا » فَاَخْرَجَ تَمَيْرَاتٍ فَجَعَلَ يَاْكُلُ ثُمَّ قَالَ لَئِنْ حَيِيْتُ حَتّٰى آكُلَ تَمَرَاتِى اِنَّهَا لَحَيَاةٌ طَوِيلَةٌ قَالَ فَرَمٰى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتّٰى قُتِلَ ».

133 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bedir günü: "**Eni göklerle yerler kadar geniş olan cennet kalkın** (koşun)." buyurunca, Umeyr ibni Humam el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah Cennetin eni göklerle yerler kadar geniştir, öyle mi? iyi iyi, yok vallahi ya Resulallah (ne yapıp yapıp) ben onun ehlinden olmalıyım."dedi.

O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Şüphesiz sen onun ehlindensin.**" buyurdu. Bu müjdeyi alan Umeyr *(Radıyallahu Anh)*, bir kaç küçük hurma çıkararak yemeğe başladı sonra, "Eğer ben bu hurmalarımı yiyinceye kadar yaşayacak olursam şüphesiz ki bu, elbette uzun bir hayattır." dedi ve yanında bulunan hurmaları atarak kâfirlerle harbe girişti ve şehit oluncaya kadar cihat etti. *(Hakim, el Müstedrek: 3/426)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen müttaki den maksat, şirkten sakınandır. Nitekim Mevlâ Tealâ, diğer bir ayet-i kerimesinde:

« سَابِقُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ . . . (٢١) »

"Rabbinizden bir mağfirete, Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup, genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşuşun. " buyuruyor. *(Hadid Suresi: 21'den)*

İşte Sadece şirkten sakınıp diğer günahlara müptela olan bu müttakiler, günahlarına karşılık ceza görseler de neticede cennete gireceklerdir ki, Mevlâ Tealâ bu itibarla cennetin onlar için hazırlandığını bildirmektedir.

Veya müttakiden maksat günahlardan sakınandır. Bu manadaki müttakiler ise, hiç azap görmeden cennete gireceklerdir.

MAĞFİRET VE CENNETİ KAZANMAYA KOŞMAYI EMREDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (٢١) »

"Rabbinizden bir mağfirete, Allah'a ve Peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup, genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun. İşte bu, Allah (-u Tealân) **ın fazlıdır ki, onu dilediğine verir. Allah** (-u Tealâ) **büyük fazl** (lutf-u) **kerem sahibidir."** *(Hadid Suresi: 21)*

Mevlâ Tealâ, cennetin müttakiler için hazırlandığını açıkladıktan sonra, müttakilerin bazı sıfatlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٣٤)

KELİME MANASI (134)

(الَّذِينَ) **öyle müttakiler ki,** (يُنْفِقُونَ) **infak ederler** (verirler) nerede? (فِي السَّرَّاءِ) **bollukta,** daha? (وَالضَّرَّاءِ) **darlıkta,** daha? (وَالْكَاظِمِينَ) **yutucular** *(Hâzin)* neyi? (الْغَيْظَ) **öfkeyi,** yani o müttaki zatlar hiddet ve gazaplarına mağlûp olmayıp, sabreden kimselerdir. daha? (وَالْعَافِينَ) **affediciler** (geçenler), kimden? (عَنِ النَّاسِ) **insanlar** (a ceza vermek) **den,** yani cezaya çarptırılmaya lâyık olan kimselere ceza vermekten vazgeçen şerefli kimselerdir. (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (يُحِبُّ) **sever,** kimleri? (الْمُحْسِنِينَ) **o iyilik edenleri,** (burada lâm, cins için olabilir ki, bütün iyilik edicileri kaplamış olur. O zaman bu zikredilen vasıfların sahipleri haydi haydi buraya dahildir veya lâm, ahd için olur, o zaman sadece bu vasfı geçen iyilik sahiplerine işarettir. *(Kazî ve Nesefî)*

MEALİ ŞERİFİ (134)

(Takva sahipleri) **öyle kimseler** (dir) **ki, bollukta da, darlıkta da verirler; Ve** (onlar) **öfkelerini yutanlar, insanlar** (ın kusurların) **dan geçenlerdir. Ve Allah** (-u Tealâ) **iyilik edenleri sever.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde beyan edildiğine göre, cömertlik, ruhun bir parçası mesabesinde olan malın, harcanmasını gerektirmekte olup, bu ise nefse çok ağır geldiğinden, Allah-u Tealâ müttakilerin kıymetli sıfatlarını sayarken cömertliği öne almıştır.

(سَرَّآء) **Serrâ'**: Zengilik, bolluk ve rahatlık zamanı

(ضَرَّآء) **Darrâ'**: Fakirlik, darlık ve sıkıntı zamanıdır.

İşte müttakiler her hâl-u kâr'da mallarını lâyık olan yerlere hiç esirgemeden verirler.

ALLAH YOLUNDA VERMENİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

١٣٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُنْفِقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ مِنْ ثُدِيِّهِمَا اِلَىٰ تَرَاقِيهِمَا فَاَمَّا الْمُنْفِقُ فَلَا يُنْفِقُ اِلَّا سَبَغَتْ اَوْ وَفَرَتْ عَلَىٰ جِلْدِهِ حَتَّىٰ تَسْتُرَ بَنَانَهُ وَتَعْفُوَ اَثَرَهُ وَاَمَّا الْبَخِيلُ فَلَا يُرِيدُ اَنْ يُنْفِقَ شَيْئًا اِلَّا لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا فَهُوَ يُوَسِّعُهَا وَلَا تَتَّسِعُ ».

134 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "**Cimri ile infak eden** (cömert kimsen) **in meseli** (hâli) **üzerlerinde memelerinden köprücük kemiklerine kadar demirden birer cübbeleri bulunan iki kişinin meseli** (durumu) **gibidir. Cömert kişi infak etmeğe davranınca, muhakkak demir cübbe cildi üzerinde tâ ayak parmaklarını örtecek ve ayak izlerini silecek kadar uzar yahut bollanır.**

Cimri kişiye gelince, o her hangi bir şey infak etmek isteyince muhakkak demir cübbenin herbir halkası kendi yerine yapışır. O kişi bu dar cübbeyi genişletmeye çalışır, fakat o genişlemez." *(Buharî, Zekât:29)*

١٣٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: اَلسَّخِىُّ قَرِيبٌ مِنَ اللهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللهِ

بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ . وَ لَجَاهِلٌ سَخِيٌّ اَحَبُّ اِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ ».

135 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cömert kişi Allah** (-u Tealâ) **a çok yakındır, cennete çok yakındır, insanlara çok yakındır, cehennemden çok uzaktır.**

Cimri kişi Allah (-u Tealâ) **dan çok uzaktır, cennetten çok uzaktır, insanlardan çok uzaktır ve cehenneme çok yakındır. Elbette cömert bir cahil, Allah** (-u Tealây) **a, cimri bir abidden daha sevgilidir."** *(Tirmizî, Birr: 40)*

١٣٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ اِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ اَحَدُهُمَا اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقاً خَلَفاً وَيَقُولُ الْآخَرُ اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً ».

136 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kulların kendisinde sabaha erdiği her bir günde muhakkak iki melek iner. Bu meleklerden biri: Ey Allahım! İnfak ediciye bir bedel ver** (verilenin yerini doldur), **der. Diğeri de: Ey Allahım!** (malı) **tutucu olana telef ver** (cimrinin malını yok et), **diye beddua eder."** *(Buharî, Zekât:27, 2/120)*

١٣٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ اَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِى سَبِيلِ اللهِ نُودِىَ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَا عَبْدَ اللهِ هٰذَا خَيْرٌ فَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّلاَةِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الصَّلاَةِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الْجِهَادِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصِّيَامِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ ».

فَقَالَ اَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه) بِاَبِى اَنْتَ وَاُمِّى يَا رَسُولَ اللهِ مَا عَلَىٰ مَنْ دُعِىَ مِنْ تِلْكَ الْاَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ فَهَلْ يُدْعَىٰ اَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْاَبْوَابِ كُلِّهَا فَقَالَ: « نَعَمْ وَاَرْجُو اَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ ».

137 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan divayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu!** (Buraya gel!) **Bu** (kapı) **hayırlıdır! diye çağırılır. Çok namaz kılanlardan olan kimse de** (cennetin) **namaz kapısından çağrılır. Cihad ehlinden olan kimse de cihad kapısından çağrılır. Oruç tutanlardan olan kimse de Reyyan kapısından çağrılır. Sadaka sahiplerinden olan kimse de, sadaka kapısından çağrılır."**

Bunun üzerine Ebu Bekr: "Babam, anam sana feda olsun ya Resulallah! Bu kapılardan çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden davet olunur mu?" diye sordu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, hepsinden da'vet olunur. Ve ben, senin onlardan olmanı ümit ediyorum."** buyurdu. *(Buharî, Savm:4, Bed'ü'l-halk:6,9 Fezailü Ashabinnebiyy:5, Müslim, Zekât:84, 85, Cihad.:37, Neseî, Sıyam:43, Zekât:1, Cihad:20, 45, Muvatta', Cihad:49, Darimî, Cihad:13, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/268, 4/386, 5/153, 159)*

Kazm-ı Gayz: Gazabı yutmaktır. İnsan bir kimseye sinirlenip, kızdığında, o karın dolusu kızgınlığı teskin etmesi (yatıştırması) ve insanların kusurlarını affetmesi, insan meziyetlerinin en yüce mertebelerinden ve takvanın şartlarındandır.

GAZABI YUTMAK, İNSANLARI AFFETMEK VE GÜZEL AHLAKA SAHİP OLMANIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER:

١٣٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ اِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ ».

138 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Çok kuvvetli** (pehlivan) **yere yıkmakla** (birçok güreşçileri yere serip galip olan) **değildir. Asıl kuvvetli** (pehlivan), **öfkelendiği sırada nefsine malik** (ve iradesine hakim) **olan kimsedir."** *(Buharî, Edeb:76, Müslim, Birr:106-108, Muvatta', Hüsnül Huluk:12, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/282, 2/236, 268, 517)*

١٣٩ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ جُرْعَةٍ اَعْظَمُ اَجْرًا عِنْدَ اللهِ مِنْ جُرْعَةِ غَيْظٍ كَظَمَهَا عَبْدٌ اِبْتِغَاءَ وَجْهِ اللهِ ».

139 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir** (mü'min) **kulun sırf Allah rızasını talep etmek için yuttuğu bir öfke yudumundan Allah katında sevap bakımından daha büyük bir yudum yoktur."** *(Ibn-i Mace, Zühd:18)*

١٤٠ – رَوىٰ اَنَسٌ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَالَ: «يَا رَسُولَ اللهِ! مَا اَشَدُّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ؟ قَالَ: «غَضَبُ اللهِ» قَالَ: فَمَا يُنْجِي مِنْ غَضَبِ اللهِ؟ قَالَ: «لاَ تَغْضَبْ».

140 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre bir adam: "Her şeyden daha zor olan nedir? diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Allahın gazabıdır.**" buyurdu. O zaman adam: "Peki Allahın gazabından kurtaracak şey nedir?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "**Kızma**" buyurdu." *(Ahmed Ibn-i Hanbel 2/175, Kurtubî : 4/208)*

١٤١– وَرَوىٰ اَنَسٌ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: «اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادىٰ مُنَادٍ مَنْ كَانَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ فَيُقَالُ مَنْ ذَا الَّذِى اَجْرُهُ عَلَى اللهِ فَيَقُومُ الْعَافُونَ عَنِ النَّاسِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ».

141 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kıyamet günü olduğu zaman, bir münadî 'Kimin ecri Allah'a ait ise, cennete girsin' diye nida edecek, ve sonra, 'Ecri Allah'a ait olanlar kimdir?' denildiğinde, insanları affedenler kalkıp hesapsız olarak cennete gireceklerdir.**" *(Kurtubî, 4/208)*

١٤٢ – عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ اَنَسٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ كَظَمَ غَيْظاً وَهُوَ قَادِرٌ عَلىٰ اَنْ يُنْفِذَهُ دَعَاهُ اللهُ عَلىٰ رُؤُسِ الْخَلاَئِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّىٰ يُخَيِّرَهُ فِى اَيِّ الْحُورِ شَاءَ».

142 - Muaz İbn-i Enes (el-Cühenî) *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayetine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Kim bir öfkeyi, onu infaza kadirken** (gereğini yapmaya gücü yettiği hâlde) **yutarsa Allah** (-u Tealâ) **kıyamet günü o kimseyi bütün yaratıkların huzurunda çağırır** (onu övgü ile tanıtıp meşhur eder). **Nihayet onu huriler içinden dilediğini seçmek hususunda serbest kılar.**" *(Ibn-i Mace, Zühd:18, Tirmizî, Birr ve Sıla:74)*

١٤٣ – عَنْ اُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُشْرَفَ لَهُ الْبُنْيَانُ وَتُرْفَعَ لَهُ الدَّرَجَاتُ فَلْيَعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَهُ وَلْيُعْطِ مَنْ حَرَمَهُ وَيَصِلْ مَنْ قَطَعَهُ».

143 - Übeyy İbni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kimi** (cennette) **kendisi için yüksek köşkler yapılması, derecelerinin yükseltilmesi sevindirirse, kendisine zulmedeni affetsin, vermeyene versin, gelmeyene gitsin.**" *(Hakim, el Müstedrek 2/295)*

١٤٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) فِي الْآيَةِ « اِنَّ هٰؤُلَآءِ فِى اُمَّتِى قَلِيلٌ اِلاَّ مَنْ عَصَمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَكَانُوا كَثِيراً فِى الْاُمَمِ الَّتِى مَضَتْ ».

144 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurdu: "**Şüphesiz bu kişiler** (öfkelerini yutanlar ve insanları affedenler) **benim ümmetimde çok azdır, ancak Allah** (-u Tealân) **ın korudukları müstesna, muhakkak ki onlar geçen ümmetlerde çoktular.**" *(Alusî : 4/59)*

١٤٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « وَجَبَتْ مَحَبَّةُ اللّٰهِ عَلٰى مَنْ أُغْضِبَ فَحَلِمَ ».

145 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kızdırıldığı hâlde yumuşak davranan kişiye Allah** (-u Tealân) **ın sevgisi vacip oldu.**" *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal 3/131, No.5826)*

١٤٦ – عَنْ عَمْرِو بْنِ عَنْبَسَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ لَهُ: مَا الْاِيمَانُ؟ قَالَ: « اَلصَّبْرُ وَالسَّمَاحَةُ وَخُلُقٌ حَسَنٌ ».

146 - Amr ibni Anbese *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre: Bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "İman nedir?" diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(İmanın en mükemmeli) **Sabır, Cömertlik ve güzel ahlâk'tan ibarettir.**" buyurdu. *(Beyhaki, Şuabul Iman : 6/242, No.8014)*

١٤٧ – عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً مِنْ بَنِى سَلَمَةَ كَانَ يُحَدِّثُهُ اَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْاِسلَامِ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « حُسْنُ الْخُلُقِ » ثُمَّ رَاجَعَهُ الرَّجُلُ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ : « وَحُسْنُ الْخُلُقِ » حَتّٰى بَلَغَ خَمْسَ مَرَّاتٍ .

147 - Ka'b İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Seleme oğullarından bir adam, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e islâmın ne olduğunu sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Güzel ahlâktır."** buyurdu. Adam tekrar tekrar sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamlı **"Güzel ahlâktır."** buyuruyordu. Hatta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu cevabı beş kereye ulaştı. *(Beyhakî, Şuabul Iman :6/242. No.8016)*

١٤٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « حُسْنُ الْخُلُقِ يُذِيبُ الْخَطَايَا كَمَا تُذِيبُ الشَّمْسُ الْجَلِيدَ ».

148 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Güneş kırağıyı erittiği gibi, güzel ahlâk da hataları eritir."** *(Beyhakî, Şuabul Iman:6/247.No.8036)*

١٤٩ – عَنْ اَبِى مُوسىٰ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حُسْنُ الْخُلُقِ زِمَامٌ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ فِى اَنْفِ صَاحِبِهِ وَالزِّمَامُ بِيَدِ الْمَلَكِ وَالْمَلَكُ يَجُرُّهُ اِلَى الْخَيْرِ وَالْخَيْرُ يَجُرُّهُ اِلَى الْجَنَّةِ. وَسُوءُ الْخُلُقِ زِمَامٌ مِنْ عَذَابِ اللهِ فِى اَنْفِ صَاحِبِهِ وَالزِّمَامُ بِيَدِ الشَّيْطَانِ وَالشَّيْطَانُ يَجُرُّهُ اَلَى الشَّرِّ وَالشَّرُّ يَجُرُّهُ اِلَى النَّارِ ».

149 - Ebu Musel Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Güzel ahlâk, sahibinin burnunda takılı bir bağdır ve o bağ bir meleğin elindedir, melek ise o kişiyi hayra çekmekte, hayır da onu cennete sevketmektedir.**

Kötü ahlâk ise, sahibinin burnunda Allahın gazabından bir yulardır ki, o yular şeytanın elindedir, şeytan onu şerre çekmekte, şer ise o kişiyi ateşe sürüklemektedir." *(Beyhakî, Şuabul Iman : 6/248, No.8037)*

١٥٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « لاَ وَاللهِ مَا حَسَّنَ اللهُ خَلْقَ رَجُلٍ وَخُلُقَهُ فَتَطْعَمُهُ النَّارُ ».

150 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Hayır! Vallahi Allah** (-u Tealâ) **bir kişinin yaratılışını ve huyunu güzelleştirip de, ateş onu yesin** (o kişi cehenneme girsin), **bu asla olamaz."** *(Beyhakî, Şuabul Iman:6/249. No. 8038)*

١٥١ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ

آدَمَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَمِنْ شِقْوَتِهِ سوءُ الْخُلُقِ ».

151 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Güzel ahlâk, Ademoğlunun saadeti** (iyiliği) **ndendir. Kötü ahlâk ise, onun şekaveti** (kötülüğü) **ndendir."** *(Beyhakî, Şuabul Iman : 6/249.No.8039)*

١٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ الدُّعَاءَ بِهٰذِهِ الْكَلِمَاتِ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ وَالْعِفَّةَ وَالْاَمَانَةَ وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَالرِّضَا بِالْقَدَرِ ».

152 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, o Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şu kelimelerle çok dua ettiğini işitirdi: **"Ey Allahım! Şüphesiz ben senden sıhhat, iffet** (adi şehvetleri terketme), **emanet** (güven), **güzel ahlâk ve kadere rıza isterim."** *(Ali el Müttaki,Kenzul Ummal:2/690, No.5o93)*

١٥٣ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدْعُو يَقُولُ: « اَللّٰهُمَّ كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِى فَحَسِّنْ خُلُقِى ».

153 - İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle dua ederdi: **"Ey Allahım! Benim yaratılışımı güzel ettiğin gibi, huyumu da güzel et."** *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal:3/12.No.5197)*

١٥٤ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) رَفَعَهُ قَالَ: « اِنَّكُمْ لاَ تَسَعُونَ النَّاسَ بِاَمْوَالِكُمْ وَلٰكِنْ لِيَسَعْهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ ».

154 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz siz, insanları mallarınızla kuşatamazsınız** (herkese iyilik etmeğe güç bulumazsınız) **velâkin sizden onları güler yüz ve güzel ahlâk kuşatsın."**

Yani herkese güler yüz göstererek ve iyi muamele ederek onlara hayırlarınızı ulaştırabilirsiniz, zira insanlara karşı güler yüzlü olmak sadaka yerine geçer. *(Hakim, el Müstedrek :l/124)*

١٥٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « كَرَمُ الْمَرْءِ دِينُهُ

ومروءته عقله وحسبه خلقه ».

155 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Kişinin keremi** (izzeti, şerefi), **dini, mürüeti** (kişiliği) **aklı, hasebi** (soyluluğu) **ise, güzel ahlâkından ibarettir.**" buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul Iman:4/160. No.4657)*

١٥٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ اِيمَانًا اَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ».

156 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**İman bakımından müminlerin en kâmili** (olgunu ve üstünü), **ahlâkı en güzel olanlarıdır.**" *(Ebu Davud, Sünnet :15)*

١٥٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ كَانَ هَيِّنًا لَيِّنًا قَرِيبًا حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ ».

157 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kim sakin, yumuşak ve cana yakın olursa, Allah** (-u Tealâ) **onu ateşe haram eder.**" *Beyhakî, Şuabul Iman :6/271.No.8122)*

١٥٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ اَوْصِنِى . قَالَ: « لاَ تَغْضَبْ » فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ: « لاَ تَغْضَبْ ».

158 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre bir adam Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: Bana bir nasihat (tavsiye) et! dileğinde bulundu. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: "**Gazablanma** (kızma)!" buyurdu.

Bunun üzerine o kişi Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den tekrar tekrar nasihat etmesini istedi, her defasında Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: "**Gazaplanma!**" öğüdünü verdi. *(Buharî, Edeb:76, Tirmizî, Birr:73, Muvatta', Husnül Huluk:11 Beyhekî, Şuab:6/307, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/175, 362, 466, 3/484, 5/34, 370)*

١٥٩ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: « سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا يُبْعِدُنِى مِنْ غَضَبِ اللهِ؟ قَالَ: « لاَ تَغْضَبْ ».

159- Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dedi ki, bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: Beni Allahın gazabından uzaklaştıracak şey nedir?"diye sorduğumda, bana: **"Kızma!"** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul Iman :6/308)*

١٦٠ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلّىٰ بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلاَةَ الْعَصْرِ ثُمَّ قَامَ خَطِيباً بَعْدَ الْعَصْرِ اِلىٰ مَغْرِبَانِ الشَّمْسِ حَفِظَهَا مَنْ حَفِظَهَا وَنَسِيَهَا مَنْ نَسِيَهَا اَخْبَرَ فِيهَا بِمَا هُوَ كَائِنٌ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ:

«اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَاِنَّ اللهَ تَعَالىٰ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ. اَلاَ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ . اَلاَ اِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلىٰ طَبَقَاتٍ شَتّىٰ فَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً وَيَحْيىٰ مُؤْمِناً وَيَمُوتُ مُؤْمِناً . وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيىٰ كَافِراً وَيَمُوتُ كَافِراً.وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً وَيَحْيىٰ مُؤْمِناًوَيَمُوتُ كَافِراً . وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيىٰ كَافِراً وَيَمُوتُ مُؤْمِناً . اَلاَ اِنَّ الْغَضَبَ جَمْرَةٌ فِي جَوْفِ ابْنِ آدَمَ اَلَمْ تَرَوْا اِلىٰ حُمْرَةِ عَيْنَيْهِ وَانْتِفَاخِ اَوْدَاجِهِ . فَاِذَا وَجَدَ اَحَدُكُمْ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً فَلْيَلْزَقْ بِالاَرْضِ . اَلاَ اِنَّ خَيْرَ الرِّجَالِ مَنْ كَانَ بَطِيءَ الْغَضَبِ سَرِيعَ الْفَيْءِ. وَشَرَّ الرِّجَالِ مَنْ كَانَ سَرِيعَ الْغَضَبِ بَطِيءَ الْفَيْءِ . فَاِذَا كَانَ الرَّجُلُ سَرِيعَ الْغَضَبِ سَرِيعَ الْفَيْءِ فَاِنَّهَا بِهَا ، وَاِذَا كَانَ الرَّجُلُ بَطِيءَ الْغَضَبِ بَطِيءَ الْفَيْءِ فَاِنَّهَا بِهَا . اَلاَ اِنَّ خَيْرَ التُّجَّارِ مَنْ كَانَ حَسَنَ الْقَضَاءِ حَسَنَ الطَّلَبِ. وَشَرَّ التُّجَّارِ مَنْ كَانَ سَيِّئَ الْقَضَاءِ سَيِّئَ الطَّلَبِ فَاِذَا كَانَ الرَّجُلُ حَسَنَ الْقَضَاءِسَيِّئَ الطَّلَبِ فَاِنَّهَا بِهَا. وَاِذَا كَانَ الرَّجُلُ سَيِّئَ الْقَضَاءِ حَسَنَ الطَّلَبِ فَاِنَّهَا بِهَا. اَلاَ لاَ يَمْنَعَنَّ رَجُلاً مَهَابَةُ النَّاسِ اَنْ يَقُولَ بِالْحَقِّ اِذَا عَلِمَهُ. اَلاَ اِنَّ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءً يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقَدْرِ غَدْرَتِهِ. اَلاَ وَاِنَّ اَكْبَرَ الْغَدْرِ غَدْرُ اِمَامٍ عَامَّةٍ. اَلاَ وَاِنَّ الْغَادِرَ لِوَاءُهُ عِنْدَ اَسْتِهِ . اَلاَ وَاِنَّ اَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ

مَغْرِبَانِ الشَّمْسِ . قَالَ اِنَّ مَثَلَ مَا بَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا فِيمَا مَضَىٰ مِنْهَا كَمَثَلِ مَا بَقِيَ مِنْ يَوْمِكُمْ هٰذَا فِيمَا مَضَىٰ ».

160 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize ikindi namazını kıldırdıktan sonra, hutbe okumak üzere ayağa kalktı ve güneş batıncaya kadar vaaz etti. O gün buyurduklarını ezberleyen ezberledi, unutan unuttu. O hutbesinde kıyamete kadar olacakları bize haber verdi.

Allah-u Tealâ Hazretlerine hamd-u senada bulunduktan sonra, hutbesine şöyle başladı: "**Bundan sonra, şüphesiz ki dünya tatlı ve yeşildir. Muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **sizi onda birbirinize vekil edecek ve nasıl amel edeceğinize bakacaktır.**

Agâh olun! Dünyadan sakının ve kadınlardan sakının.

Uyanın! Şüphesiz Âdemoğulları değişik tabakalar üzerine yaratılmışlardır. Onlardan mümin doğan, mümin yaşayan ve mümin olarak ölen vardır.

Onlardan bazısı da, kâfir (ana babadan) **doğrulup, kâfir yaşayıp, kâfir olarak ölür. Kimi de, mümin doğar, mümin yaşar, kâfir olarak ölür, içlerinde kâfir doğup, kâfir yaşayıp, mümin olarak ölen de vardır.**

Dikkat edin! Şüphesiz ki gazap (öfke) **Âdemoğlunun içinde tutuşturulmuş bir köz** (ateş parçası) **dır. Öfkeli kişinin gözlerinin kızarıklığını ve damarlarının şiştiğini görmüyor musunuz? Sizden biriniz kendisinde böyle bir hâl hissettiğinde yere yapışsın.**

Uyanın! Şüphesiz erkeklerin en hayırlısı, geç kızıp, çabuk sönendir. Erkeklerin en şerlisi de çabuk kızıp, geç sönendir.Bir adam çabuk kızıp, çabuk sönerse, o haslet öbür haslete mukabildir (kötü huyu iyi huyunu karşılar). **Bir adam, geç kızıp, geç sönerse, o da onu karşılar.**

Agâh olun! Tüccarın en hayırlısı, borcunu güzel ödeyip, alacağını güzel isteyendir. Tüccarın en şerlisi de, ödemesi de, istemesi de kötü olandır. Ödemesi güzel olup istemesi kötü olanla, ödemesi kötü olup istemesi güzel olan kişilerdeki hasletler birbirini karşılar.

Uyanık bulunun! Hakkı bilen bir kişiyi, insanlardan korkması, o bildiğini söylemekten asla menetmesin. Dikkat edin! Şüphesiz ki her aldatan için kıyamet gününde, hilekârlığı miktarınca bir sancak vardır.

Agâh olun! Şüphesiz ki, hainliğin en büyüğü, umum halkı idare eden kişinin hilesidir. Dikkat edin! Aldatan kişinin sancağı, dübürünün yanına konacaktır (sancak önde taşındığı hâlde bu kişileri herkesin huzurunda rezil etmek için sancakları arkalarına dikilecektir).

İyi bilin ki, şüphesiz cihadın en üstünü zalim bir sultanın yanında doğruyu söylemektir. Güneşin batması çok yaklaştığında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz dünyadan kalan kısmın, geçene nisbetle misali, bu gününüzden kalan vaktin, geçen vakitlere nisbeti kadar azdır."** *(Hakim,el Müstedrek: 4/505-506)*

١٦١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لاَبِى بَكْرٍ: « ثَلاَثٌ كُلُّهُنَّ حَقٌّ . مَا مِنْ اَحَدٍ يُظْلَمُ مَظْلِمَةً فَيَغْضُّ عَنْهَا اِلاَّ زَادَهُ اللهُ بِهَا عِزًّا . وَمَا مِنْ اَحَدٍ يَفْتَحُ بَابَ مَسْأَلَةٍ لِيَزْدَادَ بِهَا كَثْرَةً اِلاَّ زَادَهُ اللهُ بِهَا قِلَّةً . وَمَا مِنْ اَحَدٍ يَفْتَحُ بَابَ عَطِيَّةٍ اَوْ صِلَةٍ اِلاَّ زَادَهُ اللهُ بِهَا كَثْرَةً ».

161 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* a şöyle buyurdu: **"Üç şey vardır ki, bunların hepsi de haktır.**

1. **Herhangi bir kul bir haksızlığa uğrar da ondan göz yumarsa, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **onu uğradığı o zulüm sebebiyle izzet bakımından ziyade eder** (şerefini artırır)

2.**Her hangi bir kimse malını çoğaltayım diye dilencilik kapısını açarsa, mutlaka** (Allah-u Tealâ) **onun fakirliğini artırır.**

3. **Kim de, hediye** (verme) **veya iyilik** (yapma) **kapısını açarsa, mutlaka Allah-u Tealâ onun servetini ziyade eder."** *(Suyütî, Dürrul Mensur 2/320)*

١٦٢ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اُعْطِىَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ اُعْطِىَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَنْ حُرِمَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ حُرِمَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ ».

162 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Herkime yumuşaklıktan nasibi verilirse, muhakkak ki, hayırdan nasibi verilmiş olur. Her kim yumuşaklık nasibinden mahrum edilirse, muhakkak ki o hayır nasibinden mahrum edilmiş olur."** *(Tirmizi, Birr:67, Beyheki, Şuabul Iman 6/238)*

١٦٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ اَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ فَقَالَ: « تَقْوَى اللهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ ». وَسُئِلَ عَنْ

اَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ؟ فَقَالَ: « اَلْفَمُ وَالْفَرْجُ ».

163 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e İnsanları cennete en çok girdiren şeyin ne olduğu sorulduğunda: "**Takva ve güzel ahlâktır.**" buyurdu.

İnsanları cehenneme en çok girdiren şeyin ne olduğu sorulduğunda "**Ağız ve tenasül uzvudur.**" buyurdu. " *(Tirmizî, Birr : 62, Hakim, Müstedrek : 4/324)*

١٦٤ – رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْلُغُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ عَظِيمَ دَرَجَاتِ الْآخِرَةِ وَشَرَفَ الْمَنَازِلِ وَاِنَّهُ لَضَعِيفُ الْعِبَادَةِ وَاِنَّهُ لَيَبْلُغُ بِسُوءِ خُلُقِهِ اَسْفَلَ دَرَكِ جَهَنَّمَ وَاِنَّهُ لَعَابِدٌ ».

164- Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre, "**Muhakkak bir kul ibadeti zayıf olduğu hâlde güzel ahlâkı sebebiyle ahiret derecelerinin en büyüğüne ve makamların en şereflisine ulaşır,**

Şüphesiz ki, bir kul da abid (ibadeti kuvvetli) **olduğu hâlde, kötü ahlâkı sebebiyle cehennem derekelerinin en aşağısına ulaşır.**" *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 3/5 No 5149)*

١٦٥ – عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِاَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَاَهْوَنِهَا عَلَى الْبَدَنِ . اَلصَّمْتُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ ».

165 - Safvan ibni Süleym *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Size ibadetin en kolayını ve bedene en hafifini haber vereyim mi? Susmak ve güzel ahlâk.**" *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/321)*

١٦٦ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِى رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَاِنْ كَانَ مُحِقًّا . وَبِبَيْتٍ فِى وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَاِنْ كَانَ مَازِحًا . وَبِبَيْتٍ فِى اَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ ».

166 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Haklı da olsa mücadeleyi terkeden kişiye, cennetin kenarlarında bir köşk yapılacağına, şaka için de olsa, yalanı terkedene cennetin ortasında bir köşk yapılacağına, ahlâkını güzelleştirene ise, cennetin alâsı** (en üstün yeri) **nde bir köşk yapılacağına ben kefilim.**" *(Ebu Davud Edep: 8 No. 4802)*

١٦٧ – عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حُسْنُ الْخُلُقِ خُلُقُ اللهِ الْاَعْظَمُ ».

167 - Ammar ibni Yasir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Güzel ahlâk, Allah-u Tealâ'nın en büyük ahlâkıdır."** buyurdu. *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal 3/3, No. 5140)*

١٦٨ – وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: « اَوْحَى اللهُ اِلَى اِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا اِبْرَاهِيمُ حَسِّنْ خُلُقَكَ وَلَوْ مَعَ الْكُفَّارِ تَدْخُلْ مَدَاخِلَ الْاَبْرَارِ فَاِنَّ كَلِمَتِى سَبَقَتْ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ اَنْ اُظِلَّهُ فِى عَرْشِى وَاَنْ اُسْكِنَهُ فِى حَظِيرَةِ قُدْسِى وَاَنْ اُدْنِيَهُ فِى جِوَارِى ».

168 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselam)* a şöyle buyurdu: **"Ey İbrahim! Kâfirlere karşı da olsa, güzel ahlâklı davran ki, ebrar'ın makamına giresin, zira ahlâkını güzelleştirenleri, arşımda gölgelendireceğime, cennetime yerleştireceğime ve civarıma** (manen) **yaklaştıracağıma dair benden karar geçmiştir."** *(Hakîm-i Tirmizî, Nevadirul usûl: 274)*

١٦٩ – عَنْ اُمَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالُوا يَارَسُولَ اللهِ مَا خَيْرُ مَا اُعْطِىَ الْاِنْسَانُ قَالَ: « خُلُقٌ حَسَنٌ ».

169 - Ümame İbn-i Şerîk *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir kere ashab-ı kiram: 'Ya Resulallah! İnsana verilen en hayırlı şey nedir?' diye sorduklarında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Güzel ahlâktır."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur : 2/323)*

١٧٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) اَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ اَرَادَ سَفَراً فَقَالَ: يَا نَبِىَّ اللهِ اَوْصِنِى . قَالَ: « اُعْبُدِ اللهَ لَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئاً » قَالَ: يَا نَبِىَّ اللهِ زِدْنِى ، قَالَ: « اِذَا اَسَأْتَ فَاَحْسِنْ » قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ زِدْنِى . قَالَ: « اِسْتَقِمْ وَلْيَحْسُنْ خُلُقُكَ ».

170 - Abdullah İbn-i Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* sefere çıkmak istediğinde,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey Allahın peygamberi! Bana nasihat et." dediğinde. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'a ibadet et, ona hiç bir şeyi ortak etme,"** buyurdu.

O, "Ey Allahın Nebisi! Nasihatını ziyade et." deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sana kötülük edildiğinde iyilik et."** buyurdu. O, tekrar "Ya Resulallah! Bir şey daha ilâve et." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :**"İstikamet üzere bulun ve ahlâkın güzel olsun."** buyurdu. *(Ibni Hıbban, No.524, Hakim, el Müstedrek:l/54)*

١٧١ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَاَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ».

171 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Nerede olursan ol Allah'dan kork, kötülüğün peşine iyilik yap ki onu mahvetsin ve insanlara güzel ahlâk ile muamele et** (diye emirlerde bulundu)." *(Tirmizî, Birr: 55)*

١٧٢ – عَنْ اَبِى ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اَحَبَّكُمْ اِلَىَّ وَاَقْرَبَكُمْ مِنِّى فِى الْآخِرَةِ اَحَاسِنُكُمْ اَخْلَاقًا . وَاِنَّ اَبْغَضَكُمْ اِلَىَّ وَاَبْعَدَكُمْ مِنِّى فِى الْآخِرَةِ اَسْوَؤُكُمْ اَخْلَاقًا . اَلْمُتَشَدِّقُونَ الْمُتَفَيْهِقُونَ الثَّرْثَارُونَ ».

172 - Ebu Sa'lebe el Huşenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sizin bana en sevgiliniz ve ahirette bana en yakınınız, şüphesiz ki, ahlâkı en güzel olanlarınızdır. Muhakkak ki, sizin bana en sevimsiziniz ve ahirette bana en uzağınız, ahlâkı en kötü olanlarınızdır ki, onlar** (kibirlerinden dolayı, düzgün konuştuğunu ortaya koymak için) **yanaklarını eğip döndüren, çok konuşkan gevezelerdir."** *(Ibni Hibban, No.5557)*

١٧٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَتْ اُمُّ حَبِيبَةَ يَا رَسُولَ اللهِ الْمَرْأَةُ يَكُونُ لَهَا زَوْجَانِ ثُمَّ تَمُوتُ فَتَدْخُلُ الْجَنَّةَ هِىَ وَزَوْجَاهَا لِاَيِّهِمَا تَكُونُ لِلْاَوَّلِ اَوْ لِلْآخِرِ؟ قَالَ: « تُخَيَّرُ فَتَخْتَارُ اَحْسَنَهُمَا خُلُقًا كَانَ مَعَهَا فِي الدُّنْيَا يَكُونُ زَوْجَهَا فِى الْجَنَّةِ . يَا اُمَّ حَبِيبَةَ ذَهَبَ حُسْنُ الْخُلُقِ بِخَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ».

173 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)* validemiz: "Ya Resulallah! Bir kadının (iki kere ev-

lendiği için) iki kocası olur da,sonra ölüp kendisi ve iki kocası cennete girerlerse, o kadın hangisine ait olur, öncekine mi, sonrakine mi?" diye sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"O kadın serbest bırakılır, dünyada onunla en iyi geçinen kocası, cennette de kocası olur. Ey Ümmü Habibe! Güzel ahlâk dünya ve ahiretin bütün hayırlarını alıp götürmüştür." buyurdu. *(Süyûtî, Dürrul Mensur :2/323)*

١٧٤ – عَنْ عائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ لَهُ تَوْبَةٌ اِلاَّ صَاحِبَ سُوءِ الْخُلُقِ فَاِنَّهُ لاَ يَتُوبُ مِنْ ذَنْبٍ اِلاَّ عَادَ فِى شَرٍّ مِنْهُ ».

174 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her günahın mutlaka bir tövbesi vardır, ancak kötü ahlâk sahibinin günahı müstesna, zira o, hangi günahtan tövbe etse, mutlaka ondan daha beterine düşer."** *(Heysemî, Mecmeuzzevaid: 8/25)*

١٧٥ – قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : اِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو يَقُولُ: « اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْاَخْلاَقِ ».

175 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle diyerek dua ederdi: " (اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْاَخْلاَقِ) **Allahım, ihtilâf ve düşmanlıktan, nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım."** *(Ebu Davud,Vitr:32, Neseî, Istiaze:21)*

١٧٦ – عَنْ عائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « لَوْ كَانَ حُسْنُ الْخُلُقِ رَجُلاً يَمْشِى فِى النَّاسِ لَكَانَ رَجُلاً صَالِحاً ».

176 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Eğer güzel ahlâk, insanlar içinde gezen bir adam olsaydı, elbette çok iyi bir kimse olurdu."** *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 3/ 11.No. 5190)*

١٧٧ – رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ : « ثَلاَثٌ مَنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ فَلاَ تَعْتَدَّنَّ بِشَيْءٍ مِنْ عَمَلِهِ: مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ هُدًى يَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِى اللهِ ، اَوْ تَخَلُّقٌ يَعِيشُ بِهِ فِى النَّاسِ ، اَوْحِلْمٌ يَرُدُّ بِهِ السَّفِيهَ ».

177 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **Üç şey vardır ki, bunlardan biri kimde yoksa, onun amelinden hiç bir şeye itibar etme: Kimde kendisini günahlardan engelliyecek bir hidayet veya insanlar arasında yaşayacağı güzel ahlâk yahutta kendisiyle aklı kıt**

olanları başından uzaklaştıracağı bir hilm (ağırbaşlılığı yoksa onun diğer amellerine de itibar edilmez)." *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal:15/839 No.43335)*

١٧٨ – عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنها) قَالَتْ: بَاتَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْلَةً يُصَلِّي فَجَعَلَ يَبْكِي وَيَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اَحْسَنْتَ خَلْقِي فَاَحْسِنْ خُلُقِي . حَتّٰى اِذَا اَصْبَحَ فَقُلْتُ: يَا اَبَا الدَّرْدَاءِ اَمَا كَانَ دُعَاؤُكَ مُنْذُ اللَّيْلَةِ اِلاَّ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ؟ فَقَالَ: يَا اُمَّ الدَّرْدَاءِ اِنَّ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ يَحْسُنُ خُلُقُهُ حَتّٰى يُدْخِلُهُ حُسْنُ خُلُقِهِ الْجَنَّةَ ، وَيَسُوءُ خُلُقُهُ حَتّٰى يُدْخِلُهُ سُوءُ خُلُقِهِ النَّارَ » .

178 - Ümmüd Derda *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* bir geceyi namaz kılarak geçirdi ve "Ey Allahım! sen benim yaratılışımı güzel ettin, ahlâkımı da güzel et, diyerek ağlamağa başladı ve sabaha kadar devam etti.

Sabah olunca ben "Ya Ebed Derda! bütün gece senin duan sadece güzel ahlâk hakkında mı oldu?" dedim. Bunun üzerine O: "Ya ümmed Derda! Şüphesiz bir müslümanın ahlâkı güzel olur tâki onun güzel ahlâkı onu cennete sokar. Bir müslümanın da ahlâkı bozuk olur, tâki onun o kötü ahlâkı onu cehenneme sokar." dedi. *(Süyûtî, Dürrul Mensur: 2/325)*

١٧٩ – رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: « خِيَارُ اُمَّتِي خَمْسُمِائَةٍ؛ وَالْاَبْدَالُ اَرْبَعُونَ فَلاَ الْخَمْسُمِائَةِ يَنْقُصُونَ وَلاَ الْاَرْبَعُونَ يَنْقُصُونَ كُلَّمَا مَاتَ بَدَلٌ اَبْدَلَ اللّٰهُ مِنَ الْخَمْسُمِائَةِ مَكَانَهُ وَاَدْخَلَ فِي الْاَرْبَعِينَ مَكَانَهُمْ، فَلاَ الْخَمْسُمِائَةِ يَنْقُصُونَ وَلاَ الْاَرْبَعُونَ يَنْقُصُونَ » . فَقَالُوا يَارَسُولَ اللّٰهِ! دُلَّنَا عَلَى اَعْمَالِ هٰؤُلاَءِ فَقَالَ: « هٰؤُلاَءِ يَعْفُونَ عَمَّنْ ظَلَمَهُمْ وَيُحْسِنُونَ اِلٰى مَنْ اَسَاءَ اِلَيْهِمْ وَيُوَاسُونَ مِمَّا آتَاهُمُ اللّٰهُ وَتَصْدِيقُ ذٰلِكَ فِي كِتَابِ اللّٰهِ ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

179 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Benim ümmetimin hayırlıları beşyüz kişidir. Ebdal** (seçkin veliler) **ise kırk kişidir, ne beşyüz kişi eksilir, ne de kırk kişi noksan olur, kırktan biri ölse, Allah** (-u Tealâ) **beşyüz kişiden birini alarak kırklara sokar,** (Avamdan biriylede beşyüzü tamamlar). **Böylece ne beşyüz kişi eksilir, ne de kırk kişi noksan olur.**

Bunu duyan ashab-ı kiram "Ya Resulallah onların amellerini bize öğretir misin? dediklerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :**"Bunlar, kendilerine zulmedenleri affederler, kendilerine kötülük edenlere iyilik ederler, Allah** (-u Tealân) **ın kendilerine verdiklerinden başkalarını da hissedar ederler. Bunun tasdiki** (doğrulayıcısı) **Allahın kitabındadır."** buyurduktan sonra, **"Öfkelerini yutanlar, insanları affedenler ve Allah iyilik edenleri sever."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi okudu. *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 14/53-54, No.37918)*

١٨٠ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى قُصُوراً مُشْرِفَةً عَلَى الْجَنَّةِ فَقُلْتُ يَا جِبْرِيلُ لِمَنْ هٰذَا قَالَ: لِلْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ».

180 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Miraca çıkarıldığım gece, Cennette yüksek köşkler gördüm. "Ey Cibril bunlar kime aittir?" diye sorunca, "Öfkelerini yutanlar ve insanları affedenler içindir. Allah** (-u Tealâ) **iyilik edenleri sever."** buyurdu. *(Deylemî, Firdevs:2/255, No.3187)*

Fahrurrazi ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i kerimede geçen (اَحْسَانْ) **İhsan**: Her türlü iyiliği içine almaktadır, çünkü ihsanın nevileri sayısızdır. Meselâ: İbadette ihsan, Allah-u Tealâ'yı görür gibi son derece huşu üzere kulluk vazifesini eda etmektir.

Allah-u Tealâ'nın kullarına ihsan (iyilik yapması) ise iki türlü olur:

1. Kullara iyilik ulaştırmak, infakla bu kısma işaret edilmiştir, yolunu şaşıran kimseye yol göstermek, cahilleri öğretmek, âciz olanlara nasihatta bulunmak, hayır yollarına mal harcamak, cami, köprü, çeşme yaptırmak, insanların faydalanması için kuyu kazdırmak, cihat yoluna, cihada çıkanlara ve harp için gerekli silah ve mühimmatı temin etmek için mal sarfetmek, ve zayıf olanlara iyilikte bulunmak gibi şeylerin tamamı infaka ve kullara menfaat ulaştırmaya dahildir.

2. Allah'ın kullarından zararı defetmek: Bu kısma da gazabı yutmak ve insanların kusurlarını affetmekle işaret edilmiştir. Dolayısıyla bu ayet-i kerime başkalarına iyilik etmenin bütün kısımlarına delâlet etmektedir.

Fuzayl İbni İyaz *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki, iyiliğe iyilik, karşılık vermektir. kötülüğe kötülük kısas yapmaktır, kötülüğe iyilik kerem ve cömertlik, iyiliğe kötülük ise, aşağılık ve uğursuzluktur.

Rivayete göre, bir kere Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* misafirleriyle beraber sofra başında otururken, hizmetçinin elindeki yemek dolu tabak ters dönerek Hazreti Hasanın üzerine döküldü, hizmetçi hemen "Gazabını yutanlar ve insanları affedenler." mealindeki bu ayeti kerimeyi okuyunca, Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* : "Muhakkak seni affettim." dedi.

Hizmetçi tekrar ayeti celilenin sonundaki: "Allah iyilik edenleri sever." cümle-i celilesini okuyunca, Hazreti Hasan Efendimiz: "Seni Allah rızası için azadettim ve falan cariyemle seni evlendiriyorum düğün masrafları da bana aittir." dedi.

Şu bilinsin ki, bir kimse bir çok iyiliği sebebiyle müttakiler sınıfına dahil olduğu hâlde, bazı iyiliklerden mahrum olduğu için müttakiler derecesinden düşmüş olmaz, zira bazı kişiler Allah-u Tealâ'nın muvaffak etmesiyle her türlü iyiliğe muvaffak olsalar da, her şahısta ihsanın her çeşidinin bulunması mümkün değildir. Dolayısıyla kişi sahip olduğu iyiliklere göre, takva mertebelerinde ilerler.

Mevlâ Tealâ, müttakilerin diğer bazı vasıflarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ
وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلاَّ اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَافَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ (١٣٥)

KELİME MANASI (135)

(وَالَّذِينَ) **Ve yine o kullar ki,** (اِذَا فَعَلُوا) **işlediklerinde,** ne? (فَاحِشَةً) **bir fahişe,** yani zina gibi çok çirkin büyük bir günah, (اَوْ ظَلَمُوا) **veya zulmettikleri zaman,** kime? (اَنْفُسَهُمْ) **nefislerine,** yani her hangi bir küçük günah işleyerek kendilerine yazık ettikleri zaman, (ذَكَرُوا) **zikrederler** (hatırlarlar), kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i,** yani Cenab-ı Hak'kın vaîdini ve ikabını (tehdidini ve azabını) veya kulları üzerindeki büyük hakkını düşünürler de, (فَاسْتَغْفَرُوا) **hemen istiğfar ederler,** yani Allah-u Tealâ'dan mağfiret isterler, ne için? (لِذُنُوبِهِمْ) **günahları için,** (وَمَنْ) **kim,** (يَغْفِرُ) **mağfiret eder** (bağışlayabilir), neyi? (الذُّنُوبَ) **günahları,** ondan bedel, (اِلاَّ اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) **dan başka,** (burada (مَنْ) müpteda, (يَغْفِرُ) cümlesi ise haberidir. (يَغْفِرُ) nun altındaki zamir (مَنْ) e aittir, Lâfza-i Celâl ise o zamirden bedeldir. Yani "Allah-u Tealâ'dan başka günahları bağışlayabilecek hiç bir kimse yoktur." demektir.) (وَلَمْ يُصِرُّوا) **ve ısrar** (devam) **etmezler,** ne üzerine? (عَلٰى مَا) **o şey üzerine ki,** (فَعَلُوا) **işlediler,** yani yaptıkları kötülüklere devam etmezler, ne oldukları hâlde ısrar etmezler? (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (يَعْلَمُونَ) **bilirler,** yani yaptıklarının çirkinliğini bile bile, işledikleri kötülüklerde devam etmezler.

MEALİ ŞERİFİ (135)

Ve (müttakiler, beşeriyet gereği) **çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit, Allah** (-u Tealây) **ı hatırlayarak, günahları için hemen istiğfar edenlerdir.** (zaten) **Günahları Allah** (-u Tealâ) **dan başka kim mağfiret edebilir** (bağışlayabilir). **Bir de onlar, işledikleri** (günah) **üzerinde** (yaptıklarının çirkinliğini) **bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

Müminler: "Ya Resulallah! Benî İsrail, Allah-u Tealâ katında bizden daha kıymetli idi, zira onlardan biri günah işlediğinde, sabahleyin kapısının eşiğinde günahının kefaretini "Kulağını kes, burnunu kes, şöyle şöyle yap." diye yazılı bulurdu. " dediklerinde

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sükut etmesi üzerine, Allah-u Tealâ bu ayet-i celile'yi indirerek, bu ümmetin tövbelerinin daha kolay olduğunu açıklamakla, bu ümmetin Beni İsrail'den daha kıymetli olduğunu ortaya koymuş oldu.

İmam-ı Atâ'nın buyurduğuna göre, bu ayet-i celile, Hurma satan Tîhan hakkında inmiştir. Şöyle ki: O, bir gün hurma satarken güzel bir kadın gelerek ondan hurma almak istediğinde, o kadına: 'Bu hurma iyi değildir, evde daha iyisi var." diyerek, onu evine götürmüş, sonra kucaklayarak öpmüştü, kadın ona "Allah'tan kork " deyince, hemen onu bırakmış ve pişman olmuştu. sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hadiseyi anlattığında bu ayeti celile nazil oldu.

Mukatil ve Kelbî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* biri ensardan diğeri sakîf kabilesinden olan iki kişiyi birbirine kardeş etmişti. Sakiften olan, bir gazaya çıkacağında, ensardan olan manevi kardeşini ailesine bakması için yerine halife tayin etti.

O da bir gün onlara et alıp getirdiğinde, kadın o eti ondan alırken, kadının peşine düşüp elini öptü, sonra pişman olarak döndü ve başına topraklar saçarak, perişan bir hâlde dolaşmaya başladı.

Sakif'ten olan zat gazadan döndüğünde bu ensari kendisini karşılamayınca, hanımına onun hâlini sordu, hanımı: "Allah kardeşler arasında onun gibisini çoğaltmasın." dedi ve durumu kocasına anlattı.

Ensarî ise, tövbe ve istiğfar ederek dağlarda dolaşıyordu, Sekafî onu aramak için peşine düştüğünde, onu secdede "Ya Rabbi günahımı affet! Kardeşime hainlik ettim." derken buldu ve: "Ey Filan!" kalk diyerek onu Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın yanına getirdi.

Ensarî, "Ben helâk oldum" diyerek başından geçeni Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a anlatınca, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da: "Sana yazıklar olsun sen bilmedin mi? Allah-u Tealâ evde oturandan ziyade gazaya çıkanın namusunu kıskanır." buyurdu.

Sonra Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a geldiler. o da aynı söyleyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiler, O da ikisinin söyledikleri gibi buyurdu. Bir gün ikindi namazında Cibril-i Emin onun tövbesinin kabulüne dair bu ayet-i celileyi indirdi.

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Ya Resulallah bu sadece bu adama mı aittir yoksa bütün insanlara şamil midir?" diye sorduğunda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem):*

١٨١ - « بَلْ لِلنَّاسِ عَامَّةً »

181 - **"Hayır! Bütün insanlara aittir."** buyurdu.

Taberî ve Beğavî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen fahişe : Zina gibi çirkinliği aşikâr olan büyük günahlardır. Nefse zulüm ise, öpmek, tutmak ve bakmak gibi zinadan aşağı olan küçük günahlardır.

Fahişenin, masiyet-i fiiliye (fiilen işlenen günahlar), nefse zulmün ise, masiyet-i kavliye (söz ile işlenen günahlar) olduğu da söylenmiştir.

Bu günahları işleyen kimselerin Allah-u Tealâ yı zikretmelerine bir kaç mana verilmiştir.

1. Allah-u Tealâ'nın yüce hakkını düşünürler.
2. Allah-u Tealâ'nın o günahlara karşı yaptığı tehdidi hatırlarlar.
3. Allah-u Tealâ'nın huzuruna arzedileceklerini yâd ederler.
4. Kıyamet gününde o günahtan sorulacaklarını düşünürler.
5. Allah-u Tealâ'nın nehyini hatırlarlar.
6. Allah-u Tealâ'nın mağfiretini düşünürler.
7. Allah-u Tealâ'nın cemal sıfatını düşünerek utanırlar, celâl sıfatını düşünerek de korkarlar.
8. Allah-u Tealâ'nın bütün çirkinliklerden münezzeh olan zat-ı pak-ı Sübhaniyesini düşünerek, kendileri de bütün günahlardan temizlenip Mevlâ Tealâ'ya manen yaklaşmak isterler.
9. Günah işledikten sonra tövbe edecekleri zaman Allah-u Tealâ'dan bir şey isteyecek olanın yapması icabettiği gibi, Allah-u Tealâ'yı tazim ve sena ile anarlar.

Her hâl-u kârda bu zikirden maksat, sadece dille Mevlâ Tealâ'nın ismi şerifini zikretmekten ibaret olmayıp, yukarıda sayılan manalardan da anlaşılacağı üzere, Mevlâ Tealâ'nın yüce hakkını, kamil sıfatlarını ve geniş rahmetini düşünmek de bu zikre dahildir.

İSTİĞFAR: Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu istiğfardan maksat, sadece dille mağfiret talebetmekten ibaret olmayıp, işlenen günaha son derece pişman olup bir daha yapmamağa karar vermektir. Yoksa sadece dille istiğfar edip günaha devam etmek Allah-u Tealâ ile alay etmek gibidir. Bundan dolayı Rabiayı Adeviyye *(Radıyallahu Anha)* :

« اِسْتِغْفَارُنَا هٰذَا يَحْتَاجُ اِلىٰ اِسْتِغْفَارٍ كَثِيرٍ »

"Bizim şu istiğfarımız çok istiğfara muhtaçtır." buyurmuştur.

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen:

"Bütün günahları Allah (-u Tealâ) **dan başka kim affedebilir."** kavli şerifi, bazı muhakkık (inceleyici) âlimlerin ifadelerine göre, bir çok yönden Allah-u Tealâ'nın rahmetinin genişliğine fazl-u kereminin bolluğuna, günahları ancak kendisinin affedebileceğine ve kul istiğfar ettiği anda mağfiretin mutlaka tecelli edeceğine delâlet ettiğinden, günahkâr kulların gönüllerini hoş etmekte ve onları bir an evvel tövbeye teşvik etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre ayet-i celilede geçen: **"Yaptıkları günaha ısrar etmezler"** kavl-i şerifi: "Yaptıkları günahtan istiğfar etmeden durmazlar" demektir, zira istiğfar edilen günaha ısrar edilmiş sayılmaz. Nitekim:

١٨٢- عَنْ اَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِى الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً ».

182 - Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetę göre. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İstiğfar eden kimse, günde yetmiş kere** (aynı günaha) **dönse bile,** (günahta) **ısrar etmiş sayılmaz."** *(Ebu Davud, Vitr:26, Tirmizî, Deavat:106)*

١٨٣ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ وَلَا صَغِيرَةَ مَعَ الْاِصْرَارِ ».

183 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İstiğfarla beraber büyük günah yoktur. Israrla beraber de küçük günah yoktur."** Yani kendisinden mağfiret

talebedilen günah ne kadar büyük de olsa affedilir, kendisine devam edilen günah da ne kadar küçük olsa, büyük günahlar arasına kaydedilir." *(Deylemî, Firdevs:5/199, No:7944)*

Beyhakî İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan şöyle rivayet etmiştir: **"Kulun ısrar ettiği her günah büyüktür, tövbe ettiği günah ise büyük değildir."**

١٨٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ عَلَىٰ مِنْبَرِهِ يَقُولُ: « اِرْحَمُوا تُرْحَمُوا وَاغْفِرُوا يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ وَيْلٌ لِأَقْمَاعِ الْقَوْلِ وَيْلٌ لِلْمُصِرِّينَ الَّذِينَ يُصِرُّونَ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ».

184 - Abdullah İbn-i Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i minberi üzerinde şöyle buyururken işittiğini rivayet etmiştir: **"Acıyın ki, acınasınız, bağışlayınız ki, Allah** (-u Tealâ) **da sizi mağfiret etsin, söz hunilerine** (işittiklerini muhafaza etmeyenlere) **yazıklar olsur! Bile bile yaptıkları günahlara devam eden ısrarcılara da yazıklar olsun!"** *(Ahmed Ibn-i Hanbel:2/219)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Sehl ibni Abdillah *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Cahil kimse ölüdür, unutan kişi uykudadır, âsi ise sarhoştur, günahına ısrar eden ise helâk olmuştur.

Israr, yarın tövbe ederim diye, tövbeyi ileri atmaktır ki, bu, nefsin boş kuruntusudur. yarın nasıl tövbe edecektir ki, yarın onun elinde değildir.

Ulema buyurmuştur ki, "Kulu devam ettiği günahlardan kurtaracak yegane sebep, Kur'an-ı Azimüşşanın manalarını devamlı olarak inceden inceye düşünmesidir, zira Kur'an-ı Azimüşşanı inceleyen kişi, itaat edilenlere vaadedilen cennet ve nimetlerin müjdesine ve âsilere yapılan büyük tehditlere devamlı rastlıyacağından korku ve ümidi kuvvetlenerek, Allah-u Tealâ'ya dua etmeye başlar ve böylece günahından kurtulur.

Mevlâ Tealâ, cennetin müttakiler için hazırlandığını açıkladıktan sonra müttakileri iki kısma ayırdı.

1. Bollukta ve darlıkta muhtaç olanlara yardım eden, gazabını yutan, kendilerine karşı kusur edenleri affeden ve ihtiyaç sahiplerine iyilik etmek suretiyle ibadete devam eden kimselerdir.

2. Rabbisine karşı kusur edip sonra tövbe ederek, müttakiler zümresine girenlerdir.

İşte bu ve bundan sonraki ayet-i kerimelerinde, Cenab-ı Hak, bu kullarını mağfiret ve cennetle mükâfatlandıracağını açıklamıştır, zira sadakatla tövbe edenlerin hiç günah işlememiş gibi olacaklarına dair olan hadisi şerifler, tövbe ve istiğfar edenlerin müttakiler zümresine dahil olacağına delâlet eder.

TÖVBE VE İSTİĞFARIN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

١٨٥ – عَنْ اَسْمَاءَ بْنِ الْحَكَمِ الْفَزَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيّاً (رضى الله عنه) يَقُولُ: « كُنْتُ رَجُلاً اِذَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثاً نَفَعَنِى اللهُ مِنْهُ بِمَا شَاءَ اَنْ يَنْفَعَنِى، وَاِذَا حَدَّثَنِى اَحَدٌ مِنْ اَصْحَابِهِ اسْتَحْلَفْتُهُ ، فَاِذَا حَلَفَ لِى صَدَّقْتُهُ وَحَدَّثَنِى اَبُو بَكْرٍ وَصَدَقَ اَبُو بَكْرٍ اَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْباً فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللهَ اِلاَّ غَفَرَ اللهُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ: ﴿ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ﴾ اِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ ».

185 - Esma İbnil Hakem; Ali *(Radıyallahu Anh)* ı şöyle derken işittim demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir şey duyduğum zaman Allah *(Celle Celalühü)* nün dilediği ölçüde onunla amel etmeye çalışan biriyim. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından birisi bana bir hadis haber verirse, ondan yemin etmesini ister, yemin ederse kabul ederim. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* -o doğru söyler- bana şöyle haber vedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i: **"Bir kimse bir günah işlerde akabinde güzelce abdest alır sonra kalkıp iki rekât namaz kılar ve Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah** (-u Tealâ) **onu mutlaka bağışlar."** derken işittim.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamla: **"Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar..."** *(Bakara Suresi:135)* mealindeki ayeti sonuna kadar okudu. *(Ebu Davud, Vitr:26, Tirmizî, Tefsir:No:3006)*

١٨٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجاً وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ».

186 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Allah** *(Azze ve Celle)***, istiğfara devam eden kimsenin her sıkıntısı için bir çıkış yolu ve her kederi için bir ferahlık sağlar ve onu hiç beklemediği bir yerden rızıklandırır."** *(Ebu Davud, Vitr:26, Ibn-i Mace, Edeb:57, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/248)*

١٨٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ ».

187 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Nefsim yed-i kudretinde** (canım, kudret elinde) **olan Allah'a yemin ederim ki, siz günah işlememiş olsanız, Allah sizi giderir de, günah işleyen bir kavim getirir. Onlar Allah'a istiğfar ederler, O da kendilerini affederdi.**" buyurdular. *(Müslim, Tevbe:11)*

١٨٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَحْكِى عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: « اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْباً فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى. فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ: اَذْنَبَ عَبْدِى ذَنْباً فَعَلِمَ اَنَّ لَهُ رَبّاً يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ. ثُمَّ دَعَا فَاَذْنَبَ. فَقَالَ: اَىْ رَبِّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى! فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ اَذْنَبَ عَبْدِى ذَنْباً فَعَلِمَ اَنَّ لَهُ رَبّاً يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ. ثُمَّ دَعَا فَاَذْنَبَ. فَقَالَ: اَىْ رَبِّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى! فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ: اَذْنَبَ عَبْدِى ذَنْباً فَعَلِمَ اَنَّ لَهُ رَبّاً يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ. اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ ».

188 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Rabbi *(Azze ve Celle)* den hikaye ettikleri meyanında (arasında) şöyle buyurdu: "**Bir kul günah işlese de; Allah'ım, benim için günahımı bağışla! dese Allah** *(Tebareke ve Tealâ Hazretleri)* **: Kulum bir günah işledi ve bildi ki kendisinin günahını affeden ve günahdan dolayı müahaze eden** (ceza veren) **bir Rabbi vardır. Buyurdu.**

Sonra kul dönse de, tekrar günah işlese ve: Ey Rabbim! Benim günahımı bağışla! dese Allah *(Tebareke ve Tealâ Hazretleri)* (tekrar): **Kulum bir günah işledi ve bildi ki kendisinin günahını affeden ve günahdan dolayı müahaze eden bir Rabbi vardır, der.**

Sonra kul dönse de, tekrar günah işlese ve: Ey Rabbim! Benim günahımı bağışla! dese Allah *(Tebareke ve Tealâ Hazretleri)* (tekrar): **Kulum bir günah işledi ve bildi ki kendisinin günahını affeden ve günahdan dolayı müahaze eden bir Rabbi vardır. Dilediğini yap, senin günahını bağışladım, buyurur.**" *(Müslim, Tevbe:29)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre bu hadisi şerif, günaha dönerek tövbe bozulduktan sonra tekrar tövbe etmenin doğruluğuna delildir, zira birinci tövbe başlı başına bir ibadettir ki, o muteber olmuştur, ikinci günahtan sonra ise yeni baştan tövbeye ihtiyaç vardır.

Her ne kadar günaha dönmek, ilk başta işlemekten daha çirkinse de, tövbeye dönmek de, birinci tövbeden daha güzeldir, zira günaha dönen kişi, tövbesini bozarak günahına bir günah daha kattıysa da, tekrar tövbe ederek, günahları kendisinden başka mağfiret edecek bulunmayan kerem sahibi Rabbisinin kapısından ayrılmayarak, ilk başta yapmış olduğu tövbeden daha üstün bir amel işlemiş olur.

Hadis-i şerifin sonundaki "**İstediğini yap**" kavli şerifi, günahından tövbe eden kula bir ikram manasındadır ki, geçmiş günahlarının affedilip, gelecekte de günahlardan korunacağına işarettir.

١٨٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللهُ: « يَا ابْنَ آدَمَ اِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِى وَرَجَوْتَنِى غَفَرْتُ لَكَ عَلَىٰ مَا كَانَ فِيكَ وَلاَ اُبَالِى. يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِى غَفَرْتُ لَكَ وَلاَ اُبَالِى. يَا ابْنَ آدَمَ اِنَّكَ لَوْ اَتَيْتَنِى بِقُرَابِ الْاَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِى لاَ تُشْرِكُ بِى شَيْئاً لَاَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً ».

189 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah** (-u Tealâ) **buyurdu ki: Ey Âdemoğlu sen bana dua ettiğin ve benden beklediğin müddetçe, sende olan** (bütün hatalar) **a rağmen ben seni bağışlarım ve aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Senin günahların göğün bulutlarına kadar ulaşsa ve sonra sen benden mağfiret dilesen seni bağışlarım ve aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Sen bana dünya dolusu kadar hatalarla gelmiş ve sonra, bana hiç bir şeyi ortak koşmamış olarak bana kavuşmuş olsan, elbette ben de sana dünya dolusu kadar mağfiretle gelirim.**" *(Tirmizî, Deavât: 99, No.3540)*

١٩٠ – عَنْ هِلاَلِ ابْنِ يَسَارِ بْنِ زَيْدٍ مَوْلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ اَبِى يُحَدِّثُنِيهِ عَنْ جَدِّى اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ قَالَ اَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِى لاَاِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىَّ الْقَيُّومَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ غُفِرَلَهُ وَاِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنَ الزَّحْفِ ».

190 - Hilâl İbn-i Yesar İbn-i Zeyd, babası Yesar'dan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı olan dedesi Zeyd'in Hazreti Peygamber *(Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem) i şöyle buyururken işittiğini rivayet etmiştir: "**Kim** («اَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِى لاَاِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىَّ الْقَيُّومَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ») **kendisinden başka ilâh olmayan Hayy ve Kayyûm olan Allah'dan beni bağışlamasını dilerim, O'na tevbe ederim. Derse, -savştan kaçmış bile olsa- günahları bağışlanır.**" *(Ebu Davud, Vitr:26, Tirmizî, Deavât:38, Ibn-i Mace, Edeb:57, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/21, 67, 5/191, 371)*

١٩١ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللهُ اَنْ يَغْفِرَهُ ، اِلاَّ مَنْ مَاتَ مُشْرِكاً ، اَوْ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً»

فَقَالَ هَانِئُ بْنُ كُلْثُومٍ: سَمِعْتُ مَحْمُودَ بْنَ الرَّبِيعِ يُحَدِّثُ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ اَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ مُؤْمِناً فَاعْتَبَطَ بِقَتْلِهِ لَمْ يَقْبَلِ اللهُ مِنْهُ صَرْفاً وَلاَ عَدْلاً».

قَالَ لَنَا خَالِدٌ: ثُمَّ حَدَّثَنِى ابْنُ اَبِى زَكَرِيَّا عَنْ اُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: «لاَ يَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُعْنِقاً صَالِحاً مَالَمْ يُصِبْ دَماً حَرَماً فَاِذَا اَصَابَ دَماً حَرَاماً بَلَّحَ».

191 - Ebu'd Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah** (-u Tealân) **ın her günahı bağışlaması umulur, ancak Allah'a şirk koşmuş olarak ölen kimseyle, bir mümini kasten öldüren bir mümin hariç.**"

Burada şunu ifade edelim ki, Nisa Suresinin 116. ayet-i celilesinde: Mevlâ Tealâ: "**Şirkin dışındaki bütün günahları diledikleri için affedeceğini**" açıkladığından ehli sünnet uleması bu gibi hadis-i şerifleri tehdide hamletmişlerdir, yani bir mümini kasten öldüren kişi en büyük bir günahı işlemiş olur ve son nefesinde imanını zor kurtarır, demektir. Yoksa yaptığı işin haram olduğuna inanan bir kişi kâfir olmayacağından mağfireti umulur.

Hâni' İbn-i Gülsüm dedi ki: Ben Mahmud İbn-i Rabî'in, Ubadet İbn-i Samit *(Radıyallahu Anh)* dan naklen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: "**Kim bir mümini öldürür de, kendisini doğru bir şey yapmış sanarak istiğfar da etmezse** (haramı helâl görerek kâfir olduğu için), **Allah** (-u Tealâ) **onun ne farzını, ne de nafilesini kabul etmez.**

Halid bize dedi ki: Sonra bana ibnu ebi Zekeriyya, Ümmü Derda'nın, Ebud Derda'dan naklen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu haber verdi: "**Mümin, haram olan bir kana isabet etmedikçe** (elini

bulaştırmadıkça) **salih amele süratle devam eder, haram bir kana isabet ettiği vakit ameli kesilir meşakkate düşer."** *(Ebu Davud, Fiten: 6, No.4270, Neseî, Tahrim:l, Ahmed Ibn-i Hanbel 4/99)*

١٩٢ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْاَنْصَارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَ ذَنْبَ لَهُ وَالنَّدْمُ تَوْبَةٌ ».

192 - Ebu Saîd el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Günahından tövbe eden hiç günahı yok gibidir, pişmanlık da bir tövbedir."** buyurdu. *(Hakîmi Tirmizî, Nevadirul Usûl:239)*

١٩٣ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « كُلُّ شَىْءٍ يَتَكَلَّمُ بِهِ ابْنُ آدَمَ فَانَّهُ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ فَاذَا اَخْطَأَ خَطِيئَةً وَاَحَبَّ اَنْ يَتُوبَ اِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلْيَأْتِ بُقْعَةً رَفِيعَةً فَلْيَمُدَّ يَدَيْهِ اِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ يَقُولُ: اِنِّى اَتُوبُ اِلَيْكَ مِنْهَا لاَ اَرْجِعُ اِلَيْهَا اَبَداً يُغْفَرُ لَهُ مَالَمْ يَرْجِعْ فِى عَمَلِهِ ذٰلِكَ ».

193 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdemoğlunun konuştuğu** (şeriata muhalif olan) **her şey, mutlaka aleyhine yazılır. Bir kul bir hata işleyip, Allah'a tövbe etmek isterse, yüksek bir yere gidip ellerini Allah** (-u Tealây) **a uzatarak: -Muhakkak ben sana bu günahımdan tövbe ediyorum, ebediyyen bu günaha dönmeyeceğim- derse, o ameline dönmedikçe, o günahı bağışlanır."** *(Beyheki, Şuabul Iman 5/402,No.7080)*

١٩٤ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: « اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ الَّذِينَ اِذَا اَحْسَنُوا اِسْتَبْشَرُوا وَاِذَا اَسَاؤُوا اِسْتَغْفَرُوا ».

194 - Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! Beni, iyilik ettikleri zaman sevinenlerden, kötülük ettiklerinde ise istiğfar edenlerden eyle."** diye dua ederdi. *(Beyhekî, Şuabul Iman: 5/372, No.6996)*

١٩٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: اَرْبَعَةٌ فِى حَدِيقَةٍ قُدْسِيَّةٍ فِى الْجَنَّةِ اَلْمُعْتَصِمُ بِلاَاِلٰهَ اِلاَّ اللهُ لاَ يَشُكُّ فِيهَا وَمَنْ اِذَا عَمِلَ حَسَنَةً سَرَّتْهُ وَحَمِدَ اللهَ عَلَيْهَا وَمَنْ اِذَا عَمِلَ سَيِّئَةً سَاءَتْهُ وَاسْتَغْفَرَ اللهَ

مِنْهَا وَاِذَا اَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ: اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ».

195 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Dört kişi cennette mukaddes bir bahçededir.

1. Hiç şüphe etmeden "lâ ilâhe illallaha" sarılan,

2. İyilik işlediğinde sevinen ve Allaha hamdeden,

3. Kötülük ettiğinde üzülen ve Allah'tan mağfiret dileyen,

4. Başına bir belâ geldiğinde istircâ' eden (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) **(diyen)."**
Beyhekî, Şuabul Iman 5/372, No.6995)

١٩٦ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اِبْلِيسَ قَالَ لِرَبِّهِ بِعِزَّتِكَ وَجَلَالِكَ لَاَبْرَحُ اُغْوِى بَنِى آدَمَ مَا دَامَتِ الْاَرْوَاحُ فِيهِمْ ، فَقَالَ اللّٰهُ فَبِعِزَّتِى وَجَلَالِى لَا اَبْرَحُ اَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِى ».

196 -Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* , Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şöyle buyururken işittim dedi: **Şüphesiz iblis rabbine "Senin izzet ve celâline yemin ederim ki, ruhları bedenlerinde durduğu müddetçe Âdem-oğullarını azdırmaya devam edeceğim." dedi. Allah** (-u Tealâ) **da: "İzzim, Celâlim hakkı için, onlar benden mağfiret istedikçe ben de onları affetmeğe devam edeceğim ." buyurdu.** *(Ahmed Ibni Hanbel : 3/29)*

١٩٧ – عَنْ اَبِى بَكْرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « عَلَيْكُمْ بِلَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَالْاِسْتِغْفَارِ ، فَاَكْثِرُوا مِنْهُمَا فَاِنَّ اِبْلِيسَ قَالَ: اَهْلَكْتُ النَّاسَ بِالذُّنُوبِ وَاَهْلَكُونِى بِلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَالْاِسْتِغْفَارِ ، فَلَمَّا رَاَيْتُ ذٰلِكَ اَهْلَكْتُهُمْ بِالْاَهْوَاءِ وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ».

197 - Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **"La ilâhe illallaha ve istiğfara sarılın, onlara çok devam edin, zira iblis: -Ben insanları günahlarla helâk ettim, onlar da beni lâ ilâhe illallah ve istiğfarla helâk ettiler. Ben bunu görünce, onları hevalar** (nefislerinin arzuları) **ile helâk ettim halbuki onlar kendilerini hidayette sandılar** (da istiğfara da ihtiyaç duymadılar)- **dedi."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/328)*

١٩٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ

اِنِّي اُذْنِبُ . قَالَ: « اِسْتَغْفِرْ رَبَّكَ » قَالَ: فَاسْتَغْفِرُ ثُمَّ اَعُوْدُ ، قَالَ: « فَاِذَا عُدْتَ فَاسْتَغْفِرْ رَبَّكَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ اَوْ اَرْبَعاً » فَقَالَ: « اِسْتَغْفِرْ رَبَّكَ حَتّٰى يَكُوْنَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَحْسُوْرَ ».

198 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Muhakkak ki ben günah işliyorum." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Rabbinden mağfiret dile!**" buyurdu. Adam: 'İstiğfar ediyorum sonra tekrar dönüyorum.' dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Bir daha döndüğün zaman, yine Rabbinden mağfiret dile.**" buyurdu.

Adamın bu şekilde üç veya dört kere sormasına karşılık Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aynı şekilde cevap buyurdu. Sonuncusunda "**Şeytan bitkin düşünceye kadar Rabbinden mağfiret dile.**" buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul Iman : 5/407, No.7090)*

١٩٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ قَالَ اللهُ تَعَالٰى: « مَنْ عَلِمَ اَنِّي ذُوْ قُدْرَةٍ عَلٰى مَغْفِرَةِ الذُّنُوْبِ غَفَرْتُ لَهُ وَلاَ اُبَالِي مَالَمْ يُشْرِكْ بِي شَيْئاً ».

199 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah** (-u Tealâ) **buyurdu ki: Her kim benim günahları affetmeye son derece güçlü olduğumu bilirse, bana bir şey ortak koşmadığı müddetçe, hiç bir şeyine bakmadan onu affederim.**" *(Beğavî, Meâlimuttenzîl: I/552)*

İmam-ı Mekhul, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın: "**Ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den daha çok istiğfar eden görmedim**" buyurduğunu rivayet etmiş ve Ben de Ebu Hureyre'den çok istiğfar eden görmedim" demiştir.

Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya isimli eserinde Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın her gün oniki bin kere istiğfar ettiğini rivayet etmiştir.

Sehl İbn-i Abdillah *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Gerçek tövbe edenin alâmeti, günahına pişmanlığından dolayı yemeden içmeden kesilmesidir."

Ulema buyurmuştur ki: "İstenen istiğfar, günaha devamdan kurtaran ve manası kalpte yerleşen bir istiğfardır, sadece dille istiğfar edip, kalben günahına devam eden kişinin istiğfarı da, çok istiğfara muhtaç olduğu gibi onun küçük günahı da büyüklere eklenmiştir.

Nitekim zamanımızda zulme devam eden bazı insanların eline tesbih alıp, estağfirullah diyerek istiğfar ettiklerini sanmaları Allah-u Tealâ ile alay etmek gibidir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, tövbe gerektiren günahlar iki kısımdır:

1. Kâfirlik, kâfirin tövbesi, evvelce geçirmiş olduğu inkâr hâline pişman olmakla beraber, iman etmesidir. Evvelki hâline pişman olmadan sadece iman etmesi tövbe değildir.

2. Küfrün dışındaki günahlar, bunlarda ikiye ayrılır.

1. Allah-u Tealâ'nın hakkı, Bu haktan kurtulmakta sadece günahları terkedip tövbe etmek yeterlidir. ancak şer'i şerif bu günahların bazısında sadece terkle yetinmemiş namaz ve orucun terkinden dolayı kaza gerektirmiş, yemin bozmak gibi meselelerde de kefaret icap ettirmiştir.

2. İnsanların haklarıdır. Kul haklarının mutlaka sahiplerine ulaştırılması gerekmektedir. Sahiplerini bulamayanlar borçları miktarı hak sahiplerinin namına sadaka verirler. Fakirlik ve âcizlik gibi sebeplerle üzerindeki haklardan kurtulma imkânı bulamayan kişiler hakkında da Allah-u Tealâ'nın affı umulmakta ve fazlu keremi gözlenmektedir. O Allah-u Tealâ nice kullarının haklarını üstlenmiş nice kötülükleri iyiliklere tebdil etmiş (değiştirmiş) tir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celile'nin sonundaki: "**Bildikleri hâlde yaptıkları günaha ısrar etmezler**" kavli şerifine bir kaç türlü mana verilmiştir.

1. Yaptıkları işin günah olduğunu,

2. Günaha ısrar etmenin zararlı olduğunu,

3. Allah-u Tealâ'nın günahları affedeceğini,

4. Günahları ne kadar fazla olsada onları affetmenin Allah-u Tealâ'ya zor gelmeyeceğini,

5. İstiğfar ettikleri takdirde günahların affedileceğini, bildikleri hâlde günah işlemeye devam etmezler.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile Kur'an-ı Kerim'de geçen en ümit verici ayet-i celile'lerdendir.

Sabit el Bennânî'den rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile indiği zaman şeytan ağlamıştır.

İSTİĞFAR EDENLERE KARŞI ALLAH-U TEALÂ'NIN BÜYÜK MAĞFİRET SAHİBİ OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَحِيماً (١١٠) »

"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de, sonra Allah'dan mağfiret dilerse, Allahı çok mağfiret edici ve ziyade acıyıcı bulacaktır." *(Nisa Suresi:110)*

« قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan (her günahı işleyen) **kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah** (-u Tealâ) **bütün günahları bağışlar şüphesiz ki, O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."** *(Zümer suresi: 53)*

Allah-u Tealâ Hazretleri, müttakilerin vasıflarını açıkladıktan sonra, mükâfatlarını beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ (١٣٦)

KELİME MANASI (136)

(اُولٰٓئِكَ) **İşte onlar** (var ya!), (جَزَآؤُهُمْ) **onların mükâfatı,** nedir? (مَغْفِرَةٌ) **büyük bir mağfiret** (günahlarının örtülmesi) **dir,** öyle mağfiret ki, (مِنْ رَبِّهِمْ) **Rableri tarafından olucu,** daha nedir? (وَجَنَّاتٌ) **ve büyük cennetlerdir,** öyle cennetler ki, (تَجْرِي) **akıyor,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) **onların** (ağaçlarının ve köşklerinin) **altından,** ne? (الْاَنْهَارُ) **ırmaklar,** ne oldukları hâlde Allah-u Tealâ onları bu cennetlerle mükâfatlandıracaktır? (خَالِدِينَ) **ebedi kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada** (o cennetlerde), (وَنِعْمَ) **ve ne güzel oldu,** ne? (اَجْرُ الْعَامِلِينَ) **amel edenlerin mükâfatı,** yani dinî ve dünyevî vazifelerini güzelce yerine getirenlere verilecek olan bu mağfiret ve cennet ne güzeldir.

MEALİ ŞERİFİ (136)

İşte onlar (var ya!) **onların mükâfatı Rablerinden büyük bir mağfiret ve** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlerdir ki, orada ebedî kalıcıdırlar** (böyle) **amel edenlerin mükâfatı** (olan cennet ve mağfiret) **ne güzeldir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Tövbe iki şey kazandırır.

1. Azaptan kurtuluş, ayet-i celilede geçen mağfiretle buna işaret edilmiştir.

2. Sevaba ulaşmak, altından ırmaklar akan cennetlerle de buna temas edilmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celiledeki mağfiret ve cennetlerin, amel karşılığı kazanıldıklarına işaret eden ecir tabiri, kulları ibadetlere teşvik etmekte ve günahlardan menetmektedir.

Zira her ne kadar cennet ve mağfiret ancak Mevlâ Tealâ'nın fazlu keremiyle kazanılıyorsa da amel edenlerin ecri (karşılığı) olduğunun bildirilmesi, kulun çalışmasının Mevlâ Tealâ'nın fazlu keremini kazandırmaya vesile olacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla amel ve taatsız cennet beklemek asla uygun değildir.

Rivayete göre Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* a şöyle vahyetmiştir:

« مَا اَقَلَّ حَيَاءَ مَنْ يَطْمَعُ فِى جَنَّتِى بِغَيْرِ عَمَلٍ يَا مُوسٰى كَيْفَ اَجُوْدُ بِرَحْمَتِى عَلٰى مَنْ يَبْخَلُ بِطَاعَتِى »

"Amel etmeden cennetimi arzulayan kişinin hayası ne kadar azdır. Ey Musa! bana itaatta cimrilik edene ben rahmetimle nasıl cömertlik edeyim ?"

Şehr İbn-i Havşeb *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

« طَلَبُ الْجَنَّةِ بِلاَ عَمَلٍ ذَنْبٌ مِنَ الذُّنُوْبِ
وَانْتِظَارُ الشَّفَاعَةِ بِلاَ سَبَبٍ نَوْعٌ مِنَ الْغُرُوْرِ
وَارْتِجَاءُ الرَّحْمَةِ مِمَّنْ لاَ يُطَاعُ حُمْقٌ وَجَهَالَةٌ »

"Amelsiz cennet istemek, günahlardan bir günahtır.

Sebepsiz şefaat beklemek, bir nevi aldanmaktır.

İtaat edilmeyen zattan, rahmet dilemek ise, cehalet ve ahmaklıktır."

Rabiatül Basriye *(Kuddise Sırruha)* şöyle buyururdu:

« تَرْجُوُ النَّجَاةَ وَلَمْ تَسْلُكْ مَسَالِكَهَا * اِنَّ السَّفِيْنَةَ لاَ تَجْرِى عَلَى الْيَبَسِ »

"Hem kurtuluş umarsın hem de yolunda yürümezsin, şüphesiz gemi kuru yerde yürümez."

Şu bilinsin ki, bütün işlerin esası imandır. Bu da ancak şirkin zıddı olan tevhidle hasıl olur. İşte kulu tövbe ve istiğfara sürükleyen bu imandır. İman esas olduğundan dolayıdır ki, mümin kişi,ne kadar günahkâr da olsa müttakilerden sayılmış ve neticede cennete girmeye hak kazanmıştır.

O hâlde kul kendisine verilen irade ve kudretini Allah-u Tealâ'nın emirlerini tutma ve yasaklarından sakınma tarafına kullanmalı ve bu muvaffakiyetini kendisini yaratan Allah-u Tealâ'dan bilmelidir.

Mevlâ Tealâ, müttakilerin güzel sıfatlarını açıkladıktan sonra, takvaya sevkedecek sebepleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (١٣٧)

KELİME MANASI (137)

(قَدْ خَلَتْ) **Muhakkak geçmiştir,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden evvel,** ne? (سُنَنٌ) **bir çok vakalar,** yani Ey ümmeti Muhammed! Muhakkak sizden evvel beşeriyet âleminde kâfir olan ümmetlerin tarihinde bir çok feci vakalar geçmiştir. Din düşmanları bir müddet yaşatılmışlarsa da, sonra yakalanıp lâyık oldukları cezalara çarptırılmışlardır. (فَسِيرُوا) **bu sebeple yürüyün,** nerede? (فِي الْأَرْضِ) **yerde,** yani yer yüzünde muhtelif ülkelerde gezip dolaşın da, (فَانْظُرُوا) **bakın,** (كَيْفَ) **nasıl,** (كَانَ) **oldu,** ne? (عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ) **yalanlayıcıların sonu,** yani peygamberleri yalanlayanların kötü sonlarının eserlerini görerek ibret alın.

MEALİ ŞERİFİ (137)

Muhakkak sizden evvel bir çok (ümmetlerin) **vakalar** (ı gelip) **geçmiştir. Onun için yer yüzünde gezin** (dolaşın) **da** (Allah-u Tealâ'nın ayetlerini) **yalanlayanların akibet** (kötü son) **ları nasıl olmuştur görün.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen sünnetlerden maksat, Allah-u Tealâ Hazretleri'nin evvelce geçen peygamberlerini yalanlayıcı ümmetler hakkında âdeti ve hikmeti üzere icra etmiş olduğu, cezalandırma muameleleridir.

Buna göre mana "Sizden evvel, peygamberlerini yalanlayan ümmetler hakkında Allah-u Tealâ'nın hikmeti gereği ortaya koyduğu hasf (yere batırma), mesh (surelerini değiştirme), gark (boğma), şiddetli rüzgar, sayha (Cibril-i Emin'in öldürücü haykırışı) gibi helâk etme muameleleri geçmiştir.

O hâlde yer yüzünde gezerek yalanlayanların feci akibetlerinin nice olduğunu görün de ibret alın, böylece onların akibetine çarpılmamaya bakın" demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Yürüyün"** emrinden maksat sadece ayakla yürüme değildir. esas maksat geçmiş ümmetlerin hâllerini araştırmaktır, bu marifet (bilgi) dolaşmadan da anlaşılıyorsa, maksat hasıl olmuş demektir.

Ancak Ayet-i celiledeki (yürüyün) emri, görmenin tesirinin işitmekten daha kuvvetli olduğunu ifade için tercih edilmiştir. Nitekim:

« لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ »

"Duymak, görmek gibi değildir." buyurulmuştur.

Yine bu manada:

« اِنَّ اٰثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا * فَانْظُرُوا بَعْدَنَا اِلَى الْآثَارِ »

"Şüphesiz bizim eserlerimiz bize delâlet etmektedir.

O hâlde bizden sonra eserlere bakın " denmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, ümmet-i Muhammedi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Allah ve Resulüne imanları daha ziyade artsın, dünya ve lezzetlerinden yüz çevirmeleri fazlalaşsın diye, geçmiş ümmetlerin hâllerini inceden inceye düşünmeye teşvik etmiştir.

Ayrıca, Allah-u Tealâ, bu ayet-i celilesiyle kâfirleri, kendilerinden evvel geçen kâfirlerin hâllerini düşünmeye davet ederek, kâfirlikten menetmiştir.

Bir de bu ayet-i celile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına Uhud muharebesinde başlarına gelen felâketlerden dolayı teselli vermektedir.

Şöyleki, Mevlâ Tealâ Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına hitaben: "Ben, sizden evvel geçen ümmetlerin kâfirlerine bir zaman mühlet verip, sonunda helâk ettiğim gibi, size düşmanlık eden kâfirleri de yakında helâk ederek habibime mutlaka yardım edeceğim." buyurmak istemiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kâfirler bazı kere hikmeti ilâhiye gereği müminlere karşı galip gelseler de, akibet, (güzel son) müminlerindir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

وَ لَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ (١٧١) اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ (١٧٢)
وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ (١٧٣)

"**Andolsun ki,** (gönderilen peygamber) **kullarımıza söz vermişizdir: Şüphesiz onlar mutlaka yardım olunacaklardır ve bizim ordumuz elbette galip olacaktır.**" *(Sâffât Suresi: 171-173)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ (١٠٥)

"**Andolsun ki, zikir** (Tevrat) **dan sonra, Zeburda da 'Şüphesiz ki, yer yüzüne iyi kullarım varis** (sonunda sahip) **olacaktır.' diye yazmıştık.**" *(Enbiya Suresi: 105)* buyurmaktadır.

Galibiyet her defasında müminlerin olacak olsaydı, elbette kâfirler mecburen iman ederlerdi ki, hikmeti ilâhiye bunun aksini gerektirmiştir. Artık akıllı kişi bütün işleri Allah-u Tealâ'ya ısmarlamalı, gizli ve açık her işe basiret gözüyle bakmalıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« . . . فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِى الْاَبْصَارِ (٢) »

"**Ey basiret sahipleri ibret alın**" *(Haşır Suresi: 2'den)* buyurarak akıl ve fikir sahiplerini, iyi düşünerek Mevlâ Tealâ'nın hikmetini anlamaya teşvik etmiştir.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile, bizlere geçmiş ümmetlerin âkibetlerini düşünmeyi emrederek, kendi akibetimizden de korkmamız hususunda tenbihte bulunmaktadır.

Kötü akibetten korkmak, salihlerin güzel sıfatlarındandır. Nitekim Hasan-ı Basrî hazretleri kendi akibetinden çok korktuğundan, cehennemde bin sene yanıp çıkacak kişiden bahsedildiğinde, " keşke ben o kişi olaydım" buyurmuştur.

٢٠٠ – عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ لِاُمِّ سَلَمَةَ: يَا اُمَّ الْمُؤْمِنِينَ مَا كَانَ اَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللهِ ﷺ اِذَا كَانَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: كَانَ اَكْثَرُ دُعَائِهِ: « يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى عَلٰى دِينِكَ » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا اَكْثَرَ دُعَاءَكَ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى عَلٰى دِينِكَ؟ قَالَ: « يَا اُمَّ سَلَمَةَ اِنَّهُ لَيْسَ آدَمِىٌّ اِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ اُصْبُعَيْنِ مِنْ اَصَابِعِ اللهِ فَمَنْ شَاءَ اَقَامَ وَمَنْ شَاءَ اَزَاغَ » فَتَلَا مُعَاذٌ: ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا ﴾.

200 - Şehr İbn-i Havşeb *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere ben

Ümmü Seleme validemize: 'Ey Müminlerin annesi, senin yanında olduğu zaman peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en çok duası neydi?' diye sordum.

Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemiz buyurdu ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en çok duası: **'Ey kalpleri** (hâlden hâle) **çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl'** duasıydı.

Bunun üzerine ben: "Ya Resulallah! Senin duanın en çoğu neden, **'Ey kalpleri çeviren, kalbimi dinin üzere sabit kıl'** duasıdır?" diye sorduğumda,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ya Ümme Seleme! Gerçek şu ki, kalbi Allah** (-u Tealâ) **nın parmaklarından iki parmak arasında olmayan bir insan yoktur. O dilediğini sebat ettirir, dilediğini kaydırır."** buyurdu.

Bunun üzerine Muaz *(Radıyallahu Anh)* **"Ey Rabbimiz bizi hidayet ettikten sonra kalplerimizi kaydırma.'** *(Ali Imran Suresi 8'den)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu. *(Tirmizî, Deavât: 90)*

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* Mevlâ Tealâ'dan son derece korktuğundan: "Ben yaptıklarım sebebiyle belki yüzüm simsiyah olmuştur diye korkumdan günde bir kaç kere aynaya bakarım." buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, geçmiş ümmetlerin hâllerini düşünmeye teşvik ettikten sonra, bunun özellikle takva sahiplerine çok faydalı olacağını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

هٰـذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ (١٣٨)

KELİME MANASI (138)

(هٰـذَا) **İşte bu** (kuran), nedir? (بَيَانٌ) **bir beyan** (açıklama) **dır,** kim için? (لِلنَّاسِ) **bütün insanlar için,** daha nedir? (وَهُدًى) **bir hidayettir,** yani saadete ulaştıran bir rehberdir. daha? (وَمَوْعِظَةٌ) **ve bir meviza** (öğüt ve nasihat) **dır.** kim için? (لِلْمُتَّقِينَ) **müttaki** (Allah-u Tealâdan korkan) **lar için.**

MEALİ ŞERİFİ (138)

İşte bu (kuran-ı kerim'in geçmiş vakalara ait ayetleri) **bütün insanlar için bir beyan** (açıklama) **dır. Ve** (bilhassa) **müttakiler için bir hidayet ve bir nasihattır.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede insanlara hidayet ve mevize olduğu bildirilen şey, İmam-ı Hasen ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre Kur'an-ı Kerim'dir veya geçmiş ümmetlerin başına gelen hâllere işarettir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre,

Beyan: Şüpheleri gidererek hakkı açıklamaktır.

Hidayet: Din-i kavim (sağlam din) ve sırat-ı müstakime (dosdoğru yola) kavuşturmaktan ibarettir.

Meviza: Din hususunda yakışmayan şeylerden engelleme manasını ifade eden hikmetli sözlerdir.

Gerek Kur'an-ı kerimin ve gerekse geçmiş ümmetlerin başlarına gelen feci hâllerin, ancak müttakilere beyan, hidayet ve meviza oluşunun açıklanması, sadece takva sahiplerinin bunlardan istifade edeceği gerçeğini ortaya koymakta olduğu gibi, bunun sebebinin de takva sıfatına sahip olmaları olduğuna işaret etmektedir.

Şu bilinsin ki, geçmiş ümmetler, dünya ve lezzetlerine düşkünlüklerinden peygamberlerine karşı gelmişler sonra ise geçip gitmişlerdir. Dünyalarından bir eser kalmayıp lânete çarpıldıkları gibi, ahirette ise en büyük azaba çarptırılacaklardır.

İşte bundan dolayı Allah-u Tealâ bu ümmetin iman edenlerini, geçmiş ümmetlerin inkar edenlerinin hâllerini düşünmeye teşvik buyurarak, fani lez zetlere aldanmaktan kurtulup, kendisine yönelmeye davet etmiştir.

Dünya, ne mümine ne de kâfire kalmaz, ancak müminin ölümünden sonra, arkasından dünyada medh-ü sena, ahirette ise bol mükâfat vardır. kâfir ise bunun aksinedir.

Mevlâ Tealâ, geçmiş ümmetlerin hâllerinden ibret almanın lâzım geldiğini tavsiye ettiği gibi, onlardan asi olanların devletleri ne kadar güçlü de olsa, sonunda helâk olduklarını açıklayarak, müminlerin, Kureyş müşriklerini kuvvetli görerek gevşememelerini tavsiye etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (١٣٩)

KELİME MANASI (139)

(وَلَا تَهِنُوا) **Ve** (Ey müminler!) **gevşemeyin,** yani Uhud'da başınıza gelen hezimetten dolayı ümitsizliğe düşerek cihattan gevşemeyin, (وَلَا تَحْزَنُوا) **ve mahzun olmayın** (kaybettiklerinizden dolayı üzülmeyin), (وَأَنتُمُ) **halbuki ancak siz,** kimlersiniz? (الْأَعْلَوْنَ) **en üstün kimselersiniz,** yani düşmanlarınız değil, sizler galipsiniz, (إِن كُنتُم) **eğer olduysanız,** kimler? (مُّؤْمِنِينَ) **inanıcılar,** yani eğer siz gerçekten mümin kimselerseniz, gevşemeyin ve üzülmeyin, zira iman kal-

be kuvvet verir ve Allah-u Tealâ'ya son derece güvenip, düşmanlarından korkmamayı gerektirir.

MEALİ ŞERİFİ (139)

Ve (düşmanlarınızla savaş hususunda) **gevşemeyin ve** (başınıza gelen bazı üzücü hadiselerden dolayı da) **mahzun olmayın, eğer siz** (gerçekten) **müminseniz, en üstün olanlar ancak sizlersiniz.**

İ Z A H A T

Beğavî, Kurtubî, Süyûtî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı bozguna uğrayınca,o zaman düşman kumandanlarından bulunan Halid ibni Velid, müşriklerin atlılarıyla dağı tutmak istedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٠١ - « اَللّٰهُمَّ لا قُوَّةَ لَنَا اِلاَّ بِكَ اَللّٰهُمَّ لاَ يَعْلُنَّ عَلَيْنَا اَللّٰهُمَّ لَيْسَ يَعْبُدُكَ بِهٰذِهِ الْبَلْدَةِ غَيْرُ هٰؤُلآءِ النَّفَرِ فَلاَ تُهْلِكْهُمْ »

201- **Ey Allahım! Bizim kuvvetimiz ancak seninledir. Katiyyen üzerimize yükselmesinler, Ey Allahım! Bu beldede bu kullarından başka sana ibadet eden yoktur, bunları helâk etme**" diye duada bulunması üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileleri indirdiğinde, müslümanlardan bir kısım okçular sıçrayarak, dağa çıktılar ve müşriklerin süvarilerini atışlarıyla bozguna uğrattılar.

İmam-ı Zührî ve Katade *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile müslümanların Uhud günü aldıkları yaralardan ve verdikleri şehitlerden dolayı kendilerini teselli etmek üzere nazil olmuştur.

Zira o muharebede muhacirlerden beş kişi şehit olmuştu ki, bunlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in amcası, Seyyidüşşüheda Hamzetübnü Abdilmuttalib, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sancaktarı Mus'ab İbn-i Umeyr, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in halasının oğlu Abdullah İbn-i Cahş, Osman İbn-i Şemmâs ve Utbe'nin azatlısı Sa'd *(Radıyallahu Anhum)* hazretleridir.

Ensar-ı kiramdan da yetmiş kişi o gün şehid olmuşlardı *(Radıyallahu Anhum)* Sahabe-i kiram bu duruma çok üzüldüklerinden Mevlâ Tealâ: "**Sakın gevşemeyin ve mahzun olmayın** " buyurarak onları cihada ve o yolda başlarına gelenler için sabra teşvik etti.

Kelbî *(Rahimehullah)* den rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile, Uhud gününden sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ashabına kâfirlerin peşine düşmeyi emrettiğinde nazil olmuştur.

Şöyleki, Uhud muharebesinden büyük yaralar alarak evlerine dönen sahabe-i kiram, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendilerine tekrar kâfirlerin peşine düşmeyi emrettiğini ve:

٢٠٢ - « لاَ يَخْرُجْ اِلاَّ مَنْ شَهِدَ مَعَنَا بِالْاَمْسِ ».

202 - "**Dün Uhud'da bulunanlardan başkası bizimle** (bu sefere) **çıkmasın.**" buyurduğunu işittiklerinde, o yaralı hâlleriyle, bu emr-i peygamberi kendilerine çok zor gelince, Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celileyi indirerek onları gevşemekten ve mahzun olmaktan nehyetmiştir.

İmam-ı Kurtubî buyurmuştur ki, ayet-i celilede geçen: "**Siz en üstünsünüz.**" kavli şerifi, Uhud'dan sonra düşmanlarınıza her zaman galip olacaksınız demektir. Bundan dolayı Uhud muharebesinden sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında islâm ordusu hangi muharebeye asker gönderdilerse mutlaka galip olmuşlardır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonraki her islâm ordusunda da Sahabe-i Kiramdan velev bir kişi de bulunsa, daima muzaffer olmuşlardır. İslâm beldelerinin tamamı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı zamanında fethedilmiştir. onların tükenmesinden sonra ise, hiç bir belde onların zamanındaki gibi fethedilmemiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, "**Siz en üstünsünüz.**" kavli şerifinin bir manası da: "Sizin hâliniz, onların hâlinden daima hayırlıdır, zira sizin şehitleriniz cennette, onların leşleri ise cehennemdedir. Çünkü siz hak yolda mukatele etmektesiniz, onlar ise batıl yolda mücadele etmektedirler." demektir.

Diğer bir mana ise: "Ey müslümanlar sonunda kâfirlere galip gelerek onları istilâ edip, en üstün olacak yine sizlersiniz." demektir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayeti celilesinde, peygamberlere yaptığı hitab ile bu ümmete hitabederek, bu ümmetin faziletini bir kere daha ortaya koymuştur, zira Mevlâ Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a:

« اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى (٦٨) »

"**Şüphesiz sen, en üstün gelecek olan ancak sensin.**" buyurmuş *(Taha Suresi: 68'den)* Bu ümmete ise, bu ayet-i celilesinde:

« وَ اَنْتُمُ الْاَعْوَنَ »

"**Sizler en üstünlersiniz.**" buyurmuştur.

Ayrıca bu lâfız, Mevlâ Tealâ nın "**El Aliyyu**" ism-i şerifinden alınmış olması hasebiyle, müminlerin ayrıca bir faziletini de ortaya koymaktadır.

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde meydana gelen büyük musibetlere üzülmemek gerektiğinin sebeplerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ (١٤٠)

KELİME MANASI (140)

(اِنْ يَمْسَسْ) **Eğer dokunmuşsa,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (قَرْحٌ) **bir yara,** yani ey müminler! Uhud savaşında size bir yara isabet etmişse, bu sizin cihattan geri kalmanıza bir mazeret olmaz, zira (فَقَدْ مَسَّ) **muhakkak dokunmuştur,** kime? (الْقَوْمَ) **o kavme,** ne? (قَرْحٌ) **bir yara,** öyle yara ki, (مِثْلُهُ) **onun misli** (sizin başınıza gelenin bir benzeri), yani onlar Uhud günü sizi yaraladılarsa, evvelce Bedir günü de siz onları yaralamıştınız. Onların aldıkları bu yara kalplerini zayıflatmayıp tekrar sizinle muharebeye kalkışmalarına mani olmadığına göre, sizin onlarla tekrar harbe kalkışmaktan gevşememeniz daha uygundur, zira siz Allah-u Tealâ'dan, onların beklemedikleri zaferleri beklemektesiniz. (وَتِلْكَ) **ve işte o,** öyle o ki, (الْاَيَّامُ) **günler,** yani o zafer ve galibiyet günleri var ya! (نُدَاوِلُ) **biz döndürürüz,** neyi? (هَا) **o günleri,** nerede? (بَيْنَ النَّاسِ) **insanlar arasında,** yani zafer günlerini bazen insanların bir kısmına, bazen de diğer bir kısmına nasibederiz. niçin? **bir çok hikmetler meydana gelsin için,** daha? (وَلِيَعْلَمَ) **bilsin** (seçip ayırsın) **için,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ hazretleri), kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** daha? (وَيَتَّخِذَ) **ittihaz edinsin** (alsın) **için,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neler? (شُهَدَآءَ) **şehitler,** veya şahitler (Allah-u Tealâ yolunda bütün zorluklara sabrettiklerine dair birbirlerine şahitlik edecek adaletli kimseler), (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (لَا يُحِبُّ) **sevmez,** kimi? (الظّٰلِمِينَ) **zalimleri** (Allah yolunda cihatta sabretmeyen münafıkları).

MEALİ ŞERİFİ (140)

Eğer size (Uhud'da) **bir yara değdiyse, muhakkak** (Bedir'de) **o** (kâfir) **kavme de onun** (size dokunan yaranın) **benzeri bir yara değmiştir. İşte o** (zafer ve galibiyet) **günler** (i öyle günlerdir ki), **biz onları insanlar arasında dön-**

dürür (durur) **uz** (bir gün bir kavim kazanır, diğer bir gün de başka bir kavim kazanır, zamanın hadiseleri kavimlerin kâh lehine, kâh aleyhine zuhur eder.

(Bu, bir çok hikmetler meydana çıksın) **ve Allah** (-u Tealâ iman edenleri) **bilsin** (ortaya çıkarsın) **ve içinizden şehitler edinsin içindir.**

Ve Allah (-u Tealâ) **zalimleri** (dilleriyle inandık deyip, içlerinde küfrü gizleyen münafıkları) **sevmez.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi'nin beyanına göre, ayet-i celilede geçen **Karh,** silâh yarası vesair acıtıcı ve üzüntü verici musibetlerdir. Uhud günü müminlerin başına bir çok musibetler gelmiş, hatta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in başı yarılmış, dört dişi kırılmış, miğferin halkaları mubarek yüzüne geçmişti, hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimiz de kılıç, ok ve mızraklarla altmış küsur yerinden yaralanmış, ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mubarek elini onun yaralarına sürmesiyle bütün yaraları bir anda iyileşmişti.

O gün müslümanlardan hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* başta olmak üzere yetmiş küsur kişi de şehit olmuştu. Ondan evvel Bedirde onun misli olan musibetler, kâfirlerin başına gelmişti.

Şöyleki, Uhud'da islâm ordusundan yetmiş küsur kişi şehit olduğu gibi, Bedir günü kâfir ordusundan yetmiş kişi gebertilmişti.

Uhud'da islâm ordusu bin kişi olduğu gibi, Bedir'de kâfir ordusu da bin kadardı. Ayrıca Uhud günü müslümanlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet vaki olmazdan evvel, düşmandan, bayraktarlarıyla beraber yirmi küsur kişiyi katletmiş, bir çoklarını yaralamış ve oklarıyla bir hayli hayvanı da tepelemişlerdi.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde müminlere "**Bedir günü düşmanlarınızın verdikleri maktul** (ölü) **ler ve gördükleri mağlubiyetten dolayı gevşekliğe düşmeyip, Uhud hücumuna hazırlanmış oldukları hâlde, siz onlardan daha üstün iken, nasıl olur da gevşeklik ve zafiyete düşer, mahzun olursunuz ve bundan sonra cihada hazırlanmazsınız?**" buyurmak istemiştir.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Müdavele'den maksat: Bir şeyi, birinden diğerine nakletmektir. **Mülk ve saltanat** daima bir kişide durmayıp, birinden diğerine intikal ettiği için ona da **devlet** ismi verilmiştir.

Ancak Mevlâ Tealâ'nın devleti müminler ile kâfirler arasında döndürmesi bazen müminlere, bazen kâfirlere yardım eder manasında anlaşılmamalıdır, zira Allah-u Tealâ'nın yardımı çok kıymetli bir makam olduğundan kâfire lâyık değildir, öyleyse buradaki mana Allah-u Tealâ bazen müminlerin sıkıntısını şiddetlendirir, bazen de kâfirlerin mihnetini artırır demektir.

Bunun da hikmeti, islâmın hak oluşu hakkında bir şüphe kapısının açık bırakılıp, mükelleflerin islâmın doğruluğuna delâlet eden delilleri düşünme

vasıtasıyla o şüphelerden kurtulmalarıdır ki, bu tefekkür, onların Allah-u Tealâ indinde sevaplarını artıracaktır.

Bazen de günahkâr müminlere bu şekilde muamele edilmesi onların günahlarına kefaret olacaktır. Kâfirlerin sıkıntılara düşürülmesi ise, kendileri hakkında bu gibi faydalardan hiçbirini temin etmeyip, ancak Allah-u Tealâ nın gazabının eseridir.

Ebu Hayyan tefsirinde zikredildiğine göre, hafız'ın birisi: **"Biz o zafer günlerini insanlar arasında döndürürüz."** Ayet-i kerimesini okurken, araplardan kendi lisanına vakıf olan bir kişi "Her hâlde bu ayet 'Biz o günleri araplar arasında döndürürüz.' şeklinde olacak" demiş, kendisine "Hayır doğrusu 'İnsanlar arasında döndürürüz' şeklindedir. denilince, "İnna lillah! Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, arabın devleti elinden gitti" diyerek bu ayetten, İslâm devletinin sadece araplara mahsus olmayıp, bütün kavimler arasında el değiştirmeye namzet olduğunu lisan gücüyle anlamıştır.

Ayet-i celilede geçen: "**Günlerden**" maksat, zafer günleridir. Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesiyle dünyadaki galibiyet ve mağlubiyet günlerini insanlar arasında nöbetle deveran ettirdiğini açıklayarak, Uhud vakasında evvela galipken sonradan mağlûp olmalarından ümitsizliğe düşmemelerini ehli imana tavsiye etmiştir.

Şu hâlde Allah-u Tealâ Hazretleri bazen müminleri galip kıldığı gibi bazen de kâfirleri galip eder ki, gayba iman hikmeti tahakkuk edip (görmeden inanma sırrı meydana gelip) iman, icbarî (zorla) olmasın. Çünkü her zaman ehli iman galip olsa, imanın hak olduğuna dair kesin bir ilim meydana geleceğinden her kes mecburen iman edecektir. Halbuki imanda muteber olan zorla değil isteyerek inanmaktır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: **"Allah-u Tealâ iman edenleri bilsin için, zafer günlerini insanlar arasında döndürür dolaştırırız."** kavli şerifindeki ve buna benzer ayet-i celilelerdeki, ilm-i ilâhi'nin manası hakkında ehli sünnet ulemasının bir kaç görüşü vardır.

Evvelâ şu bilinsin ki, İlm-i ilâhî'nin ezeliyyeti (Allah-u Tealâ'nın ilminin evveli olmayışı) aklî ve naklî kat'î delillerle sabit olup, Allah-u Tealâ'nın ilminde değişiklik muhal (imkânsız) olduğu için, ehli sünnet ulemasının müfessirleri bu ve benzeri ayet-i kerimelerde geçen ilme bir kaç şekilde mana vermişlerdir.

1. Bu, bir temsil (benzetme) dir ki, Mevlâ Tealâ, iman üzere sabit olan samimi kişileri görüp bilmek isteyen, şefkatli bir kimse gibi, onlara muamele etmektedir.

2. Burada ilim sebebiyet ve müsebbebiyet alâkasıyla temyiz (ayırdetme) manasında kullanılmıştır ki, buna göre Allah-u Tealâ'nın iman edenleri bilmesi imanda sabit olanları diğerlerinden ayırdetmesi demek olur.

3. İlim kendi gerçek manasındadır, fakat bilinen şeye taalluk etmesi (alâkalanması) itibariyle ortaya bir farklılık çıkmış olur.

Şöyleki: Bir şeyin henüz var olmadan evvel bilinmesiyle bilfiil var olunduktan sonra bilinmesi arasında fark vardır. Bundan dolayı ilm-i kelâm uleması," İlm-i İlâhî, kadîm olduğu hâlde taallûku hâdis olabilir, yani Allah-u Tealâ'nın ilminin evveli olmadığı hâlde, ilminin malûmatla alâkası sonradan olabilir." demişlerdir .

Buna göre Allah-u Tealâ'nın ilminin sonradan yaratılan şeylerle iki türlü taallûku (alâkalanması) vardır.

1. O şeyler yaratılmadan evvelki taallûktur ki, bu ezelîdir. Zira Allah-u Tealâ ezelde her şeyi hakkıyla bilendir.

2. Varolduktan sonraki taallûkudur ki, Allah-u Tealâ her şeyi, yaratıldıktan sonra, mevcut olarak bilmektedir, ancak bu iki bilme arasındaki fark, Allah-u Tealâ'nın ilmindeki bir değişiklik olmayıp, sadece bildiği şeyin hâlinin değişikliğidir.

4. İlim, bilmenin gerektirdiği mükâfat manasında da olabilir. Buna göre Mevlâ Tealâ'nın bilmesi mükafat vermesi demektir. Bir çok ayet-i kerimelerde de ilim bu manada kullanılmıştır. Nitekim:

وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ . . . (٢٧٠)

"**İnfak ettiğiniz her nafakayı veya adadığınız her adağı muhakkak Allah** (-u Tealâ) **bilir.**" *(Bakara Suresi : 270'den)* buyurmuştur ki, buradaki bilmesi mükâfat vermesi demektir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "**Şüheda**" şehidin cemisidir. Bu kelime: (فَعِيلْ) "faîl" bi mana: (مَفْعُولْ) meful olabilir ki, Allah yolunda öldürülen kişi hakkında cennetle şahitlik edildiği için kendisine şehit denilmiştir.

Veya: (فَعِيلْ) faîl bi mana: (فَاعِلْ) fâil'dir ki, diğer insanların ruhları cennete ulaşamayıp, Allah-u Tealâ'nın yolunda öldürülenlerin ruhları cennette hazır bulunduğu için onlara **hazır** demek olan **şahit** manasındaki **şehit** ismi verilmiştir.

ŞAHADETİN (ŞEHİTLİĞİN) FAZİLETİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٠٣ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ اِلاَّ كَمَا يَجِدُ اَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ ».

203 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulul-

lah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şehidin, ölümün kendisine değmesinden duyduğu acı, ancak sizin birinizin çimdiğin değmesinden duyduğu acı kadardır.**" *(Tirmizî, Fezailül Cihad : 26, Ibni Mace Cihad: l6)*

٢٠٤ – عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا بَالُ الْمُؤْمِنِينَ يُفْتَنُونَ فِي قُبُورِهِمْ اِلاَّ الشَّهِيدَ. قَالَ: « كَفَىٰ بِبَارِقَةِ السُّيُوفِ عَلَىٰ رَأْسِهِ فِتْنَةً ».

204 - Raşit İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının birinden rivayet etmiştir ki: Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Şehidin dışındaki müminler kabirlerinde niçin fitnelendiriliyor (sıkıntıya maruz bırakılıyor) lar?" diye sordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Onun başına vurulan** (şimşek gibi) **kılıçlar, sıkıntı olarak ona yeter.**" buyurdu. *(Neseî, Cenaiz: 112, No. 2053)*

Bu hususta diğer hadis-i şerifler Bakara Suresi 154. ayet-i kerimenin tefsirinde geçmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda "**Allah** (-u Tealâ) **zalimleri sevmez.**" buyurarak, kâfirlere gerçekten yardım etmeyeceğine, bazen onları galip etse de, bunun onlar hakkında bir istidrac (nimet şeklinde görülen musibet), müminler hakkında da bir imtihan olduğuna işaret etmiştir.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ
اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ
اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوْهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
اِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَاۡئِنْ مَّاتَ اَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَّنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَّضُرَّ
اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ
تَمُوْتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتٰبًا مُّؤَجَّلًا وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا
وَسَنَجْزِي الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِّنْ نَّبِيٍّ قٰتَلَ مَعَهٗ
رِبِّيُّوْنَ كَثِيْرٌ فَمَا وَهَنُوْا لِمَآ اَصَابَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
وَمَا ضَعُفُوْا وَمَا اسْتَكَانُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوْا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

Mevlâ Tealâ, zafer günlerini insanlar arasında döndürüşünün bazı hikmetlerini açıkladıktan sonra diğer bir kısmını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (١٤١)

KELİME MANASI (141)

O zafer günlerini insanlar arasında daha niçin döndürüyoruz? (وَلِيُمَحِّصَ) **Tertemiz etsin için** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimi? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (اٰمَنُوا) iman ettiler, yani inananları günah kirlerinden tertemiz etsin ve kötülüklerden paklasın daha? (وَيَمْحَقَ) **ve helâk etsin,** kimleri? (الْكَافِرِينَ) **kâfirleri,** yani murdar bir ölümle onları öldürerek cehennem azabına çarptırsın için.

MEALİ ŞERİFİ (141)

Birde (böylece) **Allah** (-u Tealâ) **iman edenleri** (günahlarından) **tertemiz etsin, kâfirleri de helâk etsin için** (zafer günlerini insanlar arasında döndürüyor, bazen müslümanları, bazen de kâfirleri galip ediyoruz. Zira kâfirler bazı kere galip olduklarında şeytan onları kâfirlikleriyle mağrur eder, onlar da küfür üzere ısrar edince, Allah-u Tealâ onları dünyada günahları sebebiyle helâk eder, ahirette ebedi cehenneme koyar.)

İ Z A H A T

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, (تَمْحِيصْ) **Temhîs:** Aslında bir şeyi her türlü ayıptan kurtarmak demektir. Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesiyle müslümanları bazı kere mağlûb ederek ve onları çeşitli belâ ve musibetlere maruz kılarak bütün günahlardan tertemiz ettiğini, bazen de kâfirleri mağlûb ederek helâk edeceğini açıklamıştır.

Ayet-i celilede geçen kâfirlerden maksat, Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile harbedip, küfürde ısrar eden hususi bir taifedir, neticede Allah-u Tealâ onların tamamını helâk etmiştir.

Ayet-i celilede geçen kâfirlerin helâk edilme hususu, kendilerinin galip olma durumunda da düşünülebilir. Şöyleki, kâfirler bazen galip olduklarında şeytan onları aldatarak ve doğru yolda oldukları için galip oldukları hususunda kendilerine vesvese vererek küfürde kalmalarına sebep olur ki, böylece onlar cehennemde ebedi kalarak helâk olurlar.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Kaşânî buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri'nin kullarını imtihan etmesi, sabır, şecaat,

şüphesiz inanç, nefse değer vermemek, kalbi nefse hakim kılmak, Allahın emrine teslim olmak gibi, kulların içlerinde gizli olan bir çok kabiliyetlerin kuvveden fiile (açığa) çıkmasına vesiledir.

Necmeddîni Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ yolunda müminlere isabet eden her gam ve musibet, günahlarına kefaret, kalplerine taharet (temizlik), ruhlarını bütün ayıplardan kurtarma ve sırlarını (iç âlemlerini), bütün bulanıklıklardan arındırma vesilesidir.

Kâfirlerin elde ettiği her türlü nimet ve devlet ise, küfür, azgınlık, kalp körlüğü ve inatçılıklarının artmasına sebeptir.

Bundan dolayı, Ehl-i muhabbet ve marifet (Allah-u Tealâ'yı seven ve bilen kişiler), kıllet (fakirlik), zillet (hakirlik), ve illet (hastalık) gibi musibetlerle imtihan olmaktan boş kalmazlar, zira Allah-u Tealâ'nın hikmeti böyle gerektirmektedir. Nitekim:

٢٠٥ – عَنْ أُخْتِ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَشَدُّ النَّاسِ بَلاَءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُونَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ».

205 - Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın kız kardeşinden rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**İnsanlar içinde en çok belâya maruz kalan peygamberlerdir, sonra salihler, sonra ise derecesine göre efdal olanlardır.**" *(Ali el Müttaki ,Kenzul Ummal 3/326, No.6780)*

Rivayete göre İsa *(Aleyhisselâm)*, bir kere bir dağdan geçerken, tertemiz bir gözenin yanında Allah-u Tealâ'ya ibadet eden bir âbid'e rastladı. Allah-u Tealâ bu zata kuvvetli bir bitki olan hindibağ sebzesinden yetiştirerek onu besliyor ve tertemiz gözeden de içiriyordu.

İsa *(Aleyhisselâm)* ona selâm verdiğinde o selâmını aldı, İsa *(Aleyhisselâm)* : "**Kaç senedir burada Allah-u Tealâ'ya ibadet ediyorsun?**" diye sorunca,

O: "Seksen senedir burada ibadet ederek Allah-u Tealâ'dan bir şey istiyorum halâ onu bana vermedi." diye cevap verdi.

İsa *(Aleyhisselâm)* : "**O isteğin nedir?**" diye sorunca,

O zat: "Kalbime marifetinden ve muhabbetinden bir zerre yerleştirmesini istiyorum bunu yapmıyor, sen Allah-u Tealâ'nın peygamberisin, bu hacetimi benim için ister misin?" dedi.

Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselâm)* o gözeden abdest alarak, iki rekât namaz kılıp, o zatın hacetini Mevlâ Tealâ'dan istedikten sonra yoluna devam etti. Bir süre yolculuktan sonra, o mekâna tekrar döndüğünde, gözenin kurumuş, bostanın harabolmuş, mekânın da boşalmış olduğunu görünce, "Ya Rabbi! Ben senden ona marifet ve muhabbetini İhsan etmeni istemiştim, sen ise onun ruhunu aldın." deyince, Allah-u Tealâ ona:

« يَا عِيسىٰ اَمَا عَلِمْتَ اَنَّ خَرَابَ الدُّنْيَا فِى مَحَبَّتِى وَمَعْرِفَتِى وَمَنْ عَرَفَنِى وَاَحَبَّنِى لَايَسْكُنُ اِلاَّ اِلَىَّ وَلَايَقِرُّ قَرَاراً فَاِنْ اَحْبَبْتَ اَنْ تَرَاهُ فَاشْرِفْ عَلَيْهِ فِى هٰذَا الْوَادِى »

"Ya İsa! Benim muhabbet ve marifetimin dünyanın harabına bağlı olduğunu, beni tanıyan ve sevenin ancak benimle huzur bulup başkasında karar kılamayacağını bilmedin mi? Eğer o kulumu görmek istiyorsan şu tepeye doğru yüksel." diye vahyetti.

İsa *(Aleyhisselâm)* o tepeye çıktığında o zatı dili göğsüne doğru uzanmış gözleri semaya takılmış, hayretler içersinde oturur bir hâlde bulup, ona ne kadar seslendiyse de, o âbid hiç duymuyor, onu ne kadar hareket ettirdiyse de o zat hiç hissetmiyordu. O zaman Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* a:

« فَوَعِزَّتِى وَجَلاَلِى لَوْ قَطَّعْتَهُ بِالسَّيْفِ مَا شَعَرَ بِهِ لاَنِّى اَسْكَنْتُ قَلْبَهُ مَعْرِفَتِى وَمَحَبَّتِى وَهُوَ اَقَلُّ مِنْ ذَرَّةٍ وَلَوْزِدْتُهُ اَدْنىٰ شَئٍ لَطَارَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَطَاشَ »

"İzzim celâlim hakkı için sen onu kılıçla parça parça etsen de, o hiç bir şeyin farkına varmaz, zira ben onun kalbine marifet ve muhabbetimden zerreden daha az bir miktar yerleştirdim, o marifeti biraz daha artıracak olsam, elbette gökle yer arasında uçardı ve aklını kaybederdi." diye vahyetti.

Bu kıssadan anlaşıldığına göre Ehlullahın dünyası harab, ahiretleri ise ma'murdur. O hâlde, Ey kul! sen de nefis ve şeytanla cihat ederek, yakîn makamına ulaşmak için çok çalış, zira mücahede (Allah-u Tealâ yolunda nefis ve şeytanla cihat), müşahede (Mevlâ Tealâ'yı görür gibi olma) hâlini kazandırır.

Mevlâ Tealâ, zafer günlerini insanlar arasında dönüp dolaştırmasının bazı faydalarını açıkladıktan sonra, bunun asıl sebebini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (١٤٢)

KELİME MANASI (142)

(اَمْ حَسِبْتُمْ) **Yoksa zannettiniz mi?** (اَنْ تَدْخُلُوا) **gireceğinizi,** nereye? (الْجَنَّةَ) **cennete,** (وَلَمَّا يَعْلَمْ) **halbuki henüz bilmedi** (ayırdetmedi), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (جَاهَدُوا) **cihat ettiler,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** (وَيَعْلَمَ) **ve halbuki henüz bilmedi,** kimleri? (الصَّابِرِينَ) **sabredicileri.**

MEALİ ŞERİFİ (142)

Yoksa siz, Allah (-u Tealâ) **içinizden cihat eden** (lerle etmeyen) **leri bilmeden** (belli etmeden) **sabredenleri de bilmeden** (ortaya çıkarmadan) **cennete gireceğinizi mi sandınız?**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki hitap, Uhud günü bozguna uğrayıp kaçanlaradır.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle onlara: "**Ey Uhud günü hezimete uğrayıp kaçanlar! Siz, Allah-u Tealâ yolunda öldürülen, mallarını canlarını feda eden, bir çok yara ve darbelerin acısına ve düşmanlarına karşı sabreden kimselerin yolunda gitmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz?**" diyerek sitemde bulunmuştur.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i celile , cihadın farz-ı kifaye olduğuna delildir, zira Mevlâ Tealâ bu farzı eda etmedikçe cennete girmenin uzak olduğuna işaret için, istifham-ı inkârî suretiyle kullarını, cihat etmeden cennete gireceklerini zannetmekten bile nehyederek, düşmana karşı çıkmanın gerekli olduğunu açıklamıştır.

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki, bu ayet-i kerimenin özeti, dünya sevgisi ahiret saadetiyle birleşmez, bunlardan biri arttığı kadar öteki eksilir, zira dünya saadeti ancak kalbin dünyayı arama peşinde koşturmasıyla, ahiret saadetiyse ancak kalbin Allah-u Tealâ'dan gayrı herşeyden boş kalıp, Allah-u Tealâ'nın sevgisiyle dolup taşmasıyla elde edilir ki, bu iki iş asla birarada olmayacağından bu ayet-i celilede cihat ve sabırsız cennete girmek çok uzak görülmüştür.

Şunu da ifade edelim ki, Allah-u Tealâ'nın ve ahiretin sevgisi, boş iddialarla tamamlanmayacağından her: "İnandım." diyen, sözünde sadık değildir. Doğru ile yalancıyı birbirinden ayıran, nefsin istemediği şeyler ve bir takım haramlarla onu imtihan etmektir, zira sevgi cefa ile eksilmeyip, vefa ile artmayan bir şey olduğundan, sevdigi tarafından gelen belâlara karşı sabredip, sevgisi hiç eksilmeyen kişinin doğruluğu meydana çıkar.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde "Allah-u Tealâ sizi cihat ve sair mihnetlerle imtihana tabi tutmadan sadece Resulü tasdikinizle cennete gireceğinizi mi zannettiniz? " buyurmuştur.

İmam Kuşeyrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, "Her kim zorluklara katlanmadan büyük bir makama ulaşacağını zannederse, elbette onun kuruntuları kendisini helâk çukuruna atacaktır. Matlûbunun kıymetini bilene elbette ki, onu kazanma uğrunda çektikleri çok kolay gelecektir."

Şiblî *(Rahimehullah)* a arifin sıfatları sorulduğunda:

« لِسَانُهُ بِذِكْرِ اللهِ نَاطِقٌ وَقَلْبُهُ بِحُجَّةِ اللهِ صَادِقٌ وَسِرُّهُ بِوَعْدِ اللهِ وَاثِقٌ وَرُوحُهُ اِلىٰ سَبِيلِ اللهِ سَابِقٌ وَهُوَ اَبَداً عَلَى اللهِ عَاشِقٌ »

"**Dili Allah** (-u Tealân) **ın zikriyle meşgul, kalbi Allah** (-u Tealân) **ın huccetiyle sadık** (kendisine gösterilen deliller sebebiyle doğru bir imana sahip) **sırrı** (içi) **Allah** (-u Tealân) **ın va'dine güvenen, ruhu Allah** (-u Tealân) **ın yoluna koşan ve kendisi ebediyyen Allah** (-u Tealây) **a aşık olan kimsedir.**" buyurmuştur.

Demek oluyor ki, kişinin, ariflerden olabilmesi için, boş iddiaları bırakıp, Mevlâ Tealâ'ya yönelmesi ve ruhuna varıncaya kadar her şeyini O'nun yolunda feda etmesi gerekmektedir.

Hatimi Esamm *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir muharebedeydik, düşmanın biri bana bir kement atarak beni atımdan düşürdü, kendisi de hayvanından inerek göğsüme oturdu ve gür olan sakalımdan yakalayıp, çizmesinden bir bıçak çıkararak beni kesmeye kalktı, Mevlâmın hakkı için benim kalbim ne o düşmanı düşünüyor, ne de onun bıçağından korkuyordu.

Ancak ben hayretler içinde susmuş Rabbime kalben: "Ya Rabbi! Ben kendimi sana teslim ettim, eğer sen bu kişinin beni kesmesini yazdıysan başım gözüm üstüne, çünkü ben seninim ve senin mülkünüm, " diye sesleniyordum.

Bir de o arada müslümanlardan biri üstümde oturan o adama bir ok atarak tam boğazına isabet ettirdi o üzerimden düşer düşmez hemen ben kalkıp onun üzerine çıktım ve bıçağı elinden alarak kendi bıçağı ile onu kestim.

Ey Kullar! Kalpleriniz o ulu Mevlâ'nın yanında olsun ki, ana babanızdan görmediğiniz acaip lutufları Ondan göresiniz. ve bilin ki, sabredip teslim olan zafere kavuşacak, kaçanın ise peşine düşülecek ve o kurtulamayacaktır. Zorluklar anında sabretmek ne güzel bir yardımcıdır.

Mevlâ Tealâ,Uhud günü kaçanlara sitem ettikten sonra, düşmanla karşılaşmadan evvel, şehid olmak istediklerini kendilerine hatırlatmak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِن قَبْلِ اَنْ تَلْقَوهُ فَقَدْ رَاَيتُمُوهُ وَاَنتُمْ تَنظُرُونَ (١٤٣)

KELİME MANASI (143)

(وَلَقَدْ كُنتُمْ) **Andolsun elbette muhakkak, siz idiniz,** nedir idiniz? (تَمَنَّوْنَ) **temenni** (arzu) **ederdiniz,** neyi? (الْمَوْتَ) **ölümü,** neden evvel? (مِن قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْ) **kavuşmadan,** neye? (هُ) **ona,** yani ölümle karşılaşmadan evvel Allah-u Tealâ'nın yolunda şehit olmayı istiyordunuz, (فَقَدْ رَاَيْتُمُو) **işte muhakkak gördünüz,** neyi? (هُ) onu, (وَاَنتُمْ) halbuki siz, (تَنْظُرُونَ) **bakıyorsunuz,** yani işte şimdi ölümün sebeplerini ayan beyan gördünüz, eğer şehitlik isteğinizde doğru kimselerseniz niye kaçtınız.?

MEALİ ŞERİFİ (143)

Andolsun ki, siz ölümle karşılaşmadan önce onu arzulamıştınız, işte şimdi (gözlerinizle) **baktığınız hâlde** (ayan beyan) **onu gördünüz** (de niye peygamberinizle sebat etmeyip geri döndünüz).

İ Z A H A T

Kurtubî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki hitap, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedire ansızın çıktığı için, orada harp olacağını zannetmediklerinden Bedir muharebesinde bulunamayan ve sonra Bedir ashabı hakkındaki faziletleri duyunca gitmediklerine pişman olarak: "Ah keşke biz de Bedirde bulunanlar gibi şehit olsaydık" diye düşmanla çarpışmak için yanıp tutuşan müminlere aittir.

Hatta Medine-i Münevvere'de müdafaya razı olmayıp, Uhuda çıkmak isteyenler de bunlardır. Fakat muharebeye çıkıp zikredilen vak'a meydana geldiğinde bunlardan bir çokları sebat edememişlerdir.

İşte bu ayet-i celile bunlar hakkında nazil olmuş ve evvelce harbi arzu ederek ölümü temenni ettikleri hâlde, onu görünce bakıp kalmalarından dolayı onları azarlamışdır.

Ancak içlerinden şehit oluncaya kadar dayananlar olmuştur. Enes İbn-i Malik'in amcası, Enes İbn-i Nadr' *(Radıyallahu Anh)* da bunlardandır. Nitekim O, müslümanlar dağıldıklarında: "Ey Allahım! Bunların yaptıklarından sana sığınıyorum." diyerek harbe girişmiş ve: " Ah cennetin kokusu! Şüphesiz ben onu buluyorum." demiş ve şehit oluncaya kadar çarpışmıştır.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* onun hakkında: "Biz onu ancak parmak uçlarından tanıdık ve onda seksen küsur yara bulduk." demiştir. İşte:

« مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ (٢٣) »

"Müminlerden, Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var." *(Ahzab Suresi: 23'den)* ayet-i celilesi bu ve benzeri kimseler hakkında inmiştir.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealânın bu ayet-i celiledeki azarlaması, bu müminlerin şehitlik istemelerinden dolayı değil, harbi isteyip sebep olmaları, sonra ise korkup kaçmalarındandır.

Zira, şehitliği istemekte, kâfirlerin müslümanlara galip gelmesini istemek gibi bir sakınca düşünülemez, çünkü şehitlik isteyenin kastı, harpte Allah yolunda sebat ve cihatta sabır istemektir.

Yoksa kâfirlerin kendisini öldürmeleri değildir. Nitekim bu istek masiyet hatta küfür olacağından bunu istemek asla caiz değildir.

Nasıl ki, hristiyan bir doktorun ilâcını içen bir mümin, şifayı Allah-u Tealâ'dan bekleyip, bu ilâcı kullanmakta Allah'ın bir düşmanına menfaat temin etme veya sanatına değer verme gibi kötü bir düşünceyi hatırından bile geçirmezse, şehitlik isteyen de, kâfirlerin galibiyeti gibi bir felâketi asla düşünmez.

Dolayısıyla ayet-i celiledeki kınama, bu zatların şehitlik istemelerinden dolayı olmayıp, bu isteklerinden sonra korkup kaçmalarındandır.

Mevlâ Tealâ Uhud muharebesinde bozguna uğrayanları azarladıktan sonra, münafıkların: "Muhammed peygamber olsaydı öldürülmezdi veya başı yaralanmazdı." demelerine karşı, onların bu sözlerini reddetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَائِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا
وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ (١٤٤)

KELİME MANASI (144)

(وَمَا مُحَمَّدٌ) **Ve Muhammed** *(Aleyhisselâm)* **değildir,** (إِلَّا رَسُولٌ) **ancak bir peygamberdir,** öyle bir peygamber ki, (قَدْ خَلَتْ) **muhakkak geçti,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِهِ) **Ondan evvel,** kimler? (الرُّسُلُ) **peygamberler,** yani onlar vefat ettikleri gibi o

da vefat edecektir. (اَفَائِنْ مَاتَ) **Eğer o öldüyse,** (اَوْ قُتِلَ) **veya öldürüldüyse,** (انْقَلَبْتُمْ) **dönecek misiniz?** ne üzerine? (عَلٰى اَعْقَابِكُمْ) **ökçeleriniz üzerinde** (gerisin geriye eski kâfirliğinize mi döneceksiniz?) (وَمَنْ يَنْقَلِبْ) **Herkim dönerse,** ne üzere? (عَلٰى عَقِبَيْهِ) **iki ökçesi üzerinde** (gerisin geriye), (فَلَنْ يَضُرَّ) **asla zarar veremez,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** neyle? (شَيْئًا) (zarardan en ufak) **bir şeyle,** (وَسَيَجْزِى) **yakında mükâfatlandıracaktır,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimleri? (الشّٰكِرِينَ) **şükredicileri,** yani din-i mübin-i islâm üzere sebat edenleri.

MEALİ ŞERİFİ (144)

Ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ancak bir peygamberdir, ondan evvel de peygamberler** (gelip) **geçmiştir. Şimdi o ölür yahut öldürülürse, ökçelerinizin üstünde** (gerisin geri eski kâfirliğinize) **mi döneceksiniz? Ve her kim** (böyle) **iki ökçesi üzerinde** (ardına, eski dinine) **dönerse, elbette Allah** (-u Tealây) **a hiçbir şekilde zarar veremez. Ve Allah** (-u Tealâ) **şükür** (ve sebat) **edenleri muhakkak mükâfatlandıracaktır.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ashab-ı meğâzî (Resu lullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gazalarını araştırmakla meşgul olan âlimler) Uhud muharebesini şöyle anlatmışlardır:

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanında bulunan yediyüz kişiyle beraber Medine-i Münevvere'den çıkarak Uhud dağının eteklerine yerleşti. Abdullah İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ı, elli piyadenin başına kumandan tayin etti ve onlara:

٢٠٦ – « اَقِيمُوا بِاَصْلِ الْجَبَلِ وَانْضَحُوا عَنَّا بِالنَّبْلِ لاَ يَأْتُونَا مِنْ خَلْفِنَا فَاِنْ كَانَتْ لَنَا اَوْ عَلَيْنَا فَلاَ تَبْرَحُوا مَكَانَكُمْ حَتّٰى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ وَاِنَّا لَنْ نَزَالَ غَالِبِينَ مَا ثَبَتُّمْ مَكَانَكُمْ »

206 - **"Siz dağın alt tarafında durun ve oklarla bizi müdafaa edin, düşmanlar arkamızdan gelemesinler, harp lehimize de olsa, aleyhimize de olsa** (kazansak da, kaybetsek de) **ben size haber gönderinceye kadar yerinizden ayrılmayın ve şüphesiz ki, siz yerinizde durdukça biz daima galip geleceğiz."** buyurdu.

Bu arada Kureyş geldi, ordunun sağ cenahının kumandanı Halid ibni Velid, sol kanadın kumandanı ise, Ikrime ibni Ebî Cehl'di. Beraberlerinde kadınlar da vardı, onlar def çalarak şiirler söylüyorlardı, böylece harbe giriştiler.

Harp kızıştığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kılıç alarak:

٢٠٧ - « مَنْ يَأْخُذُ هٰذَا السَّيْفَ بِحَقِّهِ وَيَضْرِبُ بِهِ الْعَدُوَّ حَتّٰى يُثْخَنَ »

207 - **"Şu kılıcı hakkıyla kim alır da, çok kan akıtıncaya kadar onunla düşmana vurur?"** buyurdu.

O kılıcı, Ebu Dücane Simâk ibni Harşetel Ensarî *(Radıyallahu Anh)* aldı ve başına kırmızı sarık sarıp, salınarak maiyetindeki bir kaç müslümanla beraber düşman saflarına daldı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun bu salınarak yürüyüşü hakkında:

٢٠٨ - « اِنَّهَا لَمِشْيَةٌ يُبْغِضُهَا اللّٰهُ تَعَالٰى اِلاَّ فِى هٰذَا الْمَوْضِعِ »

208 - **"Şüphesiz bu azametli yürüyüşü Allah-u Tealâ ve resulü sevmez ancak bu makamda müstesna."** buyurdu

Ebu Dücane *(Radıyallahu Anh)* karşısına kim gelirse vurup öldürüyordu. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da kılıcı bükülünceye kadar kahramanca harbetti. Hazreti Hamza ve Saad ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anhuma)* da bu muharebede son derece cesaretle savaştılar.

Allah-u Tealâ Hazretleri müslümanlara yardımını indirip, müşrikler kaçmağa başladığında okçular, islâm ordusunun ganimet almaya başladığını görünce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet ederek, bulundukları merkezi terketmek istediler.

Kumandanları Abdullah ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* onlara: "Yerinizden ayrılmayın! Peygamberinizin size ne emrettiğini biliyorsunuz." dediyse de, onun sözünü hiç dinlemediler ve ganimet almak için ordunun yanına geldiler.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrettiği yerde ancak sekiz kişiyle beraber Abdullah ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* kaldılar. Okçuların azalıp, insanların ganimetle meşgul olduğunu gören Halid ibni Velid, müşriklerden ikiyüz elli kadar süvari toplayıp, dağ tarafından şiddetli bir hücum yaparak kalan okçuları şehit edip, islâm ordusunu arkadan vurdular, yarıp dağıttılar ve bütün kuvvetleriyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize doğru hücum ettiler.

Ashab-ı kiram onlara karşı şiddetle savaştılarsa da bu arada içlerinden otuz kadarı şehit oldu. Müşriklerden Abdullah ibni Kamîe, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına sokulup bir taş atarak mubarek burnunu ve rabaiye (ön dişlerle azı dişi arasındaki) dişini kırdı, vech-i saadetini (mubarek yüzünü) yaraladı ve öldürmek maksadıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in üzerine saldırdı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sancaktarı olan Musab ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müdafaa ederken, ibni Kamîe tarafından şehit edildi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud'daki bir kayaya çıkmak için ayağa kalkmak istediyse de, iki zırh içersinde harbettiği için ağır yaralarından dolayı ayağa kalkamadı. Hazreti Talha *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sırtına alarak kaçırmaya çalışıyordu.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٠٩ - « اَوْجَبَ طَلْحَةُ »

209 - "**Talha** (bu hareketiyle kendisine cenneti) **vacibetti.**" buyurdu.

Hind ve beraberindeki kadınlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından ölenlerin kulaklarını ve burunlarını kesmeğe başladılar, hatta Hind bunlardan gerdanlıklar yaparak, onları Vahşi'ye verdi ve Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın ciğerini çıkarıp hafifçe çiğnedi ve yutmak istediyse de, yutamayınca ağzından çıkarıp attı.

Bu arada ibni Kamîe, Musab ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* ı şehit etmekle, Resulullahı öldürdüğünü zannederek, müşriklere döndü ve: "Muhammedi katlettim!" diye bağırdı. O zaman kim olduğu belli olmayan birisi: "Malûmunuz olsun Muhammed öldürüldü!" diye acı bir haykırışla haykırdı.

Bu ses birden yayılınca Ashab-ı Kiram her taraftan dönüp kaçmaya başladılar. Hatta bu bağıranın iblis olduğu da söylenmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise:

٢١٠ - « اِلَيَّ عِبَادَ اللهِ اِلَيَّ عِبَادَ اللهِ! »

210 - "**Ey Allahın kulları bana doğru gelin!**" diye çağırıyordu.

Bu sırada, Ashab-ı Kiramdan ilk evvel Kaab ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* kendi tabiriyle miğferin altında parlayan gözlerinden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tanıyıp ve en yüksek sesiyle: "Ey müslümanlar cemaatı Müjde işte Resulullah!" diye alabildiğine bağırdı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona: "Sus" diye işaret etti. Hemen otuz kadar Ashab Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafına toplandılar ve onu himaye etmeye başladılar. Nihayet müşrikleri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafından dağıttılar.

Saad İbni Ebi Vakkâs *(Radıyallahu Anh)* bu hususta çok mücadele verdi, hatta yayının başı kırılıncaya kadar kâfirlere ok attı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendi oklarının bulunduğu kabı da ona vererek:

٢١١ - « اِرْمِ فِدَاكَ اَبِى وَاُمِّى »

210 - "**At! Anam babam sana feda olsun!**" diyordu.

Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* da çok güzel bir atıcıydı, o gün iki veya üç yay kırdı, bir çok kişiler ok hazırlayarak ona veriyorlardı. O, her bir ok attığında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nereye isabet ettiğini görmek için kalkıp bakıyordu.

Bu arada hazreti Talha İbn-i Ubeydillah *(Radıyallahu Anh)* ın kendisiyle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i koruduğu eli isabet alarak koptu, Hazreti Katade'nin gözü de isabet alarak yanağının üzerine aktı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*,bir mucize olarak gözünü yerine iade edince, onun gözü en güzel şekilde görmeye başladı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud'dan ayrılırken, Übeyy İbn-i Half ona yetişti ve: "Sen kurtulursan, ben kurtulmam (bana yaşamak yok) " dedi. Onun üzerine Sahabe-i Kiram *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmaîn)*: "İçimizden biri ona saldırsın mı?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢١١ - « دَعُوهُ ».

211 - "**Bırakın onu** (gelsin!)" buyurdu.

Übeyy İbn-i Half, bundan evvel Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile görüşmelerinde: "Benim bir dişi atım var, her gün ona çok yulaf yediriyorum ki, onun üzerinde seni öldüreceğim." derdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٢١٢ - « بَلْ اَنَا اَقْتُلُكَ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ »

212 - "**Hayır! İnşaallah ben seni öldüreceğim.**" buyururdu.

İşte bu söz Uhud günü tecelli etti. Şöyleki: Übeyy İbn-i Half, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yaklaştığında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Haris ibni Samme *(Radıyallahu Anh)* dan mızrağını alarak, Übeyy İbn-i Half'in karşısına çıktı ve mızrağı onun boynuna sapladı ve onu öyle bir tırmaladı ki, öküz bağırır gibi bağırarak atından düştü ve: "Muhammed beni öldürdü." dedi.

Arkadaşları onu yüklenerek: "Sende bir şey yok" dedilerse de, o "Nasıl bir şey yok? Eğer o vuruş, Rabîa ve Mudar kabilelerine isabet etseydi, elbette hepsini öldürürdü. O, bana: 'Ben seni öldüreceğim' demedi mi? Eğer o sözünden sonra üzerime tükürecek olsaydı yine beni öldürürdü." dedi ve ancak bir gün yaşadı, Seref denen yerde öldü.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir çok muharebelerde, bazı kâfirleri mubarek eliyle yaralamışsa da,Übeyy İbn-i Half'in dışında hiç bir kâfiri öldürmemiştir. Bu da onun azabının şiddetine delâlet etmektedir.

Nitekim, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢١٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ قَتَلَهُ نَبِيٌّ ».

213 - **"Kıyamet gününde insanların azap cihetinden en şiddetlisi, bir peygamberin öldürdüğü kişidir."** buyurdu. *(Ahmed Ibn-i Hanbel, Müsned: I/407)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülme haberinin yayılması üzerine Ashab-ı Kiram çok sarsılmışlar ve perişan olmuşlardı. Bazısı "Keşke Abullah ibni Übeyy'e gidecek bir adamımız olsa da, o bize Ebu Süfyandan bir eman (dokunulmazlık) alıverse." demişler.

Bazıları, oturup ellerini salıvermişler, bazı münafıklar da,"Muhammed öldürüldüyse, eski dininize dönün" demişlerdi.

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın amcası, Enes ibni Nadr *(Radıyallahu Anh)* ise: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* öldürüldüyse, şüphesiz ki, Rabbi öldürülmemiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra sağ kalıp da ne yapacaksınız? Onun muharebe ettiği uğurda muharebe edin ve onun öldüğü uğurda (şeref ve şan ile) ölün!" dedikten sonra, "Ey Allahım! Bunlar (müslümanlar) ın dediklerinden sana özür diliyorum, şunlar (münafık lar) ın sözlerinden de sana sığınıyorum." diye dua ettikten sonra, kılıcını çekip muharebeye atıldı ve şehit oluncaya kadar harbetti.

Bir takım zatlar da aynı şekilde şehit olmuşlardır ki, Sa'd İbni Rabî' ve kanlar içinde yuvarlanan Ensarî'de bunlardandır.

Kaçanların bazıları Medine-i Münevvere'ye kadar gitmişler, ekserisi ise dağda kalıp düşman açıldıktan sonra toplanmışlar ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberindekilerle birleşmişlerdi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, onları kaçmalarından dolayı levm (tenkit) edince, onlar: "Babalarımız ve oğullarımız sana feda olsun, bize senin öldürüldüğüne dair bir haber gelince kalplerimiz korktu ve arka vererek kaçtık." demeleri üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirdi.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre,Muhammed, ism-i şerifi Hammedenin ism-i mef'ulünden nakledilerek Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e alem (özel isim) olmuştur.

Babası daha evvel vefat ettiği için, doğumunun yedinci günü dedesi Abdulmuttalip O'na bu ismi takmıştır. Bu ismi takmasının sebebi kendisine sorulduğunda "Bu hususta bir rüya gördüm, bu oğlumun göklerde ve yerde çok övülmesini umarak ona bu ismi taktım " demiştir.

Bu isim, esas lügatında "çokça medhedilen kişi" demektir. Lügatta bunun zıddı müzemmem'dir ki, bu: "Çok zemmedilen kişi" demektir.

Haberde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*şöyle buyurdu:

٢١٤ - « اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ صَرَفَ اللهُ تَعَالَىٰ عَنِّى لَعْنَ قُرَيْشٍ وَشَتْمَهُمْ يَشْتُمُونَ مُذَمَّماً وَاَنَا مُحَمَّدٌ ».

214 - **"Görmediniz mi Allah-u Tealâ Kureyş'in lânetini ve tenkidini benden nasıl çevirdi, çünkü onlar tenkit ettikleri kişiye müzemmem derler, ben ise Muhammed** (son derece övülen bir kimsey) **im."** *(Alusî:4/73)*

Bu ism-i kerim sayısız sırları cemetmiştir (kendisinde toplamıştır), hatta peygamberlerin içinden resullere işaret ettiği gibi, bütün peygamberlerin sayısına da işaret ettiği söylenmiştir. Bu ism-i şerif Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ilk ve en meşhur ismidir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Muhammed,**"Övülmeye lâyık bütün hasletleri kendinde toplayan, dolayısıyla övülmeye lâyık kişi."** demektir. Zira hamd (övgü), ancak kâmil kişilere yapılır, tahmid, lügat bakımından hamd'in fevkinde olduğundan, bu ancak kemalde zirveye ulaşana lâyıktır.

Allah-u Tealâ Hazretleri, Nebisine, kendi Mahmud isminden doğan iki isimle ikram etmiştir ki, bunlar (مُحَمَّدٌ) Muhammed ve (اَحْمَدُ) Ahmed ism-i şerifleridir.

Hassân İbn-i Sabit *(Radıyallahu Anh)* bu hususta şöyle buyurmuştur:

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ اَرْسَلَ عَبْدَهُ * بِبُرْهَانِهِ وَاللهُ اَعْلَىٰ وَاَمْجَدُ

اَغَرَّ عَلَيْهِ لِلنُّبُوَّةِ خَاتَمٌ * مِنَ اللهِ مَشْهُورٌ يَلُوحُ وَيَشْهَدُ

وَشَقَّ لَهُ مِنِ اسْمِهِ لِيُجِلَّهُ * فَذُو الْعَرْشِ مَحْمُودٌ وَهٰذَا مُحَمَّدٌ

"Görmez misin Allah (-u Tealâ) **kulunu apaçık delillerle gönderdi. Allah** (-u Tealâ) **en yüce ve en uludur. O kulun üzerinde, Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **tarafından bir peygamberlik mühürü parladı ki, o mühür, O'nun peygamberliğine açık bir şahittir.**

Allah (-u Tealâ), **Ona azamet ve şeref vermek için, kendi isminden yardı** (ayırdı), **Arşın sahibi** (Allah-u Tealâ) **Mahmud** (hamdolunmuş) **tur, bu ise Muhammed'dir."**

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN İSİMLERİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:**

٢١٥ – عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لِى خَمْسَةُ اَسْمَاءٍ اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَحْمَدُ وَاَنَا الْمَاحِى الَّذِى يَمْحُو اللهُ بِى الْكُفْرَ وَاَنَا الْحَاشِرُ الَّذِى يُحْشَرُ النَّاسُ عَلىٰ قَدَمِى وَاَنَا الْعَاقِبُ ».

215 - Cübeyr İbn-i Mut'ım *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Bana mahsus** (ve ümmetlerce meşhur) **beş isim vardır. Ben Muhammed'im ve Ahmed'im. Ben o Mahî'yim ki, Allah benim** (peygamberliğim) **le küfrü mahvedecektir. Ben o Hâşir'im ki** (kıyamet gününde) **insanlar beni ta'kip ederek toplanacaklardır. Ben o Âkıb'ım ki, peygamberlerin sonuncusuyum.**" *(Buharî, Menakıb:17, Tefsir, Sure:61, Müslim, Fezail:125, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/80, 84, Abdürrazzak, No:19657, Ibn-i Ebi Şeybe:11/457, Ibn-i Hıbban. No:6280, Beyhekî, Delâil:1/152)*

٢١٦ – عَنْ اَبِى مُوسىَ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُسَمِّى لَنَا نَفْسَهُ اَسْمَاءً. فَقَالَ: « اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَحْمَدُ وَالْمُقَفِّى وَالْحَاشِرُ وَنَبِىُّ التَّوْبَةِ وَنَبِىُّ الرَّحْمَةِ ».

216 - Ebu Musa'l-Eş'arî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize kendisinin isimlerini söyler de: "**Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mukaffî'yim** (son peygamberim) **Hâşir'im; tevbenin peygamberiyim ve rahmetin peygamberiyim.**" buyururdu. *(Müslim, Fezâil:126)*

"İnkilâp alel'a'kip": Esasen ökçeler üzerine dönmek demektir ki, asker yürüyüşünde olduğu gibi tam sağdan veya soldan geri dönmektir. İki ökçeyi birden yerinde çevirmek suretiyle dönmek ayakları çaprazlaştırdığından yürümeyi imkânsızlaştırır.

Kur'an-ı Azimüşşan'da bu tabir, ya harpten kaçma veya dinden dönme manalarında kullanılır. Burada zahir olan irtidat manasıdır ki, harpten kaçmaları sebebiyle, istifham-ı inkârî ile: "Dinden mi döneceksiniz?" diye, bir kınama ifade etmekte ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra müslümanlara vazifelerini hatırlatmaktadır.

Bu kınama ve hatırlatmanın özeti şudur: Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ancak bir Resuldür, Ondan evvelki bütün peygamberler ise gelmiş geçmişlerdir. Binaenaleyh Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlar gibi gidecektir. Bu yönden O'nun diğer peygamberlerden bir farkı yoktur.

Peygamberlerin tebliğ ettikleri şeriatların yaşaması için kendilerinin yaşaması şart değildir. Evvelki peygamberlerin hepsi vefat etmiş, iman eden tâbileri ise, sebat edip dinlerini muhafaza ve müdafaa etmişlerdir. Risaletin hükmü budur.

Hâl böyleyken, şayet Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat eder veya öldürülürse, siz, O'nun dininden dönecek misiniz ki, bir ölüm haberi üzerine kaçmaya kalktınız? Hayır! Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra, sizin hayır ve menfaatınız dönmekte değil, sebattadır.

O zaman bu vazife tamamen size kalacak ve siz sözünüzde durursanız, şükredenlerden olacaksınız ki, o zaman Allah-u Tealâ sizi mükâfatlandıracaktır. Nitekim geçmiş peygamberlerin ümmetleri de böylece mesud olagelmişlerdir.

Ebussuud Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri habibine hitaben: « . . . وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ . . . » **"Allah seni insanlardan koruyacaktır."** *(Maide Suresi:67 den)* buyurduğu hâlde bir takım ashabın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülme haberine nasıl inandıkları meselesine gelince: Evvela, her ayet-i kerimeyi herkes duymamış olabilir. Saniyen (ikinci olarak), herkes için her bildiğini her zaman ve mekânda derhal hatırlamak mümkün olmayabilir, özellikle böyle dehşetli hadiseler karşısında şiddetli üzüntü ile bildiğini unutmak insanlık hâllerindendir.

Nitekim, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat ettiğinde, hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Mescid-i Nebevî'nin bir tarafında, insanlar arasında ayağa kalkarak: "Şüphesiz bir takım münafıklar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat ettiğini iddia etmektedirler.

Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölmemiştir ve bir çok münafıkların ellerini kesmeden de ölmeyecektir. Lâkin o, İmran oğlu Musa'nın, Rabbisine giderek kırk gece kavminden kaybolup sonra döndüğü gibi, Rabbisine gitmiştir. Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, elbette dönecek ve kendisinin öldüğünü iddia eden bir takım kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecektir." demiş ve bu sözü tekrarlamaya devam etmiştir.

Ne zaman ki, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* minbere çıkıp, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunduktan sonra:

« أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّداً فَإِنَّ مُحَمَّداً قَدْ مَاتَ ، وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ رَبَّ مُحَمَّدٍ فَإِنَّ اللهَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ »

"Ey insanlar! **Her kim Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)***e tapıyorduysa, şüphesiz ki Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ölmüştür. Her kim Allah** (-u Tealây) **a tapıyorduysa, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **diridir hiç ölmeyecektir.** " buyurduktan sonra, bu ayet-i kerime'yi okuyunca,

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Sanki ben bu ayet-i kerime'yi ilk olarak Ebu Bekr-i Sıddık'tan işittim ve Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in vefatını anladığımda ayaklarım beni taşımadı."** demiştir.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikrolunduğuna göre, Ebu Nasr Ubeydullah El Vâilî, El İbane isimli kitabında, Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Resululah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidinde, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a biat edilirken Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Hazreti Sıddık'tan evvel Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberine çıkarak şöyle demiştir :

"Bundan sonra, şüphesiz ki ben, dün size bir söz söylemiştim. Şüphesiz ki o benim dediğim gibi değildi. Vallahi ben size söylediğim o sözü, ne Allah (-u Tealân) ın indirdiği bir kitapta, ne de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bana söylediği bir sözde bulmadım lâkin ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in uzun yaşayıp bizden sonra öleceğini ümit ediyordum, fakat Allah-u Tealâ, Resulü için kendi yanındaki dereceleri sizin yanınızdakilere tercih etmiştir. İşte bu kitap, Allah-u Tealâ'nın Resulünün kendisiyle hidayete erdirdiği Kur'andır, buna sımsıkı sarılın ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hidayet buyurulduğu yola sizde kavuşun."

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile, Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın son derece şecaat ve cesaretine en büyük bir delildir. Zira kalbin musibet zamanında sabit olması, cür'et ve cesaretin had safhasıdır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölümünden daha büyük bir musibet olmadığına göre, Hazreti Sıddık'ın şecaat ve ilminin üstünlüğü, o anda zuhur etmiştir. Şöyle ki: İçlerinde Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın da bulunduğu bir takım ashabın: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölmedi." dedikleri, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın dilinin tutulduğu, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın gizlendiği

İşlerin karıştığı bir zamanda, Hazreti Sıddık *(Radıyalla-hu Anh)*, Sünh (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in evine bir mil mesafe) deki meskeninden geldiğinde, insanların "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölmedi, ancak vahiy zamanında kendisini kaplayan bir hâle yakalandı." dediklerini duyunca, doğru Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girdi ve mubarek yüzünü açarak iki gözünün arasını öptükten sonra:

« اَنْتَ اَكْرَمُ عَلَى اللهِ مِنْ اَنْ يُمِيتَكَ مَرَّتَيْنِ »

"**Sen Allah** (-u Tealâ) **katında çok kıymetlisin, O, seni iki kere öldürmez** (sana ölüm acısını iki kere tattırmaz ve bir kere aldı mı, bir daha geri döndürmez)" buyurdu ve dışarı çıkıp bu ayet-i celile'yi insanlara okuduğunda, bütün insanlar bu ayet-i celile sanki o gün inmiş gibi Medine-i Münevvere sokaklarında bu ayet-i celile'yi okumaya başladılar ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölümüne o zaman inandılar.

Cansız varlıklar bile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ayrılığının acısından inlerken müminlerin kalpleri nasıl inlemesin? Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e minber yapılmadan evvel, üzerinde hutbe okuduğu hurma dalı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu bırakıp yeni yapılan minbere çıktığında çocuk gibi sesle inlemiş ve bunu bütün mescit ehli duymuştur.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mimberden inip onu kucakladığında o, ağlaması dinen çocuk gibi susmuştur. Sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢١٧ – « لَوْ لَمْ اَعْتَنِقْهُ لَحَنَّ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيامَةِ ».

217 - **"Eğer ben onu kucaklamasaydım, elbette o, kıyamete kadar inlerdi."** buyurmuştur. *(Ruhul Beyan:2/104)*

٢١٨ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُومُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اِلىٰ شَجَرَةٍ اَوْ نَخْلَةٍ . فَقَالَتْ امْرَأَةٌ مِنَ الْاَنْصارِ اَوْ رَجُلٌ: يا رَسُولَ اللهِ اَلا نَجْعَلُ لَكَ مِنْبَراً؟ قالَ: « اِنْ شِئْتُمْ » فَجَعَلُوا لَهُ مِنْبَراً فَلَمّا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ دُفِعَ اِلَى الْمِنْبَرِ فَصاحَتِ النَّخْلَةُ صِياحَ الصَّبِيِّ ثُمَّ نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَضَمَّهُ اِلَيْهِ تَئِنُّ اَنِينَ الصَّبِيِّ الَّذِي يُسَكَّنُ. قالَ:« كانَتْ تَبْكِي عَلىٰ ماكانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ عِنْدَها »

218 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cuma günü bir ağaca yahud bir hurma kütüğüne dikilir (öyle hutbe okur) du. Ensardan bir kadın yahud bir adam: "Ya Resulallah! Sana bir minber yapalım mı?" dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İsterseniz yapın."** buyurdu.

Ona bir minber yaptılar. Cuma günü olunca Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* minbere çıkarıldı. Bu sırada ağaç parçası çocuk gibi feryad etti. Sonra Resulullah inip onu kucakladı? O sırada o kütük, susturulan çocuk gibi hafif hafif inliyordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O, yanında yapıldığı işittiği zikrullah için ağlıyordu,"** buyurdu. *(Buharî, Menakıb:25, Tirmizî, Cuma:10, Menakıb:6, Neseî, Cuma:17, Ibn-i Mace, Ikame:199, Darimi, Mukaddime:6, Salât:202, Ahmed Ibn-iHanbel:1/249 267, 375, 363, 5/226, 293)*

٢١٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) لَمّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ جَعَلَ يَتَغَشّاهُ . فَقالَتْ فاطِمَةُ (رضى الله عنها) وا كَرْبَ اَباهْ . فَقالَ لَها: « لَيْسَ عَلىٰ اَبِيكِ كَرْبٌ بَعْدَ

الْيَوْمِ » فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ: يَا اَبَتَاهْ اَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ يَا اَبَتَاهْ مَنْ جَنَّةُ الْفِرْدَوْسِ مَأْوَاهْ يَا اَبَتَاهْ اِلٰى جِبْرِيلَ نَنْعَاهْ . فَلَمَّا دُفِنَ قَالَتْ فَاطِمَةُ (رضى الله عنها) يَا اَنَسُ اَطَابَتْ اَنْفُسُكُمْ اَنْ تَحْثُوا عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ التُّرَابَ ».

219 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (vefatı günü zevale doğru hastalığı) ağırlaşınca sık sık bayılmaya başladı bundan üzülen Fatıma *(Radıyallahu Anha)* da yüksek sesle "Vay! Babamın ızdırabı!" dedi.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ona hitaben: "(Kızım!) **Bu günden sonra babanın üzerinde hiç bir ızdırab kalmayacaktır.**" buyurdu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edince, Hazreti Fatıma *(Radıyallahu Anha)*

"Ey Rabbin davetine icabet eden babam!

Ey Firdevs cenneti makamı olan babam!

Ey Cibril'e ölümünü haber verdiğimiz babam!

Diyerek hüzün ve kederini açıklamıştır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* defnedildikten sonra da Fatıma *(Radıyallahu Anha)* Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* a hitaben: "**Ey Enes!** (son derece sevdiğiniz) **Resulullahın üzerine toprak saçmağa gönlünüz nasıl razı oldu?**" diye (bir hüzün ve keder) sorusu sormuştur. *(Buharî, Meğazî: 78, No:4193, Ahmed Ibn-i Hanbel :3/204, Ibni Sa'd, Tabakât :2/311)*

Sahih rivayete göre, Hazreti Fatıma *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölümünden sonra altı ay yaşamış ve bu müddet içinde bir kere güldüğü görülmemiştir.

Hazreti Fatıma *(Radıyallahu Anha)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölümünden sonra, hüzünlü mersiyeler söylemiştir. Şu beyitler onun mersiyesi cümlesindendir.

اِغْبَرَّ اٰفَاقُ السَّمَاءِ وَكُوِّرَتْ * شَمْسُ النَّهَارِ وَ اَظْلَمَ الْعَصْرَانِ

وَالْاَرْضُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ كَئِيبَةٌ * اَسَفاً عَلَيْهِ كَثِيرَةُ الرَّجَفَانِ

فَلْيَبْكِهِ شَرْقُ الْبِلَادِ وَغَرْبُهَا * وَ لْتَبْكِهِ مُضَرٌ وَكُلُّ يَمَانِ

O gün gökyüzünün ufukları bozardı,

Gün ortasında güneşin ışığı köreldi,

Asr-ı evvel ve sani zamanında kâinat karardı,

Peygamberin vefatından sonra, Kürre-i Arz,

Ona üzüntüsünden bir kum yığını oldu

Artık şimdi, şarkın ve garbın şehirleri ona ağlasın!

Mudar ve Yemen'in bütün kabileleri ona matem tutsun.

Şu da Fatıma *(Radıyallahu Anha)* n ın bir mersiyesinin şaheser bir beyti olarak meşhurdur:

مَا ذَا عَلٰى مَنْ شَمَّ تُرْبَةَ اَحْمَدَ * اَنْ لاَ يَشُمَّ مَدٰى الزَّمَانِ غَوَالِيَا

صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبٌ لَوْ اَنَّهَا * صُبَّتْ عَلَى الْاَيَّامِ صِرْنَ لَيَالِيَا

Ahmed *(Aleyhisselâm)* **ın toprağını koklayana ne oldu ki,**

Uzun zamanlar güzel kokuları koklayamaz oldu,

Üzerime öyle musibetler döküldü ki, eğer bu musibetler,

Gündüzler üzerine dökülseydi, onlar geceler olurlardı.

İşte bu ayet-i celile Uhud muharebesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülme haberi yayılması üzerine vazifeyi terkedenleri terbiye etmek ve sıddıkların makamına irşad etmek için inmiştir.

Ayet-i celile'nin inişi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülme şayiası hakkında olduğu hâlde, ayet-i celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölümünün öldürülmesinden evvel zikredilmesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülmediği ve öldürülmeyeceği, fakat mutlaka öleceğine işaret ederek, bil hassa vefatı sırasında meydana gelecek hadiselere dikkat çekmek ve o noktada dini terbiyeyi kuvvetlendirme hikmetini içine almaktadır.

İbni Cerir'den rivayet edildiğine göre: Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* Ayet-i celilenin sonunda geçen: "**Şükredenler, dinleri üzerine sabit kalanlardır.**" ki, onlar da Ebu Bekr-i Sıddık ve Ashabıdır, buyururdu.

Ve yine Hazret Ali *(Radıyallahu Anh)* : "**Ebu bekr-i Sıddık** *(Radıyallahu Anh)* **şükredenlerin reisidir.**" buyururdu.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, şükredenler den maksat, en büyük nimet olan islâm dini üzere sebat ederek, Allah-u Tealâ ya itaat eden Ensar-u Muhacirin'dir. Zira onlar islâm dininden ayrılmayarak Allah-u Tealâ Hazretlerinin en büyük nimetinin kıymetini bilmiş ve ona şükretmişlerdir.

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde vaki olan bazı hâlleri beyan ettikten sonra müminleri cihada teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلاً وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا
نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِى الشَّاكِرِينَ (١٤٥)

KELİME MANASI (145)

(وَمَا كَانَ) **Ve olmadı,** kim için? (لِنَفْسٍ) **hiç bir nefis için,** ne? (اَنْ تَمُوتَ) **ölmesi,** yani nefislerden hiç birine hiç bir sebeple ölüm hasıl olmaz, (اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ) **ancak Allah** (-u Tealân) **ın izni** (dilemesi ve kolay etmesi) **ile olur,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri izin vermedikçe hiç bir kimse ölemez. Allah-u Tealâ Hazretleri kendisine izin verdiği bu ölümü yazmıştır. neyle? (كِتَابًا) **bir yazmakla,** öyle yazmak ki, (مُؤَجَّلاً) **vakitlenmiş,** yani Allah-u Tealâ herkesin ölümü için bir zaman tayin etmiştir ki, o, ileri geri oynamaz, (وَمَنْ يُرِدْ) **herkim muradederse,** neyi? (ثَوَابَ الدُّنْيَا) **dünyanın sevabını,** yani her kim cihat gibi yaptığı amellere karşılık, ganimet gibi dünya menfaatını isterse, (نُؤْتِ) **veririz,** kime? (هِ) **ona,** neden? (مِنْهَا) **ondan,** yani dilersek o kişiye dünya menfaatından bir miktar veririz, (وَمَنْ يُرِدْ) **her kim de muradederse,** neyi? (ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ) **ahiretin sevabını,** (نُؤْتِ) **veririz,** kime? (هِ) **ona,** neden? (مِنْهَا) **ondan,** yani cihat ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i müdafaa gibi amelleriyle Allah-u Tealâ'nın kulları için ahirette hazırladığı nimetleri isteyen kişilere de, dilediğimiz şekilde ahiret mükâfatını veririz, (وَسَنَجْزِى) **ve muhakkak mükâfatlandıracağız,** kimleri? (الشَّاكِرِينَ) şükredicileri, yani ahiret nimetini isteyenleri.

MEALİ ŞERİFİ (145)

Ve Allah (-u Tealân) **ın izni olmadıkça,hiçbir kimse için ölmek yoktur.** (ölüm, belli bir süreye göre) **vakitlenmiş bir yazıyla** (yazılmıştır). **Her kim dünya menfaatını isterse, kendisine ondan veririz; Kim de ahiret sevabını isterse, ona da ondan veririz. Ve biz, şükredenleri mutlaka mükâfatlandıracağız.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, sakınmanın fayda vermeyeceğini, bir kimse bütün muharebelere katılsa da, tehlikelere atılsa da, eceli gelmeden ölmeyeceğini, harpten geri kalanın eceli

geldiyse, selâmete eremeyeceğini beyan ederek müminleri cihada karşı cesaretlendirmekte, kalplerini kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer insanlar gibi Mevlâ Tealâ'nın müsaadesi olmadan ölmeyeceğine işaret ederek, onun vefatından sonra, kimsenin onun dinini terketmekte mazur tutulmayacağını ifade etmektedir.

Nitekim Mevlâ Tealâ, habibini insanların şerrinden nasıl muhafaza ettiğini ve edeceğini Uhud muharebesinde bilfiil isbat etmiştir. Zira o muharebede resulullah efendimizin ordusunun bozguna uğraması, yalnız kalması, kâfirlerin, öldürmek için kendisine hücum etmeleri, dişinin şehit olması, başının yarılması gibi, bütün helâk sebepleri mevcut iken, Cenab-ı Hak Resulünü düşmanların şerrinden muhafaza etmiştir.

Binaenaleyh bir kimse ne kadar tehlikelere maruz kalsa da, Allah-u Tealâ'nın izni olmadıkça hiç kimse onu öldüremez.

Kurtubî, Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealânın izninden maksat: İradesinin ve ilminin bir kişinin ölmesine taalluk etmesinden ibarettir. Dolayısıyla bu ayet-i celile, öldürülen kişinin eceliyle vefat ettiğine ve ecelinin değişmeyeceğine delâlet eder.

Sapık fırkalardan olan Mutezile mezhebi: "Ecel ileri geri yapar, öldürülen kişi ecelinden evvel ölmüştür, kesilen hayvan da ecelinden evvel helâk olmuştur" demişlerse de, Ehl-i Sünnet uleması:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ (٣٤)

"Her ümmetin (takdir edilmiş) **bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geciktirebilirler, ne de** (bir an) **öne alabilirler."** *(Araf Suresi 34)*

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللهِ لآتٍ . . . (٥)

"Kim Allah (-u Tealây) **a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allahın eceli** (tayın ettiği o vakit) **elbette gelecektir. Ve O, hakkıyla işiten ve ziyade bilendir** *(Ankebut Suresi: 5)*

. . . لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (٣٨)

"Her ecel için bir kitap (her vakit ve müddetin Allah-u Tealâ katında bir yazısı ve hikmeti gereği verilmiş özel bir hükmü) **vardır."** *(Rad Suresi 38'den)*

Meallerindeki bu ve benzeri ayet-i kerimelere dayanarak, öldürülen bir kulun ecelinin, öldürüldüğü zaman belli olacağını, "öldürülmeseydi, daha çok yaşardı" ve "Eceli yetmeden kazaya uğradı." gibi sözlerin doğru olmadığını söylemişlerdir.

Zira herkesin ömrünün ve ecelinin Allah-u Tealâ indinde belli olduğu inkâr edilemiyecek bir gerçektir. Evet kaderin sırrı bilinemez ve yaşayan bir kimsenin ne vakit ve ne şekilde öleceğini de Allah-u Tealâ'dan başka kimse bilemez.

Sünnet-i İlâhiyede (Allah-u Tealâ'nın kanununda) ölüm sebebi olarak bilinen bir çok şeyler vardır. İnsan, ecelinin hangisiyle olduğunu bilmediği için bunlardan sakınmalıdır. fakat bu sakınmasının ne Allah-u Tealâ'nın iradesini, ne de Allah-u Tealâ katında bilinen malûm ve mukadder (bilinmiş ve takdir edilmiş) olan ecelini değiştiremeyeceğini mutlaka bilmelidir.

Dolayısıyla, ölüm endişesi, kişiye Allah-u Tealâ'ya karşı olan mühim vazifelerini unutturmamalıdır. Çünkü hayat ve mematın (yaşamanın ve ölümün) bağlandığı tek nokta meşiyetullah (Allah-u Tealâ'nın dilemesi) dir ve bunda kimsenin tesiri yoktur.

Sadaka ve sıla-i rahim gibi bir takım salih amellerin ömrü uzatacağı bazı sahih hadis-i şeriflerde zikredilmekteyse de, bu şöyle anlaşılmalıdır:

Allah-u Tealâ, ilm-i ezelisinde bir kul, şu ibadeti yapmazsa ömrü kırk sene olacak, yaparsa yetmiş sene olacak diye bilmiş, lâkin kulun o taatı yapacağını bildiği için onun ömrünü yetmiş sene olarak kararlaştırmıştır.

Dolayısıyla o ibadetin kulun ömrünü artırması, Allah-u Tealâ'nın, kul o ibadeti yapmasaydı kulun ömründe o fazlalık olmayacaktı şeklindeki bilgisine dayanmaktadır, lâkin Mevlâ Tealâ, kulun o taatının, ömrünün otuz sene daha uzamasına sebep olacağını bildiğinden onun ömrünü yetmiş sene olarak takdir etmiştir ki, bu kaderin artıp eksilmesi düşünülemez.

Yoksa Allah-u Tealâ: "Kulum şu ibadeti yaparsa ömrü yetmiş sene olacak, yapmazsa kırk sene olacak " şeklinde iki takdir yapmamıştır. dolayısıyla Ehli sünnet uleması indinde ecelin taaddüdü (bir kaç tane olması) mümkün değildir.

Ayet-i celilede geçen: "Allah-u Tealâ'nın bir kulun ölümüne izin vermesi" ölüm meleğine o kişinin ruhunu kabzetmesi için müsaade etmesidir. diye de tefsir edilmiştir, zira beşer olsun olmasın, şehit olsun olmasın, karada ve denizdeki her canlının ruhunu ölüm meleği kabzetmekte (almakta) dır.Hatta kendi ruhunu dahi kendi kabzedecektir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre: Ayet-i celilede geçen "**Kitab-ı Müeccel**" den maksat, her canlı için tayin ve takdir edilen malûm bir ecel (vakit) dir veya Levh-i Mahfu'dur, zira bütün mahlûkatın ecelleri onda yazılıdır.

"**Dünya mükâfatını isteyenler**" den maksat, yaptıkları amel ve cihatla, ganimet, şan şöhret gibi dünya menfaatleri arayan kişilerdir ki bunlar, Uhud günü merkezi terkedenlerdir.

"**Amelleriyle ahiret sevabını isteyenler**" ise, Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber sebat edenlerdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile özellikle cihat hakkında inmişse de, bütün amelleri içine almaktadır, zira kişiye sevap veya azabı kazandırmakta tek müessir sebep, kasıt ve niyeti olup amelinin zahiri değildir.

Nitekim öğle namazında, güneşin karşısında alnını yere koyan kişi, bu secdesiyle Allah-u Tealâ'ya ibadeti kastederse, elbette bu, islâmın en büyük nişanlarından olur. Bununla güneşe tapınmayı kastederse, ateşperest bir müşrik olur.

AMELLERİN NİYETLERE GÖRE OLDUĞUNU BİLDİREN HADİSİ ŞERİF:

٢٢٠ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْاَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا اَوِ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ اِلٰى مَا هَاجَرَ اِلَيْهِ ».

220 - Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Ameller niyete göredir. Her bir kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Binaenaleyh her kimin hicreti Allah'a ve Resul'üne yönelmişse, onun hicreti Allah'a ve Resul'ünedir. Artık nail olacağı bir dünya veya evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, onun hicreti de, hicretine sebep olan şeyedir.**" *(Buharî, Iman:41, Bedul vahy:1, Nikâh:5, Talâk:11, Menakıbul Ensar:45, Itk:6, Eyman:23, Müslim, Imare:155, Ebu Davud, Talâk:11, Tirmizî, Fezailül Cihad:16)*

İmam-ı kaşânî, Te'vilât isimli eserinde buyurmuştur ki: "Hiç bir nefis Allah-u Tealâ'nın izni olmadıkça ölemez." ayet-i celilesinin manasını düşünerek kaderin sırrına yakînen inanan kişi elbette insanların en cesaretlilerinden olur.

Hatem-i Esamm *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: "Horasan gazalarının birinde, harp kızıştığı sırada Şakîk-i Belhî' ye rastladım. O bana "Ey Hatem! kalbini nasıl buluyorsun?" dedi.

Ben: "Zifaf gecesindeki gibi." deyince, O silâhını bırakarak: "Ben ise şöyle." dedi ve başını kalkanının üzerine koyarak, öyle bir uyudu ki, horlaması bile duyuldu. İşte bu, kalbin Allah-u Tealâ'ya inanmasının ve güvenmesinin doruk (en yüksek) noktasıdır.

Bu kıssadan anlaşıldığına göre, kul itikadını tashih ederse (doğrulursa), Allah-u Tealâ her zoru ona kolay eder ve korktuğu her şeyi kendisine musahhar (emrine amade) kılar.

İbrahim-i Rakiyy *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurdu: "Bir kere Ebul Hayr-i Horasanî hazretlerini ziyarete gittim. O akşam namazını kıldırdı fakat fatihayı düzgün okuyamadı. Ben içimden" Adımlarım boşa gitti," diye geçirdim.

Selâm verdikten sonra, abdest almak için dışarı çıktığımda bir canavar bana saldırdı. Ben hemen dönüp, kendisine haber verince, dışarı çıkıp "Ben sana misafirlerime dokunma demedim mi?" diye aslana bağırır bağırmaz aslan hemen uzaklaştı. Ben de çıkıp rahatça abdest aldım.

Döndüğümde bana "Siz dışınızı düzeltmekle uğraştınız, aslandan korktunuz. Biz ise, kalbimizi düzeltmekle uğraştık, aslan bizden korktu." buyurdu.

ECELİ GELMEYEN KİMSENİN ÖLEMİYECEĞİ GİBİ, ECELİ GELEN KİMSENİN DE KALAMIYACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER.

« ...قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلىٰ مَضَاجِعِهِمْ ...(١٥٤) »

"(Ölümden korkup harbe gelmeyenlere) **De ki: Siz evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi yazılmış** (takdir edilmiş) **olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere elbette kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.**" *(Ali Imran Suresi :154'den)*

« اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ...(٧٨) »

"Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır, sağlam kalelerde olsanız bile." *(Nisa Suresi : 78'den)*

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ (١٥) اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلاَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٦) »

"Her kim (yalnız) **dünya hayatını ve onun ziynetini istemekteyse, onların işlerini** (n karşılığını) **orada onlara tam olarak veririz ve onlar orada hiçbir eksikliğe uğratılmazlar."**

"İşte onlar ahirette kendileri için ateşten başkası olmayan kimselerdir. (dünyada) **yaptıkları** (iyilikler) **orada boşa gitmiştir. Zaten yapageldikleri şeyler batıldır** (tamamen boştur)." *(Hud Suresi : 15-16)*

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (٢٠) »

"Kim ahiret kazancını istiyorsa, onun kazancını artırırız. Kim dünya kârını istiyorsa ona da ondan (bir şey) **veririz. Fakat onun ahirette hiç bir nasibi yoktur. "** *(Şura Suresi : 20)*

DÜNYA MÜKÂFATI İSTEYENE DÜNYADAN BİR MİKTAR VERİLECEĞİNİ, AHİRETTE İSE NASİBİ OLMAYACAĞINI, AHİRET SEVABI İSTEYENLERİN İSE, ÇALIŞMALARININ MAKBUL OLACAĞINI AÇIKLAYAN DİĞER AYETİ KERİMELER

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَـٰهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا (١٨) وَ مَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَـٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا (١٩) »

"Her kim acileyi (çarçabuk geçen dünyayı) **dilerse, biz de burada** (dünyada) **ona,** (evet) **kime dilersek ona, dileyeceğimiz şeyi** (dilediğimiz kadarını) **çarçabuk veririz. Sonra da onu, cehenneme sokarız. O, oraya** (cehenneme) **kınanmış ve kovulmuş olarak girer."**

"Kim de mü'min olarak ahireti diler ve onun için (ahirete yaraşır) **bir sa'y** (çaba) **ile çalışırsa, işte onların** (bu) **çalışmaları meşkûr** (makbul) **olur."** *(Isra Suresi : 18-19)*

وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (٢٠١) أُولَـٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٢٠٢)

"Ve onlardan bazısı da: "Ey Rabbimiz! bize dünyada da hasene (iyilik) **ver, ahirette de hasene ver, ve bizi ateş** (cehennem) **azabından koru." der." İşte onlar** (hem dünya, hem ahireti isteyenler) **için kazandıklarından** (yaptıkları güzel amellerden) **dolayı büyük bir nasip vardır. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **hesabı pek süratli olandır."** *(Bakara Suresi:201. 202)*

Mevlâ Tealâ, kendi izni olmadan kimsenin ölemeyeceğini açıklayarak, bu ümmeti cihada karşı cesaretlendirdikten sonra, geçmiş bazı peygamberlerin ve ümmetlerinin, cihattaki sabır ve sebatlarını beyan ederek de Ümmet-i Muhammedi harbe teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (١٤٦)

KELİME MANASI (146)

(وَكَأَيِّن) **Nice** (vardır), kim? (مِّن نَّبِيٍّ) **büyük peygamber,** öyle peygamber ki,(قَاتَلَ)

muharebe etti, kiminle beraber olduğu hâlde? (مَعَهُ) **o peygamberle olduğu hâlde,** kim? (رِبِّيُّونَ) **rabbe mensup** (Allah-u Tealâya bağlı âlim) **kişiler,** öyle âlimler ki, (كَثِيرٌ) **çok,** yani nice büyük peygamberlerle beraber bir çok âlimler, Allah-u Tealâ yolunda cihat ettiler de, (فَمَا وَهَنُوا) **gevşemediler,** neden sebep? (لِمَا) **o şeyden sebep ki,** (أَصَابَ) **isabet etti,** kime? (هُمْ) onlara, nerede? (فِي سَبِيلِ اللهِ) Allah yolunda, yani Allah yolunda başlarına gelen belâlardan dolayı gevşeklik göstermediler, (وَمَا ضَعُفُوا) **zaafa düşmediler,** daha? (وَمَا اسْتَكَانُوا) **ve** (düşmanlarına) **boyun eğmediler,** (وَاللهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (يُحِبُّ) **sever,** kimleri? (الصَّابِرِينَ) **sabredicileri,** yani kendi yolunda zahmetlere katlanan kişilere yardım eder ve onların şanını yüceltir.

MEALİ ŞERİFİ (146)

Ve nice büyük peygamber (ler gelip geçmiştir ki) **onunla beraber** (olan) **Rabb** (Tealây) **a mensup** (bağlı) **bir çok** (âlim) **kişiler** (veya bir çok cemaatler) **muharebe etti** (ler) **de, Allah** (-u Tealâ) **yolunda kendilerine isabet eden** (başlarına gelen belâ ve musibetler) **den dolayı** (korkup) **gevşemediler,** (cihada karşı) **zaafa düşmediler** (güçsüzlük göstermediler) **ve** (düşmanlarına karşı) **boyun eğmediler. Ve Allah** (-u Tealâ) **sabredenleri sever.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin'in beyanlarına göre, Ayet-i celileden maksat, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin harpten usanmayarak cihada devam ettiklerini ve yorulmayıp düşmanlarına baş eğmediklerini beyanla, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetini kendisiyle beraber cihada teşvik etmektir.

Dolayısıyla Uhud muharebesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldüğüne dair yayılan yalan haberden dolayı, harbi terkedip düşmandan korkan, hatta münafıkların reisi olan Abdullah ibni Selûl'u araya koyarak, o vakit kâfirlerin reisi olan Ebu Süfyan'dan sulh istemeye kalkan zayıf kalpli müslümanlara, Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesiyle tariz etmiş (çıkışmış) tır.

(وَهْنٌ) Vehn: İnsanın her tarafını kuşatan korku ve kalbe arız olan zafiyettir.

(ضَعْفٌ) Zaaf: Cismin kuvvet ve kudretini ihlâl eden zayıflık ve imanın azlığı sebebiyle kalbe arız olan şek ve şüphedir.

(اِسْتِكَانَةٌ) İstikâne: Zafiyetin eserini açığa vurmak ve düşmana boyun eğmektir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde geçmiş peygamberlerin, bir çoklarının ümmetlerinde beş sıfat zikretmiştir.

1. Düşmanla muharebeden çekinmemek,
2. Düşmandan korkup asla gevşememek,
3. Düşmana karşı asla zayıf görünmemek,
4. Düşmandan korkup boyun eğmemek,
5. Düşmana karşı sebat edip, metaneti kaybetmemek,

İşte bu ayet-i celilesiyle Cenab-ı Hak, en hayırlı ümmet olan Ümmet-i Muhammedi de bu sıfatları takınarak, cihad etmeye ve düşmana karşı sabretmeye teşvik etmiş ve düşmana karşı sabredenlere yardım edeceğine işaret etmiştir.

Nitekim, Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın sabredenleri sevdiğini açıklaması, düşmanlarına karşı onlara yardım edip, kadr-ü kıymetlerini âli kılacağını (yücelteceğini) vaad etmesi demektir.

Zira Allah-u Tealâ'nın kulunu sevmesi, dünyada ona i'zaz-u ikram'da bulunması (değer vermesi), ahirette ise, sevaba muvaffak kılarak Cennet'e girdirmesindan ibarettir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, "**Ribbiyyûn**" Rab Tealâ'ya mensup (bağlı) olan ulema (âlimler), fukaha (fıkıh ilmiyle uğraşanlar), etkıya (Takva sahibi kimseler) veya âbid (ibadete devam eden) ler, manasındaysa da, Taberî ve Alusî'de beyan olunduğuna göre "çok cemaatler" manasında da kullanılmıştır.

Burada hangi mana murad olunursa olunsun, bir çok kimselerin peygamberleriyle beraber düşmanlarına karşı savaştıklarını açıklamaktadır.

Mevlâ Tealâ, geçmiş ümmetlerden ilâhî din uğrunda düşmanlarına karşı sebat eden mücahitlerin güzel hareketlerini açıkladığı gibi, güzel sözlerini de açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلاَّ اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِى اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (١٤٧)

KELİME MANASI (147)

(وَمَا كَانَ) **Ve olmadı,** nedir olmadı? (قَوْلَهُمْ) **onların sözü,** yani o sıkıntılı anlarda onların sözleri hiç bir şey olmadı, (اِلاَّ اَنْ قَالُوا) **ancak** (şöyle) **demeleri** (oldu), (رَبَّنَا) **ey bizim rabbimiz,** (اغْفِرْ) **mağfiret et** (ört ve bağışla), kim için? (لَنَا) bizim için, neyi? (ذُنُوبَنَا) günahlarımızı, daha? (وَاِسْرَافَنَا) israfımızı, nerede?

(فِى اَمْرِنَا) **işimizde,** yani işlerimizdeki taşkınlıklarımızı, (وَثَبِّتْ) **ve sabit kıl** (kaydırma), neyi? (اَقْدَامَنَا) **ayaklarımızı,** yani tarafından ruhani bir medetle bizlere imdat (yardım) edip kalplerimizi kuvvetlendirerek harp sahasında ayaklarımızı sabit kıl, (وَانْصُرْ) **ve yardım et,** kime? (نَا) **bize,** kim üzerine? (عَلَى الْقَوْمِ) **kavim üzerine,** öyle kavim ki, (الْكَافِرِينَ) **küfredici,** yani kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl.

MEALİ ŞERİFİ (147)

Ve onların (o büyük peygamberin maiyetinde savaşlarda bulunan âlimlerin ve seçkin insanların cihat zamanlarındaki) **sözleri sadece "Ey Rabbimiz! bizim günahlarımızı ve işimizdeki israfımızı** (senin emir ve yasaklarına tam bir şekilde riayet edemeyişimizi) **mağfiret et** (bağışla).

Ve (muharebede) **ayaklarımızı sabit kıl** (yolundan kaydırma) **ve kâfirler güruhuna karşı bize yardım et" demelerinden başka** (bir şey) **değildi.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'ya karşı isyan etmekten son derece uzak olan bu Rabbanî kişiler, nefislerini kırmak için günahları ve israfı kendilerine isnat ederek, harbin en sıkıntılı zamanlarında **"Ey Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işlerimizdeki aşırılığımızı affet."** demişlerdir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen günahlardan maksat, küçük günahlar, israftan maksat ise büyük günahlardır.

Görüldüğü gibi, Cenab-ı Hak bu ayet-i celilede kendi yardımına müstehak olmanın bazı şartlarını açıklamıştır. Çünkü geçmiş ümmetlerin Allah-u Tealâ'dan yardım isteyenleri şu sıraya riayet etmişlerdir.

1. Günahlarının mağfiretini istemek,

2. Muharebede karşılaşılacak zorluklardan zayıflamayıp, ayaklarının harp meydanında sabit olmasını istirham etmek,

3. Kâfirlere karşı yardım olunmayı Rabbinden dilemek.

İşte Cenab-ı Hak, bundan evvelki ayet-i celilede geçmiş ümmetlerin bazı üstün hâllerini açıklayarak bu ümmeti, fiilen onlara uymaya teşvik buyurduğu gibi, bu ayet-i celilede de, kendisine ne şekilde yalvardıklarını beyan ederek, kavlen (söz ile) de onlara uymaya tergibetmiş (rağbet ettirmiş ve heveslendirmiş) tir.

Zira Cenab-ı Hakkın, geçmiş ümmetlerin bu şekilde dua ettiklerini beyan etmesi, bu tertibe riayet etmenin, duaların kabulüne sebep olacağına işarettir. Dolayısıyla Ümmet-i Muhammedin de, düşmanla muharebede maddi

ve manevi sebeplere tevessül etmeleri (sarılmaları) lâzımdır. İstiğfar ise en mühim sebeplerdendir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bu sebebe çok sarılmıştır. Nitekim:

٢٢١ – عَنْ اَبِى بُرْدَةَ بْنِ اَبِى مُوسَى الْاَشْعَرِيِّ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ كَانَ يَدْعُو بِهٰذَا الدُّعَاءِ: « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى جِدِّى وَهَزْلِى. وَخَطَئِى وَعَمْدِى. وَكُلُّ ذٰلِكَ عِنْدِى. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ وَمَا اَسْرَرْتُ وَمَا اَعْلَنْتُ وَمَا اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنِّى. اَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ الْمُؤَخِّرُ. وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ ».

221 - Ebu Bürde İbn-i Ebi Musa'l-Eşarî, babasından *(Radıyallahu Anh)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şu duayı okuduğunu rivayet etmiştir: "**Allahım! Bana günahımı, cehlimi** (bilgisizliğimi), **işimdeki israfımı** (haddi aşmamı) **ve benden daha iyi bildiğin kusurlarımı bağışla.**

Allahım! Bana ciddimi (samimi olarak yaptığımı), **şakamı, hatamı ve kastımı** (bilerek yaptığım günahımı) **bağışla. Bunların hepsi bende vardır. Allahım! Peşin yaptığım ve sonraya bıraktığım, gizlediğim veya aşikâr yaptığım ve senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bana bağışla! İleri alan ve geri bırakan ancak sensin. Sen her şeye kâdirsin.**" *(Müslim, Zikr:60)*

O hâlde insan, Allah-u Tealâ'nın kitabındaki ve sağlam hadis-i şeriflerdeki dualara devam etmeli, diğerlerini terketmelidir. Zira Allah-u Tealâ, peygamberine ve velilerine en güzel duaları seçip vermiş ve onlara nasıl dua edeceklerini öğretmiştir.

Mevlâ Tealâ, geçmiş ümmetlerin mücahitlerinin, güzel işlerini ve sözlerini beyan ettikten sonra, bu iyiliklerinin mükâfatını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٤٨)

KELİME MANASI (148)

(فَاٰتٰى) **Bu** (sözleri) **sebeb** (i) **le verdi,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اَللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) neyi? (ثَوَابَ الدُّنْيَا) **dünyanın sevabını** (dünya mükâfatı olan yardım ve ganimeti) daha? (وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ) **ve ahiret sevabının güzelliğini,** yani Allah-u Tealâ'nın rızasından, rahmetinden ve cennetinden ibaret olan ahiretin güzel mükâfatını, (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ) (يُحِبُّ) **sever,** kimleri? (الْمُحْسِنِينَ) **muhsinleri** (bu gibi iyilik yapanları).

MEALİ ŞERİFİ (148)

Bu (sözleri) **sebeb** (iy) **le, Allah** (-u Tealâ) **onlara hem dünya nimetini, hem de ahiret sevabının güzelliğini verdi. Ve Allah** (-u Tealâ bu gibi işler yaparak) **iyilik edenleri sever.**

İ Z A H A T

Hazîn ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre: "**Dünya sevabı**"ndan maksat, Allah-u Tealâ tarafından yardım olunmak, ganimet almak, güzel anılmak, düşmanı kahretmek, ve günahları mağfiret edilerek tertemiz olmaktır.

"**Ahiret sevabı**" ndan maksat ise, Cennet, ve Cennette olan nimetler, ferah ve sürûr ve Mevlâ Tealâ'nın cemalini müşahede etmektir.

Gerçi bunlar henüz verilmemişse de, Cenab-ı Hak ahirette vereceğini vaadettiğinden bilfiil vermiş gibi kabul edilerek "**Allah-u Tealâ verdi** " buyurulmuştur.

Ahiret nimetlerinin tamamı güzel olup kadr-ü kıymetlerinin yüceliğine işaret için, özellikle "**Ahiret sevabı**" güzellikle vasıflandırılmıştır. Zira o, hiçbir şekilde değişmeyecek ve elden çıkmayacaktır.

Dünya ise, çok az olup elden çabuk çıkacağından, üstelik kendinde keyfe keder verici nice şeyler bulunduğundan "**Dünyada verilecek mükafatlar**" bu güzellik sıfatından mahrum bırakılmıştır.

Mevlâ Tealâ, mücahitlerin, fîsebîlillah (Allah yolunda) muharebelerini, dinleri uğrunda canlarını fedaya hazır olmalarını ve istiğfarla meşgul olup, dualarla Cenab-ı Hakka ilticalarını ihsan (büyük bir iyilik) saydığına işaret için, Allah-u Tealâ mücahitleri sever yerine "Allah-u Tealâ, o muhsinleri sever" buyurmuştur.

Zira mücahit oldukları geriden de anlaşıldığı için, tekrarına lüzum görülmeyip, ayrıca ihsan sıfatıyla da muttasıf oldukları (iyilik vasfını takındıkları) ifade edilmiştir.

Birde burada şöyle bir hoş incelik vardır ki, Onlar, kendi günahlarını itiraf edip, kötü olduklarını açıkladıklarında, Allah-u Tealâ, onlara muhsin is mini takarak kendilerini taltif etmiştir.

Bundan anlaşıldığına göre, kulun Mevlâ Tealâ'ya ulaşmasının tek çaresi zillet, meskenet ve acziyetini ortaya koymasıdır.

Nakledildiğine göre, Âsaf ibni Berhiyâ *(Radıyallahu Anh)* günlerden birinde bir günah işledi hemen Süleyman *(Aleyhisselâm)* a müracaat ederek, Allah-u Tealâ'ya dua et de beni affetsin dedi. Süleyman *(Aleyhisselâm)* dua edince Allah-u Tealâ onu affetti. Sonra, aynı günahı tekrar yaptı, ikinci defa Süleyman *(Aleyhisselâm)* ın duasıyla mağfiret olundu. Sonra, defaatla günaha düşün-

ce, Allah-u Tealâ, Süleyman *(Aleyhisselâm)* a "Bir daha günah işlerse, onun hakkındaki duanı kabul etmeyeceğim." diye vahyetti.

Bir zaman sonra, o tekrar günaha düşünce, dua etsin diye Süleyman *(Aleyhisselâm)* a geldi. Süleyman *(Aleyhisselâm)* ona Allah-u Tealâ seni affetmeyecek deyince, o, bastonunu alıp sahraya çıktı ve değneğini yere vurarak: "Ya Rabbi! Sen sensin, ben de benim. Sen tekrar tekrar mağfiret eden, ben de tekrar tekrar günah işleyenim. Ben zayıf ve mücrim (suç işleyen bir kimsey) im, sen ise gafur ve rahimsin, sen beni günahlardan korumazsan, elbette günahlara tekrar tekrar dönerim" dedi ve bayılıncaya kadar bu sözü tekrar etti.

O zaman Allah-u Tealâ, Süleyman *(Aleyhisselam)* a: **"Teyzenin oğluna de ki, sen günaha dönersen, ben de seni mağfiret edeceğim, sonra yine mağfiret edeceğim sonra yine affedeceğim, tekrar tekrar bağışlayacağım ben de Gaffâr'ım, de"** diye vahyetti.

ALLAH-U TEALÂ'DAN DÜNYADA DA AHİRETTE DE HASENE İSTEMENİN LÜZUMUNU VE BUNU İSTEYENLERİN BÜYÜK KAZANÇLARINI İFADE EDEN AYETİ KERİMELER:

« وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا اِلَيْكَ ...(١٥٦) »

"Ve bize, bu dünyada da iyilik yaz, ahirette de, çünkü biz sana döndük." *(Araf Suresi : 156)*

« وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (٢٠١) اُولٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٢٠٢) »

"Ve onlardan bazısı da: "Ey Rabbimiz! bize dünyada da hasene (iyilik) **ver, ahirette de hasene ver, ve bizi ateş** (cehennem) **azabından koru." der."** - **"İşte onlar** (hem dünya, hem ahireti isteyenler) **için kazandıklarından** (yaptıkları güzel amellerden) **dolayı büyük bir nasip vardır. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **hesabı pek süratli olandır."** *(Bakara Suresi:201-202)*

DÜNYA VE AHİRET MÜKAFÂTININ ALLAH-U TEALÂ YANINDA OLDUĞUNU İFADE EDEN BİR AYETİ KERİME:

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعاً بَصِيراً (١٣٤) »

"Kim dünya mükâfatını isterse, (bilsin ki) **dünyanın da, ahiretin de mükâfatı Allah** (-u Tealâ) **katındadır. Ve Allah** (-u Tealâ) **ziyade işiten ve hakkıyla görendir."** *(Nisa Suresi : 134)*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾
بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِي فِي
قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا ۖ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ
مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ
إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۚ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ
عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ وَاللَّهُ
ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ
عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ
فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَا أَصَابَكُمْ ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

Mevlâ Tealâ, geçmiş ümmetlerin mücahitlerinin güzel hâl ve sözlerini açıkladıktan sonra, Müminlere, kâfirlere itaat etmemelerini tavsiye etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (١٤٩)

KELİME MANASI (149)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **inandılar,** (اِنْ تُطِيعُوا) **eğer itaat ederseniz,** kime? (الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani onların sözlerini tutar, aldatmalarına kapılırsanız, (يَرُدُّو) **döndürürler,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne üzerinde? (عَلٰى اَعْقَابِكُمْ) **ökçeleriniz üzerinde,** yani gerisin geri eski küfrünüze çevirirler de, (فَتَنْقَلِبُوا) (dinden) **dönersiniz,** ne olduğunuz hâlde? (خَاسِرِينَ) **hüsrana** (dünya ve ahireti kaybederek büyük zararlara) **uğramış olduğunuz hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (149)

Ey iman edenler! Eğer kâfirlere itaat ederseniz, sizi ökçeleriniz üzerinde (gerisin geri eski küfrünüze) **çevirirler de** (o takdirde siz dünyayı da, ahireti de) **kaybedici olduğunuz hâlde** (dinden) **dönersiniz.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i celilenin iniş sebebi, Uhud vak'asında meydana gelen hezimettir. Fahrurrazi ve Alusi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen kâfirlerden maksat: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre münafıklardır, zira ayet-i celile, Uhuddaki hezimet sırasında münafıkların müminlere eski dininize dönün demeleri üzerine inmiştir. Mevlâ Tealâ, müminleri, münafıklardan son derece nefret ettirmek ve onlara itaattan sakındırmak için, onlar hakkında kâfirler diye tabir etmiştir.

İmamı Süddî'nin buyurduğuna göre, burada kâfirlerden maksat: Ebu Süfyan ve adamlarıdır, zira o gün kureyş içinde sözü dinlenen ve hükmü geçen o idi. Cenab-ı Hak müminleri Ebu Süfyan ve adamlarına itaattan menetmiştir.Onlara itaattan maksat ise, onlara boyun eğmek ve onlardan eman talebetmek (yardım istemek) tir.

İbni Cüreyc *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Kâfirlerden maksat yahudi ve hristiyanlardır, zira onlar, sair vakitlerde âdetleri olduğu gibi, Uhud'da da müminleri din hususunda şüphelere düşürmeğe çalışmışlar ve "Eğer Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gerçek peygamber olsaydı, el-

bette mağlup olmazdı, onun ve ashabının başına böyle hâller gelmezdi, o ancak diğer insanlardan farkı olmayan bir kişidir, bazen galip olmakta bazen mağlup olmaktadır. "diyerek zayıf müminlerin kalplerini bulandırmışlardır.

İşte Cenab-ı Hak, müminlere: **"Bu kâfirlerin sözünü dinler ve emirlerine itaat ederseniz, sizi eski dininize döndürürler de dünyada da, ahirette de zarar görürsünüz."** buyurarak müminleri onlara iltifat etmekten menetmiştir.

Ayet-i celilenin inişinde, bu gibi görüşler zikredildiyse de, en doğru olan görüş, ayet-i celiledeki kâfirlerden maksat bütün kâfirlerdir, zira itibar lâfzın umumuna olup, sebebin hususiyetine değildir.

Binaenaleyh kâfir lâfzı, münafık, müşrik, yahudi ve Hristiyan bilumum kâfirlere şamil olduğundan, Cenab-ı hak müminleri, kâfirlerin sözlerine aldanmaktan nehyetmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, dünyadaki hüsrandan maksat; düşmanlara karşı alçalmak, boyun eğmek, ihtiyaç arzetmek gibi şeyler dir, zira aklı olan insan için, düşmana ihtiyaç arzetmekten daha zor bir şey olamaz, ahiretteki hüsran ise, ebedî sevaptan mahrum olup, sonsuz azaba düşmektir.

Mevlâ Tealâ, müminleri, kâfirlere itaattan menettikten sonra, kendisinin müminlerin sahibi olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِينَ (١٥٠)

KELİME MANASI (150)

(بَلِ) **Hayır!** kâfirler sizin dostunuz değildir, (اللّٰهُ) **Allah** (u Tealâ) kimdir? (مَوْلٰيكُمْ) **sizin Mevlânızdır**, yani kâfirler sizin dostunuz değildir ki, onlara itaat ediyorsunuz, bilakis sizin yardımcınız ancak Allah-u Tealâ'dır başkası değil. (وَهُوَ) **ve o,** (خَيْرُ النّٰصِرِينَ) **yardım edicilerin en hayırlısıdır,** çünkü O, mağlûp olmayan gerçek yardımcıdır, o hâlde ancak ona itaat edilmeli ve ancak O'ndan yardım istenmelidir.

MEALİ ŞERİFİ (150)

Hayır! (kâfirler sizin dostlarınız değildir) **sizin Mevlânız** (yardımcınız) **Allah** (-u Tealâ) **dır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.**

İ Z A H A T

Kâfirlere itaat, onlardan yardım istemek için olacağından Mevlâ Tealâ: "Onlar sizin yardımcınız değil ki, onlara itaat edesiniz, Sizin yardımcınız ancak Allah-u Tealâ'dır. O, yardımcıların en hayırlısıdır." buyurarak, müminlere ancak kendisine itaat etmelerini ve ancak kendisinden yardım istemelerini emretmiştir.

Zira Allah-u Tealâ, herkesin hâlini, ihtiyacını ve istediği şeyin hayırlı olup olmadığını bildiği gibi, her zaman istediğini vermeye ve yardım etmeğe son derece güçlüdür. Artık öyle bir zatı bırakıp da, bir takım âciz kimselerden yardım istemek, ahmaklıktan başka bir şey değildir.

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin sözlerine itimat etmeyi yasakladıktan sonra, onların kalplerine küfürleri sebebiyle korku konulduğunu, dolayısıyla onlardan korkmamak gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ (١٥١)

KELİME MANASI (151)

(سَنُلْقِي) **Yakında ilka edeceğiz** (atacağız) *(Ibni Abbas)* nereye? (فِي قُلُوبِ الَّذِينَ) **o kimselerin kalplerine ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** neyi? (الرُّعْبَ) **korkuyu,** ne sebebiyle? (بِمَا أَشْرَكُوا) **ortak koşmaları sebebiyle,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Azimüşşan) **a,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لَمْ يُنَزِّلْ) (Allah-u Tealâ) **indirmedi,** ne hakkında? (بِهِ) **onun** (Allah-u Tealâ'ya ortak edilmesi) **hakkında,** ne? (سُلْطَانًا) **bir huccet** (delil), yani Allah-u Tealâ'nın, kendisinin ortağı olduğuna dair hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah-u Tealâ'ya ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında (Uhud günü) bir korku atacağız, bu yüzden galip durumda iken, hiç sebepsiz yere bozguna uğramış gibi hayretler içinde Mekke'ye dönecekler. (وَمَأْوَاهُمْ) **ve onların gidecekleri yer,** nedir? (النَّارُ) **o ateş** (cehennem) **dir,** (وَبِئْسَ) **ve ne kötü oldu,** ne? (مَثْوَى الظَّالِمِينَ) **zalimlerin ikâmetgâhı** (duracağı yerleri).

MEALİ ŞERİFİ (151)

Allah (-u Tealân)**ın** (kendilerine ibadet olunması) **hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri ona ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku atacağız. Onların gideceği yer o ateş** (cehennem) **dir.**

Ve o zalimlerin duracakları yer (Allah-u Tealâ'ya ortak koşarak kendilerine yazık etmiş olan o din düşmanlarının ebedi ikâmetgâhları olan cehennem) **ne kötüdür.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen "Kalplerine korku salınan kâfirler" den maksat Ebu Süfyan ve arkadaşlarıdır. Nitekim İbni Cerir, Süddî'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Uhud günü Ebu Süfyan ve müşrikler Mekke-i mükerremeye doğru dönerlerken, yarı yolda Ebu Süfyan pişman olarak "Ne kötü bir iş yaptınız, onların bir çoğunu öldürüp, bir azını bırakarak geri döndünüz, dönün onların tamamını kılıçtan geçirin." dedikten sonra, bu kararla geri dönmek istedilerse de, Allah-u Tealâ'nın kalplerine korku atmasıyla, hiç sebepsiz kararlarından vazgeçtiler.

Yolda karşılaştıkları bir arabî'ye para vererek, "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabı ile karşılaşırsan, bizim onlar için kuvvet hazırladığımızı kendilerine haber ver." dediler.

Allah-u Tealâ, Resulüne onların bu hâlini bildirmesi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Uhud muharebesinden büyük yaralarla dönen ashabını tekrar toplayarak, Hamrâ-i Esed denen mevkie kadar onların peşlerine düştü.

İşte Allah-u Tealâ, bu ayet-i celilesiyle Ebu Süfyan ve adamlarının hâllerini habibine ve ashabına bildirmiş oldu.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, kâfirlerin kalplerine korku atılma sının Uhud vakasına mahsus olma ihtimali varsa da, en doğru olan, lâfzin umumuna nazaran her yerde ve her zamana şamil olmasıdır.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٢٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ عَلَى الْعَدُوِّ وَاُوتِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ. وَبَيْنَمَا اَنَا نَائِمٌ اُوتِيتُ بِمَفَاتِيحِ خَزَائِنِ الْاَرْضِ فَوُضِعَتْ فِى يَدَىَّ ».

222 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ben düşmanım üzerine korku verilmekle mansur oldum** (yardım olundum). **Bana Cevamiu'l-Kelim** (kısa lafızlarla birçok manaları içine alan kelimeler) **de verildi.**

Bir defa ben uyurken yer hazinelerinin anahtarları bana getirilerek ellerime konuldu." *(Müslim, Mesacid:7)*

İşte müslümanların azlığı ve bozguna uğramalarıyla beraber, Allah-u Tealâ, lütfu keremiyle kâfirlerin kalplerine korku yerleştirerek bu ayet-i celil-edeki vaadini ilk olarak Uhud vak'asında yerine getirmiştir.

Bundan dolayı kâfirler, Uhud muharebesinde sayıca ve silahça kuvvetli oldukları hâlde, hiç bir sebep olmaksızın sırf Allah-u Tealâ tarafından kalplerine atılan korku sebebiyle galipken, mağlûp gibi kaçmışlardır halbuki harbe devam etseler müslümanları daha fazla perişan edebilirlerdi.

Görüldüğü gibi, islâmın yardımcısı gayet az olup bütün dünya,

kâfirlerle dolu bulunduğu hâlde, Mevlâ Tealâ müslümanlara lütfunun ve kâfirlere gazabının eserini göstermek üzere din-i mübin-i İslâmı diğer dinler üzerine yüceltmiş kürre-i arzın mühim bir kısmını müslümanlarla doldurmuş, diğer din mensuplarını ise alçak etmiştir. İşte bu, ancak Allah-u Tealânın bir yardımıdır ki başka bir sebeple meydana gelmesi mümkün değildir.

Gerçi bütün kâfirlerin müslümanlardan korktukları görülmese de, imanı olmayan her şahıs, kâfirliği sebebiyle islâm ile karşı karşıya geldiğinde kalbinde mutlaka bir korku olacağını Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesiyle açıklamıştır ve bu ayet-i celilenin eseri her zaman görülmektedir.

Ancak bu yardıma mazhar olabilmek için en büyük şart müslümanların dindar (dinin emirlerini yerine getiren, yasaklarından sakınan kimseler) olmalarıdır. Takva üzere yaşamayan bir kişinin ben müslümanım diyerek Allah-u Tealâdan yardım beklemesi doğru değildir. Çünkü Allah-u Tealâ bu müjdeleri müminler içinden özellikle müttakilere vermiştir.

Şu da bilinsin ki, korku yerine göre değişir, mesela: Askerlerin korkuları harp meydanında olduğu gibi, ilim sahiplerin korkuları ise ilim sahasındaki tartışmalardadır. Bundan dolayı şimdiye kadar hristiyan uleması ile Ehli islâm uleması arasında din hususunda yapılan tartışmalarda daima ulema-i İslâmiye (islâm âlimleri) galip olmuştur.

Kazi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen" sıltan" aslında kuvvet manasındaysa da, burada düşmanı susturacak kuvvetli delil demektir, şirkin hak olduğuna dar bir delil inmediği hâlde, Allah-u Tealâ'ya ortak koşmak cehaletten başka bir şey değildir. Hele hak olduğunu ispat etmek mümkün olmayan bir şeyi ibadet kabul etmek ahmaklığın ta kendisidir.

Bundan dolayı müşriklerin dünyadaki hâlleri, korku, endişe ve ızdırap, ahiretteki hâlleri ise, cehennemde yanmaktır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, Cehennemin kâfirlerin me'vası olduğu beyan edildikten sonra, "**Zalimlerin mesvası ne kötüdür.**" buyurulması, onların cehennemde ebedî kalacaklarına bir nevi işarettir, zira **Me'va**, insanın sığındığı yer demekse de, **Mesva**, ikamet edeceği (devamlı kalacağı) yerdir.

Bu ayet-i celileden anlaşıldığına göre, kulların kalplerine korkuyu, em-

niyeti (güvenceyi) istek ve nefreti ve sair hâlleri yerleştiren ancak Allah-u Tealâ'dır. Nitekim:

٢٢٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ اَنْ يَقُولَ: « يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى عَلىٰ دِينِكَ » فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اٰمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا ؟ قَالَ: « نَعَمْ ، اِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ اُصْبُعَيْنِ مِنْ اَصَابِعِ اللهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ ».

223 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet edildi: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى عَلىٰ دِينِكَ) **"Ey kalpleri çeviren! Kalbimi senin dinin üzere sabit kıl."** (dasını) çok derdi (okurdu). Bunun üzerine ben: "Ya Resulallah! Sana ve getirdiğine iman ettik, bizim üzerimize (imanımızın elimizden alınacağından) hâlâ korkar mısın?" dedim.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet, kalpler Allah** (-u Tealân) **ın parmaklarından iki parmak arasında** (Allah-u Tealâ'nın kudreti altında) **dır. Onları** (kalpleri) **istediği tarafa çevirir."** buyurdu. *(Tirmizî, Kader:7 4/21, No:2226, Ibn-i Mace, Mukaddime:13)*

O hâlde kul, nefsi emmareye galip gelebilmek için Allah-u Tealâ'ya çok yalvarmalıdır, zira nefsinin keyfine uyduğu takdirde, o nefis onu alçakların en aşağısına indirecek ve o, dünyasını da ahiretini de kaybedecektir.

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde ashab-ı kiramdan bazısının kusurunu affettiğini beyandan sonra affa mustahak olmalarının sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ وَعْدَهُ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِ حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (١٥٢)

KELİME MANASI (152)

(وَلَقَدْ صَدَقَ) **Andolsun ki, elbette sadık oldu,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), nerede? (وَعْدَهُ) **vaadinde,** burada fî mahzufdur. *(Alusî)* yani Allah-u Tealâ Hazretleri, Uhud gazasında size yardım edeceğine dair olan müjdesini yerine getirdi, ne zaman? (اِذْ تَحُسُّونَ) (kolayca) **öldürüyordunuz,** kimi? (هُمْ) **onları,** neyle? (بِاِذْنِهِ) **onun izniyle,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri'nin teysiri ve tevfiki (kolay etmesi ve muvaffak kılması) ile, ne zamana kadar onları öldürüyordunuz? (حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ) **korkuncaya** (savaştan yılgınlık gösterinceye) **kadar,** (وَتَنَازَعْتُمْ) **ve çekişinceye kadar,** nerede? (فِى الْاَمْرِ) **o emirde,** yani harp işinde veya Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okçulara: "**Yerinizden ayrılmayın!**" diye vermiş olduğu emirde, daha? (وَعَصَيْتُمْ) **isyan edinceye kadar,** yani ganimete meylederek emrolunan yerde durmayıp, o emre muhalefet edinceye kadar, neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا اَرٰىكُمْ) (Allah-u Tealâ) **gösterdikten sonra,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (تُحِبُّونَ) **seversiniz,** yani sevdiğiniz galibiyeti ve müşriklerin hezimetini Allah-u Tealâ size gösterdikten sonra, bunun şükrünü eda etmek için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine tamamen uymanız lâzım gelirken, bilakis ganimete meylederek bu emre isyan edinceye kadar kâfirleri kesip doğruyordunuz, fakat bu muhalefetten sonra, Allah-u Tealâ sizi onların karşısında bozguna uğramış bir duruma düşürdü. (مِنْكُمْ) **sizden vardı,** kim? (مَنْ) **öyle bir kimse ki,** (يُرِيدُ) istiyor, neyi? (الدُّنْيَا) **dünyayı** (bunlar ganimet için merkezi terkedenlerdir). (وَمِنْكُمْ) **ve yine sizden vardı,** (مَنْ) **öylesi ki,** (يُرِيدُ) **istiyor,** neyi? (الْاٰخِرَةَ) ahireti (bunlar da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine imtisalen şehit oluncaya kadar yerlerini bırakmayanlardır). (ثُمَّ صَرَفَ) **sonra cevirdi** (Allah-u Tealâ geri çevirdi), kimi? (كُمْ) **sizi,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** niçin? (لِيَبْتَلِيَ) **imtihan etsin için,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani Cenab-ı Hak içinizden samimi olanlarla olmayanları ayırdetmek için yardımını üzerinizden çekerek sizi mağlûp duruma düşürdü, (وَلَقَدْ عَفَا) **Andolsun ki, elbette, muhakkak, affetti,** yani Allah-u Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefetten dolayı son derece pişman olduğunuz için sırf fazl-u keremiyle bu günahınızı bağışladı, kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (ذُو فَضْلٍ) büyük fazl (-u kerem) **sahibidir,** kim üzerine? (عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) **müminler üzerine.**

MEALİ ŞERİFİ (152)

Andolsun ki, siz onun (Allah-u Tealâ'nın) **izniyle onları** (düşmanlarınızı kolayca) **öldürürken, Allah** (-u Tealâ) **size olan vaadini** (Uhud muharebesinde sizi galip kılacağına dair sözünü) **yerine getirmişti, tâ ki siz** (düşmana karşı) **korkaklık** (ve yılgınlık) **gösterip** (peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği) **emir** (hususun) **da çekişerek** (Allah-u Tealâ) **size sevdiğiniz** (galibiyet ve ganimet) **i gösterdikten sonra, isyan et** (menize kadar düşmanlarınızı kolayca katlet) **tiniz.**

İçinizden kimi dünyayı (ganimeti) **istiyor, sizden kimi de ahireti** (n sevabını) **diliyordu. Sonra** (Allah-u Tealâ) **sizi imtihan etmek** (samimi olanlarla olmayanları meydana çıkarmak) **için sizi onlardan** (düşmanlarınızdan geri) **çevirdi** (de onlara karşı bozguna uğramış bir duruma düştünüz) **Andolsun ki yine de sizi bağışladı ve** (zaten) **Allah** (-u Tealâ) **müminlere büyük fazl** (-u kerem) **sahibidir.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Muhammed ibni Kâ'bil Kurazî *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı hezimete uğrayarak Uhud'dan döndüklerinde sahabe-i kiramdan bazıları "Allah-u Tealâ bize yardım edeceğine söz verdiği hâlde, bu belâ başımıza nereden geldi?" demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirmiştir.

Bu ayet-i celilede dokuz mesele beyan edilmiş ve hepsi Uhud'da meydana gelmiştir.

1. **Mevlâ Tealâ'nın sözünü yerine getirmesidir.** Şöyleki, Süyûtî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ebu Süfyan, Şevval ayından sonraki üç gecede Mekke-i Mükerreme'den ordusuyla beraber hareket edip, Uhud'a geldi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de insanlara harp için toplanmalarını ilân ederek yola çıktı ve atlıların başına Zübeyr ibnil Avvam *(Radıyallahu Anh)* ı kumandan tayin etti ki, Mikdat ibni Esved el Kindî *(Radıyallahu Anh)* da o gün onunla beraberdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o gün sancağı Kureyş'ten Mus'ab ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* isimli zata teslim etti. Hamza İbn-i Abdilmuttalib *(Radıyallahu Anh)* da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den evvel, öncü bir müfreze ile yola çıkmıştı.

Allah-u Tealâ Hazretleri takva ve sabır şartıyla habibine yardım edeceğini söz vermişti. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu söze dayanarak, Uhud dağını arkasına, Medine-i Münevvere'yi karşısına aldı. Hazreti Zübeyr'i Halid ibni Velid'e karşı gönderdi ve ona "Ben sana bildirinceye kadar onun karşı tarafında dur." dedi ve solundaki küçük bir dağa da okçuları yerleştirdi.

Onların başına Abdullah İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ı kumandan seçerek onlara:

٢٢٤ - « اِحْمُوا ظُهُورَنَا فَاِنْ رَأَيْتُمُونَا قَدْ غَنِمْنَا فَلاَ تُشْرِكُونَا وَاِنْ رَأَيْتُمُونَا نُقْتَلُ لاَتَنْصُرُونَا وَ لَنْ نَزَالَ غَالِبِينَ مَا ثَبَتُّمْ فِى مَكَانِكُمْ »

224 - "**Sırtlarımızı himaye edin** (bizi arkadan koruyun), **bizim ganimet aldığımızı görürseniz bize ortak olmayın, hatta öldürüldüğümüzü de görseniz bize yardım etmeyin. Şüphesiz ki siz yerinizde durduğunuz müddetçe biz kesinlikle galip olacağız.**" *(Beğavî:1/361)* buyurdu ve böyle de oldu.

Nitekim Okçular orada sebat ettikleri müddetçe Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı galip oldular. hatta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhuda çıkmadan evvel rüyasında bir koç kesmiş ve bunu düşmandan bir bahadırın öldürülmesiyle tabir etmişti.

Müşriklerin sancaktarı olan arap pehlivanlarından Talha ibni Osman'ın ve ondan sonra küfür sancağını taşıyan yedi kişinin peşpeşe öldürülmeleriyle Mevlâ Tealâ'nın vaadettiği yardım ve Resulünün rüyası zuhur etti, çünkü harbin başında yardımın şartı olan takva ve sabır mevcuttu, zira o zamana kadar okçular emre itaat ederek merkezi terketmemişlerdi.

2. **Ehl-i İmanın, kâfirleri öldürerek hislerini gidermeleridir.** Bu da Uhud muharebesinde meydana gelmiş. Şöyleki: Harbin başında müminler Allah-u Tealâ'nın emri ve izni, kaza ve kaderiyle kâfirleri öldürerek, hissiz ve ruhsuz hâle getirmişlerdir.

3. **Okçuların çekişmeleridir.** Şöyleki: Abdullah ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ın kumandasında olan okçuların bazıları müşriklerin bozguna uğradığını görünce birbirlerine "Müşrikler hezimete uğradı, artık burada durup da ne yapacağız." dediler. Kumandanları onlara: "Durun! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* size harp bitinceye kadar burada durmanızı kesinlikle emretmemiş miydi? " dediysede, onlar " Bizim burada durmamız galip oluncaya kadardı, şimdi ise galip olduk, artık merkezi terketmekte bir zarar yoktur." diyerek, kumandanlarıyla çekiştiler.

4. **Okçuların isyanlarıdır.** Şöyleki: Kâfirlerin mağlubolmaları üzerine ganimet mallarını gören okçulardan bir kısmı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in "Sebat" emrine muhalefetle isyan ederek ganimet toplamak üzere merkezi terkettiler. Galibiyetin şartı olan takva ve sabir zayi olunca, haklarında zuhur eden yardımı kaybettiler ve galip iken mağluboldular.

5. **Müslümanların korkmalarıdır.** Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet neticesi galibiyet, mağlubiyete dönüşüp, zuhur eden muzafferiyet kaybolunca korktular, hatta severek almaya koştukları ganimet mallarına elleri bile değmedi ve ne yapacaklarını şaşırdılar.

6. **Bazılarının dünyayı muradedip, bazılarının da ahireti istemeleridir.** Zira Uhud'da merkezi terkenler dünyayı muradedenlerdir ki, ganimet malı almak için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmişlerdir. Ahireti muradedenler ise, merkezi terketmeyenlerdir ki, Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, bunlar okçuların kumandanı Abdullah ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ve onkişiden aşağı olduğu rivayet edilen arkadaşlarıdır. O zaman kâfir olan Halid ibni Velid ile Ikrime ibni Ebi Cehl tarafından şehit edilmişlerdir.

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, "Biz, Uhud günü oluncaya kadar, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir ferdin bile dünyayı istediğini bilmiyorduk."

Şu bilinsin ki, ayet-i celilede geçen: **"Sizden dünyayı isteyen var."** kavli şerifindeki bu sitem sebat edenlere değil, merkezi terkedenlere yapılmıştır. zira sebat edenler sevaba nail olmuşlardır.

Nitekim, bir milletin başına umumi bir belâ gelip de, içlerindeki salih kimseler ve çocuklar helâk olsalar bu onlara bir ceza mahiyetinde olmayıp bilakis sevap vesilesidir.

7. **Mevlâ Tealâ'nın, müslümanları, kâfirleri öldürmekten geri çekmesi dir.** Şöyleki: Okçuların merkezi terkederek Peygamberinin emrine muhalefet etmeleri sebebiyle, Allah-u Tealâ'nın müminlerden yardımı kesip, kâfirlerin galip gelmeleri üzerine islâm ordusu kaçmaya mecbur olmuşlardı. Böylece Allah-u Tealâ müminlere, peygambere muhalefetin cezasını tattırmış ve bir daha Resulünün emrine son derece dikkat etmeleri gerektiğini kendilerine böylece öğretmiştir.

Tabii ki bu arada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve suçu olmayan bir çok sahabe-i kiram da derecelerinin yükselmesi için bir çok eziyetlere müptela kılınmış, bir kısmı da şehitlik mertebesine ulaştırılmışlardırki, bunların seyyidi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in amcası Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* dır. Nitekim:

٢٢٥ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: فَنَظَرُوا فَاِذَا حَمْزَةُ قَدْ بُقِرَ بَطْنُهُ وَاَخَذَتْ هِنْدٌ كَبِدَهُ فَلاَكَتْهَا فَلَمْ تَسْتَطِعْ اَنْ تَأْكُلَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَأَكَلَتْ مِنْهُ شَيْئًا؟ » قَالُوا: لاَ. قَالَ: « مَا كَانَ اللهُ لِيُدْخِلَ شَيْئًا مِنْ حَمْزَةَ النَّارَ »

فَوَضَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَمْزَةَ فَصَلّٰى عَلَيْهِ وَجِئَ بِرَجُلٍ مِنَ الْاَنْصَارِ فَوُضِعَ اِلٰى جَنْبِهِ فَصَلّٰى عَلَيْهِ فَرُفِعَ الْاَنْصَارِيُّ وَتُرِكَ حَمْزَةُ ثُمَّ جِئَ بِآخَرَ فَوُضِعَ اِلٰى جَنْبِ

حَمْزَةَ فَصَلّىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ رُفِعَ وَتُرِكَ حَمْزَةُ حَتّىٰ صَلّىٰ عَلَيْهِ يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ صَلاَةً ».

225 - İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Uhud günü, baktıklarında Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ı karnı oyulmuş olarak buldular. Hind ciğerini ağzına almış çiğnediyse de yutamamış. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "O, (Hind) **Hamzadan hiç bir şey yedi mi?**" diye sorduğunda, onlar: "Hayır." deyince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Allah** (-u Tealâ), **Hamza** *(Radıyallahu Anh)* **ın hiç bir parçasını ateşe sokacak değildir.**" buyurdu.

Sonra, hazreti Hamzayı önüne koyup cenaze namazını kıldı, sonra, Ensardan başka bir kişi getirilerek onun yanına kondu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onunda cenaze namazını kıldı.

Ensarî kaldırıldı hazreti Hamza bırakıldı. Sonra, başkabir şehid getirilerek hazreti Hamzanın yanına kondu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onunda cenaze namazını kıldı, sonra o da kaldırıldı. hazreti Hamza bırakıldı.

Böylece şehitler tek tek getirilerek Hazreti Hamzanın yanına konulup kaldırılıyorlardı. O gün Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* a yetmiş cenaze namazı kıldı. *(Ahmed Ibn-i Hanbel:2/414)*

٢٢٦ – عَنِ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ وَاَجْلَسَ رَسُولُ اللهِ ﷺ جَيْشاً مِنَ الرُّمَاةِ وَاَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ اللهِ وَقَالَ: « لاَ تَبْرَحُوا وَاِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلاَ تُعِينُونَا ».

فَلَمَّا لَقِينَا هَرَبُوا حَتّىٰ رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِى الْجَبَلِ رَفَعْنَ عَنْ سُوقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خَلاَخِلُهُنَّ فَأَخَذُوا يَقُولُونَ الْغَنِيمَةَ الْغَنِيمَةَ. فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ جُبَيْرٍ عَهِدَ اِلَىَّ النَّبِىُّ اَنْ لاَ تَبْرَحُوا فَاَبَوْا. فَلَمَّا اَبَوْا صُرِفَ وُجُوهُهُمْ فَاُصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيلاً.

وَاَشْرَفَ اَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفِى الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: « لاَ تُجِيبُوهُ » فَقَالَ: أَفِى الْقَوْمِ ابْنُ اَبِى قُحَافَةَ؟ قَالَ: « لاَ تُجِيبُوهُ » فَقَالَ: أَفِى الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: اِنَّ هٰؤُلاَءِ قُتِلُوا فَلَوْ كَانُوا اَحْيَاءً لَاَجَابُوا فَلَمْ يَمْلِكْ عُمَرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللهِ اَبْقَى اللهُ عَلَيْكَ مَا يُحْزِنُكَ.

قَالَ اَبُو سُفْيَانَ اُعْلُ هُبَلْ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَجِيبُوهُ » قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: « قُولُوا اَللّٰهُ اَعْلٰى وَاَجَلُّ ». قَالَ اَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعُزّٰى وَلَا عُزّٰى لَكُمْ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَجِيبُوهُ ». قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: « قُولُوا اللّٰهُ مَوْلَانَا وَلَامَوْلٰى لَكُمْ ». قَالَ اَبُو سُفْيَانَ يَوْمٌ بِيَوْمِ بَدْرٍ وَالْحَرْبُ سِجَالٌ وَتَجِدُونَ مُثْلَةً لَمْ آمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسُؤْنِي.

226 - Bera İbn-i Azib *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Biz o gün, yani Uhud günü müşriklerle karşılaştık. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* okçulardan ibaret olan bir askerî birliği yerlerine oturttu, başlarına da Abdullah İbn-i Cübeyr'i kumandan tayin etti ve onlara:

"**Bizim düşmanlara galip geldiğimizi görseniz de yerlerinizden ayrılmayın, düşmanların bize galip geldiklerini görseniz de yine yerlerinizden ayrılmayın, bize yardım da etmeyin** (yani hiç bir surette mevzinizi terketmeyin)." emrini verdi.

Biz düşmanlarla karşılaşıp harbe girişince, müşrikler bozularak kaçtılar, hatta ben kadınları bacaklarından örtüleri kaldırmışlar ve ayaklarındaki halkaları meydana çıkmış olarak dağda sür'atle yürüyüp kaçarlarken gördüm. Bu sırada müslümanlar: "Ganimet alın! Ganimet alın!" demeğe başladılar. Bu durumda Abdullah İbn-i Cübeyr: "Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benden: "**Yerlerinizden ayrılmayın.**" diye ahid aldı, dedi.

Maiyyetindeki okçular dayatınca yüzleri döndürüldü (şaşırıp nereye gideceklerini bilemediler). Akıbetinde müslümanlardan yetmiş kişi şehid edildi. Ebu Süfyan yükseğe çıktı da: "Topluluk içinde Muhammed var mı?" diye seslendi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Ebu Süfyana cevap vermeyiniz.**" buyurdu. Ebu Süfyan bu sefer: "Topluluk içinde Ebu Kuhafe'nin oğlu (Ebu Bekr) var mıdır?" dedi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: "**Ebu Süfyana cevap vermeyiniz.**" buyurdu. Ebu Süfyan tekrar: "Topluluk içinde Hattaboğlu var mıdır?" diye sordu. Bu sorularına cevap alamayınca, Ebu Süfyan, arkadaşlarına döndü de: "Şüphesiz bunlar öldürülmüşlerdir, şayet diri olsalardı cevap verirlerdi." dedi.

Bu sırada Ömer *(Radıyallahu Anh)* nefsine malik olamadı da: "Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni üzecek şeyleri senin aleyhine baki kılmıştır (bırakmıştır)." dedi.

Ebu Süfyan (putuna hitaben): "Ey Hübel! Yüksel, (işin yükselsin)!" dedi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Ebu Süfyana cevap verin.**" buyurdu. "Ne söyleyelim?" dediler.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Allah en yüksek ve en uludur, deyin.**" buyurdu.

Ebu Süfyan: "Bizim için Uzza var, sizin uzzanız yoktur." dedi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Ona cevap veriniz.**" buyurdu. Sahabîler: "Ona ne söyleyelim?" dediler.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Allah bizim Mevlâmız'dır, sizin Mevlânız yoktur deyin.**" buyurdu.

Ebu Süfyan: "Bu, Bedir gününe mukabil bir gündür, harb nevbet nevbettir (bir nevbet sizin lehinize, bir nevbet bizim lehimizedir). Sizden öldürülenlerde kulak ve burun kesilmesi bulacaksınız; bunu ben emretmedim fakt bu bana fena gelmedi." dedi. *(Buharî, Megazî:17)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen "**Sonra Allah** (-u Tealâ) **sizi onlardan çevirdi.**" kavli şerifi mutezilenin aleyhine ehl-i sünnetin delilidir, zira onlar, "Kul kendi fiilinin halikıdır, dolayısıyla masiyetler Allah-u Tealâ tarafından yaratılmamaktadır " diye batıl bir itikada sahiptirler ki, bu ayet-i celile onları reddetmektedir.

Çünkü harpten kaçmak en büyük günah olduğu hâlde, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde müminleri kâfirlerle harbetmekten bizzat kendisinin çevirdiğini dolayısıyla bu en büyük masiyetin de kendisi tarafından yaratılmış olduğunu ifade etmiştir.

Gerçi Allah-u Tealâ onların bu hâlinden razı değilse de, habibine muhalefet etmeleri sebebiyle , onlar hakkında bu masiyeti istemeyerek de olsa onlar için bir imtihan, sonradan geleceklere de bir ibret olsun için yaratmıştır.

8. **Allah-u Tealâ'nın, muhalefet edenleri affetmesidir.** Zira affetmemiş olsaydı, kâfirlerin kalplerine korku atıp onları harp meydanından uzaklaştırmazdı, halbuki kâfirler bir müddet galibiyet üzere devam ettikten sonra, hiç bir sebep olmaksızın, yenilmiş gibi kaçmışlardır. İşte bu kaçışları Allah-u Tealâ'nın müminlerin kusurlarını affetmesinin eseridir.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın Âdem *(Aleyhisselâm)* ın tevbesini kabul edip onu affetmesi bu ayet-i celilenin nazîri (benzeri) dir. Şöyle ki:

٢٢٧ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: «الْتَقَىٰ آدَمُ وَمُوسَىٰ فَقَالَ مُوسَىٰ لِآدَمَ: أَنْتَ الَّذِي أَشْقَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَاصْطَفَاكَ لِنَفْسِهِ وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَاةَ؟ قَالَ: نَعَمْ . قَالَ: فَوَجَدْتَهَا كُتِبَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي، قَالَ: نَعَمْ ، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَىٰ»

227 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Âdem İle Musa** *(Aleyhimesselâm)* **buluştular da, Musa** *(Aleyhisselâm)*, **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **'a: 'Sen insanları bedbaht eden ve onları cennetten çıkaran kimsesin.' dedi.**

Âdem *(Aleyhisselâm)* **da ona: 'Sen Allah** (-u Tealân) **ın elçilik vermekle seçkin kıldığı ve kendisi için seçtiği, üzerine Tevrat indirdiği bir kimsesin.' dedi.**

Musa *(Aleyhisselâm)* **: 'Evet** (öyledir),' **dedi.**

Bunun üzerine Âdem *(Aleyhisselâm)* **: 'Sen** (Tevrat'ta benim işlediğim) **suçun benim üzerime Allah** (-u Tealâ) **beni yaratmazdan önce takdir edilip yazılmış olduğunu bulmadın mı?' dedi.**

Musa *(Aleyhisselâm)* **: 'Evet.' dedi. Böylece Âdem** *(Aleyhisselâm)* **Musa** *(Aleyhisselâm)* **ı mağlup etti."** *(Buharî, Tefsirül Kuran:20, 5/238)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, Musa *(Aleyhisselâm)*, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın yasaklandığı ağaçtan yiyerek kendisini ve zürriyetini cennetten mahrum etmesi yüzünden ona sitem etmek ve onu tenkit etmek isteyince, Âdem *(Aleyhisselâm)* ona: **"Ben yaratılmadan kırk sene önce Allah** (-u Tealân) **ın bana takdir edip sonra da tevbemi kabul ederek beni affettiği bir işten dolayı beni nasıl tenkit edersin? zira Allah** (-u Tealân) **ın tevbesini kabul ettiği kişinin hiç bir günahı yoktur. Günahsız kimse ise, tenkit edilemez."** diyerek onu mağlup etti.

Bu ayet-i celilede de Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde Habibinin emrine muhalefet edenleri affettiğini açıklamıştır. Mevlâ'nın haberi dosdoğru olduğuna göre bu kişilerin günahsız oldukları ve tenkit edilemeyecekleri âşikârdır. Tevbe eden diğer günahkârlar ise Allah-u Tealâ'nın rahmetini ummakta ve azabından korkmaktadırlar. Çünkü onlar tevbelerinin kabul olunduğunu kesin bilmediklerinden korku tarafları daima galiptir.

٢٢٨ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَهْلِ مِصْرَ حَجَّ الْبَيْتَ فَرَأَىٰ قَوْماً جُلُوساً. فَقَالَ: مَنْ هٰؤُلَآءِ الْقَوْمُ. قَالَ: هٰؤُلَآءِ قُرَيْشٌ قَالَ فَمَنِ الشَّيْخُ فِيهِمْ قَالُوا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ

قَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ انِّي سَائِلُكَ عَنْ شَيْءٍ فَحَدِّثْنِي عَنْهُ هَلْ تَعْلَمُ اَنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ اُحُدٍ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ: تَعْلَمُ اَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ وَلَمْ يَشْهَدْ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ تَعْلَمُ اَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: اَللهُ اَكْبَرُ .

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَ أُبَيِّنْ لَكَ أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللهَ عَفَا عَنْهُ وَغَفَرَ لَهُ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَتْ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَكَانَتْ مَرِيضَةً فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً وَسَهْمَهُ ».

وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثَهُ مَكَانَهُ فَبَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عُثْمَانَ وَكَانَتْ بَيْعَةُ الرِّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلَىٰ مَكَّةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ الْيُمْنَىٰ « هٰذِهِ يَدُ عُثْمَانَ » فَضَرَبَ بِهَا عَلَىٰ يَدِهِ فَقَالَ: « هٰذِهِ لِعُثْمَانَ » فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ اذْهَبْ بِهَا الْآنَ مَعَكَ.

226 - Osman İbn-i Mevheb *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı: Mısırlılardan bir adam geldi. Beyt'i Hacc (tavaf) eyledi, bu sırada oturmakta olan bir topluluk gördü de: "Bu topluluk kimlerdir?" dedi.

Oradakilerden biri: "Bunlar Kureyş'tir" dedi. O zat, bu sefer: "Bunların içinde şeyh kimdir?" dedi. Onlar: "Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* dır." diye cevap verdiler.

Bu zat: "Ey Ömerin oğlu! Ben senden birşey soracağım, onu bana tahdis et (bildir). Uhud günü Osman (harbe katılmayıp) kaçmıştır, bilir misin?" diye sordu.

İbn-i Ömer: "Evet." diye cevap verdi. Sorucu: "Osman'ın Bedr gününde kaybolup harpte hazır bulunmadığını bilir misin?" dedi.

İbn-i Ömer: "Evet biliyorum." dedi. O kimse: "Osman'ın Rıdvan biyatında kaybolup, Hudeybiye'de hazır bulunmadığını biliyor musun?" dedi.

İbn-i Ömer: "Evet biliyorum," diye tasdik etti. Bu kimse (sorularına aldığı tasdik cevaplarını fikrine uygun bulunca) **ALLAH-U EKBER**, dedi.

Bunun üzerine İbn-i Ömer (bu adamın yanlış düşüncelerini düzeltmek üzere): "Gel sana hakikatı beyan edeyim: Uhud harbi günü Osman'ın kaçmasına gelince, ben şahitlik ederim ki, Allah Uhud'da bulunmamak kusurunu af ve bundan doğan günahını mağfiret etmiştir.

Bedir gazasında kaybolması ise, Osman'ın nikâhında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı (Rukiye *(Radıyallahu Anha)* validemiz) vardı. Rukiye Bedir seferi sırasında ağır hasta idi. *(Radıyallahu Anh) (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Osman'a **"Ey Osman! Senin için Bedir'de hazır bulunan bir gazi sevabı ve bir gazinin ganimet payı vardır."** buyurup izin vermesi sebebiyledir.

Rıdvan Beyatında kaybolmasına gelince Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından (Mekke'ye vazifeli olarak gönderilmiş olmasındandır). Eğer Mekke vadisinde Osman'dan ziyade şeref ve nufûz sahibi bir kimse bulunsaydı, muhakkak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Osman'ın yerine onu gönderirdi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Osman'ı gönderip, o Mekke'ye gittikten sonra Rıdvan Beyatı yapılmıştı. Osman'ın bu şerefli beyattan mahrum olmaması için, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sağ eline işaret ederek: "**İşte bu Osman'ın elidir.**" buyurup onunla sol eli üzerine vurdu da: "**İşte bu Osman için beyattır.**" buyurdu.

Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)*, Mısırlı sorucuya (bu açıklamaları verdikten sonra): "Sana verdiğim bu cevaplarla beraber, artık şimdi gidebilirsin." dedi. *(Buharî, Megazî:19, 5/34)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın affettiği kulları ayıplamak asla caiz değildir. Zaten biz ehli sünnet olarak sahabe-i kiramda ısmeti (günah işlemelerinin mümkün olmamasını) iddia etmeyiz ve hilâfette (halife olmakta) da bunu şart koşmayız.

9. **Allah-u Tealâ'nın fazl-u kerem sahibi olmasıdır.**

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile büyük günah işleyen kimselerin mümin olduğuna delâlet eder, zira muharebe sırasında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmek günah-ı kebair'den olduğu hâlde, Allah-u Tealâ'nın onların günahlarını affetmesi ve onlara yardım etmesi, Allah-u Tealâ'nın büyük fazl-u keremindendir.

Onların mümin olduklarını açıklaması ise, büyük günah işlemenin insanı imandan çıkarmayacağının büyük delilidir.

BAŞA GELEN HERŞEYİN,YAZILMIŞ OLDUĞUNU, DOLAYISIYLA ELDEN ÇIKAN NİMETLERE ÜZÜLMEMEK GEREKTİĞİNİ İFADE EDEN AYETİ KERİMELER:

« مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلاَ فِى اَنْفُسِكُمْ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ (٢٢) لِكَيْلاَ تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلاَ تَفْرَحُوا بِمَا اٰتٰيكُمْ وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (٢٣) »

"(Gerek) **yerde,** (gerekse) **nefislerinizde isabet eden** (vuku bulan) **her hangi bir musibet yoktur ki, biz onu** (o canlarınızı) **yaratmadan önce bir kitapta** (Levh-i Mehfuz'da yazılmış) **olmasın. Şüphesiz ki bu, Allah** (-u Tealây) **a göre çok kolaydır.**

(Allah bunu) **elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve size verdikleriyle şımarmayasınız diye** (ezelde yazıp, size de kitapları vasıtasıyla bildirmiştir). **Allah** (-u Tealâ) **çok böbürlenen hiçbir kibirliyi sevmez.**" *(Hadîd Sûresi:22-23)*

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde Sahabe-i kiramın bazıları tarafından işlenmiş olan bazı kusurları affettiğini açıkladıktan sonra, bu affa müstahak olmalarının sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِذْ تُصْعِدُونَ وَلاَ تَلْوُنَ عَلىٰ اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ اُخْرٰيكُمْ
فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلاَ تَحْزَنُوا عَلىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلاَ مَا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١٥٣)

KELİME MANASI (153)

Allah-u Tealâ sizi onlardan ne zaman çevirdi? (اِذْ تُصْعِدُونَ) **o vakit ki** (harp meydanından) **son derece uzaklaşıyordunuz,** daha? (وَلاَ تَلْوُنَ) **dönüp bakmıyordunuz,** kime? (عَلىٰ اَحَدٍ) **hiç bir kimseye,** (وَالرَّسُولُ) **hâlbuki o resül** (peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, (يَدْعُو) **çağırıyordu,** kimi? (كُمْ) **sizi,** nereden? (فِىٓ اُخْرٰيكُمْ) **arkanızdan,** *(Ibni Abbas)*, (فَاَثَابَ) **bunun üzerine** (Allah-u Tealâ) **cezalandırdı,** kimi? (كُمْ) **sizi,** neyle? (غَمًّا) **bir gamla,** yani bozguna uğramanızın sıkıntısıyla, ne sebebiyle? (بِغَمٍّ) **bir gam sebebiyle,** yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine karşı gelerek ona tattırdığınız gam sebebiyle (Bu mana "ba" nın sebebiyet için olmasına göre verilmiştir, "ba" musahabet için de olabilir buna göre mana: Allahu Tealâ sizi, öldürmek, yaralamak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve sellem)* in yaralanması hatta şehit olduğu haberinin yayılması ve ganimeti kaçırmak gibi çeşitli gamlarla cezalandırdı." demektir. Allah-u Tealâ sizi gam üzerine gamla cezalandırdı ki, sıkıntılara karşı sabretmeye alışarak, (لِكَيْلاَ تَحْزَنُوا) **üzülmeyesiniz,** neye? (عَلىٰ مَا) **o şeye ki,** (فَاتَ) **fevtetti** (geçti), kimi? (كُمْ) **sizi,** yani elinizden çıkan bir menfaate karşı üzülmeyin, daha? (وَلاَ مَا) **o şeye de** (üzülmeyin) **ki,** (اَصَابَ) **isabet etti,** kime? (كُمْ) **size,** yani başınıza gelen belâlara da üzülmeyin, (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (خَبِيرٌ) **ziyade haberdardır** (bilicidir), neyi? (بِمَا) **o şeyleri ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** yani bütün yaptıklarınızı ve içinizde gizlediğiniz niyetlerinizi son derece bilmektedir.

MEALİ ŞERİFİ (153)

Düşünün! o zamanı ki, O resül (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **arkanızdan sizi çağırdığı hâlde siz,** (harp meydanından) **boyuna uzaklaşıyor ve hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bunun üzerine** (Allah-u Tealâ) **sizi**

üzüntü üzerine üzüntü ile cezalandırdı ki (zorluklara sabretmeye alışasınız da) **ne sizi fevt edene** (elinizden gidene), **ne de size isabet edene** (başınıza gelene) **üzülmeyesiniz, ve Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınızdan** (bütün işlerinizden ve maksatlarınızdan) **son derece haberdardır.**

İ Z A H A T

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikrolunduğuna göre, ayet-i celilede geçen (اِذْ تُصْعِدُونَ) bundan evvelki ayet-i celilede geçen, (صَرَفَ) "sarf"a (Allah-u Tealâ'nın müminleri kâfirlerle harbetmekten çevirmesine) taalluk edebilir ki, bu ayet-i kerimenin kelime manası buna göre verilmiştir.

Veya gizli bir (اُذْكُرْ) fiiline taalluk edebilir ki, bu ayet-i kerimenin meali şerifindeki mana buna göre verilmiştir. Veya (ابْتَلَا) ya da taalluk edebilir ki, buna göre mana: "**Siz olduğunuz yerden kaçıp hiç kimseye bakmadığınız ve muharebe yerinden uzaklaştığınız zaman Allah** (-u Tealâ) **sizi ibtilâ** (imtihana tâbi) **etti.**" demektir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen (اَصْعَدَ) **İs'âd:** Uzak yere gitmek manasındadır. Bundan maksat sahabe-i kiramın bozguna uğradıklarında kaçarken harp meydanından uzaklaşmalarıdır.

Nitekim, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Uhud günü sahabe-i kiram bozguna uğradıklarında, harp meydanından uzaklaşmaya başladılar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise arkalarından:

٢٢٩ – « اِلَيَّ عِبَادَ اللهِ وَاَنَا رَسُوْلُ اللهِ مَنْ يَكِرَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ ».

229- "**Ey Allahın kulları bana dönün, ben Allahın resulüyüm, dönene cennet vardır.**" *(Hâzin tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerime)* diye, onlara sesleniyordu.

Ayet-i celilede geçen: (اَثَابَهُ) **İsabe:** Asıl lugatında sevap vermek manasındaysa da, burada mecazen sahabe-i kiramın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmelerinden dolayı başlarına gelen belâ manasında kullanılmıştır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: "**Allah sizi gam üzerine gam ile cezalandırdı.**" kavl-i şerifindeki iki gammın manası hakkında müfessirîn-i izam ihtilâf etmişlerdir.

Katade ve Rabî' *(Rahimehumallah)* ın buyurduklarına göre, birinci gam, öldürülmek, yaralanmak, müşriklerin galibiyeti gibi üzüntüler, ikinci gam ise, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülme haberi ve ganimeti kaçırma yüzünden meydana gelen üzüntüdür.

Veya birinci gam, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet ederek onu üzmeleri, ikinci gam ise bu sebeple başlarına gelen hezimettir.

Yahutta birinci gam, Halid ibni Velid'in orduyu toplayarak onlara hücum etmesi, ikinci gam ise Ebu Süfyan ve arkadaşlarının, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve yanındakilere hücum etmesi sebebiyledir.

Hasılı Uhud muharebesinin sıkıntıları uzun zaman devam etmiştir, çünkü Ashab-ı Kiram işledikleri suç yüzünden bir çok akrabalarını kaybetmişler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzünün yaralanmasına ve dişinin şehit olmasına sebep olmuşlar, bu sebepten azap korkusuna düşmüşler ve daha nice dertlere tutulmuşlardır.

Hazin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen (لِكَيْلَا) lâfzındaki (لَا) hakkında iki söz vardır.

1. Asıl manası olan nefiy üzere kalmasıdır ki, buna göre kelâm, bundan evvelki affa taalluk eder. Yani "**Siz, geçmiş ve isabet etmiş olan şeye üzülmeyin diye, Allah** (-u Tealâ) **sizi affetti, zira onun affı bütün gammı ve kederi giderir.**" demektir.

2. (لَا) lâfzının zaide olmasıdır. Buna göre kelâm (اٰتٰىكُمْ) ye taalluk etmektedir ki, o zaman ayet-i celilenin manası: "**Kaçırdığınız ganimete ve başınıza gelen hezimete üzülmeniz için, Allah** (-u Tealâ) **sizi gam üzerine gam ile cezalandırdı.**" demektir.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, Burada (لَا) nın zaide olmayıp, kelâmın (اٰتٰىكُمْ) ye taalluk etmesi de söz konusudur ki, buna göre mana "**Siz, zorluklara sabretmeye alışasınız da, bundan sonra kaçıracağınız bir menfaatten ve başınıza gelecek bir zarardan dolayı mahzun olmayasınız için, Allah** (-u Teala) **sizi gam üzerine gam ile cezalandırdı.**" demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, sabır, yakîn (şüphesiz inanç), Allah-u Tealâ'ya tevekkül, dünya'ya meyilden ve Resullullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetten sakınmak, nusret ve zaferi celbedeceği gibi, korkaklık, çekişme, dünyaya meyil ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isyan, büyük belâlara çarpılmayı ve mağlubiyeti icabeder.

O hâlde, zahirî ve batınî (görünür görünmez) düşmanlara galip gelmek isteyen, Mevlâ Tealâ'nın tayin ettiği yoldan başka bir yola girmez, imtihanlara razı olur, değil dünyası, ahireti için bile dertlenmez, bilakis Mevlâ Tealâyı arama derdini, dünya ve ahiret nimetlerinden daha lezzetli bulur ve bu uğurda bütün zahmetlere katlanır.

Zünnûn *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Müridin elde edeceği makamların en aşağısı, o hâli kazanmasıdır ki, Allah-u Tealâ onu cehenneme soksa, ve azabıyla kuşatsa, kalbinde Allah-u Tealâ'nın sevgisi daha fazla artar.

Onun nazarında Cennet, Mevlâ Tealâ'nın iradesinin yanında gökle yer arasındaki bir hardal tanesinden daha küçük kalır.

İşte salik, nefsine ibadetin acılığını tattırmalı, ve onu teslim kapısından içeri sokmalıdır ki, Allah-u Tealâ indinde kadr-u kiymeti olan kullardan olsun.

Nakledildiğine göre, bir kere Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a: **"Ey Resulullahın halifesi! Sen bu dereceye neyle ulaştın ki, bizi bu kadar geçtin?"** diye sordu.

Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da: **"Beş şeyle."** dedi ve şöyle sıraladı,

1. İnsanları, dünyayı isteyenlerle, ahireti isteyenler olarak iki sınıf buldum. Ben ise Mevlâ'yı isteyen oldum.

2. İslâma girdiğimden beri dünya yemeğinden doymadım, zira marifetullahın lezzeti beni dünya yemeklerinin lezzetlerinden alıkoydu.

3. İslâma girdiğimden beri dünya suyundan doya doya içmedim, çünkü Allah-u Tealâ'nın muhabbeti beni dünya içeceklerinden meşgul etti.

4. Her ne zaman, Dünya ameli ile ahiret ameli karşıma çıksa, ahiret amelini dünya ameline tercih ettim.

5. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile çok güzel arkadaşlık ettim. Bundan dolayı Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* bir an bile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sohbetinden ayrılmamıştır, hatta mağaraya bile onunla beraber girmiş ve onun çektiği sıkıntılara ortak olmuştur, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefeti kalbinden dahi geçirmemiştir.

« اَوْحَى اللّٰهُ اِلٰى اِبْرَاهِيمَ (عليه السلام) اَنْ يَا اِبْرَاهِيمُ اَنْتَ خَلِيلِى وَاَنَا خَلِيلُكَ فَانْظُرْ فِى اَنْ لاَ تُشْغِلَ سِرَّكَ بِغَيْرِى وَاَنَا اَنْظُرُ فِى سِرِّكَ فَاَرَاهُ مُشْتَغِلاً بِغَيْرِى فَتَقْطَعُ خُلَّتِى مِنْكَ لاَنَّ الصَّادِقَ فِى دَعْوٰى خُلَّتِى مَنْ لَوْ اُحْرِقَ بِالنَّارِ لَمْ يَجْعَلْ سِرَّهُ اِلٰى غَيْرِى اِجْلاَلاً لِحُرْمَتِى لاَنَّ كُلَّ سِرٍّ اِنْفَصَلَ سَاعَةً عَنْ مُشَاهَدَتِى لاَيَصْلُحُ لِمُحَادَثَتِى وَنَظَرِى ».

Bir kere, Allah-u Tealâ, İbrahim *(Aleyhisselâm)* a **"Ey İbrahim! Sen benim halilimsin ben de senin halilinim. Kalbini benden başkasıyla meşgul etmemeğe bak, zira ben senin kalbine nazar ederken onu, benden başkasıyla meşgul görürsem, dostluğum senden kesilir. Çünkü benim dostum olduğunu iddiada sadık olan kişi, benim hürmetimi muhafaza ettiğinden, ben onu ateşte yaksam da kalbini benden gayrıya çevirmez, zira beni müşahede etmekten bir an bile ayrılan bir kalp, benimle konuşmaya ve benim nazarıma lâyık olamaz."** diye vahyettikten sonra,

İbrahim *(Aleyhisselâm)* a: (اَسْلِمْ) **"Teslim ol!"** buyurdu. O da: "Ben âlemlerin Rabbine teslim oldum." dedi. Sonra Allah-u Tealâ İbrahim *(Aleyhisselâm)* ı Nemrud'un ateşiyle imtihan etti. İbrahim *(Aleyhisselâm)* ise başına gelenden dolayı

hiç üzülmedi, bilakis bütün işlerini Allah-u Tealâ'ya ısmarladı, Allah-u Tealâ da onu hullet makamıyla şereflendirdi. Ateşi de ona soğuk ve selâmet kıldı.

Bundan anlaşıldığına göre, Allah-u Tealâ'dan gelen her şeye razı olmak, kulu yüce makamlara ve kıymetli hâllere ulaştırır.

Yahya İbn-i Muaz *(Rahimehullah)* a velinin sıfatı sorulduğunda:

«اَلصَّبْرُ شِعَارُهُ وَالشُّكْرُ دِثَارُهُ وَالْقُرْاٰنُ مُعِينُهُ وَالْحِكْمَةُ عِلْمُهُ وَالتَّوَكُّلُ صَابُونُهُ وَالْفَقْرُ مُنْيَتُهُ وَالتَّقْوٰى مَطِيَّتُهُ وَالْغُرْبَةُ مُلَازَمَتُهُ وَالْحُزْنُ رَفِيقُهُ وَالذِّكْرُ جَلِيسُهُ وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَنِيسُهُ»

"**Sabır onun şiârı** (iç kaftanı), **şükür onun disârı** (üst kaftanı), **Kur'an onun yardımcısı, hikmet onun ilmi, tevekkül onun sabunu** (manevi kirlerden kurtarıcısı), **fakirlik onun temennisi, takva onun bineği, gurbet** (yalnızlık) **onun devamlı hâli, hüzün onun refiki** (en yakın arkadaşı), **zikir onun celîsi** (meclis arkadaşı), **Allah-u Tealâ ise enîsi** (ünsiyet ettiği dostu) **dur.**" *(Ruhul Beyan:2/112)* buyurdu.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَىٰ طَائِفَةً مِنْكُمْ
وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ
اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا
اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ
أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ
اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

Mevlâ Tealâ, müminlere yardım edeceğini söz verdikten sonra, bu yardım, müminlerin kalplerinden korkunun alınıp, emniyetin ihsan edilmesine bağlı olduğundan, müminlere bu emniyeti indirdiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ
قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ
لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فِيْ اَنْفُسِهِمْ مَالَا يُبْدُونَ
لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِيْ
بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ
مَا فِيْ صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِيْ قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (١٥٤)

KELİME MANASI (154)

(ثُمَّ اَنْزَلَ) **Sonra** (Allah-u Tealâ) **indirdi,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ) **o kederden sonra,** neyi? (اَمَنَةً) **bir emniyeti** (güven hâlini) ondan bedel? (نُعَاسًا) **hafif bir uykuyu,** öyle uyku ki, (يَغْشٰى) **kaplıyor,** kimi? (طَائِفَةً) **bir taifeyi,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden** (onlar samimi müminlerdir), (وَطَائِفَةٌ) **hâlbuki bir zümre** (vardı ki), (قَدْ اَهَمَّتْ) **muhakkak derde düşürdü,** kimi? (هُمْ) **onları,** ne? (اَنْفُسُهُمْ) **nefisleri,** yani Ey müminler! aranızda öyle münafıklar vardı ki, onlar sadece kendi canlarının derdine düşmüşlerdi ki, ne Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, ne de ashabını hiç düşünmezlerdi, (يَظُنُّونَ) **onlar zannediyorlardı,** kime karşı? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a karşı,** neyle? (غَيْرَ الْحَقِّ) **doğru olmayan bir düşünceyle,** ondan bedel? (ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ) **cahiliyet** (ehlinin) zannıyla, yani bu münafıklar Allah-u Tealâ hakkında ancak Allah-u Tealâ'yı bilmeyen müşriklerin düşünebileceği bir zan besliyorlardı ki, o da Allah-u Tealâ'nın, habibi Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım etmeyeceği düşüncesiydi. ne oldukları hâlde zannediyorlardı? (يَقُولُونَ) **dedikleri hâlde,** (هَلْ لَنَا) **bizim için var mıdır?** neden? (مِنَ الْاَمْرِ) **bu işten** (yardım, fetih ve zafer işinden) ne? (مِنْ شَيْءٍ) **bir şey** (nasip), yani münafıklar birbirlerine: "Bu işte bizim kazan-

ma ümidimiz yoktur, çünkü Allah-u Tealâ, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yardım etmeyecektir, burada ancak müşrikler galip olacaklardır." diyorlardı. (قُلْ) (Ya Muhammed! O münafıklara) **söyle,** (اِنَّ الْاَمْرَ) **muhakkak bu iş** (yardım ve galibiyet), (كُلَّهُ) **hepsi,** kime mahsustur? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a mahsustur,** yani yardım ve zafer, şüphesiz Allah-u Tealâ'nın dostları olan müminlere mahsustur dolayısıyla Allah-uTealâ resulüne ve ashabına yardım edecek, düşmanlarını ise rezil-i rüsvay edecektir. (يُخْفُونَ) (o münafıklar) **gizliyorlar,** nerede? (فِى اَنْفُسِهِمْ) **nefislerinde,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لَا يُبْدُونَ) **açıklamıyorlar,** kime? (لَكَ) **sana,** gizlediklerinden bedel, (يَقُولُونَ) **diyorlar,** yani içlerinden veya birbirlerine gizli olarak diyorlar ki, (لَوْ كَانَ) **eğer olsaydı,** kim için? (لَنَا) **bizim için,** neden? (مِنَ الْاَمْرِ) **bu işten** (yardım ve galibiyetten) ne? (شَىْءٌ) **bir şey** (pay ve nasip), yani Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vaadettiği gibi bütün işler Allah-u Tealâ'ya ve dostlarına ait olsaydı veya bu harbe iştirak edip etmeme hususu bizim arzumuza bırakılmış olsaydı, (مَا قُتِلْنَا) **biz öldürülmezdik,** nerede? (هٰهُنَا) **burada,** (قُلْ) (Ya Muhammed! Onların şu sözlerine cevaben) **de ki:** (لَوْ كُنْتُمْ) (Ey münafıklar!) **eğer olsaydınız,** nerede? (فِى بُيُوتِكُمْ) **evlerinizde,** yani siz savaşmak için çıkmayıp, Medine'deki konaklarınızda bulunsaydınız, (لَبَرَزَ) **elbettte** (her hangi bir sebeple) **çıkar** (gider) **di,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كُتِبَ) **yazıldı,** yani Allah-u Tealâ'nın ilmi ezelisinde takdir edildi. kim üzerine? (عَلَيْهِمُ) **onlar üzerine,** ne? (الْقَتْلُ) **öldürülmek,** yani o muharebede öldürülmesi takdir edilmiş olanlarınız, yine bir sebeple evlerinden çıkıp giderlerdi, nereye? (اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ) (öldürülüp) **yatacakları yerlere,** Ey Müminler! Allah-u Tealâ bütün bu yaptıklarını bir çok hikmetlerden dolayı yapmıştır,daha? (وَلِيَبْتَلِىَ) **imtihan etsin,** (açığa çıkarsın) **için,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (مَا) **o şeyi ki,** nerededir? (فِى صُدُورِكُمْ) **göğüslerinizdedir,** yani içinizdeki ihlâs veya nifakı meydana çıkartsın, daha? (وَلِيُمَحِّصَ) **tertemiz etsin,** neyi? (مَا) **o şeyleri ki,** nerededir? (فِى قُلُوبِكُمْ) **kalplerinizdedir,** yani kalplerinizde olan vesvese ve şüpheleri giderip temizlesin için, Allah-u Tealâ böyle yaptı, (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ) (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** neyi? (بِذَاتِ الصُّدُورِ) **sadırların sahibini,** yani göğüslerde bulunan kalplerdeki bütün gizlilikleri daha açığa çıkmadan evvel son derece bilmektedir. Bu imtihanları ise, ancak müminlerle münafıklar herkesçe bilinsin diye ortaya koymuştur.

MEALİ ŞERİFİ (154)

Sonra (Allah-u Tealâ) **o gammın** (üzüntünün) **ardından üzerinize bir emniyet** (güven hâli) **hafif bir uyku indirdi ki, o** (uyuklama hâli) **içinizden bir zümreyi** (vazifelerini hakkıyla yerine getirdiklerinden dolayı iman ve vicdanlarının huzuru içinde yaşayan halis ve kâmil müminleri) **kaplıyordu.**

Nefislerinin kendilerini kaygıya düşürdüğü bir taife (cemaat) **da, Allah** (-u Tealây) **a karşı** (O'nun peygamberine yardım etmeyeceğini düşünerek) **cahiliyet** (ehlinin) **zannı** (gibi) **olan, hak** (doğru) **olmayan bir zanda bulunuyorlar** (ve Allah-u Tealâ'nın peygamberine yardım edeceğini inkâr etmek üzere): "**Bize bu işten** (düşmanlarımıza galip olacağımıza dair) **bir şey** (nasip) **var mıdır?" diyorlardı.**

(Habibim o münafıklara) **de ki: Şüphesiz bütün iş** (yardım ve zafer, kaza ve kader) **Allah** (-u Tealân) **ındır** (O'nun elindedir, O, dostlarını galip kılacak düşmanlarını ise mağlûp edecektir). **Onlar** (o münafıklar) **sana açıklayamayacakları şeyleri** (müslümanların mağlûp, düşmanlarının galip olmaları hakkında kalplerinde bulunan arzularını) **kendi nefislerinde** (içlerinde) **gizliyorlar. "Eğer bizim için bu emirden** (yardım ve galibiyet işinden) **bir şey** (nasip) **olsaydı** (veya bu harbe katılıp katılmama hususu bizim arzumuza bırakılmış olsaydı) **burada öldürülmezdik." diyorlar.**

(Habibim! O münafıklara) **De ki: "Sizler evlerinizde** (kalmış) **olsaydınız** (bile), **üzerlerine katl** (öldürülmeleri) **yazılmış** (levh-i mahfuzda takdir edilmiş) **olanlar, yine de muhakkak** (birer sebeple, kendiliklerinden evlerinden) **ayrılıp yatacakları** (öldürülecekleri) **yerlere kadar çık** (ıp gid) **erlerdi. Ve** (Ey müminler!) **Allah** (-u Tealâ) **göğüslerinizdekini** (ihlâs veya nifakı) **imtihan etsin** (meydana çıkarsın) **ve kalplerinizdekini tertemiz etsin** (onlarda bulunan vesvese ve şüpheleri giderip, kalplerinizi halis kılsın) **için** (Uhud muharebesini bu şekilde gerçekleştirdi). **Ve Allah** (-u Tealâ) **göğüslerinizdekini** (bütün gizlilikleri daha ortaya çıkarılmadan evvel de) **hakkıyla bilendir.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Uhud muharebesinde insanlar iki fırka oldular, birincisi kâmil müminlerdir. Onlar, Allah-u Tealâ'nın va'dine ve resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haberine tam manasıyla inandıklarından elbette din-i mübin-i islâmın yükselmesini istediler ve Allah-u Tealâ'nın yardımını ümit ettiler.

İşte bu fırka, Uhud muharebesinde bozguna uğradıktan sonra tövbe edince, Cenab-ı Hak kendilerine hafif bir uyku vererek korkularını emniyete ve ızdıraplarını sukünete tebdil etti.

Nitekim Alusî tefsirinde İbni Cerir *(Rahimehullah)* ın, Süddî *(Rahimehullah)* den rivayet ettiğine göre, Uhud günü müşrikler, galip olarak dönerlerken, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i "Bir dahaki sene Bedir'de görüşürüz."

diyerek tehdit ettiler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: (نَعَمْ) **"Evet"** buyurdu.

Bunun üzerine müslümanlar, müşriklerin, sahte bir dönüşle kendilerini aldatarak tekrar hücum etmelerinden veya giderken Medine-i Münevvere'ye bir baskın yapmalarından son derece endişeliydiler.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir adam göndererek:

٢٣٠ - « اُنْظُرْ فَإِنْ رَأَيْتَهُمْ قَدْ قَعَدُوا عَلَىٰ اَثْقَالِهِمْ وَجَنَّبُوا خُيُولَهُمْ فَإِنَّ الْقَوْمَ ذَاهِبُونَ فَإِنْ رَأَيْتَهُمْ قَدْ قَعَدُوا عَلَىٰ خُيُولِهِمْ وَجَنَّبُوا اَثْقَالَهُمْ فَإِنَّ الْقَوْمَ يَنْزِلُونَ الْمَدِينَةَ فَاتَّقُوا اللهَ تَعَالَىٰ وَاصْبِرُوا ».

230 - **"Git bak, eğer onların atlarından uzaklaşıp, yüklerinin yanında oturduklarını görürsen müşrik kavmi gidicidir. Eğer onrların atlarının üzerinde oturup yüklerinden uzaklaşmış olduklarını görürsen, şüphesiz ki kavim Medine-i Münevvereye ineceklerdir. O hâlde Allah** (-u Tealâ) **dan korkun ve sabredin."** *(Alusî:4/93)* buyurdu ve onları harbe alıştırdı.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların süratlice yüklerinin başlarına gittiklerini görünce en yüksek sesiyle onların gittiklerini ashabına müjdeledi. Bunu gören müminler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik ederek hafif bir uykuya daldılar, münafıklardan bir kısmı ise müşriklerin tekrar kendilerine saldıracaklarını zannederek uyanık kaldılar. İşte bu ayet-i celilenin manası budur.

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ o gün onlara kendilerini kaplayan bir uykuyla emniyet vermiştir ki, ancak emin olan uyuyabilir, korkan ise uyuyamaz.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Uhud günü biz harp saflarında bulunurken, hafif bir uyku bizi kapladı. o gün ben de uyuklayanlar arasındaydım. Kılıcım elimden düşüyor, alıyordum, yine düşüyor tekrar alıyordum.

Diğer bir rivayete göre de Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur Uhud günü başımı kaldırdığımda, baktım ki, sahabe-i kiramdan her biri kalkanının altında uzanmış uyuyordu.

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Zübeyr ibni Avvam *(Radıyallahu Anh)* da şöyle buyurmuştur: O gün, korkunun şiddetlendiği sırada ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraberdim. Allah-u Tealâ tarafından bize bir uyku basıyordu, ben uykum arasında rüya gibi, münafıklardan Muattib ibni Kuşeyr'in "Muhammedin sözü doğru olsaydı, burada öldürülmezdik" dediğini vallahi işitiyordum.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İşte bu uyku, Allah-u Tealâ'nın mümin kullarına ihsan ettiği büyük bir mucize ve zafer alâmetidir, zira harp esnasında uyumak, rastlanmamış bir şey olduğu gibi uykunun yalnız müminlere arız olup, münafıklara gelmemesi de mucize olduğuna delâlet eder.

Sıffîn muharebesinde bu hâl Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a da vaki olmuş tur. Uyku insanlar için her zaman büyük bir nimettir, daima uyanık bulunmak zafiyet ve kırgınlık getirdiği gibi, uyku da kuvvet ve dinçlik kazandırır.

Uhud muharebesindeki ikinci kısım, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğinde şüphe ve Allah-u Tealâ'nın va'dinde tereddüt eden münafıklardır, zira onlar Allah-u Tealâ, Muhammed'e yardım etmez ve zafer vermez gibi kötü düşünce ve sözlerde bulunuyorlardı.

Dolayısıyla düşmanların hücumu arasında halis müminlerden her biri bir yerde elemsiz ve kedersiz bir şekilde istirahat ederlerken, münafıklar kötü inançları neticesi, çeşitli gam ve kederler içersinde son derece muzdariplerdi. Bu da müminlerin akıbetlerinin emniyet, münafıkların sonlarının ise ızdırap olacağına dair Allah-u Tealâ tarafından büyük bir müjdeydi.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre: **"Münafıkların cahiliyet zannıyla zannetmeleri"** nden maksat: Allah-u Tealâ'nın Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabına yardım etmeyeceği, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürüldüğü ve O'nun getirdiği dinin devam etmeyeceği gibi, müşriklere yakışacak şekilde düşünmeleri ve konuşmalarıdır.

Uhud muharebesine çıkılmadan evvel, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy ile de istişare etmişti. O, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e Medine-i Münevvere'den çıkmamasını tavsiye ettiyse de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona muhalefet ederek çıkmıştı.

Fakat müminler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmelerinden dolayı hezimete uğrayıp, Hazrec kabilesinden bir çok kimselerin şehit oldukları münafıkların reisine söylendiğinde, O "Bizim için emirden bir şey var mıdır? " diyerek "Bize ne, Muhammed bizim sözümüzü dinlemedi, bir takım çocukların sözüne uydu, bizim sözümüzle kimseye bir zarar gelmedi ki, bunu bize söylüyorsunuz, gidin ona söyleyin" demek istedi.

Yahut Hazrec kabilesinden şehit olanların haberi kendisine ulaştığında bu sözü söyleyerek "Muhammedin vaadettiği yardım ve zaferden bize bir şey var mıdır? Eğer sözü doğru olsaydı bu bozgunluk olmazdı." demek istemiştir.

Mevlâ Tealâ'da kaza ve kader, yardım ve zafer gibi bütün işlerin sadece kendisine ait olduğunu beyan ederek, onu reddetmiştir. Çünkü her şey Allah-u Tealâ'nın kudreti altındadır ki, O, hikmeti gereği bazen dostlarını, bazen de düşmanlarını galip kılar, bu ise düşmanlarının haklı olduklarını göstermez.

Yine böylece bazen dostlarını fakir düşmanlarını zengin kılar, bazen de bunun aksini yapar, kimsenin bir şey demeğe ve onun işlerine karışmaya

hakkı yoktur. bütün bunlar herşeyin, Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderiyle meydana geldiğini açıkça göstermektedir.

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötü sıfatlarından birinin de, açıklamadıkları küfrü içlerinde gizlemeleri ve kendileri gibi münafıkların yanlarına geldiklerinde: "Bizim sözümüz dinlenseydi, burada öldürülmezdik, aklımız olsaydı Muhammedin sözüyle buraya kadar gelerek Kureyşle harbedip reislerimizi öldürtmezdik." gibi sözlerde bulunmaları olduğunu beyan etmiş ve onların bu sözlerine üç şekilde cevap vermiştir.

1. Harbe gitmeyip evde oturmak orada öldürülmesi takdir edilmiş olan kimsenin öldürülmesine mani olamaz, zira hazer (sakınmak), kaderi değiştiremeyeceği gibi, tedbir de takdiri bozamaz. Çünkü onların, o vakit orada öldürüleceklerine, Allah-u Tealâ'nın ilmi, ezelde taallûk etmişse, evlerinde bulunmaları, öldürülmelerine mani olacak olsa, Mevlâ Tealâ'nın ilminin cehalete dönüşmesi lâzım gelir ki, bu imkânsızdır.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ burada: "**Siz dediğiniz gibi kendi evlerinizde olsaydınız da, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar bir sebep ve bahane ile öldürülecekleri o yere gelirler ve yine orada öldürülürlerdi.**" buyurarak onların kaderi inkârlarını reddetmiştir.

2. Bu bozgun sebebiyle onların kalplerinde olanın açığa çıkarılmasıdır. Gerçi münafığın gizlediği nifakı Allah-u Tealâ bilirse de, kulları bilmediğinden, Uhud muharebesinde vaki olan hezimet üzerine onlar dayanamayıp, münafıklıklarını açığa vurunca, her kes onların münafık olduğunu bildi. Eğer onlar evlerinden çıkmasalardı, bir müddet daha nifaklarını gizlerler, böylece mümin ile münafık ayırdedilmezdi.

Bundan anlaşıldığına göre belâ, insanlar için bir mi'yar (ayar ölçüsü) dür, binaenaleyh insanların iyisi ve kötüsü belâ zamanlarında meydana çıkar.

3. Bu imtihan sebebiyle, tövbe ve istiğfar edenlerin günahlarından tertemiz edilmesidir.

Fahrurrazi'nin beyanına göre, Uhud günü islâm ordusundan bir kısmı yaralanmış ve şehit düşmüş, diğer bir kısmı bozguna uğrayarak perişan bir şekilde kaçmış, üçüncü bir kısım da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberinde sebat etmiştir ki, onlar ondört kişiden ibaret olup, yedisi muhacirlerden, yedisi ise ensardandır. *(Rıdvanullahi tealâ aleyhim ecmain)*

Muhacirlerden olan yedi kişi: Ebu Bekr, Ömer, Ali, Talha İbn-i Ubeydil lah, Abdurrahman İbn-i Avf, Zübeyr, ve Saad İbn-i Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anhum)*hazarâtıdır.

UHUD MUHAREBESİNDE OLDUĞU GİBİ BEDİR MUHAREBESİNDE DE MEVLA TEALÂ'NIN MÜMİNLERE EMNİYET İŞARETİ OLARAK HAFİF BİR UYKU VERDİĞİNİ İFADE EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ . . . (١١) »

"O zaman, tarafından bir güven olmak üzere (Allah-u Tealâ) **size hafif bir uykuyu bürüyordu."** *(Enfal Suresi: 11'den)*

ÖLÜMÜN MEVLÂ TARAFINDAN TAKDİR EDİLDİĞİNİ DOLAYISIYLA ECELİ GELEN BİR KİŞİNİN ASLA TEHİR EDİLMEYECEĞİNİ VE ALLAH-U TEALÂ'NIN İZNİ OLMADAN KİMSENİN ÖLEMEYECEĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ (٦٠) »

"Aranızda ölümü (n şeklini, zamanını ve yerini) **takdir eden biziz ve biz, önüne geçilebilecekler** (den) **değiliz."***(Vakıa Suresi : 60)*

« وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْساً اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١١) »

"Allah (-u Tealâ) **hiç bir kimseyi eceli gelince, asla geri bırakmaz ve Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."** *(Münafikun suresi:ll*

« وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَاباً مُؤَجَّلاً . . . (١٤٥) »

"Allah (-u Tealân) **ın izni olmadıkça, hiç bir kimseye ölmek yoktur. O** (ölüm) **vadesiyle yazılmış bir yazıdır."** *(Ali Imran Suresi : 145)*

« قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذاً لاَ تُمَتَّعُونَ اِلاَّ قَلِيلاً (١٦) »

"(Resulüm!) **De ki: Eğer ölümden ve öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın asla size faydası olmaz.** (eceliniz gelmemiş ise) **o takdirde de, pek az** (bir zaman) **dan başka istifade ettirilmezsiniz** (yaşatılacağınız süre çok değildir)."*(Ahzab Suresi: 16)*

Mevlâ Tealâ, Müminleri münafıklardan ayırmak için, onları Uhud muharebesiyle müptela kıldığını beyan ettikten sonra, müminlerin bozguna uğramasının diğer bir sebebini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ
بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (١٥٥)

KELİME MANASI (155)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (تَوَلَّوْا) (geri) **döndüler,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** ne zaman? (يَوْمَ الْتَقَى) **karşılaştığı günde,** ne? (الْجَمْعَانِ) **iki ordu,** yani Ey müslümanlar Uhud gazasında müslüman kuvvetleri ile müşrik kuvvetleri karşı karşıya geldiklerinde sizi bırakıp gidenler var ya! (اِنَّمَا اسْتَزَلَّ) **ancak kaydırmak istedi,** kimi? (هُمْ) **onları,** kim? (الشَّيْطَانُ) **şeytan,** ne sebebiyle? (بِبَعْضِ مَا) **o şeylerin bazısı sebebiyle ki,** (كَسَبُوا) **kazandılar,** yani Uhud günü kaçanların bozguna uğramalarının sebebi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in durmalarını emrettikleri merkezi terketmek, ganimete ve dünya hayatına düşkünlük gibi suçları sebebiyle olmuştur. Veya bu hezimetleri evvelki günahları sebebiyle olmuştur, zira ibadet ibadeti çektiği gibi günah da günahı çeker. (وَلَقَدْ عَفَا) **Andolsun ki elbette muhakkak affetti** (geçti), kim? (اللّٰهُ) **Allah-u** (Tealâ Hazretleri), kimden?(عَنْهُمْ) **onlar** (ı günahlarından dolayı cezalandırmak) **dan,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edici** (günahları son derece bağışlayıcı) dır, (حَلِيمٌ) **ziyade hilim sahibi** (ceza vermekte acele edici değil) **dir.**

MEALİ ŞERİFİ (155)

Şüphesiz iki ordu karşılaştığı gün içinizden (geri) **dönenler** (var ya) **onları, ancak kazandıkları bazı şeyler** (Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet ederek, durmakla emrolundukları merkezi terketmeleri ve ganimete düşkünlük göstermeleri gibi günahları) **yüzünden, şeytan kaydırmak istemişti.**

Andolsun ki, (yine de) **Allah** (-u Tealâ) **onları affetti çünkü, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **çok mağfiret edici, ziyade hilim sahibi** (kullarına acele ceza vermeyip, tövbe edecekleri zamana kadar kendilerine mühlet verici) **dir.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celiledeki hıtap, müminleredir, ancak Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bunların hangi müminler olduğu hakkında ihtilâf edilmiştir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bunlar Uhud günü müşriklerden kaçanlardır, yani hezimet vakti dağa çıkanlar değilde, Medine-i Münevvere'ye kaçanlardır veya hezimet vakti, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den üç gün uzaklaşıp sonra dönenlerdir.

Şeytanın onları kaydırmasından maksat: Onları, ganimet mallarına tamahkâr ve yaşamaya düşkün kılarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tayin ettiği yerden ayırmasıdır, yahut onlara eski günahlarını hatırlatıp, bu vaziyette tövbeye tam muvaffak olmadan ölmelerini kerih (çirkin) göstererek, kendilerini harp meydanından kaçırtmasıdır.

İmam-ı Zeccac bu görüşü tercih etmiş ve: "Onlar, Dünyaya rağbetten ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetten dolayı kaçmamışlar, ancak Allah-u Tealâ'ya razı olduğu bir hâl üzere kavuşmak istediklerinden tövbeye muvaffak olmadan ölmek istememişlerdir." buyurmuştur.

Kazandıkları bazı günahlardan maksat ise: Şeytanın iğfaline kapılarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet edip, yerlerini terketmeleridir, çünkü şeytan bu vesileyle onları bozguna uğratmaya fırsat bulmuştur.

Lâkin yaptıkları bu günah, kötü niyetle olmadığı için, küfre sebep olmadığından, tövbe ettiklerinde Allah-u Tealâ'nın affına mazhar olmuşlardır. Zira müminlerin tayin edilen yeri terketmeleri, kâfirlerin bozguna uğramasını gördüklerinden ve merkezde durma emrinin düşmanın bozguna uğramasına kadar devam edeceğini zannetmelerinden kaynaklanmıştır yoksa Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetleri asla kasıtlı ve inadına olmamıştır.

Bu ayet-i celilede," Şeytanın onların ayaklarını kaydırmasının günahları sebebiyle olduğunun" beyan edilmesi, müminlere büyük bir ders vermektedir, zira bütün hataların meydana gelmesinin insanın kendi kazandığı günahları sebebiyle olduğunun açıklanması, şeytanın şerrinden kurtulmanın, ancak hatalardan sakınmaya bağlı olduğunu bildirmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen **Halîm** ism-i şerifi : Tövbeye muvaffak olsun için günahkâra acele ceza vermeyen demektir. Bundaki sır da şudur, Şeytan ateşten yaratılmıştır, onun vesvese ateşiyle insan madeninden, bir takım günahlar zuhur ederek, insan Allah-u Tealâ'nın af, mağfiret ve hilim sıfatlarının mazharı (görüldüğü ayna) olmuştur. Nitekim:

٢٣١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «كَفَّارَةُ الذَّنْبِ النَّدَامَةُ»
وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ لِيَغْفِرَ لَهُمْ»

231 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Günahın keffareti pişman olmaktır."** yine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, elbette Allah** (-u Tealâ) **günah işleyen bir kavim yaratır da onları mağfiret ederdi."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel I/289)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığına göre, Allah-u Tealâ'nın hayır ve şer her şeyde bir takım sırları vardır ki, onların hakikatını ancak kendisi bilir, kullar onun malûmatından, onun dilediğinden başka hiç bir şeyi kavrayamazlar,

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bir gece İbrahim İbn-i Ethem *(Kuddise Sırruhu)* tavafta "Ey Allahım beni günahlardan kurtar." duasını çok tekrarladı, birdenbire bir hatifin (kendisi görülmeyen bir seslenicinin), kalbine :

"Ey İbrahim! sen ondan ısmet (günahsızlık) istiyorsun, bütün kulları da aynı şeyi istiyorlar, o sizin hepinizi masum (günahsız) kılarsa, kime iyilik edecek, kimi mağfiret edecek." diye seslendiğini işitti.

Şuda bilinsin ki, şeytan, yakîn (şüphesiz iman) ehlinden olan muhlas (ihlâsı kazanmış) kulları azdırmaya kadir olamaz, insanın kalbinde günahları işlemesi sebebiyle bir karanlık olmadıkça, şeytanın vesvesesine yer olmaz.

Nefsin karanlıklarından kurtulan saliklere, şeytanın vesvese vermesi şöyle dursun yaklaşmaya bile gücü yetmez.

Rivayete göre, bir kere Cüneyd-i Bağdadi *(Kuddise Sırruhu)* rüyasında iblisi çıplak gördü, ona: "İnsanlardan utanmıyor musun?" dediğinde, o "Bunlar da insan mı? esas insanlar Şunuziye mescidinde bulunan bir cemaattır ki, benim cesedimi yokettiler ve ciğerimi yaktılar." dedi.

Cüneyd-i Bağdadî şöyle anlatıyor: "Uyanır uyanmaz o mescide gittiğimde, başlarını dizlerine koymuş bir cemaat gördüm, beni gördüklerinde

"Habîsin haberi seni aldatmasın" dediler, yani pis şeytanın bizim hakkımızdaki medh-ü senasına aldanıp buraya kadar gelip niye zahmet ettin diye tevazulu bir şekilde kerametlerini açıkladılar.

Ebu Saîdil Harrâz *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurdu: Bir kere iblis'i rüyamda gördüm hemen değneğimi elime alarak ona vurmak istedim, o anda bana: "O, bundan korkmaz, O, ancak kalpte bulunan marifet nurundan korkar." dediler.

Huccetül İslâm, İmam-ı Gazalî, İhya'da şöyle buyurmuştur: Sahabe-i kiram zamanında, İblis ordularını ortalığa dağıtarak onları saptırmak istemiş fakat orduları kendisine üzgün olarak dönmüşlerdi. O, kendilerine "Sizi niye üzgün görüyorum?" dediğinde,

Onlar: "Biz bunlar gibi insanlar görmedik, onlara hiç günah işletemiyoruz bizi çok yordular" diye cevap verince,

O: "Tabii ki sizin onlara gücünüz yetmez, çünkü onlar peygamberlerinin sohbetinde bulundular ve vahyin inişine şahit oldular, lâkin onlardan sonra bir cemaat gelecek ki siz, onlara istediğinizi yaptıracaksınız." dedi.

Tabiîn (sahabeyi gören müminler) tabakası geldiğinde, şeytan yine ordularını etrafa dağıttıysa da, orduları kendisine boyunları kırık bir hâlde döndüler ve: "Biz bunlar kadar acaip bir cemaat görmedik, onlara ara ara günahlar işletiyoruz, fakat gündüzün sonu yaklaştığında istiğfara başlıyorlar, böylece günahları sevaplara dönüştürülüyor." dediklerinde,

Şeytan: "Bunların tevhidleri sahih (inançları doğru), ve peygamberleri Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine ittiba (uyma) ları kuvvetli olduğu için bunlardan da bir şey elde edemezsiniz, lâkin bunlardan sonra bir cemaat gelecek ki, gözleriniz onlarla aydın olacak, onlarla istediğiniz gibi oynayacak ve onları nefsani isteklerinin yularlarıyla dilediğiniz tarafa çekeceksiniz, istiğfar etmeyecekler ki, affedilsinler, tövbe de etmeyecekler ki, günahları sevaba döndürülsün." dedi.ve dediği gibi de oldu.

Nitekim evvelki asırlar ahalisinden sonra bir takım milletler türedi ki, şeytan onlara kötü istekleri yaydı, bidatleri kendilerine süsledi, onlar da bu aslı astarı olmayan uydurmaları dinleri yerine koydular, yaptıkları işlerin günah olduğunu bilmekten dahi âciz olduklarından tövbe ve istiğfar etmeye lüzum görmediler, iblis de ordularını onlara musallat etti. onlar da insanları istedikleri tarafa çektiler.

Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinin görüşlerinin dışına çıkarak, İblis ve ordularının oyuncağı olmaktan Allah-u Tealâ Hazretlerine sığınırız âmin..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN ÂDEMOĞULLARINA ŞEYTANIN KENDİLERİNİ KAYDIRMAMASI İÇİN YAPTIĞI TENBİH:

« يَا بَنِى اٰدَمَ لاَ يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ... (٢٧) »

"Ey Âdemoğulları! Şeytan ana-babanızı (Adem ile Havva'yı) **çirkin yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak, cennetten çıkardığı gibi sizi de fitnelendirmesin** (şaşırtıp bir belâya düşürmesin)." *(Araf Suresi:27)*

İNSANIN BAŞINA GELEN BELANIN, KENDİ SUÇLARI SEBEBİYLE OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيداً (٧٩) »

"Sana gelen iyilik, Allah (-u Tealâ) dandır, başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik (buna) şahit olarak da Allah (-u Tealâ) yeter." *(Nisa Suresi : 79)*

« وَاِذَا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ (٣٦) »

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler, şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler." *(Rum Suresi: 36)*

Mevlâ Tealâ, münafıkların, harpte öldürülenler için "Harbe gitmeselerdi öldürülmeyeceklerdi" diyerek, zayıf müminlerin itikatlarını bozmak istediklerini beyan ettikten sonra, Müminleri bu gibi sözler sarfederek (kullanarak) o münafıklara benzemekten menetmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّا لَوْكَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١٥٦)

KELİME MANASI (156)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) Ey o kimseler ki, (اٰمَنُوا) iman ettiler, (لاَ تَكُونُوا) olmayın, (كَالَّذِينَ) **o kimseler gibi ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani gizli olarak kâfir oldular, (وَقَالُوا) **ve dediler,** kim için ? (لِاِخْوَانِهِمْ) **kardeşleri için,** yani nesep veya münafıklık itibariyle kardeş oldukları diğer münafıklar hakkında, ne zaman? (اِذَا ضَرَبُوا) **sefere çıktıkları zaman,** nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzünde,** yani ticaret

veya sair bir iş için yeryüzünde seyahat ettiklerinde, (اَوْ كَانُوا) **yahut olduklarında,** kimler? (غُزًّا) **gaziler,** yani o münafıklar gibi olmayın ki, onlar yer yüzünde sefere çıkan veya savaşan kardeşleri hakkında şöyle dediler, (لَوْ كَانُوا) **eğer olsalardı,** nerede? (عِنْدَنَا) **bizim yanımızda** (durup veya gazaya, sefere çıkmasalardı), (مَا مَاتُوا) **ölmezlerdi,** (وَمَا قُتِلُوا) **ve öldürülmezlerdi,** niçin böyle dediler? (لِيَجْعَلَ) **akibet kılsın** (neticede yapsın) **için,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neyi? (ذٰلِكَ) **bunu,** (münafıkların bu sözünü ve bozuk itikadını) ne yapsın? (حَسْرَةً) **bir hasret** (pişmanlık vesilesi), öyle hasret ki, (فِى قُلُوبِهِمْ) **kalplerinde** (yerleşici), yani Allah-u Tealâ münafıkların bu sözünü neticede onların yüreklerinde derin bir pişmanlık yarası yapacaktır. (وَاللّٰهُ) **halbuki Allah** (-u Tealâ), (يُحْيِى) **yaşatır,** yani sefere ve gazaya çıkanı bazen yaşatır, (وَيُمِيتُ) **ve öldürür,** yani bazen de evinde oturan bir çok kimseleri öldürür dolayısıyla hayat veya memata (yaşamaya ve ölüme) tesir eden asıl sebep, ikamet ve sefer durumları değil, sadece Allah-u Tealâ'nın kaderidir (Allah-u Tealâ'nın herhangi bir şeyi yaşamaya veya ölüme sebep kılmasıdır). (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (بِمَا) **o şeyleri ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** (بَصِيرٌ) **ziyade görücüdür.** yani Allah-u Tealâ, münafıklara benzeyip benzemediğinizi ve sair hâllerinizi hakkıyla görmektedir, dolayısıyla yapmakta olduğunuz şeylerle sizi cezalandıracaktır.

MEALİ ŞERİFİ (156)

Ey iman edenler! Sizler o (gizlice) **küfr** (inkâr) **edip de, yer yüzünde sefere çıktıkları yahutta** (harpte savaşan) **gaziler oldukları zaman** (ölen veya öldürülen) **münafıklıkta veya nesepteki kardeşleri hakkında: "Eğer bizim yanımızda** (kalmış) **olsalardı, ölmezler veya öldürülmezlerdi." diyen** (münafık kimse) **ler gibi olmayın** (onlar gibi inanmayın ve böyle konuşmayın)

Nihayet Allah (-u Tealâ) **bunu** (o münafıkların bu sözlerini) **onların kalplerinde bir hasret** (pişmanlık yarası) **yapsın için** (onlar böyle söylediler ve inandılar) **Halbuki Allah** (-u Tealâ, bazen yolcuları ve gazileri) **yaşatır** (bazen de bir çok kimseleri yurtlarında mukim oldukları hâlde) **öldürür** (yaşamaya ve ölüme tesir eden ancak Allah-u Tealâdır yoksa evinde kalmak veya sefere çıkmak hâlleri değildir.) **Ve Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızı hakkıyla görücüdür** (dolayısıyla bu kâfirler gibi inanıp konuştuğunuz takdirde cezanızı verecektir).

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen "kâfirler" den maksat Abdullah ibni Übeyy ve arkadaşları gibi münafıklardır. Gerçi umum kâfirler olduğunu söyleyenler de vardır. Ekseri kâfirler ölümü, gurbete, öldü-

rülmeyi de gaza'ya (muharebeye) bağlamaktalarsa da, bilhassa münafıklar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını muharebeden kaçırtmak ve resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ayırmak için ticarete veya harbe gidip geri dönemeyen arkadaşları hakkında: "Eğer bizim yanımızda olsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi" derlerdi.

İşte bu ayet-i celilesiyle, Allah-u Tealâ, her şeyin kendi Zat-ı İlâhiyesinden olduğunu, gurbet ve muharebe gibi şeylerin ölüme sebep olmadığını beyan ederek münafıkları reddetmiş ve müminleri bu gibi sözleri söylemekten nehyetmiştir.

Bu ayet-i celilede sefere çıkmak ve gazaya gitmenin her ikisi de zikrolunmuştur, zira müsaferet, uzak yere gitmek manasında olup gaza ise uzakta ve yakında vuku bulduğundan ayrı ayrı zikrolunmuşlardır.

Bu sözleri söylemekle münafıkların kalpleri kapanarak, basiretleri bağlandığından Mevlâ Tealâ: "**Onların bu sözleri neticede kendilerine pişmanlık vesilesi olacaktır.**" buyurmuştur.

Şöyleki: Münafıklar, müminlerin kalplerini ve itikatlarını bozmak için ortaya attıkları sözlerin, müminlere tesir etmediğini görünce, elbette gün be gün pişmanlıkları artmıştır. onlar ashab-ı kiramı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ne kadar uzaklaştırmak istemişlerse de, ashab-i kıram o nisbette yaklaşmışlardır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, münafıkların bu sözlerinin, kalplerinde hasret vesilesi olmasının bir manası da şudur: Yolculukta veya muharebede ölen veya öldürülen kardeşlerini o yolculuğa çıkmaktan engelleyemedikleri için, öldüklerini zannedenlerin elbette bu yüzden hasret ve nedametleri daima artacaktır.

Ölüm ve hayatın ancak Allah-u Tealâ'nın kazası ve kaderiyle olduğuna inanan müslümanların kalplerinde ise bu gibi pişmanlıklar asla yer bulamayacaktır.

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre Allah-u Tealâ Hazretleri, münafıkların bu sözlerinin kötü neticesini açıkladıktan sonra, "**Allah diriltir ve öldürür.**" buyurarak, memleketinde kalmanın veya yolculuğa çıkmanın, Allah-u Tealâ sebep etmedikçe yaşamaya ve ölüme hiç tesir etmediğini, Allah-u Tealâ'nın bazen en tehlikeli yerlere ve en tehlikeli hâllere maruz kalan yolcuyu ve gazi'yi sağ bırakıp, zahiren bütün selâmet sebeplerine sahip olarak evlerinde oturan kişileri öldürdüğünü beyanla onların bu yanlış sözlerini reddetmiştir.

Ayet-i celilenin sonunda da: "**Kullarının bütün amellerini son derece gördüğünü.**" zikrederek, müminleri, bu münafıklar gibi konuşmaktan şiddetle menetmiştir.

Mevlâ Tealâ, münafıkların sözlerini iptal ettikten sonra, Allah yolunda ölmenin veya öldürülmenin bütün dünyadan hayırlı olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْمُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ (١٥٧)

KELİME MANASI (157)

(وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ) **Andolsun ki, eğer öldürülürseniz,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın yolunda,** (اَوْ مُتُّمْ) **yahutta ölürseniz,** yani evinizde de olsanız cihat niyetiyle yaşayıp ölürseniz, (لَمَغْفِرَةٌ) **elbette az bir mağfiret,** öyle mağfiret ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan olucu,** daha? (وَرَحْمَةٌ) **bir rahmet** (Allah-u Tealâ'nın size az bir acıması) nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** neden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** (يَجْمَعُونَ) **toplarlar,** yani dünyacıların yaşayıp topladıkları servetten çok daha değerlidir.

MEALİ ŞERİFİ (157)

Andolsun ki, Allah (-u Tealân) **ın yolunda öldürülür veya ölürseniz** (şunu bilin ki), **Elbette Allah** (-u Tealâ) **dan az bir mağfiret** (cihat yolunda bulunan sizlerin günahlarınızı affetmesi ve acımasının eseri olarak sizi nimetlerle dolu cennetlere kavuşturması) **onların** (sırf dünya için çalışanların) **toplayacakları şeylerden** (dünyalıklardan) **daha hayırlıdır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celile, münafıkların, müslümanların zihinlerini karıştırmak için ortaya attıkları şüphelere değişik yönden cevap vermektedir.

Şöyleki: "Madem ki ölüm, mutlaka gelecektir, ondan kurtuluş yoktur, şu hâlde elbette vaki olacak bir şeyin Allah-u Tealâ'nın rızasını kazanma yolunda olması dünya lezzetlerinden daha hayırlı değil mi? " demektir.

Hazreti Hüseyin *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

« فَاِنْ تَكُنِ الْاَبْدَانُ لِلْمَوْتِ اُنْشِئَتْ * فَقَتْلُ امْرِئٍ بِالسَّيْفِ وَاللّٰهِ اَفْضَلُ »

"Madem ki bedenler ölüm için yaratılmıştır,

Bir kişinin kılıçla (Allah yolunda) **öldürülmesi vallahi efdaldir."**

وَلَئِنْ مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ ۗ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ ۚ
وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ
بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾
هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنْفُسِهِمْ
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ ۚ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾ أَوَلَمَّا
أَصَابَتْكُمْ مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِّثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ
قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

Mevlâ Tealâ, Allah yolunda öldürülmenin her şeyden hayırlı olduğunu beyan ettikten sonra, Allah yolunda öldürülenlerin ancak kendi huzurunda mükâfatlandırılacaklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ (١٥٨)

KELİME MANASI (158)

(وَلَئِنْ مُتُّمْ) **Andolsun ki, eğer ölürseniz,** yani hazerde veya seferde ölürseniz, (اَوْ قُتِلْتُمْ) **yahut** (gazada) **öldürülürseniz,** (لَاِلَى اللّٰهِ) **elbette ancak Allah** (-u Tealây) **a,** yani rahmeti, mağfireti ve sevabı son derece bol olan Allah-u Tealâ'ya, (تُحْشَرُوْنَ) **haşrolacaksınız** , yani ahirette onun huzuruna toplanacaksınız, O da herbirinize lâyık olduğu şekilde muamele edecektir, iyilik edeni iyi amellerine karşı mükâfatlandıracak, kötülük edeni de suçlarından sebep cezalandıracaktır.

MEALİ ŞERİFİ (158)

Andolsun ki, ölseniz de, öldürülseniz de (evinizde veya yolculuk hâlinde herhangi bir sebeple ölecek olursanız olun) **elbette ancak Allah** (-u Tealânın huzurun) **a haşrolunacak** (toplanacak) **sınız.** (O hâlde O'nun taatıyla amel ederek ve yolunda cihat ederek, sizi ona manen yaklaştıracak ve rızasını kazandıracak olan faziletleri tercih edin, dünyaya meyletmeyin.)

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde, her ne suretle olursa olsun, insanların huzuru ilâhisinde toplanacaklarını beyan ederek, kullarını rahmetine sebep olacak amellere teşvik ve lütfundan mahrumiyete sebep olacak günahlardan nefret ettirdiği gibi, yarın mahşerde zalim ve mazlum, katil ve maktul, abid ve âsi, zengin ve fakir bütün insanların toplanacağına işaret için cemi sıgasıyla: "**Ancak Allah** (-u Tealây) **a haşrolacaksınız**" buyurmuştur.

Bundan da anlaşıldığına göre mahşere çıkmayan hiçbir kimse kalmayacaktır.

Hâzin, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilelerde Ubudiyet (kulluk) makamının üç mertebesine işaret olunmuştur.

1. Allah-u Tealâ'ya, azabından korkarak ibadet etmek; Mevlâ Tealâ, günahlardan geçmek manasında olan mağfiretle buna işaret buyurmuştur,

2. Sevap umarak ibadet etmek; Mevlâ Tealâ büyük mükâfatlar vermek manasında olan rahmetle buna işaret buyurmuştur.

3. Ancak Allah-u Tealâ'nın rızasına kavuşmak için ibadet etmek, "**Ancak Allah** (-u Tealây) **a haşrolunacaksınız.**" cümlesiyle de bu buna işaret buyurulmuştur.

Azaptan korkarak veya mükâfat umarak değil de, sırf Mevlâ Tealâ'nın rızasına nail olmak için ibadet etmekten ibaret olan bu makam, makamların en yücesidir. Allah-u Tealâ'nın mağfiretine haşrolmakla, kendine haşrolmak arasında büyük fark vardır.

Rivayete göre: Bir kere Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* , üzerlerinde ibadet eserleri görünen, bedenleri zayıf yüzleri soluk bir cemaate rastladı. Onlara "Ne istiyorsunuz?" diye sorunca, onlar: "Biz Allahın azabından korkuyoruz." dediler.

İsa *(Aleyhisselâm)* da onlara: "O size azabı ile ceza etmez." buyurdu. Sonra, başka bir cemaate uğradı onların üzerinde de aynı eserleri gördü, onlara da aynı soruyu sordu, onlar "Biz cennet ve rahmet istiyoruz." deyince,

İsa *(Aleyhisselâm)* : "O, sizi rahmetinden mahrum etmez." buyurdu. sonra, üzerlerinde daha fazla ibadet eserleri olan üçüncü bir kavme rastladı, onlara da aynı soruyu sorduğunda, onlar: "Bir şey istediğimiz veya bir şeyden korktuğumuz için değil, O, bizim ilâhımız, bizler de O'nun kulları olduğumuz için ona ibadet ediyoruz." dediler. İsa *(Aleyhisselâm)* da onlara "İhlâslı kullar ve gerçek abidler sizsiniz." buyurdu.

Nakledildiğine göre, ehlullahtan bir kadın, bir cemaate: "Sizce cömertlik nedir?" diye sordu. Onlar: "Mal vermektir." diye cevap verince,

O "Sizin dediğiniz, dünya ehlinin ve avamın cömertliğidir, peki ya havassın cömertliği nedir?" diye sordu. Onlar "Allah-u Tealâ'ya itaat uğrunda son gücünü harcamaktır." diye cevap verdiler.

O, "Peki ibadetinize karşı sevap umuyor musunuz?" diye sorunca onlar "Evet" dediler.

Bunun üzerine O, "Bire karşı on alıyorsunuz, hem de cömertlikten bahsediyorsunuz." deyince, onların: "Peki ya senin indinde cömertlik nedir?" diye sormaları üzerine:

O, "Ne cennet için, ne de cehennem için, sadece Allah-u Tealâ için ibadet etmektir." buyurdu.

O hâlde salik, dünya ve ahiretten yüz çevirip Allah-u Tealâ'ya yönelmelidir ki, Mevlâ Tealâ onun yüzünden peçeyi açsın ve böylece o, Rablerin Rabbine kavuşsun.

İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki, İnsan cihada yöneldiği vakit kalbi dünyadan soğur ve ahirete yönelir, öldüğü vakit ise sanki düşmanından kurtulur ve sevdiğine kavuşur.

Ölümden korkarak evinde oturduğunda ise, dünyayı toplamaya düşkün olur, öldüğünde ise sevdiğinden ayrılır, gurbet diyarında terkedilmiş vaziyette kalır.

Birincinin son derece saadeti(iyiliği) nde, ikincinin ise son derece şekaveti (bedbahtlığı) nda hiç şüphe yoktur. Mal ve rütbe sevgisiyle bu dünyada kör olanlar, ahirette de Mevlâ Tealâ'nın cemalini müşahede'den mahrum olup kör olacaklardır.

Mevlâ Tealâ, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Uhud muharebesinden sonra huzuruna gelenlere yumuşak davranmasının Allah'ın rahmetinin eseri olduğunu, sert davranmanın uygun olmayıp affetmenin gerekli olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا
مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا
عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (١٥٩)

KELİME MANASI (159)

(فَبِمَا رَحْمَةٍ) **Ancak büyük bir rahmet sebebiyle,** öyle rahmet ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** yani (Habibim!) Allah-u Tealâ'nın sana karşı olan son derece merhametinden dolayı seni, ashabına karşı yumuşak davranmaya muvaffak kılması sayesinde, (لِنْتَ) **yumuşak davrandın,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için** (onlara), yani harp esnasında dağılıp sonra, senin yanına dönenlere, sana muhalefet ettikleri hâlde hiç kızmadın bilakis üzüntülerine ortak oldun, (وَلَوْ كُنْتَ) **eğer olsaydın,** (فَظًّا) **kaba** (çirkin huylu ve geçimsiz bir kimse), (غَلِيظَ الْقَلْبِ) **kalbi katı** (bir kimse olacak olsaydın da ashabına karşı yumuşak davranmasaydın, (لَانْفَضُّوا) **elbette dağılırlardı,** nereden? (مِنْ حَوْلِكَ) **senin etrafından** (işte o zaman, senin gönderilmenin gayesi olan insanları hidayet ve irşad vazifeleri yerine getirilemezdi.) (فَاعْفُ) **öyleyse affet** (göz yumarak geç) kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan** (Uhud günü sana karşı işledikleri suçlarından), (وَاسْتَغْفِرْ) **ve mağfiret talebet,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** yani bana karşı işlemiş oldukları günahları için de benden onları bağışlamamı iste, (وَشَاوِرْ)

ve müşavere et, kiminle? (هُمْ) **onlarla,** ne hususta? (فِى الْاَمْرِ) **işde,** yani cihat ve benzeri umuma ait işlerde onlara danış, bu suretle onlara iltifat ederek kendilerine kıymet vermiş olduğunu ve kızgın olmadığını anlatmaya çalış, (فَاِذَا عَزَمْتَ) **artık azmettiğin zaman,** yani müşavereden sonra bir işi yapmağa karar verdiğin vakit, (فَتَوَكَّلْ) **tevekkül et,** kime? (عَلَى اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** yani o işini en doğru şekilde icra etmesi için müşavereye değil ancak Allah-u Tealâ'ya güven ve muvaffakiyeti ondan bekle, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (يُحِبُّ) **sever,** kimi?(الْمُتَوَكِّلِيْنَ) **tevekkül edenleri,** yani Allah-u Tealâ her işlerinde ancak kendisine güvenenlere yardım eder ve onları en doğruya hidayet eder.

MEALİ ŞERİFİ (159)

(Habibim! Uhud muharebesinde) **Ancak Allah** (-u Tealâ) **dan** (gelen) **büyük bir rahmetle** (Allah-u Tealâ seni son derece sevip acıdığı için, ashabına karşı yumuşak davranmaya muvaffak kılması sebebiyle) **onlara** (muharebe esnasında dağılıp sonra senin yanına dönenlere) **yumuşak davrandın.**

Şayet sen, kaba, katı yürekli (bir kimse) **olsaydın** (da onlara sert muamele yapsaydın) **elbette etrafından dağılırlardı. Şu hâlde** (sana karşı suçlarından dolayı) **onları affet; Ye** (bana karşı olan günahlarından dolayı da) **onlar için istiğfar et** (bağışlanmaları için dua et) **ve emirde onlarla müşavere et** (cihad ve benzeri umuma ait işlerde onlara danış) **artık** (müşavereden sonra bir şeye) **karar verdiğin zaman** (o işi en hayırlı bir şekilde neticelendirmesi için müşavereye değil) **Allah** (-u Tealây) **a güven.**

Şüphesiz Allah (-u Tealâ) **tevekkül edenleri** (her işlerinde ancak kendisine güvenenleri) **sever** (onlara yardım eder ve onları, kendileri hakkında en hayırlı olana kavuşturur).

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ashabına yumuşak davranmasından maksat; Onlara güzel ahlâkla muamele etmesi, Uhud muharebesinde emrine muhalefet edip onu düşmana teslim ederek kendisini çok üzdükleri hâlde, yine de onlara hoşça muamele etmesidir.

İşte bu Mevlâ Tealâ'nın habibine ihsan ettiği güzel ahlaktır ki, Mevlâ Tealâ Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göndermeden binlerce sene evvel indirdiği Tevrat-ı Şerifte:

« لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا صَخُوبٍ فِى الْاَسْوَاقِ وَلَا يَجْزِى بِالسَّيِّئَةِ مِثْلَهَا وَلٰكِنْ يَعْفُو وَيَصْفَحُ »

"O (ahir zamanda göndereceğim Muhammed Mustafa), **kötü ahlâklı, katı kalpli, sokaklarda bağırıp çağıran bir kişi değildir. O, kötülüğe kötülükle karşılık vermez, velâkin affeder ve görmemezlikten gelir.**" buyurarak habibini medhetmiştir. *(Süyûtî, Dürrul Mensur 2/358)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın, habibini ashabına karşı böyle yumuşak etmesinde büyük hikmetleri vardır. Şöyle ki: Bir peygamberin gönderilmesinden maksat, Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarını kullara duyurmasıdır.

Bu maksat ise ancak, insanların kalplerinin Allah-u Tealâ'nın gönderdiği o kişiye meyletmesi ve onun yanında ruhlarının huzur bulmasına bağlıdır. Bu da ancak, gönderilen o peygamberin çok yumuşak, iyi huylu, insanların kusurunu görmeyen, kötülüklerini affeden ve onlara iyilik eden bir kişi olmasıyla tamam olur.

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, gönderilen peygamberin kötü ahlâktan son derece uzak olması gerekir, yine böylece katı kalpli olmaması da icabeder, bilakis zayıflara yardıma çok düşkün, fakirlerin elinden tutmaya meraklı insanların kusurlarından son derece göz yuman bir zat olması gerekir, bundan dolayı Mevlâ Tealâ: "**Sen katı kalpli sert olsaydın, elbette etrafından dağılırlardı.**" buyurmuştur. Dağıldıkları takdirde ise bi'set ve risaletin (peygamber gönderilmesinin) gayesi kaybolmuş olur.

İşte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakiki varisleri olan ahiret âlimleri ve meşayıh da, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ihsan edilen bu güzel ahlâkı takınırlar, çünkü insanlar dışta ve içte tabi oldukları kişinin dini üzeredirler.

Bu zamanda ulema ve meşayıhtan güzel ahlâk ile vasıflanan kişiler çok azdır, ancak Allah-u Tealâ'nın korudukları, şeriata sımsıkı sarılmakla ve hakikatın edepleriyle hakikatlenmeye hidayet buyurdukları müstesnadır, bu hâl de ancak çok nadir kimselerde bulunabilir.

Rivayete göre, yumuşaklığı ile meşhur olan Ahnef isimli zatın yanına bir kişi gelerek ona çok çirkin bir şekilde sövdü, Ahnef kendi adamlarının yanında ona hiç cevap vermeyip sonra, o yanından ayrıldığında peşine düştü.

O adam kendi milletinin yanına varınca, yanına gelip: "Ey kardeşim! daha diyeceğin varsa şimdi söyle ki benim milletim duyup da sana eziyet etmesinler." dedi. Ahnef'in bu hareketi darb-ı mesel hâline geldi.

Şu bilinsin ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymak, dinin ta kendisi , ondan ayrılmak ise küfrün ta kendisi olduğu hâlde Mevlâ Tealâ Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sert olsaydı, ashabının ondan ayrılacağını bu ayet-i celilesinde beyan etmiştir.

Hâl böyle olunca, insanlara karşı sert konuşan ve kötü davranan bir kişinin onlar tarafından sevilip sayılması nasıl düşünülebilir. Yumuşak söz, kalplerde tesirli, kabule vesile ve itaata sebeptir.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ı Firavn'a gönderirken: (فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا) **"Ona yumuşak söz söyleyin."** *(Taha Suresi: 44'den)* buyurdu.

İmam-ı Fahrurrazi, tefsiri kebirinde buyuruyor ki, yumuşaklık Allah-u Tealâ'nın haklarından bir hakkın kaybına sebep olacaksa bu asla caiz değildir. Nitekim Allah-u Tealâ habibine hitaben:

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ... (٩) »

"Ey Peygamber! kâfirler ve münafıklarla cihadet ve onlara karşı sert davran." *(Tahrim Suresi: 9'dan)* buyurarak yumuşaklığın yaramadığı yerde Resulüne sertliği emretmiştir.

Zina eden kadınla, zina eden erkeğe uygulanacak ceza hakkında da:

« وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ (٢) »

"Allahın dini (ni tatbik) **hususunda sizi acıma** (duygusu) **tutmasın."** *(Nur Suresi:2'den)* buyurmuştur.

Bundan anlaşıldığına göre, ifrat ve tefrit (çok sertlik ve çok yumuşaklık) ın her ikisi de kötüdür, fazilet ise orta hâli muhafaza etmektedir. İşte bazı yerde yumuşaklığın bazı yerde de sertliğin emredilmesi ifrat ve tefritten sakınılıp, sırat-ı müstakim (dos doğru yol) olan orta hâlin muhafaza edilmesi içindir. Bundan dolayı Allah-u Tealâ:

« وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ... (١٤٣) »

"İşte böylece sizi, orta (dengeli) **bir ümmet kıldık."** *(Bakara Suresi:143 den)* buyurarak ifrat ve tefritten sakınan veher işte ortayı götezen bu ümmeti medhü sena etmiştir.

٢٣٢ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَكُنْ مُرًّا فَتُعْقَىٰ وَلَا حُلْوًا فَتُسْتَرَطَ».

232 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Çok acı olma ki, ağızdan atılmayasın. Çok da tatlı olma ki, yutulmayasın."** *(Ruhul Beyan:2/116)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede son derece tertipli bir üslûp ile habibine bir takım emirler vermiştir.

1. **Ashabını affetmesidir.** Bundan maksat habibinin kendisiyle alâkalı haklarını ashabına bağışlamasıdır.

2. **Onlar için istiğfar etmesidir.** Bu da onların, Allah-u Tealâ'nın haklarına karşı riayetsizlikten dolayı işlemiş oldukları suçlarının affını Mevlâ Tealâ'dan istemesidir.

3. **Onlarla istişare etmesidir.** İşte Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) tarafından affedilen, Mevlâ Tealâ tarafından bağışlanan kişiler, kendileriyle istişare olunmaya lâyık olduklarından, Mevlâ Tealâ habibine onlarla istişare etmesini emretmiştir.

Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* son derece akıllı olup, kendisine vahiy indiği ve bütün kulların sevdikleri ve sevmedikleri her hususta ona itaat etmeleri vacip olduğu hâlde, ashabı ile müşavere etmekle emrolunmasının manası hakkında ulema bir kaç şekilde ihtilâf etmişlerdir.

1. Bu istişare, harp işlerindedir. ayet-i celilenin zikredildiği Uhud muharebesiyle alâkalı bu makamda, bu mana uygun görülmüştür.

2. İstişare yapılması âdet olan, harp ve benzeri bütün dünya işlerindedir.

3. Allah-u Tealâ, sahabe-i kiramın kalplerini memnun etmesi için habibine onlarla istişare etmesini emretmiştir, zira bu, onları Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e daha ziyade yaklaştırıcı ve kendilerine danışılmadığı takdirde, kalplerinde meydana gelecek bazı kötü fikirleri gidermek hususunda daha tesirlidir, çünkü arapların reisleri vesair bütün âmirler kendileriyle istişare yapılmamasından çok zorlanırlardı.

4. Allah-u Tealâ, habibinin onlarla istişare etmeye ihtiyacı olmadığını bildiği hâlde, bu hususta ümmeti kendisine uysun diye, istişare etmeyi emretmiştir. Nitekim:

٢٣٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ﴾ الآيَةَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَمَا إِنَّ اللهَ وَرَسُولَهُ غَنِيَّانِ عَنْهَا وَلٰكِنْ جَعَلَهَا اللهُ رَحْمَةً لِأُمَّتِي فَمَنْ شَاوَرَ مِنْهُمْ لَمْ يَعْدِمْ رُشْدًا وَمَنْ تَرَكَ الْمَشْوَرَةَ مِنْهُمْ لَمْ يَعْدِمْ عَنَاءً»

233 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurdu: "**Habibim işlerinde onlarla istişare et.**" ayet-i kerimesi nazil olunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi*

ve Sellem): **"Şunu iyi bilin ki, Şüphesiz Allah ve Resulü istişareye muhtaç değillerdir. Lâkin Allah** (-u Tealâ) **istişareyi ümmetime bir rahmet kılmıştır. Ümmetimden her kim istişare ederse, doğru yolu kaybetmez. Onlardan her kim istişareyi terkederse, sıkıntıyı kaybetmez** (başı belâdan kurtulmaz) **buyurmuştur."** *(Beyhak/س Şuabul Iman, 6/76-77, No.7542)*

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ tarafından vahiy inen hususlarda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetiyle istişare etmesinin caiz olmayıp ancak dünya işleri, harp maslahatları gibi kendileri hakkında vahiy inmemiş olan konularda istişare ile emrolunduğu görüşünde ulema ittifak etmiştir.

Ancak, din işinde olsun, dünya hususunda olsun hakkında vahiy inmeyen meselelerde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetiyle istişare etmesi emrolunmuştur. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir esirleri hakkında ashabı ile istişare etmiştir ki, bunun din işlerinden olduğu aşikârdır.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendileriyle istişare etmekle emrolunduğu kişilerden maksat, sahabe-i kiramın tamamı değildir, zira Hakim'in sahih (doğru) kabul ettiği, Beyhakî'nin de süneninde rivayet ettiği bir habere göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i celilenin Hazreti Ebu Bekr ile Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* hakkında indiğini söylemiştir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٢٣٤ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ غَنْمٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ (رضى الله عنهما) : «لَوِ اجْتَمَعْتُمَا فِي مَشْوَرَةٍ مَا خَالَفْتُكُمَا».

234 - Abdurrahman İbn-i Ganm *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr-i Sıddık ve Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya hitaben: **"Bir meşverede sizin ikiniz hem fikir** (aynı görüşte) **olsanız ben size muhalefet etmem."** buyurdu. *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 1:/566, No. 32680)*

Hadisi şerifi de onların şanının yüceliğine işaret etmektedir. Yoksa her bir mevzuun bilen bilmeyen herkesle istişare edilmesinde bir mana ve fayda yoktur. Ancak her iş ehli ile istişare edilmelidir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Hüveyz-i Mendâd *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İdarecilerin bilmedikleri din işlerinde âlimlerle istişare etmeleri, harp işlerinde ileri gelen komutanlarla müşavere etmeleri, bazı dünya işlerini ileri gelen insanlara danışmaları, belediye işlerini ileri gelen katip, vezir ve tahsildarlara sormaları gereklidir.

İmam-ı Buharî buyurmuştur ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra gelen, Hulefa-i Raşidîn ve sair devlet reisleri, en kolay yolu tutmak için mubah olan işlerde, ilim ehlinden güvenilir kişilerle istişare ederlerdi.

Bir de şunu ifade edelim ki, insanın başına gelen her iş istişareye tabi değildir, istişare ancak hakkında ihtilâfa düşülen, karar vermekte güçlük çekilen bazı mühim meselelerde yapılması icabeder.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın bu ayeti celileyi: (وَشَاوِرْهُمْ فِى بَعْضِ الْاَمْرِ) **"Onlarla bazı işlerde istişare et."** şeklindeki kıraatı, her işte istişarenin gerekli olmadığını açıkça ifade etmektedir.

İSTİŞARE EDİLECEK KİMSELERDE ARANILACAK BAZI VASIFLAR:

1. **Emanet** (güvenilirlik), Nitekim:

٢٣٥ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ »

235 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Müteşar** (kendisiyle istişare olunan kimse) **mü'temen** (sırrı ifşa etmeyen ve kendisine güvenilen kimse) **dir."** buyurdu. *(Ebu Davud , Edep : 123, No.5128, Tirmizî, Edep: 2823)*

2. **İlim,** yani istişare edilen konuda bilgili olmak

3. **Takva** (dindarlık), çünkü bu iki sıfat ancak çok akıllı kimselerde toplanır. Nitekim İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* :

« مَا كَمُلَ دِينُ امْرِئٍ مَالَمْ يَكْمُلْ عَقْلُهُ »

"Bir kimsenin aklı kemal bulmadıkça, dini kemal bulmaz," buyurmuştur.

Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* da "İstişare edeceğin kişiler, takva ve emanet ehli ve Allah-u Tealâ'dan korkan kimseler olsun." buyurmuştur.

4. **Tecrübe,** yani kendisine danışılan kimsenin başından o işin bir kaç kere geçmiş olması, Nitekim ulemadan bazısı: "Tecrübeli kimselerle istişare yap, zira o, kendisine pahalıya malolan bir bilgiyi sana bedava verir." buyurmuştur.

5. **İstişare edilen kişinin, istişare edeni sevmesidir.** Zira bir kişiyi sevmeyen ona yanlış fikirler vererek ona hiyanet edebilir.Nitekim:

٢٣٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَشَارَ عَلَىٰ اَخِيهِ بِاَمْرٍ يَعْلَمُ اَنَّ الرُّشْدَ فِى غَيْرِهِ فَقَدْ خَانَهُ »

236 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim bir kardeşine, doğrusunun başkasında olduğunu bildiği hâlde bir işi işaret eder** (başka bir şey söylerse) **muhakkak o kimseye hiyanet** (hainlik) **etmiş olur."** *(Ebu Davud, Ilim: 8, No.3657)*

İstişarenin dostla yapılması hususunda, Şair ne güzel söylemiştir:

« شَاوِرْ صَدِيقَكَ فِى الْخَفِيِّ الْمُشْكِلِ * وَاقْبَلْ نَصِيحَةَ نَاصِحٍ مُتَفَضِّلِ

فَاللّٰهُ قَدْ اَوْصىٰ بِذَاكَ نَبِيَّهُ * فِى قَوْلِ شَاوِرْهُمْ وَتَوَكَّلِ »

"Gizli ve müşkil işlerinde dostunla istişare et,

Senin iyiliğini isteyen ve sana ikram eden kişinin nasihatını kabul et.

Allah (-u Tealâ) **"Onlarla müşavere et."** ve **"Allaha tevekkül et."**

Kavl-i şerifinde peygamberine de böyle vasiyet etmiştir."

İmam-ı Hattabî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu sıfatlara sahip olan bir kişiyle istişare edilir de, o kişi de en iyi görüşe ulaşmak için son gücünü kullanır fakat bir yanlışlık yaparsa, bundan dolayı mesul değildir.

İSTİŞARENİN MANASI VE DİNİ MÜBİNİ İSLAMDAKİ EHEMMİYETİ

Evvela şunu belirtelim ki, müşavere: Her hangi bir iş hakkında danışmak, bazı kimselerin görüşüne baş vurmak ve teati-i efkâr (fikir alış verişin) de bulunmak demektir, buna istişare ve meşvere de denir.

Bir yerde toplanıp, istişarede bulunan bir cemaata da şura denilir. Din-i Mübin-i İslâmda istişare, ferdî ve ictimâi (kişisel ve toplumsal) bir esastır. kimseye akıl danışmadan kendi başına hareket etmek ise çok kınanmış bir huydur.

Şu da bilinsin ki, Din-i Mübin-i İslâmın en büyük hükümleri Kur'an-ı Azimüşşan ve Hadis-i şeriflerle açıklanmış, bir çok hükümleri de yine bu iki esasa dayanan icma-i ümmetle tesbit edilmiştir.

Artık bu gibi hükümlerde istişare yapmanın yeri yoktur, aksi takdirde din-i mübin-i islâmın kat'î hükümlerine riayet edilmemiş, din-i mübin'e karşı cephe alınmış ve islâm dini tamamen ortadan kaldırılmış olur.

Fakat bazı dünyevî, idarî ve siyasî meseleler vardır ki, bunların hükümleri örf ve adete, zamanın değişikliklerine, ictimaî hayatın muhtelif ihtiyaçlarına bağlı olduğundan bu gibi hususlarda istişareye gerek vardır ve bu bir sünnet-i seniyye iktizası (gereği)dir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir takım dünyevî ve idarî işlerde kıymetli ümmeti ile müşavereye memur olması bu muhterem ümmet için bir hikmet dersidir. Şöyle ki: Vahy-i ilâhiye mazhar, en yüksek akıl ve zeka ile donanmış olan ve bütün islâm âleminin reislik makamına sahip olan bir zat ümmetiyle istişareye muhtaç olmadığı hâlde meşvereye tenezzül buyurunca, artık ümmetin fertlerinin birbirleriyle istişare etmeyip kendi başlarına hareket etmeleri nasıl caiz olabilir?

İSTİŞARENİN HİKMETLERİ

1. Bir cemaatla istişare etmek, onlara karşı sevgiyi ve ilgiyi gösterdiği gibi onların kadr-u kıymetlerini artırmış olur, istişareye tenezzül etmemek ise onlara ihanet sayılabilir dolayısıyla onların yanlış düşüncelerine sebebiyet verebilir. Bu yüzden istişare, insanların sevgisini ve ilgisini kazanmak bakımından çok faydalıdır.

2. Bir insan akıl bakımından ne kadar üstün olsa da düşünülecek şeyler sonsuzdur. Bazı şeyler bir zatın hatırına geldeği hâlde diğerinin hatırına gelmeyebilir bu yöndende istişare faydalıdır. Nitekim:

٢٣٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ مَرَّ بِقَوْمٍ يُلَقِّحُوْنَ. فَقَالَ: « لَوْ لَمْ تَفْعَلُوْا لَصَلُحَ » قَالَ: فَخَرَجَ شِيصاً. فَمَرَّ بِهِمْ فَقَالَ: « مَالِنَخْلِكُمْ؟ » قَالُوْا: قُلْتَ كَذَا وَ كَذَا . قَالَ: « اَنْتُمْ اَعْلَمُ بِاَمْرِ دُنْيَاكُمْ ».

237 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aşı yapan bir kavmin yanına uğradığında: "**Bunu yapmasanız daha iyi olur.**" buyurdu. Sonra hurmalar (aşısızlık yüzünden) ham kaldılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (tekrar) o zevatın (kimselerin) yanlarına uğradı ve: "**Sizin hurmalarınıza ne oldu?**" diye sordu. Onlar: Şöyle şöyle buyurmuştunuz! dediler. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: '**Siz dünyanızın iş** (ler) **ini daha iyi bilirsiniz!**' buyurdu. *(Müslim, Fezail:141)*

3. İstişarede değişik görüşlerin ortaya çıkmasıyla, hakkın zuhuru (doğrunun meydana çıkması) kolay olacağından istişare çok makbul bir şeydir.

4. Meşverede bulunan kişilerin, kendi görüşleri kabul edilmesede, kabul edilen görüşü herkes kendi görüşü gibi kabul edip uyması gerektiğinden istişare tefrikaya manidir. Bu cihetten de ayrıca çok mühim bir sünnet-i seniyye'dir. Nitekim Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bir kere ashabının yanına çıktığında onları halka (grup) lar hâlinde dağınık bir vaziyette görünce:

٢٣٨ – « مَا لِى اَرَاكُمْ عِزِيْنَ »

238 - "**Acep sizi niye dağınık cemaatler hâlinde görüyorum.**" buyurdu. *(Müslim, Salât:119, Ebu Davud, Edep:14, Ahmed Ibn-i Hanbel:5/93, 101, 107)*

Bu hadis-i şerif ve benzerleri bu kıymetli ümmet arasında tefrikanın asla uygun olmadığına işaret etmektedir. Zaten müslümanların aralarına tefrika düşürenlerin müslümanlardan olmadığı

٢٣٩ – عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « مَنْ فَرَّقَ فَلَيْسَ مِنَّا ».

239 - Makil ibni Yesar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: "**Tefrik eden** (ümmeti bölük bölük ayıran) **bizden değildir.**" *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 9/ 75,No.25025)* Hadis-i şerifi ile sabittir.

5. Bir cemaatın her hangi bir mesele hakkında istişare için toplaşmaları Allah-u Tealâ'nın kendilerine nusret ve teyidini (yardım ve desteğini) kazandırır. Nitekim:

٢٤٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « يَدُ اللهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ »

240 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah** (-u Tealân) **ın** (kudret ve yardım) **eli cemaatla beraberdir.**" *(Tirmizî, Fiten:7, Neseî, Tahrim:6)*

Şunu da arzedelim ki, müslümanlar içersinde ilmî salâhiyeti olan bir takım zatların bazı hususlarda bir müşavere ve ilmi araştırma neticesi olarak değişik görüşlerde bulunmaları ve bu bakımdan mezheplere ayrılmaları, güzel bir niyete ve usul-u dairesinde yapılan bir ictihada dayalı olduğu için dinen makbuldur. Nitekim bir hadis-i şerifte:

٢٤١ - « اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ »

241 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: "**Ümmetimin ihtilâfı** (bir fıkıh meselesindeki fikir ayrılıkları) **bir rahmettir** (Allah-u Tealânın bu ümmete acımasının bir eseridir)." *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal:l0/136, No. 28686)*

Yani ümmetin bir mesele hakkında ictihad neticesi olarak güzel bir niyetle muhtelif görüşlerde bulunmaları büyük bir rahmettir. haklarında genişlik ve kolaylık vesilesidir. Nitekim bir müslüman öyle bir durumla karşılaşabilir ki, bir müctehidin görüşü ona çare olmadığı hâlde diğer bir müctehidin görüşü onun için çözüm olabilir. Ve bu, ümmet hakkında büyük bir rahmettir. Bunun içindir ki, ehl-i sünnetten olan bütün müctehitlere bütün müslümanlar hürmet etmekte ve hiç birinin ictihadını inkâr etmemektedirler.

Fakat, dini Mübin-i İslâmın esaslarına ters düşen, şahsi kuruntulara dayalı ihtilâflar, bütün islâm âlemi hakkında zararlıdır ve Mevlâ Tealâ'nın rızasına aykırı olduğu için büyük bir günahtır.

Bilindiği üzere islâm ilimlerinden biri de, münazara edeplerine ait olan, ilm-i edep diye adlandırılan mühim bir ilimdir. Vaktiyle islâm âlimleri bir mesele hakkında mübahase (fikir açıklama) ve münazara (belli kurallar dairesinde tartışma) da bulunduklarında hepsi gerçeğin ne olduğunu meydana çıkarmak için görüşler ortaya koyarlardı, bununla beraber her biri, kendi nefsine bir gurur gelmesin, arkadaşı da ben görüşümde isabet edemedim diye üzülmesin için, bu hakikatın arkadaşı tarafından meydana çıkarılmasını isterdi.

Mealesef bu gün bu gibi müşavere heyetleri bulunmamakta, şura adı altında bazı kimseler toplansalar da herkesin derdi kendi görüşünü kabul ettirmek olduğundan bir çok meselelerde ittifak sağlanamamakta, hak tecelli etmemekte, bundan dolayı sıradan müslümanlar ne yapacaklarını bilmez bir hâlde bocalamaktadırlar.

Allah-u Tealâ, bu ümmeti tekrar bu gibi ilmî şuralar kurarak, ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinde birleşmeye muvaffak kılsın Amin..,

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede ictihadın cevazına ve kıyasın huccet olduğuna dair bir delâlet bulunmaktadır, zira istişare bir nevi ictihad demektir.

Ayrıca Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde Habibine, ümmeti için istiğfar etmesini emretmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dünyada günahkârlar için istiğfar etmesi, onlar hakkında şefaat olduğundan, ahirette şefaat edeceği haydi haydi anlaşılmıştır.

İSTİŞARE HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ:

٢٣٩ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ قَطُّ اِلاَّ هُدُوا لِاَرْشَدِ اَمْرِهِمْ »

242 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: " (Müslüman) **Bir topluluk istişare ederlerse** (bir mesele hakkında birbirlerine danışırlarsa) **mutlaka işlerinin en doğrusuna kavuşturulurlar.**" *(Tefsir-i Nesef î:1/191)*

٢٤٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « مَا خَابَ مَنِ اسْتَخَارَ وَلاَ نَدِمَ مَنِ اسْتَشَارَ وَلاَ عَالَ مَنِ اقْتَصَدَ »

243 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**İstihare yapan hüsrana uğramaz, istişare yapan pişman olmaz, iktisad eden fakir olmaz.**" *(Ali el Müttaki: 7/813, No.21533)*

٢٤٤ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ قَوْمٍ كَانَتْ لَهُمْ مَشْوَرَةٌ فَحَضَرَ مَعَهُمْ مَنِ اسْمُهُ اَحْمَدُ اَوْ مُحَمَّدٌ فَاَدْخَلُوْهُ فِى مَشْوَرَتِهِمْ اِلاَّ خَيْرَ لَهُمْ »

244 - Ali İbn-i Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her hangi bir topluluk meşvere yaparlarken, yanlarında ismi Ahmed veya Muhammed olan biri bu-**

lunur da, onu da meşvereye sokarlarsa, o meşvere kendileri için mutlaka hayırlı olur. *(Kurtubî: 4/251)*

Ali İbn-i Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: İstişare hidayetin ta kendisidir, kendi görüşünü beğenen kişi, kendisini tehlikeye atmıştır. Bir işi yapmadan düşünmek ise, seni pişmanlıktan kurtarır.

İbni Atıyye *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İstişare, şeriatın esaslarındandır. İlim ve din ehliyle istişare etmeyen kişinin azli (vazifesinden alınması) vaciptir.

Bir arabî demiştir ki: Kavmim aldanmadıkça, ben asla aldanmadım. Ona: "Bu nasıl olur?" diye sorulduğunda: "Çünkü onlara danışmadıkça hiç bir iş yapmadım." dedi.

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, istişare neticesi olarak bir işin yapılmasına karar verildiğinde, istişareye itimad edilmeyip ancak Allah-u Tealâ'nın yardımına güvenilmesi gerekli olduğuna işaret için, Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celilenin sonunda:

"(Habibim!) **Müşavereden sonra, bir işi yapmaya kalben karar verdiğinde, ancak Allah** (-u Tealây) **a güven ve işini ona ısmarla, zira her şeyin en iyisini bilen odur."** buyurmuştur.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, tevekkülün asıl manası: Kendi acziyetini ortaya koyup, başkasına güvenmek ve yapılması gereken işte onunla yetinmektir.

Allah-u Tealâ Hazretlerine tevekkül etmek, sebeplere sarılmaya zıt düşmez bilakis tevekkül, sebeplere sarılmakla beraber, işin hayırla bitmesini Allah-u Tealâ'ya havale etmektir.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **E TEVEKKÜLÜ EMREDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:**

« ... وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٦١) »

"Allaha tevekkül et! Çünkü O, çok iyi işiten, pek iyi bilendir." *(Enfal Suresi:61'den)*

« ... وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَىٰ بِاللهِ وَكِيلاً (٤٨) »

"Ve Allaha tevekkül et (güvenip dayan) **vekil olarak Allah** (-u Tealâ) **sana yeter."** *(Ahzab Sures : 48'den)*

Mevlâ Tealâ, tevekkülün vacip olduğunu beyan ettiği gibi, tevekkülün sebebini ve Allah-u Tealâ'ya sığınmanın vacip olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (١٦٠)

KELİME MANASI (160)

(اِنْ يَنْصُرْ) **Eğer yardım ederse,** kime? (كُمْ) **size,** kim? **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (فَلاَ غَالِبَ) **galip olacak** (hiç bir kimse) **yoktur.** kime? (لَكُمْ) **size,** yani Allah-u Tealâ size Bedir'de yardım ettiği gibi her yerde yardım etmek isterse, artık size galip gelecek hiç bir düşman kuvveti yoktur. (وَاِنْ يَخْذُلْ) Yardımsız bırakırsa, kimi? (كُمْ) **sizi,** yani Uhud muharebesinde olduğu gibi sizden yardımını çekerse, (فَمَنْ) kim (ذَا) şudur, (الَّذِى) öyle şu ki, (يَنْصُرُ) **yardım eder,** kime? (كُمْ) **size,** kimden sonra? (مِنْ بَعْدِهِ) **ondan sonra,** yani Allah-u Tealâ'nın sizi yardımsız bırakmasından sonra, size kim yardım edebilir? (وَعَلَى اللّٰهِ) **ve ancak Allah** (-u Tealây) **a,** (فَلْيَتَوَكَّلِ) **tevekkül etsin,** kim? (الْمُؤْمِنُونَ) **müminler,** yani inananlar, Allah-u Tealâ'dan başka hiç bir kimsenin kendilerine yardım edemiyeceğini bildikleri için, bütün işlerini sadece ona ısmarlasınlar.

MEALİ ŞERİFİ (160)

Allah (-u Tealâ) **size yardım ederse, artık size galip gelecek** (hiç kimse) **yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size yardım edebilecek kimdir?**

Ve müminler ancak Allah (-u Tealây) **a tevekkül etsinler** (güvenip dayanmalıdırlar, zira imanları böyle yapmalarını gerektirir.)

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazinin beyanına göre, bu ayet-i celileden maksat: İbadete teşvik ve günaha düşmekten nefret ettirmektir, çünkü Allah-u Tealâ'nın yardımına sebep, ona itaat edip rızasını kazanmaktır. Bu da günahlardan sakınmaya bağlı olduğundan, nefsini günahlardan koruyan kimseye Allah-u Tealâ yardım eder. O'nun yardım ettiği de mağlûp olmaz. O'nun yardımsız bıraktığı kimse de galip olamaz.

İnsanın ancak Allah-u Tealâ'ya tevekkül edip, onun dışında bir şeye itimat etmesi caiz olmadığına işaret için, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda bütün kemalatı kendinde toplayan lâfza-i celâlle beraber, (وَعَلَى اللهِ) lâfzını öne almıştır, çünkü takdim (bir lâfzı öne almak), tahsise (özelleştirmeye) delâlet ettiğinden Ayet-i celilenin manası: "İnananlar ancak ve ancak Allah-u Tealâ'ya güvensinler, Allah-u Tealâ'dan gayrına itimat etmesinler." demektir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Tevekkül, rızık kazanayım diye Allah-u Tealâ'ya isyan etmemen, kendine O'ndan başka yardımcı talebetmemen, amellerine de ondan başka şahit aramamandır.

TEVEKKÜLÜN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER

٢٤٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِى سَبْعُونَ اَلْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لاَ يَسْتَرْقُونَ وَلاَ يَتَطَيَّرُونَ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ »

245 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ümmetimden yetmişbin kişi cennete hesaba çekilmeden girerler, onlar efsun** (büyü) **yapmazlar, uçan hayvanlarla uğursuzluk olacağı görüşüne gitmezler ve her hususta Rabb'lerine güvenip dayanırlar."** buyurmuştur. *(Buharî, Rikâk:21)*

٢٤٦ – عَنْ عُمَرَبْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَوْاَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُوخِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَانَاً »

246 - Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunduğuna göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Eğer siz Allah** (-u Tealây) **a hakkıyla tevekkül etmiş olsaydınız, elbette kuşlar rızıklandırıldığı gibi sizler de rızıklandırılırdınız. Kuşlar sabahleyin aç olarak gider akşamleyin ise karınları dopdolu olarak dönerler."** *(Tirmizî, Zühd:33, Ibni Mace, Zühd :14)*

İmam-ı Kuşeyrî buyurmuştur ki, Mevlâ Tealâ'nın sana hakikaten yardım etmesi, seni nefsine galip etmesidir. Çünkü o nefis, senin düşmanlarının en büyüğüdür. Nefse karşı yardım ise, Mevlâ Tealâ'nın rahmetiyle, seni nefsin fitnelerinden koruyarak, onun bütün kötü isteklerinden seni kurtarmasıdır, yardımsız bırakması ise, seni günahlarınla baş başa bırakarak, nefsin kötü isteklerine daldırmasıdır. Müminler, bu yardıma kavuşmak ve bu tehlikeden kurtulmak için ancak Allah-u Tealâ'ya güvensinler.

ALLAH-U TEALÂ'NIN KENDİSİNE YARDIM EDENLERE YARDIM EDECEĞİNİ BİLDİREN AYET-İ KERİMELER:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ (٧) »

"Ey İman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar (kendi yolundan kaydırmaz). " *(Muhammed Suresi:7)*

« ... وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (٤٠) »

"Andolsun ki, elbette Allah, kendisine (dinine) **yardım edenlere, muhakkak yardım edecektir. Şüphesiz Allah çok kuvvetlidir, pek izzetlidir."** *(Hac Suresi : 40)*

Mevlâ Tealâ, cihada teşvik ettikten sonra, cihadın bazı hükümlerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ (١٦١)

KELİME MANASI (161)

(وَمَا كَانَ) **Ve olmadı** (asla yakışmaz) kim için? (لِنَبِيٍّ) **bir peygamber için,** ne? (اَنْ يَغُلَّ) **hıyanet etmesi,** yani hiç bir peygamberin emaneti veya ganimet mallarını hak etmeyenlere vererek veya kendisine ayırarak, hainlik etmesi asla olacak bir iş değildir. (وَمَنْ) **herkim,** (يَغْلُلْ) **hainlik ederse,** yani ganimet mallarından ve umuma ait gelirlerden bir şey aşırır ve gizlerse, (يَأْتِ) **gelir,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (غَلَّ) **hainlik etti,** yani çaldığı şeyi boynunda yüklenerek veya vebalini ve günahını üstlenerek Allah-u Tealâ'nın huzuruna gelir, ne zaman? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** (ثُمَّ تُوَفّٰى) **ondan sonra tastamam verilir,** kim? (كُلُّ نَفْسٍ) **her bir nefis,** yani herkese tamamıyla ödenir, ne? (مَا) **o şey** (in cezası) ki, (كَسَبَتْ) **kazandı,** (وَهُمْ) **ve onlar** (bütün insanlar), (لاَ يُظْلَمُونَ) **zulmolunmazlar,** yani itaatkârların sevabı eksiltilerek, asilerin de cezası artırılarak her hangi bir haksızlığa uğratılmazlar.

MEALİ ŞERİFİ (161)

Bir peygamber için (emanet veya ganimet malına) **hainlik etmek** (mümkün) **olamaz. Herkim hıyanet ederse, kıyamet günü, o hainlik ettiği** (çaldığı) **şeyle** (beraber, onu boynunda taşıyarak Allah-u Tealâ'nın huzuruna) **gelir. Sonra herkese kazandığı** (nın karşılığı) **eksiksiz verilir. Ve onlar** (sevapları eksiltilip, günahları artırılarak) **zulmolunmaz** (haksızlığa uğratılmaz) **lar.**

İ Z A H A T

Kazî, Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Bedir günü ganimet mallarından kırmızı bir kadife kaybolmuştu, onun üzerine münafıklardan bazısı, "Belki de onu Resulullah almıştır." demeleri üzerine, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, hiç bir peygamberin hıyanet etmeyeceğini, çünkü nübüvvetin hıyanete zıt düştüğünü, hıyanet eden kimsenin kıyamet gününde o hainlik ettiği şeyle rüsvay olacağını beyan ederek, habibinin temizliğini açıklamıştır.

İmam-ı Mukatil ve Kelbî buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile Uhud ganimetleri hakkında inmiştir. Şöyle ki, okçular ganimeti almak için merkezi terkederken " Bedir günü ganimetler taksim edilmediği gibi, bu gün de taksim edilmez de, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* herkesin aldığı kendisinin olacak der, diye korkarız." diyerek ganimet peşine düştüler.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara:

٢٤٧ – « اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ اَنْ لاَ تَتْرُكُوا الْمَرْكَزَ حَتّٰى يَأْتِيَكُمْ اَمْرِى »

247 - "**Ben size 'Benim emrim gelinceye kadar merkezi terketmeyin ' dememiş miydim?**" buyurdu. Onlar: "Diğer kardeşlerimizi orada bıraktık." deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنَّا نَغُلُّ فَلاَ نَقْسِمُ بَيْنَكُمْ »

"Hayır! Siz, bizim hainlik ederek ganimeti taksim etmiyeceğimizi zannettiniz." buyurdu.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, kişinin hainlik ederek aldığı şeyle kıyamet gününe gelmesinin, iki manası vardır.

1. O hainlik ederek aldığı şeyin bizzat kendisini boynunda taşıyarak, mahşer günü dost-düşman huzurunda rezil olmasıdır. Nitekim:

٢٤٨ – عَنْ اَبِى سَلَمَةَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اُنَاسٍ خُصُومَةٌ فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ (رضى الله عنها) فَقَالَتْ لَهُ يَا اَبَا سَلَمَةَ اِجْتَنِبِ الْاَرْضَ فَاِنَّ النَّبِىَّ

ﷺ قَالَ: « مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ ».

248 - Ebu Seleme İbn-i Abdirrahman ibn-i Avf, kendisiyle kavminden bazı kimseler arasında bir husumet meydana geldiğini,bu husumeti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya arzettiğini, Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın de ona şunları söylediğini anlatmıştır.

Ya Eba Seleme, yer (gasbetmek) ten çekin. Çünkü Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Kim başkasının arzından bir karış miktarı** (bir yere) **tecavüz ederse, kıyamet gününde yedi kat yerden** (isabet eden toprak) **o mütecaviz zalimin boynuna halka gibi geçirilir.**" buyurdu. *(Buharî, Mezalim:13, Bed'ul-halk:2, Müslim, Müsakat:142, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/173, 6/64, 79, 259, 347)*

٢٤٩ – رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « مَنْ بَعَثْنَاهُ عَلَىٰ عَمَلٍ فَغَلَّ شَيْئًا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَىٰ عُنُقِهِ ».

249 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Biz, kimi bir vazifeye göndeririz de, o millet malından bir şey çalarsa, kıyamet gününde onu boynunda taşıyarak gelir.**" *(Ruhul Beyan 2/118)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* a: " Bir çok malları hainlik ederek alan insan, o kadar fazla eşyayı kıyamet günü nasıl taşıyacak?" diye sorulduğunda:

« أَرَأَيْتَ مَنْ كَانَ ضِرْسُهُ مِثْلَ أُحُدٍ وَفَخِذُهُ مِثْلَ وَدْقَانَ وَسَاقُهُ مِثْلَ جَبَلٍ وَمَجْلِسُهُ مَا بَيْنَ الْمَدِينَةِ وَرَيْدَانَ يَحْمِلُ مِثْلَ هٰذَا »

"**Söyle bakayım dişi Uhud dağı kadar, uyluğu** (bacağın kalçadan dize kadar olan kısmı) **Vedkan** (denen yer) **kadar, inciği** (dizle topuk arası) **dağ gibi, oturacağı yer de Medine ile Reydan** (Yemendeki bir kale) **arası kadar olan kişi bu yükü taşır değil mi?**" buyurdu.

2. İşlediği suçun vebalini ve günahını taşımasıdır.

GANİMET MALINDA HAİNLİK YAPMANIN NE BÜYÜK GÜNAH OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٢٥٠ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَامَ فِينَا النَّبِيُّ ﷺ فَذَكَرَ الْغُلُولَ فَعَظَّمَهُ وَعَظَّمَ أَمْرَهُ قَالَ: « لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا ثُغَاءٌ عَلَىٰ رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حَمْحَمَةٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَغِثْنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ

شَيْئاً قَدْ اَبْلَغْتُكَ وَعَلىٰ رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللهِ اَغِثْنِي فَاَقُولُ لاَ اَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ اَبْلَغْتُكَ وَعَلىٰ رَقَبَتِهِ صَامِتٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللهِ اَغِثْنِي فَاَقُولُ لاَ اَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ اَبْلَغْتُكَ اَوْ عَلىٰ رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفِقُ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللهِ اَغِثْنِي فَاَقُولُ لاَ اَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ اَبْلَغْتُكَ».

250 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir keresinde Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* içimizde ayağa kalktı da ganimet ve millet malına hainlik hakkında söz söyledi. Ve hainliğin günahını büyüttü, hainlik işinin ve hükmünün büyüklüğünü belirtti de şöyle buyurdu:

"Sakın sizden birinizi kıyamet gününde omuzunda meleyen bir koyunla, öbürünü omuzunda homurdayan bir atla bulmayayım. O sırada o kimse bana: Ya Resulallah! Bana yardım et, der. Ben de:

Sana hiç bir şey yapmaya (şefaat etmeye) **malik değilim. Ben sana** (dünyada iken Allah'ın hükmünü) **tebliğ ettim, diye cevap veririm.**

Birine de omuzunda böğüren bir sığır olduğu hâlde rastgelmeyeyim. Öylesi de:Ya Resulallah! Bana yardım et, der. Ben de:

Sana hiç bir şey yapmaya (şefaat etmeye) **malik değilim. Ben sana** (dünyada iken Allah'ın hükmünü) **tebliğ ettim, derim.**

Bir başkasını da omuzunda altın, gümüş yüklü bulmayayım. Öylesi de: Ya Resulallah! Bana imdat eyle, der. Ben de:

Sana hiç bir yardım yapmaya malik değilim. Ben sana (dünyada iken Allah'ın hükmünü) **tebliğ ettim, derim.**

Bir diğerini, boynu üzerinde (ganimetten çaldığı) **elbiseyi** (boynunu ondan kurtulmak için) **öteye beriye sallar hâlde bulmayayım. O da: Ya Resulallah! Bana yardım et, der. Ben ona da:**

Sana hiç bir yardım yapmaya malik değilim. Ben sana (dünyada iken Allah'ın hükmünü) **tebliğ etmiştim, derim."** *(Buharî, Cihad:189, Müslim, Imare:24)*

٢٥١ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ فَلَمْ نَغْنَمْ ذَهَباً وَلاَ فِضَّةً اِلاَّ الْاَمْوَالَ وَالثِّيَابَ وَالْمَتَاعَ فَاَهْدىٰ رَجُلٌ مِنْ بَنِي الضُّبَيْبِ يُقَالُ لَهُ رِفَاعَةُ بْنُ زَيْدٍ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ غُلاَماً يُقَالُ لَهُ مِدْعَمٌ فَوَجَّهَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِلىٰ وَادِ الْقُرىٰ حَتّىٰ اِذَا كَانَ بِوَادِ الْقُرىٰ بَيْنَمَا مِدْعَمٌ يَحُطُّ

رَحْلاً لِرَسُولِ اللهِ ﷺ اِذَا سَهْمٌ عَائِرٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ النَّاسُ هَنِيئاً لَهُ الْجَنَّةُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَلاَّ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ اِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي اَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلُ عَلَيْهِ نَاراً » فَلَمَّا سَمِعَ ذٰلِكَ النَّاسُ جَاءَ رَجُلٌ بِشِرَاكٍ اَوْ شِرَاكَيْنِ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ شِرَاكٌ مِنْ نَارٍ اَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ ».

251 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bizler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberinde Hayber günü yola çıktık. Biz Hayber'de altın ve gümüş ganimeti almadık. Biz oradan bir çok mallar (hayvan sürüleri), elbiseler ve eşyalar ganimet aldık.

Dubeyb oğullarından Rifaa İbn-i Zeyd adında bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Mid'am isimli bir kölesini hediye etti.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine yakınındaki Vadi'l-Kura'ya doğru yola çıktı. Vadi'l-Kura'da bulunduğu zaman bu Mıd'am'a, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in eşyasını indirirken, kimin attığı bilinmeyen bir ok isabet etti ve öldürdü. Bunun üzerine insanlar:

Cennet ona mübarek olsun! dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Hayır! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Hayber gününde ganimetler bölüşülmeden almış olduğu bir örtü, şimdi onun üzerinde bir ateş olup yanmaktadır.**" buyurdu.

İnsanlar bunu işitince (korktular), bir adam bir tane yahud iki tane ayakkabı tasmasını getirdi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Ateşten bir ayakkabı tasması yahud ateşten iki tane ayakkabı tasması!**" buyurdu. *(Buharî, Eyman:33, Megazî:38, Müslim, Iman:183, Ebu Davud, Cihad:13, Neseî, Eyman:38, Muvatta', Cihad:25)*

٢٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: كَانَ عَلَىٰ ثَقَلِ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: كَرْكَرَةُ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هُوَ فِي النَّارِ » فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ اِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا ».

252 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yol ağırlığı olan eşyası üzerinde bekçilik yapan (siyah) bir adam vardı. Ona Kerkere denilirdi. Bu Kerkere (bir gün) öldü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Bu adam cehennemdedir.**" buyurdu.

Sahabîler (acaba neden cehennemdedir diye) ona bakmağa gittiler. Ve onun terikesinde (bıraktığı mallar arasında) millet malından çalmış olduğu bir aba buldular. *(Buharî, Cihad:189)*

٢٥٣ – عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ (رضى الله عنه) «اَنَّ رَجُلاً مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ تُوُفِّيَ يَوْمَ خَيْبَرَ فَذَكَرُوا ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: «صَلُّوا عَلٰى صَاحِبِكُمْ» فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ لِذَالِكَ فَقَالَ: «اِنَّ صَاحِبَكُمْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللهِ» فَفَتَّشْنَا مَتَاعَهُ فَوَجَدْنَا خَرَزاً مِنْ خَرَزِ يَهُودَ لاَيُسَاوِي دِرْهَمَيْنِ».

253 - Zeyd İbn-i Halid el-Cühenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunduğuna göre: Hayber (savaşı) günü Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahabilerinden birisi vefat etti. (Sahabe-i Kiram) bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber verdiler. (Fahri Kâinat Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de):

"**Arkadaşınızın üzerine** (cenaze) **namaz** (ın) **a durunuz.** (Ben bu namazda bulunmayacağım)." buyurdu. Bu sözden dolayı halkın yüzlerinin rengi değişti. Bunun üzerine (Hazreti Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*):

"**Gerçekten sizin** (bu) **arkadaşınız Allah yolunda** (savaşılırken elde edilen) **ganimet malından çalmıştır.**" buyurdu. (Ravi Zeyd İbn-i Halid dedi ki): Bu açıklama üzerine biz o kimsenin eşyasını araştırdık ve iki dirhem bile etmeyen bir yahudi boncuğu bulduk. *(Ebu Davud, Cihad:133, Ibn-i Mace, Cihad:34)*

٢٥٤ – عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَائِدَةَ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ مَسْلَمَةَ اَرْضَ الرُّومِ فَأُتِيَ بِرَجُلٍ قَدْ غَلَّ فَسَأَلَ سَالِماً عَنْهُ فَقَالَ سَمِعْتُ اَبِي يُحَدِّثُ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ غَلَّ فَأَحْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ». قَالَ: فَوَجَدْنَا فِي مَتَاعِهِ مُصْحَفاً فَسَأَلَ سَالِماً عَنْهُ؟ فَقَالَ: «بِعْهُ وَتَصَدَّقْ بِثَمَنِهِ».

254- Salih İbn-i Muhammed İbn-i Zaide demiştir ki; Mesleme ile Rum topraklarına girmiştik. (Ganimetten) mal çalmış bir adam getirildi (Mesleme) Salim'e bu adamı (n nasıl cezalandırılmasının gerektiğini) sordu. (Salim de):

Babamı, Ömer İbn-i Hattab'dan naklen, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **Ganimet eşyalarından mal çalan bir kimseyi ele geçirecek olursanız eşyasını yakınız. Kendisini de dövünüz.**" buyurduğunu rivayet ederken işittim, diye cevap verdi.

(Salih İbn-i Muhammed sözlerine devam ederek) Şöyle dedi: O esnada (sözü geçen) adamın eşyaları arasında bir Kuran-ı Kerim bulduk. Bunun

üzerine (Mesleme) Salim'e bunu sordu. O da: Sen onu sat parasını da sadaka olarak dağıt, diye cevap verdi. *(Ebu Davud, Cihad:135, Tirmizî, Hudûd:28, Darimî, Siyer:49)*

٢٥٥ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ فَارَقَ الرُّوحُ الْجَسَدَ وَهُوَ بَرِئٌ مِنْ ثَلَاثٍ؛ اَلْكِبْرِ وَالْغُلُولِ وَالدَّيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

255 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin ruhu, cesedinden şu üç şey < Kibir, ganimet malı çalmak ve borç > dan beri olduğu hâlde ayrılırsa,** (her kim bu üç şeyden uzak olarak ölürse), **cennete girdi."** *(Tirmizî, Siyer : 21)*

٢٥٦ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «اَدُّوا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ فَاِنَّهُ عَارٌ وَنَارٌ وَشَنَارٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

256 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"İpliği, iğneyi de ödeyiniz! Çünkü o** (en ufak bir şeyi bile çalmak) **kıyamet gününde ar** (insanı utandıracak bir şey) **dir, nar** (ateş) **dır ve şenar** (sahibini çok reziledecek bir iş) **dir.** *(Fahrurrazi, Tefsir-i Kebir : 9/72)*

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda, herkesin yaptığının karşılığını bulacağını ve kimsenin zulme uğratılmayacağını beyan ederek, ganimet mallarında hainlik edenleri son derece tehdit etmiştir.

KIYAMET GÜNÜNDE HERKESİN YAPTIĞININ KARŞILIĞINI TAM OLARAK BULACAĞINI BİLDİREN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

«وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ (٢٨١)»

"Ve öyle bir günden sakının ki, (hepiniz) **o günde Allah'a** (onun manevi huzuruna) **döndürüleceksiniz. Sonra, herkese** (dünyada iken) **kazanmış olduğu** (iyi veya kötü amellerinin karşılığı) **tamamen verilecektir. Ve onlar** (güzel amelleri noksan edilip, çirkin amelleri artırılmak suretiyle) **zulmolunmayacaklardır."** *(Bakara Suresi:281)*

«فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ (٢٥)»

"Onları, kendisin (in geleceğin) **de hiç şüphe olmayan bir günde topladığımız ve hiç bir haksızlığa uğratılmaksızın, herkese kazandığı şeyler** (in karşılığı) **tastamam ödendiği zaman,** (hâlleri) **nasıl** (olacak?)" *(Âli Imran Suresi:25)*

« اَلْيَوْمَ تُجْزىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لاَ ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٧) »

"Bu gün herkes kazandığı (nın karşılığı) **ile cezalandırılacaktır. Bu gün haksızlık yoktur, şüphesiz Allah hesabı pek çabuk görendir."** *(Mümin Suresi:17)*

Mevlâ Tealâ, herkesin yaptığının karşılığını tamamen alacağını, asla zulm olunmayacağını, beyan ettikten sonra, itaat eden ve isyan edenin bir olmadığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَآءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٦٢)

KELİME MANASI (162)

(اَفَمَنْ) **O kimse olur mu? ki,** (اتَّبَعَ) **tâbi oldu,** neye? (رِضْوَانَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın rızasına,** yani Allah-u Tealâ'nın rızasını kazanmak için son derece çalışan ve her işte onun emirlerini tutup yasaklarından, özellikle ganimet malına hIyanet etmekten sakınan kimse hiç olur mu? kim gibi? (كَمَنْ) **o kimse gibi ki,** (بَآءَ) **döndü,** neyle? (بِسَخَطٍ) **büyük bir gazapla,** öyle bir gazap ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** yani Allah-u Tealâ'nın rızasını arayan kişi, ganimet mallarında hainlik ederek Allah-u Tealâ'nın büyük bir gazabına uğrayan kişi gibi olur mu? (وَمَأْوٰيهُ) **onun varacacağı yer,** neresidir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir.** (وَبِئْسَ) **ne kötü oldu,** ne? (الْمَصِيرُ) **varılacak yer,** yani cehennem ne kötü varılacak yerdir.

MEALİ ŞERİFİ (162)

Allah (-u Tealân) **ın rızasına tâbi olan** (hoşnutluğunu gözetip, emirlerini tutan, yasaklarından kaçan) **kimse, Allah** (-u Tealân) **ın büyük bir gazabına uğrayan ve varacağı yer cehennem olan kimse gibi midir?** (ikisi bir olur mu? **Ve** (o cehennem) **ne kötü varılacak yerdir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müslümanlara kendisiyle beraber harbe çıkmalarını emredince müminler ona uyup, münafıklardan bir cemaatın geri kalması üzerine, bu ayet-i celile inmiştir.

Bu manaya göre, Allah-u Tealâ'nın rızasından maksat: O'nun yolunda cihad, Allah-u Tealâ'nın gazabına uğramak ise, cihadı terketmekten ibarettir. Gerçi, rızaya tabi olmak, Mevlâ Tealâ'nın rızasını kazandırmaya sebep olan salih amellerden her hangi birini işlemek, gazabına çarpılmak ise, yasaklardan her hangi birini işlemeyi içine almakta ise de, burada rızaya uymak ganimet malında hainlik etmemek, gazaba çarpılmak ise, ganimet malında hıyanet etmekten ibarettir.

İYİLERLE KÖTÜLERİN BİR OLMADIĞINI BİLDİREN DİĞER AYETİ KERİMELER:

«اَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِى الْاَرْضِ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ (٢٨)»

"Yoksa biz, İman edip de iyi işler yapanları, yer yüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya müttakileri (Allahtan korkanları) **facir** (yoldan çıkan) **lar gibi yapar mıyız?"** *(Sad Suresi: 28)*

«وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلاً مَا تَتَذَكَّرُونَ (٥٨)»

"Amâ (kör) **ile gören, İman edip amel-i salih işleyenlerle, kötülük yapan** (lar) **bir olmaz, çok az düşünüyorsunuz."** *(Mümin Suresi: 58)*

«اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ (٢١)»

"Yoksa kötülük işleyenler, ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler gibi yapacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar." *(Casiye Suresi: 21)*

Mevlâ Tealâ, rızasına uyanlarla, gazabına uğrayanların bir olmadıklarını beyan ettikten sonra, derecelerinin farklı olduklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللهِ وَاللهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (١٦٣)

KELİME MANASI (163)

(هُمْ) **Onlar** (Allah-u Tealâ'nın rızasına uyanlarla, gazabına uğrayanlar), kimlerdir? (دَرَجَاتٌ) (muhtelif) **dereceler** (in sahipleri) **dir,** nerede? (عِنْدَ اللهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın indinde,** yani Allah-u Tealâ'nın ilminde insanlar kabiliyetleri ve Allah-u Tealâ'nın rızasına uyup uymamaları itibariyle farklıdırlar, buna göre yarın ahirette de mükâfata nail olmak ve azaba çarptırılmak itibariyle de cennetteki dereceleri ve cehennemdeki derekeleri (alt tabakaları), farklı olacaktır. (وَاللهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (بَصِيرٌ) **ziyade görücüdür,** neyi? (بِمَا) **o şeyleri ki,** (يَعْمَلُونَ) **işliyorlar,** yani Allah-u Tealâ kulların bütün yaptıklarını hakkıyla görmektedir, dolayısıyla herkesi yaptığına göre cezalandıracaktır.

MEALİ ŞERİFİ (163)

Onlar (Allah-u Tealâ'nın rızasına uyanlarla, uymayanlar), **Allah** (-u Tealân) **ın indinde** (manevi katında, muhtelif) **dereceler** (e sahip) **dirler. Ve Allah** (-u Tealâ) **onların yaptıklarını çok iyi görendir.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ganimet malında hainlik etmek, büyük günahlardandır, bunu yapan bir kişi nefsinin hevasına (arzusuna) mağlup demektir. Peygamberler ise, nefsin sıfatlarından şeytanın isteklerinden ve bütün kötülüklerden son derece uzak, Mevlâ Tealâ'nın sıfatlarını takınmış kimselerdir ki, bu gibi hâllerin onlardan sudur etmesi mümkün değildir.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, insanların kendi katında farklı derecelere sahip olduklarını beyan etmekle buna işaret etmiştir.

Şu bilinsin ki, kullar, amellerindeki farklılıklarına göre, mertebelerinde de farklıdırlar. Nitekim bu farklılıklar yaş itibariyle olabilir ki, amel bakımından aynı derecede olan iki kişiden yaşlı olan gençten üstün olur.

Bu farklılık zaman itibariyle de olur bundan dolayı Ramazan-ı Şerifte, Cuma gününde, Kadir gecesinde, Zilhıccenin ilk on gününde, ve Aşure gününde yapılan ameller diğer zamanlarda yapılan amellerden kat kat üstündür.

Bu farklılık mekân itibariyle de olabilir, nitekim Mescid-i Haram'da kılınan namaz, Ravza-i Mutahhara'da kılınandan, Ravza'da kılınan, Mescid-i aksa'da kılınandan, o da diğer mescitlerde kılınanlardan üstündür.

Bu farklılıklar bazı hâllere göre de olabilir, şöyle ki, bir kişinin cemaatla namaz kılması, tek olarak kılmasından efdaldir.

Amellerin kendileri de farklıdır, meselâ, namaz yoldaki bir eziyeti kaldırmaktan efdaldir.

Aynı amelde bile farklılık olabilir, nitekim akrabasına sadaka veren hem sadaka vermiş hem sıla-i rahim yapmış olur.

Yine böylece Ehl-i Beyt'ten birine hediye veren bir kişi, başkasına iyilik edenden üstündür.

Bazı insanlar bir zaman içinde bir çok ameli cemedebilirler. Şöyleki, aynı anda oruç, sadaka, zikir, ve niyet gibi bir çok amelleri işleyerek bir an içersinde çok yönlerden ecir ve sevap alanlar, bu amelleri cem edemeyen kişilerden kat kat üstün olur.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda, kullarının bütün amellerini son derece gördüğünü beyan ederek, herkese yaptığının karşılığını vereceğine işaret etmiştir.

MEVLÂ TEALÂ'NIN, HERKESE YAPTIĞINA GÖRE DERECE VERECEĞİNİ BİLDİREN AYET-İ KERİMELER:

« وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ (١٣٢) »

"Herkesin yaptıkları işlere göre bir takım dereceleri vardır. Rabbin, onların yaptıklarından asla habersiz değildir." *(Enam Suresi:132)*

« وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (١٩) »

"Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır (bu da) **kendilerine hiç bir haksızlık edilmeyerek amellerini** (n karşılığını) **onlara tamamen ödemek içindir."** *(Ahkâf Suresi: 19)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, KULLARININ DERECELERİNİ YÜKSELTTİĞİNİ, ÖZELLİKLE İLİM SAHİPLERİNE ÇOK DERECELER VERDİĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ (١٥) »

Ayet: 163

"Dereceleri yükselten, Arşın sahibi olan (Allah-u Tealâ), **o kavuşma günü** (olan ahiret) **ile korkutmak için, kullarından dilediğine, kendi emrinden olan ruhu** (vahy'i) **ilka eder** (indirir)." *(Mümin Suresi :15)*

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (١١) »

"Ey iman edenler! Size meclislerde 'yer açın!' denilince, yer açın ki, Allah (-u Tealâ) **da size genişlik versin, size 'kalkın' denilince de kalkın ki, Allah** (-u Tealâ) **sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınızdan tam manasıyla haberdardır."**
(Mücadele Suresi :11)

Mevlâ Tealâ, habibine uyarak rızasını kazananlarla, uymayarak gazabına müstahak olanların eşit olmadıklarını açıkladıktan sonra, Resulünün ittiba olunmaya şayan (kendisine uyulmaya lâyık) olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (١٦٤)

KELİME MANASI (164)

(لَقَدْ مَنَّ) **Allah'a yemin ederim ki, elbette muhakkak iyilik etti,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kim üzerine? (عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) **müminler üzerine,** (إِذْ بَعَثَ) **çünkü gönderdi,** nerede? (فِيهِمْ) **onların arasında,** kimi? (رَسُولاً) **büyük bir peygamberi,** öyle peygamber ki, (مِنْ أَنْفُسِهِمْ) **kendilerinden** (melek ve cin olmayıp onlar gibi insan olan) daha öyle resul ki, (يَتْلُوا) **okuyor,** kim üzerine ? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** neyi? (آيَاتِهِ) **O'nun** (Allah-u Tealâ'nın indirdiği kuranın) **ayetlerini,** daha? (وَيُزَكِّيهِمْ) **tertemiz ediyor,** kimi? (هِمْ) **onları,** yani onları küfür ve masiyet pisliklerinden paklıyor, (وَيُعَلِّمُ) **ve tam manasıyla öğretiyor,** kime? (هُمْ) **onlara,** neyi? (الْكِتَابَ) **o kitabı** (Kuran-ı Kerim'i), daha? (وَالْحِكْمَةَ) **hikmeti** (sünneti,

veya ahkâm-ı şeriyeyi), (وَاِنْ كَانُوا) **halbuki idiler,** neden evvel? (مِنْ قَبْلُ) **bundan** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden) **evvel,** ne içinde? (لَفِى ضَلَالٍ) **elbette bir sapıklık içinde,** öyle sapıklık ki, (مُبِينٍ) **apaçık,** yani hiç şüphe edilmeyecek şekilde imandan ve hidayetten mahrum bir vaziyette, başka milletlerin hakimiyeti altında perişan bir hâlde ilim ve irfandan nasipsiz olarak yaşıyorlardı.

MEALİ ŞERİFİ (164)

Andolsun ki, içlerinde, kendilerinden, onlara O'nun (Allah-u Tealâ'nın) **ayetlerini okuyan, onları** (bozuk inançlardan ve kötü huylardan) **tertemiz eden. Ve onlara o kitabı** (Kuran-ı Kerimi) **ve hikmeti** (Sünnet-i Seniyeyi) **tam manasıyla öğreten bir peygamber gönderdiği için Allah** (-u Tealâ) **müminlere** (büyük bir) **iyilikte bulunmuştur. Halbuki bundan** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmadan) **önce apaçık bir dalâlet** (sapıklık) **içindeydiler.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, resulünün bir çok kıymetli sıfatlarını açıklayarak, beşeriyete bu kadar hizmet eden, insanları karanlıklardan nura çıkaran, bir zatı tenkit edenlerin, saadetten mahrum olduklarını beyan etmiştir.

Kazî Beyzavi'nin beyanına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bütün âlemlere gönderilmiş, ve bütün kulları doğru yola kavuşturmakla emrolunmuş olduğundan, herkes hakkında rahmetse de, ancak bu rahmetten müminler istifade ettiğinden, Mevlâ Tealâ resul göndermekle müminlere iyilik ettiğini açıklamıştır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilişinin kullar hakkında tam bir lütuf oluşu çok açıktır. Çünkü insanların aklı Allah-u Tealâ'nın rızasına uygun olan ibadeti ve o ibadetin nasıl yapılacağını anlamaktan aciz olduğundan, Mevlâ Tealâ kullarına bir resul gönderip o resul vasıtasıyla rızasına uygun olan amelleri ve o amellerin nasıl yapılacağını açıklattırarak, dünya ve ahiretle alâkalı bir takım hükümleri öğrettirip, kimsenin bilemeyeceği sırları izah ettirerek, kendilerine çok büyük iyilikte bulunmuştur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kulları can yakıcı azaptan kurtaracak ve kendilerini naim cennetlerindeki sevaplara ulaştıracak bir yola davet edişi de, kendisinin onlar hakkında ne büyük bir nimet olduğunu açıkça göstermektedir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, arapların kendi cinslerinden ve kendi beldelerinden olup, aralarında yetişmiş olması da ümmeti hakkında büyük bir lütuftur. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, arap kabilelerinden her biriyle akrabalığı vardır.

Ancak, Benî Tağlib kabilesiye nesebi (bağı) yoktur. Çünkü onlar evvelce hristiyan olup, sonra da hristiyanlığa sebat ettiklerinden Allah-u Tealâ, resulünü onlarla akraba olmaktan uzak tutmuştur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kavmu kabilesinin evvelden beri onun sadakat ve emanetini (doğruluk ve güvenilirliğini) vesair güzel hâllerini, haseb-ü nesebini (soyu ve sopunu) bilmeleri onun peygamberliğini tasdik etmek ve ona iman etmekte çok büyük bir kolaylık olduğundan, zorluk çekmeksizin itaat dairesine girmek ve Mevlâ Tealâ'nın rızasına yol bulmak elbette büyük bir nimettir.

Gönderilen resulün bir kitaptan okumadığı ve bir hocanın talebesi olmadığı hâlde, âlemde kimsenin bilmediği hikmetli ilimleri ve geçmişte meydana gelmiş olayları, ümmetlerinin peygamberleriyle aralarında geçen hadiseleri aynen bilmesi, sözünün ilâhî bir vahiy olduğuna delâlet eden büyük bir nimettir.

Getirdiği kitabın, Allah-u Tealâ'nın birliğini yerleştirmesi,Mevlâ Tealâ yı bütün noksan sıfatlardan tenzih etmesi, bütün işlerde adaleti esas alması, türlü türlü ibadetleri ayrıntılı bir şekilde açıklaması, o zatın Allah-u Tealâ tarafından gönderilmiş bir resul olduğuna delâlet ettiği gibi elçiliğini doğrulamakta büyük kolaylıklar sağladığından, elbette kullar hakkında tam bir nimettir.

O Resulün gönderilmesinden evvel, arap kavminin dinleri put perestlik olduğundan, kendileri alçak, dinleri ise batıl olup, ahlâkları da kapmak, çalmak, vurmak, kırmak, dövmek, öldürmek gibi bütün insanlar nazarında en çirkin ve kendileri bütün kavimler arasında cahil ve düşkün bir hâldeydi.

Böyleyken, Allah-u Tealâ'nın bir resul gönderip, onun vasıtasıyla onların dinini bütün dinlerin alâsı, ve ahlâklarını en üstün kılarak, onları âlem nazarında hatırı sayılır bir ümmet yapması ve ümmetlerin derecelerinin en yüksek tabakasına çıkarması, ümmet-i Muhammed için elbette nimetlerin en büyüğüdür.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, arap kabilelerinin en şereflisinden olduğunu bilmek, hiç izaha muhtaç olmayan bir hakikat olup, her müminin bunu böyle bilip kabul etmesi gereklidir.

Nitekim Şeyh Veliyyüddin–i İrakî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir beşer olduğunu ve arap kavminden olduğunu bilmek imanın sıhhatinde (doğruluğunda) şart mıdır veya farz-ı kifayelerden midir? diye sorulduğunda, imanın makbul olması için şarttır diye cevap verdi.

Sonra şöyle buyurdu: "Bir kişi Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün kullara gönderildiğine inanıyorum, lâkin onun beşerden mi, melâike (melekler) den mi, yoksa cinlerden mi olduğunu veya araptan mı, acemden mi olduğunu bilmiyorum.' dese." bu kişinin kâfir olduğunda hiç şüphe yoktur.

Zira bu sözün sahibi, Kur'an-ı kerim'i yalanlamış ve asırlardan beri ümmetin kabul ettiği, havas ve avam katında kesinlikle bilinen bir gerçeği inkâr etmiş olur ve ben bu fetvada hiç bir âlimin ihtilâf ettiğini de bilmiyorum."

Ancak kişi, bu hakikatı bilemeyecek kadar cahil olursa, kendisine bu hakikatı öğretmek vaciptir, ama yine de inkâr ederse küfrüne (kâfir olduğuna) hükmederiz.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okuduğu ayetlerden maksat, Kur'an-ı Kerimin ayetleri, kitaptan maksat, Kur'an-ı kerim, hikmetten maksat ise, sünnet-i seniyyedir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmesinden evvel, ümmetin açık bir sapıklık içinde olduklarının beyan edilmesi, kendilerine bir peygamber gönderilmesine son derece muhtaç oldukları zamanda, o peygamberin kendilerine gönderilmesinin ne büyük bir rahmet ve nimet olduğuna işaret etmektedir.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde resulünü beş sıfatla vasıflamıştır ki, o sıfatlardan her biri bir çok menkıbeleri içine almıştır.

1. O Resulün kendi cinslerinden olması,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arapların cinsinden olduğu için, kendisini çok iyi tanıdıklarından tenkit edecek hiç bir şey bulamamışlar, inadına tenkitlerinin ise, bütün âleme gülünç olmaktan başka bir tesiri olmamıştır.

2. Allahın ayetlerini ümmetine okuması,

Kur'an-ı kerimin her bir ayeti, o zamanda meydana gelen veya kıyamete kadar meydana gelecek olan, bir hadise hakkında fetva olup, o fetva da bu hadisenin zorluklarını halletmekte, akla uyan tek çare olduğundan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayetleri okuması, kendisinin risaletine, o ayetin vahy-i ilâhi olduğuna ve kendisinin kadr-u kıymetinin yüceliğine yeterli bir delildir.

3. Ümmetini günahlardan tertemiz etmesi,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okuduğu ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler ümmetini doğru yola sevkettiğinden o ayetlere inanıp gereğiyle amel edenler elbette bütün günahlarından tertemiz olurlar. Binaenaleyh resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir çok kimseleri bu vesileyle tertemiz ettiğinden, bütün âlemler nazarında şerefi gün be gün artmıştır.

4. Ümmetine Kur'an-ı kerim gibi bir kitabı öğretmesi,

Kur'an-ı Azimüşşan, dünya ve ahiret ile alâkalı bütün hükümleri, geçmiş ümmetlerin ibret verici hâllerini, bir çok misalleri, hikmetli ilimleri ve mevize (vaaz) ları kendisinde topladığından, bunu getiren peygamberin ne kadar yüce bir mertebeye sahip olduğuna delâlet etmekte yeterlidir.

5. Ümmetine hikmet öğretmesi,

Kur'an-ı Azimüşşanın sırlarını beyan etmek, açık ifadelerinden anlaşılamayan gizli meseleleri, delillerinden ve işaretlerinden alıp, halis hidayet olan sünnet-i seniyyeyi ümmetine açıklayarak, onlara yapacakları amelleri kolaylaştırmak, o peygamberin, ümmetine karşı ne kadar geniş bir merhamete sahip olduğuna açıkça delâlet eden kuvvetli bir delildir.

Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Bilinmelidir ki, Allah-u Tealâ Hazretleri, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i çok azgın kavimlere göndererek, onların inatçılarını dize getirmiştir.

O Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* doğduğunda, putlar başaşağı düşmüş, kisra'nın sarayı parçalanmış ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahip olacağı kavimlerin sayısınca, ondört kulesi yıkılmıştır. Ateş perestlerin binlerce senedir sönmeden yanan ateşleri sebepsiz yere sönmüş, Save gölü de beklenmedik şekil kurumuştur.

Mevlâ Tealâ, o habibini bütün kulları arasından seçmiş, ve onu bütün mahlûkata takdim etmiştir, onun devletinin günleri, bayram günleri ve düğün geceleri gibidir. O bütün ümmetler hakkında umumi bir rahmet olup havas ve avam nazarında onun kadr-u kıymeti çok yücedir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in amcası Ebu Talip, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Hatice validemizle evlendirirken, Haşim oğulları ve Kureyşin huzurunda okuduğu hutbesinde şöyle demiştir:

« اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى جَعَلَنَا مِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرَاهِيمَ وَزَرْعِ اِسْمَاعِيلَ وَ عُنْصُرِ مُضَرَ وَجَعَلَنَا حَضَنَةَ بَيْتِهِ وَسُوَّاسَ حَرَمِهِ وَجَعَلَ لَنَا بَيْتاً مَحْجُوجاً وَحَرَماً آمِناً وَجَعَلَنَا الْحُكَّامَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ اِبْنُ اَخِى هٰذَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ مَنْ لاَيُوزَنُ بِهِ فَتًى مِنْ قُرَيْشٍ اِلاَّ رُجِّحَ بِهِ وَهُوَ وَاللّٰهِ بَعْدَ هٰذَا لَهُ نَبَأٌ عَظِيمٌ وَخَطَرٌ جَلِيلٌ ».

"Bizi, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın zürriyetinden, İsmail *(Aleyhisselâm)* ın neslinden, Mudar ırkından kılan, evinin bakıcıları, hareminin gözcüleri yapan, bize herkes tarafından kastedilen bir ev ve emniyetli bir harem veren ve bizi insanlar üzerine hakimler kılan Allah'a hamdederim!

Sonra benim kardeşimin oğlu bu, Muhammed ibni Abdillah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kureyş'den hangi delikanlı ile tartılsa mutlaka ağır gelir, Bundan sonra da vallahi onun için büyük bir haber ve yüce bir rütbe vardır."
(Ruhul Beyan: 2/120-121)

٢٥٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «قَالَ لِي جِبْرِيلُ: قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا فَلَمْ أَجِدْ رَجُلاً أَفْضَلَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا فَلَمْ أَجِدْ بَنِي أَبٍ أَفْضَلَ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ».

257 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kere Cibril-i Emin bana dedi ki, Yer yüzünün doğularını ve batılarının altını üstüne getirdim de, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den üstün bir adam bulamadım, Yine kürre-i arzın meşrik ve mağriblerini alt üst ettim de, hiç bir babanın oğullarını, Haşim oğullarından daha faziletli bulamadım."** *(Ali el Müttaki , Kenzul Ummal: II/409 No.31913)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)* yaratılmadan iki bin sene evvel Kureyş kabilesi Allah-u Tealâ'nın huzurunda bir nurdu, o nur tesbih ediyor, melekler de onun tesbihiyle tesbih ediyorlardı. Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* ı yaratınca o nuru onun sulbüne koydu.

Rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dedesi Abdulmutta lip, bir kere Hıcr (altın oluğun altın) da uyurken, korkuyla uyandı, Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, "Ben onun peşine düştüm ve ben o gün denileni anlayacak çağda bir çocuktum. O, Kureyşin kâhinlerine gelerek, rüyasını şöyle anlattı: 'Ben rüyamda, gümüşten bir zincirin, sanki sırtımdan çıktığını gördüm, onun dört ucu vardı ki, bir ucu doğulara ulaştı, bir ucu batılara ulaştı, bir ucu gökyüzüne ulaştı, bir ucu da yerin altındaki toprağa geçmişti. Ben o zincire bakarken, bir anda o, nurlu yemyeşil bir ağaca dönüştü, o sırada iki piri fani yanıma geldi.

Ben onlardan birine 'Sen kimsin?' diye sorduğumda 'Ben, Rabbülâlemin in nebisi (peygamberi) Nuh'um' dedi. öbürüne 'Sen kimsin?' diye sorduğumda, 'Ben, Rabbülâlemin'in Halîli (dostu) İbrahim'im' diye cevap verdi. Sonra ben uyandım."

Bu rüyayı dinleyen Kureyş kâhinleri: "Senin rüyan doğruysa, elbette sırtından (sulbünden) öyle bir Nebi çıkacak ki, göklerdekiler ve yerlerdekiler ona iman edecek, O zincir, O'nun ümmetinin ve yardımcılarının çokluğuna, ayrıca zincirin halkaları birbirine girdiği için onların kuvvetli olacaklarına delâlet etmektedir.

O zincirin ağaca dönüşmesi, o peygamberin işinin yerleşeceğine ve şanının yüceliğine işaret etmektedir. (O iki piri görmenin manasına gelince), Nuh *(Aleyhisselâm)* ın kavmi helâk olduğu gibi, ona inanmayanlar da kısa bir zamanda helâk olacaklar, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın milleti (dini) de onunla parlayacaktır." diye tabir ettiler.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Huneyn günü söylediği

٢٥٨ - « اَنَا النَّبِىُّ لاَ كَذِبْ اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ ».

258 - **"Ben Peygamber'im, yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum."** *(Buharî, Cihad:52)* sözü de bu rüyaya işaret etmektedir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sözüyle sanki, dedesi Abdulmuttalibin gördüğü rüya ile iftihar ederek, "İşte ben o rüyayı gören zatın oğluyum" demek istemiştir. Zira o rüyada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetinin ve davasının yüceliğinin işaretleri vardır.

Şunu da ifade edelim ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şerefli evsafının ve güzel ahlâkının derecelerinin sonu yoktur. Ancak iş, kişinin, O'nun sevgisiyle dolup taşması ve gerçekten onun ümmetinden olabilmesi için, O'nun sünnet-i seniyyesine uymuş olmasındadır.

Şeriatla tarikat cihetinden onun kapısında hizmet etmek, Allah-u Tealâ'ya ulaşmak için vesilelerin en kuvvetlilerindendir.

Nakledildiğine göre, iddiacı bir mürid: "Şeyhim, benim tarikattaki makamımı, halifeliğe lâyık olduğumu ve irşad makamına tayine müstahak olduğumu biliyor da, niçin bana halâ halifelik vermiyor?" dedi.

Şeyhi bunu duyunca, onu, bir kaç gün kendi ağır hizmetlerine koştu, o sofi ağır hizmetlere dayanamayarak şeyh efendinin hizmetinde tembellik gösterdi ve tam bir şevk ve gayretle ona hizmet edemedi.

Onun bu durumunu gören Şeyh efendi, onun boş iddialarını ispat etmek üzere: "Halka (yaratılanlara) hizmet etmeye gücü yetmeyen bir kişi, Halika (yaratıcıya) hizmet etmeye nasıl kadir olabilir." buyurdu.

Görüldüğü gibi, Şeyh efendi bu sözüyle, kullara hizmeti, yaratıcıya hizmet sebeplerinden ve ona ulaşma vesilelerinden kılmıştır.

Bundan anlaşıldığına göre, kalbinde Hak Tealâ'ya kavuşma meyli olan kişi, evvela onun şeriatına ve sünnetine hizmet etmelidir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu sevsin ve bu vasıtayla Allah-u Tealâ'da onu sevsin.

Hafız Sa'dî ne güzel söylemiştir:

« وَ مِنَ الْمُحَالِ الْمَشْىُ فِى طُرُقِ الصَّفَا * يَا سَعْدُ مِنْ غَيْرِ اتِّبَاعِ الْمُصْطَفَىٰ »

"Ey Sadi! Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e uymaksızın,**

Safa yollarında yürümek, muhaldendir."

Yani Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymaksızın bütün sıkıntılardan kurtuluş yollarında yürümek, dünya ve ahiret saadetine erişmek imkânsızdır.

Allah-u Tealâ bizi ve sizi onun sünnet ve edeplerine riayet, Âli ashabının eserlerine ve izlerine uymakla müşerref eylesin, zira o, her an mağfireti geniş ve ihsanı bol olandır. Âmin..,

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN, İBRAHİM** *(Aleyhisselâm)* **IN DUASININ BEREKETİYLE GÖNDERİLDİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:**

«رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٢٩)»

"Ey Rabbimiz! Onların arasında, kendilerinden bir Resul gönder ki, onlara senin ayetlerini okusun, onlara kitap (Kuran), **hikmet,** (sünnet ve ahkâm-ı şeriyey) **i öğretsin ve onları** (bütün pisliklerden) **tertemiz etsin. Şüphe yok ki, sen, ancak sen Azîz** (yegane galip) **sin, Hakîm** (her yaptığı yerinde olan) **sın."** *(Bakara Suresi:129)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN GÖNDERİLMESİNİN NE BÜYÜK BİR NİMET OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:**

«كَمَا اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَالَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (١٥١)»

"Nitekim (kıbleyi Kâbe'ye döndürdüğümüz gibi) **içinizde, kendinizden bir resul gönderdik. O, size ayetlerimizi okuyor, sizi** (şirk ve günah kirlerinden) **tertemiz yapıyor, size kitap** (Kuran) **ı ve hikmet** (fıkıh ve sünnet) **i tam manasıyla öğretiyor ve size hiç bilmediğiniz** (düşünmekle de, bilmek imkânını bulamıyacağınız nice) **şeyleri ziyade bildiriyor."** *(Bakara Suresi:151)*

«هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْاُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ (٢) وَاٰخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٣) ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ (٤)»

"O (Allah-u Tealâ), **ümmî** (okuma yazma bilmeyen) **ler içinde kendilerinden** (kendilerine) **bir peygamber** (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i gönderdi ki** (O), **onlara** (Allah'ın) **ayetlerini** (Kuranı) **okur, onları** (şirk, kötü inanç, kötü amel ve hareketlerden) **tertemiz eder, onlara kitabı** (Kuranı), **hikmeti**

(Kurandaki hükümleri, sünneti ve fıkhı) **öğretir. Hâlbuki onlar bundan** (o Peyamberin teşrifinden) **evvel hakikaten apaçık bir sapıklık içindeydiler."**

"(Aynı Peygamber) **onlardan** (müminlerden) **henüz kendilerine katılıp erişememiş olan diğerlerine dahi** (kitabı ve hikmeti) **öğretir. O** (Allah-u Tealâ) **galib-i mutlaktır, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir."**

"Bu, Allah'ın bir fazl (-u inayet) **i dir ki, onu dilediğine verir ve Allah büyük fazl** (-u kerem) **sahibidir."** *(Cuma Suresi:2-4)*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN YOLUNUN DİNİ ÖĞRETMEK VE ALLAH'A DAVET OLDUĞUNU, ONA HAKKIYLA UYAN ÜMMETİN DE BU YOLU TAKİP ETMESİ GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:**

« قُلْ هٰـذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٠٨) »

"(Habibim!) **De ki: İşte bu** (insanları, Allah-u Tealâyı bir tanımaya ve ahirete hazırlanmaya davet yolu) **benim yolumdur. Ben** (insanları) **Allaha** (körükörüne değil) **bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da** (böyleyiz). **Allah** (-u Tealây) **ı** (ortaklardan) **tenzih ederim ve ben müşriklerden değilim."** *(Yusuf Suresi : 108)*

MEVLÂ TEALÂ'NIN MÜMİNLERE, EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İ VE ONUN VASITASIYLA İSLAMİYETİ GÖNDERMEKLE ÇOK BÜYÜK İYİLİKTE BULUNDUĞUNU, ARTIK KİMSENİN MÜSLÜMAN OLUŞUNU, EFENDİMİZ** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN BAŞINA KAKMAMASINI AÇIKLAYAN BİR AYET-İ KERİME:**

« يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٧) »

"Onlar islâma girdikleri için sana minnet ediyorlar. De ki: Müslümanlığınızı bana minnet etmeyin (benim başıma kakmayın!) **bilakis sizi imana erdirdiği için Allah** (-u Tealâ) **size minnet ediyor. Eğer sadık** (mümin olduğu iddiasında doğru) **kimselerseniz** (Allah-u Tealâ Hazretlerine minnettar olmanız gerekir)." *(Hucurat Suresi:17)*

Mevlâ Tealâ müminlerin bazı bozuk düşüncelerini reddettikten sonra, diğer bazı düşüncelerini iptal etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٦٥)

KELİME MANASI (165)

(اَوَلَمَّا اَصَابَتْ) **Ve isabet ettiğinde mi?** kime? (كُمْ) **size,** ne? (مُصِيبَةٌ) **bir musıbet** (Uhud günü başınıza bir belâ geldiğinde mi?) öyle belâ ki, (قَدْ اَصَبْتُمْ) **muhakkak siz isabet etmiş** (nail olmuş, kavuşmuş) **tunuz,** neye? (مِثْلَيْهَا) **onun iki misline,** yani Bedir günü iki katını düşmanlarınızın başına getirdiğiniz bir belâ,Uhutta sizin başınıza gelince mi (قُلْتُمْ) **dediniz?** ne dediniz? (اَنّٰى) **neredendir,** ne? (هٰذَا) **bu,** yani Allah-u Tealâ bize yardım edeceğini vadettiği hâlde, bu belâ başımıza nereden geldi mi dediniz?. (قُلْ) (Habibim) **de ki,** (هُوَ) **O,** yani başınıza gelen bu musibet, neredendir? (مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ) **nefisleriniz tarafındandır,** yani bu belâya ancak Resulüllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmekle işlemiş olduğunuz günahlarınızın uğursuzluğu yüzünden düştünüz, (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ) **her şey üzerine,** (قَدِيرٌ) **ziyade kadirdir,** yani Allah-u Tealâ'nın her şeye gücü yettiğinden, yardım etmeye de, etmemeye de muktedirdir.

MEALİ ŞERİFİ (165)

(Bedir'de) **iki katına isabet etiğiniz** (düşmanınızın başına iki katını getirdiğiniz) **bir musibet,** (Uhud'da) **size isabet edince** (kendi başınıza gelince), **"Bu** (musibet) **nereden** (geldi) **mi?" dediniz.**

(Habibim! onlara) **De ki: O** (musibet) **nefisleriniz tarafından** (kendi kusurunuzdan) **dır,** (eğer peygamberine muhalefet etmeseydiniz böyle bir belâya uğramazdınız) **Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **her şeye son derece gücü yetendir** (yardım etmek de, etmemek de elinden gelir. Dolayısıyla siz kusuru kendinizde arayın ve yine de ilerde size yardım edeceğinden ümidinizi kesmeyin).

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, müminlere isabet eden musibetten maksat, Uhud'da başlarına gelen hezimettir. Müminlerin kâfirlere isabet ettirdikleri iki misli belâ'dan maksat ise, Bedir günü kâfirleri mağlubedip bir kısmını öldürüp bir kısmını da esir etmeleridir.

Uhud günü yetmiş müslüman şehit olduğu hâlde, Bedir günü yetmiş kâfir gebertilip, yetmişi de esir alındığından, kâfirlerin Bedirdeki zayiatı, müminlerin Uhuddaki zayiatının iki mislidir.

Yahutta Kâfirler Uhud günü bir kere galip olmuşlarsa da, Müminler bir kere Bedirde, bir kere de Uhud da harbin başında galip olduklarından, kâfirler bir kere, müslümanlar iki kere galip olmuşlardır.

Ashab-i kiram Uhutta mağlup olduklarında, Bu hâl başımıza nereden geldi biz ehl-i tevhidiz, düşmanlarımız ise müşriktir, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise bizimle beraberdir, biz Resulullaha ve dini islâma yardım ederken, Allah-u Tealâ da bize yardımını vaadetmişken, bu bozgunun sebebi nedir? diye hayret ve taaccup içersinde, sorular sorduklarında,

Mevlâ Tealâ habibine, onlara cevaben: "**Bu hezimetiniz, isyanınızın uğursuzluğu sebebiyledir, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **her şeye kadirdir, dolayısıyla itaat ettiğinizde size yardım eder, isyan ettiğinizde ise, yardım elini sizden çeker.**" demesini emretmiştir.

Malûm olduğu üzere Uhud vakasında ashab-ı kiramın hatası iki türlü olmuştur:

1. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvereden çıkmamak ve müşrikler gelirse, içerden müdafaa etmek hususunda görüş beyan etmişken, ashab-ı kiramın ekserisi, Medineden çıkmak hususunda rey vermişler ve bu görüşlerinde ısrar etmişlerdir.

2. Defaatla açıklandığı şekilde harp sırasında ganimet malına tama ederek okçuların ekserisinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet edip, merkezi terketmeleridir.

İşte bu iki suçlarının bozguna uğramalarına sebep olduğunu Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesinde açıklamıştır. Çünkü Allah-u Tealâ'nın yardım sözü onların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine karşı gelmemeleri şartına bağlı olduğundan bu şartı ihlâl etmekle Mevlâ Tealâ'nın yardımını kaybetmiş oldular.

İmam-ı Beğavî Meâlimüttenzil'de Ubeydetüsselmanî'nin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan şöyle rivayet ettiğini nakletmiştir:

Cibril-i Emin *(Aleyhisselâm)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Allah-u Tealâ, senin kavminin Bedir Muharebesinde esirlerden fidye alarak, onları salmalarını kerih gördü ve sana, onları muhayyer (serbest) bırakmanı emretti.

Şöyleki: İsterlerse o esirlerin boyunlarını vursunlar, isterlerse de bir dahaki muharebede bu gün saldıkları esirlerin sayısınca kendilerinden şehit edilmesi şartıyla fidye alıp onları salsınlar." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu teklifi ashabına anlatınca, onlar: "Ya Resulallah! Bu esirler bizim akrabalarımız ve kardeşlerimizdir, bunları öldüremeyiz bilakis onlardan fidye alıp, o fidyelerle düşmana karşı kuvvetlenelim onların sayısınca içimizden şehit verelim." dediler.

İşte bundan dolayı Uhud günü, Bedir muharebesi esirleri sayısınca ashabı kiramdan yetmiş kişi şehit edildi.

Bu ayet-i celilede geçen:"**Habibim de ki: Bu hezimet size kendi nefisleriniz tarafından,** (fidye alıp, ölümü tercih etmeniz yüzünden) **geldi.**" kavli şerifinin manası budur. *(Beğavî, Meâlimüttenzil 1/577)*

وَمَآ اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۙ
(١٦٦) وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا ۚ وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوْا ۭ قَالُوْا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّا اتَّبَعْنٰكُمْ ۭ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَىِٕذٍ
اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيْمَانِ ۚ يَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ
قُلُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُوْنَ ۚ (١٦٧) اَلَّذِيْنَ قَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوْا لَوْ اَطَاعُوْنَا مَا قُتِلُوْا ۭ قُلْ فَادْرَءُوْا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ (١٦٨) وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
اَمْوَاتًا ۭ بَلْ اَحْيَاۗءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ ۙ (١٦٩) فَرِحِيْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهٖ ۙ وَيَسْتَبْشِرُوْنَ بِالَّذِيْنَ لَمْ يَلْحَقُوْا بِهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ ۙ
اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۚ (١٧٠) يَسْتَبْشِرُوْنَ بِنِعْمَةٍ
مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ (١٧١) اَلَّذِيْنَ
اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۚ لِلَّذِيْنَ
اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ (١٧٢) اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ
النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
اِيْمَانًا ۖ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ (١٧٣)

Mevlâ Tealâ, Uhutta başa gelen musibetin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefetten kaynaklandığını beyan ettikten sonra, bu hadisenin kendi izniyle olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمَا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ (١٦٦)

KELİME MANASI (166)

(وَمَا) **O şey ki,** (اَصَابَ) **isabet etti,** kime? (كُمْ) **size,** yani Ey Müminler! Başınıza gelen öldürülmeler, yaralanmalar ve bozguna uğramak gibi belâlar, ne vakit? (يَوْمَ الْتَقَى) **karşılaştığı günde,** ne? (الْجَمْعَانِ) **iki ordu,** yani Uhutta müslüman ordularıyla müşrik orduları karşılaştığı günde başınıza gelenler, neyledir? (فَبِاِذْنِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın izni** (dileyip takdir buyurması) **iledir,** ve ne sebepledir? (وَلِيَعْلَمَ) **ve bilsin için** (Allah-u Tealâ ayırdetsin içindir), kimleri? (الْمُؤْمِنِيْنَ) **müminleri.**

MEALİ ŞERİFİ (166)

İki ordunun karşılaştığı gün, size isabet eden (başınıza gelen hezimet) **ler, Allah** (-u Tealân) **ın izni** (dilemesi) **ile** (meydana gelmiş) **dir. Ve** (bu, Allah-u Tealâ'nın) **müminleri bilmesi** (müminlerin imanını herkese göstermesi) **içindi.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen iki topluluğun karşılaşması, müminlerle müşriklerin pazar günü Uhutta buluşmalarıdır. Bu hadisenin Allah-u Tealâ'nın izniyle olmasının manası ise, Allah-u Tealâ'nın ilmiyle, kazasıyla, kaderiyle ve hükmüyle meydana gelmesi demektir.

Bu ayet-i celilede Uhud günü müminlerin başına gelen bozgundan dolayı kendilerine bir teselli vardır, zira onlar başlarına gelen bu hadisenin ta ezelden Allah-u Tealâ'nın kazası ve kaderiyle tesbit edildiğini bildiklerinde, elbette Allah-u Tealâ'nın hükmüne razı olacaklardır.

Mevlâ Tealâ, Uhutta müslümanların başına gelen musibetin diğer bir hikmetini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا
قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ
يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ (١٦٧)

KELİME MANASI (167)

Uhud günü başınıza gelenler, daha niçindi? (وَلِيَعْلَمَ) **ve bilsin** (Allah-u Tealâ ayırdetsin için), kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (نَافَقُوا) **münafık oldular,** yani Uhud günü müslümanların bozguna uğramasının hikmetlerinden biri de Allah-u Tealâ'nın, islâm ordusunun galip gelmesini istemeyen münafıkları başkalarına tanıtmasıdır. (وَقِيلَ) **ve denildi** (ğinde), kime? (لَهُمْ) **onlara,** ne denildiğinde? (تَعَالَوْا) **gelin,** (قَاتِلُوا) **muharebe edin,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) **Allah yolunda,** (أَوِ ادْفَعُوا) **yahutta defedin,** yani ahiret için harbetmeyecekseniz bari kendinizi ve ailenizi kurtarmak için harbedin veya harbetmeyecekseniz de müslümanların karartısını artırarak düşmanlara göz dağı olun denildiğinde, (قَالُوا) **dediler,** (لَوْ نَعْلَمُ) **eğer biz bilseydik,** neyi? (قِتَالًا) **bir kıtali,** yani sizin bu işinizin bir muharebe olduğunu bilseydik veya harbetmeyi güzel becerebilseydik, (لَاتَّبَعْنَاكُمْ) **elbette uyardık,** kime? (كُمْ) **size,** yani sizinle beraber harbe katılırdık, fakat sizin bu işinize harp denmez ancak, göz göre göre kendini tehlikeye atmak denir veya harbetmeyi güzel becerebilseydik elbette sizinle harbe katılırdık, velâkin harbetmeyi iyi beceremediğimizden katılsak neye yarar" diyerek yalan söyleyip alay ederek geri döndüler, (هُمْ) **onlar,** neye? (لِلْكُفْرِ) **küfre** (kâfirliğe) ne zaman? (يَوْمَئِذٍ) **o günde** (bu sözü söyledikleri günde), neydiler? (أَقْرَبُ) **daha yakındılar,** kimden? (مِنْهُمْ) **kendilerinden** (kendilerinin yakınlıklarından) neye? (لِلْإِيمَانِ) **imana,** yani onlar o gün imandan çok küfre yakındılar. (Burada geçen iki yerdeki (ل) harfi ceri, (إلى) manasındadır. *(Alusî),* (يَقُولُونَ) **söylerler,** neyle? (بِأَفْوَاهِهِمْ) **ağızlarıyla,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لَيْسَ) olmadı, (o şey bulunmadı), nerede? (فِي قُلُوبِهِمْ) **kalplerinde,** yani o münafıklar daima kendilerinin mümin olduklarını iddia ederek kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylerler.

(وَاللّٰهُ) **halbuki Allah** (-u Tealâ), (أَعْلَمُ) **çok iyi bilir,** neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (يَكْتُمُونَ) **gizlerler,** yani Ey müslümanlar siz o münafıkların halini bir takım işaretlerle anlamaya çalışıyorsunuz, Mevlâ Tealâ ise, onların bütün gizlediklerini ayrıntılı şekilde bilmektedir. Ona göre cezalarını verecektir.

MEALİ ŞERİFİ (167)

Ve (Allah-u Tealâ'nın Uhud muharebesinde müslümanları bozguna uğratmasının bir hikmeti de) **nifakta bulunmuş olanları bilsin** (açığa çıkarıp başkalarına tanıtsın) **içindir.**

Onlara (münafıklara): "**Gelin Allah yolunda muharebe edin yahut defedin** (ahiret için çarpışmayacaksanız hiç olmazsa, düşmanın kendinize ve ailelerinize saldırmasını önlemek için harbedin), **denildi** (ği zaman), "**Biz** (sizin bu yaptığınızın) **bir muharebe** (olduğunu) **bilseydik, elbette size uyardık** (lâkin sizin bu yaptığınız ancak göz göre göre intihar etmektir.) **dediler.**

Onlar o gün imandan çok kâfirliğe yakındılar (çünkü içlerindeki kâfirlik o gün meydana çıkmıştı, o münafıklar sade o gün değil daima) **kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler, halbuki Allah** (-u Tealâ) **onların gizledikleri** (niyetleri) **ni çok iyi bilicidir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, münafıklara: "Gelin kâfirlerle muharebe edin" diyen, Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dır, kendilerine bu söz söylenenler ise, Abdullah ibni Übeyy ve arkadaşlarıdır.

Şöyleki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bin kişilik bir orduyla, Uhud'a doğru yola çıkmıştı, Medine-i Münevvere ile Uhud arasındaki Şevat denen vadiye geldiklerinde, Abdullah ibni Übeyy: "Nereye gidiyoruz? kendimizi boşu boşuna niçin öldürelim?" diyerek, ordunun üçte birini teşkil eden üçyüz kişiyle beraber geri dönerlerken,

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* peşlerine düştü ve onlara: "Ey kavim! Eğer imanınız varsa gelin Allah yolunda harbedin, düşman karşısında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalnız bırakmayın, eğer imanınız yoksa, müslüman ordusunun sayısını çok göstererek, düşmanı defedin de evinizi ve malınızı muhafaza edin." dedi.

Zira kalabalığın çokluğu düşmana korku verir, nitekim Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Kadisiyye (harbi) günü, âmâ olan Abdullah ibni Mektum *(Radıyallahu Anh)* ı gördüm, üzerinde bir zırh vardı ki, kenarlarını sürüklüyordu, elinde de siyah bir sancak vardı.

Kendisine: "Allah-u Tealâ seni harbe çıkmaktan mazur tutmadı mı?" denildiğinde, "Evet! Velâkin ben, burada bulunarak müslümanların kararlarını artırıyorum." diye cevap verdi.

Uhud günü, Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın "Yahutta defedin" sözü, münafıkları tarafgirlik için harbe çağırmaktır, zira o, onları Allahın dini en yüce olsun diye fîsebilillah harbe çağırdı, onların bu niyette olmadıklarını anlayınca, onların tarafgirlik damarlarını kabartacak şekilde, kendilerini düşmanla harbe çağırdı.

Bundan dolayı münafık Kuzman:"Vallahi ben Uhud günü ancak, kavmimim hasebini (şerefini) muhafaza için harbettim." demiştir.

Münafıklar, Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın bu sözlerine: "Biz sizin başladığınız bu işi, bir muharebe olarak görmüyoruz, eğer bunun gerçek bir muharebe olduğunu bilsek, elbette size uyarız." diye cevap verdiler.

Halbuki, düşman müslümanları tamamen yok etmek kastıyla, Medine-i Münevvere'nin kapısına kadar gelmiş, Sabr-u sebat ettikleri takdirde, Allah-u Tealâ müslümanlara yardımını vaadetmişti. Dolayısıyla Uhud muharebesinin meşruiyeti münafıklar tarafından da bilinmekteydi, lâkin onlar, müminlere gevşeklik vermek ve kuvve-i maneviye (manevi güç) lerini bozmak için böyle söylemişlerdi.

İşte böylece her zaman müslümanların kuvve-i maneviyesini kıracak münafıkâne sözler sarfeden (kullanan) bir takım kimseler bulunmaktadır. Halbuki islâm askeri bozguna bile uğrasa, onların kuvve-i maneviyelerini düzeltmek dini vazifelerdendir.

Münafıkların islâm askeri içinden ayrılıp dönmeleri, küfürlerini meydana koymak olduğundan, Cenab-ı Hak onların o gün küfre imandan daha yakın olduklarını beyan etmiştir.

Çünkü evvelce imanlarını açıklayıp, küfürlerini gizlediklerinden herkes onları mümin zannediyordu, halbuki bu dönüşleriyle kâfirlere yardım ettiklerinden küfre daha yakın olmuşlar ve kalplerindeki nifakı açığa çıkarmışlardır zaten münafık, imanı açıklayıp küfrü gizleyen kişiye derler.

Bu kelime tünel manasındaki: (نَفَقٌ) nefak'tan alınmıştır. bu yüzden tavşanın yuvasına: (نَافِقَة) nafika derler, zira onun yuvasının iki kapısı vardır ki, birinden arasan öbüründen kaçar, işte münafık da diliyle imanı açıklayıp, kalbinde küfrü gizlediğinden, iki yol takibetmiş olur ki, birinden aransa öbüründen çıkar.

Nifak, islâmî bir isimdir ki, araplar islâmdan önce bu ismi bilmezlerdi. İşte Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle Uhud muharebesinin bir hikmetinin de, müminlerle münafıkların, herkesin anlayacağı şekilde belirlenmesi olduğunu açıklamıştır, zira kendisi kullarını yaratmadan evvel ne mal olduklarını çok iyi bildiğinden onları anlamak için imtihan etmeye asla muhtaç değildir.

Bu imtihanların hikmeti, ancak kulların kendilerini tanıyıp, herkes tarafından da tanınarak ahirette Mevlâ Tealâ'ya karşı hiç bir özür ortaya koyamamalarıdır.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda: "Allah-u Tealâ, onların gizlediklerini çok iyi bilendir." buyurarak, onların küfür ve nifaklarının kalplerinde son derece yerleşmiş olduğuna ve kendisinin, onların kalplerinde bulunan, sözlerine zıt düşen inançlarını müminlerden de daha iyi bildiğine işaret etmiştir, zira müminler bir takım işaretlerle onların niyetlerini topluca biliyorlarsa da, Allah-u Tealâ ilm-i ezelisiyle onların bütün gizlediklerini ayrıntılarıyla bilmektedir.

İNSANIN YAPMIYACAĞI ŞEYİ SÖYLEMESİNİN FENALIĞINI BİLDİREN BİR AYET-İ KERİME:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (٢) كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ (٣) »

"Ey iman edenler! Yapmıyacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmıyacağınızı söylemeniz (Allah-u Tealâ'nın) **en şiddetli bir buğz** (unu davet etmiş olmak) **bakımından, Allah indinde büyük oldu."** *(Saf Suresi : 2-3)*

Mevlâ Tealâ, islâm ordusundan ayrılan münafıkların bazı sözlerini açıkladıktan sonra, onları reddetmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَاقُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٦٨)

KELİME MANASI (168)

O münafıklar kimlerdir? (اَلَّذِينَ) **öyle kimselerdir ki,** (قَالُوا) **dediler,** kim için? (لِاِخْوَانِهِمْ) **kardeşleri için,** yani akrabalıkta veya münafıklıktaki kardeşleri hakkında, (وَقَعَدُوا) **halbuki kendileri oturdular,** yani kendileri harbe katılmadıkları hâlde, harbe katılıp öldürülenler hakkında şöyle dediler, (لَوْ اَطَاعُو) **Eğer itaat etselerdi,** kime? (نَا) **bize,** (مَا قُتِلُوا) **öldürülmezlerdi,** yani savaştan kaçıp evlerinde durmaları hususunda bizi dinleselerdi, biz öldürülmediğimiz gibi onlar da öldürülmezlerdi, (قُلْ) (Habibim! onların yalanını ortaya koymak için) **de ki,** (فَادْرَؤُا) **öyleyse defedin,** kimden? (عَنْ اَنْفُسِكُمُ) **kendilerinizden,** neyi? (الْمَوْتَ) **ölümü,** (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** kimler? (صَادِقِينَ) **sadık kimseler,** yani eğer eceli gelmiş olan kişiyi ölümden kurtarmaya güçlü olduğunuza dair

yapmış olduğunuz iddianızda doğruysanız kendinizi ölümden kurtarın da bu iddianızı ispat edin bakalım.

MEALİ ŞERİFİ (168)

(O münafıklar) **öyle kimseler** (dir) **ki,** (evlerinde) **oturdukları hâlde** (münafıklık veya akrabalık itibariyle) **kardeşleri** (nden Uhud günü öldürülen ler) **hakkında, "Eğer bize itaat etselerdi** (harpten kaçınma hususunda bize uysalardı) **öldürülmezlerdi." dediler.**

(Habibim! o yalancılara) **De ki: Eğer sadık** (harpten kaçmanın kurtuluşa sebep olduğu sözünde doğru kimse) **ler iseniz, kendinizi ölümden kurtarın bakalım!**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Onların kardeşlerinden kimler kastedildiği hakkında iki görüş vardır:

1. Müslümanlardan şehit olanlardır ki, bunlar münafıkların nesepte kardeşleridir, zira hepsi arap ve ensardandırlar.

2. Kardeşlerinden maksat, münafıklardan öldürülenlerdir ki, onlar, bunların hem nesepte, hem de inançta kardeşleridir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesiyle münafıkların sadece harpten kaçmakla yetinmeyip, bir takım batıl inançlarını açıklayarak harpte şehit olan kardeşleri hakkında "Eğer bizim sözümüzü dinleyip harbe gitmeseler ve bizim gibi otursalardı, harp meydanında öldürülmezlerdi." diyerek, kardeşlerinin ölümünü harbe gitmelerine isnat ettiklerini açıklamış ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e onlara şu şekilde cevap vermesini emretmiştir.

Habibim onlara de ki: "Eğer sözünüzde doğruysanız, kendinizden ölümü defedin." yani, siz eceli gelen kişiden ölümü defetmeye kadirseniz, haydi bakalım siz ecelden kurtulun da ölmeyin, zira sizin kendi canlarınız kardeşlerinizden daha kıymetlidir ve sizce kendi hayatınız daha ehemmiyetlidir, kaçmak kadere mani ise, siz kendiniz ölmeyin, ancak sizin şu anda öldürülmüş olmamanızın sebebi ecelinizin gelmeyişidir, yoksa harpten kaçmanız değildir.

Eğer eceliniz gelmiş olsaydı, sizin kaçmanız bir şeye yaramıyacaktı. Şu hâlde herkesin takdir edilen vakti geldiğinde hangi sebeple olursa olsun öleceği kesindir, bir takım hile ve desiselerle ölümü geciktirmek mümkün değildir, bilakis, bazen harbe gitmek ölümden kurtulmaya, evde oturmak ise helâke sebep olabilir.

Nitekim Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, onlar bu sözü söyledikleri gün Uhud'da şehit olanların sayısınca yetmiş münafık çeşitli sebeplerle evlerinde ölmüştür.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, maktülün eceliyle öldüğünü ifade ederek, öldürülen kişinin eceli gelmeden vakitsiz olarak öldüğünü iddia edenleri reddetmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikrolunduğuna göre, ölümün belli bir yaşı, belirli bir hastalığı olmayışı, kişinin devamlı ahiret yolculuğuna hazırlıklı bulunması içindir.

Büyüklerden birisi her gece bulunduğu şehrin surlarına çıkarak: "Yolculuk, yolculuk." diye bağırırdı. O vefat edince, şehrin emiri, onun sesini duyamaz oldu ve insanlara onun ne olduğunu sordu,vefat ettiğini haber alınca, onun hakkında şöyle bir kelâmda bulundu,

« مَا زَالَ يَلْهَجُ بِالرَّحِيلِ وَذِكْرِهِ * حَتّٰى اَنَاخَ بِبَابِهِ الْجَمَّالُ

فَأَصَابَهُ مُتَيَقِّظاً مُتَشَمِّراً * ذَا اُهْبَةٍ لَمْ تُلْهِهِ الْاٰمَالُ »

"O devamlı yolculuktan bahsederdi,

Tâ ki, kafilenin sahibi kapısına çöktü,

Fakat onu, uzun kuruntulara aldanmamış,

Uyanık ve hazırlıklı buldu."

Yani, bu zat devamlı ahiret yolculuğuna çıkacağından bahsediyordu, sonunda ahiret yolculuğuna çıkan kafileleri sevkeden Azrail *(Aleyhisselâm)* onun da kapısına geldi, fakat onu ahiret yolculuğuna hazır buldu.

Allah-u Tealâ, bizi ve sizi ecel gelmeden yakînin zirvesine ulaşan uyanık kullarından eylesin Amin...,

---

Mevlâ Tealâ, cihada gitmeye itiraz edenleri reddettikten sonra, Allah yolunda öldürülenlerin gerçekte diri olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (١٦٩)

KELİME MANASI (169)

(وَلَا تَحْسَبَنَّ) (Habibim! veya ey muhatap!) **sakın zannetme,** kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (قُتِلُوا) **öldürüldüler,** nerede? (فِي سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** yani Allah yolunda şehit edilenleri sakın sanma, ne? (اَمْوَاتًا) **ölüler,** (بَلْ اَحْيَآءٌ) **bilakis** (onlar) **dirilerdir,** daha nedirler? (عِنْدَ رَبِّهِمْ) **Rableri indinde** (manevi civarında) **dırlar,** öyle dirilerdir ki, (يُرْزَقُونَ) **rızıklandırılıyorlar.**

MEALİ ŞERİFİ (169)

(Habibim!) **Allah** (-u Tealân) **ın yolunda** (dini yükseltmek için) **öldürülenleri sakın ölüler sanmayın, bilakis** (onlar) **Rableri katında diridirler,** (cennet nimetleriyle) **rızıklanırlar.**

İ Z A H A T

Beğavî, Süyûtî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında başlıca üç görüş vardır.

1.

٢٥٩ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَمَّا أُصِيبَ اِخْوَانُكُمْ بِأُحُدٍ جَعَلَ اللهُ اَرْوَاحَهُمْ فِى جَوْفِ طَيْرٍ خُضْرٍ تَرِدُ اَنْهَارَ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثِمَارِهَا وَتَأْوِى اِلىٰ قَنَادِيلَ مِنْ ذَهَبٍ مُعَلَّقَةٍ فِى ظِلِّ الْعَرْشِ فَلَمَّا وَجَدُوا طِيبَ مَأْكَلِهِمْ وَمَشْرَبِهِمْ وَمَقِيلِهِمْ قَالُوا مَنْ يُبَلِّغُ اِخْوَانَنَا عَنَّا اَنَّا اَحْيَاءٌ فِى الْجَنَّةِ نُرْزَقُ لِئَلاَّ يَزْهَدُوا فِى الْجِهَادِ وَلاَ يَنْكُلُوا عِنْدَ الْحَرْبِ؟ فَقَالَ اللهُ تَعَالىٰ: اَنَا اُبَلِّغُهُمْ عَنْكُمْ قَالَ: وَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا ﴾ اِلىٰ آخِرِ الْآيَاتِ ».

259 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **'Uhutta kardeşlerinize** (şehitlik) **isabet edince Allah onların ruhlarını yeşil kuşların içine yerleştirdi.** (Bu ruhlar yeşil kuş suretindeki taşıyıcılarına binerek) **cennet nehirlerine uğrar meyvelerinden yerler** (sonra), **arşın gölgesinde asılı olan altından kandillere dönerler.**

(Şehitler) **Yediklerinin, içtiklerinin ve kaldıkları yerin güzelliğini görünce, bizim** (dünyada bulunan) **kardeşlerimizin cihada yönelmeleri ve harpden korkup kaçmamaları için, bizim cennette diri olupta** (şehadetten dolayı cennet nimetleriyle) **rızıklandırıldığımızı onlara kim ulaştırır? dediler.**

(Bunun üzerine) **Her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah;** "(bunu) **sizden onlara ben eriştireceğim." buyurdu** (Nitekim) **Allah** (-u Tealâ) "**Allah** (-u Tealâ) **yolunda öldürülenleri ölü zannetmeyin."** *(Âli Imran Suresi:169)* (mealindeki) ayet-i kerimeyi sonuna kadar indirdi. *(Ebu Davud, Cihad:25, Müslim, Imare:121, Tirmizî, Tefsir, Sure:3, Bab:19, Fezailü'l-Cihad:13, Ibn-i Mace, Cenaiz:4 Cihad:16, Darimî, Cihad:18 Ahmed Ibn-i Hanbel:1/266, 6/368)*

٢٦٠- عَنْ مَسْرُوقٍ. قَالَ: سَأَلْنَا عَبْدَ اللهِ (هُوَ ابْنُ مَسْعُودٍ) عَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ: ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴾ قَالَ: أَمَا إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ: «أَرْوَاحُهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خُضْرٍ. لَهَا قَنَادِيلُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ. ثُمَّ تَأْوِي إِلَىٰ تِلْكَ الْقَنَادِيلِ. فَاطَّلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمُ اطِّلَاعَةً. فَقَالَ: هَلْ تَشْتَهُونَ شَيْئًا؟ قَالُوا: أَيَّ شَيْءٍ نَشْتَهِي؟ وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا. فَفَعَلَ ذٰلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا، قَالُوا: يَا رَبِّ! نُرِيدُ أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّىٰ نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ فَلَمَّا رَأَىٰ أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرِكُوا».

260 - Mesrûk *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* a şu ayeti (n hükmünü) sordum: **"Allah yolunda öldürülenleri aslâ ölü sanma! Bilakis onlar Rableri katında diri olup rızıklanmaktadırlar."** *(Âli Imran Suresi:169)*

Abdullah şu cevabı verdi: Bakın buraya! Biz bunu (vakti ile Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz'e sorduk da: **"Onların ruhları yeşil bir takım kuşların karnındadır. Onların Arş'a asılı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yere dolaşır; sonra bu kandillere inerler. Rableri onlara bir nazar eder Ve kendilerine: Bir şey arzu eder misiniz? diye sorar.**

(Onlar): (Daha) **ne isteyelim, işte cennette dilediğimiz yerde dolaşıyoruz! Derler. Bunu kendilerine üç defa tekrarlar. Sorulmaktan âzâde bırakılmayacaklarını görünce:**

Ya Rabb! Ruhlarımızı bedenlerimize iade buyurmanı dileriz! Tâ ki, senin yolunda bir defa daha öldürülelim! Derler. Mevlâ Tealâ onların bir hacetleri (istekleri) olmadığını görünce bırakılırlar." buyurdu. *(Müslim, Imare:121)*

2.

٢٦١ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: لَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَقَالَ لِي: «يَا جَابِرُ مَالِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا؟» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اسْتُشْهِدَ أَبِي قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِيَالًا وَدَيْنًا. قَالَ: «أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللهُ بِهِ أَبَاكَ؟» قَالَ: قُلْتُ بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: «مَا كَلَّمَ اللهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَأَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ

كفاحاً. فقالَ: يا عبْدى تمَنَّ علَىَّ أُعْطِكَ . قالَ: يارَبِّ تحْيِينى فأُقْتَلُ فيكَ ثانِيَةً. قالَ الرَّبُّ عزَّ وجلَّ: انَّهُ قدْ سبَقَ منِّى ﴿ انَّهُمْ اِلَيْهَا لاَ يُرْجَعُونَ ﴾ قالَ: وأُنْزِلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتاً ﴾ الآيَةَ .

261 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Bir kere Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bana rastladı ve: "Ey Cabir! Neden seni kırgın görüyorum?**" diye sordu.

Ben de: " Ya Resulallah! Babam şehit düştü, Uhud günü öldürüldü geriye iyal (bakıma muhtaç çoluk çocuk) ve borç bıraktı." dedim.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "**Allah** (-u Tealân) **ın babanı nasıl karşıladığını sana müjdeleyeyim mi?** " buyurdu.

Ben de "Evet Ya Resulallah!" dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Allah** (-u Tealâ) **bir kimse ile ancak perde arkasından konuşur, fakat senin babanı diriltip, onunla yüz yüze** (perdesiz ve elçisiz) **konuşarak 'Dile benden** (ne dilersen) **sana vereyim!**" buyurdu.

O da: "Ya Rabbi! Beni diriltirsin ve senin uğrunda ikinci defa öldürülürüm!" dedi. O zaman Allah-u Tealâ Hazretleri şöyle buyurdu: "**Ne var ki, 'Onlar oraya** (tekrar dünyaya) **döndürülmeyecekler.' diye benim tarafımdan bir hüküm geçmiştir.**" ve "**Allah yolunda öldürülenleri sakın birer ölü sanma!**" Ayet-i celilesi indirildi. *(Tirmizî, Tefsir , Sure :4, No.3010, 5/230)*

3. Müfessirlerden bir cemaat bu ayet-i celilenin Bi'r-i Maune şehitleri hakkında indiğini söylemişlerdir. Onların kıssaları siyer kitaplarında mevcuttur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şeriflerde cennetin şu anda yaratılmış olduğuna dair delil vardır. Ehl-i sünnetin mezhebi de budur.

Ayrıca bu hadis-i şeriflerde, cesetlerin yok olmasıyla, ruhların yok olmayacağına, kıyamet gününden evvel iyilerin nimetlere mazhar olacağı, kötülerin ise cezaya çarptırılacağına dair bir delil bulunmaktadır ki, bu da ehl-i sünnetin mezhebidir.

İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki, insan, bu bedenden ibaret değildir. Bu bedenin küçükken büyümesi, zayıfken şişmanlaması, şişmanken zayıflaması vesair değişiklikleri, hakiki insan olan ruhun ise, başından sonuna kadar değişmemesi, insanın bedenden ibaret olmadığına delâlet etmektedir, zira değişenle değişmeyen iki şeyin birbirinden başka oldukları kesindir.

Ayrıca insan, bedeninde bulunan uzuvların ve cüzlerin tamamını bilemediği hâlde, ruhunu ve öz kendisini bilebilir. Bilinen ise bilinmeyenden başka bir şeydir, dolayısıyla ruhun, elle tutulan ve gözle görülen bedenden ayrı olduğu kesindir.

Ancak ruhun, ateşin kömüre, yağın susama, gül suyunun güle sirayet etmesi gibi, bu bedene sirayet eden hususi bir cisim olması muhtemelse de, kendi başına duran cisim olmadığı gibi, cisme hulul etmeyen bir varlık olması ihtimali de vardır.

Her hâl-u kârda ruhun, beden öldüğünde, ondan diri olarak ayrılması uzak görülecek bir şey değildir.

Bu izahattan sonra, bu ayet-i celilede beyan edilen kabir sevabı ile:

« ... (٢٥) مِمَّآ خَطِيئَاتِهِمْ اُغْرِقُوا فَاُدْخِلُوا نَاراً »

"(Nuh *(Aleyhisselâm)* ın kavmi) **boğuldular, hemen ardından da ateşe sokuldular.**" *(Nuh Suresi 25'den)* ayet-i celilesinde işaret edilen kabir azabı hakkındaki bütün şüpheler ortadan kalkmıştır.

Ayrıca, bizim bu zikrettiklerimizi tekid eden (kuvvetlendiren) ayet-i celileler, Hadis-i şerifler ve Aklî deliller de vardır.

Kur'an-ı Kerimden deliller:

1.

« يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) اِرْجِعِى اِلىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً (٢٨)
فَادْخُلِى فِى عِبَادِى (٢٩) وَادْخُلِى جَنَّتِى (٣٠) »

"**Ey Mutmainne olan nefis!** (Allah-u Tealâ'nın zikriyle huzura kavuşmuş olan ruh) **Razı etmiş ve razı olunmuş olarak** (sen Rabbinden razı, Rabbin de senden razı olduğu hâlde) **Rabbine dön** (hususi) **kullarımın arasına gir ve cennetime gir.**" *(Fecr Suresi 27-30)*

Şüphesiz ki, bu ayet-i celiledeki "**Rabbine dön**" hitabından maksat ölümdür. Sonra: "**Kullarımın arasına gir.**" diye ruha hitabedilmiştir ki, bu cümlenin başındaki takip manasını ifade eden (فى) fî harfi, bu durumun ölümden hemen sonra meydana geleceğine delâlet etmektedir ki, bu da yukarıda zikredilen ehl-i sünnetin görüşünü teyit etmekte (kuvvetlendirmekte) dir.

2.

« ... حَتّىٰ اِذَا جَآءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ (٦١)
ثُمَّ رُدُّوا اِلَى اللهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ ...(٦٢) »

"**Nihayet birinize ölüm geldimi, elçilerimiz** (can almakla görevli meleklerimiz) **onun canını alırlar. Ve onlar** (bu hususta verilen vazifeyi yapmaktan) **asla geri kalmazlar. Sonra, o canlar gerçek sahibi olan Allah** (-u Azimüşşan) **a götürülürler.**" *(Enam Suresi: 6l ve 62'den)*

Bu ayet-i celilelerde de, bedenin ölümünden sonra, ruhların diri olarak Mevlâ Tealâ'nın huzuruna çıkarıldığına dair açık bir delil vardır. Zira Mevlâ Tealâ, bedenin ölümünden sonra, bedenleri ölen o ruhların kendi huzuruna döndürüleceğini sarahaten (açıkça) zikretmiştir.

3.

« فَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ (٨٨) فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيْمٍ (٨٩) »

"**Fakat o** (ölen kişi) **mukarreb** (Allah-u Tealâ'ya son derece yakın kul) **lardan ise, (ona) rahatlık, güzel rızık ve Naim Cenneti vardır.**" *(Vakıa Suresi: 88-89)*

İkinci ayet-i celilenin başındaki, fâ-ı takip, mukarreplere vaadedilen bu rahatlık, rızık ve cennetin hemen ölümün peşinden meydana geldiğine delâlet etmektedir. dolayısıyla bu rahatlık ve rızka mazhar olacak olan, bedeninden ayrılan ruhtur ki, zaten hakiki insan da odur.

Ancak Âlem-i Berzah'tan sonra, ruhlar bedenleriyle birleştirilerek hakiki cennet veya cehenneme gireceklerdir ki;

« وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ (٧) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا اَحْضَرَتْ (١٤) »

"**Ruhlar** (bedenlerle) **birleştirildiğinde, herkes** (hayır ve şerden) **neler hazırladığını anlar.**" *(Tekvir Suresi 7, 14)* ayeti celilelerinde bu husus açıkça zikredilmektedir ki, ahiretteki sevap veya azabın sade ruha yapılacağını iddia edenler, bu ve benzeri ayet-i celileleri inkâr ettiklerinden kâfir olurlar.

Ruhun bedenden ayrı bir varlık olduğuna delâlet eden Hadis-i şeriflere gelince:

٢٦٢ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : « اِذَا مَاتَ اَحَدُكُمْ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ فَاعْبُدُوا اللهَ كَاَنَّكُمْ تَرَوْنَهُ وَاسْتَغْفِرُوْهُ كُلَّ سَاعَةٍ ».

262 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Sizin biriniz öldüğü zaman muhakkak ki onun kıyameti kopmuştur. O hâlde Allah** (-u Tealây) **a sanki onu görüyormuşsunuz gibi ibadet edin ve her an ondan mağfiret dileyin.**" *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: ll17, 1/285, Kenzul Ummal No.42748, Sehâvî, el Mekasıdül Hasene No.ll83)*

Hadis-i şerifte geçen fâ-i takip, herkesin kıyametinin hemen ölümünden sonra meydana geleceğine delâlet etmektedir. Büyük kıyamet ise, ancak Allah-u Tealâ indinde malûm olan vaktinde hasıl olacaktır.

٢٦٣ – عَنْ اَبِى سَعِيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : « اِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ

مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ ».

263 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kabir ancak cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur."** *(Tirmizî, Kıyamet : 26)*

٢٦٤ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: اِطَّلَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَىٰ اَهْلِ الْقَلِيبِ فَقَالَ: « وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا » فَقِيلَ لَهُ: اَتَدْعُوا اَمْوَاتًا؟ فَقَالَ: « مَا اَنْتُمْ بِاَسْمَعَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لاَ يُجِيبُونَ ».

264 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Bedir günü) Kalîp Çukuru'na atılan müşriklerin cesetleri üzerine vardı da onlara: **"Rabbinizin sizlere vaadettiği şeyi hak buldunuz mu?"** diye seslendi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Bir takım ölü cesetlere mi hitabediyorsun" denildi. Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizler bunlardan daha fazla işitir değilsiniz. Fakat bunlar cevap veremezler.'** buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:86)*

Şu hadis-i şerif te ruhların, bedenin ölümüyle ölmeyeceklerine açıkça delâlet etmektedir:

٢٦٥ – قَالَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ: « اَوْلِيَاءُ اللهِ لاَ يَمُوتُونَ وَلٰكِنْ يُنْقَلُونَ مِنْ دَارٍ اِلَىٰ دَارٍ ».

265 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Allahın dostları ölmezler, lâkin bir evden diğer eve nakledilirler."** *(Tefsir-i Kebir: 9/94)*

Bu hususdaki aklî deliller çeşitlidir:

1. Uyku zamanı beden zayıf düşer, bedenin zafiyeti ise ruhun zafiyetini gerektirmez, bilakis ruh uyku zamanı kuvvet bularak, uyanıkken göremediği nice hâlleri ayan beyan görebilir. Bedenin zafiyeti, ruhun zafiyetini gerektirmediğine göre, bedenin ölümü de ruhun ölümünü icabettirmez.

2. Efkârın (düşüncelerin) çokluğu dimağın kurumasına sebep olup bu kuruluk ise insanı ölüme kadar götürmektedir. Halbuki manevi düşünceler ruhun ilâhî marifetlerle kemal bulmasına vesiledir. Bu da ruhun bedenden ayrı olduğuna ve bedenin ölümüyle ölmediğine bir delildir.

3. Ruhun hâlleri bedenin hâllerine ters düşmektedir. Şöyleki: Ruh, ancak ilâhi marifetlerle huzura kavuşur. Nitekim:

« اَلاَ بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (٢٨) »

"Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah (-u Azimüşşan) **ı anmakla sükûnet bulur."** *(Rad Suresi: 28'den)* ayet-i celilesi bunun açık bir delilidir. Ayrıca:

٢٦٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ... اِنِّى اَبِيتُ يُطْعِمُنِى رَبِّى وَ يَسْقِينِى ».

266 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ben, Rabbim beni yedirir ve içirir bir hâlde gecelerim."** buyurdu. *(Buharî, Savm : 48, 50, Müslim, Sıyam : 57, 61, Tirmizî, Savm: 61, Darimî, Savm :14, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/23, 231)*

Şüphesiz ki, bu Hadis-i Şerifte geçen yemek ve içmek, ancak marifet, muhabbet ve gayb âleminin nurlarıyla pürnur olmaktan ibarettir. Zaten biz bir insanın bir mevkie getirilerek veya maşukuna kavuşarak çok sevindiğinde yemeği ve içmeği unuttuğunu hatta yemeğe ve içmeğe çağırıldığında kalbinde şiddetli bir nefret hissettiğini müşahede etmekteyiz.

İşte Allah-u Tealâ'nın marifet deryasına daldırmış olan ariflere o nurlardan bir şeyler parladığında ve o sırlardan bir şey açıldığında elbette açlık ve susuzluğu hiç duymazlar, hasılı kelâm ruhanî saadet, sanki cismanî saadete zıt gibidir.

İşte bütün bu aklî deliller de, ruhun,kendi başına durabilen müstakil bir varlık olduğunu, varlığının devamının bedene muhtaç olmadığını, dolayısıyla bedenin ölümü ile onun ölmeyeceğini açıkça ifade etmektedirler.

Artık bu kadar ikna edici deliller bu makamda yeterli gelmelidirler. Şu bilinsin ki, zikrettiğimiz kaideler anlaşılınca, kabir sevabı ve azabı hakkında Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün ayet-i celilelerin tefsirinde karşılaşılan zorluklar ortadan tamamen kalkmış olur.

Bu izahattan sonra, Şehitlerin diri olmalarının manasına gelince, Ulema bu hususta ihtilâf etmiştir. Ekserisinin görüşü şehitlerin bedenleri ölüp cesetleri toprakta kalsa da, diğer müminlerin ruhları gibi ruhlarının diri olduğu, ancak şehit edildikleri vakitten itibaren cennet rızıklarına kavuştukları, dolayısıyla sanki dünya hayatları devam etmekteymiş gibi manen diri olmalarıdır.

Ulemadan bazısı, onların diri olmalarına; Her sene kendileri için bir Gaza sevabı yazılması ve cihad işini onlar başlattıklarından, kendilerinden sonra kıyamete kadar yapılacak her cihat sevabına ortak edilmeleri manasını vermişlerdir.

Bazı Âlimler de; Onların bu hayatını, abdestli yatan diri müminlerin ruhları gibi, onların ruhlarının da arşın altında kıyamete kadar rukû ve secdede kalmasıyla tefsir etmişlerdir. Nitekim:

٢٦٧ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا نَامَ الْعَبْدُ فِي سُجُودِهِ بَاهَى اللهُ تَعَالَىٰ بِهِ مَلَٰئِكَتَهُ وَيَقُولُ: انْظُرُوا إِلَىٰ عَبْدِي رُوحُهُ عِنْدِي وَجَسَدُهُ فِي طَاعَتِي ».

267 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kul secdesinde uyuduğu zaman, Allah** (-u Tealâ) **onunla meleklerine iftihar ederek 'Kuluma bakın! Ruhu benim yanımda, cesedi ise benim taatımdadır.' buyurur."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: I/290, No.1142)*

Şu da bilinsin ki, ayet-i celilede geçen: **"Rablerinin yanında diridirler."** ifadesi, bu hadis-i şerifte geçen: **"O kulumun ruhu benim yanımdadır."** ifadesine çok münasip düşmektedir.

Nitekim bu sıfat:

« ... وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ ... (١٩) »

"Onun (Allah-u Tealâ'nın) **yanında** (manevi huzurunda) **olan** (melek)**ler, O'na ibadet etmekten kibretmezler."** *(Enbiya Suresi:19'dan)*ayet-i celilesinde de melekler hakkında zikredilmektedir.

Meleklerin Allahın indinde olmalarıyla kazandıkları saadet, şehitler hakkında da aynen geçerlidir. İşte bu kelimeler akla ahiret marifetinin kapılarını açmaktadır.

Müfessirlerden bazısı da; Şehitlerin kabirde çürümemesini bu hayata hamletmişlerdir. Nitekim Tezkiretül Kurtubî'de, toprağın, peygamberlerin, şehitlerin, âlimlerin, Allah rızası için müezzinlik yapanların ve hamele-i Kur'an (Kur'an-ı Kerimi yüklenen hafızlar) ın cesetlerini yemeyeceği zikredilmiştir.

Nitekim Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* sel basması yüzünden Uhud şehitlerinin kabirlerini başka bir yere nakletmek istediğinde, "Burada kimin cenazesi varsa onu buradan alsın başka bir yere gömsün." diye nida edilmesini emretti.

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* bu hususu şöyle anlatıyor: Biz, onları çıkartırken, cesetlerini yaş olarak bulduk, hatta bir kürek onlardan birinin parmağına vurduğunda kan fışkırdı."

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Ubeyde İbn-i Umeyr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud'dan ayrılırken,

şehitler arasında bulunan Musab ibni Umeyr *(Radıyallahu Anh)* ın yanına uğradı başında durdu ve ona dua ettikten sonra:

« مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ ... (٢٣) »

"Müminler içinde Allah (-u Tealây) a verdikleri sözde duran nice erler vardır." *(Ahzab Suresi: 23'den)* mealindeki ayet-i celileyi okudu, sonra şöyle buyurdu:

٢٦٨ - « اَشْهَدُ اَنَّ هٰؤُلَآءِ شُهَدَآءُ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَلَا فَأْتُوهُمْ وَزُورُوهُمْ وَسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُسَلِّمُ عَلَيْهِمْ اَحَدٌ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ اِلَّا رَدُّوا عَلَيْهِ »

268 - **"Ben şehadet ederim ki, şüphesiz bunlar kıyamet günü Allah indinde şahit olacaklardır. Agâh olun!** (Dikkat edin) **Bunların yanına gelin kendilerini ziyaret edin ve onlara selâm verin. Nefsim yed-i kudretinde** (canım elinde) **olan Allaha yemin ederim ki, kıyamet gününe kadar bunlara kim selâm verirse, mutlaka ona selâmını iade ederler** (alırlar)." *(Begavî, Meâlimüttenzîl: 1/583, Heysemî, Mecmauz Zevaid:6/123)*

Müfessirînin bazısı da, şehitlerin diri olmalarının diğer ölülerin yıkandığı gibi yıkanmayıp, kanlı elbiseleriyle gömülmeleri manasında olduğunu söylemişlerdir.

İşte bu ayet-i kerimenin tefsiri hakkında söylenenlerin mecmuu bunlardan ibarettir. Allah-u Tealâ mahlûkatının sırlarını en iyi bilendir.

ALLAH YOLUNDA ÖLDÜRÜLENLERİN MANEN DİRİ OLDUKLARINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَآءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ (١٥٤) »

"Ve Allah (-u Tealâ Hazretlerinin) **yolunda öldürülenler hakkında ölüler demeyin. Bilakis** (onlar) **diridirler, fakat siz** (onların hayatını) **hissedemez,** (anlayamaz) **sınız."** *(Bakara Suresi:154)*

Mevlâ Tealâ, şehitlerin manevi bir hayatla diri olduklarını beyan ettikten sonra, fazl-u kereminden kendilerine vermiş olduğu nimetlerle ferahlanıcı olduklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَرِحِينَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ
مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ (١٧٠)

KELİME MANASI (170)

Ne oldukları hâlde rızıklanırlar? (فَرِحِينَ) **ferahlanıcı** (sevinici) **oldukları hâlde,** neyle? (بِمَا) **ol bir şeyle ki,** (اٰتٰى) **verdi,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neden dolayı? (مِنْ فَضْلِهِ) **fazl-u kereminden dolayı,** (Bu mana min'in sebebiyet için olmasına göre verilmiştir). *(Alusî),* (وَيَسْتَبْشِرُونَ) **ve müjdelenerek seviniyorlar,** kimlerle? (بِالَّذِينَ) **o kimselerle ki,** (لَمْ يَلْحَقُوا) **henüz katılmadılar,** kime? (بِهِمْ) **onlara,** nerede oldukları hâlde? (مِنْ خَلْفِهِمْ) **arkalarında oldukları hâlde,** yani henüz Allah yolunda öldürülüp şehit olarak onlara karışmamış olan, dünyada bıraktıkları kardeşleriyle de seviniyorlar. kardeşlerinden bedel (şununla ki) (اَنْ) **şan,** nedir o şan? (لَا خَوْفٌ) **hiç bir korku yoktur diye,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar** (o kardeşleri) **üzerine,** (وَلَاهُمْ) **ve ancak onlar olmayacaklar,** (يَحْزَنُونَ) **mahzun olur,** yani o şehit olanlar, dünyada iman ve cihat yolu üzere hayatta bıraktıkları din kardeşlerinin de hiç bir korku ve üzüntüye uğramadan şehit olarak kendilerine kavuşacaklarını ve onlar gibi nimetlere mazhar olacaklarının haberini almakla sevinmektedirler.

MEALİ ŞERİFİ (170)

(Şehitler) **Allah** (-u Tealân) **ın, fazl** (-u kerem) **inden dolayı kendilerine verdiği** (sevap ve keramet) **ile ferahlanıcı oldukları hâlde** (rızıklandırılırlar).

Ve arkalarından henüz onlara katılmamış (kendileri gibi henüz şehit düşmeyip, bir müddet daha dünyada kalarak iman ve cihat yolunda yaşayıp şehit düşecek) **olanlarla da, "Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun olacak değillerdir." diye müjdelenirler.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde, şehitler üzerine korku ve üzüntü olmadığını beyan etmiştir, çünkü (خَوْفٌ) Havf, insanın başına bir musibet gel-

mesinden endişe edip korkmasıdır. (حُزْنٌ) Hüzün ise, mevcut olan nimetin elden çıkacağına üzülmektir.

Şu hâlde, şehitlerin ahirette hoşlanmadıkları bir belâ ile karşılaşma korkuları olmadığı gibi, dünyada bulunan nimetleri kaçırdıklarından da mahzun olmazlar, zira ahirette nail oldukları nimetler, her hâlde dünya nimetlerinden kat kat üstündür.

İmam-ı Fahrurrazinin beyanına göre, (اِسْتِبْشَارٌ) İstibşar: İnsana bir müjde aldığında gelen sevinçtir. Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde şehitlerin, henüz kendilerine kavuşmamış olan dünyadaki kardeşleriyle müjdelendiklerini beyan etmektedir.

Şöyleki, şehitler, dünyada iman ve cihad yolu üzere diri olarak bıraktıkları şehit adayı kardeşlerinin dünyada çektikleri elem ve zahmetlere rağmen neticede şehadet şerbetini içerek dünya ve ahiret korku ve üzüntülerinden tamamen kurtulacaklarını ve kendileri gibi mesud olacaklarını bilerek sevinirler.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, şehitler, Allah-u Tealâ'dan, nail oldukları hayır ve kerameti kardeşlerine bildirmesini, bu sebeble onların cihada rağbet etmelerini istediler, Allah-u Tealâ'da onlara **"Ben, Peygamberim Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e sizin kavuştuğunuz dereceleri haber verdim o da bunu kardeşlerinize bildirdi."** diye cevap verince, onlar bununla çok ferahlanmışlar ve sevinmişlerdir.

Allah-u Tealâ, şehitlerin, arkalarında bıraktıkları kardeşlerinin iyi haberleriyle sevindiklerini beyan ettikten sonra, kendilerine mahsus olan nimetlerle de ayrıca sevindiklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ (١٧١)

KELİME MANASI (171)

(يَسْتَبْشِرُونَ) **Onlar** (şehit olanlar) **müjdelenirler,** neyle? (بِنِعْمَةٍ) **büyük bir nimetle,** öyle nimet ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** daha? (وَفَضْلٍ) **ve büyük fazl** (-u kerem) **ile,** daha neyle müjdelenirler? (وَاَنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (لَا يُضِيعُ) **zayi etmeyecektir,** neyi? (اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ) **müminlerin mükâfatını,** yani Allah-u Tealâ'nın, şehitlerin ecrini zayi etmeyeceğini bilmekle sevindikleri gibi, diğer müminlerin mükâfatını da asla zayi etmeyeceği müjdesini almakla ayrıca sevinirler.

MEALİ ŞERİFİ (171)

Ve onlar (şehitler) **Allah** (-u Tealâ) **dan** (gelen) **büyük bir nimet ve büyük bir fazl** (-u kerem) **ile** (sevindikleri gibi), **Şüphesiz Allah** (-u Tealân) **ın** (diğer) **müminlerin** (henüz şehit olmamış gazilerin) **ecrini de zayi etmeyeceği** (müjdesini almak) **ile** (ayrıca) **sevinirler.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebirde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen **nimet,** sevaptan, **fazl** ise ziyade kerametlerden ibarettir.

Bu ayet-i celile, şehitlerin, kardeşlerinin saadetiyle müjdelenmelerinin kendi saadetleriyle sevinmelerinden daha üstün olduğuna delâlet etmektedir, zira Mevlâ Tealâ, onların kardeşlerinin hâlleriyle müjdelenmelerini önce zikrederek, insanın, kardeşlerinin ve arkadaşlarının hâllerinin düzgünlüğü ile ferahlanmasının, kendi ahvalinin iyiliğine sevinmesinden daha tamam ve mükemmel olması gerektiğine işaret etmiştir.

Ayrıca, ayet-i celilenin sonunda: "**Şüphesiz ki, Allah-u Tealâ, müminler in ecrini zayi etmez.**" buyurarak, bu büyük sevapların ve sevinçlerin şehitlere ulaştırılmasının onlara mahsus bir hüküm olmadığını bilakis her müminin, derecesine göre ecir ve sevaba nail olacağını ve Allah-u Tealâ'nın iyilik edenlerin ecrini zayi etmeyeceğini açıklamıştır.

Şunu da ifade edelim ki, bu ayet-i celile ehli sünnete göre, ehl-i kıblenin fasıklarının affedilip sonunda cennete gireceklerine delâlet etmektedir, zira ne kadar günahkâr da olsa, imanı olan kişi o inancıyla cenneti haketmiştir.

Eğer günahları sebebiyle cehennemde ebedi kalacak olsa, imanının ecri kendisine ulaşmamış olur ki, bu takdirde müminlerin ecri zayi olmuş olur. Bu ise ayet-i celilenin açık olan ifadesine zıttır.

Kazi Beyzavî buyurmuştur ki, bu ayet-i celile müminlerin kavuşacakları bütün ecr-u sevaba ancak imanları sebebiyle nail olacaklarına, imanı olmayan kişinin ise, bütün amellerinin habt (mahv) olup ecirlerinin zayi olacağına delâlet etmektedir.

CİHADIN VE ALLAH YOLUNDA ŞEHİT OLMANIN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٦٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تَضَمَّنَ اللهُ لِمَنْ خَرَجَ فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ اِلاَّ جِهَاداً فِى سَبِيلِى وَاِيمَاناً بِى وَتَصْدِيقاً بِرُسُلِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ اَنْ اُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ اَرْجِعَهُ اِلَىٰ مَسْكَنِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ

مِنْ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! مَا مِنْ كَلْمٍ يُكْلَمُ فِى سَبِيلِ اللهِ اِلاَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كُلِمَ لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ وَرِيحُهُ مِسْكٌ. وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَوْلاَ اَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلاَفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِى سَبِيلِ اللهِ اَبَداً. وَلٰكِنْ لاَ اَجِدُ سَعَةً فَاَحْمِلَهُمْ وَلاَ يَجِدُونَ سَعَةً وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّى وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَوَدِدْتُ اَنِّى اَغْزُو فِى سَبِيلِ اللهِ فَاُقْتَلُ ثُمَّ اَغْزُو فَاُقْتَلُ ثُمَّ اَغْزُو فَاُقْتَلُ»

269 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Allah (-u Tealâ) kendi yolunda (gazaya) çıkan kimseye kefil olmuştur: (Buyurur ki) onu (çıkaran) ancak benim yolumda cihad etmek, bana inanmak ve Peygamberlerimi tasdik eylemek için çıkarmıştır. Şu hâlde o, kendisini cennete koymamı yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet alarak içinden çıktığı evine döndürmemi benim üzerime garantilemiştir.**

Muhammed'in nefsi Yed-i Kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, şayet bir yara Allah yolunda açılırsa kıyamet gününde açıldığı zamanki kılığında gelecek, rengi kan rengi, kokusu misk olacaktır.

Muhammed'in nefsi Yed-i Kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer müslümanlara zor gelmese, Allah yolunda gaza eden bir seriyyenin ardından ebediyyen oturmazdım! Lâkin varlık (imkan) **bulamıyorum ki, onları** (hayvana) **yükleyeyim** (bindireyim) **Onlar da varlık bulamıyorlar. Kendilerine benden geri kalmak da zor geliyor.**

Muhammed'in nefsi Yed-i Kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben Allah yolunda gaza ederek öldürülmeyi, sonra yine gaza ederek öldürülmeyi, sonra yine gaza ederek öldürülmeyi pek arzu ederim." buyurdular. *(Müslim, Imare:103)*

٢٧٠ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَغَدْوَةٌ فِى سَبِيلِ اللهِ اَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا »

270- Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sabahleyin veya akşamleyin** (herhangi bir zamanda) **Allah yolunda bir kere** (cihad için) **yürüyüş, hiç şüphesiz dünyadan ve dünyadaki şeylerin hepsinden hayırlıdır."** buyurmuştur. *(Buharî, Cihad:5, 6, 73, Rikâk:2, 51, Müslim, Imare:112-115, Tirmizî, Fezailül Cihad:17, 26, Neseî, Cihad:11-12, Darimî, Cihad:9)*

٢٧١ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِى سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَمَوْضِعُ سَوْطِ اَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَالرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِى سَبِيلِ اللهِ اَوِ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا ».

271 - Sehl İbn-i Sa'd es-Saidî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir gün Allah yolunda** (sınır muhafazasına bağlı kalıp) **nöbet beklemek** (sevabı) **dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır.**

Sizden birinizin kamçısının cennetten işgal ettiği az bir yer de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır. Kulun Allah yolunda yürüyeceği bir akşam yürüyüşü yahut bir sabah yürüyüşü de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır." *(Buharî, Cihad:73, Müslim, Imare:163, Neseî, Cihad:39, Ibn-i Mace, Cihad:7, Darimî, Cihad:31)*

٢٧٢– عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلَىٰ عَمَلِهِ اِلاَّ الْمُرَابِطَ فَاِنَّهُ يَنْمُولَهُ عَمَلُهُ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤَمَّنُ مِنْ فَتَّانِ الْقَبْرِ »

272 - Fedale İbn-i Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunduğuna göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ölen her kişinin amel** (defter) **i kapanır. Ancak** (Allah yolunda) **nöbet tut** (arken hayatını kaybetmiş ol) **an kimse müstesna. Onun ameli kıyamet gününe kadar artırılır. Ve o kimse kabir fettanından** (kabirde kendisine azap edecek olan melekten) **emin kılınır."** *(Ebu Davud, Cihad:15, Tirmizî, Fezailül Cihad:2, Darimî, Cihad:32, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/146, 150, 157, 6/60)*

٢٧٣ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ قَاتَلَ فِى سَبِيلِ اللهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ سَأَلَ اللهَ الْقَتْلَ مِنْ نَفْسِهِ صَادِقاً ثُمَّ مَاتَ اَوْ قُتِلَ فَاِنَّ لَهُ اَجْرَ شَهِيدٍ. وَمَنْ جُرِحَ جُرْحاً فِى سَبِيلِ اللهِ اَوْ نُكِبَ نَكْبَةً فَاِنَّهَا تَجِئُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَاَغْزَرِ مَا كَانَتْ لَوْنُهَا لَوْنُ الزَّعْفَرَانِ وَرِيحُهَا رِيحُ الْمِسْكِ وَمَنْ خَرَجَ بِهِ خُرَاجٌ فِى سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَاِنَّ عَلَيْهِ طَابَعَ الشُّهَدَآءِ ».

273 - Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim devenin iki sağımı**

arasındaki süre kadar Allah yolunda savaşırsa onun için cennet (e girmek) **kesinleşir. Kim de içinden gelerek sadakatle Allah yolunda şehit olmak ister de sonra** (yatağında) **ölür veya öldürülürse, ona şehid sevabı vardır."**

"Kim Allah yolunda (düşmandan) **bir yara alırsa, ya da** (Allah yolunda bir kaza geçirerek) **yaralanırsa, o yara, kıyamet gününde dünyadaki en derin haliyle getirilir. Rengi za'feran rengi, kokusu da misk kokusudur.**

Kimin vücudunda da Allah yolunda iken bir çıban çıkarsa, (o çıban sebebiyle) **o kimsenin üzerinde şehitlik mührü olur."** *(Ebu Davud, Cihad:40, Tirmizî, Fezailül Cihad:17, Darimî, Cihad:5 Neseî, Cihad:25, Ibn-i Mace, Cihad:15, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/442, 524, 4/387, 5/230, 235, 244)*

٢٧١- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ اَيُّ النَّاسِ اَفْضَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ» قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «مُؤْمِنٌ فِى شَعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَتَّقِى اللهَ وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ».

274 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre: Ya Resulallah! İnsanların hangisi daha faziletlidir?" denildi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Canıyla, malıyla Allah yolunda cihad eden mümindir."** buyurdu.

Sahabîler: "Sonra kimdir?" dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Vadilerden bir vadi içinde** (yalınızlığa çekilen) **bir mü'mindir ki, o, Allahdan korkar da insanları kendi şerrinden rahat bırakır** (kimseye zararı dokunmaz)." buyurdu. *(Buharî, Cihad:2)*

٢٧٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: «مَنِ احْتَبَسَ فَرَساً فِى سَبِيلِ اللهِ اِيمَاناً بِاللهِ وَتَصْدِيقاً بِوَعْدِهِ فَاِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّهُ وَرَوْثَهُ وَبَوْلَهُ فِى مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

275 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim Allah'a inandığı için ve va'dini tasdik ederek Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir at bağlarsa, şüphesiz o atın yediği yemler, içtiği sular, atın dışkısı ve sidiği kıyamet gününde o şahsın mizanında** (sevap olacak) **dır."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:45)*

٢٧٣ - عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ اَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ اَنْ يَرْجِعَ اِلَى الدُّنْيَا وَاَنَّ لَهُ مَا عَلَى الْاَرْضِ مِنْ شَىْءٍ غَيْرُ الشَّهِيدِ فَاِنَّهُ يَتَمَنَّى اَنْ يَرْجِعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ».

276 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **"Şehitten başka cennete giren hiç bir kimse yoktur ki, dünyaya dönmeyi ve yer yüzündeki her şeyin kendinin olmasını dilesin. Şehit ise gördüğü ikramdan dolayı dönmeyi ve on defa öldürülmeyi temenni eder."** *(Müslim, Imare:109)*

٢٧٤ – عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ اِلاَّ الدَّيْنَ ».

277 - Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şehidin, borc** (unu ödememe günahı) **hariç bütün günahları affedilir."** *(Müslim, Imare : 119)*

٢٧٥ – عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « شَهِيدُ الْبَحْرِ مِثْلُ شَهِيدَىِ الْبَرِّ . وَالْمَائِدُ فِى الْبَحْرِ كَالْمُتَشَحِّطِ فِى دَمِهِ فِى الْبَرِّ. وَمَا بَيْنَ الْمَوْجَتَيْنِ كَقَاطِعِ الدُّنْيَا فِى طَاعَةِ اللهِ . وَاِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلَ مَلَكَ الْمَوْتِ بِقَبْضِ الْاَرْوَاحِ اِلاَّ الشَّهِيدَ الْبَحْرِ فَاِنَّهُ يَتَوَلَّىٰ قَبْضَ اَرْوَاحِهِمْ وَيَغْفِرُ لِشَهِيدِ الْبَرِّ الذُّنُوبَ كُلَّهَا اِلاَّ الدَّيْنَ وَلِشَهِيدِ الْبَحْرِ الذُّنُوبَ وَالدَّيْنَ ».

278 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Deniz** (savaşı) **şehidi** (sevap bakımından) **iki kara** (savaşı) **şehidinin mislidir. Ve deniz** (savaşın) **da başı dönen** (gazi), **kara** (savaşın) **da kanı içinde kıvranan kimse gibidir.**

Denizin iki dalgası arasındaki mesafe (yi kateden gazi) **de Allah'a ibadet** (yolun) **da dünyayı** (bir baştan bir başa) **kat eden kimse gibidir. Şüphesiz Allah** *(Azze ve Celle)* **ruhları almak görevini ölüm meleğine** (Azrail *(Aleyhisselâm)* a) **vermiştir.**

Ancak deniz şehidini bu hükmün dışında tutmuştur. Çünkü deniz şehitlerinin ruhlarını bizzat Allah (-u Tealâ) **alır. Ve Allah** (-u Tealâ), **kara şehidinin bütün günahlarını bağışlar, yalnız borc** (unu ödememe) **günahını bağışlamaz. Deniz şehidinin ise tüm günahlarını ve borc** (unu ödememe) **günahını bağışlar."** *(Ibn-i Mace, Cihad:10)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, borçlu ölenin mağfiret olunmaması meselesi sadece şehit hakkında değil bütün müminler hakkında geçerlidir. Nitekim:

٢٧٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ مَا كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ ».

279 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Borçlu olarak ölen) **Bir müminin üzerinde borç olduğu müddetçe ruhu muallâktadır** (cennetle cehennem arasında askıdadır)." *(Ahmed Ibn-i Hanbel :2/440)*

Ancak cennete sokulmayacak olan borçlu, borcunu ödeyecek kadar mal bırakıp da vasiyet etmeyen veya sağlığında ödemeye gücü varken ödemeyen yahutta lüzumsuz masraflar için borç alıp ödemeden ölen kimselerdir.

Fakat, çok zorlandığından, geçim darlığından, zaruri bir hususta dolayı borçlanan ve öldükten sonra arkasına ödeyecek mal bırakmayan kişiyi Allah-u Tealâ'nın cennetten mahrum etmemesi umulur.

Zira, hükümet reisinin ya zekâtların toplamından veya borçluların hissesinden yahutta müslümanlara ait olan ganimetten böyle bir kişinin borcunu ödemesi farzdır. Nitekim:

٢٨٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ مُؤْمِنٍ اِلاَّ وَاَنَا اَوْلَىٰ بِهِ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اِقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ ﴿ اَلنَّبِىُّ اَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ فَاَيُّمَا مُؤْمِنٍ مَاتَ وَتَرَكَ مَالاً فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا وَمَنْ تَرَكَ دَيْناً اَوْ ضَيَاعاً فَلْيَاْتِنِى فَاَنَا مَوْلاَهُ ».

280 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Her bir mü'mine ben muhakkak dünya ve ahirette** (herkesten) **daha yakınımdır. İsterseniz** (delil için) **şu ayeti okuyunuz: "O Peygamber, mü'minlere öz nefislerinden daha yakındır."** *(Ahzab Suresi:6 dan)*

İşte bundan böyle herhangi bir mü'min ölür ve mal bırakırsa, bu mala kim olurlarsa olsunlar onun asabesi (baba tarafından yakınları) **mirasçı olsun. Herhangi bir mü'min de borç yahut** (fakir bir) **aile bırakırsa, o da bana gelsin; ben onun velisiyim."** *(Buharî, Istikraz:12)*

٢٨١ – عَنْ نِمْرَانَ بْنِ عُتْبَةَ الذِّمَارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْنَا عَلَىٰ اُمِّ الدَّرْدَاءِ وَنَحْنُ اَيْتَامٌ فَقَالَتْ: اَبْشِرُوا فَاِنِّى سَمِعْتُ اَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يُشَفَّعُ الشَّهِيدُ فِى سَبْعِينَ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ ».

281 - Nimran İbn-i Utbe ez-Zimarî *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Biz Ümmü'd-Derda'nın yanına girdik ve hepimiz yetim idik. Ümmü'd-Derda (bizi görünce şöyle) dedi: "Size müjdeler olsun çünkü ben Ebu'd-Derda'dan işittim Resulullah *(Sallal-lahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şehid, ailesinden yetmiş kişiye şefaat edecektir."** *(Ebu Davud, Cihad:26)*

٢٨٢ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ... سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَمْزَةُ ».

282 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde, Allah** (-u Tealâ) **indinde şehitlerin efendisi Hazreti Hamza** *(Radıyallahu Anh)* **dır."** *(Hakim, El Müstedrek : 2/130, No:2557)*

٢٨٣ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جَابِرٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) : سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ اِذَا ذُكِرَ اَصْحَابُ اُحُدٍ: « وَاللهِ لَوَدِدْتُ اَنِّي غُودِرْتُ مَعَ اَصْحَابِي بِنُحْصِ الْجَبَلِ ».

283 - Abdurrahman İbn-i Cabir'in, babasından *(Radıyallahu Anhüma)* rivayetine göre, Uhud ashabı anıldığında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Vallahi! Elbette ben ashabımla beraber o dağın** (Uhud dağının) **dibinde** (şehit olarak) **bırakılsam isterdim."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur : 2/376)*

٢٨٤ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَوْلَا اَنْ تَجْزَعَ صَفِيَّةُ لَتَرَكْنَا حَمْزَةَ فَلَمْ نَدْفِنْهُ حَتّٰى يُحْشَرَ حَمْزَةُ مِنْ بُطُونِ الطَّيْرِ وَالسِّبَاعِ ».

284- Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Hazreti Hamza şehit edildiğinde öyle bir yün kaftanla kefenlendi ki, onu başına çekseler, ayakları açıkta kalıyor, ayaklarına doğru uzatsalar, başı dışarı çıkıyordu. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o kaftanı başına doğru uzatıp, ayaklarına izhır (boya otu) denen otun kapatılmasını emretti ve buyurdu ki: **"Eğer Safiyye** (Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın kız kardeşi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in halası) **feryad edecek olmasaydı, elbette Hamza'yı defnetmeden bırakırdık, tâ ki O,** (kıyamet gününde) **kuşların ve yırtıcı hayvanların karınlarından haşrolunurdu."** *(Hakim, el Müstedrek : 2/120)*

٢٨٥ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ يَوْمَ اُحُدٍ: « مَنْ رَاٰى مَقْتَلَ حَمْزَةَ؟ » فَقَالَ رَجُلٌ اَعْزَلُ: اَنَا رَاَيْتُ مَقْتَلَهُ . قَالَ: « فَانْطَلِقْ فَاَرِنَاهُ » فَخَرَجَ حَتّٰى وَقَفَ عَلٰى حَمْزَةَ فَرَاٰهُ قَدْ بُقِرَ

بَطْنُهُ وَقَدْ مُثِّلَ بِهِ. فَقَالَ يَارَسُولَ اللهِ مُثِّلَ بِهِ وَاللهِ فَكَرِهَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنْ يَنْظُرَ اِلَيْهِ وَوَقَفَ بَيْنَ ظَهْرَانَيِ الْقَتْلٰى فَقَالَ: « اَنَا شَهِيدٌ عَلٰى هٰؤُلَآءِ الْقَوْمِ لُفُوهُمْ فِى دِمَائِهِمْ فَاِنَّهُ لَيْسَ جَرِيحٌ يُجْرَحُ اِلاَّ جُرْحُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَدْمٰى لَوْنُهُ لَوْنُ الدَّمِ وَرِيحُهُ رِيحُ الْمِسْكِ قَدِّمُوا اَكْثَرَ الْقَوْمِ قُرْآناً فَاجْعَلُوهُ فِى اللَّحْدِ ».

285 - Abdurrahman İbn-i Ka'b İbn-i Malik'in, Babasından *(Radıyallahu An-hüm)*rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Uhud günü "**Hazreti Hamzanın öldürüldüğü yeri kim gördü?**" diye sordu.

Silâhsız bir adam: "Ben onun öldürüldüğü yeri gördüm." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Yürü bize göster.**" buyurdu. Ve sonra o adamla beraber yürüyüp Hazreti Hamza'nın başında durdu. Onu karnı deşilmiş, kulağı, burnu kesilmiş bir vaziyette görünce, O adam: "Ya Resulallah! Vallahi ona müsle yapılmış (uzuvları kesilmiş)." dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Hamza'ya bakmak istemedi ve şehitlerin arasında durarak: "**Ben bunlar üzerine şahidim! Bunları kanlarıyla kefenleyin, zira Allah yolunda yaralanan bir kimsenin mutlaka yarası kıyamet gününde kanayacaktır. Rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusu olacaktır.**

Şehitler arasında Kur'an-ı kerimi en çok bileni öne geçirin ve onu lahde (kabrin kıble tarafında oyulan yarığa) **koyun.**" *(Ibni Ebi Şeybe, el Musannef:7/372, No. 36787)*

٢٨٦ – عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ عَنْ اَبِيهِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً جَاءَ اِلَى الصَّلٰوةِ وَالنَّبِىُّ ﷺ يُصَلِّى بِنَا فَقَالَ حِينَ انْتَهٰى اِلَى الصَّفِّ: اَللّٰهُمَّ أْتِنِى اَفْضَلَ مَا تُؤْتِى عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ . فَلَمَّا قَضَى النَّبِىُّ ﷺ الصَّلٰوةَ قَالَ: « مَنِ الْمُتَكَلِّمُ آنِفاً » فَقَالَ الرَّجُلُ اَنَا يَا رَسُولَ اللهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذاً يُعْقَرُ جَوَادُكَ وَتُسْتَشْهَدُ فِى سَبِيلِ اللهِ ».

286 - Amir İbn-i Saad İbn-i Ebî Vakkas, babası Saad *(Radıyallahu Anhum)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize namaz kıldırırken, bir adam namaza geldi ve safa vardığında: "Ey Allahım! Bana salih kullarına verdiğinin en üstününü ver." diye dua etti.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namazı bitirdiğinde, "**Demin konu-**

şan kimdi? " diye sorunca, o adam: "Bendim Ya Resulallah!" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"O zaman atın boğazlanacak** (öldürülecek) **sen de, Allah yolunda şehit edileceksin."** buyurdu. *(Hakim, el Müstedrek : 2/74)*

٢٨٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « عُرِضَ عَلَىَّ اَوَّلُ ثَلاَثَةٍ مِنْ اُمَّتِى يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَ اَوَّلُ ثَلاَثَةٍ يَدْخُلُونَ النَّارَ. فَاَمَّا اَوَّلُ ثَلاَثَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ فَالشَّهِيدُ وَعَبْدٌ مَمْلُوكٌ لَمْ يُشْغِلْهُ رِقُّ الدُّنْيَا عَنْ طَاعَةِ رَبِّهِ وَفَقِيرٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ وَاَمَّا اَوَّلُ ثَلاَثَةٍ يَدْخُلُونَ النَّارَ فَاَمِيرٌ مُسَلَّطٌ وَذُو ثَرْوَةٍ مِنْ مَالٍ لاَ يُؤَدِّى حَقَّ اللهِ فِى مَالِهِ وَفَقِيرٌ فَخُورٌ ».

287 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetimden cennete girecek ilk üç kişiyle, Cehenneme girecek ilk üç kişi bana arz edildi** (gösterildi).

Cennete girecek ilk üç kişiye gelince, (birincisi): **Şehit,** (ikincisi): **Dünyanın köleliği Rabbisine itaattan kendisini meşgul etmeyen köle bir kul.** (Üçüncüsü): **Çoluk çocuk sahibi olduğu hâlde, iffetli** (utancından dilenmeyen) **bir fakirdir.**

Cehenneme girecek ilk üç kişi ise, Zorba hükümdar, Allahın, malındaki hakkını ödemeyen servet sahibi, bir de kendini beğenmiş fakir." *(Ibni Ebî Şeybe, el Musannef : 7/268, No.35969)*

٢٨٨ – عَنْ سَهْلِ بْنِ حَنِيفٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَوَّلَ مَا يُهْرَاقُ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ يُغْفَرُ لَهُ ذُنُوبُهُ ».

288 - Sehl İbn-i Hanîf'in, babasından, onun da dedesinden rivayetine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şehidin kanından akan ilk damla ile bütün günahları mağfiret edilir."** *(Hakim, el Müstedrek : 2/119)*

٢٨٩ – عَنْ اَبِى اَيُّوبَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ صَبَرَ حَتَّىٰ يُقْتَلَ اَوْ يَغْلِبَ لَمْ يُفْتَنْ فِى قَبْرِهِ ».

289 - Ebu Eyyüb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim öldürülünceye veya galip gelinceye kadar** (harpte) **sabrederse, kabrinde azaba uğramaz."** *(Sü:fûtî, Dürrül Mensur : 2/378)*

٢٩٠ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ اُمَّ الرُّبَيِّعِ بِنْتَ الْبَرَاءِ وَهِيَ اُمُّ حَارِثَةَ بْنِ سُرَاقَةَ . اَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللهِ اَلاَ تُحَدِّثُنِى عَنْ حَارِثَةَ وَكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ اَصَابَهُ سَهْمٌ غَرْبٌ فَاِنْ كَانَ فِى الْجَنَّةِ صَبَرْتُ وَاِنْ كَانَ غَيْرَ ذٰلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ فِى الْبُكَاءِ قَالَ: « يَا اُمَّ حَارِثَةَ اِنَّهَا جِنَانٌ فِى الْجَنَّةِ وَاِنَّ ابْنَكَ اَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلٰى ».

290 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Bera kızı Ümmü'r-Rubey' -ki bu kadın, Harise İbn-i Süraka'nın da anasıdır.- Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve: "Ey Allah'ın Peygamberi! Harise (nin hâlin) den bana haber vermez misin? Ona Bedir günü rastgele bir ok isabet edip öldürülmüştü. Eğer oğlum cennette ise (bu acıya) sabrederim. Cennette değilse ona gücüm yettiği kadar ağlamağa çalışırım." dedi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cevaben: **"Ey Harise'nin anası! Sana şanlı bir haber vereyim: Cennette bir çok dereceler vardır. Ve şüphesiz senin oğlun bunlardan Firdevs-i E'lâ'ya** (en yüksek Firdevs'e) **erişti."** buyurdu.

Bu cevap üzerine kadın: "İyi iyi, ya Harise! Ne mutlu sana!" diye dönüp gitti. *(Buharî, Cihad:14, Megazî:9, 13, Rikâk:51, Tirmizî, Tefsir, Sure:23/2)*

٢٩١ – عَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ السُّلَمِيِّ (رضى الله عنه) وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْقَتْلٰى ثَلاَثَةٌ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَلَقِىَ الْعَدُوَّ فَقَاتَلَ حَتّٰى يُقْتَلَ فَذٰلِكَ الْمُمْتَحَنُ فِى خَيْمَةِ اللهِ تَحْتَ عَرْشِهِ لاَ يَفْضُلُهُ النَّبِيُّونَ اِلاَّ بِدَرَجَةِ النُّبُوَّةِ وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ فَرِقَ عَلٰى نَفْسِهِ مِنَ الذُّنُوبِ وَالْخَطَايَا لَقِىَ الْعَدُوَّ فَقَاتَلَ حَتّٰى يُقْتَلَ فَتِلْكَ مَصْمَصَةٌ تَحَتْ ذُنُوبِهِ وَخَطَايَاهُ اِنَّ السَّيْفَ مَحَّاءٌ لِلْخَطَايَا وَ قِيلَ لَهُ اُدْخُلْ مِنْ اَىِّ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ شِئْتَ فَاِنَّهَا ثَمَانِيَةُ اَبْوَابٍ وَلِجَهَنَّمَ سَبْعَةُ اَبْوَابٍ ، بَعْضُهَا اَفْضَلُ مِنْ بَعْضٍ –يَعْنِى اَبْوَابَ الْجَنَّةِ– وَ رَجُلٌ مُنَافِقٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَقَاتَلَ حَتّٰى يُقْتَلَ فَذَاكَ فِى النَّارِ اِنَّ السَّيْفَ لاَيَمْحُو النِّفَاقَ ».

291 - Utbe İbni Abdisselemî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, (ki bu zatın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile sohbeti vardır) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Harpte öldürülenler üç kısımdır:**

(Birincisi): **Canıyla ve malıyla Allah yoluna çıkan imanlı bir adam ki, düşmanla karşılaşarak öldürülünceye kadar harbeder. İşte o, Allah** (-u Tealân) **ın arşının altındaki çadırında seçilmiş bir kişidir ki, peygamberler ondan ancak nübüvvet derecesiyle üstün olabilirler.**

(İkincisi): **Günah ve hatalarından dolayı** (af olur muyum, şehit olabilir miyim endişesiyle) **çok korkan bir mümindir ki, düşmanla karşılaşarak öldürülünceye kadar harbetti, onun bu amelleri günah ve hatalarına kefaret ve temizliktir. Şüphesiz ki kılıç, hataları tam manasıyla siler. O kişiye: 'Cennetin sekiz kapısından hangisinden dilersen gir.' denilecektir. Şüphesiz ki cennetin sekiz kapısı vardır ki, bazısı bazısından üstündür. Cehennemin de yedi kapısı vardır.**

(Üçüncüsü): **Canıyla ve malıyla harbe çıkan münafık bir adamdır ki, öldürülünceye kadar harbeder. İşte o ateştedir, çünkü kılıç nifakı silmez** (harpte öldürülmek kişinin münafıklığını affettirmez)." *(Beyhakî, Sünen:9/164)*

٢٩٢ – عَنِ ابْنِ اَبِى عُمَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَاَنْ اُقْتَلَ فِى سَبِيلِ اللهِ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ اَنْ يَكُونَ لِى الْمَدَرُ وَالْوَبَرُ ».

292 - İbn-i Ebi Umeyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Elbette Allah yolunda öldürülmem, çöllerin ve şehirlerin** (bütün dünyanın) **bana ait olmasından, benim için daha sevgilidir.**" *(Ahmed Ibn-i Hanbel : 4/216)*

٢٩٣ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « اِذَا وَقَفَ الْعَبْدُ لِلْحِسَابِ جَاءَ قَوْمٌ وَاَضْعِى سُيُوفَهُمْ عَلَىٰ رِقَابِهِمْ تَقْطُرُ دَماً فَازْدَحَمُوا عَلَىٰ بَابِ الْجَنَّةِ فَقِيلَ مَنْ هٰؤُلَآءِ قِيلَ الشُّهَدَاءُ كَانُوا اَحْيَاءً مَرْزُوقِينَ ثُمَّ نَادَىٰ مُنَادٍ لِيَقُمْ مَنْ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ ثُمَّ نَادَىٰ الثَّالِثَةَ لِيَقُمْ مَنْ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ فَقَامَ كَذَا وَكَذَا اَلْفاً فَدَخَلُوهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ».

293 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kullar hesap için** (Mevlâ Tealâ'nın huzurunda) **durduklarında, bir cemaat kılıçlarını boyunlarına koymuş bir hâlde, yaralarından kan damlayarak cennetin kapısına gelerek kalabalıktan birbirini sıkıştırırlar. O zaman "Bunlar kimdir?" diye sorulduğunda, "Bunlar şehitlerdir ki, kendilerine rızıkları sunulan dirilerdi." denilir.**

Sonra bir münadi,"Ecri Allahın üzerinde olanlar kalkıp cennete girsin." diye nida eder. Sonra o münadi, üçüncü defa: "Sevabı Allaha ait olanlar

kalksın cennete girsin." diye seslenir. Bunun üzerine (şehitlerden) **binlerce kişi kalkarak muhasebeye tutulmadan cennete girerler."** *(Heysemî, Mecmauzzevaid: 10/411)*

٢٩٤ – عَنْ نَعِيمِ بْنِ هَمَّارٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ اَىُّ الشُّهَدَاءُ اَفْضَلُ؟ قَالَ: «الَّذِينَ اِنْ يَلْقَوْا فِى الصَّفِّ يَلْفِتُونَ وُجُوهَهُمْ حَتّٰى يُقْتَلُوا. اُولٰئِكَ يَنْطَلِقُونَ فِى الْغُرَفِ الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ وَيَضْحَكُ اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ وَاِذَا ضَحِكَ رَبُّكَ اِلٰى عَبْدٍ فِى الدُّنْيَا فَلاَ حِسَابَ عَلَيْهِ».

294 - Naim İbn-i Hemmar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Şehitlerin hangisi daha üstündür?" diye sorduğunda,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Onlar, cihat saflarında düşmanla karşılaşsalar, şehit edilinceye kadar yüzlerini sağa sola çevirirler** (de arkaya döndürüp kaçmazlar). **İşte onlar cennetin en yüksek köşklerine gideceklerdir. Ve Rableri onlara gülecektir. Rabbin dünyada bir kula gülerse, artık ona** (ahirette) **hesap yoktur."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel : 5/287)*

٢٩٥– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: ذُكِرَ الشُّهَدَاءُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «لاَ تَجِفُّ الْاَرْضُ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ حَتّٰى تَبْتَدِرَهُ زَوْجَتَاهُ كَاَنَّهُمَا ظِئْرَانِ اَضَلَّتَا فَصِيلَيْهِمَا فِى بَرَاحٍ مِنَ الْاَرْضِ وَفِى يَدِ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا حُلَّةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا».

295 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda şehitlerden söz edildi. Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yer yüzü şehidin kanından kurumadan önce** (hurilerden) **iki hanımı bitkisiz, geniş bir arazide, emzikli yavrularını kaybeden** (sonra aniden bulan) **iki süt anne gibi ve her birinin elinde dünyadan ve dünyadaki bütün şeylerden hayırlı birer kat cennet elbisesi bulunduğu hâlde hızla ona koşuşurlar."** *(Ibn-i Mace, Cihad:16)*

٢٩٦ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً اَسْوَدَ اَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى رَجُلٌ اَسْوَدُ مُنْتِنُ الرِّيحِ قَبِيحُ الْوَجْهِ لاَ مَالَ لِى فَاِنْ اَنَا قَاتَلْتُ هٰؤُلاَءِ حَتّٰى اُقْتَلَ فَاَيْنَ اَنَا قَالَ: «فِى الْجَنَّةِ». فَقَاتَلَ حَتّٰى قُتِلَ فَاَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «قَدْ بَيَّضَ اللّٰهُ وَجْهَكَ وَطَيَّبَ رِيحَكَ وَاَكْثَرَ مَالَكَ وَقَالَ لِهٰذَا اَوْ لِغَيْرِهِ لَقَدْ رَاَيْتُ

زَوْجَتَهُ مِنَ الْحورِ الْعِينِ نازَعَتْهُ جُبَّةً لَهُ مِنْ صوفٍ تَدْخُلُ بَيْنَهُ وبَيْنَ جُبَّتِهِ ».

296 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, siyah bir adam harb esnasında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: **"Ya Resulallah! Muhakkak ben malı olmayan çirkin yüzlü, kötü kokulu, siyah bir adamım. Eğer ben şu kâfirlerle öldürülünceye kadar harbedersem, nerede olurum?"** dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Cennette olursun."** buyurdu.

Bunun üzerine o kişi şehit oluncaya kadar kâfirlerle harbetti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun cesedinin yanına gelerek **"Allah senin yüzünü ak, kokunu hoş ve malını çok etti."** buyurdu,

Bir keresinde de ya bu kişi veya başkası için: **"Muhakkak ki ben, onun hurilerden olan ailesinin cübbesini çekerek kendisiyle cübbesi arasına girdiğini gördüm."** buyurdu. *(Hakim, el Müstedrek : 2/94-95)*

٢٩٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِخِباءِ اَعْرابِيٍّ وَهُوَ فِي اَصْحابِهِ يُرِيدُونَ الْغَزْوَ. فَرَفَعَ الْاَعْرابِيُّ ناحِيَةً مِنَ الْخِباءِ فَقالَ: مَنِ الْقَوْمُ؟ فَقِيلَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ وَاَصْحابُهُ يُرِيدُونَ الْغَزْوَ. فَسارَ مَعَهُمْ فَقالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ اِنَّهُ لَمِنْ مُلُوكِ الْجَنَّةِ ». فَلَقُوا الْعَدُوَّ فَاسْتُشْهِدَ وَاُخْبِرَ بِذالِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَاَتاهُ فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ مُسْتَبْشِراً يَضْحَكُ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهُ. فَقُلْنا: يا رَسُولَ اللهِ رَأَيْناكَ مُسْتَبْشِراً تَضْحَكُ ثُمَّ اَعْرَضْتَ عَنْهُ؟! فَقالَ: « اَمّا ما رَأَيْتُمْ مِنِ اسْتِبْشارِي فَلِما رَأَيْتُ مِنْ كَرامَةِ رُوحِهِ عَلَى اللهِ وَاَمّا اِعْراضِي عَنْهُ فَاِنَّ زَوْجَتَهُ مِنَ الْحورِ الْعِينِ الْآنَ عِنْدَ رَأْسِهِ ».

297 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre: Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ashabı ile beraber gazaya giderlerken, bir arabînin çadırına rastladılar. Bu arabî çadırın bir ucunu kaldırarak :"Bu topluluk kimlerdir?" diye sordu.

Bunlar gazaya çıkmış olan Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabıdır denilince, O da onlarla beraber gazaya çıktı. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :**"Canım kabza-i Kudretinde olan Allah-u Tealâ'ya yemin ederim ki, şüphesiz bu kişi elbette cennetin meliklerindendir."** buyurdu.

Sonra o cemaat düşmanla karşılaştılar ve o zat şehit oldu, onun haberi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bildirilince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi*

ve Sellem) hemen gelerek sevinçle onun başının yanına oturdu ve gülmeye başladı. Sonra, ondan başını çevirdi.O zaman Biz: "Ya Resulallah! Biz seni evvela sevinçli güler bir hâlde gördük sonra ise yüz çevirdin, bunun sebebi hikmeti neydi?" diye sorduk.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Ben onun ruhunun Allah** (-u Tealâ) **katındaki şerefini gördüğüm için siz beni çok sevinçli gördünüz. Ondan yüz çevirmem ise, onun hurilerden olan ailesi, şu anda başının ucunda, oturan hanımına** (bakmamam) **içindir."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/381)*

٢٩٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَانْهَزَمَ يَعْنِي اَصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتّٰى اُهْرِيقَ دَمُهُ فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ اُنْظُرُوا اِلٰى عَبْدِي رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي حَتّٰى اُهْرِيقَ دَمُهُ».

298 - Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Aziz ve Celil olan Rabbimiz, Allah yolunda savaşıp da arkadaşları bozguna uğrayınca** (harpden kaçma-nın) **kendi üzerindeki vebalini düşünerek tekrar** (düşman üzerine) **dönen ve kanı dökülünceye kadar savaşan kimseyi çok beğenir de meleklerine şöyle der: "Şu kuluma bakınız! Benim yanımdaki sevaba rağbet edip yanımdaki azabdan korkarak** (tek başına düşmanla savaşmak için) **geri döndü. Nihayet** (bu yolda) **kanı döküldü.** *(Ebu Davud, Cihad:36, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/416, Hakim, Müsterek:2/112)*

٢٩٩ – عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه): «ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللهُ وَيَضْحَكُ اِلَيْهِمْ وَيَسْتَبْشِرُ بِهِمْ: اَلَّذِي اِذَا انْكَشَفَتْ فِئَةٌ قَاتَلَ وَرَآءَهَا بِنَفْسِهِ لِلّٰهِ فَاِمَّا اَنْ يُقْتَلَ وَاِمَّا اَنْ يَنْصُرَهُ اللهُ وَيَكْفِيَهُ فَيَقُولُ: اُنْظُرُوا اِلٰى عَبْدِي هٰذَا كَيْفَ صَبَرَ لِي بِنَفْسِهِ! وَالَّذِي لَهُ امْرَأَةٌ حَسَنَةٌ وَفِرَاشٌ لَيِّنٌ حَسَنٌ فَيَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَقُولُ: يَذَرُ شَهْوَتَهُ فَيَذْكُرُنِي وَلَوْ شَاءَ رَقَدَ! وَالَّذِي اِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ رَكْبٌ فَسَهِرُوا ثُمَّ هَجَعُوا فَقَامَ مِنَ السَّحَرِ فِي سَرَّآءَ وَ ضَرَّآءَ».

299 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Üç kişi vardır ki, Allah-u Tealâ onları sever, onlara** (şekilden münezzeh olduğu hâlde) **güler ve onlarla** (şanına yakışan bir şekilde) **sevinir.**

(Birincisi): **O kimse ki, muharebede önündeki cemaat açıldığında** (dağıldığında) **o, onların arkasından Allah için kendini harbe sokar** (kaçmaz), **ya şehit edilinceye veya Allah** (-u Tealâ) **ona yardım edip, kâfi gelinceye kadar cihat eder.** (Mevlâ Tealâ da o kul hakkında meleklerine hitaben) **"Benim şu kuluma bakın! Benim için nefsiyle nasıl sabretti** (canını feda etti) " buyurur.

(İkincisi): **Güzel bir ailesi, güzel ve yumuşak bir yatağı olduğu hâlde geceleyin** (teheccüt namazına) **kalkar** (Mevlâ Tealâ o kul hakkında da): '(Bu kulum) **şehvetini terkederek beni zikrediyor istese uyurdu** ' buyurur.

(Üçüncüsü): **Bir cemaatla beraber yolculuğa çıkıp, uykusuz kalarak hepsi uyuduğunda, bollukta ve darlıkta** (her hâl-ü kârda) **seher vakti kalkan kimsedir.** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal :15/843, No.43350)*

٣٠٠ – عَنْ سَهْلِ ابْنِ حُنَيْفٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ:

«مَنْ سَأَلَ اللهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَاِنْ مَاتَ عَلَىٰ فِرَاشِهِ».

300 - Sehl İbn-i Huneyf babasından o da dedesinden rivayet etmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim sıdk ile Allah'dan şehitlik dilerse, Allah onu şehitlerin menzilesine ulaştırır. Velev ki döşeğinde ölmüş olsun."** buyurdu. *(Müslim Imare:157, Ebu Davud, Vitr:26, Neseî, Cihad:36, Tirmizî, Cihad:19, Ibn-i Mace, Cihad:15, Darimî, Cihad:15, Ahmed ibn-i Hanbel:5/244)*

Dürrül Mensur'da zikredildiğine göre, Kasım ibni Osman el Cûî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Beytullah'ın etrafında tavaf ederken, "Ey Allahım! Bütün muhtaçların istediğini verdin de benim hacetimi hâlâ görmedin." sözünden başka bir şey söylemeyen bir adama rastladım.

Ona "Niçin bu sözden başka bir şey söylemiyorsun?" diye sorduğumda,

O, "Bunu sana anlatayım." dedi ve şöyle devam etti: "Biz, değişik memleketlerden toplanmış yedi arkadaştık, düşman topraklarına gazaya çıktık, ve hepimiz birden esir düştük. Bizi boyunlarımızı vurmak için bir kenara ayırmışlardı ki, o sırada göklere baktığımda, bir de ne göreyim yedi kapı açılmış, her kapıda hurilerden bir cariye duruyor, içimizden her biri öne çıkarılıp boynu vurulduğunda elinde mendil bulunan bir cariyenin yer yüzüne inip onu karşıladığını gördüm.

Tâki altı arkadaşımın boyunları vuruldu, sıra bana geldi, gökte de açık bir kapı ile bir cariye kaldı, Ben boynumun vurulması için öne çıkarıldığımda, kâfir kumandanının yakınlarından biri, ondan beni kendisine bağışlamasını istedi. O da beni ona bağışlayarak öldürtmedi.

İşte o zaman ben, semada beni bekleyen cariyenin "Ey Mahrum! neyi kaçırdığını biliyor musun? dediğini duydum ve o arada gökteki kapı da kapanmıştı. İşte ey kardeşim ben kaçırdığım bu faziletten dolayı çok üzgünüm."

Kasım İbni Osman *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Ben bu kişiyi, o yedi kişinin en efdali görüyorum, zira o, onların görmediklerini görmüş ve büyük bir şevkle amele devam etsin diye bırakılmıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kıyamet günü olduğunda, Allah-u Tealâ meleklerine "**Kullarımın en hayırlılarını bana davet edin.**" buyurur, onlar "Ya Rabbi! En hayırlı kulların kimlerdir?" diye sorduklarında,

Allah-u Tealâ "**Kanlarını, mallarını ve canlarını benim yolumda cömertçe feda eden şehitlerdir.**" diye cevap verir. Böylece şehitler kılıçları boyunlarında oldukları hâlde Rabbul İzzet'in huzuruna varıp, cennetteki meskenlerine girerler.

Kıyamet gününde sadakat sancağı, Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* için dikilecektir ki, her sıddık onun sancağının altında toplanacaktır.

Adalet Sancağı, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* için dikilecektir, her adil kimse onun sancağı altında bulunacaktır.

Sehavet (cömertlik) sancağı, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* için kurulacaktır ki, her cömert kişi onun sancağı altında cemolacaktır.

Şehadet sancağı, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* için kurulacaktır ki, her şehit onun sancağı altında olacaktır.

Her fakih (fıkıh ilmine sahip olan kişi) Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* ın sancağı altında,

Her zahid (dünyaya meyletmeyen kimse) Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın sancağı altında,

Her fakir, Ebu'd -Derda*(Radıyallahu Anh)* ın sancağı altında,

Kıraat ilmine sahip olan her kes Übeyy ibni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* ın sancağı altında,

Her Müezzin, Bilâl-i Habeşî *(Radıyallahu Anh)* ın sancağı altında,

Haksız yere öldürülenler de, Hüseyin ibni Ali *(Radıyallahu Anhuma)* nın sancağı altında toplanacaklardır.

İşte Allah-u Tealâ'nın:

« يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ... (٧١) »

"**O gün her insan topluluğunu imam** (önder) **leriyle birlikte çağıracağız.**" *(Isra Suresi :71'den)* kavli şerifinin manası budur.

Ulema Buyurmuştur ki, şehitlerin ruhları İlliyyîn (mukarrep meleklerin bulunduğu yüce bir makam)da da olsa, her cuma devamlı kabirlerini ziyaret ederler, bundan dolayı cuma gecesi ve cuma günü kabir ziyareti müstehaptır. Nitekim:

٣٠١ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « مَا مِنْ اَحَدٍ يَمُرُّ بِمَقْبَرِ اَخِيهِ الْمُؤْمِنِ كَانَ يَعْرِفُهُ فِى الدُّنْيَا فَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ اِلاَّ عَرَفَهُ وَرَدَّ عَلَيْهِ ».

301 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Her kim dünyada tanıdığı bir mümin kardeşinin kabrine uğrar da, ona selâm verirse, mutlaka onu tanır ve selâmına cevap verir.**" *(Ibn-i Kesîr:6/330)*

Cüneyd-i Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki, nefsiyle yaşayanın ölümü ruhunun çıkmasıyladır. Rabbiyle yaşayan ise, tabiat hayatından asıl hayata intikal eder ki, gerçek hayat odur.

Şeriat kılıcıyla (Allah yolunda) öldürülen kişi, diri ve rızıklandırılmış olursa, sadakat ve hakikat kılıcıyla öldürülen nasıl olur?

İmam-ı Kaşânî buyurmuştur ki: Allah yolunda öldürülenler iki sınıftır.

1. Küçük cihadla öldürülen, Bu, Allah rızasını kastederek, canını feda eden kimsedir.

2. Cihad-ı Ekberle öldürülendir ki, bu, devamlı nefsinin isteklerini kırarak, muhabbet kılıcıyla nefsini öldüren kişidir. Nitekim:

٣٠٢ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَدِمَ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَوْمٌ غُزَاةٌ فَقَالَ ﷺ: « قَدِمْتُمْ خَيْرَ مَقْدَمٍ مِنْ جِهَادِ الْاَصْغَرِ اِلَىٰ جِهَادِ الْاَكْبَرِ. قِيلَ: وَمَا جِهَادُ الْاَكْبَرِ؟ قَالَ: « مُجَاهَدَةُ الْعَبْدِ هَوَاهُ ».

302 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gazi bir cemaat geldiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: "**En küçük cihattan, en büyük cihada hoş geldiniz.**" buyurdu. O zaman en büyük cihat hangisidir?" diye sorulunca: "**Kulun, nefsinin arzusuyla cihat etmesidir.**" buyurdu. *(Beyhakî, Züht : 165, No.373*

Bu iki sınıf da ölü değillerdir, bilakis Rablerinin yanında gerçek bir hayatla diridirler. Tabii bütün pislik ve bulanıklıklardan soyulmuş, manevi cennetlerde marifet ve hakikat rızıklarından merzuk kılındıkları gibi, maddi cennette de diriler gibi rızıklanmaktadırlar.

Mevlâ Tealâ, kendi nimeti ve fazlıyla müjdelenen o müminlerin vasıflarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ (١٧٢)

KELİME MANASI (172)

Allah-u Tealâ'nın ecirlerini zayi etmeyeceğini bildirdiği o müminler, kimlerdir? (اَلَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (اسْتَجَابُوا) **icabet ettiler,** kim için? (لِلّٰهِ) Allah (-u Tealâ) **için,** daha? (وَالرَّسُولِ) **ve o resül için,** yani Allah ve resulünün çağrısına uydular, neden sonra?(مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَ) **isabet ettikten sonra,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (الْقَرْحُ) **yara,** yani onlar Uhud günü son derece yara aldıktan sonra, yine Allah ve Resulünün cihat çağrısına uyanlardır, (لِلَّذِينَ) **o kimseler için vardır ki,** (اَحْسَنُوا) **iyilik ettiler,** Allah-u Tealâ'nın bütün emirlerini yerine getirdiler, kim oldukları hâlde? (مِنْهُمْ) **o** (yaralandıktan sonra Allah ve Resulünün davetine icabet eden) **kişiler oldukları hâlde,** daha? (وَاتَّقَوْا) **ve sakındılar,** yani bütün emirleri tutup yasaklardan sakınan o kimseler için vardır, ne? (اَجْرٌ) **bir mükâfat ki,** (عَظِيمٌ) **çok büyük,** Bu mana: (اَلَّذِينَ) nin, mahzuf bir müpteda'ya haber düşmesine göre verilmiştir. Fakat (اَلَّذِينَ) nin birinci müpteda olup (لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا) cümlesinin ona haber düşmesi de bu ayetin tefsirinde zikredilen manalardandır. nitekim meali şerifte gelecek olan mana buna göre verilmiştir.

MEALİ ŞERİFİ (172)

Kendilerine yara isabet ettikten sonra, yine Allah (-u Tealân) **ın ve peygamberin davetine icabet edenler** (cihat çağrısına uyup tekrar savaş meydanına koşmaktan geri durmayanlar var ya!) **iyilik yapan ve** (yasaklardan) **sakınan bu kişiler için pek büyük bir mükafat vardır.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hazin, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Uhud muharebesinden sonra vaki olan Hamrâ-i Esed gazvesi hakkında nazil olmuştur.

Rivayete göre, Ebu Süfyan ve arkadaşları Uhud'dan ayrılıp, Mekke-i Mükerreme ile Medine-i Münevvere arasındaki Ravhâ' denilen yere vardıklarında pişman olmuş: "Çoğunu öldürdük azı kaldı niye bıraktık geldik mut-

laka dönüp köklerini kesmeliyiz." diyerek müslümanlara tekrar hücum etmek istemişlerdi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu hemen haber almış, ve onları yıldırmak, kendisinin ve ashabının kuvvetini göstermek için Ebu Süfyanı takip etmek üzere ashabını teşvik etmiş ve:

٣٠٣ - « اَلاَ لاَ يَخْرُجَنَّ مَعَنَا اَحَدٌ اِلاَّ مَنْ حَضَرَ يَوْمَنَا بِالْاَمْسِ »

303 - **"Bu gün bizimle ancak dünkü günümüzde hazır bulunanlar çıksın."** *(Begavî:1/373)* buyurmuştu.

Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah benim yedi tane kız kardeşim var, babam bana 'Oğlum ikimiz birden cihada giderek, bu kadınları erkeksiz bırakmamız uygun değildir, ben resulullah ile beraber cihada gitmem hususunda seni kendime tercih edemem, o hâlde sen onların başında kal.' dedi. Bu yüzden ben de mecburen kardeşlerimin başında kaldım." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona izin verdi. Böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* aralarında Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Abdurrahman İbn-i Avf, Ebu Ubeyde ibnül Cerrah, Abdullah ibni Mesud, Huzeyfetübnül Yeman *(Rıdvanullahi tealâ aleyhim ecmain)* hazeratının bulunduğu yetmiş kişilik bir cemaatla yola çıkarak Medine-i Münevvere'den sekiz mil mesafede bulunan Hamrâ-i Esed denilen yere vardılar.

Ashab-ı Kiram, yaralıydılar çok zahmet çekiyorlardı, büyük sevapları kaçırmamak için katlanıyorlardı, içlerinde öyle yaralılar vardı ki, birbirlerini nöbetleşe sırtlarında taşıyorlardı. biraz birisi yükleniyor, bir zaman sonra binen inip, altındakini taşıyordu, yine içlerinde zaman zaman birbirlerine dayanarak gidenler bulunuyordu ki, hep bunlar yaralarının ızdırabındandı, fakat, Allah-u Tealâ, müşriklerin kalplerine korku attı da kaçıp gittiler.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın bu ayet-i kerimenin iniş sebebi hakkında şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.

٣٠٤ - عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) ﴿ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ قَالَتْ: لِعُرْوَةَ يَا ابْنَ اُخْتِي كَانَ اَبُوكَ مِنْهُمُ الزُّبَيْرُ وَاَبُو بَكْرٍ لَمَّا اَصَابَ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا اَصَابَ يَوْمَ اُحُدٍ وَانْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ اَنْ يَرْجِعُوا قَالَ: « مَنْ يَذْهَبُ فِي اِثْرِهِمْ » فَانْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلاً قَالَ: كَانَ فِيهِمْ اَبُو بَكْرٍ وَ الزُّبَيْرُ .

304 - **"Kendilerine yara isabet ettikten sonra yine Allah'ın ve Resulü'nün da'vetine icabet edenler, içlerinden iyilik yapanlar ve** (fenalıktan) **sakınanlar için pek büyük mükâfat vardır."**

Aişe *(Radıyallahu Anha)*, Zübeyr'in oğlu Urve'ye: "Ey kız kardeşimin oğlu! Baban Zübeyr ile Ebu Bekir, bu ayette bildirilen bahtiyar mü'minlerdendir:

Uhud günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isabet eden istenilmedik fenalık eriştiği, müşrikler de geri dönüp gittikleri zaman Resulullah, onların tekrar Medine üzerine dönmelerinden endişe etmişti. Bu sebeple: **"Düşmanların ardısıra kim gidip onları ta'kibeder?"** buyurdu.

Bu da'vet üzerine sahabîlerden yetmiş kişi icabet etti ki, Ebu bekir ile Zübeyr bunların içindeydiler. *(Buharî, Magazî:25)*

İşte bu ayet-i celile, bu zor durumlarda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in davetine icabet eden müminler hakkında inmiştir.

Ayet-i celilede geçen (اسْتَجَابَه), emre itaat manasındadır. (اِحْسَانْ) ise bütün emirlere sarılıp, yasaklardan sakınmak demektir.

Ayet-i celilede geçen İhsan ve İttika özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetten kaçınma manasındadır.

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ, bu ayet-i kerimede Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını üç vasıfla medh-ü sena buyurmuştur.

1. İtaat, zira askerde itaat olmazsa, düşmana karşı dayanma mümkün olamayacağından, ayrıca felâh ve zafer, ırz-ı namusu muhafaza, Din-i Mübin-i İslâmı i'lâ (yüceltme), mukaddesata tazim ve hürmet gibi mühim vazifelerin tamamı askerin itaatına bağlı olduğundan, Allah-u Tealâ ilk olarak islâm askerini itaatla övmüştür.

Gerçi ayet-i celilede Allah ve Resulüne itaattan bahsedilmektedir, lâkin Allah ve Resulünün emir ve sünnetine uymak her zaman Allah ve Resulüne itaat sayılmaktadır. zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat ettiyse sünneti de irtihal etmemiş (aramızdan ayrılmamış), ümmetiyle kalmıştır.

İşte itaatın gerekli oluşuna binaen askerden ve harp meydanından kaçmak büyük günahlardan sayılmıştır.

2. İhsan ehli olmaları: Çünkü henüz Uhud harbinin yaraları ve yorgunluğu üzerlerinde mevcud iken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine itaat ederek, beraberce terkar düşmana karşı çıkmak ve o yolda insanın en kıymetli varlığı olan canını vermeğe hazırlanmak kadar büyük bir ihsan olamaz.

3. İttika: Bu da, bütün yasaklardan özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı gelmekten sakınmalarıdır.

İYİLİK EDENLERİN MÜKÂFATINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنىٰ وَزِيَادَةٌ وَلاَ يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٦) »

"İhsan eden (Allah-u Tealâ'nın rızasına uygun güzel amel işleyen) **lere, en güzel mükafat** (cennet), **bir de fazlası** (ondan da güzel olan Mevlâ Tealâ'nın cemalini müşahede) **vardır.**

Onların yüzlerini ne bir toz (karalık), **ne de bir zillet** (horluk) **kaplar. İşte onlar, cennet ehlidirler ve onlar, orada ebedî kalacaklardır.** *(Yunus Suresi:26)*

Allah-u Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını bazı sıfatlarını açıklayarak övdüğü gibi diğer ıfatlarını da beyan ederek, kendilerini medh-ü sena etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (١٧٣)

KELİME MANASI (173)

Allah ve resulüne icabet eden o müminlerden bedel? (اَلَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (قَالَ) **dedi,** kime? (لَهُمُ) **onlara,** kim? (النَّاسُ) **insanlar,** yani karşılarına çıkanlar, ne dediler? (اِنَّ النَّاسَ) **şüphesiz insanlar** (düşmanlarınız), (قَدْ جَمَعُوا) **muhakkak cemettiler** (topladılar), kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani size karşı büyük bir ordu ve kuvvet hazırladılar, (فَاخْشَوْ) **korkun,** kimlerden? (هُمْ) **onlardan,** yani onlara karşı savaşa çıkmayın" dedi de, (فَزَادَ) **o söz artırdı,** kimi? (هُمْ) **onları,** ne cihetinden?(اِيمَانًا) **iman cihetinden,** yani düşmanların bu sözleri onların (mücahitlerin) kalplerine bir tesir yapmayıp, aksine onların imanlarını ve Mevlâ Tealânın emirlerine bağlılıklarını artırdı, (وَقَالُوا) **ve dediler,** (حَسْبُنَا) **bize yeten,** kimdir? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) **dır,** yani Allah-u Tealâ düşmanlarımıza karşı bize yeter, (وَنِعْمَ) **ve ne güzel oldu,** ne? (الْوَكِيلُ) **vekil,** yani o ne güzel vekildir.

MEALİ ŞERİFİ (173)

(Yaralandıktan sonra Allah ve resulüne icabet eden) **O kimseler ki, insanlar** (karşılarına çıkan bazı kimseler, onları cihattan geri bırakmak için) **kendilerine: "Şüphesiz insanlar** (düşmanlarınız) **muhakkak sizin için** (ordu ve kuvvet) **topladılar, o hâlde onlardan korkun." dediklerinde,**

Bu (haber), **onları** (o islâm kahramanlarını korkutacak yerde bilakis onları) **n imanını artırdı ve: "Allah** (-u Tealâ) **bize yeter.** (O) **ne güzel vekildir!" dediler.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi, Kazi Beyzavi, Ebussuud ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikrolunduğuna göre, Bu ayet-i celile de Bedr-i Sugra gazvesi hakkında nazil olmuştur.

Ayet-i Celilede geçen, birinci "Nas" (insanlar) dan maksat: Nuaym ibni Mesud el Eşcaî'dir. Her ne kadar bu bir kişi ise de, sözü dinlenen bir şahıstan cemi sıgasıyla tabir etmek arapların adeti olduğundan Nuaym'a nas denmiştir.

Yahut Medine-i Münevvere'de onun sözünü dağıtan bir çok şahıslar bulunduğundan hepsine nas denmiştir. Bu Nas'ın Abd-i Kays'dan bir kafile, veya münafıklardan bir cemaat olduğunu söyleyenler de vardır.

İkinci Nas'tan maksat ise, kesinlikle Ebu Süfyan ve adamlarıdır.

Rivayete göre, Ebu Süfyan Uhud'dan Mekke-i Mükerreme'ye döneceği zaman, "Ya Muhammed! Harb için sözleştiğimiz yer Bedr-i Sugra olsun, istersen orada çarpışırız." diye bağırdı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٣٠٥ – « بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ ذٰلِكَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ »

305 - **"Bizimle senin aranda bu söz olsun inşaallah!"** *(Tefsir-i Kebir:9/80)* buyurdu.

Ertesi sene sözleştikleri mevsim gelince, Ebu Süfyan askeri ile beraber Mekke-i Mükerreme'den çıktı. Merr-uz Zahran denilen yere geldiğinde, Allah-u Tealâ kalplerine korku verdi, cayıp dönmek istediyse de arap kavmine karşı utanıyordu. O sırada Nuaym ibni Mesudı Eşcaî'ye rastladı (O, Hendek senesi müslüman oldu), bu zat ömre yapmış geliyordu.

Ebu Süfyan ona: "Ya Nuaym! Ben Muhammedle Bedir mevsiminde çarpışmaya sözleşmiştim. Fakat bu sene kurak, bize ise, hayvanları otlara yayacağımız ve süt içeceğimiz bir sene yaraşır, bunun için dönmek istiyorum velâkin Muhammed harp mevkiine gelir de boş bulursa cesareti artar, sen Medine'ye gidip, bizim külliyetli asker ve mühimmatla geldiğimizi müslümanlara anlatarak onlara korku verirsen, sana on deve vereceğim." dedi. Nuaym'ı

Medineye gönderip, kendi de askeriyle beraber eli boş olarak Mekke-i Mükerreme'ye döndü.

Medine-i Münevvere'ye gelen Nuaym, Müslümanların harbe hazırlandıklarını görünce, onlara: "Bu yaptığınız iş değil Ebu Süfyan ve adamları büyük ordu ile çıktılar evvelce onlar sizin memleketinize geldiler bir çoğunuzu öldürdüler, siz üzerlerine giderseniz hiç biriniz geri gelmezsiniz," gibi bir takım yalanlar uydurdu.

Bu sözler müslümanlar arasında fena tesir etti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu işitince:

٣٠٦ – « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَاَخْرُجَنَّ اِلَيْهِمْ وَلَوْ وَحْدِى »

306 - **"Canım elinde olan Allaha yemin ederim ki, Ben yalnız da çıkarım."** *(Tefsir-i Kebir:9/80)* buyurdu ve yetmiş kadar kimseyle hareket etti. İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* da içlerindeydi. Bu zatların hepsi (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) **"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir."** diyorlardı.

Bedr-i Suğra denilen yere geldiklerinde düşmandan eser göremediler. Ancak Bedr-i Sugra, Kinane oğullarına ait kuyu olup orada her sene sekiz gün panayır kurulurdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabının yanlarında paraları ve ticaret malları da vardı, düşmanı bulamayınca pazara gittiler alış veriş yaptılar bire iki kazandılar, salimen (kurtulmuş) ve ganimen (kâr etmiş) olarak Medine-i Münevvere'ye döndüler. Nitekim bundan sonraki ayet-i celile bunu açıkça beyan edecektir.

Mekke-i Mükerreme'ye dönen Ebu Süfyan ve askeri ise, Mekke ahalisi tarafından büyük hakaretlere uğradılar ve: "Sevik ordusu" diye adlandırıldılar, yani Mekke ehli onlarla: "Siz ancak kavut yemeğe çıkmış karavanacılarsınız" diye alay ettiler.

Ebussuud ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) duası İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın ateşe atılırken söylediği son sözüdür.

٣٠٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا وَقَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ الْعَظِيمِ فَقُولُوا: ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾.

307 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Büyük bir belâya düştüğünüzde** (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (Allah bize yeter ve o ne güzel vekildir). **deyin"** *(Ibni Merdüveyh, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/390)*

٣٠٨ – عَنْ عائِشَةَ (رضى الله عنها) : اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ كَانَ اِذَا اشْتَدَّ غَمُّهُ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلىٰ رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ ثُمَّ تَنَفَّسَ الصُّعَدَاءَ وَقَالَ: ﴿ حَسْبِىَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾.

308 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilmiştir ki: "**Peygamber** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **çok üzüldüğünde eliyle başını ve sakalını sıvazlayarak uzunca nefes alır sonra** (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) derdi. *(Ibni Ebid Dünya , Süyûtî, Dürrul Mensur 2/390)*

٣٠٩ – عَنْ شَدَّادِ بْنِ اَوْسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾ اَمَانُ كُلِّ خَائِفٍ ».

309 - Şeddad İbn-i Evs *(Radıyallahu Anh)* 'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah şöyle buyurdu: "(حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (duasını okumak) **her korkan için emniyettir.**" *(Ebu Nuaym, Süyûtî, Dürrül Mensur 2/390)*

٣١٠ – عَنْ بُرَيْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ قَالَ عَشْرَ كَلِمَاتٍ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةِ غَدَاةٍ وَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُنَّ مُكْفِياً مُجْزِياً. خَمْسٌ لِلدُّنْيَا وَخَمْسٌ لِلْآخِرَةِ: حَسْبِىَ اللّٰهُ لِدِينِى، حَسْبِىَ اللّٰهُ لِمَا اَهَمَّنِى، حَسْبِىَ اللّٰهُ لِمَنْ بَغىٰ عَلَىَّ، حَسْبِىَ اللّٰهُ لِمَنْ حَسَدَنِى، حَسْبِىَ اللّٰهُ لِمَنْ كَادَنِى بِسُوءٍ ، حَسْبِىَ اللّٰهُ عِنْدَ الْمَوْتِ، حَسْبِىَ اللّٰهُ عِنْدَ الْمَسْأَلَةِ فِى الْقَبْرِ، حَسْبِىَ اللّٰهُ عِنْدَ الْمِيزَانِ، حَسْبِىَ اللّٰهُ عِنْدَ الصِّرَاطِ، حَسْبِىَ اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ ».

310 - Büreyde *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kim her sabah namazı vaktinde şu on kelimeyi okursa, Allah-u Tealâ'yı, kendisine karşılık verici ve kifayet edici bulur.** (Allah-u Tealâ o kulun bütün hacetlerini görür). **O on kelimenin beşi dünya için beşi ahiret içindir.**

(Dünya için olanlar): **Dinim için Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, mühim işlerim için Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, bana karşı azanlar için Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, beni kıskananlara karşı Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, bana kötü hile yapanlar için Allah** (-u Tealâ) **bana yeter.**

(Ahiret için olana gelince): **Ölüm zamanında Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, kabirdeki suallerde Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, mizanda Allah** (-u Tealâ)

bana yeter, sıratta Allah (-u Tealâ) **bana yeter,** (heryerde ve her zaman) **Allah** (-u Tealâ) **bana yeter, ondan başka hiçbir ilâh yoktur, ancak ona güvendim ve ancak ona yönelirim."** *(Hakîm-i Tirmizî:2/14, Kenzül Ummal:3/155)*

KAFİRLERİN KUVVET HAZIRLADIĞI HABERİNİ ALMAK, MÜMİNLERİN İMANINI ARTIRDIĞI GİBİ, HENDEK MUHAREBESİNDE DÜŞMANLARI GÖRMELERİ DE, MÜMİNLERİN İMANINI ARTIRDIĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« وَ لَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ الْاَحزَابَ قَالُوا هٰـذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُـهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ اِلاَّ اِيمَاناً وَتَسْلِيماً (٢٢) »

"Müminler ise ahzabı (düşman birliklerini) **gördüklerinde: İşte bu, Allah ve Resulünün bize vaadettiğidir, Allah ve Resulü doğru söylemiştir.' dediler.**

Ve bu (orduların gelişi), **onların ancak imanlarını ve teslimiyet** (Allaha bağlılık) **larını artırmıştır."** *(Ahzab Suresi: 22)*

SURE VE AYET-İ CELİLELER İNDİKÇE, MÜMİNLERİN İMANININ ARTTIĞINI BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُـهُ زَادَتْـهُمْ اِيمَاناً وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٢) »

"Müminler ancak, Allah (-u Tealâ) **anıldığı zaman kalpleri korkan** (yü rekleri titreyen), **kendilerine Allahın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine güvenen kimselerdir."** *(Enfal Suresi:2)*

« ... فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْـهُمْ اِيمَاناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ (١٢٤) »

"İman edenlere gelince (indirilen sureler) **onların imanlarını artırır ve onlar** (ayetlerin inişiyle) **müjdelenirler."** *(Tövbe Suresi:124'den)*

« هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا اِيمَاناً مَعَ اِيمَانِهِمْ وَ لِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰـوَاتِ وَ الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً (٤) »

"İmanlarına iman katsın diye müminlerin kalplerine sekînet (huzur ve güven) **indiren odur. Göklerin ve yerin orduları Allahındır ve Allah hakkıyla bilendir, ziyade hikmet sahibidir."** *(Fetih Suresi: 4)*

MÜMİNLERİN "ALLAH BİZE YETER!" DEDİKLERİ GİBİ, MÜNAFIKLARIN DA BÖYLE DİYEREK, MÜNAFIKLIĞI TERKETMELERİ GEREKTİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME

« وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُوْلُهُ اِنَّا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُوْنَ (٥٩) »

"Eğer onlar (münafıklar), **Allah ve Resulünün kendilerine verdiğine razı olup; "Allah bize yeter, yakında Allah da lutfundan bize verecek resulü de. Biz yalnız Allaha rağbet edenleriz." deselerdi** (onlar için daha iyi olurdu)." *(Tövbe suresi :59)*

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوْٓءٌ ۙ وَّاتَّبَعُوْا
رِضْوَانَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ ذُوْ فَضْلٍ عَظِيْمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطٰنُ
يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ ۖ فَلَا تَخَافُوْهُمْ وَخَافُوْنِ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ
﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَّضُرُّوا
اللّٰهَ شَيْـًٔا ۗ يُرِيْدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيْمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيْمَانِ لَنْ يَّضُرُّوا
اللّٰهَ شَيْـًٔا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا
اَنَّمَا نُمْلِىْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّاَنْفُسِهِمْ ۗ اِنَّمَا نُمْلِىْ لَهُمْ لِيَزْدَادُوْٓا اِثْمًا ۚ وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ
عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِىْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۖ فَاٰمِنُوْا
بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُوْنَ مَا بَخِلُوْا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَلِلّٰهِ
مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

Mevlâ Tealâ, Ashab-ı Kiramın, kâfirlerden korkmadıklarını beyan ettikten sonra, kendilerine hiç bir belâ ve musibet vurmadan Allah-u Tealâ'nın nimetiyle geri döndüklerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (١٧٤)

KELİME MANASI (174)

(فَانْقَلَبُوا) **Bunun üzerine** (o mücahitler geri) **döndüler,** neyle? (بِنِعْمَةٍ) **büyük bir nimetle** (afiyet, düşmandan selâmet, imanda kuvvet gibi iyiliklerle), öyle bir nimet ki, (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **tarafından olucu,** daha? (وَفَضْلٍ) **büyük bir fazl** (Allah-u Tealâ'nın ihsan buyurduğu büyük bir ticaret ve kazanç) **ile,** ne oldukları hâlde döndüler? (لَمْ يَمْسَسْ) **dokunmadığı hâlde,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (سُوءٌ) **hiç bir kötülük** (öldürülmek,esir edilmek vesair hiçbir fenalık başlarına gelmediği hâlde geri döndüler), daha? (وَاتَّبَعُوا) **ve uydular,** neye? (رِضْوَانَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın rızasına,** yani bu cesaretleri ve düşmana karşı çıkmalarıyla, bütün hayırların başı olan, Allah-u Tealâ'nın rızasına uydular, (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (ذُو فَضْلٍ) **fazl** (iyilik) **sahibidir,** öyle fazıl ki, (عَظِيمٍ) **çok büyük,** yani Allah-u Tealâ o mücahitleri yaptıkları bu büyük işlere muvaffak kılmakla, onlara çok büyük bir iyilikte bulunmuştur.

MEALİ ŞERİFİ (174)

Bunun üzerine kendilerine hiç bir fenalık dokunmadan, Allah (-u Tealâ) **dan** (gelen) **büyük bir nimet** (sıhhat, selâmet, imanda kuvvet) **ve fazl** (-u kerem ve ticaret) **ile** (geri) **döndüler ve** (bu cesaretleri ve fedakâr hareketleriyle, iki cihan saadetinin esası olan) **Allah** (-u Tealân) **ın rızasına tâbi** (uymuş) **oldular.**

Ve Allah (-u Tealâ, müşriklerin kalplerine korku atarak, onları kaçırıp, mücahitleri bu fedakârlığa muvaffak ederek , onlara karşı) **çok büyük iyilik sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Mücahid ve Süddî *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki, Ayet-i celilede geçen **Nimet**'ten maksat afiyet, **fazl**'dan maksat ise ticarettir. Nimetin dünya menfaatları, fazlın ise ahiret sevabı olduğunu söyleyenlerde vardır.

Kendilerine hiç bir kötülük isabet etmemesi'ndan maksat: Öldürülme, yaralanma gibi bir felâkete maruz kalmamaları,

Allah-u Tealâ'nın rızasına uymaları ise, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat ederek, cihada çıkmalarından ibarettir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda: "**Allah-u Tealâ büyük fazl-u kerem sahibidir.**" buyurarak, bu yaptıklarına onları kendisinin muvaffak kıldığını hatırlatmakla beraber, geri kalanların kalplerine pişmanlık ateşini atmıştır.

Rivayete göre Ashab-ı Kiram, cihad için Bedr-i Suğra'ya çıktıklarında, düşmanla karşılaşmayıp, sağ salim ve ticaretlerle geri dönerlerken: "Acaba bizim bu işimiz cihad sayıldı mı?" demeleri üzerine, Allah-u Tealâ Hazretleri onlara cihad sevabını verdiğini ve kendilerinden razı olduğunu bu ayet-i celilesiyle müjdelemiştir.

Mevlâ Tealâ, müminlerin tam bir cesaretle Medine-i Münevvere'den harbe çıktıklarını ve sağ salim geri döndüklerini beyan ettikten sonra, Müşriklerin kuvvetini ve toplandıklarının haberlerini yayanın şeytan olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٧٥)

KELİME MANASI (175)

(اِنَّمَا ذٰلِكُمُ) **Ancak o** (sizi korkutmaya çalışa) **na işaret ediyor ve** (ey münafıklar!) **size söylüyorum,** yani o sizi geri bırakmaya çalışan kimdir? (الشَّيْطَانُ) **şeytandır,** (يُخَوِّفُ) **korkutuyor,** kimi? (اَوْلِيَآءَهٗ) **dostlarını,** yani resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber harbe çıkmaktan geri kalan münafıkları, (Bu mana,(اَوْلِيَآءَهٗ) nun (يُخَوِّفُ) nun birinci mefulu olup, ikinci mefulun ya terkedilmiş veya bilindiği için hazfedilmiş olmasına göre verilmiştir, yani şeytan onları korkuya düşürüyor veya Ebu Süfyan ve adamlarıyla korkutuyor" demektir. Buna göre hıtap münafıklaradır. Burada (يُخَوِّفُ) nun birinci mefulu hazfedilmiş olup, (اَوْلِيَآءَهٗ) ikinci meful olabilir ki, buna göre mana "Ey müminler! şeytan sizi, dostları Ebu Süfyan ve adamlarını gözünüzde büyüterek korkutuyor" demektir. Bu takdirde hıtap müminleredir. (فَلَا تَخَافُو) **O hâlde korkmayın** kimlerden ? (هُمْ) **onlardan,** yani şeytanın sizi korkuttuğu dostlarından korkup da harpten geri kalmayın, (وَخَافُو) **ve korkun,** kimden? (نِ) **benden,** yani emrime muhalefetten sakınarak resulümle beraber ci-

hat edin ve onun emirlerini yerine getirmeye çalışın, (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** kimler? (مُؤْمِنِينَ) **müminler.** (Buradaki hitap halis müminlereyse, bu şart, talil makamındadır. yani mümin olduğunuz için onlardan korkmayın benden korkun" demektir. Eğer hitap münafıklaraysa, şarta bir cevap takdir edilir ki, mana eğer gerçekten mümin iseniz ancak benden korkun ve resulümle beraber cihat edin, zira hakiki iman, Allah-u Tealâ'nın korkusunu, insanların korkusuna tercih etmeyi gerektirir" demek olur.

MEALİ ŞERİFİ (175)

(Ey müslümanlar!) **İşte o şeytan** (tabiatlı her hangi bir kişi) **sizi ancak dostları** (size karşı harp hazırlığında bulunan Mekke kâfirleri, Ebu Süfyan ve adamları)**ndan korkutuyor** (o, düşmanların kuvvetini büyük göstererek sizi korkuya düşürmek istiyor) **öyleyse siz onlardan** (şeytan dostlarından) **korkmayın, benden korkun, Eğer iman etmiş** (kimse) **lerseniz.**

İ Z A H A T

İmamı Fahrurrazî ve Kazî Beyzavî'nin beyanlarına göre, ayet-i celilede geçen **şeytan** dan maksat, Ebu Süfyan tarafından gelerek, müminleri korkutup harpten engellemeye çalışan Nuaym ibni Mesud'tur veya Ebu Süfyanın kendisidir. Bunlar şeytan yolunu tuttuklarından kendilerine şeytan denilmiştir veya gerçek şeytandır ki, o da vesveseleriyle müminleri korkutmaktadır.

Şeytanın dostları'ndan maksat ise, kâfirler ve münafıklardır. Buna nazaran ayet-i celilenin manası hakkında üç görüş vardır:

1. Şeytanın, dostlarının çokluğundan bahsederek müminleri korkutmasıdır. Buna göre mana: **"Ey Müminler! Şeytan, dostları olan kâfirlerin çokluğundan bahsederek, sizi onlardan korkutmaya çalışmaktadır."** demektir bu manaya göre, (يُخَوِّفُ) nun ikinci mefulu ile harfi cer hazfedilmiştir ki, (يُخَوِّفُكُمْ بِاَوْلِيَائِهِ) demektir.

2. Şeytanın, müminlerin kalbinde, kâfirleri büyüterek kendi dostlarından korkutmasıdır. Bu mana senin: "Ahmedi, Mehmet'ten korkuttum" demene benzer ki, bunda da (يُخَوِّفُكُمْ) ün birinci mefulu olan (كُمْ) hazfedilmiştir.

3. Şeytanın, kendi dostları olan münafıkları korkutmasıdır. Buna göre mana: **"Ey Müminler! Şeytan her ne kadar kâfirlerin çokluğundan ve kuvvetinden bahsederek sizi korkutmak istese de, bu size tesir edemez, o ancak dostları olan münafıkları korkutarak, müşriklerle muharebeden geri bırakır."** demektir. Bu mana imamı Hasen ve Süddi *(Rahimehumallah)* dan rivayet edilmiştir.

Birinci manada iki mahzuf, ikinci manada bir mahzuf olup üçüncü manada hiç hazf yoktur.

Mevlâ Tealâ, şeytan tabiatlı insanların ve bizzat iblisin vesvese ve iğfallerine kapılmamaları için müminleri uyandırmak üzere: "**Eğer gerçekten inanmış kimselerseniz, onlardan korkmayın ancak benim emrime muhalefetten korkarak, Resulümle beraber cihad edin, zira iman Allah korkusunun, insanların korkusuna tercih edilmesini** (üstün tutulmasını) **gerektirir.**" buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'dan korkmak üç türlüdür.

1. Allah-u Tealâ'nın azabından korkmaktır ki, bu, avam (sıradan insanlar) ın korkusudur.

2. Allah-u Tealâ'dan uzak olmaktan korkmaktır ki, bu, havas (özel kullar)ın korkusudur.

3. Allah-u Tealâ'nın kendisinden korkmaktır ki, bu, ehass (en hususi kullar) ın korkusudur. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, şu sözleriyle bu üç mertebeye işaret buyurmuştur.

٣١١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدْعُو وَهُوَ سَاجِدٌ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ يَقُولُ: « اَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ عِقَابِكَ! وَاَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ! وَاَعُوذُ بِكَ مِنْكَ! جَلَّ وَجْهُكَ » وَقَالَ: « اَمَرَنِى جِبْرِيلُ اَنْ اُرَدِّدَهُنَّ فِى سُجُودِى فَتَعَلَّمْتُهُنَّ وَعَلَّمْتُهُنَّ ».

311 - Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, Şaban'ın onbeşinci (Beraat) gecesi, secdeye kapanarak: "**Azabından affına sığınırım, Gazabından rızana sığınırım, senden sana sığınırım, zatın yüce oldu.**" diye dua eder ve: "**Cibril-i Emin, Bana bunları secdemde tekrarlamamı emretti. Ben de bunları öğrendim ve öğrettim.**" buyururdu. *(Ali el Müttaki: 14/176, No. 38290)*

O hâlde salik (Allah yolcusu) nefsinden ve sıfatlarından geçmeli ve bu cihanda Allah-u Tealâ 'nın varlığından başka bir varlık görmemeli dolayısıyla ancak ondan korkmalıdır, zira O, kullarının fevkinde yegâne kahir (üstün, her istediğini kesinlikle yaptırandır) ve bütün işlere tek başına kâfidir.

Necmeddin-i Kübra *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Dostluk makamının sonu, kişinin nefsine ve bütün kâinata dört tekbir getirerek, hepsini ölü kabul edip Allah-u Tealâ'nın her şeye kâfi olduğunu gerçekten anlamasıdır."

Ebu Yezid el Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Ben on iki sene nefsimin gardiyanı idim, elli sene de kalbimin aynası oldum. Bir sene o aynaya baktığımda belimde bir zünnar (hristiyan kemeri) gördüm. On iki sene onu kesmeye uğraştım. Sonra, o aynaya tekrar baktığımda içimde bir zünnar gördüm. onu da nasıl keseceğim diye beş sene uğraştım. O sırada mahlûkata baktığımda hepsini ölü gördüm ve onların üzerine dört tekbir getirdim.

Ebu Yezid el Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerini âlem-i manada gören birisi "Münker ve nekirle hâlin nasıl oldu?" diye sorduğunda, O: **"Bana Rabbin kim?"** diye sorduklarında, ben onlara: Rabbime sorun, O bana kulum diyorsa yeter, yoksa ben defalarca: **"Ben onun kuluyum"** desem ne ifade eder. diye cevap verdim buyurdu.

Bundan da anlaşıldığına göre kulluğun hakikati kulun, oruç, namaz vesair bütün ibadetlerini görmemesidir. Nitekim Ebu Yezid *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri ömrünün sonunda mihrabına girerek "Ey benim ilâhım! ne orucumu, ne namazımı ne de diğer ibadetlerimi düşünmüyorum, bilakis ömrümü dalâlette geçirdim, şimdi zünnarımı kestim, teslim olarak kapına geldim." buyurdu.

İşte gerçek islâm ve hakiki insaf bu itiraftan ibarettir. Akıllı kişi: Nefsini temize çıkarmayıp, onu Allah-u Tealâ'nın ikramına lâyık görmeyen, bilakis salih amellerine nisbetle, kötü amellerini çok görerek tevazu eden, hatta nefsini sırf yokluktan ibaret kabul edendir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Sehlübnü Abdillah *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Bazı sıddıklar, İbrahim Halil *(Kuddise Sırruhu)* nun yanında toplandıklarında, Ona korkunun ne olduğunu sordular, o da "Emin olunacak yere (cennete) ulaşmadıkça emin olmamandır." buyurdu.

Sehl Hazretleri buyurmuştur ki: Rabî' İbn-i Haysem *(Radıyallahu Anh)* körükçünün yanından geçerken bayılırdı, bu hâl Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a haber verildiğinde: "Ona bu hâl isabet ettiğinde bana haber verin." buyurdu.

Bir kere yine Rabî' Hazretlerine bu hâl arız olduğunda, Hazreti Ali *(Radıyal-lahu Anh)* a bildirdiler, O hemen gelip elini onun gömleğinin içine soktu. Kalbinin çok şiddetle çarptığını hissedince: "Ben şahitlik ederim ki, bu zat sizin zamanınızdakiler arasında Allah-u Tealâ'dan en ziyade korkandır." buyurdu.

Ulema buyurmuştur ki: "Korkan kişi, ağlayıp gözünü silen değildir, gerçekten korkan, azabolunacağı işten vazgeçendir."

Üstad Ebu Ali Dekkak *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "Bir kere Ebu Bekr-ibni Fürek *(Rahimehullah)* hasta iken ziyaret ettim. Beni gördüğünde, iki gözü yaşardı, ben ona "Allah-u Tealâ sana afiyet ve şifa versin." diye dua ettiğimde, o bana: "Sen benim ölümden korktuğumu mu zannediyorsun? Ben ancak ölümün ötesinden korkuyorum." dedi.

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ'dan korkmak, O'nu bilmeye bağlıdır. Kişi Rabbisini bildiği nisbette Ondan korkar, bilmediği nisbette de O'na karşı cesaretli olur. Nitekim: (اَلْجَاهِلُ جَسُوْرٌ) **"Cahil Cesurdur."** buyurulmuştur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Allah-u Tealâ'yı en iyi bildiğinden ondan en çok korkan olmuştur. Nitekim:

٣١٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اِذَا اَمَرَهُمْ اَمَرَهُمْ مِنَ الْاَعْمَالِ بِمَا يُطِيقُوْنَ قَالُوْا: اِنَّا لَسْنَا كَهَيْئَتِكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ اِنَّ اللهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ فَيَغْضَبُ حَتّٰى يُعْرَفَ الْغَضَبُ فِى وَجْهِهِ ثُمَّ يَقُوْلُ: « اِنَّ اَتْقَاكُمْ وَاَعْلَمَكُمْ بِاللهِ اَنَا ».

312 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sahabîlerine emrettiği zaman daima takat getirebilecekleri işleri emrederdi. (O zaman) sahabîleri: "Ya Resulallah, biz senin gibi değiliz. Allah senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını mağfiret etmiştir." derlerdi de, öfke alâmeti yüzünde bilinecek kadar kızar ve ondan sonra da: **"En ziyade takva olanınız ve Allah'ı en çok bileniniz, şüphesiz ki benim** yani beni örnek alın ve benden fazla yapmaya kalkmayın." buyururdu. *(Buharî, Iman:13, Nikâh:1, I'tisam:27, Müslim, Sıyam:74, Hac:141, Muvatta', Sıyam:13, Ahmed Ibn-i Hanbel:3/317, 5/434, 6/61)*

٣١٣ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِنِّى اَرٰى مَالَا تَرَوْنَ وَاَسْمَعُ مَالَا تَسْمَعُوْنَ اَطَّتِ السَّمَاءُ وَحُقَّ لَهَا اَنْ تَئِطَّ مَا فِيهَا مَوْضِعُ اَرْبَعِ اَصَابِعَ اِلَّا وَمَلَكٌ وَاضِعٌ جَبْهَتَهُ سَاجِداً لِلّٰهِ وَ اللهِ لَوْ تَعْلَمُوْنَ مَا اَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً وَمَاتَلَذَّذْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرُشِ وَلَخَرَجْتُمْ اِلَى الصُّعُدَاتِ تَجْأَرُوْنَ اِلَى اللهِ لَوَدِدْتُ اَنِّى كُنْتُ شَجَرَةً تُعْضَدُ ».

313 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ben sizin görmediklerinizi görüyor ve işitmediklerinizi işitiyorum. Gök yüzü gıcırdadı, gıcırdamakta da haklı idi, çünkü gök yüzünde dört parmaklık bir yer kalmamıştı ki, bir melek, alnını yere koyarak** (orada) **Allah için secdeye kapanmış olmasın.**

Vallahi benim bildiklerimi bilseydiniz, muhakkak ki, az güler, çok ağlardınız ve yataklar üstünde kadınlardan zevk almazdınız ve yollara çıkarak

avaz avaz Allah'a niyazda bulunurdunuz. Ben de, kesil (ip yok edil) **en bir ağaç olmayı elbetteki arzu ettim.** *(Tirmizî, Züht :9)*

Allah-u Tealâ cümlemize kendisinden bu kadar korkan Habibi Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hürmetine kendisini hakkıyla bilmeyi ve kendisinden hakkıyla korkmayı nasibeylesin amin...,

---

Mevlâ Tealâ, şeytanın dostlarını korkuttuğunu beyan ettikten sonra, kâfirlerin küfürde ileri gitmelerinden üzülmemek gerektiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا
يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١٧٦)

KELİME MANASI (176)

(وَلَا يَحْزُنْ) **Ve mahzun etmesin** (üzmesin), kimi? (كَ) **seni**, kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يُسَارِعُونَ) **koşuşuyorlar,** nerede? (فِي الْكُفْرِ) **küfür** (inkâra düşmek) de, yani harpten geri kalan münafıkların veya islâmdan dönen mürtetlerin sana zarar verecekleri endişesi seni üzmesin, (إِنَّهُمْ) **çünkü onlar,** (لَنْ يَضُرُّوا) **asla zarar veremezler,** kime? (اللَّهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ne** (onun dostlarına) ne etmekle?(شَيْئًا) **en ufak bir şeyle,** yani onlar küfre koşmakla Allah-u Tealâ Hazretleri'nin dostlarına en ufak bir zarar veremezler, bu kötü hareketleriyle ancak kendilerine zarar vermiş olurlar, (يُرِيدُ) **muradediyor,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neyi? (أَلَّا يَجْعَلَ) **kılmamayı** (vermemeyi), kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** ne? (حَظًّا) **bir nasip,** nerede? (فِي الْآخِرَةِ) **ahirette,** yani Allah-u Tealâ onlara ahiret sevabından bir nasip vermemek istiyor, (وَلَهُمْ) **ve onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (176)

(Habibim!) **O küfür** (inkâra düşmek) **de koşuşanlar** (ın sana zarar verecekleri endişesi) **seni mahzun etmesin. Çünkü onlar, Allah** (-u Tealânın dostların) **a hiç bir şeyle** (hiç bir şekilde) **zarar veremezler. Allah** (-u Tealâ) **onlara ahirette** (sevaptan) **hiçbir nasip vermemek istiyor** (sevaptan tamamen mahrum olmalarıyla beraber) **onlar için çok büyük bir azap da vardır.**

İ Z A H A T

İmam Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında bir kaç yönlü ihtilâf edilmiştir.

1. Bu ayet-i celile Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir. Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde " (Habibim!) seninle harbetmek için ordular yığmayı kastederek küfürde ileri gidenler seni üzmesin, zira onlar bu yaptıklarıyla ancak kendilerine zarar vereceklerdir. Allah-u Tealâ'ya zarar veremiyeceklerdir." buyurarak, Resulünü onların şerrinden emin ettiğini açıklamakla habibini ve ashabını teselli etmiştir.

Gerçi, müşriklerin bu ayet-i celileden sonra da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve eshabına bir takım zararlar yaptıkları malûmsa da, onların esas maksatları Din-i Mübin-i İslâmı tamamen ortadan kaldırmak ve şeriatı garra'yı yoketmek olduğundan Mevlâ Tealâ habibine onların bu maksatlarına ulaşamayacaklarını, bilakis devletlerinin zamanla tamamen ellerinden çıkıp, islâmın ise gün be gün yükseleceğini haber vermiştir.

2. Bu ayet-i celile Münafıklar hakkında inmiştir. Onlar da Uhud vakası sebebiyle müminleri korkutmakta, nusret ve zaferden ümitsiz etmekteydiler ve özellikle "Muhammed, Meliklik için uğraşan bir adamdır ki, bundan dolayı işler bazen lehine bazen aleyhine oluyor, eğer Allah-u Tealâ tarafından gönderilen bir resul olsaydı hiç mağlup olmazdı." diyerek müslümanların fikirlerini bulandırıyorlar, Resul-ü ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bu sebeple mahzun oluyordu. İşte bu ayet-i celilesiyle Mevlâ Tealâ habibini onların yaptıklarına üzülmekten nehyetti.

3. Müfessirlerden bazıları demişlerdir ki, kâfirlerden bir topluluk müslüman olmuşlardı, sonra Kureyşten korkarak irtidad ettiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise bu hadiseye çok üzülmüş bunların dinden dönmeleri yüzünden bir zarar gelebilir ihtimalını düşünmüştü. Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle habibini teselli buyurdu.

4. Kâfirlerden maksat yahudilerin reisleri olan Kaab ibni Eşref ve arkadaşlarıdır ki, bunlar dünya metaı için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını gizleyen kâfirlerdir.

İmamı Kaffal *(Rahmetullahi Aleyh)* buyurmuştur ki, Ayet-i Celilenin bütün kâfirlere hamledilmesi uzak değildir, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların hepsi yüzünden son derece üzüldüğünden, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle Habibini üzülmekten nehyetmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Kuşeyrî buyurmuştur ki : Kâfirlerin küfründen dolayı üzülmek ibadet ve taat sayılmaktaysa da, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mubarek bedenine zarar verecek kadar aşırı derecede üzüldüğünden, bu ayet-i celileyle bu derece üzülmekten nehyedilmiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ diğer bir ayet-i celilesinde Habibine hitaben:

« ... فَلاَ تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ ... (٨) »

"**O hâlde nefsin, onlar hakkında bir takım hasretlere gitmesin** (onlar niye inanmıyorlar diye ruhun bir takım üzüntülere dalarak yıpranmasın)." *(Fatır Suresi:8'den)* buyurmuş,

Diğer bir ayet-i celilesinde de:

« فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلىٰ اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ اَسَفاً (٦) »

"**Bu habere** (Kur'an-ı kerime) **inanmazlar** (da bu yüzden helâk olurlar) **sa, arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini helâk edeceksin.**" *(Kehf Suresi:6)* buyurarak habibini aşırı üzüntüden menetmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: "**Onlar Allah'a, zarar namına bir şey yapamazlar.**" kavli şerifine müfessirîn-i izam iki türlü mana vermiştir.

1. Allah-u Tealâ'nın mülk ve saltanatından hiç bir şey eksiltemezler, demektir. Nitekim:

٣١٤ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا رَوىٰ عَنِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ اَنَّهُ قَالَ: « يَا عِبَادِى! اِنِّى حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلىٰ نَفْسِى وَجَعَلْتُهُ فِيمَا بَيْنَكُمْ مُحَرَّماً. فَلاَ تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِى! كُلُّكُمْ ضَالٌّ اِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِى اَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِى! كُلُّكُمْ جَائِعٌ اِلاَّ مَنْ اَطْعَمْتُهُ. فَاسْتَطْعِمُونِى اُطْعِمْكُمْ. يَا عِبَادِى! كُلُّكُمْ عَارٍ اِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ. فَاسْتَكْسُونِى اَكْسُكُمْ. يَا عِبَادِى! اِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَاَنَا اَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً. فَاسْتَغْفِرُونِى اَغْفِرْلَكُمْ. يَا عِبَادِى! اِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّى فَتَضُرُّونِى. وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِى فَتَنْفَعُونِى. يَا عِبَادِى! لَوْ اَنَّ اَوَّلَكُمْ وَ آخِرَكُمْ وَ اِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلىٰ اَتْقىٰ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَازَادَ ذٰلِكَ فِى مُلْكِى شَيْئاً. يَا عِبَادِى! لَوْ اَنَّ اَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَاِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا

عَلىٰ اَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ. مَا نَقَصَ ذٰلِكَ مِنْ مُلْكِى شَيْئاً. يَا عِبَادِى! لَوْ اَنَّ اَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَاِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِى. فَاَعْطَيْتُ كُلَّ اِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ. مَا نَقَصَ ذٰلِكَ مِمَّا عِنْدِى اِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ اِذَا اُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِى! اِنَّمَا هِىَ اَعْمَالُكُمْ اُحْصِيهَا لَكُمْ. ثُمَّ اُوَفِّيكُمْ اِيَّاهَا. فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمَدِ اللّٰهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذٰلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ اِلاَّ نَفْسَهُ ».

314 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : Allah-u Tebareke ve Tealâ'nın şöyle buyurduğunu rivayet etti: "(Allah-u Tealâ) **buyurdu ki: Ben zulmü kendime haram kılmışımdır. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Binaenaleyh birbirinize zulmetmeyin!**

Ey Kullarım! Hepiniz dalâlettesiniz, yalnız benim hidayete erdirdiğim müstesna! O hâlde benden hidayet dileyin ki, sizi hidayete erdireyim.

Ey Kullarım! Hepiniz açsınız! Yalnız benim doyurduğum müstesna.O hâlde benden yiyecek isteyin ki, sizi doyurayım.

Ey Kullarım! Hepiniz çıplaksınız, yalnız benim giydirdiğim müstesna! Şu hâlde benden giyecek isteyin ki, sizi giydireyim.

Ey Kullarım! Siz gece-gündüz günah işliyorsunuz. Bütün günahları affeden de benim. Şu hâlde benden af dileyin ki, sizi affedeyim!

Ey Kullarım! Sizin bana zarar vermeye elbet gücünüz yetmez ki, zarar veresiniz. Bana fayda vermeye de gücünüz yetmet ki, fayda veresiniz.

Ey Kullarım! Sizin evveliniz âhiriniz (öncekileriniz sonrakileriniz) **insiniz cinniniz** (insanlarınız ve cinleriniz) **sizden en takva sahibi bir adamın kalbi üzre olsalar, bu benim mülküme bir şey ziyade etmez** (artırmaz).

Ey Kullarım! sizin evveliniz âhiriniz, insiniz cinniniz en sapık bir adamın kalbi üzere olsalar bu benim mülkümden bir şey eksiltmez.

Ey Kullarım! Sizin evveliniz âhiriniz, insanınız cinniniz bir toprağın üzerinde ayağa kalkarak benden isteseler, ben de her insana dilediğini versem; bu benim yanımda olan (nimetler) **den ancak iğnenin denize batırıldığı vakit azalttığı kadar azaltır.**

Ey Kullarım! Bunlar ancak sizin amellerinizdir. onları size sayıyorum. Sonra onların karşılığını size tastamam veriyorum. Artık (verileni) **kim hayır bulursa Allah'a hamdetsin! Hayırdan başka bulan da ancak kendini tenkit etsin."** *(Müslim, Birr:55)*

2. "Allah-u Tealâ'nın dostlarına hiç bir zarar veremezler." demektir ki, Evliyaullaha zarar vermeye kalkışmak Allah-u Tealâ'ya zarara kalkışmakla bir tutulmak suretiyle mubalâğa ifade eden bir manadır.

Ayet-i celilenin inişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i teselli gayesiyle olduğundan müfessirlerin ekserisi bu manayı tercih etmişlerdir.

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen: "**Allah** (-u Tealâ) **onlara ahiret** (sevabın) **dan hiç bir nasip vermemek istiyor.**" kavli şerifi, hayır ve şerrin Allah-u Tealâ'nın irade (dileme) siyle olduğuna delâlet etmektedir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ifade-i celile, Allah-u Tealâ'nın küfür ve masiyetleri de dilediğine delâlet etmektedir, zira Allah-u Tealâ'nın kâfirlerin ahiret sevabından mahrum olmalarını dilemesi, onların, küfür ve isyanlarını dilediğini ifade etmektedir.

Yani Allah-u Tealâ onların ahiret sevabından hiç bir nasipleri olmamasını dilediğine göre, onların küfür ve isyana düşmelerini dilemiş demektir. ancak Allah-u Tealâ'nın bu iradesi, kulların küfür ve isyanı seçeceklerini tâ ezelden bildiği içindir yoksa kimseyi küfre ve isyana zorluyor demek değildir.

Hasıl-ı kelâm, Allah-u Tealâ, irade ve kudretini (isteğini ve gücünü) küfre ve isyana kullanacağını bildiği kulu hakkında o küfrü ve isyanı dileyip yaratmaktadır. Lâkin bu irade, rıza demek değildir, zira Mevlâ Tealâ, kulun küfür ve isyanından hiç bir zaman razı değildir. Ehli Sünnet mezhebimizin bu hususlaki itikadı böylecedir. Artık herkes buraya böylece inanmalıdır.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **E KAFİRLERİN KÜFRÜNDEN ÜZÜLMEMESİNİ TENBİH EDEN AYET-İ KERİMELER:**

« يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ... (٤١) »

"**Ey Resul! Kalpleri iman etmediği hâlde, ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden küfür içersinde koşuşanlar** (ın hâli) **seni üzmesin.**" *(Maide Suresi: 41'den)*

« وَمَنْ كَفَرَ فَلاَ يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (٢٣) »

"(Habibim!) **İnkâr edenin küfrü seni üzmesin, onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine tam manasıyla haber vereceğiz, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **kalplerde olanları pek iyi bilendir.** *(Lokman Suresi:23)*

Mevlâ Tealâ, habibini, münafıkların hâllerine üzülmekten menettiği gibi, yahudilerin de müslümanlara zarar veremiyeceklerini dolayısıyla onların yaptıklarına da üzülmemek gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١٧٧)

KELİME MANASI (177)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (اشْتَرَوْ) **satınaldılar,** neyi? (الْكُفْرَ) **Küfrü** (kâfirliği), neye karşılık? (بِالْاِيمَانِ) **imana karşılık,** yani imanı bırakıp kâfirliği tercih eden o münafık ve mürtedler var ya! (لَنْ يَضُرُّوا) **asla zarar veremezler,** kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** neyle? (شَيْئًا) **en ufak bir şeyle,** yani küfrü tercih etmeleriyle Allah-u Tealâ'ya zarar veremeyip, ancak kendilerine zarar etmiş olurlar, (وَلَهُمْ) **ve onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (اَلِيمٌ) **çok acı verici.**

MEALİ ŞERİFİ (177)

Şüphesiz ki, iman mukabilinde küfrü satınalanlar (imanı verip, inkârı tercih edenler var ya!) **Allah** (-u Tealây) **a hiçbir şeyle** (her hangi bir surette) **asla zarar veremezler ve onlar için acı verici bir azap vardır.**

İ Z A H A T

İmam Fahrurrazi'nin beyanına göre, bundan evvelki ayet-i celile, münafık ve yahudilere, bu ayet-i celile ise mürtetlere hamledilebileceği (onlar hakkında indiği söylenebileceği) gibi, birinci ayet-i celilenin mürtetlere bu ayet-i celilenin de yahudilere hamledilebilmesi mümkündür.

Mürtet (islâma girdikten sonra dönen) lerin, imana karşı küfrü satınal malarının manası açıksa da, yahudilerin imanı verip küfrü almalarından maksat: Evvelce Tevratta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasıflarını görüp, gönderilmezden evvel hak peygamber olduğuna iman ettikten ve düşmanlarına karşı onun hürmetine Allah-u Tealâ'dan yardım istedikten sonra, gönderildiği gibi kıskançlarından imanlarını küfürle değiştirmeleridir.

Böylece sanki onlar bir müşteri bir şey verip yerine başka bir şey aldığı gibi, imanı verip küfrü almış sayılmışlardır.

Münafıkların imanı verip küfrü almalarından maksat ise, evvelce mümin olmaları manasında değil, müminlerle beraber olduklarında imanı

açıklayıp, kendilerini saptıran reisleriyle tenhada kaldıklarında, imanı bırakarak küfürlerini kusmalarından ibarettir.

Kâfirlerin, Allah-u Tealâ'ya ve onun dostlarına asla zarar veremiyeceklerinin iki defa tekrar edilmesinde bir takım hikmetler vardır.

1. İmana karşılık küfrü alanların, evvelce kâfir olup, mümin olduktan sonra tekrar küfre düştüklerinde şüphe yoktur. Bu ise, onların sebatsızlığına, görüş zafiyetine ve son derece istikrarsızlıklarına delâlet etmektedir.

Bu gibi insanların, sayılacak, korkulacak ve başkalarına zarar vermeye güçlü kimseler olmadığı aşikârdır.

2. Din işi gibi, insanın çok düşünmeden kabul veya reddedemiyeceği en mühim ve büyük bir mesele hakkında en basit nedenlerle değişiklik yapmak, onların akıllarının kıtlığına ve son derece ahmaklıklarına delâlet etmektedir ki, hiç bir akıllı kimse bu gibi kimselere iltifat etmez.

3. Kâfirlerin ekserisinin, şüphelerinden dolayı değil de, kıskançlık ve dünya sevgisi yüzünden Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile mücadele ederek, az bir dünya menfaatına karşılık sonsuz ahiret saadetini satmaları, bu kişilerin ne büyük bir ahmak olduklarına delâlet etmektedir ki, bu gibi kimseler de başkalarına zarar vermeğe güç yetirecek şahsiyet değillerdir.

İşte bu ayet-i celilenin tekrar edilmesinde bu gibi farklı manalar bulunmaktadır.

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin, kendisine ve dostlarına zarar veremiyeceklerini beyan ettikten sonra, onlara dünyada verilen nimetlerin, haklarında hayır olmadığını bilakis ahirette azaplarının artmasına sebep olacağını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٧٨)

KELİME MANASI (178)

(وَلَا يَحْسَبَنَّ) **Sakın zannetmesin,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **Kâfir oldular,** yani sakın kâfirler sanmasınlar ki, (اَنَّمَا نُمْلِى) **bizim mühlet vermemiz,** kime? (لَهُمْ) onlara, yani onları bir müddet dünya nimetleri içinde yaşatmamız, nedir? (خَيْرٌ) daha hayırlıdır, kim için? (لِاَنْفُسِهِمْ) **onlar için,** (اِنَّمَا نُمْلِى) **ancak mühlet veriyoruz,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** ne için? (لِيَزْدَادُوا) artsınlar için, ne

bakımdan? (اِثْمًا) **günah bakımından,** yani biz onlara ancak, daha fazla günah işleyerek ebedi azaba müstahak olsunlar diye fırsat veriyoruz. (وَلَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (مُهِينٌ) **alçak edici.**

MEALİ ŞERİFİ (178)

Sakın inkâr edenler, onlara mühlet vermemizi kendileri için bir hayır (iyilik) **zannetmesin** (ler). **Biz onlara ancak günahlarını artırsınlar** (da ebedî cehenneme müstahak olsunlar) **diye mühlet veriyoruz. Ve onlar için alçak edici bir azap vardır.**

İ Z A H A T

İmam Fahrurrazi'nin beyanına göre, münafıklar Uhud vakasında şehit olanları anlatarak, kendilerinin harbe gitmediklerinden dolayı yaşadıklarını açıklamak suretiyle müslümanları Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymaktan nefret ettirmeğe çalışırlardı.

Mevlâ Tealâ ise, mümin olan kişinin, bu şeytanların sözlerine asla bakmayacaklarını bilakis ancak Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremine güvenmeleri gerektiğini açıklayarak bundan evvelki ayet-i celilede onları reddetmişti. Bu ayet-i celilede ise, harpten geri kalanların yaşamasının Uhutta şehit olanların ölümünden daha hayırlı olmadığını beyan ederek, onların sözlerini itibardan ıskat etmiş (düşürmüş) tür.

Zira bunların, Allah ve Resulüne muhalefet üzere yaşamaları, dünyada rezilliğe, ahirette ise sonsuz azaba sebep olacak, Uhud da şehit edilenlerin ölümü ise, dünyada sena-i cemil (güzellikle övülmey) e, ahirette ise sevab-ı cezil (bol mükâfat) a vesile olacaktır.

Şu hâlde imanı olmayan kimsenin akibeti ebedî azap olacağı için, ona verilen nimetler zahirde iyilik gibi görünürse de, hakikatte azabın ta kendisi olduğu muhakkaktır, zira uzun yaşamalarının ve kendilerine verilen diğer müsaadelerin, dünyada zulüm ve azgınlıklarının, ahirette ise, azaplarının artması için olduğunu Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle açıkça ortaya koymuştur.

Şu bilinsin ki, ameli kötü olan bir kimsenin uzun müddet yaşaması, zenginliği ve sair dünyevi nimetlere mazhar olmuş görülmesi, onun iyiliğine alâmet olmayıp, bilakis amelinin bozukluğu onun kötülüğünü ortaya koymakta yeterli bir delildir. Nitekim:

٣١٥ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى بَكْرٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَىُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ قَالَ: « مَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ »

قِيلَ: فَاَىُّ النَّاسِ شَرٌّ؟ قَالَ: « مَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ ».

312 - Abdurrahman İbn-i Ebi Bekr *(Radıyallahu Anh)* ın babasından rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "İnsanların hangisi daha hayırlıdır?" diye sorulduğunda: "**Ömrü uzun olup, ameli güzel olandır.**" diye cevap buyurmuş. "İnsanların hangisi şerlidir." diye sorulduğunda da: "**Ömrü uzun olup ameli kötü olandır.**" buyurmuştur. *(Beğavî, Mealimüttenzil 1/ 590)*

Hâzin,Kurtubî ve Süyûtî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Taberî, Taberanî ve Hakim, Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)*ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

« مَا مِنْ نَفْسٍ بَرَّةٍ وَلَافَاجِرَةٍ اِلاَّ وَالْمَوْتُ خَيْرٌ لَهَا مِنَ الْحَيَاةِ اِنْ كَانَ بَرّاً فَقَدْ قَالَ اللّٰهُ: ﴿ وَمَاعِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴾ وَاِنْ كَانَ فَاجِراً فَقَدْ قَالَ اللّٰهُ: ﴿ وَلَايَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْماً وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾ ».

"**İyi veya kötü herkese, ölüm yaşamaktan daha hayırlıdır, zira iyi olanlar hakkında Mevlâ Tealâ: 'İyiler için Allah indindeki** (sevap ve ecir) **ler daha hayırlıdır.'** buyurmuş *(Ali Imran l98'den)*

Kötüler hakkında ise, bu ayet-i celilede: "**Kâfirler, kendilerine mühlet vermemizin onlar için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar.Biz onlara ancak, günahlarını artırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için** (ahirette) **alçaltıcı bir azap vardır.** " buyurmuştur.

İbn-i Enbarî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İlim ehlinden bir cemaat,"Bu ayet-i celilenin, Allah-u Tealâ'nın ilm-i ezelisinde, ebediyen inanmayacaklarını, hakka karşı inad edip, peygambere muhalefet edeceğini bildiği bir takım kimseler hakkında indiğini." söylemişlerdir. Nitekim :

٣١٦ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِذَا رَأَيْتَ اللّٰهَ يُعْطِى الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَىٰ مَعَاصِيهِ مَا يُحِبُّ فَاِنَّمَا هُوَ اسْتِدْرَاجٌ. ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَىْءٍ حَتَّىٰ اِذَا فَرِحُوا بِمَا اُوتُوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَاهُمْ مُبْلِسُونَ ﴾ ».

316 - Ukbe tübnü Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Bir kulun günahlarına rağmen Allah** (-u Tealân) **ın ona yine de dünyadan istediklerini verdiğini görürsen** (bil ki) **ancak o, istidrac** (nimetler vererek kendisini helâka çekmek) **dir.**"

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Onlar kendilerine yapılan vaazları unutunca** (daha önce indirmiş olduğumuz darlık ve musibetleri kaldırıp) **üzerlerine her şeyin** (bütün nimetlerin) **kapılarını açıverdik.**

Nihayet onlar, kendilerine verilen (bu nimetler) **le ferahlandıkları** (şımardıkları) **zaman onları ansızın yakaladık, birden bire bütün ümitlerini yitirdiler.**" *(Enam Suresi:44)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu. *(Ahmed bin Hanbel:4/145)*

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Ehl-i sünnet uleması bu ayet-i celileden kaza ve kader meselesi hakkında bir kaç yönlü delil çıkarmışlardır.

1. Ayet-i celilede geçen, Kafirlerin ömürlerini uzatmanın ve onlara mühlet vermenin, fiil-i ilâhî (Allah-u Tealâ'nın işi) olduğunda ve bu işin kâfirler hakkında hayırlı olmayışında hiç şüphe yoktur. Bu ise Allah-u Tealâ'nın hayrı da şerri de yarattığına açıkça delâlet etmektedir.

2. Kâfirlerin , günah, azgınlık ve düşmanlıklarının artması için kendilerine mühlet verilmesi küfür ve masiyetlerinin Allah-u Tealâ'nın iradesiyle olduğunun açık bir delilidir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre,bu ayet-i celile, kâfir ve fasıkların ömürlerinin uzatılıp, dünyada muratlarına ulaştırılmalarının asla iyilik olmayıp, bilakis surette nimet (görünüşte iyilik), hakikatte ise nikmet (gerçekte kötülük) olduğuna delâlet etmektedir.

Nitekim bir insana zehirli bir helva yedirsen bu, zahirde bir ikram gibi gözükse de, gerçekte onu büyük helâka sürükleyeceğinden nimet sayılmaz. O hâlde kul, ömrünün uzunluğuna, mal ve evlâdının çokluğuna aldanmamalıdır.

٣١٧ – قَالَ اللهُ لِرَسُولِهِ ﷺ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ: « اِنَّ مِنْ نِعَمِي عَلىٰ اُمَّتِكَ اَنِّي قَصَّرْتُ اَعْمَارَهُمْ كَيْلاَ تَكْثُرَ ذُنُوبُهُمْ وَاَقْلَلْتُ اَمْوَالَهُمْ كَيْلاَ يَشْتَدَّ فِي الْقِيَامَةِ حِسَابُهُمْ وَاَخَّرْتُ زَمَانَهُمْ كَيْلاَ يَطُولَ فِي الْقُبُورِ حَبْسُهُمْ ».

317 - Allah-u Tealâ mirac gecesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şöyle buyurdu: "**Şüphesiz benim, ümmetinin günahları çok olmasın diye ömürlerini kısa yapmam, kıyamet gününde muhasebeleri zor olmasın diye mallarını azaltmam, kabirde hapisleri uzamasın diye onları âhir zamanda göndermem, benim onların üzerindeki nimetlerimdendir.**" *(Ruhul Beyan:2/130)*

٣١٨– وَقَالَ اَيْضاً: « يَا اَحْمَدُ لاَ تَتَزَيَّنْ بِلِينِ اللِّبَاسِ وَطِيبِ الطَّعَامِ وَلِينِ الْوِطَاءِ فَاِنَّ النَّفْسَ مَأْوىٰ كُلِّ شَرٍّ وَهِيَ رَفِيقُ سُوءٍ كُلَّمَا تَجُرُّهَا اِلىٰ طَاعَةٍ تَجُرُّكَ اِلىٰ مَعْصِيَةٍ

وَتُخَالِفُكَ فِى الطَّاعَةِ وَتُطِيعُ لَكَ فِى الْمَعْصِيَةِ وَتَطْغىٰ اِذَا شَبِعَتْ وَتَتَكَبَّرُ اِذَا اسْتَغْنَتْ وَتَنْسىٰ اِذَا ذُكِّرَتْ وَتَغْفُلُ اِذَا اَمِنَتْ وَهِىَ قَرِينَةٌ لِلشَّيْطَانِ ».

318 - Yine Mevlâ Tealâ, habibine hitaben Mirac gecesi şöyle buyurmuştur: **"Ey Ahmed! Yumuşak elbise, güzel yemek ve yumuşak yatakla süslenme, çünkü nefis bütün şerlerin yuvasıdır, o çok kötü bir arkadaştır, her ne zaman sen onu bir taata çekersen , o seni bir masiyete çeker.**

İtaatta sana karşı gelir, günahta sana itaat eder, doyduğu zaman azar, zenginleşince kibreder, hatırlatıldığında unutur, güvendiğinde gaflet eder ve o, şeytanın çok yakınıdır." *(Ruhul Beyan:2/130)*

Ulema buyurmuştur ki: Nefis, deve kuşuna benzer. Şöyle ki, o, çok yemek yer, Ona: "Neden uçmuyorsun?" dendiğinde: "Ben deveyim işte ayağım." der."Niye yük taşımıyorsun?" dendiğinde ise, "Ben kuşum işte kanadım." der.

Bu izahattan sonra, Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bizlere şöyle vaaz etmektedir. "Ey İhvan! Bizden evvel geçen ümmetler çok uzun yaşamışlar, çok fazla mal yığmışlardır. Şu anda siz onların ölümünü ve toprak altındaki yerlerini düşünün ki, onların parçaları nasıl dağılmış, nasıl ailelerini dul, çocuklarını yetim bırakıp gitmişler ve mallarını zayi etmişlerdir. Arkalarından da küçük büyük bütün yakınları helâk olmuş ve nesilleri kesilmiş, memleketleri harabolmuş, eserleri bile kalmamıştır.

Allah-u Tealâ'nın nimetine küfrederek ahirete gidenler, ancak azap ve hüsrana uğramışlar ve ancak cehennemin derekelerine düşmüşlerdir. İşte onlar gibi gafil olanlar ne kadar uzun da yaşasalar onların vardıkları akibete kavuşacaklardır.

Zira Allah-u Tealâ, imhâl eder (mühlet verir), fakat ihmal etmez (kulunu başı boş bırakmaz). Nitekim Mevlâ Tealâ:

« نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلاً ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ (٢٤) »

"Biz onları biraz yaşatır, sonra kendilerini ağır bir azaba mecbur ederiz." *(Lokman Suresi:24)* buyuruyor.

Ey İnsan! Dünya hayatı ve temettuatı (zevk ve safaları) çok azdır. Ömür ise bir an gibidir. o hâlde sen, o bir nefes gibi gelen ömrün tamamını ibadet ve taat yoluna harca ki, ehl-i vusul ve erbab-ı kabule (Allah-u Tealâ'ya ulaşmış makbul kullara) katılasın.

İbadetlere gelince, taatların hepsi kurtuluş sebeplerindendir. özellikle namaz, ibadetlerin efdali (en faziletlisi) ve alâsı (en yücesi), taatların eşrefi (en şereflisi) ve esnası (en üstünü) dür.

Oruç da, göklerin melekûtü (manevi âlemi) ne girmenin sebebi ve rahim gibi dar olan cismanî alâkalardan kurtuluşun vasıtası ve İsa *(Aleyhisselâm)* ın:

« لَنْ يَلِجَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ مَنْ لَمْ يُولَدْ مَرَّتَيْنِ »

"İki kere doğrulmayan, göklerin melekûtune giremez." Yani anasından doğup, rahmin darlığından kurtulduğu gibi, nefsanî ve cismanî alâkaların sıkışıklığından kurtulmayan kişi de göklerin manevi cihetine kabul edilmez. sözüyle işaret edilen ikinci doğum vesiledir. Hatta oruçtaki cihat, kulun Mevlâsına kavuşmasının yegâne sebebidir. Nitekim:

٣١٩ – « اَلصَّوْمُ لِي وَاَنَا اَجْزِي بِهِ . وَفِي رِوَايَةٍ: وَاَنَا جَزَائُهُ »

319 - **"Oruç benim içindir ve onun mükafatını ben vereceğim. Bir rivayette onun mükafatı benim** (efal ve sıfatımın tecellilerinin ötesinde öz zatımın tecellisidir ve cemalimi göstermemdir)." *(Buhari, Savm: 9, 2/228).* hadis-i kudsîsiyle bu manaya işaret edilmektedir. Bundan dolayı Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* a:

« تَجَوَّعْ تَرَانِي »

"Çok açlık çek ki, beni göresin." buyurarak, Cemaline görme saadetine nail olmayı oruç tutmaya bağlamıştır.

Şair ne güzel söylemiştir:

« هَمِي آيَدْ اَز حَقْ نِدَا مُتَّصِلْ * تَجَوَّعْ تَرَانِي تَجَرَّدْ تَصِلْ »

"Hak Tealâ'dan her dem ve daim nida gelmektedir,
Aç kal ki, beni göresin, soyul ki, bana kavuşasın."

Yani oruca devam et ki, Cemalimi göresin, masiva (benden başkasın) dan soyul ki, bana kavuşasın. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bu sebeple dünyanın açlığını tokluğuna, fakirliğini zenginliğine, üzüntüsünü sevincine tercih etmiş dünya ile ahiretin iki kuma olduklarını dolayısıyla aralarını bulmanın mümkün olmadığını beyan etmiştir. Nitekim:

٣٢٠ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِعَائِشَةَ (رضى الله عنها) : « يَا عَائِشَةُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ سَأَلْتُ رَبِّي اَنْ يُجْرِيَ مَعِي جِبَالَ الدُّنْيَا ذَهَباً لَاَجْرَاهَا حَيْثُ شِئْتُ مِنَ الْاَرْضِ وَلٰكِنِّي اخْتَرْتُ جُوعَ الدُّنْيَا عَلٰى شِبَعِهَا وَفَقْرَ الدُّنْيَا عَلٰى غِنَاهَا وَحُزْنَ الدُّنْيَا عَلٰى فَرَحِهَا . يَا عَائِشَةُ اِنَّ الدُّنْيَا لَا تَنْبَغِي لِمُحَمَّدٍ وَلَا لِآلِ مُحَمَّدٍ ».

320 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemize hitaben şöyle buyurdu: **"Ey Aişe! Nefsim kabza-i kudretinde** (canım kudret elinde) **olan Allah'a yemin ederim ki, eğer ben Rabbimden bütün dünyanın dağlarını altın yapıp benimle beraber gezdirmesini isteseydim, elbette onları dilediğim yere getirirdi, lâkin ben, dünyanın açlığını tokluğuna, fakirliğini zenginliğine, üzüntüsünü sevincine tercih ettim. Ya Aişe! Şüphesiz ki dünya, Muhammed'e yakışmaz, Muhammed'in âline de yakışmaz."** *(Ruhul Beyan 2/130)*

٣٢١ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اَلدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ ضَرَّتَانِ فَمَنْ يَطْلُبُ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا فَهُوَ مَمْكُورٌ وَمَنْ يَدَّعِي الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا فَهُوَ مَغْرُورٌ».

319 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **'Dünya ile ahiret iki kumadır, aralarını birleştirmek isteyen aldatılmış, birleştirdiğini iddia eden de aldanmıştır."** *(Ruhul Beyan 2/130)*

Bu hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, Nefsinin hevasına (kötü isteklerine) uyduğu hâlde yüksek derecelere ulaşmak isteyen, gaflet deryasında boğulmuştur.

Allah-u Tealâ ona, dünyaya karşı düşkünlük vererek, zaruretinden fazla dünyevî menfaatleri elde etmeye uğraştırarak, mühlet vermekte ve dünyevî menfaatlerle müstağni (ahiret nimetlerine karşı isteksiz) olsun diye nimet kapılarını kendisine açmaktadır.

O kişinin de, o nimetlerden istifade ettikçe azgınlığı artmaktadır. Allah-u Tealâ ve tekaddes Hazretleri cümlemizi dünya malı ve evlâdıyla mağrur ve dünya nimetleriyle müstağni olmaktan muhafaza eylesin amin..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN KÂFİRLERE MÜHLET VERMESİNİN GAFLETTEN KAYNAKLANMAYIP, ONLARA ANCAK AZ BİR ZAMAN MÜHLET VERDİĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ (٤٢) »

"(Habibim!) **Sakın Allah** (-u Tealây) **ı zalimlerin yaptıklarından gafil** (habersiz) **sanma! Onları cezalandırmayı ancak kendisinde gözlerin yerlerinde duramıyacağı bir gün için tehir ediyor."** *(Ibrahim Suresi:42)*

« اِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْداً (١٥) وَاَكِيدُ كَيْداً (١٦) فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْداً (١٧) »

"Şüphesiz onlar (kâfirler) **bir hile düzerler** (tuzak kurarlar), **Ben de onların hilelerini** (ceza ile) **karşılarım.** (Habibim!) **O kâfirlere mühlet ver, onları biraz geciktiriver."** *(Tarık Suresi: 15-17)*

Vacib Tealâ, bundan evvelki ayet-i kerimelerde Uhud ve Bedr-i Suğra ile alâkalı hadiseleri, kâfirlerin din-i Mübin-i İslâm'a asla zarar veremeyeceklerini ve kendilerine verilen fırsat ve mühletin haklarında hayır olmadığını beyan ettikten sonra, bütün bunların mümin ile münafığın farkını ortaya çıkarmak için bir ölçü olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

مَاكَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ
الطَّيِّبِ وَمَاكَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهِ
مَنْ يَشَآءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ (١٧٩)

KELİME MANASI (179)

(مَا كَانَ) **Olmadı,** kim? (اللّٰهُ) Allah (-u Tealâ Hazretleri), (لِيَذَرَ) **terkeder,** kimi? (الْمُؤْمِنِينَ) **müminleri,** ne üzerine? (عَلٰى مَا) o hâl üzerine ki, (اَنْتُمْ) siz, ne üzeresiniz? (عَلَيْهِ) **onun üzerinesiniz,** yani ey müminlerle münafıklar Allah-u Tealâ sizi birbirinizden ayırdedilemeyecek bir hâlde bırakacak değildir, (حَتّٰى يَمِيزَ) **ayırıncaya kadar,** kimi? (الْخَبِيثَ) **murdarı** (münafığı), kimden? (مِنَ الطَّيِّبِ) **temizden** (müminden), yani Allah-u Tealâ sizin hâllerinizi peygamberine vahyederek veya sadece samimi müminlerin kabul edip tatbik edebileceği zor teklifler ortaya koyarak mümini münafıktan ayırdedecektir. (وَمَا كَانَ) **ve olmadı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (لِيُطْلِعَ) **muttali kılacak,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne üzerine? (عَلَى الْغَيْبِ) **gayb üzerine,** yani Allah-u Tealâ size kalplerde olan iman ve küfür gibi gizli şeyleri bildirecek değildir. (وَلٰكِنَّ اللّٰهَ) **lâkin Allah** (-u Tealâ), (يَجْتَبِى) **seçer,** kimden? (مِنْ رُسُلِهِ) **resullerinden,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** yani Allah-u Tealâ peygamberler gönderip, onlara kimin kalbinde iman, kimin kalbinde nifak bulunduğunu bildirir, (فَاٰمِنُوا) **o hâlde iman edin** (samimiyetle inanın) kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e,** daha? (وَرُسُلِهِ) **peygamberlerine,** (وَاِنْ تُؤْمِنُوا) **eğer iman ederseniz,** yan i Allah-u Tealâ'ya ve peygamberlerine hakkıyla inanırsanız, daha? (وَتَتَّقُوا) **sakınırsanız,** yani Allah-u Tealâ'nın emir ve nehiylerine karşı gelmekten kaçınırsanız, (فَلَكُمْ) **sizin için vardır,** ne? (اَجْرٌ) **bir ecir,** öyle ecir ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (179)

(Ey müminlerle münafıklar !) **Allah** (-u Tealâ) **murdarı** (münafığı) **temiz** (mümin) **den ayırdetmeksizin, müminleri bulunduğunuz** (karışık) **hâl üzere bırakacak değildir.** (Bununla beraber) **Allah** (-u Tealâ) **size gaybı da bildirecek değildir. Ve lâkin Allah** (-u Tealâ) **peygamberlerinden dilediğini seçer** (ve ona vahiy yoluyla nice gizli şeyleri bildirir).

Öyleyse Allah (-u Tealây) **a ve peygamberlerine** (samimi bir şekilde) **iman edin. Eğer iman eder ve** (nifaktan) **sakınırsanız, sizin için çok büyük bir ecir** (dünyada da, ahirette de sınırsız ve sonsuz bir mükâfat) **vardır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celile, Uhud kıssası hakkındaki sözlerin devamıdır. Şöyle ki, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesiyle Uhud muharebesinde vaki olan katil ve hezimetten sonra,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ashab-ı kiramı yaralı hâlleriyle tekrar düşmanın peşine düşmeye çağırması, daha sonra onları tekrar Ebu Süfyan'la buluşmak üzere Bedr-i Suğra'ya davet etmesi vesair bütün hâllerin müminle münafığın birbirinden seçilmesi için birer delil mesabesinde olduğunu bildirmiştir.

Zira münafıklar, Uhud muharebesinden korkup geri dönerek, müminlerden çok kişinin öldürülmesiyle sevinçlerini göstererek, daha sonra da müminleri cihada gitmekten caydırmaya çalışarak, ne münafık olduklarını herkesin bileceği şekilde ortaya koymuşlardır.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilenin sebeb-i nüzülü hakkında, ulema ihtilâf etmiştir. İmam-ı Kelbî'nin buyurduğuna göre, bu ayet-i celile Kureyş müşriklerinin : "Ya Muhammed! Sen, sana karşı gelenin cehennemde olduğunu ve Allah-u Tealâ'nın ona kızdığını, senin dinine uyanın ise, cennette olup Allah-u Tealâ'nın kendisinden razı olduğunu iddia etmektesin. O hâlde sana kimlerin inanıp, kimlerin inanmayacağını bize söyle." demeleri üzerine inmiştir.

İmam-ı Süddî'nin buyurduğuna göre, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٢٢ - « عُرِضَتْ عَلَيَّ أُمَّتِي فِي صُوَرِهَا مِنَ الطِّينِ كَمَا عُرِضَتْ عَلَىٰ آدَمَ وَأُعْلِمْتُ مَنْ يُؤْمِنُ بِي وَمَنْ يَكْفُرُبِي ».

322 - "Âdem *(Aleyhisselâm)* **a bütün zürriyeti gösterildiği gibi, bana da bütün ümmetim, çamur** (aslın) **daki hâlleriyle gösterildiler ve bana inanacaklarla, beni inkâr edecekler bana bildirildi."** buyurdu. *(Beğavî, Hâzin Ilgili Ayet)*

Bu haber münafıklara ulaşınca, bazıları alay ederek : "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* henüz yaratılmamış olanlardan dahi, kendisine kimin inanıp kimin inanmayacağını bildiğini iddia ediyor, hâlbuki biz yanında duruyoruz bizi tanımıyor." dediler.

Bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca, hemen minbere çıkarak Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunduktan sonra:

٣٢٣ - « مَابَالُ اَقْوَامٍ طَعَنُوا فِى عِلْمِى لاَ تَسْأَلُونِى عَنْ شَئٍ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ السَّاعَةِ اِلاَّ اَنْبَأْتُكُمْ بِهِ »

323 - **"Benim ilmimi ta'n eden** (kınayan) **bir takım kavimlerin hâli nedir? sizinle kıyamet arasında olacak olan hangi şeyi bana sorsanız mutlaka onu size haber veririm ."** buyurdu.

Bunun üzerine sahabe-i kiramdan Abdullah isimli bir zat: "Benim babam kim ya Resulallah? " diye sorunca: (حُذَيْفَةُ) **"Huzeyfe'dir."** buyurdu.

O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* kalkarak, "Ya Resulallah!, Rab olarak Allah'dan, din olarak islâmdan, imam (önder) olarak Kur'andan, peygamber olarak da senden razı olduk. Sen bizi affet, Allah da seni affetsin." dedi.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: (فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) **"Artık vazgeçtiniz mi?"** buyurarak minberden indi. İşte o zaman Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

Bir rivayete göre de, bu ayet-i celile müminlerin, kendilerine müminle kâfirin arasını ayırabilecekleri bir nişan verilmesini istemeleri üzerine nazil olmuştur.

Bu ayet-i celiledeki hitabın kimlere ait olduğu hususunda da ihtilâf edilmiştir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* Dahhak, Mukatil, Kelbî ve ekseri müfessirler bu hitabın kâfir ve münafıklara ait olduğunu söylemişlerdir.

Buna göre mana: Ey kâfirler ve münafıklar! Allah-u Tealâ müminleri, sizin üzerinde bulunduğunuz küfür ve nifak üzere bırakacak değildir, bilakis bir takım sebepler ortaya koyup, münafıkla mümini ayırdederek, murdarı (pisi) temizden seçecektir." demektir.

Müfessirlerden bazısı da, bu hitabın müminlere ait olduğu görüşüne gitmişlerdir ki buna göre mana: Ey Müminler! Allah-u Tealâ sizi üzerinde bulunduğunuz müminle münafık karışık bir hâlde bırakacak değildir. Tâ ki bir takım imtihanlarla pisi temizden seçecektir." demektir.

Müfessirîn-i Izam, müminle münafığın nasıl ayırdedildiği hakkında bir takım görüşler ortaya koymuşlardır:

1. Mihnet, musibet, katil ve hezimet gibi hâllerle bu temyiz (ayırım) yapılacaktır. Şöyleki, mümin olan her hâl-ü kârda iman ve tasdiki üzere sebat edecek, münafık olan ise, bu gibi zorluklara dayanamayarak küfrünü açığa verecektir.

2. Allah-u Tealâ, müminlere yardım edip, kâfirleri alçak edeceğini vaadetmiştir ki, islâm devleti kuvvet buldukça, küfür ve ehli zelil olacak, işte o zaman bu imtiyaz (ayrılık) meydana gelecektir.

3. Müslümanlar, islâmın kuvvetiyle çok ferahlanmakta, münafıklar ise üzülmekte olduklarından bu gibi karinelerle kimin ne olduğu meydana çıkacaktır.

Mevlâ Tealâ, bu ayırımı mutlaka yapacağını açıkladıktan sonra, "Allah-u Tealâ sizi gaybe muttali edecek değildir." buyurarak sıradan müslümanlara, filanca münafıktır, filanca mümindir, falan cennetliktir. filan cehennemliktir. şeklinde gaybı bildirmeyeceğini, lâkin geride zikredilen şekillerle, müminle münafığın birbirinden ayrılacağını ifade buyurmuş,

"**Lâkin Allah, Resullerinden dilediğini seçer.**" buyurarak, gayba muttali olmanın peygamberlerin özelliklerinden olduğunu açıklamıştır.

Nitekim diğer bir ayet-i celilesinde :

« عَالِمُ الْغَيْبِ فَلاَ يُظْهِرُ عَلىٰ غَيْبِهِ اَحَداً (٢٦) اِلاَّ مَنِ ارْتَضىٰ مِنْ رَسُولٍ ... (٢٧) »

"**O** (Allah-u Tealâ), **gaybı** (bütün görülmeyenleri) **bilir ve gaybına kimseyi muttali kılmaz** (sırlarından kimseyi haberdar etmez). **Ancak** (bildirmeyi) **dilediği peygamber müstesnadır.** " *(Cin Suresi 26 ve 27'den)* buyurmuştur.

Bu cümle-i celilenin manası: "Ey Müminler! Allah-u Tealâ sizin hepinize gaybı bildirerek, sizi peygamberden müstağni (ihtiyaçsız) bırakacak değildir. Bilakis Allah-u Tealâ dilediği kullarını elçiliğiyle tahsis buyurup, sonra diğerlerine o resullere itaatı teklif edecek (yükleyecek) tir." şeklinde de olabilir.

İmam-ı Âlusî'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ'nın mukaddes ruhlara sahip olan bazı ehli keşfi gayba muttali kılması (keşif ehline bazı gizli meseleleri bildirmesi) burada bir zorluk çıkarmaz. Zira ehli keşfe bildirilen bir peygambere varis olma yoluyladır, yoksa müstakil olarak değildir. Peygamberlere mahsus olan ise, istiklâlen (kimseye bağlı olmadan kendi başına) olandır.

Yine Âlusî'nin beyanına göre, Ayet-i celiledeki: (مِنْ رَسُلِه) kavli şerifindeki: (مِنْ), iptidayı gaye (başlama noktasını bildirmek) içindir. Yani Mevlâ Tealâ'nın, kullarından bazısını gaybına muttali kılması için seçmesinin başlangıç noktasının Peygamberler olduğunu ifade etmektedir.

Yoksa, "Peygamberlerden bazısı seçilmiştir." manasını ifade edenTebîz için değildir. Zira mugayyebata ittilâ yani gizli şeyleri bilmek bazı Peygamberlerin özelliği olmayıp hepsine vahiy geldiği için bu hususta müşterektirler.

Mevlâ Tealâ, Uhud muharebesinde istenmeyen bazı hadiselerin meydana gelmesi sebebiyle, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliği hakkında ileri geri konuşan münafıklara, bu hadiselerde bir takım hikmetler bulunduğunu özellikle bu sayede murdar (kötü) ile temizin birbirinden ayrıldığını açıklayarak şüphelerine cevap verdikten sonra, "O hâlde Allaha ve resullerine iman edin." buyurmuştur.

Dikkat edilecek olursa burada "Allaha ve resulüne iman edin" buyurulmayıp," Bütün peygamberlere iman edin." buyurulması, bir peygambere inananın bütün peygamberlere inanması gerektiğine işaret etmektedir.

Zira peygamberlerden her hangi birinin nübüvvetini kabul etmek için onun mucizelerini görmek gerektir ki, o mucizeler de Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de mevcuttur.

Dolayısıyla onun peygamberliğini tasdik eden kişinin O'nun inandığı bütün peygamberleri de tasdik etmesi icabeder. İşte bu hikmetten dolayı Mevlâ Tealâ: "O hâlde Allah'a ve resullerine iman edin." buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda, vaadettiği büyük mükâfatı iman ve takvaya bağlayarak, ecrin büyüklüğünün, takvanın büyüklüğüne göre olacağına işaret etmiştir.

Zira en yüce maksada ulaşmak ve seçilmişlerin makamına kavuşmak, ancak takva ile mümkündür. İbrahim Ethem *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Bir gece beyt-i mukaddesteki sahra (mukaddes kaya) nın altında ibadetle meşgul iken iki melek inerek biri öbürüne "Burada kim var?" diye sordu.

Diğeri: "Bu İbrahim ibni Ethem'dir." diye cevap verince, öbürü "Ha! şu, Allah-u Tealâ'nın bir derece aşağı düşürdüğü kişi mi?" dedi. diğeri "Niçin?" diye sorunca, O, "Çünkü o Basra'da hurma alırken, bakkalın hurmalarından bir hurma onunkine karışmıştı." diye cevap verdi.

İbrahim Ethem hazretleri şöyle devam etti: "Ben bunu duyunca hemen Basra'ya dönerek o adamdan tekrar hurma aldım ve bir hurmayı onun hurmalarına kattım tekrar beyt-i mukaddes'e dönerek sahrada geceledim.

Yarı gece olduğunda o iki melek tekrar gökten indiler. Biri diğerine "Kim var burada?" deyince, diğeri: "Hurmayı yerine iade ettiği için derecesi yükseltilen İbrahim Ethem var." dedi.

İşte gerçek takva ve gereken şekilde haklara riayet bundan ibarettir ki, bu da ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tevessül (vesile kılma) ile mümkün olur, zira hakikatlerin ve hâllerin görünmeyen kısımları, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasıtası olmadan açığa çıkmaz.

Mevlâ Tealâ'nın: "**Allah** (-u Teala) **sizi gaybe muttali kılacak değildir lâkin resullerinden dilediğini seçerek onlara bildirir, onlar vasıtasıyla siz de bilebilirsiniz.**" kavl-i şerifiyle buna işaret edilmiştir. Allah-u Tealâ:

« وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ »

"**Ona** (sizi Rabbinize kavuşturacak) **vesile arayın.**" *(Maide Suresi:35'den)* buyurmuşken kendi görüşüne bağlı kalan kişi takvanın hakikatine nasıl ulaşabilir? O hâlde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mutlaka uymak gereklidir. Rivayete göre:

« وَاِنْ مِنْكُمْ اِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيّاً (٧١) »

"**İçinizden, oraya** (cehenneme) **uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.**" *(Meryem Suresi:71)* kavl-i şerifinin gereğince, mümin cehenneme uğradığında, Allah-u Tealâ tevhidin sevabını gemi, Kur'an-ı kerim'i onun ipi, Namazı, onun yelkeni, Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i de onun kaptanı yapar.

Müminler o gemi üzerine oturup, Allah-u Tealâ'yı tekbir ederler. Böylece o gemi cehennem ateşinin üzerinde hoş bir rüzgarla akıp giderek, müminler salimen cennet sahiline varırlar.

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu izahattan sonra, bizlere şu nasihatlerde bulunmuştur: O hâlde ey kardeşim! günlerini zayi etme çünkü günlerin sermayendir. Sen sermayeni muhafaza ettikçe kâr edebilirsin ölüp gitmeden ibadet ve taatlere daldırarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetini ihya ve ona salât-u selâmla meşgul olarak, ahiretini kazanmaya bak.

Kabirde yatan ölüler iki rekât namaz kılabilmek için veya bir kere tevhid veya tesbih okuyabilmek için izin istediklerinde, bu kendilerine verilmeyince dirilerin günlerini nasıl gafletle geçirdiklerinden taaccüb etmektedirler.

Bundan dolayı:

٣٢٤ – قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَلنَّاسُ نِيَامٌ فَاِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا ».

324 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Bütün insanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanacaklardır.**" *(Aclûnî, Keşful Hafa 2/312, No.2795)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN BİR TAKIM İMTİHANLARLA, İYİYİ KÖTÜDEN SEÇECEĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا اِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ (٣٦) لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعاً فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (٣٧)

"Kâfirler ise Cehenneme haşredilecek (sürüklenecek) lerdir. (Bu sürüklenme) Allahın, kötüyü temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer kısmının üzerine koyup hepsini yığarak Cehenneme koyması içindir. İşte onlar hüsran (ziyan) a uğrayanların ta kendileridir." *(Enfal Suresi: 36-37)*

« وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ (٣) »

"Andolsun ki biz, onlardan öncekileri de imtihan ettik. Elbette Allah doğruları bilecek (ortaya çıkaracak) yalancıları da mutlaka bilecek (ortaya koyacak) tır." *(Ankebut Suresi: 3)*

« وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ اَخْبَارَكُمْ (٣١) »

"Andolsun ki, içinizden cihat edenlerle sabredenleri bilin (belirleyin) ceye kadar ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz." *(Muhammed Suresi: 31)*

MEVLÂ TEALÂ'NIN, GAYBI KİMSEYE BİLDİRMEYECEĞİ, ANCAK RESULLERİNE NE ŞEKİLDE BİLDİRECEĞİNİ AÇIKLAYAN AYET-İ KERİMELER:

« عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهِ اَحَداً (٢٦) اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَسُولٍ . . . (٢٧) »

"(Allah-u Tealâ) Gaybı (bütün gizlileri) bilendir. Gaybı (sırları) na kimseyi muttalî (haberdar) etmez. Ancak (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır." *(Cin Suresi : 26-27'den)*

« وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْياً اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِيَ بِاِذْنِهِ مَا يَشَآءُ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ (٥١) »

"(Ya) Bir vahiy ile, ya bir perde arkasından yahut bir elçi (Cebrail *(Aleyhisselâm)* gibi melek) gönderip de, kendi izniyle dilediğini vahyetmesi olmadıkça, Allah (-u Tealân) ın hiç bir beşerle konuşması (vaki) olmamıştır. Şüphesiz ki O, çok yücedir, ziyade hikmet sahibidir." *(Şûra Suresi: 51)*

Mevlâ Tealâ, can vermekten ibaret olan cihada teşvik ettikten sonra, mal vermeye teşvik ve cimrilikten menetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَايَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ
هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَ لِلّٰهِ مِيرَاثُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (١٨٠)

KELİME MANASI (180)

(وَلَايَحْسَبَنَّ) **Sakın zannetmesin,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يَبْخَلُونَ) **cimrilik ediyorlar,** neyi? (بِمَا) o şeyi vermekte ki, (اٰتٰى) verdi, kime? (هُمْ) onlara, kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neden? (مِنْ فَضْلِهٖ) **fazl** (-u kerem) **inden,** yani Allah-u Tealâ'nın fazlu kereminden dolayı verdiği mal, servet ve kudret gibi nimetleri, Allah-u Tealâ'nın yolunda kullanmakta cimrilik edenler cimriliklerini zannetmesinler, nedir zannetmesinler? (هُوَ خَيْرًا) **o hayırdır** (iyiliktir) kim için? (لَّهُمْ) **onlar için,** (بَلْ هُوَ) **bilakis o** (cimrilik), nedir? (شَرٌّ) bir şerdir, kim için? (لَّهُمْ) **onlar için** (zira malları yakında ellerinden çıkacak, cimriliğin vebali ise, üzerlerine kalacaktır. (سَيُطَوَّقُونَ) **yakında dolanacaklardır,** neye? (مَا) **o şeye ki,** (بَخِلُوا) **cimrilik ettiler,** neyi? (بِهٖ) **onu** (vermekte), ne vakit? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** yani o cimrilik ettikleri şeyler kıyamet gününde yılan gibi bir şekil alarak cimrilik edenlerin boyunlarına dolanacaktır, (وَلِلّٰهِ) **ve Allah** (-u Tealâ) **içindir,** ne? (مِيرَاثُ السَّمٰوٰتِ) **göklerin mirası,** daha? (وَالْاَرْضِ) **yerin de,** yani göklerde ve yerde mülkü birbirinden devralınan herşey sadece Allah-u Tealâ'nındır, ne müstakillen nede müştereken kimsenin mülkiyet hakkı yoktur, ancak intifa (faydalanma) hakkı vardır ki, sonunda o da ellerinden gidecek, Cenab-ı Hak'tan başka hiçbir şeye malik olan kalmayacaktır. (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), (بِمَا) **o şeylerden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** yani verip vermemenizden vesair bütün yaptıklarınızdan, (خَبِيرٌ) **ziyade haberdardır.**

MEALİ ŞERİFİ (180)

Allah (-u Tealân) **ın, fazl** (-u kerem) **inden kendilerine verdiğini** (onun yoluna vermekte) **cimrilik edenler, sakın bunu** (yaptıkları bu cimriliği) **kendileri için bir hayır** (iyilik) **sanmasın** (lar). **Bilakis bu** (cimrilikleri), **onlar için bir şer**

(dünyada da, ahirette de mesuliyet ve cezayı gerektiren bir fenalık) **dır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah** (-u Tealân) **ındır. Ve Allah** (-u Tealâ) **bütün yaptıklarınızdan son derece haberdardır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, ekseri ulema indinde cimrilik, vacip olan şeyi menetmektir, zira bu ve benzeri ayet-i celilelerde cimrilikten dolayı çok büyük azaplar açıklanmıştır ki, nafile olan sadakaları terketmekte azap düşünülemeyeceğinden cimriliğin vacip olan şeyleri terketmekten ibaret olduğu anlaşılmış olur.

Şu hâlde kendine, çoluk çocuğuna, muhtaç olan ana-babasına, ve düşmanı defetmek için toplanan askere yardım etmek vacip olduğundan bunlardan her hangi birini terkeden, zekâtı terkeden gibi günahkâr olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, cömertlik saadet sebebi olduğu gibi, cimrilik de şekavet (bedbahtlık) sebebidir, zira Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde kuluna verdiği malın, fazl-u kereminden ibaret olduğunu beyan ettikten sonra, cimrilerin mallarının kendileri hakkında tam bir şer olduğunu açıklayarak, cimrilik yüzünden fazl'ın kahr'a dönüşeceğine işaret etmiştir.

Yani, kullar, cimrilik yüzünden, Allah-u Tealâ'nın fazl-u kereminden kendilerine vermiş olduğu malları kendileri hakkında şer yapmaktadırlar, halbuki, o fazl-u keremden ibaret olan malları cömertçe istimal etseydiler elbette onu kendileri hakkında büyük bir hayır vesilesi yapmış olacaklar ve böylece cennet ehlinden olacaklardı.

Bundan sonra da Mevlâ Tealâ: "**O cimrilik ettikleri mallar, kıyamet gününde boyunlarına takılacak.**" buyurarak, dünya ve mal sevgisinin afetinden haber vermektedir, zira cimrilik, hırs, haset, kin, düşmanlık, kibir, gazap vesair kötü huyların ekserisi dünya sevgisinden kaynaklanmaktadır.

Bundan dolayı:

٣٢٥ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ ».

325 - Hazreti Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Dünyayı sevmek bütün hataların başıdır.**" *(Beyhakî, Şuabul Iman 7/338, No.10501)*

CİMRİLİĞİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER:

٣٢٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « اِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ اَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخِلُوا وَاَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَعُوا وَاَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا ».

326 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hitabesinde şöyle buyurdu: **"Cimrilikten sakının, çünkü sizden öncekiler cimrilik sebebiyle helâk oldular. Cimrilik onları, vermemeye sevketti de vermediler, akrabaya iyiliği kesmeye sevketti de kestiler,** (mal toplamak için) **günah işlemeye sevketti de günah işlediler."** *(Ebu Davud, Zekât:46, Hakim, Müstedrek:1/415)*

٣٢٧ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِى مُؤْمِنٍ . اَلْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ ».

327 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İki haslet bir müminde toplanamaz, onlar da cimrilik ve kötü ahlâktır."** *(Tirmizî, Birr: 41)*

ZEKÂTI TERKETMENİN ZEMMİ HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER:

٣٢٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اٰتَاهُ اللهُ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً اَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَاْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِى شِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ اَنَا مَالُكَ اَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلاَ ﴿ لاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ ﴾ الآيَةَ ».

328 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim ki, Allah kendisine mal verir de o malın zakâtını vermezse, kıyamet gününde zekâtı verilmeyen mal, sahibi için çok zehirli erkek bir yılan suretine konulur.**

Bu yılanın iki gözü üstünde iki nokta vardır. Bu azgın yılan kıyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan ağzıyla sahibinin çenesini iki tarafından yakalar. Sonra: 'Ben senin (dünyada çok sevdiğin) **malınım; ben senin hazinenim."** der.

Ebu Hureyre dedi ki: Bundan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şu mealdeki ayeti okudu: "**Allah'ın fadlından kendilerine verdiğini** (harcamakta) **cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar. Bilâkis bu, onlar için bir şerdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.**" *(Buharî, Zekât:3)*

٣٢٩ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنْتَهَيْتُ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اَوْ وَالَّذِى لاَ اِلٰهَ غَيْرُهُ اَوْ كَمَا حَلَفَ مَا مِنْ رَجُلٍ تَكُونُ لَهُ اِبِلٌ اَوْ بَقَرٌ اَوْ غَنَمٌ لاَ يُؤَدِّى حَقَّهَا اِلاَّ اُتِىَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَعْظَمَ مَاتَكُونُ وَاَسْمَنَهُ تَطَؤُهُ بِاَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَاجَازَتْ اُخْرَاهَارُدَّتْ عَلَيْهِ اُولاَهَا حَتّٰى يُقْضٰى بَيْنَ النَّاسِ».

329 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben bir defasında Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına vardım. O: "**Nefsim elinde olana**" yahut: "**Kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayana**" diye; yahutta nasıl yemin ettiyse öyle yemin etti de, şöyle buyurdu: "**Develeri yahut sığırları yahut koyunları olup da, bunlardaki Allah haklarını ödemeyen herkesi, muhakkak kıyamet günü bu hayvanlar, olabilecekleri en iri ve en semiz hâlleriyle getirilecekler de ayaklarıyla sahiplerini çiğneyecek, boynuzlarıyla da ona toslayacaklardır.**

Bütün insanlar arasında hüküm olununcaya kadar o sürülerin sonları her geçtikçe, ön tarafları tekrar o adam üzerine döndürülecektir." *(Buharî, Zekât:44)*

٣٣٠ – عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَتَبَ اَبُو الدَّرْدَاءِ اِلَى سَلْمَانَ: اَمَّا بَعْدُ يَا اَخِى اِغْتَنِمْ صِحَّتَكَ وَفَرَاغَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَنْزِلَ بِكَ مِنَ الْبَلاَءِ مَا لاَ يَسْتَطِيعُ اَحَدٌ مِنَ النَّاسِ رَدَّهُ. يَا اَخِى اِغْتَنِمْ دَعْوَةَ الْمُؤْمِنِ الْمُبْتَلٰى وَيَا اَخِى لِيَكُنِ الْمَسْجِدُ بَيْتَكَ فَاِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ:

«اَلْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ وَقَدْ ضَمِنَ اللّٰهُ لِمَنْ كَانَتِ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُمْ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالْجَوَازِ عَلَى الصِّرَاطِ اِلٰى رِضْوَانِ الرَّبِّ»

وَ يَا اَخِى اَدْنِ الْيَتِيمَ مِنْكَ وَامْسَحْ بِرَأْسِهِ وَالْطُفْ بِهِ وَاَطْعِمْهُ مِنْ طَعَامِكَ

فَانَّ ذٰلِكَ يُلَيِّنُ قَلْبَكَ وَتُدْرِكُ حَاجَتَكَ وَيَا اَخِى اِيَّاكَ اَنْ تَجْمَعَ مِن الدُّنْيَا مَا لاَ يُؤَدِّىٰ شُكْرُهُ فَانِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ:

« يُؤْتَىٰ بِصَاحِبِ الْمَالِ الَّذِى اَطَاعَ اللهَ فِيهِ وَمَالُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ كُلَّمَا تَكَفَّأَ بِهِ الصِّرَاطُ فَقَالَ لَهُ مَالُهُ: امْضِ فَقَدْ اَدَّيْتَ حَقَّ اللهِ فِىَّ . ثُمَّ يُجَاءُ بِصَاحِبِ الْمَالِ الَّذِى لَمْ يُطِعِ اللهَ فِيهِ وَمَالُهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ كُلَّمَا تَكَفَّأَ بِهِ الصِّرَاطُ قَالَ لَهُ مَالُهُ: وَيْلَكَ اَلاَ اَدَّيْتَ حَقَّ اللهِ فِىَّ فَمَا يَزَالُ كَذَالِكَ حَتَّىٰ يَدْعُوَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ ».

وَيَا اَخِى اِنِّى اُنْبِئْتُ اَنَّكَ ابْتَعْتَ خَادِماً وَاِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ:

اَلْعَبْدُ مِنَ اللهِ وَهُوَ مِنْهُ مَالَمْ يُخَدِّمْ فَاِذَا خَدَّمَ وَقَعَ عَلَيْهِ الْحِسَابُ ».

وَاِنَّ اُمَّ الدَّرْدَاءِ سَأَلَتْنِى اَنْ اَشْتَرِىَ لَهَا خَادِماً وَكُنْتُ بِذٰلِكَ مُوسِراً وَاِنِّى خِفْتُ الْحِسَابَ وَيَا اَخِى آنَ لِى وَلَكَ اَنْ نَتَّقِىَ اللهَ غَداً وَلاَ حِسَابَ عَلَيْنَا وَ اِنَّا عِشْنَا بَعْدَ نَبِيِّنَا ﷺ دَهْراً طَوِيلاً وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا اَحْدَثْنَا وَالسَّلاَمُ .

330 - Muhammed İbn-i Vasi' *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* , Selman-ı Farisî'ye şöyle bir mektup yazdı:

"Bundan sonra, Ey Kardeşim! İnsanlardan hiç bir kimsenin geri çevirmeye kadir olamayacağı bir belâ başına gelmeden sıhhatinin ve boş vaktinin kıymetini bil. Ey Kardeşim! Musibete uğramış bir müminin duasını ganimet bil,

Ey Kardeşim! Mescit evin olsun, çünkü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: "**Mescit her takva kimsenin evidir, Allah** (-u Tealâ) **mescitleri evleri hâline getiren kimseleri rahatlık ve huzurla sırattı geçerek, kendi rızasına kavuşturacağına söz vermiştir.** " buyurduğunu işittim.

Ey Kardeşim! Yetimi kendine yaklaştır, başını sıvazla, ona iyi davran ve kendi yediğinden ona da yedir, çünkü bu senin kalbini yumuşatır ve bu sayede istediğine ulaşırsın.

Ey Kardeşim! Şükrü ödenemiyecek dünya malını toplamaktan sakın, çünkü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: "**Kendisine verilen malda Allah** (-u Tealây) **a itaat eden servet sahibi** (mahşe-

re) **getirilir. Malı da önüne konur, her ne zaman sırat (** köprüsü) **onu sallasa, malı ona 'Sen yoluna devam et** (korkma) **çünkü sen, Allah** (-u Tealân) **ın bendeki hakkını ödedin.' der.**

Sonra, malında Allah (-u Tealây) **a itaat etmeyen** (zekâtını vermeyen) **ki şi malı omuzuna yüklenmiş olduğu hâlde getirilir, her ne zaman sırat onu sallasa, malı ona 'Yazıklar olsun sana, Allah** (-u Tealân) **ın bendeki olan hakkını niçin ödemedin?' der ve** (bu hâl) **o kişi kendi helâkını ve ölümünü çağırıncaya kadar devam eder. "**

Ey Kardeşim! Haberdar edildiğime göre sen bir hizmetçi satın almışsın, şüphesiz ki ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: "**Bir kul hizmetçi tutmadığı müddetçe Allahtan** (tarafa) **dır. O** (Allah-u Tealâ) **da o kuldan** (tarafa) **dır. Hizmetçi tuttuğunda ise, üzerine hesap vaki olur** (muhasebeye tutulur)."

Şüphesiz ki Derda'nın annesi kendisine bir hizmetçi almamı benden istemişti, ben de o zaman zengindim (hizmetçi) **alabilirdim, fakat muhasebeden korktum** (almadım).

Ey Kardeşim! Bana ve sana yarın ahirette Allah-u Tealâ'nın bize ne yapacağından korkmamız yaklaşmıştır, O zaman (takva üzere olursak) bizim üzerimize hesap yoktur.

Şüphesiz ki biz, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra uzun bin zaman yaşadık, neler yaptığımızı Allah-u Tealâ daha iyi bilir vesselâm. *(Beyhakî, Şuabul Iman :7/379-380, No.10657)*

٣٣١- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَيَقْبَلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ صَلاَةَ رَجُلٍ لاَيُؤَدِّى الزَّكَاةَ حَتَّىٰ يَجْمَعَهُمَا فَاِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَمَعَهُمَا فَلاَ تُفَرِّقُوا بَيْنَهُمَا ».

331 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Namazla zekâtı birleştirinceye kadar, zekât vermeyen bir adamın, Allah** (-u Tealâ) **namazını kabul etmez, şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **onları** (namazla zekâtı) **birleştirmiştir siz onların arasını ayırmayın."** *(Deylemî, Firdevs: 5/133.No7725, Kenzül Ummal.No.15788)*

٣٣٢ – عَنْ اَبِي شُرَيْحِ الْخُزَاعِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَنْظُرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَىٰ مَانِعِ الزَّكَاةِ وَاِلَىٰ آكِلِ مَالِ الْيَتِيمِ وَلاَ اِلَىٰ سَاحِرٍ وَلاَ اِلَىٰ غَادِرٍ ».

332 - Ebu Şurayh el Huzaî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kıyamet gününde Allah** (-u Tealâ) **zekât vermeyene, yetim malı yiyene, büyü yapana ve aldatana nazar etmeyecek** (rahmetiyle bakmayacak) **tır.**"*(Deylemî, Müsnedi Firdevs:5/132,No.7720*

٣٣٣ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ زَكَاةَ لَهُ». قَالَ اللهُ تَعَالَىٰ: «لَوْ صَلَّىٰ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ أَلْفَ رَكْعَةٍ وَأَعْتَقَ أَلْفَ رَقَبَةٍ وَصَلَّىٰ عَلَىٰ أَلْفِ جَنَازَةٍ وَحَجَّ أَلْفَ حَجَّةٍ وَغَزَا أَلْفَ غَزْوَةٍ لَمْ يَنْفَعْهُ حَتَّىٰ يُؤَدِّيَ زَكَاةَ مَالِهِ».

333 - Rivayet olunduğuna göre, Bir kere Musa *(Aleyhisselam)* , huzur ve huşu ile namaz kılan bir adama rastladığında: "**Ya Rabbi! Bu kulun ne güzel namaz kılıyor.**" dedi. Allah-u Tealâ da: "**Eğer o, her gün ve gecede bin rekât namaz kılsa, bin köle azadetse, bin cenaze namazı kılsa, bin kere haccetse, bin kere gazada bulunsa, malının zekâtını ödemedikçe bunlar ona fayda vermez.**" buyurdu. *(Ruhul Beyan 2/134)*

٣٣٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَلْعُونٌ مَالٌ لاَ يُزَكَّىٰ كُلَّ عَامٍ وَمَلْعُونٌ بَدَنٌ لاَ يُبْتَلَىٰ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَمِنَ الْبَلاَءِ الْعَثْرَةُ وَالنَّكْبَةُ وَالْمَرَضَةُ وَالْخَدْشَةُ وَاخْتِلاَجُ الْعَيْنِ فَمَا فَوْقَ ذٰلِكَ».

334 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet olunduğuna göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her sene zekâtı verilmeyen mal mel'undur. Her kırk gecede bir belâlanmayan beden mel'undur. Ayak sürçmesi, musibet, hastalık, tırmıklanmak, göz seyirmesi ve bunların fevkindeki her sıkıntı verici şey belâdan sayılır.**" *(Deylemî, Müsnedi Firdevs: 5/128,No.6395)*

İşte bu haberleri duyanlar, fakir olarak ölmeden gönül hoşluğuyla mallarının zekâtını versinler, zira zekât vermemek ahirette büyük azaplara sebep olacağı gibi, zekât vermek de ahirette büyük sevaplara, dünyada da malını muhafazaya vesile olacaktır. Nitekim:

٣٣٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوا أَمْرَاضَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَأَعِدُّوا لِلْبَلاَءِ الدُّعَاءَ».

335 - Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin, belâya da dua hazırlayın.**" *(Deylemî, Müsnedi Firdevs: 2/129, No.2658, Heysemî, Mecmeuz zevaid: 3/63)*

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatını ve nübüvvetini gizleyen ya-

hudi âlimleri hakkında inmiştir. Buna göre cimrilik, hayır ve menfaati menetmekten ibarettir ki, ilmi gizlemek de buna dahildir.

Ayet-i celilede geçen: "**Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına takılacaktır.**" ifadesi, bu gizlemelerinin günahı ve vebali onların üzerine yüklenecektir. manasına gelebileceği gibi, hakikaten boyunlarına ateşten tasmalar takılacağı manasına da gelebilir. Nitekim:

٣٣٦ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ ثُمَّ كَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ ».

336 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Bildiği bir şeyden sorulup da, onu gizleyen kişiye kıyamet gününde ateşten bir gem vurulacaktır.**" *(Tirmizî, Ilim : 3)* Hadis-i şerifi buna delâlet etmektedir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda: "**Göklerin ve yerin mirası Allahındır.**" buyurarak da cimrileri, cimrilikten ayrıca menetmiştir.

Şöyle ki: Bir kimse vefat edince, malı mülkü arkasında kalan kimseye intikal ettiği gibi, kıyamette cümle âlem helâk olup Allah-u Tealâ'dan başka malik kalmayacağından, sanki bütün mallar vefat edenlerden Allah-u Tealâya intikal etmiş, Allah-u Tealâ da onlara varis olmuş gibi kabul edilerek: "Göklerin ve yerlerin mirası Allah-u Tealâ'nındır, dolayısıyla bunları Allah-u Tealâ'dan kıskanıp da onun yolunda harcamak hususunda cimrilik edenler, bu malların kendilerine kalmayacağını düşünmeli ve ne büyük günah işlediklerini anlamalıdırlar." buyurulmak istenmiştir.

CİMRİLİK EDENLERE, STOK ETTİKLERİ PARALARIN CEHENNEMDE KIZGIN LEVHALAR HÂLİNDE YAPIŞTIRILACAĞI HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« ... وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (٣٤) يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ (٣٥) »

"... **Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamıyanlara acı verici bir azabı müjdele.**"

"(Bu paralar) **Cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün** (onlara denilir ki): **İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz** (servet) **dir. Artık yığmakta olduğunuz şeyleri** (n azabını) **tadın.**" *(Tövbe Suresi:34-35)*

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيْرٌ وَّنَحْنُ
اَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِيْنَ قَالُوْٓا
اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُوْلٍ حَتّٰى يَاْتِيَنَا
بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ ۭ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِيْ
بِالْبَيِّنٰتِ وَبِالَّذِيْ قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوْهُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صٰدِقِيْنَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ
جَآءُوْ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ
ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۭ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۭ وَمَا
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ
فِيْٓ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ۡ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا
الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا اَذًى كَثِيْرًا ۭ وَاِنْ
تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿١٨٦﴾

Mevlâ Tealâ, cimrileri zemmedip, gerektiğinde malların muhtaç olanlara verilmesi lâzım olduğunu beyan ettiği gibi, yahudilerin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah yoluna vermeği emretmesini alaya aldıklarını ve bunu peygamberliğe itiraza vesile saydıklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَآءُ سَنَكْتُبُ مَاقَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (١٨١)

KELİME MANASI (181)

(لَقَدْ سَمِعَ) **Andolsun ki, elbette muhakkak işitti,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (قَوْلَ الَّذِينَ) **o kimselerin sözünü ki,** (قَالُوا) **dediler,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), nedir? (فَقِيرٌ) **fakirdir** (bizden borç istediği için muhtaçtır), (وَنَحْنُ) **biz ise,** kimleriz? (اَغْنِيَآءُ) **zenginleriz,** (سَنَكْتُبُ) **muhakkak biz yazacağız,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (قَالُوا) **dediler,** yani onların bu sözlerini amel defterlerine kaydedeceğiz, daha? (وَقَتْلَهُمْ) **öldürmelerini de** (yazacağız), kimi?(اَلْاَنْبِيَآءَ) **peygamberleri,** nesiz? (بِغَيْرِ حَقٍّ) **haksız yere,** (وَنَقُولُ) **ve diyeceğiz,** (ذُوقُوا) **tadın,** neyi? (عَذَابَ الْحَرِيقِ) **yakıcı azabı.**

MEALİ ŞERİFİ (181)

"GerçektenAllah fakir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözünü andolsun ki, Allah (-u Tealâ) **muhakkak işitmiştir.** (Bu) **söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini muhakkak yazacağız** (yazıcı melekler vasıtasıyla onların amel defterlerinde tesbit ettireceğiz) **ve** (onlara "Dünyada müslümanlara nice işkenceler tattırdığınız gibi, siz de burada) **"yakıcı azabı tadın !" diyeceğiz.**

İ Z A H A T

Begavî, Hâzin, Süyûtî, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, İmam-ı Hasen ve Mücahit *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki:

« مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً ... (٢٤٥) »

"Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek." *(Bakara Suresi :245'den)* ayet-i celilesi inince, yahudiler, özellikle reislerinden Hayy İbni Ahtab: "Allah fakirdir, bizden borç istiyor biz ise zenginiz" dediler. İşte bunun üzerine bu ayet-i celile indi.

Ikrime, Süddî, Mukatil ve Muhammed ibni İshak *(Rahimehumullah)* ın rivayetlerine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile beraber, Benî Kaynukâ' yahudilerine 'İslâma, namaz kılmaya, zekât vermeye ve Allaha güzel ödünç vermeye' davet mahiyetinde bir mektup yazıp yolladı.

Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)*, bir gün yahudilerin dershanelerine girdiğinde kalabalık bir cemaatın Fenhas ibni Âzûra' isimli bir adamın başına toplandıklarını gördü. Bu Fenhas, yahudilerin âlimlerindendi,

Ebu Bekr-ı Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, Fenhas'a "Allahtan kork ve müslüman ol, Vallahi sen şüphesiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allahın Resulü olduğunu, Allah-u Tealâ tarafından size hakkı getirdiğini bilirsiniz ve bunu yanınızdaki Tevratta yazılı bulursunuz. O hâlde iman et ve tasdik et, Allah-u Tealâ'ya güzel ödünç ver ki, seni cennete soksun ve sana kat kat sevap versin." dedi.

Bunun üzerine Fenhas: "Ey Ebu Bekir! Sen Rabbimizin bizden mallarımızı ödünç istediğini iddia ediyorsun halbuki, ancak fakir zenginden ödünç ister, eğer senin dediğin doğruysa, o takdirde elbette Allah fakir, biz zenginiz. Öyleyse, O sizi faizden nehyediyor, bize ise faiz veriyor, eğer zengin olsaydı, bize faiz vaadetmezdi." diye zırvalayınca,

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* çok kızarak Fenhas'ın suratına şiddetli bir darbe vurdu ve: "Canım elinde olan Allaha yemin ederim ki, Bizimle sizin aranızda ahid (söz) olmasaydı, elbette senin boynunu vururdum Ey Allahın düşmanı!" dedi.

Fenhas doğru Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e giderek, "Ya Muhammed! Bak senin adamın bana ne yaptı? " dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a "Neden böyle yaptın?" deyince,

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* "Ya Resulallah bu Allahın düşmanı büyük bir söz söyledi, Allah'ın fakir, kendilerinin zengin olduğunu iddia etti. Ben de Allah için kızdım ve yüzüne bir tokat vurdum." diye cevap verdi.

Bunu duyan Fenhas: "Ben böyle bir şey söylemedim." diye inkâr edince, Allah-u Tealâ Hazretleri Fenhas'ı tekzib (yalanlamak) ve Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ı tasdik (doğrulamak) için bu ayet-i celileyi indirdi.

Gerçi bu söz yahudilerin biri tarafından söylenmişse de, hepsi onun bu sözüne razı olduklarından cemisine nisbet edilerek: "**Allah bu sözü söyleyenlerin sözünü işitti.**" buyurulmuştur.

Onların, bu sözü, ya inanarak veya alay ederek söylemiş olmaları muhtemelse de, hangisi olursa olsun bu söz akıllı bir kimsenin söyleyemeyeceği, ancak çok inatçı kâfirlerin söyleyebileceği bir sözdür.

Mevlâ Tealâ'nın onların bu sözlerini yazmasından maksat: Ya amel defterlerine kaydedeceğiz ve kıyamet gününde karşılarına çıkaracağız manasında olup, yazmak hakikat, Allaha isnadı mecaz veya ilmimizde muhafaza edeceğiz ve unutmayacağız manasında olup, yazmak mecaz, Mevlâ Tealâ'ya isnadı hakikattır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, peygamberleri öldürme işini yahudilerin ataları yapmış olduğu hâlde bunlara isnat edilmesi, bunların da bu gün onlara razı olarak cezasına iştirak etmekte bulunduklarından dolayıdır.

Nitekim Bir adamın yanında Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın şehit edilmesi hadisesinden bahsedildiğinde, o adam bu hadiseyi güzel görünce, İmam-ı Şa'bî *(Rahimehullah)* ona, "Sen onun kanına ortak oldun." buyurdu sonra:

« ... قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٨٣) »

"(Habibim!) **De ki: Size benden önce mucizelerle** (özellikle) **dediğiniz mucize ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlarsanız, ya onları niçin öldürdünüz?**" *(Ali Imran Suresi 183'den)* kavli şerifini okudu.

Nasıl ki bu ayet-i kerimede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devrinde bulunan yahudilere, peygamberleri öldürme işi nisbet edildi, halbuki onlarla peygamberleri öldüren ataları arasında yediyüz seneye yakın bir zaman vardı, ancak bunlar atalarının o işlerine razı olduklarından suçlarına ortak sayıldıkları gibi, bir kişinin öldürülmesine razı olan da, onun kanına ortak olmuş olur.

Mevlâ Tealâ'nın: "**Biz onların bu sözlerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle beraber yazacağız.**" kavli şerifi, onların bu sözünün peygamberleri öldürmelerinden aşağı bir suç olmadığını ve böyle bir cinayeti işlemek, bunların bu gün yaptıkları bir şey olmayıp, evvelden beri yapmayı âdet edindikleri bir iş olduğunu ve peygamberleri öldürmeye cesaret eden ve buna razı olanların böyle çirkin sözleri söylemekten asla çekinmeyeceklerini açıklamaktadır.

Mevlâ Tealâ'nın: "**Yakıcı azabı tadın!**" hıtabı ise, onların ölüm sarhoşluklarında veya haşrolunduklarında yahut amel defterlerini okurlarken vaki olacaktır.

İmam-ı Hasen'den rivayet edildiğine göre, onlardan her biri cehennemde her gün yetmişbin kere yanacaklardır.

Mevlâ Tealâ, onlara can yakıcı azap yapacağını beyan ettikten sonra, bu azabın kendi suçları sebebiyle olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (١٨٢)

KELİME MANASI (182)

(ذٰلِكَ) **İşte bu** (azap), ne sebepledir? (بِمَا) **o şeyler sebebiyledir ki,** (قَدَّمَتْ) **takdim etti** (öne sürdü, yaptı), ne? (اَيْدِيكُمْ) **elleriniz** (kendiniz), daha ne sebepledir? (وَاَنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (لَيْسَ) **asla olmadı,** (بِظَلَّامٍ) **zulmedici,** kime? (لِلْعَبِيدِ) **kullara,** yani Allah-u Tealâ nın kullarına zerre kadar bile zulmetmemesi, son derece adaletli olması sebebiyledir ki, bu da iyilik edene sevap verip, kötülük edeni cezalandırmasını gerektirir.

MEALİ ŞERİFİ (182)

Bu (azap, dünyada iken) **ellerinizin öne sürdüğü şey** (yaptığınız günahlar) **sebebiyle olup, Bir de şüphesiz Allah** (-u Tealân) **ın kullar** (ın) **a asla zulmedici olmaması sebebiyledir.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, amellerin ekserisi ellerle yapıldığından her amel elle yapılmış kabul edilerek, bu ayet-i celilede: "Bu azap ellerinizin yaptığı suçlar sebebiyledir." buyurulmuştur.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde kullarına asla zulmetmeyeceğini dolayısıyla onlara suçsuz yere azabetmeyeceğini beyan etmiştir. Halbuki ehli sünnet kaidesine göre, Allah-u Tealâ'nın kullarına günahsız yere azabetmesi dahi zulüm değildir.

Zira zulüm; başkasının mülkünde tasarruf demektir ki, her şey Mevlâ Tealâ'nın mülkü olduğundan, mülkünde dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir ve bu asla zulüm sayılmaz.

Ancak. Mevlâ Tealâ, zulmetmekten son derece münezzeh olduğunu beyan etmek için kullarına suçsuz yere azabetmeyi, kendisinden suduru muhal (meydana gelmesi imkansız) olan zulüm gibi kabul etmiştir.

Nitekim iyi ameller sevabı icabettirmedikleri hâlde, Mevlâ Tealâ onlara sevap vermemeyi amelleri zayi etmek kabul ederek, iyilikleri zayi etme yeceğini Kur'an-ı Kerimin bir çok ayetlerinde beyan etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celilelerde bir takım işaretler vardır. Şöyleki, bir kula kötü sıfatları galip gelip, nefis ve şeytan kendisini kuşatarak kalbi ölürse, nefsinin kötülüğü emretme sıfatı tam manasıyla ilerler ki, o ancak nefsinden konuşmaya başlar ve onun bütün konuştukları şeytanın kendisine bildirdiği bir vahiyden başka bir şey değildir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلىٰ اَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ... (١٢١) »

"Şüphesiz şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmek için vahy (telkin) **ederler."** *(Enam Suresi l21'den)* buyuruyor.

Nefis, kötü istekleriyle tekâmül ettiğinde, Firavun gibi rablik iddia etmeğe kalkışır. Nitekim yahudilerin rablik sıfatı olan zenginliği kendilerine isnat edip kulluk sıfatı olan fakirliği Allah-u Tealâ'ya ispat etmeleri, nefislerinin emmarelik sıfatının tamamlanmasından kaynaklanmaktadır.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, onlar hakkında:

« ... سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ... (١٨١) »

"Biz onların söylediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle birlikte yazacağız." *(Âli Imran Suresi:181)* buyurarak, onların kalplerini kötü işleri sebebiyle öldürdüğümüz gibi bu sözleri sebebiyle de kalplerini tamamen öldüreceğiz buyurmak istemiştir.

"Bu, sizin ellerinizle yaptığınız suçlar sebebiyledir, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) **kullarına hiç haksızlık edici değildir.** " buyurarak da, bu azap başınıza şeriatın hilâfına (tersine), nefsinizin isteği üzerine yapmış olduğunuz söz ve hareketlerinizin uğursuzluğu sebebiyle gelmiştir.

Ve Allah-u Tealâ, bir şeyi gereken yerinin gayrına koyarak bir zulüm ve haksızlık yapacak değildir, dolayısıyla iyi niyetle çalışan kulunu kahır sıfatına mazhar kılmayacağı gibi, bozguncuları da lütuf sıfatına mazhar yapmıyacaktır şeklinde bir takım manalara işaret etmiştir.

Şu bilinsin ki, bir kulda güzel bir kabiliyet olduğu zaman elinden geleni yapmak ve son derece gayret etmek şartıyla, kendisi hakkında takdir edilmiş olan kahır, lütfa dönüşür, Nitekim nice müminler neticede kâfir olmuş, nice kâfirler de sonunda mümin olarak ölmüştür.

Bazı meşayıh buyurmuştur ki: Kullar yaşadıkları ömürleri itibariyle iki kısımdırlar. Nice uzun ömürlü kimseler yüzlerce sene zarfında çok az yaşayan kimselerin kazandığı kadar kâr edememişlerdir.

Nitekim içlerinde bin sene yaşayanların da bulunduğu Benî İsrail, en fazla altmış yetmiş sene yaşayan Ümmet-i Muhammed kadar derece kazanamamışlardır. Nice kısa ömürlüler de, Allah-u Tealâ'nın inayetiyle göz açıp kapayacak kadar bir zaman zarfında en yüksek makamlara kavuşmuşlardır

Nitekim bu ümmet içersinde kendisine manevi kapılar açılan veliler, başkalarının binlerce sene ağır riyâzetler (açlık, susuzluk ve uykusuzluklar) ve meşakkatli ibadetlerle ulaşamadıkları makamlara tarikat-ı Aliyye ve Rabıta-i şerife gibi vasıtalarla kısa zamanda kolayca ulaşmışlardır.

Ahmed ibni ebil Havârî *(Rahimehullah)* şöyle buyurdu: Bir kere Ebu Süleyman-ı Dârânî'ye: "Ben, Benî İsrail'i çok kıskanıyorum." dediğimde, o "Neden?" diye sorunca, Ben: "Sekiz yüz sene yaşayıp, eskimiş kırbalar gibi oluncaya kadar ibadet etmeleri sebebiyle." dedim.

O zaman O: "Ben de senin bir şey söyliyeceğini zannettim. Vallahi Allah-u Tealâ bizden derilerimizin kemiklerimiz üzerinde kurumasını istemiyor, O, bizden ancak, kendi yanındaki makamlara ve rızasını kazanmaya doğru bir niyette olmamızı muradediyor. Bu ümmetten bir kişi on gün sadakatle çalışsa, onların o uzun ömürlerinde ulaştıkları makamlara nail olur." buyurdu.

Şeyh Şazelî *(Rahimehullah)* Tacul Arus kitabında buyurmuştur ki: "Ömrü kısa olan (az yaşayacağını tahmin eden) kişi, (سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ خَلْقِه) "**Mahlûkatının adedince Allah-u Tealâ'yı tesbih ederim.**" gibi camiiyetli (bir çok manayı toplayan) zikirlerle meşgul olsun zira böylece kısa zamanda ve kolayca diğerlerinin uzun zamanlar yaptıkları zikirleri bir anda yapmış olur."

Bir insanın boş vakit bulup da sadakatle Mevlâ Tealâ'ya yönelmemesi, tam manasıyla bedbahtlığının işaretidir. Nitekim:

٣٣٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « نِعْمَتَانِ مَغْبُوْنٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ ».

337 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Sağlık ve boş vakit, insanlardan pek çoğunun** (bunlardan faydalanmak hususunda) **aldandıkları iki büyük nimettir.**" buyurdu. *(Buharî, Rikâk:1, Tirmizî, Zühd:1, Ibn-I Mace, Zühd:15, Darimî, Rikâk:2, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/258, 344, 345)*

Yani, sıhhatli olan kişi din veya dünya işiyle meşgul olmalıdır, yoksa ikisini de kaybedecektir. Allah-u Tealâ bizleri de sizleri de dünya ve ahiret

hususunda aldanmaktan muhafaza eylesin Amin..,

MEVLÂ TEALÂ'NIN KULLARINA ASLÂ ZULMETMEDİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَىَّ وَمَا اَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (٢٩) »

"Benim huzurumda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici değilim." *(Kaf Suresi : 29)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin bazı suçlarını beyan ettikten sonra, diğer bazılarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلاَّ نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَاْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٨٣)

KELİME MANASI (183)

Onlar (Allah fakir, biz ise zenginiz diyen yahudiler), kimlerdir? (اَلَّذِينَ) **o kimselerdir ki,**(قَالُوا) **dediler,**(اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (عَهِدَ) **ahdetti** (emretti), kime? (اِلَيْنَا) **bize,** yani Tevrat kitabında bize vasiyet etti, neyi? (اَلاَّ نُؤْمِنَ) **inanmamamızı,** kime? (لِرَسُولٍ) **hiç bir peygambere,** ne zamana kadar? (حَتّٰى يَاْتِىَ) **getirinceye kadar,** kime? (نَا) bize, neyi? (بِقُرْبَانٍ) bir kurban, öyle kurban ki, (تَاْكُلُ) **yer,** neyi? (هُ) **onu,** ne? (النَّارُ) o ateş, yani "Allah-u Tealâ, bize, gökten inen bir ateşin yakıp kor edeceği bir kurban getirinceye kadar hiç bir peygambere inanmayın diye tenbihte bulundu." dediler. (قُلْ) (Habibim! o yahudilere) **de ki,** (قَدْ جَآءَ) **muhakkak** geldi, kime? (كُمْ) size, kim? (رُسُلٌ) peygamberler, kimden evvel? (مِنْ قَبْلِى) benden evvel, neyle? (بِالْبَيِّنَاتِ) **beyyine** (doğruluklarına delâlet eden açık mucize) **lerle,** daha? (وَبِالَّذِى) **o şeyle ki,** (قُلْتُمْ) **dediniz,** yani istediğiniz kurban mucizesini de size gösterdiler, (فَلِمَ قَتَلْتُمُو) **niçin öldürdünüz,** kimi? (هُمْ) **onları,** (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** kimler? (صَادِقِينَ) **sadık** (doğru) **kimseler.**

MEALİ ŞERİFİ (183)

Muhakkak ki, Allah (-u Tealâ) **bize O** (gökten inen bir) **ateşin yiyeceği** (yakıp kor edeceği) **bir kurban getirinceye kadar, hiç bir peygambere inanmamamızı emretti " diyen** (yahudi) **ler** (e) **De ki: Size benden önce, mucizelerle ve** (özellikle) **dediğiniz** (mucize) **ile nice peygamberler gelmişlerdi de , ya niçin onları öldürdünüz? Eğer doğru kimselerseniz** (böyle bir kurban getirdiği takdirde inanacağınıza dair verdiğiniz sözlerinizde samimi iseniz, o peygamberleri tasdik edeceğiniz yerde, niçin onlara inanmadınız hatta öldürmeye kalktınız?)

İ Z A H A T

Begavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, imamı Kelbî buyurmuştur ki, Bu ayet-i celile, Kâ'b ibni Eşref, Malik ibni Sayf, Vehb ibni Yehûzâ, Zeyd ibni Tabût, Fenhas ibni Âzûrâ, ve Hayy ibni Ahtab hakkında inmiştir.

Bunlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, "Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sen Allah-u Tealâ'nın seni bize resul olarak gönderdiğini ve sana bir kitap indirdiğini iddia etmektesin, hâlbuki Allah-u Tealâ bize, kitabımızda Allah-u Tealâ tarafından gönderildiğini iddia eden bir peygamber, ateşin yiyeceği bir kurban mucizesi göstermedikçe, ona inanmamamızı emretti, binaenaleyh sen de bu mucizeyi gösterirsen seni tasdik ederiz." dediler.

Bu ateşten murat, gökten bir fışıltı ile inen beyaz bir ateş, kurbanı yemesi de, onu yakıp ateş tabiatına dönüştürme (kor hâline getirme) sidir. Nitekim İmam-ı Atâ buyurmuştur ki: Beni İsrail, Allah için kurban keserler, yağlarını ve güzel etlerini ayırarak tavanı açık olan bir evin ortasına koyarlardı.

Peygamberleri o eve girerek, Mevlâ Tealâ'ya yalvarır, Benî İsrail de evin etrafında durup bakarlardı. Bunun üzerine dumansız, fışıltılı beyaz bir ateş inerek o kurbanı yer (yakar) dı, bu da kurbanın kabulüne bir işaret olurdu.

Bu hadisenin geçmiş peygamberler zamanında yaygın olduğu nakledilmektedir, fakat bu mucize olmadıkça bir peygamberin tasdik olunmaması ve diğer delil ve mucizelerinin nazar-ı itibara alınmaması hakkında yahudilere Allah-u Tealâ tarafından bir emir verilmiş olma iddiası, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmamak için uydurulmuş bir yalan ve iftiradan başka bir şey olmadığı da kesindir.

Zaten harikulâde bir mucizenin meydana gelmesi bir peygamberin doğruluğuna delâlet hususunda yeterlidir, dolayısıyla bir peygamber hangi mucizeyi gösterse mutlaka kabul ve tasdik edilmelidir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendi doğruluğuna delâlet eden nice açık mucizeler göstermiştir ki, bütün kulların ona uymaları ve tasdik etmeleri gerekmektedir.

Bu kurban mucizesi ise, diğer mucizelerden farklı bir şey olmayıp, ona fazla bir değer verilmesi ve bunun iman için ilk şart sayılması halis bir iftiradır. Bununla beraber bu meselenin bir müddet cereyan edip, İsa *(Aleyhisselâm)* zamanında kaldırıldığı da rivayet edilmiştir.

Nitekim Vahidî'nin Süddî'den *(Rahimehumallahu Tealâ)* naklettiğine göre, Allah-u Tealâ, Tevratta Benî İsraile: "Mesîh (İsa *(Aleyhisselâm)* ve Muhammed *(Aleyhisselâm)* size gelinceye kadar, Resulullah olduğunu iddia eden bir kişi size geldiğinde, Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe onu tasdik etmeyin, Mesîh ve Muhammed *(Aleyhimesselâm)* size geldiklerinde ise onlara iman edin, çünkü onlar kurbansız geleceklerdir. " diye beyan etmiştir.

Onlar ise bu hakikatleri bile bile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmamak için bir takım yalanlar uydurmuşlardır, işte Allah-u Tealâ onların yalan ve iftiralarını ve fikirlerinin iman etmek maksadıyla bir mucize istemek olmayıp, sadece bir inat olduğunu son derece açık ve ince bir şekilde açıklayarak onları susturmak için:

"Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sen onlara şöyle söyle: Benden evvel nice peygamberler size açık mucizeler ve o söylediğiniz kurban ve ateş mucizeleriyle gelmişlerdi, Zekeriyya, Yahya vesair peygamberler nice mucizeler arasında elbette bu mucizeyi de göstermişlerdi, peki siz 'Bu kurban mucizesi gösterilirse iman edeceğiz' sözünüzde doğru ve ciddi iseniz, o peygamberleri niçin öldürdünüz.' buyurarak,

Sizin ecdadınız onları öldürdükleri gibi, sizde bu gün onların yanlış düşüncelerinde bulunuyor ve onların peygamberleri öldürmelerine razı oluyor, bunu güzel görüyor, halâ inad ederek o peygamberlere iman etmiyor ve tövbekâr olmuyorsunuz.

Halbuki Muhammed *(Aleyhisselâm)* a inanmak için bütün bu peygamberlere inanmak şarttır, siz onları tasdik etmeden ve o günahlara tövbe etmeden, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik etmiş olamazsınız, madem ki onlar kurban mucizesini de gösterdikleri hâlde, halâ iman etmiyorsunuz.

O hâlde bu gün istediğiniz mucizeyi görseniz de yine iman etmiyeceksiniz, dolayısıyla Tevratta size böyle bir emir verildiği hususundaki iddianız iftira olduğu gibi, bu isteğiniz de yalandandır.

Bu iftirayı doğrulamak manasını ifade edecek bir mucize olamaz, bu gün böyle bir şey gösterilmiş olsa, iddia edilen ahdin (sözün) varlığını doğrulamak demek olur ki, Allah-u Tealâ bu iftirayı asla tasdik etmez." buyurmak istemiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimede bir çok manalara işaret edilmektedir. Şöyleki, Allah-u Tealâ, bazı ümmetlerin peygamberlerine galip gelerek onları öldürmelerini takdir ettiği gibi, bazı nefsanî sıfatların da, bir takım Rabbanî ilhamları mağlubederek mahvetmesini takdir etmiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ ... (٣٩) »

"**Allah, dilediğini siler** (iptal eder, dilediğini de) **sabit bırakır.**" buyurmuştur. *(Rad Suresi:39'dan)*

Hasılı kelâm Ruh, nefsani sıfatlarla komşuluk ederek nefis gibi alçak olur, o hâlde salik (Allah yolcusu), bozguncularla ve müfsitlerle arkadaşlık etmekten ve nefsin kötü sıfatlarıyla komşuluk etmekten sakınmalıdır.

Nefsini kötü sıfatlardan, inat ve ısrardan temizleyip, hakkı hak, batılı da batıl olarak gören, dünyaya meyilden, nefsinin hevasına tabi olmaktan ve Allah-u Tealâ'nın gayrına uymaktan kurtulan kula müjdeler olsun.,

Rivayete göre, bir kere İsa*(Aleyhisselâm)* havarîleriyle beraber bir kasabaya uğradığında, o kasabanın ahalisinin yollarda, çarşılarda, hep birden ölmüş olduğunu gördüler, İsa *(Aleyhisselâm)* yanındakilere: "Ey Havariler cemaatı! Şüphesiz ki bunlar Allah-u Tealâ'nın gazabına çarpılarak öldüler, başka bir sebeple ölseydiler, hep birden ölmeyeceklerinden birbirlerini gömerlerdi." buyurunca,

Onlar: "Ya Ruhallah! Biz onların hâlini bilmek isteriz." dediler.

İsa *(Aleyhisselâm)* da onların durumunu Rabbine sorunca, Mevlâ Tealâ ona: "**Gece olduğu vakit onlara seslen sana cevap verirler.**" diye vahyetti.

Gece olunca İsa *(Aleyhisselâm)* ölülerin yanına gelerek: "Ey memleket ahalisi!" diye nida ettiğinde, içlerinden biri: "Buyur ya Ruhallah!" diye cevap verdi.

İsa *(Aleyhisselâm)*: "Hâliniz ve kıssanız nedir?" diye sorunca, o: "Afiyet içinde geceledik, cehennem içinde sabahladık." diye cevap verdi.

O zaman İsa *(Aleyhisselâm)*: "Peki bu neden sebep oldu?" diye sorunca,

O: "Dünyayı sevmemiz ve günahkârlara itaat etmemiz sebebiyle." dedi.

İsa *(Aleyhisselâm)* : "Sizin dünyaya karşı olan sevginiz nasıldı?" diye sorunca,

O: "Çocuğun annesini sevmesi gibi" şöyleki,"O bize yöneldiğinde sevinir, arka verdiğinde ise üzülürdük ." dedi.

O zaman İsa *(Aleyhisselâm)*: "Niçin senin arkadaşların bana cevap vermiyorlar?" diye sorunca,

O: "Çünkü onlar, sert ve şiddetli olan meleklerin ellerinde ağızlarına ateşten gem vurulmuş hâldedirler." dedi.

Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselâm)* : "Peki sen onların arasından bana nasıl cevap verebiliyorsun?" diye sorunca,

O: "Ben onlardan değildim, ancak azap geldiğinde aralarında bulundum onlara vuran azap bana da vurdu, şimdi ben cehennem kuyusunun kenarında asılı bulunmaktayım, bilmiyorum kurtulacak mıyım? yoksa yuvarlanacak mıyım?" diye cevap verdi.

Bilinmelidir ki, inkâr ve isyan, dünya sevgisi ve dünyaya karşı olan meyilden kaynaklanmaktadır. Nebiler ve veliler, cennete ve Mevlâ Tealâ'ya çağırmaktadırlar, cennetin etrafı ise nefsin istemediği şeylerle kuşatıldığından, insan sevmediği bir şeyi gördüğünde ondan nefret etmekte, onu kabullenmeğe zorlandığında ise inkâra kalkışmaktadır. Halbuki Mevlâ Tealâ:

« ... عَسىٰ اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيرٌ لَكُمْ ... (٢١٦) »

"Umulur ki bir şeyi sevmezsiniz, halbuki o sizin için daha hayırlıdır." buyurmuştur. *(Bakara Suresi:216'dan)*

Bu yüzden büyükler, müridin, ehli inkârla (manevi yolu kabul etmeyenlerle) oturup kalkmamasını hatta onlara iltifat dahi etmemesini son derece tavsiye etmişlerdir. Zira bir kişiyle oturup kalkmanın, birbirinden etkilenmekte büyük tesiri vardır.

Bundan dolayı Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri :

« گَرْ تو سَنْگُ وصَخْرَؤُ و مَرْمَرْ شَوِی * چُونْ بَصاحِبْ دِل رَسِی گَوْهَرْ شَوِی »

"Eğer sen taş, kaya ve mermer gibi sert de olsan,

Bir gönül ehlinin eline düşersen, cevher olursun." buyurmuştur.

Allah-u Tealâ bizi ve sizi dostlarının yoluna sevkeylesin ve ahbabı (dostları) yla oturma şerefine nail eylesin. Âmin.,

---

Mevlâ Tealâ, yahudilerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i mahzun edecek sözlerini açıkladıktan sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i teselli etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَآؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ (١٨٤)

KELİME MANASI (184)

(فَإِنْ كَذَّبُو) **Yine de tekzib edecek olurlarsa,** kimi? (كَ) **seni,** yani habibim! O yahudiler senin risaletini kabul etmezlerse, mahzun ve müteessir olma, (فَقَدْ كُذِّبَ) **çünkü muhakkak yalanlandı,** kim? (رُسُلٌ) **nice resuller,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكَ) **senden evvel,** öyle resuller ki, (جَآؤُ) **gelmişlerdi,** neyle? (بِالْبَيِّنَاتِ) **açık mucizelerle,** daha? (وَالزُّبُرِ) **sahifelerle,** daha? (وَالْكِتَابِ) kitapla, öyle kitap ki, (الْمُنِيرِ) **nur verici** (aydınlatıcı).

MEALİ ŞERİFİ (184)

(Habibim!) **Eğer seni yalanlarlarsa** (üzülme), **gerçekten senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve nur verici kitap** (lar) **getiren nice peygamberler de, yalanlanmıştı.**

İ Z A H A T

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Beyyinat'tan murat: Açık mucizeler demektir.

(زُبُرْ) Zübur, (زَبُورْ) Zebur'un cemisidir. Zebur ise, geçmiş peygamberlerden bazılarına inen sahifelerdir.

(كِتَابْ) Kitap'tan maksat ise, Tevrat ve İncil'dir.

Beyyinattan maksat mucize olduğuna göre, diğer peygamberlere verilen sahife ve kitapların mucize olmadıkları anlaşılmaktadır, zira atıf (sayfa ve kitapların beyyinata atfedilmesi) mugayereti iktiza eder (birbirinden farklı olmalarını gerektirir).

Bundan anlaşıldığına göre peygamberlerden hiç birinin kitabı mucize değildir. Tevrat, İncil, Zebur da buna dahildir. Ancak Kur'an-ı Kerim tek başına mucize olan bir kitaptır, işte bu, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in özelliklerinden biridir.

Kitap, Zübur'a dahilse de, kitabın şerefine binaen Zübur'dan sonra tekrar zikredilmiş ve onun üzerine atfedilmiştir.

Mevlâ Tealâ Habibini teselli buyurduktan sonra, kalbinden üzüntüyü tamamen gidermek için şöyle buyuruyor:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ (١٨٥)

KELİME MANASI (185)

(كُلُّ نَفْسٍ) **Her canlı,** nedir? (ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) **ölümü tadıcıdır,** (وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ) **ve ancak tastamam verileceksiniz,** neye? (أُجُورَكُمْ) **ecirlerinize,** yani amellerinizin sevabı size tamamen ödenecektir, ne zaman? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** (فَمَنْ) **her kim,** (زُحْزِحَ) **uzaklaştırılırsa,** neden? (عَنِ النَّارِ) **o ateş** (cehennem) den, daha? (وَأُدْخِلَ) **ve girdirilirse,** neye? (الْجَنَّةَ) **cennete,** (فَقَدْ فَازَ) **muhakkak kurtuldu,** (وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا) **bu dünya hayatı değildir,** (إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ) **ancak aldatıcı bir meta** (alındığında güzel görülüp, hakikatı anlaşıldığında değersizliği meydana çıkan bir şey) **dir.**

MEALİ ŞERİFİ (185)

Her canlı ölümü tadıcıdır. Kıyamet günü ecirleriniz (yaptıklarınızın karşılıkları) **size tastamam verilecektir.** (işte o zaman) **Her kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete girdirilirse, muhakkak ki o necat bulmuş** (her türlü hayırlı muradına ermiş ve korktuklarından kurtulmuştur) **tur. Dünya hayatı ise, aldatıcı metadan başka** (bir şey) **değildir.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazî'nin beyanına göre, bu ayet-i celilede iki yönden teselli vardır.

1. Herkesin sonu ölüm olup, bütün gam ve kederler de ölümle biteceğine göre, akıllı kişi yakında kurtulacağı şeye itibar edip üzülmez.

2. Bu dünyadan sonra, iyi ile kötünün birbirinden ayrılacağı ve herkesin karşılığını tamamıyla bulacağı bir ahiret âlemi bulunması, akıllı kişilerin kalplerinden gam ve kederi gidermekte son derece tesirlidir. Nitekim:

٣٣٨ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِقَوْمٍ يَضْحَكُونَ وَيَمْزَحُونَ فَقَالَ: « أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ ».

338 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şakalaşıp gülen bir cemaata rastladığında: "**Lezzetleri kıran ölümü çok hatırlayın.**" buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul Iman: 1498 No. 826)*

Fahrurrazi ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, her canlı ölümü tadacaktır hükmünün, umumi manası üzere bırakılması mümkün değildir. zira Mevlâ Tealâ diğer bir ayet-i kerimesinde:

« وَ نُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلاَّ مَنْ شَآءَ اللّٰهُ... (٦٨) »

"**Sur'a üflenince, Allahın dilediklerî müstesna olmak üzere, göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüş olacaktır.**" *(Zümer Suresi: 68'den)* buyurmaktadır.

Bu ayet-i celile bu istisnaya girenlerin ölmemesini gerektirmektedir, her canlı ölümü tadacaktır ifadesi ise, Cennet ve cehennem ehli de dahil hepsinin ölmesini gerektirir, zira hepsi nefislerden ibarettir.

Bu yüzden: "**Her nefis ölümü tadacaktır.**" kavli şerifini umumi manası üzere bırakmak mümkün olmayacağından bu ayet-i kerimedeki canlılardan maksat, teklif âlemi olan bu dünyada yaşayan ve mükellef olan insanlar ve cinlerdir.

Nitekim bu cümle-i celileden sonra gelen: "**Cehennemden uzaklaştırılıp, cennete girdirilen kişi muhakkak kurtuldu.**" kavl-i şerifi buna delâlet etmektedir, zira cehennemden kurtulup, cennete girme meselesi ancak mükellefler hakkında söz konusudur.

Ancak meleklerin bu umumi hükme girip girmeyeceği hakkında iki görüş vardır ki, Cumhur (ulemanın ekserisi) onların da bu hükme dahil oldukları görüşündedirler.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

« كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) »

"**Yer yüzünde bulunan her canlı yok olacaktır.**" *(Rahman Suresi 26)* ayet-i celilesi inince, melekler "Yer ehli öldü." dediler.

« كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ »

"**Her canlı ölümü tadıcıdır.**" ayet-i celilesi inince "Biz de öldük." dediler.

٣٣٩ – رُوِىَ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ: « لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ تَعَالٰى آدَمَ اِشْتَكَتِ

اَلْاَرْضُ اِلٰى رَبِّهَا لِمَا اَخَذَ مِنْهَا فَوَعَدَهَا اَنْ يَرُدَّ فِيهَا مَا اَخَذَ مِنْهَا فَمَا مِنْ اَحَدٍ اِلاَّ وَيُدْفَنُ فِى التُّرْبَةِ الَّتِى خُلِقَ مِنْهَا ».

339 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Allah** (-u Tealâ) **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ı yaratınca, yer yüzü kendisinden aldığı toprak parçasından dolayı Allah** (-u Tealây) **a şikayette bulundu.**

Allah (-u Tealâ) **da kendisinden aldığını ona iade edeceğine dair ona vaadde bulundu, bundan dolayı her kes mutlaka yaratıldığı toprağa gömülür."**
(Begavî, Meâlimüttenzîl :1/597)

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celileden bedenin ölümü ile, nefsin ve ruhun büsbütün fani oluvermeyip, bir müddet kalabileceğine dair delil alınmıştır. Zira bir şeyi tadan kişinin, tadılan şey meydana geldiğinde baki olması gerekir ki onu tadabilsin yoksa tatmak düşünülemez, o hâlde mana: "**Her nefis bedeninin ölümünü tadacaktır.**" demek olur ki, bu da nefsin ve ruhun bedenden gayrı olduklarını ve bedenin ölümüyle ölmeyeceklerini anlatmaktadır.

Amma ruhların hiç ölmeyecekleri davası ne aklen, ne de naklen kesinlik le sabit değildir, zira: "**Her nefis ölümü tadacaktır.**" kavli şerifi ruhların ölümünü de ifade etmeseydi, meleklerin ölümünü de ifade etmiş olmazdı, yukarıda da geçtiği gibi melekler bu kavl-i şeriften kendilerinin de öleceğini anlamışlardır ki, onlar hakkında ölüm ve yokluk düşünülünce, ruhlar için elbette düşünülmesi gerekir.

Ancak, Zümer suresinin ayetinde Allah-u Tealâ'nın diledikleri bu umumi hükümden istisna edilmiştir, dolayısıyla yer ehlinden olsun, gök ehlinden olsun, gerek melekler gerekse alelumum nefisler ve ruhlar arasında ilelebet ölmeyecek olanlar da bulunabilecektir.İşte islâm âlimlerinin ekseriyetinin mezhebi budur.

Hasılı kelâm, bedenin ölümünden sonra ruhun yaşaması, inkâr edilecek bir şey olmamakla beraber, her ruh hakkında gerekli değildir. dinin ve ahiretin varlığının ruhların yaşaması fikrine dayandırılması da mecburi değildir.

Zaten kıyamet kelimesi her şeyin helâk edildikten sonra tekrar var edilmesi manasını ifade eder ki, ölmek ve dirilmek bir ebediyet inancıdır, fakat bu sonsuzluk ilk yaratılışa ait olmayıp, ikinci yaratılışa mahsustur.

Filozoflar ise, ölümü cismani hayata tahsis edip, bedenlerden soyulmuş ruhların asla yok olmayacakları görüşüne giderek, ahiret meselesini ruhun ölümsüzlüğüne dayalı bir ruhanî hayat olarak düşünerek kâfir olmuşlardır.

Mevlâ Tealâ: "**Her nefsin ölümü tadıcı olduğunu, dünyanın ne hüznü, ne de sevinci kalmayacağını**" beyandan sonra: " **Ecirleriniz kıyamet günü size tastamam verilecektir.**" buyurmuştur.

Bundan anlaşıldığına göre, dünyada iyi veya kötü bütün amellerin ecir veya cezasının yine dünyada verilmesi mümkün değildir. Meselâ, şehitlerin kanlarıyla kazanılan muharebelerin semerelerinden o şehitlerin dünyada istifade etmeleri mümkün değildir, bütün faziletler de böyledir.

Gerçi dünyada hiç ecir verilmez de değildir, ancak ecrin tamamı ahirette verilecektir.

İbni Ebî Hatim'in, Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat ettiğinde sesini duyup şahsını görmedikleri bir zat ehli beyt'e gelerek:

«اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ يَا اَهْلَ الْبَيْتِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ اِنَّ فِى اللهِ عَزَآءً مِنْ كُلِّ مُصِيبَةٍ وَخَلَفاً مِنْ كُلِّ هَالِكٍ وَدَرَكاً مِنْ كُلِّ مَا فَاتَ فَبِاللهِ فَثِقُوا وَاِيَّاهُ فَارْجُوا فَاِنَّ الْمُصَابَ مَنْ حُرِمَ الثَّوَابَ»

"Ey Ehl-i Beyt Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun." dedikten sonra: **"Her canlı ölümü tadacaktır, kıyamet gününde ecirleriniz size tastamam ödenecektir."** mealindeki bu ayeti celileyi okudu ve sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah-u Tealâ'nın her musibete bir tesellisi, her ölenin yerine bir halefi (yerine geçeni), ve her elden çıkanın yerine, bir geleni vardır. O hâlde ancak Allah'a güvenin ve ancak ondan ümit edin, zira gerçek musibete uğrayan sevaptan mahrum olandır."

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehl-i beyti bu sesin sahibini çok merak ettiler içlerinden Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* bunu tesbit ederek: "Bu Hızır *(Aleyhisselâm)* dır." buyurdu.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen (تَوْفِيَة) lâfzında, yani ecirlerin tam olarak verilmesinin kıyamet günü olacağının beyan edilmesinde, hayır veya şerden bazı karşılıkların kıyamet gününden evvel de kendilerine ulaşacağına işaret vardır. Nitekim:

٣٤٠ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ ».

340 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kabir ancak cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur."** buyurdu. *(Tirmizî, Kıyame:26, No:2462, Camiul Usûl:11/170)*

(زَحْزَحَ) Zehzaha: Aslında acele ile çekmek demektir ki, burada lâzimî manası olan uzaklaştırmak muradedilmiştir.

Ayet-i celilede cehennemden uzaklaşmak zikredildikten sonra, cennete girmenin zikredilmesi, cehennemden uzaklaşmanın cennete girmeyi gerektirmediğini ifade etmektedir, zira fetret ehli (kendilerine hiç bir peygamber ve kitap ulaşmayan kimseler) gibi, cehennemden uzaklaştığı hâlde cennete giremeyip toprak olacak olanlar da vardır.

Çünkü onlar bilerek inkâr etmedikleri için cehenneme müstahak olmamışlarsa da, cennete girmenin şartı olan imanı kazanamadıklarından cennete girmeyi hak edememişlerdir.

Şu bilinsin ki, ayet-i celilede zikredilen kurtuluşa ermek, müslüman olarak yaşayıp ölmeye ve insanlara iyi muamele etmeye bağlıdır. Nitekim:

٣٤١- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّ الْكَعْبَةِ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَاِذَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ جَالِسٌ فِى ظِلِّ الْكَعْبَةِ. وَالنَّاسُ مُجْتَمِعُونَ عَلَيْهِ فَاَتَيْتُهُمْ فَجَلَسْتُ اِلَيْهِ. فَقَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِى سَفَرٍ. فَنَزَلْنَا مَنْزِلاً فَمِنَّا مَنْ يُصْلِحُ خِبَاءَهُ وَمِنَّا مَنْ يَنْتَضِلُ وَمِنَّا مَنْ هُوَ فِى جَشَرِهِ. اِذْ نَادىٰ مُنَادِى رَسُولِ اللهِ ﷺ: « اَلصَّلاَةَ جَامِعَةً » فَاجْتَمَعْنَا اِلىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ:

« اِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِىٌّ قَبْلِى اِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ اَنْ يَدُلَّ اُمَّتَهُ عَلىٰ خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَاِنَّ اُمَّتَكُمْ هٰذِهِ جُعِلَ عَافِيَتُهَا فِى اَوَّلِهَا. وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَلاَءٌ وَاُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا. وَتَجِئُ فِتْنَةٌ فَيُرَقِّقُ بَعْضُهَا بَعْضاً. وَتَجِئُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ هٰذِهِ مُهْلِكَتِى. ثُمَّ تَنْكَشِفُ. وَتَجِئُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هٰذِهِ هٰذِهِ. فَمَنْ اَحَبَّ اَنْ يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ فَلْيَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ. وَلْيَأْتِ اِلَى النَّاسِ الَّذِى يُحِبُّ اَنْ يُؤْتىٰ اِلَيْهِ ».

341 - Abdurrahman *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bir kere mescide girdim bir de baktım Abdullah İbn-i Amr İbn-i Âs *(Radıyallahu Anh)* Kabe'nin gölgesinde oturuyor! İnsanlar başına toplanmışlar: Ben de yanlarına gelerek onu dinlemeye oturdum. Şunları söyledi:

Bir seferde (yolculukta) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraberdik. Bir menzile (yere) indik. Kimimiz çadırını düzeltiyor; kimimiz ok atma yarışı yapıyor; bazılarımız da mer'adaki hayvanlarının başında bulunuyordu. Derken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in münâdisi: "Namaza toplanın!" diye seslendi.

Biz de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına toplandık. Şunları söyledi: **"Gerçekten benden önce hiç bir peygamber geçmemiştir ki, bildiklerinin hayırlısını ümmetine göstermesi ve bildiklerinin kötüsünden onları sakındırması onun üzerine hak** (boynuna borç) **olmasın! Şüphesiz sizin şu ümmetinizin afiyeti evveline verilmiştir. Ahirine belâ ve yadırgadığınız** (hoş görmediğiniz) **bir takım şeyler isabet edecektir.**

Bir fitne gelecek ki, bazısı bazısını hafifletecek (bir birinden ağır olacak) **Öyle fitne gelecek, mümin: Bu benim helâkımdır, diyecek! Sonra o belâ açılacak. Başka bir fitne gelecek, mü'min: Bu** (belâ) **budur** (benim helâkimdir), **diyecek! Öyleyse kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulmak isterse eceli, Allah'a ve ahiret gününe iman ettiği hâlde gelsin** (mümin olarak ölmeye çalışsın). **Ve insanlara kendine yapılmasını dilediği şeyi yapsın!"** *(Müslim, Imare:46, Ibn-i Mace, Fiten:9, No:3956, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/161, 191, 1927*

(مَتَاعٌ) Meta': Satılık kumaş, kullanılacak âlet edevat,vesair alınıp satılan eşyadan kendisiyle faydalanılan şeylerden herhangi birine kullanılır.

(غُرُورٌ) Gurur: Aldatmak manasında mastar olacağı gibi, (غَارٌّ) Gârr' ın cemi olarak aldatıcılar manasında da olabilir.

(مَتَاعُ غُرُورٌ) Meta'-ı gurur: Müşteriye kandırmak için allanıp pullanarak güzel gösterilen, alındıktan sonra ise aşağılık olduğu anlaşılan meta' demektir.

İşte dünya hayatı budur. Bunun müşterisi olanlar, bütün ümitlerini buna bağlayanlar ve ne saadet görülecekse bunda zannedenler, bu dünyayı kaybedip ahireti de kazanamadıklarından son derece aldanmış olurlar.

DÜNYANIN BATIL, CENNETİN İSE NE DERECE KIYMETLİ OLDUĞUNU İFADE EDEN HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣٤٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ».

342 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir."** buyurdular. *(Müslim, Zühd:1, Tirmizî, Zühd:16, Ibn-i Mace, Zühd:3, Ahmed ibn-i Hanbel:2/197, 323)* Yani bir mümin dünyada ne kadar iyi hâlde olsada cennetteki ma-

kamına göre hapishanede gibidir. Bir kâfir de dünyada ne kadar sıkıntılı bir hayat sürse cehennemdeki derekesine (yerine) göre dünya, kendisi için cennet mesabesindedir.

٣٤٣ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلدُّنْيَا تَغُرُّ وَتَضُرُّ وَتَمُرُّ »

343 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dünya aldatır, zarar verir ve geçip gider."** *(Deylemî, Firdevs:2/231,No.3112)*

٣٤٤ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ:
« رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَمَوْضِعُ سَوْطِ اَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَالرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِي سَبِيلِ اللهِ اَوِ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا ».

344 - Sehl İbn-i Sa'dis - Saidî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir gün Allah yolunda sınır muhafazasına bağlı kalıp nöbet beklemek** (sevabı) **dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır.**

Sizden birinizin kamçısının cennetten isgal ettiği az bir yer de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır. Kulun Allah yoluna yürüyeceği bir akşam yürüyüşü yahut bir sabah yürüyüşü de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır." *(Buharî, Cihad:73, 6, Bedül Halk:8, Rikâk:2, Tirmizî, Fezailül Cihad:17, 25, Tefsir, Sure:3, 56, Ibn-i Mace, Zekât:29, Darimî, Rikâk:99, Ahmed Ibn-i Hanbel:*/315, 428)*

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Dünya, terkedilecek bir meta'dır. Vallahi ehlinden uzaklaşması da çok yaklaşmıştır. Siz bu meta'dan gücünüz yetiyorsa Allahın taatını almaya bakın: "İbadete kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."

Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Dünya, ahireti kazanmakla meşgul olmayanlar için aldatıcı bir meta'dır. Ahireti kazanmakla meşgul olanları ise, kendisinden daha hayırlısına ulaştıracak bir vasıtadır.

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Dünya, bitkilerin yeşilliği ve kız çocuklarının oyunu gibi devamsız ve faydasız bir şeydir.

Büyüklerden bazısı buyurmuştur ki: Dünyanın zahiri, sürûr mazinnesi (sevindireceği ümit edilen bir şey) dir. Batını ise, şurûr matiyyesi (şerlerin bineği) dir.

İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri ne güzel buyurmuştur:

« اِنَّمَا هٰذِهِ الدُّنْيَا مَتَاعُ * اَلْغُرُورِ اَلْغَرُورُ مَنْ يَصْطَفِيهَا

مَا مَضىٰ فَاتَ وَالْمُؤَمَّلُ غَيْبٌ * فَلَكَ السَّاعَةُ الَّتِى اَنْتَ فِيهَا »

"Bu dünya ancak aldatıcı bir meta
dır ki, bunu seçendir aldanan,
Geçen geçmiştir, gelecekse şüpheli,
Senindir ancak, içinde bulunduğun an."

Ruhul Beyan Tefsirinde zikredildiğine göre, cenennemden uzaklaşıp cennete girmek günahlardan sakınıp ibadetlere koşmakladır. Bu da, nefis makamından kaçıp, kalp makamına girmekle elde edilir.

Zira kalp haremine giren emin olur. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِناً ... (٩٧) »

"**Ona giren emin oldu.**" *(Âli Imran Suresi:97 den)* buyuruyor. Yani Allah-u Tealâ'nın zahirî evi olan Kabe-i Muazzama'ya giren, yakalanmaktan, öldürülmekten vesair bütün tehlikelerden emin olduğu gibi, Allah-u Tealâ'nın manevî evi olan kalbe giren (tarikat ve hakikat vasıtasıyla kalbini Mevlâ Tealânın tecelligâhı yapan) da bütün elem ve ızdıraplardan halâs olur (kurtulur).

İşte bu, Allah dostlarının dünyadaki peşin cennetidir ki, Meşayıh buna, Marifet Cenneti diye isim vermişlerdir. Buna girmenin en büyük sebebi de, şeriatın bütün emirlerini tutup şartlarına ve edeplerine riayet üzere ihlâs ve tevhid kelimesi olan (لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ) la ilahe illallah'a devam etmektir. Mevlâ Tealâ bizleri ve sizleri bu makama ulaştırsın amin..,

Şu da bilinsin ki, Ruhlar üç kısım üzeredir.

1. Ölür, fakat beka için haşrolunmaz, nitekim hayvanlar birbirinden haklarını almak için haşrolunacaklarsa da, sonsuza kadar yaşamak üzere haşrolma-yacaklardır.

2. Dünyada ölüp, ahirette haşrolunacak olanlardır. İnsanların, cinlerin, şeytanların ve meleklerin nefisleri bu kabildendir.

3.Dünyada ölüp hem dünyada hem ahirette haşrolunacaklardır ki, bunlar hususi insanların ruhlarıdır. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٤٥ - « اَلْمُؤْمِنُ حَيٌّ فِى الدَّارَيْنِ ».

345 - "**Mümin iki cihanda da diridir.**" *(Ruhul Beyan:2/139)* buyurmuştur.

Maamafih bu ruhlar dünyada da manevi ölümü tatmışlardır, Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« موتوا قبل ان تموتوا » – ٣٤٦

346 - "**Ölmeden evvel ölün.**" kavl-i şerifiyle buna işaret etmiştir. *(Ruhul Beyan 2/139, el Aclûnî, Keşful Hafa :2/291, No. 2669)*

HER CANLININ MUTLAKA ÖLECEĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ (٥٧) »

"Her canlı ölümü tadacaktır. Sonunda ancak bize döndürüleceksiniz." *(Ankebut Suresi : 57)*

« مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللهِ لَاٰتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٥) »

"Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa, (bilsin ki) **şüphesiz Allahın eceli** (tayin ettiği o vakit) **elbette gelecektir ve O, ziyade işiten, hakkıyla bilendir."** *(Ankebut Suresi: 5)*

« كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) »

"Yer yüzünde bulunan her canlı yok olacaktır." *(Rahman Suresi : 26)*

Mevlâ Tealâ, Resulünü diğer bir şekilde teselli etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَتُبْلَوُنَّ فِى اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ (١٨٦)

KELİME MANASI (186)

(لَتُبْلَوُنَّ) **Allah** (-u Tealây) **a kasem olsun ki, elbette muhakkak imtihan olunacaksınız,** ne hakkında? (فِى اَمْوَالِكُمْ) **mallarınız hakkında,** daha? (وَاَنْفُسِكُمْ) **canlarınız hakkında,** (وَلَتَسْمَعُنَّ) **ve andolsun ki, elbette muhakkak işiteceksiniz,** kimlerden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** Allah-u Tealâ kendileri-

ne verdi, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden evvel,** yani sizden evvel kendilerine Tevrat ve İncil kitabı verilmiş olan yahudi ve hristiyanlardan işiteceksiniz, daha? (وَمِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (أَشْرَكُوا) **müşrik oldular** (arap müşriklerinden de işiteceksiniz) neyi? (أَذًى) **bir eziyet** (incitici, üzücü sözler), öyle eziyet ki, (كَثِيرًا) **çok,** (وَإِنْ تَصْبِرُوا) **eğer sabrederseniz,** daha? (وَتَتَّقُوا) **sakınırsanız** (Allah-u Tealâ nın emrine karşı gelmekten korunursanız), (فَإِنَّ ذَلِكَ) **şüphesiz işte bu** (sabır ve takva) nedendir? (مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) **azmolunacak** (her akıllıya yakışan en doğru) **işlerdendir.**

MEALİ ŞERİFİ (186)

(Allah-u Tealâ'ya) **kasem olsun ki, mallarınız ve canlarınız** (hususun) **da, elbette imtihan olunacaksınız ve andolsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden mutlaka bir çok eziyet** (üzücü sözler) **işiteceksiniz. Eğer sabreder ve** (Allah-u Tealâ'nın emrine karşı gelmekten) **sakınırsanız, muhakkak ki, işte bu** (sabır ve takva üzere hareket etmeniz) **azmolunacak** (son derece kıymetli ve şerefli oldukları için herkesin kast ve temenni etmesi gereken) **işlerdendir.**

İ Z A H A T

Begavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ikrime, Mukatil, Kelbî ve İbni Cüreyc *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuşlardır ki: Bu ayet-i celile Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ile Finhas isimli yahudi arasında geçen bir hadise üzerine inmiştir.

Şöyleki: Bir kere Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ı, kendisinden yardım istemek için Kaynukâ' oğullarının reisi olan Finhas'a bir mektupla beraber gönderdi ve Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a:

٣٤٧ - « لاَ تَفْتَاتَنَّ عَلَيَّ بِشَيْءٍ حَتَّىٰ تَرْجِعَ »

347 - "**Dönünceye kadar bana sormadan kendi başına** (istişaresiz) **bir iş yapma.**" buyurdu. *(Hâzin, ilgili ayet-i kerime)*

Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* kılıcını kuşanarak Finhas'a geldi ve ona mektubu verdi. Mektubu okuyan Finhas: "Rabbin bizim yardımımıza muhtaç oldu değil mi?" deyince, Ebu Bekr-i Sıddık ona kılıçla vurmak istediyse de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözünü hatırlayarak vazgeçti. Bunun üzerine bu ayet-i celile indi.

İmam-ı Zührî buyurmuştur ki: Bu ayet-i Celile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Ka'b ibni Eşref hakkında inmiştir. Şöyleki o, şiirleriyle

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tenkit eder, müslümanlara söver ve Müşrikleri harbe teşvik ederdi. Nitekim:

٣٤٨ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنهما) يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْاَشْرَفِ فَاِنَّهُ قَدْ آذى اللهَ وَرَسُولَهُ » فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ يا رَسُولَ اللهِ: اَتُحِبُّ اَنْ اَقْتُلَهُ. قَالَ: « نَعَمْ ». قَالَ: فَاْذَنْ لِى اَنْ اَقُولَ شَيْئاً. قَالَ: « قُلْ! » فَاَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: اِنَّ هٰذَا الرَّجُلَ قَدْ سَأَلَنَا صَدَقَةً وَاِنَّهُ قَدْ عَنّانَا وَاِنّى قَدْ اَتَيْتُكَ اَسْتَسْلِفُكَ. قَالَ: وَاَيْضاً وَاللهِ لَتَمَلُّنَّهُ. قَالَ: اِنَّا قَدِ اتَّبَعْنَاهُ فَلا نُحِبُّ اَنْ نَدَعَهُ حَتّىٰ نَنْظُرَ اِلىٰ اَىِّ شَىْءٍ يَصِيرُ شَأْنُهُ وَقَدْ اَرَدْنَا اَنْ تُسْلِفَنَا وَسْقاً اَوْ وَسْقَيْنِ.

فَقَالَ: نَعَمْ اِرْهَنُونِى قَالُوا: اَىَّ شَىْءٍ تُرِيدُ قَالَ: اِرْهَنُونِى نِسَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وَاَنْتَ اَجْمَلُ الْعَرَبِ. قَالَ: فَارْهَنُونِى اَبْنَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ اَبْنَاءَنَا فَيُسَبُّ اَحَدُهُمْ فَيُقَالُ رُهِنَ بِوَسْقٍ اَوْ وَسْقَيْنِ هٰذَا عَارٌ عَلَيْنَا وَلٰكِنّا نَرْهَنُكَ اللَّأْمَةَ. قَالَ سُفْيَانُ يَعْنِى السِّلاحَ فَوَاعَدَهُ اَنْ يَأْتِيَهُ فَجَاءَهُ لَيْلاً وَمَعَهُ اَبُو نَائِلَةَ وَهُوَ اَخُو كَعْبٍ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَدَعَاهُمْ اِلَى الْحِصْنِ فَنَزَلَ اِلَيْهِمْ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: اَيْنَ تَخْرُجُ هٰذِهِ السَّاعَةَ؟ فَقَالَ: اِنَّمَا هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَاَخِى اَبُو نَائِلَةَ. قَالَتْ: أَسْمَعُ صَوْتاً كَأَنَّهُ يَقْطُرُ مِنْهُ الدَّمُ. قَالَ: اِنَّمَا هُوَ اَخِى مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَرَضِيعِى اَبُو نَائِلَةَ اِنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِىَ اِلىٰ طَعْنَةٍ بِلَيْلٍ لَأَجَابَ.

وَجَاءَ مَعَهُ بِرَجُلَيْنِ فَقَالَ: اِذَا مَا جَاءَ فَاِنّى قَائِلٌ بِشَعَرِهِ فَأَشُمُّهُ فَاِذَا رَأَيْتُمُونِى اسْتَمْكَنْتُ مِنْ رَأْسِهِ فَدُونَكُمْ فَاضْرِبُوهُ. فَنَزَلَ اِلَيْهِمْ مُتَوَشِّحاً وَهُوَ يَنْفَحُ مِنْهُ رِيحُ الطِّيبِ. فَقَالَ: مَارَأَيْتُ كَالْيَوْمِ رِيحاً اَىْ اَطْيَبَ وَقَالَ غَيْرُ عَمْرٍو قَالَ: عِنْدِى

اَعْطَرُ نِساءِ الْعَرَبِ وَاَكْمَلُ الْعَرَبِ. فَقَالَ اَتَاْذَنُ لِى اَنْ اَشُمَّ رَأْسَكَ. قَالَ: نَعَمْ فَشَمَّهُ ثُمَّ أَشَمَّ اَصْحابَهُ ثُمَّ قَالَ اَتَاْذَنُ لِى: قَالَ: نَعَمْ فَلَمَّا اسْتَمْكَنَ مِنْهُ. قَالَ: دُونَكُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَتَوُا النَّبِىَّ ﷺ فَاَخْبَرُوهُ ».

348 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (sahabîlerine): **"Ka'b İbn-i Eşref** (i öldürmek) **için kim hazırdır? Çünkü o, Allah' ve resulüne eza** (eziyet) **etmiştir."** buyurdu.

Muhammed İbn-i Mesleme *(Radıyallahu Anh)* ayağa kalktı ve: "Ya Resulallah! Onu benim öldürmemi ister misin?" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Evet** (bunu isterim)." buyurdu.

Muhammed İbn-i Mesleme: "Öyle ise Ka'b'ı sevindirecek bir şey söylememe izin ver," dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Ne istersen) **söyle.**" buyurdu. Bunun üzerine Muhammed İbn-i Mesleme, Ka'b'a vardı da: Şu kişi (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizden sadaka istedi. Ve (bize ağır vergi teklif edip) bizi yordu. Ben de ödünç birşey almak için sana geldim, dedi.

Ka'b da, İbn-i Mesleme'nin dediği gibi söylendi de: Muhakkak siz, ondan çok daha bıkacaksınız, sözünü de ekledi.

Bunun üzerine Muhammed İbn-i Mesleme: Bizler bir kere O'na uymuş bulunduk. O'nu hemen terketmek istemiyoruz. Onun işi nereye varacak bakacağız; işi sona erinceye kadar bekliyeceğiz. Biz şimdi senden bize bir deve yükü yahut iki deve yükü ödünç vermeni istemekteyiz, dedi.

Muhammed İbn-i Mesleme'nin sözü üzerine Ka'b: Evet öyleyse siz bana rehin verin, dedi. Muhammed İbn-i Mesleme ve arkadaşları: Neyi rehin istersin? diye sordular. Ka'b: Kadınlarınızı bana rehin veriniz, dedi. Onlar: Sen arabın en güzeli iken biz kadınlarımızı sana nasıl rehin edebiliriz? dediler.

Ka'b: Öyleyse oğullarınızı bana rehin verin, dedi. Onlar: Oğullarımızı sana nasıl rehnederiz? Sonra bunların biri hakkında: "Bir yahut iki deve yükü hurmaya rehin olundu." diye sövülür. Bu da bize ebedî bir ârdır. Lâkin biz sana silâhlarımızı rehin bırakalım, dediler.

Ka'b bunu kabul ederek kendisine gelmesi için Muhammed İbn-i Mesleme'ye zaman ta'yin etti. Muhammed İbn-i Mesleme bir gece Ka'b'a geldi (kale dışından seslendi). Yanında Ka'b'ın süt kardeşi Ebu Naile vardı. Ka'b bunları kale içine davet etti ve misafirleri karşılamak için onların yanına indi.

Ka'b'ın karısı ona: Bu saatte nereye çıkıyorsun? diye itiraz etti. Fakat Ka'b: "Bu seslenen Muhammed İbn-i Mesleme ile kardeşim Ebu Naile'dir."

diye cevap verdi. Ozaman kadın: Ben bir ses işitiyorum ki, sanki ondan kan damlıyor (şer seziliyor)! dedi. Ka'b: "O benim kardeşim Muhammed İbn-i Meslemeyle süt kardeşim Ebu Naile'dir. Hem şüphesiz kerim (iyi) olan insan geceleyin kılıç darbesine çağrılsa bile o çağrıya muhakkak icabet eder." dedi.

İbn-i Mesleme beraberinde iki kişi getirdi ve onlara: Ka'b gelince, ben onun saçını tutup koklarım. Siz benim Ka'bın başını sıkıca yakaladığımı gördüğünüz zaman hemen kılıçlarınızı çekip Ka'b'ı vurunuz! diye söyledi.

Derken Ka'b İbn-i Eşref güzel giyimli ve silahlarını kuşanmış olduğu hâlde etrafına hoş koku saçarak misafirlerin yanına indi. Bunun üzerine İbn-i Mesleme: Ben (ömrümde) bu günkü gibi güzel koku duymadım, diye yaklaştı. Ka'b: Arabın en güzel kokulu ve en asil kadınları benim yanımda yaşıyor, dedi.

O zaman Muhammed İbn-i Mesleme: Başını saçını koklamama izin verir misin? dedi, Ka'b: Evet (izin veririm), dedi. İbn-i Mesleme kendisi kokladı sonra arkadaşlarına da koklattı. sonra: Bana bir daha koklamaya izin verirmisin? dedi.

Ka'b: Evet, dedi. Bu defa İbn-i Mesleme: Ka'b İbni'l-Eşrefin başını sımsıkı yakaladı ve arkadaşlarına: Haydi kılıç darbesine onu tutup vurunuz! dedi. Bu suretle İbnu'l-Eşref'i öldürdüler. Sonra Peygambere gelip haber verdiler. *(Buharî, Megazî:15, 16, Rehin:3, Cihad:158-159, Müslim, Cihad:119, Ebu Davud, Cihad:157, Imare:22, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/266)*

Diğer bir rivayete göre de, bu ayet-i celile münafıkların reisi Abdullah İbni Übeyy hakkında inmiştir. Nitekim:

٣٤٩ – عَنْ اُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنهما) اَخْبَرَهُ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ رَكِبَ عَلٰى حِمَارٍ عَلٰى قَطِيفَةٍ فَدَكِيَّةٍ وَاَرْدَفَ اُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَاءَهُ يَعُوْدُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فِى بَنِى الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ . قَالَ: حَتّٰى مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ اُبَيٍّ بْنِ سَلُوْلَ وَذٰلِكَ قَبْلَ اَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللهِ بْنُ اُبَيٍّ فَاِذَا فِى الْمَجْلِسِ اَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْاَوْثَانِ وَالْيَهُوْدِ وَالْمُسْلِمِينَ وَفِى الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ عَبْدُ اللهِ بْنُ اُبَيٍّ اَنْفَهُ بِرِدَائِهِ ثُمَّ قَالَ: لَا تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَقَفَ فَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ اِلَى اللهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنَ . فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ اُبَيٍّ بْنِ سَلُوْلَ: اَيُّهَا الْمَرْءُ

انَّهُ لاَ اَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ انْ كَانَ حَقّاً فَلاَ تُؤْذنَا بِهِ فِى مَجْلِسنَا ارْجِعْ الِىٰ رَحْلِكَ فَمَنْ جاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ. فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ: بَلىٰ يَا رَسُولَ اللهِ فَاغْشَنَا بِهِ فِى مَجْلِسنَا فَانَّا نُحِبُّ ذٰلِكَ فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتّىٰ كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِىُّ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتّىٰ سَكَنُوا ثُمَّ رَكِبَ النَّبِىُّ ﷺ دَابَّتَهُ فَسَارَ حَتّىٰ دَخَلَ عَلىٰ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ. فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ:

« يَا سَعْدُ اَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ اَبُو حُبَابٍ » يُرِيدُ عَبْدَ اللهِ بْنَ اُبَىٍّ. قَالَ: كَذَا و كَذَا. قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللهِ اعْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ عَنْهُ فَوَالَّذِى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَاءَ اللهُ بِالْحَقِّ الَّذِى اَنْزَلَ عَلَيْكَ وَلَقَدِ اصْطَلَحَ اَهْلُ هٰذِهِ الْبُحَيْرَةِ عَلىٰ اَنْ يُتَوِّجُوهُ فَيُعَصِّبُونَهُ بِالْعِصَابَةِ فَلَمَّا اَبَى اللهُ ذٰلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِى اَعْطَاكَ اللهُ شَرِقَ بِذٰلِكَ فَذٰلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَاَيْتَ. فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَكَانَ النَّبِىُّ ﷺ وَاَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَاَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا اَمَرَهُمُ اللهُ وَيَصْبِرُونَ عَلَى الْاَذىٰ.

قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيراً ﴾ الآيَةَ. وَقَالَ اللهُ: ﴿ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْيَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّاراً حَسَداً مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ ﴾ الِىٰ آخِرِ الْآيَةِ.

وَكَانَ النَّبِىُّ ﷺ يَتَاَوَّلُ الْعَفْوَ مَا اَمَرَهُ اللهُ بِهِ حَتّىٰ اَذِنَ اللهُ فِيهِمْ فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بَدْراً فَقَتَلَ اللهُ بِهِ صَنَادِيدَ كُفَّارِ قُرَيْشٍ. قَالَ اِبْنُ اُبَىٍّ اِبْنُ سَلُولَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَعَبَدَةِ الْاَوْثَانِ هٰذَا اَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ فَبَايَعُوا الرَّسُولَ ﷺ عَلَى الْاِسْلَامِ فَاَسْلَمُوا ».

349 - Üsame İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle buyurdu: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir vakasından önce, Fedek dokuması kaplı, saçaklı bir palan vurulmuş bir merkep üzerine bindi ve (henüz çocuk bulunan) Üsame İbn-i Zeyd'i terkisine (merkebin arkasına) aldı da Haris İbn-i Hazrec mahallesinde (ki evinde hasta bulunan) Sa'd İbn-i Ubade'ye hasta ziyaretine gitti.

Üsame İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anhuma)* dedi ki: Giderken yolda Abdullah İbn-i Übeyy, İbn-i Selûl'ün içinde bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a Abdullah İbn-i Übeyy müslüman olmazdan evvel idi. Bu mecliste müslümanlardan, puta tapan müşriklerden Yahudilerden karışık bir takım kimseler vardı. Abdullah İbn-i Revaha da bu mecliste bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz meclisi kapladığı için Abdullah İbn-i Übeyy kaftanıyla burnunu kapadı sonra: Bizim üzerimizi tozutmayın. dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara selâm verdi. Sonra da durup merkepten indi ve onları İslâm'a davet etti ve onlara Kur'an okudu. Bunun üzerine Abdullah İbn-i Übeyy: Ey kişi! Bu söylediklerin hak ve gerçekse, bunlardan güzel bir şey olmaz. Fakat bizim meclisimize gelipte bizi bununla ezalandırma! Kendi menziline (yerine) git, sana gelen olursa ona anlat! dedi.

Bunun üzerine: (büyük şair) Abdullah İbn-i Revaha: Ya Resulallah, (İbn-i Übeyy'e bakma) meclisimizde bizi Kur'an ile ört, (O'nun nuruyla bürü), biz duanızı ve Kur'an okumanızı çok severiz. dedi.

Bunun üzerine müslümanlarla müşrikler ve Yahudiler sövüşmeye başladılar. Hatta birbirlerine saldırıp öldürmeye yaklaştılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise onları devamlı sükunete kavuşturmaya çalışıyordu. Nihayet yatıştılar.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* merkebine binip yürüdü. En sonu Sa'd İbn-i Ubade'nin evine varıp Sa'dın yanına girdi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* -Ensar'ın Hazrec kolunun büyüklerinden olan- Sa'd'a: "**Ey Sa'd!** -Abdullah İbn-i Übeyy'i kastederek- **Ebu Hubab'ın ne söylediğini duymadın mı?** (duymuş ol ki) **o şöyle şöyle söyledi.**" (diye biraz önce geçen vak'ayı) anlattı.

Sa'd İbn-i Ubade de: "Ya Resulallah! Sen İbn-i Übeyyin kusurunu affet, biraz da onu mazur gör! Sana Kur'an indiren Allah'a yemin ederim ki Allahın iradesi senin üzerine indirdiği hakkın gelmesi suretiyle (sana Peygamberlik gelmesi suretiyle) tecelli etmiştir. Halbuki şu beldecik (Medine) halkı İbn-i Übeyy'in başına taç giydirmeye, üzerine de melike mahsus bir sarık sarmaya (bu su retle onu kendilerine melik edinmeye) hazırlanmışlardı.

Allah sana ihsan buyurduğu Peygamberlik hakkıyla onların tasavvurlarını imkânsız bir hale koyunca, bu mahrumiyetle İbn-i Übeyy kederlenmiş oldu. Ya Resulallah! Abdullah İbn-i Übeyy işte bu kederle, gördüğün çirkin harekette bulunmuştur. (Siz onu af buyurun)." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onu affetti. Esasen Resulullah ile sahabileri, Allah'ın emri vechile, gerek müşriklerin gerek ehl-i kitabın kusurlarını affedip, ezalarına sabrediyorlardı. Çünkü Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmuştur:

"Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak tanıyanlardan da mutlaka incitici birçok sözler işiteceksiniz. Eğer buna sabreder (katlanır) **ve sakınırsanız, işte bu, azmolunacak** (yapılması gereken en önemli) **işlerdendir."** *(Âli Imran Suresi:186)*

Ve Allah-u Tealâ şöyle buyurdu:

"Kitap ehlinden bir çoğu, Hak kendilerince belli olduktan sonra ruhlarındaki hasetten ötürü sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek hevesine düştü. Allah'ın emri gelinceye kadar şimdilik onları bırakın. Serzeniş (sitem) **de etmeyin. Şüphesiz ki Allah her şeye hakkıyla kadirdir."** *(Bakara Suresi:109)*

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu affı, Allah'ın kendisine emrettiğine tevil ediyordu (yorumluyordu). En sonu Allah onlar hakkında (savunma harbine) izin verdi. Bu izin üzerine Resulullah, Bedir gazvesine çıkıp da, Allah İslâm ordusu eliyle Kureyş müşriklerinin büyüklerini öldürünce, Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl ile onun müşriklerden ve puta tapanlardan olan maiyyeti:

Artık Bedir vak'ası, müslümanlığa yönelip yüzünü göstermiş açık bir galebedir, dediler ve Resulullah'a İslâm üzere bey'at edip müslüman oldular. *(Buharî, Tefsir, Sure:3, 68)*

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, **imtihan** aslında iyiyi kötüden seçme hususunda marifet talebetmek (bilgi aramak) tır. Bu mana Allah-u Tealâ hakkında düşünülemeyeceğinden, bundan maksat Allah-u Tealâ'nın kuluna imtihan edenin muamelesini yapmasıdır.

Bu imtihanın manası hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir, bazısı bundan maksat müslümanların karşılaştıkları zorluklar, fakirlikler, kâfirler tarafından yaralanmalar, öldürülmeler, bozguna uğramalar olduğunu, bazıları da beden ve mal ile alâkalı namaz, zekât ve cihat gibi zor teklifler olduğunu söylemişlerse de, zahir olan, bunların her birine ihtimal vardır.

Ehli Kitap tarafından karşılaşılacak çok eziyetten maksat ise, müslümanların, yahudiler, hristiyanlar ve müşrikler tarafından karşılaşacakları türlü türlü eziyetlerdir.

Özellikle yahudilerden gelen eziyet, haşâ "Allah fakirdir, biz zenginiz." ve "Uzeyir *(Aleyhisselâm)* Allahın oğludur." gibi iftiraları, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalanlayıp müminleri sövmeleri gibi bir takım yakışıksız muameleleridir.

Müşrikler tarafından gelen eziyetler ise, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet ve buğz-u adavet (öfke ve düşmanlık), halkı imandan engellemek, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile muharebe için asker toplamak ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir takım iftiralarda bulunmak gibi şeylerdir.

İşte Mevlâ Tealâ bunların tamamına sabırla karşılık verilmesini habibine ve ümmetine emrederek, sabır ve takvanın en iyi tedbir olduğunu açıklamıştır. Çünkü sabır dünya ve ahiret zararlarını hafifletir, kötülüğe kötülükle karşılık vermek ise, iki tarafın birbirine karşı hırslanıp düşmanlığın artmasına ve kötülüğün ilerlemesine sebep olacağına şüphe yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın, mümin kullarını malları ve canları hususunda imtihan edeceğini, ehli kitap ve müşriklerden çok eziyet çekeceklerini vukuundan evvel haber vermesi, müminleri sabır ve takvaya hazırlamak içindir.

Zira bir hadisenin meydana gelmesinden evvel haberdar olup geleceğini bilmek, onun aksi tesirini hafifleteceğinden, hadise meydana geldiğinde sabırsızlıkla feryad edilmemesine sebep olur.

(عَزْمِ الْاُمُوْرِ) Azmil Umur: Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celile'nin sonunda geçen (عَزْم) **azm** kelimesi mastar bi mana meful'dur ki, (مَعْزُوْم) **Ma'zum** manasındadır, bu da iki manaya gelmektedir.

1. Şüphesiz sabırla takva son derece meziyyet, şeref ve izzete sahip oldukları için herkesin kastetmesi gereken işlerdendir.

2. Muhakkak ki bu zikredilenler, Allah-u Tealâ'nın kullarına vacip kıldığı şeylerdendir.

Ruhul Beyan tefsirinde rikredildiğine göre, bu ayet-i celile dünya ve ahiret hususundaki bütün edepleri içine almıştır. O hâlde akıllı kişi bu ayet-i celileden ibret alarak Enbiya ve Evliya'nın edepleriyle edeplenmelidir.

Zira onlar eziyetlere sabrederler, ahmak ve beyinsiz kişilere karşılık vermezler, boş bir şeye rastladıklarında vakarla oradan geçip giderlerdi. Nitekim, Allah-u Tealâ Hazretleri Kur'an-ı Keriminde:

« وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ (٤) »

"**Ve Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.**" *(Kalem Suresi 4)* buyurarak habibini methetmiştir. Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz de: (كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْاٰنَ) "Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ahlâkı Kur'andı." buyurarak, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kur'an-ı Kerimdeki bütün edepleri takındığını ifade etmiştir.

Ulemanın beyanına göre, Üstün ahlâk başlıca iki vasıfta toplanır ki, bunlardan birincisi cömertlik, ikincisi ise eziyetlere tahammüldür. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise bu iki sıfatla mevsuftur.

Nitekim Mevlâ Tealâ onu aşırı cömertlikten menetme hususunda:

« ... وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ ... (٢٩) »

"**Elini tam manasıyla açma.**" *(Isra Suresi 29'dan)* buyurmuştur.

Eziyetlere tahammül ise, çok kuvvetli sabır ister ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sabrı herkesten üstündür. Nitekim:

٣٥٠ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاَحْسِنْ اِلىٰ مَنْ اَسَاءَ اِلَيْكَ وَقُلِ الْحَقَّ ».

350 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Seni** (nle alâkayı) **keseni ekle** (sana gelmeyene git), **sana kötülük edene iyilik et ve doğruyu söyle.**" *(Ali el Müttakî, Kenzul Ummal:3/359,No.6929)*

Şu malûmdur ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendi yaşamadığı bir şeyi ümmetine emretmez dolayısıyla bu hadis-i şerifteki emirler onun sabır ve tahammülünü ortaya koymaktadır.

Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Müşriklere beddua et." denildiğinde:

٣٥١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ اُبْعَثْ عَذَابًا ».

351 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Ben ancak rahmet olarak, gönderildim, azab olarak gönderilmedim.**" buyurmuştur. *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal:11/426,No.31997)*

O hâlde ümmeti de her hususta olduğu gibi bu hususta da ona tâbi olmalıdır.

Şu da bilinsin ki, Allah-u Tealâ tarafından gelen bütün belâ ve musibetler, nefsi tasfiye (kötü huylardan arındırmak) ve onu halktan halika (yaratılanlardan yaratıcıya) yöneltmek içindir.

Bundan dolayı Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٣٥٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « لَقَدْ اُخِفْتُ فِى اللهِ وَمَا يُخَافُ اَحَدٌ . وَلَقَدْ اوُذِيْتُ فِى اللهِ وَمَا يُؤْذىٰ اَحَدٌ. وَلَقَدْ اَتَتْ عَلَىَّ ثَلاَثُوْنَ مِنْ بَيْنِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَمَا لِى وَلِبِلاَلٍ طَعَامٌ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ اِلاَّ شَىْءٌ يُوَارِيهِ اِبْطُ بِلاَلٍ ».

352 - "**Benim, Allah yolunda korkutulduğum kadar hiç kimse korkutulmadı ve Allah yolunda bana eziyet edildiği kadar hiç kimseye eziyet edilmedi. Muhakkak ki üzerimden gecesi ve gündüzüyle otuz gün geçmiştir ki, benim ve bilâlin koltuğunun örttüğü** (koltuğunun altına sıkıştırdığı) **şeyden başka ciğeri bulunan bir canlının yiyebileceği bir yiyeceğimiz yoktu.**" *(Tirmizî, Kıyamet :34, 4/645,No.2472, Ibni Mace, Mukaddime :11, Tirmizî, Şemail:318, Ahmed bin Hanbel:3/120,286)* buyurarak, hiç bir peygamber benim kadar paklanmadı buyurmak istemiştir.

YAPILACAK EN DEĞERLİ İŞLERDEN DİĞER BİR KISMINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« يَا بُنَىَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلىٰ مَا اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ (١٧) »

"(Lokman-ı Hekim oğluna şöyle vasiyette bulundu) **Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten nehyet** (vazgeçirmeye çalış), **sana isabet eden** (başına gelen) **e sabret, doğrusu bunlar azmedilmeye** (istenmeye) **değer** (büyük) **işlerdendir.**" *(Lokman Suresi:17)*

« وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ (٤٣) »

"**Kim sabreder ve affederse, şüphesiz bu** (hareketi) **elbette azmolunacak** (yapılmaya değer büyük) **işlerdendir.**" *(Şura Suresi:43)*

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهٗ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوْنَهٗ فَنَبَذُوْهُ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهٖ
ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُوْنَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَفْرَحُوْنَ
بِمَآ اَتَوْا وَّيُحِبُّوْنَ اَنْ يُّحْمَدُوْا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوْا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾
الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰي جُنُوْبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا
بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ
النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ۭ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَآ
اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا ۣ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ۚ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰي رُسُلِكَ
وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿١٩٤﴾

Mevlâ Tealâ, kâfirler tarafından meydana gelen eziyetlere sabırla karşılık vermek gerektiğini beyan ettikten sonra, sabredilmesi gereken diğer bazı eziyetleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ
فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ (١٨٧)

KELİME MANASI (187)

(وَإِذْ أَخَذَ) **Aldığı vakti hatırla,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), neyi? (مِيثَاقَ الَّذِينَ) **o kimselerin misakını** (kuvvetli sözünü) **ki,** (أُوتُوا) **verildiler** (Allah-u Tealâ onlara verdi), neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** neye dair söz aldı? (لَتُبَيِّنُنَّ) **yemin olsun ki, elbette muhakkak beyan edeceksiniz,** neyi? (هُ) **onu** (kitabı), kime? (لِلنَّاسِ) insanlara, yani Allah-u Tealâ'nın kitabında olan bütün hükümleri ve haberleri, özellikle Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini insanlara açıklayacaksınız, daha? (وَلَا تَكْتُمُونَ) **gizlemeyeceksiniz,** neyi? (هُ) **onu** (kitapta olanı), Allah-u Tealâ onlardan teminat almıştı da, (فَنَبَذُو) **onlar attılar,** neyi? (هُ) **onu,** yani Allah-u Tealâ'nın kitabını ve Allah-u Tealâ'ya verdikleri sözü, nereye? (وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ) **sırtlarının arkasına,** yani o sözle amel etmeyi terkederek onu zayi ettiler, (وَاشْتَرَوْا) **satın aldılar,** neye karşılık? (بِهِ) **ona** (o söze) **karşılık,** neyi? (ثَمَنًا) **bir bahayı** (menfaati), öyle menfaat ki, (قَلِيلًا) **çok az,** (فَبِئْسَ) **ne kötü oldu,** ne? (مَا) **o şey ki,** (يَشْتَرُونَ) **satın alıyorlar,** yani kendileri için tercih ettikleri o hasis (alçak) menfaat ne kötüdür, zira kendilerini can yakıcı azaba müstahak kılmıştır.

MEALİ ŞERİFİ (187)

Ve (habibim! hatırla ki) **bir zaman Allah** (-u Tealâ), **kendilerine kitap verilenlerden: "Yemin olsun ki, elbette onu** (kitabın içinde olan hükümleri) **mutlaka insanlara açıklayacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz" diye kuvvetli söz almıştı. Onlar ise, onu** (o sözü) **sırtlarının arkasına attılar** (onunla amel etmeyi terkettiler) **ve onun karşılığında, az bir menfaat satın aldılar. Satın aldıkları o şey ne kötüdür.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen ehli kitaptan maksat: İbni Cübeyr'in buyurduğuna göre, özellikle yahudi âlimleridir. Ikrime *(Radıyallahu Anh)* vasıtasıyla İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen de budur.

Ikrime *(Radıyallahu Anh)*vasıtasıyla İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir görüş ise, hem yahudi âlimleri, hem de hristiyan âlimleridir. Mevlâ Tealâ'nın onlardan kitap ehli diye bahsetmesi, hâllerinin çirkinliğini açıkça ortaya koymak veya kendilerinden alınan sözün, kendi kitaplarında bulunduğuna işaret etmek içindir.

Mevlâ Tealâ'nın ehli kitaptan aldığı söz, kitaplarında bulunan hüküm ve haberlerin tamamını insanlara açıklamalarına dairdir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliği de kitaplarında kendilerine beyan edilen hükümlerdendir.

Mevlâ Tealâ'nın ehli kitap ulemasına, kitaplarında bulunan ahkâmı açıklamayı emrettikten sonra, gizlemekten nehyetmesi, emredilen şeyin mutlaka yapılması gerektiğini ifade içindir.

Yahutta açıklamaktan maksat, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini ifade eden ayetleri zikretmek, gizlememekten maksat ise, yanlış tevilleri ve batıl şüpheleri ortadan kaldırmaktır.

İbni Cerîr, İmamı Hasen'in: **"Elbette onu insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz."** kavli şerifini: **"Elbette hakkı söyleyeceksiniz ve amelinizle de söylediğinizi tasdik edecek** (doğrulayacak) **sınız."** diye tefsir ettiğini rivayet etmiştir.

Bu ayet-i celileden ilmi açıklamanın vacip olduğuna dair delil alındığı gibi, zalimlere taviz vermek, gönüllerini hoş etmek, onları sevindirerek iyiliklerini celbetmek gibi, bozuk gayelerle din işlerinden bir meseleyi gizlemenin haram olduğuna dair de hüküm çıkarılmıştır. Nitekim:

٣٥٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ ثُمَّ كَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ ».

353 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bildiği bir şeyden sorulupda, onu gizleyen kişiye, kıyamet gününde ateşten bir gem vurulacaktır."***(Tirmizî, Ilim:3)*

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, bu ayet-i celilenin zahiri, yahudi ve hristiyanlara mahsussa da, bu ümmetin âlimlerinin de buna girmesi uzak değildir. Zira onlar kitapların en kıymetlisi olan Kur'an-ı Kerimin'in ehlidirler.

Rivayete göre, Haccac-ı Zalim İmam-ı Hasen'e adam göndererek, "Senden bana ulaşan haberler nedir?" yani niçin aleyhime konuşuyorsun? " diye sorduğunda,

Hasen *(Radıyallahu Anh)* : "Benden sana ulaşanların hepsini ben söylemiş değilim ama benim dediklerimin de hepsi sana ulaşmış değildir." buyurdu.

O zaman Haccac: "Nifak evvelce gizliydi şimdi kılıcını kuşanarak açığa çıktı diyen sen değil misin?" dedi.

İmam-ı Hasen: "Evet ben dedim." buyurunca,

Haccac: "Peki bizim istemediğimiz şeyleri niçin söylüyorsun?" dedi.

İmam-ı Hasen de: "Çünkü Allah-u Tealâ kendilerine kitap verilenlerden bildiklerini gizlemeyip, insanlara açıklayacaklarına dair söz aldı." buyurdu.

İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyuruyor: "**Bu ayet-i Kerimede geçen mîsak,** Allah-u Tealâ'nın ilim ehlinden aldığı bir sözdür. O hâlde her kim bir şey biliyorsa onu insanlara öğretsin, ilmi gizlemekten sakının zira o, büyük tehlikedir. Fakat bir kişi bilmediği şeyleri söylemeye kendisini zorlayarak Allah-u Tealâ'nın dininden çıkmasın.

Yine İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* buyuruyor: "Söylenmeyen ilim harcanmayan hazine gibidir. Meydana çıkarılmayan bir hikmet, yemeyip içmeyip ayakta duran bir put gibidir.

Yine İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyururlardı: Konuşan âlim le, dinlediğini muhafaza eden kişiye müjdeler olsun, zira o, ilim öğrenmiş, öğretmiş, insanları dine davet etmiş, bu ise hayrı dinlemiş muhafaza etmiş ve faydalanmıştır.

İbni Sa'd, İmam-ı Hasen'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir, " Allah-u Tealâ'nın ilim ehlinden aldığı söz olmasaydı, sorduğunuz şeylerin çoğunu söylemezdim."

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* da: "Allah-u Tealâ ehli kitaptan söz almasaydı, size hiç bir şey söylemezdim." buyurmuş sonra bu ayet-i kerimeyi okumuştur.

Salebî, Hasen İbni İmare'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "İmam-ı Zührî, hadis rivayet etmeyi terkettikten sonra, ziyaretine gittiğimde onu kapısında buldum ve: "Bana Hadis-i şerif rivayet etmez misin?" dedim.

O, "Sen benim hadis rivayet etmeyi terkettiğimi bilmiyor musun?" dedi. O zaman ben: "Ya sen bana rivayet edersin, ya da ben sana rivayet edeceğim." dedim.

O, "Buyur söyle." deyince. Ben, "Hakem ibni Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* Necmül Harraz'dan, Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. Allah-u Tealâ, âlimlerden öğretme sözünü almadıkça, cahillerden öğrenme sözünü almamıştır. deyince" bana kırk tane hadis öğretti.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu ayet-i celilenin kenarına şu hadis-i şerifleri yazmıştır:

٣٥٤ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا آتَى اللهُ تَعَالَىٰ عَالِماً عِلْماً اِلاَّ اَخَذَ عَلَيْهِ الْمِيثَاقَ اَنْ لاَ يَكْتُمَهُ ».

354 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah-u Tealâ hangi bir âlime ilim verdiyse mutlaka o ilmi gizlememesine dair kendisinden söz almıştır."** *(Ramuz El- Ehadis:368, No:4547)*

Bir hadis-i şeriflerinde de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٥٥ – « عَلَىٰ خُلَفَآئِي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالَىٰ » قِيلَ: وَمَنْ خُلَفَآئُكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اَلَّذِينَ يُحْيُونَ سُنَّتِي وَيُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللهِ تَعَالَىٰ ».

355 - **"Allah-u Tealâ'nın rahmeti halifelerimin üzerine olsun."** buyurdu. O zaman: "Ya Resulallah! Senin halifelerin kimdir?" Denilince: **"Benim sünnetimi yaşatan ve onu Allah-u Tealâ'nın kullarına öğretenlerdir."** buyurdu. *(Imam-ı Zebidî, Ithâf:1/117)*

İbni Cerir, Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir adam mescidde bulunan bir kavmin yanına geldi o kavmin içinde Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* da bulunuyordu. O adam gelip, cemaata, "Ka'b size selâm söylüyor ve bu ayetin sizin hakkınızda inmediğini müjdeliyor." deyince,

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ona "Sen de ona selâm söyle, o ayetin, o yahudi iken indiğini kendisine bildir." dedi. Böylece İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i celile ehli kitap hakkında inmiş olsa da, Kur'an ehline de temas ettiği hakkındaki işareti, Ka'b'ın anlamadığını kastetti.

Fuzayl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Eğer ilim ehli kendi kıymetlerini bilseydiler, dinlerini acıyıp ilmi aziz etseydiler, İlmi koruyup Allah-u Tealânın koyduğu yere koysaydılar, elbette azgın hükümdarların boyunları onlara karşı eğilir, insanlar onlara boyun eğerek tâbi olurlar ve böylece islâm ve ehli aziz olurlardı.

Lâkin onlar kendi kıymetlerini bilmediler, dünyaları rahat olunca dinlerinden eksileni aramadılar, insanların ellerindeki dünyalıklardan istifade edebilmek için ilimlerini dünyacılara harcadılar, böylece hem Allah-u Tealâ indinde hem de kullar nazarında alçak oldular.

Yine Fuzayl *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bana ulaşan habere göre, âlimlerden ve hafızlardan fasık olanlar, kıyamet günü puta tapanlardan evvel

ateşe atılacaklardır. O zaman: "Ey Rabbimiz! Bize niye böyle yaptın?" dediklerinde, Allah-u Tealâ: "**Bilen bilmeyen gibi olmaz.**" buyuracaktır.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, dini satıp, dünyayı satın alan açık bir zarara düşmüştür ki, bunun başlıca sebebi dünya sevgisidir. Allah-u Tealâ bizleri ve sizleri kanaat yoluna sevkeylesin Amin..,

PEYGAMBERLERDEN, DİNİ TEBLİĞ HUSUSUNDA KUVVETLİ SÖZ ALINDIĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقاً غَلِيظاً (٧) »

"Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nuh'dan, İbrahim'den Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da *(Salavâtullahi alâ Nebiyyina ve aleyhim ecmain)* (evet), **Biz, onlardan pek sağlam bir söz aldık."** *(Ahzab Suresi: 7)*

« يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ...(٦٧) »

"Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini tebliğ etmemiş (yerine getirmemiş) **olursun."** *(Maide Suresi: 67'den)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN İNDİRDİĞİ HÜKÜMLERİ GİZLEYENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER

اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ اُولٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (١٥٩)

"Şüphesiz indirdiğimiz o çok açık ayetleri ve doğruyu biz kitapta onu insanlara pek aşikâr bildirdikten sonra gizleyenler (varya) **işte onlara, hem Allah lânet eder, hem de lânet ediciler** (lânet edebilen her şey) **lânet eder."** *(Bakara Suresi:159)*

اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَناً قَلِيلاً اُولٰئِكَ مَا يَاْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ اِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١٧٤)

"**Şüphesiz Allah** (-u Tealân) **ın indirdiği kitaptan,** (peygamberin sıfatlarına dair) **bir şeyi gizleyip de, bunun mukabilinde az bir bahayı** (alçak bir menfaatı) **satın alanlar** (varya), **işte onlar, karınlarına ateş** (olacak şey) **den başka** (bir şey) **yemiş olmazlar** (zira kişi, kendisini ateşe sokacak bir şeyi yeyince sanki ateşin kendisini yemiş olur) **ve kıyamet gününde Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onlarla konuşmayacak** (rahmetiyle onlara iltifat etmiyecek) **tir ve onları** (küfür ve masiyet pisliğinden asla) **temizlemiyecektir. Onlar için çok acı verici bir azap da vardır.**" *(Bakara Suresi:174)*

« أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ (١٧٥) »

"**İşte bunlar, dosdoğru yola karşı sapıklığı, mağfirete bedel, azabı satın almış kimselerdir. Onları ateşe karşı bu kadar sabırlı kılan nedir?**" *(Bakara Suresi:175)*

Mevlâ Tealâ, ehli kitabın eziyetlerinden diğer bir kısmını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (١٨٨)

KELİME MANASI (188)

(لَا تَحْسَبَنَّ) (Habibim!) **sakın zannetme,** kimi? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (يَفْرَحُونَ) **sevinirler,** neyle? (بِمَا) o şeyle ki, (أَتَوْا) **yaptılar,** daha? (وَيُحِبُّونَ) severler, neyi? (أَنْ يُحْمَدُوا) **medholunmalarını** (övülmelerini), neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (لَمْ يَفْعَلُوا) yapmadılar, yani yaptıkları (ifsatları) nı beğenen ve yapmadıkları (iyilikler) ile öğünen kimseler var ya!, (فَلَا تَحْسَبَنَّ) **sakın zannetme,** kimi? (هُمْ) **onları,** nerede? (بِمَفَازَةٍ) **kurtulacak yerde,** öyle yer ki, (مِنَ الْعَذَابِ) **azaptan,** kendilerini kurtarıcı, yani öldürülmek, esir edilmek, cizye ödemek gibi dünyevî cezalardan kurtulacaklarını zannetme, (وَلَهُمْ) **ve onlar için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap** öyle azap ki (أَلِيمٌ) **çok acı verici,** yani ahirette de onlar için can yakıcı bir azap vardır.

MEALİ ŞERİFİ (188)

Yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmek isteyen kişiler (var ya!) **onların** (dünyada) **azaptan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını sakın zannetme, onlara** (ahirette) **pek acı verici bir azap da vardır.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile münafıklar hakkında inmiştir. Nitekim:

٣٥٦ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رِجالاً مِنَ الْمُنافِقِينَ عَلىٰ عَهْدِ رَسُولِ اللهِ كَانَ اِذَا خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِلَى الْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرِحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلاَفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اعْتَذَرُوا اِلَيْهِ وَحَلَفُوا وَأَحَبُّوا اَنْ يُحْمَدُوا بِمالَمْ يَفْعَلُوا فَنَزَلَتْ: ﴿ لاَتَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ ﴾ الآيَةَ ».

356 - Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında münafıklardan bir takım kimseler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gazaya çıktığı zaman O'ndan arkada kalırlardı ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den geri kalıp evlerinde oturmalarından ferahlanırlardı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* harpden dönüp geldiği zaman da çürük bir takım özürler ileri sürüp yemin ederler ve yapmadıkları işlerle övülmelerini isterlerdi.

İşte: "**Yaptıklarıyla sevinen, yapmadıklarıyla övülmelerini arzu eden kimseler.**" ayeti bunlar sebebiyle inmiştir. *(Buharî, Tefsir, Sure:3, 68, Müslim, Münafıkun:7)*

Diğer bir rivayete göre yahudiler hakkında inmiştir. Nitekim:

٣٥٧ – عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقّاصٍ (رضى الله عنه) اَخْبَرَهُ اَنَّ مَرْوَانَ قَالَ لِبَوَّابِهِ اذْهَبْ يا رَافِعُ اِلَى ابْنِ عَبّاسٍ فَقُلْ لَئِنْ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا اوتِىَ وَاَحَبَّ اَنْ يُحْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ مُعَذَّباً لَنُعَذِّبَنَّ اجْمَعُونَ. فَقَالَ ابْنُ عَبّاسٍ وَمالَكُمْ وَلِهٰذِهِ اِنَّمَا دَعَا النَّبِىُّ ﷺ يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ فَكَتَمُوهُ اِيَّاهُ وَاَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ فَاَرَوْهُ اَنْ قَدِ اسْتَحْمَدُوا اِلَيْهِ بِمَا اَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ وَفَرِحُوا بِمَا اوتُوا مِنْ كِتْمانِهِمْ ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبّاسٍ ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللهُ مِيثاقَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتابَ ﴾ كَذٰلِكَ حَتّىٰ قَوْلِهِ ﴿ يَفْرَحُونَ بِمَا

اوتوا ويحبون ان يحمدوا بما لم يفعلوا ﴾.

357 - Alkama İbn-i Vakkas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Medine valisi Mervan İbnül Hakem kendi kapıcısı Rafi'e: Ya Rafi' İbn-i Abbas'a gitte şöyle sor: Kuranda bildirildiği üzere) Kendisine verilen dünyalıklarla ferahlanan ve yapmadığı bir işle medh olunmaya sevinen her kişi azap olunacaksa, hepimiz (bütün müslümanlar) mutlaka azap olunacağız (demektir).

İbn-i Abbas bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Bu ayetle sizin aranızda ne münasebet var? (bu ayet yahudiler hakkında inmiştir). Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yahudileri çağırıp onlara, (kendisininTevrattaki vasıflarına dair) bir sual sordu. Onlarda sualin hakiki cevabını sakladılar da ondan başkasını haber verdiler. Bununla beraber verdikleri bu cevap ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanında takdir olunduklarını sandılar ve hakikatı gizleyerek verdikleri cevap ile de sevindiler.

Bundan sonra İbn-i Abbas: "**Allah bir zaman kendilerine kitap verilenlerden onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diye te'minat almıştı.**

Onlar ise o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun mukabilinde az bir menfaatı satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür. Yaptıklarıyla sevinen, yapmadıklarıyla da övülmelerini arzu eden o kimseler (varya) **işte onların azaptan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını aslâ sanma onlara pek acıtıcı bir azap vardır."** mealindeki ayet-i kerimeyi okudu. *(Buharî, Tefsir, Sure:3, 68, Müslim, Münafıkun:8)*

Begavî tefsirinde zikredildiğine göre, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile, Finhas gibi, ilim ehli olmadıkları hâlde, insanların kendilerine âlim demeleriyle ferahlanan yahudi âlimleri hakkında inmiştir.

İmam-ı Katade ve Mukatil *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuşlardır ki: Hayber yahudileri Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Biz seni tanıyoruz ve seni tasdik ediyoruz, muhakkak ki, biz senin görüşün üzereyiz ve sana yardımcıyız." dediler.

Halbuki, kalplerinde böyle bir inanç yoktu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan çıktıklarında müslümanlar onlara: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurunda ne yaptınız?" dediklerinde.

Onlar: "Onu tasdik ettik." deyince, müslümanlar: "Çok güzel yaptınız işte böyle yapın." diye onları methettiler ve onlara dua ettiler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onların yalancılıklarını meydana çıkardı.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, bir takım hususi kimseler hakkında inmişse de, bir iyilik yapıp da kendini beğenen, faziletlerden mahrum olduğu hâlde insanların kendisini methetmesini seven herkese şamildir, zira sebebin hususiyeti, hükmün umumiyetine zıt düşmez.

Şu bilinsin ki, dünya metaı ile ferahlanmak ve insanların methine aldanmak, dünya hayatına ve şeytanın yaldızlamalarına aldanan nefsi emmare sahiplerinin sıfatlarındandır.

İmam-ı Fahrurrazi Tefsiri Kebirinde buyurmuştur ki: İnsaflıca düşünülünce insanların çoğu bu hâlde görünür, zira onlar az bir dünya menfaatı için her türlü hile ve çarelere baş vurur ve istediklerini elde ettiklerinde ferahlanırlar, halbuki yaptıkları işe sevinmek şöyle dursun ağlamak gerekirken bilakis işgüzarlıklarından bahsederek sevindikleri gibi, bu kadar kabahatlarıyla beraber herkes indinde takva sahibi diye övülmelerini isterler. Halbuki kendilerinde takvadan eser bile yoktur.

O hâlde akıllı kişi haddini bilmeli, kendinde olmayan şeyle methedildi diye sevinmemelidir, zira milletin meth-ü senası ona bir şey kazandırmaz.

Meşayıhtan bazısı buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ senin günahlarını örttüğü için, insanlar sende hayır ve salâh ümidiyle seni methediyorlar, o hâlde sen de kendi çirkinliklerini görerek nefsini zemmet (kötüle).

Mümin, methedildiği zaman kendisinde görmediği bir vasıfla övüldüğü için Allah-u Tealâ'dan haya etmelidir.

İnsanların en cahili, insanlar kendisini iyi zannettiği için, kesin olarak bildiği kötülüklerini unutarak kendini iyi zannedendir.

Haris ibni Muhasibî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Boş yere methedilmeye razı olan kişi, kendisiyle: "Karnından çıkan pislik mis gibi kokuyor." diye alay edildiği hâlde sevinen kimse gibidir.

Ârif (Allah-u Tealâ'yı bilen), kalbinde medih ve zem müsavi olandır. Yani milletin tenkidinden üzülmeyen, methinden de sevinmeyendir.

Müddaî (Allahı bilme iddiasında yalancı olan) ise, dünya zevklerine daldırdığı hâlde, dünya ile hiç alâkası yokmuş gibi, kendisini bütün hâllerinde ve muamelelerinde doğru görendir, hâlbuki hâlleri onun aleyhine şahittir.

Nitekim:

٣٥٨ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « اِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ الْمَاشِى فِى الْمَاءِ هَلْ يَسْتَطِيعُ الَّذِى يَمْشِى فِى الْمَاءِ اَنْ لَاتَبُلَّ قَدَمَاهُ »

358 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Dünyacının hâli ancak suda yürüyenin hâli gibidir, hiç suda yürüyen kişi ayaklarının ıslanmamasına kadir olabilir mi?"** *(Ruhul Beyan:2/144)*

Bu hadis-i şeriften, bedenleriyle dünyanın zevk-ü safasına daldırıp, kalplerinin ondan uzak olduğunu iddia edenlerin cehaletleri anlaşılmaktadır. Bilakis onlar, içinde bulundukları nimetlerden mahrum edilseler elbette, son derece feryad ederler ki, bu da, şeytanın onlara kurduğu bir tuzaktır.

Nasıl ki, suda yürümek mutlaka kişinin ayağını ıslatırsa, dünya ile alâka da kalbi karartır ve ibadetin zevkinden mahrum bırakır.

Şeyh Ebu Abdillah el Kureşî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki : Bazıları salihlerden birine, ibadete devam ettiği hâlde kalbinde lezzet bulamadığından şikayet edince, o zat: "Çünkü senin kalbinde iblisin kızı var o da dünyadır, bir baba mutlaka kızını ziyaret edecektir ki, iblis gibi bir babanın ziyaret ettiği bir kalpte elbette ibadet lezzeti aranamaz." dedi.

Allah-u Tealâ Davud *(Aleyhisselam)* a şöyle vahyetti:

« يَا دَاوُدُ اِنْ كُنْتَ تُحِبُّنِى فَاَخْرِجْ حُبَّ الدُّنْيَا مِنْ قَلْبِكَ فَاِنَّ حُبِّى وَحُبَّهَا لاَ يَجْتَمِعَانِ فِى قَلْبِ عَبْدٍ اَبَداً »

"Ey Davud! Eğer beni seviyorsan, dünya sevgisini kalbinden çıkar, zira benim sevgimle onun sevgisi asla bir kalpte toplanmazlar."

Rivayete göre İsa *(Aleyhisselâm)* ashabına şöyle buyurdu:

« لاَ تُجَالِسُوا الْمَوْتٰى فَتَمُوتَ قُلُوبُكُمْ . قَالُوا: وَمَنِ الْمَوْتٰى؟ قَالَ: الرَّاغِبُونَ فِى الدُّنْيَا اَلْمُحِبُّونَ لَهَا »

"Ölülerle oturmayın ki, sizin de kalbiniz ölmesin." Onlar: "Ölüler kimdir?" diye sorduklarında, O: **"Dünyaya rağbet edenler ve dünyayı sevenlerdir."** buyurdu.

Şunu da ifade edelim ki, İnsan metholunmayı istemediği hâlde, başkaları tarafından metholunduğunu duyduğunda, gayrı ihtiyarî bir sevinç duymasından dolayı bu ayet-i kerimenin tehdidine girmez, bu ayet-i kerimedeki tehdit ancak, yapmadığı şeylerle yapmış gibi övülmek isteyen ve yaptığı şeyleri de kendinden bilerek kendini beğenenler hakkındadır.

Amma yaptığı bütün iyilikleri Mevlâ Tealâ'nın muvaffak kılmasıyla yaptığını bilip de müslümanların lisanını Allah-u Tealâ'nın kalemi bilerek, sevinen kimseler bu ayet-i celilenin tehdidinden uzaktır. Nitekim:

٣٥٩ – عَنْ مُحَمَّدِبْنِ ثَابِتِ الْاَنْصَارِىِّ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ ابْنَ قَيْسٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! لَقَدْ خَشِيتُ اَنْ اَكُونَ قَدْ هَلَكْتُ. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « وَلِمَ؟ » قَالَ: نَهَانَا اللّٰهُ اَنْ نُحِبَّ اَنْ نُحْمَدَ بِمَا لَمْ نَفْعَلْ وَاَجِدُنِى اُحِبُّ الْحَمْدَ. وَنَهَانَا عَنِ الْخُيَلاَءِ وَاَجِدُنِى اُحِبُّ الْجَمَالَ. وَنَهَانَا اَنْ نَرْفَعَ اَصْوَاتَنَا فَوْقَ صَوْتِكَ وَاَنَا

جَهِيرُ الصَّوْتِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا ثَابِتُ اَلاَ تَرْضَىٰ اَنْ تَعِيشَ حَمِيداً وَتُقْتَلَ شَهِيداً وَتَدْخُلَ الْجَنَّةَ؟ » قَالَ: بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ! وَقَالَ: فَعَاشَ حَمِيداً وَقُتِلَ شَهِيداً يَوْمَ مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابِ .

359 - Muhammed ibni Sabit el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* nin babasından rivayetine göre, Bir kere Sabit ibni Kays *(Radıyallahu Anh)* , Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Ben helâk olmuş olmamdan korkuyorum." deyince,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Niçin?"** diye sordu,

O da, "Allah-u Tealâ bizi yapmadığımız şeylerle övülmeyi sevmekten nehyetti ben ise övülmeyi seviyorum, Allah-u Tealâ bizi kibirden nehyetti ben ise kendimi güzelliği sever bir hâlde buluyorum, yine Allah-u Tealâ bizi seslerimizi senin sesinden fazla yükseltmekten nehyetti, ben ise gür sesli bir adamım (kısık sesle konuşamıyorum) dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Sabit! Sen övüle rek yaşamaya ve şehit olarak öldürülüp cennete girmeye razı değil misin?"** diye sordu. O da "Evet Ya Resulallah!" dedi.

Ravinin ifadesine göre, Sabit ibni Kays Hazretleri yaşadığı müddetçe her kes tarafından övülmüş, Müseylemetül Kezzab ile muharebe gününde de şehit olarak öldürülmüştür. *(Beyhakî, Delâil:6/355)*

Allah-u Tealâ, kâfirlere azabedeceğini beyan ettikten sonra, buna son derece güçlü olduğunu açcıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٨٩)

KELİME MANASI (189)

(وَلِلّٰهِ) **Ve Allah** (-u Tealây) **a aittir,** ne? (مُلْكُ السَّمٰوَاتِ) **göklerin mülkü** (hükümranlığı), daha? (وَالْاَرْضِ) **yerin de,** (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (عَلٰىٰ كُلِّ شَيْءٍ) **herşey üzerine,** (قَدِيرٌ) **ziyade kâdirdir,** yani "Allah fakirdir." demelerinden dolayı kulların cezalarını vermeğe kâdir (güçlü) iken, onlara tövbe için mühlet vererek iyilikte bulunmuştur.

MEALİ ŞERİFİ (189)

Göklerin ve yerin mülkü Allah (-u Tealân) **ındır. Ve Allah** (-u Tealâ) **her şeye hakkıyla gücü yetendir.**

İ Z A H A T

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile: "**Allah** (-u Tealâ) **fakirdir biz ise zenginiz.**" diyen yahudileri yalanlamaktadır. Çünkü göklerin ve yerin ve onlarda bulunan her şeyin, mülkü kendinin olan zata fakir demek kadar büyük bir ahmaklık olamaz.

Fahrurrazî'nin beyanına göre, bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ ve Tekaddes Hazretlerinin son derece kâdir ve gâlip olduğunu beyan ederek, bundan evvelki ayet-i kerimede geçen: "**Kâfirlerin, Allah** (-u Tealân) **ın azabından asla kurtulamayacağı.**" manasını te'kit etmekte (kuvvetlendirmekte) dir.

Mevlâ Tealâ, bazı hükümleri açıklayıp, bozguncuların şüphelerini zikrettikten ve onlara cevap verdikten sonra, tevhide delâlet eden ayet-i kerimeleri zikrederek insanların kalplerini kendisine yöneltmek ve büyüklüğünü düşünmeye teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ فِی خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّیْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰیَاتٍ لِاُولِی الْاَلْبَابِ ﴿۱۸۸﴾

KELİME MANASI (190)

(اِنَّ فِی خَلْقِ السَّمٰوٰتِ) **Muhakkak göklerin yaratılışında vardır,** daha? (وَالْاَرْضِ) **Yerin de** (yaratılışında vardır), daha? (وَاخْتِلَافِ اللَّیْلِ) **gecenin ihtilâfında vardır,** daha? (وَالنَّهَارِ) **gündüzün de,** yani gece ile gündüzün bir biri ardınca gelmelerinde veya uzalıp kısalmalarında vardır, ne? (لَاٰیَاتٍ) **elbette büyük ayetler,** yani Allah-u Tealâ'nın varlığına, birliğine, kemal-i kudretine (son derece güçlü olduğuna) delâlet eden alâmet ve nişanlar vardır, kim için? (لِاُولِی الْاَلْبَابِ) **halis** (nefsin kötü arzularından kurtulmuş) **akıl sahipleri için.**

MEALİ ŞERİFİ (190)

Şüphe yok ki, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün ihtilâfında (bir biri ardınca gelip gidişlerinde veya uzayıp kısalmalarında), **hal is** (nefsin kötü arzularından kurtulmuş karışıksız) **akıl sahipleri için elbette büyük ayetler** (Allah-u Tealâ'nın varlığına, birliğine kuvvet ve kudretinin sonsuzluğuna delâlet eden açık alâmetler) **vardır.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Taberanî ve İbni Merdüveyh, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Kureyş müşrikleri yahudilere gelerek, Musa *(Aleyhisselâm)* size ne mucize getirdi?" diye sordular. Onlar da Asâ ile Yed-i Beyzâ (beyaz el) mucizelerini söylediler.

Sonra hristiyanlara giderek: "İsa *(Aleyhisselâm)* ın sizin indinizdeki hâli neydi?" diye sordular. Onlar da: Körleri ve alaca illetine (hastalığına) tutulanları iyileştirirdi." diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek, "Rabbine yalvar da safa dağını bizim için altın yapsın." dediler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de dua edince bu ayet-i celile inerek, iman etmek isteyenler için göklerin ve yerin yaratılışı, gece ile gündüzün ihtilâfı gibi nice ayetler mevcut olduğunu, dolayısıyla başka mucize istemenin inattan başka bir şey olmadığını beyan etmiştir.

Şöyleki, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde kullarına: "Ey İnsanlar! sizi yaşatmak ve rızıklandırmak için yaratmış olduğum gökler, onlarda bulunan güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, felekler ve melekler, yerler ve onlarda bulunan dağlar, denizler, ağaçlar, hayvanlar, madenler, insanlar ve cinler, sebzeler ve ekinler hakkında tefekkür edin

Ayrıca aydınlıkta rızkınızı arayasınız karanlıkta da istirahat edesiniz için gece ve gündüzü yaratmam ve onları birbirine takipçi kılmam, uzaltmam ve kısaltmam hususunda da iyice düşünün.

"Ey halis akıl sahipleri! Yani Allah-u Tealâ'nın yarattığı eşsiz mahlûkata hayvanlar gibi şuursuzca bakmayıp, basiretlerini gördükleri şeylerden ibret almak için açık bulunduran kimseler! İbret alın ve tefekkürde bulunun!" buyurarak , bukadar büyük ayetleri gözleriyle gördükleri hâlde hâlâ başka mucize arayanların, kalplerinin karışık, akıllarının da bulaşık olduğuna işaret etmiştir.

Ata İbni Ebi Ribah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre:

٣٦٠ – عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ (رضى الله عنها) : اَخْبِرِينِى بِاَعْجَبِ مَا رَأَيْتِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَتْ: وَاَىُّ شَأْنِه لَمْ يَكُنْ عَجَبًا!؟ انَّهُ اَتَانِى لَيْلَةً فَدَخَلَ مَعِىَ فِى لِحَافِى ثُمَّ قَالَ: « ذَرِينِى اَتَعَبَّدْ لِرَبِّى » فَقَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّى فَبَكَىٰ حَتّٰى سَالَتْ دُمُوعُهُ عَلٰى صَدْرِهِ ثُمَّ رَكَعَ فَبَكَىٰ ثُمَّ سَجَدَ فَبَكَىٰ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَبَكَىٰ فَلَمْ يَزَلْ كَذٰلِكَ حَتّٰى جَاءَ بِلَالٌ فَأَذَّنَهُ بِالصَّلَاةِ . فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا

يُبْكِيكَ وَقَدْ غَفَرَاللّٰهُ تَعَالٰى لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ؟

قَالَ: « اَفَلاَ اَكُونُ عَبْداً شَكُوراً وَلِمَ لاَ اَفْعَلُ وَقَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيَّ فِى هٰذِهِ اللَّيْلَةِ ﴿ اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ﴾ اِلٰى قَوْلِهِ ﴿ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾ ثُمَّ قَالَ: وَيْلٌ لِمَنْ قَرَأَهَا وَلَمْ يَتَفَكَّرْ فِيهَا ».

358 - Atâ *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bir kere ben Aişe *(Radıyallahu Anha)*ya: 'Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den gördüğün en acaip bir şeyi bana haber ver.' dedim

Aişe Validemiz: 'Onun hangi işi acaip değildi ki.' dedikten sonra şöyle anlattı: 'Bir gece o benim yanıma gelip, benimle beraber yorganımın içine girdi. Sonra: "**Beni bırak da Rabbime ibadet edeyim.**' buyurdu.

Sonra kalkıp abdest aldı, sonra namaza durdu ve göz yaşları göğsüne dökülünceye kadar ağladı. Sonra, Rüku'a varıp yine ağladı, sonra secdeye varıp ağlamaya devam etti. Sonra, başını kaldırıp yine ağlamaya devam etti tâki Bilâl gelip namazı bildirdi. O zaman ben: 'Ya Resulallah! Allah-u Tealâ senin gelmiş ve geçmiş günahlarını bağışlamışken, seni ağlatan nedir?' diye sordum.

O: "**Ben hakkıyla şükreden bir kul olmayayım mı? Nasıl böyle yapmam ki, Allah** (-u Tealâ) **bu gece bana şu** *(Âli Imran Suresinin: 189-190.)* **ayetleri indirdi, bunları okuyup da düşünmeyenlere yazıklar olsun.**" buyurdu. *(Ibni Hıbban, Ibni Merdüveyh, Ibni Asakir, Süyûti, Dürrul Mensur:2/409)*

Tefsiri Kebîr ve Nesefî'de zikredildiğine göre, Beni İsraildan bir adam Allah-u Tealâ Hazretlerine otuz sene ibadet etse, ibadetinin kabulüne işaret olmak üzere bir bulut onu gölgelendirirdi, bir delikanlı otuz sene ibadete muvaffak edildiği hâlde, bu bulut kendisini gölgelendirmedi.

O delikanlı bu işe çok üzülünce, annesi ona: "Evlâdım bu müddet zarfında belki bir günah işlemişsindir." dedi.

O: "Hiç bir günah işlediğimi hatırlamıyorum" deyince, Annesi "Evlâdım belki bir kere semaya baktın da ibret almadın." dedi. Delikanlı: "O olabilir." demesi üzerine, Annesi: "İşte bu yüzden otuz senelik ibadetinin kabulüne işaret olan o bulut hasıl olmadı" dedi.

İmam-ı Fahrurrazî'nin, Tefsiri Kebir'deki beyanına göre, Bakara suresinin 164. ayet-i kerimesinde *(Ruhul Furkan: 2/163-175 e bak)* Mevlâ Tealâ'nın birliğini ispat hususunda bu ayet-i celilenin bir benzeri geçmişti. O ayet-i celile daha geniş izahlı ve sekiz türlü delili içine aldığı hâlde, bu ayet-i celile o esasın kısaltılmasıyla beraber istenen mana nokta-i nazarından pek ince bir inkişafa sahiptir.

Bundan dolayı onun sonunda:

« اِنَّ فِی ذٰلِكَ لَاٰیَاتٍ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ »

"Şüphesiz ki bunda anlayan bir kavim için elbette büyük ayetler vardır." bu ayet-i kerimede ise:

« لَاٰیَاتٍ لِاُولِی الْاَلْبَابِ »

"Halis akıl sahipleri için elbette büyük ayetler vardır." buyurulmuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de buna ondan daha ziyade derin bir alâka göstermiştir.

Demek oluyor ki, evvelki ayet-i celilede, maksada ulaşmakta sadece akıl yeterli olabileceği zikredildiği hâlde, bu ayet-i celilede temiz ve halis akıl gerekli olduğuna işaret için: "Halis akıl sahipleri." tabiri kullanılmıştır. Çünkü aklın bir dışı bir de içi vardır. Evvel emirde anlayış gücüne akıl, kemale erdiğinde ise lüb tabiri kullanılır.

Nasıl ki, göz bebeği bir anda iki şeyi birden tam manasıyla görme gücüne sahip değildir, bilakis gözünü bir tarafa çevirdiğinde, aynı anda bir başka şeyi görmesi mümkün değildir, insanın aklını ve fikrini bir şeyi düşünmeye kullandığı anda başka bir şeyi düşünmesi de imkânsızdır.

Dolayısıyla, aklın muhtelif şeylere yönelmesi ne kadar fazla olursa, o düşündüğü şeyleri tam manasıyla kavramaktan mahrumiyeti de o derece çok olacaktır.

Binaenaleyh, Allah-u Tealâ'ya kavuşmak isteyen bir kişi, işin başında delilleri çoğaltmalıdır. Amma kalp marifetullah nuruyla nurlanınca, o delillerle meşgul olması kalbin marifetullaha tam daldırmasına perde gibi olur.

Dolayısıyla salik yolun başında delilleri artırmayı isterken bu nur kalbini kapladığında delilleri azaltmaya talibolur, kalbin Mevlâ Tealâ'nın gayriyle meşgul olmasından kaynaklanan karanlık, tamamen kaybolduğunda ise, o kalpte marifetullah nurlarının tecellisi kamil olur. Nitekim:

« ... فَاخْلَعْ نَعْلَیْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًی (۱۲) »

"Hemen iki nalinini çıkar! Çünkü sen, Mukaddes vadi olan Tuva'dasın!" *(Taha suresi 12'den)* kavli şerifiyle buna işaret edilmiştir.

Şöyleki, iki nalinden maksat aklın kendileriyle marifetullaha kavuştuğu iki sebep (delillere bakmak ve onlar hakkında inceden inceye düşünmek) tir. Marifete ulaşıldığında ise bu iki ayakkabının çıkarılması emredilmiştir.

Bu ayet-i celileye: **"Ey Musa! Sen ayaklarını mukaddes vahdaniyet vadisine koymak istiyorsun, o hâlde delillerle meşgul olmayı terket."** diye de işarî bir mana verilmiştir.

Bu izahattan sonra, şu bilinmelidir ki, Bakara Suresinde vahdaniyeti ilâhiye hususunda geçen birinci ayet-i celilede sekiz türlü delil ayrıntılı bir şekilde zikredilmiş, bu ayet-i celilede ise, sadece üç tanesiyle (göklerin yaratılması, yerlerin yaratılması, gece ile gündüzün ihtilâfıyla) iktifa edilerek (yetinilerek), salik, arif olduktan sonra, delillere yönelmeyi azaltarak, medlûl (delillerin ulaştıracağı zat) ın marifetinde kemal bulması gerektiğine işaret edilmiştir.

Ancak, göklerdeki ayetler daha açık ve üstün ve kalbin onlar vasıtasıyla Allah-u Tealâ'nın azamet ve kibriyasına intikali daha süratli ve kuvvetli olduğundan, bu ayet-i celilede, delail-i semaviye (göklerle alâkalı deliller) zikredilmiş, delâil-i araziye (yerle alâkalı deliller) zikredilmemiştir.

Şu da bilinsin ki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gece teheccüde kalktığında misvak kullanır, sonra göklere bakarak bu ayet-i kerimeleri okurdu.

Nitekim:

٣٦١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُوْنَةَ اُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ (رضى الله عنها) وَهِىَ خَالَتُهُ قَالَ: فَاضْطَجَعْتُ عَلٰى عَرْضِ الْوِسَادَةِ وَاضْطَجَعَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ وَاَهْلُهُ فِى طُوْلِهَا فَنَامَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ حَتّٰى انْتَصَفَ اللَّيْلُ اَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيْلٍ اَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيْلٍ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ فَجَلَسَ فَمَسَحَ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ آيَاتٍ خَوَاتِيمَ سُوْرَةِ آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ قَامَ اِلٰى شَنٍّ مُعَلَّقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا فَاَحْسَنَ وُضُوْءَهُ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّى.

قَالَ عَبْدُ اللهِ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ اِلٰى جَنْبِهِ فَوَضَعَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنٰى عَلٰى رَأْسِى وَاَخَذَ بِاُذُنِى الْيُمْنٰى يَفْتِلُهَا بِيَدِهِ فَصَلّٰى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ اَوْتَرَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتّٰى جَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ فَقَامَ فَصَلّٰى رَكْعَتَيْنِ خَفِيْفَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلّٰى الصُّبْحَ .

361 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* bir gece Mü'minlerin anası olan Meymune'nin yanında kaldı. Meymune, İbn-i Abbas'ın teyzesidir. İbn-i Abbas şöyle dedi: Ben (başımı) yastığın enine koyarak uzandım. Resulullah ile ehli (hanımı) da başlarını yastığın boyuna koyarak uzandılar.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyudu, ta gece yarıyı bulduğu, yahut biraz evvelce, yahut biraz sonraya kadar.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyandı akebinde oturdu ve eliyle yüzünden uykuyu sildi. Ondan sonra Âli İmran Suresi'nin son on ayetini okudu, sonra kalktı ve asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. O kırbadan güzelce bir abdest aldı sonra kalkıp namaz kılmaya koyuldu.

Abdullah İbn-i Abbas dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım sonra gittim ve O'nun (sol) yanına, namaza durdum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı eliyle tutup büküyordu.

İki Rek'at kıldı, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra tek (rek'atlı vitir namazı) kıldı sonra müezzin O'na (çağırmaya) gelinceye kadar yine uzandı. Sonra kalktı ve hafif iki rek'at namaz (sabahın sünnetini), kıldı. Sonra da evinden çıkıp sabah namazını kıldırdı. *(Buharî, Amel Fissalât:1)*

MEVLÂ TEALÂ'NIN VARLIĞININ DELİLLERİNDEN SEKİZİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

«اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (١٦٤) »

"**Şüphe yok ki, göklerin ve yerin yaratılışında, geceyle gündüzün ihtilafında** (bir biri ardınca gelişinde), **insanlara faydalı olan şeyleri denizde akıt** (ıp taşıy) **an o gemilerde, Allah** (-u Tealâ) **ın sema** (yukarı) **dan indirerek kendisiyle yer yüzünü ölümünden** (kurumasından) **sonra dirilttiği suda, hareket eden her canlıyı orada** (yerde üretip) **yaymasında, rüzgarları ve gökle yer arasında** (hakkın emrine) **boyun eğmiş olan bulutları** (evirip) **çevirmesinde, düşünen bir kavim için elbette nice ayetler** (Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sonsuzluğuna delâlet eden birçok alâmetler) **vardır.**" *(Bakara Suresi:164)*

Mevlâ Tealâ, uluhiyetin (ilâhlığının) delillerini beyan ettikten sonra, ubudiyetin (kulluğun) vasıflarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (١٩١)

KELİME MANASI (191)

(اَلَّذِينَ) **Öyle akıl sahipleri ki,** (يَذْكُرُونَ) **zikrederler,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** ne oldukları hâlde? (قِيَامًا) ayakta oldukları hâlde, daha? (وَقُعُودًا) **oturucu oldukları hâlde,** daha? (وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ) **yanları üzere yatıcı oldukları hâlde,** yani her daim Allah-u Tealâ'yı zikrederler, daha? (وَيَتَفَكَّرُونَ) **tefekkür ederler** (inceden inceye düşünürler) ne hususta? (فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ) **göklerin yaratılışı hususunda,** daha? (وَالْاَرْضِ) **yerin de** (yaratılışı hakkında düşünürler) ne oldukları hâlde ?şöyle dedikleri hâlde, (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!** (مَا خَلَقْتَ) **sen yaratmadın,** neyi? (هٰذَا) **şunu** (şu mahlûkatı), ne olarak? (بَاطِلاً) **boş olarak,** (سُبْحَانَكَ) seni tesbih ederiz, yani boşuna yaratmaktan ve şanına yakışmayan her şeyden seni tenzih ederiz, (فَقِ) **öyleyse muhafaza et** (koru) kimi? (نَا) **bizi,** neden? (عَذَابَ النَّارِ) **ateşin azabından.**

MEALİ ŞERİFİ (191)

O kimseler ki, ayakta iken, otururken ve yanları üstünde (yatar) **iken** (bü tün hâllerinde devamlı) **Allah** (-u Tealây) **ı zikrederler** (hatırlayıp anarlar).

Ve (devamlı zikir neticesinde kalpleri uyanıp,ruhları dirilerek) **göklerin ve yerin yaratılışı** (hakkı)**nda tefekkür ederler** (inceden inceye düşünürler bu tefekkürden sonra, gökler ve yerler de nazarlarından kalkarak eserden müessire geçip, Mevlâ Tealâ'yı görür gibi olma makamını kazanarak ona hitaben): **"Ey bizim Rabbimiz! Sen bunu** (bu yaratılanları) **boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz** (boş yere bir şey yaratmış olmaktan tenzih ederiz) **öyleyse bizleri ateşin azabından koru."** derler.

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ali ibni Ebi Talib, İbni Mesud, İbni Abbas ve Katade *(Radıyallahu anhum)* buyurmuşlardır ki, bu ayet-i celile namaz hakkında inmiştir, yani Mevlâ Tealâ dostlarını beyan ederken, onlar ayakta iken namaz kılarlar, aciz olurlarsa otururak kılarlar, ona da güçleri yetmez-

se yanları üzere yatarak kılarlar, hiç bir hâlde namazı terketmezler. buyurmuştur. Nitekim:

٣٦٢ – عَنْ عِمْرَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ صَلاَةِ الرَّجُلِ وَهُوَ قَاعِدٌ فَقَالَ: « مَنْ صَلّىٰ قَائِماً فَهُوَ اَفْضَلُ وَمَنْ صَلّىٰ قَاعِداً فَلَهُ نِصْفُ اَجْرِ الْقَائِمِ وَمَنْ صَلّىٰ نَائِماً فَلَهُ نِصْفُ اَجْرِ الْقَاعِدِ ».

362 - İmran *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, insanın oturur hâldeki namazından sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim ayakta kılarsa, bu en faziletli olandır. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hak eder. Her kim de, nâimen** (uyku şeklindeki gibi yatarak) **kılarsa onun için oturanın yarı ecri vardır."** buyurdu. *(Buharî, Taksirus Salât:17-18)*

Müfessirlerin ekserisi ise, bu ayet-i celileden zikre devam kastedildiği görüşündedirler, zira insan ayakta durmak, oturmak ve yatmaktan ibaret olan bu üç hâlin birinden boş kalmaz, dolayısıyla bu üç hâlde, zikretmelerinin beyan edilmesi her hâl-ü kârda zikir üzere olduklarının ifadesidir. Nitekim:

٣٦٣ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكُرُ اللهَ عَلىٰ كُلِّ اَحْيَانِهِ .

363 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızdan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her anında Allahı zikrederdi." *(Müslim, Hayız:117, Buharî, Hayız :7, Ezan :19, Ebu Davud, Taharet :9, Ibni Mace Taharet :11)*

٣٦٤ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مَنْ قَعَدَ مَقْعَداً لَمْ يَذْكُرِ اللهَ [تَعَالىٰ] فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ وَمَنِ اضْطَجَعَ مَضْجَعاً لاَ يَذْكُرُ اللهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ ».

364 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kimse bir mecliste oturur da, orada Allah** (-u Tealây) **ı zikretmezse, mutlaka Allah tarafından onun aleyhine bir mesuliyet** (sorumluluk) **olur. Bir kimse bir yerde yatar da orada Allahı zikretmezse, mutlaka Allah** (-u Tealâ) **tarafından kendisi aleyhine bir sorumluluk olur."** *(Ebu Davud, Edep:31, No.4856)*

٣٦٥ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَحَبَّ اَنْ يَرْتَعَ فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ فَلْيُكْثِرْ ذِكْرَاللهِ ».

365 - Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim cennet bahçelerinde rahatlıkla yeyip içmek isterse, Allah-u Tealâ'yı çok zikretsin."** *(Ibni Ebi Şeybe: el Musannef: 6/58, No.29457)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede tefekkür, yaratılanlara tahsis edilmiştir. Nitekim:

٣٦٦ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَفَكَّرُوا فِى آلاَءِ اللهِ وَلاَ تَفَكَّرُوا فِى اللهِ ».

366 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealân) **ın nimetleri hakkında düşünün, zatı hakkında düşünmeyin."** *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 3/106, No.5707)*

٣٦٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « تَفَكَّرُوا فِى خَلْقِ اللهِ وَلاَ تَفَكَّرُوا فِى اللهِ ».

367 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealân) **ın mahlûkatı** (yarattıkları) **hakkında düşünün, Allah hakkında düşünmeyin."***(Deylemî, Müsned-i Firdevs: 2/56,No.2318)*

Görüldüğü gibi bu hadisi şeriflerde de, yaratan hakkında tefekkür nehyedilmiştir. Zira Mevlâ Tealâ'nın kendisine mahsus olan hakikatını bilmek beşer için mümkün olmadığından zat-ı Pak-ı Sübhaniye hakkında düşünmekte bir faide yoktur.

Şu da bilinsin ki, bu ayet-i celile, ubudiyetin kemaline delâlet eder. zira insan nefis ve bedenden meydana gelmiş olduğu için, kulluk da nefis ve beden itibariyle ikiye ayrılır, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde bedenin ibadetine işaret etmek üzere ayakta, oturarak ve yatarak zikrederler buyurmuş, kalp ve ruhun ibadetine işaret etmek üzere de göklerin ve yerlerin yaratılışı hakkında düşünürler buyurmuştur.

TEFEKKÜRÜN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣٦٨ – عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « فِكْرَةُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً ».

368 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir anlık tefekkür** (Allah-u Tealâ'nın yaratıklarını düşünerek O'nun büyüklüğünü anlamak), **altmış sene ibadetten hayırlıdır."** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal 3/)106, No. 5710)*

٣٦٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « تَفَكُّرُ سَاعَةٍ فِى اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ ثَمَانِيْنَ سَنَةً ».

369 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gece ve gündüzün ihtilâfı hakkında bir anlık bir düşünce, seksen sene ibadetten hayırlıdır."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs: 2/70, No.2397)*

Tefekkürün bu şekilde üstün oluşunun iki sebebi vardır:

1. Tefekkür seni Allah'a kavuşturur, ibadet ise seni Allah'ın sevabına ulaştırır. Elbette ki, seni Allaha ulaştıran, Allahın dışındaki bir şeye kavuştu-randan daha hayırlıdır.

2. Tefekkür kalp işidir, ibadet ise aza işidir, kalp ise diğer uzuvlardan şerefli olduğundan kalbin ameli de diğer azaların amelinden şerefli olmuştur.

٣٧٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : « بَيْنَمَا رَجُلٌ مُسْتَلْقٍ يَنْظُرُ اِلَى السَّمَاءِ وَاِلَى النُّجُومِ فَقَالَ: وَاللّٰهِ اِنِّى لَاَعْلَمُ اَنَّ لَكَ خَالِقاً وَرَبّاً اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى فَنَظَرَ اللّٰهُ اِلَيْهِ فَغَفَرَ لَهُ ».

370 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere bir adam sırt üstü yatarken, göğe ve yıldızlara bakarak: "Vallahi! Şüphesiz ben senin, bir yaratıcın ve Rabbin olduğunu bilmekteyim. Ey Allahım! Beni Affet." dedi. Allah-u Tealâ da ona nazar etti ve onu mağfiret etti. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/410)*

٣٧١ – قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « لاَ عِبَادَةَ كَالتَّفَكُّرِ ».

371 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Tefekkür gibi hiç bir ibadet yoktur."** *(Tefsir-i Kebir :9/142, ilgili ayet-i kerime, Taberanî, Mu'cemi Kebir, No:2988, 3/69)*

٣٧٢ – عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « لاَ تُفَضِّلُونِى عَلَىٰ يُونُسَ بْنِ مَتَّىٰ فَاِنَّهُ كَانَ يُرْفَعُ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ مِثْلُ عَمَلِ اَهْلِ الْاَرْضِ ».

372 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tevazuen (alçak gönüllülük göstererek) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Beni Mettâ oğlu Yunus'tan üstün tutmayın. Zira onun her gün dünya ehlinin ameli kadar ameli** (Mevlâ Tealâ'ya) **yükseltiliyordu.** *(Tefsir-i Kebir :9/142, ilgili ayet-i kerime)*

Ulemanın buyurduğuna göre bu amel, Allahın marifeti hakkında tefekkürde bulunmaktır, zira hiç bir kimse, uzuvlarıyla bütün dünya halkının ameli kadar amel edemez.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Bir anlık tefekkür, bir geceyi tamamen ibadetle geçirmekten hayırlıdır."

Evzaî *(Rahimehullah)* a: "Bu ayetler hakkında tefekkürün nihayeti nedir?" diye sorulduğunda: "Bu ayet-i kerimelerin manalarını anlayıp okumaktır." buyurdu.

İbni Avn *(Radıyallahu Anh)*buyurmuştur ki: Ümmüd derda *(Radıyallahu Anha)* ya Ebad Derda *(Radıyallahu Anh)* ın en üstün ibadeti nedir? diye sorduğumda: "Tefekkür ve itibar (ibret almak) dır." buyurmuştur.

Âmir ibni Kays *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir çoklarının "İmanın nuru tefekkürdür." dediklerini işittim.

İbni Ünvan *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, "Tefekkür gafleti giderir ve su ekini yetiştirdiği gibi, kalbe Allah korkusu kazandırır. Kalpler üzüntü gibi hiç bir şeyle cilâlanmaz, tefekkür gibi hiç bir şeyle de nurlanmaz."

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinin sonunda kullarına nasıl dua edeceklerini öğretmiştir. Şöyleki: Mevlâ Tealâ'ya dua etmek isteyen kişi evvela, ona karşı hamd ve sena'da bulunmalıdır. Ayet-i celiledeki sübhaneke lâfzı buna delâlet etmektedir.

Ayrıca bu duaların zikir ve fikirden sonra zikredilmesi, duanın ancak, zikir ve tefekkürden ibaret olan ubudiyet vazifelerini yerine getirmek gibi bir vesile takdim edildikten (vasıta öne sürüldükten) sonra, kabüle şayan olacağını ifade etmektedir.

Ayrıca bu ayet-i celilede, zikrin tefekküre, tefekkürün de münacâta (Mevlâ Tealâ'nın huzurunda olduğunu bilerek ona yalvarmaya) vesile olduğu anlaşılmaktadır.

Şöyleki: Allah-u Tealâ'nın medh-ü sena buyurduğu halis akıl sahibi dostları her hâl-ü kârda zikrullaha devam ederek kalben ve ruhen dirilirler ve uyanırlar, sonra bu manevi hayat neticesinde Mevlâ Tealâ'nın mahlûkatını özellikle gökleri ve onlarda bulunan güneş, ay, ve yıldızları, yerleri ve üzerlerinde bulunan dağları denizleri ve madenleri inceden inceye düşünerek, bu yaratıkların bir Rabbi ve yaratıcısı olduğunu tam manasıyla anlarlar ve sonra, bu yaratıklar da gözlerinden uzaklaşarak kendilerini o yaratıcının huzurunda bulurlar ve Ona: "Ey Rabbimiz!" diye hitabederler.

Daha sonra, Mevlâ Tealâ'nın her yarattığında tafsilâtını akıl ve fikirlerin kavrayamayacağı kadar çok hikmetler, maksatlar ve faideler bulunduğunu itiraf ederek: "Ya Rabbi! Sen bu mahlûkatı boşuna yaratmadın." sözleriyle, Allah-u Tealâ'nın mahlûkatını düşünmekten yüz çeviren gafillerin bu ya-

ratıkları gayesiz ve faydasız kabul ettiklerini, kendilerinin ise zerreden kürreye (en küçüğünden en büyüğüne) her bir mahlûkta sayısız hikmetler gördüklerini ifade ederler.

Bu mahlûkatın hâllerini yaratıcısına kıyas ettikten sonra da, yaratıcının bunlardan hiçbirine hiçbir bakımdan benzemediğini anlayarak, (سُبْحَانَكَ) Sübhaneke" sözleriyle O'nu şanına yakışmayan her şeyden tenzih ederler.

Azamet ve Celâl denizlerinde boğulup giden bu zatlar, bu vazifeleri ihmal eden ve tefekkürü ihlâl eden kişilere isabet edecek belâlardan kurtulmak için de "**Öyleyse bizi cehennem azabından koru.**" diye dua ederek, Allah-u Tealâ'nın ayetlerinden anladıklarıyla amel etmeğe muvaffakiyet dilerler.

Batıl: Hiç bir fayda ve menfaatı olmayan, elden çabuk çıkan lüzumsuz bir şey demektir. Bu büyükler: "**Ey Rabbimiz! Sen bu mahlûkatı batıl olarak yaratmadın.**" sözleriyle, gökleri, yerleri ve içindekileri faydasız ve manasız olarak halketmedin, gece ve gündüzün ihtilâfı içersinde yokluğa doğru devam edip giden şu kadar değişik yaratıklar ne bir yokluktur, ne de hiç bir faidesi olmaksızın yokluğa doğru geçip giden fani bir şeydir.

Bu ne yalandır, ne oyundur, ne de düzensiz, neticesiz, semeresiz, hikmetsiz boş bir şeydir. Bilakis bu ilk yaratılış, ikinci bir yaratılışın öncüsü ve bundaki her hadise, sonsuz ahiret hâllerinin vesilesidir.

Eğer şu dünyadaki hadiselerin kıymetleri yalnızca ilk yaratılışları itibariyle ölçülse, ve aldatıcı bir meta' olan bu dünya hayatı üzerine gelecekte hiçbir hüküm bağlanmasaydı, elbette şu yaratılanların tamamı boşuna ve fuzuli yaratılmış demek olurdu.

Halbuki Mevlâ Tealâ, abesle iştigalden (manasız ve faydasız işlerle uğraşmaktan) münezzeh (son derece uzak) tır. Dolayısıyla bu dünya ve içindekiler batıl olarak yaratılmamış bilakis, kullara bir dar-ı imtihan, dünya ve ahiretlerini kazanacakları bir karargâh olmak gibi nice büyük hikmetlerle yaratılmışlardır.

İşte bu hakikatı itiraf eden dostlar, Allah-u Tealâ'ya itaat etmenin ve masiyetten sakınmanın üzerlerine vacip olduğunu düşünerek: "**Ya Rabbi biz sana itaat ediyoruz, öyleyse sen bizi sana isyan edenlerin cezası olan ateşten koru.**" diye yalvarmışlardır.

MEVLÂ TEALÂ 'NIN, ZİKİR VE ŞÜKÜR HAKKINDAKİ DİĞER EMİRLERİNİ, MEVLÂ TEALÂ'YI UNUTANLARIN VE AZ ZİKREDENLERİN HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٤٥) »

"Ey iman edenler! (savaşmak için) herhangi bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin (kaçmayın) ve Allah'ı çok zikredin ki, felâha (kurtuluş ve zafere) kavuşasınız. *(Enfal Suresi:45)*

« اُتْلُ مَااُوحِىَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَاتَصْنَعُونَ (٤٥) »

"(Habibim!) sana vahyedilen kitabı oku, namazı da dosdoğru kıl, şüphesiz (hakkıyla kılınan) o namaz, (sahibini) bütün çirkinliklerden ve münkerden (akla ve şeriata uymayan her şeyden) alıkoyar. Ve elbette ki, Allah'ın zikri en büyüktür. Ve Allah (-u Tealâ bütün) yaptıklarınızı bilir. *(Ankebut Suresi:45)*

« ... وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا (٣٥) »

"... Ve Allah (-u Tealây) ı çokça zikreden erkeklerle zikreden kadınlar (var ya) onlar için Allah (-u Tealâ) bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır." *(Ahzab Suresi:35)*

« يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (٤١) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً (٤٢) »

"Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin. Ve onu sabah akşam tesbih edin." *(Ahzab Suresi:41-42)*

« فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٠) »

"Artık o namaz (cuma) bitince yer (yüzün) e dağılın, Allah'ın fazlından (rızkınızı) arayın ve Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz." *(Cuma Suresi:10)*

« اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَاِذَا قَامُوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَايَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلاَّ قَلِيلاً (١٤٢) »

"Şüphesiz münafıklar, Allah'a hile yapmaya kalkışıyorlar, hâlbuki O (Allah), onların hilelerini başlarına çalacaktır. Onlar namaza kalktıkları vakit tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı çok az anarlar." *(Nisa Suresi:142)*

« وَلَاتَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْ اُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (١٩) »

"**Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendi** (menfaat) **larını kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasıkların ta kendileridir.**" *(Haşır Suresi:19)*

« . . . نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ . . . (٦٧) »

"**Onlar** (münafıklar), **Allah'ı unuttular** (onun taatını bıraktılar). **O da onları unuttu.**" *(Tövbe Suresi:67)* Yani onlara unutma muamelesi yaptı ve onları lütfundan, rahmetinden mahrum etti. Çünkü Mevlâ Tealâ, bizim gibi unutmaktan münezzehtir.

« وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ (٧) »

"**Ve hatırlayın ki, Rabbiniz** (size) **şunu ilân etmişti.Yemin olsun eğer şükrederseniz elbette sizi** (n nimetinizi) **artırırım. Ve andolsun ki, nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azabım elbette çok şiddetlidir.**" *(Ibrahim Suresi:7)*

« وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ
وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ (١٢) »

"**Andolsun ki, biz Lokman'a Allah'a şükret diye** (rek) **hikmet** (ilim, diyanet, fikirde isabet) **verdik. Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur, kim de nankörlük ederse, hiç şüphe yok ki, Allah müstağnî** (kullarının şükrüne ve hiç bir şeye muhtaç olmayan) **dır, fazlasıyla övülmeye lâyık olandır.**" *(Lokman Suresi:12)*

HER HÂL-Ü KÂRDA ZİKRETMEYİ EMREDEN VE ZİKREDENLERİ METHEDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ . . . (١٠٣) »

"**Artık namazı bitirince, ayakta, otururken, yanınız üzerine** (yatarken) **Allah** (-u Tealây) **ı zikredin.**" *(Nisa Suresi : 103'den)*

« رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءِ الزَّكٰوةِ . . . (٣٧) »

"**Bir takım insanlar** (Allahı tesbih ederler) **ki, ne ticaret, ne de alış veriş, onları Allah** (-u Tealây) **ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz.**" *(Nur Suresi : 37'den)*

Mevlâ Tealâ, Halis akıl sahiplerinin diğer dualarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ (١٩٢)

KELİME MANASI (192)

Her hâllerinde Mevlâ Tealâ'yı devamlı zikreden halis akıl sahipleri münacâtlarına şöyle devam ettiler: (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!** (اِنَّكَ) **muhakkak sen,** (مَنْ) **kimi,** (تُدْخِلِ) girdirirsen, nereye? (النَّارَ) o ateşe, yani kimi ebedî kalmak üzere cehenneme sokarsan, (فَقَدْ اَخْزَيْتَ) **muhakkak hor ve hakir** (rezil-ü rüsvay) etmiş olursun, kimi? (هُ) **onu,** (وَمَا لِلظّٰلِمِينَ) **zalimler için** (bir fert) **yoktur,** kimlerden? (مِنْ اَنْصَارٍ) **yardımcılardan.**

MEALİ ŞERİFİ (192)

Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, kimi o ateşe (cehenneme) **sokarsan, muhakkak ki, onu hor ve hakir etmişsindir. Zalimler için yardımcılardan** (bir fert) **yoktur.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilede geçen İhza, rezil-ü rüsvay etmek ve bir belâya müptela ederek helâk etmektir. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın bir kulunu ateşe sokarak ihza etmesinden maksat, Rahmetinden uzak kılması ve rezil-ü rüsvay etmesidir.

Begavî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bir ayet-i celilesinde:

« ... يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ ... (٨) »

"**Allah** (-u Tealâ), **peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri rezil etmeyeceği günde.**" *(Tahrim suresi: 8'den)* buyurmaktadır.

Ehli imandan ise cehenneme girecekler bulunacaktır. bu ayet-i celilede ise Mevlâ Tealâ cehenneme soktuğu kişiyi rüsvay edeceğini beyan etmektedir dolayısıyla bu ayet-i kerime ile diğerinin arasını birleştirmek nasıl mümkün olacaktır? diye bir soru sorulacak olursa, buna cevaben Hazreti Enes ve Katade *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuşlardır ki: "Burada cehenneme girenden maksat, ebedî kalmak üzere girenlerdir.

Said ibni Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* da "Bu ayet-i kerime cehennemden hiç çıkmayacaklara mahsustur." buyurmuştur.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٣٧٣ – عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « اِنَّ اللهَ تَعَالَىٰ يُدْخِلُ قَوْماً النَّارَ ثُمَّ يَخْرُجُونَ مِنْهَا »

373 - "**Muhakkak Allah-u Tealâ** (Hazretleri) **bir takımlarını cehenneme sokacak, sonra onlar cehennemden çıkacaklardır.**" *(Meâlimüt Tenzîl:1/386, ilgili ayet-i kerime)* buyurduğunu rivayet etmiştir.

Bundan da anlaşıldığına göre, günahlarının cezasını çekmek için cehenneme sokulup sonra çıkartılacak olan müminler, bu ayet-i celilede rüsvay edildikleri açıklananlar değildir. Bu rezillik ancak cehenneme ebedi kalmak üzere giren kâfirlere aittir.

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen zalimlerden maksat, kâfirler olduğundan bu ayet-i celile büyük günah sahiplerine şefaat olunmayacağına delâlet etmez. Zira ahirette yardım ve şefaata nail olamayacakları beyan edilen zalimler, ibadeti mahallinin gayrine koyarak (Allah-u Tealâ'dan başkasına ibadet ederek) en büyük zulmü işlemiş olan kâfirler demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile ruhani azabın, cismani azaptan daha şiddetli olduğuna delâlet etmektedir. Zira bundan evvelki ayet-i celilede, ebrar (Allah-u Tealâ'nın dostları) cismani azaptan ibaret olan cehennem azabından kurtuluş istedikten sonra, bu ayet-i celilede ruhani azaptan ibaret olan rezil-ü rüsvay olmaktan Allah-u Tealâ'ya sığınmışlardır.

Mevlâ Tealâ ulul elbabın münacâtlarına şöyle devam ettiklerini beyan ediyor:

رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ (١٩٣)

KELİME MANASI (193)

Bu dostlar dualarına şöyle devam ettiler: (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!** (اِنَّنَا) **Muhakkak biz,** (سَمِعْنَا) **işittik,** kimi? (مُنَادِيًا) **büyük bir çağrıcıyı** (Muhammed *(Aleyhisselam)* veya Kur'an-ı kerimi), öyle çağırıcı ki, (يُنَادِى) **çağırıyor,** neye? (لِلْاِيمَانِ) **imana** (inanmamız için), ne diyerek? (اَنْ اٰمِنُوا) **inanın,** kime? (بِرَبِّكُمْ) **Rabbinize,** yani Rabbinize iman edin diye bizi imana çağıran bir davetçiyi işittik, (فَاٰمَنَّا) **hemen iman ettik,** (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!,** (فَاغْفِرْ) **öyleyse mağfiret et**

(bağışla) kim için? (لَنَا) **bizim için,** neyi? (ذُنُوبَنَا) **günahlarımızı,** (وَكَفِّرْ) **ve ört,** kimden? (عَنَّا) **bizden,** neyi? (سَيِّئَاتِنَا) **kötülüklerimizi** (küçük günahlarımızı), (وَتَوَفَّ) ve al, kimi? (نَا) **bizi** (ruhlarımızı al), kimlerle beraber? (مَعَ الْأَبْرَارِ) **iyilerle beraber.**

MEALİ ŞERİFİ (193)

Ey Rabbimiz! Doğrusu biz "Rabbinize inanın" diye iman için seslenen büyük bir davetçiyi (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i veya Kur'an-ı Kerim'i) **işittik, hemen iman ettik.**

Ey Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı bağışla ve bizim kötülüklerimizi ört ve biz (im ruhlarımız) **ı iyilerle beraber al.**

İ Z A H A T

Hâzin ve Begavî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve müfessirlerin ekserisi buyurmuşlardır ki, bu ayet-i celilede zikredilen, imana davet eden münadi'den maksat, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. Nitekim:

« اُدْعُ اِلىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ ...(١٢٥) »

"Rabbinin yoluna davet et." *(Nahl suresi 125'den)* ayet-i celilesiyle,

« وَدَاعِياً اِلَى اللهِ بِاِذْنِهِ ...(٤٦) »

"Biz seni, Allahın izniyle bir davetçi olarak gönderdik." *(Ahzab Suresi 46'dan)* ayet-i celilesi bu görüşün doğruluğuna delâlet etmektedirler.

Muhammed ibni Ka'b el Kurazî *(Rahimehullah)*: Herkes Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kavuşamayacağından, bu münadinin Kur'an-ı Kerim olduğunu söylemiştir.

Bu ayet-i celilede akıl sahipleri, Allah-u Tealâ'dan üç şey istemişlerdir:

1. Günahlarının mağfireti,
2. Kötülüklerinin örtülmesi,
3. Vefatlarının iyilerle beraber olmasıdır.

Ancak bu beraberlikten maksat, zaman beraberliği olmayıp, vefat hâlinde ebrarın sıfatları üzere bulunmalarıdır.

Mağfiret ve kefaret, günahları örtmek manasında iseler de, duada ısrar ve mubalâğa yapmak iyi olduğundan bazen mağfiret, bazen de kefaret isteme lâfızlarıyla dualarına devam ettikleri beyan edilmiştir.

Yahut mağfiret geçmiş günahların, kefaret ise gelecekte işlenilmesi muhtemel olan günahlara aittir. Yahut gufran'dan murat, tevbe ile silinecek günahlar, kefaretten maksat ise ibadetlerle affedilecek günahlardır.

Bu ayet-i celile, tövbesiz de günahların affedilebileceğine delâlet etmektedir. Zira tövbesiz mağfiret istemelerinin beyan edilmesi Mevlâ Tealâ'nın dilediğini tövbesiz de affedeceğine delâlet eder,

Ayet-i celilede geçen (ذُنُوْب) Zünub'dan maksat: Büyük günahlar, (سَيِّئَآت) Seyyiat'dan maksat ise küçük günahlardır. dolayısıyla ayet-i celilede tekrar yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, dostların Allah-u Tealâ'ya kavuşmak istediklerine işaret vardır ki, her kim Allah-u Tealâ'ya kavuşmak isterse, Allah-u Tealâ da ona kavuşmak ister.

Allah-u Tealâ kimi imanın davetçisine inananlardan kıldıysa, muhakkak ki dostlarıyla beraber ona ikram etmiştir. Sözü dinleyip en güzeline uyanlara ve güzel vaazlarla tesirlenenlere müjdeler olsun.

Ebu Âmir el Vâiz *(Rahimehullah)* şöyle buyurdu: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidinde otururken bir delikanlı gelerek bana bir kağıt verdi, bir de baktımki onda: "Ey kardeşim Ebu Âmir! Allah-u Tealâ seni mesut kılsın, senin buraya geldiğini duydum ve seni görmeyi arzuladım."diye yazılıydı,

O delikanlı ile beraber bu mektubu yollayan zatı görmeye gittim. ıssız bir yerde harap bir eve vardık ki, hurma lifinden kapısı vardı. Bir de içinde kötürüm bir yaşlı zat gördüm ki, ağlamaktan gözlerini kaybetmiş, Allah korkusundan mahzun, kıbleye doğru oturuyordu.

Ona selâm verdim, selâmımı aldı, ve bana: "Ya Eba Âmir! Ne zamandır kalbim senin vaazını dinlemeye hasretti, bende bir dert var ki, hiç bir vaiz onun ilâcını bulamadı." dedi.

Ben ona, "Ey Şeyh! Kalbinin gözü ile göklerin melekûtuna bak, imanın hakikatıyla Me'va cennetine göç, Allah-u Tealâ'nın dostlarına hazırladığı nimetleri orada seyret, sonra cehennem ateşine bak, orada da Allah-u Tealâ'nın kötülere hazırladığı azapları gör, iki tarafın arası ne kadar farklıdır ve iki fırka eşit değildir." dedim.

Benim bu sözlerimi duyunca, o zat inledi ve bir nara attı, sonra "Vallahi ilâcın hastalığıma isabet etti, biraz daha vaaz et Allah sana rahmet etsin," dedi.

O zaman Ben: " Şüphesiz Allah-u Tealâ senin gizli ve açık bütün yaptıklarını tam manasıyla bilmektedir." der demez, eskisinden büyük bir nara atıp ölü olarak yere düştü. O zaman üzerinde yünden bir baş örtü ve çarşaf bulunan bir cariye çıka geldi ve bana:

"Ey Âriflerin kalplerini tedavi eden! çok güzel yaptın bu şeyh benim babamdı ki, yirmi senedir hasta yatmaktaydı ve devamlı: "Bir kere Ebu Âmir'in vaaz meclisinde bulundum, kalbimi diriltti ve gafleti benden uzaklaştırdı, ikinci defa dinlersem her hâlde beni öldürür." diyerek Allah-u Tealâ'dan seni isterdi.Allah-u Tealâ seni hayırla mükâfatlandırsın." dedi.

Sonra babasının üzerine yıkılarak, iki gözünün arasından ağlaya ağlaya öpmeye başladı. O zaman Ben ona: "Ey Ağlayan kadın! Muhakkak biz senin babanı seviyoruz, o aramızdan ayrılıp dar-ı ceza'ya gitmiştir. iyi ise Allah-u Tealâ'ya yakın olacaktır, kötü ise, kötülerin yeri olan cehenneme itilecektir. " dedim. O kız da bağırarak öldü.

Ben onların başında mahzun bir hâlde durakaldım. Sonra onları rüyamda en güzel bir makamda üzerlerinde yeşil ipek kumaşları bulunduğu hâlde gördüm. Hâllerini sorduğumda o şeyh efendi:

اَنْتَ شَرِيكِى فِى الَّذِى نِلْتُهُ * فَقُمْ وَشَاهِدْ يَا اَبَا عَامِرٍ

وَكُلُّ مَنْ اَيْقَظَ ذَا غَفْلَةٍ * فَنِصْفُ مَا يُعْطَاهُ لِلْآمِرِ

"Kavuştuğum makamda sen de benim ortağımsın,

Kalk ve gör Ey Eba Âmir!

Gaflette olan bir kişiyi kim uyandırırsa,

Ona verilenin yarısı o uyandıranındır."

Dedikten sonra: "Ben, bana hiç kızmayan kerem sahibi bir Rabbin huzuruna vardım. Beni cennetlere yerleştirdi ve güzel hurilerle evlendirdi. O hâlde Ey Eba Âmir! dua ve istiğfara çok devam et." dedi.

Bu ayet-i celileden ve bu kıssadan anlaşıldığına göre gece ve gündüz saatlerinde Allah-u Tealâ'ya istiğfar etmek, ahyârın ve ebrarın (hayırlı ve iyi kulların) güzel âdetlerindendir.

Rivayete göre, bir demirci kızgın demirleri eliyle tutardı. Ona bunun hikmeti sorulduğunda şöyle anlattı: "Ben bir kadına aşık olmuştum, ona çok mallar teklif ettimse de, benim kocam var mala muhtaç değilim." diyerek zina teklifimi reddetti.

Sonra kocası ölünce, ben tekrar onunla evlenmek istedim, fakat çocuklarımı alçaltmak istemem diyerek evlenmekten çekindi, bir zaman sonra muhtaç duruma düşüp benden yardım istedi. Ben de "İstediğimi vermedikçe sana bir şey vermem." dedim.,

O da mecburen teklifimi kabul etti. Onunla tenhada kaldığımda titredi, ben: "Sana ne oldu?" deyince: "İşiten ve gören Allah'tan korkuyorum!" diye cevap verdi, ben de Allah'tan korkarak onu terkettim.

O zaman bana: "Allah seni ateşten kurtarsın." diye dua etti. o gün bu gün dünya ateşi beni yakmaz, ahiret ateşinin de yakmamasını Allah-u Tealâdan umarım.

Bu kıssadan da anlaşılacağı üzere Rahman Tealâ'yı görmeden korkan ve daima O'nun huzurunda olduğunu düşünen kişi, günahlara cesaret edemez ve istiğfara devam ederek cehennem azabından ve dünya sıkıntılarından kurtulur ve selâmet yurdu olan cennet nimetlerini bulur. Nitekim:

٣٧٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجاً وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ ».

374 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **Allah** (Azze ve Celle) **istiğfara devam eden kimsenin her sıkıntısı için bir çıkış yolu ve her kederi için bir ferahlık sağlar. Ve onu hiç beklemediği bir yerden rızıklandırır."** *(Ebu Davud, Vitir:26, Ibn-i Mace, Edep:57, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/248)*

Vefat eden Şeyh efendinin, âlem-i manada vâiz efendiye: "Duaya çok devam et!" diye vasiyet etmesinden de duanın büyük fazileti anlaşılmalıdır. Çünkü dua ibadetin özüdür.

Dünyada, sahibinden bütün afet ve musibetleri defedeceği gibi, ahirette de Allah-u Tealâ meleklerin elleriyle dua sahibine bir çok hediyeler ikram edecek, o kişi "Bunlar nereden geldi?" diye sorunca, "Bunlar, dünyadaki dualarının karşılığıdır." buyurulacaktır.

Allah-u Tealâ Hazretleri, umduklarımıza nail, korktuklarımızdan emin eylesin, dualarımızı kabul eylesin, dünya ve ahirette hayır muratlarımızı ihsan buyursun Amin..,

---

Mevlâ Tealâ, akıl sahiplerinin dualarından diğer bir kısmını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَاتُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ (١٩٤)

KELİME MANASI (194)

Bu zatlar dualarını şöyle bitirdiler: (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!** (وَاٰتِ) **ver,** kime? (نَا) **bize,** yani ruhlarımızı aldıktan sonra da bize ver, neyi? (مَا) **o şeyi** (sevabı) **ki,** (وَعَدْتَ) **vaadettin,** kime? (نَا) **bize,** öyle bir vaadle

ki, (عَلٰى رُسُلِكَ) **peygamberlerinin** (lisanları) **üzerine** (olucu), yani peygamberlerin vasıtasıyla ve onların dilleriyle bize vaadettiğin mükâfatları ver veya peygamberlerini tasdik etmemize karşılık bize söz verdiğin mükâfatı ver, (وَلَاتُخْزِ) **ve rezil etme,** kimi? (نَا) bizi, ne zaman? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** (اِنَّكَ) **şüphesiz sen,** (لَاتُخْلِفُ) **hulfetmezsin,** neye? (الْمِيعَادَ) **vaade,** yani sen sözünden caymazsın.

MEALİ ŞERİFİ (194)

Ey Rabbimiz ! Bize peygamberlerin vasıtasıyla vaadettiklerini de ver ve bizi kıyamet gününde rüsvay etme, şüphe yok ki sen, vaade hulfetmez (sözünden dönmez) **sin.**

İ Z A H A T

Kazî Beyzavî'nin beyanına göre, bu ayet-i celilede zikredilen: "**Ya Rabbi! Peygamberlerin vasıtasıyla bize söz verdiğin vaadlerini yerine getir.**" duası, Mevlâ Tealâ sözünde durmaz gibi bir korkudan dolayı değildir.

Ancak, Allah-u Tealâ'nın vaaddettiği sevaplara lâyık olamamak korkusundandır. Veya bu dualar Allah-u Tealâ'ya sığınmak, ona karşı alçalarak kulluğu açıklamak kabilindendir.

Nitekim Peygamberan-ı İzam hazeratı *(Salavatullahi Ala Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* günahsız olduklarını bildikleri hâlde Mevlâ Tealâ'ya karşı alçalmak ve kulluğun alâmeti olan tazarru ve niyazda bulunmak için Allah-u Tealâ'ya istiğfar ederlerdi.

Süyûtî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* "Şüphesiz sen vaadine hulfetmezsin." kavli şerifinin tefsirinde: "Sen, la ilâhe illallah diyenlere verdiğin mükâfat vaadinden caymazsın." diye mana vermiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: "**Kıyamet gününde bizi rezil-ü rüsvay etme!**" duası:

« وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَالَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ (٤٧) »

"**Onlara Allah-u Tealâ'dan hiç beklemedikleri şeyler zuhur etti.**" *(Zümer Suresi:47 den)* kavli şerifine benzemektedir.

Zira insan çok kere kendisini doğru itikad ve salih amel üzere zanneder, kıyamet gününde ise, itikadının bozuk, amelinin de kötü olduğu kendisine zuhur eder. İşte o zaman büyük bir rezillik, sonsuz bir pişmanlık, şiddetli bir üzüntü kendisini kaplar ki, bu ruhanî azap, cismani azaptan çok şiddetlidir.

Bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu dostlarının dualarını beyan ederken cismanî azaplardan sakındıklarını zikretttikten sonra, en sonunda: "**Bizi kıya-**

met günü rezil-ü rüsvay etme!" diyerek ruhanî azaptan sakındıklarını açıklamıştır. Nitekim:

٣٧٥ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْعَارُ وَالتَّخْزِيَةُ يَبْلُغُ مِنِ ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيامَةِ فِى الْمَقَامِ بَيْنَ يَدَىِ اللهِ مَا يَتَمَنَّى الْعَبْدُ اَنْ يُؤْمَرَ بِهِ اِلَى النَّارِ ».

375 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde âdemoğlu Allah** (-u Tealân) **ın huzurunda dururken utanması ve rezilliği o dereceye ulaşacak ki** (o huzurda durmaktansa) **ateşe gönderilmesini temenni edecektir."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/411)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٣٧٦ – « اَللّٰهُمَّ لاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ تَفْضَحْنَا يَوْمَ اللِّقَآءِ »

376 - **"Ey Allahımız! Kıyamet gününde bizi rezil etme! Sana kavuşacağımız günde bizi rüsvay etme!"** diye dua ederdi. *(Süyûtî, Dürrul Mensur: 2/411)*

Öyleyse mümin, bu dostlar gibi dua etmeli ve Allah-u Tealâ'nın kendilerine çok büyük dereceler ve faziletler vaadettiği bu zatların zümresine girebilmek için ibadet ve taatlara koşmalıdır. Nitekim:

٣٧٧– عَنْ اَبِى مَالِكٍ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ فِى الْجَنَّةِ غُرْفَةً يُرَىٰ ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَبَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا اَعَدَّهَا اللهُ لِمَنْ اَلَانَ الْكَلَامَ وَاَطْعَمَ الطَّعَامَ وَتَابَعَ الصِّيَامَ وَصَلَّىٰ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ ».

377 - Ebu Malik el-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Şüphesiz cennette, içinden dışı, dışından içi görünen şeffaf köşkler vardır. Allah** (-u Tealâ) **onları, yumuşak konuşan, yemek yediren, oruca devam eden, ve insanlar uykuda iken gece namaz kılan kimseler için hazırlamıştır. "** *(Beyhekî, Sünen:4/301)*

Ebu Bekril Verrak *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Dört şeyi aradık, dört şeyde bulduk:

1. Allah-u Tealâ'nın rızasını, O'na itaatte
2. Rızık genişliğini, kuşluk namazında,
3. Dinin selâmetini, dili muhafazada,
4. Kabrin nurunu, gece namazında,

İşte bu faziletleri duyanlar, bu dört şeyi dikkatle yerine getirmeli ve Mevlâ Tealâ'nın fazl-u kereminden ümit kesmemelidirler, zira Mevlâ Tealâ, cehennemden en son çıkıp, cennete en son girecek kişiye bile, bu dünyanın kaç misli geniş makamlar ihsan edecek kadar büyük ve geniş fazl-u kerem sahibidir. Nitekim:

٣٧٨ – عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً وَيَكْبُو مَرَّةً وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً فَاِذَا مَاجَاوَزَهَا الْتَفَتَ اِلَيْهَا. فَقَالَ: تَبَارَكَ الَّذِى نَجَّانِى مِنْكِ. لَقَدْ اَعْطَانِىَ اللهُ شَيْئاً مَا اَعْطَاهُ اَحَداً مِنَ الْاَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ فَيَقُولُ: اَىْ رَبِّ! اَدْنِنِى مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ فَلَاسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَاَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا.

فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَاابْنَ آدَمَ! لَعَلِّى اِنْ اَعْطَيْتُكَهَا سَأَلْتَنِى غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: لَا. يَارَبِّ! وَيُعَاهِدُهُ اَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِاَنَّهُ يَرَىٰ مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ. فَيُدْنِيهِ مِنْهَا. فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِىَ اَحْسَنُ مِنَ الْاُولَىٰ. فَيَقُولُ: اَىْ رَبِّ! اَدْنِنِى مِنْ هٰذِهِ لِاَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَاَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا. لَا اَسْأَلُكَ غَيْرَهَا.

فَيَقُولُ: يَاابْنَ آدَمَ! اَلَمْ تُعَاهِدْنِى اَنْ لَا تَسْأَلَنِى غَيْرَهَا؟ فَيَقُولُ: لَعَلِّى اِنْ اَدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلُنِى غَيْرَهَا؟ فَيُعَاهِدُهُ اَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِاَنَّهُ يَرَىٰ مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ. فَيُدْنِيهِ مِنْهَا. فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِىَ اَحْسَنُ مِنَ الْاُولَيَيْنِ. فَيَقُولُ: اَىْ رَبِّ! اَدْنِنِى مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ لِاَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَاَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا. لَا اَسْأَلُكَ غَيْرَهَا.

فَيَقُولُ: يَاابْنَ آدَمَ! اَلَمْ تُعَاهِدْنِى اَنْ لَا تَسْأَلَنِى غَيْرَهَا؟ قَالَ: بَلَىٰ. يَارَبِّ!

هٰذه لاَ أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لأَنَّهُ يَرىٰ مَالاَ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ. فَيُدْنِيهِ مِنْهَا. فَإِذَا أَدْنَاهُ مِنْهَا. فَيَسْمَعُ أَصْوَاتَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَيَقُولُ: أَىْ رَبِّ! أَدْخِلْنِيهَا.

فَيَقُولُ: يَاابْنَ آدَمَ! مَا يَصْرِينِى مِنْكَ؟ أَيُرْضِيكَ أَنْ أُعْطِيَكَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا؟ قَالَ: يَارَبِّ! أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّى وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ».

فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ: أَلاَ تَسْأَلُونِّى مِمَّ أَضْحَكُ؟ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ؟ قَالَ: هٰكَذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَقَالُوا: مِمَّ تَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « مِنْ ضِحْكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ: أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّى وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ فَيَقُولُ: إِنِّى لاَ أَسْتَهْزِئُ مِنْكَ وَلٰكِنِّى عَلىٰ مَا أَشَاءُ قَادِرٌ ».

378 - İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cennete gireceklerin en sonuncusu bir adamdır ki, bu zat kâh yürüyecek, kâh yüzü üstü düşecek. Bazen de yüzünü ateş çalacak. Ateşi geçtiği zaman ona bakacak: Beni senden kurtaran Allah ne mubarektir. Yemin olsun ki; Allah gelmiş ve geçmişlerden hiç bir kimseye vermediğini bana ihsan etti, diyecek.**

Bunun üzerine ona: Bir ağaç gösterilecek (o zat) **Ya Rabbi! Beni şu ağaca yaklaştır da gölgesiyle** (bir parça) **gölgeleneyim ve suyundan içeyim, diyecek. Allah** (Azze ve Celle) **hazretleri de: "Ey Âdem oğlu! Bilirim, bunu sana verirsem benden başkasını da istersin, diyecek.**

O zat: "Hayır (istemem) **Yarabbi!" diyecek ve bundan başka bir şey istemiyeceğine Allah'a söz verecek. Rabbi de onu mazur görecek. Çünkü o zat sabredemeyeceği bir şeyi görmüş olacaktır. Binaenaleyh onu ağaca yaklaştıracak, o da ağacın gölgesi ile gölgelenecek, onun suyundan içecek. Sonra kendisine birinciden daha güzel bir ağaç gösterilecek.**

O zat yine: "Yarabbi! Beni şu ağaca yaklaştır da onun suyundan içeyim, gölgesiyle gölgeleneyim, bundan başka senden birşey istemem, diyecek. (Allah-u Tealâ Hazretleri):

"Ey Âdemoğlu! Sen verdiğimden başka bir şey istemeyeceğine söz vermedin miydi? Seni bu ağaca yaklaştırsam başkasını da istersin." diyecek. Kul (yine) **başkasını istemiyeceğine söz verecek. Rabbi de onu mazur görecek, çünkü o adamcağız sabredemiyeceği bir şeyi görmüştür. Binaenaleyh onu o ağaca da yaklaştıracak. Onun gölgesinde de gölgelenip suyundan içecek.**

Sonra cennet kapısının yanında ona evvelkilerden daha güzel bir ağaç gösterilecek kul (bu sefer dahi): **"Ya Rabbi! Beni şu ağaca yaklaştır da gölgesi ile gölgeleneyim, suyundan da içeyim,** (emin ol) **bundan başka bir şey istemem, diyecek.** (Allah-u Azimüşşan yine):

"Ey Âdemoğlu! Başkasını istemiyeceğine sen bana söz vermemiş miydin?" diyecek. Kul: "Evet Yarabbi! (Vermiştim). **Ama bu** (son olsun). **Senden başkasını istemem." diyecek. Rabbi onu yine mazur görecek, çünkü o adamcağız sabredemiyeceği bir şeyi görmüştür, onun için kendisini ağaca yaklaştıracak. Allah** (-u Tealâ) **onu ağaca yaklaştırınca** (bu sefer) **cennetliklerin seslerini işitecek: "Ya Rabbi! Beni buraya koy" diye** (niyaz ede) **cek.** (Allah-u Tealâ Hazretleri):

Ey Âdemoğlu! Acep senin benden dileklerini ne keser? Acaba dünyayı ve onunla birlikte bir mislini de sana versem razı olur musun?" diyecek. O zat (buna): **"Ya Rabbi! Rabbülâlemin olduğun hâlde benimle aylay mı ediyorsun?" mukabelesinde bulunacak.**

Bunun üzerine İbn-i Mesud güldü ve: "Niye güldüğümü sorsanıza!" dedi. (Yanındakiler): **"Niye gülüyorsun?" dediler.** (O zaman) **İbn-i Mesud şunları söyledi:**

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **böyle güldü de Ashab: "Niye gülüyorsun Ya Resulallah?" demişlerdi, O da: "Bu zat: Sen Rabbülâlemin olduğun hâlde benimle alay mı ediyorsun? dediği zaman Rabbülâlemin'in dıhkine** (kendisine mahsus ve layık bir surette gülmesine) **gülüyorum."** (Ona): **Ben seninle alay etmiyorum, lâkin ben dilediğimi yapmaya kadirim buyuracak." dedi.** *(Müslim, Iman:310)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilelerde geçen duaların her birinin başında Rab ism-i şerifinin tekrarlanması, bu ism-i şerifle başlanan duaların kabul edileceğine işaret etmektedir.

Nitekim bazı rivayetlerde zikredildiğine göre, Musa *(Aleyhisselam)* bir kere "Ya Rabbi!" dediğinde, Mevlâ Tealâ "Lebbeyk - Buyur ya Musa!" diye cevap verince, Musa *(Aleyhisselâm)* şaşırarak: "Ya Rabbi! Bu sade bana mı aittir?" diye sordu. Mevlâ Tealâ da "Hayır! Bana Rab ismimle dua eden her kuluma böyle karşılık veririm" buyurdu.

Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* "Her kimi bir iş üzer de, o, beş kere (رَبَّنَا) Rabbena! derse, Allah-u Tealâ onu korktuğundan kurtarır ve istediğini ona verir." buyurdu ve bu ayet-i celileyi okudu.

Atâ *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Herhangi bir kul üç kere Ya Rabbi! derse, Allah-u Tealâ Hazretleri ona mutlaka nazar eder" bu rivayet İmam-ı Hasen'e zikredildiğinde: "Siz Kur'an-ı Kerim okumuyor musunuz?" buyurdu ve bu ayet-i celileleri okuyarak, Rab İsm-i şerifiyle dua edenlere Mevlâ Tealâ'nın icabet ettiğine dair delil getirdi.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın dostlarına verdiği sözden cayması düşünülemeyeceği hâlde, halis akıl sahiplerinin bu ayet-i celilede **"Ya Rabbi! bize verdiğin sözleri yerine getir."** diye dua etmeleri. İbadet kastıyladır, zira dua ibadetin özüdür. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ... (١١٢) »

"(Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **Ey Rabbim! hak ile hükmet dedi."** buyurarak *(Enbiya Suresi ll2'den)* habibinin, kendisinin ancak hak ile hükmedeceğini bildiği hâlde, yine de ibadet ve taat kastıyla kendisine bu şekilde dua ettiğini beyan etmiştir.

Şu da bilinsin ki, araplar, verdiği sözde durmayanı zemmeder, tehdidinden döneni ise methederlerdi. bundan dolayı Mevlâ Tealâ'nın sevap vaadinden dönmesi asla düşünülemezse de, bazı kullar hakkında azap tehditlerinden dönmesi muhtemeldir. Nitekim:

٣٧٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ وَعَدَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلىٰ عَمَلٍ ثَوَاباً فَهُوَ مُنْجِزٌ لَهُ رَحْمَةً وَمَنْ وَعَدَهُ عَلىٰ عَمَلٍ عِقَاباً فَهُوَ فِيهِ بِالْخِيَارِ ».

379 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah** (-u Tealâ) **hangi kuluna bir amele karşılık sevap vaad ettiyse rahmetiyle o sözünü yerine getirecektir. Kime de bir amele karşılık azap edeceğini söz verirse o, onda muhayyerdir** (serbestir, isterse azabeder isterse affeder). *(Kurtûbî:4/202, ilgili ayet-i kerime)*

MEVLÂ TEALÂ'NIN PEYGAMBERLERİNE VERDİĞİ SÖZDEN KATİYYEN CAYMAYACAĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« فَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ اِنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (٤٧) »

"O hâlde sakın, Allahın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını zannetme, şüphesiz Allah (-u Tealâ) **uludur, intikam sahibidir."** *(Ibrahim Suresi:47)*

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ
﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ
لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

سُوْرَةُ النِّسَآءِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَسِتٌّ وَسَبْعُوْنَ آيَةً

Mevlâ Tealâ, akıl sahiplerinin dualarını beyandan sonra, dualarını kabul ettiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لاَ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِى سَبِيلِى
وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (١٩٥)

KELİME MANASI (195)

191. Ayet-i kerime'den itibaren buraya kadar Mevlâ Tealâ, dostlarının münacâtlarını dinledikten sonra, (فَاسْتَجَابَ) **Nihayet icabet etti,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** kim? (رَبُّهُمْ) **Rableri,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri onların dualarını kabul ederek, onlara istediklerini verdi, ne diyerek? (اَنِّى) **muhakkak ben,** (لاَ اُضِيعُ) **zayi' etmeyeceğim** (boşa çıkarmayacağım), neyi? (عَمَلَ عَامِلٍ) **hiç bir amel edenin amelini,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** o amel eden de kimdir? (مِنْ ذَكَرٍ) **erkektir,** (اَوْ اُنْثٰى) **yahut da dişidir,** (بَعْضُكُمْ) **bazınız,** kimdensiniz? (مِنْ بَعْضٍ) **bazınızdansınız,** yani dinde ve dostlukta birbirinizdensiniz ve hepiniz Âdem ve Havva *(Aleyhimesselâm)* dan meydana gelmişsiniz, ayrıca kadın erkekten, erkek de kadından doğmaktadır, dolayısıyla kadın erkek ayırmadan iyilik eden herkesin mükafatını vereceğim, (فَالَّذِينَ) **işte o kimseler ki,** (هَاجَرُوا) **hicret ettiler** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye geldiler) daha? (وَاُخْرِجُوا) **çıkartıldılar,** nereden? (مِنْ دِيَارِهِمْ) **memleketlerinden,** yani doğup büyüdükleri memleketlerinden kâfirlerin zoru ile çıkarıldılar, (وَاُوذُوا) **ve eziyet olundular,** nerede? (فِى سَبِيلِى) **benim yolumda,** yani dinim, taatım ve rıza-i şerifimi arama uğrunda, daha? (وَقَاتَلُوا) **mukatele ettiler** (kâfirlerle çarpıştılar), (وَقُتِلُوا) **ve öldürüldüler** (cihat yolunda şehit edildiler), (لَاُكَفِّرَنَّ) **yemin ederim ki! Elbette muhakkak örteceğim,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlardan,** neyi? (سَيِّئَاتِهِمْ) **kötülüklerini** (günahlarını), daha? (وَ لَاُدْخِلَنَّ) **elbette muhakkak girdireceğim,** kimi?(هُمْ) **onları,** nereye? (جَنَّاتٍ) **cennetlere,** öyle cennetler ki, (تَجْرِى) **akıyor,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) (ağaçlarının altından) **altından,** ne?

(الْأَنْهَارُ)) **ırmaklar,** yani onları böyle cennetlere girdirmekle mükâfatlandıracağım, neyle? (ثَوَابًا) **mükâfatlandırmakla,** öyle mükâfat ki, (مِنْ عِنْدِ اللهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** (وَاللهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (عِنْدَهُ) **Onun yanındadır,** ne? (حُسْنُ الثَّوَابِ) **güzel mükâfat.**

MEALİ ŞERİFİ (195)

Bunun üzerine Rableri, onlar (ın dualarını) **a** (şöyle icabet etti): **Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun - ki bazınız bazınızdan** (hep birbirinizden olmakta) **sınız** - (hayırlı) **iş yapan hiç bir kimsenin amelini boşa çıkarmayacağım.**

İşte! Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, benim yolumda eziyete uğrayanlar, (kâfirlerle) **muharebe edenler ve öldürülenler** (var ya!)

Yemin ederim ki! Elbette ben, onların kötülüklerini mutlaka örteceğim, ve (Allah-u Tealâ tarafından bir mükâfat olmak üzere) **elbette onları** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlere mutlaka girdireceğim, ve Allah** (-u Tealâ), **güzel mükâfat kendi yanında olandır.**

İ Z A H A T

Tirmizî, Taberanî, ve Hakim'in rivayetlerine göre, bir kere Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemiz: "Ya Resulallah! Ben hicret eden kadınların fazileti hakkında hiç bir ayet duymuyorum." demesi üzerine,

Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirerek, din işindeki faziletin salih amellerle olup, erkeklik ve kadınlık gibi vasıflara itibar olmadığını, erkek ve kadınlardan salih amel işleyen hiç bir kimsenin amelinin sevabının zayi edilmeyeceğini beyan etti.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, zayi edilmeyeceği bildirilen amelden maksat, her hâl-ü kâr'da zikrullaha devam, Mevlâ Tealâ'nın yarattıkları hakkında tefekkür, Allah-u Tealâ'nın Rabliğini itiraf edip, fuzuli iş yapmaktan münezzeh olduğunu ifade ederek, Allah-u Tealâ'yı medh-ü sena etmek ve dua ile meşgul olmak gibi, bundan evvelki ayet-i celilelerde zikredilen, ebrarın yapmakta olduğu amellerdir.

Bu amellerin duanın kabulüne sebep kılınması, duanın kabulünün bu şartlara bağlı olduğuna delâlet etmektedir ki, bu şartları kendisinde bulunduran bir kişi Allah-u Tealâ indinde çok makbul olduğundan, duası kabul olunan kişilerin indallahda aziz ve şerefli oldukları anlaşılmaktadır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "**Bazınız bazınızdansınız**" kavli şerifinin manası, dinde yardım ve dostlukta birbirinizdensiniz. veya hepiniz Âdem ve Havva *(Aleyhimesselâm)* dansınız demektir.

Buraya başka türlü manalar verilmişse de, İmamı Fahrurrazi hazretleri, bunların en güzelinin ayet-i celiledeki (مِنْ) min'i (كَافْ) kâf'ı teşbih manasında kabul edilerek: "İbadetten dolayı sevapta, isyandan dolayı da azapta birbiriniz gibisiniz." manasında olmasını tercih etmiştir.

Mevlâ Tealâ, amel edenlerin ecrini zayi etmeyeceğini beyandan sonra, bu amellerin bazılarını tafsil ederken evvela hicreti zikretmiştir. Ayet-i celilede geçen: (مُهَاجَرَة) muhacere, terk manasında olan hicretten alınmıştır. Ekseri bu bir yeri bırakıp diğer bir yere göçmek manasında kullanılmaktadır ki, şeriat örfünde, "**Din için vatanını terketmek.**" manasına gelmektedir.

İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen hicret edenlerden maksat, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hizmet edebilmek için, vatanlarını terketmeyi tercih edenlerdir.

Memleketlerinden çıkarılanlardan maksat ise, Kâfirlerin eziyet ve zulmederek zorla çıkardıkları kimselerdir. Şüphesiz ki, birincilerin rütbesi daha üstündür, zira onlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hizmeti ve onun yanında bulunmayı seve seve tercih ettiklerinden zorla hicret ettirilenlerden efdal oldular.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen muhacirlerden maksat: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hicretinden evvel Habeşistana ve Medine-i Münevvere'ye hicret edenlerdir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye yerleştikten sonra, habeşistana hicret edenler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dönmüşlerdir.

FAKİR MUHACİRLERİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣٨٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اَوَّلَ ثُلَّةٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْفُقَرَاءُ الْمُهَاجِرُونَ الَّذِينَ تُتَّقَىٰ بِهِمُ الْمَكَارِهُ اِذَا اُمِرُوا سَمِعُوا وَاَطَاعُوا وَاِنْ كَانَتْ لِرَجُلٍ مِنْهُمْ حَاجَةٌ اِلَى السُّلْطَانِ لَمْ تُقْضَ لَهُ حَتَّىٰ يَمُوتَ وَهِيَ فِي صَدْرِهِ وَاِنَّ اللهَ تَعَالَىٰ يَدْعُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْجَنَّةَ فَتَاْتِي بِزُخْرُفِهَا وَرَيِّهَا.

فَيَقُولُ اَيْنَ عِبَادِيَ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَقُتِلُوا فِي سَبِيلِي وَاُوذُوا فِي سَبِيلِي وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِي ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَيَدْخُلُونَهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ فَتَاْتِي الْمَلَائِكَةُ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا نَحْنُ نُسَبِّحُ لَكَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَنُقَدِّسُ لَكَ مَنْ

هٰؤُلآءِ الَّذِينَ آثَرْتَهُمْ عَلَيْنَا فَيَقُولُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ هٰـؤُلآءِ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِي وَاوُذُوا فِي سَبِيلِي فَتَدْخُلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ».

380 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, cennete ilk girecek olan zümre, istenmedik şeylerden kendileriyle sakınılan** (kötü işlere kendileri yollanan) **emrolunduklarında işitip itaat eden, içlerinden birinin sultana bir işi düşse o isteği gönlünde kalarak ölünceye kadar işi görülmeyen fakir muhacirlerdir.**

Şüphesiz ki, Allah (-u Tealâ) **kıyamet gününde, cenneti çağıracak, o da bütün süsleriyle ve hoş kokularıyla gelecek. O zaman Allah** (-u Tealâ): **"Allah yolunda kıtal eden, benim yolumda öldürülen, benim yolumda eziyete uğrayan, benim yolumda cihad eden kullarım nerededir? Cennete girin." buyurur. Onlar da hesapsız ve azapsız cennete girerler.**

Bunun üzerine melekler gelerek; "Ey Rabbimiz! Biz gece ve gündüz seni tesbih ve takdis etmekteyiz, bizim üzerimize tercih ettiğin bu kimseler kimlerdir? " derler

Rab Tebareke ve Tealâ da: "Bunlar benim yolumda cihadeden ve benim yolumda eziyet çekenlerdir." diye cevap verir.

O zaman melekler: "Sabretmeniz sebebiyle size selâm olsun, Dünyanızın akıbeti ne güzel oldu." diyerek her kapıdan onların yanına girerler."
(Hakim, el Müstedrek:2/71-72)

٣٨١- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَتَعْلَمُ اَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِي؟» قَالَ: اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ. فَقَالَ: «الْمُهَاجِرُونَ يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَىٰ بَابِ الْجَنَّةِ وَيَسْتَفْتِحُونَ فَيَقُولُ لَهُمُ الْخَزَنَةُ اَوَقَدْ حُوسِبْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: بِاَيِّ شَيْءٍ نُحَاسَبُ وَاِنَّمَا كَانَتْ اَسْيَافُنَا عَلَىٰ عَوَاتِقِنَا فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّىٰ مُتْنَا عَلَىٰ ذٰلِكَ. قَالَ: فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيَقِيلُونَ فِيهِ اَرْبَعِينَ عَاماً قَبْلَ اَنْ يَدْخُلَهَا النَّاسُ».

381 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana **"Ümmetimden cennete ilk girecek zümreyi biliyor musun?"** diye sordu. Ben: "Allah ve Resulü bilir." dedim.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Muhacirler kıyamet gününde cennetin kapısına gelerek açılmasını isteyeceklerdir. Cennetin hazin** (bekçi)

leri onlara "Siz muhasebe olundunuz mu?" diye sorunca, Onlar: "Biz neyle muhasebe olunalım ki, biz, kılıçlarımız Allah yolunda boyunlarımızın üzerindeyken öldük." diye cevap vereceklerdir.

O zaman kendilerine (cennetten) **kapı açılacak ve onlar, insanlar cennete girmeden kırk sene cennette kaylule** (istirahat) **edeceklerdir."** *(Hakim, el Müstedrek:1/70,)*

٣٨٢- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ فِيهَا خَشْفَةً بَيْنَ يَدَىَّ فَقُلْتُ: مَاهٰذَا؟ قَالَ بِلَالٌ. فَمَضَيْتُ فَاِذَا اَكْثَرُ اَهْلِ الْجَنَّةِ فُقَرَآءُ الْمُهَاجِرِينَ وَذَرَارِىُّ الْمُسْلِمِينَ وَلَمْ اَرَ اَحَداً اَقَلَّ مِنَ الْاَغْنِيَاءِ وَالنِّسَاءِ.

قِيلَ لِى: اَمَّا الْاَغْنِيَاءُ فَهُمْ هٰهُنَا بِالْبَابِ يُحَاسَبُونَ وَيُمَحَّصُونَ. وَاَمَّا النِّسَاءُ فَاَلْهَاهُنَّ الْاَحْمَرَانِ الذَّهَبُ وَالْحَرِيرُ. قَالَ: ثُمَّ خَرَجْنَا مِنْ اَحَدِ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ. فَلَمَّا كُنْتُ عِنْدَ الْبَابِ أُتِيتُ بِكِفَّةٍ فَوُضِعْتُ فِيهَا. وَوُضِعَتْ اُمَّتِى فِى كِفَّةٍ فَرَجَحْتُ بِهَا.

ثُمَّ اُتِىَ بِاَبِى بَكْرٍ (رضى الله عنه) فَوُضِعَ فِى كِفَّةٍ وَجِىءَ بِجَمِيعِ اُمَّتِى فِى كِفَّةٍ فَوُضِعُوا فَرَجَحَ اَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه) وَجِىءَ بِعُمَرَ فَوُضِعَ فِى كِفَّةٍ وَجِىءَ بِجَمِيعِ اُمَّتِى فَوُضِعُوا فَرَجَحَ عُمَرُ (رضى الله عنه) وَعُرِضَتْ اُمَّتِى رَجُلاً رَجُلاً فَجَعَلُوا يَمُرُّونَ فَاسْتَبْطَاْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْفٍ. ثُمَ جَاءَ بَعْدَ الْاِيَاسِ. فَقُلْتُ: عَبْدَ الرَّحْمٰنِ. فَقَالَ: بِاَبِى وَاُمِّى يَا رَسُولَ اللهِ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا خَلَصْتُ اِلَيْكَ حَتّٰى ظَنَنْتُ اَنِّى لَا اَنْظُرُ اِلَيْكَ اَبَداً اِلَّا بَعْدَ الْمُشَيِّبَاتِ. قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: مِنْ كَثْرَةِ مَالِى اُحَاسَبُ وَاُمَحَّصُ».

382 - Ebu Umame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennete girdiğimde önümde bir ses duydum. Bu ne sesidir? deyince, Bilâl'dir dediler, sonra devam ettiğimde, cennet ehlinin ekserisini muhacirlerin fakirleri ve müslümanların küçük çocukları olarak gördüm.**

Zenginlerden ve kadınlardan daha az kimse görmedim. O zaman bana: "Zenginler şurada kapıda hesaba çekiliyor ve (mahşer sıkıntılarıyla günahla-

rından) paklanıyorlar (ki cennete girebilsinler) kadınları ise iki kırmızı; Altınla ipek meşgul etti (oyaladı)." dendi.

Sonra, cennetin sekiz kapısının birinden çıktık, kapıya geldiğimde, bir terazi gözü getirildi ve ben ona kondum, bütün ümmetim de diğer göze kondu, ben hepsinden ağır geldim.

Sonra, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* getirilerek, bir göze kondu, bütün ümmetim de getirilip öbür göze kondular, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ağır geldi.

Sonra, Hazreti Ömer getirilerek, bir göze kondu, bütün ümmetim getirilip kondular, Ömer *(Radıyallahu Anh)* üstün geldi.

Sonra bütün ümmetim tek tek (bana) arzedildi, hepsi geçmeğe başladılar, ben Abdurrahman İbn-i Avf'ı gecikmiş buldum, sonra o ümitsiz bir hâlde çıka geldi, ben: "Ey Abdurrahman! (nerede kaldın?)" deyince,

O, "Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Seni Hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, Ben seni ebediyyen göremiyeceğim, ancak, yaşlandıran (belâ) lardan sonra seni görebileceğimi zannedinceye kadar sana varamadım." diye cevap verdi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "Bu ne sebeple oldu?" deyince,

O, "Malımın çokluğundan çok ince muhasebeye tutuldum." dedi." *(Ahmed Ibn-i Hanbel: 5/259.)*

٣٨٣ – عَنْ اَبِى الصِّدِّيقِ عَنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « وَيَدْخُلُ فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ اَغْنِيائِهِمْ بِاَرْبَعِ مِائَةِ عَامٍ. قَالَ: حَتّٰى يَقُولَ الْغَنِيُّ: يَالَيْتَنِى كُنْتُ عَيِّلاً » قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ سَمِّهِمْ لَنَا بِاَسْمَائِهِمْ؟ قَالَ: « هُمُ الَّذِينَ اِذَا كَانَ مَكْرُوهٌ بُعِثُوا لَهُ. وَاِذَا كَانَ مَغْنَمٌ بُعِثَ اِلَيْهِ سِوَاهُمْ وَهُمُ الَّذِينَ يُحْجَبُونَ عَنِ الْاَبْوَابِ ».

383 - Ebussıddık *(Radıyallahu Anh)* ın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından rivayet ettiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "Müminlerin fakirleri, zenginlerinden dörtyüz sene evvel cennete gireceklerdir. Hatta zengin "Keşke ben fakir olsaydım!" diyecektir. O zaman biz "Ya Resulallah o fakirleri bize isimleriyle bildir." dediğimizde,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "Onlar, istenmedik bir iş olduğunda kendileri gönderilen, bir ganimet olduğunda ise başkaları gönderilen ve kapılardan kovulan kimselerdir." buyurdu. *(Ahmed Ibn-i Hanbel 5/366)*

Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, yarın ahirette insanlar toplandıklarında, "**Bu ümmetin fakir ve miskinleri nerededir?**" diye sorulacak,

Onlar ayrılarak Mevlâ Tealâ'nın huzuruna varacaklar. Onlara: "**Ahirete ne getirdiniz?**" diye sorulduğunda, Onlar: "Ya Rabbi! Sen bizi imtihan ettin biz de sabrettik, sen daha iyi biliyorsun, malları ve saltanatı başkalarına verdin." diye cevap verecekler.

Mevlâ Tealâ: "**Doğru söylediniz.**" buyuracak, böylece onlar diğer insanlardan çok zaman evvel cennete gireceklerdir. Mal ve saltanat sahipleri ise şiddetli bir hesaba tutulacaklardır.

Fakir müminlere ise, nurdan kürsüler kurulacak, bulutlar başlarında gölge yapacak, ve kâfirlere ellibin sene uzayacak olan o gün, onlara gündüzün bir saatinden daha kısa gelecektir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/414)*

Ayet-i celilede geçen: "**Benim yolumda eziyet çektiler.**" cümle-i celilesinin manası: Benim taatım, dinim, ve rızamı arama yolunda kâfirler tarafından türlü türlü eziyetlere maruz kaldılar demektir.

Mevlâ Tealâ bu dostlarının sıfatlarını beyan ederken son olarak da, kâfirlerle Allah-u Tealâ yolunda cihat ettiklerini ve muharebede şehit düştüklerini beyan ettikten sonra, onların bütün çirkinliklerini mahvedeceğini vaadetmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre: (تَكْفِيرْ) Tekfîr, aslında örtmek demekse de buradaki maksat mahvetmektir. Kötülüklerin mahvedilmesinden maksat ise, ya kalpten eserlerinin silinmesi, veya yazıcı meleklerin defterinden günahlarının silinip yerine sevapların yazılmasıdır.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

«إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ...(٧٠)»

"**Ancak tövbe ve iman edip iyi amel işleyenler müstesna; İşte onlar** (var ya) **Allah** (-u Tealâ) **onların kötülüklerini iyiliğe çevirir.**" *(Furkan Suresi:70'den)* buyuruyor.

Ayet-i celilede geçen: (سَيِّئَاتْ) seyyiat'tan maksat: Küçük günahlardır. Nitekim İbni Abdilberr'in ulemadan naklettiğine göre, ibadetlerle silinen günahlar küçük günahlardır. Lâkin İbni Atiyye'nin, ehli sünnetin cumhurundan naklettiğine göre, bu, büyük günahlardan kaçınma şartına bağlıdır.

Nitekim:

٣٨٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «اَلصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَابَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ».

384 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Kişi) **Büyük günahlardan kaçındığı takdirde beş vakit namaz, iki cuma ve iki Ramazan, aralarındaki günahlara keffarettirler.**" *(Müslim, Taharet:16, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/400)*

Ayet-i celilede geçen seyyiatın büyük günahlara şamil kılınmaması, büyük günahlar için mutlaka tövbe gerekti̇ğindendir, zira:

« وَتُوبُوا اِلَى اللهِ جَمِيعاً اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٣١) »

"**Ey Müminler hep birden Allah'a tövbe edin ki, kurtuluşa eresiniz.**" *(Nur Suresi 31'den)* ayet-i celilesinden dolayı tövbe herkes üzerine farzdır.

Büyük günahlar tövbesiz affolunursa, tövbenin farziyeti ortadan kalkmış olur ki, bu, ayet-i celileye zıttır. bundan dolayı ibadât-ü taatler tövbesiz büyük günahları affettirmezler.

İbni Salâh fetavâsında buyurmuştur ki: Namaz gibi bazı mühim ibadetler, küçük günah bulunmadığı takdirde büyük günahları da affettirebilirler.

İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: İbadetler büyük günahları affettiremezlerse de hafifletirler.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: İbadetler, küçük büyük bütün günahları silerler, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ... (١١٤) »

"**Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir.**" *(Hud Suresi 114'den)* buyuruyor.

٣٨٥ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ ﷺ « اِتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَاَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ».

385 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: "**Nerede olursan ol, Allah'tan kork, kötülüğün peşinden iyilik yap ki, onu silsin ve insanlara güzel ahlâkla muamele et.**" buyurdu. *(Tirmizî, Birr:55)*

Ancak, ayet-i celile ve Hadis-i şerifte geçen (سَيِّئَة) seyyie, umumi kabul edilerek büyük günahları da içine alırsa, o takdirde kul haklarına da şamil olmuş olur ki, ehl-i sünnet, ibadetlerin kul haklarını kaldırmayacağı, fakat bilinen muteber şartlarına uygun olarak yapılan tövbenin kul haklarını da kaldıracağı görüşünde birleşmiştir.

Ayrıca büyük günahların affedilmesinde tövbe şart koşulmayıp, ibadetlerle silinmesi, ahiretten korkmama gibi bir fesada da yol açabilir. Bundan

dolayı, büyük günahların affedilmesi, tövbeyle beraber, kul haklarının ödenmesi, namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin kaza edilmesi gibi bilinen bir takım şartlara bağlanmıştır.

Hatta, ehli sünnete göre, Allah-u Tealâ'nın küçük günahlarla da kuluna azap etmesi caiz olduğundan, hiçbir büyük günah işlememiş kişinin bile, küçük günahlarından tövbe etmesi vaciptir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda bu dostlarına vaadettiği mükâfatların kendisi tarafından olduğunu beyan ederek, ahiret sevabının son derece şerefli olduğuna işaret buyurduğu gibi, **"En güzel mükâfatlar Allah-u Tealâ'nın yanındadır."** buyurmakla da baki olan cennet nimetlerinin, fani olan dünya nimetleri gibi olmadığını açıklamıştır.

O hâlde salik, nefis vatanından, çirkin amellerden ve kötü ahlâktan hicret etmeli, tabiat diyarından (alışkanlığından) çıkarak hakikat âlemine göçmeli ki, Mevlâ Tealâ'nın manevi indindeki hususi makama girebilsin, zira mücahedelerin semereleri müşahedelerdir, yani insan ibadetlere ciddi bir şekilde çalışarak, Mevlâ Tealâ'yı görür gibi olma makamını elde eder. Amel-i salih de kişinin sonunun güzelliğine alâmettir.

Rivayete göre, Saffan İbn-i Süleym *(Rahimehullah)* gece ibadetine çok devam ederdi. Kış günleri soğuktan kurtulmamak için evin tavanında geceler, yazın ise, havanın sıcaklığı ile nefsine azabetmek için eve inerdi ve secdede ölüp Allah-u Tealâ'nın rahmetine kavuşuncaya kadar hâli bu idi, gerçek çalışma budur sen de buna devam et.

Eğer nefsin sana bu hususta gevşeklik vermek için bir takım hileler yaparsa, ona geçmiş büyüklerin hâllerini ve kıssalarını anlatarak onu ibadete teşvik et, zira bunda tam bir fayda ve büyük bir tesir vardır.

Eğer nefsin: "Onlar kuvvetli insanlardı, arkalarından gelen zayıf kişiler onlara nasıl ulaşabilir?" diyecek olursa, sen ona, kadın oldukları hâlde, erkeklerin makamlarına ulaşmaktan geri kalmayan Rabiatül Adeviyye gibi kadınların hâllerini anlat. Şair ne güzel söylemiştir.

« وَلَوْ كَانَ النِّسآءُ كَمَنْ ذَكَرْنَا * لَفَضُلَتِ النِّسآءُ عَلَى الرِّجَالِ

فَلاَ التَّأْنِيثُ لِاسْمِ الشَّمْسِ عَيْبٌ * وَلاَ التَّذْكِيرُ فَخْرٌ لِلْهِلاَلِ »

"Eğer bütün kadınlar bahsettiğimiz gibi olsaydı,

Elbette kadınlar erkeklerden üstün olurdu,

Güneşin isminin müennes olması bir ayıp değil,

Hilâl'in müzekker olması da bir fahr (gurur vesilesi) **değildir."**

Hasan-ı Basrî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki:

« يَا عَجَباً لِاَقْوَامٍ بِلاَزَادٍ وَقَدْ نُودُوا بِالرَّحِيلِ وَحُبِسَ اَوَّلُهُمْ لِآخِرِهِمْ وَهُمْ قُعُودٌ يَلْعَبُونَ »

"Azıksız ahiret yolculuğuna çıkan kavimlere şaşılır, onlar sefere (ahiret yolculuğuna) **çağırıldılar ve evvelkileri, ahirkileri için habsedilmişken** (Evvelce ölenler, kabir âleminde, sonrakiler de ölüp, kendilerine kavuşsun ve hep beraber Mevlâ Tealâ'nın huzuruna çıkarılsınlar diye bekletilirken) **sonraya kalanlar oturmuş oynuyorlar."**

Nakledildiğine göre, ölüm meleği büyüklerden birinin ruhunu almak için huzuruna girdiğinde, o zat Azrail *(Aleyhisselâm)* a: "Merhaba! Vallahi elli senedir ben senin için hazırlanıyordum." dedi.

Abdullah İbn-i Mubarek *(Radıyallahu Anh)* vefat edeceği zaman gözlerini açtı sonra gülerek: (لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ) **"İşte amel edenler bu gibi dereceleri kazanmak için çalışsınlar."** buyurdu.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: "Cennete girmek isteyen beş şeye devam etmelidir:

1. Nefsini günahlardan menetmeli, Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى (٤١) فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى (٤٢) »

"Herkim, Rabbisinin makamından korkup nefsini kötü arzularından nehyederse, şüphesiz (onların) **barınağı, ancak cennettir."** *(Nâziât Suresi: 40-41)* buyuruyor.

2. Dünyanın azına razı gelip, çoğunu aramamalıdır. Nitekim haberde:

« اِنَّ ثَمَنَ الْجَنَّةِ الطَّاعَةُ وَتَرْكُ الدُّنْيَا »

"Şüphesiz cennetin parası, ibadete devam edip, dünyayı terketmektir." buyurulmuştur.

3. Bütün ibadetlere düşkün olmalı ve belki bu ibadetle affolunur da cennete girerim diye hiçbir ibadeti terketmemelidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٤٣) »

"İşte o cennete, yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık varis kılındınız." *(Araf Suresi 43'den)* buyurmaktadır.

4. Salihleri ve ehl-i hayrı sevmeli ve onlarla düşüp kalkmalıdır, zira salih bir kişi kendisi affedildikten sonra, kardeşlerine ve arkadaşlarına şefaat edecektir.

5. Allah-u Tealâ'ya çok dua etmeli ve kendisine hüsn-ü hatime (güzel son) ihsan etmesini istemelidir.

Velhasıl akıllı kişi nefsini tezkiye edip, kalbini ıslâh ederek ahiret yolculuğuna hazırlanmalıdır.

Şeddat İbni Evs *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ey İnsanlar! Allah-u Tealâ'yı kaza ve kaderinde itham etmeyin! yani istemediğiniz şeyler başınıza gelince Allah-u Tealâ'yı suçlamayın. Zira Allah-u Tealâ hiçbir mümine zulmetmez. Sizin birinizin başına sevdiği bir şey gelirse Allah-u Tealâ'ya hamdetsin, istemediği bir şeyle karşılaştığında ise, sabredip sevabını Allah-u Tealâ'dan beklesin, zira en güzel mükâfatlar Allah-u Tealâ'nın yanındadır.

ALLAH YOLUNDA HİCRET VE CİHAT EDENLERİN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (٧٤) »

"İman edip de Allah yolunda hicret ve cihat edenler, (muhacirleri) **barın dıran ve yardım edenler** (var ya), **işte gerçek müminler onlardır, onlar için mağfiret ve hoş bir rızık vardır."** *(Enfal Suresi:74)*

« اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ (٢٠) »

"İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, derece bakımından daha büyüktürler ve işte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir." *(Tövbe Suresi:20)*

« فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا (٧٤) »

"O hâlde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da, öldürülür veya galip gelirse, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz." *(Nisa Suresi:74)*

Mevlâ Tealâ, fakir müslümanları cennet nimetleriyle müjdeleyerek teselli ettikten sonra, kâfirlere verilen nimetlere aldanmamalarını beyan ederek ayrıca teselli etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ (١٩٦)

KELİME MANASI (196)

(لَا يَغُرَّنَّ) **Sakın aldatmasın,** kimi? (كَ) **seni,** ne? (تَقَلُّبُ الَّذِينَ) **o kimselerin dönüp dolaşmaları ki,** (كَفَرُوا) **küfr** (inkâr) **ettiler,** yani Habibim! veya Ey muhatap! Kâfirlerin bolluk ve rahatlık içersinde gezip dolaşmaları seni aldatmasın, nerede gezmeleri? (فِي الْبِلَادِ) **beldelerde** (memleketlerde), yani ticaret, seyahat gibi maksatlarla diyar diyar dolaşmaları sizi gaflete düşürmesin, zira bunların kısa bir zaman sonra elden çıkacağı, ahirette ise başlarına büyük belâlar açacağı göz önüne alınınca bunların hiç de imrenilecek bir şey olmadıkları pek güzel anlaşılır.

MEALİ ŞERİFİ (196)

O kâfirlerin, beldelerde (refah içinde diyar diyar) **dönüp dolaşması, sakın seni aldatmasın!**

İ Z A H A T

Begavî, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bazı müminler, müşrikleri bolluk ve rahatlık içinde görünce: "Allah'ın düşmanları, gördüğümüz bolluklar içinde, biz ise son derece darlık içindeyiz." demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, Habibi vasıtasıyla bütün ümmete: "Kâfirlerin, memleketleri gezip, ticaretle servet sahibi olmaları sizi aldatmasın." buyurdu.

Ayet-i celiledeki hitabın zahiri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ise de hakikatte ümmetinedir. çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz kâfirlerin elinde bulunan nimetle hiç bir zaman aldanmamıştır.

Nitekim Hazreti Katade *(Radıyallahu Anh)*: "Vallahi Allah-u Tealâ Resulünü alıncaya kadar kâfirler onu aldatamamışlardır." buyurmuştur. Dolayısıyla Mevlâ Tealâ habibine hitabederek onun ümmetine de aldanmamalarını tavsiye etmiştir.

Bu ayet-i celilede, kâfirlerin ticaretten kazandıkları servetlerin zemmedilmesi, aslında ticareti tenkit etmek değildir, zira ticaret haddi zatında iyi bir kazanç yoludur.

Yalnız kâfirlerin imanı olmadığından yaptıkları ticaretin menfaatı sadece dünyaya bağlı kalıp, dünyanın ömrü ise az olduğundan, azıcık bir lezzetle yetinip, ahireti feda ettiklerinden onların kendileri de, ticaretleri de zemmolunmuştur.

Fakat, imanla beraber yapılan ticarette hem dünya, hem de ahirette fayda görüleceğinde hiç şüphe yoktur.

KÂFİRLERİN GEZİP DOLAŞMALARINA ALDANMAMAYI TENBİH EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« ... فَلاَ يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى الْبِلاَدِ (٤) »

"**Öyleyse onların** (şehirlerde) **gezip dolaşması** (inkârcıların ticaret ve kârlı kazançlar için korkusuz ve tehlikesizce seyahat etmeleri, dünyada sağladıkları üstünlük ve buna karşı Cenab-ı Hakkın kendilerine mühlet vermesi) **seni aldatmasın.**" *(Mümin Suresi:4'den)*

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin servetine aldanmamayı emrettikten sonra, onlara verilenin çok az olup, aldanılmaya değmeyeceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٩٧)

KELİME MANASI (197)

Onların bu şekilde gezip dolaşmaları nedir? (مَتَاعٌ) **bir meta'** (menfaat) **dır,** öyle menfaat ki, (قَلِيلٌ) **çok az,** (ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ) **sonra onların varıp sığınacakları yer,** nedir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir,** yani bu kadar memleketlerde rahatlık içinde gezip dolaştıktan sonra yerleşecekleri yer, azabı tarif edilemiyecek derecede büyük olan cehennemdir. (وَبِئْسَ) **ne kötü oldu,** ne? (الْمِهَادُ) **döşek,** yani kazandıkları suçları sebebiyle kendilerine hazırladıkları cehennem ne kötü döşektir.

MEALİ ŞERİFİ (197)

(O dinsizlerin dünyadaki varlıkları, dolaşıp durmaları) **Pek az bir faydadır. Sonra, varıp sığınacakları yer cehennemdir. Ve** (o cehennem) **ne kötü bir döşektir.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrrurazinin beyanına göre, Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde kâfirlere verdiği dünya nimetlerini azlıkla vasıflamıştır. Zira dünya nimetleri, sırf nimet olarak devam etmeyip afetler ve hasretlerle karışıktır, neticede ise bitip tükenecektir.

Nasıl az olmasın ki, ezelden bu ana kadar yoktu, şu anda az bir müddet mevcutsa da, yakında ebede kadar yok olacaktır. Şu anda bulunduğu müddet ezel ve ebedden ibaret olan geçmiş ve gelecekle karşılaştırıldığında, elbette ki, şu an azlıkla vasıflanmaktan da azdır.

Üstelik bu azlığı ile beraber sahibini sonsuz cehennem ateşine düşürmeğe sebeptir ki, az bir nimet büyük bir zarara sebep olduğunda nimet sayılmaz. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْماً وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٧٨) »

"İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak, günahlarını artırmaları için fırsat veriyoruz ve onlar için alçaltıcı bir azap vardır." *(Âli İmran 178)* buyurmaktadır.

Diğer bir ayet-i celilesinde:

« ... سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لاَيَعْلَمُونَ (٤٤) وَ اُمْلِى لَهُمْ اِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ (٤٥) »

"Yakında biz onları bilmedikleri bir taraftan yavaş yavaş azaba yaklaştırırız. Ben onlara mühlet veriyorum, şüphesiz benim keydim (tuzağım) **çok sağlamdır."** *(Kalem suresi 44-45)* buyuruyor.

Diğer bir ayet-i celilesinde de:

« اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ (٥٥) نُسَارِعُ لَهُمْ فِى الْخَيْرَاتِ بَلْ لاَيَشْعُرُونَ (٥٦) »

"Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile, onlar için hayırlara koşuyoruz? Hayır! Onlar (işin gerçeğini) **anlayamıyorlar."** *(Müminun suresi 55-56)* buyurmaktadır.

İşte bütün bu ayet-i celileler, kâfirlere dünyada verilen nimetlerin hakikatte nimet olmadığının delilidir, zira nimetin hakikati dünya ve ahiret zararlarının şaibe (karışıklık) larından bile kurtulmaktır. Dolayısıyla kâfirlere verilen her nimet aslında bir nikmet (belâ) dır.

Nasıl ki, kendisine içinde zehir olan bir bal takdim edilen kişi, onu yerken lezzet alsa da, bu ona ikram sayılmaz, çünkü o, beş paralık lezzetle canından olacaktır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, **meta'** kendisiyle acele faydalanılıp, az bir zaman sonra elden çıkan bir şey demektir. Fani olduğu için Mevlâ Tealâ ona az ismini vermiştir, zira fani olan herşey çok da olsa azdır.

Nitekim:

٣٨٦ – عَنْ مُسْتَوْرِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا الدُّنْيَا فِى الْآخِرَةِ إِلاَّ مِثْلَ مَا يَجْعَلُ اَحَدُكُمْ اِصْبَعَهُ فِى الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَا ذَا يَرْجِعُ ».

386 - Müstevrid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Dünya ahirete nisbetle sizin birinizin, parmağını denize daldır** (ıp kaldır) **ması gibidir. Baksın ki, neyle dönecek.**" Yani onun parmağı denizden ne kadar su kaldırır (eksiltir) se, dünya da ahirete nisbetle o kadar azdır. *(Tirmizî, Zühd:15)*

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda, kâfirlerin sonunun cehennem olduğunu ve cehennemin ne kötü döşek olduğunu açıklayarak müminleri onların hâline azıcık bile aldanmaktan son derece sakındırmıştır.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ (٤١) »

"**Onlar için cehennem ateşinden bir döşek, üstlerine de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.**" *(Araf suresi 41)*

Diğer bir ayet-i celilesinde de:

« لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ (١٦) »

"**Onların üzerlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar vardır. İşte Allah** (-u Tealâ) **kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım yalnızca benden korkun!**" *(Zümer suresi 16)* buyurarak, kâfirlerin kötü akibetlerini beyan etmiş, böylece müminleri, onların dünyadaki iyi gibi görünen hâllerine meyletmekten sakındırmıştır.

Mevlâ Tealâ, müminlere, müşriklerin hâllerine gıbta etmemelerini tavsiye ettikten sonra, ahirette kendilerine ihsan edeceği nimetleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ (١٩٨)

KELİME MANASI (198)

(لٰكِنِ الَّذِينَ) **Lâkin o kimseler ki,** (اتَّقَوْا) **sakındılar,** kimden? (رَبَّهُمْ) **Rablerinden,** yani Müminler de ticaret ve seyahat gibi gayelerle diyar diyar dolaşırlarsa da, bu onlara zarar vermez, zira onlar Rablerinden sakınarak dolaştıklarından dünyaları mamurdur, ahirette ise, (لَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (جَنَّاتٌ) **cennetler,** öyle cennetler ki, (تَجْرِى) akıyor, nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) **altından,** ne? (الْاَنْهَارُ) **ırmaklar,** ne oldukları hâlde? (خَالِدِينَ) **ebedi kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada** (o cennetlerde), o cennetler ne olduğu hâlde? (نُزُلاً) (ilk) **ikram olduğu hâlde,** öyle ikram ki, (مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** (وَمَا) **o şey ki,** nerededir? (عِنْدَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in yanındadır,** yani Allah-u Tealâ'nın indindeki sonsuz nimetler, nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kim için? (لِلْاَبْرَارِ) **iyiler için.**

MEALİ ŞERİFİ (198)

Fakat Rablerin (e karşı gelmek) **den sakınanlar** (var ya! Onların gezip dolaşmaları ve ticaretleri kendilerine zarar vermez zira onlar, takva üzere dolaştıklarından dünyaları ma'murdur, ahirette ise) **onlar için Allah** (-u Tealâ) **tarafından bir ikram olarak,**(köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. İyiler için Allah** (-u Tealâ) **katındaki** (nimetler) **daha hayırlıdır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi ve Alusî'nin beyanlarına göre, **Nüzül**: Bir misafire, geldiğinde ilk ikram edilmek üzere hazırlanan yiyecek, içecek vesair ikramiyedir. Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, cenneti müttakiler için hazırlanmış bir nüzül kabul etmiştir.

Bundan dolayı ulemadan ekserisi bu ayet-i celileden Mevlâ Tealâ'nın cennette görüleceğine dair delil almışlardır. zira cennetin tamamı bir nüzül

olduğuna göre, o nüzüle nisbetle asıl kabul edilecek bir şeyin mevcut olması lâzımdır ki, o da Mevlâ Tealâ'nın cemalini görmektir, zira Allah-u Tealâ'-dan öte hiçbir şey yoktur.

ALLAH-U TEALÂ İNDİNDE DÜNYANIN HİÇ KIYMETİ OLMADIĞINI BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٣٨٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) يُحَدِّثُ اَنَّهُ قَالَ: مَكَثْتُ سَنَةً اُرِيدُ اَنْ اَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَنْ آيَةٍ فَمَا اَسْتَطِيعُ اَنْ اَسْأَلَهُ هَيْبَةً لَهُ حَتّٰى خَرَجَ حَاجّاً فَخَرَجْتُ مَعَهُ فَلَمّاَ رَجَعْتُ وَكُنّاَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَدَلَ اِلَى الْاَرَاكِ لِحَاجَةٍ لَهُ. قَالَ: فَوَقَفْتُ لَهُ حَتّٰى فَرَغَ ثُمَّ سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ لَهُ: يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! مَنِ اللَّتَانِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ مِنْ اَزْوَاجِهِ؟

فَقَالَ: تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ. قَالَ: فَقُلْتُ وَاللّٰهِ اِنْ كُنْتُ لَاُرِيدُ اَنْ اَسْأَلَكَ عَنْ هٰذَا مُنْذُ سَنَةٍ فَمَا اَسْتَطِيعُ هَيْبَةً لَكَ. قَالَ: فَلَا تَفْعَلْ مَا ظَنَنْتَ اَنَّ عِنْدِى مِنْ عِلْمٍ فَاسْأَلْنِى فَاِنْ كَانَ لِى عِلْمٌ خَبَّرْتُكَ بِهِ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ عُمَرُ: وَاللّٰهِ اِنْ كُنّاَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ اَمْراً حَتّٰى اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِنَّ مَا اَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ.

قَالَ: فَبَيْنَا اَنَا فِى اَمْرٍ اَتَاَمَّرُهُ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتِى لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا. قَالَ: فَقُلْتُ لَهَا مَالَكِ وَلِمَا هٰهُنَا فِيمَا تَكَلُّفُكِ فِى اَمْرٍ اُرِيدُهُ. فَقَالَتْ لِى: عَجَباً لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ مَا تُرِيدُ اَنْ تُرَاجِعَ اَنْتَ وَاِنَّ ابْنَتَكَ لَتُرَاجِعُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حَتّٰى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ. فَقَامَ عُمَرُ فَاَخَذَ رِدَائَهُ مَكَانَهُ حَتّٰى دَخَلَ عَلٰى حَفْصَةَ. فَقَالَ لَهَا: يَابُنَيَّةُ اِنَّكِ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حَتّٰى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ. فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللّٰهِ اِنّاَ لَنُرَاجِعُهُ. فَقُلْتُ تَعْلَمِينَ اَنِّى اُحَذِّرُكِ عُقُوبَةَ اللّٰهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ ﷺ يَا بُنَيَّةُ لَا تَغُرَّنَّكِ هٰذِهِ الَّتِى اَعْجَبَهَا حُسْنُهَا حُبُّ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اِيّاَهَا يُرِيدُ عَائِشَةَ.

قَالَ: ثُمَّ خَرَجْتُ حَتّىٰ دَخَلْتُ عَلىٰ اُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَابَتِي مِنْهَا فَكَلَّمْتُهَا. فَقَالَتْ اُمُّ سَلَمَةَ عَجَباً لَكَ يَا ابْنَ الْخَطّابِ دَخَلْتَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتّىٰ تَبْتَغِي اَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَاَزْوَاجِهِ فَاَخَذَتْنِي وَاللهِ اَخْذاً كَسَرَتْنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ اَجِدُ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهَا وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْاَنْصَارِ اِذَا غِبْتُ اَتَانِي بِالْخَبَرِ وَاِذَا غَابَ كُنْتُ اَنَا آتِيهِ بِالْخَبَرِ وَنَحْنُ نَتَخَوَّفُ مَلِكاً مِنْ مُلُوكِ غَسّانَ ذُكِرَ لَنَا اَنَّهُ يُرِيدُ اَنْ يَسِيرَ اِلَيْنَا فَقَدِامْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ فَاِذَا صَاحِبِي الْاَنْصَارِيُّ يَدُقُّ الْبَابَ فَقَالَ افْتَحْ افْتَحْ فَقُلْتُ جَاءَ الْغَسّانِيُّ فَقَالَ بَلْ اَشَدُّ مِنْ ذٰلِكَ اعْتَزَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَزْوَاجَهُ فَقُلْتُ: رَغِمَ اَنْفُ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ فَاَخَذْتُ ثَوْبِي فَاَخْرُجُ حَتّىٰ جِئْتُ فَاِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا بِعَجَلَةٍ وَغُلَامٌ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ اَسْوَدُ عَلىٰ رَأْسِ الدَّرَجَةِ. فَقُلْتُ لَهُ: قُلْ هٰذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطّابِ فَاَذِنَ لِي.

قَالَ عُمَرُ: فَقَصَصْتُ عَلىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ هٰذَا الْحَدِيثَ فَلَمّا بَلَغْتُ حَدِيثَ اُمِّ سَلَمَةَ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَاِنَّهُ لَعَلىٰ حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ وَتَحْتَ رَأْسِهِ وِسَادَةٌ مِنْ اَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ وَاِنَّ عِنْدَ رِجْلَيْهِ قَرَظاً مَصْبُوباً وَعِنْدَ رَأْسِهِ اَهَبٌ مُعَلَّقَةٌ فَرَأَيْتُ اَثَرَ الْحَصِيرِ فِي جَنْبِهِ فَبَكَيْتُ.

فَقَالَ: « مَا يُبْكِيكَ؟ » فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ كِسْرىٰ وَقَيْصَرَ فِيمَا هُمَا فِيهِ وَاَنْتَ رَسُولُ اللهِ. فَقَالَ: « اَمَا تَرْضىٰ اَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ ».

387 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Ömer İbnül Hattab'a bir ayetten sormak isterdim, bir sene durdum, heybetinden soramadım. Nihayet hac yapmak üzere yola çıktı. Beraberinde ben de çıktım. Döndüğümüzde yolun birazında (Merru'z - Zahran'da) idik, bir ihtiyacı için erâk ağaçlarına doğru saptı.

İbn-i Abbas dedi ki: Ben onun için durdum, nihayet işini bitirdi. Sonra beraberinde yürüdüm. (O abdest alıyor, ben de suyunu döküyordum; bir

sırasını buldum). Ona: Ey Mü'minlerin emiri! Peygamberin kadınlarından Peygambere karşı birbirine sırt dayayan (yardımlaşan) o iki kadın kimdir? dedim. Ömer: Onlar Hafsa ve Aişe'dir, dedi.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dedi ki: Ben vallahi bir seneden beri bunu sana sormak istiyordum, fakat sana saygımdan dolayı soramıyordum, dedim. Ömer *(Radıyallahu Anh)* : Öyle yapma, bende bir ilim olduğunu zannettiğin bir şeyi hemen bana sor ki, bir bilgim varsa onu sana haber veririm, dedi.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dedi ki: Sonra Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: Vallahi biz doğrusu cahiliyet zamanında kadınlara hiç değer vermezdik ta ki, Allah onlar için indirdiğini indirinceye ve haklarında (mirastan) verdiği payı verinceye kadar.

Bir kere ben, kendi kendime bir işte düşünürken karım: "Şöyle şöyle yapsan." dedi. Ben de ona: "O senin neyine gerek benim istemekte olduğum bir işte senin külfete girmen ne oluyor?" dedim.

O da bana: "Hayret ederim sana, ey Hattaboğlu! Sen kendine karşı söz söylenmesini istemiyorsun. Halbuki senin kızın Resulullah'a karşı konuşuyor, hatta Resulullah o günü öfkeli geçiriyor." deyiverdi.

Hemen Ömer kalktı, ridasını yerinden aldı, ta Hafsa'ya kadar gidip yanına girdi ve ona şunları söyledi: "Ey kızım, sen Resulullaha karşı konuşuyor hatta onu bütün gün öfkeli bırakacak kadar söyleniyormuşsun!" dedi. Hafsa da: "Vallahi biz hepimiz O'na karşı konuşuruz." dedi.

Bunun üzerine ben: Bilirsin ki, ben seni Allah'ın ukubetinden (azabından) ve Resulünün öfkesinden daima sakındırırım. Ey kızım! Sakın seni arkadaşının güzelliği ve Resulullah'ın ona sevgisi aldatmasın. (Aişeyi kastediyordu) dedim.

Ömer *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Sonra çıktım, yakınım olduğu için Ümmü Seleme'nin yanına girdim ve ona da söyledim. Ümmü Seleme de:

Taaccüb ederim sana Ey Hattaboğlu! Her şeye girdin, nihayet Resulullah ile zevceleri (hanımları) arasına da mı girmek istiyorsun? dedi. İşte bu söz beni öyle bir tutuş tuttu ki, vicdanımda bulduğum teessürü (kızgınlığı) kısmen kırdı. Bunun üzerine onun yanından da çıktım.

Ve benim Ensardan bir arkadaşım vardı. Ben gitmediğim zaman o bana haber getirir, o gitmediği zaman da ben ona haber getirirdim. Bu esnada biz Gassân meliklerinden birisinden de endişe ediyorduk; bize (üzerimize) yürüyeceği söyleniyor, yüreklerimiz ondan (korkuyla) dolgun bulunuyordu. Bir de baktım ki, arkadaşım Ensarî kapıyı çalıyor: "Aç, aç" dedi. Ben: "Gassanî mi geldi? dedim. O: Hayır, ondan daha şiddetli, (zor bir şey oldu) Resulullah, kadınlarından itizal etmiş (bir köşeye çekilmiş), dedi.

Gönlümden: Hafsa ile Aişe'nin burnu sürtüldü, dedim. Elbisemi aldım, çıktım, nihayet vardım. Birde baktım ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

bir kaç basamakla çıkılır bir meşrebede (şerbetlik denilen bir hücrede) siyah bir hizmetçisi de basamağın başında duruyordu. Ben, hizmetçiye: Söyle bu Ömer İbnu'l-Hattab'dır, dedim.

Nihayet bana izin verildi. Ömer *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Ben Resulullah'a hanımlarına söylediğim sözleri hikâye (nakl) ettim. Ümmü Seleme'nin sözüne geldiğimde Resulullah gülümsedi. O bir hasır üzerinde bulunuyordu. Kendisiyle hasır arasında hiç bir şey yoktu. Başının altında içi lif dolu bir meşin yastık vardı. Ayaklarının yanında dökülmüş biraz karaz (arap samgı denilen selem posası), baş ucunda da asılı bir posteki vardı. Resulullah'ın böğründe hasırın izlerini gördüm de ağladım.

O: "**Seni ağlatan nedir?**" buyurdu. Ben de: "Ya Resulallah!, Kisra ve Kayser, bulundukları hâl (nimetler) içindeler. Sen ise Allah'ın Resulüsün!" dedim. O: "**Dünya onların, ahiret bizim olmasına razı olmuyor musun?**" buyurdu. *(Buharî, Tefsir, Sure:66, Ahad:3, Müslim, Reda:97-101, Talâk:32-36, Ebu Davud, Edeb:135, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/303, 3/200)*

٣٨٨ – قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) يُؤْتَىٰ بِالدُّنْيَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى صُورَةِ عَجُوزٍ شَمْطَاءَ زَرْقَاءَ اَنْيَابُهَا بَادِيَةٌ مُشَوَّهٌ خَلْقُهَا فَتُشْرِفُ عَلَى الْخَلَائِقِ فَيُقَالُ: هَلْ تَعْرِفُونَ بِهٰذِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ مَعْرِفَةِ هٰذِهِ. فَيُقَالُ: هٰذِهِ الدُّنْيَا الَّتِى تَنَاحَرْتُمْ عَلَيْهَا بِهَا تَقَاطَعْتُمُ الْاَرْحَامَ وَبِهَا تَحَاسَدْتُمْ وَتَبَاغَضْتُمْ وَاغْتَرَرْتُمْ ثُمَّ تُقْذَفُ فِى جَهَنَّمَ فَتُنَادِى اَىْ رَبِّ اَيْنَ اَتْبَاعِى وَاَشْيَاعِى. فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَىٰ: (اَلْحِقُوا) بِهَا اَتْبَاعَهَا وَاَشْيَاعَهَا .

388 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurmuştur ki: "**Kıyamet günü dünya, saçı kırlaşmış, gök mavisi gözlü, azı dişleri çıkmış, sureti çok çirkin bir koca karı şeklinde getirilir. Bütün mahlûkata üst taraftan gösterilir ve "Bunu tanıyor musunuz?" diye sorulur.**

Onlar: "Bunu tanımaktan Allah'a sığınırız." derler.

O zaman: "Bu, o dünyadır ki, ondan sebep birbirinizi öldürdünüz, ondan sebep akraba ilişkilerini kestiniz, onun yüzünden birbirinizi kıskandınız, birbirinize kızdınız ve aldandınız." denilir.

Sonra Dünya cehenneme atılır ve: "Ey Rabbim! nerede benim adamlarım?" diye seslenir,

O zaman Allah (-u Tealâ): "Buna uyanları da, adamlarını da kendisine katın." buyurur." *(Beyhakî, Şuabul iman :7/383, No. l0671)*

٣٨٩- قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يُحْشَرُ اَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاَعْمَالُهُمْ كَجِبَالِ تِهَامَةَ وَيُؤْمَرُ بِهِمْ اِلَى النَّارِ» قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ مُصَلِّينَ؟ قَالَ: «نَعَمْ كَانُوا يُصَلُّونَ وَيَصُومُونَ وَيَاْخُذُونَ سُنَّةً مِنَ اللَّيْلِ فَاِذَا عُرِضَ لَهُمْ مِنَ الدُّنْيَا وَثَبُوا عَلَيْهِ».

389 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Kıyamet günü bir takım kavimler, amelleri Tihame** (Kızıl deniz sahilinde basık bir yer) **dağları gibi olduğu hâlde cehenneme haşredilecek** (gönderilecek) **lerdir.**

O zaman Sahabe-i Kiram: "Onlar namaz kılarlar mıydı?" diye sorduklarında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Evet Namaz kılarlar, oruç tutarlar, gece sünnetini** (teheccüdü) **de ihya ederlerdi, lâkin dünyadan bir şey kendilerine gösterilse,** (onu kapmak için) **üzerine sıçrarlardı.**" *(Ruhul Beyan: 2/155)*

٣٩٠ - عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَىٰ اَصْحَابِهِ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: «هَلْ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عِلْماً بِغَيْرِ تَعَلُّمٍ وَهُدًى بِغَيْرِ هِدَايَةٍ هَلْ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ اَنْ يُذْهِبَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ الْعَمَىٰ وَيَجْعَلَهُ بَصِيراً اِلَّا اَنَّهُ مَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا وَقَصُرَ اَمَلُهُ فِيهَا اَعْطَاهُ اللّٰهُ عِلْماً بِغَيْرِ تَعَلُّمٍ وَهُدًى بِغَيْرِ هِدَايَةٍ اَلَا اِنَّهُ سَيَكُونُ بَعْدَكُمْ قَوْمٌ لَا يَسْتَقِيمُ لَهُمُ الْمُلْكُ اِلَّا بِالْقَتْلِ وَالتَّجَبُّرِ وَلَا الْغِنَىٰ اِلَّا بِالْبُخْلِ وَالْفَخْرِ وَلَا الْمَحَبَّةُ اِلَّا بِالْاِسْتِخْرَاجِ فِي الدِّينِ وَاتِّبَاعِ الْهَوَىٰ اَلَا فَمَنْ اَدْرَكَ ذٰلِكَ الزَّمَانَ مِنْكُمْ فَصَبَرَ لِلْفَقْرِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى الْغِنَىٰ وَصَبَرَ لِلْبَغْضَاءِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَصَبَرَ عَلَى الذُّلِّ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى الْعِزِّ لَا يُرِيدُ بِذٰلِكَ اِلَّا وَجْهَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ اَعْطَاهُ اللّٰهُ ثَوَابَ خَمْسِينَ صِدِّيقاً»

390 - Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabının yanına çıkarak şöyle buyurdu: **Sizden kim Allah** (-u Tealân) **ın kendisine hiç okumadan ilim vermesini ve yol gösteren olmadan hidayet buldurmasını ister?**

Sizin içinizden Allah (-u Tealân) **ın kendisinden körlüğü gidermesini ve kendisini basiretli** (hakikatleri gören bir kimse) **yapmasını ister?**

Dikkat edin şüphesiz ki, kim dünyaya rağbet etmez ve dünya hakkında uzun uzun düşünmezse, Allah-u Tealâ ona öğrenmeden ilim verir ve yol gösteren olmadan doğru yola erdirir.

Agâh olun! Muhakkak sizden sonra bir topluluk bulunacaktır ki insanları haksız yere öldürmeden ve kibirlenmeden mülk ve saltanat elde edemeyecekler. Böbürlenme ve cimrilik yapmadan zengin olamayacak, nefslerinin arzularına uyup dinden çıkmadan da, kendilerini sevdiremeyeceklerdir.

Uyanın! Sizden her hangi biriniz o zamana ulaşır da (gayri meşrû) **zenginliği elde etmeye gücü yettiği hâlde, fakirliğe sabreder** (dinden taviz vererek) **sevilmeye kadir iken milletin nefretine tahammül eder, izzete** (yüksek rütbelere kavuşmaya) **gücü yettiği hâlde, zillete** (aşağılığa) **tahammül ederse, ve bunları yalnız Allah** (-u Tealân) **ın rızası için yaparsa Allah** (-u Tealâ) **ona elli sıddık sevabı verir."** *(Beyhakî, Şuabul Iman:7/360, No. l0582)*

٣٩١- وَرُوِىَ اَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عُرِضَ عَلَيْهِ عِشَارٌ مِنَ النَّوْقِ وَهِىَ الْحَوَامِلُ مِنْهَا فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَغَضَّ بَصَرَهُ مَعَ اَنَّهَا مِنْ اَحَبِّ الْاَمْوَالِ اِلَيْهِمْ وَاَنْفَسِهَا عِنْدَهُمْ لِاَنَّهَا كَانَتْ تَجْمَعُ الظَّهْرَ وَاللَّحْمَ وَاللَّبَنَ وَلِعَظَمَتِهَا فِى قُلُوبِهِمْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴾ فَلَمَّا لَمْ يَلْتَفِتْ اِلَيْهَا قِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! هٰذِهِ اَنْفَسُ اَمْوَالِنَا فَلِمَ لَمْ تَنْظُرْ اِلَيْهَا؟ قَالَ: «قَدْ نَهَى اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ» ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَىٰ: ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ ﴾ الآيَةَ.

391 - Rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yüklü develer gösterildiğinde, onlardan yüz çevirdi, hâlbuki onlar hem et, hem süt, hem de binek ihtiyaçlarını gördüğünden arapların en kıymetli mallarıydı. Bundan dolayı Allah-u Tealâ: **"On aylık yüklü develer terkedildiği zaman."** buyurmuştur. *(Tekvir Suresi: 4)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara bakmayınca: "Ya Resulallah! Bunlar bizim en kıymetli malımızdır, neden onlara bakmıyorsun?" denildiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Allah-u Tealâ onlara bakmaktan nehyetti,"** buyurduktan sonra, **"Onlardan bir kısmını faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne sakın gözlerini dikme."** *(Taha Suresi: 131'den)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu. İşte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dünyaya karşı muamelesi böyleydi. *(Ruhul Beyan: 2/155)*

٣٩٢ - قَالَ ﷺ: « اَنَا حَبِيبُ اللّٰهِ وَلَا فَخْرَ وَاَنَا حَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ تَحْتَهُ آدَمُ وَمَنْ دُونَهُ وَلاَ فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ حِلَقَ الْجَنَّةَ فَيَفْتَحُ اللهُ لِي فَيُدْخِلُنِيهَا وَمَعِي فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلاَ فَخْرَ ».

392 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **Ben Allah-u Tealâ nın sevgilisiyim, bunu iftihar için söylemiyorum. Altında Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ve diğer peygamberlerin bulunacağı Hamd Sancağını kıyamet günü ben taşıyacağım. Bunu da gurur için söylemiyorum.**

Cennetin (kapılarının) **halkalarını ilk sallayacak benim, Allah-u Tealâ cenneti ilk olarak bana açarak, beraberimde müminlerin fakirleri de bulunduğu halde beni ona sokacaktır. Ben bununlada iftihar etmiyorum."***(Ruhul Beyan:2/155)*

Bu rivayetleri duyan akıllı bir kul dünyadan uzaklaşıp ahirete ve cennetlere rağbet etmeli, hatta Allah-u Tealâ'ya ulaşma makamına yükselmelidir.

Ebu Yezid El Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ'nın kulları arasında öyle bir kul vardır ki, bütün ziynetleriyle cennetler ona verilecek olsa, cehennem ehli ateşten kaçtığı gibi, o da elbette onlardan kaçar. O, Allah-u Tealânın muhabbeti kendisini istila ettiği için ondan gayrisine meyletmeyen bir kuldur.

İşte Beyazıd-ı Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu makama eriştiğinden dolayı bir keresinde: "Seksen sene kalbim benden kayboldu onu yakalamak istediğimde ise, 'Bizden gayrını mı arıyorsun?' buyuruldu." dedi.

Nakledildiğine göre, Büyüklerden biri rüyasında Maruf-ul Kerhî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerini, huriler ve cennetin köşklerine bakmaz bir hâlde gözünü arşa doğru dikmiş olarak gördü.

Cennetin bekçisi olan Rıdvan'a bu kimdir? diye sorunca, O "Bu Maruf-ul Kerhî'dir. Allah-u Tealâ'ya aşık olarak öldü, Allah-u Tealâ da ona kendisine nazar etmeyi serbest etti." diye cevap verdi.

İşte Ârif-i Billah'ın en büyük gayesi, manevi cennete ulaşmaktır ki, o da marifetullah cennetidir. Ona ulaşmak Firdevs cennetine kavuşmaktan daha hayırlıdır, Artık salik ömrü bitmeden ve eceli gelmeden bu cennete girmeye çalışsın. Mevlâ Tealâ bizleri ve sizleri huzur ve yakîne ulaştırsın âmin..,

---

Mevlâ Tealâ, müşriklerin ve müttaki müminlerin hâllerini açıkladıktan sonra, Ehli kitaptan iman edenlerin de hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٩٩)

KELİME MANASI (199)

(وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ) **Ve şüphesiz ehli kitaptan vardır,** (لَمَنْ) **Elbette öyle kimse ki,** (يُؤْمِنُ) **iman eder,** kime? (بِاللّٰهِ) Allah (-u Tealâ Hazretlerin) e daha? (وَمَا) o şeye (kur'ana) ki, (اُنْزِلَ) indirildi, kime? (اِلَيْكُمْ) size, daha? (وَمَا) o şeye (kitaplara) ki, (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْهِمْ) **onlara,** ne oldukları hâlde iman ederler? (خَاشِعِينَ) **huşu edici oldukları hâlde,** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **için,** yani ona boyun eğerek ve ondan son derece korkarak, daha ne oldukları hâlde ? (لَا يَشْتَرُونَ) **satın almadıkları hâlde,** neye karşı? (بِاٰيَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerine karşı,** neyi? (ثَمَنًا) **bir bahayı** (menfaatı), öyle baha ki, (قَلِيلًا) **çok az,** yani ehli kitaptan bazısının yaptığı gibi, Allah-u Tealâ'nın ayetlerini dünya menfaatı karşılığında değiştirmezler. (اُولٰٓئِكَ) **işte onlar** (var ya), (لَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (اَجْرُهُمْ) **ecirleri,** yani amellerine ve taatlarına karşı kendilerine vaadedilen hususi mükâfatları, nerede? (عِنْدَ رَبِّهِمْ) **Rableri yanında,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (سَرِيعُ الْحِسَابِ) **hesabı çok çabuk olandır.**

MEALİ SERİFİ (199)

Ve şüphesiz ehli kitaptan elbette öyleleri vardır ki, Allah (-u Tealây) **a, hem size indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **e, hem de kendilerine indirilen** (Tevrat ve İncil) **e, Allah** (-u Tealâ) **için huşu ederek** (Allah-u Tealâ'ya boyun eğerek) **inanırlar.**

Allah (-u Tealân) **ın ayetlerine karşı az bir bahayı** (hasis bir menfaati) **satın almazlar. İşte onlar** (var ya), **onlar için rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **hesabı pek çabuk olandır.**

İ Z A H A T

Ebussuud ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede zikredilen ehli kitaptan maksat, Tevrat ve İncil'e iman eden yahudi ve hristiyanlardan, Kur'an-ı Kerime ve âhir zaman peygamberine iman edenlerdir, çünkü yahudilerden Abdullah İbn-i Selâm ve adamlarıyla, hristiyanlardan Habeşistan kralı Necaşî ve adamları gibi asr-ı saadette ehli kitaptan bir çok iman edenler bulunduğu gibi, ehli kitaptan her devirde islâmiyeti kabul edenler de vardır.

Bu sure-i celilede ehli kitabın kendi kitaplarını değiştirdikleri açıklandığından bu ayet-i celile, ehli kitabın hepsinin kitaplarını değiştirmediğini içlerinde kıymetli insanlar da bulunduğunu açıklamaktadır.

Maamafih ayet-i celilenin bir takım hususi kimseler hakkında indiği de rivayet edilmiştir. Nitekim Begavî ve Taberî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas, Cabir, Enes ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* hazeratı buyurmuşlardır ki, bu ayet- i celile Habeşistan meliki Necaşî hakkında inmiştir, şöyleki o öldüğü zaman Cebrail *(Aleyhisselâm)* onun vefatını öldüğü günde hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bildirerek başsağlığı diledi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de hemen ashab-ı kirama:

٣٩٣ - « اُخْرُجُوا فَصَلُّوا عَلىٰ اَخٍ لَكُمْ مَاتَ بِغَيْرِ اَرْضِكُمْ ».

393 - "**Çıkın sizin arazinizin dışında ölen** (Necaşî) **kardeşinizin cenazesini kılın.**" buyurdu. Kendisi de Bekî'a (Medine-i Münevvere mezarlığına) çıktı, Mevlâ Tealâ Habeşistan arazisine kadar olan bütün mesafeyi açarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Necaşî'nin seriri (teneşiri) ni gösterdi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de dört tekbirle Necaşinin cenaze namazını kıldı ve onun için istiğfar etti. Bunu gören münafıklar: "Şu Muhammede bakın! kendi dini üzere olmayan, hiç görmediği, Habeşli, Nasranî bir adamın cenaze namazını kılıyor." dediler. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirdi.

İmam-ı Atâ buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile Necran ehli hakkında inmiştir. Bunlar kırk kişi idiler, otuz ikisi Habeşistanlı, sekizi ise Rumlardan olan cemaat evvelce İsa *(Aleyhisselâm)* ın dini üzere iken sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman ettiler.

İbni Cüreyc *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile Abdullah İbn-i Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda:

« اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ »

"**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **hisabı çok çabuk olandır.**" buyurarak, bu dostlarına vaadettiği ecrin kendilerine çar çabuk ulaşacağına işaret etmiştir. Zira hisabın çabukluğu cezanın sür'atini gerektirir.

Mevlâ Tealâ, herşeyi son derece bildiğinden hiç düşünmeye, yazıp çizmeye muhtaç olmadan her amel edenin hak ettiği ecri çok iyi bilmektedir.

O hâlde insan Allah-u Tealâ'nın hisabını ve cezasını iyi düşünerek, yarın ahirette yüzünü ak edecek iyi ameller yapmaya gayret etmelidir. zira insan yaşadığı gibi ölecek ve öldüğü gibi dirilecektir. Nitekim:

٣٩٤- رُوِىَ اَنَّ جبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ جاءَ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ اِنَّ رَبَّكَ يَقْرَئُكَ السَّلاَمَ وَهُوَ يَقُولُ: «مَالِى اَرَاكَ مَغْمُوماً حَزِيناً». قَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: «يَاجِبْرِيلُ طَالَ تَفَكُّرِى فِى اُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ: فِى اَمْرِ اَهْلِ الْكُفْرِ اَمْ فِى اَهْلِ الْاِسْلاَمِ؟ فَقَالَ: «يَا جِبْرِيلُ فِى اَمْرِ اَهْلِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّاللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ».

فَاَخَذَ بِيَدِهِ حَتّٰى اَقَامَهُ اِلٰى مَقْبَرَةِ بَنِى سَلَمَةَ ثُمَّ ضَرَبَ بِجَنَاحِهِ الْاَيْمَنِ عَلٰى قَبْرٍ مَيِّتٍ فَقَالَ: قُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ فَقَامَ رَجُلٌ مُبْيَضُّ الْوَجْهِ وَهُوَ يَقُولُ: لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ. فَقَالَ جِبْرِيلُ: عُدْ اِلٰى مَكَانِكَ فَعَادَ كَمَا كَانَ ثُمَّ ضَرَبَ بِجَنَاحِهِ الْاَيْسَرِ. فَقَالَ: قُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ فَخَرَجَ رَجُلٌ مُسْوَدُّ الْوَجْهِ اَزْرَقُ الْعَيْنَيْنِ وَهُوَ يَقُولُ: وَا حَسْرَتَاهُ وَا نَدَامَتَاهُ. فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ: عُدْ اِلٰى مَكَانِكَ فَعَادَ كَمَا كَانَ. ثُمَّ قَالَ يَامُحَمَّدُ عَلٰى هٰذَا يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَعِنْدَ ذٰلِكَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُبْعَثُونَ كَمَا تَمُوتُونَ».

394- Rivayete göre, Bir kere Cibril *(Aleyhisselâm)* , Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "**Ya Muhammed! Şüphesiz Rabbin sana selâm söylüyor ve: "Niye ben onu kederli ve üzüntülü görüyorum?" diye soruyor." buyurdu.**

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de: "Ey Cibril! Kıyamet gününde ümmetimin hâli ne olacak diye düşüncelere daldım." buyurdu.**

Cibril-i Emin de: "Küfür ehli hakkında mı? İslâm ehli hakkında mı?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**La ilâhe illallah, Muhammedün resulullah ehli hakkında.**" diye cevap verdi.

O zaman Cibril-i Emin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinden tutarak onu Beni Seleme mezarlığına getirdi ve sağ kanadıyla bir ölünün mezarına vurarak: "**Allahın izniyle kalk.**" derdemez, yüzü bembeyaz bir adam "**La İlâhe illallah Muhammedür resulullah.**" diyerek kalktı.

Cibril-i Emin ona: "**Yerine dön!**" deyince, o hemen ölü olarak düştü. Sonra Cibril-i Emin sol kanadını başka bir ölünün mezarına vurarak: "**Allahın izniyle kalk!**" deyince, gözleri gök mavisi renkli, yüzü simsiyah bir adam: "**Vay benim hasretim, vay benim nedametim!**" diyerek kabrinden çıktı.

Cibril-i Emin ona da: "**Yerine dön!**" deyince, o ölü olarak mezarına düştü. Sonra Cibril-i Emin: "**Ya Muhammed! İşte kıyamet günü insanlar bu hâlde diriltileceklerdir.**" buyurdu.

٣٩٥ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُبْعَثُونَ كَمَا تَمُوتُونَ».

395 - İşte bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Yaşadığınız gibi öleceksiniz, öldüğünüz gibi de diriltileceksiniz.**" buyurdu. *(Ruhul Beyan 2/156)*

Nakledildiğine göre İbrahim ibni Ethem *(Rahimehullah)* bir kere hamama girmek istediğinde, hamamcı kendisini menederek parasız giremezsin deyince, İbrahim Ethem hazretleri ağlayarak "Şeytanların evine bedava girilemezse, Nebilerin ve Sıddıkların evine nasıl girilir?" buyurdu.

Demek ki, dünyada iken ahiret hazırlığı yapmayan kişi, ahirette de gafillerle beraberdir, hisabı da ameline göredir ve dünyada ameli salih işlemeyen kişiler, ahiretteki mükâfatlardan mahrumdur. Nitekim:

٣٩٦ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّ فِى الْجَنَّةِ حَوْرَآءَ يُقَالُ لَهَا لُعَبَةُ لَوْ بَصَقَتْ فِى الْبَحْرِ بَصْقَةً لَعَذُبَ الْبَحْرُ مَكْتُوبٌ عَلَىٰ نَحْرِهَا مَنْ اَحَبَّ اَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلِى فَلْيَعْمَلْ بِطَاعَةِ رَبِّى».

396 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Şüphesiz cennette kendisine Lüabe denilen bir huri vardır ki, denize bir kere tükürse, elbette deniz tatlanır. Onun göğsünde "Benim gibi bir hurinin, kendisine ait olmasını isteyen,** (Dünyada iken) **Rabbimin taatıyla amel etsin." diye yazılıdır.**" *(Ruhul Beyan:2/157)*

Şu söz ne güzel söylenmiştir.

« بِقَدْرِ الْكَدِّ تَكْتَسِبُ الْمَعَالِى * وَمَنْ طَلَبَ الْعُلَىٰ سَهَرَ اللَّيَالِى

تَرُومُ عِزًّا ثُمَّ تَنَامُ لَيْلاً * يَغُوصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِى »

"Çektiğin sıkıntı kadar yüksek dereceler kazanırsın,
Yükseklik arayan, geceleri uykusuz geçirir,
Hem şeref arıyor, hem de geceleri uyuyorsun,
İnciler arayan denize dalar."

Meşhur şair Ferezdak'ın ailesi vefat ettiğinde, Basra'nın bütün eşrafı cenazede hazır bulundu, cenazede Hasan-ı Basri *(Radıyallahu Anh)* da vardı, İmam-ı Hasan, Ferezdak'a "Ya Eba Firas! Bu gün için ne hazırladın." deyince, O, "Seksen senedir (Lâ ilâhe illallah) şehadetini hazırladım." diye cevap verdi. Ailesi defnedilince, Ferezdak onun kabrinin başında ayağa kalkarak, şu beyitleri söyledi:

« اَخَافُ وَرَآءَ الْقَبْرِ اِنْ لَمْ يُعَافِنِى * اَشَدَّ مِنَ الْقَبْرِ التِهَابًا وَاَضْيَقَا

اِذَا جَائَنِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَائِدٌ * عَنِيفٌ وَسَوَّاقٌ يَسُوقُ الْفَرَزْدَقَا

لَقَدْ خَابَ مِنْ اَوْلَادِ آدَمَ مَنْ مَشٰى * اِلَى النَّارِ مَغْلُولَ الْقَلَادَةِ اَزْرَقَا »

"Rabbim bana afiyet vermezse, korkarım kabrin ötesinden,
Alevlenmesi kabirden daha şiddetli ve daha dar olan Cehennemden.
Kıyamet günü geldiğinde, bana sürükleyen,
Sert bir şekilde Ferezdak'ı zorla sevkeden,
İşte o gün, âdemoğullarından, büyük hüsrana uğramıştır,
Eli boynuna bağlı, gözü gök renkli olarak cehenneme giden."

Artık akıl sahipleri o günün şiddetini ve Allah-u Tealâ'nın hisabının sür'atini düşünerek, bu gün Mevlâ Tealâ'dan Cenneti sadakatla istemeli ve cehennemden ona sığınmalıdırlar. Nitekim:

٣٩٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ سَأَلَ اللهَ الْجَنَّةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتِ الْجَنَّةُ: اَللّٰهُمَّ اَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَمَنِ اسْتَجَارَ مِنَ النَّارِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتِ النَّارُ: اَللّٰهُمَّ اَجِرْهُ مِنَ النَّارِ ».

397 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah (-u Tealâ) dan üç kere cennet istese, Cennet: "Ey Allahım onu cennete girdir." der. Her kim üç kere cehennemden sığınsa, Cehennem "Ey Allahım! Onu ateşten koru." der.** *(Tirmizî, Cennet:27)*

Allah-u Tealâ'dan bizi ateşten korumasını, ebrar ile beraber cennete koymasını, salih amellere bizi muvaffak kılmasını, meşrıklerde ve mağrip (doğu ve batı) larda Allah-u Tealâ'ya ulaşan ve maksuduna kavuşan herkesin kendisiyle vasıl olduğu Nebiyy-i Zîşan hurmetine, bizi fırka-ı Nâciye (tek kurtulacak olan ehl-i Sünnet vel cemaat) dan kılmasını dileriz. Amin..,

---

Mevlâ Tealâ, bu sure-i celilede inanç ve amele taalluk eden bir çok ayet-i kerimeleri beyan ettikten sonra, bütün şer'i edepleri içine alan ve geçmiş hükümlerin tamamına işaret eden şu ayet-i celileyle sureyi bitirmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٢٠٠)

KELİME MANASI (200)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) **Ey o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (اصْبِرُوا) **sabredin,** yani din-i mübin-i islâmın emirlerini tutmak ve yasaklarından sakınmak hususunda sebat gösterin, daha (وَصَابِرُوا) **sabır yarışı edin,** yani harbin zorluklarına Allahın düşmanlarından daha ziyade siz sabredin, daha? (وَرَابِطُوا) **ribat yapın,** yani düşmanlarınızdan daha ziyade harbe hazırlıklı ve uyanık bulunarak atlarınızı bağlı beklettiğiniz hâlde tehlikeli yerlerde nöbet tutun, (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (لَعَلَّكُمْ) **tâ ki siz,** (تُفْلِحُونَ) **felâha erersiniz.**

MEALİ ŞERİFİ (200)

Ey iman edenler! Sabredin (düşmanlarınızla) **sabır yarışı edin** (onlara galip gelin, sınırlarda) **nöbet bekleşin, ve Allah** (-u Tealâya muhalefet) **den sakının ki, felâh** (kurtuluş) **a eresiniz.**

İ Z A H A T

Tefsir-i kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede sabır ve musabereyi emretmiştir. Zira insanın iki hâli vardır, birinci hâli kendi nefsiyle alâkalıdır, bu hususta Mevlâ Tealâ'nın tevhidini, adaletini, peygamberlerinin doğruluğunu ve ahiret hâllerini bilmek için yapılacak araştırmalardaki meşakkatlere ve muhaliflerin şüphelerine cevap vermenin zorluklarına katlanmak,

Ayrıca amel hususunda farz, vacip, sünnet, müstehap ve edepleri yerine getirme hususunda meydana gelecek külfete, yasaklardan sakınmak için nefsin arzularına set çekmekte hasıl olacak zahmete, fakr-u zarurete, kıtlık, pa-

halılık, hastalık ve düşmandan korkmak gibi dünyevi afetlere sabretmek elbette vaciptir, zira sabır bu gibi belâların o kimsenin üzerinden kalkmasına vesiledir. Sabretmeyen selâmet bulamaz.

İkinci hâl, insanın kendisiyle diğer insanlar arasında müşterek olan hâllerdir. Bu hususta kendisi ve başkaları arasında meydana gelen kusurlara musabere yani her iki tarafın ortaklaşa sabretmeleri gerekir ki, çoluk çocuğun, komşuların ve yakın akrabanın eziyet ve münasebetsizliklerine sabretmek buna dahildir.

Bir kimseden intikam almamak, zalimin zulmünü affetmek, iyiliği emredip kötülükten nehyetmek uğrunda başa gelen eziyetlere tahammul etmek, ve zındıkların ortaya attıkları şüpheleri ortadan kaldırmak için çalışmak, hep musabereye dahildir.

O hâlde ayet-i celilede geçen sabır, insanın kendisiyle alâkalı zorluklara katlanması, musabere ise, kendisiyle başkaları arasında vuku bulan zorluklara tahammul etmesi demektir.

Şu bilinsin ki, insan ne kadar sabır ve musabereye zorlansa da, kendisinde bulunan şehvet, gazap ve hırs gibi kötü ahlâklar, onu bu iki güzel ahlâkın zıddına sürüklemektedirler. İnsan ömür boyu nefsinin kötü huylarıyla cihat etmedikçe, sabır ve musabereyi yerine getirmesi mümkün olmayacağından Mevlâ Tealâ, sabır ve musabere'nin peşine murabatayı emretmiştir ki, bu ise, nefsi ibadetlere, özellikle maddi ve manevi düşmanlara karşı nöbet beklemeye, ruhu da Allah-u Tealâ ya kavuşturacak sebeplere bağlamaktan ibarettir.

Sabır, musabere ve murabata gibi işlerin her birinde insanın bir niyeti ve gayesi bulunduğuna göre, insanın bu gibi iyi amellerde de bir maksadı bulunmalıdır ki Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: "**Allah'tan korkun ki, felâh bulasınız.**" buyurarak bu gayenin felâh ve necata nail olabilmek için takvaya sarılmak olduğuna işaret etmiştir.

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede evvela umumi sabrı tavsiye etmiştir, zira sabır imanın yarısı ve kurtuluşun anahtarıdır.

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki, "Her şeyin bir cevheri (özü) vardır, insanın cevheri de aklıdır, aklın cevheri ise sabırdır."

Ulemadan bir çoğu bütün yüce mertebelerin dini ve dünyevi yüksek makamların ancak sabırla elde edileceğini iddia etmişlerdir. Bundan dolayı şair:

« لَاَسْتَسْهِلَنَّ الصَّعْبَ اَوْ اُدْرِكَ الْمُنٰى * فَمَا انْقَادَتِ الْآمَالُ اِلَّا لِصَابِرٍ »

"Maksadıma ulaşıncaya kadar zorlukları kolay göreceğim

Zira emeller ancak sabredene boyun eğmiştir." demiştir.

İkinci olarak Mevlâ Tealâ, hususi bir nevi sabrı emretmiştir ki, bu, umumi menfaatın ve tam bir izzetin kendisiyle elde edileceği cihattır. Nitekim:

٣٩٨ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « اِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَاَخَذْتُمْ اَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْكُمْ ذُلاً لاَ يَنْزِعُهُ حَتّٰى تَرْجِعُوا اِلٰى دِينِكُمْ ».

398 - Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Siz iyne alış verişini yapar, sığırların kuyruklarına yapışır da ziraata razı olup** (dünyaya tama ve meyledip) **cihadı terk ederseniz, Allah** (-u Tealâ) **üzerinize bir zillet musallat eder de ta dininize dönünceye kadar onu kaldırmaz."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Büyû':56)*

Bu Hadis-i şerifte geçen **"İyne"** alış verişi, İmam-ı Rafiî'nin beyanına göre, bir kişiye vadeli olarak bir şeyi satıp, satılan malı müşteriye teslim ettikten sonra, sattığı malın parasını almadan, müşteriden, o malı, sattığı fiattan daha az bir fiatla geri almasıdır.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde sabırdan sonra, en üstün ve en kıymetli olan bir amele terakki etmiştir ki, o da murabata (nöbet beklemek) tir.

Daha sonra da Mevlâ Tealâ, her işte kendisinden sakınmayı emretmiştir, zira takva olmazsa, bütün bu kıymetli amellere riya (gösteriş), ucup (kendini beğenme) ve Allah-u Tealâ'dan gayrısını görmek gibi kötülükler karışarak onları ifsat eder. İşte hastalığı iyi edecek macun takva ile tamamlanmıştır. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ, takva emrinin peşine felâha kavuşmayı zikretmiştir.

Ayet-i celilede geçen sabır, musabere ve murabataya, müfessirîn-i izam tarafından birbirine yakın manalar verilmiştir.

İbni Merdüveyh, Seleme ibni Abdurrahmanın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bir gün Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bana "Ey kardeşimin oğlu! Bu ayet-i celilenin kimler hakkında indirildiğini biliyor musun? " diye sordu. Ben: "Bilmiyorum" deyince,

O "Şunu bil ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında harpte nöbet bekleme yoktu, lâkin bu ayet-i celile vakti vaktine namazlarını kıldıktan sonra, mescitlerde zikretmek üzere oturarak mescitleri mamur eden cemaat hakkında inmiştir. Yani: "Ey iman edenler beş vakit namaza sabredin nefislerinizin kötü istekleriyle mücadele edin ve mescitlerinizde zikre devam edin ve öğrettiği şeylerde Allah-u Tealâ'dan korkun ki, felâha eresiniz demektir." buyurdu.

Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif bu manayı teyid etmektedir:

٣٩٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلاَ اُخْبِرُكُمْ بِمَا يَرْفَعُ اللهُ بِهِ الدَّرَجَاتِ وَيَمْحُو اللهُ بِهِ الْخَطَايَا! اِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخُطَا اِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ ».

399 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah (-u Tealâ)** ın **kendisiyle dereceleri yükselteceği ve hataları sileceği amelleri size söyliyeyim mi? Zor zamanlarda abdesti güzelce almak, Mescitlere giderken çok adım atmak ve Namazı beklemek.**" *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: 15/837, No.43327)*

٤٠٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْمَغْرِبَ. فَرَجَعَ مَنْ رَجَعَ وَعَقَّبَ مَنْ عَقَّبَ فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُسْرِعاً قَدْ حَفَزَهُ النَّفَسُ وَقَدْ حَسَرَ عَنْ رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ: « اَبْشِرُوا هٰذَا رَبُّكُمْ قَدْ فَتَحَ بَاباً مِنْ اَبْوَابِ السَّمَاءِ يُبَاهِى بِكُمُ الْمَلاَئِكَةَ. يَقُولُ: اُنْظُرُوا اِلَى عِبَادِى قَدْ قَضَوْا فَرِيضَةً وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ اُخْرَى ».

400 - Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber akşam namazını kıldıktan sonra (evine) dönen döndü ve bekliyen bekledi. Bir süre sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* koşarak ve hızlı nefes alarak diz kapakları açılmış bir hâlde geldi. Ve (bize) buyurdu ki:

"**Müjdeleniniz. İşte Rabbiniz gök kapılarından bir kapı açmış, meleklere karşı sizlerle övünerek** (onlara): '**Şu kullarıma bakınız. Bir farzı kılmışlar ve diğer farzı bekliyorlar .**' buyuruyor. *(Ibn-i Mace, Mesacid:19)*

Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ayet-i celilenin manası: "Cihada sabredin, düşmanınıza karşı musabere edin, dininiz üzere murabata edin." demektir.

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: "Musibetlere sabredin, Beş vakit namaza musabere edin, Cihatta murabata edin." demektir.

İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* da: "Allahın taatına sabredin, dalalet ehline karşı musabere edin, ve Allah yolunda murabata edin." diye mana vermiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, maânî ehli (Kur'an-ı kerimin ince manaları hakkında ihtisas sahibi olan kimseler) bu ayet-i celile'ye şöyle mana vermiştir: "Ey iman etmiş kullar! Belâlarıma sabredin, nimetlerime karşı musabere edin, düşmanlarımla cihatta murabata edin ve benden gayrını sevmekten ittika edin (sakının) ki, vuslatım ve likam (bana kavuşmak) ile felâha erin."

RİBAT (NÖBET BEKLEME) HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٤٠١ – عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «رِبَاطُ يَوْمٍ فِى سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَمَوْضِعُ سَوْطِ اَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَالرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِى سَبِيلِ اللهِ اَوِ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا».

401 - Sehl İbn-i Sad es-Sâidî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir gün Allah yolunda sınır muhafazasına bağlı kalıp nöbet beklemek** (sevabı) **dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının cennetten işgal ettiği az bir yer de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır. Kulun Allah yolunda yürüyeceği bir akşam yürüyüşü yahut bir sabah yürüyüşü de dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden hayırlıdır."** *(Buharî, Cihad:72, Müslim, Imare:163, Neseî, Cihad:39, Ibn-i Mace, Cihad:7, Darimî, Cihad:31, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/62, 65, 66)*

٤٠٢ – عَنْ فُضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَىٰ عَمَلِهِ اِلاَّ الَّذِى مَاتَ مُرَابِطاً فِى سَبِيلِ اللهِ فَاِنَّهُ يَنْمُو عَمَلُهُ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَاْمَنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ».

402 - Fuzale İbn-i Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her ölenin ameline mühür vurulur. Ancak Allah yolunda nöbet beklerken ölen müstesna, zira onun ameli kıyamete kadar artar ve o, kabir fitnesinden de emin olur."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel: 6/20)*

٤٠٣ – عَنْ سَلْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَاِنْ مَاتَ جَرَىٰ عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِى كَانَ يَعْمَلُهُ وَاُجْرِىَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَاَمِنَ الْفَتَّانَ».

403 - Selman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir gün bir gece serhad** (sınır) **bekçiliği, bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır. Ölürse üzerine dünyada iken yaptığı ameli ve** (manevî) **rızkı cerayan** (devam) **eder. Fettan** (kabirde kendisini fitnelendirecek olan Münker ve Nekir) **den de emin olur."** buyurdu. *(Müslim, Imare:163)*

٤٠٤ – عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنها) –تَرْفَعُ الْحَدِيثَ– قَالَتْ: « مَنْ رَابَطَ فِي شَيْءٍ مِنْ سَوَاحِلِ الْمُسْلِمِينَ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ أَجْزَأَتْ عَنْهُ رِبَاطَ سَنَةٍ ».

404 - Ümmüd Derda' *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre: **"Her kim müslümanların sahillerinden her hangi bir yerde üç gün nöbet beklerse, bir sene nöbet beklemiş gibi olur."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel :6/362)*

٤٠٥ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ أَحَبِّ الرِّبَاطِ؟ فَقَالَ: « مَنْ رَابَطَ لَيْلَةً حَارِساً مِنْ وَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّ لَهُ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ خَلْفَهُ مِمَّنْ صَلَّى وَصَامَ ».

405 - Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e en sevgili nöbetten sorduğumuzda, O: **"Müslümanların arkasında bir gece bekçi olarak nöbet tutana, arkasındaki** (beklediği kimse) **lerden namaz kılan ve oruç tutanların ecri kadar** (sevap) **vardır."** buyurdu. *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal : 4/448, No.ll337)*

٤٠٦ – وَ عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ رَابَطَ يَوْماً فِي سَبِيلِ اللهِ جَعَلَ اللهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ سَبْعَةَ خَنَادِقَ كُلُّ خَنْدَقٍ كَسَبْعِ سَمٰوَاتٍ وَسَبْعِ أَرَضِينَ ».

406 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah yolunda bir gün nöbet beklerse, Allah** (-u Tealâ) **onunla cehennemin arasına yedi hendek koyar ki, her bir hendek yedi kat gökler ve yedi kat yerler kadardır."** *(Heysemî, Mecmeuzzevaid:5/289)*

٤٠٧ – عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَرِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَةِ الْمُسْلِمِينَ مُحْتَسِباً مِنْ غَيْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَعْظَمُ أَجْراً مِنْ عِبَادَةِ مِائَةِ سَنَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا. وَ رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَةِ

الْمُسْلِمِينَ مُحْتَسِباً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اَفْضَلُ عِنْدَاللّٰهِ وَاَعْظَمُ اَجْراً (اُرَاهُ قَالَ) مِنْ عِبَادَةِ اَلْفِ سَنَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا. فَاِنْ رَدَّهُ اللّٰهُ اِلٰى اَهْلِهِ سَالِماً لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ اَلْفَ سَنَةٍ. وَتُكْتَبُ لَهُ الْحَسَنَاتُ وَيُجْرٰى لَهُ اَجْرُ الرِّبَاطِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ».

407 - Übey İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Müslümanların avreti** (düşmanların sızmasından korkulan tehlikeli mevzi veya serhaddi) **nin arkasında Ramazan ayı dışında sırf Allah rızası ve sevabı için Allah yolunda bir günlük ribat, ecir yönünden şüphesiz yüz yılın orucundan ve gecesini taatle ihya etmekten daha muazzamdır.**

Müslümanların avreti arkasında, Ramazan ayında sevabı Allah'dan bekleyerek, Allah yolunda bir günlük ribat, Allah katında ve sevap açısından (zannımca buyurduki) **bin yılın ibadetinden, orucundan ve gecelerini taatle ihya etmekten şüphesiz daha üstün ve daha muazzamdır.**

Eğer Allah *(Celle Celalühü)* **o kimseyi selâmetle çoluk çocuğuna geri getirirse, bin yılın günahı onun aleyhinde yazılmayacak, ona hayratı yazılacaktır ve ribat sevabı kıyamete kadar onun için akıtılacaktır** (kıyamete kadar bu yerde nöbet beklemiş gibi sevaba nail olacaktır)." *(Ibn-i Mace, Cihad:7)*

٤٠٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّهُ كَانَ فِي الْمُرَابَطَةِ فَفَزِعُوا وَخَرَجُوا اِلَى السَّاحِلِ ثُمَّ قِيلَ لاَ بَأْسَ فَانْصَرَفَ النَّاسُ وَاَبُو هُرَيْرَةَ وَاقِفٌ فَمَرَّ بِهِ اِنْسَانٌ فَقَالَ: مَا يُوقِفُكَ يَا اَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «مَوْقِفُ سَاعَةٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ عِنْدَ الْحَجَرِ الْاَسْوَدِ».

408 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere o nöbet beklerken insanlar korkup sahile kaçtılar. Sonra: "Bir şey yok." denince, döndüklerinde Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ı nöbet beklerken buldular.

Bir kişi onun yanına gelerek: "Seni burada durduran nedir? Ya Eba Hureyre!" diye sorduğunda, O: "Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in "**Allah yolunda bir an nöbet beklemek, Kadir gecesini Hacer-i Esved'in yanında ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır.**" buyurduğunu işittim. diye cevap verdi. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/420)*

٤٠٩ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضى الله عنه): سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ رَابَطَ لَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَانَتْ كَاَلْفِ لَيْلَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا».

409 - Osman İbn-i Affan *(Radıyallahu Anh)* , Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: **"Allah yolunda bir gece nöbet bekleyen, bin gece** (ve gündüzü) **oruç ve ibadetle geçirmiş gibidir."** *(Tirmizî, Fezailül Cihad: 26, Ibni Mace, Cihad: 7)*

٤١٠ – عَنْ اَبِي اُمَامَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ صَلاَةَ الْمُرَابِطِ تَعْدِلُ خَمْسَمِائَةِ صَلاَةٍ وَنَفَقَةُ الدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ مِنْهُ اَفْضَلُ مِنْ سَبْعِمِائَةِ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ فِي غَيْرِهِ ».

410 - Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, nöbet bekleyen kişinin namazı, beş yüz namaza denktir. Onun bir dinar ve dirhem vermesi, başka yere yedi yüz dinar vermesinden efdaldir."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/420)*

٤١١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) مَرْفُوعاً « اَلصَّلاَةُ بِاَرْضِ الرِّبَاطِ بِاَلْفَيْ اَلْفِ صَلاَةٍ ».

411 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Nöbet beklenen yerde kılınan iki rekât namaz, iki milyon namaz kadardır."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur : 2/420)*

٤١٢ – عَنْ عُتْبَةَ بْنِ النَّدْرِ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا انْتَاطَ غَزْوُكُمْ وَكَثُرَتِ الْعَزَائِمُ وَاسْتُحِلَّتِ الْغَنَائِمُ فَخَيْرُ جِهَادِكُمُ الرِّبَاطُ ».

412 - Utbe ibni Nedr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gaza mesafeniz uzak olup, gayret ettiğiniz işler çoğaldığında, ganimetler** (in ülül emre teslim edilmeden yağma edilmesi) **de helâl kabul edildiğinde, en hayırlı cihadınız nöbet beklemenizdir."** *(Sahih Ibni Hibban 7/173)*

٤١٣ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ وَعَبْدُ الدِّرْهَمِ وَعَبْدُ الْخَمِيصَةِ اِنْ اُعْطِيَ رَضِيَ وَاِنْ لَمْ يُعْطَ سَخِطَ تَعِسَ وَانْتَكَسَ وَاِذَا شِيكَ فَلاَ انْتَقَشَ. طُوبَىٰ لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللهِ اشْعَثَ رَأْسُهُ مُغْبَرَّةٍ قَدَمَاهُ اِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ وَاِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ كَانَ فِي السَّاقَةِ اِنِ اسْتَأْذَنَ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ وَاِنْ شَفَعَ لَمْ يُشَفَّعْ ».

413 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Altın kulu, gümüş kulu, dört köşeli kumaş kulu kahrolsun! Böyle kişiye verilirse memnun olur, verilmezse kızar. Böyle** (dünya düşkünü) **kişi sürünsün, zarara yuvarlansın! Vücuduna diken battığında cımbızla çıkaran bulunmasın!**

Cennet, hayır ve saadet şu kula lâyıktır ki, o Allah yolunda cihad için atının dizginini tutmuş, saçı dağınık, iki ayağı tozlanmıştır. Eğer bu gazi (öncü olarak) **ileri karakolda düşman beklemekte ise, o tam manasıyla düşman beklemekte olur. Eğer askerin gerisinde** (artçı olarak) **vazifede ise, orada hakkıyla nöbetçilik vazifesinde olur. Bu mücahid bir meclise girmek için izin isterse** (küçük görülüp) **kendisine izin verilmez. Bir hususta şefaat edecek olursa şefaatı kabul edilmez."** *(Buharî, Cihad:69, Beyhekî, Sünen:10/245)*

٤١٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « مِنْ خَيْرِ مَعَاشِ النَّاسِ لَهُمْ رَجُلٌ مُمْسِكٌ عِنَانَ فَرَسِهِ فِى سَبِيلِ اللهِ يَطِيرُ عَلَىٰ مَتْنِهِ كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً اَوْ فَزْعَةً طَارَ عَلَيْهِ. يَبْتَغِى الْقَتْلَ وَالْمَوْتَ مَظَانَّهُ اَوْ رَجُلٌ فِى غُنَيْمَةٍ فِى شَعَفَةٍ مِنْ هٰذِهِ الشَّعَفِ. اَوْ بَطْنِ وَادٍ مِنْ هٰذِهِ الْاَوْدِيَةِ يُقِيمُ الصَّلَاةَ وَيُؤْتِى الزَّكَاةَ وَيَعْبُدُ رَبَّهُ حَتّٰى يَأْتِيَهُ الْيَقِينُ. لَيْسَ مِنَ النَّاسِ اِلَّا فِى خَيْرٍ ».

414 - Ebu hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İnsanların en hayırlı yaşayanlarından biri ; Allah yolunda atının dizginini tutup onun sırtında uçan, düşman sesi veya düşmana hücum feryadı işittikçe o at üzerinde uçan, öldürmeyi ve ölümü, ümid edilen yerlerinde arayan adamdır.**

Yahud şu tepelerden bir tepenin üstünde veya şu vadilerden bir vadinin içinde koyun sürücüğünün içinde bulunup namazını kılan, zekâtını veren ve eceli gelinceye kadar Rabbine ibadet eden, insanlara hayırdan başka birşey yapmayan kimsedir." *(Müslim, Imare:125)*

٤١٥ – عَنِ ابْنِ عَابِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِى جَنَازَةِ رَجُلٍ فَلَمَّا وُضِعَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: لَا تُصَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللهِ فَاِنَّهُ رَجُلٌ فَاجِرٌ. فَالْتَفَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِلَى النَّاسِ قَالَ: « هَلْ رَآهُ اَحَدٌ مِنْكُمْ عَلَى الْاِسْلَامِ؟ » فَقَالَ رَجُلٌ: نَعَمْ يَارَسُولَ اللهِ حَرَسَ لَيْلَةً فِى سَبِيلِ اللهِ فَصَلِّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ

ﷺ وَحَثَىٰ عَلَيْهِ التُّرَابَ وَقَالَ: «اَصْحَابُكَ يَظُنُّونَ اَنَّكَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ وَاَنَا اَشْهَدُ اَنَّكَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ». وَقَالَ: «يَا عُمَرُ اِنَّكَ لاَ تُسْأَلُ عَنْ اَعْمَالِ النَّاسِ وَلٰكِنْ تُسْأَلُ عَنِ الْفِطْرَةِ».

413 - İbn-i Abid*(Radıyallahu Anh)* 'dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir adamın cenazesini kılmaya çıktı, cenaze önüne konduğunda Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah bunun cenazesini kılma çünkü bu kötü bir adamdır." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanlara dönerek: "**İçinizden bu kişiyi islâm üzere gören var mıdır?**" diye sordu. Bir adam: "Evet Ya Resulallah! Bu adam Allah yolunda bir gece nöbet beklemiştir." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o adamın üzerine cenaze namazını kıldı ve gömülmesinde de bulunarak üzerine toprak attı. Sonra: "**Arkadaşların senin cehennem ehlinden olduğunu zannediyorlar, ben ise senin cennet ehlinden olduğuna şahitlik ederim.**" buyurdu ve sonra, Hazreti Ömere dönerek: "**Ya Ömer! Şüphesiz ki sen insanların yaptıklarından değil, fıtrat** (islâm dini üzere bulundukların) **dan sorulursun,** yani sana bir adamın nasıl olduğu sorulduğunda, onu yaptığı amellere göre değerlendirmeyip, müslüman olup olmayışına göre muamele et." buyurdu. *(Beyhakî, Süyûtî, Dürrül Mensur :2/421)*

Ayet-i celilenin sonunda geçen: "Allah'tan korkun ki, felâha eresiniz." cümle-i celilesinin manası hakkında Kazi Beyzavî buyurmuştur ki: "Bütün çirkinliklerden sakının ki, üç makama nail olarak felâha eresiniz

1. İbadetlerin zorluklarına sabretmektir ki, bu şeriattan ibarettir.

2. Alışkanlıklarını terkettirme hususunda nefisle musabere, yani mücadele ve mücahede etmektir ki, bu da **tarikat**'tan ibarettir.

3. Mevlâ Tealâ'dan gelecek feyizleri gözlemek için sırrı (iç âlemini) Cenab-ı Hakka murabata etmek (bağlamak) tır ki, bundan da **hakikat** diye tabir edilmektedir.

Ruhul Beyan sahibinin beyanına göre, bu izahattan Musabere'nin sabırdan, murabatanın da musabereden üstün olduğu anlaşılmıştır. Artık salik bütün hâl ve makamları geçip, nihayetlerin en uzağına ulaşıncaya kadar manevi yolda ilerlemeye çalışmalıdır.

İbrahim ibni Ethem *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bir kere yaya olarak Beytullah'a giderken, devesinin üzerine binmiş bir arabî "Ya Şeyh nereye?" diye sordu. O:"Beytullah'a" diye cevap verince,

Arabî: "Sen bu yaya hâlinle Beytullaha nasıl varacaksın?" deyince, O: "Benim çok merkeplerim var." buyurdu.

Arabî: "Onlar nelerdir?" diye sorunca, O: "Başıma bir belâ geldiğinde sabır merkebine binerim, Bir nimete mazhar olduğumda şükür merkebine binerim, Mevlâ Tealâ'nın bir kazasıyla karşılaştığımda rıza merkebine binerim, nefsim beni bir şeye çağırdığında ise ömrün kalanının, geçeninden az olduğunu bilerek onu terkederim." diye cevap verdi.

O zaman arabî: "Esas sen süvari, ben ise yaya kalmışım, Allah-u Tealânın beldelerinde hayırla yürü!" dedi.

Bu kıssadan da anlaşıldığına göre, nefsin kötü ahlâkı tamamen kesilip, yerine sabır ve diğer güzel ahlâk gelinceye kadar, ömür boyu nefisle cihat etmek lâzımdır. İşte murabata bu mücahededen ibarettir.

Nakledildiğine göre, salihlerden biri her gece Kur'an-ı Kerimi hatmeder ve ibadete çok çalışırdı. Ona "Sen nefsini çok yoruyorsun, canını sıkıntıya sokuyorsun." denildiğinde, "Dünyanın ömrü ne kadardır?" diye sorardı. "Yedi bin sene." diye cevap alınca,

"Kıyamet günü ne kadardır?" diye sorardı. "Elli bin senedir." denince,

"İnsan dünyanın ömrü kadar da yaşasa, elbette o uzun gün için ibadette son derece gayret etmesi lâzımdır, zira dünyanın tamamını ibadetle geçirmek, elli bin senelik mahşer sıkıntısına nazaran çok kolaydır." derdi.

Rabiatül Adeviyye *(Radıyallahu Anha)* saliha bir kadındı, gündüz geldiğinde "Bu gün benim ölüm günümdür." diyerek akşama kadar ibadetle meşgul olur, gece gelince de "Bu gece benim ölüm gecemdir." diyerek sabaha kadar ibadetle meşgul olurdu ve ölünceye kadar bu hâl üzere devam etti.

Küçük cihatta, bir gün bir gece bile nöbet bekleyenler, geride zikredilen hadis-i şeriflerdeki faziletlere nail olurlarsa, nefsi kötü isteklerinden korumak, ibadet ve taatlara hapsetmekten ibaret olan Cihad-ı ekber'e devam edenlerin fazileti nice olur.

Ebu Yezid El Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* : "Ârif (Allah-u Tealâyı bilen), derdi tek bir dert (Allah-u Tealâ'yı bilme derdi) olan ve gözlerinin gördüğü, kulaklarının duyduğuna kalbi intikal etmeyen (takılmayan)dır." buyurmuştur.

Rivayete göre bir zahid, ibadete çok devam ediyordu, onun elbisesinin kirlendiğini gören bir adam "Ey Abid! niçin elbiseni yıkamıyorsun?" diye sorunca, O: "Yıkasam bir daha kirlenecek." dedi, adam: "Bir daha yıkarsın" dedi, O zaman abid "Allah-u Tealâ bizi ömrümüzü elbise yıkamakla geçirmek için yaratmadı, bilakis taat ve ibadet için yarattı." diye cevap verdi.

Şunu da ifade edelim ki, bir takım kimseler ibadet ve taata devam ettikleri hâlde (insanları hakir görmek, kıskanmak, kin beslemek gibi) bazı günahlardan kurtulamadıklarından Mevlâ Tealâ'nın cennet ve cemalinden mahrum olmuş, diğer bazı nafile ibadetlerden mahrum olup, haramlardan son derece sakınan kimseler de, cennette Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e komşu olma şerefine kavuşmuşlardır. Nitekim:

٤١٦ – جاءَ اَعْرابِيٌّ اِلىَ النَّبِيِّ ﷺ فَقالَ: اِنّى اَصومُ شَهْرَ رَمَضانَ وَاُصَلّى كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ صَلَواتٍ وَلاَ اَزيدُ عَلىٰ هٰذا لاَنّى فَقيرٌ لَيْسَ عَلَىَّ زَكاةٌ وَلاَ حَجٌّ فَاِذا قامَتِ الْقِيامَةُ فَفى اَىِّ دارٍ اَكونُ اَنا فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ وَقالَ: « اِذا حَفِظْتَ عَيْنَيْكَ عَنِ اثْنَيْنِ عَنِ النَّظَرِ اِلَى الْمُحَرَّماتِ وَالنَّظَرِ اِلَى الْخَلْقِ بِعَيْنِ الْاِحْتِقارِ. وَحَفِظْتَ قَلْبَكَ عَنِ اثْنَيْنِ عَنِ الْغِلِّ وَالْحَسَدِ وَحَفِظْتَ لِسانَكَ عَنِ اثْنَيْنِ عَنِ الْكَذِبِ وَالْغيبَةِ تَكونُ مَعِىَ فِى الْجَنَّةِ ».

416 - Bir arabî Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Muhakkak ben Ramazan-ı şerif ayında oruç tutuyorum, her gün beş vakit namaz kılıyorum, bundan fazla bir şey yapmıyorum, çünkü ben fakirim üzerime zekât ve hac vazifeleri yoktur. Kıyamet koptuğunda ben hangi yurtta olacağım?" dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de gülerek: **"Gözünü iki şeyden, haramlara bakmaktan ve mahlûkata hakaret gözüyle bakmaktan korursan, kalbini iki şeyden, kinden ve hasetten korursan, dilini de iki şeyden yalandan ve gıybetten korursan cennette benimle beraber olursun."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:2/158-159)*

İbn-i Sünnî, İbni Merdüveyh, Ebu Nuaym ve İbni Asakir, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmişlerdir ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her gece Ali İmran suresinin sonundaki on ayet-i kerimeyi okurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/421),*

Dârimî, Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmiştir ki: Herkim bir gece içersinde Ali İmran suresinin sonunu (son on ayeti) okursa, o kişiye, O gecenin kıyamı (o geceyi sabaha kadar ibadetle geçirmiş sevabı) yazılır. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/421)*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ
وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ۝١ وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا
تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيْثَ بِالطَّيِّبِ ۠ وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ حُوْبًا
كَبِيْرًا ۝٢ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوْا فِي الْيَتٰمٰى فَانْكِحُوْا مَا طَابَ لَكُمْ
مِّنَ النِّسَاۗءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوْا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا
مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۝٣ وَاٰتُوا النِّسَاۗءَ صَدُقٰتِهِنَّ
نِحْلَةً ۭ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْۗـــًٔا مَّرِيْۗـــًٔا ۝٤
وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاۗءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِيْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيٰمًا وَّارْزُقُوْهُمْ
فِيْهَا وَاكْسُوْهُمْ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۝٥ وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى اِذَا
بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ
وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ۭ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا
فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ فَاِذَا دَفَعْتُمْ
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوْا عَلَيْهِمْ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ۝٦

SURE-İ NİSA

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'DE NAZİL OLMUŞTUR, 175 AYET-İ KERİMEDİR.

NİSA SURESİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER VE RİVAYETLER:

٤١٧ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَخَذَ السَّبْعَ فَهُوَ حِبْرٌ ».

417 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Yediyi alan** (yedi uzun sureyi, Bakara, Ali İmran, Nisa, Maide, Enam, Araf, ve Tevbe surelerini okuyup amel eden) **âlimdir.**" *(Beyhakî, Şuabul Iman:2/465, No.2415, Hakim, Müstedrek: l/564)*

٤١٨ – عَنْ وَاثِلَةَ (رضى الله عنه) : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُعْطِيتُ مَكَانَ التَّوْرَاةِ السَّبْعَ وَاُعْطِيتُ مَكَانَ الزَّبُورِ الْمِئِينَ وَاُعْطِيتُ مَكَانَ الْانْجِيلِ الْمَثَانِى وَفُضِّلْتُ بِالْمُفَصَّلِ ».

418 - Vasile *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Tevratın yerine bana yedi** (uzun sure) **verildi. Zebur'un yerine bana yüzlüler** (en az yüz ve daha fazla ayetlere sahip olan sureler) **verildi. İncil'in yerine mesanî** (ayetleri yüzden az mufassal'den fazla olan sureler) **verildi ve Mufassal** (Hucurat suresinden, Kur'an-ı kerimin sonuna kadar olan sureler) **ile faziletli kılındım.**" *(Beyhakî, şuabul Iman : 2/487, No.2484-2485)*

٤١٩ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: وَجَدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ شَيْئاً فَلَمَّا اَصْبَحَ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ اَثَرَ الْوَجَعِ عَلَيْكَ بَيِّنٌ. قَالَ: « اَمَا اِنِّى عَلَىٰ مَا تَرَوْنَ بِحَمْدِ اللهِ قَدْ قَرَأْتُ السَّبْعَ الطِّوَالَ ».

419 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir gece Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* rahatsızlandı. Sabahladığında, ona: "Ya Resulallah! elbette üzerinizde rahatsızlık eseri belirgindir." dendiğinde, "**Allah'a hamdolsun ben bu hâlimde de yedi uzun sureyi bu gece okudum.**" buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/422)*

٤٢٠ – عَنْ بَعْضِ اَهْلِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ بَاتَ مَعَهُ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ فَقَضَىٰ حَاجَتَهُ ثُمَّ جَاءَ الْقِرْبَةَ فَاسْتَكَبَ مَاءً فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثَلَاثاً ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَتَوَضَّأَ فَقَرَأَ بِالسَّبْعِ الطِّوَالِ فِى رَكْعَةٍ وَاحِدَةٍ ».

420 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehlinden bazısının bildirdiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gece kalktığında, kaza-i hacette bulunduktan sonra, su kırbasına gelerek, suyu döküp ellerini üç kere yıkadıktan sonra, ağzına su verdi ve abdestini tamamladı ve yedi uzun sureyi bir rekâtta okudu. *(Abdürrezzak, el Musannef : 2/147-148, No.2843)*

٤٢١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) : مَا نَزَلَتْ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَالنِّسَاءِ إِلاَّ وَأَنَا عِنْدَهُ.

421 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurmuştur ki: "Bakara ve Nisa sureleri kesinlikle ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunurken nazil olmuştu." *(Süyûtî, Dürrül Mensur :2/422)*

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bakara, Nisa, Maide, Hacc ve Nur surelerini iyice öğrenin, çünkü onlarda bir çok farzlar (dini hükümler) bulunmaktadır." *(Hakim, El Müstedrek 2/395)*

Mevlâ Tealâ, çocuklara, kadınlara ve yetimlere iyilik etmeyi ve mallarını muhafaza etmeyi emredeceği bu sure-i celilenin başında bütün insanlara takvayı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (١)

KELİME MANASI (1)

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ) **Ey insanlar!** (اتَّقُوا) **sakının,** kimden? (رَبَّكُمْ) **Rabbinizden,** (الَّذِى) **Öyle Rabbiniz ki,** (خَلَقَ) **yarattı,** kimi? (كُمْ) **sizi,** kimden? (مِنْ نَفْسٍ) **bir nefisten** (Âdem *(Aleyhisselâm)* dan), öyle bir nefis ki, (وَاحِدَةٍ) **tek olucu,** daha? (وَخَلَقَ) **yarattı,** kimden? (مِنْهَا) **o nefisten,** kimi? (زَوْجَهَا) **ailesini** (Havva validemizi), daha? (وَبَثَّ) **yaydı** (türetti), kimden? (مِنْهُمَا) **o ikisinden,** kimleri? (رِجَالاً) **erkekleri,** öyle erkekler ki, (كَثِيرًا) **çok,** daha? (وَنِسَآءً) **bir çok kadınları,** (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden ? (اللهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** (الَّذِى) **öyle Allah** (-u Tealâ) **ki,** (تَسَآءَلُونَ) **birbirinizden dilekte bulunuyorsunuz,** kiminle? (بِهِ) **onunla,** yani onun adını

kullanarak, daha neden sakının? (وَالْأَرْحَامَ) **rahimlerden,** yani akrabalık ilişkilerini bozmaktan, (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **daim oldu,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne olarak? (رَقِيبًا) **tam bir gözetici.**

MEALİ ŞERİFİ (1)

Ey insanlar! Sizi bir tek nefis (Âdem *(Aleyhisselam)* **dan yaratan, ondan da zevcesini** (Havva validemizi) **yaratan ve ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar yayan** (üreten) **Rabbiniz** (e karşı gelmek) **den sakının ve kendisi** (nin adını kullanmak sureti) **ile birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah** (-u Tealâ) **dan ve rahimler** (akrabalık haklarına riayetsizlik) **den sakının, Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **sizin üzerinize tam bir gözetleyicidir.**

İ Z A H A T

İmamı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Bu sure- i celile bir hayli hükümleri ve teklifleri içine almıştır. Evveli Allah-u Tealâ'nın hakları, çocuklara, kadınlara, yetimlere şefkat ve merhamet, haklarını yerine getirmek, mallarını muhafaza etmek, nikâh ve miras gibi hususlarla alâkalı emirler ve hükümlerle başlamış, sonu da yine miras hükümleriyle bitmiştir.

Bu surenin arasında da, aile terbiyesinden başlaması gereken taharet (temizlik), salât (namaz) ve müşriklerle muharebe gibi diğer bir takım emirleri zikredilmiştir. Bütün bu teklifler nefse ağır geldiğinden Mevlâ Tealâ, bu surenin başında, bu ağır hükümleri taşımaya sebep olacak takvayı (Mevlâ Tealâ'dan sakınmayı) emretmiştir.

Ayrıca bu sure-i celilede zikredilen meseleler içinde kadının ve kadınlığın pek mühim bir yeri bulunduğundan, ilk ayet-i kerimesinden itibaren kadının yaratılışına ve şerefine nazar-ı dikkat çekilmiş, ismine de Sure-i Nisa (kendisinde kadınların bahsi geçen sure) denmiştir.

Ruhul Beyan ve Alusi tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin başındaki: "**Ey İnsanlar!**" hitabı, ayet-i celilenin iniş zamanında mevcut olanlardan kıyamet gününe kadar gelecek olan bütün mükellefleri içine almaktadır. Zira tek bir nefisten yaratılmak ve takva ile emrolunmak sadece Mekke ehline mahsus olmayıp, bütün âlemler hakkında geçerlidir.

Ancak ayet-i celilenin inişinden evvel geçenlerin bizim şeriatımızla amel etmeleri mümkün olmadığından hitabın onlara yöneltilmesi mümkün değildir.

Şu bilinsin ki, insanlık ünvanıyla başlayan bu umumi hitap, Bakara suresinin evvelindeki ilk umumi hitabı hatırlatıyor, Mevlâ Tealâ orada:

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (٢١) »

"Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibadet edin, umulur ki sakınırsınız." *(Bakara Suresi:21)* buyurarak takvayı kazanmak gayesiyle ibadeti emretmiş ve bunu insanın yaratılışının delilleriyle açıklayarak şu andaki hâlden başlangıca doğru götürmüş, özellikle Âdem *(Aleyhisselâm)* ın yaratılış bahsini hatırlatmıştır.

Burada ise, bu umumi hitabı doğrudan doğruya takva emri takibetmiş, ondan sonra da bilhassa kadınların yaratılışıyla alâkalı mevzu zikredilmiştir ki, bunda: **"Ey insanlar! Artık tamamen takvaya sarılmanızın ve ilerde zikredilecek emirlerin tadını ve hikmetini anlamanızın sırası gelmiştir ve takva meselelerinden en mühim birisi de kadınlar meselesidir."** gibi bir işaret vardır.

Dikkat edilecek bir husus da şudur ki, Allah-u Tealâ ve tekaddes Hazretleri bu: **"Ey insanlar Rabbinizden sakının."** hitabını kur'an-ı kerimde iki sureye başlık yapmıştır. Birisi bu, diğeri ise Hacc suresidir.

Bu sure Kur'an-ı Kerimin ilk yarısının dördüncü suresi, Hacc suresi ise ikinci yarısının dördüncü suresidir. Bu surenin başında takva emri ilk yaratılışa yani bütün insanların tek bir nefisten yaratılışına, nazarı dikkat celbedilerek beyan edilmiştir ki, bu, Halik Tealâ'nın kudret ve ilminin, hikmet ve celâlinin kemaline delâlet etmektedir. Yani yaratıcı olan Allah-u Tealâ'nın gücünün, bilgisinin, her işteki isabetinin ve büyüklüğünün son derece üstün olduğunu göstermektedir.

Hacc Suresinin başında emredilen takva ise, mahlûkatın sonunu ve ahiret âlemini bilmekle ta'lil edilmiş (sebebi açıklanmış) bu yüzden takva emrinin peşine:

« إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (١) »

"Şüphesiz kıyamet zelzelesi büyük bir şeydir." ifadesi getirilmiş ve daha sonraki ayet-i celilede ise kıyametin şiddeti açıklanmıştır.

Bu suretle bu iki surenin başları sıralı bir şekilde mebde' ve mead'ı (başlangıcı ve sonu) tanıtmış, bununla beraber her birinde bulunan hükümleri sıralı bir şekilde açıklamıştır.

İmam-ı Fahrurrazi bu izahattan sonra: "Bu bahsin altında çok sırlar vardır." buyurmuş ve şöyle devam etmiştir.

Şu bilinsin ki, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde bize takvayı emrettikten sonra, bizi tek bir nefisten yarattığını zikretmiştir, bu ise takva emrinin Mevlâ Tealâ'nın bizi tek bir nefisten yaratmış olmasıyla illetlenmiş olduğunu göstermektedir.

O hâlde bu hükümle bu vasfın arasındaki münasebeti açıklamak gerekir ki, bunun izahı hakkında söyle deriz: Mevlâ Tealâ'nın bizi tek bir nefisten yaratmış olması, iki kaydı içine almaktadır.

1. Bizi yaratmış olması,

2. O yaratılışın şeklidir ki, bu iki kaydın her birinin takvanın vacip olmasında tesiri vardır.

Birinci kayıt ki, o da Mevlâ Tealâ'nın bizi yaratmış olması:

Şüphesiz ki bu mana bizlerin Mevlâ Tealâ'nın bütün emir ve yasaklarına boyun eğmesini gerektirmektedir. Bu da bir kaç yönlü izah edilebilir.

1. Allah-u Tealâ bizim zatlarımızı ve sıfatlarımızı yoktan yarattığına göre biz onun kulları , o ise bizim Mevlâmızdır. Rububiyet (Rab'lik), emirlerinin kulları üzerinde geçerliliğini gerektirdiği gibi, Ubudiyet (kulluk) ta yoktan yaratan Rab tealâ'ya boyun eğmeyi icap ettirir.

2. İcad (yoktan var etme), İnam'ın(iyiliğin) en büyüğü ve ihsanın sonudur, zira sen yokken, o seni icat etmiş, ölü iken diriltmiş, âciz iken güçlendirmiş, cahilken öğretmiştir.

Bütün bu nimetler Allah-u Tealâ'dan olduğuna göre kulun Allah-u Tealâ'ya karşı muhalefet ve inadı terkedip, boyun kırıklığı göstererek, bu nimetlere mukabele etmesi (karşılık vermesi) gerekir. İşte:

﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾(٢٨)

"Allaha nasıl küfredersiniz ki, sizler ölüler iken, akabinde sizi diriltti, sonra sizi yine öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir, sonra da ancak ona döndürüleceksiniz." *(Bakara Suresi:28)* Kavli şerifiyle kastedilen mana budur.

3. Allah-u Tealâ'nın bizim mucidimiz, halikımız, ilâhımızve Rabbimiz olduğu sabit olunca, bizim O'na kulluk etmemiz ve yasakladığı her şeyden sakınmamız vacip olur.

Ayrıca yaptığımız hiç bir ibadetin sevap kazandırmaması gerekir, zira bütün bu ibadetler geçen nimetlerin karşılığında olduğuna göre, onlardan bir sevap beklenmesi mümkün olmaz, zira hak sahibine hakkını vermek başka bir şey icap ettirmez (gerektirmez).

Bu da, kulun yaptığı ibadetleri kendiliğinden yapmış olmasına göredir ki, bu da imkânsızdır, zira ibadet yapmak, ancak Allah-u Tealâ'nın kulunda o ibadeti yapmaya karşı bir irade ve kudret (istek ve güç) yaratmasına bağlıdır ki bu irade ve kudret meydana geldiğinde, bunları mecmuu (toplamı) kulun o ibadeti yapmasını mucip olur (gerektirir),

Hâl böyle olunca kulun yapmış olduğu ibadet de Allah-u Tealâ tarafından kendisine bir inam (iyilik) olmuş olur.

İkinci kayıt: Allah-u Tealâ'nın bizi tek bir nefisten yaratmış olması hususu (özelliği) dir. Bu da bir kaç yönden bizlere Mevlâ Tealâ'ya itaat etmeyi ve yasaklarından sakınmayı vacip kılmaktadır.

1. Bütün insanların tek bir insandan yaratılışı, Halik tealâ'nın kemal-i kudretine (son derece güçlü olduğuna) ziyadesiyle delâlet etmektedir, zira bu iş tabiat vasıtasıyla veya rastgele olmuş olsaydı, elbette bir insandan doğanların hepsi, hilkat ve tabiatta (yaratılış ve huyda) birbirlerine son derece benzemeleri gerekirdi.

Halbuki biz, insanlar arasında beyaz, siyah, kırmızı, esmer, güzel, çirkin, uzun, kısa, gibi değişik suretlerde sert, yumuşak, korkak, cesur, gibi muhtelif huylarda kimseler görmekteyiz ki, bu, bütün bu şahısları yaratanın ve yönetenin ne tabiat, ne de başka bir illet olmayıp ancak faili muhtar (her istediğini yapan) Allah-u Tealâ olduğunu açıkça göstermektedir, dolayısıyla böyle bir zatın bütün tekliflerine, emir ve nehiylerine inkiyad etmek (boyun eğmek), yarattıkları üzerine vacip olur.

İşte bu izahattan: "**Rabbinizden korkun.**" kavli şerifiyle: "**Sizi tek bir nefisten yaratan.**" kavl-i şerifi arasındaki irtibatın son derece güzelliği ortaya çıkmış olur.

Ayrıca, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede takvayı emrettikten sonra, peşinden yetimlere, kadınlara ve zayıflara iyilik emrini zikretmiştir ki, bütün mahlûkatın tek bir nefisten yaratılmış olmasının bu manada da tesiri vardır, zira akrabalar arasında mutlaka bir nevi arayıp sorma, yardımlaşma ve görüşme olmalıdır ki, bu da aralarında sevginin artmasını gerektirir.

Bundan dolayı insan, geçmiş akrabalarının methedilmesiyle sevinmekte, zem ve tenkit edilmeleriyle üzülmektedir. Nitekim:

٤٢٢ - عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ:
« فَاطِمَةُ بِضْعَةٌ مِنِّى فَمَنْ اَغْضَبَهَا اَغْضَبَنِى ».

422 - Misver İbn-i Mahreme *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Fatıma benden bir parçadır. Her kim onu öfkelendirirse beni öfkelendirmiş olur.**" buyurdu. *(Buharî, Fezailüs Sahabe:12, 16, 29, Nikâh:109, Müslim, Fezailüs Sahabe:93-94, Ebu Davud, Nikâh:13, Tirmizî, Menakıb:60, Ibn-i Mace, Nikâh:56, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/5, 226)*

Demek oluyor ki, Mevlâ Tealâ'nın yetimlere, kadınlara ve zayıflara iyiliği emredeceği bu surenin başında bütün insanları tek bir nefisen yaratmış olduğunu zikretmesi, mahlûkatın birbirlerine acımalarının, şefkat ve merhametlerinin artmasına sebep olmak gibi bir faide temin etmek içindir. Bir de bütün insanların tek bir şahıstan yaratılmış olmalarını bilmeleri, kibir ve gururu terketmelerine, tevazu ve güzel ahlâkı takınmalarına vesiledir.

Ayrıca tek bir nefisten yaratılmak, ahiretin varlığına da delildir, zira tek bir şahsın sulbünden bu kadar değişik şahısları çıkartmaya, azıcık bir suyun bir damlasından, terkibi acîb (hayret veren bir birleşim) ve sureti lâtif (hoş

görünümlü) olan bir şahsı yaratmaya kadir olan zatın, ölüleri diriltmesi ve mahşere toplaması nasıl uzak görülebilir? Dolayısıyla bu ayet-i celile bu yönden de ahiretin varlığına delâlet etmektedir.

İmam-ı Esamm buyurdu ki: Akıl tek başına bütün insanların tek bir nefisten yaratılmış olmalarını bulamaz, bu ancak delâil-i sem'iye (ayet-i kerime ve hadis-i şerifler gibi duyulabilecek deliller) ile bilinebilir.

Hiç bir kitap okumamış, ve hiç bir hocaya talebelik yapmamış olan ümmî bir zatın, bu manayı haber vermesi, gaipten haber vermek kabilindendir ki, bu da onun mucizelerindendir.

Demek oluyor ki: "**Sizi yaratan.**" kavl-i şerifi, tevhidin marifetine (Allah-u Tealâ'nın birliğinin bilinmesine), "**Tek bir nefisten.**" kavl-i şerifi ise, nübüvvetin marifetine (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğinin bilinmesine) delil olmaktadır.

Burada bütün insanların bu kadar çokluklarına rağmen küçük bir nefisten yaratılmış olmaları nasıl düşünülebilir? diye bir soru yöneltilirse, deriz ki, Allah-u Tealâ bundan muradını beyan etmiştir.

Şöyle ki: Âdem *(Aleyhisselâm)* ın ailesi olan Havva validemiz, onun bir parçasından diğer çocukları da ikisinin suyundan, daha sonra kıyamete kadar yaratılacak olanlar da birbirlerinin sularından yaratıldıklarından, bütün insanların yaratılışının, Âdem *(Aleyhisselâm)* a nisbet edilmesi münasip ve vakidir (uygun bir gerçektir).

Hâzin, Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "**Tek bir nefis**" ten maksadın Âdem *(Aleyhisselâm)*, ailesinden muradın da Havva validemiz olduğunda ittifak vardır.

Havva validemizin Âdem *(Aleyhisselâm)* dan yaratılışının şekli hakkında şöyle rivayet edilmiştir. Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* ı cennette yaratınca, ona bir uyku vermiş sonra, o uykuda iken onun sol kaburgalarından kısa bir kaburgasını alıp ondan Havva anamızı yaratmıştır. Nitekim:

٤٢٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ».

423 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet edip dilerim. Çünkü kadın eğe** (kaburga) **kemiğinden yaratılmıştır. Bu kemikte en eğri şey** (kısım) **üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya çalışırsan onu kırarsın. Onu kendi hâlinde bırakırsan daima eğri kalır** (öyle

kullanırsın). **Onun için size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim."** *(Buharî, Enbiya:1, Nikâh:80, Müslim, Reda':62, Tirmizî,Reda':11)* hadisi şerifi de bunu açıklamaktadır.

Âdem *(Aleyhisselâm)* uyanınca, Havva validemizi başının yanında oturur bir hâlde gördü ve ona "Sen kimsin?" dedi. O: "Bir kadınım." diye cevap verince, Âdem *(Aleyhisselâm)* "Niçin yaratıldın?" diye sordu, O da "Benimle sükûnet bulasın (yatışasın ve huzura kavuşasın) için" dedi.

Nîsaburî tefsirinde zikredildiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)*, Havva validemizi baş ucunda bulup ona ülfet ve meyledip elini uzatmak istediğinde, melekler "Ey Adem dur! mehrini vermedikçe ona dokunamazsın." dediler.

O: "Mehrini nasıl vereceğim?" diye sorunca, melekler "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salât oku." dediler. O da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salât-u selâm okuyarak ailesine yaklaştı.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Havva validemizin ne zaman yaratıldığı hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir.

Kâ'bul Ahbar, Vehb ve ibni İshak *(Radıyallahu Anhum)* : Cennete girmeden evvel yaratıldığını söylemişlerse de

İbni Mesud ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* : Cennete girdikten sonra cennetin içinde yaratıldığını söylemişlerdir.

Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)* edim-i arz'dan yani yer yüzünde bulunan kırmızı, siyah, temiz ve pis her nevi topraktan yaratıldığı için Âdem ismini almıştır.

Bundan dolayı neslinde kırmızı, siyah, temiz ve pis her nevi insan bulunmuştur. Ailesi ise, diri olan Âdem *(Aleyhisselâm)* ın kaburgalarının birinden yaratıldığından Hay (diri) bir şeyden yaratılması münasebetiyle Havva diye isimlendirilmiştir.

Rivayete göre bu ayet-i celile indiğinde:

٤٢٤ – قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ نُزُولِ الْآيَةِ: « خُلِقَتِ الْمَرْأَةُ مِنَ الرَّجُلِ فَهَمُّهَا فِي الرَّجُلِ وَخُلِقَ الرَّجُلُ مِنَ التُّرَابِ فَهَمُّهُ فِي التُّرَابِ ».

424 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayet-i kerime indiğinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Kadın erkekten yaratıldığı için onun derdi erkektir, erkek de topraktan yaratıldığından onun derdi toprak** (la meşgul olmak) **tır."** *(Imam-ı Nesefî, Medârikuttenzîl:1/204)*

Fahrurrazî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın hikmeti (herşeyi yerli yerinde yapması) gereğince kadınlar erkeklerden fazla olduğu hâlde, bu ayet-i celilede erkekler çoklukla vasıflandırılarak kadınla-

rın bu sıfatla anılmasına lüzum görülmemiştir, zira erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi caiz olup, kadının birden fazla erkekle evlenmesi caiz olmadığından, erkeklerin çoklukla vasıflanmasından kadınların daha çok olduğu haydi haydi anlaşılmaktadır.

Ayrıca erkekler meydanda daha çok görüldükleri için çoklukları belli olduğundan çoklukla anıldılar. Bu da, erkeklerin hâline açığa çıkmak ve meydanda görülmek, kadınlara ise gizlenmek yakıştığına işaret etmektedir.

Fahrurrazî ve Hâzin'in açıklamalarına göre Mevlâ Tealâ, Takvaya son derece dikkat ve itina gerektiğine işaret ve tekit için bu ayet-i celilede Takva emrini tekrar etmiştir.

Yahut "Rabbinizden sakının" buyurulduktan sonra, "Allahtan sakının." buyurularak tergib (teşvik etmek) ve terhib (korkutmak) üzere takva emri tekrarlanmıştır, zira Rab ism-i şerifi esma-i cemal (Allah-u Tealâ'nın rahmet ve acımasını ifade eden isimler) den olduğu için Mevlâ Tealâ'nın inam ve ihsanını (iyiliğini) ifade etmekte olduğundan birincide Rabbinizden sakının buyurulmuş,

Lâfza-i celâl yani Allah ism-i şerifi ise, Esma-i celâl (Allah-u Tealâ'nın şiddet ve büyüklüğünü ifade eden isimler) den olduğu için, Allah-u Tealâ'nın gazabını (öfke ve kızgınlığını) ifade ettiğinden ikinci defa da "Allahtan sakının." buyurulmuştur ki, böylece her iki yönden de Allah-u Tealâ'dan sakınılması gerektiğine işaret edilmiştir.

(اَرْحَامْ) Erhâm: Rahim kelimesinin cemisidir ki, kadının çocuk yatağı olan hususi bir uzvudur, fakat yakınlık sebeplerine ve akrabalığa da kullanılır.

Nitekim **Sıla-i Rahim**: Akrabaya iyilik, **Kat-ı Rahim** ise, akraba ile yakınlık alâkasını kesmek demektir. Burada da yakınlık sebepleri manasında kullanılmıştır.

Buna göre ayet-i celilenin manası: "**Birbirinizden bir şey isterken, Allah aşkına, Allah için senden şunu isterim diye namına** (ismine) **ant verdiğiniz Allaha isyan etmekten ve rahimlerin haklarını** (akrabalık ilişkilerini) **gözetmemekten korkun.**" demektir.

Bu mana, (اَرْحَامْ) Erhâm kelimesinin Lâfza-i celâl'e atfedilerek mensup olmasına göre verilmiştir ki, Âsım kıraati (bizim okuyuşumuz) bu şekil üzeredir.

Hamza kıraatında ise, (اَرْحَامْ) Erhâm kelimesi zamir-i mecrura atfedilerek mecrur okunmuştur ki, buna göre mana: "**Siz, O Allah'a isyandan korkun ki, kendisinin adına ve rahimlere ant vererek birbirinizden istekte bulunursunuz.**" demek olur.

Nitekim araplar, akrabalık hasebiyle (dolayısıyla) mühim bir şey isteyecekleri zaman "**Allah ve Rahim hakkı için rica ederim.**" derlerdi.

Kazî Beyzâvî'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilede (اَرْحَامْ)Erhamı (akrabalığı) kendi ism-i şerifine yakın zikrederek, insanlar arasındaki karabetin (yakınlığın) Allah indindeki yüceliğine işaret etmiştir.

SILA-İ RAHMİN FAZİLETİNİ VE KAT-I RAHMİN TEHLİKESİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER:

٤٢٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِى وَصَلَهُ اللهُ وَمَنْ قَطَعَنِى قَطَعَهُ اللهُ ».

425 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Rahim Arş'a asılıdır. Beni sıla edeni, Allah sıla eylesin** (akrabasını arayıp soranı bütün hayırlara muvaffak eylesin). **Beni** (mle alâkayı) **keseni Allah da kat' etsin** (bütün hayırlardan kessin). **der.**" buyurdular. *(Müslim, Birr:17, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/162, 190)*

٤٢٦ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ اَوْ يُنْسَأَلَهُ فِى اَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ ».

426 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim, şöyle buyuruyordu: "**Kimi, rızkının kendisine genişletilmesi yahud ömrünün bakıyyesi** (kalanı) **kendisine uzatılması sevindirirse, o kimse hısımlarıyla ilgilensin** (onlara iyiliği, ihsanı ekleyip dursun)." *(Buharî, Büyû':13, Edeb:12, Müslim, Birr:20-21, Ebu Davud, Zekât:45)*

٤٢٧ – عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ ».

427 - Cübeyr İbn-i Mut'im *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Sıla-i rahmi kesen cennete giremez.**" buyurdular. *(Buharî, Edep :ll, Müslim, Birr :18,19, Ebu Davud, Zekât:45, Tirmizî, Birr :l0, ,Ahmed Ibni Hanbel 3/14,4/80,83,84,399)*

٤٢٨ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « قَالَ اللهُ: اَنَا اللهُ وَاَنَا الرَّحْمٰنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا مِنْ اِسْمِى فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَتُّهُ ».

428 - Abdurrahman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: Allah-u Tealâ buyurdu ki: **"Ben Allahım, Ben Rahmanım, rahmi yarattım ve ismimden onun için yardım** (Rahman ismimden onu ayırdım) **onu ekliyeni ekledim, onu keseni kestim."** *(Tirmizî, Birr : 9)*

٤٢٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْ شَيْءٍ عُصِىَ اللهُ بِهِ هُوَ اَعْجَلُ عِقَابًا مِنَ الْبَغْىِ وَمَا مِنْ شَيْءٍ اُطِيعَ اللهُ فِيهِ اَسْرَعُ ثَوَابًا مِنَ الصِّلَةِ وَالْيَمِينُ الْفَاجِرَةُ تَدَعُ الدِّيَارَ بَلاَقِعَ ».

429 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'a isyan edilen günahlar içinde, zulümden daha çabuk azabı gerektiren hiç bir şey yoktur, Allaha itaat edilen hayırlar içinde, sıla-i rahimden daha çabuk sevap kazandıracak yoktur, yalan yere yemin de memleketleri ıssız bırakır** (ocakları kurutur)." *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal:16/61, No.43942)*

٤٣٠ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الصَّدَقَةَ وَصِلَةَ الرَّحِمِ يَزِيدُ اللهُ بِهِمَا فِى الْعُمْرِ وَيَدْفَعُ بِهِمَا مِيتَةَ السُّوءِ وَيَدْفَعُ اللهُ بِهِمَا الْمَحْذُورَ وَالْمَكْرُوهَ ».

430 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz sadaka ve sıla-ı rahim sebebiyle Allah-u Tealâ ömrü artırır, kötü ölümü defeder ve onlar sebebiyle bütün kötülükleri uzaklaştırır."** *(Tefsir-i Kebir : 9/172)*

٤٣١ – عَنْ اَبِى اَيُّوبَ الْاَنْصَارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَفْضَلَ الصَّدَقَةِ عَلَىٰ ذِى الرَّحِمِ الْكَاشِحِ ».

431 - Ebu Eyyub el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki sadakanın en üstünü,** (kalbinde sana) **kin tutan akrabaya verilendir."** *(Ahmed ibni Hanbel: 6/578)*

٤٣٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّىٰ اِذَا فَرَغَ مِنْ خَلْقِهِ قَالَتِ الرَّحِمُ هٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ قَالَ نَعَمْ اَمَا تَرْضِينَ اَنْ اَصِلَ مَنْ وَصَلَكِ وَاَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكِ قَالَتْ بَلَىٰ يَا رَبِّ قَالَ فَهُوَ لَكِ. قَالَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ فَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ ﴿ فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ

تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴾.

432 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yüce Allah yaratacağı mahlukatın ne hâl üzerine bulunacaklarını takdir edip de onlara ait kazayı** (hükmü) **tamamladığı zaman, rahim** (hısımlık): (Ya Rabbi!) **Burası akrabalık münasebetlerini kesmekten sana sığınanların makamıdır, dedi.**

Allah (-u Tealâ): **Evet öyledir. Sen, seninle bağlılığını muhafaza edenlere benim iyiliği ekleyip durmama; senden ilgiyi kesenlerden benim de ihsanı kesmeme razı olmaz mısın? buyurdu.**

Rahim (hısımlık): **Evet razı olurum, diye cevap verdi. Yüce Allah: Bu hüküm sana mahsustur, buyurdu."**

Bundan sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (hısımlarla ilgiyi kesenlerin Allah'ın rahmetinden mahrum olacaklarını beyan sadedinde): **"İsterseniz şu ayetleri okuyunuz."** buyurdu.

"Demek idareyi ve hakimiyeti ele alırsanız hemen yer yüzünde fesad çıkaracak, akrabalık münasebetlerini bile parçalayıp keseceksiniz öyle mi? Onlar öyle kimselerdir ki, Allah kendilerini rahmetinden tardetmiş (kovmuş) **ta onları sağır etmiş** (duygularını almış) **ve gözlerini kör eylemiştir. Öyle olmasa Kuran'ı tedebbür etmezler** (inceden düşünlezler) **mi? Yoksa kalpler üzerinde üstüste kilitler mi var?"** *(Muhammed Suresi:22-23) (Buharî, Edeb:13, Tevhid:35, Müslim, Birr:16, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/330,335)*

٤٣٣ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الْاِسْتِطَالَةُ فِي عِرْضِ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ. وَإِنَّ هٰذِهِ الرَّحِمَ شَجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَمَنْ قَطَعَهَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ ».

433 - Said İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir müslümanın ırzına haksız yere tecavüz etmek** (herhangi bir şekilde namusunu lekelemek) **faizin en büyüğündendir** (en büyük faiz gibi günahtir). **Şüphesiz ki şu rahim** (hısımlık), (Allah-u Tealâ'nın) **Rahman** (ismin) **den bir parçadır. Onu kesene Allah** (-u Tealâ) **cenneti haram etmiştir."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel:1/190)*

İmam Fahrurrazî buyurmuştur ki: Kitap ve sünnetin delâletiyle (Kuranı kerim ve hadisi şeriflerden anlaşıldığına göre) sıla-i rahmin vacip oluşu ve sevap kazandırması sabit olmuştur.

Bundan dolayı Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın ashabı bu asıl üzere iki mesele bina etmişlerdir.

1. Erkek kardeş, kız kardeş, amca ve dayı gibi yakın akrabası köle olan bir kişi bu yakınlarını satın alarak bunlara malik ve sahip olduğunda, bu akrabası kendiliğinden azat olurlar, zira o kişinin onlara malikiyeti (sahip oluşu ve efendiliği) devam edecek olsa, elbette ittifakla onları hizmetçi olarak kullanması helâl olur, bu ise akrabalık ilişkisini keser ki, sıla-i rahmi kesmek haram olduğundan o kişinin, yakınları üzerinde mülkiyeti kalmaması gerekir.

2. Yakın akrabaya yapılan hibeden dönmek caiz değildir, zira bu dönüş kişinin yakınlarını üzerek sıla-i rahmin kesilmesini gerektireceğinden caiz olmaması icabeder.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, **Rakîb:** Senin bütün işlerini, sözlerini, niyetlerini tam manasıyla bilen, muhafaza eden ve karşılığını veren murakıp zat demektir.

Allah-u Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda kendisinin kulları üzerinde Rakib olduğunu beyan ederek, kulların her yaptıkları ve terkettikleri işlerde kendisinden korkup sakınmaları gerektiğine işaret etmiştir ki, dünya ve ahirette en büyük derecelere ulaşmanın sebebi olan takva bundan ibarettir.

Nakledildiğine göre, Basrada Miskî diye maruf (tanınmış) bir adam vardı. Ondan devamlı misk kokusu geldiği için, ona bu lâkap verilmişti. Ona bunun sebebi sorulduğunda şöyle anlattı: "Ben çok güzel yüzlü ve hayalı bir insandım.İnsanlarla pek görüşüp konuşmazdım, babama "Sen bunu çarşıda oturtsan elbette insanlara alışırdı." dediler.

Babam da beni bir manifaturacı dükkanına koydu, yaşlı bir kadın gelerek bir şey istedi, ben istediğini çıkarıp verince,"Benimle beraber gelsen de parasını sana evde versem." dedi.

Ben de peşine gittim, o beni büyük kubbeli bir köşke soktu, orada üzerinde altın işlemeli döşekler bulunan bir serire (tahta) uzanmış bir kızla karşılaştım. O beni göğsüne doğru çekince ben: "Allahtan kork , Allahtan!" dedim.

O, "Zarar etmez." deyince, ben: "Abdeste darlandım." diyerek helâya girdim. Büyük abdest yaptım ve onu üstüme başıma sürdüm. Dışarı çıktığımda bu delidir diyerek beni saldılar, ben de zinadan kurtuldum.

O gece rüyamda bir adam gördüm, bana: "Senin işin, Yakup oğlu Yusuf *(Aleyhimesselâm)* a benzedi." dedikten sonra "Beni tanıyor musun?" diye sordu.

Ben: "Hayır" deyince, O:"Ben Cibril'im" dedi sonra elini yüzüme ve vücuduma sürdü işte o zamandan beri Cibril-i Emin'in kokusundan benim üzerimde devamlı misk kokusu kaldı." İşte bu kıssa takvanın faziletini ve bereketini göstermektedir.

Zünnûn-i Mısrî *(Kuddise Sırruhu)* dan nakledilen şu kıssada bu kabildendir: Bir kere ona bir vezir gelerek, padişahtan çok korktuğunu söyledi ve himmet istedi. O da ona: "Sen padişahtan korktuğun gibi ben Allah-u Tealâ'dan korksaydım elbette sıddıklardan olurdum." dedi.

O hâlde salik, Rabbinden sakınmalı ve her hâlinde Allah-u Tealâ'yı murakabe etmelidir. Murakabe: Kulun, Rabbisinin kendinden haberdar olduğunu bilmesidir, işte bu bilgiyi devam ettirmesi Rabbisini murakabe etmesi demektir ki, bu bütün hayırların aslıdır.

Kişi, nefis muhasebesini bitirmeden bu rütbeye ulaşamaz. Ancak geçmiş günahlarından dolayı pişman olup, hâlini ıslâh eden (düzelten) ler, hak yola devam edip, kalbini masivadan kurtararak ve nefislerini Mevlâ Tealâ ile muhafaza ederek, Allah-u Tealâ ile arasını düzeltenler her hâllerinde Mevlâ Tealâ'yı gözleyenler, Allah-u Tealâ'nın kendileri üzerinde gözcü olduğunu, kendilerine kalplerinden daha yakın olduğunu, bütün hâllerini bildiğini, bütün işlerini gördüğünü, bütün sözlerini duyduğunu bilenler bu mertebeye ulaşabilirler.

Bu sayılanlardan gafil olanlar ise, Mevlâ Tealâ'ya yakınlığın hakikati şöyle dursun, Vuslatın bidayeti (ulaşmanın başlangıcı) ndan bile son derece uzaktırlar.

Bir kere Süleyman İbn-i Ali *(Kuddise Sırruhu)* Hamîd-i Tavîl *(Kuddise Sırruhu)* ya "Bana vaaz et!" dedi. O da "Eğer, Allah-u Tealâ'nın seni gördüğünü bildiğin hâlde tenha yerde Allah-u Tealâ'ya isyan ettiysen muhakkak ki büyük bir işe cesaret etmişsindir. Allah-u Tealâ'nın seni görmediğini zannediyorsan muhakkak ki, küfre girmişsindir. Çünkü Allah-u Tealâ:

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً »

"**Muhakkak ki Allah** (-u Tealâ) **sizin üzerinize rakib** (gözetleyici) **dir.**" buyurmuştur, dedi.

Büyüklerden birinin çok talebeleri vardı, ancak içlerinden birine çok değer verirdi, bu hususta diğer talebeler konuşunca, Şeyh efendi: "Ben bu işin sırrını size beyan edeyim." dedi.

Talebelerinden her birine bir kuş vererek, "Bunu kimsenin görmediği yerde kes." dedi. Bu talebesine de verdi, hepsi gidip kendilerine verilen kuşu tenha bir yerde kesip döndüler, bu ise, kuşu diri olarak getirdi.

Şeyhi ona: "Kuşu niye kesmedin?" deyince, O: "Siz bana bu kuşu kimsenin görmediği bir yerde kesmemi emrettiniz, ben ise kimsenin görmediği bir yer bulamadım, çünkü Allah-u Tealâ beni her yerde görmekteydi." diye cevap verince Şeyh efendi "İşte ben bu yüzden buna fazla değer veriyorum." dedi.

Ayet: 1

HAVVA ANAMIZIN, ÂDEM *(Aleyhisselâm)* DAN YARATILDIĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ... (٦) »

"O (Allah-u Tealâ) **sizi bir tek nefisten** (Adem *(Aleyhisselam)* dan) **yaratmış sonra ondan eşini var etmiştir."** *(Zümer Suresi : 6'dan)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN KULLARINDAN SON DERECE HABERDAR OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« ... وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ (١٧) »

"**Biz halk'den** (yarattıklarımızdan) **gafil** (habersiz) **değiliz."** *(Müminun Suresi 17'den)*

« ... وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيباً (٥٢) »

"**Allah** (-u Tealâ) **her şey üzerine gözcüdür."** *(Ahzab Suresi : 52'den)*

Mevlâ Tealâ, insanların bir baba ve ana evladı olup, birbirlerine kardeş muamelesi etmeleri gerektiğini, özellikle aralarında karabet (yakınlık) olanların,yakınlık haklarına riayet etmelerinin son derece gerekli olduğunu açıkladıktan sonra, insanlar içinde yardıma en ziyade muhtaç olan yetimlerin haklarına da riayet etmek gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا (٢)

KELİME MANASI (2)

(وَآتُوا) **Ve verin,** kime? (الْيَتَامَىٰ) **yetimlere,** neyi? (أَمْوَالَهُمْ) mallarını, (وَلَا تَتَبَدَّلُوا) **ve değişmeyin,** neyi? (الْخَبِيثَ) **pis olanı,** neyle? (بِالطَّيِّبِ) **temizle,** yani yetimlerden iyi şeyleri alıp karşılığında kötü şeyleri vermeyin, (وَلَا تَأْكُلُوا) **ve yemeyin,** neyi? (أَمْوَالَهُمْ) **onların mallarını,** neyle beraber? (إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ) **sizin mallarınızla beraber,** Buradaki (إِلَىٰ), (مَعَ) manasındadır. (إِنَّهُ) **muhakkak o** (haksız yere yetim malı yemeniz) (كَانَ) **oldu,** nedir oldu? (حُوبًا) **büyük bir günah,** öyle günah ki, (كَبِيرًا) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (2)

Yetimlere mallarını verin, pisi (haram olanı) **temiz** (helâl) **ile değişmeyin ve onların mallarını kendi mallarınıza** (katarak) **yemeyin, çünkü şüphesiz bu, çok büyük bir günahtır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Gatfân kabilesinden bir adam hakkında inmiştir ki, onun yanında kardeşinin yetim bıraktığı çocuğuna ait çok mal bulunuyordu.

Çocuk buluğa erince amcasından malını istedi, amcası malını vermeyince, ikisi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ettiler bunun üzerine bu ayet-i celile indi.

Bu ayeti kerimeyi duyan amcası, "Allaha da itaat ettik, Resulüne de itaat ettik büyük günahtan Allaha sığınırız." diyerek, yeğeninin malını kendisine teslim etti.

O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٣٤ – « وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ وَيُطِعْ رَبَّهُ هٰكَذَا فَاِنَّهُ يَحُلُّ دَارَهُ »

434 - "**Her kim nefsinin cimrilik huyundan korunup da, Rabbisine bu şekilde itaat ederse, şüphesiz ki o, onun darı** (selâmı olan cenneti) **ne girer.**" buyurdu.

Malını alan çocuk, bütün malını Allah yolunda infak etti. bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« ثَبَتَ الْاَجْرُ وَبَقِىَ الْوِزْرُ »

"**Ecir sabit oldu, yük kaldı**" buyurunca, Sahabe-i kiram , "Ya Resulallah sevabın sabit olduğunu anladık, bu çocuk bu parayı Allah yolunda verdiği hâlde yük nasıl kalır?" diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« ثَبَتَ اَجْرُ الْغُلَامِ وَبَقِىَ الْوِزْرُ عَلٰى وَالِدِهِ ».

"**Ecir çocuğa sabit oldu, yük de babasına kaldı,** yani çocuk bu parayı Allah yoluna vermekle mesuliyetten kurtulduğu gibi, büyük bir sevaba da nail oldu, fakat o paranın hesabını verme yükü babasına kaldı." buyurdu.

Ayet-i celilede geçen: "**Yetimlere mallarını verin.**" emri, yetimlerin velilerine ve vasilerine (yetime bakmakla yükümlü olan yakınlarına ve vasiyeti yüklenen kimselere) aittir.

(يَتَامَىٰ) Yetâmâ: Yetimin cemisidir. Babası vefat eden çocuk demektir. (يتم) Yütm, lügatta teklik demektir. bundan dolayı sadefinde (kabuğunda) tek olan inciye Dürre-i yetîme denir. Yetim ismi lügat itibariyle küçüğe de büyüğe de kullanılır, zira babasından ayrı olma hükmü büyük için de geçerlidir.

Lâkin şeriat örfünde yetim ismi babası ölmüş olup buluğa ermeyen çocuklara tahsis edilmiştir. Dolayısıyla buluğa erip kendi işini görebilecek duruma gelen çocuktan yetimlik ismi kalkar. Nitekim:

٤٣٥ - « لاَ يُتْمَ بَعْدَ حُلُمٍ ».

435 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Buluğa erdikten sonra yetimlik kalmaz ."** buyurduğu rivayet edilmiştir. *(Ali el Muttaki, Kenzül Ummal: 3/178 No.6045)*

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Yetimlik ismi çocuktan ne zaman kesilir?" diye sorulduğunda "Buluğa erdiği zaman." diye cevap vermiştir.

Ayet-i celilede geçen yetimlerden maksat: Ya yetimken buluğa erip, mallarını muhafazaya güçlü olanlardır, buna göre, evvelce yetim olmalarına nazaran onlara (يَتَامَىٰ) yetâmâ (Yetimler) denilmiştir, yahut ta yetimlerden maksat henüz buluğa ermemiş olan küçüklerdir, buna göre mana: "Yetimlere akıl baliğ olduktan sonra mallarını verin." demektir ki verin emri istikbale ait olmuş olur.

Buraya: "Küçük yetimlere yiyecek, giyecek gibi muhtaç oldukları masrafları verin." diye de mana verilmişse de, birinci söz daha doğrudur, zira Ayet-i celilede geçen yetimlerden maksat buluğa erenlerdir, çünkü buluğa erip, rüştü tahakkuk etmeden (aklı başına gelmeden) yetime malını vermek caiz değildir.

Ayet-i celilede geçen: **"Pisi, temiz ile değişmeyin."** kavl-i şerifinde geçen pisten maksat: Haram olan, temizden maksat ise helâl olandır. Buna göre mana: **"Helâl olan malınız karşılığında, haram olan yetim malını yemeyin."** demektir.

Said İbni Müseyyib, Nehaî, Zührî ve Süddî *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuşlardır ki: Cahiliyyet devrinde yetimlerin velileri yetim malından iyisini alıp, yerine kötüsünü koyarlardı, bazı kere onlardan biri yetimin koyunlarından semiz bir koyunu alıp, onun yerine cılız bir koyun koyar, değerli parayı alıp, yerine değeri düşük parayı koyarlar ve "Koyuna koyun, paraya para." diyerek güya haksızlık yapmadıklarını iddia ederlerdi. İşte bu onların yaptıkları "Pisi temizle değişmek " ti ki, bundan menedildiler.

Burada hakiki bir değişme söz konusu olmayıp, yetim malını tamamen helâk etme manası da düşünülmüştür, şöyle ki: Cahiliyyet ehli, kadınlara ve küçüklere miras vermezler, mirası ancak büyük erkekler alırdı.

Dolayısıyla bu ayet-i celilede: "Pisi temizle değişmeyin" buyurularak, hakkınız olmayan malı yemeyin manasına işaret edilmiştir.

Yetimin malını her hangi bir şekilde helâk etmek, yemek gibi haramsa da, bir malı kullanmaktan esas maksat, yemek olduğu için, Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde "Yetim malını kendi malınıza katarak yemeyin." buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: "**Şüphesiz yetim malını yemek çok büyük bir günahtır.**" buyurarak, bu kötü işin, hırs (aşırı istek), haset (kıskançlık), denaet (alçaklık), hisset (cimrilik), tama' (aç gözlülük), zulüm ve haksızlık gibi bütün kötülüklerin kendisinde toplandığı en büyük bir günah olduğuna işaret etmiştir.

O hâlde, akıllı kişi kendisini bütün bu kötü ahlâktan temizlemeli, az veya çok kimsenin hakkına tama etmemeli , bilakis cömert olup malını yetimlere, miskinlere harcayarak onların haklarını gözetmelidir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Altı günah vardır ki, sahibini helâk edicidir, bunların tövbesi de yoktur. Yani bu günahlara müptela olanlar tövbeye kolay kolay muvaffak edilmezler, onların dönüşleri çok zordur, ancak ölmeden tövbe edebilirlerse, işleri Allaha kalmıştır. dilerse affeder, isterse azabeder.

1. Yetim malı yemek,
2. Namuslu kadınlara iftira etmek,
3. Harpten kaçmak,
4. Büyü yapmak,
5. Allaha ortak koşmak,
6. Peygamberlerden bir nebi öldürmek,

Buyurulmuştur ki,"Yetim olan eve müjdeler olsun, yetim olan eve yazıklar olsun." yani yetimin hakkını muhafaza edenlere ne mutlu, yetimin hakkını korumayanların ise vay hâline.

Rivayete göre bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gelerek: "Benim yanımda bir yetim bulunmaktadır, onu ne gibi suçlardan dolayı dövebilirim?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٤٣٦ - « مِمَّا تَضْرِبُ وَلَدَكَ »

436 - "**Çocuğunu dövdüklerinden**" yani bir baba çocuğunu dövdüğü gibi çok acıtmayacak şekilde edep vermek için dövmende bir zarar yoktur." buyurdu. *(Ruhul Beyan: 2/162)*

Yani bir baba kendi öz çocuğunu dövdüğü gibi yetimleri de edep vermek için çok fazla acıtmaksızın dövmesinde bir beis yoktur.

Fuzayl ibni İyaz şöyle buyurmuştur: "Nice tokatlar vardır ki, yetim için helva yemesinden daha faydalıdır."

Fakîh Ebulleys es-Semerkandî Hazretleri, Tenbihul Gâfilîn isimli eserinde buyurmuştur ki, Eğer kişi yetimi döğmeden terbiye edebiliyorsa, dövmeye kalkışmadan ona edep vermeye çalışmalıdır, çünkü yetimi dövmek zor bir iştir. Nitekim

٤٣٧ – رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « اِنَّ الْيَتِيمَ اِذَا ضُرِبَ اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحمٰنِ لِبُكَائِهِ فَيَقُولُ اللهُ تَعَالٰى: يَا مَلَآئِكَتِى مَنْ اَبْكَى الَّذِى غَيَّبْتُ اَبَاهُ فِى التُّرَابِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِهِ قَالَ: تَقُولُ الْمَلَآئِكَةُ رَبَّنَا لَا عِلْمَ لَنَا. قَالَ: فَاِنِّى اُشْهِدُكُمْ اَنَّ مَنْ اَرْضَاهُ اَرْضِهِ مِنْ عِنْدِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

437 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. "**Yetime dayak atıldığı zaman arşurrahman onun ağlamasından inler. O zaman,**

Allah (-u Tealâ): '**Ey meleklerim! babasını toprakta kaybettiğim çocuğu kim ağlattı? ' diye sorar, halbuki O, en iyi bilendir.**

Melekler:' Ya Rabbi biz bilmiyoruz ' deyince,

Allah (-u Tealâ): '**Muhakkak ben sizi şahit tutuyorum ki, onu razı edeni kıyamet gününde tarafımdan razı edeceğim', buyurur.**" *(Ruhul Beyan :2/162)*

Allah-u Tealâ Hazretleri Davud Nebi'ye buyurdu ki:

« كُنْ لِلْيَتِيمِ كَالْاَبِ الرَّحِيمِ وَاعْلَمْ اَنَّكَ كَمَا تَزْرَعُ كَذَالِكَ تَحْصُدُ »

"Yetime karşı şefkatli baba gibi ol, şunu da bil ki, ektiğin gibi biçeceksin."

Mevlâ Tealâ, yetimlerin mallarını muhafaza gerekli olup haksız yere yemenin caiz olmadığını açıkladıktan sonra, yetimlerle evlenme caiz olup onlar hakkında adalete riayet lâzım geldiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلاَّ تَعُوْلُوا (٣)

KELİME MANASI (3)

(وَاِنْ خِفْتُمْ) **Eğer korkarsanız,** neden? (اَلاَّ تُقْسِطُوا) **adalet edemeyeceğinizden,** kimler hakkında? (فِى الْيَتَامٰى) **yetim** (kız) **lar hakkında,** yani yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde, adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, (فَانْكِحُوا) **nikâh edin** (alın), (مَا) o şeyi ki, (طَابَ) **temiz** (helâl) **oldu,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** kimden? (مِنَ النِّسَآءِ) **kadınlardan,** o helâl olan da ne olduğu hâlde? (مَثْنٰى) **ikişer,** daha? (وَثُلٰثَ) **üçer,** daha? (وَرُبَاعَ) **dörder oldukları hâlde,** (فَاِنْ خِفْتُمْ) **ve eğer korkarsanız,** neden? (اَلاَّ تَعْدِلُوا) **adalet edemeyeceğinizden,** yani böyle iki, üç, dört kadın hakkında adalet yapamıyacağınızdan endişe ederseniz seçin, neyi? (فَوَاحِدَةً) **bir taneyi,** yani hepsini bırakıp bir tane ile durun, (اَوْ مَا) **yahutta o şeyi** (seçin ki), (مَلَكَتْ) **malik** (sahip) **oldu,** ne? (اَيْمَانُكُمْ) **sağ elleriniz,** yani cariyelerle yetinin, (ذٰلِكَ) **işte bu** (şekilde hareket etmeniz), nedir? (اَدْنٰى) **daha yakındır,** neye? (اَلاَّ تَعُوْلُوا) **meyletmemenize** (adaletten ayrılmamanıza).

MEALİ ŞERİFİ (3)

Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) **yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için helâl olan** (diğer) **kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin** (evlenin).

Şayet (bu suretle de) **adalet yapamıyacağınızdan korkarsanız, o zaman bir** (taney) **i yahut sağ ellerinizin malik olduğunu** (sahip olduğunuz cariyeleri seçin, onlarla yetinin). **İşte bu** (tek aile veya cariyelerle yetinmeniz, adaletten) **sapmamanıza daha yakındır.**

İ Z A H A T

٤٣٨ - عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: اَخْبَرَنِى عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ اَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ قَوْلِ اللهِ تَعَالَىٰ: ﴿ وَاِنْ خِفْتُمْ اَنْ لاَ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامَىٰ ﴾ فَقَالَتْ: يَا ابْنَ اُخْتِى هٰذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِى حَجْرِ وَلِيِّهَا تَشْرَكُهُ فِى مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا فَيُرِيدُ وَلِيُّهَا اَنْ يَتَزَوَّجَهَا بِغَيْرِ اَنْ يُقْسِطَ فِى صَدَاقِهَا فَيُعْطِيهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ فَنُهُوا عَنْ اَنْ يَنْكِحُوهُنَّ اِلاَّ اَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ وَيَبْلُغُوا لَهُنَّ اَعْلَىٰ سُنَّتِهِنَّ فِى الصَّدَاقِ فَاُمِرُوا اَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ .

قَالَ عُرْوَةُ: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَاِنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعْدَ هٰذِهِ الْآيَةِ فَاَنْزَلَ اللهُ: ﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَآءِ ﴾. قَالَتْ عَائِشَةُ وَقَوْلُ اللهِ تَعَالَىٰ فِى آيَةٍ اُخْرَىٰ ﴿ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ ﴾ رَغْبَةُ اَحَدِكُمْ عَنْ يَتِيمَتِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ الْمَالِ وَالْجَمَالِ. قَالَتْ: فَنُهُوا اَنْ يَنْكِحُوا عَمَّنْ رَغِبُوا فِي مَالِهِ وَجَمَالِهِ فِى يَتَامَى النِّسَاءِ اِلاَّ بِالْقِسْطِ مِنْ اَجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُنَّ اِذَا كُنَّ قَلِيلاَتِ الْمَالِ وَالْجَمَالِ » .

438 - İbn-i Şihab şöyle demiştir: Bana Urve İbnu'z-Zübeyr haber verdi ki, kendisi Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan Yüce Allah'ın: **"Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız ..."** kavlinin tefsirini sormuş. Aişe *(Radıyallahu Anha)* da şöyle demiştir:

"Ey kız kardeşimin oğlu, bu ayetteki yetim kız, velisinin velâyet ve vesayeti altında bulunup malında erkeğe ortak olur. Kızın malı ve güzelliği, velisi olan erkeğin hoşuna gider. Bu sebeple velisi onunla evlenmek ister. Fakat kızın mehrinde adalet etmek ve başkasının vereceği kadar mehir vermek istemez. İşte (bu ayette) o çeşit veliler velâyetleri altındaki yetim kızları haklarında adalet etmedikçe ve onların mehirlerini en yüksek miktarına yükseltmedikçe nikâh etmeleri nehyolunup, bunlardan başka kendilerine helâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuşlardır.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* devamla dedi ki: "Bu ayet indikten sonra insanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorup fetva istediler. Bunun üzerine Allah *(Celle Celalühü)* şu ayeti indirdi: **"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dair fetvayı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı**

(mirası) **onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetim kızlar ve** (henüz ergin olmayan) **küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız** (onlara iyi bakmanız) **hususunda işte kitapta okunup duran ayetler** (2., 3., 6., 9., 10. ve 11. ayetleri kastediyor). **Hayırdan daha ne yaparsanız şüphesiz Allah** *(Celle Celalühü)* **onu da hakkıyla bilicidir."** *Ayet:127)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dedi ki: Yüce Allah'ın bu diğer ayetteki (وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ) kavli de herhangi birinizin, himayesinde bulunan yetim kızın, mal ve güzelliği az olduğu zaman onunla evlenmeye rağbet göstermemesidir.

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dedi ki: "Bu mal ve güzelliği az olan yetim kızlara rağbet etmediklerinden dolayı malına ve güzelliğine rağbet ettikleri yetim kızları -adalete riayet etmedikçe- nikâh etmekten yetim velileri nehyolundular." *(Buharî, Tefsir Sure:4, Bab:73)*

İmam-ı Hasen buyurmuştur ki: Medine-i Münevvere ehlinden bir adamın yanında yetimler bulunurdu, onların içersinde evlenmesi helâl olan biriyle sevdiği için değil malı için evlenirdi, tâki yabancı biri onu alıp da malına ortak olmasın diye bu muameleyi yapar sonra ise, o yetim olan kadınla iyi geçinmez ölüp de mirasına konmasını beklerdi.

İşte Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celileyi indirerek onların bu hâlini zemmetti (ayıpladı).

Ikrime *(Radıyallahu Anh)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet etmiştir ki, cahiliyet devrinde, bir adam on veya daha fazla kadınla evlenir sonra onları geçindiremeyince evindeki yetim kızın malını harcardı. İşte bu hususta bu ayet-i celile inerek, dörtten fazla evlenerek yetim malını yemeye kalkışmayı yasakladı.

Diğer bir rivayette, insanlar yetimlerin mallarında adaletsizlikten sakınırlar fakat evlendikleri kadınlar hakkında adaletsizlikten sakınmazlardı, diledikleri kadar evlenip bazen adalet eder, bazen etmezlerdi.

Allah-u Tealâ bundan evvelki ayet-i celilede yetimlerin malları hakkında adaleti emrettikten sonra, bu ayet-i celileyi indirerek **"Yetimler hakkında adaletsizlikten korktuğunuz gibi hanımlarınız hakkında da adaletsizlikten korkun, dolayısıyla bakabileceğinizden fazlasıyla evlenmeyin, zira kadınlar zayıflık bakımından yetimler gibidir."** buyurdu.

Bu mana Said ibni Cübeyr, Süddî ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* tarafından rivayet edilmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen nikâh emri, vücup içindir, ancak evlenmek isteyenlerin dörtten fazlasıyla evlenmemelerinin vacip olduğunu ifade etmektedir, yoksa nikahın (evlenmenin) vacip olduğu manasında değildir.

Nitekim imamı Nevevî, "Sayılı bir kaç kişinin dışında nikâhi vacip kılan hiç bir kimse yoktur ." buyurmuştur.

Ulema, Evlenip evlenmemenin hangisinin efdal olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. İmam-ı Nevevî insanların bu hususta dört kısım olduğunu ifade etmiştir.

1. Canı evlenmek isteyip, ailesinin nafakasını temin edebilecek kişi ki, onun evlenmesi müstehaptır.

2. Canı evlenmek istemez, aile bakacak imkânı da yoktur, bunun için nikâh mekruh olur.

3. Canı nikâh arzular fakat ailesinin maiyşetini temin inkânına sahip değildir, bunun için de evlenmek mekruhtur, ancak bu kişi şehvetini kırmak için oruç tutmakla memurdur.

4. Geçim imkânına sahip olduğu hâlde canı nikâh istemeyen kişidir. Şafiî mezhebine göre bu kişinin nikâhı terkedip ibadetle meşgul olması efdaldir. Gerçi bu kişinin evlenmesi mekruhtur denemezse de, evlenmemesi daha iyidir. Fakat İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anh)* ın, Malik ve Şafiî'nin bazı alimlerinin görüşüne göre bu kişinin evlenmesi daha iyidir.

Evet İmam-ı Nevevî bu şekilde bahsetmişsede Hanefi büyüklerimizin kitaplarında bahsedilen görüş imamı Nevevinin bu görüşüne muhaliftir, Nitekim Tenvirul Ebsar şerhi Dürril Muhtar'ın nikâh bahsinde zikredildiğine göre, zinaya düşeceğini yakînen bilen kişinin evlenmesi farzdır.

Ancak bu, mehir verme imkânına malik ve aile bakma imkânına sahip olanlar içindir. Bu imkânlara sahip olmayanların ise nikâhı terketmesinde bir günah yoktur ve en doğru görüşe göre, Cima etmeye, ailesinin mehir ve nafakasına gücü olan kişilerin evlenmeleri sünneti müekkededir ki, terkeden kişi günahkâr olur. Namusunu muhafaza ve hayırlı evlât yetiştirme niyetiyle evlenen ise sevaba nail olur.

Ayet-i celilede geçen: "**Hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer ve dörder nikâh edin.**" ifadesinin zahirine bakarak bir takım batıl mezhep mensupları, iki, üç ve dört sayılarının toplamı olan dokuz hatta onsekiz kadınla evlenmenin caiz olduğu görüşüne gitmişlerse de, bu görüş asla doğru değildir, Nitekim:

٤٣٩ – عَنْ قَيْسِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: أَسْلَمْتُ وَعِنْدِى ثَمَانُ نِسْوَةٍ قَالَ: فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اِخْتَرْ مِنْهُنَّ أَرْبَعاً».

439 - Kays İbn-i Haris demiştir ki: Ben (nikahlım olarak) yanımda sekiz tane kadın varken müslüman olmuştum. Bunu Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlattım. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Bunlardan dördünü**

(kendine) seç (diğerlerini bırak)." buyurdu. *(Ebu Davud, Talâk:24, Ibn-i Mace, Nikah:40, Beyhekî, Sünen:7/183)*

٤٤٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَسْلَمَ غَيْلاَنُ بْنُ سَلَمَةَ وَتَحْتَهُ عَشْرُ نِسْوَةٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: « خُذْ مِنْهُنَّ أَرْبَعاً »

440 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Gaylan İbn-i Seleme müslüman olduğunda on tane hanımı vardı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisine: "**Onlardan dördünü** (seç) **al** (diğerlerini bırak)." buyurdu. *(Ibn-i Mace, Nikâh:40, No:1953)*

Bu Hadis-i Şerifler dörtten fazla kadınla evlenmenin caiz olmadığına kesinlikle delâlet etmektedir, icma' da bunun üzerinedir, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bu yana ehli sünnet ulemasının tamamı dörtten fazla evlenmenin caiz olmadığı görüşünde birleşmişlerdir.

Her ne kadar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dörtten fazlasıyla evlenmişse de bu, O'nun uyulması gereken sünnetlerinden biri olmayıp, kendisine mahsus özelliklerindendir ki, ümmet fertleri için bu hususta ona uymak caiz değildir.

NİKAHIN MAHİYETİ

Eski Diyanet Reislerinden, senelerce İstanbul müftülüğü yapmış bulunan, İslâm âleminde eşi olmayan **İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu** isimli 8 ciltlik eserin müellifi, 4 mezhep müftüsü, Meşihat-ı İslâmiyye Heyet-i Te'lifiyye Reisi olan üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin uzun zaman katipliğini yapan ve: "Fetvasıyla amel edilir." diye takdirini kazanmış bulunan, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve İlm-i Kelâm konularında herkesçe takdir edilen bir çok eserlerin sahibi **Ömer Nasuhi Bilmen** *(Rahmetullahi Aleyh)* in tefsirindeki beyanına göre:

Nikâh, evlenmek, Akd-i İzdivac demektir, yani bir erkekle bir kadın arasında meşrû (dinin ve şeriatın müsaade ettiği) bir rabıta (bağlantı) dır ki, bu sebeple karı-koca arasında bir takım haklar meydana gelir ve böylece birbirlerinden istifade etmeleri caiz olur.

Münakâha da, iki kişinin nikah akdinde (sözleşmesinde) bulunması demektir.

Zevc: Koca, bir kadının nikahına sahip olan erkek demektir.

Zevce: Bir erkeğin nikâhında bulunan kadın demektir.

Evlenmeye, karı-koca olmaya tezevvüc, tenâküh ve izdivac denilir.

Kasm: Kocanın yed-i ihtiyarında (elinde) bulunan, beraberlik, iyi geçinmek, gecelemek gibi hususlarda, aileleri arasında adalet ve müsavât'a riayet etmesi (eşitliği gözetmesi) dir.

Muhabbet-i kalbiye (kalbin sevgisi) ve mücamaat (cinsi yakınlık) gibi şeyler, insanın elinde olmadığından bir erkek ailelerinden birini diğerinden fazla sevebilir, elverir ki, bunu lüzumsuz yere açıklayarak diğerinin kalbini kırmasın. Cima etmek de neşat'a (zevk ve keyfe) bağlıdır ki, bu da her zaman erkeğin elinde değildir.

NİKAHIN ŞER'î SIFATI

Şu bilinmelidir ki, nikâhın hükmü şahıslara göre değişir,

1. Bir müslüman için tevekan (şiddetli arzu) hâlinde nikâh farzdır. Yani alacağı kadının mehrini ve nafakasını temin etmeğe gücü yeten, evlenmediği takdirde gayrı meşru mukarenet (yakınlık) lardan nefsini menedemeyecek derecede kadınlara mail (meyilli) olan bir kişinin evlenmesi farzdır, bunu terkederse günahkâr olur.

2. Nikâh, itidal hâlinde bir sünnet-i müekkededir, yani cima etmek, mehir ve nafaka temin etmek gibi, kadın haklarını yerine getirmeye gücü olup, kadınlara karşı nefsinde fazla bir iştiyak (arzu) hissetmeyen bir müslümanın evlenmesi kuvvetli bir sünnettir.

3. Karı-koca haklarına riayet edemeyeceğinden, mesela alacağı kadına zulmedeceğinden korkulan bir erkeğin evlenmesi kerahat-i tahrimiye (harama yakın bir kerahat) ile mekruhtur.

4. Zevciyet hukukunu (karı koca haklarını) ihlâl edeceği (bozacağı) kesinlikle bilinen bir kişinin evlenmesi ise haramdır.

NİKAHIN MEŞRUİYETİNDEKİ HİKMET VE MASLAHAT

Şüphe yok ki, beşeriyet âleminin bir nizam ve intizam dairesinde devamı nikaha bağlıdır. Gayri meşru münasebetler yüzünden nice kanlar dökülür, nice facialar meydana gelir, beşeriyet zinciri felce uğrar insanlar arasında tam bir dayanışma ve sevgi meydana gelemez.

Tefsiri Kebir'de vesair tefsirlerde yazılı olduğuna göre; nikahsız yakınlıklar yüzünden birçok şahsî ve ictimaî fenalıklar yüz gösterir. Medenî hayat mahvolur gider.

Bunlar başlıca:

1. Gayri meşru yakınlıklar nesep (soy) ların bozulmasına ve karışmasına sebep olur. Gayri meşru bir çocuk şefkatli bir babanın terbiyesinden ve himayesinden mahrum olur. Bunun neticesinde çocuklar zayi, nesepler munkatı' (kesik) ve nihayet insaniyet âlemi harab olur gider.

2. Gayri meşru münasebetler takdirinde bir kadın bir erkekle ihtisas etmiş (özelleşmiş) olmaz. Birkaç kadında müşterek olan erkekler arasında çarpışmalar meydana gelir böylece beşeriyet hayatı kanlar içinde kalır.

3. Nefsini zinaya teslim eden kadınlardan her tab'i selîm (temiz vicdan) nefret eder. Böyle kadınlarla mesut bir aile kurmak mümkün olamaz.

4. Gayri meşru yakınlıklar kadınlar için bir zillettir. Kadınlar, erkeklerin sadece nefsanî meyillerin tatmine âlet değildirler. Bir lâtif (hoş, yumuşak) tabaka teşkil eden kadınların bir takım vazifeleri ve hakları vardır, gayri meşru yakınlıklar ise bu haklara manidir.

5. Gayri meşru yakınlıklar kadınların bir çok illet (hastalık) lara ve zillet (alçaklık) lara tutulmalarına sebebiyet verir. Ve onları hürmet edilecek bir hâlden çıkarır. Halbuki meşru nikahlar sayesinde bu gibi ferdî ve ictimaî rezilliklere meydan kalmaz. Beşeriyet bir intizam ve tesanüd (dayanışma) dairesinde devam edip gider. Özellikle meşru nikah sünneti nebeviyeye riayet ve ümmeti Muhammediye *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in artmasına sebep olacağından sevaba da vesile olur. Nitekim:

٤٤١ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ اَبِى هِلاَلٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : « تَنَاكَحُوا تَكَثَّرُوا فَاِنِّى اُبَاهِى بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

441 - Said İbni Ebî Hilâl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Evlenin çoğalın, çünkü ben kıyamet gününde sizin** (çokluğunuz) **ile diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim."** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: 16/276, No.44442)*

TAADDÜD-İ ZEVCÂTIN (BİRDEN FAZLA EVLİLİĞİN) SINIRLANMASI VE MEŞRU EDİLİŞİNİN HİKMETİ:

Bilindiği üzere İslâm şeriatında bir hikmet ve bir ictimaî zarurete (toplumun ihtiyacına) binaen nihayet dörde kadar hanım ile evlenmek bir takım şartlara bağlı olarak caiz görülmüştür. Dolayısıyla bir erkek aynı zamanda en son dört kadını nikâhı altına toplayabilir, fakat bir kadınla yetinilmesi adalete riayete ve zulümden sakınmaya daha elverişlidir. Hakikatta hiç bir müslüman dörde kadar evlenmeye şeran mecbur değildir.

Bir müslüman dilerse bir kadınla yetinir. Lüzum görürse diğer kadınla şartları dahilinde evlenebilir. Ancak şunu ifade edelim ki, birden fazla evlenmenin böyle sınırlı bir dairede meşru kılınması insanlık âleminin ahlak temizliğini muhafaza ve iffet ve namusu koruma gibi hikmet ve inceliklere dayanmaktadır. Bu meseleyi biraz daha izah edelim; bilindiği üzere evlenmenin meşru edilmesinde en büyük fayda ikidir

1. Namusu muhafaza

2. Tenasülü (neslin artmasını) temindir.

Bir insan evlenerek birçok zorluklara katlanır, daima hayat mücadelesinde bulunur, üzerine düşen birçok kocalık vazifelerini yerine getirmeye

çalışır. Elbette bunca sıkıntıları yüklenmesi için birer sebep vardır. Bu sebeplerin birincisi, eteğini fuhuşla bulaştırmaktan korumak, ikincisi ise, müslümanların çoğalmasına sebep olacak çocuğa kavuşmaktır.

Halbuki bazı kimseler hakkında onların birer aile ile yetinmeleri bu meşru isteklerinin meydana gelmesine yeterli olamaz. Meselâ olabilir ki kadın hasta veya çok yaşlı olarak köşeye çekilmiş veya bütün vakitlerini çocuklarını terbiye etmekle geçirmekte veya doğurmuş olduğu çocuklar yaşamayıp vaktiyle vefat etmiş olabilirler yahut bir iki çocuk doğurduktan sonra artık doğuramaz bir hâle gelir veyahut kısır olduğu için hiç çocuk doğuramamış olabilir velhasıl bu gibi sebeplerden dolayı tekrar evlenmeye lüzum görülebilir.

Ayrıca bazı insanların yaratılıştan şehvetleri fazla olabilir ki, bu kişileri bir aile tatmin edemediği takdirde, ömürlerini zina ve fuhuşta geçirmeleri asla caiz olmaz. Bu durumda meşru bir yola başvurmaları gerekir ki, bunun da tek çaresi ikinci evliliktir.

Eğer bu kişi bir aile ile yetinmeye mecbur tutulsa, nikahı altındaki bir kadın da onun bu temayülünü tatmin edemiyecek durumda olursa bu kişi ne yapacak? Eğer bu kadından ayrılmak çarelerine baş vursa o zavallı kadın perişan bir halde ortada kalacak, halbuki adaleti bozmadan başka bir kadın alacak olsa bu sakıncalar ortadan kalkmış olur.

BİRDEN FAZLA EVLİLİK HAKKINDAKİ İTİRAZLAR VE CEVAPLAR

Bazı kimseler ve bazı milletler birden fazla evliliğe itiraz ederler, onlara göre bu usul, aile intizamına mani, toplumun mesud olmasına zıt, servetin bölünmesine sebep, karı koca haklarına engel, eşitlik esasına terstir. Şöyle ki:

1. Birden fazla evlilik aile efradı arasında düşmanlığa sebep olarak düzene engel olur denecek olursa, buna cevaben denilir ki: Birden fazla evlilik, haddi zatında aile düzenine engel değildir. Gerçekte düşmanlığı celbeden şey, dini ve ictimaî (toplumsal) bir terbiyenin eksikliğidir ve evlenme şartlarının bulunmamasıdır.

Hakikat şudur ki, şeriat-ı İslâmiye birden fazla evliliğe müsaade buyurmuştur, fakat bu hususdaki müsaade adaletle şartlanmıştır ve ailelerin nafakalarını temin etmeye ve karı koca haklarını güzelce yerine getirmeye muktedir (güçlü) olanlar hakkında geçerlidir.

Adaleti temine gücü olmayanların ise bir aile ile yetinmeleri icabeder. Nitekim: (فَانْ خِفْتُمْ اَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً) **"Eğer adalet edemeyeceğinizden korkarsanız, bir tane ile durun."** kavli şerifi de bunu açıklamaktadır.

Şunu da ilâve edelim ki, birden fazla evliliğe itiraz edenlerden bir kısmı, bir kadınla yetinmiyor ve zinaya düşmekten kendisini alamıyor ve çoluk çocuğuna ait servetini bu yolda zayi etmekten geri duramıyor.

2. Birden fazla evlilik toplumun huzuruna engeldir, ailelerin mesud olmalarına manidir. denilecek olursa, buna cevaben de denir ki: Bu usul hiç bir zaman için toplumun saadetine engel, ailelerin ve doğuracağı çocukların aralarında kırgınlığa sebep değildir. Hoş görülmeyen bu haller, dini ve ahlakî terbiyeden mahrum olmanın bir neticesidir, halbuki müslümanlar iyi geçinme edeplerine riayet ve ahlakı güzelleştirmeğe çalışmakla mükelleftirler.

İslâmın kazandırdığı terbiye ve ahlâkı elde edenler arasında ise, öyle zannedildiği gibi, düşmanlıktan eser görülemez, onların aralarında bir sevgi, bir dayanışma, dini tavsiyelere uyma hâli tecelli eder.

İslâm terbiyesinden mahrum olanlar ise, zaten hiç bir kimseyle güzelce geçinemezler. Bizler bir karı kocadan ve ana baba bir kardeşlerden meydana gelmiş nice ailelerin kendi aralarında geçinemediklerini, daima kavga gürültü içinde hayatlarının uğursuz bir şekilde sönüp gittiğini görmekteyiz.

Bunun tam tersine olarak da, yine bir kısım ailelerin bir çok nüfustan meydana geldikleri hâlde, sırf almış oldukları terbiye sayesinde pek mesud ve bahtiyar bir şekilde yaşadıklarını ve herbirinin diğerinin sevincine ve üzüntüsüne katıldığını müşahede etmekteyiz.

Şunu da ilâve edelim ki, erkekler bazen savaşlar yüzünden azalır, bu yüzden bir çok kadınlar kocasız kalarak perişan olurlar. Bu durumda da bir den fazla evlilik onların imdadına yetişerek onları yeniden mesud eder.

3. Birden fazla evlilik, ailenin servetini böler ve muhtaç kalmalarına sebebiyet verir. Diyenlere cevaben de deriz ki: Birden fazla evlilik hiç bir zaman servet bölünmesine sebep olmaz, zaten servetleri kazananlar insanlardır, insanlar ne kadar artarsa servet de o nisbette artar, yeter ki, israfa kaçılmadan iktisadi usullere riayet edilsin. Dolayısıyla bir aile efradının fazlalığı, servet bölünmesine sebep olmayacağı gibi aksine artmasına vasıta olur.

Şu da inkâr edilemez ki, nüfus artışından beklenen umumi faydalar servetlerin bölünmesinden düşünülen zararlardan daha fazla ve daha mühimdir.

4. Birden fazla evlilik, kadının haklarını ihlâl eder ve onu zarara düşürür gibi bir iddiaya da şöyle cevap verilir: Böyle bir iddia adaleti esas alan şeriat hükümlerine nazaran asla geçerli değildir. Çünkü islâm şeriatı karı kocadan her birine hâllerine uygun bir takım haklar vermiştir.

Bir erkeğin karısı üzerinde bir takım hakları olduğu gibi, bir kadının da kocası üzerinde bir çok hakları vardır. Nitekim bunların bir kısmını aşağıda arzedeceğiz.

5. Birden fazla evlilik, eşitliğe ters düşmektedir ve erkeğe daha fazla salâhiyet vermektedir, şeklinde yapılacak bir itiraza da şöyle cevap verilebilir: Haddizatında bu usul eşitliğe ters düşmez, değişik kimseler her hususta aynı vaziyette ve aynı kabiliyette olmadıkları için bir çok hususlarda salâhiyet ve

istihkakları (yetki ve hakları) aynı surette olamaz bu ise eşitliğe ters düşmez. Yüksek bir mühendisin yevmiyesi ile bir amelenin yevmiyesi aynı mıdır? böyle bir farklılık ise, eşitlik esasına nasıl ters görülebilir?

İşte kadınlarla erkekler de aile teşkilatı hususunda asla eşit değildirler. Böyle bir eşitliğe bir cins-i lâtif (nazik bir yaratılışa sahip) olan kadınlarla bir cins-i kavî (sert ve kuvvetli bir yaratılışa sahip) olan erkeklerin vaziyetleri ve kabiliyetleri asla uygun değildir.

Bunun tersini iddia etmek ise, erkeklerle kadınların arasındaki, zatî hâllerin (özel durumların), ruhî hasletlerin (manevî özelliklerin), hayatî hadiselerin, ve fıtrî (yaratılıştaki) kabiliyetlerin değişikliğine vakıf olmamaktan ve nikâhın meşru edilişindeki yüce hikmeti düşünmemekten ileri gelir.

Şu bir gerçektir ki, Halik-i Hakîm (her işi yerinde olan Allah-u Tealâ) erkekleri bir çok yönlerden kadınlardan farklı yaratmıştır. Özetle diyebiliriz ki, erkeklerin beden ve beyin ağırlıkları kadınlarınkinden daha fazladır.

Erkeklerin sinir sistemleri kadınlarınkine nisbetle daha mükemmeldir, erkekler hayatın zorluklarına daha dayanıklıdırlar, kadınlar ise erkeklere nazaran bir takım hastalıklara ve arızalara daha ziyade elverişlidirler.

Özellikle kadınlar yaratılıştan zayıftırlar, bir çok zamanları hayız, nifas ve çocuk taşımanın ağır yükü ile geçer gider, erkeklere nazaran daha erken çökerler ve bu durumda olan kadınların çokları doğurdukları çocuklarıyla meşgul olduklarından kocalarına karşı vazifelerini bile hakkıyla yerine getiremezler.

Faraza onlar bir kaç koca ile evlenecek olsalar, o zayıf halleriyle beraber bir kaç kocanın tabii ihtiyaçlarını nasıl tatmin edebilirler ve doğuracağı çocukların babaları nasıl belirlenebilecektir.

Halbuki bir erkeğin bir kaç kadınla evlenmesi bu gibi sakıncaları gerektirmez. Dolayısıyla bu gibi hususlarda erkeklerle kadınlar arasında bir eşitlik aranması hem şer'î hükümlere, hem de yaratıcı kudretin eşsiz eseri olan fıtrat kanunlarına ters düşeceğinden asla caiz olamaz.

BİR KAÇ HANIMI OLAN BİR ERKEĞİN ÜZERİNE DÜŞEN BAŞLICA VAZİFELER:

1. Kasm (adalet) e riayet Şöyle ki, bir koca elinde olan şeylerde, yanında kalma ve hoş geçinme gibi hususlarda aileleri arasında eşitliğe riayet etmekle mükelleftir.

2. Bedâyi' ve Bahrurrâik'de zikredildiğine göre, adalet hususunda ailelerin bekârı ile dulu, genci ile yaşlısı, eskisiyle yenisi, müslümanıyla kitabiyesi (yahudi ve hristiyan olanı), sağlamıyla hastası, kendisinden korkulmayan delisi ile akıllısı, hayız ve nifas olanı ile temizi eşittir. Çünkü bunlar adaletin sebebi vucubu (vacip oluşunun sebebi) olan nikâhta eşittirler.

3. Bahrurrâik ve Reddül Muhtar'da açıklandığına göre, Koca, hanımları arasında eşitlik üzere birer veya ikişer veya daha fazla gün ve gece tayin ederek her birinin nöbetinde onun yanında bulunur fakat bu tayin edilen müddetin pek uzun olmaması daha uygundur, çünkü sürenin uzaması, yalnızlık hissini ortadan kaldırma hikmetine ters düşer

4. Bedâyi' ve Mebsut'u Serahsî'de beyan edildiğine göre, hanımlarından birinin, nöbetini artırmak için mehrini azaltma teklifini kabul etme veya vereceği bir malı alması koca için caiz değildir. çünkü bu, bir nevi rüşvet sayılmakta ve diğer hanımın hakkını iptal ettirmektedir.

5.Bahrurrâik'de nakledildiğine göre, Koca, hanımlardan birinin nöbetinde, diğer bir ailesinin yanına giremez ve nöbetinin dışında kendisiyle yakınlık edemez, fakat bir ihtiyaçtan dolayı gündüzün diğerinin yanına gitmekte ve hasta olduğu vakit geceleyin ziyarette bulunmakta bir beis yoktur, hatta hastalığı artarsa, vefatına veya afiyet kazanıncaya kadar yanında kalabilir.

6. Bedâyi', Bahrurrâik ve Dürrül Muhtar'da zikredildiğine göre Kocanın hastalanmasıyla adalet sakıt olmaz, binaenaleyh zevc, zevcelerinden birinin nöbetinde hastalanıp da yanında kalacak olsa, iyileştikten sonra diğer hanımının yanında da okadar kalması gerekir.

Şayet ailelerinden boş olan bir evde hastalanıp kalmış ise, her ailesini kendi nöbetinde yanına davet eder. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz ölüm hastalığında hazreti aişenin yanında kalmaları için diğer mubarek ailelerinden müsaade istemişti.

Eğer hastalık sebebiyle adalete riayet vazifesi düşseydi bu şekilde izin istemeye lüzum kalmazdı.

7. Mebsut, İhtiyar ve Reddül Muhtar'da beyan edildiğine göre, Bir erkek, iki ailesini, rızaları bulunmadıkça, bir hanenin bir odasında beraberce iskân edemez, çünkü bu hâlde koca ailelerinin haklarını tamamıyla yerine getiremez.

Lâkin her ikisini bir hanenin kilitli müstakil birer odasında saklayabilir. fakat eşraf kızlarından olursalar, o takdirde onların hâllerine uygun birer evde yerleştirilmeleri icabeder.

Velhasıl koca, ailelerinin yanlarında nöbetleşe gecelemeye ve her birine aynı derecede sevgi ve meyil açıklamaya dinen mecburdur. Bu vazifeleri güzelce yerine getiremeyen bir koca ise, ailesinin isteği üzerine mahkemeye çağrılarak bu vazifeleri ifaya mecbur tutulur ve böyle bir kişi ahirette de mesul olur. Nitekim:

٤٤٢ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ اِلىٰ اِحْدَاهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ ».

442 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Kimin iki karısı olurda** (bunlardan sadece) **birine meyl ederse, kıyamet günü bir tarafı** (yere) **sarkık olarak gelir.**" *(Ebu Davud, Nikâh:37, Tirmizî, Nikâh:24, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/295, 347, 471)*

Ancak, kalbin sevgisi gibi, elde olmayan ve görülmeyen şeylerde, eşitliği temin etmek mümkün olamayacağından, bunu diğerlerine açıklamadıkça, bu sevgisinden dolayı mesul olmaz.

Hulasa-i kelâm, Din-i Mübin-i İslâmda bir kaç evliliğin cevazı, yerine getirilmesi zor olan böyle bir kısım şartlara bağlıdır ki, bunlara riayet edemiyenlerin bir aile ile yetinmeleri gerekir, aksi takdirde kendilerini mesuliyetten kurtaramazlar.

BİR KAÇ EVLİLİĞİN TARİHÇESİ

Din-i Mübin-i İslâm birden fazla evliliği ilk olarak ortaya koyan bir din değildir. Bilakis bütün semavî (Allah-u Tealâ'dan gelen hak) dinlerin kabul etmiş olduğu bu meseleyi mubarek şeriat-ı İslâmiye sınırlandırmış ve bir takım şartlara bağlayarak düzeltmiş ve güçleştirerek herkesin yapabileceği bir iş olmaktan çıkarmıştır.

Geçmiş peygamberlerden bir çoklarının birden fazla aileleleri olduğu kütüb-i mukaddesede (mukaddes kitaplarda) yazılıdır. Bu usul İbraniler arasında bir çok zaman devam etmiştir, erkeklerin sayısına nisbetle kadınların adedi daha ziyade olduğundan, buna lüzum görülmüştür.

Bilahare (daha sonra) Beyt-i Mukaddes Romalılar tarafından tahribedilerek, musevîler, dünyanın her tarafına dağılmış, diğer milletlerle karışmaya mecbur kaldıklarından bu arada içlerinden bir çokları birden fazla evliliği terketmeye başlamışlar, nihayet dokuzyüz küsur sene evvel Worms şehrinde kurulan büyük bir ruhanî mecliste, reis bulunan haham garşon tarafından birden fazla evlilik yasaklanmıştır.

Fakat bu yasaklamaya rağmen museviler arasında hala bir kaç kadını nikah altında toplayanlar vardır. Nitekim Suriye havalisindeki Museviler arasında bu muamele yürürlüktedir.

Değiştirilmemiş olan hristiyanlıkta da, bu muamelenin caiz olmadığına dair bir nakil bulunmamaktadır. Bir Aileyle yetinilmeye dair İncil-i şerifin asıl nüshalarında da hiç bir açıklık yoktur, sadece Roma kanunlarına uyularak halk arasında bu usul terkedilmiştir.

Taaddüd-i zevcât (birden fazla evlilik) cahiliyet devrinde araplar arasında da yürürlükte idi. O devirde bir erkek, istediği kadar kadınları nikahı altında toplayabilirdi. Hatta bu kadınlar, adeta kocanın malları mesabesinde olup, vefatından sonra varislerine intikal ederdi.

Kazî Beyzavî'de zikredildiği üzere, cahiliyet zamanında bir erkek vefat edince, asabesinden (asıl varislerinden) bir şahıs bu vefat eden kişinin ailesi

üzerine elbisesini atar ve: "Ben buna herkesten daha lâyıkım." derdi. Sonra, bu kadını dilerse evvelki mehriyle kendi nikahı altına alır, isterse de başkasına kocaya verip mehrini kendisi alırdı ve dilerse bu kadını, kocasından kalan malları kendisine kurtuluş fidyesi olarak verinceye kadar başkasıyla evlendirmezdi. Din-i Mübin-i İslâm'da bu zalimane hareket:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهاً ... (١٩) »

"Ey İman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helâl değildir." *(Nisa Suresi : 19)'dan)* ayet-i kerimesiyle nehyedilmiştir.

Hatta bu tevarüs (zorla varis olma), âdet-i cahilânesi, museviler arasında hâlâ geçerlidir. Onlardan biri çocuğu olmadan vefat ederse onun karısı kardeşine intikal eder. Kadın onunla evlenmeye mecburdur, ondan müsaade almadan başkasıyla evlenemez, evlenirse nikahı ruhani mahkeme (yahudilere ait dini mahkeme) ce feshedilir (bozulur).

Şayet hayatta olan kardeşi bu kadını almak istemezse, kadın mahkemeye müracaat ederek bu hakkı dava edebilir (arayabilir). Kayınbiraderi yine onu almaktan kaçınırsa, kadın onun hakkında hakarete varan bir merasimde bulunduktan sonra, başkasıyla evlenme izni kazanmış olur.

Velhasıl: Şeriat-ı İslâmiye, bu gibi hikmete ve insan tabiatına zıt (ters) düşen hâlleri yasaklamakla beraber, adalete riayet etmek şartıyla, bir erkeğin nihayet dört kadını nikahı altında toplamasına müsaade etmiştir.

Hak olan dört mezhep imamlarıyla, Ehli sünnet olan bütün müslümanlar bu konuda fikir birliği içindedirler.

Yukarıda geçen izahattan anlaşıldığına göre, halis bir hikmetten ibaret olan islâm şeriatı, geçmiş kavimler arasında sınırsız olarak yürürlükte olan birden fazla evlilik usulünü dörde bağlamış, onu da, bir takım şartlarla kayıtlamıştır.Hatta adalete riayet edemiyeceğinden korkan bir müslüman için birden fazlasıyla evlenmek caiz görülmemiştir.

Mevlâ Tealâ, kocanın, kadınlar arasında adalete uyması gerektiğini açıkladıktan sonra, kadının mehrini vermenin de vacip olan adalet sınıfından olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاٰتُوا النِّسَآءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْٓئًا مَرِيْٓئًا (٤)

KELİME MANASI (4)

(وَاٰتُوا) **Verin,** kime? (النِّسَآءَ) **kadınlara** (evlendiğiniz kadınlara), neyi? (صَدُقَاتِهِنَّ) **mehirlerini,** o mehirler ne olduğu hâlde? (نِحْلَةً) **bir farz olduğu hâlde,** yani Allah-u Tealâ tarafından onlara tahsis edilmiş bir hak olarak, (فَاِنْ طِبْنَ) **eğer** (kadınlar) **hoşnut olurlarsa,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** neden? (عَنْ شَيْءٍ) **her hangi bir şeyden,** öyle şey ki, (مِنْهُ) **ondan** (mehirlerden), ne cihetinden hoşnut olurlarsa? (نَفْسًا) **nefis** (gönül) **cihetinden,** yani eğer kadınlar sizin onlara tayin ettiğiniz mehirden birazını gönül hoşluğuyla size bağışlarlarsa, (فَكُلُوْ) **yeyin,** neyi? (هُ) **onu,** öyle bir yemekle ki, (هَنِيْٓئًا) **afiyetle,** (مَرِيْٓئًا) **kolaylıkla.**

MEALİ ŞERİFİ (4)

(Aldığınız) **Kadınlara mehirlerini bir feriza** (Allah-u Tealâ tarafından onlara verilmiş bir hak) **olarak verin. Bununla beraber, eğer ondan** (o mehirden) **bir azını gönül hoşluğuyla size bağışlarlarsa, onu da afiyetle, kolaylıkla yeyin.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre İmam-ı Kelbî ve bir cemaat buyurmuştur ki, Ayet-i celiledeki: "**Kadınlara mehirlerini verin**" hitabı, kadınların velilerine aittir. Ebu Salih buyurmuştur ki: Cahiliyyet devrinde bir adam velisi olduğu kadını diğeriyle evlendireceği zaman mehrini kendisi alıp o kadına bir şey vermezdi.

Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesiyle bu çirkin adeti terkedip mehri ehline vermelerini emretmiş ve böylece kadınları velilerinin tecavüz ve zulümlerinden muhafaza etmiştir.

Rivayete göre, bir kadının velisi onu evlendireceği zaman, eğer o kadının kocası aynı kabiledense, o kadına mehrinden hiç bir şey vermezdi.Eğer kocası yabancı ise, kadını bir deveye yükleyerek kocasına gönderirler başka bir şey vermezlerdi. İşte Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle onları bu muameleden nehyetmiş ve hakkı ehline teslim etmelerini emretmiştir.

Hazramî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Cahiliyyet devrinde bir adam kız kardeşini veya kızını bir başkasına, onun da kızını veya kızkardeşini kendisine vermesi şartıyla verir ve arada mehir konuşmazlardı. Bu muameleye şigar denirdi.

Bu ayet-i celileyle Allah-u Tealâ Hazretleri onları bu muameleden nehyetmiş ve nikâh aktinde mehir konuşmalarını emretmiştir.

Bu kötü âdetler müslüman geçinen bazı milletlerde halâ devam etmektedir ki bunlar, kızını veya kız kardeşini taliplere verecekleri zaman başlık adı altında bir çok para, deve ve koyun almak âdetinden geçemeyerek kadınların haklarına tecavüze devam etmektedirler.

Bir görüşe göre de ayet-i celiledeki hitap kadınların kocalarınadır ve en doğru olan görüş de budur, zira cahiliyyet devrinde kocalar, kadınların mehirlerine kıymet vermediklerinden Cenab-ı Hak kadına mehir vermek gerektiğini bu ayet-i celilesiyle belirtmiştir ki bu mehri vermeyenler, Allah-u Tealâ indinde büyük mesuliyete girerler. Nitekim:

٤٤٣ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَحَقُّ الشُّرُوطِ اَنْ تُوفُوا بِهِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ ».

443 - Ukbe İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Yerine getirmeniz gereken şartların en haklısı, kendisi ile ferçleri** (kadınları) **helâl kılmak istediğiniz şarttır** (mehirleri ödemenizdir)." buyurdu. *(Buharî, Şurut:6, Nikâh:52, Müslim, Nikâh:63, Ebu Davud, Nikâh:39, Tirmizî, Nikâh:34, Neseî, Nikâh:42, Ibn-i Mace, Nikâh:41, Darimî, Nikâh:41, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/144, 150, 152)*

٤٤٢ – عَنْ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ نَكَحَ امْرَأَةً وَهُوَ يُرِيدُ اَنْ يَذْهَبَ بِمَهْرِهَا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ زَانٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

444 - Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Her kim bir kadınla mehrini vermemek niyetiyle evlenirse, o kişi kıyamet gününde, Allah** (-u Tealâ) **indinde zani** (zina edici sayılacak) **dır.**" *(Ibni Ebî Şeybe, el Kitabul Musannef:4/24, No.17410)*

İbni Ebî Şeybe *(Radıyallahu Anh)*, Aişe ve Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anhuma)* validelerimizin şöyle buyurduklarını rivayet etmiştir: "Kadının mehri ile işçinin ücretinden daha mesuliyetli hiçbir şey yoktur." *(Süyûtî, Dürrül Mensur 2/432)*

(مَهْر) MEHR: Kadının akd-i nikâh (nikâh bağını bağlamak) ile kocasından almayı hak ettiği maldır. Cemisi (مُهُور) Mühür ve (اَمْهَار) emhar'dır. Mehr'e atiyye, feriza, nihle, sadâk da denilir ve bir kaç kısma ayrılır, şöyle ki:

1. **Mehr-i müsemma:** İki tarafın az veya çok olarak tesmiye ve tayin ettikleri (ismini koydukları ve belirledikleri) mal veya değiş tokuşu mümkün olan bir menfaattır.

2. **Mehr-i Misil:** Kadının babası cihetinden, babası olmadığı takdirde, akran ve emsal (yaş ve bazı hâllerde denk ve benzeri) kadınların mehri miktarıdır. Nikâh zamanında mehir konuşulmamışsa, kadın bu mehr-i misli hak eder.

3. **Mehr-i Muaccel:** Peşin olarak verilmesi şart kılınan mehirdir.

4. **Mehr-i Müeccel:** Bilahare verilmesi şart koşulmuş olan mehirdir, muayyen bir zaman zikredilmemiş olunca, vefat veya talâk (ölüm veya boşanma) zamanında verilmesi gerekir.

Bir mehir kısmen muaccel, kısmen de müeccel olabilir, Mesela: Nikâh esnasında belirlenmeyen bin liradan ibaret bir mehrin beşyüz lirası peşin verilerek, diğer beşyüz lirası da sonraya bırakılabilir.

Mehirlerin miktarı: Mehrin en yüksek haddi belirli değildir. asgari haddi ise Hanefilere göre on dirhem gümüştür, madrup (damgalanmış) olsun olmasın farketmez. Bundan az mehir tayin edilemez.

Malikîlere göre de mehrin en az miktarı, halis altından bir dinarın dörtte biridir, halis gümüşten de üç dirhemdir. İmam-ı Şafiî'ye ve bazı zatlara göre de mehrin belirli bir ölçüsü yoktur az olsun çok olsun her mal mehir olabilir.

Mehrin gereği: Kadınlara hâlleriyle, mevkileriyle uygun düşen birer miktar mehir verilmesi idarî ailevî ve ictimaî bir maslahat (fayda) gereğidir. Dolayısıyla mehir hiç konuşulmasa da, hatta verilmeyeceği ifade edilse bile yine de mehr-i misil gerekir, çünkü bu, Allah-u Tealâ'nın hakkı sayılmaktadır.

Fakat bu lâzım gelen mehri bir kadın kocasına kendi rızası ve gönül hoşluğuyla kısmen veya tamamen bağışlayabilir. Nitekim Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda: "**Şayet ondan** (mehirden) **bir miktarını gönül hoşluğuyla bağışlasalar, onu da afiyetle ve kolaylıkla yeyin.**" buyurarak, bunu ifade etmektedir.

Mehrin lüzumundaki fayda ve hikmetin bir kısmı da şunlardır:

Mehir, kadından yapılan istifade karşılığında bir bedel mesabesi (değeri) ndedir. Ayrıca mehir vermek kadının değerini yükseltir, ihtiyacını hafifletir, çeyiz hazırlamasını kolaylaştırır, istikbalini temine sebep olur, nikâhın devamını sağlar ve ehemmiyetini gösterir.

Bununla beraber Mehirde itidal (ölçülü davranma) gerekmektedir. Bu hususta iki tarafın hâli göz önüne alınmalı, ifrat ve tefrit (çok ileri gitmek ve çok geri kalmak) tan kaçınılmalıdır. Nitekim:

٤٤٥ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « خَيْرُ الْأُمُورِ اَوْسَطُهَا ».

445 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"İşlerin en hayırlısı orta olanıdır."** *(Aclûni, Keşful Hafa: 1/391, No.1247)*

Aksi takdirde iki tarafta zarara uğramış olur.

Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Sizin biriniz hastalandığı zaman hanımından üç veya o kadar dirhem istesin ve onunla bal alsin sonra da onu yağmur suyu ile karıştırarak, içsin böylece afiyetle ve kolaylıkla yenilecek mehir parasıyla şifa olan bal ve mubarek olan yağmuru toplamış olacağından şifa bulması kuvvetle ümit edilir.

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ailesine bu ayet-i celileyi kastederek: **"Bize, o afiyetle ve kolaylıkla yenilecek malından yedir."** derdi.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bir takım insanlar, ailelerine verdikleri mehirlerinden her hangi bir şey kabul etmekten çekinirlerdi. Bunun üzerine bu ayet-i celile inerek, kadınların gönül hoşluğuyla verdikleri şeyleri almalarında bir sakınca olmadığını beyan etti.

Bu ayet-i celilede kadının mehrinden bir şey yemekte ihtiyatlı davranmanın gerekli olduğuna dair bir delil vardır, zira Mevlâ Tealâ kadının mehrinden yemeği, kadının gönül hoşluğuyla vermesi şartına bağlamıştır.

Bundan dolayı kocaları tarafından kandırılarak ellerinden malları alınan kadınların hibelerinden dönmeleri caiz görülmüştür.Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh),* kadılarına (hakimlerine): "Kadınlar bazen isteyerek, bazen de korkarak mehirlerinden kocalarına bir şey verirler. Hangi bir kadın bir şey verip de sonra dönmek isterse, dönme hakkı vardır." diye yazıp göndermiştir.

Şa'bî'nin naklettiğine göre, bir adam hanımıyla beraber Kâzî Şurayh'ın yanına geldi. Kadın kocasına vermiş olduğu bir şeyi geri almak istiyordu. Şurayh kocaya: "Sana verdiğini geri ver." deyince, adam "Allah-u Tealâ: **Eğer gönül hoşluğuyla size bir şey verirlerse onu yiyin.** buyurmadı mı?" deyince,

Kâzî Şurayh: "Onun gönlü hoş olarak verseydi, verdiğinden dönmezdi." buyurdu.

Ancak Hanefî imamlarına göre kadın kocasına bir şey verdiği zaman, dönme hakkı yoktur. Hatta İbni Hübeyre, dört mezhep imamının da, karı kocadan birinin diğerine verdiği şeyden dönme hakkı olmadığına ittifak ettiklerini söylemiştir.

Ayrıca bu ayet-i celile karı kocanın güzel geçinmelerine teşvik etmektedir, çünkü insanların en hayırlısı ailesine karşı en hayırlı olan ve çoluk çocuğuna karşı en faydalı olanıdır. Nitekim:

٤٤٦ – « جِهَادُ الْمَرْاَةِ حُسْنُ التَّبَعُّلِ ».

446 - Hadisi şerifte gelmiştir ki: **"Kadının cihadı kocasıyla iyi geçinmesidir."** *(Ruhul Beyan: l/164)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında bir kadın, kocası eve girdiği gibi onu karşılar: "Ey Benim efendim! ve Hane halkımın efendisi! Hoş geldin der. Cübbesini üstünden alır, ayakkabılarını çıkarır, onu üzüntülü görürse, "Seni Üzen nedir? Eğer üzüntün ahiret içinse, Allah hüznünü artırsın, Eğer üzüntün dünyan içinse, Allah-u Tealâ sana kâfi gelsin." derdi.

Kocasına böyle muamele eden bu kadını duyan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun kocasına şöyle hitabetti:

٤٤٧ – « يَا فُلَانُ اَقْرِئْهَا مِنِّى السَّلَامَ وَاَخْبِرْهَا اَنَّ لَهَا نِصْفَ اَجْرِ الشَّهِيدِ ».

447 - **"Ey Filân! O kadına benden selâm söyle ve ona haber ver ki, kendisi için bir şehit sevabının yarısı vardır."** *(Ruhul Beyan:2/164)*

Ehli Hakikate göre zevce-i saliha (iyi bir aile) nin alâmetleri:

Güzelliği: Allah korkusu,

Zenginliği: Kanaat,

Ziyneti: İffet (namusluluk ve bütün şer ve bozuk işlerden sakınmak),

Farzlardan sonra en büyük ibadeti: Kocasına güzel hizmet,

Himmeti (maksadı) da: Ölüme hazırlanmak olmasıdır.

Rivayete göre, bir gün Büyük İskender-i Zülkarneyn'in huzurunda yakınlarından bir topluluk bulunuyordu, içlerinden biri ona: "Allah-u Tealâ sana çok büyük mülk ve saltanat verdi. O hâlde sen ailelerini çoğaltsan da, evlâtların da çok olup senden sonra namını sürdürseler." deyince,

İskender: "Erkeklerin namlarını sürdürecek şey doğurdukları çocuklarından ibaret değildir, bilakis insanın namını sürdürecek olan, güzel âdetleri, makbul sireti (hâl ve gidişatı) ve kıymetli huylarıdır. Bütün dünya halkına galip olan bir pehlivan kişiye, kadınların galip olması lâyık değildir." dedi.

Şu söz ne güzel söylenmiştir:

« يَغْلِبْنَ كَرِيماً وَيَغْلِبُهُنَّ لَئِيمٌ ».

"Kadınlar iyi huylu erkeklere galip gelirler, kötü huylu erkekler de onları yenerler."

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de islâm ahlâkından mahrum olan kadınlar hakkında şöyle buyurmuştur:

٤٤٨ - رُوِىَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « ثَلاَثَةٌ مِنْ اُمَّتِى يَكُونُونَ فِى جَهَنَّمَ كَعُمْرِ الدُّنْيَا سَبْعَ مَرَّاتٍ اَوَّلُهُمْ مُتَسَمِّنُونَ مَهْزُولُونَ. وَالثَّانِى كَاسُونَ عَارُونَ. وَالثَّالِثُ عَامِلُونَ جَاهِلُونَ. قِيلَ: مَنْ هٰؤُلاَءِ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: اَمَّا الْمُتَسَمِّنُونَ الْمَهْزُولُونَ فَالنِّسَآءُ مُتَسَمِّنَاتٌ بِاللَّحْمِ مَهْزُولاَتٌ فِى اُمُورِ الدِّينِ . وَاَمَّا الْكَاسُونَ الْعَارُونَ فَهُنَّ النِّسَآءُ كَاسِيَاتٌ مِنَ الثِّيَابِ عَارِيَاتٌ مِنَ الْحَيَاءِ . وَاَمَّا الْعَالِمُونَ الْجَاهِلُونَ فَهُمْ اَهْلُ الدُّنْيَا التَّاجِرُونَ الْكَاسِبُونَ يَعْلَمُونَ ظَاهِراً مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ».

448 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetimden üç sınıf dünyanın ömrünün yedi misli cehennemde kalacaklardır. Bunların birincisi: zayıf şişmanlar, ikincisi: giyinmiş çıplaklar, üçüncüsü: cahil âlimler."**

Bunlar kimlerdir ya Resulallah? diye sorulduğunda, şöyle buyurdu: **Zayıf şişmanlara gelince, bunlar et bakımından şişman, din işlerinde ise zayıf olan kadınlardır.**

Giyinmiş çıplaklara gelince, onlar da elbiseyle giyinmiş fakat hayadan çıplak olan kadınlardır.

Cahil âlimler ise, sadece dünya hayatının dış yaşantısını bilip, ahiretten gafil olan, ticaretle uğraşıp dünyayı kazanmaya çalışan ehl-i dünyadır. Yani bunlar dünya işlerini çok iyi bildikleri hâlde ahiret işlerinden cahil olan, malı nereden topladıklarına aldırmayan, helâlden doymayan, haramdan kaçmayan kimselerdir." *(Ruhul Beyan 2/164)*

•Ayet: 5

Mevlâ Tealâ, yetimlerin mallarını ve kadınların mehirlerini vermeyi emrettikten sonra, malını muhafaza etmekten aciz olan kimselere, mallarını vermemek gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (٥)

KELİME MANASI (5)

(وَلَا تُؤْتُوا) **Vermeyin,** kimlere? (السُّفَهَآءَ) **sefihlere,** yani lüzumsuz yere harcayan aklı kıt kimselere, neyi? (اَمْوَالَكُمُ) **mallarınızı,** (الَّتِى) **öyle mallar ki,** (جَعَلَ) **kıldı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani Allah-u Tealâ o malları sizin için yaptı, ne yaptı? (قِيَامًا) **kıyam sebebi,** yani rahat bir şekilde ayakta durmanıza ve afiyet içinde yaşamanıza vasıta, (وَارْزُقُو) **ve rızıklandırın** (yedirin) kimi? (هُمْ) **onları,** nerede? (فِيهَا) **o mallarda,** daha? (وَاكْسُو) **giydirin,** kimi? (هُمْ) **onları** (yetimleri), yani onların mallarını geçimleri için bir mahal yapın, şöyle ki: onlara ait malları ticaret gibi bir vesileyle artırarak ve kâr ettirerek onların geçimlerini o kârlardan sağlayın ta ki, harcamalar baş paralarını yemesin. (وَقُولُوا) **ve söyleyin,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** neyi? (قَوْلًا) **bir sözü,** öyle sözü ki. (مَعْرُوفًا) **güzel,** yani kendilerini idareden aciz olan o yetimlere gönüllerini hoş edecek şekilde konuşun.

MEALİ ŞERİFİ (5)

Ve Allah (-u Tealân) **ın sizler için bir kıyam** (rahatlık içinde ayakta durabilme ve geçimlerinizi temin etme vesilesi) **kıldığı mallarınızı sefih** (malı nasıl harcayacağına ve artıracağına aklı ermeyen kimse) **lere vermeyin.**

Onları o malları içinde (ticaret yaparak kârlarından) **rızıklandırın ve kendilerini giydirin ve onlara** (bu mal senindir, ilerde bunu sana teslim edeceğim şeklinde) **güzel söz söyleyin.**

İ Z A H A T

Fahrurrazinin beyanına göre ayet-i celileden maksat, malını muhafazadan âciz olanların, mallarını koruma hususunda ihtiyatlı davranılmasıdır.

(سُفَهَاءْ) Süfeha, sefihin cemisidir. Sefih ise, aklında hafiflik olan, hayır ve şerri anlamaktan ve malını muhafazadan âciz olan kimsedir, dolayısıyla aklı noksan olan herkese sefih denebilir.

Müteahhirîn ulemasının (sonra gelen âlimlerin) ekserisi, Bu makamda, süfehayı elindeki malı israf ederek harcayan yetimlerle tefsir etmişlerdir.

İbni Abbas, İbni Mesud *(Radıyallahu Anhum)* ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre, Süfeha'dan maksat kadınlar ve çocuklardır. Sadece kadınlar olduğunu söyleyenler de vardır.

Nitekim Mücahid, İbni Ömer ve Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, Bir kere, konuşması akıcı, siyah, sevimli bir kadın, resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Bizim hakkımızda bir kere de iyi konuş, çünkü bana ulaşan habere göre sen bizim hakkımızda hep kötü konuşuyorsun." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

٤٤٩ - « اَىَّ شَىْءٍ قُلْتُ فِيكُنَّ »

449 - **"Ben sizin hakkınızda ne demişim?"** diye sorunca, kadın: "Sen bize süfeha dedin." dedi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اَللّٰهُ تَعَالَىٰ سَمّٰاكُنَّ السُّفَهآءَ فِى كِتَابِهِ »

"**Allah** (-u Tealâ) **size kitabında süfeha** (aklı hafif) **ismini verdi."** buyurdu.

Kadın: "Sen bize Nakısalar (eksiklik sahipleri) diye isim verdin." deyince: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« كَفَىٰ نُقْصَانًا اَنْ تَدَعْنَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ خَمْسَةَ اَيَّامٍ لاَ تُصَلِّيْنَ فِيهَا. ثُمَّ قَالَ: اَمَا يَكْفِى اِحْدَاكُنَّ اَنَّهَا اِذَا حَمَلَتْ كَانَ لَهَا كَاَجْرِ الْمُرَابِطِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ تَعَالَىٰ وَاِذَا وَضَعَتْ كَانَتْ كَالْمُشْتَحِيطِ فِى دَمِهِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ تَعَالَىٰ فَاِذَا اَرْضَعَتْ كَانَ لَهَا بِكُلِّ جُرْعَةٍ كَعِتْقِ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ اِسْمَاعِيلَ فَاِذَا اَسْهَرَتْ كَانَ لَهَا بِكُلِّ سَهْرَةٍ تَسْهَرُهَا كَعِتْقِ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ اِسْمَاعِيلَ وَذٰلِكَ لِلْمُؤْمِنَاتِ الْخَاشِعَاتِ الصَّابِرَاتِ اللاَّتِى لاَ يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ »

"**Her ay** (ortalama) **beş gün namazı terketmeniz, size noksanlık olarak yeter."** buyurduktan sonra şöyle devam etti. "**Sizin birinize, hamile olduğunda, Allah yolunda nöbet bekleyen gibi sevap verilmesi, doğurduğunda Allah yolunda kanlar içinde kalan şehit gibi olması, emzirdiğinde her yudumuna karşılık İsmail** *(Aleyhisselâm)* **ın zürriyetinden bir köle azat etmiş gibi sevap alması, uykusuz kaldığında da her defasında İsmail** *(Aleyhisselâm)* **ın neslinden**

bir köle azad etmiş gibi sevap verilmesi, yetmez mi? Ama bu, kocalarına nankörlük etmeyen, sabırlı, huşû sahi bi imanlı kadınlar içindir." bunu duyan o siyah kadın: "Bu ne büyük fazilettir ama peşindeki şartlar olmasaydı." dedi. *(Alusî, Ruhul Meânî 4/202)*

Bir rivayete göre de, Süfeha: Çocuk, deli, içkici, para harcamasını bilmeyen, herkes hakkında söylenebilir. Ayet-i celiledeki hitap süfeha'nın velilerinedir. Mallardan maksat Süfeha'nın mallarıysa da, o mallarda tasarruf (Kullanma yetkisi), velilere ait olup, maldan asıl maksat ise tasarruf olduğun dan Ayet-i celilede mallar velilere nisbet edilmiştir.

Yani, sefihlerin mallarından harcama yetkisine sahip olduğunuz malları, sahipleri olan sefihlere teslim etmeyin demektir veya ayet-i celiledeki hitap sefihlerin babalarınadır.

Buna göre mana: "**Geçiminizin sebebi, bedenlerinizin kıvamı** (ayakta durması) **nın vasıtası ve ibadetinizin vesilesi olan mallarınızı, sefih olan çocuklarınıza vermeyin.**" demektir.

Her hâl-ü kâr'da bu ayet-i celile, sefih olan evlâdına veya ailesine mallarını verip ellerine bakmaktan, yine böylece velisi oldukları sefih olan yetimlere mallarını zayettirmekten babaları, kocaları ve velileri engellemiştir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, sefihlere mallarını verenleri son derece tenkit etmiştir. Nitekim:

٤٥٠ - عَنْ اَبِى مُوسىٰ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: «ثَلاَثَةٌ يَدْعُونَ اللهَ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَهُمْ رَجُلٌ كَانَتْ تَحْتَهُ سَيِّئَةُ الْخُلُقِ فَلَمْ يُطَلِّقْهَا وَرَجُلٌ كَانَ لَهُ عَلىٰ رَجُلٍ مَالٌ فَلَمْ يُشْهِدْ عَلَيْهِ وَرَجُلٌ آتىٰ سَفِيهاً مَالَهُ وَقَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ وَلاَ تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمْ ﴾.

450 - Ebu Musel Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Üç kişi vardır ki, bunlar Allah** (-u Tealây) **a ne kadar dua etseler, kabul edilmezler.**

1. Nikâhı altında kötü ahlâklı (fahişe) **bir kadın bulunup da onu boşamayan,**

2. Birinden alacağı olup da şahit tutmayan,

3. Allah-u Tealâ sefihlere mallarınızı vermeyin buyurduğu hâlde, bir sefihe (malını nasıl harcayacağını bilmeyen beyinsiz kişiye) **malını veren,**
(Hakim, el Müstedrek : 2/302)

Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde beyan edildiğine göre, Ayet-i celilede, Mallar hakkında kıyam buyurulması, insanın dünyada ihtiyaçlarından

ve kalp sıkıntısından kurtulmasının dünya ve ahiret menfaatlerini temin etmesinin ancak malla mümkün olacağına işaret etmekte ve böylece malın değerinin ve menfaatinin büyüklüğüne delâlet etmektedir.

Selef-i salihîn buyururlardı ki: Mal, müminin, dinini helâk edecek fakirliğe karşı hazır silâhıdır. Yine buyururlardı ki: Ticaret yapın kazanın, çünkü siz, öyle bir zamandasınız ki, sizden biriniz muhtaç olduğu zaman evvelâ dinini yer. Hatta büyüklerden bazısı adamı cenazede bile görseler: "Dükkanına git" derlerdi.

Abdullah İbn-i Abbas buyurmuştur ki: "Dirhemler ve dinarlar (altın ve gümüş paralar) Allah-u Tealâ'nın yer yüzündeki mühürleridir, yenmez içilmez ama bütün ihtiyaçlar onlarla görülür."

Ebuzzinad Hazretlerine bir gün: "Para seni dünyaya yaklaştırdığı hâlde niçin onu seviyorsun?" diye sorulduğunda, O, "Para beni dünyaya yaklaştırsa da dünyadan da beni koruyan odur." diye cevap verdi.

Mensür-i Hikem'de zikredildiğine göre, "Zengin olan, yakınları katında kıymetli olur."

İmam Fahrurrazi buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, mükelleflere, Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerlerinde mallarını muhafaza etmelerini emretmiştir. Nitekim:

« وَلَاتُبَذِّرْ تَبْذِيراً (٢٦) اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً (٢٧) »

"**Ve** (gereksiz yere) **saçıp savurma! Zira** (böylesine) **saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise, Rabbine karşı çok nankördür.**" *(Isra Suresi 26-27)*

«وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً (٢٩) »

Diğer bir yerde de, "**Ve elini boynuna bağlanmış kılma** (eli sıkı, cimri olma) **ve onu büsbütün de açma** (büsbütün eli açık da olma) **sonra kınanmış, hasret içinde kalmış bir hâlde oturup kalırsın.**" *(Isra Suresi:29)* buyuruyor.

Allah-u Tealâ Hazretleri, müdayene (Bakara suresi 282) ayet-i kerimesinde de, yazışmak, şahit tutmak,rehin almak gibi bazı emirler vererek malı muhafazaya teşvik etmiştir. Akıl da bunu kuvvetlendirmektedir, zira insan boş vakit bulamadıkça dünya ve ahiretini kazanamaz, boş vakit ise, ancak mal varlığıyla elde edilebilir, çünkü insan, menfaatlerini celbetmeyi (elde etmeyi), zararları defetmeyi ancak malıyla gerçekleştirebilir.

Dolayısıyla dünya malını bu gaye ile isteyenler hakkında dünya, ahiret saadetini kazanmaya yardımcı olan en büyük bir sebeptir. Amma nefsi için dünyayı isteyenlere de dünya, ahiret saadetini kazanmaya en büyük engeldir.

O hâlde en hayırlı mal, kişiyi ahiret saadetine ulaştırandır ve kişinin, kendisini ahirete, cennete ve kurbete (Mevlâ'ya yakınlığa) ulaştıracak malı israf etmesi asla uygun değildir.

Fahrurrazi tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri , bu ayet-i celilesinde sefihlere mallarını vermeyi nehyettikten sonra, üç şeyi emretmiştir.

1. Onları rızıklandırmak, yani belirli vakitte kendilerine ayrılan nafakayı vermek, burada dikkat edilecek bir husus şudur ki, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilede " Onları o mallardan rızıklandırın." buyurmayıp, "O mallarda rızıklandırın." buyurarak, velilere süfehanın bazı mallarını kendilerine rızık olarak vermeyip, bilakis onların mallarını kendi nafakalarına mahal ve mekân yapmalarını, yani onların mallarını ziraat ve ticaret gibi kazanç yollarıyla çalıştırıp artırarak onların geçimlerini asıl paralarından değil de, kârlarından sağlamalarını emretmiş, böylece akılları başlarına gelmeden asıl paralarının tükenmesini engellemiştir.

2. Onları giydirmek,

3. Onlara güzel söz söylemek,

Allah-u Tealâ, sefihlere karşı güzel söylenmesini emretmiştir, zira güzel söz kalbe tesir ederek aklı kıt olan insanın sefihliğini giderir, çirkin söz ise, aklı kıt olan sefihin ahmaklığını artırır.

Müfessirler, kavl-i maruf'un tefsiri hakkında bir takım manalar zikretmişlerdir.

1. İbni Cüreyc ve Mücahid'in buyurduğuna göre, bu, güzel vaadlerden ibarettir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Bu güzel vaad, insanın "Bu seferimde kâr edersem, sana yakışanı yapacağım." "Bu muharebede ganimet alırsam sana vereceğim." gibi sözleridir.

2. İbni Zeyd'in buyurduğuna göre, bu, duadan ibarettir. Mesela kişinin "Allah-u Tealâ bize de sana da afiyet versin, Allah-u Tealâ sana bereket versin." gibi sözleri kavl-i maruftandır.

Hasılı nefislerin hoş gördüğü ve sevdiği her söz ve hareket maruf, inkâr ettiği, istemediği, nefret ettiği her şey de münkerdir.

3. Zeccac *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Onlara güzel söz söyleyin." kavl-i şerifinin manası, onları yedirmeniz ve giydirmenizle beraber, ilim ve amele taalluk eden din işlerini de kendilerine öğretin." demektir.

4. Kaffâl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Kavl-i maruf " velinin, himayesinde bulundurduğu çocuğa, malın ona ait olduğunu, kendisinin ise o malın

başında bekçi olarak bulunduğunu, çocukluktan kurtulduğunda o malı kendisine iade edeceğini, bildirmesidir.

Velâyetinde bulundurduğu diğer aklı kıt kimselere de vaaz-u nasihat etmesi, namaza teşvik etmesi, israfı terke teşvik etmesi ve saçıp savurmanın neticesinin milletin eline bakmak olduğunu bildirmesi ve buna benzer sözler söylemesidir. Bu mana kavl-i marufun tefsirinde söylenen sözlerin en güzelidir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri dünya malını kulların din ve dünya menfaatlerini temine vasıta kılmıştır. Kul lardan akıllı olanlar, dünya malını mümkün olduğu kadar dini maslahatlarını temine, zaruret miktarı da dünya menfaatlerine vesile kılandır.

Sefîh ise, bütün malını dünya için harcayıp, ahireti için hiç çalışmayan dır. Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede sefihlere mallarını vermeği yasaklamıştır en büyük düşmanın olan nefsin de sefihlerdendir. İnsanın, nefsinin isteği ile harcadığı her şey onun dinine ve dünyasına zarar vermektedir. Ancak müstesnaları vardır ki,

Mevlâ Tealâ: "**Onları rızıklandırın.**" buyurarak, nefsi açlıktan kurtaracak kadar yedirmeye,"**Onları giydirin.**" buyurarak, avretini örtecek kadar giydirmeye, "**Onlara güzel söz söyleyin.**" buyurarak da, nefsi yedirip giydirdikten sonra, ona: "**Allahın rızkını yedin, o hâlde emirlerini tutup yasaklarından kaçarak, nimetinin şükrünü eda et ve yediğini Allahın zikriyle erit.**" diye hitabetmek gerektiğine işaret etmiştir. Nitekim:

٤٥١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَذِيبُوا طَعَامَكُمْ بِذِكْرِ اللهِ وَالصَّلَاةِ وَلَا تَنَامُوا عَلَيْهِ فَتَقْسُوَ قُلُوبُكُمْ».

451 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Yemeğinizi, Allahın zikri ve namazla eritin. Yemek üzerine** (hemen peşine) **uyumayın ki, kalpleriniz katılaşmasın.**" *(Ali el Müttakî, Kenzül Ummal: l5/245, No.40773)*

Bunun da en azı her yemekten sonra, iki rekât kılmak veya yüz kere tesbih etmek (Sübhanallah demek), yahutta Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okumaktır, zira insan yemek yedikten sonra, yediğini namaz ve zikirle eritmeden uyursa, kalbi katılaşır. Kalp katılığından Allaha sığınırız. Yemekten sonra namaz ve zikirle meşgul olmak ise, o katılığın kalkmasına ve şükrün edası (yerine getirilmesi) ne vesile olur.

Şu da bilinsin ki: "**Sefihlere mallarını vermeyin.**" kavl-i şerifinde bir başka işaret daha vardır, o da mallardan daha değerli olan manevi ilimlerin ve marifet hazinelerinin, ehli olmayan avam (sıradan insanlar) a verilemeyeceği ve hatta onların yanında konuşulmayacağıdır.

Nitekim, nakledildiğine göre büyüklerden biri, bir velinin bazı kerametlerini bir mecliste anlatmıştı. Orada bulunanlardan biri, o kerametleri başka bir mecliste anlatınca, adamın biri kalkıp inkâr etti, bu hadise, o kerametleri nakledilen zata haber verilince: "**Tavuk pazarında deve satılmaz.**" buyurarak, bu manevi hâllerin herkes tarafından anlaşılamayacağını, dolayısıyla ehli olmayanların yanında konuşulmaması gerektiğini ifade etti.

Mevlâ Tealâ, yetimlere mallarının teslim edilmesini emrettikten sonra, bu teslimin bazı şartlarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا (٦)

KELİME MANASI (6)

(وَابْتَلُوا) **Ve imtihan edin,** yani mallarını yerine kullanmaya güçlü olup olmadıklarını anlamak için deneyin, kimi? (الْيَتَامٰى) **yetimleri,** ne zamana kadar? (حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا) **ulaşıncaya kadar,** neye? (النِّكَاحَ) nikâha (evlenme çağına), (فَاِنْ اٰنَسْتُمْ) **eğer hissederseniz,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** neyi? (رُشْدًا) **bir rüşt** (olgunluk), (فَادْفَعُوا) **teslim edin,** kime? (اِلَيْهِمْ) **onlara,** neyi? (اَمْوَالَهُمْ) mallarını, (وَلَا تَاْكُلُوهَا) **ve yemeyin,** neyi? (هَا) **onları** (o malları), ne olduğunuz hâlde? (اِسْرَافًا) **israf edici** (haksız yere alıcı) **olduğunuz hâlde,** daha? (وَبِدَارًا) **sürat edici olduğunuz hâlde,** neye? (اَنْ يَكْبَرُوا) **büyümelerine,** yani büyürler de mallarını elimizden alırlar endişesine kapılarak, o malları haksız yere alelacele yemeyin, (وَمَنْ) **her kim,** (كَانَ) **olduysa,** nedir olduysa? (غَنِيًّا) **zengin,** yani velilerden zengin olup, baktığı yetimlerin mallarına muhtaç olmayanlar, (فَلْيَسْتَعْفِفْ) **iffetli olsun** (yetimin malına tenezzül etmekten kaçınsın), (وَمَنْ) **her kim,** (كَانَ) oldu, nedir oldu? (فَقِيرًا) fakir, (فَلْيَاْكُلْ) yesin, neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **marufla** (ihtiyaç ve emeğine uygun olarak, örfte bilinen belli bir ölçüye göre), (فَاِذَا دَفَعْتُمْ) **teslim ettiğiniz vakit,** kime? (اِلَيْهِمْ) **onlara,** neyi? (اَمْوَالَهُمْ) **mallarını,**

(فَأَشْهِدُوا) **şahit bulundurun,** kime karşı? (عَلَيْهِمْ) **onlara karşı,** yani mallarını sizden aldığına dair şahitler tutun ki, ilerde bir karışıklığa mahal vermesin, (وَكَفَىٰ) **kâfi oldu,** kim? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), ne olarak? (حَسِيبًا) **hisabedici olarak,** yani kullarının yaptıklarını muhasebeye tutma bakımından.

MEALİ ŞERİFİ (6)

Yetimleri imtihan edin (olgunluğa ulaşıp ulaşmadıklarını anlamak için deneyin) **nikâh** (evlilik çağın) **a ulaştıklarında, eğer onlarda bir rüşt hissederseniz** (olgunluk görürseniz) **mallarını hemen kendilerine teslim edin. Ve büyüyecekler** (de mallarını elinizden alacaklar) **diye, o malları israf ile** (haksız yere) **alel acele yemeyin.**

Zengin olan (veli) **iffetli olsun** (yetimin malını yemekten kaçınsın), **fakir olan da maruf ile** (ihtiyaç ve emeğine uygun olarak) **yesin, artık onlara mallarını teslim edeceğiniz vakit üzerlerine şahitler bulundurun ve Allah** (-u Tealâ) **muhasebe edici olarak yeter.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile Sabit ibni Rifâa ile amcası hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki, Rifâa vefat ettiğinde küçük bir çocuk bırakmıştı, Sabit'in amcası Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Kardeşimin oğlu benim yanımda bir yetimdir, onun malından bana ne helâl olur ve malını ona ne zaman teslim edeyim? diye sorduğunda, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, yetimin malını muhafaza etmek gerekli olduğunu, ayrıca yetim imtihan edilip, malını muhafazaya güçlü olduğu deneninceye kadar malının kendisine teslim edilmemesi gerektiğini açıkladı.

Hâzin, Fahrurrazi ve Alusî tefsirlerinde zikredildiği üzere ayet-i celilede yetimlere mallarının teslim edilebilmesi için iki şart açıklanmıştır.

Birincisi: Nikâh yaşına ulaşmaktır. İmam-ı Şafiî, İmam Ebu Yusuf ve İmamı Muhammed'e göre bu yaş onbeştir. İmam-ı Azam efendimizden de bu şekilde bir rivayet gelmiştir ve Hanefiler indinde fetva bu görüş üzeredir, zira erkek ve kız çocuklarının bu yaşa geldiklerinde evlenmeye müsaid oldukları malûmdur.

Ancak İmam-ı Azam Efendimiz'den meşhur olan diğer bir rivayete göreyse, bulûğ yaşı erkek için onsekiz, kız için ise on yedidir, zira kızların yetişmeleri ve büyümeleri daha çabuk olduğundan bu yaş, onlar hakkında bir sene düşük tutulmuştur.

Tabii ki, bulûğ çağının yaşla tesbiti erkekte ihtilâm, kadında ise hayız durumu olmadığı zamandır, zira erkek hangi yaşta ihtilâm olsa, kadın da ne zaman hayız görse, buluğa ermişler demektir.

İmam-ı Azam'a göre, iyiyi kötüden ayırabilecek bir çocuğun, velisinin izniyle alış verişteki tasarrufları muteberdir, zira bu ayet-i celilesinde Mevlâ Tealâ: "**Yetimleri bulûğ çağına erişinceye kadar imtihan edin.**" buyurmuştur ki, bu, imtihanın bulûğdan evvel olmasını gerektirir.

Bu imtihandan maksat ise, çocuğun bütün muamelelerindeki durumunu denetlemektir. O hâlde: "**Yetimleri imtihan edin.**" kavl-i şerifi, aklı eren yetimlere, buluğa ermeden evvel alış veriş izninin verilmesini velilere emretmektedir.

İmam-ı Şafiî'ye göreyse, velisinin izni de olsa sabinin (çocuğun) tasarrufları geçersizdir.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, bir çocuğun bulûğa erdiğinin alâmeti beştir: Bunların üçünde erkek ve kız çocuğu müşterek ve müsavi (ortak ve eşit) dirler. Bunlar da: İhtilâm (Rüyada cima etmek), Sinni mahsus (Rüyalanmadığı takdirde belli bir yaşa, onbeş yaşına ulaşmak) ve kasığında kıl bitmesidir.

Diğer ikisi de kadınlara mahsustur ki: Bunlar da, Hayız (ayın belli günlerinde rahminden kan gelmesi), ve Hamil (çocuk yüklenmesi) dir. Dolayısıyla dokuz yaşını dolduran bir kız çocuğu hayız gördüğünde, buluğa erdiğine hükmedilir, yine böylece doğuran bir kız çocuğunun, doğurmadan altı ay evvelinden bulûğa erdiğine karar verilir. Zira hamil müddeti (çocuk yüklenme süresi) nin en azı altı aydır.

Yetime mallarının teslim edilmesindeki ikinci şart Rüşt'tür, bu ise, din ve dünya işlerinde hayırlı ve menfaatli olanları bilip ona göre hareket etmesidir. Dindeki salâh, bütün çirkin işlerden ve adalet vasfını kaybettirecek bütün masiyetlerden sakınmaktır.

Maldaki Rüşt ise, malını dünya ve ahirete yaramayan yerlere harcamaması veya alış verişin usulünü bilmediğinden dolayı aldanmamasıdır.

İmam-ı Şafiî'ye göre, dindar olmayan ve malını korumayarak israf eden bir yetime, buluğa erdikten sonra da malını teslim etmek caiz değildir ve o kişinin malında yaptığı tasarruf da geçerli değildir.

İmam-ı Azam efendimize göreyse, bir insan dindar olmasa da, malını koruyorsa, buluğa erdiğinde malı ona teslim edilmelidir. Ancak malını koruyamayacak bir hâlde ise, yirmi beş yaşına kadar malı kendisine teslim edilmez. Şu kadar var ki, bu yaşa varmadan evvelki tasarrufları geçerlidir. Bu yaşa ulaştığında sefih (aklı noksan) da olsa, malı kendisine teslim edilir.

İmam-ı Şafiî'ye göreyse, aklı başına gelmedikçe, ömrünün sonuna kadar malı kendisine teslim edilmez.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde yetimlerin velilerini, yetimler büyümeden mallarını aşırı harcayarak israf etmelerinden nehyettikten sonra, veli leri iki kısma ayırmıştır.

1. Zengin olup, yetimin malından yemeğe muhtaç olmayanlardır. Gerçi bunların ücret mukabili yetimin malından yemeğe hakları varsa da, muhtaç olmadıklarından yememeleri haklarında daha hayırlıdır.

2. Fakir olan kimsedir ki, bunun marufla yemesine müsaade verilmiştir. Maruf yolla yemenin manası hakkında da bir çok görüşler vardır.

1. Atâ ve Katade'nin buyurduklarına göre, bundan maksat açlığını gidermek ve avretini örtmek gibi zaruri ihtiyaçlardır.

2. İbn-i Münzir ve Taberani, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Fakir olan bir velinin, yetimin malından israf etmeyerek, onun malını muhafaza etmek için gösterdiği say-ü gayret karşılığında, yetim malından o miktar yemesi caizdir. Nitekim:

٤٥٢ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ رَجُلاً اَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: اِنِّى فَقِيرٌ لَيْسَ لِى شَىْءٌ وَلِى يَتِيمٌ ، قَالَ: فَقَالَ: « كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِفٍ وَلاَ مُبَادِرٍ وَلاَ مُتَأَثِّلٍ »

452 - Amr İbn-i Şuayb *(Radıyallahu Anh)* ın dedesinden rivayet olunduğuna göre; bir adam Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ben fakirim, benim hiç bir şeyim yok, ancak (zengin) bir yetimim var." (onun malından yiyebilir miyim?) dedi.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**İsraf etmeyerek, acele etmeyerek** (büluğ çağına girmeden fırsatı ganimet bilerek harcayıp yararlanmak gibi bir gaye taşımayarak), **ve** (onun malının ticaretini sana ait bir) **sermaye edinmeyerek yetimin malından yiyebilirsin.**" buyurdu. *(Ebu Davud, Vesaya:8, Tirmizî, Ahkâm:36, Neseî, Vesaya:11)*

Said İbni Cübeyr, Mücahid, Ebul Âliye, Zührî, Ubeydetü's Selmânî, İmam-ı Bakır *(Radıyallahu Anhum)* ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre, fakir olan bir veli yetimin malından zaruret miktarı ödünç olarak yiyebilir, imkânı genişlediğinde ise aldığı ödüncü geri verir. İşte maruf yolla yemek bundan ibarettir.

Nitekim Abd İbn-i Humeyd, İbn-i Ebî Şeybe ve diğerleri, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

« اِنِّى اَنْزَلْتُ نَفْسِى مِنْ مَالِ اللهِ تَعَالَىٰ بِمَنْزِلَةِ مَالِ الْيَتِيمِ اِنِ اسْتَغْنَيْتُ اسْتَعْفَفْتُ وَاِنِ احْتَجْتُ اَخَذْتُ مِنْهُ بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا اَيْسَرْتُ قَضَيْتُ »

"Ben, Allahın bana verdiği malı, yetim malı gibi kabul ettim. Şöyleki: Muhtaç olmazsam ona dokunmam, muhtaç olursam maruf yolla (zaruret miktarı) **alırım, imkân bulduğumda ise öderim** (şükrünü eda ederim)."

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda, buluğa eren bir yetime, velisi tarafından malı teslim edileceğinde şahitler huzurunda teslim edilmesini emretmiştir. Zira şahit huzurunda teslim,veliyi şaibe ve töhmetten uzak tutar. Neticede bir ihtilâf çıktığında veli kendisini temize çıkarabilsin için, Mevlâ Tealâ şahit tutmayı emrederek kullarını irşad etmiştir.

Ancak, ayet-i celilede geçen şahid tutma emri irşad için olup, vucup (mecburiyet) ifade etmediğinden veli, yetime malını teslim ederken şahit bulundurmaz, nitecede yetim tarafından dava vuku bulursa, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre: Veli yemin etmek zorundadır. Bu yemini yaparsa tasdik edilir (doğrulanır).

Ama İmam-ı Şafiî ve İmam Malike *(Rahimehumallah)* a göre şahit tutma emri vucup için olduğundan, Veli **"Ben yetime malını verdim veya çocukluğunda infak ettim."** diye davada bulunsa, yetim de bunu inkâr etse, velinin ispat etmesi gerekir, yemin ederek kurtulamaz.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, akıllı kişi kul haklarından, özellikle yetim hakkından son derece sakınmalıdır, zira yetim hakkı yemek, kebair (en büyük) günahlardandır.

Üzerinde kul hakkı olan kişi, ahirete intikal etmeden hak sahibinden helâllık almalıdır. Nitekim:

٤٥٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِاَحَدٍ مِنْ عِرْضِهِ اَوْ شَىْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ اَنْ لَايَكُونَ دِينَارٌ وَلَادِرْهَمٌ اِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ اُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ اُخِذَ مِنْ سَيِّآتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ».

453 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin ırz** (haysiyet ve şeref) **veya başka yönlerden kardeşine bir haksızlığı varsa, dinar ve dirhemin kalmayacağı o ahiret gününden evvel bu gün ondan helâllık alsın.** (Zira o gün) **kişinin salih ameli varsa, haksızlığı kadar ondan alınacak** (hak sahibine verilecek) **tir. Eğer kendisinin hiç bir sevabı yoksa, arkadaşının** (hak sahibinin) **günahlarından alınıp buna yüklenecektir."** *(Buharî Mezalim:10, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/435,506)*

Bir kişinin üzerinde, bir çok kul hakları bulunsa, kendisi ise bütün günahlardan tövbe ettiği hâlde, hak sahiplerinin hepsinden helâllık alma imkânı bulamasa, kısas günü için çok ibadet hazırlamalı, Kemal-i ihlasla Allah-u

Tealâ dan başka kimsenin bilmediği bazı haseneleri de, kendisi ile Allah-u Tealâ arasında gizli tutmalıdır, olur ki, o sayede Mevlâ Tealâ, kendisini, ehli iman için sakladığı lütf-u keremine mazhar ederek, alacaklılarını razı edip kendisini o haklardan kurtarır.

Ulema buyurmuştur ki, bir insan kocası olan bir kadınla zina etse, kadının kocası o kişiye hakkını helâl etmedikçe, o kişi mağfiret olunmaz. Ancak zina eden kişi tövbe edip, kadının kocası da hakkını helâl ederse bağışlanır.

Fakat zina eden kişi helâllık alırken **"Bana bütün haklarını helâl et.'** dese yeterli olur, zinayı bahsetmesi gerekmez. İşte bu, bu ümmete bir ikram olmak üzere caiz görülmüştür, zira geçmiş ümmetler yaptıkları günahları söylemedikçe bağışlanmazlardı.

Yine böylece, kulların mallarını gasbetmek, insanları döğmek, sövmek ve öldürmek gibi, hasımları razı etmek gereken bütün haklarda,işlenen suçtan tövbe etmek, hasımlardan helâllık almak ve salih amelleri işlemeye sür'at etmek gerekmektedir.

Kul bu gibi günahlardan tövbe etmez ve hasımlarını razı edemezse, yarın Mevlâ Tealâ'nın huzurunda bütün sevaplarını kaybederek hüsrana düşer. O hâlde zalimler, zulümlerinden hemen vazgeçip, mazlumdan dünyada iken helâllık almalıdırlar, bu imkâna sahip olamazlarsa, zulmettikleri kişiler için istiğfar ve duada bulunmalıdırlar, böylece ahiretteki azaplarından kurtulmaları umulur.

Fuzayl İbni Iyaz *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Allah (-u Tealân) ın kitabından bir ayet okuyup onunla amel etmek, bana, Kur'an-ı Kerimi bir milyon kere hatmetmekten daha sevimlidir. Bir mümini sevindirmek ve onun bir işini görmek bütün bir ömür ibadet etmekten daha sevimlidir. Dünyayı terketmek, bence gök ve yer ehlinin ibadetini yapmamdan daha sevgilidir. Bir kuruş haramı terketmek, bana göre helâl mal ile ikiyüz kere hac yapmaktan daha hoştur."**

Ebu Kasım-ı Hakîm *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Üç şey kulu iman nimetinden mahrum eder:

1. İslâm nimetine şükretmemek,

2. İslâm nimetinin elden çıkacağından korkmamak,

3. Ehli İslâma zulmetmek.

Ebu Meysere *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir adam kabrine defnedildikten sonra, Münker ve Nekîr gelerek 'Biz sana yüz kamçı vuracağız' dediler. O kişi, iyiliklerini sayarak, yüz kamçıdan onunu indirdi, sonra yine yalvarmaya devam ederek, yüz kamçı bire indi. Melekler sonunda ona: 'Biz sana mutlaka bir kamçı vuracağız.' dediler.

Ve ona öyle bir kamçı vurdular ki, kabri alev doldu. O kişi 'Bana niye vurdunuz?' diye sorunca. Melekler 'Sen zulme uğramış bir kişinin yanından geçerken, senden yardım istediği hâlde ona yardım etmedin.' diye cevap verdiler. Mazluma yardım etmeyenin hâli böyle olursa, zalimin hâli nice olur.

Şu da bilinsin ki, büyükler haram şöyle dursun, şüpheli şeylerden bile kendilerini korumaktadırlar, zira helal lokmanın duanın kabul edilmesinde büyük tesiri vardır.

Bundan dolayı Şeyh Necmeddin-i Kübra *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri: **"Duanın kabul edilmesinin ilk şartı helâl lokma ile batını (içi) düzeltmek, son şartı ise ihlâs ve huzur-u kalptir."** buyurmuştur.

Kalp hazır olmadan insanın, dilini oynatarak zikir ve duada bulunması, kişinin içeri girmeden kapıdan bağırması ve bekçinin tavandan seslenmesi gibidir. Öyleyse, tenha yerlerde yaptığı duaların kabul edilmesini isteyen kişi, Haram ve şüpheli şeylerden son derece sakınmalıdır.

YETİMLERİN MALINI YEMEKTEN MENEDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلاَّ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ ... (١٥٢) »

"Buluğ çağına erişinceye kadar, sadece en güzel bir yolun dışında, yetimin malına yaklaşmayın." *(Enam Suresi: 152'den)*

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ
مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا
مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ
فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ
لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ
وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ
ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۗ
﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ
فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن
كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ
مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن
لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ
فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

muamele etmeyi emrettikten sonra, Miras meselelerini açıklayarak, varisler arasında haksızlığı kaldırmak üzere şöyle buyuruyor:

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا (٧)

KELİME MANASI (7)

(لِلرِّجَالِ) **Erkekler için vardır,** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasib** (pay), neden? (مِّمَّا) **o şeylerden ki,** (تَرَكَ) **bıraktı,** kim? (الْوَالِدَانِ) ana-baba, daha? (وَالْأَقْرَبُونَ) en **yakınlar,** (وَلِلنِّسَآءِ) **kadınlar için de vardır,** ne? (نَصِيبٌ) **bir nasib,** neden? (مِّمَّا) o **şeyden ki,** (تَرَكَ) **bıraktı,** kim? (الْوَالِدَانِ) **ana-baba,** daha? (وَالْأَقْرَبُونَ) **en yakınlar,** baba-ana ve yakınların bıraktıklarından bedel, (مِّمَّا) **o şeyden ki,** (قَلَّ) **az oldu,** neden? (مِنْهُ) **ondan** (o bıraktıklarından), (أَوْ كَثُرَ) **yahutta çok oldu,** yani erkekler için de kadınlar için de baba-ana ve varisi bulundukları yakınların bıraktıkları mallardan bir pay vardır. o bıraktıkları ne olduğu hâlde? (نَصِيبًا) **bir nasib olduğu hâlde,** öyle nasib ki, (مَّفْرُوضًا) **farz kılınmış veya tayin edilmiş.**

MEALİ ŞERİFİ (7)

Baba ile ananın ve en yakınların (şer'an dereceleri sabit olan hısımların) **bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Baba ile ananın ve en yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. O** (bırakıla) **ndan gerek az olsun, gerek çok olsun farz edilmiş bir nasib olarak** (kadınların da, erkeklerin de hisseleri vardır).

İ Z A H A T

Begavî tefsirinde zikredildiğine göre, Bu ayet-i celile, Ensar-ı Kiramdan Evs ibni Sabit hakkında inmiştir. Şu sebeple ki, O, üç kız çocuğuyla, ailesini ve bir çok malını bırakarak vefat etti.

Amcasının iki oğlu olan Süveyd ile Arfece, ölünün malını tamamen alarak, hanımı ile üç kızına bir şey vermediler. Zaten cahiliyet devrinde kadınlara ve çocuklara miras vermezler, çocuk erkek de olsa, onu mahrum ederlerdi.

Vefat eden zatın ailesi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek," Ya Resulallah! Evs ibni Sabit vefat etmiş ve bana üç kız çocuğu bırakmıştır. Ben onun ailesiyim ve yanımda onlara bakacak hiçbir malım yoktur, babaları güzel bir mal bıraktıysa da, o mal Süveyd ile Arfece'nin yanında

bulunmaktadır, onlarsa ne bana, nede kızlarıma bir şey vermemekte, çocuklarım da benim himayemde aç susuz beklemektedirler." diye şikayette bulunması üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٥٤ – « اِرْجِعِي حَتّىٰ اَنْظُرَ مَا يُحْدِثُ اللّٰهُ ».

454 - **"Hele şimdi dön de bakayım Allah (-u Tealâ) ne yapar (bu hususta ne buyurur)."** dedi.

Sonra,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölenin amcazadelerini çağırtarak bu meseleyi açıklamalarını istediğinde onlar: "Ya Resulallah! Bu kadının çocukları ata binemez, yük taşıyamaz ve düşmanla harbedemez." diyerek kız çocuklarına miras vermeyeceklerini söylemeleri üzerine, bu ayet-i celile inerek: **"Kadınların da erkerler gibi, ana-baba ve yakınlarının az veya çok bıraktıkları mirastan nasipleri olduğunu."** beyan etti.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Süveyd'le Arfece'ye:

« لاَ تُفَرِّقَا مِنَ الْمَالِ شَيْئاً فَاِنَّ اللّٰهَ تَعَالىٰ قَدْ جَعَلَ لِبَنَاتِهِ نَصِيباً مِمَّا تَرَكَ وَلَمْ يُبَيِّنْ كَمْ هُوَ حَتّىٰ اَنْظُرَ مَا يَنْزِلُ فِيهِنَّ »

"(Sabit ibni Evs'in) **mal (ın) dan henüz bir şey ayırmayın, zira Allah (-u Tealâ) onun bıraktıklarından kızlarına da bir hisse ayırmış, fakat ne kadar olduğunu açıklamamıştır, bakayım onların nasibi hakkında ne inecektir?"** diye haber yolladı. Bunun üzerine Allah-u Tealâ:

« يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي اَوْلاَدِكُمْ ...(١١)»

"Allah (-u Tealâ) size çocuklarınız hakkında şöyle vasiyet ediyor." diye başlayan *(Nisa Suresi:11.)* ayet-i kerimesini indirdi. Bu ayet-i celilenin inmesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Süveyd ve Arfece'ye haber göndererek:

« اِدْفَعَا اِلىٰ اُمِّ كُحَّةَ الثُّمُنَ مِمَّا تَرَكَ وَاِلىٰ بَنَاتِهِ الثُّلُثَيْنِ وَلَكُمَا بَاقِي الْمَالِ ».

"Evs'in malının sekizde birini hanımına, üçte ikisini kızlarına verin, geri kalanı sizindir." buyurdu. *(Beğavî, Ilgili ayet-i kerime)*

Mevlâ Tealâ, kadınların da mirastan hissesi olduğunu açıkladıktan sonra, taksim anında varis olmayan akraba ve yetimler hazır olduklarında onları da tamamen mahrum etmeyip az çok bir şey vererek sevindirmenin daha uygun olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبىٰ وَالْيَتَامىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا (٨)

KELİME MANASI (8)

(وَإِذَا حَضَرَ) **Hazır olursa,** neye? (الْقِسْمَةَ) **taksime,** yani miras, sahipleri arasında dağıtılırken bulunursa, kim? (أُولُوا الْقُرْبىٰ) **karabet sahipleri** (mirastan nasibi olmayan yakınlar), daha? (وَالْيَتَامىٰ) **yetimler,** daha? (وَالْمَسَاكِينُ) **miskinler** (akraba olmayan fakirler), (فَارْزُقُو) **rızıklandırın** (verin), kime? (هُمْ) **onlara,** neden? (مِنْهُ) **ondan** (dağıtılan maldan), yani varislere hisseleri dağıtılırken, orada bulunan akraba ile yetimler ve yoksullara da taksim edilecek maldan bir miktar sadaka vererek kalplerini hoş edin, (وَقُولُوا) **ve deyin,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** neyi? (قَوْلاً) **bir sözü,** öyle sözü ki, (مَعْرُوفًا) **bilinmiş,** yani dua ederek, verdiğinizin azlığından dolayı özür dileyerek ve ileriye ait vaadlerde bulunmak gibi şeran ve âdeten güzel bilinen sözler söylemek suretiyle onların gönüllerini hoş edin.

MEALİ ŞERİFİ (8)

(Mirastan payı olmayan) **yakınlar, yetimler ve yoksullar, taksime hazır olurlar** (miras dağıtımında bulunurlar) **sa, ondan** (o dağıtılan maldan) **kendilerini rızıklandırın** (onlara da münasip bir miktar sadaka verin) **ve onlara** (gönüllerini alacak) **güzel söz** (ler) **de söyleyin.**

İ Z A H A T

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ölenin bıraktıklarına varis olmayan yakınlarından veyahut malı ve velisi olmayan yetimlerden ve geçimlerini temin edemeyen fakirlerden, miras taksimi zamanında hazır bulunanlara bir şeyler vermekle alâkalı olan bu emr-i ilâhi, Bazı ulemaya göre vucup için kabul edilmiştir ki, onlara göre bu ayet-i kerime miras ayetiyle mensuh (hükmü kaldırılmış) tır. Zira varislerin, ölenin bıraktığı maldan başkalarına bir şey vermeleri vacip değildir.

Ancak, (فَارْزُقُوهُمْ) **"Onları rızıklandırın."** emri, nedb ve istihbab (miras taksiminde hazır bulunanlara bir şey vermenin iyi görülmüş ve beğenilmiş olduğunu ifade etmek) için olduğuna nazaran ayet-i celilenin hükmü kıyamete kadar geçerlidir. Bu ikinci görüş daha doğrudur, zira taksim anında bulunan muhtaçlara bir şey vermek farz olsaydı, diğer haklar gibi ona da bir ölçü tayin edilirdi.

Bu gün, ölünün bıraktığı maldan varislerin rızasıyla, fakirlere ve bazı yakınlara münasip bir şeyler vermek veya ölenin ruhu için bazı hayırlar yapmak, yemek yedirmek suretiyle ayet-i celilenin hükmüyle amel devam etmektedir.

Bazı sadakalarla varislerin dışındaki kimseleri sevindirmek, menkul mallarda ve ev eşyalarındadır. akarat (gelir getiren mülkler) ve arazi gibi şeyleri taksimde varislerin dışındakilere bir şey verilmediğinden, Mevlâ Tealâ onlara karşı kavl-i maruf (güzel söz) ile konuşmayı emretmiştir.

Yahut bir şey vermek, varislerin tamamı buluğa ermiş olup, içlerinde yetim bulunmadığı surette, güzel söz söylemek ise, varisler içersinde yetimler ve dullar gibi bir takım âcizler bulunduğu takdirdedir.

Buna göre kavl-i maruf, vasînin veya velînin: **"Şu mal benim değil, bir takım acizlerin de bunda hakkı olduğu için tabii ki size bir şey veremem kusura bakmayın, eğer benim olmuş olsaydı size her türlü imkânı sağlardım."** diyerek özür dilemelerinden ibarettir.

Beyzavî tefsirinde zikredildiğine göre, Kavl-i maruf, varislerin dışındakilere bir şey verildiğinde onlara dua etmek, verileni az kabul etmek ve başa kakarak eziyet etmemekten ibarettir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, şer'an veya aklen güzel olduğu için kişinin hoşlandığı her söz ve iş, **Maruf**, Şer'an veya aklen çirkin görüldüğü için insanın hoşlanmadığı her şey de, **Münker** dir. Nitekim:

٤٥٥ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) : « كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ »

455 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her iyilik bir sadakadır."** *(Ali El Müttakî, Kenzül Ummal: 6/439, 16441)*

Mesel (ata sözün) de şöyle gelmiştir:

« اِصْنَعِ الْمَعْرُوفَ وَاَلْقِهِ فِى الْمَآءِ فَاِنْ لَمْ يَعْرِفْهُ السَّمَكُ يَعْرِفْهُ مَنْ سَمَكَ السَّمَآءَ »

"İyiliği yap denize at, balık bilmezse, gökleri yaratan Allah bilir."

Güzel konuşmak, aracılık yapmak, bir müslümanın işine koşmak, hastayı ziyaret etmek, cenazede bulunmak, bir müslümanın kalbini hoş etmek, bir müminin yüzüne gülmek gibi bütün iyilikler sadaka ve maruftan sayılır.

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredilen diğer manaya göre de, ayet-i celilede geçen "Kısmet" ten maksat vasiyettir.

Buna göre vasiyet esnasında varis olmayan akraba, yetimler ve miskinler bulunurlarsa, Allah-u Tealâ, vasiyet edene, onlar için de vasiyetten bir hisse ayırarak kendilerini sevindirmeyi emretmiştir.

Yetimlerin ihtiyaçları fakirlere nisbetle daha fazla olduğundan, onlara verilen sadakanın fakirlere verilenden üstün olduğuna işaret için, ayet-i celilede yetimler fakirlerden önce zikredilmiştir.

Mevlâ Tealâ, miras taksiminde hazır bulunan ve mirastan payı olmayanlara ne gibi muamele yapılması gerektiğini açıkladıktan sonra, vefatı yakın olan kimsenin başında bulunan kişilerin, ona karşı ne gibi hâl takınacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ
فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا (٩)

KELİME MANASI (9)

(وَلْيَخْشَ) **Korksun** (yetimlere haksızlık etmekten sakınsın), kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (لَوْ تَرَكُوا) **bırakacak olsalardı,** nerede? (مِنْ خَلْفِهِمْ) **arkalarında,** neyi? (ذُرِّيَّةً) **bir zürriyeti** (küçük çocukları), öyle zürriyet ki, (ضِعَافًا) **zayıflar** (gücü yetmez acizler), yani arkalarında küçük ve zayıf çocuklar bırakacak olsalardı, (خَافُوا) **korkacaklardı,** kimin üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** yani arkalarında küçük çocuk bıraktıkları takdirde, onların hâlleri ne olur diye muhtaç kalmalarından korkacak olanlar, yetimlere haksızlık etmekten de korksunlar, (فَلْيَتَّقُوا) **o hâlde sakınsınlar,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan** (onun kulları hakkında merhamete zıt düşen tavsiyelerde bulunmasınlar), (وَلْيَقُولُوا) **ve söylesinler** (yetimlere veya ölüm döşeğindeki hastaya), neyi? (قَوْلاً) **bir sözü,** öyle sözü ki, (سَدِيدًا) **dosdoğru.**

MEALİ ŞERİFİ (9)

Arkalarında zayıf ve küçük çocuklar bıraktıkları takdirde (hâlleri ne olacak diye düşünüp) **korkacak olanlar** (himayelerindeki yetimler ve diğer mirasçılar hakkında da aynı hissi taşımamaktan) **korksunlar. O hâlde** (gerek vasiyeti yüklenenler, gerekse onların yanında bulunanlar, himayelerindeki yetimlerin mağdur olmalarına sebep olmasınlar ve bu hususta) **Allah** (-u Tealâ) **dan sakınsınlar ve** (ölüm döşeğindeki hastaya, yetimlere ve varislere karşı da) **dosdoğru söz söylesinler.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celiledeki hıtab, ölümü yaklaşmış hastanın başında oturup ona: "Sen kendini düşün, çocukların ve varislerin asla seni kurtaramazlar, nefsin için takdim et (ahirete hayır yolla), köle azad et, sadaka ver," diyerek adamın bütün malını hayra vasiyet ettirip, çoluk çocuğunu mahrum etmeye çalışanlara aittir.

Şöyle ki: Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, hastanın başında bulunanlara, kendilerini arkalarında hasta ve aciz çoluk çocuk bırakarak vefatları yanaşmış durumda farzedip, çocukların aç ve susuz kalmasından korkarak nasıl mallarından çok vasiyet yapıp da onları aç bırakmak istemezlerse,

Diğer mümin kardeşlerinin başında bulundukları zaman da, ona fazlaca vasiyet ettirip çocuklarını aç ve sefil bıraktırmaktan nehyetmiş ve onun hâlini kendi hâllerine kıyas ederek, kendileri için sevdiklerini mümin kardeşleri için de sevmelerini ve onlara doğru sözü tavsiye etmelerini emretmiştir, zira imanın kemali, kendi için istediğini, mümin kardeşi için istemeğe bağlıdır.

Nitekim:

٤٥٦ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يُحِبَّ لاَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ ».

456 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hiçbiriniz, kendiniz için sevdiğini kardeşiniz için sevmedikçe,** (kemaliyle) **iman etmiş olamaz."** buyurdu. *(Buharî, Iman:6, Müslim, Iman:71, Neseî, Iman:19, Tirmizî, Sıfâtül Kıyame:60, Ibn-i Mace, Mukaddime:9)*

Bu ayet-i celile; Vasiyet, malın üçte biriyle takdir edilmeden önce inmişse, Ayet-i celileden maksat: **Bırakılan malın tamamının vasiyet edilmesinin uygun olmadığını** açıklamaktır.

Eğer malın üçte birini vasiyet etmenin caiz olduğunu açıklayan ayet-i celileden sonra inmişse, ayet-i celileden maksat: **Üçte bir veya daha azını vasiyet edip, varislerin mağdur kalacaklarından korkarsa, daha da az vasiyet etmesini** açıklamaktır.

Nitekim Sahabe-i kiramın ekserisi bu yüzden, üçte birinden de azını vasiyet etmişler ve: "**Beşte bir, dörttebirden daha efdal, dörttebir, üçtebirden daha efdal,**" demişlerdir. Nitekim:

٤٥٧ - عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعُودُنِى يَوْمَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّبِى فَقُلْتُ اِنِّى قَدْ بَلَغَ بِى مِنَ الْوَجَعِ وَاَنَا ذُو مَالٍ وَلاَ يَرِثُنِى اِلاَّ ابْنَةٌ اَفَا تَصَدَّقُ بِثُلُثَىْ مَالِى؟ قَالَ: «لاَ» فَقُلْتُ بِالشَّطْرِ؟ فَقَالَ: « لاَ » ثُمَّ قَالَ: « الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ اَوْ كَثِيرٌ اِنَّكَ اَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ اَغْنِيَاءَخَيْرٌ مِنْ اَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَاِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِى وَجْهَ اللهِ اِلاَّ اُجِرْتَ بِهَا حَتَّىٰ مَا تَجْعَلُ فِى فِى امْرَأَتِكَ »

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: اُخَلَّفُ بَعْدَ اَصْحَابِى. قَالَ: « اِنَّكَ لَنْ تُخَلَّفَ فَتَعْمَلَ عَمَلاً صَالِحاً اِلاَّ ازْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً ثُمَّ لَعَلَّكَ اَنْ تُخَلَّفَ حَتَّىٰ يَنْتَفِعَ بِكَ اَقْوَامٌ وَيَضُرَّبِكَ آخَرُونَ اَللّٰهُمَّ اَمْضِ لاَصْحَابِى هِجْرَتَهُمْ وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَىٰ اَعْقَابِهِمْ لٰكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ يَرْثِى لَهُ رَسُولُ اللهِ اَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ ».

457 - Sa'd İbn-i Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Veda Haccı yılında Mekke'de tutulduğum şiddetli bir hastalığımda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana hasta ziyareti yapıyordu. Ben:

"Ya Resulallah! Bendeki hastalık şu şiddetli dereceye ulaşmıştır. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana yalınız tek bir kızdan başkası mirascı olmayacak. Buna göre malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Hayır sadaka yapma.**" buyurdu.

Ben: "Yarısını sadaka yapayım mı?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: "**Hayır sadaka yapma.**" buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Üçte bir** (sadaka yap) **üçte bir de büyüktür yahud çoktur. Senin, mirascılarını zengin bırakman, muhtaç ve halka el açar hâlde fakir bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Sen Allah rızasını isteyerek harcayacağın herbir nafakadan muhakkak ücret alacaksın. Hatta yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dolayı da ecre nail olacaksın.**"

Yine ben: "Ya Resulallah! (Siz Medineye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımın arkasında geriye mi bırakılacağım?" diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sen geri bırakılmayacaksın.** (Şayet burada kalır da) **salih amel işlersen, elbette onunla derecen aratacak, merteben de yükselecektir. Sonra umulur ki, sen uzun zaman yaşatılacaksın. Hatta senden bir takım kavimler faydalanacak; diğer bir takımları da senden dolayı zarara uğrayacaklardır. Ya Allah! Sahabîlerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerine ters çevirme!"**

Lâkin hâli üzüntülü olan Sa'd İbn-i Havle'dir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona, Mekke'de ölmüş olmasından dolayı şefaat edip, üzülmektedir. *(Buharî, Cenaiz:36, Vesaya:2,3, Menakıbul Ensar:49, Nafakât:1, Merda:13,16, Deavât:43, Feraiz:6 Müslim:Vasiyyet:5, 7, 8, 10, Ebu Davud, Feraiz:3, Eyman:23, Tirmizî, Cenaiz:6, Vesaya:1, Neseî, Vesaya:3, Ibn-i Mace, Vesaya:5, Muvatta', Vasiyyet:4)*

Beyzavî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki, **"Allahtan korksunlar"** emrinin vasilere yapılmış olma ihtimali de vardır. Buna göre mana: **"Vasiler, yetimler hakkında Allahtan korksunlar. Kendi çocukları hakkında reva gördükleri muâmeleyi, vasisi oldukları yetimler hakkında da icra etsinler ve onların mallarını muhafaza hususunda şefkat ve merhameti elden bırakmasınlar."** demektir.

Ayet-i celiledeki hıtabın, eceli yaklaşan kimselere olması ihtimali de vardır ki, buna göre mana: **"Varislerini ölümünden sonra aç sefil bırakmamak için vasiyeti çok yapmasınlar ve Allah** (-u Tealâ) **dan korksunlar."** demektir.

Takva, korkunun son derecesi olup, bütün menfaatleri sağlamaya ve zararlardan kurtarmaya vesile olduğundan, ayet-i celilede, **Haşyet**'ten sonra **Takva** ayrıca emredilmiştir.

Ayet-i celilede geçen **"Kavl-i Sedîd"** (doğru söz) den maksat, vasilerin, yetimlere kendi evlâtları gibi muamele ederek, şefkat ve merhametle **"Yavrucuğum, evlâdım."** şeklinde konuşmalarıdır.

Hitap hasta başında bulunanlara ise, **doğru sözden** maksat: Hastayı israftan menederek, varisleri gözetmesi ve onları zarara sokmaması hususunda doğru yola irşad edecek güzel sözler söylemeleridir. Yahut **"Kavl-i Sedîd"** ten murad: Hastaya, tövbe, kelime-i şehadet, alacağını vereceğini telkin etmek ve helâllaşmasını tavsiye etmektir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, yetimleri muhafazaya teşvik olduğu gibi, yetimleri gözetmeyenlerin, kendi çocuklarını Allah-u Tealâ'nın zayi edeceğine dair bir tehdit vardır.

Nitekim İbni Cerir, Şeybanî'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Biz Mesleme ibni Abdilmelik günlerinde Kostantıniyye (İstanbul) da bulunuyorduk. Aramızda ibni Muhayrîz, İbni Deylemî, Hâni ibni Gülsüm de vardı. Aramızda ahir zamanda olacak hadiseleri konuşurken, duyduklarımdan

gönlüm darlanarak, İbni Deylemî'ye: "**Ya Eba Bişr! Ben bu duyduklarımdan sonra, ebediyyen hiç çocuğum olmamasını istedim.**" deyince,

O, eliyle omuzuma vurarak: "**Ey kardeşimin oğlu! Öyle yapma, zira kişi istese de istemese de, Allah** (-u Tealân) **ın bir kişinin sulbünden çıkmasını yazdığı, her çocuk mutlaka doğacaktır, velâkin ben sana bir şey söyliyeyim mi ki, sen onu yerine getirirsen Allah** (-u Teala) **seni kortuklarından kurtaracak, arkana çocuk bırakırsan da, bu çocuklarını koruyacaktır.**" dedi.

Ben "**Evet öğret.**" deyince, O, bu ayet-i celileyi okuyarak, "**Yetimlere iyi bakanın, çocuklarını da Allah** (-u Tealân) **ın bakacağını.**" açıkladı.

Mevlâ Tealâ, vefat edecek kimseye ve onun huzurunda bulunanlara, yetimlerin hakkına riayet etmelerini tavsiye ettikten sonra, yetim malı yiyenlerin kötü hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا (١٠)

KELİME MANASI (10)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (يَأْكُلُونَ) **yerler,** neyi? (اَمْوَالَ الْيَتَامٰى) **yetimlerin mallarını,** neyle? (ظُلْمًا) **haksız yere** (yemekle), Bu mana, zulüm kelimesinin başına bir (اَكْلْ) kelimesi koyulup (اَكْلَ ظُلْمٍ) takdiriyle (يَأْكُلُونَ) nin mefulu mutlağı düşmesine göre verilmiştir. *(Alusî)* meali şerifteki mana ise hâl olmasına göre verilecektir. yani gayri meşru surette yetimlerin mallarını yiyenler, (اِنَّمَا يَأْكُلُونَ) **ancak yemiş olurlar,** nerede? (فِى بُطُونِهِمْ) **karınlarında** (karınları dolusunca), neyi? (نَارًا) **bir ateşi,** yani kendilerini ateşe sevkedecek bir haram yemiş olurlar, (وَسَيَصْلَوْنَ) **ve yakında gireceklerdir,** neye? (سَعِيرًا) **tarif edilemeyecek, alevlenmiş büyük bir ateşe.**

MEALİ ŞERİFİ (10)

Şüphesiz, haksız olarak yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarında (mideleri dolusunca) **ancak bir ateş yemiş olurlar ve yakında** (ahirette) **tarifi mümkün olmayan alevlenmiş büyük bir ateşe gireceklerdir.**

İ Z A H A T

Begavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet -i celile Gatfan kabilesinden Mersid ibni Zeyd isimli bir adam hakkında nazil olmuştur.

Bu kişi, kardeşinin ölümünden sonra, yetim olarak bıraktığı yeğeninin malını haksız yere yemesi üzerine Mevlâ Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek Kıyamet günü onun karnının ateş doldurulacağını açıklamıştır.

İmam-ı Süddî buyurmuştur ki: Haksız yere yetim malı yiyen kişi, kıyamet günü diriltildiğinde, ağzından, kulaklarından, gözlerinden ve burnundan alevli ateşler çıkacak ve onu gören herkes, yetim malı yediğini anlayacaktır.

Fahrurrazî'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesiyle yetimin malını yemeğe cesaret eden, zalim varisleri ve vasileri tehdit etmiştir, zira yetimler son derece aciz ve güçsüz olduklarından, Mevlâ Tealâ onların mallarını muhafazayı son derece tenbihte bulunarak, onlar hakkında Allah-u Tealâ'nın inayeti (yardımı) diğer insanlardan daha fazla tecelli etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile indiğinde insanlar yetimlerin malıyla ilgilenmekten tamamen sakınınca, yetimler muhtaç duruma düşmüş bunun üzerine:

« ... وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ... (٢٢٠) »

"**Eğer** (yeme, içme ve oturma gibi işlerde) **onlarla beraber olursanız, onlar da sizin kardeşlerinizdir.**" *(Bakara Suresi:220'den)* ayet-i celilesi inerek, iyi niyetle yetimlerin malını artırmaya çalışmanın vesair ihtiyaçlarını görmenin caiz olduğunu açıklamıştır.

Bu ayet-i celilede de buna bir işaret vardır, zira yetimin malını zulmen (haksız yere) yemenin caiz olmadığının açıklanması, şer'i bir ruhsatla yetimin malını yemenin caiz olduğunu ifade etmektedir.

Ayet-i celilede geçen: "Yetim malı yiyenlerin ateş yemeleri." ya hakiki manası üzere düşünülür. Nitekim:

٤٥٨ – عَنْ اَبِى بَرْزَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَوْمٌ مِنْ قُبُورِهِمْ تَأَجَّجُ اَفْوَاهُهُمْ نَاراً » فَقِيلَ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اَلَمْ تَرَ اللهَ يَقُولُ: ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْماً اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَاراً ﴾ الآية

458 - Ebu Berze *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde bir cemaat ağızları ateşle alevlenmiş olduğu hâlde diriltilecektir."**

O zaman, "Onlar kimlerdir Ya Resulallah?" diye sorulduğunda,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah-u Tealâ'nın 'Şüphesiz haksız yere yetim malı yiyenler, karınlarına ancak ateş yiyorlar' buyurduğunu görmedin mi?"** diye cevap verdi. *(Ibni Hıbban, 12/377, No:5566)*

İşte bu hadis-i şerif bunu ifade etmektedir. yahutta yetim malını yemek, ateş yemeğe sebep olur demektir.

Ayet-i celilenin sonunda: (سَعِيراً) kelimesinin tazime (büyüklüğe) delalet eden tenvinle zikredilmesi, yetim malı yiyenlerin girecekleri cehennem ateşinin alevini ve şiddetini Allah-u Tealâ'dan başka kimsenin bilemeyeceğine işaret etmektedir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, yetimin malını helâk etmeye sebep olan muamelelerin tamamı, yemek gibidir. Ancak maldan en büyük maksat yenilmesi olduğu için burada yemekten bahsedilmiştir. Yoksa yetimin malını yemeyip de başka surette telef etmenin de haram olduğunda şüphe yoktur.

YETİM MALI YİYENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

٤٥٩ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: حَدَّثَنَا النَّبِيُّ ﷺ عَنْ لَيْلَةِ اُسْرِيَ بِهِ قَالَ: «نَظَرْتُ فَاِذَا اَنَا بِقَوْمٍ لَهُمْ مَشَافِرُ كَمَشَافِرِ الْاِبِلِ وَقَدْ وُكِّلَ بِهِمْ مَنْ يَاْخُذُ بِمَشَافِرِهِمْ ثُمَّ يَجْعَلُ فِي اَفْوَاهِهِمْ صَخْراً مِنْ نَارٍ يَخْرُجُ مِنْ اَسَافِلِهِمْ قُلْتُ يَا جِبْرِيلُ مَنْ هٰؤُلَآءِ؟ قَالَ هٰؤُلَآءِ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْماً اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَاراً».

459 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize miraca çıkarıldığı geceden bahsederken şöyle buyurdu: **"Mirac gecesi, baktım birde ne göreyim, dudakları deve dudağı gibi olan bir takım kimselerin başına bir takım melekler görevlendirilmişlerdi ki, o melekler onların dudaklarından tutup ağızlarının içine ateşten kayalar koyuyorlar, o kayalar da** (içlerini delip deşerek) **altlarından çıkıyordu.**

Ben: Ey Cibril bunlar kimdir? diye sorduğumda, Bunlar: Haksız yere yetim malı yiyenlerdir onlar karınlarına ancak ateş yemişlerdir." buyurdu. *(Ibni Cerîr et Taberi, Tefsir :3/615, No:8725)*

٤٦٠ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَرْبَعٌ حَقٌّ عَلَى اللهِ اَنْ لاَ يُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ وَلاَ يُذِيقَهُمْ نَعِيماً: مُدْمِنُ خَمْرٍ وَآكِلُ رِباً وَآكِلُ مَالِ الْيَتِيمِ بِغَيْرِ حَقٍّ وَالْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ ».

460 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Dört kişiyi cennete sokmamak ve hiç bir nimet tattırmamak Allah üzerine haktır.**

(1.) **İçki içmeye devam eden,**

(2.) **Faiz yiyen,**

(3.) **Haksız yere yetim malı yiyen,**

(4.) **Ana-babasına isyan eden.** *(Beyhakî, Şuabul iman, 4/397, No. 5530)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet- i celile, müminlerin özellikle yetimlerin mallarını gasbederek ve onlara zulmederek eziyet edenlerin kötü hâlini açıklamaktadır.

Rivayete göre, cehennemde deniz sahili gibi yerler bulunmaktadır ki, oralarda deve boynu gibi yılanlar, katır kadar akrepler bulunmaktadır. Cehennem ehli azaplarının azaltılması için Allah-u Tealâ'dan yardım istediklerinde onlara: "Sahile çıkın." denir.

Sahile çıktıklarında ise, yılanlar onların ağızlarını ve yüzlerini ısırınca, tekrar ateşe kaçarlar, bu sefer onlara bir uyuz musallat edilir ki, kemikleri çıkıncaya kadar derilerini kaşırlar. Kendilerine bu hâl sana eziyet veriyor mu? diye sorulduğunda: "Evet!" diye cevap verince, "Bu belâ senin başına müminlere eziyet etmen sebebiyle gelmiştir." denilir.

Artık insan müminlere eziyetten ve mahlûkata acı vermekten son derece sakınmalıdır, zira zalimler hakkında mazlumların bedduası mutlaka kabul edilir.

Ayrıca bu ayet-i celile haramlardan son derece sakınmak gerektiğine de işaret etmektedir, zira haramlardan sakınmayan kişilerin cennete girmeleri çok zor, ibadetleri de menfaatsizdir. Nitekim:

٤٦١ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « تَقَبَّلُوا لِي بِسِتٍّ اَتَقَبَّلْ لَكُمُ الْجَنَّةَ » قَالُوا وَمَاهِيَ؟ قَالَ: « اِذَا حَدَّثَ اَحَدُكُمْ فَلاَ يَكْذِبْ وَاِذَا وَعَدَ فَلاَيُخْلِفْ وَاِذَا اؤْتُمِنَ فَلاَيَخُنْ وَغُضُّوا اَبْصَارَكُمْ وَكُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ »

461 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Altı şeyi bana söz verin ben de size cenneti söz vereyim.**" Onlar nedir? Ya Resulallah diye sorduklarında:

(1.) **Sizin biriniz konuştuğu vakit yalan söylemesin,**

(2.) **Söz verdiği vakit sözünden caymasın,**

(3.) **Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet etmesin,**

(4.) **Gözlerinizi** (namahremden) **yumun,**

(5.) **Ellerinizi** (bütün haramlardan) **çekin,**

(6.) **Namuslarınızı muhafaza edin.** *(Hakim, el Müstedrek: 4/359)*

٤٦٢ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَوْ صَلَّيْتُمْ حَتّٰى تَكُونُوا كَالْحَنَايَا وَصُمْتُمْ حَتّٰى تَكُونُوا كَالْاَوْتَارِ ثُمَّ كَانَ الْاِثْنَانِ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ الْوَاحِدِ لَمْ تَبْلُغُوا الْاِسْتِقَامَةَ»

462 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Yay gibi oluncaya kadar namaz kılsanız, yay kirişi** (ince ip) **gibi oluncaya kadar oruç tutsanız, sonra da iki kişi size bir kişiden daha sevgili olsa** (kalabalık ve kuvvetli tarafı tutarak doğruluktan ayrılsanız) **İstikamete ulaşamaz** (doğru dürüst müslüman olamaz) **sınız.**" *(Ali el Müattakî, Kenzül Ummal:3/57,no.5478)*

İbn-i Mubarek hazretleri buyurmuştur ki: Bir kuruş haramı iade etmek, yüz bin kuruş sadaka vermekten efdaldir. Rivayete göre, İbni Mubarek Hazretleri Şam-ı Şerifte hadis yazarken kalemi kırılmış ve birinden bir kalem emanet almıştı, sonra o kalemi, kendi çantasında kalem kutusunda unutarak Merv'e döndü. Kalem kutusunu açtığında o kalemi görüp tanıyınca, onu sahibine iade etmek için tekrar Şam-ı Şerife haraket etti.

Hassan İbn-i Ebî Sinan Hazretleri, altmış sene yatarak uyumamış, yağlı yememiş ve soğuk su içmemiş bir kişi idi. Vefatından sonra kendisini mana aleminde görenler Allah-u Tealâ sana ne muamele yaptı diye sorduklarında "Bana iyi muamele etti, fakat emanet aldığım bir iğneyi geri veremediğimden şu ana kadar cenneti göremedim." diye cevap verdi.

İsa *(Aleyhisselâm)* bir mezarlıktan geçerken ölülerden birine seslendi, Allah-u Tealâ da hemen onu diriltti, İsa *(Aleyhisselâm)* ona "Kimsin? ne âlemdesin?" diye sorunca, ben insanlara odun taşıyan bir hammaldım. Birgün bir adamın odunlarını taşırken, ufak bir kıymık koparıp, onunla dişlerimi karıştırdım. Öldüğümden beri ondan sorulmaktayım." dedi.

İbrahim Edhem *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurmuştur ki: Züht üç kısımdır.

1. Farz olan züht, haramlardan sakınmak,
2. Fazilet olan züht, fuzuli mubahlardan sakınmak,
3. Selâmet olan züht, ise şüphelilerden sakınmaktır.

YETİMİN MALINI YEMEKTEN MENEDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME:

« وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلاَّ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ ... (٣٤) »

"Yetimin malına, rüştüne erişinceye kadar, en iyi bir yolun dışında (tam bir iyi niyet taşımaksızın) **yaklaşmayın."** *(Isra Suresi: 34'den)*

Mevlâ Tealâ, erkek ve kadınların mirastan nasipleri olduğunu kısaca açıkladıktan sonra, herkesin hisselerini ayrıntılı şekilde açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً
فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ
وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَاِنْ لَمْ
يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ
السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَا اَوْ دَيْنٍ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ لاَتَدْرُونَ
اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (١١)

KELİME MANASI (11)

(يُوصِى) **Vasiyet ediyor** (emir buyuruyor ve farz ediyor), kime? (كُمْ) **Size,** Kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kimler hakkında? (فِى اَوْلاَدِكُمْ) **çocuklarınız** (a bıraktığınız miras) **hakkında,** neyi vasiyet ediyor? (لِلذَّكَرِ) **Erkek için vardır,** ne? (مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ) **iki kadının payı kadar,** (فَاِنْ كُنَّ) **eğer olduysalar,** yani evlâtlar iseler, nedir iseler? (نِسَآءً) **kadınlar,** öyle kadınlar ki, (فَوْقَ اثْنَتَيْنِ) **ikiden fazla,** yani eğer çocukları iki veya ikiden fazla kız olup aralarında hiç erkek yoksa, (فَلَهُنَّ) **onlar için vardır,** ne? (ثُلُثَا مَا) **o şeyin üçte ikisi ki** (تَرَكَ)(ölen)

bıraktı, (وَاِنْ كَانَتْ) **eğer o** (kız) **ise,** nedir ise? (وَاحِدَةً) **bir tek,** yani dişi evlât tek olup, erkek ve kız kardeşleri yoksa, (فَلَهَا) **Onun için vardır,** ne? (النِّصْفُ) **yarı,** yani ölünün bıraktığının yarısı ona aittir. (وَلِاَبَوَيْهِ) **onun ebeveyni** (baba ile anası) **için vardır.** onlardan bedel, (لِكُلِّ وَاحِدٍ) **her biri için vardır,** kimlerden? (مِنْهُمَا) **onlardan,** (baba ile anadan), ne? (اَلسُّدُسُ) **altıda biri,** o altıda bir neden? (مِمَّا) **o şeyden** (maldan) ki, (تَرَكَ) bıraktı, (اِنْ كَانَ) **eğer varsa,** kimi için? (لَهُ) o ölen için, ne? (وَلَدٌ) **çocuk,** yani o ölenin çocuğu varsa, ana babası altıda bir alır, (فَاِنْ لَمْ يَكُنْ) **eğer yoksa,** kim için? (لَهُ) **o kişi için,** ne? (وَلَدٌ) **bir çocuk ve torun,** (وَوَرِثَ) halbuki varis olduysa, kime? (هُ) ona, kim? (اَبَوَاهُ) baba ile anası, yani ölenin eşi olmayıp sade ana babası ona varis olduysalar, (فَلِاُمِّهِ) annesi için vardır, ne?(اَلثُّلُثُ) üçte bir, (فَاِنْ كَانَ) eğer olduysa, kim için? (لَهُ) onun için, ne? **kardeşler,** yani ölenin birden ziyade erkek veya kız kardeşleri varsa, (فَلِاُمِّهِ) **annesi için vardır,** ne? (اَلسُّدُسُ) **altıda bir,** bütün paylar neden sonradır? (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ) **vasiyetten sonradır,** öyle vasiyet ki, (يُوصِى) **ölen vasiyet ediyordu,** neyle? (بِهَا) **onunla,** (اَوْ دَيْنٍ) **yahutta borçtan sonradır,** yani varislere ayrılan bütün bu paylar, ölenin yapmış olduğu vasiyetin yerine getirilmesi veya bıraktığı borçların ödenmesinden sonra ayrılacaktır, (اٰبَآؤُكُمْ) **babalarınız,** (وَاَبْنَآؤُكُمْ) **oğullarınız,** (لَا تَدْرُونَ) **bilmezsiniz,** neyi? (اَيُّهُمْ) **hangisi,** nedir? (اَقْرَبُ) **daha yakındır,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne cihetinden? (نَفْعًا) **fayda cihetinden,** yani siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olacağını bilmediğiniz için mal dağıtımında isabet edemiyeceğinizden, Allah-u Tealâ bunu size bırakmayıp fazl-u keremiyle bu taksimatı bizzat kendisi yapmıştır, (فَرِيضَةً) (bütün bu hükümler size) **farz edilmekle farz edildi,** kim tarafından? (مِنَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **tarafından,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **daim oldu,** (عَلِيمًا) **Alîm** (o her şeyin faydasını ve herkesin derecesini ziyade bilici) **olarak,** (حَكِيمًا) **Hakîm** (hükmettiği ve takdir ettiği her işte son derece isabetli) **olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (11)

Allah (-u Tealâ) **size çocuklarınız hakkında** (miras hükümlerini şöylece) **tavsiye** (ve emir) **eder : Erkek için iki dişinin payı miktarı** (mirastan nasip) **vardır. Fakat onlar** (o evlâtlar) **ikiden fazla kadınlar** (olup da, erkek evlât bulunmaz) **ise,** (ölenin) **bıraktığının üçte ikisi onlarındır.** (dişi evlât) **bir tek ise, o zaman** (ölenin bıraktığının) **yarısı onundur. Eğer onun** (ölenin) **çocuğu varsa, baba ile ananın herbirine bıraktığının altıda bir** (hisses) i **vardır.**

Çocuğu olmayıp da, ona (sadece) **baba ile anası mirasçı olduysa, üçte biri anasının** (kalanı da babasının) **dır. Ve eğer onun** (ölenin erkek dişi birden ziyade) **kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır.** (bu hisselerin varislere böylece taksim edilmesi, ölenin) **edeceği vasiyet** (in yerine getirilmesin) **den veya borç** (unun ödenmesin) **den sonradır.**

Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz (dolayısıyla uygun ve adil bir taksim yapamazsınız bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu işi size bırakmamış bizzat kendisi açıklamıştır. Bütün bunlar) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından birer farz olarak** (ortaya konmuş paylardır). **Şüphesiz Allah** (-u Tealâ, kime ne verilmesi gerektiğini) **ziyade bilici,** (ve her yaptığında) **son derece hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazî'nin beyanına göre, cahiliyet ehli iki şeyle birbirine varis olurlardı.

Birincisi, Nesep (soy bağlılığı) idi. fakat nesep sebebiyle çocukları ve kadınları mirastan mahrum ederler, akrabadan ancak at üzerinde harbeden ve ganimet alan erkekleri varis kılarlardı.

İkincisi, Ahid (sözleşme) idi. Bu da iki şekilde olurdu.

1. Yeminleşmek: Şöyle ki, iki kimseden biri diğerine: " Benim kanım senin kanındır." , "Benim varisim senin varisindir." diyerek, mukavele yaptıktan sonra, hangisi evvel vefat ederse, geride kalan, vefat edene o sözleşmeye göre varis olurdu.

2. Evlâtlık: Şöyleki bir adam başkasının oğlunu evlâtlık alırdı, böylece o çocuk, nesep bakımından babası olana değil de o kişiye nisbet edilir ve ona varis olurdu.

Bu evlâtlık meselesi de bir nevi muahede sayılmaktadır. İslâmın başlangıcında Allah-u Tealâ Hazretleri cahiliyet devrindeki bu varis olma sebeplerini hâli üzerine bıraktığı gibi iki şeyi ilave etti.

1. Hicret: Şöyleki, iki muhacir arasında son derece kaynaşma ve samimiyet olunca akraba olmasa bile birbirine varis olur, hicret etmeyen akrabası ona varis olamazdı.

2. Müâhât (ahiret kardeşliği): Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye gelince, müslümanları birbirine ahiret kardeşi yaptı ve ahiret kardeşi olan kişiler birbirine varis olurlardı. Sonra, bütün bunlar:

« ...وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ...(٦) »

"**Akraba olanlar, Allahın kitabına göre,** (mirasçılık bakımından) **birbirle-**

rine müminler (ensar) **dan ve muhacirlerden daha yakındırlar."***(Ahzab Suresi:6'dan)* ayet-i celilesiyle neshedildi ve irse (mirasa) sebep olarak üç şey esas tutuldu.

1. Nesep (akrabalık)
2. Nikâh (evlilik)
3. Velâ (köle ile efendisi arasında, âzatdan sonra cereyan eden varislik)

Ayet-i celilenin sebeb-i nüzülüne gelince: Bu hususta iki görüş zikredilmiştir:

٤٦٣ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةُ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ بِابْنَتَيْهَا مِنْ سَعْدٍ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! هَاتَانِ ابْنَتَا سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ قُتِلَ أَبُوهُمَا مَعَكَ يَوْمَ أُحُدٍ شَهِيداً وَإِنَّ عَمَّهُمَا أَخَذَ مَالَهُمَا فَلَمْ يَدَعْ لَهُمَا مَالاً وَلاَ تُنْكَحَانِ إِلاَّ وَلَهُمَا مَالٌ. قَالَ: « يَقْضِي اللهُ فِي ذٰلِكَ » فَنَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ فَبَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَىٰ عَمِّهِمَا. فَقَالَ: « أَعْطِ ابْنَتَيْ سَعْدٍ الثُّلُثَيْنِ وَأَعْطِ أُمَّهُمَا الثُّمُنَ وَمَا بَقِيَ فَهُوَ لَكَ ».

463 - Cabir İbn-i Abdillah buyurmuştur ki, Saad İbn-i Rebî'in hanımı Saad'den olan iki kızını alarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve: "Ya Resulallah! Bu ikisi Saad İbn-i Rebi'in kızlarıdır. Babaları Uhud günü seninle beraber (harbederken) şehit olarak öldürüldü, amcaları mallarını alarak bunlara bir şey bırakmadı, bunlar da malları olmadan evlenemiyorlar." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Bu hususta Allah** (-u Tealâ) **hüküm verecektir.**" buyurdu

Bunun üzerine miras ayeti inince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hemen onların amcalarına: "**Saad'ın iki kızına mirasın üçte ikisini, annelerine sekizde birini ver, kalanı senindir.**" diye haber yolladı. *(Tirmizî, Feraiz 3, Ebu Davud Feraiz:4)* İşte bu, islâmda taksim edilen ilk mirastır.

٤٦٤ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: مَرِضْتُ فَعَادَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَ أَبُو بَكْرٍ وَهُمَا مَاشِيَانِ فَأَتَانِي وَقَدْ أُغْمِيَ عَلَيَّ فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصَبَّ عَلَيَّ وَضُوءَهُ فَأَفَقْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي كَيْفَ أَقْضِي فِي مَالِي فَلَمْ يُجِبْنِي بِشَيْءٍ حَتَّىٰ نَزَلَتْ آيَةُ الْمَوَارِيثِ ».

464 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı: Ben hasta oldum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Ebu Bekr yürüyerek, bana hasta ziyaretine geldiler. Bana geldiklerinde ben baygındım. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest aldı ve abdest suyundan benim üzerime döktü. Ben ayıldım ve kendisine: "Ya Resulallah! Ben malım hususunda nasıl yapayım? Ben malım hususunda nasıl hükmedeyim?" diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana hiçbir cevap vermedi. Nihayet, miras payları ayeti indi. *(Buharî, Feraiz:1,Vudu':44,Tefsir, Nisa:4, Me'da:5, 15, 21, I'tisam:8, Müslim, Feraiz:5, Tirmizî, Feraiz:7, Tefsir, Nisa:3019, Ebu Davud, Feraiz:2)*

Abd İbn-i Humeyd *(Radıyallahu Anh)* Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Ben hasta iken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni ziyarete gelirdi, Ben ona: "Malımı çocuklarımın arasında nasıl taksim edeyim." diye sorunca,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hiç bir cevap buyurmadı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cevap vermemesi üzerine bu ayet-i celile nazil oldu.

Fahrurrazi'nin beyanına göre: (ايصاً) îsâ': Asıl lügatında ulaştırmak demektir. Bundan dolayı imam-ı Kaffâl: **"Allah size evlâdınız hakkında vasiyet ediyor."** cümle-i celilesini, **"Allah size ölümünüzden sonra çocuklarınızın haklarını ifa** (tamamen ödeme) **ye sizi ulaştıracak bir söz söylüyor."** diye tefsir etmiştir.

Görüldüğü üzere Allah-u Tealâ Hazretleri ayet-i celilede evvelâ çocukların mirasını beyan etmiştir, zira insanın çocuğuna olan bağlılığı, diğer şeylere olan bağlılığından daha ziyade olduğundan Mevlâ Tealâ onların mirasının zikrini takdim etmiştir.

Şu da bilinmelidir ki, ölenin çocuklarının bir kendilerine ait durumları, bir de ana babalarıyla birlikte olan durumları vardır. Kendilerine ait durumları üç kısımdır. Zira ölen kişi arkasına ya kız ve erkek çocuklar bırakır, ya sadece kız veya sadece erkek çocuklar bırakır.

Birinci kısma gelince: Allah-u Tealâ bu hususdaki hükmü: **"Erkek için iki dişi hissesi kadar vardır."** kavl-i şerifiyle beyan etmiştir.

Bu da bir takım hükümler ortaya koymaktadır.

1. Ölen kişi bir erkek, bir kız çocuk bırakırsa: Erkek için iki, kız için bir hisse vardır

2. Varis olan erkek ve kızlar birden fazla olurlarsa, her erkeğe iki hisse, her dişiye de birer hisse vardır.

3. Çocuklarla beraber, ana-baba, karı-koca gibi diğer varisler varsa, onlar kendi hisselerini aldıktan sonra, kalan hisseler erkeğe iki, dişiye bir olmak üzere taksim edilir.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, burada şöyle bir sual pek tabi olarak akla gelebilir, dişi erkekten daha zayıf ve daha muhtaç bir fıtrat (yaratılış) da olduğuna göre, mirastan hissesi erkekten daha fazla olması, hiç olmazsa eşitliğin gözetilmesi lâzım gelmez miydi? Bunun aksine erkek hissesinin iki kat olmasında hikmet nedir?

İşte zamanımızdaki bir çok fikirleri meşgul eden bu suali, müfessirîn ve fukahâ (tefsir ve fıkıh ilmiyle uğraşan âlimler) mevzubahs (hakkında konuşulan bir konu) ederek, bu hususta beş hikmet açıklamışlardır.

1. Surenin başından beri de anlaşıldığı üzere, her hâl-ü kârda erkek ve dişinin aile hayatına girerek neslin çoğalması Mevlâ Tealâ'nın istediği bir şeydir. Miras meselesi de buna bağlıdır.

Hâlbuki aile hayatında harcama yükümlülüğü erkeğe yüklenmiştir. Erkek bir kendisi bir de ailesi olmak üzere en az iki kişiyi beslemek zorundadır. Dolayısıyla erkeğin masrafı çok, kadının ki ise azdır.

Masraf ise gelire göre ayarlanmalıdır. Masraf erkeğe yükletilmişken, miras taksiminde kadına erkekten fazla veya eşit verilmesi, hem iktisad kaidesine, hem de adalete ters düşen bir zulüm olur. Asıl o zaman eşitlik esası bozulmuş olur.

Binaenaleyh, mirasta erkeğe fazla verilmesi, kadınların menfaati ve ihtiyaçlarının giderilmesi için harcamalardaki farklı yükümlülüğün dengi olmak üzere adalet ve eşitlik düstürunun çok ince bir tatbikini ortaya koymaktadır. Ô hâlde, "**Erkek için iki dişi hissesi kadar vardır.**" kaidesi:

« فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ ... (٦) »

"**Kadınlara infak edin** (onlar için harcamalarda bulunun)." *(Talâk Suresi:6 dan)* emriyle karşılaştırıldığında, erkeğe iki verilmesinin, kadının ihtiyaçlarını gördürme hikmetine dayandığı anlaşılmaktadır.

Bunun aksine bir hareket(kadınları miras hususunda erkeklerle eşit tutmak) ise: "**Haddini tecavüz eden** (aşan) **zıddına munkalib olur** (tersine döner)." kaidesi gereğince daima kadınların zararına neticelenerek aile bakmaktan acizlenen erkekler tarafından mirastan büsbütün mahrum edilmelerine veya aile hayatında masrafa ortak edilerek kendi mallarını diledikleri gibi harcama haklarının ellerinden alınmasına sebebiyet verir.

Hasılı kelâm kadının masraflarını kocası gördüğünden, kadının gideri az, erkeğin gideri ise çoktur. Masrafı fazla olanın ise mala olan ihtiyacı daha fazla olduğundan, Mevlâ Tealâ mirastan kadına bir, erkeğe iki hisse ayırmıştır. Bir misalle bu konuyu daha açık bir şekilde ifade edelim. Bir erkek birde kız bırakan kişinin otuz milyonu taksim edilirken, erkeğe sanki şöyle denmiş oluyor. Sana onbeş milyon verecekken yirmi milyon veriyoruz amma hanımının nafakası sana aittir.

2. Kadın, erkekte bulunmayan veya eksik olan bazı hususiyetleri kendisinde bulundurduğu gibi erkek de, kadında bulunmayan veya noksan olan bazı özellikleri kendinde toplamıştır.

Meselâ, Erkek yaratılış hususunda, akılda, kadılık ve imamlık gibi dini makamlarda,şahitlikte kadından daha üstündür. Bunun içindir ki, dişi, erkeğin aynı (ta kendisi) veya misli (benzeri) değil, mukabili (karşıtı), muadili (dengi) ve eşidir. Öyle bir eş ki, yaratılışta ve yaratılış vazifelerinin yerine getirilmesinde erkeğin takipçisidir. Erkeğin verdiği sermaye üzerinde işler ve onu artırır.

İşte erkekle dişi arasındaki bu yaratılış farkının neticelerinden biri de, aralarındaki kıymet-i maliye ve kudret-i iktisadiye (kazanma ve harcama hususundaki güç ve imkân) farklı olmuştur.

Bundan dolayı, kadının para kazanma ve iş yönetme hususundaki gücü erkekten noksan olduğu kesin bir hakikat olarak görülmektedir. Bu fark fıkıhta en az üçte iki veya ikide bir olmak üzere tesbit edilmiştir. Zaten toplumda da bir kadının yevmiyesi elli kuruş farzedilirse, erkeğin yevmiyesi en az yetmişbeş veya yüz kuruş olarak takdir edilmesi lâzım gelir.

Bir erkek diyetinin, iki kadın diyetine eşit tutulması da bu hikmete dayanmaktadır, zira can ödenmez, ancak zayi olan mal kıymeti ödenebilir ve her ne zaman malî bir hak mevzubahs olursa, bu esas düşünülmelidir. Bu mevzulardan anlaşıldığına göre buradan, şu netice elde edilmiş olur.

İnsanların yaşamalarını temin eden mallarının iktisad gücü fazla olan erkeklerin elinde idare edilmesi, hem kadın, hem de erkeklerin meafaatleri bakımından daha faydalıdır. Şu kadar ki, kadını iktisad gücünden büsbütün mahrum sayarak, hakkı olan yarı payı düşürmeye kalkmak da, umumi menfaatlere zıt düşmektedir.

3. Kadın, aklı az şehveti ise çok olan bir varlık olduğundan çok mala kavuştuğunda bunu kötü yerlere kullanarak büyük bir fesat meydana gelebilir. Erkek ise, aklı tam ve iradesine sahip olduğundan onun kavuşacağı büyük mal çok menfaatli işlere vesile olabilir.

4. Erkek, aklının kemalinden dolayı malı, cami, medrese yapmak, fakirlere yardım etmek, yetimlere dullara bakmak, gibi dünyada kendisine güzel övgü, ahirette ise büyük sevaplar kazandıracak hayırlara harcayabilir, zira o, insanlarla içli dışlı olduğundan bu gibi hayır müesselerini arayıp bulma imkânlarına sahiptir. Kadın ise insanlarla az karışıp görüştüğünden bu gibi imkânlara sahip değildir.

5. Rivayete göre Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinden bu mesele sorulduğunda: "**Havva** *(Aleyhesselâm)* **yasak ağaçtan bir avuç buğday alıp yedi, bir avuç daha alıp sakladı, sonra bir avuç daha alıp Âdem** *(Aleyhisselâm)* **a verdi. O, kendi nasibini erkeğin iki katı yapmağa kalkıştığı için Allah-u Tealâ da işi kalbederek** (tersine çevirerek) **kadının nasibini erkeğin yarısı yaptı.**" diye

bir cevap vermiştir ki, anlayabilenler için bu cevap remzî ve temsîlî bir surette (bir işaret ve misal olmak üzere) pek derin hakikatleri içine almaktadır.

Ölen bir kişinin bir erkek, bir kız çocuk bırakması hâlindeki durumları beş kısımda inceledikten sonra,

İkinci kısım: Ölen kişinin arkasından sadece kız evlat bırakması hâlidir ki, eğer ölenin varislerinin tamamı iki veya ikiden ziyade kız olurlarsa, onlar için ölenin bıraktığı malın üçte ikisi vardır. Yani üç hisseden iki hissesi onlarındır.

Ama ikiden fazla olan üç, dört, beş ve daha ziyade kaç kişi olursa olsun nasipleri üçte iki hissedir, kalan mal ise asabenin (baba tarafından olan yakınların) dır. Zira varisler içinde oğlan olmadığından eğer ölenin çocuğu yalnız bir kız olursa, o kız için kalan malın yarısı vardır. Yani sulbiye kızı (öz kızı) bir olursa,kalan malın yarısını o kız alır, geri kalan ise asabenindir.

Mevlâ Tealâ, ölünün bıraktığı maldan erkek ve kız evlâtlarının her birinin hisselerini açıkladıktan sonra, Ölenin ana-babası diri ise, oğlan ve kız çocuğu da varsa, ana-babasının kalan malın altı hissesinden birer hisse alacaklarını açıklamıştır.

Ancak ölenin çocuğu kız olur, oğlan bulunmazsa, babası asabe cihetinden baki kalanı da alır, yani kendisine ayrılan hissesi itibariyle altıda birini aldıktan sonra, müteveffa (ölen kişi) nin oğlu olmadığı için babası asabe olduğu cihetle, eshab-ı feraiz (mirastan hisseleri ayet ve hadisle belirlenmiş olan varisler) terike (vefat eden kişinin kendisine ait olmak üzere bıraktığı mal) dan hisselerini aldıktan sonra, geri kalanı tekrar babası alır.

Ana-baba'nın evlâdı üzerindeki hakkı herkesinkinden fazlaysa da, vefat eden kişinin çocuklarına nisbetle onların ömrü biraz geçkin ve yaşları kemalini bulmuş olduğundan, mala olan ihtiyaçları genç evlâtları kadar olmadığından vefat eden kişinin ana-baba'sının hisseleri, öz çocuklarının hisselerine göre az tutulmuştur.

Mevlâ Tealâ, ebeveynin (ana-baba'nın), vefat eden kişinin çocukları ile bulunmaları hâlindeki hisselerini açıkladıktan sonra, varisi sade ana-babası olup, başka varisi bulunmayan kişinin bıraktığı malın tamamının ana-babasına kalması durumunda aralarındaki taksimin, erkeğe bir, kadına yarım hisse esasına dayandığını açıklamıştır. Buna göre üç hissede biri annenin ikisi babanındır.

Mevlâ Tealâ, ana-babanın miras hakkındaki üçüncü durumunu da: **"Eğer vefat edenin çocuğu olmaz da, kardeşleri bulunursa, vasiyetini yerine getirdikten ve borcunu verdikten sonra, anasının hissesi altıda birdir."** buyurarak açıklamıştır.

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, ölenin bıraktığı maldan evvelâ borcu ödenir, hatta borcu bütün malını kaplamış olsa hepsi borcuna verilir varislere bir şey kalmaz.

Borcu yoksa veya borcu verildikten sonra, fazla mal kalırsa, kalan malın üçte birinden vasiyeti miktarı verilir, üçte biri geçen vasiyetler muteber değildir. Geri kalanı varisler arasında Mevlâ Tealâ'nın beyanına göre taksim edilir.

Varislerin, ölenin vasiyetini fuzuli görerek yerine getirmekte gevşeklik etmeleri muhtemel (ihtimal dahilinde), borcun ise hak sahibi tarafından isteneceği kesin olduğu için herkes onu ödemeye mecbur olduklarından vasiyeti yerine getirmenin borcu ödemek kadar mühim olduğuna işaret etmek üzere bu ayet-i celilede vasiyet borçtan evvel zikredilmiştir.

Buna göre, kalan maldan evvelâ borçların ödenmesi gerekmekteyse de, varislerin haklarının tesbiti için vasiyetin yerine getirilmesi de o kadar mühimdir, dolayısıyla vasiyet yerine getirilmedikçe, varislerin hisseleri muteber değildir.

Gerek vasiyetin, gerekse borcun ödenmesinin vucubu (gerekliliği) aynı derecede gerekli olduğundan, ayet-i celilede geçen iki işten birisinin olmasını ifade eden: (أَوْ) lâfzı bu makamda, cem (birleştirme) manasını ifade eden: (وَ) manasında kabul edilmiştir.

Mevlâ Tealâ, varislerden bazılarının hisselerini açıkladıktan sonra, bu taksimin bir emr-i taabbudî (yerine getirilmesi gereken kesin bir emir) olup, bunu oynatmanın asla caiz olmadığını ve bir kimsenin, varislerden bazısını hissedar, bazılarını ise mahrum etmesinin asla uygun olmadığına işaret etmek üzere: **"Babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatte daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bu hisseler Allah-u Tealâ tarafından size farz kılınmıştır. Çünkü Allah-u Tealâ sizin bütün ihtiyaçlarınızı çok iyi bilici ve takdir ettiği her işte son derece hikmet sahibidir."** buyurmuştur.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Bu kelâm, cümle-i muterize (varislerin hisselerini zikreden cümlelerle): **"Bu hisseler size Allah-u Tealâ tarafından farz kılınmıştır."** cümlesi arasına girmiş bir cümledir ki, bunun faydası, miras taksimi hususunda olan hikmet ve maslâhatları insan aklının anlamaktan aciz olduğunu açıklamaktır. Çünkü, çocuklarla, ana-baba arasında taksim edilen hisselerin farkının hikmetini beşer aklı takdir edemez.

Çoğu kere insanın hatırına şu açıklanan taksimden başka taksimlerin daha yararlı olacağı gelebilir ve varislerden bazısını daha çok sevdiğinden onun nasibinin daha fazla olmasını arzu eder. Özellikle Arapların miras taksimleri cahiliyet devrinde kendi akılları doğrultusunda idi ki, onlar kuvvetli erkekleri varis kılıp, çocukları, kadınları ve zayıfları mirastan mahrum ederlerdi.

İşte Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilenin sonunda: **"Siz akıllarınızın, kendi kârlarınızı tam manasıyla kavrayamıyacağını bilmektesiniz. Çok kere kendiniz için faydalı olduğunu kabul ettiğiniz bir şeyin hakkınızda zararın ta kendisi olduğunu, zararlı gördüğünüz bazı şeylerin de hakkınızda çok faydalı olduğunu görmektesiniz.**

Ayet: 11

Hakîm ve Rahîm olan ilâhınız ise, bütün işlerin gizli taraflarını ve akibet (netice) **lerini çok iyi bilmektedir, o hâlde Ey İnsanlar! Miras taksimini akıllarınızın beğendiği şekilde yapmayı bırakın da, Allah** (-u Tealâ) **nın sizler için takdir etmiş olduğu bu taksime razı olun."** buyurarak bu şüpheyi ortadan kaldırmıştır.

Ayet-i celilede geçen: Menfaat, dünyevî bir fayda olabileceği gibi, ahiret faydası olma ihtimali de vardır. Nitekim İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ, müminlerin bazılarını ahirette diğerlerine şefaatçı edecektir. Oğullardan ve babalardan Allah-u Tealâ'ya en çok itaat edenin derecesi en yüksek olacaktır.

Eğer cennette evlâdın derecesi ana-babasından yüksek olursa, Allah-u Tealâ onun şefaatıyla ana- babasını da o dereceye yükselterek oğlunun gözünü aydın edecektir. Eğer ana-babanın derecesi yüksek olursa, onların şefaatıyla da oğullarının derecesini terfi edecek (yükseltecek) tir.

Burada " Allah-u Tealâ, elan Alîm ve Hakîm olduğu hâlde, niçin mazi sıgasıyla: **"Allah-u Tealâ alîm ve hakîm oldu."** buyurulmuştur diye bir soru yöneltilecek olursa, İmam-ı Halil, buna: Allah-u Tealâ zaman altına girmekten münezzeh olduğu için, O'nun kendisi hakkında mazi sıgasıyla verdiği bir haber, hâl ve istikbal sıgalarıyla haber vermesi gibidir, çünkü Mevlâ Tealâ hakkında zaman mevzu bahs değildir." diye cevap vermiştir.

İmam-ı Sibeveyh de: Sonradan yaratılan insanlar, Allah-u Tealâ'nın ilim ve hikmetini, fazl ve ihsanını zaman zaman gördüklerinde, hayretlere düşünce, onlara: "Allah-u Tealâ, ezelde bu sıfatlara sahip idi ve bu sıfatlarla mevsuf (sıfatlanmış) olmakta daimdir." buyurulmuştur, şeklinde cevap vermiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede kulun kendi görüşüne dayanarak ifrat ve tefrit taraflarına meyletmekten sakınması, bütün işlerde, adaletin ta kendisi olan sağlam kulpa sımsıkı sarılması gerektiğine dair bir tenbih bulunmaktadır.

O sağlam kulp da, herşeyin neticesini çok iyi bilen, her yaptığını yerinde yapan Allah-u Tealâ tarafından ortaya konmuş olan şer-i şerif'in ahkâmıdır. O hâlde Ey insanlar! Takvaya en yakın yol olan adaletten ayrılmayın, bütün işlerde kullar arasında zulümden sakının, özellikle akrabalar arasında haksızlık yapmayın, zira onların, uzaklar üzerine üstünlükleri vardır.

Sıla-i rahmin Allah-u Tealâ indindeki şerefinden dolayı, Allah-u Tealâ:

« ... وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ... (١) »

"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz, Allah (-u Tealâ) **dan ve rahimlerden** (akrabalık haklarına riayetsizlikten) **sakının."** *(Nisa Suresi:1'den)* kavl-i şerifinde akrabalığı, kendi ism-i kerimine yakın olarak zikretmiştir.

O hâlde usul ve furu'unuzun, abâ-u ecdadınızın, evlâd-ü ahfadınızın, büyüklerinizin ve küçüklerinizin haklarını gözetmeye çalışın, her hak sahibine hakkını teslim edin.

Çocuğun ana-babasına karşı olan vazifelerinden bazısı, Onlara karşı öf bile dememesi, onlara iyi davranması ve çok yumuşak konuşmasıdır. Haberde gelmiştir ki, çocuğa evvelâ namazdan, sonra, ana-baba hakkından sorulacak, kadına evvelâ namazdan, sonra, kocasının hakkından sorulacak, köle de evvelâ namazdan, sonra, efendisinin hakkından mes'ul tutulacaktır.

Ancak şu da bilinmelidir ki, ananın çocuğunu yetiştirmekte çektiği zahmeti ve ona karşı olan rahmeti daha fazla olduğundan onun hakkı babanın hakkından daha büyüktür.

Rivayete göre bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Annem benim yanımda yaşlandı. Ben onu elimle yediriyor, içiriyor ve onu omzumda taşıyorum acaba hakkını ödeyebildim mi?" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤٦٥ - « لاَ وَلاَ وَاحِداً مِنْ مِائَةٍ. لأَنَّهَا خَدَمَتْكَ فِى وَقْتِ ضَعْفِكَ مُرِيدَةً حَيَاتَكَ وَأَنْتَ تَخْدِمُهَا مُرِيداً مَمَاتَهَا وَلٰكِنَّكَ أَحْسَنْتَ وَاللهُ يُثِيبُكَ عَلَى الْقَلِيلِ كَثِيراً ».

465 - **"Hayır yüzde bir hakkını bile ödeyemedin."** buyurdu. O adam: "Niçin Ya Resulallah!" deyince. **"Çünkü o sana en zayıf zamanında yaşamanı istediği için hizmet etti. Sen ise, onun ölümünü isteyerek hizmet ediyorsun. Lâkin sen ona iyilik ettiğin için Allah-u Tealâ sana, az bir ameline karşılık çok sevap verecektir."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:2/172-173)*

٤٦٦ - وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ لِيَسْتَشِيرَهُ فِى الْغَزْوِ فَقَالَ: « أَلَكَ وَالِدَةٌ؟ » قَالَ: نَعَمْ. قَالَ (عليه السلام): « فَالْزَمْهَا فَإِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ رِجْلَيْهَا ».

466 - Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek gazaya gitmek için akıl danıştığında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Senin annen var mı?"** diye sordu. O: "Evet" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen ondan ayrılma** (hizmetine devam et), **çünkü cennet onun iki ayağının altındadır."** buyurdu. *(Imam-ı Ahmed, Tirmizî, Süyûtî, el Fethul Kebir : 1/231)*

Evlât, ana-babası müşrik de olsalar, dini islâmda serbest kılınan hususlarda onlara itaat etmelidir. Fakat şirk ve günah işlemekle emrederlerse, onları dinlememelidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلاَ تُطِعْهُمَا ... (١٥) »

"**Eğer onlar** (anan-baban) **seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi** (körükörüne) **bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme.**" buyurmaktadır. *(Lokman Suresi: 15'den)*

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki, hangi şeyi bilmemek insanı helâke sürüklüyorsa, onun ilmini talebetmek **farz-ı ayın** (herkes üzerine farz) dır.Bu mesele ister Mevlâ Tealâ'nın zatını ve sıfatlarını bilmek, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün sözlerinde ve işlerinde doğru olduğunu anlamak gibi, itikat meselelerinden olsun, ister namaz, oruç ve diğer zahire taallûk eden güzel amellerden,

Yahut iyi niyet, ihlâs ve tevekkül gibi, batınla alâkalı salih amellerden olsun veya içki içmek, faiz yemek, yabancı kadına şehvetle bakmak gibi dışla alâkalı kötü amellerden yada kibir (büyüklük taslamak), ucub (kendini beğenmek), hased (kıskançlık) gibi içle alâkalı, nefsin alçak huylarından olsun. Zira bunları bilmek farz-ı ayın'dır ki, mükellef olan herkesin, ana-babası izin vermese de bu ilimleri tahsil etmesi gereklidir. Bunların dışındaki ilimleri ise, ana-babasından izinsiz tahsile çıkmasının caiz olmadığı söylenmiştir.

Fetevây-ı Kazihân'da zikredildiğine göre, Bir kişinin ana-babasından izinsiz ilim tahsiline çıkmasında bir beis yoktur ve bu, ana-babaya isyan sayılmaz. Ancak bu fetva, çocuğun sakallı olmasına göre verilmiştir.Yüzü güzel olan tüysüz bir çocuğu ise, ana-babası ilim tahsiline çıkmaktan dahi engelliyebilirler.

Çocuğun da ana-babası üzerinde bazı hakları vardır. Çocuğa peygamber isimleri ve Abdullah, Abdurrahman, Abdulhâlik gibi, Allah-u Tealâ'nın isimlerine muzaf olan güzel isimler koymak, çocuğun, ana-babasının üzerindeki haklarındandır, zira insan ahirette kendisinin ve babasının adıyla çağrılacaktır. Nitekim:

٤٦٧ - عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاَسْمَائِكُمْ وَاَسْمَاءِ آبَائِكُمْ فَاَحْسِنُوا اَسْمَاءَكُمْ ».

467 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)*Hazretlerinden rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz ki siz kıyamet gününde, kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, o hâlde isimlerinizi güzel takın.**" *(Ebu Davud, Edep: 69, no.4948)*

Bundan dolayı çirkin isimleri değiştirmek müstehap (sevgili) görülmüştür, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Asî (karşı gelen) diye isimlendirilen bir adama, Muti' (itaat eden) ismini vermiş, kendisine Muzdaci' (yaslanan) isminde bir adam geldiğinde de, Onu Münbais (atılgan) diye adlandırmıştır.

Çocuğun sünnet edilmesi de babasının üzerindeki haklarındandır. Buda sünnettir, bunun ne zaman yapılacağı hakkında ulema ihtilâf etmiştir. Bazıları tarafından, bulûğa erinceye kadar sünnet yapılmaz, zira sünnet taharet (temizlik) içindir. bulûğa ermedikçe temizlenmesi vacip değildir. denmiş,

Bazıları on yaşına, bazıları dokuz yaşına gelince sünnet edilir demişler dir, evlâ olan ise, çocuğun dişi çıkıncaya kadar sünnetini geciktirmektir. Çünkü yahudiler, doğumunun yedinci gününde sünnet ettikleri için bunda onlara muhalefet vardır.

Bir babanın çocuğuna helâl ve temiz yedirmesi, din ilmini ona öğretmesi ve onu Selef-i Salihin (geçmiş büyükler) in adabı ile yetiştirmesi, çocuğuna karşı vazifelerindendir. Nitekim:

٤٦٨ – وَرَوىٰ اَنَسٌ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يُعَقُّ عَنْهُ فِى الْيَوْمِ السَّابِعِ وَيُسَمّىٰ وَيُمَاطُ عَنْهُ الْاَذىٰ فَاِذَا بَلَغَ سِتَّ سِنِينَ اُدِّبَ وَاِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ عُزِلَ فِرَاشُهُ وَاِذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ ضُرِبَ عَلَى الصَّلَاةِ وَاِذَا بَلَغَ سِتَّ عَشْرَةَ زَوَّجَهُ اَبُوهُ ثُمَّ اَخَذَ بِيَدِهِ وَقَالَ: قَدْ اَدَّبْتُكَ وَعَلَّمْتُكَ وَاَنْكَحْتُكَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَتِكَ فِى الدُّنْيَا وَعَذَابِكَ فِى الْاٰخِرَةِ ».

468 - Enes *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "**Çocuğun doğumunun yedinci gününde, akika kurbanı kesilir, ismi konur,** (kir gibi) **eziyet veren şeyleri giderilir, altı yaşına geldiğinde terbiye edilir, yedi yaşına ulaştığında yatağı kardeşlerinden ayrılır. On yaşına ulaştığında, namaz kılmıyorsa, dövülür. Onaltı yaşına ulaşınca babası onu evlendirir sonra elinden tutarak : 'Ben seni yetiştirip terbiye ettim. dinini öğrettim, evlendirdim dünyada fitnenden** (beni günaha düşürmenden), **ahirette de azabından Allah'a sığınırım.' der.**" *(Ruhul Beyan 2/173)*

Velhasıl insanın kendi görüşüne dayanmaması, bilakis işlerini Allah-u Tealâ Hazretlerine havale etmesi gerekmektedir, çünkü herşeyi bilen ve en çok acıyan odur.

AYET-İ CELİLELERDEKİ BAZI İŞARÎ MANALAR

Meşayıhın, müridlerine karşı durumları, babaların evlâdına göre olan durumları gibidir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٦٩ – « اَنَا لَكُمْ كَالْوَالِدِ لِوَلَدِه ».

469 - "**Ben sizin babanız gibiyim.**" *(Ruhul Beyan: 2/174)* buyurmuştur.

Allah-u Tealâ'nın: "**Allah, size çocuklarınız hakkında vasiyet ediyor.**" kavl-i şerifinde meşayıhın müridlerine yapacakları vasiyetlere ve din karabeti (yakınlığı) ndan dolayı olan verasete bir işaret vardır. Nasıl ki, dünyevî veraset sebep ve neseple olmak üzere iki şekilde elde edilmektedir, dinî veraset de yine bu ikisiyledir.

Sebep: İrade (onların yoluna girmeği istemek), hırkalarını giymek (şekillerine girmek), onların hâliyle bereketlenmek, ve onlara benzemekten ibarettir.

Neseb: Onlara tam bir sadakat ve samimiyetle bağlanmak ve ikinci defa doğabilmek için seyr-u sulûk hükümlerine tam teslim olarak zahiren ve batinen onların velâyetlerinin tasarrufuna boyun eğerek, onlarla beraber olmaktan ibarettir.

Zira doğum iki kısımdır:

Birincisi, velâdet-i cismaniyedir ki, bu kişinin ana rahminden, mülk diye adlandırılan dünya âlemine doğmasıyladır.

İkincisi, Velâdet-i rûhaniyedir ki, bu da salikin, kalp rahminden, melekût diye isimlendirilen gayb âlemine doğmasıdır. Nitekim:

« لَنْ يَلِجَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَنْ لَمْ يُوْلَدْ مَرَّتَيْنِ ».

İsa *(Aleyhisselâm)* ın şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "**İki kere doğurulmayan göklerin ve yerin melekûtuna asla giremez** (maneviyatına ulaşamaz)" *(Ruhul Beyan 2/174)*

O hâlde şeyh ruhani baba, onun velâyet sulbünden doğan müridler ise ruhanî evlât mesabesindedir. Nasıl ki, Allah-u Tealâ'nın kitabında akrabanın bazısı bazısından miras taksiminde evlâ ise, müridler de maneviyatlarına göre farklıdırlar. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ ... (١٠) »

"**Ancak müminler kardeştir.**" *(Hucurat Suresi: 10'dan)* buyuruyor.

٤٧٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « اَلْاَنْبِيَاءُ اِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ اُمَّهَاتُهُمْ شَتّٰى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ ».

470 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: Peygamberler, anneleri ayrı babaları bir kardeştirler dinleri birdir. yani bütün peygamberlerin dinleri islâm, itikatları aynı olup, ancak bazı ameli meselelerde farklı hükümler kendilerine vahyedildiğinden ana ayrı baba bir kardeş gibidirler. *(Ahmed Ibn-i Hanbel 2/406)*

٤٧١ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « كُلُّ حَسَبٍ وَنَسَبٍ يَنْقَطِعُ اِلَّا حَسَبِى وَنَسَبِى ».

471 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Benim hasebim ve nesebim müstesna diğer bütün hasep ve nesepler kesilecektir.**" *(Ruhul Beyan 2/174)*

Çünkü onun nesebi dinledir. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Senin âlin kimdir? Ya Resulallah!" diye sorulduğunda,

٤٧٢ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « اٰلِى كُلُّ مُؤْمِنٍ تَقِىٍّ ».

472 - "**Her takva mümin benim âl'imdir.**" buyurmuştur. *(Ruhul Beyan 2/174)*

Bütün bu izahattan anlaşıldığına göre, din ehli, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve onun varisleriyle sebebî ve nesebî alâkaları (onlara olan bağlılıkları) erkeklik ve dişilikleri, gayret ve kabiliyetlerine göre tevarus eder (birbirine varis olur) lar. Varis oldukları şeyler ise, dînî ve ledünnî ilimlerdir. Nitekim:

٤٧٣ – « اَلْعُلَمَآءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَآءِ ».

473 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Âlimler peygamberlerin varisleridir.**" buyurmuştur. *(Ebu davud, ilim :1, Tirmizî, ilim:19, Ibni Mace, Mukaddime :17, Darimî, Mukaddime :32)*

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَّمْ يَكُنْ
لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّكُمْ
وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ مِّنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُّورَثُ كَلٰلَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَّلَهٗ أَخٌ
أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوْا
أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُّوصٰى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ
وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهٰرُ خَالِدِيْنَ فِيْهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ
﴿١٣﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٤﴾

Mevlâ Tealâ, nesep cihetinden varis olan ana-baba ve çocukların taksimlerini beyan ettikten sonra, nikâh cihetinden varis olan karı-kocanın hisselerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْدَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْدَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلٰلَةً اَوِامْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْدَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (١٢)

KELİME MANASI (12)

(وَلَكُمْ) **Ve sizin için vardır,** ne?(نِصْفُ مَا) **o şeyin yarısı ki,** (تَرَكَ) **bıraktı,** kim? (اَزْوَاجُكُمْ) **aileleriniz,** (اِنْ لَمْ يَكُنْ) **eğer yoksa,** kim için? (لَهُنَّ) **onlar için,** ne? (وَلَدٌ) **çocuk,** yani ailelerinizin sizden veya başkasından bir veya fazla erkek veya dişi çocuğu veya torunu yoksa, bıraktıklarının yarısı sizin içindir, (فَاِنْ كَانَ) **eğer varsa,** kim için? (لَهُنَّ) **onlar için,** ne? (وَلَدٌ) **çocuk,** (فَلَكُمُ) **o takdirde sizin için vardır,** ne? (الرُّبُعُ) **dörtte bir,** neden? (مِمَّا) **o maldan ki,** (تَرَكْنَ) **bıraktılar,** ancak bu iki hüküm neden sonradır? (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ) **vasiyetten sonradır,** öyle vasiyet ki, (يُوصِينَ) **onlar vasiyet ediyorlar,** neyle? (بِهَا) **onunla** (o vasiyetle), daha? (اَوْدَيْنٍ) **yahutta borçtan sonra,** yani bu iki hüküm ailelerinizin yapacağı vasiyetlerin yerine getirilmesinden veya borç bırakmışlarsa, onların ödenmesinden sonra geçerlidir, (وَلَهُنَّ) **ve onlar için vardır,** ne?(الرُّبُعُ) **dörttebir,** neden? (مِمَّا) **o maldan ki,** (تَرَكْتُمْ) **bıraktınız,** (اِنْ لَمْ يَكُنْ) **eğer yoksa,** kim için? (لَكُمْ) sizin için, ne? (وَلَدٌ) çocuk, (فَاِنْ كَانَ) eğer varsa, kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (وَلَدٌ) çocuk, (فَلَهُنَّ) onlar (aileleriniz) **için vardır,** ne? (الثُّمُنُ) **se-**

kizde bir, neden? (مِمَّا) **o maldan ki,** (تَرَكْتُمْ) **bıraktınız,** bu hükümler de neden sonra geçerlidir? (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ) **bir vasiyetten sonra,** öyle vasiyet ki, (تُوصُونَ) **siz vasiyet edersiniz,** neyle? (بِهَا) **onunla,** (أَوْ دَيْنٍ) **yahutta borçtan sonra,** yani geçen bu iki hüküm de, yapacağınız vasiyetlerin yerine getirilmesinden veya bırakacağınız borçların ödenmesinden sonra yerine getirilir, (وَإِنْ كَانَ) **eğer olursa,** kim? (رَجُلٌ) **bir adam,** öyle adam ki, (يُورَثُ) **varis olunuyor,** yani kendisine varis olunan ölü olursa, nedir olursa? (كَلَالَةً) **kelâle** (sahibi), yani babası, evlâdı olmayıp, kardeşleri veya amcaları gibi varisleri tarafından mirasına konuluyorsa, (أَوِ امْرَأَةٌ) **yahut bir kadın** (da babası ve çocukları olmayıp, kardeşleri veya amcaları gibi varisleri bulunuyorsa), (وَلَهُ) **ve onun için** (ölen bu erkek ve kadından herbiri için) **varsa,** ne? (أَخٌ) **bir erkek kardeş,** (أَوْ أُخْتٌ) **yahut kız kardeş,** yani ölenin ana bir erkek veya kız kardeşi varsa, (فَلِكُلِّ وَاحِدٍ) **her biri için vardır,** kimden? (مِنْهُمَا) **o ikisinden** (erkek veya kız kardeşinden her biri için vardır), ne? (السُّدُسُ) **altıda bir,** (فَإِنْ كَانُوا) **eğer onlar** (anadan bir olan erkek veya kız kardeşler) **olurlarsa,** nedir olurlarsa? (أَكْثَرَ) **daha fazla,** neden? (مِنْ ذَلِكَ) **bundan** (birden), (فَهُمْ) **onlar,** nedirler? (شُرَكَاءُ) **ortaktırlar,** nerede? (فِي الثُّلُثِ) **üçte birde,** bütün bu hükümler neden sonradır? (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ) **bir vasiyetten sonradır,** öyle vasiyet ki, (يُوصَىٰ) **vasiyet ediliyor,** neyle? (بِهَا) **onunla,** yani bu hükümler ölen kişilerin yapacakları vasiyetlerin yerine getirilmesinden sonra, (أَوْ دَيْنٍ) **yahutta borç** (larının ödenmesin) **den sonra** (icra edilir), o vasiyet eden de ne olduğu hâlde? (غَيْرَ مُضَارٍّ) **zarar vermeyici olduğu hâlde,** yani üçte birden fazlasını vasiyet ederek veya varislere vasiyette bulunmak suretiyle diğer varisleri zarara sokmayarak yaptığı vasiyetler yerine getirildikten sonra, gerideki taksimata riayet edilir, Allah-u Tealâ size bunları vasiyet etmektedir, neyle? (وَصِيَّةً) **büyük bir vasiyetle,** öyle vasiyet ki, (مِنَ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ) **tarafından olucu,** (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ), (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani vasiyetinde adil davrananları ve zalim olanları hakkıyla bilendir, (حَلِيمٌ) **ziyade hilim sahibidir,** yani zalimlere acele ceza vermeyendir, dolayısıyla vasiyetlerde zarar kastında bulunanlar ve Allah-u Tealâ'nın beyan ettiği bu kanunlara uymayanlar, kendilerine verilen mühlet ve fırsata aldanmamalıdırlar, zira bir gün mutlaka cezaya çarptırılacaklardır.

MEALİ ŞERİFİ (12)

Yapacakları vasiyet (in yerine getirilmesin) **den veya** (bıraktıkları) **borç** (ların ödenmesin) **den sonra, ailelerinizin eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir.Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir.**

Yapacağınız vasiyet (in tenfizin) **den veya borç** (larınızın edasın) **dan sonra, eğer sizin de çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onların** (ha nımlarınızın) **dır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır.**

Eğer varis olunan (mirasına konulan) **bir erkek veya kadın, kelâle** (sahibi, babası ve çocukları olmayıp, öz kardeşleri veya amcaları gibi yan varislere sahip) **olur da, onun sadece** (anadan) **bir erkek veya kız kardeşi bulunursa, bunlardan her biri için altıda bir vardır.**

Eğer onlar (sadece anadan bir olan erkek veya kız kardeşler) **bundan** (birden) **fazla iseler, o hâlde onlar** (ölü tarafından varislere zarar vermeyerek yapılan) **vasiyet veya borç** (un edasın) **dan sonra üçte birde ortaktırlar.**

(Mevlâ Tealâ bu hükümleri) **Allahtan, büyük bir vasiyet olarak** (size emretmektedir) **ve Allah** (-u Tealâ, kulları hakkında ortaya koyduğu bütün kanunları ve herşeyi) **hakkıyla bilendir, Halîm** (zalimlere acele ceza vermeyen) **dir.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilelerinde varislerin kısımlarını en güzel bir şekilde tertibetmiştir. Şöyle ki, varis, ölüyle ya vasıtasız yahut vasıta ile alâkalı olur, eğer vasıtasız bir irtibatı varsa bu irtibatın sebebi ya nesep veya zevciyet (evlilik) dir.

O hâlde burada üç kısım meydana gelmiş olur ki, bunların en önemlisi ve en üstünü doğrudan doğruya nesep cihetinden meydana gelen ittisal (birleşme) dir. Bu, doğum yakınlığından ibarettir ki, çocuklar ve ana-baba buna dahildirler.

Bundan dolayı Allah-u Tealâ bu kısmın hükmünü takdim etmiş (en evvel zikretmiş) tir. İkincisi, Zevciyet (karı-kocalık) yönünden bir birleşmedir ki, bu kısım şeref bakımından birinci kısımdan sonradır. İşte tefsirinde bulunduğumuz ayet-i celilede bahsedilen kısım budur.

Üçüncüsü, başkası vasıtasıyla meydana gelen bir irtibattır ki, buna **Kelâle** diye isim verilir. Bu kısım, geçen iki kısımdan daha sonradır, zira evvelki iki kısmın ölene nisbeti vasıtasızdır, bununki ise vasıtalıdır. Vasıtasız ittisali olan elbetteki vasıtayla irtibatı olandan daha önemlidir.

Ayrıca insanın ana-babasıyla ve çocuklarıyla olan irtibatı ve karı kocanın birbirleriyle olan ülfet ve ünsiyeti, birader, hemşire ve sair akrabadan daha ziyade olduğundan, Allah-u Tealâ Hazretleri, kelâlenin miras hükümlerinin zikrini ilk iki kısımdan sonraya bırakmıştır.

Nesep cihetinden varis olanlardan oğlanın hissesi, kız hissesinin iki misli olduğu gibi, nikâh sebebiyle varis olanlardan kocanın hissesi de, kadının hissesinin iki misli kılınmıştır.

Şöyle ki, kadınların çocuğu yoksa, bıraktıklarının yarısı, çocukları varsa dörtte biri, kocalarınındır. Erkeklerin çocuğu yoksa, bıraktıklarının dörtte biri, çocukları varsa sekizde biri hanımlarına kalacağı bu ayet-i celilede açıklanmıştır. Kadının çocuğu, gerek varis olacak kocadan, gerekse başka kocadan olsun fark etmez,

Kocanın hissesini yarıdan dörtte bire, kadının hissesini de dörtte birden sekizde bire indirme hususunda çocuğun erkek ve kız olması fark etmez. Çocuklar ve torunlar (oğul ile oğulun oğlu, kız ile oğlun kızı) da karı kocanın hisselerini yarıya indirirler.

Bu ayet-i celilede, vefat eden kadına Mevlâ Tealâ'nın **Zevce** tabir buyurmasından dolayı İmam-ı Şafiî: "**Kocanın, vefat eden hanımını yıkamasına müsaade etmiştir.**" Zira Mevlâ Tealâ: "**Hanımlarınızın bıraktığı.**" buyurarak halâ karı kocalığın devam ettiğini açıklamıştır.

Lâkin İmam-ı Azam*(Rahimehullah)* Efendimize göre, ayet-i celilede vefat eden kadına zevce denilmesi, vefatından evvelki hâline binaendir. Yoksa kadın vefat edince karı-kocalık kesilmiş olur. Çünkü Mevlâ Tealâ:

« ... اِلاَّ عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ ... (٦) »

"**Ancak ailelerine karşı namuslarını muhafaza etmezler.**" *(Müminun Suresi:6 dan)* buyurarak, kişinin ailesiyle cima etmesinin helâl olduğunu beyan etmiştir. Halbuki kocanın, ölen ailesiyle cima etmesi helâl değildir dolayısıyla onu yıkaması da helâl olmaz.

Bu ayet-i celilede Mevlâ Tealâ'nın, erkeklere hitab edip: (Onları "**Siz**" ifadesiyle muhatab tutup), kadınları gaip suretiyle: ("**Onlar**" ifadesiyle) zikretmesi, erkekleri yedi defa zikredip, kadınları daha az zikretmesi; Erkeklerin mirastan nasibini kadının hissesinin iki misli kılmasıyla, çok uygun düşerek, erkeklerin kadınlardan üstünlüğüne delâlet etmektedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, **Kelâle** lâfzı, asıl lügatında: Yorgunluk manasında bir mastardır ki, Istalâhta: Usul ve furu'un gayrı yakın demektir. böyle bir yakınlık sahibine de **Kelâle** sahibi denilmektedir, bunların yakınlığı, kişinin ana-baba ve çocuklarının yakınlığına nazaran zayıf olduğundan kendilerine kelâle denilmiştir. Kelâle hakkında başka görüşler de vardır. İnşaallah Nisa Suresinin 176. ayetinin tefsirinde gelecektir.

Mevlâ Tealâ'nın bu ayet-i celilede vasiyeti zarar vermemekle kayıtlaması bütün malı vasiyet etmenin caiz olmadığına delâlet ettiği gibi, bu hususteki hadis-i şerifler de bunu göstermektedir. Ayrıca:

« لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا (٧) »

"Ana-baba ve yakınların bıraktıklarından, erkeklere bir pay vardır, ana-baba ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir nasip vardır, gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır." *(Nisa Suresi:7)* ayet-i celilesiyle,

« لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ »

" Erkek için kadının payının iki misli vardır." diye başlayıp hisseleri tafsilâtla beyan eden Nisa Suresinin 11. ayet-i celilesi, buna delâlet etmektedir. Zira bütün malın vasiyet edilebilmesi bu nasların neshini iktiza eder (bu açık delilleri ortadan kaldırmayı gerektirir). Bir de:

« وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ ... (٩) »

"Geriye zayıf bir zürriyet (eli ermez, gücü yetmez çocuklar) **bıraktıkları takdirde** (hâlleri ne olur) **diye korkacak olanlar** (yetimlere haksızlık etmekten) **korksunlar."** *(Nisa Suresi:9)* ayet-i celilesi buna işaret etmektedir.

Hadis-i şerif olarak ise, Sa'd İbn-i Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* ın hadis-i şerifi bunun delilidir:

٤٧٤ – عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعُودُنِى يَوْمَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّبِى فَقُلْتُ اِنِّى قَدْ بَلَغَ بِى مِنَ الْوَجَعِ وَاَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرِثُنِى اِلَّا ابْنَةٌ اَفَاَ تَصَدَّقُ بِثُلُثَىْ مَالِى؟ قَالَ: «لَا» فَقُلْتُ بِالشَّطْرِ؟ فَقَالَ: « لَا » ثُمَّ قَالَ: « اَلثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ اَوْ كَثِيرٌ اِنَّكَ اَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ اَغْنِيَاءَخَيْرٌ مِنْ اَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَاِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِى وَجْهَ اللهِ اِلَّا اُجِرْتَ بِهَا حَتَّىٰ مَا تَجْعَلُ فِى فِى امْرَأَتِكَ »

474 - Sa'd İbn-i Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Veda Haccı yılında Mekke'de tutulduğum şiddetli bir hastalığımda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana hasta ziyareti yapıyordu. Ben:

"Ya Resulallah! Bendeki hastalık şu şiddetli dereceye ulaşmıştır. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana yalnız tek bir kızdan başkası mirasçı olmayacak. Buna göre malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Hayır sadaka yapma.**" buyurdu.

Ben: "Yarısını sadaka yapayım mı?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: "**Hayır sadaka yapma.**" buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Üçte bir** (sadaka yap) **üçte bir de büyüktür yahud çoktur. Senin, mirascılarını zengin bırakman, muhtac ve halka el açar hâlde fakir bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Sen Allah rızasını isteyerek harcayacağın herbir nafakadan muhakkak ücret alacaksın. Hatta yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dolayı da ecre nail olacaksın.**" *(Buharî, Cenaiz:36, Vesaya:2,3, Menakıbul Ensar:49, Nafakat:1, Merda:13,16, Deavat:43, Feraiz:6 Müslim:Vasiyyet:5, 7, 8, 10, Ebu Davud, Feraiz:3, Eyman:23, Tirmizî, Cenaiz:6, Vesaya:1, Neseî, Vesaya:3, Ibn-i Mace, Vesaya:5, Muvatta', Vasiyyet:4)* bunu açıklamaktadır.

Bu hadis-i şerif bir takım hükümlere delâlet etmektedir.

1. Sülüs (üçte bir) den fazlasına vasiyet etmek caiz değildir.

2. Evlâ olan üçte birden azına vasiyet etmektir. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Üçte bir de çoktur.**" buyurmuştur.

Nitekim İmam-ı Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz: "**Beşte biri vasiyet etmem, bana dörtte biri vasiyet etmemden daha sevgilidir, dörtte biri vasiyet etmem ise, üçte biri vasiyet etmemden bence daha makbuldür.**" buyurmuştur.

İmamı Nehaî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vasiyet etmeyerek vefat etti. Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ise vasiyet ederek vefat etti. Demek ki, insan vasiyet etse de güzeldir, vasiyet etmese de güzeldir.

3. Kişinin bırakacağı mal az olup, varisleri de fakirlerse, efdal olan hiçbir vasiyette bulunmamasıdır. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Senin, varislerini zengin bırakman, onları insanlardan dilenir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır.**" buyurmuştur.

Bundan anlaşıldığına göre, insan bırakacağı malı ve geriye bırakacağı kimseleri nazarı dikkate alıp vasiyetini ona göre yapmalıdır. Malı az, varisleri çoksa vasiyet etmemeli, malı çok ise malına ve arkasında bıraktıklarının ihtiyaçlarına göre vasiyette bulunmalıdır.

4. Bu hadis-i şerifte, varisi olmayan kişinin, bütün malını vasiyet etmesinin caiz olduğuna da bir delil vardır. Zira vasiyetten menedilmesi varislerden dolayıdır ki, onların bulunmaması hâlinde vasiyetin caiz olması gerekir.

Şu da bilinsin ki vasiyette izrar (zarar verme) altı şekilde olur:

1. Üçte birinden fazlasını vasiyet etmek,

2. Bütün malını veya bir kısmını yabancıya vasiyet etmesi,

3. Varislere miras bırakmamak için borçlu olmadığı hâlde, kendisini borçlu göstermesi,

4. Yabancıda olan alacağını, almadığı hâlde varisleri kahretmek için aldım deyip, borçlunun zimmetini temize çıkarması,

5. Varislere mal bırakmamak için kıymetli malını ucuza satması veya değersiz bir şeyi pahalıya alması,

6. Üçte biri Allah rızası için vasiyet etmeyip, varislerden mal kaçırmak için vasiyet etmesi.

İşte bütün bu suretlerde , varislere zarar vermek haramdır. Bunun hem Kur'andan, hem sünnetten delilleri olduğu gibi, akl-ı selim de bunu böylece kabul eder.

Kur'an-ı kerimden deliline gelince, bundan sonra gelecek ayet-i celilede Mevlâ Tealâ, bu hükümlerin kendisi tarafından konulmuş bir takım sınırlar olduğunu, bu hususta Allah-u Tealâ hazretlerine ve resulüne itaat edenleri cennete girdireceğini, vasiyet hususunda Allah'a ve resulüne isyan edenleri ise, cehenneme sokacağını açıklamıştır.

VASİYETTE ZARAR VERMENİN KÖTÜLÜĞÜ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٤٧٥ – عَنِ ابْنِ جَرِيرٍ (رضى الله عنه) : « اَلْاِضْرَارُ فِى الْوَصِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ »

475 - İbni Cerir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Vasiyette** (varislere) **zarar vermek büyük günahlardandır."** *(Ali el Müttaki, Kenzul Ummal: 16/616. no. 46069)*

٤٧٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : « اِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ الْخَيْرِ سَبْعِينَ سَنَةً. فَاِذَا اَوْصىٰ حَافَ فِى وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِشَرِّ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ النَّارَ. وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ الشَّرِّ سَبْعِينَ سَنَةً. فَيَعْدِلُ فِى وَصِيَّتِهِ فَيُخْتَمُ لَهُ بِخَيْرِ عَمَلِهِ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ »

قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ: وَ اقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ ﴿ تِلْكَ حُدُوْدُ اللهِ – اِلىٰ قَوْلِهِ – عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾.

476 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğinde göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şübhesiz adam yetmiş yıl hayır ehlinin amelini** (ibadetini) **işler. Sonra** (ölümüne yakın) **vasiyet ettiği zaman vasiyyetinde zulmeder. Böylece ameli şerle kapanır ve bu yüzden cehenneme girer.**

Şüphesiz (başka bir) **adam yetmiş yıl şer ehlinin amelini işler. Sonra** (ölümü yaklaşınca) **vasiyetini adaletli yapar, böylece ameli, hayırla kapanır ve bu nedenle cennete girer."**

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* (bu hadisi teyid etmek üzere) şöyle demiştir: "**İsterseniz;** ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللهِ – اِلىٰ قَوْلِـهِ – عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾ *(Nisa Suresi: 13, 14.)* **ayetlerini okuyunuz."** *(Ibn-i Mace, Vesaya:3)*

٤٧٧ – عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَبْطَلَ مِيرَاثًا فَرَضَهُ اللهُ فِى كِتَابِـهِ اَبْطَلَ اللهُ مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّـةِ ».

477 - Süleyman İbn-i Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Her kim Allah** (-u Tealân) **ın kitabında farz ettiği bir mirası iptal ederse Allah** (-u Tealâ) **da cennetten onun mirasını iptal eder."** *(Ibni ebî Şeybe, el Musannef:6/240 no. 31041)*

Akl-ı selim ile düşünürsek, ölümüne yakın Allah-u Tealâ'nın emrine karşı gelmek Allah-u Tealâ'ya karşı büyük bir cüret ve onun emirlerine boyun eğmemek için son derece büyük bir inatçılıktır ki, bu, büyük günahların en büyüklerindendir.

Şunu da ifade edelim ki, bir kişi zekâtla hac vazifelerini tehir edip de ölmüşse, İmam-ı Şafiî'ye göre zekât ve hac borç olduğundan bunlar çıkarıldıktan sonra geri kalan mal varisler arasında taksim edilir. Fakat İmam-ı Azam'a göre borçtan maksat kul hakları olduğundan, Allah-u Tealâ'nın hakkı olan zekât ve hac borçtan sayılmaz.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda "**Allah, Alîm ve Halîmdir**" buyurarak, kullarının kârlarını ve zararlarını, kendilerine farz edeceği ahkâmı çok iyi bildiği gibi vasiyetinde zulmedenle etmeyenden haberdar olduğunu fakat hilim sahibi olduğundan, vasiyette haksızlık yapanlara acele ceza vermeyeceğini açıklayarak, buna kimsenin aldanmaması gerektiğine işaret etmiştir.

Ebu Süleyman el Hattabî buyurmuştur ki **Halîm:** görmemezlikten gelen, gücü yettiği hâlde ceza vermekte acele etmeyen, öfkeyle hareket etmeyen kimse demektir.

FERAİZ İLMİNİ ÖĞRENMEYE TEŞVİK EDEN HADİS-İ ŞERİFLER:

٤٧٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَالْقُرْاٰنَ وَعَلِّمُوا النَّاسَ فَاِنِّى مَقْبُوضٌ ».

478 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* anlatıyor, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki: "**Feraiz' ve Kuran'ı öğrenin, insanlara da öğretin, zira benim ruhum kabzedilecektir** (ve ben aranızdan gideceğim)." *Tirmizî, Feraiz:2)*

٤٧٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا اَبَاهُرَيْرَةَ! تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهَا فَاِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ وَهُوَ يُنْسٰى وَهُوَ اَوَّلُ شَيْءٍ يُنْزَعُ مِنْ اُمَّتِى ».

479 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor: "**Ya Eba Hureyre! Feraiz** (ilmin) **i öğreniniz. Çünkü o, ilmin yarısıdır ve bu ilim unutulacaktır. Ümmetimden çekilip çıkarılacak ilk şey bu ilimdir.**" *(Ibn-i Mace, Feraiz:1)*

٤٨٠ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَفْرَضُ اُمَّتِى زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ ».

480 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Ümmetimin içinde Feraizi en iyi bilen Zeyd İbn-i Sabit'tir.**" *(Hakim, Müstedrek:4/335)*

٤٨١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ وَمَا سِوٰى ذٰلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ: آيَةٌ مُحْكَمَةٌ اَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ اَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ ».

481 - Abdullah İbn-i Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Dinî) **İlim** (lerin aslı) **üçtür: Bunların dışındaki ilim** (ler) **fazla** (dandır, zarurî değil) **dir.**

(1.) **Muhkem** (manasına delâleti açık olup hükmü kaldırılmamış olan) **ayet** (ler),

(2.) **Sabit Sünnet** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait old:ığu kat'î olarak bilinen hadis-i şerifler),

(3.) **Adaletli fariza** (miras taksimiyle alâkalı feraiz ilmi)." buyurmuştur. *(Ebu Davud, Feraiz:1, Ibn-i Mace, Mukaddime:8)*

٤٨٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تَعَلَّمُوا الْقُرْاٰنَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ وَتَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ فَاِنِّى امْرُؤٌ مَقْبُوضٌ وَاِنَّ الْعِلْمَ سَيُقْبَضُ وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ حَتّٰى يَخْتَلِفَ الْاِثْنَانِ فِى الْفَرِيضَةِ لَا يَجِدَانِ مَنْ يَقْضِى بِهَا ».

482 - Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kur'an-ı kerimi iyi öğrenin, onu insanlara öğretin, Feraizi** (miras hukukunu) **iyi öğrenin ve onu insanlara öğretin, çünkü ben aranızdan muhakkak alınacağım, şüphesiz ki ilim de alınacak ve fitneler meydana çıkacaktır. O kadar ki iki kişi bir miras taksiminde ihtilâfa düştüklerinde o meselede** (islâma göre) **hükmedecek bir kimse bulunamayacaktır."** *(Hakim, Müstedrek 4/333, Beyhakî, Şuabul iman :2/255)*

İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Mirasların islâma göre taksim edilmeyeceği ve düşmandan alınan ganimet malıyla sevinilmeyeceği bir zaman gelmedikçe kıyamet kopmayacaktır."

Mirasın taksim edilmemesi, ya dini önemsememek ve insanlar arasında zulmün çoğalması sebebiyle, ya da cehalet yaygınlaşıp feraiz ilmini bilenler kalmadığı için olacaktır.

Mevlâ Tealâ, varislerin hisselerini açıkladıktan sonra, bu ahkâma itaata teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

تِلْكَ حُدُودُ اللهِ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٣)

KELİME MANASI (13)

(تِلْكَ) **İşte bunlar** (yetimler ve varisler hakkında zikredilen bu hükümler), nedir? (حُدُودُ اللهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın hudududur** (kulları için tayin ettiği, ortaya koyduğu sınırlardır), (وَمَنْ) **her kim,** (يُطِعِ) **itaat ederse,** kime? (اللهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e,** daha? (وَرَسُولَهُ) **peygamberine,** (يُدْخِلْ) (Allah-u Tealâ) **girdirir,** kimi? (هُ) onu, nereye? (جَنَّاتٍ) cennetlere, öyle cennetler ki, (تَجْرِى) **akıyor,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) (ağaçlarının ve köşklerinin) **altından,** ne?(الْاَنْهَارُ) **ırmaklar,** o cennete girdirilenler ne olduğu hâlde? (خَالِدِينَ) **devamlı kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **o cennetlerde,** (وَذٰلِكَ) **işte bu** (cennetlere girmek), nedir?(الْفَوْزُ) **kurtuluştur,** öyle kurtuluş ki, (الْعَظِيمُ) **pek büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (13)

İşte bunlar, Allah (-u Tealân) **ın** (ortaya koyduğu) **sınırlarıdır. Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse,** (Allah-u Tealâ) **onu** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlere girdirir ki, orada ebedî kalıcıdırlar. Ve işte bu, büyük bir kurtuluştur.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazinin beyanına göre, Ayet-i celilenin başındaki (تِلْكَ) lâfz-ı şerifi, miras hâllerine taalluk eden meselelere işaret edebileceği gibi, surenin başından buraya gelinceye kadar geçen meselelerin toplamına işaret etmesi ihtimali daha fazladır. Çünkü şer'î meselelerin hepsi, hudud-u ilâhiye ve kavanîn-i Sübhaniye (Allah-u Tealâ'nın sınır ve kanunların) dandır.

Ayet-i celilede geçen: **İtaat**: Mevlâ Tealâ'nın bütün emirlerini içine almaktadır. Zira lâfzın umumuna hepsi girdiğinden, Kur'an-ı Kerimde zikredilen bütün hükümler buraya dahildir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın hükümleri, mükellefin bütün işlerini tahdit (sınırlamak) ve tayin (belirlemek) için vaz' olunmuş (ortaya konmuş) olan ilâhi kanunlar olup, onun dışına çıkmak caiz olmadığından Ahkâm'a hudud denilmiştir.

Çünkü Hudud, bir şeyin etrafında çevrilen sınırdır ki, mal sahibinin hakkı o hadde kadar olup onun ötesine geçmez. İşte Allah-u Tealâ ahkâm-ı ilâhiyesiyle kulların bütün işlerini sınırladığından, kulların yapacağı işlerin meşruiyeti (serbestliği) o had dahilindedir, dolayısıyla o sınırın dışına çıkmak haramdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, itaat dünyevî ve uhrevî bütün maksatlara ulaşmak için sebeptir. Ashab-ı Kehf'in köpeğinin, Allahın taatında onlara tâbi olması sebebiyle cennete girmesi, itaatın şerefine delâlet eder. İtaat edenlere tâbi olan böyle olursa, ya itaat edenler hakkında ne düşünürsün?

Hâtem-i Esamm *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Mevlâ Tealâ'nın hizmetine sarıl ki, dünya boyun eğerek, ahiret de rağbet ederek sana gelsin.

Yine buyurmuştur ki: Üç şey olmadan, üç şeyi iddia eden sahtekârdır.

1. Malını infak etmeden, cenneti sevdiğini iddia eden yalancıdır.

2. Haramlardan sakınmadan, Allahı sevdiğini iddia eden sahtekârdır.

3. Fakirleri sevmeden, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sevdiğini iddia eden de kezzap (ziyade yalancı) dır.

Kul, Allah-u Tealâ hazretlerine ibadet ve taatta ilerledikçe, Allah-u Tealâ'ya yakınlıkta ve şeytanın hilesinden uzaklaşmakta ilerler.

Sirri Sakatî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Bir kere Maruf-u Kerhî *(Kuddise Sırruhu)* ya: Allah'a itaat edenlerin, buna ne ile muvaffak olduklarını sorduğumda. O: "Kalplerinden dünya sevgisini çıkarmakla, buna muvaffak olmuşlardır eğer kalplerinde dünya olsaydı, tek bir secdeleri bile makbul olmazdı. " diye cevap vermiştir.

Nakledildiğine göre, Ben-î İsrailden bir genç, dünyayı terkedip insanlardan ayrılarak, uzak yerlerde ibadete başladı. Kavminin büyüklerinden iki kişi onu evine döndürmek için yanına vararak: "Ey delikanlı sen, dayanılmayacak çok zor bir işe giriştin." dediklerinde,

O genç: "Yarın Allah-u Tealâ'nın huzurunda durmam bundan daha zordur." diye cevap verdi. O zaman onlar: "Senin bütün yakınların, sana hasrettir, onların arasında ibadet etmen daha efdaldir." deyince,

O: "Allah-u Tealâ benden razı olursa, yakın uzak herkes benden razı olur." dedi, Bu sefer onlar: "Sen henüz çok gençsin bir şey bilmiyorsun, biz bu işi çok denedik, Ucup (kendini beğenmek) den korkarız." dediler.

O da: "Kendini bilene ucup zarar vermez." dedi. Bunun üzerine o iki zattan biri diğerine bakarak: "Kalk bu delikanlı cennetin kokusunu bulmuş, bizim sözümüzü kabul etmez." dediler.

Vehb ibni Münebbih *(Kuddise Sırruhu)* dan rivayet edildiğine göre, Davud *(Aleyhisselâm)* vakitlerini, kendisine, ailesine ve çocuklarına nöbetlere bölmüştü gecenin her saatinde ise, mutlaka namaz kılar ve zikrederdi, bir kere içinden çok ibadet ettiğine dair bir düşünce geçmişti ki, o anda Allah-u Tealâ önünde bulunan ırmaktaki bir kurbağayı şöyle konuşturdu:

"Sana peygamberliği ikram eden Allaha yemin ederim ki, ben sevap ummadığım ve azaptan korkmadığım hâlde, Allah-u Tealâ beni yarattığından beri ayağımın üzerinde dikilmiş zikretmekteyim henüz istirahat etmedim. Ey Davud! peki ya sen kendini niye beğendin?"

O hâlde anlaşılan, muhsin kişi, ibadet ve taatına aldanmayıp, kendisini kötü bilendir, artık mümin kişi salih amele devam etmeli ve yaptığını beğenmek gibi amelini iptal edecek kalp hastalıklarından korunmaya çalışmalıdır.

Bundan dolayı büyükler, yalnızlığı tercih etmişlerdir.

İmam-ı Cafer-i Sadık ve Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuşlardır ki: "Bu zaman, konuşmamak ve evlerden çıkmamak zamanıdır."

O zaman Süfyan-ı Sevrî hazretlerine "Biz evlerimizden çıkmazsak ne yiyeceğiz?" diye sorulduğunda,

O: "Takvaya sarılın, çünkü Allah-u Tealâ müttakileri hiç çalışmadan da rızıklandırır." buyurduktan sonra,

« ... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ ... (٤) »

"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir." *(Talâk Suresi: 2 ve 3'ten)* mealindeki ayet-i kerimeyi okudu.

ALLAH-U TEALÂ'NIN SINIRLARINI GEÇMEKTEN HATTA YAKLAŞMAKTAN MENEDEN DİĞER AYETİ KERİMELER

« ... تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٢٢٩) »

"İşte bunlar Allahın hududu (koyduğu sınırları) **dır. Sakın onları aşmayın, kim Allahın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** *(Bakara Suresi : 229'dan)*

« ... تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا ... (١٨٧) »

"İşte bunlar Allahın hududu (yasak sınırları) **dır. Sakın bunlara yaklaşmayın."** *(Bakara Suresi : 187'den)*

Mevlâ Tealâ, itaat edenleri müjdeledikten sonra, isyan edenleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٤)

KELİME MANASI (14)

(وَمَنْ) **Her kim,** (يَعْصِ) **isyan ederse,** kime? (اللهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e,** daha? (وَرَسُولَهُ) **peygamberine,** yani Mevlâ Tealâ'nın açıkladığı miras hükümlerine iman etmeyerek Allah'a ve peygamberine karşı gelirse, daha? (وَيَتَعَدَّ) **tecavüz eder** (helâl görerek çiğneyip geçer) **se,** neyi? (حُدُودَهُ) **Allah** (-u Tealân) **ın hududunu,** (يُدْخِلْ) (Allah-u Tealâ) **girdirir,** kimi? (هُ) onu, nereye? (نَارًا) **büyük bir ateşe,** ne olduğu hâlde? (خَالِدًا) **ebedi kalıcı olduğu hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada** (o ateşte), (وَلَهُ) **halbuki onun için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **büyük bir azap,** öyle azap ki, (مُهِينٌ) **alçak edici** (kendisini hor ve hakir eden).

MEALİ ŞERİFİ (14)

Kim de Allah'a ve peygamber'ine isyan edip (emir ve nehiylerine inanmaz ve Allah-u Tealâ'nın hududunu aşmayı helâl görerek) **sınırlarını geçerse, onu da** (içinde ebedî kalmak üzere) **büyük bir ateşe sokar. Onun için hor ve hakir edici** (alçaltıcı) **büyük bir azap vardır.**

İ Z A H A T

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, mutezilenin, asî ve fasık olan müminlerin cehennemde ebedi kalacağına dair iddialarını doğrulayan bir delil yoktur.

Çünkü, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde, isyan edenleri ebedî cehennem ateşiyle, tehdit etmişse de, bu vaid kâfirler hakkındadır. Zira ayet-i celilede geçen Allah-u Tealâ'nın hududunu geçme ifadesi, bütün sınırları aşmak demektir ki, bunu da ancak kâfir yapmaktadır.

Bir mümin ne kadar günahkâr da olsa tevhid sınırını geçmediğinden sadece mümin olduğu için itaatkâr sayılır. Bundan dolayı İmam-ı Dahhak ayet-i celilede geçen masiyeti şirkle tefsir etmiştir.

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* bu ayet-i celilenin manası hususunda, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuman)* ın: "**Allah-u Tealâ kendi taksimine razı olmayıp koyduğu sınırları aşanı cehenneme girdirecektir.**" buyurduğunu nakletmiştir ki, bu mana da, geride zikrettiğimiz görüşü kuvvetlendirmektedir.

İmam-ı Kelbî buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen: "**İsyan**", miras taksimini inkâr ve Allah-u Tealâ'nın hududunu helâl görerek geçmek demektir, dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın sınırlarını geçmeyi helâl gören kişi zaten kâfir olacağı için ölmeden evvel tövbe etmezse, onun hakkındaki hüküm diğer kâfirler gibi cehennemde ebedî kalmaktır.

Fakat onu cehennemde ebedî bırakacak olan, **isyanı** değil, **inkârıdır**, dolayısıyla mutezilenin burada dayanacakları bir delil yoktur.

ALLAH VE RESULÜNE İSYAN EDENLERİN NE BÜYÜK SAPIKLIKTA OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME:

« وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْراً اَنْ يَكُونَ لَهُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِيناً (٦٣) »

"**Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, bir mümin ve mümineye** (inanmış bir kadın ve erkeğe) **kendi işlerinde bir muhayyerlik** (Allah-u Tealânın verdiği hükme karşı kendi isteklerine göre bir seçme hakkı) **yoktur. Her kim Allah** (-u Tealâ) **ve Resulüne** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **isyan eder** (karşı gelir) **se muhakkak o, apaçık bir sapıklıkla sapmıştır.**" *(Ahzab Suresi : 36)*

وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ
فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ
سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا ۚ
فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا
رَّحِيمًا ﴿١٦﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولٰئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۖ حَتّٰى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي
تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولٰئِكَ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰى
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

Mevlâ Tealâ, kadınlara iyilik etmeyi ve onlarla iyi geçinmeyi emredip, mirastan hisselerini açıkladıktan sonra, erkeklerin bu iyiliklerine karşı zinaya cesaret eden kadınların cezalarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَالّٰتِى يَاْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلاً (١٥)

KELİME MANASI (15)

(وَالّٰتِى) **O kadınlar ki,** (يَاْتِينَ) **işliyorlar,** neyi? (الْفَاحِشَةَ) **fahişeyi,** kimden? (مِنْ نِسَآئِكُمْ) **kadınlarınızdan,** yani kadınlarınızdan fuhuş yapanlar (var ya), (فَاسْتَشْهِدُوا) **şahit getirin,** kim üzerine? (عَلَيْهِنَّ) **onlar üzerine,** onlara karşı, kimleri? (اَرْبَعَةً) **dört kişiyi,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** yani dört tane hür olan mümin erkeği, onların fuhuş yaptığına dair şahit getirin, (فَاِنْ شَهِدُوا) **eğer şahitlik ederlerse,** (فَاَمْسِكُو) **tutun** (hapsedin), kimi? (هُنَّ) **o kadınları,** nerede? (فِى الْبُيُوتِ) **evlerde,** ne zamana kadar? (حَتّٰى يَتَوَفّٰى) **alıp götürünceye kadar,** kimi? (هُنَّ) **onları,** ne? (الْمَوْتُ) **ölüm,** (اَوْ يَجْعَلَ) **yahut kılıncaya** (açıncaya) kadar, kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kim için? (لَهُنَّ) **onlar için,** ne? (سَبِيلاً) **bir yol,** yani cezalarını tayin ederek evlerde hapsolunmaktan kurtuluş çaresi.

MEALİ ŞERİFİ (15)

Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden (mümin ve hür olan) **dört şahit getirin, eğer** (o dört kişi) **şahitlik ederlerse, o** (kadı) **nları ölüm alı** (p götürü) **nceye, yahut Allah** (-u Tealâ) **onlara bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun** (evlerini kendileri için birer hapishane yaparak, onları insanlara karışmaktan engelleyin).

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, zina bütün çirkin işlerin en çirkini olduğundan, son derece çirkinliğe delâlet eden: "**Fahişe**" lâfzıyla adlandırılmıştır.

İmam-ı Fahrurrazi, Hâzin ve Alûsî'nin beyanlarına göre bu ayet-i celilede geçen: " Zina ettiği dört şahitle ispat edilen kadınların, evlerinde hapsedilmesi." hükmü, islâmın bidayetine (başlangıç zamanına) mahsustur.

Şöyle ki, İslâmın ilk zamanlarında,bekâr olduğu hâlde zina edene yüz sopa vurulması, evli iken zina edenin recmedilmesi (taşla öldürülmesi) gibi had cezalarıyla alâkalı ahkâm ayetleri inmeden evvel bir kadın zina etse ölünceye kadar evde hapsedilirdi. Sonra, ahkâm ayetlerinin inişiyle bu hüküm neshedilerek, Allah-u Tealâ o kadınlar hakkında başka bir yol açtı.

Nitekim:

٤٨٣ – عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) قَالَ: «كَانَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ اِذَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كُرِبَ لِذٰلِكَ وَتَرَبَّدَ لَهُ وَجْهُهُ. قَالَ: فَاُنْزِلَ ذَاتَ يَوْمٍ. فَلُقِيَ كَذٰلِكَ فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْهُ قَالَ: « خُذُوا عَنِّي فَقَدْ جَعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيلاً. اَلثَّيِّبُ بِالثَّيِّبِ وَالْبِكْرُ بِالْبِكْرِ. اَلثَّيِّبُ جَلْدُ مِائَةٍ ثُمَّ رَجْمٌ بِالْحِجَارَةِ. وَالْبِكْرُ جَلْدُ مِائَةٍ ثُمَّ نَفْيُ سَنَةٍ».

483 - Ubade İbn-is Samit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, üzerine vahiy indirildiği zaman bundan dolayı gussalanır (çok sıkılır) ve yüzünün rengi değişirdi. Bir gün kendisine vahiy indirildi de yine böyle oldu. Açıldığı vakit:

"**Benden öğrenin! Allah o** (kadı) **nlara** (çıkar) **bir yol halketti. Evli ile evli, bekârla bekâr! Evliye yüz dayak. Sonra taşlarla recim! Bekara yüz dayak. sonra bir sene sürgün!**" buyurdu. *(Müslim, Hudud:13)*

Şu da bilinsin ki, Ulema bu ayet-i celilenin mensuh (hükmü kaldırılmış) olduğuna ittifak etmişlerdir. Fakat bu ayet-i celileyi hangi hükmün kaldırdığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazıları, geride zikredilen Ubade İbnis Samit *(Radıyallahu Anh)* ın rivayet ettiği hadisle neshedildiğini, bazıları da Nur Suresinde zikredilen had ayeti (yüz sopa vurmayı emreden ayet-i kerime) ile neshedildiğini söylemişlerdir. Bazıları da bu ayet-i celilenin, yukarıda geçen hadis-i şerifle, Hadis-i şerifin de had ayet-i kerimesiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

Ebu Süleymen el Hattabî *(Rahimehullah)* nin Meâlimüssünen'de zikrettiğine göre, ne ayet-i celilede, ne de hadis-i şerifte nesh yoktur, zira Mevlâ Tealâ'nın: "**Onları** (zina eden kadınları) **ölüm alıncaya kadar veya Allah-u Tealâ onlara bir yol açıncaya kadar onları evlerde tutun.**" kavl-i şerifi, Allah-u Tealâ onlar hakkında bir yol gösterinceye kadar evlerde hapsedilmelerine delâlet etmekteyse de, o yolun ne olduğunu belirtmemektedir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: "**Allah** (-u Tealâ) **onlar hakkında bir yol açtı onu benden alın** (öğrenin)." hadis-i şerifi, bu ayet-i celileyi neshetmemiş, ancak bu mücmel olan ayet-i celileyi açıklamıştır.

Âlimler, zina eden bekâra yüz sopa atılıp, evli iken zina edenin recm edilmesi hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak bu evliden maksat, kendisinde dört vasıf toplanandır.

1. Buluğa ermiş olmak,
2. Akıllı olmak,
3. Hür olmak,
4. Sağlam bir nikâhı olmaktır.

Ulemadan bazısı, evli iken zina edene hem yüz sopa atılıp, hem de recmedilmesi lâzım geldiğini söylemişlerse de, âlimlerin ekserisi, sadece recmedilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Maiz *(Radıyallahu Anh)* ı sadece recmetmiş, yüz sopa atmamıştır.

İmam-ı Şafiî ve bazı âlimler, bekârken zina edenin bir sene sürgün edilmesini söylemişlerse de, İmam-ı Azam efendimiz sürgün cezası şart değildir, ancak hakim bunu bir tazir (ayıplama) kabul ederek verebilir, demiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen dört şahit talebetmek emri, hakimlere veya kocalara verilmiştir. Şahitlerin dördünün de erkek, hür ve adil olmaları şarttır.

İmam-ı Zührî buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ondan sonraki iki halife zamanından beri had cezalarında kadınların şahitliği kabul edilmemiştir.

Zinada dört şahitin şart koşulması, önüne gelen iftiraya kalkışmasın ve kulların şeref perdeleri rastgele yırtılmasın diye ortaya konmuştur ki, bu, bir kişiye zina suçunu isnat etmenin ne kadar ağır bir itham (suçlama) olduğunu açıklamaktadır.

Zinaya ekseriyetle sebebiyet veren kadınlar olduğundan, Mevlâ Tealâ, zina eden kadınların hükümlerini açıklayarak, erkeklerin durumunu onlara kıyas etmeye havale etmiştir.

Mevlâ Tealâ, kadınlardan zinası sabit olanların cezalarını açıkladıktan sonra, zina eden erkek ve kadınların tümünün cezalarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا (١٦)

KELİME MANASI (16)

(وَاللَّذَانِ) **O iki kişi ki,** (يَأْتِيَانِ) **işliyorlar,** neyi? (هَا) **onu** (zinayı), Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre: Gelirler manasında olan (يَأْتِيَانِ) burada (yaparlar) manasındadır. Kimden? (مِنْكُمْ) sizden, yani sizden zina eden erkekle, zina eden kadına, (فَآذُوهُمَا) **eziyet edin,** kime? (هُمَا) **o ikisine,** yani onları azarlayın, kınayın veya dövün, (فَإِنْ تَابَا) **eğer bu eziyet sebebiyle tövbe ederlerse** (yaptıkları fuhuştan vaz geçerlerse), daha? (وَأَصْلَحَا) **ıslah ederler,** yani amellerini düzeltirlerse, (فَأَعْرِضُوا) **vazgeçin,** kimden? (عَنْهُمَا) **onlardan,** yani onlara eziyet etmeyi bırakın, (إِنَّ اللَّهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (كَانَ) **daim oldu,** (تَوَّابًا) **tövbeleri son derece kabul edici** (olarak), (رَحِيمًا) **ziyade esirgeyici.**

MEALİ ŞERİFİ (16)

İçinizden onu işleyen (fuhuş yapan) **ların her ikisine de eziyet edin, eğer tövbe eder ve ıslah eder** (amellerini düzeltir) **lerse, onlar** (ı cezalandırmak) **dan vazgeçin, çünkü şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **tövbeleri en çok kabul eden** (tövbe edenleri çok esirgeyen), **ziyade rahmet edendir.**

İ Z A H A T

Fahri Razî, Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede, Zina eden kadın ve erkeğe yapılması emredilen eziyetten maksat: "Ne kötü işte bulundunuz, kendinizi Allahın azabına maruz bıraktınız ve adalet vasfından çıktınız, şahitliğiniz kabul olmaz bir hâle geldiniz, hiç mi utanmadınız? Allahtan korkmadınız mı?" gibi sözlerle meydana gelecek olan tekdir (kınama) ve tâyib (ayıplama) dır. Çünkü aklı olan insan için lisanla yapılan tekdir (azarlama), dayaktan daha tesirlidir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan ayakkabı ile dövmenin de eziyete dahil olduğu rivayet edilmiştir ki, buna göre, zina edenlere kötü konuşmak ve eziyet etmekle beraber, dayak atmak da gereklidir.

Ayet: 16

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen iki kişi, evlilik geçirmemiş olan kimselerdir ki, evvelki ayet-i kerimede zikredilenlerin dışındadırlar.

Şöyleki, bundan evvelki ayet-i celîlede: Evli oldukları hâlde zina eden kadınlara hapis cezası takdir edilmiş, bu ayet-i celilede ise, bekârken zina edenlere dille eziyet ve bir miktar dövme suretiyle ceza tertib edilmiştir ki, bu ceza hapse nisbetle daha hafiftir, şu hâlde ayet-i celilede tekrar yoktur.

Yahutta evvelki ayet-i kerime kadınlara mahsustur, zira kadınlar hakkında zinanın cezası evlerde hapsolmak diye hükmedilmiştir ki, bu onların hâline en uygun olan bir cezadır. Çünkü kadın dışarı çıkarsa zina eder, ancak evde hapsolunursa, günah işlemeye fırsat bulamaz.

Erkeğin ise, geçimini kazanmak için, dışarıya çıkması mutlaka gerekli olduğundan, onu evde hapsetmek mümkün değildir. Bundan dolayı onun cezasında dille ayıplama ve eziyet etme ile yetinilmiştir, dolayısıyla bu ayet-i celile evvelki ayet-i kerimenin tekrarı değildir.

Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri bu ayet-i celilenin tefsirinde zikredilen hükümleri şöyle özetlemiştir: "Evli olan bir adamla bir kadın zina ettiklerinde, ikisinin de cezası sadece recim'dir. Evli değilseler, (hiç evlenmemişlerse) sadece yüz sopadır. Biri evli diğeri bekârsa, evliye recim, bekâra yüz sopa cezası vardır.

Evli demek: Sağlam bir nikâhla, hür ve müslüman olan buluğa ermiş akıllı bir kadınla cima etmiş olan, âkil (akıllı), bâliğ (buluğa ermiş), hür bir müslümandır

Recm (taşla öldürme cezası), Tevratta da meşru olan bir ceza idi, sonra Kur'an-ı Kerimdeki eziyet ayet-i kerimesi (tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerime) ile neshedildi, sonra, eziyet ayeti de hapis ayet-i kerimesiyle kaldırıldı.

Eziyet Ayeti, her ne kadar tertib (sıralama) da sonra ise de, inişte hapis ayet-i kerimesinden evveldir. Sonra yukarda geçen Übade İbnis Samit *(Radıyallahu Anh)* ın rivayet ettiği hadis-i şerifle kaldırıldı, sonra bütün bunlar Nur Suresindeki yüz sopa ayeti ile neshedildi ve zina eden erkekle kadın hakkında had (ceza) yüz sopa oldu.

Daha sonra, Maiz *(Radıyallahu Anh)* ın hadisi (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onu recmetmesi) ile evliler hakkındaki yüz sopa cezası kaldırılıp, ceza recme dönüştü. Evli olmayanlar hakkında ise yüz sopa hükmü baki kaldı. İşte bu hususlaki ayet-i kerimelerin sıralaması bu şekildedir. Tefsir-i Teysirde de bu şekilde zikredilmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğinde göre, her müslüman, zinadan son derece sakınmalı insanları da bundan nehyetmelidir. Çünkü zinanın açığa çıktığı her yerin ahalisini mutlaka Allah-u Tealâ taun (veba) ile müptelâ kılmış ve fakirliklerini artırmıştır. Nitekim:

٤٨٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ اَيُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ؟ قَالَ: «اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ » قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ. قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: « وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ » قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: « اَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ ».

484 - Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Allah katında hangi günah en büyüktür?" diye sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah seni yarattığı hâlde, Allah'a benzer bir eş uydurmandır."** buyurdu.

Ben: "Hakikaten bu elbette pek büyüktür!" dedim. Sonra hangi (günah büyüktür?) diye sordum. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Seninle beraber yemek yemesinden korkarak, çocuğunu öldürmendir."** buyurdu.

"Bundan sonra hangisi (büyüktür?)" dedim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Komşunun zevcesiyle zina fiilini işlemendir."** buyurdu. *(Buharî, Tefsir, Sure:2/3, No:4207, 25, Edeb:20, Hudud:20, Diyet:1, Tevhid:40-46, Müslim, Iman:141, 142, Ebu Davud, Talâk:50, Tirmizî, Tefsir, Sure:25, Neseî, Eyman:6, Tahrim:4, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/380, 431, 434, 462, 464)*

Zinanın en büyüğü insanın devamlı yaptığı zinadır ki, bu da karısını boşadığı hâlde insanlar arasında rezil olmayayım diye boşadığı kadın ile zina etmektir.

Bu kişi bütün gizlilerin açığa çıkacağı günde, ahiret rezilliğinden nasıl korkmaz, o hâlde Ey insan! O günün rezilliğinden sakın ve zinadan kaçın o hâlde hemen. Çünkü sen Allah-u Tealâ'nın azabına dayanamazsın. Allah-u Tealâ'ya dön, çünkü Allah-u Tealâ kullarından tövbeyi kabul eder. Şüphesiz ki Allah-u Tealâ, tövbeleri son derece kabul eden ve kullarına ziyade acıyandır.

Mevlâ Tealâ, zinadan tövbe edenlere, eziyet etmemek gerektiğini ve kendisinin tövbeleri kabul buyurduğunu açıkladıktan sonra, tövbenin vaktini, şartını ve acele yapılması gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧)

KELİME MANASI (17)

(إِنَّمَا التَّوْبَةُ) **Ancak tövbe,** yani kabul olunmuş tövbe, kim indinde? (عَلَى اللهِ) **Allah** (-u Tealâ) **indinde,** burada (عَلَى) ، (عِنْدَ) manasındadır *(Alusi),* kim içindir? (لِلَّذِينَ) **o kimseler içindir ki,** (يَعْمَلُونَ) **işlerler,** neyi? (السُّوءَ) **kötülüğü,** yani küçük veya büyük her hangi bir günahı, ne sebebiyle? (بِجَهَالَةٍ) **cehalet sebebiyle,** yani günahlarının cezasının hakikatını bilmediklerinden, (ثُمَّ يَتُوبُونَ) **sonra tövbe ederler,** neden? (مِنْ قَرِيبٍ) **yakından,** yani günah işledikleri vakitle, ölecekleri yakın zamanın her hangi bir parçasında, (فَأُولَئِكَ) **işte onlar** (var ya), bu sebeple, (يَتُوبُ) **tövbe eder** (rahmetiyle döner), kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine** (tövbelerini kabul eder), (وَكَانَ) **ve daim oldu,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (عَلِيمًا) **Alîm** (tövbe edenlerin ihlâsını ziyade bilici) **olarak,** (حَكِيمًا) **hikmet sahibi olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (17)

Allah (-u Tealâ) **indinde** (makbul olan) **tövbe, ancak**(günahlarının cezasının gerçek yüzünü) **bilmeden kötülük edip de, sonra yakın zamanda** (ölmeden) **tövbe edenlerin** (tövbesi) **dir. İşte Allah** (-u Tealâ) **onların tövbesini kabul eder ve Allah** (-u Tealâ) **Alîm** (herşeyi son derece bilen) **dir, Hakîm** (her işinde hikmet sahibi) **dir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, kullarının tövbesini kabul edeceğini vaadetmiştir. Sözünden cayması da mümkün olmadığından tövbenin kabulünün vacip durumunda olduğuna işaret etmek için, Ayet-i celilede vucup manasını ifade eden (عَلَى) lâfzı zikredilmiştir.

Dolayısıyla: "**Tövbenin kabulü Allah** (-u Tealâ) **üzerinedir.**" kavl-i şerifinin manası: Kimse ona bir şey vacip kılmadan, O kendine vacip kıldı. Çünkü O, dilediğini yapar demektir.

Gerçi, ayet-i celilede zikredilen (عَلٰى) ya,(مِنْ) ve (عِنْدَ) manaları da verilmiştir ki, buna göre (عِنْدَ اللهِ) kavl-i şerifi: "Allah-u Tealâ katında makbul tövbe" yahut "Allah'tan kabul görecek tövbe," manalarına gelir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **Cehalet**'ten maksat, bir şeyin günah olduğunu hiç bilmemek manasında olmayıp, akıllı kişiye yakışmayan bir işi, cehalet ve sefahet (bilgisizlik ve zevke düşkünlük) tarikiyle (yoluyla) işlemektir.

Nitekim İmam-ı Mücahid buyurmuştur ki: "Rabbisine isyan eden her kişi o günahından vazgeçinceye kadar cahildir."

Katade Hazretleri buyurmuştur ki: "Kasten olsun olmasın, Allah-u Tealâ'ya karşı yapılan her isyanın cehaletle yapılmış olduğuna dair, Muhammed *(Aleyhisselam)* ın ashabı ittifak etmiştir."

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan da bu mana rivayet edilmiştir.

Ebu Abdillah *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bir kul, bir günahı bilerek de işlese, Rabbisine isyan etmeye cesaret edebildiği için cahil sayılır." Nitekim Allah-u Tealâ, Yusuf *(Aleyhisselâm)* ın, kardeşlerine:

﴿ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ (٨٩) ﴾

"Siz cahilken, Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" buyurduğunu nakletmiştir ki, bu ayet-i celilede Yusuf *(Aleyhisselâm)* onları, Allah-u Tealâ Hazretlerine isyana kalkıştıkları için cehalete nisbet etmiştir.

İmamı Ferra' buyurmuştur ki: **"Cehaletle günah işlediler"** in manası **"Günahın, cezasının hakikatını bilemediler."** demektir.

Zeccac da buyurdu ki: "Bunun manası fani lezzeti, bakî olan lezzete tercih etmeleridir."

Kazî ve Nesefi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: **"Sonra yakın zamanda tövbe ederler."** cümle-i celilesindeki yakınlıktan maksat ölüm vakti gelmeden evvel hâli hayatta yapılan tövbedir, çünkü insanın ömrü ne kadar uzun olsa, kısa ve az olduğundan, hayatının hangi cüzünde ve ömrünün hangi gününde tövbe etse, yakın sayılmıştır.

İmam-ı Dahhak'tan rivayet edildiğine göre, ölümden evvel yapılan her tövbe yakındır,

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Kabul edilecek tövbe, ölüm meleğini görmeden yapılan tövbedir.

Alusî tefsirinde, İmam-ı Kuşeyrî'nin şöyle buyurduğu nakledilmiştir: İlim ehline göre yakın, ölümün öncesidir. Hakikat ehline göreyse, günaha ısrar edip, kalplerinde masiyet sevgisi yerleşerek, günah, nefsin alışkanlığı hâline gelip dönüşü zorlaşmadan evvelki tövbedir ki, sahibi günaha ısrar edenlerden sayılmaya,

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Mecliz, Dahhak, Ikrime, İbni Zeyd ve diğerleri bu tövbenin, kişinin öleceğini kesinen anlamadan yaptığı tövbedir demişlerdir.

Mahmud Verrak Hazretleri ne güzel buyurmuştur:

« قَدِّمْ لِنَفْسِكَ تَوْبَةً مَرْجُوَّةً * قَبْلَ الْمَمَاتِ وَقَبْلَ حَبْسِ الْأَلْسُنِ

بَادِرْ بِهَا غَلَقَ النُّفُوسِ فَإِنَّهَا * ذُخْرٌ وَغُنْمٌ لِلْمُنِيبِ الْمُحْسِنِ »

"Ölümden önce, diller tutulmadan evvel,

Kendin için ümitli bir tövbe takdim eyle,

Fırsat elden çıkmadan, tövbeye koş ki, Şüphesiz o ,

Allah'a yönelen iyi kişiler için, ganimet ve azıktır.

Ulema *(Rahimehumullah)* buyurmuştur ki: İnsan öleceğini ne kadar anlasa da, yine de hayat tatlı olup, ümidi baki olduğundan, ölüm meleklerini görmeden, evvelce yaptığı günahlara pişman olup bir daha yapmamağa karar vermesi geçerlidir.

Tefsir-i Kebirde zikredildiğine göre, helâl, haram gibi şeriat hükümlerini bilmemek, islâm memleketinde bulunan bir kişi için mazeret sayılmayacağından, o kişinin bir işi günah olduğunu bilmeden işlemesinden, onun azabından kurtulması söz konusu olamaz, zira bir işin günah olduğunu bilmese de, öğrenme imkânına sahip oldukça, o masiyetin azabından kurtulamaz.

Meselâ bir yahudinin, yahudiliğin kâfirlik olduğunu bilmeyerek yahudiyette devam etmesi onu mazur (özürlü) kılmaz, zira din-i mübin-i İslâmın meydana çıkmasıyla diğer bütün dinlerin batıl olduğu, apaşikâr ortaya çıkmıştır. Diğer batıl dinlerden herhangi birine mensup olan bir kişi, din-i mübin-i islâmı tahkik edip (iyice inceleyip) kendi dinine kıyas etse, bu gerçeği kolaylıkla anlayabileceğinden, bu incelemeyi terketmesinden dolayı mesul (sorumlu) dur.

Esussuud Tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen "**çirkin iş**" ten murat: Küçük ve büyük bütün günahlara şamildir. Her günahın neticesi çirkin olduğundan bu ayet-i celilede masiyete **Sû'** denilmiştir.

ÖLMEDEN EVVEL YAPILAN TÖVBELERİN KABUL OLUNACAĞINA DAİR HADİSİ ŞERİFLER:

٤٨٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اللّٰهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ ».

485 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **kulun tövbesini gargara hâline varma** (can boğaza çıkma) **dıkça kabul eder.** *(Tirmizî, Deavât:99)*

٤٨٦ – عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ فِى آخِرِ خُطْبَةٍ خَطَبَهَا: « مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةٍ تَابَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ » ثُمَّ قَالَ: « وَاِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرَةٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ » ثُمَّ قَالَ: « وَاِنَّ الشَّهْرَ لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِيَوْمٍ تَابَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ » ثُمَّ قَالَ: « وَاِنَّ الْيَوْمَ لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَاعَةٍ تَابَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ » ثُمَّ قَالَ: « وَاِنَّ السَّاعَةَ لَكَثِيرَةٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ وَقَدْ بَلَغَتْ نَفْسُهُ هٰذِهِ –وَأَهْوٰى بِيَدِهِ الشَّرِيفَةِ اِلٰى حَلْقِهِ– تَابَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ »

486 - Übadetübmüs Samit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* son okuduğu hutbesinde şöyle buyurdu: "**Ölümünden bir sene evvel tövbe edeni Allah-u Tealâ kabul eder.**" Sonra buyurdu ki: "**Sene çoktur. Ölümünden bir ay evvel tövbe edeni Allah-u Tealâ kabul eder.**" Sonra buyurdu ki: "**Şüphesiz ki ay da çoktur. Ölümünden bir gün evvel tövbe edeni Allah-u Tealâ kabul eder.**"

Sonra buyurdu ki: "**Muhakkak ki günde çoktur. Ölümünden bir saat evvel tövbe edeni Allah-u Tealâ kabul eder.**" Sonra buyurdu ki: "**Şüphesiz ki saatte çoktur.** (Mubarek eliyle boğazına işaret ederek) **ruhu buraya ulaşmışken, ölümünden evvel tövbe edeni Allah-u Tealâ kabul eder.**" *(Ali el-Müttekî, Kenzuül Ummal:4/223, No:10265)*

٤٨٧ – عَنْ اَبِى سَعِيدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ: وَعِزَّتِكَ لَا اَبْرَحُ اُغْوِى عِبَادَكَ مَا دَامَتْ اَرْوَاحُهُمْ فِى اَجْسَادِهِمْ. فَقَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى: وَعِزَّتِى وَجَلَالِى لَا اَزَالُ اَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِى ».

487 - Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: Şeytan, Allah-u Tealâ'ya: "Ya Rabbi senin izzetine yemin ederim ki, Kullarının ruhları cesetlerinde durduğu müddetçe, onları azdırmaya devam edeceğim." dedi. Rab Tebareke ve Tealâ'da buyurdu ki: "**İzzim ve Celâlim hakkı için onlar benden mağfiret diledikçe, ben de onları devamlı bağışlayacağım.**" *(Hakim, Müstedrek 4/261)*

Diğer bir rivayette, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edeceği zaman, Cibril-i Emin ona gelerek: "Ya Muhammed Rab Tealâ sana selâm söylüyor ve ölümünden bir cuma önce tövbe edenin tövbesi kabul olunur.' buyuruyor dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir haftalık süre çok uzundur, buyurunca, Cibril-i Emin hemen gidip döndü ve Allah-u Tealâ: "**Ölümünden bir saat evvel tövbe edenin, tövbesi kabul edilecektir.**" buyuruyor dedi.

O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Bir saat de çoktur." buyurunca, Cibril-i emin tekrar gidip döndü ve şöyle dedi: "Allah-u Tealâ Hazretleri sana selâm söylüyor ve buyuruyor ki:

« اِنْ كَانَ هٰذَا كَثِيراً فَلَوْ بَلَغَ رُوحُهُ الْحَلْقَ وَلَمْ يُمْكِنْهُ الْاِعْتِذَارُ بِلِسَانِهِ وَاسْتَحْيٰى مِنِّى وَنَدِمَ بِقَلْبِهِ غَفَرْتُ لَهُ وَلَا اُبَالِى ».

"**Eğer bu kadar bir süre de çoksa, kulumun canı boğazına ulaşıp, diliyle benden özür dileyemese de, benden hayâ edip kalbiyle pişman olsa, hiç bakmam onu da affederim.**" buyuruyor dedi. *(Ruhul Beyan 2/178)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Tövbe bütün müminler üzerine farzdır ve bunun dört şartı vardır:

1. Kalbin günahlara pişman olması,
2. O pişmanlık anında günahı terketmesi,
3. Bir daha yapmamağa karar vermesi,
4. Bunu başka bir sebeple değil de, sırf Allah'tan korkarak yapması,

Hasan-ı Basrî Hazretleri buyurmuştur ki:

« اِسْتِغْفَارُنَا هٰذَا يَحْتَاجُ اِلٰى اِسْتِغْفَارٍ »

"**Bizim istiğfarlarımız da istiğfara muhtaçtır.**"

İmam-ı Kurtubî buyurmuştur ki: Hasan-ı Basrî hazretleri bu sözü kendi zamanına göre söylemiştir, Ya şu, insanların, tesbih ellerinde günahlarından istiğfar ettiklerini zannederek, işledikleri zulum ve günahlardan vazgeçmedikleri zamanımızda hâl nice olur?

Şüphesiz ki bu hâl, günahı hafife almak ve Allah-u Tealâ ile istihza etmek demektir ki, Allahın ayetlerini alaya alandan daha zalim kim olabilir? O hâlde, hakikaten nedamet (pişmanlık) gerektir ki, sahibi bunun dünya ve ahirette faydasını görebilsin,

Rivayete göre, melekler bir kulun günahlarını semaya yükseltirler bir de o günahları levh-i mahfuz'la karşılaştırdıklarında, onların yerlerinde sevaplar görünce şaşırıp kalarak: "Ey Rabbimiz! Muhakkak sen bilmektesin ki, biz ancak onun yaptıklarını yazdık, başka bir şey katmadık." derler.

O zaman Allah-u Tealâ:

« صَدَقْتُمْ وَلٰكِنَّ عَبْدِى نَدِمَ عَلىٰ خَطِيئَتِهِ وَاسْتَشْفَعَ اِلَىَّ بِدَمْعِهِ فَغَفَرْتُ ذَنْبَهُ وَجُدْتُ عَلَيْهِ بِالْكَرَمِ وَاَنَا اَكْرَمُ الْاَكْرَمِينَ »

"Doğru söylediniz. lâkin kulum yaptığı hatasına pişman oldu, göz yaşıyla benden mağfiret diledi, ben de onun günahlarını affettim, keremimle ona cömertlik ettim (günahlarını da sevaba çevirdim) **ben Ekrem-ül Ekremin'im** (iyilerin en iyisiyim)." buyurur. *(Ruhul Beyan 2/179)*

Ahmed İbn-i Abdillah el Makdisî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: İbrahim ibni Ethem Hazretlerine bidayet-i hâlinden (bu yola dönüşünün başlangıcından) sorduğumda şöyle anlattı: Bir kere köşkümün penceresinden bakarken, köşkün kenarında oturmuş su ve tuzla ekmek yiyip, uyumağa hazırlanan bir fakir gördüm.

Hemen onu çağırıp: "Sen bu yediğinle doydunda mı, uyumağa hazırlandın ?" diye sorunca: O, "Evet" diye cevap verdi. Ben de hemen Allah-u Tealâ'ya tövbe ederek o gece, yünden bir takke ile bir çul giyerek Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola çıktım.

Ey okuyucu şunu bil ki, Allah-u Tealâ Hazretleri bir kul hakkında hayır dilerse, onu kendisine seçer ve onun kalbinde hakla batılı ayıran bir kandil yakar ve kişiye kendi ayıplarını göstererek dünya ve ziynetlerini terkettirir.

CEHALETLE KÖTÜLÜK İŞLEYİP SONRA TÖVBE EDENLERİN KABUL OLUNACAĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣٩) »

"Kim zulmünden (hırsızlık gibi haksız davranışlarından ve yanlış işlerinden) sonra, tövbe eder ve ıslâh eder (durumunu düzeltir) se şüphesiz Allah (-u Tealâ) onun tövbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcıdır, ziyade acıyıcıdır." *(Maide Suresi: 39)*

« ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١١٩) »

"Sonra, şüphesiz Rabbin cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tövbe edip (durumunu) düzeltenler (var ya) şüphesiz ki ondan (onlar tövbe ettikten) sonra, senin Rabbin de elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir." *(Nahl Suresi: ll9)*

« وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٥٤) »

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde de ki: Size selâm olsun (çünkü) Rabbiniz rahmeti (yarattıklarına acıyıp esirgemeyi) kendi üzerine yazdı (durum şu ki) içinizden her kim, bilmeyerek bir fenalık yapıp da sonra ardından tövbe edip (kendini) ıslâh ederse, şüphesiz ki O (Allah-u Tealâ) çok mağfiret eden, ziyade acıyandır. *(En'am Suresi: 54)*

« وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١٥٣) »

"Kötülükler yaptıktan sonra, ardından tövbe edip de iman edenler (e) gelince, şüphesiz ki, ondan (o tövbe ve imandan) sonra, senin Rabbin elbette çok bağışlayan ve esirgeyendir." *(Araf Suresi: 153)*

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا (١١٠) »

"Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok mağfiret edici, ziyade acıyıcı bulacaktır. " *(Nisa Suresi : ll0)*

Mevlâ Tealâ, kabul olunacak tövbeyi açıkladıktan sonra, kabul olunmayacak tövbeyi de şöyle açıklıyor:

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (١٨)

KELİME MANASI (18)

(وَلَيْسَتِ) **Ve olmadı,** ne? (التَّوْبَةُ) **tövbe,** yani makbul tövbe değildir, kim için? (لِلَّذِينَ) **o kimseler için ki,** (يَعْمَلُونَ) **işliyorlar,** neyi? (السَّيِّئَاتِ) **kötülükleri** (günahları), (حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ) **hazır olduğunda** (gelip çattığında) kime? (أَحَدَهُمُ) **onlardan birine,** ne? (الْمَوْتُ) **ölüm,** yani ölüm meleğini görüp, artık dünyaya hiç bir şekilde dönme imkânı kalmadığını anlayınca, (قَالَ) **der,** (إِنِّي) **muhakkek ben** (تُبْتُ) **tövbe ettim,** ne vakit? (الْآنَ) **şu anda,** yani makbul tövbe kendilerine ölüm gelip çattığında, bu sözü söyleyinceye kadar kötülükleri işlemeye devam edenlerin tövbesi değildir. daha? (وَلَا الَّذِينَ) **ve o kimselerin de** (tövbesi makbul) **değildir ki,** (يَمُوتُونَ) **ölürler,** (وَهُمْ) **halbuki onlar,** kimlerdir? (كُفَّارٌ) **kâfirlerdir,** yani kâfir olarak ölenlerin de tövbesi makbul değildir. (أُولَٰئِكَ) **İşte onlar** (durumları son derece bozuk olan bu iki fırka var ya), (أَعْتَدْنَا) **biz hazırladık,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** ne? (عَذَابًا) **görülmemiş büyük bir azap,** öyle azap ki, (أَلِيمًا) **çok acı verici.**

MEALİ ŞERİFİ (18)

Kötülükleri yapıp yapıp da onlar (böyle yapanlar) **dan her hangi birisine ölüm gel** (ip çat) **ınca, "Şüphesiz ben şimdi hakikaten tövbe ettim." diyenlerle, kâfir olarak ölenlerin tövbesi** (makbul) **değildir. İşte onlar** (varya), **biz onlar için pek acı verici, görülmemiş büyük bir azap hazırlamışızdır.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "**Kötülük ve kötülük işleyenler**" den muradın ne olduğ-ı hakkında ulema ihtilâf etmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, şirkin kastedildiğini söylemiş.

Ebul Âliye ve Saîd İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anhuma)* da: Kötülükleri işleyenlerden maksadın münafıklar olduğunu zikretmişlerdir.

Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* ise bunların müslümanlar olduğunu söylemiştir ki, en doğru olan görüş de bu olsa gerektir, zira Mevlâ Tealâ'nın, "Ölümüne kadar günah işlemeye devam edip, son anda tövbe edenleri zikretmesinden sonra, kâfir olarak ölenleri beyan etmesi, evvelkilerin müslümanlar olduğunu açıklamaktadır.

Muhakkık (meseleleri delilleriyle inceleyen) âlimler buyurmuşlardır ki: Tövbenin kabulüne mani olan, ölümün yaklaşması olmayıp, ancak ahiret hâllerini müşahede etmektir ki, o durumda artık hiç bir şekilde dünyaya dönüş mümkün değildir. Bundan dolayı Firavun'un tövbesi ve imanı kabul edilmemiştir. Nitekim:

« ...حَتّىٰ اِذَا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ الَّذِى اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوا اِسْرَائِيلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ (٩٠) اٰلْئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ (٩١) »

"**Nihayet** (Firavun'a denizde) **boğulma hâli ulaşınca, 'Gerçekten, İsrail oğullarının inandığından başka hiç bir ilâh olmadığına ben de iman ettim ve ben müslümanlardanım.' dedi.**"

"(Mevlâ Tealâ da ona cevaben şöyle buyurdu:) **Şimdi mi** (iman ettin)? **Hâlbuki daha önce, muhakkak isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.**" *(Yunus Suresi: 90-91)* Ayet-i celileleriyle

« فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (٨٤) فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ (٨٥) »

"**Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman, 'Bir olan Allah'a iman ettik ve Ona ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik' dediler.**"

"**Fakat şiddetli azabımızı gördükleri zaman inanmaları kendilerine fayda vermeyecektir. Allahın, kulları hakkında carî ola gelen** (devam eden) **âdeti budur. İşte kâfirler burada hüsrana uğramışlardır.**" *(Mümin Suresi: 84-85)* ayet-i celileleri bu hususta açık delillerdir.

Taberî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bundan evvelki ayet-i celile müminler hakkındadır, çünkü onlar ne kadar da günahkâr olsalar, imanları tövbelerinin kabulüne sebeptir.

Bu ayet-i celilenin baş tarafı, münafıklar hakkındadır, zira onların nifakları (mümin görünüp gerçekten inanmamaları) sekerat-ı mevt (ölüm sarhoşluklarını görme) lerine kadar tövbe etmelerine engeldir.

Bu ayet-i celilenin son kısmı ise kâfirler hakkındadır ki, hiç tövbe etmeden kâfir olarak ölenlerin yarın ahirette pişman olmalarının işe yaramıyacağını açıklamaktadır.

Dolayısıyla bazı bozuk mezhep sahiplerinin, bu ayet-i celilede Allah-u Tealâ ölüm zamanlarına kadar tövbe etmeyen günahkâr müminlerin kâfirlerle beraber azaba çarpılacağını haber vermiş ve hepsi hakkında: **'Biz onlar için can yakıcı azap hazırladık.' buyurmuştur.**" diyerek bu ayet-i celileye sarılmaları, yerinde değildir.

Zira İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i celilenin şirk ehli hakkında, Said ibni Cübeyr de münafıklar hakkında indiğini söylemişlerdir.

Müminler hakkında inmiş olmasına nazaran da yine onların bu ayet-i celilede tutunacak dalları yoktur, zira İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayeti indirdikten sonra:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيداً (١١٦) »

"Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez, onun dışındaki günahları ise dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah-u Tealâ'ya ortak koşarsa şüphesiz ki o büsbütün sapıtmıştır." *(Nisa Suresi: 116)*

Ayet-i celilesini inzal buyurarak, kâfir olarak ölenlere mağfiretini haram ettiğini açıklamış, ehl-i tevhidi ise, meşiyet (dilemes) ine bırakarak mağfiretinden ümit kestirmemiştir. Dolayısıyla bu ayet-i celiledeki, tövbenin kabul olunmama hükmü, müminler hakkında mensuh (kaldırılmış) olur.

Kazî Beyzavî, Envâruttenzil ve Esrârutte'vîl diye adlandırılan tefsirinde buyurmuştur ki: Mevlâ Tealâ, ahiret hâllerini gördükleri anda yaptıkları tövbeye itibar edilmeme hususunda mubalâga yapmak için, kâfirlerden ve fasıklardan ölüm vaktine kadar tövbeyi geciktirenle, kâfir olarak ölenleri bir tutmuş, sanki bunların tövbesiyle, ötekilerin tövbesizliği eşittir buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Nasıl ki, kâfir olarak ölen kişinin tövbe imkânı kalmamışsa, tövbeyi ölümüne kadar geciktiren kişi de, fırsatı kaçırmıştır. Artık aklı olan kişi tövbe hususunda gevşeklik etmemeli ve mağfiret talebine sür'atle koşmalıdır. Tabii ki buna da muvaffakiyet Allah-u Tealâ'dandır.

Nitekim, üzerine Allah-u Tealâ'nın inayet (yardım) rüzgarları esen bir kişinin, en ufak bir şeyle tesirlenerek, çirkin işlerini bırakıp tövbeye koştuğu görülmektedir.

Ebu Süleyman-ı Dârânî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Bir vaizin sohbetine gitmiştim, sözleri bana çok tesir etti, vaazdan kalkınca, baktım kalbimde hiçbir şeyin kalmadığını gördüm.

İkinci defa gittiğimde, sözlerinin tesirinin kalbimde kaldığını gördüm ve böylece eve dönüp manevi yola sarıldım.

Bu hikaye Yahya ibni Muaz *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerine anlatılınca, "Bir güvercin turnayı yakalamış." buyurarak, o vaaz eden kişinin Ebu Süleyman gibi bir zatın hidayetine vesile olduğuna işaret etmiştir.

Ebu Bekr el Vasıtî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Her şeyde acele etmemek güzel, ancak üç yerde acele etmek gereklidir.

1. Namaz vakti geldiğinde,
2. Ölü defnedileceğinde,
3. Masiyetten tövbe etmekte,

Geçmiş ümmetler bir günah işlediklerinde, helâl olan bir şey kendilerine haram edilir ve günah işleyen kişinin kapısına veya alnına: "Filân oğlu filân şu günahı işlemiştir ve tövbesi şu şekildedir." diye yazılı bulunurdu.

Bu ümmet hakkında ise, Mevlâ Tealâ:

« وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَحِيماً (١١٠) »

"Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de sonra, Allah-u Tealâ dan mağfiret dilerse Allah-u Tealâ'yı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır." *(Nisa Suresi : 110)* Buyurarak tövbe işini çok kolaylaştırmıştır.

Bir ayet-i celilesinde ise:

« ... وَتُوبُوا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعاً اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٣١) »

"Ey Müminler hep birlikte Allah'a tövbe edin." *(Nur Suresi : 31'den)* buyurarak günahkâr kullarının mümin olduğunu açıklamış.

Diğer bir yerde:

« ... يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"Ey Benim kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin, şüphesiz ki Allah bütün günahları bağışlar, muhakkak ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.' *(Zümer suresi:53)* buyurarak günahkâr kullarını: **"Benim Kullarım."** ifadesiyle taltif ve tövbeye teşvik buyurmuş.

Diğer bir yerde de:

« ... اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (٢٢٢) »

"Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever." *(Bakara Suresi :222'den)* buyurarak, onlara olan muhabbetini açıklamıştır.

Bunu duyan insan, hiç bir şeye aldanmayarak, sabah akşam tövbeye sarılmalı ve tövbeyi alsa geciktirmemelidir. Çünkü Allah-u Tealâ imhal ederse de ihmal etmez (mühlet verirse de başı boş bırakmaz) şüphesiz ki ömür bitip kap doldumu ölüm mutlaka gelecektir.

Artık müslüman kul, kendisine bu kadar acıyan Mevlâsından haya ederek tövbeye sürat etmelidir, çünkü Allah-u Tealâ onu affetmeye bahane aramaktadır. Nitekim:

٤٨٨ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «صَاحِبُ الْيَمِينِ اَمِيرٌ عَلَىٰ صَاحِبِ الشِّمَالِ فَاِذَا عَمِلَ عَبْدٌ حَسَنَةً كَتَبَهَا بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا فَاِذَا عَمِلَ سَيِّئَةً فَاَرَادَ صَاحِبُ الشِّمَالِ اَنْ يَكْتُبَهَا. قَالَ صَاحِبُ الْيَمِينِ: اَمْسِكْ ، فَيُمْسِكُ سِتَّ سَاعَاتٍ فَاِنِ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ مِنْهَا لَمْ يَكْتُبْ عَلَيْهِ شَيْئاً وَاِنْ لَمْ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ».

488 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Sağ taraftaki melek, sol taraftaki meleğin âmiridir. Kul bir iyilik yaptığı zaman sağ taraftaki melek onu** (en az) **on misliyle yazar. Bir kötülük yaptığında ise, sol taraftaki melek onu yazmak istediği zaman, sağ taraftaki melek dur der. Sol taraftaki melek altı saat bekler. Eğer o kul istiğfar ederse, ona bir günah yazmaz. Eğer Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret** (bağışlanmak) **istemezse, ona bir günah yazılır.** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: 4/214,no.10212)*

ÖLÜRKEN YAPILAN İMANIN VE TÖVBENİN FAYDA VERMEYECEĞİ, KÂFİR OLARAK ÖLENLERİN DE ASLA AFFEDİLMEYECEĞİ HAKKINDA Kİ DİĞER AYETİ KERİMELER.

«هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَاْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَاْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنْفَعُ نَفْساً اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْراً قُلِ انْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ (١٥٨)»

"(O kâfirler inanmak için) **halâ kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin** (onları imana mecbur edecek) **bazı ayetleri** (işaretleri) **geldiği gün, önceden inanmamış yada iman** (lı hâl) **ında bir hayır kazanmamış** (evvelce tövbe istiğfar etmemiş) **olan kimseye** (o günkü) **imanı** (ve tövbesi) **bir fayda vermez. De ki: Bekleyin! Şüphesiz biz de bekleyicileriz."** *(En'am Suresi: 158)*

« فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (٨٤)
فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ (٨٥) »

"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman 'Allah'a inandık ve ona ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik ' dediler.

Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir. Allahın kulları hakkında ki sünneti (devam eden âdeti) **budur. İşte kâfirler burada hüsrana uğramışlardır. "** *(Mümin Suresi:84-85)*

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ (٣٤) »

"Ve şüphesiz inkâr edip, Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla mağfiret etmez." *(Muhammed Suresi: 34)*

« ... وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢١٧) »

"Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da , ahirette de haptolmuş (geçersiz sayılmış) **tır. İşte onlar cehennem ashabıdır ve orada ebedi kalıcıdırlar."** *(Bakara Suresi :217'den)*

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ
ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٩١) »

"Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler (var ya) **onların hiç birinden - dünya dolusu altını fidye olarak verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir. İşte onlar için çok azap verici bir azap vardır ve kendilerinin hiç yardımcıları da yoktur. "** *(Ali Imran Suresi: 91)*

Mevlâ Tealâ, kadınlardan zina edenlerin cezalarını, bunlardan ve diğer günahkârlardan tövbe edenlerin tövbelerinin kabul olunacağını açıkladıktan sonra, kadınlara eziyet etmenin caiz olmadığını ve onlarla iyi geçinmek gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَيَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَااٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلاَّ اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (١٩)

KELİME MANASI (19)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ) Ey **o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** yani Ey müminler!, (لاَيَحِلُّ) **helâl olmaz,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (اَنْ تَرِثُوا) **varis olmanız,** kime? (النِّسَآءَ) **kadınlara,** kadınlar ne olduğu hâlde? (كَرْهًا) (bu işi) **istemeyici oldukları hâlde veya buna zorlanmış oldukları hâlde,** (وَلاَ تَعْضُلُو) **tazyik etmeyin** (zorlamayın, sıkıştırmayın), yani kadınları hul yoluyla (para verip) boşanmaya zorlamayın, kimi? (هُنَّ) **onları,** niçin? (لِتَذْهَبُوا) gidermeniz için, neyi? (بِبَعْضِ مَا) **o şeyin** (mehrin) **bazısını ki,** (اٰتَيْتُمُو) **verdiniz,** kime? (هُنَّ) **onlara,** yani kendilerine verdiğiniz mehirden bir kısmını elinize geçirmeniz için, onları hul'a (para karşılığı boşanmaya) zorlamayın, (اِلاَّ اَنْ يَاْتِينَ) **ancak yaparlarsa,** neyi? (بِفَاحِشَةٍ) **çirkin bir iş,** öyle iş ki, (مُبَيِّنَةٍ) **apaçık,** yani kötü huyluluk, kocasına huysuzluk etmek gibi kötü işler yaparlarsa veya zina suçu ile yakalanırlarsa, o zaman kocaların, karılarını hul' yoluyla boşamaya zorlamaları helâl olur. (وَعَاشِرُو) **geçinin,** kiminle? (هُنَّ) onlarla, neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) marufla (iyilikle), yani şeriatın ve aklın kabul ettiği şekilde, o da güzel konuşmak , nafakalarını vermek ve haklarına riayet etmektir. (فَاِنْ كَرِهْتُمُو) **şayet kerih görürseniz,** kimi? (هُنَّ) **onları,** yani kadınlar bir suç işlemedikleri hâlde, onlardan hoşlanmazsanız, (فَعَسٰى) **umulur,** ne? (اَنْ تَكْرَهُوا) **kerih görmeniz** (istememeniz), neyi? (شَيْئًا) **bir şeyi,** yani onlarla beraber olmayı ve nikâhınızda bulundurmayı istemezseniz de sabredin ve sadece canınız istemediği için onlardan ayrılmayın, (وَيَجْعَلَ) **çünkü, kılabilir** (yaratabilir) kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), nerede? (فِيهِ) **onda** (o istemediğiniz şeyde), neyi? (خَيْرًا) **büyük bir hayrı,** öyle hayır ki, (كَثِيرًا) **çok,** yani hayırlı bir evlât ve büyük bir mükâfat.

MEALİ ŞERİFİ (19)

Ey iman edenler! kadınlara zorla varis olmanız size helâl değildir. (Kocasına karşı eziyet, edepsizlik veya zina gibi) **apaçık bir fuhuş yapmadıkça, onlara verdiğiniz** (mehr) **in bir kısmını gider** (ip elinize geçir) **ebilmeniz için onları** (kadınları para karşılığı boşanmaya) **sıkıştırmayın.**

Ve onlarla iyi geçinin, eğer onlardan hoşlanmazsanız (sabredin ve sırf nefsiniz istemediği için ayrılmaya kalkmayın zira) **olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah** (-u Tealâ) **onda bir çok hayır yaratır** (ya o hanımlarınız derecenizin artmasına sebep olur, ya onlardan hayırlı bir evlât doğar veya her hangi bir vesile ile aranızda bir muhabbet başlar).

İ Z A H A T

İmam-ı Begavî'nin Meâlimüttenzîl'de beyan ettiğine göre, bu ayet-i celile Medine-i Münevvere ehli hakkında inmiştir. Cahiliyet devrinde ve islâmın ilk zamanlarında kadınlara bir çok şekilde eziyet edilirdi.

Bunlardan biri de, bir kimse vefat edip, geriye aile bıraktığı zaman o kimsenin başka ailesinden olan oğlu veya diğer yakın akrabasından biri gelip, "Ben ölenin malına varis olduğum gibi, ailesine de varisim." der ve cübbesini kadının üzerine atarak ona sahip olurdu.

Artık kadın kendine sahip olamayıp başka bir kocaya gidemezdi, o kimse isterse o kadını ölenin evvelce verdiği mehirle nikâh edip, yeniden mehir vermez, isterse kadını başkasıyla evlendirir mehrini kendi alır yine kadına vermez, isterse kadından, kocasından kalan malı almak için veya kadın ölüp de ona varis olmak için, ona zarar vermek niyetiyle, kadını evlenmekten tamamen menedebilirdi.

Velhasıl kadın onun elinde esir olurdu, o kişi ölenin bıraktığı malı kullandığı gibi, ailesi hakkında da dilediği şekilde tasarrufta bulunabilirdi.

Eğer kocasının velisi, kadının üzerine elbisesini atmadan kadın kendi ehlinin yanına gidebilirse, o zaman kendi hürriyetini eline alabilirdi.

Hâl böyle devam ederken Ebu Kays ibnil Eslet el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* vefat edip, geriye Kebişe isimli ailesini bıraktı. Bu sefer onun Hısın adındaki üvey oğlu kalkıp onun üzerine elbisesini atarak, nikâhına varis oldu.Sonra onu terkederek yanına hiç yaklaşmadı ve ondan para koparabilmek için kendisine zarar vermek niyetiyle onun hiç bir masrafını da karşılamadı.

Bunun üzerine Kebişe *(Radıyallahu Anha)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Ebu Kays vefat etti, nikâhıma oğlu varis oldu, fakat ne bana para veriyor, ne benimle cima ediyor, ne de yolumu serbest bırakıp başkasıyla evlenmeme müsaade ediyor." diye şikayette bulununca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٨٩ - « اُقْعُدِى فِى بَيْتِكِ حَتّىٰ يَأْتِىَ فِيكِ اَمْرُ اللّٰهِ ».

489 - "**Senin hakkında Allah** (-u Tealân) **ın emri gelinceye kadar evinde otur.**" buyurdu.

İşte o zaman Allah-u Tealâ Hazretleri: "Ey İman edenler! Sizlerin kadınlara zorla varis olmanız helâl olmaz." mealindeki bu ayet-i celileyi indirerek, ölenin bıraktığı kadında, verasetin helâl olmadığını açıklamak suretiyle kadınların hürriyet ve istiklâllerini ellerine vermiş ve ölenin oğlunu veya akrabasını bu gibi zulüm ve tecavüzlerden menetmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredilen diğer bir rivayete göre, kadınlara verasetten maksat mallarına zorla varis olmaktır, çünkü cahiliyet zamanında bazı kimselerin hanımları ihtiyarlaşınca, canları gençlerle evlenmeyi çekmekte, fakat malından sebep o yaşlı kadını da tutmaktaydılar.

Velâkin kadın malını vererek kendisini kurtarıncaya yahut kadın ölüp, onlar malına varis oluncaya kadar, hiç yanına yaklaşmazlardı, işte bu ayet-i celilesinde Mevlâ Tealâ, kadınların mallarına zorla varis olmanın helâl olmadığını açıklamıştır.

Ayet-i celilede geçen: (عضل) menetmek manasında olup, buradaki hitap, en doğru görüşe göre kadınların kocalarınadır. Çünkü cahiliyet devrinde bir kimse ailesinden bıkıp onu boşamak isterse, ona evvelce vermiş olduğu malı ve mehri tamamen veya kısmen geri alabilmek için ona bir çok eziyetlerde bulunur, onu hapseder, boşayıp başkasıyla evlenmesine yol açmaz, kendi de yanına yaklaşmazdı.

Allah-u Tealâ, kadınlar bu hususta da müsterih olsunlar diye, bu gibi eziyetlerden erkekleri yasaklamıştı. Bundan evvel zorla evlenmenin helâl olmadığını açıkladıktan sonra, şimdi de evlenip, vermiş olduğu mehrin bazısını almak için kadınları hapsetmenin de helâl olmadığını açıklamıştır.

Yahut ayet-i celiledeki hitap, ölenin varislerinedir, zira zaman-ı cahiliyye de kadını ölünün bırakmış olduğu mallardan bir kısmını varislere vermedikçe başka kocaya gitmekten menederlerdi.

Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle, ölenin varislerini, ailesinin miras hissesine tecavüz ve nikâhına müdahale etmek gibi zulümlerden nehyetmiştir.

Yahut cahiliyyet devrinde olan şu çirkin adeti nehyetmiştir: Bazı kimseler geçinmedikleri kadını boşarlar, fakat vermiş oldukları mehri kadından almadıkça onu başka kocaya varmaktan engellerlerdi. İşte Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesinde, bu gibi çirkin adetlerin islâmda yeri olmadığını açıklayarak, kadınlara çok büyük hak ve hürriyet vermiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen: "Fahişe-i Mübeyyine" den maksat, geçimsizlik ve huysuzluktur. İmam-ı Katade, Dahhak, İbni Abbas ve diğerleri *(Radıyallahu Anhum)* böyle buyurmuşlardır.

İmam-ı Hasen, Ebu Kılâbe, ve İbni Sîrîn'den rivayet edildiğine göreyse bundan maksat zinadır. Her hangisi kastedilse de, bu durumlarda kadın tarafından kocasının rahatı kaçırıldığından veya namusu berbad edildiğinden, kocanın: "Hul' bedeli" (boşamaya karşılık para) istemesine müsaade edilmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göreyse, "Ancak fahişe-i Mübeyyine işlemeleri müstesna" kavl-i şerifi, evvelce geçen, evde hapsetme hükmüne taallûk etmektedir ki, bu durumda, kadınlardan mal alma konusuna temas edilmeksizin sadece zina eden kadınların evlerde hapsedilmesine müsaade edilmiştir.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilenin sonunda, kadınlara iyi davranmayan kocalara: "Onlarla iyi geçinin." buyurarak, yine kadınların hakkını muhafaza etmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, **Maruf**'tan murat, hanımın yanında gecelemek, yiyeceği ve giyeceği hususunda hâline münasip olanı vermek, söz söylerken gayet yumuşak konuşmak, başkasına karşı meyil ve muhabbet açıklamamak, suçsuz yere surat asmamak, dövmemek vesair hususlarda kadının haklarına riayet etmektir.

Ulemadan bazısı, kadının kocasına karşı süslenmesi gerektiği gibi, kocanın da hanımına karşı ziynetini takınmasının hüsn-ü muaşeret (güzel geçim) e dahil olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim Yahya ibni Abdirrahman el Hanzalî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bir kere Muhammed ibni Hanefiyye'nin yanına gittiğimde, kırmızı bir çarşaf içinde sakalından koku damlar vaziyette karşıma çıktı. Ben, Ona: "Bu ne hâldir?" diye sorduğumda O, bana: "Bu çarşafı hanımım üzerime attı ve beni koku ile yağladı, şüphesiz ki, bizim onlardan istediklerimizi, onlar da bizden isterler." diye cevap verdi.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Şüphesiz ki ben, ailemin bana karşı süslenmesini istediğim gibi, benim de onun için süslenmemi seve rim."

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celiledeki "Kadınlarla iyi geçinme" emrinin umumiyetinden dolayı, ulemadan bazısı, Halife kızı ve soylu aile kızları gibi, baba evlerinde hizmetçilerle büyüdüklerinden dolayı kendi hizmetlerini görmekten aciz olan kadınlara, kocalarının hizmetçi tutması gerektiği görüşüne varmışlardır.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre, bir hizmetçi yetmeyene, yeterli miktarda hizmetçi tutmak gerekiyorsa da, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimiz ve İmam-ı Şafii *(Rahimehullah)* a göre, sadece bir hizmetçi tutma mecburiyeti vardır, zira âlemde kendisine bir hizmetçinin yetmeyeceği bir kadın düşünülemez.

Ayet-i celilenin sonunda zikredilen "Hayr-ı Kesir" den maksat: Hayırlı evlâd-u Ahfad (torunlar) dır. Çünkü, bir insanın, istemediği bir kadından erkek ve kız çocukları olunca, aradaki kerahat (isteksizlik) muhabbete (sevgiye), nefret (soğukluk) rağbet (heves) e dönüşür.

Şu hâlde Hayr-ı kesir, dünya ve ahiret bütün menfaatleri içine almaktadır. Dolayısıyla insan sırf nefsani isteksizlik yüzünden, nikâhlı ailesini boşamaya kalkmamalıdır. Nitekim:

٤٩٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَيَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً اِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقاً رَضِىَ مِنْهَا آخَرَ ».

490 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Bir mü'min, bir mü'mineye** (hanımına) **buğzetmesin;** (çünkü) **onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.**" *(Müslim, Rıda:61)*

İmam-ı Mekhul buyurmuştur ki: İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuman)* ın şöyle buyurduğunu işittim, bir kişi Allah-u Tealâ'dan hayırlısını ister, Allah-u Tealâ da ona hayırlısını verir, fakat o, onun hayırlı olduğunu anlayamadığı için, işin sonunu beklemeden Mevlâ Tealâ'ya gücenir. Fakat sonunda o işin kendisi için hayırlı olduğunu anlar.

Ebu Bekr-i ibni Abdirrahman Hazretleri buyurmuştur ki: Şeyh Ebu Muhammed ibni Zeyd, çok büyük ilim ve takvaya sahip idi, fakat çok geçimsiz bir ailesi vardı. Kocasının haklarına riayet etmiyor ve ona diliyle çok eziyet ediyordu.

Şeyh Efendiye: O hanımına niçin tahammül ettiği sorulduğunda: "Ben, Allah-u Tealâ'nın beden sıhhati ve marifet (Mevlâ Tealâ'yı bilmek) gibi maddi ve manevi nimetlerini kendisine tastamam verdiği bir kişiyim, her hâlde bu kadın benim bazı günahlarıma karşı ceza olarak, bana Rabbim tarafından musallat edilmiştir. Fakat ben onu bırakırsam, ondan beter bir belânın başıma gelmesinden korkarım." buyurdu.

Ulemanın buyurduğuna göre, bu ayet-i celilede Talâk (boşaman) ın mubah olmasıyla beraber mekruh olduğuna dair bir delil bulunmaktadır. Nitekim:

٤٩١ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « اِنَّ اللهَ لاَ يَكْرَهُ شَيْئاً اَبَاحَهُ اِلاَّ الطَّلاَقَ وَالاَكْلَ وَاِنَّ اللهَ لَيُبْغِضُ الْمِعىَ اِذَا امْتَلاَ ».

491 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "**Allah-u Tealâ Hazretleri talâk** (kadın boşamak) **la, fazla yemenin dışında mubah ettiği hiç bir şeyi kerih** (çirkin) **görmez. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **dolu kaba** (mideye) **buğzeder.**" *(Kurtubî Tefsir: 5/98)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kadınlarla iyi geçinmek ve onların bazı eziyetlerine sabretmek, Allah-u Tealâ'nın rızasına ters düşmeyen şeylerdendir. Ancak, kıskançlıktan dolayı onu bazı şeylerden engellemek vacip (gerekli) dir, çünkü kıskançlık Allah-u Tealâ'nın ahlâkından, enbiya ve evliyanın huylarındandır. Nitekim:

٤٩٢ – وَقَالَ وَرَّادٌ عَنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: لَوْ رَأَيْتُ رَجُلاً مَعَ امْرَأَتِي لَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ غَيْرَ مُصْفَحٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَتَعْجَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ لأَنَا اَغْيَرُ مِنْهُ وَاللهُ اَغْيَرُ مِنِّى ».

492 - Verrad el-Muğîre İbn-i Şu'be'den rivayet edildiğine göre. Bir kere Ubade *(Radıyallahu Anh)*: "Eğer karımın yanında (yabancı) bir erkek görsem muhakkak onu kılıcımın geniş yüzüyle değil, keskin tarafı ile vurur öldürürüm." dedi.

Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizler Sa'd İbn-i Ubade'nin bu gayret ve hamiyyetine** (kıskançlığına) **taaccüp mü ediyorsunuz?** (şaşmayınız). **Çünkü ben Sa'd'dan daha kıskancım, Allah da benden kıskançtır."** buyurmuştur. *(Buharî, Nikâh:107, Hudûd:40, Tevhid:20, Müslim, Lian:16, 17, Darimî, Nikâh:37, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/248)*

Bu kıskançlık da kadını yabancı erkeklerle görüştürmemek, erkeklerin yanına girmesine izin vermemek, çarşılara pazarlara çıkarmamak gibi şeylerden ibarettir. Velhasıl, kadın iffetli olup, şeriata muhalif bir iş yapmadığı takdirde, kocasının onunla iyi geçinmesi, bazı kötü huylarına sabretmesi gereklidir. Ancak, namus konusunda ve islâmiyete uymayan hususlarda müsamaha göstermek asla caiz değildir.

Şu da bilinsin ki, kadınlar akıl bakımından erkeklere nisbetle daha zayıf, din bakımından daha güçsüz ve ahlâk (iyi huyluluk) bakımından daha eksik olduklarından onlarla iyi geçinmek ve onların bazı kötü huylarına sabretmek ahlâkı güzelleştiren şeylerdendir.

Bundan dolayı onlara sabırlı davranan kişi, Allah yolunda cihat edenlerden sayılır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ezvac-ı mutahharası (tertemiz aileleri) ile çok iyi geçinirdi.

Rivayet edildiğine göre, bir müteabbid (çok ibadet eden bir insan) ailesinin haklarına çok riayet ederdi. Ailesi vefat edince ona tekrar evlenmek arzedilince: "Tek kalmak kalbime daha rahatlık veriyor." diyerek evlenmekten kaçındı.

Sonra kendisi şöyle anlattı: "Ailemin vefatından bir cuma sonra, rüyam da sanki gök kapıları açılmış, havada bir takım kişilerin inip çıktığını gördüm onlardan her biri beni görünce, arkasındakine: "İşte bu uğursuz adam değil mi?" diyor, öteki de "Evet" diye onu tasdikliyordu. Üçüncüsü de aynı şekilde söylüyordu.

Ben, bu hususu onlardan sormağa çekindim, neticede sonuncuları yanımdan geçerken ona: "Kim bu uğursuz?" diye sordum. O da: "Sensin" diye cevap verince, ben "Niçin "diye sordum.

O: "Biz bu zamana kadar senin amellerini, Allah yolunda cihad edenlerin amelleriyle yükseltiyorduk, geçen cuma'dan beri ise, senin amelini (geri kalan) larla beraber koymakla emrolunduk, fakat senin ne yaptığını, ne suç işlediğini bilmiyoruz." dedi. O zat bunu duyunca, ihvanına: "Hemen beni evlendirin." dedi. O günden sonra, iki veya üç ailesiz durmadı.

Burada şunu ifade edelim ki, birden fazla evlilik, bir kişinin dünyacılığından değildir. Çünkü zahitler ve abitler (dünyadan yüz çeviren ve çok ibadet eden kimseler) üç hatta dört aile bile alırlardı, Nitekim:

٤٩٣ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « حُبِّبَ اِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَآءُ وَالطِّيْبُ وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِى فِى الصَّلَاةِ ».

493 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Dünyadan bana** (üç şey) **sevdirildi** (bunlar da) **kadınlar** (la meşru şekilde münasebet), **güzel koku ve** (bir de) **gözümün nuru namaza kondu.**" yani dünyada en sevinçli ve huzurlu zamanım namazda olduğum vakittir. *(Nesei, Işret:1, Ahmed Ibn-i Hanbel, 3/128,199)*

Hâl ehlinden biri şöyle anlattı: Bir kere ben vaaz eden bir kişinin meclisinde bulundum konuşma esnasında o, şanının büyüklüğünden dolayı bu makamda isminin zikredilmesi münasip (uygun) olmayan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ismini vererek: "Filâncı dahil kimse nefsinin hevasından kurtulamadı." dedi.

Ben hemen ona itiraz ederek: "Allah-u Tealâ'dan kork ne biçim konuşuyorsun?" deyince, O: "Peki O 'kadınlar bana sevdirildi.' demedi mi?" dedi.

O zaman ben: "Yazıklar olsun sana, O, ben sevdim demedi, ancak bana Mevlâ Tealâ tarafından sevdirildi buyurdu." dedim.

Sonra büyük bir üzüntüyle o meclisi terkettim. Bir de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i manada gördüm ki, bana: "Sen üzülme muhakkak biz onu katlettik." buyurdu. Kısa bir süre sonra, o lâfı söyleyen kişinin bir tarafa giderken bazı yol kesenler tarafından öldürüldüğünü haber aldım.

Hakîm-i Tirmizî, Nevadirul Usûl'de bu hadis-i şerifin izahı hakkında şöyle buyurmuştur: Peygamberler, nübüvvetlerinin faziletlerinden dolayı kuvvet bakımından herkesten üstün kılınmışlardır. Çünkü, Mevlâ Tealâ'nın nuru kalbe yerleşip oradan damarlara taştı mı, nefis ve beden de bundan lezzet alarak şehveti takviye ederler.

Kokuya gelince: O da gönlü temizler ve kalbe kuvvet verir. Çünkü, kokunun aslı Âdem *(Aleyhisselâm)* ın örtündüğü yaprakla beraber cennetten inmiş

ve o yaprakla beraber dünyada kalmıştır. Namaz ise münacâtullah (Allah-u Tealâ ile yalvararak görüşmek) tir. Nitekim:

٤٩٤ – قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَلْمُصَلِّي يُنَاجِي رَبَّهُ ».

494 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Namaz kılan Rabbisine münacât etmekte** (gizlice görüşmekte) **dir.**" buyurmuştur. *(Ruhul Beyan:2/183)*

Artık işin gerçeğini anladığına göre, sakın inkâra kalkışma çünkü büyüklerin her işinin öyle sırları vardır ki, avam (sıradan insanlar) bin sene de yaşasa, onları kavrayamazlar.

İSTENMEDİK BİR ŞEYİN ALLAH-U TEALÂ KATINDA ÇOK HAYIRLI OLABİLECEĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسىٰ اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسىٰ اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ (٢١٦) »

"**Hoşunuza gitmediği hâlde savaş size yazıldı. Umulur ki siz bir şeyi sevmezsiniz hâlbuki o sizin için bir hayırdır. Sizin için daha kötü olduğu hâlde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah** (-u Tealâ) **bilir hâlbuki siz bilmezsiniz.**" *(Bakara Suresi: 216)*

ERKEKLER BAZI YÖNLERDEN KADINLARDAN FAZİLETLİ OLDUKLARI İÇİN KADINLARLA İYİ GEÇİNMENİN ERKEKLERDEN BEKLENECEĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« ...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٨) »

"**Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde maruf ile** (bir takım iyi davranışa dayalı) **hakları vardır. Ancak erkekler için kadınlar üzerinde bir derece** (üstünlük payı) **vardır.** (Aile reisi erkektir). **Ve Allah** (-u Tealâ) **Azîzdir, Hakîmdir.**" *(Bakara Suresi: 228'den)*

« اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلىٰ بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ...(٣٤) »

"**Allahın, onlar** (insanlar) **dan bir kısmını, diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve erkekler mallarından harcama yaptıkları için, erkekler kadınlar üzerine son derece kaim** (koruyucu ve yönetici) **dirler.**" *(Nisa Suresi: 34'den)*

وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَّآتَيْتُمْ
إِحْدٰىهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا أَتَأْخُذُونَهُۥ
بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ
أَفْضٰى بَعْضُكُمْ إِلٰى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَـٰقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ النِّسَآءِ
إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَمَقْتًا ۖ وَسَآءَ
سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّـٰتُكُمْ وَخَالَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ
وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَـٰتُكُمُ ٱلَّـٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ
وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَـٰعَةِ وَأُمَّهَـٰتُ نِسَآئِكُمْ
وَرَبَـٰٓئِبُكُمُ ٱلَّـٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّـٰتِى
دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا۟ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۖ وَحَلَـٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ
مِنْ أَصْلَـٰبِكُمْ ۙ وَأَن تَجْمَعُوا۟ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

Mevlâ Tealâ, zina işleyen kadına kocası tarafından para isteme yoluyla zarar vermenin caiz olduğuna işaret ettikten sonra, fuhşa düşmeyenlere hiç bir şekilde zarar vermenin caiz olmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا (٢٠)

KELİME MANASI (20)

(وَاِنْ اَرَدْتُمُ) **Ve eğer isterseniz,** neyi? (اِسْتِبْدَالَ زَوْجٍ) **bir zevce almayı,** kimin yerine? (مَكَانَ زَوْجٍ) **bir zevcenin yerine,** yani birini boşayıp, diğerini almayı isterseniz, (وَاٰتَيْتُمْ) **halbuki vermişsiniz,** kime? (اِحْدٰيهُنَّ) **onlardan birine,** neyi? (قِنْطَارًا) **büyük bir mal,** yani boşamak istediğiniz ailenize mehir olarak çok büyük paralar vermiş olsanız da, (فَلَا تَاْخُذُوا) **almayın,** neden? (مِنْهُ) **ondan** (o verilenden), (شَيْئًا) **en ufak bir şey,** (اَتَاْخُذُونَ) **alır mısınız?** neyi? (هُ) **onu** (verdiğinizden bir şeyi), ne olduğunuz hâlde? (بُهْتَانًا) **iftira edici olduğunuz hâlde,** daha? (وَاِثْمًا) **günah işleyici olduğunuz hâlde,** öyle bir günah ki, (مُبِينًا) **apaçık.**

MEALİ ŞERİFİ (20)

Eğer bir zevcenin yerine başka bir zevce almak isterseniz (görülen bir lüzum üzerine bir aileyi boşayıp da, yerine başka bir aile almak isterseniz), **onlardan birine** (mehir olarak) **çok büyük bir mal vermiş olsanız da, ondan** (verdiğinizden) **hiç bir şeyi** (geri) **almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu** (verdiğinizi geri) **alır mısınız?**

İ Z A H A T

Kazî Beyzavî'nin buyurduğuna göre, cahiliyyet devrinde, bir kimse eski ailesini bırakıp, yeni bir kadın almak istediğinde, nikâhı altındaki kadını zina ile itham eder (suçlar), ve vermiş olduğu mehri almak üzere kadını icbar eder (zorlar) ve verdiği mehri geri aldıktan sonra eski hanımını boşar, aldığı malı yeni hanımına mehir olarak verirdi. İşte Cenab-ı Hak bütün bu çirkin âdetleri bu ayet-i celilesiyle menetmiştir.

Ayet-i celilede geçen **Kıntar** dan maksat çok mal demektir ki, bu ayet-i celile erkeğin, hanımına mehir olarak çok mal vermesinin, kadının da bunu almasının caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Bir kere Hazreti ömer *(Radıyallahu Anh)* minber üzerinde hutbe okurken: "Kadınlarınıza verdiğiniz mehirlerde aşırı gitmeyin." deyince, bir kadın kalkarak: "Ey Hattab oğlu! Allah-u Tealâ bize veriyor sen ise menediyorsun, diğer bir rivayette: "Senin sözüne mi bakacağız, Allah-u Tealâ'nın sözüne mi uyacağız." demiş sonra bu ayet-i kerimeyi okumuştur.

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : "Ey Ömer! bütün insanlar senden daha fakih (fıkhı daha iyi bilen) çıktı." Diğer bir rivayette: "Bir kadın isabet etti, bir emir ise hata etti." buyurmuş ve çok mehir almanın mekruh olduğuna dair fetvasından dönmüştür.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Emirül Mü'minin Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın evvelce mehirleri pahalı tutmaktan menetmesi, hem ümmete kolaylık, hem de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kavlen ve filen (sözüyle ve hareketiyle) efdal olduğuna işaret etmiş buyurduğu, mehirleri az tutmak hususunda teşvik içindir.

Sonra, Kureyşli kadını reddetmeyip, evvelki görüşünden dönmesi, Kur'anın manalarını araştırma ve Kur'andan incelikler çıkarma hususlarına teşvik babındandır.

Âlim olan büyük bir kişinin, cahil olan küçük bir kişiye yenilgisini açıklamasında, küçüğü heveslendirme, sevindirme, o ve onun gibileri ilimle uğraşmaya, insanları kendisiyle yeneceği malûmatı elde etmeye bir nevi teşvik vardır.

O hâlde Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın: "Ey Allahım! bağışlamanı dilerim, herkes ömerden daha âlim çıktı." sözü, nefsi kırmak, tevazu ve güzel ahlâk babından söylenmiştir.

Bununla beraber Hazreti Ömer bu fetvasından dönüp de onlara çok mehir vermeyi emretmemiş, ancak en fazla olarak onlardan bu hususstaki yasaklığı kaldırmış ve onları efdal iye mubah (iyi ile serbest) arasında muhayyer (serbest) bırakarak, iki işten her hangi birini yaptıkları takdirde günahkâr olmayacaklarını açıklamıştır.

Haydi bu meselenin Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın zihni şerifinin ufkundan çıktığını kabul edelim. Lâkin bunun imamet ve hilâfet (önderlik ve halifelik) makamına zarar verecek derecede bir cehalet sayılabileceğini asla kabul etmeyiz.

Nitekim iki fırkanın (Ehl-i Sünnet ve şia'nın) imamı olan Emirul Müminin Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın başına da böyle bir hadise gelmiştir. Şöyleki, İbni Cerir ve İbni Abdil Berr, Muhammed ibni Ka'bın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

Bir Adam Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a bir mesele sordu. Hazreti Ali Efendimiz cevap verince, adam "O mesele senin dediğin gibi değil velâkin şu şekildedir." dedi.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz de: "Sen isabet ettin, biz yanıldık, her ilim sahibinin fevkinde daha iyi bilen vardır." buyurdu.

Davud *(Aleyhisselâm)* a da bu gibi bir hadisenin vaki' olduğunu Allah-u Tealâ Hazretleri kitabında bize anlatmaktadır. Şöyleki:

« وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِى الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ (٧٨) فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ ... (٧٩) »

"Bir zaman Davud ile Süleyman *(Aleyhimesselâm)* **bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir gurup insanın koyun sürüsü geceleyin başı boş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişlerdi. Biz onların hükümlerinin şahidi idik** (verdikleri kararı görüp bilmekteydik) **böylece bunu** (bu fetvayı) **Süleymana biz anlatmıştık."** *(Enbiya Suresi:78-79'dan)* buyurmaktadır.

Halbuki Davud *(Aleyhisselâm)* ın bu ictihadında isabet edememesi,

« يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ ... (٢٦) »

"Ey Davud! Şüphesiz biz seni yer yüzünde halife kıldık." *(Sad Suresi::26'dan)* Ayet-i celilesinde işaret edilen Nübuvvet ve Hilâfet makamından bir şey eksiltmediği gibi, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* Efendimizin bu hadisesi de, İmamet makamından bir şey kaybettirmez.

İnsafla düşünenler bu vakayı Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın noksanlığına değil üstünlüğüne delil kılarlar. Velâkin nefret ve inatçılık hastalığına ilâç yoktur. Allah-u Tealâ kimi saptırırsa onu hidayet edecek yoktur.

Hasılı kelâm bu ayet-i celileden anlaşıldığına göre, mehir, kadının kendisini kocasına teslim etmesine karşılık olduğu için, akit anında istenen şekilde pazarlık etmek ve mukavele yapmak meşrû (serbest) tir.

Fakat Mürşidül Müteehhilîn'de zikredildiğine göre, Kendisiyle evlenilmek istenen kadının mehrini hafif tutmak efdaldir. Nitekim bir hadis-i şerifte:

٤٩٥ – « خَيْرُ نِسَاءِ اُمَّتِى اَصْبَحُهُنَّ وَجْهاً وَاَقَلُّهُنَّ مَهْراً ».

495 - **Ümmetimin kadınlarının en hayırlısı yüzleri en güzel, mehirleri en az olanlarıdır."** *(Ali el Müttaki, Kenzül Ummal: 16/297, no.44568)*

Diğer bir hadis-i şeriflerinde:

٤٩٦ – رُوِىَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ: « مِنْ بَرَكَةِ الْمَرْأَةِ سُرْعَةُ تَزَوُّجِهَا وَسُرْعَةُ رَحْمِهَا اِلَى الْوِلَادَةِ وَيُسْرُ مَهْرِهَا ».

496 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Bir kadının erken evlenmesi, evlendikten sonra gecikmeden çocuğa hamile kalması ve mehrinin az olması bereketindendir."** *(Ruhul Beyan: 2/184)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz de aileleriyle on dirhem para, değirmen, testi ve içi lif(hurma ağacının kabuğu ile) dolu deri yastık gibi bir takım ev eşyası mukabilinde (karşılığında) evlenmiştir. Ancak kişinin nikâh akti anında konuşulan mehri tas tamam ödemesi, hemen ödiyemiyorsa ödemeye niyet etmesi gereklidir.

Kadının mehrini vermemeye niyet eden ise, kıyamet gününde Mevlâ Tealânın huzuruna zani (zina eden bir kimse) olarak gelir.

Nitekim ödememe niyetiyle borç alan kişi de, hırsız olarak mahşere gelecektir. Elinde imkân olan kişi, kadının mehrini geciktirmemelidir, ancak fakir olur veya kadın isteyerek tehir ederse, bu tehire müsaade vardır.

Bir koca, ailesine evvelâ ehl-i sünnet itikadını telkin edip (aşılayıp) onu bidat ehlinin inançlarından kurtardıktan sonra, ilk iş ona farzları yerine getireceği kadar temizlik, hayız ve namaz hükümlerini öğretmelidir. Kendisi bilmiyorsa, sorup, öğrenip, aldığı cevapları hanımına nakletmelidir.

Kocası bu vazifeyi yerine getirmeyen bir kadının, bu hükümleri öğrenmek için mutlaka evden çıkması lâzımdır ve bu hususta kocasının izni ve rızası şart değildir. Ancak, kocası tarafından kendisine ilmihâli öğretilmiş bir kadının, kocasının rızası olmadan ilim öğrenmeye veya zikir meclisine gitmesi caiz değildir.

Din-i Mübin-i İslâmın hükümlerinden, kadının mesul olduğu bir hükmü bile ailesine öğretmeyen veya onu öğrenmekten engelleyen bir koca da onun günahına ortak olur. Nitekim:

٤٩٧ – رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: « اَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ اَجْهَلَ اَهْلَهُ ».

497 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Kıyamet gününde insanların azap cihetinden en şiddetli olanı, ehlini** (çoluk çocuğunu) **cahil bırakandır."** *(Ruhul Beyan 2/184)*

٤٩٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) يَقُوْلُ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ: « كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ اَلْاِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي اَهْلِهِ وَ هُوَ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِى بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا ، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِى مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ وَحَسِبْتُ اَنْ قَدْ قَالَ

وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ اَبِيهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ».

498 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim, şöyle buyuruyordu: **"Her birerleriniz çobandır. ve her birerleriniz elinin altındakinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyla muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, ailesinde bir çobandır o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de, efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur."**

Ravi şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şunu da söyledi: **"Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur.** (Hulasa) **her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur."** *(Buharî, Cuma:11, Cenaiz:32, Itk:17, 19, Ahkâm:1, Vesaya:9, Nikâh:81, 90, Müslim, Imare:20, Ebu Davud, Imare:1, Tirmizî, Cihad:27)*

Hasılı kelâm bu ayet-i celileden anlaşıldığına göre, bir kişi hanımına ne kadar çok mehir vermiş olursa olsun, namussuzluk ve geçimsizlik gibi kadın tarafından bir kusur meydana gelmedikçe, onu boşamak karşılığında, mehrinden azıcık bir şey dahi almak caiz değildir.

Alındığı takdirde ne kadar çirkin bir iş işlenmiş olacağına işaret etmek için azlığa delâlet eden tenvinle "Onlardan azıcık bir şey dahi almayın." buyurulduktan sonra, "İnkâra delâlet eden istifham (soru) hemzesi ile: **"Onlara iftira ederek ve açık bir zulüm işleyerek verdiğiniz malı hanımınızdan geri alır mısınız?"** buyurulmuştur.

Mevlâ Tealâ, kadınlara verilen mehrin, boşanma karşılığında kendilerinden geri istenmesinin ne kadar çirkin bir şey olduğunu daha tekitle açıklamak ve bunun bazı sebeplerini ortaya koymak için şöyle buyuruyor:

وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا (٢١)

KELİME MANASI (21)

(وَكَيْفَ) **Nasıl,** (تَاْخُذُونَ) **alırsınız,** neyi? (هُ) **onu** (verdiğinizi), (وَقَدْ اَفْضٰى) **halbuki manisiz tenhada kaldı,** yani kimsenin göremiyeceği bir yerde yakınlıkta bulundu, kim? (بَعْضُكُمْ) **bazınız,** kime? (اِلٰى بَعْضٍ) **bazınıza,** yani aranızda halvet-i sahiha (cima olsun olmasın tenhada beraberlik) vaki oldu, (وَاَخَذْنَ) halbuki o kadınlar aldılar, kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neyi? (مِيثَاقًا) bir sözü, öyle söz ki, (غَلِيظًا) çok (şiddetli, kuvvetli), yani Allah ve Resulü, o kadınların haklarına

riayet etmeniz ve onlarla güzel geçinmeniz hususunda, onların namına sizden kuvvetli söz aldılar.

MEALİ ŞERİFİ (21)

Vaktiyle siz birbirinizle manisiz olarak tenhada kaldığınız (kimsenin göremiyeceği bir yerde birlikte bulunduğunuz) **ve onlar sizden** (kendileriyle güzel geçineceğinize ve haklarına riayet edeceğinize dair) **çok kuvvetli bir söz almış olduğu hâlde, onu** (verdiğinizi) **nasıl** (geri) **alırsınız?**

Bu istifhamın taaccüp manasını koltukladığı da söylenmiştir. Buna göre mana: "**Kadınlar size kendilerini teslim edip, varlıklarını sizin lezzetlenmenize ve hizmetinize adamış ve aranızda tam bir sevgi ve samimiyet meydana gelmişken hangi sebeple verdiğiniz mehri kadından geri almak istersiniz. Sağlam bir akla ve tabiata malik ve doğru bir zevke sahip olan kimseye böyle bir şey yakışır mı?** " demektir.

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen **İfdâ'**, İbni Abbas, Mucahid ve Süddi'den rivayetle **Cim**adan kinayedir. Bundan muradın cima olmasa da, Halvet-i Sahiha (bir erkekle bir kadının kimsenin görmediği gizli bir yerde cima etmelerine hiçbir engel olmadığı hâlde, bulunmaları) olduğu da söylenmiştir.

İmam-ı Ferra' bu görüşü seçmiş, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimiz de böylece hükmetmiştir.

Dolayısıyla bu ayet-i celile, nikâhtan sonra zifaf olup (gerdeğe girip) başından halvet-i sahiha geçen bir kadından talak bedeli (kendisini boşamak karşılığı mehrinden) az bir şey almayı yasaklamıştır. Fakat gerdeğe girilmeden boşanan kadından mehrinin yarısını geri almak meşrûdur.

Bu ayet-i celilede karı kocanın birbirlerine **İfda**'da bulunmalarının (birleşmelerinin) açıklanması gerdeğe girdikten sonra meydana gelen boşamanın hükmünü açıklamak içindir.

Şöyleki, karı koca arasındaki geçimsizlik, koca tarafından meydana gelmişse, kadından bir şey alması yasaktır. Fakat bu yasaklıkla beraber koca, karısından onu boşamasına karşılık bir miktar mal alırsa, o aldığı mala malik (sahip) olur. Fakat anlaşmazlık kadın tarafından olmuşsa, kocasının ondan hul' bedeli (kendisini boşamasına karşılık para) alması helâldır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Kadınların kocalarından aldıkları **Misak-ı galiz** (kuvvetli söz) den maksat, Nikâh esnasında mehir hakkında konuşulan sözler ve Allah Hakkı için, ya bu kadını iyilikle tutacaksın ya da güzellikle salacaksın, onun hakkında kötü bir niyet taşımıyacaksın ve ona hiçbir şekilde zarar vermeye kalkışmayacaksın gibi sözlerdir.

Yahutta bu sözden maksat, kadını kocasına helâl eden **nikâh** kelimesidir. Nitekim:

٤٩٩ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) : « اَخَذْتُمُوهُنَّ بِاَمَانَةِ اللهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللهِ ».

499 - Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız,ve onların namuslarını Allah'ın kelimesi** (nikâh emri ve müsaadesi) **ile helâl ettiniz.**" *(Ebu Davud, Menasik:56, Ibni Mace , Menasik:84, Darimî, Menasik:34, Ahmed Ibn-i Hanbel : 5/73)*

Şu da bilinsin ki, kadınlara eziyet etmek, onları evlenmekten menetmek, ve onların haklarına riayet hususunda söz verdikten sonra, ellerinde bulunan malı almaya kalkışmak gibi kötü muameleler, imanın emarelerinden, netice ve semerelerinden değildir. Yani kişinin doğru bir müslüman olamadığının alâmetidir, çünkü mümin, müminin kardeşidir, dolayısıyla ona zulmetmez. Nitekim:

٥٠٠ – عَنْ اَبِى مُوسىٰ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً وَشَبَّكَ ﷺ اَصَابِعَهُ ».

500 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Mü'min ile mü'min** (birbirine karşı) **duvar gibidir, birbirini sımsıkı tutarlar.**" buyurdu da bunu söylerken parmaklarını biribirine geçirip sımsıkı kilitledi. *(Buharî, Salât:86, Mezalim:5, Müslim, Birr:65, Tirmizî, Birr:18, Neseî, Zekât:67, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/404, 405, 409)*

٥٠١ – عَنْ تَمِيمِ الدَّارِىِّ (رضى الله عنه) اِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ » قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: « لِلّٰهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِاَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ ».

501 - Temimü'd Darî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Din nasihattır.**" buyurmuştur. Biz: "Kim için." dedik. "**Allah'a, Kitabına, Resulüne, müslümanların imamlarına ve bilumûm müslümanlara.**" buyurdular. *(Müslim, Iman:95, Buharî, Iman:42, Ebu Davud, Edeb:59, Tirmizî, Birr:17, Neseî, Biat:31, Darimî, Rikâk:41, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/301, 2/297, 4/102)* Hadis-i şerifte geçen: "**Din nasihattan ibarettir.**" sözü, dinin direği ve kıvamı nasihattır demektir.

Allah için nasihattan maksat: Allah-u Tealâ ya iman edip, onun nimetlerine karşı şükür vazifesini yerine getirmek ve insanları Allaha imana ve şükre teşvik etmek.

Kitabı için nasihattan maksat: Kur'an-ı kerimi öğrenip, onunla amel etmek ve insanları ona irşad etmek. (onlara öğretip, doğru yolu göstermek)

Resulu için nasihattan maksat: Ona hakkıyla uymak, her hususta ona yardım etmek.

Müslümanların Amirlerine nasihattan maksat: Dine uygun emir ve yasaklarına itaat edip, dine uymayan işlerinde ise, doğruyu yapmaya mecbur edecek şekilde onlara yardımcı olmak.

Halk için nasihattan maksat ise: Herkese dünya ve ahiret saadetlerine kavuşturacak yolları gösterip öğretmek. İşte bu sıfatları takınanlar yer yüzünde Allah'ın halifesi olurlar.

٥٠٢ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يُحِبَّ لاَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ ».

502 - Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Hiçbiriniz, kendiniz için arzu ettiğini kardeşiniz için arzu etmedikçe,** (kemaliyle) **iman etmiş olmaz.**" buyurdu. *(Buharî, Iman:6, Müslim, Iman:71, Tirmizî, Sıfatul Kıyame:60, Neseî, Iman:19, Ibn-i Mace, Mukaddime:9)*

BU AYET-İ CELİLEDE CİMA EDİLDİKTEN SONRA BOŞANAN KADININ HÜKMÜ BEYAN EDİLDİĞİ GİBİ CİMA EDİLMEDEN BOŞANAN KADININ HÜKMÜNÜ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً (٤٩) »

"Ey İman edenler! **Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz dokunmadan** (cima etmeden) **onları boşarsanız, onları iddet müddetinde bekletmeniz gerekmez. O hâlde onları faydalandırın** (hem gitmelerine mani olmayın, hem de hediye kabilinden yardım edin) **ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.**" *(Ahzap Suresi: 49)*

Mevlâ Tealâ, cehalet zamanında vefat eden kişinin ailesine üvey oğlunun varis olmasının caiz olmadığını beyan ettikten sonra, babasının ailesini oğlunun almasının caiz olmadığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا (٢٢)

KELİME MANASI (22)

(وَلَا تَنْكِحُوا) **Ve nikâh etmeyin,** kimi? (مَا) **o kimseleri ki,** (نَكَحَ) **nikâh etti,** kim? (اٰبَآؤُكُمْ) **babalarınız,** kimler olduğu hâlde? (مِنَ النِّسَآءِ) **kadınlar olduğu hâlde,** yani babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. (Bu mana (مِنْ) in beyaniye olmasına göre verilmiştir, (مِنْ), tebı'ziye de olabilir ki, o zaman mana "**Kadınlardan olduğu hâlde**" demek olur). (اِلَّا مَا) **lâkin o şey müstesna ki,** (قَدْ سَلَفَ) muhakkak geçti, yani cahiliyet devrinde işlemiş olduğunuz bu âdetten dolayı mesul olmazsınız, (اِنَّهُ) **çünkü muhakkak o** (üvey annelerle evlenmek), (كَانَ) **oldu,** nedir oldu? (فَاحِشَةً) **çok çirkin bir iş,** daha? (وَمَقْتًا) **buğz'un ta kendisi,** yani hem Allah-u Tealâ, hem insanlar indinde son derece kızılan iğrenç bir iş, (وَسَآءَ) **ve ne kötü oldu,** ne bakımdan? (سَبِيلًا) **yol bakımından,** yani üvey anneler ile evlenmek ne kötü bir yoldur.

MEALİ ŞERİFİ (22)

Geçmiş (cahiliyet devrin) **de olan müstesna** (bir yana) **babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin, çünkü muhakkak o** (üvey annelerle evlenmek) **çok çirkin bir iş ve** (Allah-u Tealâ'nın son derece) **buğz** (ve nefret ettiği bir şey) **dir ve ne kötü bir yoldur.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, cahiliyet devrinde oğullar, babalarının ölümünden sonra üvey anneleriyle evlenmeyi âdet hâline getirdiklerinden Mevlâ Tealâ bu hususu bundan sonraki ayet-i celilesinde zikredilecek haramların arasına katmayıp, bu ayet-i celilesinde özellikle yasaklamıştır.

İbni Sa'd, Muhammed ibni Ka'bın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Cahiliyyet devrinde, ölen bir adamın ailesine oğlu varis olurdu. Öz anası değilse, onu kendisi de alabilir veya istediği bir kişiye nikâhlayabilirdi.

Ebu Kays ibni Eslet *(Radıyallahu Anh)* vefat edince, oğlu Hısn kalkıp üvey annesinin nikâhına varis oldu fakat, ona hiç bakmadı, mirastan da bir şey vermedi. Analığı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bu durumu arzedince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: "**Şimdilik dön hele, olur ki, Allah** (-u Tealâ) **senin hakkında bir şey indirir.**" buyurması üzerine, bundan evvel zikredilen: "**Ey İman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helâl değildir.**" mealindeki ayet-i celile ile: "**Babalarınızın nikâhladıklarıyla evlenmeyin.**" mealindeki bu ayet-i celile indi.

Vâhidî ve diğerlerinin zikrettiğine göre, bu ayet-i celile, bahsedilen Hısn hakkında indiği gibi, Esved ibni Half, Safvan ibni Ümeyye ibni Half ve Menzur ibni Reyyan hakkında da inmiştir, çünkü bütün bunlar üvey anneleriyle evlenmişlerdir.

Ayet-i celiledeki, "**Ancak geçenler müstesna**" ifadesiyle istisna edilenden maksat, Babanın bıraktığı aile ile, oğlunun evlenmesinin haram olduğuna dair ayet-i kerime inmeden evvel vaki olan nikâhlardır. Dolayısıyla evvel geçenler azaptan istisna edilmiştir.

Ama bu ayet-i celile indikten sonra, en sağlam görüşe göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* üvey anneleriyle evlenenlerin derhal ayrılmalarını emretmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen nikâh, cima manasına geldiği için, İmam-ı Azam efendimiz:"Babanın nikâhladığı kadınla evlenmek caiz olmadığı gibi, babanın zina ettiği veya cariye olarak malik olduğu kadınla evlenmenin de caiz olmadığına." hükmetmiştir.

İmam-ı Fahrurrazi buyurmuştur ki: Çirkinliğin mertebeleri üçtür.

1. Kubh-u Aklî (aklın çirkin gördüğü),

2. Kubh-u Şer'î (Şeriatın çirkin görmesi),

3. Kubh-u Âdî (örf ve âdette çirkin görülen).

Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde, annelerle evlenmenin **fahişe** (çok çirkin bir iş) olduğunu açıklayarak, bu işin aklen çirkinliğine, **kendisinin gazabına sebep olduğunu.**" beyan ederek, şer'an çirkinliğine: "**Ne kötü yoldur.**" buyurarak da herkes tarafından çirkin görüldüğüne işaret buyurmuştur. Artık bu üç mertebenin kendisinde toplandığı bir işin ne kadar çirkin olduğu anlaşılmalıdır.

Nitekim rivayet edilen şu hadise de buna delâlet etmektedir.

٥٠٣ – عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَقِيتُ خَالِي وَمَعَهُ الرَّايَةُ. قُلْتُ اَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ اِلىٰ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةَ اَبِيهِ مِنْ بَعْدِهِ فَاَمَرَنِي اَنْ اَضْرِبَ عُنُقَهُ .

503 - Bera ibni Azib *(Radıyallahu Anh)* hazretleri buyurmuştur ki, bir kere dayıma yanında sancak bulunduğu hâlde rastladım ona nereye gidiyorsun diye sordum. O da: "**Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **beni, babasından sonra babasının hanımıyla evlenen bir adamın boynunu vurmaya yolladı.**" diye cevap verdi. *(Hakim, müstedrek:2/191, Ahmed Ibn-i Hanbel 4/290)*

Mevlâ Tealâ, evlenilmesi haram olan kadınlardan bazılarını açıkladıktan sonra, umumi olan bütün haramları beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَآئِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (٢٣)

KELİME MANASI (23)

(حُرِّمَتْ) **Haram kılındı,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne? (اُمَّهَاتُكُمْ) **anneleriniz** (le evlenmeniz) (Burada, Nikâh kelimesinden ibaret olan bir muzaf mahzuftur ki, mana "Annelerinizi nikâh etmeniz size yasak edildi." demektir.), daha? (وَبَنَاتُكُمْ) **kızlarınız,** daha? (وَاَخَوَاتُكُمْ) **kızkardeşleriniz,** daha? (وَعَمَّاتُكُمْ) **halalarınız,** daha? (وَخَالَاتُكُمْ) **teyzeleriniz,** daha? (وَبَنَاتُ الْاَخِ) **birader** (erkek kardeşi-

niz) **in kızları,** daha? (وَبَنَاتُ الْأُخْتِ) **hemşire** (kız kardeşi) **nizin kızları,** daha? (وَأُمَّهَاتُكُمْ) **anneleriniz,** (اللَّاتِي) **öyle anneleriniz ki,** (أَرْضَعْنَكُمْ) **emzirdiler,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani süt anneleriniz, daha? (وَأَخَوَاتُكُمْ) kız kardeşleriniz, neden? (مِنَ الرَّضَاعَةِ) **sütten,** yani süt kızkardeşleriniz, daha? (وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ) **ailelerinizin anneleri,** daha? (وَرَبَائِبُكُمُ) **üvey kızlarınız,** (اللَّاتِي) **öyle kızlar ki,** nerededir? (فِي حُجُورِكُمْ) **himayelerinizdedir,** o üvey kızlarınız da kimden oldukları hâlde? (مِنْ نِسَائِكُمْ) **kadınlarınızdan,** (اللَّاتِي) **öyle kadınlarınız ki,** (دَخَلْتُمْ) (zifafa) **girdiniz,** kiminle? (بِهِنَّ) **onlarla,** yani kendileriyle cima etmiş olduğunuz ailelerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz de size haram edildi, (فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا) **eğer olmadınızsa,** nedir olmadınızsa? (دَخَلْتُمْ) (zifafa) **girmiş,** kiminle? (بِهِنَّ) **onlarla,** yani o üvey kızlarınızın anneleriyle evvelce cima etmemişseniz, (فَلَا جُنَاحَ) **hiçbir günah yoktur,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani onları boşadığınızda veya öldüklerinde kızlarıyla evlenmenizde size hiç bir günah yoktur, daha? (وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمْ) **oğullarınızın aileleri de,** (الَّذِينَ) **öyle oğullarınız ki,** nereden gelmişlerdir? (مِنْ أَصْلَابِكُمْ) **sizin sulplerinizden,** daha? (وَأَنْ تَجْمَعُوا) **cemetmeniz** (toplamanız), neyi? (بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ) **iki kızkardeşin arasını,** (إِلَّا مَا) **lâkin o şey ki,** (قَدْ سَلَفَ) **geçti,** yani cahiliyyet devrinde yapmış olduğunuz muamelelerle cezalandırılmayacaksınız, (إِنَّ اللَّهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (كَانَ) **daim oldu,** (غَفُورًا) **ziyade mağfiret edici** (olarak), (رَحِيمًا) **ziyade acıyıcı** (olarak).

MEALİ ŞERİFİ (23)

Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz ve bira der kızları, hemşire kızları, sizi emziren (süt) **analarınız, süt kız kardeşleriniz, ailelerinizin anneleri, kendileriyle** (zifafa) **girdiğiniz hanımlarınızdan** (olup) **himayelerinizde bulunan üvey kızlarınız** (la evlenmeniz) **size haram edildi.**

Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyla zifafa) **girmemişseniz** (nikâh lanıp da cima etmemişseniz, o kadınları boşadığınız takdirde veya ölümleri hâlinde, kızlarıyla evlenmenizde) **size bir günah yoktur.**

Kendi sulbünüzden (gelmiş olan) **oğullarınızın aileleri** (ile evlenmeniz) **ve iki kızkardeşin arasını cemetmeniz** (ikisini birlikte almanız) **da** (size haram edildi) **ancak** (cahiliyet devrinde) **geçen** (geçmiştir, onlardan mesul değilsiniz). **Şüphesiz ki, Allah** (-u Tealâ) **son derece bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Kazî Beyzavî'nin buyurduğuna göre, ayet-i celilede haram kılındığı açıklanan kadınların kendileri olmayıp, nikâhlarıdır, zira kadınlardan asıl maksat nikâh olduğundan hürmet (haram olmak) tan maksat da nikâhtır.

Çünkü, haramlık ve benzeri hükümler, ancak ef'al-i mükellefîne taalluk ederler (mükellef kulların kendileriyle değil yaptıkları işleriyle ilgilidir), dolayısıyla haram olan analar değil, anaların nikâhıdır, diğerlerinde de hâl böyledir.

İmam-ı Fahrurrazi'nin beyanına göre, anne ve kızla evlenmek, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın şeriatından bizim şeriatımıza gelinceye kadar haram kılınmış tır. Hiçbir şeriatta meşru kılınmamıştır. Fakat insan neslinin artması zaruretine binaen kız kardeşle evlenmek, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın şeriatında caizdi, Yakup *(Aleyhisselâm)* ın şeriatında ise, iki kız kardeşi bir nikâhta toplamak caizdi.

Ayet-i celilede geçen **Ümmehât**, ümm'ün cemiidir. Üm anne demektir. Buradaki anne, öz anneye, anneanne'ye ve baba anneye şamildir. Dolayısıyla anneyle evlenmek haram olduğu gibi, anneanne ve babaanne kaç batın (karın) yukarı çıkarsa çıksın, nikâhları haramdır.

İnsanın kızı, oğlunun kızı, ve kızının kızı, kaç batın aşağı inerse insin nikâhları haramdır. Bir kişinin zina neticesinde kendi suyundan doğan bir kızla evlenmesi, imam-ı Şafii'ye göre haram değilse de, İmam-ı Azam Efendimize göre haramdır.

Ayet-i celilede geçen **Ehavât** (kızkardeşler) lâfzı, ana-baba bir kardeşe ve yalnız ana veya bir baba bir kardeşe şamil olduğundan, bütün kardeşlerin nikâhının haram olduğuna, bu ayet-i celile açıkça delâlet eder.

Hala ve teyze, ana-baba bir, veya ana bir, veya baba bir, babasının ve anasının bütün kardeşlerini içine almaktadır.Buraya kadar zikredilen yedi sınıfın haramlığı **Neseb** (soy) cihetindendir.

Süt anne, öz anne gibi haram olduğundan, onun hakkında da valide lâfzı kullanılmıştır. Süt annenin annesi, kızı ve kızkardeşi ve nesep cinsinden haram olanlar kimlerse, sütten olanlar da haramdır. Nitekim:

٥٠٤ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي بِنْتِ حَمْزَةَ: «لاَ تَحِلُّ لِي يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ هِيَ بِنْتُ أَخِي مِنَ الرَّضَاعِ».

504 - İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın kızı hakkında: **"O bana helâl olmaz, Nesebden dolayı haram olan, sütten dolayı da haram olur. Hamza'nın kızı, benim süt kardeşimin kızıdır."** buyurdu. *(Buharî, Şehadet:7, Nikâh:20, 27, 117, Humus:4, Müslim, Reda:1, 2, 9, 12, Ebu Davud, Nikâh:6, Ibn-i Mace, Nikâh:34, Darimî, Nikâh:48, Muvatta', Reda:1, 2, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/675, 690, 2/290, 329, 339, 4/4,5, 6/44, 51, 66, 72, 102, 178)*

Bir kadının süt annesi olabilmesi için, daha süt müddetini bitirmemiş olan bir çocuğun velev bir defa olsun onun memesinden süt emmesi veya memeden sağılmış bir sütü içmesi lâzımdır. Bu sütün çocuğun midesine gerek ağzından, gerekse burnundan ulaşmasıyla, emzikle verilmesi müsavi (eşit) tir. Bu sütün azı da çoğu da aynıdır.

Süt veren kadının bakire olması veya ölü olması yahut sinn-i iyas'a (hayızdan kesilme yaşına) ulaşmış bulunması arasında fark yoktur. Şukadar var ki, süt veren dokuz yaşından küçük olamaz.

Fakat Şafiîlere göre, çocuğa bu süt en az beş defa ayrı ayrı şekillerle verilmiş olmalıdır. az olsun, çok olsun fark etmez ve sütü içilen kadın, sütü alındığı zaman diri olmalıdır.

Süt müddeti imam-ı Azam'a göre, doğumdan itibaren otuz aydır. İmameyne göre ise, gökteki ay hesabı iki senedir. Bu müddetten sonra mideye giren bir süt ile, hürmet-i rıda' (süt haramlığı) meydana gelmez.

Malikîlere göre süt müddeti iki seneden ve nihayet (en son olarak) iki sene ile iki aydan ibarettir.

Şafiilere göre bu müddet gökteki ay hesabıyla iki senenin sonuna doğru biter, dolayısıyla bu süt henüz iki sene bitmeden verilmiş olmalıdır.

Hanbelî Fukahasına göre de bu müddet iki senedir. Ondan sonra süt haramlığı sabit olmaz, bazı ulemaya göre ise, süt için belli bir müddet yoktur, her ne zaman içilse, süt yasaklığı meydana gelir. binaenaleyh bu hususta ihtiyat edilmelidir, bir kimse yaşlı olsa da ailesinin memesini emmemelidir.

Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ile İbni Mesud ve İbni Abbas gibi sahabe-i kiram da bu hususta dikkatli olmak gerektiğini söylemişlerdir.

Kayın validede, babasının anası, annesinin annesi kaç batın yukarıda olsalar da, bu haramlık hükmüne dahildirler. Şu hâlde bir kimsenin hanımının annesi, anne annesi, ve kaç batın yukarıda nenesi olsa da, o kimseye nikâhı helâl olmaz.

Karabet-i nesebiye (soy yakınlığı), musaharet (hısımlık) ve Rıda(süt) sebebiyle bir takım mahremiyetlerin ve hürmetlerin (yasaklıkların) meydana gelmesi bir takım sebep ve hikmetlere dayanmaktadır.

1. Din-i Mübin-i İslâm akraba bağlılığına büyük bir kıymet vermiştir. Bir takım yakınlar adeta birbirlerinin birer cüzü (parçası) gibi sayılmıştır. Bunların arasında devamlı sevgi ve bağlılık bulunması aranmıştır. Bunlardan bir kısmının diğer bir kısmına karşı hürmetli davranmaları ahlâkî bir vazifedir.

Kadınlar ise kocalarının emirlerine boyun eğerek onların idareleri altında bulunduklarından bazı kere aralarında uygunsuz haller meydana gelebilir. Hatta birbirlerinden ayrılarak aralarındaki rabıta (bağlantı) tamamen de sona erebilir.

Anne, evlât ve kızkardeş gibi neseb cihetinden birbirlerine yakın olanlar arasında ise, böyle hâllerin meydana gelmesi gayri meşru, hikmet ve maslahata zıt düşeceğinden onların arasında nikâha müsaade etmek asla uygun olamaz.

2. Hısımlık sebebiyle meydana gelen yasaklığın hikmetine gelince: Bir kere evlâdın ana-babasına karşı son derece hurmetkâr olması gerekir. Anababanın da çocuklarına karşı pek ziyade şefkatli ve merhametli olmaları icabeder.

Dolayısıyla bunların koca veya karılarıyla evlenmeleri, bu hürmete, bu şefkat ve merhamete uygun düşmez, bilakis aralarına adavet ve nefret (düşmanlık ve soğukluk) sokmaya sebeb olur.

Nitekim oğlmunun boşadığı bir kadınla evlenen bir adamla, oğlu arasında hörmet ve samimiyet kalmaz, dolayısıyla bunların nikâhlarının caiz olmaması ve aralarında bir mahremiyetin meydana gelmesi, aralarındaki hürmet ve sevginin devamına vesile olur. Ayrıca hısımlık sayesinde, yakınlık ve mahremiyet dairesi genişleyerek, toplumda büyük bir inkişaf (ilerleme) meydana gelir.

3. Süt meselesine gelince, bunun da hikmeti açıktır, Şöyleki: İnsanlar haddizatında (gerçekte, aslında) seçkin birer yaratıklardır. Kendi varlıkları büyük bir kıymet taşıdığı gibi, kendilerinden birer parça olan herşey de aynı değere sahiptir. İşte insanların sütleri de bu kısımdandır. Bu süt vasıtasıyla insanlar arasında bir nevi bağlılık meydana gelmiştir.

Nitekim bir çocuğun yetişmesi annesinin sütüyle olabileceği gibi başka bir kadının sütüyle de meydana gelebilir, bu sebeple aralarında ayrılması mümkün olmayacak bir cüziyet, ruhi ve manevi bir alâka meydana gelir.

Artık süt anne, çocuğun yetişmesine hizmet etmiş olduğu için ihtirama (kendisine saygı gösterilmeye) lâyık olduğu gibi, onun belirli bir takım yakınları da bu hürmete lâyık olurlar. İşte bu gibi sebeplerden ve hikmetlerden dolayı süt annelik itibarıyla da nikâhın yasak olma durumu şeriatın ortaya koyduğu hikmetli hükümlerden olmuştur.

Ayet-i celilede geçen **Rabâib,** rebibe'nin cemisidir. Rebîbe kadının başka kocasından kızı demektir. Üvey babasının yanında bulunup, terbiye edildiğinden ona rebibe denmiştir.

Ayet-i celilede geçen **Hucur:** İnsanın kucağı manasına gelir ki, bundan maksat terbiyeniz altında ve kucağınızda bulunan üvey kızlarınız demektir. Yahut **Hucur,** hücrenin cemisi de olabilir, yani evlerinizde bulunan üvey kızlarınızın nikâhı da size haramdır. demektir.

Üvey kız ekseri, üvey babasının evinde bulunduğundan burada hücreleriniz diye tabir edilmiştir. yoksa, üvey babasının evinde bulunan haram olur da, üvey babanın yanında ve evinde bulnmayan bir kız, üvey babasına haram olmaz, dolayısıyla anasını boşarsa kızıyla evlenebilir demek değildir.

Çünkü, bir kadınla evlenip gerdeğe girdikten sonra, o kadının kızı, gerek kocasının evinde, gerek dışarda olsun üvey babasının onunla evlenmesi haramdır, evinde olup olmaması farketmez.

Ancak, nikâh olup, zifaf(cima) olmaksızın karı-koca ayrılırlarsa, üvey kızı nikâh etmekte günah olmadığı ayet-i celilede açıklanmıştır.

Halâil: Halîle'nin cemisidir. Halîle ise kişinin ailesi demektir, karı-koca birbirlerine helâl olduklarından erkeğe Halîl, kadına Halîle denir.

Bir kişinin öz oğlunun evlenip boşadığı veya ölüp geriye bıraktığı bir kadınla, evvelce kayın pederi olan kişinin evlenmesinin haram olduğunu Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesinde açıklamıştır. Ancak ayet-i celilede geçen "**Sulplerinizden**" kaydı, evlâtlığının ailesini bu konunun dışına çıkarmak içindir.

İslâmın başlangıcında bir kimse, diğer bir kimseye oğlum der ve onu evlât edinirse, o, onun oğlu mesabesinde olurdu, fakat Cenab-ı Hak bu hükmü kaldırdı.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz, halasının kızı olan ve aynı zamanda evlâtlığı Zeyd ibni Harise'nin boşadığı Zeynep *(Radıyallahu Anha)* ile evlenince müşrikler: "Oğlunun boşadığını aldı." diyerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizi tenkit etmek istediler. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ (٤) »

"**Ve** (Allah-u Tealâ) **evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak kabul etmedi. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise hakkı söyler ve dosdoğru yola o kavuşturur.**" *(Ahzab Suresi: 4'den)*

« ... فَلَمَّا قَضىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَىْ لاَ يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِى اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَراً وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً (٣٧) »

"**Zeyd o kadından ilişiğini kesince** (boşayıp iddeti bitince) **biz onu sana nikâhladık ki,** (bundan böyle) **evlâtlıkları, karılarıyla ilişkileri kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın.**" *(Ahzab Suresi: 37'den)* ayet-i celilesini indirerek onların bu itirazlarını reddetmiştir.

Ayet-i celilenin en sonunda ise, iki kızkardeşi bir nikâhta cemetme (birleştirme) nin haram olduğu açıklanmıştır. Bu, nikâhla bile olsa, o akit fasit (bozuk olup), nikâh sahih (geçerli) değildir.

Eğer birini önce nikâhlayıp, diğeriyle sonra evlenirse ikinci akit geçersizdir. Evvelce evlendiği kardeşini boşarsa, diğer kardeşini iddet bittikten sonra alabilir.

İki kardeşi cariye olarak alırsa, bu satın alma muamelesi geçerlidir ancak, biriyle cima ederse diğeri haram olur.

Bir nikâh altında bir kadınla teyzesini veya halasını birleştirmek de caiz değildir. Nitekim:

٥٠٥ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا وَلاَ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا ».

505 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kadınla onun halası, yine böyle bir kadınla onun teyzesi birlikte nikâh olunmaz."** buyurmuştur. *(Buharî, Nikâh:27, Müslim, Nikâh:33, 40, Ebu Davud, Nikâh:12, Tirmizî, Nikâh:31, Neseî, Nikâh:47-49, Ibn-i Mace, Nikâh:31, Darimî, Nikâh:8, Muvatta' Nikâh:20-21, Ahmed Ibn-i Hanbel:1/78, 217, 372 v. d.)*

Çünkü, biri yeğeni, diğeri halası veya teyzesi olduğundan, hala ve teyze de anne mesabesinde bulunduğundan, arada bulunan yakınlık gereği bir nikâhta ikisini cemetmek haram kılınmıştır.

Dördüncü cüzü de itmama bizleri muvaffak kılan Allah-u Tealâ'ya hamdeder, bundan sonraki cüzleri tamamlamaya muvaffak kılmasını da niyaz ederiz. Âmin!

Hadis-i şeriflerin fihristi:

(670 - 697)

İ ç i n d e k i l e r:

(698 - 761)

Alfabetik Fihrist:

(762 - 775)

DÖRDÜNCÜ CİLTTE GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN FİHRİSTİ

(الهمزة)

أَأَكَلَتْ مِنْهُ شَيْئاً؟ 268

آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً 482

آلِي كُلُّ مُؤْمِنٍ تَقِيٍّ 607

آمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاَوْصَلُهُمْ لِلرَّحِمِ 69

اَبْشِرُوا اَبْشِرُوا ، اَلَيْسَ تَشْهَدُونَ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ 57

اَبْشِرُوا هٰذَا رَبُّكُمْ قَدْ فَتَحَ بَاباً مِنْ اَبْوَابِ السَّمَاءِ 518

اَتَعْجَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ لَأَنَا اَغْيَرُ مِنْهُ وَاللّٰهُ اَغْيَرُ مِنِّي 648

اَتَعْلَمُ اَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِي 490

اِتَّقِ اللّٰهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَاَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ 494, 195

اِثْنَانِ خَيْرٌ مِنْ وَاحِدٍ وَثَلاَثٌ خَيْرٌ مِنِ اثْنَيْنِ 74

اَحَقُّ الشُّرُوطِ اَنْ تُوفُوا بِهِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ 561

اِحْمُوا ظُهُورَنَا فَاِنْ رَأَيْتُمُونَا قَدْ غَنِمْنَا فَلاَ تُشْرِكُونَا 267

اَخْبَرَنِي جِبْرِيلُ (عليه السلام) اَنَّ لاَاِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ اَنِسٌ لِلْمُسْلِمِ 86

اِخْتَرْ مِنْهُنَّ اَرْبَعاً 550

اِخْتِلاَفُ اُمَّتِي رَحْمَةٌ ..... 76 , 308

اَخَذْتُمُوهُنَّ بِاَمَانَةِ اللّٰهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللّٰهِ 658

اُخْرُجوا فَصَلّوا عَلىٰ اَخٍ لَكُمْ مَاتَ بِغَيْرِ اَرْضِكُمْ 511

اَدوُّا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ فَاِنَّهُ عَارٌ وَنَارٌ وَشَنَارٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 319

اِذَا اَرَدْتِ اللُّحوقَ بِى فَلْيَكْفِكِ مِنَ الدُّنْيَا 117

اِذَا انْتَاطَ غَزْوُكُمْ وَكَثُرَتِ الْعَزَائِمُ 522

اِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَاَخَذْتُمْ اَذْنَابَ الْبَقَرِ 517

اِذَا حَفِظْتَ عَيْنَيْكَ عَنِ اثْنَيْنِ 526

اِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ اَصَابَ فَلَهُ اَجْرَانِ 77

اِذَا رَأَيْتَ اللّٰهَ يُعْطِى الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا 396

اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادىٰ مُنَادٍ 185

اِذَا مَاتَ اَحَدُكُمْ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ 345

اِذَا نَامَ الْعَبْدُ فِى سُجُودِهِ بَاهَى اللّٰهُ تَعَالَىٰ بِهِ 351

اِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ غَلَّ فَأَحْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ 318

اِذَا وَقَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ الْعَظِيمِ فَقُولُوا 377

اِذَا وَقَفَ الْعَبْدُ لِلْحِسَابِ جَاءَ قَوْمٌ 365

اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْباً فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى. 205

اَذِيبُوا طَعَامَكُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ وَالصَّلَاةِ وَلَا تَنَامُوا عَلَيْهِ 571

اَرْبَعَةٌ فِى حَدِيقَةٍ قُدْسِيَّةٍ فِى الْجَنَّةِ 208

اَرْبَعٌ حَقٌّ عَلَى اللّٰهِ اَنْ لَا يُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ 591

اِرْجِعِى حَتّىٰ اَنْظُرَ مَا يُحْدِثُ اللّٰهُ 581

اِرْحَمُوا تُرْحَمُوا وَاغْفِرُوا يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ 203

اِرْمِ فِداكَ اَبِى وَاُمّى 236

اَرْوَاحُهُمْ فِى جَوْفِ طَيْرٍخُضْرٍ. لَهَا قَنَادِيلُ 345

اِسْتَحْيُوا مِنَ اللّٰهِ حَقَّ الْحَيَاءِ 108

اِسْتَغْفِرْ رَبَّكَ 210

اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَاِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ 534

اَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُونَ 228

اَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ قَتَلَهُ نَبِىٌّ 238

اَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ اَجْهَلَ اَهْلَهُ 655

اَشْهَدُ اَنَّ هٰؤُلَآءِ شُهَدَآءُ عِنْدَ اللّٰهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 352

اَلْاِضْرَارُ فِى الْوَصِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ 615

اُعْبُدِ اللّٰهَ لَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا 194

اِعْتَمُّوا تَزْدَادُوا حِلْمًا 153

اِعْتَمُّوا خَالِفُوا عَلَى الْاُمَمِ قَبْلَكُمْ 155

اُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِى 97

اُعْطِيتُ مَكَانَ التَّوْرَاةِ السَّبْعَ 528

اِعْلَمُوا اَنَّهَا مَسْؤُلَةٌ عَمَّا يُعْمَلُ فِيهَا 27

اَلْاَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى 249

اَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ عِقَابِكَ! وَاَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ! 385

اَفْرَضُ اُمَّتِی زَیْدُ بْنُ ثَابِتٍ 617

اِفْتَرَقَتِ الْیَهُودُ عَلیٰ اِحْدیٰ وَسَبْعِینَ فِرْقَةً 73

اُقْعُدِی فِی بَیْتِكِ حَتّیٰ یَأْتِیَ فِیكِ اَمْرُ اللّٰهِ 645

اَقِیمُوا بِاَصْلِ الْجَبَلِ وَانْضَحُوا عَنّاَ 234

اَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذّاتِ 429

اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِینَ اِیمَاناً اَحْسَنُهُمْ خُلُقاً 189

اَلاَ لاَیَخْرُجَنَّ مَعَنَا اَحَدٌ 373

اِلْتَقیٰ آدَمُ وَمُوسیٰ فَقَالَ مُوسیٰ لِآدَمَ 271

اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَیْكُمْ اَنْ لاَ تَتْرُكُوا الْمَرْكَزَ 314

أَمَا اِنَّ اللّٰهَ قَدْ قَبِلَهَا 7

اَمَا اِنَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ غَنِیَّانِ عَنْهَا وَلٰكِنْ جَعَلَهَا اللّٰهُ 303

اَمَا اِنَّهُ لَیْسَ مِنْ اَهْلِ هٰذِهِ الْاَدْیَانِ اَحَدٌ 111

اَمَا اِنِّی عَلیٰ مَا تَرَوْنَ بِحَمْدِ اللّٰهِ قَدْ قَرَأْتُ 528

اَمّابَعْدُ اَلاَ اَیُّهَا النّاَسُ! فَاِنَّمَا اَنَابَشَرٌ یُوشِكُ اَنْ یأْتِیَ رَسُولُ رَبِّی 47

اَلاَ اُخْبِرُكُمْ بِمَا یَرْفَعُ اللّٰهُ بِهِ الدَّرَجَاتِ 518

اَلَّذِینَ اِنْ یلْقَوْا فِیالصَّفِّ یَلْفِتُونَ وُجُوهَهُمْ 366

اَللّٰهُمَّ اِ ْلَنِی مِن اَلَّذِینَ اِذَا اَحْسَنُوا اِسْتَبْشَرُوا 208

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِی جِدِّی وَهَزْلِی. وَخَطَئِ وَعَمْدِی 255

اَللّٰهُمَّ انْجِ الْوَلِیدَ بْنَ الْوَلِیدِ وَسَلَمَةَ 166

اَللّٰهُمَّ انْجِزْلِى ماَ وَعَدْتَنِى. اَللّٰهُمَّ آتِ مَا وَعَدْتَنِى 158

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ وَالْعِفَّةَ 188

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسوءِ الْاَخْلاَقِ 196

اَللّٰهُمَّ الْعَنْ اَبَا سُفْيَانَ 166

اَللّٰهُمَّ كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِى فَحَسِّنْ خُلُقِى 188

اَللّٰهُمَّ لاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيامَةِ وَلاَ تَفْضَحْنَا يَوْمَ اللِّقَآءِ 481

اَللّٰهُمَّ لاَ قُوَّةَ لَنَا اِلاَّ بِكَ اَللّٰهُمَّ لاَ يَعْلُنَّ عَلَيْنَا 219

اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحَبَّنِى فَارْزُقْهُ الْعِفَافَ وَالْكِفَافَ 118

اَلاَ اُخْبِرُكُمْ بِاَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَاَهْوَنِهَا عَلَى الْبَدَنِ 193

اِلْبَسُوامِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَاِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُ 153

اَلَكَ وَالِدَةٌ؟ 603

اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ صَرَفَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ عَنِّى لَعْنَ قُرَيْشٍ 239

اِلَىَّ عِبَادَ اللّٰهِ اِلَىَّ عِبَادَ اللّٰهِ! 236

اِلَىَّ عِبَادَ اللّٰهِ وَاَنَا رَسُولُ اللّٰهِ مَنْ يَكِرَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ 276

اَمّا بَعْدُ فَاِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ 190

اُمَّتِى هٰذِهِ اُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ 97

اَنَا النَّبِىُّ لاَ كَذِبْ اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ 330

اَنَا حَبِيبُ اللّٰهِ وَلاَ فَخْرَ وَاَنَا حَامِلُ لِوَاَ الْحَمْدِ 508

اِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَعْمَلَ لِلّٰهِ بِالرِّضىٰ فِى الْيَقِينِ فَافْعَلْ 136

اَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ 193

اَنَا لَكُمْ كَالْوَالِدِ لِوَلَدِهِ 606

اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَحْمَدُ وَالْمُقَفّى وَالْحَاشِرُ 240

اَلْاَنْبِيَاءُ اِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ اُمَّهَاتُهُمْ شَتّىٰ وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ 607

اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدّاً وَهُوَ خَلَقَكَ 629

اَنْتُمْ بِقَدَرِ اَصْحَابِ طَالُوتَ يَوْمَ لَقِيَ 148

اِنْ شِئْتُمْ 243

اَنْشُدُكُمْ بِاللّٰهِ الَّذِي اَنْزَلَ التَّوْرِيٰةَ عَلىٰ مُوسىٰ 12

اِنْضَحُوا عَنّاَ بِالنَّبْلِ وَلاَ تَبْرَحُوا 141

اُنْظُرْ فَاِنْ رَأَيْتَهُمْ قَدْ قَعَدُوا عَلىٰ اَثْقَالِهِمْ وَجَنَّبُوا 284

اِنَّ اِبْلِيسَ قَالَ لِرَبِّهِ بِعِزَّتِكَ وَجَلَالِكَ لَاَبْرَحُ اُغْوِي 209

اِنَّ اَتْقَاكُمْ وَاَعْلَمَكُمْ بِاللّٰهِ اَنَا 387

اِنَّ اَحَبَّكُمْ اِلَيَّ وَاَقْرَبَكُمْ مِنّي فِي الْآخِرَةِ اَحَاسِنُكُمْ اَخْلَاقاً 195

اِنَّ اَدْنىٰ اَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلاً مَنْ يَتَمَنّىٰ 179

اِنَّ اَفْضَلَ الصَّدَقَةِ عَلىٰ ذِي الرَّحْمِ الْكَاشِحِ 538

اِنَّ الْجَنَّةَ حُرِّمَتْ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ كُلِّهِمْ 99

اِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ الْخَيْرِ سَبْعِينَ سَنَةً 615

اِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ: وَعِزَّتِكَ لاَ اَبْرَحُ اُغْوِي عِبَادَكَ 633

اِنَّ الصَّدَقَةَ وَصِلَةَ الرَّحْمِ يَزِيدُ اللّٰهُ بِهِمَا 538

اِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْلُغُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ 193

اِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً 658

اِنَّ الْيَتِيمَ اِذَا ضُرِبَ اِهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ 546

اِنَّ اَوَّلَ ثُلَّةٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْفُقَرَاءُ الْمُهَاجِرُونَ 489

اِنَّ بَنِي اِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلىٰ اِحْدىٰ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً 60

اِنَّ فِي الْجَنَّةِ حَوْرَآءَ يُقَالُ لَهَا لُعَبَةُ 513

اِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرْفَةً يُرىٰ ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا 481

اِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ لَيُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ 67

اِنَّ اللّٰهَ تَعَالىٰ يُدْخِلُ قَوْماً النَّارَ ثُمَّ يَخْرُجُونَ مِنْهَا 475

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتّىٰ اِذَا فَرَغَ 538

اِنَّ اللّٰهَ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا الْبَيْتَ 35

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَجْمَعُ اُمَّتِي 97

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَكْرَهُ شَيْئاً اَبَاحَهُ اِلَّا الطَّلَاقَ وَالْاَكْلَ 647

اِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلىٰ اَصْحَابِ الْعَمَائِمِ 154

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ اَنْ يَرىَ الْعَبْدَ مُحْتَرِفاً 146

اِنَّ اللّٰهَ يَرْضىٰ لَكُمْ ثَلَاثاً وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثاً 60

اِنَّ اللّٰهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ 633

اِنَّ اَوَّلَ مَا يُهْرَاقُ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ يُغْفَرُ لَهُ ذُنُوبُهُ 363

اَنَّ رِجَالاً مِنَ الْمُنَافِقِينَ عَلىٰ عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ 455

اِنَّ صَلاَةَ الْمُرَابِطِ تَعْدِلُ خَمْسَمِائَةِ صَلاَةٍ 522

اِنَّكُمْ تَتِمُّوْنَ سَبْعِيْنَ اُمَّةً اَنْتُمْ خَيْرُهَا وَاَكْرَمُهَا عَلَى اللهِ 96

اِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاَسْمَائِكُمْ 604

اِنَّكُمْ لاَ تَسَعُوْنَ النَّاسَ بِاَمْوَالِكُمْ وَلكِنْ لِيَسَعْهُمْ 188

اِنَّ لَكَ اَجْرَ رَجُلٍ مِّمَّنْ شَهِدَ بَدْراً وَسَهْمَهُ 272

اِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ 348, 432

اِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ اُبْعَثْ عَذَاباً 446

اِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ الْمَاشِي فِي الْمَاءِ 457

اَنَّ مَرْوَانَ قَالَ لِبَوَّابِهِ اذْهَبْ يَا رَافِعُ اِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ 455

اِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ 27

اِنَّ مِنْ اُمَّتِي مَنْ يَشْفَعُ لِلْفِئَامِ 98

اِنَّ مِنْ نِعَمِي عَلَىٰ اُمَّتِكَ اَنِّي قَصَّرْتُ اَعْمَارَهُمْ 397

اَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُوْنَةَ اُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ (رضى الله عنها) وَهِيَ خَالَتُهُ 464

اَنَّهُ بَاتَ مَعَهُ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ فَقَضَىٰ 528

اَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ قَوْلِ اللهِ عَالَىٰ ﴿ وَاِنْ خِفْتُمْ 548

اِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي اِلاَّ كَانَ حَقّاً عَلَيْهِ اَنْ يَدُلَّ اُمَّتَهُ 433

اِنَّهٰؤُلاَءِ فِي اُمَّتِي قَلِيلٌ 186

اِنَّهَا لَمِشْيَةٌ يُبْغِضُهَا اللهُ تَعَالَىٰ 235

اِنِّي اَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَ يَسْقِيْنِي 350

اِنّی اَریٰ مالاَ تَرَوْنَ وَاَسْمَعُ مالاَ تَسْمَعُونَ 387

اِنیّ اوشِكُ اَنْ اُدْعیٰ فَاُجیبَ وَاِنّی تارِكٌ فیكُمُ الثَّقَلَیْنِ 57

اِنّی تارِكٌ فیكُمُ الثَّقَلَیْنِ اَحَدُهُما اَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ 56

اِنّی تارِكٌ فیكُمْ كِتابَ اللهِ هُوَ حَبْلُ اللهِ 57

اِنّی رَأَیْتُ بَقَراً تُنْحَرُ وَرَأَیْتُ فی ذُبابِ سَیْفی ثَلْماً 139

اِنّی فَرَطٌ لَكُمْ وَاَنَا شَهیدٌ عَلَیْكُمْ 80

اِنّی لَمّاَ صَعِدْتُ اِلَی السَّماءِ رَأَیْتُ 153

اَوْحَی اللهُ اِلیٰ اِبْراهیمَ عَلَیْهِ السَّلاَمُ یا اِبْراهیم 194

اَوْجَبَ طَلْحَةُ 142, 236

اَوْلِیاءُ اللهِ لاَ یَمُوتُونَ وَلٰكِنْ یُنْقَلُونَ 349

اَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ 98

اِیّاكُمْ وَالشُّحَّ فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ 410

اَیُّ شَیْءٍ قُلْتُ فیكُنَّ 567

(الباء)

بابُ اُمَّتی الَّذینَ یَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ 98

بَاتَ اَبُو الدَّرْداءِ لَیْلَةً یُصَلّی فَجَعَلَ یَبْكی 197

بادِرُوا بِالْاَعْمالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّیْلِ الْمُظْلِم 83

بَخْ ذٰلِكَ مالٌ رابِحٌ ذٰلِكَ مالٌ رابِحٌ 6

بَلْ اَنَا اَقْتُلُكَ اِنْ شاءَ اللهُ 237

بَلَغَنی اَنَّهُمْ وَجَدُوا فی مَقامِ اِبْراهیمَ 21

بَلْ لِلنَّاسِ عَامَّـةً 201

بَيْـنَمَا رَجُلٌ مُسْتَلْقٍ يَنْظُرُ اِلَى السَّمَاءِ وَاِلَى النُّجُومِ 469

بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ ذٰلِكَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ 376

(التـاء)

اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَ ذَنْبَ لَهُ 208

تَبْيَضُّ وُجُوهُ اَهْـلِ السُّنَّـةِ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُ اَهْلِ الْبِدَعِ 79

تَسَوَّمُوا فَاِنَّ الْمَلاَئِكَةَ قَدْ تَسَوَّمَتْ 152

تُخَيَّرُ فَتَخْتَارُ اَحْسَنَهُمَا خُلُقاً كَانَ مَعَهَا فِي الدُّنْيا 195

تَضَمَّنَ اللّٰهُ لِمَنْ خَرَجَ فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ اِلاَّ جِهَاداً فِى سَبِيلِى 355

تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ وَعَبْدُ الدِّرْهَمِ وَعَبْدُ الْخَمِيصَ 522

تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَالْقُرْاٰنَ وَعَلِّمُوا النَّاسَ فَاِنِّى مَقْبُوصٌ 616

تَعَلَّمُوا الْقُرْاٰنَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ وَتَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ 617

تَفَكُّرُ سَاعَةٍ فِى اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ 469

تَفَكَّرُوا فِى آلاءِ اللّٰهِ وَلاَ تَفَكَّرُوا فِى اللّٰهِ 468

تَفَكَّرُوا فِى خَلْقِ اللّٰهِ وَلاَ تَفَكَّرُوا فِى اللّٰهِ 468

تَقَبَّلُوا لِى بِستٍّ اَتَقَبَّلْ لَكُمُ الْجَنَّةَ 591

تَقْوَى اللّٰهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ 192

تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُبْعَثُونَ كَمَا تَمُوتُونَ 513

تَنَاكَحُوا تَكَثَّرُوا فَاِنِّى اُبَاهِى بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 553

(الثـاء)

ثَلاَثٌ كُلُّهُنَّ حَقٌّ . مَا مِنْ اَحَدٍ يُظْلَمُ 192
ثَلاَثٌ مَنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ فَلاَ تَعْتَدَّنَّ 196
ثَلاَثَةٌ مِنْ اُمَّتِي يَكُونُونَ فِي جَهَنَّمَ كَعُمْرِ الدُّنْيَا 565
ثَلاَثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللهُ وَيَضْحَكُ اِلَيْهِمْ وَيَسْتَبْشِرُ بِهِمْ 368
ثَلاَثَةٌ يَدْعُونَ اللهَ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَهُمْ رَجُلٌ 568

(الجيـم)

جَاءَ جِبْرِيلٌ اَوْ مَلَكٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ 148
جَاءَنِي جِبْرِيلُ فَقَالَ اِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِي 170
جِهَادُ الْمَرْاَةِ حُسْنُ التَّبَعُّلِ 564

(الحـاء)

حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ 409
حُبِّبَ اِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَآءُ وَالطِّيبُ وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلاَةِ 649
اَلْحُجُونُ وَالْبَقِيعُ يُؤْخَذُ بِأَطْرَافِهِمَا وَيُنْثَرَانِ فِي الْجَنَّةِ 28
حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ اَمَانُ كُلِّ خَائِفٍ 378
حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ 378
حُسْنُ الْخُلُقِ خُلُقُ اللهِ الْاَعْظَمُ 194
حُسْنُ الْخُلُقِ زِمَامٌ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ 187
حُسْنُ الْخُلُقِ 186
حُسْنُ الْخُلُقِ يُذِيبُ الْخَطَايَا 187

حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوا اَمْرَاضَكُمْ بِالصَّدَقَةِ 414
اَلْحَلاَلُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ 107

(الخـاء)

خُذْ مِنْهُنَّ اَرْبَعاً 551
خُذُوا عَنِّى فَقَدْ جَعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيلاً 625
خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِى مُؤْمِنٍ . اَلْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ 410
خُلُقٌ حَسَنٌ 194
خُلِقَتِ الْمَرْأَةُ مِنَ الرَّجُلِ 545
خِيَارُ اُمَّتِى خَمْسُمِائَةٍ؛ وَالْاَبْدَالُ اَرْبَعُونَ 197
اَلْخَيْرُ اِتِّبَاعُ الْقُرْاٰنِ وَسُنَّتِى 65
خَيْرُ الْاُمُورِ اَوْسَطُهَا 563
خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ 95
خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ تَأْتُونَ بِهِمْ فِى السَّلاَسِلِ 100
خَيْرُ نِسَاءِ اُمَّتِى اَصْبَحُهُنَّ وَجْهاً وَاَقَلُّهُنَّ مَهْراً 657

(الدال)

دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ فِيهَا خَشْفَةً بَيْنَ يَدَىَّ 491
دُخُولُ الْبَيْتِ دُخُولٌ فِى حَسَنَةٍ وَخُرُوجٌ مِنْ سَيِّئَةٍ 28
دَعْوَهُ 237
اَلدُّنْيَا تَغُرُّ وَتَضُرُّ وَتَمُرُّ 435

اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ 434

اَلدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ ضَرَّتَانِ فَمَنْ يَطْلُبُ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا 400

اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ 658

(الذال)

ذَرِينِي اَتَعَبَّدْ لِرَبِّي 461

(الراء)

رَأَيْتُ لَيْلَةَ اُسْرِيَ بِي قُصُوراً مُشْرِفَةً عَلَى الْجَنَّةِ 198

رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا 519, 435, 357

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ 519

اَلرَّجُلُ عَلَىٰ دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ 125

اَلرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي 537

رَكْعَتَانِ بِعِمَامَةٍ خَيْرٌ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً بِلاَعِمَامَةٍ 154

(الزاء)

اَلزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ 30

(السين)

سُبْحَانَ اللهِ فَاَيْنَ اللَّيْلُ اِذَا جَاءَ النَّهَارُ 179

اَلسَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللهِ 182

سَتَكُونُ فِتَنٌ قُلْتُ: وَمَاالْمَخْرَجُ مِنْهَا؟ قَالَ: كِتَابُ اللهِ 58

سَدِّدوُا وَقَارِبوُا وَاعْلَموُا اَنْ لَنْ يُدْخِلَ اَحَدَكُمْ عَمَلُهُ اَلْجَنَّةَ 84

سَيأْتِى عَلىٰ اُمَّتِى زَمَانٌ لاَ يَبْقىٰ مِنَ الْقُرْآنِ 42

سَيأْتِى عَلىٰ اُمَّتِى مَا اَتىٰ عَلىٰ بَنِى اِسْرَائِيلَ مِثْلاً بِمِثْلٍ 74

سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَمْزَةُ

(الشين)

شَهِيدُ الْبَحْرِ مِثْلُ شَهِيدَىِ الْبَرِّ . وَالْمَائِدُ فِى الْبَحْرِ 359

(الصاد)

اَلصَّبْرُ وَالسَّمَاحَةُ وَخُلُقٌ حَسَنٌ 186

صَاحِبُ الْيَمِينِ اَمِيرٌ عَلىٰ صَاحِبِ الشِّمَالِ فَاِذَا عَمِلَ عَبْدٌ 641

صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاَحْسِنْ اِلىٰ مَنْ اَسَاءَ اِلَيْكَ 446

اَلصَّلاَةُ بِاَرْضِ الرِّبَاطِ بِاَلْفَىْ اَلْفِ صَلاَةٍ 522

صَلاَةٌ فِى مَسْجِدِى اَفْضَلُ مِنْ اَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ 22

اَلصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ اِلَى الْجُمُعَةِ 493

صَلُّوا عَلىٰ صَاحِبِكُمْ 318

الصَّوْمُ لِى وَاَنَا اَجْزِى بِهِ 399

(العين)

اَلْعَارُ وَالتَّخْزِيَةُ يَبْلُغُ مِنِ ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 481

عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِى سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ 368

عُذِّبَ اَهْلُ قَرْيَةٍ فِيهَا ثَمَانِيَةَ عَشَرَ اَلْفاً عَمَلُهُمْ عَمَلُ الْاَنْبِيَاءِ 70

عُرِضَتْ عَلَيَّ اُمَّتِي فِي صُوَرِهَا مِنَ الطِّيْنِ 402

عُرِضَ عَلَيَّ اَوَّلُ ثَلاَثَةٍ مِنْ اُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ 363

اَلْعُلَمَآءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَآءِ 607

اَلْعِلْمُ ثَلاَثَةٌ وَمَا سِوىٰ ذٰلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ 617

عَلىٰ خُلَفَآئِي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالىٰ 452

عَلَيْكُمْ بِلاَاِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَالْاِسْتِغْفَارِ ، فَاَكْثِرُوا مِنْهُمَا 209

عَلَيْكُمْ بِالْعَمَائِمِ فَاِنَّهَا سِيمَا الْمَلاَئِكَةِ 153

اَلْعَمَائِمُ وَقَارُ الْمُؤْمِنِ وَعِزُّ الْعَرَبِ 155

(الغين)

اَلْغُبَارُ فِي سَبِيلِ اللهِ اِسْفَارُ الْوُجُوهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 85

غَضَبُ اللهِ 185

(الفـاء)

فَاطِمَةُ بِضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ اَغْضَبَهَا اَغْضَبَنِي 533

فَرْقُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلاَنِسِ 154

فِي الْجَنَّةِ 366

فِكْرَةُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً 468

فَلَوْ اَنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ قُطِرَتْ فِي بِحَارِ الدُّنْيَا 53

(القاف)

قَدْ نَهىَ اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ 508

قَالَ اللّٰهُ: اَنَا اللّٰهُ وَاَنَا الرَّحْمٰنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ 537

قَالَ اللّٰهُ: يَا بْنَ آدَمَ اِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِى وَرَجَوْتَنِى 206

قَالَ لِى جِبْرِيلُ: قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا 329

اَلْقَتْلٰى ثَلَاثَةٌ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ 364

قَدِمْتُمْ خَيْرَ مَقْدَمٍ مِنْ جِهَادِ الْاَصْغَرِ اِلٰى جِهَادِ الْاَكْبَرِ 371

قُومُوا اِلٰى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ 180

(الكاف)

كَانَ النَّبِىُّ ﷺ يَذْكُرُ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ اَحْيَانِهِ 467

كَرَمُ الْمَرْءِ دِينُهُ وَمُرُوَّتُهُ عَقْلُهُ وَحَسَبُهُ خُلُقُهُ 188

كَفَّارَةُ الذَّنْبِ النَّدَامَةُ 290

كَفٰى بِبَارِقَةِ السُّيُوفِ عَلٰى رَأْسِهِ فِتْنَةً 225

كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِفٍ وَلَا مُبَادِرٍ وَلَا مُتَأَثِّلٍ 575

كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ اِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِى اَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ 317

كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلٰى عَمَلِهِ اِلَّا الْمُرَابِطُ 357

كُلُّ اُمَّتِى يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ اَبٰى 96

كُلُّ حَسَبٍ وَنَسَبٍ يَنْقَطِعُ اِلَّا حَسَبِى وَنَسَبِى 607

كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللهُ اَنْ يَغْفِرَهُ ، اِلاَّ مَنْ مَاتَ مُشْرِكاً 207

كُلُّ شَيْءٍ يَتَكَلَّمُ بِهِ ابْنُ آدَمَ فَاِنَّهُ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ 208

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ اَلاِمَامُ رَاعٍ 655

كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ 583

كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلىٰ عَمَلِهِ اِلاَّ الَّذِى مَاتَ مُرَابِطاً 519

كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ 166

(اللام)

لَئِنْ اَدَالَنَا اللهُ تَعَالىٰ مِنْهُمْ لَنَفْعَلَنَّ بِهِمْ 167

لَاَنْ اُقْتَلَ فِى سَبِيلِ اللهِ اَحَبُّ اِلَىَّ 365

لاَ اُلْفِيَنَّ اَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلىٰ رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا ثُغَاءٌ 315

لاَ تَبْرَحُوا وَاِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلاَ تُعِينُونَا 269

لاَ تَحِلُّ لِى يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ 664

لاَ تَجِفُّ الْاَرْضُ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ حَتّىٰ تَبْتَدِرَهُ زَوْجَتَاهُ 366

لاَ تَزَالُ اُمَّتِى عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَبِسُوا الْعَمَائِمَ 154

لاَتَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّىٰ يُسْئَلَ عَنْ عُمْرِهِ 120

لاَتَسُبُّوا اَصْحَابِى فَلَوْ اَنَّ اَحَدَكُمْ اَنْفَقَ 95

لاَ تُطْعِمُوهُمْ مِمَّا لاَتَاْكُلُونَ 9

لاَ تَغْضَبْ ، لاَ تَغْضَبْ 189

لاَ تَغْضَبْ 189

لاَ تَفْتَاتَنَّ عَلَىَّ بِشَىْءٍ حَتّٰى تَرْجِعَ 438

لاَ تُفَضِّلُونِى عَلٰى يُونُسَ بْنِ مَتّٰى 469

لاَ تَكُنْ مُرًّا فَتُعْقٰى وَلاَ حُلْوًا فَتُسْتَرَطَ 302

لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ زَكَاةَ لَهُ 414

لاَ عِبَادَةَ كَالتَّفَكُّرِ 469

لاَ. فَقُلْتُ بِالشَّطْرِ؟ فَقَالَ: « لاَ » ثُمَّ قَالَ: اَلثُّلُثُ 613, 586

لاَ كَبِيرَةَ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ وَلاَ صَغِيرَةَ مَعَ الْاِصْرَارِ 202

لاَ وَاللّٰهِ مَا حَسَّنَ اللّٰهُ خَلْقَ رَجُلٍ 187

لاَ وَلاَ وَاحِداً مِنْ مِائَةٍ. لاَنَّهَا خَدَمَتْكَ فِى وَقْتِ ضَعْفِكَ 603

لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يُحِبَّ لاَخِيهِ 659, 585

لاَ يَبْلُغُ الْعَبْدُ اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ 107

لاَ يَتَّقِى اللّٰهَ عَبْدٌ حَقَّ تُقَاتِهِ حَتّٰى يَعْلَمَ اَنَّ مَا اَصَابَهُ 54

لاَ يُتْمَ بَعْدَ حُلُمٍ 544

لاَ يَخْرُجُ اِلاَّ مَنْ شَهِدَ مَعَنَا بِالْاَمْسِ 220

لاَيَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ وَلاَتُسَافِرَنَّ امْرَأَةٌ اِلاَّ وَمَعَهَا مَحْرَمٌ 31

لاَ يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا وَلاَ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا 668

لاَيَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ تُسَافِرَ سَفَراً 31

لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ 537

لاَيَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً اِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقاً رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ 647

لاَيَقْبَلُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ صَلاَةَ رَجُلٍ لاَيُؤَدِّي 413

لاَ يُقَاتِلُ اَحَدٌ حَتّٰى نَأْمُرَهُ بِالْقِتَالِ 140

لاَيَمُوتَنَّ اَحَدُكُمْ اِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللّٰهِ الظَّنَّ 54

لاَ يَنْظُرُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَى مَانِعِ الزَّكَاةِ 413

لَرِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَةِ الْمُسْلِمِينَ 520

لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا 356

لَقَدْ اُخِفْتُ فِي اللّٰهِ وَمَا يُخَافُ اَحَدٌ 447

لَقِيتُ خَالِي وَمَعَهُ الرَّايَةُ. قُلْتُ اَيْنَ تُرِيدُ؟ 662

لَمَّا اُصِيبَ اِخْوَانُكُمْ بِاُحُدٍ جَعَلَ اللّٰهُ اَرْوَاحَهُمْ 344

لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ آدَمَ اِشْتَكَتِ 430

لَوْ اَنَّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعَ وَالْاَرَضِينَ السَّبْعَ 178

لَوِ اجْتَمَعْتُمَا فِي مَشْوَرَةٍ مَا خَالَفْتُكُمَا 304

لَوَاَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللّٰهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ 312

لَوْ صَلَّيْتُمْ حَتّٰى تَكُونُوا كَالْحَنَايَا وَصُمْتُمْ حَتّٰى تَكُونُوا 592

لَوْ كَانَ حُسْنُ الْخُلُقِ رَجُلاً يَمْشِي فِي النَّاسِ 196

لَوْلاَ اَنْ تَجْزَعَ صَفِيَّةُ لَتَرَكْنَا حَمْزَةَ فَلَمْ نَدْفِنْهُ 361

لَوْ لَمْ اَعْتِقْهُ لَحَنَّ اِلىٰ يَوْمِ الْقِيامَة 243

لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَصَلُحَ 307

لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِي سَبْعُونَ اَلْفاً 99

لِي خَمْسَةُ اَسْماءٍ اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَحْمَدُ وَاَنَا الْماحِي 240

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ 184

لَيْسَ عَلىٰ اَبِيكِ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ 243

لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ مِائَةَ مَرَّةٍ 85

(الميم)

مَا آتَى اللّٰهُ تَعالىٰ عالِماً عِلْماً اِلاَّ اَخَذَ عَلَيْهِ الْمِيثاقَ 452

مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً 202

مَا الدُّنْيا فِي الْآخِرَةِ اِلاَّ مِثْلَ مايَجْعَلُ اَحَدُكُمْ 501

مابالُ اَقْوامٍ طَعَنُوا فِي عِلْمِي لاَ تَسْأَلُونِي 403

مَا بَعَثَ اللّٰهُ مِنْ نَبِيٍّ وَلااسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ 127

مَا تَشاوَرَ قَوْمٌ قَطُّ اِلاَّ هُدُوا لِاَرْشَدِ اَمْرِهِمْ 309

مَا خابَ مَنِ اسْتَخارَ وَلاَ نَدِمَ مَنِ اسْتَشارَ 309

مَا مِنْ اَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ اَنْ يَرْجِعَ 358

مَا مِنْ اَحَدٍ يَمُرُّ بِمَقْبَرِ اَخِيهِ الْمُؤْمِنِ كانَ يَعْرِفُهُ 371

اَلْمُؤْمِنُ حَيٌّ فِي الدَّارَيْنِ 436

مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ 358
مَا مِنْ جُرْعَةٍ اَعْظَمُ اَجْراً عِنْدَ اللهِ 184
مَا مِنْ شَئٍ اِلاَّ لَهُ تَوْبَةٌ اِلاَّ صَاحِبَ سُوءِ الْخُلُقِ 196
مَا مِنْ شَئٍ عُصِىَ اللهُ بِهِ هُوَ اَعْجَلُ 538
مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْباً فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ 204
مَا مِنْ عَبْدٍ يَعْتَصِمُ بِى دُونَ خَلْقِى 49
مَا مِنْ قَوْمٍ كَانَتْ لَهُمْ مَشْوَرَةٌ فَحَضَرَ مَعَهُمْ 309
مَا مِنْ مُؤْمِنٍ اِلاَّ وَاَنَا اَوْلىٰ بِهِ فِى الدُّنْيَا 360
مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ 183
مَا نَزَلَتْ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَالنِّسَاءِ اِلاَّ وَاَنَا عِنْدَهُ 529
مَا لِى اَرَاكُمْ عِزِينَ 307
مَا يُبْكِيكَ؟... اَمَا تَرْضىٰ اَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ 504
مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ اِلاَّ كَمَا يَجِدُ 224
مَا يَنْبَغِى لِنَبِىٍّ اِذَا لَبِسَ لاَمَتَهُ اَنْ يَضَعَهَا حَتّىٰ يُقَاتِلَ 140
مَرِضْتُ فَعَادَنِى رَسُولُ اللهِ ﷺ وَ اَبُو بَكْرٍ 596
مُرُوا اَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ 66
مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَاِنْ لَمْ تَعْمَلُوا بِهِ وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ 68
مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُنْفِقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ 182
مَثَلُ الْقَائِمِ عَلىٰ حُدُودِ اللهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا 68

مَثَلُ اُمَّتِی مَثَلُ الْمَطَرِ 97

اَلْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ 305

اَلْمَسْجِدُ الْحَرَامُ . ثُمَّ الْمَسْجِدُ الْاَقْصیٰ 20

اَلْمَسْجِدُ بَیْتُ کُلِّ تَقِیٍّ وَقَدْ ضَمِنَ اللّٰهُ لِمَنْ کَانَتِ 411

اَلْمُصَلِّی یُنَاجِی رَبَّهُ 650

اَلْمُصِیبَةُ تُبَیِّضُ وَجْهَ صَاحِبِهَا یَوْمَ تَسْوَدُّ الْوُجُوهُ 84

مَلْعُونٌ مَالٌ لاَ یُزَکّیٰ کُلَّ عَامٍ وَمَلْعُونٌ بَدَنٌ 414

مِمَّا تَضْرِبُ وَلَدَكَ 545

مَنْ اَبْطَلَ مِیرَاثًا فَرَضَهُ اللّٰهُ فِی کِتَابِهِ اَبْطَلَ اللّٰهُ 616

مَنْ اٰتَاهُ اللّٰهُ مَالاً فَلَمْ یُؤَدِّ زَکَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ 410

مَنْ اَحَبَّ اَنْ یَرْتَعَ فِی رِیَاضِ الْجَنَّةِ فَلْیُکْثِرْ ذِکْرَاللّٰهِ 468

مَنِ احْتَبَسَ فَرَساً فِی سَبِیلِ اللّٰهِ اِیمَاناً بِاللّٰهِ 358

مَنْ اَخَذَ السَّبْعَ فَهُوَ حِبْرٌ 528

مَنْ اَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ بِمَکَّةَ مِنْ اَوَّلِهِ اِلیٰ آخِرِهِ 23

مِنْ اَرْبَی الرِّبَا الْاِسْتِطَالَةُ فِي عِرْضِ مُسْلِمٍ 539

مَنْ اَشَارَ عَلیٰ اَخِیهِ بِاَمْرٍ یَعْلَمُ اَنَّ الرُّشْدَ فِی غَیْرِهِ 305

مَنْ اُعْطِیَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ اُعْطِیَ حَظَّهُ 192

مَنِ الْقَائِلُ یَوْمَ بَدْرٍ مِنَ الْمَلاَئِکَةِ اَقْدِمْ حَیْزُومُ؟ 161

مَنِ الْمُتَکَلِّمُ آنِفاً 362

مَنْ اَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهىٰ عَنِ الْمُنْكَرِ فَهُوَ خَلِيفَةُ اللهِ فِى الْاَرْضِ 70

مَنْ اَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِى سَبِيلِ اللهِ نُودِىَ 183

مِنْ بَرَكَةِ الْمَرْأَةِ سُرْعَةُ تَزَوُّجِهَا وَسُرْعَةُ رَحْمِهَا 654

مَنْ بَعَثْنَاهُ عَلىٰ عَمَلٍ فَغَلَّ شَيْئاً جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلىٰ عُنُقِهِ 315

مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةٍ تَابَ اللهُ تَعَالىٰ عَلَيْهِ 633

مَنْ تَرَكَهُ لاَ يَخَافُ عُقُوبَتَهُ وَمَنْ حَجَّ لاَ يَرْجُو 35

مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمّاً وَاحِداً كَفَاهُ اللهُ مَا اَهَمَّهُ 50

مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قَيْدَ شِبْرٍ 61

مِنْ خَيْرِ مَعَاشِ النَّاسِ لَهُمْ رَجُلٌ مُمْسِكٌ 523

مَنْ رَأىٰ مَقْتَلَ حَمْزَةَ؟ 361

مَنْ رَأىٰ مِنْ اَمِيرِهِ شَيْئاً يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ 75

مَنْ رَأىٰ مِنْكُمْ مُنْكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ 69

مَنْ رَابَطَ لَيْلَةً فِى سَبِيلِ اللهِ كَانَتْ كَاَلْفِ لَيْلَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا 521

مَنْ رَابَطَ فِى شَيْءٍ مِنْ سَوَاحِلِ الْمُسْلِمِينَ 520

مَنْ رَابَطَ لَيْلَةً حَارِساً مِنْ وَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ 520

مَنْ رَابَطَ يَوْماً فِي سَبِيلِ اللهِ جَعَلَ اللهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ 520

مَنْ سَأَلَ اللهَ الْجَنَّةَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ قَالَتِ الْجَنَّةُ 514

مَنْ سَأَلَ اللهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ 369

مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ ثُمَّ كَتَمَهُ اُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ 450, 415

مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ اَوْ يُنْسَأَلَهُ 537
مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَسْكُنَ بُحْبُوحَةَ اَهْلِ الْجَنَّةِ 75
مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُشْرَفَ لَهُ الْبُنْيَانُ 185
مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ حُسْنُ الْخُلُقِ 187
مَنْ صَبَرَ حَتّىٰ يُقْتَلَ اَوْ يَغْلِبَ لَمْ يُفْتَنْ فِى قَبْرِهِ 363
مَنْ صَبَرَ عَلىٰ حَرِّ مَكَّةَ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ 29
مَنْ صَلّىٰ قَائِماً فَهُوَ اَفْضَلُ وَمَنْ صَلّىٰ قَاعِداً 467
مَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ 395
مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الْاَرْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ اَرَضِينَ 314
مَنْ عَلِمَ اَنِّى ذُو قُدْرَةٍ عَلىٰ مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ 210
مَنْ فَارَقَ الرُّوحُ الْجَسَدَ وَهُوَ بَرِئٌ مِنْ ثَلَاثٍ 319
مَنْ فَرَّقَ فَلَيْسَ مِنَّا 307
مَنْ قَاتَلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ 357
مَنْ قَعَدَ مَقْعَداً لَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ [تَعَالىٰ] فِيهِ 467
مَنْ قَالَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِى لَااِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَىَّ الْقَيُّومَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ غُفِرَلَهُ 206
مَنْ قَالَ عَشْرَ كَلِمَاتٍ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةِ غَدَاةٍ وَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُنَّ 378
مَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللّٰهُ غِنَاهُ فِى قَلْبِهِ 49
مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ اِلىٰ اِحْدَاهُمَا 557
مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِاَحَدٍ مِنْ عِرْضِهِ اَوْ شَىْءٌ 576

مَنْ كَانَ هَيِّناً لَيِّناً قَرِيباً حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ 189

مَنْ كَظَمَ غَيْظاً وَهُوَ قَادِرٌ عَلَىٰ اَنْ يُنْفِذَهُ 185

مَنْ لَبِسَ نَعْلاً اَصْفَرَ قُضِيَتْ حَاجَتُهُ 153

مَنْ لَبِسَ نَعْلاً صَفْرَآءَ قَلَّ هَمُّهُ 153

مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً 476, 204

مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْاَشْرَفِ فَاِنَّهُ قَدْ آذَى اللهَ وَرَسُولَهُ 439

مَنْ لَمْ يَحْبِسْهُ مَرَضٌ اَوْ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ اَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ 34

مَنْ مَاتَ سَكْرَانَ فَاِنَّهُ يُعَايِنُ مَلَكَ الْمَوْتِ سَكْرَانَ 86

مَنْ مَاتَ فِي اَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ آمِناً 28

مَنْ مَلَكَ زَاداً وَرَاحِلَةً تُبَلِّغُهُ اِلَىٰ بَيْتِ اللهِ 34

مَنْ نَكَحَ امْرَأَةً وَهُوَ يُرِيدُ اَنْ يَذْهَبَ بِمَهْرِهَا 561

مَنْ وَعَدَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَىٰ عَمَلٍ ثَوَاباً 485

مَنْ يَأْخُذُ هٰذَا السَّيْفَ بِحَقِّهِ وَيَضْرِبُ بِهِ 235

مَنْ يَذْهَبُ فِي اِثْرِهِمْ 373

مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا 437

مَوْقِفُ سَاعَةٍ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ 521

مَهْمَا اُوتِيتُمْ مِنْ كِتَابِ اللهِ فَالْعَمَلُ بِهِ 77

(النون)

اَلنَّاسُ نِيَامٌ فَاِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا 406

نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ عَلَى الْعَدُوِّ وَاُوتِيتُ 262
نَظَرْتُ فَاِذَا اَنَا بِقَوْمٍ لَهُمْ مَشَافِرُ كَمَشَافِرِ الْاِبِلِ 590
نَعَمْ ، اِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ اُصْبُعَيْنِ مِنْ اَصَابِعِ اللهِ 264
نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ 422
نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ مَا كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ 360
اَلنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ مِنْ اَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ 87

(الواو)

وَاللهِ لَوَدِدْتُ اَنِّى غُودِرْتُ مَعَ اَصْحَابِى بِنُحْصِ الْجَبَلِ 361
وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اِنَّهُ لَمِنْ مُلُوكِ الْجَنَّةِ 367
وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اَوْ وَ الَّذِى لاَ اِلهَ غَيْرُهُ 411
وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ 71
وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ 205
وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَاَخْرُجَنَّ اِلَيْهِمْ وَلَوْ وَحْدِى 377
وَجَبَتْ مَحَبَّةُ اللهِ عَلَىٰ مَنْ اُغْضِبَ فَحَلِمَ 186
وَعَدَنِى رَبِّى اَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِى سَبْعِينَ اَلْفاً 99
وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ وَيُطِعْ رَبَّهُ هٰكَذَا 543
وَيَدْخُلُ فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ اَغْنِيَائِهِمْ 492

(الهـاء)

هٰـكَذَا فَاعْـتَـمَّ فَانَّهُ اَعْرَبُ وَاَحْسَنُ 157

هَلْ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عِلْماً 507

هَـلْ رَآهُ اَحَدٌ مِنْكُمْ عَلَى الْاِسْلاَمِ؟ 523

هُوَ فِى النَّارِ 317

(اليـاء)

يُؤْتَىٰ بِالدُّنْيَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى صُورَةِ عَجُوزٍ 506

يَا اَبَا ذَرٍّ مَا السَّمٰـوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرَضُونَ السَّبْعُ 178

يَا اَبَاهُرَيْرَةَ! تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهَا فَاِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ 617

يَا اَحْمَدُ لاَ تَتَزَيَّنْ بِلِينِ اللِّبَاسِ وَطِيبِ الطَّعَامِ 397

يَا اُمَّ حَارِثَةَ اِنَّهَا جِنَانٌ فِى الْجَنَّةِ 364

يَا اُمَّ سَلَمَةَ اِنَّـهُ لَيْسَ آدَمِىٌّ اِلاَّ وَقَلْـبُـهُ بَيْنَ اُصْبُعَيْنِ 216

يَا اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هٰذِهِ الْآيَةَ 70

يَا ثَابِتُ اَلاَ تَرْضَىٰ اَنْ تَعِيشَ حَمِيداً وَتُقْتَـلَ شَهِيداً 458

يَاجَابِرُ مَالِى اَرَاكَ مُنْكَسِراً؟ 345

يَاجِبْرِيلُ طَالَ تَفَكُّرِى فِى اُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ 512

يَا سَعْدُ اَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ اَبُو حُبَابٍ 442

يَا عَائِشَةُ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ سَأَلْتُ رَبِّى اَنْ يُجْرِىَ مَعِى 399

يَا عِبَادِى! اِنِّى حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلىٰ نَفْسِى 390

يَا فُلَانُ اَقْرِئْهَا مِنِّى السَّلَامَ وَاَخْبِرْهَا اَنَّ لَهَا 564

يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ اَللّٰهَ اَللّٰهَ اَبِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ 38

يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلىٰ مَا مَاتَ عَلَيْهِ 86

يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَوْمٌ مِنْ قُبُورِهِمْ تَأَجَّجُ اَفْوَاهُهُمْ نَاراً 589

يُحْشَرُ اَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاَعْمَالُهُمْ 507

يُحْشَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاسٌ مِنْ اُمَّتِى مِنْ قُبُورِهِمْ اِلَى اللّٰهِ 71

يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ اُمَّتِى يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَيْسَ قِرَاءَتُكُمْ 80

يُجَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُحُفٍ مَخْتُومَةٍ فَتُنْصَبُ 121

يَدُ اللّٰهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ وَالشَّيْطَانُ مَعَ مَنْ خَالَفَ الْجَمَاعَةَ 75

يَدُ اللّٰهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ 308

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ اُمَّتِى سَبْعُونَ اَلْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ 312

يُشَفَّعُ الشَّهِيدُ فِى سَبْعِينَ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ 360

يُعَقُّ عَنْهُ فِى الْيَوْمِ السَّابِعِ وَيُسَمّىٰ وَيُمَاطُ عَنْهُ الْاَذىٰ 605

يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ اِلَّا الدَّيْنَ 359

يَقْضِى اللّٰهُ فِى ذٰلِكَ 596

يَقُولُ رَبُّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِى 49

يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِى. مَالِى 118

DÖRDÜNCÜ CİLDİN İÇİNDEKİLER

92. Ayet-i kerime (. . . لَنْ تَنَالُوا) 5
Birr kelimesinin lugat manası ve bu ayet-i celiledeki manaları 5
"Sevdiklerinizi vermeden Birr'e ulaşamazsınız ." cümle-i celilesinin birbirinden farklı manaları 5
İnsanlar tarafından sevilen şeylerin nelerden ibaret olduğu hakkındaki bir kaç görüş 5
Ayet-i celilede geçen infaktan maksat 6
(min) lâfzından dolayı ayeti celileye verilen mana 6
Ashab-ı Kiramın ve Evliya-i İzam'ın bu ayet-i celile ile ne kadar güzel amel ettiklerini açıklayan hadisi şerif ve rivayetler ..... 6 - 9
Ebu Talha Hazretlerinin," Beyruha" isimli bostanını infak etmesi 7
Zeyd ibni Harise *(Radıyallahu Anh)* nin sevdiği bir atı infak etmesi 7
İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın sevdiği bir cariyesini azadetmesi 7
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın sevdiği bir ceriyeyi azadetmesi 8
Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın en güzel devesini infak etmesi 8
İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın sadaka olarak şeker dağıtması 8
Rabî' hazretlerinin yiyeceği tavuğu,parasıyla birlikte sadaka vermesi .. 8
İmam-ı Kuşeyrî'nin bu ayet-i celile hakkındaki hikmetli sözü 9
Kıymetli şeyleri vermeye teşvik 9
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in* kendi yemediğiniz şeyleri başkalarına yedirmeyin mahiyetindeki bir hadis-i şerifi 9
Necmuddin-i Kübra *(Kuddise Sırruhu)* nun hikmetli sözü 9
Sevdiğini vermeğe kimlerin muvaffak olacağı 9
Diğer ibadetleri yapmayanların, sevdiklerini veremiyecekleri 10
Bandırma'da medfun Hacı Ali Rıza Bezzaz *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin mektubu 10
Birrin nelerden ibaret olduğunu beyan eden bir ayet-i kerime 10
93. Ayet-i kerime (. . . كُلُّ الطَّعَامِ) 11
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in deve eti ve sütü yediği için, yahudi lerin O'na "sen İbrahim *(Aleyhisselam)* ın dini üzere değilsin" demeleri ... 12
Yahudilerin, Tevrattan, iddialarına delil getirememeleri 12

Yahudilerden bir cemaatın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek Yakup *(Aleyhisselam)* ın kendisine haram kıldığı şeyi sormaları..12
Yakup *(Aleyhisselam)* ın 12. çocuğunu kurban edeceğini adaması ve bu adağından ne şekilde kurtulduğu.....13
Yakup *(Aleyhisselam)* ın bir melekle güreş etmesi.....13
Yakup *(Aleyhisselam)* ın siyatik hastalığına tutulması.....13
Yakup *(Aleyhisselam)* ın deve etini kendisine haram etmesinin diğer sebepleri.....14
Yahudileri bu hususta yalanlayan diğer ayet-i kerimeler.....14
Neshi kabul etmeyen yahudilere, bu ayeti celile ile yapılan reddiye.....14
Yahudilerin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tenkidlerine diğer bir reddiye.....14
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini doğrulayan bir delil.....15
Yahudilere kendi suçları yüzünden bir takım şeylerin haram edildiğini beyan eden ayet-i kerimeler.....15
94. Ayet-i Kerime (. . . فَمَنِ افْتَرَىٰ).....16
Allah-u Tealâ'ya iftira etmekten maksat.....16
Allah-u Tealâ'ya iftira edenlerin zalim olmalarının manası.....16
Bu iftiranın deliller geldikten sonra diye kayıtlanmasının sebebi.....16
95. Ayet-i Kerime (. . . قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ).....17
Yahudilerin yalancılığının açıklanması.....17
İbrahim *(Aleyhisselam)* ın milletinden maksadın islâm dini oluşu.....17
İbrahim *(Aleyhisselam)* ın milletine uyun cümlesinin manası.....17
Hanif kelimesinin manaları.....17
Yahudilerin, İbrahim *(Aleyhisselam)* ile hiçbir dini bağlantıları bulunmadığı.....18
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in İbrahim *(Aleyhisselam)* ın dini üzere bulunduğu.....18
Hullet milleti (dostluk dinini) nin nelerden ibaret olduğu.....18
İbrahim *(Aleyhisselam)* ın müşriklerden olmayışının manası.....18
Velileri dost etmenin, Mevlâ Tealâ'nın dostluğuna ortak koşmakla hiç bir alâkası olmadığı.....18
Mevlâ Tealâ'nın kıyamet gününde Ademoğluna "Benim için ne yaptın?" sorusu ve cevabı.....18
İbrahim *(Aleyhisselam)* ın dinine uymanın alâmetleri.....18

Mevlâ Tealâ'nın kulunun kalbinde kendinden gayrisini görme hususunda çok kıskanç olduğu 19
Muhammed ibni Hassan *(Rahimehullah)* ın Lübnan dağlarında gezerken rastladığı bir delikanlıdan aldığı nasihat 19
96. Ayet-i Kerime (. . . اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ) 19
Yahudilerin Beyt-i Mukaddesi, Kâbe-i Muazzama'dan üstün tutmaları sebebiyle bu ayet-i celilenin inişi 19
Allah-u Tealâ'nın İnsanlar için bir ev bina etmesinin manası 20
İlk bina edilen evin Mescid-i Haram olduğu hakkındaki Hadis-i şerif 20
Bu hadis-i şerifte bulunan bir zorluğun, İmam-ı Tahavi tarafından çözümü 20
Beytullahı ilk bina edenin kim olduğu 21
Kâbenin ilk binasının kırmızı yakuttan ve gökteki Beyt-i Mamur ölçüsü üzere bulunduğu 21
Bekke ile Mekke kelimelerinin manaları 21
Mevlâ Tealâ tarafından Makam-ı İbrahime gelen üç sayfada yazılan Kabe-i muazzamanın mubarek oluşunun manası 22
Kâbe-i muazzamada yapılan ibadetlerin sevabının kat kat olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 22
Kabe-i muazzamada kılınan bir namazın yüzbin namazdan üstünlüğü 22
Ramazan-ı şerifi Mekke'de tutmanın fazileti 23
Rızık ve bereket yönünden Kâbe-i Muazzamanın mubarek oluşu 23
İbadet için kendisine yönelenlerden boş kalmaması itibariyle, manevi yönden mubarek oluşu ve âlemlere hidayet olmasının manası 23
Eski mabedin yeni mabedden efdal oluşu 24
Mekke-i Mükerremenin ve Kâbe-i Muazzamanın faziletlerine işaret eden ayet-i kerimeler 24
97. Ayet-i Kerime (. . . فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ) 25
Beytullahda bulunan açık ayetlerden sekiz tanesi 26
Makam-ı İbrahimde bulunan alâmetler 26
Harem-i şerife girenin emin olmasından maksat 27
Şer'an öldürülmesi gereken bir kişiye, Harem-i şerife sığındığında ne gibi bir muamele yapılacağı 27
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekke fethinin ertesi günü okuduğu hutbe 27

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kâbe'nin gölgesinde oturan bir cemaata söyledikleri 27
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın Kâbe'nin hürmetini ifade eden meşhur bir sözü 28
Harem dahilinde katil olanın, Harem içinde kısas edilebileceği 28
Harem içinde yapılan kısas hususunda imam-ı Şafii'nin görüşü 28
Hareme girenin emin oluşunun diğer bir manası 28
Harem-i şerife girenlerin nail olacakları emniyet ve faziletlerini beyan eden hadis-i şerifler 28
İki Haremin birinde ölmenin fazileti 28
Hareme girenin oradan nasıl çıkacağı 28
Mekke ve Medine mezarlıklarının faziletleri 28
Mekke-i Mükerremenin sıcaklığına sabretmenin fazileti 29
Hacc ve Hıcc kelimelerinin farkı 29
İstitaatın lugat manası ve bu ayet-i kerimedeki tefsiri 29
İstitaatın malla, bedenle veya her ikisiyle olmak üzere üçe ayrıldığı 29
İmam-ı Azam,, İmam-ı Şafii ve İmam-ı Malik'e göre istitaat'ın farklı izahları 30
İmam-ı Azam efendimizin görüşünü doğrulayan deliller 30
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istiaatı tefsir eden hadis-i şerifleri 31
Kadın için mahrem bulmanın da istitaatın şartlarından olduğu dolayısıyla mahrem bulamayan kadının hacca gitmesinin caiz olmadığı 31
İmanlı bir kadının seferi mesafeye mahremsiz gitmesinin ve bir erkekle baş başa kalmasının haram olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 31
Kadının sefere çıkabilmesi için gerekli olan mahrem şartının bu hadis-i şeriflerden çıkarılan hükümleri 32
Haccın ehemmiyetine işaret için bu ayet-i celilede zikredilen türlü türlü tekidler 33
Zengin ve sıhhatli olduğu hâlde hacca gitmeyenlerin kötü hâllerini bildiren hadis-i şerifler 34
Hazreti Ömer, İbni Ömer, İbni Abbas, Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*ın haccı terkedenler hakkındaki şiddetli sözleri 34
Ehli Sünnete göre Haccı ne şekilde terketmenin insanı kâfir edeceği ... 35
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hususdaki bir hadis-i şerifi 35
İbni Ömer, İbni Zeyd, Ata ibni Ebi Ribah ve İbni Mesud *(RadıyallahuAn-*

*hum)*hazeratının ayet-i celiledeki küfür hakkındaki sözleri. 35

Bu ayet-i celile indiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beş ayrı din mensuplarına hitabı. 35

Hacca çok gidip gelmenin seçilmiş kullara nasib olacağı. 36

Ali ibni Muvaffak*(Rahimehullah)* hazretlerinin altmış kere hacca gittikten sonra, içine gelen bir şüphe üzerine gördüğü zuhurat. 36

Hacca gitmeyenlerin, Mevlâ Tealâ'nın ziyafetinden mahrum oldukları. 36

Mekke-i Mükerremenin emin belde oluşunu bildiren diğer ayet-i kerimeler. 36

98. Ayet-i Kerime...(قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ . . .) 37

İhtiyar bir yahudinin ortaya attığı bir fitne ile sahabe-i kiramdan iki kabilenin bir birine girmeleri üzerine bu ve benzeri ayetlerin inmesi. . . . 37

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın o gün hakkındaki sözü. 38

Müslümanlara,Yahudi ve Hristiyanların tahriklerine kapılma maları hususunda tenbihat. 38

Allahın ayetlerinden maksadın ne olduğu. 38

Ayet-i celilede geçen küfrün sadece ehli kitaba tahsisindeki hikmeti. . . . 38

99. Ayet-i Kerime (قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ . . .) 39

Kâfirlerin, Allahın yolundan menetmelerinin manası. 40

Ehli kitaptan kimlerin kastedildiği. 40

Ehli kitabın şahitliklerinin manaları. 40

Ayet-i celilede "Ey ehli kitap!" hitabının tekrarlanmasının hikmeti. 40

Bu ve bundan evvelki ayeti celilelerin, son cümlelerinin işaret ettiği manalar. 41

Ayet-i celilenin, bildiği ile amel etmeyen bütün alimlere ne şekilde temas ettiği. 41

Meşayıhtan bazısının "İlmin en hayırlısı." hakkında yaptıkları tarifler...41

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hakiki varislerinin kimler olduğu..41

Kur'anın ancak ismi, islâmında resmi kalacağı bir zamanın geleceğini açıklayan bir hadis-i şerif. 42

Fasık âlimlerin herkesden evvel azaba düşecekleri hakkında Fuzayl ibni İyaz *(Rahimehullah)* ın bir sözü ve İsmail Hakkı *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri nin bu gibi âlimlere kapınılmaması lâzım geldiği hakkındaki sözü. 42

100. Ayet-i kerime (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا . . .) 43

Mevlâ Tealâ'nın ehli kitaba, habibi vasıtasıyla, müminlere ise bizzat hitabetmesinin hikmetleri..... 43
Ehl-i kitabın tamamına itaattan menedilmeyip bir fırkaya itaattan nehyin manası..... 44
Kendilerine itaattan nehyedilen fırkanın kimler olduğu..... 44
Düşman lâfına bakmama hususunda bu ayeti celileden çıkarılan mühim nasihatlar..... 44
Kâfirlere itaatın insanı ne büyük zarara uğratacağını açıklayan bir ayet-i kerime..... 44
101. Ayet-i kerime (. . . وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ) 46
Keyfe kelimesinin ifade ettiği taaccüb (hayret) manasının izahı..... 46
Bu ayet-i celilede zikredilen iki alem (delil)..... 46
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kur'an-ı kerime sımsıkı sarılma hakkında bir hutbesi..... 47
Karşılaşılan her hadisenin Kur'an-ı Kerim'e tatbik edilerek çözülmesinin lüzumu..... 48
Ayet-i celiledeki hıtabın kimlere ait olduğu..... 48
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıyamete kadar gelecek ümmetinin arasında bulunmasının manası..... 48
Kur'an ayetlerinin okunmasının Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isnad edilmemesindeki hikmet..... 48
İtisam'ın lugat ve istilâh manaları..... 48
Sırat kelimesinin sonuna getirilen tenvinin hikmeti..... 48
Allah-u Tealâ'nın, kendisine sığınıp sarılanları korktuklarından kurtaracağını beyan eden hadis-i şerifler..... 49
Mevlâ Tealâ'nın, kendisini ibadete ayıranları kimseye muhtaç etmeyeceği..... 49
Mevlâ Tealâ 'nın kendisine sarılanı bütün mahlûkatın yapacağı hilelerden kurtaracağı..... 50
Dertlerini bire indirene Allah-u Tealâ nın kâfi geleceği..... 50
Allah-u Tealâ nın kendisine inananı hidayet edeceği, güvenene kâfi geleceği, ödünç vereni mükafatlandıracağı, kendisine sarılanı doğru yola kavuşturacağı ve davetine icabet edenin dualarını kabul edeceği... 50
102. Ayet-i Kerime (. . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ) 51
Ayet-i celilede "Ey iman edenler" hıtabının tekrarlanmasının hikmeti... 51
Evs ve Hazrec kabilelerinden iki sahabinin çekişmesi üzerine kabileler arasında meydana gelen münakaşa yüzünden ayet-i celilenin inişi..... 51

Allah-u Tealâ'dan hakkıyla sakınmanın manası hakkında ulemanın sözleri. 52
Ayet-i celilenin hükmünün mensuh olup olmadığı hakkında ki görüşler. 52
Tukat kelimesinin tahlili. 52
Allah-u Tealâ'dan hakkıyla sakınma hakkında hadis-i şerifler. 53
"Ancak müslümanlar olarak ölün" kavl-i şerifinin manası. 54
103. Ayet-i Kerime (وَاعْتَصِمُوا . . .) 55
Hablullah (Allahın ipi) inden maksadın ne olduğu 56
Allahın ipinden maksadın Kur'an-ı kerim olduğunu beyan eden hadis-i şerifler ve rivayetler 56
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine iki ağır yük bıraktığı . . 55
Kur'an-ı Kerimin bir tarafı Allah-u Tealâ yedinde bir tarafı insanların ellerinde bulunan bir ip olduğu 56
Kur'an-ı Kerime uyanın hidayet üzere olacağı. 57
Kur'an-ı Kerimle Ehl-i Beytin havz-ı kevserde efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kavuşuncaya kadar birbirinden ayrılmayacakları... 58
Ahır zamanda çıkacak fitnelerden kurtuluş çaresini beyan eden ve Kur'an-ı kerimin faziletlerini son derece açıklayan bir hadis-i şerif... 58
Ayet-i celilede Kur'ana sarılın buyurulmayıp, Allahın ipine sarılın buyurulmasının hikmeti 59
Allah-u Tealâ nın ipinden maksadın cemaattan ibaret olduğu ve bu hususta diğer manalar. 59
"Ayrılmayın" kavl-i şerifinin manaları. 60
Ehl-i Sünnet ve cemaattan ayrılmamanın lüzumunu beyan eden hadis-i şerifler. 60
Bu ümmetin yetmişiki fırkaya bölüneceği 60
Allah-u Tealâ nın bu ümmet için sevdiği ve razı olmadığı üçer haslet. . . 61
Cemaattan bir karış ayrılanın islâm ipini boynundan çıkarmış olduğu . .61
İmamını bilmeden ölenin kötü hâli. 61
Ayet-i celilede hatırlanması emredilen nimetten maksat. 61
Ayet-i celilede geçen Şefâ kelimesinin tahlili. 61
Evvela takvanın, sonra Kur'ana yapışmanın, üçüncü olarak da nimeti hatırlamanın emredilmesindeki hikmetler. 62
Müttakinin dört alâmeti. 62
İmam-ı Kuşeyri'nin gerçek takvayı anlatan hikmetli sözleri. 62

Kulun her hâlinde,Mevlâ Tealâ ile ne şekilde muamele etmesi gerektiği hakkında imamı Sehl'in hikmetli sözü..... 63

Ayet-i celilenin sonunda geçen hidayetin tefsiri..... 63

Kur'an-ı kerimin en doğru yola kavuşturduğu, başka yollara uymanın insanı Allah yolundan ayıracağını bildiren ayet-i kerimeler... 63

104. Ayet-i Kerime (. . . وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ) 64

Hayrın manaları ve bu hususstaki bir hadis-i şerif..... 65

Maruf ve münkerin açıklamaları 65

Emri-bil marufun, farz-ı kifaye olduğunun ayet-i celileden ne şekilde çıkarıldığı 65

Emri-bil maruf yapacak kişinin, karşısındakini yanıltmaması için riayet etmesi gereken hususlar 65

Emri-bil marufun Farz-ı ayn olan kısımları 66

Çocuklara yedi yaşında namazın emredilmesi hususunda bir hadis-i şerif 66

İyiliği emretmenin emredilecek şeyin hükmüne göre değişen hükümleri 66

Bütün kötülüklerden nehyetmenin vacip olduğu 66

Nehyi anil münkerin bazı şartları 66

Kötülükten nehyetmenin şekli 66

Harp yoluyla nehy-i anil münker yapmanın devlete ait bir vazife olduğu ve fertlerin bu işe kalkışmalarının zararları 67

Mükellef olmayanları da zararlı olan şeylerden menetmenin lüzumu .. 67

Bir kişi günahkâr olsa da, diğerlerini, bu günahtan sakındırmasının gerekтiği 67

Allah-u Tealâ'nın bu dini kötü bir insanla da takviye edeceğini açıklayan bir hadisi şerif 68

"İnsanlara iyiliği emredip kendinizi unutur musunuz?" ayet-i celilesinin bu hadis-i şerif'e ters düşmediği 68

Amel etmeyenin de, Emri-bil maruf yapması gerektiği hakkında bir hadisi şerif 68

Gördüğü bir münkeri nehyetmeye gücü yetmeyen bir kişinin ne yapması gerektiği 68

Emri-Bil maruf ve nehyi anil münker vazifelerinin çok dikkatli olarak yerine getirilmesinin lüzumunu ve terkindeki tehlikeleri açıklayan hadisi şerifler ve rivayetler 68

Emri-bil maruf yapmayanların kurtulamayacağı hakkında mühim bir misal 69
Emri-bil marufun üç mertebesi 69
Peygamberler gibi amel eden onsekizbin kişinin bulunduğu karyenin ne sebeble helâk edildiği 70
İnsanların en takvasının kimler olduğu 70
İyiliği emredenlerin Allahın halifesi olduğu 70
Nemelâzımcılığın zararları 70
Kıyamet gününde bir takım insanların maymun ve hınzır şekline ne sebeble sokulacağı 71
Emri-bil maruf nehyi anil münkeri terkedenlerin çok yakında azaba çarptırılacakları 71
En üstün cihadın emri-bil maruf olduğu 71
Herkes tarafından sevilen insanların makbul olmadıkları 71
Ahır zamanda insanların, emri-bil maruf yapanları eşek leşinden daha çirkin görecekleri 72
Emri-bil maruf yapanların mertebelerinin yüksekliğine ayet-i celilede ne şekilde işaret edildiği 72
Herkesin cihada gitmeyip, bir kısmının ilim tahsili için geri kalması gerektiğini belirten bir ayet-i kerime 72
105. Ayet-i kerime (... وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ) 72
İhtilâf edenlerden kimlerin kastedildiği 73
Ehli kitabın tefrika ve ihtilâflarının manası 73
Ehli sünnet mezhebinden ayrılmama hususunda ayet-i celileden çıkarılan bir mana 73
Tefrika erbabının ehli sünnetten ayrılan diğer sapık fırkalar olduğu... 73
Ehli sünnet vel cemaat mezhebinden ayrılmamanın lüzumunu beyan eden hadis-i şerifler 73
Bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağı 74
Beni israil ne yaptıysa, bu ümmetin de yapacağı 74
Cemaattan ayrılmamanın lüzumu 74
Cemaattan bir karış ayrılanın cahiliyet ölümü ile öleceği 75
Şeytanın cemaattan ayrılanla beraber gezeceği 75
Cennete girmek isteyenlerin cemaattan ayrılmaması gerektiği 75
Müminlerin başına mutlaka bir önder gerekli olduğu 75

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in iki veya daha fazla kişileri bir yere gönderirken mutlaka birini emir tayin ettiği 75
Günümüzde bu sünnete uyulmamaktan doğan zararlar 75
Bu ayet-i celilenin, evvelki ayeti celileyi ne şekilde tamamladığı 76
Tefrikadan nehyetmenin manaları 76
Ayetlerin manalarını kendi isteklerine uyduranların her zaman bulunduğu 76
Kur'an-ı kerimin lâfızlarını değiştirmek mümkün değilse de bazı zındıklarca Kur'an hükümlerinin yanlış şekilde yorumlandığı 76
Ayet-i celilede nehyedilen ihtilâfın itikatla alâkalı olup, amel ile ilgili olmadığı 76
Bu ümmetin ihtilâfının (fıkıh hükümlerindeki görüş ayrılıklarının) rahmet olduğu 77
Kur'an ve Sünnet'ten bir açıklama bulunmadığı zaman Ashabın görüşlerine müracaat edilmesi gerektiği hakkında bir hadis-i şerif ... 77
Verdiği kararda isabet eden bir müctehide, iki, hata edene ise bir ecir verileceği hakkında bir hadis-i şerif 77
Kasım ibni Muhammed' ın ve Ömer ibni Abdulaziz *(Radıyallahu Anhuma)* nın, ashabın ihtilâflarının rahmet oluşu hakkındaki sözleri 77
Herkesin ihtilâfının rahmet olmayıp, kimlerin ihtilâfının rahmet olduğu 78
Ayet-i celilede geçen beyyinattan maksat 78
Mevlâ Tealâ'nın, müminleri ayrılığa düşmekten ne şekilde menettiği. . . 78
106. Ayet-i Kerime (. . . يَوْمَ تَبْيَضُّ) 78
Yüzleri bembeyaz olacak ve kararacak kimselerin kimler olduğu 79
Ehl-i Sünnetin yüzlerinin ak, ehl-i bidatın yüzlerinin ise kara olacağı hakkında bir hadis-i şerif 79
Yüzlerin beyaz ve siyah olması hakkında iki görüş 79
İmanlarından sonra, küfre düşenlerden kimlerin kastedildiği 79
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ümmetinin puta taparak müşrik olmasından değil, dünyaya olan düşkünlüklerinden korktuğunu ifade eden bir hadis-i şerif 79
İmandan sonra küfre dönenlerin hariciler olduğuna dair bir hadis-i şerif 80
Bunların ehl-i sünnetten ayrılan sapık fırkalar olduğu 80
Ahır zamanda insanın sabaha mümin akşama kâfir çıkacağı 83

İnsanın ne kadar kısa bir zamanda cennetlik veya cehennemlik olabileceği 83
Yüzlerin beyaz ve siyah olacağı vakit hakkında değişik görüşler..... 83
"**Azabı tadın.**" emrinin manası 83
107. Ayet-i kerime (... وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ) 84
Ayet-i celiledeki rahmet-i ilâhiyeden maksadın ne olduğu 84
Kimsenin ameliyle cennete giremeyeceği hakkında bir hadis-i şerif 84
Cennetteki derecelerin amellere göre verileceği 84
Yarın ahirette insanın yüzünü ak edecek bazı ameller 84
Musibetin, ahirette insanın yüzünü bembeyaz edeceği 85
Allah yolunda tozlanmanın kıyamet gününde yüz aklığına sebeb olacağı 85
Yüz kere tevhid okuyanın kıyamet günü yüzü ayın on dördü gibi parlak olarak haşrolunacağı 85
İmanla küfür arasında başka bir mertebe bulunmadığının bu ayet-i celileden ne şekilde çıkarıldığı 85
Ahirette yüzlerin, kalplerin rengini alacağı 85
Herkesin öldüğü hâl üzere diriltileceği hakkında bir hadis-i şerif 86
Sarhoş olarak ölenin, sarhoş olarak diriltileceği 86
Tevhid ehlinin kabirlerinden Lâ ilâhe illallah diyerek kalkacağı 87
Ölü arkasından ağlayanın hâlini beyan eden bir hadis-i şerif 87
Ahirette iyilerle kötülerin yüzlerinin farklı olacağını açıklayan ayet-i celileler 87
108. Ayet-i Kerime (... تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ) 88
Allah'ın ayetlerinden neler kastedildiği 89
Kur'an ayetlerinin okunmasına Mevlâ Tealâ nın çok önem verdiğinin bu ayet-i celileden ne şekilde anlaşılacağı 89
Ayetlerin hakla okunmasının manası 89
"Allah-u Tealâ âlemlere en ufak bir zulüm bile muradetmez" cümle-i celilesindeki incelikler 90
Zulmün nelerden ibaret olduğu ve Allah-u Tealâ'nın her türlü zulumden münezzeh olduğu 90
109. Ayet-i Kerime (... وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ) 92
Mevlâ Tealâ'nın zulmetmeye muhtaç olmadığının bu ayet-i celile ile ne şekilde ispat edildiği 92

Göklerde ve yerlerde bulunan her şeyin Allah-u Tealâ'ya ait olmasının ne demek olduğu 92
Bütün işler Allah-u Tealâ'ya döndürülecek ifadesinin açıkladıkları..... 92
110. Ayet-i Kerime (... كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ) 93
Ayeti celilenin, iki yahudinin, ashab-ı kiramdan bir cemaata söyledikleri bir söz üzerine inişi 94
Kane fiilinin değişik manalardaki istimalleri ve o kullanımlara göre bu ayet-i celiledeki değişen manaları 94
Ayet-i celiledeki "Siz en hayırlı ümmet oldunuz"hitabın özellikle kimlere yapıldığı 94
Sahabe-i kiramın, insanların en hayırlıları oldukları hakkında hadis-i şerifler 95
Asr-ı saadetin ve ondan sonra gelen asırların faziletlerinin birbirini takip ettiği 95
Ashab-ı kiramın aleyhine konuşulmaması gerektiği 95
Bu ümmetin tamamının en hayırlı ümmet olduğu hakkındaki hadisi şerifler 96
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verilen beş özellik..... 96
Bu ümmetin, yetmiş ümmetin en hayırlısı olduğu 96
İsyan edenler dışında bütün ümmetin cennete gireceği 97
Bu ümmetin dalâlet üzere toplanmayacağı 97
Bu ümmete ahirette azab olmayacağı 97
Bu ümmetin yağmura benzetilişi ve bu temsilin manası 97
Cennet ehlinin yüz yirmi saf olacağı 98
Bu ümmetin cennete gireceği kapının genişliği 98
Bu ümmetten bazı kişilerin büyük cemaatlara şefaat edecekleri 99
Bu ümmetten cennete girecek yetmişbin kişinin faziletleri 99
Bu ümmet cennete girmeden diğer ümmetlerin cennete giremeyeceği ..99
Bu ümmetin en hayırlı ümmet oluşunun, cihatla alâkalı bir manası... 100
"En hayırlı ümmetsiniz." hıtabının kimlere mahsus olduğu 100
Bu ümmetten olmak isteyenin, Emri-bil maruf şartını yerine getirmesi gerektiği 100
En hayırlı ümmetten kimlerin kastedildiği 100
Maruf ve münkerden ne gibi manaların muradedildiği 100
İmandan ne kastedildiği 100

Ehli kitabın imandan uzak olduklarının açıklaması 100
Emri-bil maruf'un, imandan evvel zikredilmesinin hikmeti 101
Bu ümmetteki emri-bil maruf şeklinin diğer ümmetlerde bulunmadığı . .101
Ehli kitabın müminlerinden kimlerin kastedildiği 101
Ehli kitabın ekserisinin fasık olmasının manası 101
Bu ümmetin en hayırlı bir ümmet olduğunu açıklayan diğer bir ayet-i kerime 101
İyiliği emrederek hidayet üzere bulunanlara, yoldan çıkanların zarar veremiyeceklerin beyan eden bir ayet-i kerime 101
Allah-u Tealâ'nın iyiliği emredip kötülükten menederek kendisine yardım edenlere mutlaka yardım edeceğini bildiren ayet-i kerimeler. . .102
111. Ayet-i Kerime (. . . لَنْ يَضُرُّوكُمْ) 102
Ayet-i celilenin bir takım yahudi reislerinin, içlerinden iman eden Abdullah ibni Selâm ve arkadaşlarına eziyetleri üzerine indirildiği. . . . 102
Ayet-i celilenin gayb'dan üç şekilde haber verdiği 103
"Sonra yardım olunmazlar." ifadesindeki, sonra kelimesinin manası. . 103
Yahudilerin hiç bir zaman devlet haline gelemiyecekleri, bu günkü devlet görüntülerinin ise, çok yakında ellerinden çıkacağı 103
112. Ayet-i Kerime (. . . ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ) 104
Yahudiler üzerine vurulan alçaklığın manaları 105
Darb kelimesiyle, alçaklığın yahudileri ne şekilde kuşattığının açıklaması 105
Ayeti celilede geçen Allahın ipinden ve insanların ipinden nelerin kastedildiği 105
İmam-ı Fahrurrazi'nin, bu iki ipe verdiği manalar 106
Bu ayet-i celile ile yahudilere yapıştırılan üç türlü musibet 106
Yahudilerin, zengin de olsalar, kendilerini fakir gösterdikleri 106
Asr-ı saadette bulunan yahudilerin, peygamberleri öldürmedikleri hâlde, neden katil sayıldıkları 106
Küfre rızanın küfür, masiyete rızanın ise masiyet oluşu 106
Edepleri terkedenlerin sünnetleri terke, sünnetleri bırakanların da farzları terke başlayacakları ve neticede bu işin küfre kadar vara cağı hakkında ulemanın sözleri 106
Haramlara düşmemek için bazı mubahların dahi terkedilmesi gerektiği hakkında bir hadis-i şerif 107
Şüpheli şeylere düşenin pek yakında haramlara da düşeceğini açıklayan bir hadis-i şerif 107

Ariflerin isyan kastetme niyetinden dahi haya ettikleri 107
Ariflerin ibadete devamlarının Cüneyd-i Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* tarafından güzel bir teşbihi 108
Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin, tesbihini elinden düşürmememisin sırrını soran bir kişiye cevabı 108
Ezkar-u evrada devam etmenin îkana (şüphesiz inanca) alâmet olduğu 108
Allah-u Tealâ'nın en büyük dostlarının virdinin nelerden ibaret olduğu,Virdin diğer bir tarifi ve faydalarının beyanı 108
Allah-u Tealâ'dan hakkıyla utanmanın ne demek olduğunu açıklayan bir hadis-i şerif 108
İnsanı cehenneme düşürecek olan dört şey 109
113. Ayet-i Kerime (. . . لَيْسُوا سَوَآءً) 109
Yahudilerden bir cemaatın, içlerinden islâma girenlere hakaret etmeleri üzerine bu ayet-i kerimenin inişi 110
Ayet-i celilenin ehli kitaptan iman edip evvabin namazı kılanlar hakkında indiği hususunda diğer bir rivayet 110
Ayet-i celilenin hristiyanlardan iman eden hususi kimseler hakkında indiği hakkında diğer bir rivayet 110
Ehli kitabın iman edenlerinin methedildiği 8 sıfattan üçü 110
Yatsı namazının bu ümmete ait bir fazilet olduğu hakkında hadis-i şerifler 111
114. Ayet-i Kerime (. . . يُؤْمِنُونَ بِاللهِ) 111
Ehli kitabın müminlerinin diğer beş sıfatı 112
Hayırlara koşmanın iki manası 112
Peygamberlerin salihlerden oldukları hâlde yine de salihlere katılma isteğinde bulundukları 113
115. Ayet-i Kerime (. . . وَمَا يَفْعَلُوا) 113
Yahudilerin cahillerinin, müslümanları üzmek için söylediklerinin Mevlâ Tealâ tarafından reddedilmesi 113
Mevlâ Tealâ'nın, kulun mükafatını mutlaka vereceğinin delilleri 114
Allah-u Tealâ'nın her şeyi bildiği hâlde, özellikle müttakileri bilmesinin manası 114
Ebu Bekr-i Kettani Hazretlerinin rüyasında takva'yı görmesi 114
116.Ayet-i Kerime (. . . اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا) 116
Ayet-i celilede zikredilen kâfirlerden kimlerin kastedildiği 116

Mal ve Evlâdın kâfirlere yaramıyacağının özellikle zikredilmesinin hikmeti 116
Mal ve evlât çokluğunun iyilik alâmeti olmadığı, bilakis dünyada yükü az olanların Mevlâ Tealâ'ya ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e daha yakın olacaklarını açıklayan hadis-i şerifler 117
İnsana hangi malın fayda vereceği 117
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Aişe validemize nasihati 117
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini sevenlere ve kızanlara yaptığı dua ve beddualar 118
Mal ve evlâtların kâfirlere fayda vermeyeceğini beyan eden ayet-i kerimeler 118
117. Ayet-i Kerime (. . . مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ) 119
Sır kelimesinin tahlili 119
Ayet-i celilede geçen teşbih (benzetme)nin manaları 120
Kâfirlerin yaptıkları hayırlardan faydalanamıyacaklarının izahı 120
Sadakanın kabulunun şartları 120
Evliyaullahın aleyhine para harcayanların da, bu ayet-i celilenin tehdidine dahil oldukları 120
Kıyamet gününde bir kula beş şey sorulmadıkça, ayaklarını yerinden ayıramayacağı hakkında bir hadis-i şerif 121
Kıyamet gününde bir takım amel defterlerinin Mevlâ Tealâ'nın huzuruna getirilip, hangilerinin kabul hangilerinin reddedileceği hakkında bir hadis-i şerif 121
Bir abidin son nefeste ne sebeble kelime-i tevhid okuyamadığı 121
İnsanların başına gelen musibetlerin kendi günahları sebebiyle olduğunu beyan eden ayet-i kerimeler 122
118. Ayet-i Kerime (. . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا) 123
Ayet-i celilenin, yahudilerle dostluk eden bir takım müminleri bu işten vazgeçirme hususunda indiği 124
"Müşriklerin ateşiyle aydınlanmayın" hadis-i şerifinin Hazreti Hasan*(Radıyallahu Anh)* tarafından açıklanması 125
İslâma ters düşen kişilerle dostluk etmenin büyük fesada yol açacağı 125
Kişinin, arkadaşının dini üzere olduğunu bildiren bir hadis-i şerif 125
Bitane kelimesinin manası 126
Kâfirlerle dostluğun yasaklanmasının üç sebebi 126
Ebu Musa el Eşari *(Radıyallahu Anh)* bir zimmiyi kendine katip alması sebebiyle Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın onu ikazı 126

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın ehli kitabı müslümanların iç işlerine karıştırmama hususundaki sözleri 126

İmam-ı Kurtubînin islâm âleminin başına gelen felâketlerin, kâfirleri mühim mevkilere yerleştirmelerinden ileri geldiği hakkındaki izahı ... 127

Allah-u Tealâ nın gönderdiği peygamberin ve seçtiği her halifenin yanında iyi ve kötü iki sırdaşı bulunduğu hakkında bir hadis-i şerif ... 127

Bazı kâfirlerin müminlere yardımcı olmalarının bu ayet-i kerimeye ne sebeble zıd düşmeyeceği 127

Kişinin, kimlerle sırdaş olabileceği ve kimlerin dostluğuna güvenebileceği hakkında çok kıymetli açıklamalar 128

Kâfirlerin dost ve sırdaş tutulmaması gerektiği hakkında ayet-i kerimeler..... 128

119. Ayet-i Kerime (... هَآ اَنْتُمْ اُولَآءِ) 130

Müminin, müminden gayri dost edinmesinin caiz olmadığının üç delili 131

Müslümanların kâfirleri sevip, onların ise müslümanları sevmemelerinin manaları 131

Müslümanların bütün kitaplara inanıp, onların ise inanmamalarının manaları 131

"Öfkenizle ölün" kavl-i şerifinin açıklaması 132

Münafıkların hâlini açıklayan diğer bir ayet-i kerime 132

120. Ayet-i Kerime (... اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ) 133

Ayet-i celilede geçen hasene ve seyyie'den ne kastedildiği 133

Takva üzere bulunanlara kâfirlerin hilelerinin zarar veremiyeceği... 134

Bu ayet-i celileyle de kâfirlerle dostluk edilmemesi gerektiğinin ne şekilde izah edildiği 134

Kâfirlerin, müslümanlara karşı olan düşmanlığı kıskançlık yüzünden olduğundan asla düzelemeyeceği 134

Kıskançlık yüzünden ileri gelen düşmanlığın düzelemeyeceğine dair bir beyit 134

Kıskanç kişiyi karşılık vermeyerek yenmek gerektiği hakkında hikmetli sözler ve beyitler 135

İbrahim Ethem *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin kendisine kötülük düşünenkişilere iyilikle karşılık vermesi 135

Zünnûn-i Misrî*(Kuddise Sırruhu)*,kişinin, Allah-u Tealâ, insanlar, nefis ve şeytanla nasıl muamele etmesi gerektiği hakkındaki sözleri .. 136

Büyüklerden birinin tavafta gördüğü bir fakirin merakla bir kağıda bakması üzerine onu takibedişi, ve o kağıtta gördükleri 136

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*hazretlerine vasiyetleri 136
Bütün insanların eşit olmamasının hikmetleri 137
Allah-u Tealâ'nın ihatasından ne kastedildiği 137
121. Ayet-i Kerime (... وَاِذْ غَدَوْتَ) 137
Bu ayet-i celilede, Uhud muharebesinin başlangıcının anlatıldığı 137
Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizin yanından çıktığı 138
Bu ayet-i celilenin, Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamızın bütün çirkinliklerden beri olduğuna delâlet ettiği 138
Uhud muharebesi hakkında geniş malûmat 138
Uhud muharebesinin ne sebeble başladığı 138
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Uhuda çıkmadan evvel ashabı ile yaptığı istişare ve gördüğü rüya 138
Sahabe-i kiramdan Numan ibni Malik el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinin "Mutlaka cennete gireceğim" sözünü nasıl ispat ettiği. . . 139
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zırhını giyip çıktıktan sonra Sahabe-i kiramın, ısrarlarından dolayı pişman olmaları 139
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cuma namazından sonra bin kişilik ordu ile Uhud'a doğru yola çıkışı 140
Münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy'in 300 kişi ile harbten geri dönmesi üzerine Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* ın onlara söyledikleri. . . 140
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okçuların başına Abdullah ibniCübeyr *(Radıyallahu Anh)* ı tayin ederken verdiği emirler. . . 140
Okçuların ganimet peşine düşmeleriyle, bir harbin kaybedildiği 141
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek başının yarılması ve dört dişinin şehit edilmesi 141
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ok yağmuruna tutulduğu hâlde hiç birinin kendisine isabet etmeyişi ve onu öldürmek için arayanların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göremedikleri 141
Cibril ve Mikâil *(Aleyhisselam)* ın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sağında ve solunda durarak onu nasıl müdafaa ettikleri 142
Hazreti Talha , Malik ibni Sinan, ve Ebu Ubeyde bini Cerrah *(Radıyallahu Anhum)* hazeratının Uhud muharebesindeki fedakârlıkları ve bu yüzden kazandıkları faziletler. 142
Uhud Muharebesinde yetmiş iki sahabenin şehit edildiği ve HazretiHamza *(Radıyallahu Anh)* ın bu muharebede şehitlerin efendisi ünvanını kazandığı 142

Ayet-i celilenin sonundaki, Mevlâ Tealâ'nın semi' ve Alîm ismi şerifleriyle hangi manaların kastedildiği 142
122. Ayet-i Kerime (... اِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ) 144
Evs ve Hazreç'ten iki fırkanın münafıkların reisinin sözüne uyarak geri dönmek istemeleri 144
Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın kendilerinin harpten kaçma niyetlerini açıklayan bu ayet-i celilenin inişiyle üzüleceği yerde sevinmesinin hikmeti 144
Tevekkülün fazileti ve mütevekkilin üç alâmeti 145
Tevekkülde son derece ileri olan İbrahim Havvas *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin iğne iplik gibi şeyleri daima yanında taşımasının hikmetini soranlara verdiği cevap 145
Ebu Hamza el Horasâni Hazretlerinin hac yolunda kuyuya düşüp, tevekkülü sebebiyle bir canavar tarafından kurtarılması 145
Tevekkülün, sebeblere sarılmaya zıd düşmediği 146
Sebeplere kalben meyletmemenin, tevekkülün şartı olduğu 146
Tevekkül edenler iki hâl üzeredir 147
123. Ayet-i Kerime (... وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ) 147
Bedr kelimesinin manası 148
Bedir Muharebesinin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile müşriklerin karşılaştığı ilk muharebe oluşu ve tarihi 148
Bedir ehlinin, Talût'un ordusu sayısınca olduğu hakkında bir hadis-i şerif 148
Bedir muharebesine katılanların sahabelerin en hayırlısı olduğu hakkında bir hadis-i şerif 148
Bedir muharebesinde bulunanların ne imkânsızlık içinde oldukları ... 148
Ali ibni Ebi Talib, Miktad ibni Esved, Saad ibni Ubade *(Radıyallahu Anhum)*hazeratının Bedir muharebesinde ki yerleri 148
Sebeblere sarılmakla beraber, Cenab-ı haktan yardım istemenin gerekli olduğu 149
"Allahtan korkun umulur ki Şükredersiniz." cümle-i celilesinden ne kastedildiği 149
124. Ayet-i Kerime (... اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ) 149
Sahabe-i kiramın, müşriklere bazı kuvvetler tarafından yardım geleceğini duymaları üzerine ayet-i celilenin inişi 150
Meleklerin ancak bedir gününde bizzat savaşa iştirak ettikleri 150

bu ümmete ne şekilde yardım ettiği 150
125. Ayet-i Kerime (. . . بَلٰى اِنْ تَصْبِرُوا) 151
Yardıma gelen meleklerin sayısı hakkında muhtelif ayet-i kerimelerde geçen değişik ifadeler arasında zıddıyet olmadığı.. .151
Bedir günü inen meleklerin alâmetleri...ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ashabına da alâmetlenme (nişan takınma) emri vermesi. . . 152
Ordu komutanlarının, askerlerine bazı alâmetler tayin etmesi 152
Yün elbise giymenin fazileti ve bütün peygamberler ve salihlerin yün giydikleri 152
Beyaz ve sarı renklerin faziletleri 152
Sarı ayakkabı giyenin muradına ereceği ..... .153
Beyaz elbise giymeyi emreden bir hadis-i Şerif 153
Sarık sarmanın faziletleri 153
Sarığın insanın hilmini artıracağı ve meleklerin alâmeti olduğu ..... .153
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in semadaki meleklerin ekserisini sarıklı gördüğü ..... .153
Cuma günü sarık saranlara Allah-u Tealâ ve melekleri salât edeceği. . 154
Müşriklerle aramızdaki farkın sarık olduğu ..... .154
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in siyah bir sarık sardığı 154
Sarıkla kılınan iki rekât namazın sarıksız kılınan yetmiş rekâttan üstün olduğu ..... .154
Bu ümmet sarık sarmaya devam ettikçe islâm fıtratı üzere daim olacakları 154
Sarığın müminin vakarı ve izzeti olduğu, sarığı terkedenlerin ise izzet ve şereflerini terketmiş olacakları ..... .155
Sarık sararak geçen ümmetlere muhalefet etmek gerektiği ..... .155
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymanın, Allah-u Tealâ'yı sevmenin doğruluğunun şartı, Allah-u Tealâ'nın da kulunu sevmesinin sebebi olduğu ..... .155
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uyulabilecek işlerin dörde ayrıldığı 155
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olan işlerde efendimize uymanın gerekmediği ..... .156
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sarık sardığının manen mütevatir oluşu 156
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bazen sarıksız durmasının sebebleri ..... .156

Sarıksız kılmanın mekruh oluşu 156
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sarığının ölçüsü 156
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sarık sarma çeşitleri 157
Sarığın ucunu sarkıtıp sarkıtmamanın müsavi olduğu 157
Sarık sarmayı dinden saymayıp adet sayanlara verilen cevaplar 157
Sarığın hikmetleri 157
Meleklerin Bedir murarebesine yardım için indikleri hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 158
Bedir günü kâfirlerin ve ashab-ı kiramın adedi 159
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cübbesi omuzundan düşünceye kadar dua etmesi 160
Enfal suresi 9. ayet-i kerimesinin inişi 160
Sahabe-i kiramdan birinin, bir müşriğin peşinden koşarken bir meleğin sesini ve kırbaç darbesini işitmesi 160
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* esirler hakkında Hazreti Ebu Bekr ve Ömer le *(Radıyallahu Anhuma)* ile istişaresi 160
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Cibril-i Emin'e Bedir günü atına "hucüm!" diye bağıran meleğin kim olduğunu sorması 161
Bedir ehlinden son vefat eden Ebu Useyd hazretlerinin meleklerin çıka geldiği vadiyi kesinlikle bildiğini ne şekilde ifade ettiği 161
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın Bedir kuyusundan su çekerken, bir biri ardınca kuvvetlice esen üç rüzgarla inen melek orduları hakkındaki açıklamaları 161
Bedir günü sahabe-i kiramdan birinin müşrikin kafasına kılıcını vurmadan melek tarafından kafasının uçurulması 162
Bedir muharebesinde meleklerin harbe bizzat ve ne şekilde iştirak ettikleri 162
Ebu Cehl'in, ölürken ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a söyledikleri 162
Sebebe sarılmanın tevekküle mani olmadığına Bedir'den bir misal 162
126. Ayet-i kerime (... وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ) 162
Ayet-i celilenin bütün sebeblerden yüz çevirip Mevlâ Tealâ'ya yönelmeye işaret ettiği 163
Aziz ve Hakim ismi şerifleriyle nelere işaret edildiği 163
127. Ayet-i kerime (... لِيَقْطَعَ طَرَفًا) 163
Kâfirlerin bir tarafını kesmekten maksat 164
Kebt kelimesinin lugat manaları 164

Müminlere melekler vasıtasıyla yardım edilmesinin açıklanma sındaki iki fayda ve bundan asıl maksadın müminlere kuvve-i maneviye kazandırmak olduğu 164
Allah-u Tealâ'nın bu yardımından müminlerin elde edeceği iki şey 164
Allah-u Tealâ'nın yardımının kulların takvasına bağlı olduğu 164
Ehl-i islâmın bazı kere yenilmelerinin sebebleri 164
128. Ayet-i Kerime (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ . . .) 165
Ayet-i celilenin Uhud muharebesi hakkında inişi 166
Ayet-i celilenin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bazı kâfirler hakkında beddua edişi üzerine inişi 166
Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öğle namazını oturarak kılacak derecede yara aldığı 167
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kâfirler tarafından ashabına müsle yapıldığını görünce, kendisininde onlara karşılık müsle yapacağını açıklaması üzerine ayet-i celilenin inişi 167
Uhud günü harpten kaçan sahabe-i kiramın bilahere yaptıkları tövbelerinin kabul edildiği 168
Ayet-i celilenin Bi'r-i Maune ehli hakkında inişi 168
Sahabe-i kiramdan yetmiş kurranın aldatılarak öldürülmeleri 168
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kâfirlere lânet etmekten menedilmesindeki hikmet. 168
129. Ayet-i Kerime (وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ . . .) 169
Bu ayet-i celilenin evvelki ayet-i kerimeyi ne şekilde teyid ettiği 169
Allah-u Tealâ'nın mağfiretini azabından evvel zikretmesinin hikmeti .. 170
Gafur ve Rahim isimlerinin neye işaret ettiği 170
Allah-u Tealâ'nın Davud *(Aleyhisselam)* a, günahkârları müjdeleyip,sıddıkları korkutmasıyla alâkalı emrinin izahı 170
Allah-u Tealâ'nın islâm yolunda yaşlanan kimseye azabetmekten haya edeceği 170
Şüphesiz imanın ve kalbin cilâsının neyle elde edileceği 171
Kalbin beş devası 171
130. Ayet-i kerime (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُوا . . .) 171
Ez'âf-ı Muzaafe'den ne kastedildiği 172
Faizin tamamı haram olduğu hâlde kat kat faizden nehyin hikmeti ... 172
Faiz yiyenlerin kötü hâllerini beyan eden diğer ayet-i kerimeler 172

131. Ayet-i kerime (... وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي) 173
Bu ayet-i celilenin Kur'an-ı kerimdeki en korkutucu ayet olduğu 174
Ayet-i celilenin müminlerin ümidini ne şekilde kuvvetlendirdiği 174
Bazı günahların son nefeste sahibini imandan mahrum edeceği,
bunların en başında kullara zulmetmenin geldiği 174
Ayet-i celilenin cehmiye mezhebini ne şekilde reddettiği 174
Faiz yemenin günah-ı kebairden olduğu 174
Ayet-i celilede Mürcie mezhebine ne şekilde reddiye bulunduğu 174
132. Ayet-i Kerime (... وَأَطِيعُوا اللَّهَ) 175
Allah-u Tealâ'ya,ve Resulüne itaatın nerelerde düşünüleceği.....175
Tehditten sonra, müjde ayeti nin gelmesindeki hikmet 175
Ayet-i celilede geçen "Umulurki" ifadesiyle nelere işaret edildiği 175
Uhud günü efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e isyan eden
okçulara yapılan sitem 175
133.Ayet-i Kerime (... وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ) 177
Mağfiretin başlıca onbir sebebi 177
"Cennetin eni göklerle yerler kadardır" kavl-i şerifinin
manası hakkında muhtelif görüşler 178
Cennet ehlinin en aşağısına verilecek nimetleri açıklayan bir hadis ...179
Rum kralı Hirakl'in "Cehennem nerededir? sorusuna
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cevabı 179
Cennetin genişliğinin göklerin ve yerlerin genişliği
kadar olmasından ne kastedildiği 179
Ayet-i celilenin, cennetin elan yaratılmış olduğuna delâleti 180
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Bedir günü cennete
"Eni göklerle yerler kadar geniş olan cennete koşun" buyurması 180
Ayet-i celilede geçen müttakilerden kimlerin kastedildiği 180
Cennet'e koşmayı emreden diğer birAyet-i Celile 181
134. Ayet-i Kerime (... الَّذِينَ يُنفِقُونَ) 181
Müttakilerin sıfatları sayılırken cömertliğin öne alınmasının hikmeti. .182
Serrâ' ve **Darrâ'** kelimelerinin manaları 182
Allah yolunda vermenin fazileti hakkında hadis-i şerifler 182
Cimri ile cömert hakkında misaller 182
Cömertle cimrinin Allah-u Tealâ'ya yakınlık ve uzaklık dereceleri 182

Her sabah iki meleğin cömertle cimriye yaptıkları dua ve beddua 183
Herkesin ameline göre cennete özel bir kapıdan davet edileceği 184
Gazabı yutmanın, insanları affedip güzel ahlâka sahibolmanın fazileti hakkında hadis-i şerifler 184
Hakiki pehlivanın kim olduğu? 184
Yutulan yudumlar içinde Allah indinde en sevaplısı 184
İnsanları Allahın gazabından neyin kurtaracağı 185
İnsanları affedenlerin hesapsız cennete girecekleri 185
Öfkesini yutanların kıyamet gününde hurilerden dilediklerini seçme hususunda muhayyer kılınacakları 185
Cennette yüksek köşklere sahip olmak isteyenin neler yapması gerektiği 186
İnsanları affedenlerin bu ümmette çok az bulunduğu 186
Kızdırıldığı hâlde yumuşak davranan kişiye Allahın sevgisinin vacibolduğu 186
Kâmil imanın ve islâmın nelerden ibaret olduğu 186
Güzel ahlâkın günahları eriteceği 187
Güzel ahlâkın, sahibini cennete, kötü ahlâkın ise, cehenneme ne şekilde sevkettiği 187
Yaradılışı ve huyu güzel olan bir kişiyi cehhennemin yakmayacağı 187
Güzel ahlâkın saadet, kötü ahlâkın ise şekavet alâmeti oldukları 188
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mevlâ Tealâ'dan çok kere güzel ahlâk istediği 188
Bütün insanlara iyilik etmenin güzel ahlâkla olacağı 188
Kişinin kereminin, mürüet ve hasebinin nelerden ibaret olduğu 188
Kâmil müminlerin kimler olduğu 189
Sakin ve yumuşak kimselerin cehenneme haram olduğu 189
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den nasihat isteyen bir kişiye defaatle kızmaması gerektiğini söylemesi 190
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıyamete kadar olacak herşeyi kendisinde haber verdiği özellikle kızmanın kötülüğünden ve çabuk kızıp geç sönen insanların en şerli kimseler olduğuna dair bir hutbesi .. 191
Uğradığı haksızlığa sabredenin Allah-u Tealâ şerefini artıracağı 192
Yumuşak huyluluktan nasibini alanın hayırdan nasibini almış olduğu, mahrum olanın ise mahrum olduğu 192
İnsanları cennete ve cehenneme girdirecek sebebler 193

İbadeti zayıf olan bir kişinin güzel ahlâkı sebebiyle yüksek derecelere ulaşabileceği 193
En kolay ibadetin nelerden ibaret olduğu 193
Güzel ahlâklı kişilerin cennetin en yüksek derecelerine ulaşacakları .. 193
Güzel ahlakın Allahın en büyük ahlâkı olduğu 194
Allah-u Tealâ nın güzel ahlak sahibi olanları arşın gölgesinde gölgelendireceğine dair İbrahim *(Aleyhisselam)* a vahyi 194
İnsana verilen en hayırlı şeyin güzel ahlâk olduğu 194
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Muaz ibni Cebele ve Ebu Zer hazretlerine güzel ahlâklı olması hakkında nasihati 195
Güzel ahlâk sahiplerinin efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ahirette en yakın olacakları 195
Birden fazla evlenen bir kadının cennette en iyi ahlâklı kocasına nasibolacağı 196
Kötü huyluluk dışında her günah sahibinin tövbeye muvaffak olabileceği 196
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kötü ahlâktan Allah'a sığındığına dair duası 196
Üç şeyden biri kendisinde bulunmayanın hiç bir ameline itibar edilmeyeceği 196
Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* ın bir gece sabaha kadar duasında güzel ahlâk istemesinin hikmeti sorulduğunda verdiği cevap 197
Ümmetin hayırlılarının beş yüz, ebdalin ise kırk kişi olduğu ve bunların evsafını belirten bir hadis-i şerif 197
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in miraç gecesi cennette gördüğü yüksek köşklerin kimlere ait olduğu hakkında bir hadis-i şerif 198
Ayet-i celilede geçen ihsanın manaları 198
Kullara yapılacak iyiliğin iki kısım olduğu 198
İyiliğe iyilik ve kötülüğe iyilik hakkında Fuzayl ibni İyaz'ın bir sözü 198
Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anh)* ın üzerine yemek döken hizmetçisini affettiği gibi üstelik mükafatlandırması 199
Bazı iyilikleri yapamamanın, kişiyi müttakiler derecesinden düşürmeyeceği 199
135. Ayet-i Kerime (. . . وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا) 200
Müminlerin, günahlarının keffaretlerinin, Beni İsrail'in keffaretleri gibi olmasını istediklerinde bu ayet-i kerimenin inişi 200

Ayet-i celilenin hurma satan Tihan hakkında inişi 200
Ayet-i celilenin Sahabe-i kiramdan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in birbirine kardeş ettiği Sakif'li bir zatın, Ensardan olan manevi kardeşini, gazaya giderken ailesine halife bırakması üzerine o kişinin işlediği bir kötülük üzerine inmesi. 200
Ayet-i celile de geçen fahişe'den neyin kastedildiği 201
Günah işleyen kulların Allahı zikretmesinin dokuz türlü manası 201
Ayet-i celilede geçen istiğfarın nelerden ibaret olduğu 202
Rabia-i Adeviyye'nin istiğfar hakkında bir sözü 202
Ayet-i celilenin, günahkârları tövbeye teşvik ettiği 202
Günaha israr etmemenin manası 202
İstiğfar edenlerin günahda ısrar etmiş sayılmayacağına dair hadis-i şerifler 202
Bile bile günaha devam edenleri tehdit eden bir hadisi şerif 203
Günaha israr eden kişinin helâk olacağına dair sehl ibni Abdillah Hazretlerinin bir sözü 203
Tövbeyi geciktirenlerin tövbeye muvaffak olamayacakları 203
İnsanın mubtela olduğu günahlardan neyle kurtulacağı 203
Müttakilerin iki kısma ayrıldıkları 203
Tövbe ve istiğfarın fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 204
Bir günah işlediğinde güzelce abdest alıp iki rekât kılıp istiğfar edenin mutlaka affedileceği 204
İstiğfara devam edenin her darlıktan kurtulacağı 204
Kullar günah işlemeseydi Allah-u Tealâ'nın onları helâk edip günah işleyenleri yaratacağı 205
Bir günaha tekrar tekrar dönüp her seferinde istiğfar edenlerin mutlaka mağfiret olunacakları ve bu hadisi şerif hakkında kurtubinin açıklamaları 206
Kul Rabbine dua edip, ondan ümitli olduğu müddetçe ne günah yaparsa yapsın bağışlanacağı 206
Harpten kaçanı bile affettirecek bir istiğfar 207
Şirk ve bir mümini kasten öldürmenin dışındaki bütün günahların mağfiretinin umulacağı 207
Yaptığı işin iyi olduğuna inanarak bir mümini öldürenin, farz ve nafile hiçbir amelinin kabul edilmeyeceği 207
Elini haram kana bulaştıranın salih amellerinin kesileceği 196

Günahından tövbe edenin günahsız gibi olacağı 207
Tövbe etmek isteyen kişinin yüksek bir yere çıkıp tövbe ettiğinde mağfiret olunacağı 208
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir duası 208
Cennetteki mukaddes bahçeye girecek dört kişi 209
İblisin Mevlâ Tealâ'ya Adem oğlunu azdıracağına dair yemini üzerine Mevlâ Tealâ'nın verdiği cevap 209
İblisin insanları günahlarla, insanların ise iblisi kelime-i tevhid ve istiğfarla helâk edebilecekleri 209
İstiğfardan bıkmamak ve Şeytanı yoruncaya kadar istiğfara devam etmenin gerektiği 210
Mevlâ Tealâ'nın günahları affetmeye güçlü olduğunu bilenin ne yaparsa yapsın affolunacağı 210
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den daha çok istiğfar edenin bulunmadığı 210
Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*ın her gün oniki bin kere istiğfar ettiği ... 210
Makbul Tövbenin alâmetleri ve istiğfarın nelerden ibaret olduğu 210
Tövbe gerektiren günahların iki kısma ayrıldığı 211
Küfrün dışındaki günahların da iki kısma ayrıldıkları 211
Namaz ve Oruçun terki gibi gürnahların sadece istiğfarla af olmayıpkazalarının gerektiği 211
Kul haklarının mutlaka sahipleri bulunarak ödenmesi gerektiği, sahibi bulunmayanlar hakkında ne gibi muamele yapılacağı 211
"Bildikleri hâlde günaha israr etmezler" kavl-i şerifinin beş türlü manası 211
Bu ayet-i celilenin, en ümit verici Ayet-i celilelerden olduğu 211
Bu ayet-i celile indiği zaman şeytanın ağladığı 211
İstiğfar edenleri Mevlâ Tealâ nın mağfiret edeceğine dair diğer ayet-i kerimeler 211
136. Ayet-i kerime (. . . أُولَٰئِكَ جَزَآؤُهُمْ) 212
Tövbenin kazandıracağı iki şey 212
Ayet-i celilede geçen ecir tabirinin ibadetlere ne şekilde teşvik ettiği . . .213
Musa *(Aleyhisselam)* a "Amelsiz Cennet isteyenler" hakkında Mevlâ Tealânın vahyi 213
Amelsiz cennet istemenin günahlardan bir günah olduğu..... 213

Bütün işlerin esası iman olduğu için kişi ne kadar günahkâr da olsa müttakilerden sayılacağı 213
137. Ayet-i Kerime (. . . قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ) 214
Ayet-i celilede geçen sünnetlerden maksadın ne olduğu 214
"Yeryüzünde yürüyün." emrinden neler kastedildiği 215
Bu ayet-i celiledeki geçmiş ümmetlerin hâllerini düşünmeye teşvik . . .215
Uhud Muharebesinde yara alan sahabe-i kirama ne şekilde teselli vaadedildiği 215
Müminlerin her defasında galip olmamalarının hikmetleri 215
İnsanın akibetini düşünmesi hakkında bir tenbih 216
Hasan-ı Basrî hazretlerinin akibetinden çok korktuğu için söylediği hikmetli bir söz 216
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ekseri duasının "kalbinin kaydırılmaması" hakkında olduğu 217
İmamı Süddi'nin günde bir kaç kere aynaya bakmasının hikmeti 217
138. Ayet-i kerime (. . . هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ) 217
Beyan , Hidayet ve Meviza kelimelerinin tahlili 218
Kur'an-ı Kerim'in beyan, hidayet ve meviza oluşunun müttakilere tahsisi nin hikmeti 218
Bu ümmetin ne sebeble diğer ümmetlerin hâllerini düşünmeye teşvik edildiği 218
139. Ayet-i kerime (. . . وَلَا تَهِنُوا) 218
Bu ayet-i celilenin inişiyle kuvvet alarak müminlerden bir kısım okçuların dağa çıkıp müşriklerin süvarilerini bozguna uğrattığı 219
Uhud günü muhacirlerden 5, ensardan ise 70 kişinin şehit olduğu 219
Ayet-i celilenin, Ashab-ı kiramın Uhud muharebesinden sonra, kâfirlerin peşine düşme emrini alıp zorlanmaları üzerine indiği 219
"Siz en üstünsünüz" kavl-i şerifinin Uhud'dan sonra islâm ordusunun devamlı galip olacağına işareti 220
Sahabe-i kiramdan bir kişinin dahi bulunduğu ordunun devamlı muzaffer olduğu 220
"Siz en üstünsünüz " kavli şerifinin diğer manaları 220
Bu kavl-i şerifin bu ümmetin faziletine bir kaç yönden delâleti 220
140. Ayet-i kerime (. . . اِنْ يَمْسَسْكُمْ) 221
Uhud günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve Ashabının aldığı yaralar 222

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* aldığı altmış küsur yaranın efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elini sürmesiyle bir anda iyileşmesi 222
Uhud günü kâfirlerden 20 kusur kişinin katledildiği 222
Ayet-i celilede geçen müdaveleden maksat 222
Devletin bazan kâfirlere bazen müminlere geçmesinin hikmetleri 222
Ayet-i celileden, İslâm devletinin yalnız araplara mahsus olmadığının ne şekilde anlaşıldığı 223
Ayet-i celilede geçen "günler" den maksat 223
Allah-u Tealâ'nın ilm-i ezelisinin bu ve benzeri ayet-i celilelerde kaç yönlü tefsir edilebileceği 223
Ayet-i celilede geçen şüheda kelimesinin tahlili 224
Şehidin ölüm acısını duymayacağı hakkında bir Hadis-i Şerif 224
Şehidin kabir azabı görmeyeceği hakkında bir hadis-i şerif 225
141. Ayet-i Kerime (. . . وَلِيُمَحِّصَ اللهُ الَّذِينَ) 227
Temhis kelimesinin manası 227
Ayet-i celilede geçen "Kâfirlerin galibiyet hâlinde de helâk oldukları" durumlarının açıklaması 228
Allah-u Tealâ Hazretleri'nin kullarını imtihan etmesinin hikmetleri. . . 228
En büyük belâların evvela peygamberlere sonra derecesine göre Allah dostlarına geleceğine dair Hadis-i Şerif 228
İsa *(Aleyhisselam)* ın, dağdan geçerken rastladığı bir abidle kıssası 228
142. Ayet-i Kerime (. . . . أَمْ حَسِبْتُمْ) 228
Ayet-i celiledeki hitabın Uhud günü kaçanlara ne şekilde bir sitem taşıdığı 230
Cihadın farz-ı kifaye olduğuna dair Ayet-i celileden çıkarılan delil 230
Dünya sevgisinin ahiret saadetiyle birleşemiyeceğine dair ayet-i celiledeki işaretler 230
Kişinin doğruluğunun imtihan anında meydana çıkacağı 230
Zorluklara katlanmadan yüksek derecelere ulaşılamıyacağı 230
Şibli Hazretlerinin arif kişinin sıfatlarını tarifi 231
Hatim-i Esamm' hazretlerinin tevekkülü sebebiyle kendisini kesmek üzere üstüne oturduğu kişiden nasıl kurtulduğu 231
143. Ayet-i Kerime (. . . وَلَقَدْ كُنْتُمْ) 232
Ayet-i celiledeki hitabın, Bedir muharebesinde bulunamadıkları için üzülüp, şehit olma arzusuyla yanıp tutuşan müminlere ait olduğu 234

Enes ibni Nazır hazretlerinin Uhud Muharebesinde seksen yara alıp tanınmaz bir hâle geldiği 232

Bu ayet-i celiledeki sitemin şehitlik talebinden dolayı olmayıp, harpten kaçmalarından dolayı olduğu 233

144. Ayet-i Kerime (... وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ) 233

Uhud muharebesinin tafsilâtlı şekilde izahı 234

Ebu Dücane Hazretlerinin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den kılıcını alıp hakkıyla savaşması 235

Okçuların ganimet peşine düşüp yerlerini terketmeleri üzerine düşman ordusunun toparlanıp islâm ordusunun altını üstüne getirmeleri..... 235

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mubarek burnunun ve dişinin kırılması 235

Musab ibni Ümeyr*(Radıyallahu Anh)* 'in efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*i müdafaa ederken şehit edilmesi 236

Talha hazretlerinin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sırtına alarak müşriklerden kurtarması, bu yüzden cenneti kendisine vacibetmesi.... 236

Hind ve beraberindeki kadınların Ashab-ı kiramdan ölenlerin burun ve kulaklarını kesmeleri 236

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölüm haberinin yayılması üzerine Ashab-ı Kiramın kaçışları 236

Ashab-ı Kiramdan en evvel Ka'b ibni Malik'in Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tanıması 236

Saad ibni Ebi Vakkas'ın o gün yaptığı kahramanlıklardan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine yaptığı dua 236

Talha hazretlerinin kolunun kopması, Katade Hazretlerinin gözünün akması ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gözünü yerine iade et mesi üzerine mucize olarak gözünün en iyi bir şekilde görmesi 237

Übeyy ibni Half'in Uhud'dan ayrılırken efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Selem)* in peşine düşmesi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onu mızrakla öldürmesi 237

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Übeyy ibni Half'den başka hiç bir kâfiri öldürmediği 237

Kıyamet gününde en büyük azaba çarpılacak olan bir peygamberin öldürdüğü kişi olduğu hakkında bir hadis-i şerif 238

Uhud muharebesindeki bozgun üzerine münafıkların söyledikleri 238

Enes ibni Nadır *(Radıyallahu Anh)* ın bu bozgunda söylediği mühim söz ve şehit oluncaya kadar harbetmesi 238

Muhammed ism-i şerifinin Lügat ve ıstılâh manaları 238
Allah-u Tealânın, Kureyş'in lânet ve zemmini habibinden nasıl çevirdiği hakkında bir hadis-i şerif 239
Muhammed ism-i şerifinin sayısız sırları cemettiği 239
Muhammed ism-i şerifinin Mevlâ Tealânın mahmud ism-i şerifinden alındığı ve bu hususta Hassan ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* ın beyitleri.... 239
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in isimleri hakkındaki hadis-i şerifler 240
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beş ismi bulunduğu 240
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisine verdiği isimler 240
Ökçeler üzerine dönmenin manası 240
Ayet-i celilede geçen kınama ve hatırlatmanın özeti 240
Ashab-ı kiramın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölüm haberine inanmalarının sebebleri 241
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefat ettiğinde Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın ayağa kalkarak söyledikleri 241
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in vefatında okuduğu hutbe 241
Ebu Bekr-i Sıddık'a biat edilirken, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, Hazreti sıddık'tan evvel minbere çıkıp söyledikleri 242
Hazreti Sıddık'ın son derece şecaat ve cesaretinin efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatıyla meydana çıktığı 242
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatında, üzüntülerinden dolayı sahabe-i kiramın başına gelenler 242
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in evvelce kendisine yaslanıp hutbe okuduğu hurma dalını terkedip cuma günü mimbere çıkması üzerine o hurma dalının çocuk gibi inlemesi 243
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ölüm sıkıntısında, kendisine acıyan Fatıma anamıza söyledikleri 244
Fatıma validemizin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından mersiyeleri 244
Fatıma validemizin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından çektiği sıkıntıyı ifade eden beyitler 245
Ayet-i celilede efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öldürülmesinin, ölmesinden evvel zikredilmesinin hikmeti 245
Ayet-i celilede geçen "Şükrediciler" den kimlerin kasdedildiği 245
145. Ayet-i Kerime (. . . وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ) 246

Harbe gitmenin insanı öldürmeyeceği 246
Allah-u Tealâ'nın bir kişinin ölümüne izin vermesinden ne kastedil diği.Ehl-i sünnet mezhebine göre öldürülen kişinin de eceliyle öldüğü. 247
Bazı salih amellerin ömrü uzatacağı hakkında varid olan hadislerin açıklamaları 248
Kitab-ı mueccelden maksat 248
Dünya mükafatı isteyenlerle, ahiret sevabı isteyenlerin kimler olduğu 248
Amellerin sevap veya azap kazandırmasındaki tek müessir sebebin niyet olduğu 249
Amellerin niyetlere göre olduğunu bildiren bir hadis-i şerif 249
Kaderin sırrına inanan kimsenin son derece cesaretle olacağı 249
Hatem-i Esamm hazretleriyle Şakiki Belhi hazretlerinin bir Horasan gazasında korkusuzluklarını nasıl gösterdikleri 249
İbrahim Rakiyy hazretlerinin Ebul Hayr Horasani hazretlerini ziyarete gittiğinde bir canavarla karşılaşıp, Horasani hazret lerinden yardım istemesi 249
Eceli gelmeyen kimsenin ölemiyeceği, eceli gelen kimsenin de kalamayacağı hakkında ayet-i kerimeler 250
Dünya mükafatı isteyene bir miktar dünyalık verileceği, ahirette ise nasibi olmayacağı, ahiret sevabı isteyenlerin ise çalışmalarının makbul olacağını beyan eden ayet-i kerimeler 251
146. Ayet-i kerime (وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ . . .) 251
Ayet-i kerimenin, Bu ümmeti cihada teşvik ve harpten kaçanları tehdidi Vehn, Zaaf, ve istikane kelimelerinin tahlilleri 252
Geçmiş peygamberlerin ümmetlerinde bulunan beş sıfat 253
Mevlâ Tealâ nın sabredenleri sevmesinin manası 253
Ribbiyyun kelimesinin tahlili 253
147. Ayet-i kerime (وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ . . .) 253
Ayet-i celilede geçen günahlardan ve israftan maksat 254
Geçmiş ümmetlerin Mevlâ Tealâ dan yardım isterken riayet ettikleri sıra 254
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mağfiret talebi mahiyetindeki duaları 255
148. Ayet-i Kerime (فَآتَيهُمُ اللهُ . . .) 255
Dünya sevabından ve ahiret sevabından maksat 256
Allah-u Tealâ'nın muhsinleri sevmesinin manası 256

Kulun Mevlâ Tealâ'ya ulaşmasının tek çaresi acziyetini ortaya koyması olduğu 256

Asaf ibni Berhiya *(Radıyallahu Anh)* ın bir günaha tekrar tekrar düşmesi üzerine Mevlanın onu affetmiyeceğini Süleyman *(Aleyhisselâm)* a vahyetmesi neticesinde acziyetini itiraf ederek ne şekilde mağfirete ulaştığı . . 257

Allah-u Tealâ'dan dünyada da ahirette de hasene istemek gerektiğini ifade eden ayet-i kerimeler 257

Dünya ve ahiret mükafatının Allah-u Tealâ yanında olduğunu beyan eden bir ayet-i kerime 257

149. Ayet-i Kerime (. . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ امَنُوا اِنْ تُطِيعُوا) 259

Ayet-i celilede geçen kâfirlerden kimlerin kastedildiği 259

Dünya ve ahiret hüsranından maksat 260

150. Ayet-i kerime (. . . بَلِ اللهُ مَوْلٰـيكُمْ) 260

Mevlâ'nın gayrinden yardım istemenin ahmaklıktan başka bir şey olmadığı..... 261

151. Ayet-i kerime (. . . سَنُلْقِى) 261

Kalplerine korku salınan kâfirlerden kimlerin kastedildiği 262

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Uhud gazvesinden sonra yaralı ashabını toplayıp Hamra-i Esed gazvesine çıkışları 262

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, düşmanlarının kalplerine korku atılmak suretiyle yardım olunduğu 262

Kâfirlerin Uhud muharebesinin kazandıkları Halde Mevlâ Tealâ nın kalplerine korku atmasıyla mağlûp gibi dönmeleri 263

Müslümanların Mevlâ Tealâ nın yardımına mazhar olmalarının yegane şartının takvaya sarılmaları olduğu 263

Kâfir ordularının harp sahasında islâm ordularının korktuğu gibi yahudi ve hristiyan alimlerinin de ilim sahasında islâm alimlerinden çekindikleri..... 263

Ayet-i celilede gecen Sultan kelimesinin lügat ve istilâh manaları. . . . 263

Me'va ve mesva kelimelerinin farkı 263

Kalplere korku ve emniyeti ancak Mevlâ Tealâ'nın yerleştireceği. . . . 264

Bütün kalplerin Mevlâ Tealâ'nın iki kudret parmağı arasında olduğuna dair bir hadis-i şerif 264

152. Ayet-i kerime (. . . وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ) 264

Ayet-i celilenin, Ashab-ı kiramın Uhuddaki hezimetlerinin sebebini sormaları üzerine inişi 266

Uhud muharebesinde meydana gelen dokuz meselenin beyanı 266
Uhud muharebesinin bidayetinde Mevlâ Tealâ'nın, ashab-ı kirama verdiği galibiyet sözünü ne şekilde yerine getirdiği 266
Harbin başında Müminlerin, kâfirlerin yedi sancaktarını peşpeşe öldürmeleri 267
Okçuların çekişmeleri ve isyanlarının neticesinde müminlerin korkuya kapılmaları 267
Bazılarının dünyayı muradedip, bazılarının da ahireti istemeleri 268
Mevlâ Tealâ'nın müslümanları, kâfirleri öldürmekten geri çekmesi. . .268
Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın şehitlerin efendisi oluşu ve mubarek cesedine kâfirler tarafından müsle yapılması 269
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* üzerine yetmiş cenaze namazı kıldığı. 269
Ebu Süfyan'ın yüksek bir yere çıkıp, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, Hazreti Sıddık ve Hazreti Ömer'*(Radıyallahu Anhuma)* ya seslenmesi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ona verdirdiği cevaplar. 270
Sapık fırkalardan olan mutezile mezhebinin "Kul, fiilinin halıkıdır." görüşüne, bu ayet-i celile ile yapılan reddiye 271
Allah-u Tealâ'nın Uhud muharebesinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefet edenleri affetmesi 271
Musa *(Aleyhisselam)* ile Allah-u Tealâ Hazretleri Adem *(Aleyhisselam)* ın mücadeleleri ve neticede Adem *(Aleyhisselam)* ın galip gelmesi Hakkında bir hadisi şerif ve izahı 272
Allah-u Tealânın affettiği kişilerin asla tenkid edilemiyeceği ..... .272
Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın Uhud günü, Bedir ve Biat-ı rıdvan da bulunmayışının sebeplerini soran bir hacıya Abdullah ibni ömer *(Radıyallahu Anh)* ın cevapları ..... .273
Allah-u Tealâ'nın müminlere, özellikle Uhud Muharebesinde bulunanlara ne şekilde fazl-ı kerem sahibi olduğu ..... .274
Büyük günah işleyenlerin insanı imandan çıkarmayacağının delili ... 274
Başa gelen her şeyin yazılmış olduğu dolayısıyla üzülmenin bir şeye yaramıyacağı hakkında ayet-i kerimeler 274
153. Ayet-i kerime (. . . اِذْ تُصْعِدُوْنَ) 275
Ayet-i celilenin başında geçen (iz) kelimesinin mutaallakının değişimine göre değişen manaları 276
İs'âd kelimesinin manası 276

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ashab-ı kiramı, kaçarlarken arkalarından davet edişi 276
Ayet-i celilede geçen "İsabe" kelimesinin asıl lügatında ve buradaki manası 276
Ayet-i celilede geçen iki gammın manaları 276
Uhud muharebesinin sıkıntılarının uzun zaman devam edişi 277
"Li keylâ" lafzındaki "lâ" hakkındaki iki görüş 277
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emrine muhalefet etmenin, ne büyük belâları celbedeceği 277
Zunnuni Mısrî hazretlerinin müridin elde edeceği makamların en aşağısını tarifi 277
Hazreti Ali efendimizin, Ebu Bekr-i Sıddık'a ulaştığı makama neyle kavuştuğunu sorması üzerine, Hazreti Sıddık'*(Radıyallahu Anh)* ın beyan ettiği beş sıfat 278
Allah-u Tealâ'nın ibrahim *(Aleyhisselâm)* a, kalbini Mevla'dan gayri ile meşgul etmemesi hakkındaki bir vahyi 278
Yahya ibni Muaz hazretlerine velinin sıfatları sorulduğunda verdiği cevap 279
154. Ayet-i kerime (... ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ) 281
Uhud muharebesinde insanların iki fırka olduğu 283
Uhud muharebesinde tövbe edenlere Mevlâ Tealâ'nın hafif bir uyku verdiği 283
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz müşriklerin peşine bir adam göndererek onların hâlini sordurduğu ve onların gittik lerini ashabına müjdelediği 284
Münafıkların endişelerinden dolayı uyuyamadıkları 284
Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinin Uhud günü ashab-ı kiramın her birinin kendi kalkanı altında uyuduğunu müşahade ettiği 284
Zübeyr ibni Avvam hazretlerinin uykusu arasında, münfıklardan işittiği söz 284
Harpte müminlere uyku gelmesinin zafer alâmeti olduğu 285
Münafıkların cahiliyet zanlarında maksat 285
Münafıkların reisi Abdullah ibni Übey'in Uhud mağlûbiyetinden sonra söyledikleri ve Mevlâ Tealânın onun sözlerine reddiyesi 285
Allah-u Tealâ nın bazen dostlarını bazen düşmanlarını galib etmesinin hikmeti 285

Münafıkların "Bizim sözümüz dinlenseydi burada öldürülmezdik." demelerine Mevlâ Tealâ'nın üç şekilde cevabı 286
Tedbirin takdiri bozamıyacağı 286
Uhud Muharebesindeki hezimetin münafıkların açığa çıkmasına ne şekilde sebeb olduğu 286
Uhud muharebesindeki imtihan neticesi, tövbe edenlerin tertemiz olduğu 286
Uhud günü efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında sebat eden on dört kişi 286
Bedir muharebesinde de müminlere hafif bir uyku hasıl olduğunu ve Mevlâ Tealâ'nın inzi olmadan kimsenin öleme-yeceğini beyan eden diğer ayet-i kerimeler 287
155 . Ayet-i kerime (. . . اِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ) 288
Şeytanın ayaklarını kaydırmaya çalıştığı müminlerden kimlerin kastedildiği 289
Şeytanın onları kaydırmasından maksat 289
Sahabeden, kaçanların kazandıkları bazı günahlardan maksat 289
Sahabe-i kiramın muhalefetleri kasıtlı olmadığından tövbele-rinden dolayı affa muvaffak oldukları 289
Şeytandan kurtulmanın, günahlardan sakınmaya bağlı olduğu 289
Halîm ism-i şerifinin manaları 289
Pişmanlığın günaha keffaret sayılacağı hakkında bir hadis-i şerif 290
Kullar hiç günah işlemeseler Allah-u Tealâ'nın onları helak edip yerine günah işleyen bir kavim yaratacağı 290
İbrahim Ethem hazretlerinin ismet (günah işlememek sıfatı) istemesine karşılık kendisine hatiften gelen cevap 290
Şeytanın muhlas kulları azdırmak şöyle dursun yanlarına dahi yaklaşamayacağı 290
Cüneyd-i Bağdadî Hazretlerinin rüyasında iblisi çıplak görüp kızması üzerine iblisin onu Şunuziye mescidine göndermesi 290
Ebu Saidil Harras *(Kuddise Sırruhu)* nun rüyasında iblise vurmak isteyince kendisine söylenenler 290
İblisin ordularını etrafa yayarak Sahabe-i Kiramı saptırmak istemesi üzerine muvaffak olamadığında ordularını teselli etmek için söyledikleri 291
Şeytanın ademoğullarını kaydırmaması için, Mevlâ Tealâ'nın kullarına yaptığı tenbih 291

İnsanın başına gelen belânın kendi suçları sebebiyle olduğunu beyan eden ayet-i kerimeler 292
156. Ayet-i kerime (... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا) 292
Münafıkların sözlerinin kalplerinde pişmanlık vesilesi olmasının manaları 294
Allah-u Tealânın, münafıkların kaza ve kaderi inkar hususundaki sözlerini ne şekilde reddettiği 294
157. Ayet-i kerime (... وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ) 295
Münafıkların , müslümanların zihinlerini karıştırmak için ortaya attıkları şüphelere değişik yönden cevap 295
Hazreti Hüseyin *(Radıyallahu Anh)* in, Allah yolunda ölmeye teşvik hakkında bir beyti 295
158. Ayet-i kerime (... وَلَئِنْ مُتُّمْ) 297
Ayet-i kerimede kullara cemi sigasıyla hitabedilmenin hikmeti 297
Ubudiyet makamının üç mertebesi 297
İsa *(Aleyhisselâm)* ın abidlerden üç ayrı kavme rastladığında sorduğu sorulara karşı aldığı cevaplar üzerine o kavimlere söyledikleri 298
Ehlullahtan bir kadının cömertlik hakkında hikmetli tarifi 298
İbadeti sırf Allah-u Tealâ için yapmanın en yüksek makam olduğu ... 298
Cihada yönelen kimselerle, ölümden korkup evde oturanların farklı hâlleri 298
159. Ayet-i kerime (... فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ) 299
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashab-ı kirama yumuşak davranmasından maksat 300
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tevrat-ı şerifteki vasıfları 301
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashaba karşı yumuşak davranmasındaki hikmetler 301
Yumuşaklıkta meşhur olan Ahnef'in kendisine söven bir kişiye yaptığı güzel muamele 301
Yumuşak sözün kalplerdeki tesiri 302
Allah-u Tealâ'nın haklarından birini ihlal edecek şekildeki bir yumuşaklığın asla caiz olmayacağı 302
Aşırı sertlik ve çok yumuşaklığın her ikisinin de zararlı olup orta hâli muhafazanın gerekli olduğuna dair açıklamalar ve hadisi şerif... 302
Ayet-i celilede, Mevlâ Tealâ'nın habibine verdiği emirlerdeki son derece güzel üslûp ve tertip 303

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istişareye muhtaç olmadığı hâlde Ashabıyla müşavere etmekle emrolunmasının manası hakkında ulemanın değişik görüşleri 303

İstişare edenin doğru yolu kaybetmeyeceği, istişareyi terkedenin ise kötü hâlini beyan eden bir hadis-i şerif 303

İstişarenin hangi hususlarda yapılıp nerelerde yapılamıyacağı 304

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in istişare etmekle emrolunduğu kişilerden maksat 304

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Hazreti Ebu Bekr ile Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın ittifak ettikleri bir hususta kendilerine karşı gelmeyeceği hususunda bir hadis-i şerif 304

İdarecilerin her konuda ehli ile istişare etmeleri gerektiği 304

Hülefa-i Raşidinin ilim ehli ile istişare ettikleri 304

Her işin istişareye tâbi olmayıp ne gibi işlerde istişare gerektiği 305

İstişare edilecek kimselerde aranılacak vasıflar 305

İstişare edilecek kişinin güvenilir bir kimse olması hakkında bir hadisi şerif 305

Aklı kemal bulmayanın dininin de kemal bulamayacağı 305

Bile bile kardeşine yanlış yol gösterenin ona hainlik etmiş olacağı hakkında bir hadis-i şerif 305

İstişarenin dost ile yapılması hususunda beyitler 306

İstişare edilen kişinin son derece dikkat ettiği hâlde bir yanlışlık yaparsa mesul olmayacağı. 306

İstişarenin manası ve din-i mübin-i islâmdaki ehemmiyeti 306

Ayet-i celile ve hadis-i şeriflerde açıklanmış olan hükümlerde istişarenin caiz olmadığı 306

İstişarenin beş türlü hikmeti 307

İnsanın kesin olarak bildiği işlerde istişareye uymaması gerektiği 307

Allah-u Tealâ nın yardımının cemaatla beraber olduğunu beyan eden ve tefrikadan meneden hadis-i şerifler 307

Ümmetin ihtilâfının rahmet olduğunu beyan eden bir hadis-i şerif ve bunun açıklaması 308

Geçmiş alimlerin istişarede görüş ortaya koyarlarken takındıkları güzel ahlâk 308

İstişarenin cevazına ve kıyasın hüccet olduğuna dair Ayet- celileden çıkarılan delil... 309

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ahirette ümmetine şefaat etmesinin ayet-i celileden ne şekilde anlaşıldığı 309
İstişare hakkındaki hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 309
Müşavere eden bir cemaatın, mutlaka en doğruyu bulacakları 309
İstihare edenin hüsrana uğramıyacağı, istişare edenin pişman olmayacağı 309
Meşverede Ahmed ve Muhammed isimli kimselerin bulunmasında çok bereket olacağı 309
Kendi görüşünü beğenen kişinin başının belâdan kurtulmayacağı 310
İlim ve din ehliyle istişare etmeyenin vazifesinden azlinin gerektiği.... 310
Bir arabinin istişare hakkındaki hikmetli sözü 310
İstişare neticesinde istişareye güvenilmeyip ancak Allah-u Tealâ'nın yardımına güvenilmesi gerektiği 310
Tevekkülün gerçek manası 310
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tevekkülü emreden diğer ayet-i kerimeler 310
160. Ayet-i kerime (. . . اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ) 311
Allah-u Tealâ'nın yardımının günahlardan sakınmaya bağlı olduğu .. 311
Tevekkülün fazileti hakkında hadis-i şerifler 312
Bu ümmetten hakkıyla tevekkül eden yetmişbin kişinin hesapsız cennete gireceği 312
Hakkıyla tevekkül edenlerin hiç zahmet çekmeden rızıklandırılacağı...312
Tevekkülün ve Mevlâ Tealâ'nın kuluna hakikaten yardım etmesinin tasavvufi manaları..... 312
Allah-u Tealânın kimlere yardım edeceği hakkında ayet-i kerimeler.. 313
161.Ayet-i kerime (. . . وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ) 313
Ayet-i celilenin Bedir günü ganimet mallarından bazılarının kaybolması üzerine münafıkların çirkin sözlerini reddetmek üzere inişi... 414
Ayet-i celilenin Uhud ganimetleri hakkında indiğine dair diğer bir rivayet 314
Kişinin kıyamet gününe, hainlik ederek aldığı şeyle gelmesinin iki manası 314
Başkasının arazisine bir karış tecavüz eden kişinin kıyamet günündeki kötü hâlini açıklayan bir hadis-i şerif 315
Millet malından bir şey çalanın kıyamet günü onu boynunda taşıyacağı hakkında bir hadis-i şerif 315

Cehennemde yananların azı dişlerinin Uhud dağı kadar büyütüleceği vesair uzuvlarının da ne derece büyütüleceği 315
Ganimet malında hainlik yapmanın ne büyük günah olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 315
Kişinin hainlik ederek çaldığı altın gümüş gibi malları hatta koyun, at gibi hayvanları boynunda taşıyarak mahşere geleceği 316
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in seferde yüklerine bekçilik yapan bir kölenin, ganimet malına hainlik ettiği 317
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hayber günü vefat eden bir kişinin cenaze namazını kılmayışının sebebi 318
Ganimet malı çalan bir kişi ele geçirildiğinde yapılacak muamele 318
Üç şeyden uzak olarak ölenin cennete gireceği 319
Ganimet malında, iğne ipliğe varıncaya kadar en ufak şeylerin dahi teslim edilmesi gerektiği 319
Kıyamet gününde herkesin yaptığının karşılığını tam bulacağını bildiren diğer ayet-i kerimeler 319
162. Ayet-i kerime (... اَفَمَنِ اتَّبَعَ) 320
Ayet-i celilenin, münafıklardan bir cemaatın Uhud günü harpten geri kalması üzerine indiği 321
Allah-u Tealâ nın rızasına uymaktan ve gazabına çarpılmaktan maksat iyilerle kötülerin bir olmadığını bildiren diğer ayet-i kerimeler. 321
163. Ayet- kerime (... هُمْ دَرَجَاتٌ) 322
Peygamberlerin ganimet malında hainlik etmekten son derece uzak oldukları 322
Kulların, amellerdeki farklılıklarına göre mertebelerinde de farklı oldukları 322
Yaş, zaman, mekân ve diğer bazı hâllere göre değişen fazilet farklılıkları 323
Değişik amellerin ve aynı ameldeki değişikliklerin fazilet farklılıkları. 323
Aynı anda bir çok amellerin cemedilebileceği 323
Herkese yaptığına göre derece verileceğini bildiren ayet-i kerimeler. . 323
Mevlâ Tealânın özellikle kimlerin derecelerini yükselteceği 323
164. Ayet-i kerime (... لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ) 324
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmesiyle müminlere yapılan iyiliğin açıklaması 325

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderildiği milletin cinsinden olmasının, haklarında ne buyük bir nimet olduğu 325

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beşerden ve araptan olduğunu bilmenin imanın sıhhatinde şart olduğu 326

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okuduğu ayetlerden maksat 327

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasıflandığı beş sıfat 327

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğumunda dünyada meydana gelen hâller 328

Ebu Talib'in Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Hatice validemizle evlendirirken okuduğu veciz bir hutbe 328

Haşim oğullarının ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in fazileti hakkında bir hadis-i şerif 329

Âdem *(Aleyhisselâm)* yaratılmadan 2000 sene evvel Kureyş kabilesinin Mevlanın huzurundaki kıymetli hâli 329

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* doğmadan evvel dedesi Abdulmuttalibin gördüğü hikmetli rüya ve tabiri 329

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Huneyn günü söylediği sözün bu rüyaya işareti 330

Kişinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetinden olabilmesi için onun sünnetine uyması gerektiği 330

İddiacı bir müridin şeyhi tarafından ağır bir imtihana tabi tutulduğunda imtihanı kaybedişi 330

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymadan dünya ve ahiret saadetine erişmenin imkânsız olduğu hakkında bir beyit 330

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in* İbrahim (Aleyhisselam) ın duası bereketiyle gönderilişinin ne büyük bir nimet olduğunu açıklayan ayet-i kerimeler 331

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yolunun Allah'a davet olduğu, ona hakkıyla uyanların da, bu yolu takip etmesi gerektiği hakkında bir ayet-i kerime 332

165. Ayet-i kerime (... أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم) 333

Müminlerin başına gelen müsibetten maksat 333

Kâfirlerin Bedirdeki zayiatının, Uhuddaki müminlerin zayiatının iki misli oluşu 334

Ashab-ı kiramın Uhud'daki bozgunun sebebini araştırmaları üzerine Mevlâ Tealâ'nın kendilerine verdiği cevap 334

Ashab-ı kiramın Uhud vakasındaki iki türlü hatası 334

Uhud günü verilen şehit sayısının, Bedir günü salınan esirler sayısınca olmasının hikmeti 334
166. Ayet-i kerime (... وَمَا أَصَابَكُمْ) 337
Uhud günü başa gelen hezimetin, Mevlâ'nın izniyle olduğunun açıklamasındaki gaye 337
İki topluluğun karşılaşmasının manası 337
167. Ayet-i kerime (... وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ) 338
Ayet-i kerimedeki sözün sahiplerinin kimler olduğu 339
Hazreti Cabir'in Uhud günü geri dönen münafıklara söyledikleri 339
Abdullah ibni Mektum hazretlerinin, âmâ olduğu hâlde bir muharebeye katılmasının sebebini sorana cevabı 339
Münafık Kuzman'ın Uhud günü harbe katılmasının sebebi 340
Münafıkların, müslümanların kuvve-i maneviyelerini kırmak için neler söyledikleri 340
Münafıkların küfre, imandan daha yakın olmalarının manası 340
Nifak kelimesinin lügat ve istilâhi manaları 340
Allah-u Tealâ'nın münafıkların gizlediklerini bilmesinin manası 341
168, Ayet-i kerime (... الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ) 341
Ayet-i celilenin, münafıkların reisi ve arkadaşları hakkında indiği 342
Münafıkların kardeşlerinden kimlerin kastedildiği hakkında iki görüş 342
Harpten kaçan yetmiş münafığın çeşitli sebeblerle öldükleri 342
Harpten kaçmanın ölümden kurtaramayacağı 343
Öldürülen kişinin eceliyle öldüğü 343
Ecelin gizlenmesinin hikmekti 343
Büyüklerden birinin ahiret yolculuğuna hazırlık hakkında beyitleri 343
169. Ayet-i kerime (... وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ) 343
Ayet-i celilenin Uhud şehitlerinin cennetteki güzel hâllerinin dünyadaki kardeşlerine bildirilmesini istemeleri üzerine inişi 344
Şehitlerin ruhlarının yeşil kuşların karınlarında arşa asılı kandillerde dolaştıkları hakkında bir hadis-i şerif 345
Ayet-i celilenin Hazreti Cabir'in babası hakkında inişini açıklayan bir hadis-i şerif 346
Ayet-i celilenin bi'ri maune şehitleri hakkında inişi 346
Cennetin şu anda yaratılmış olduğuna dair Ehl-i Sünnetin delili 346

Cesetlerin çürüyüp yok olmasıyla ruhların yok olmayacağına dair ehl-i sünnetin delili 346
Ölenin kıyameti koptuğu hakkında bir hadis-i şerif 348
Kabrin ya cennet bahçesi veya cehennem çukuru olduğu hakkında bir hadis-i şerif 349
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Bedir günü kâfirlerin cesetlerine hitabı 349
Evliyaullahın ölmeyeceği hakkında bir hadis-i şerif 349
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mevlâ Tealâ tarafından yedirilip içirildiği hakkında bir hadis-i şerif ve açıklaması 350
Şehitlerdin diri olmalarının manaları. hakkında ülemanın görüşleri. . 350
Secdede uyuyan bir kulun fazileti hakkında hadis-i şerif 351
Şehitlerin ve diğer bazı kıymetli amel sahiplerinin çürümeyecekleri. . . 351
Uhud şehitlerinin kabirleri nakledilirken hiç çürümemiş hâlde bulundukları 351
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Uhud'dan ayrılırken Musab ibni Umeyr'in başında durarak söyledikleri 352
Allah yolunda öldürülenlerin manen diri oldukları hakkında bir ayet-i kerime 352
170.Ayet-i kerime (. . . فَرِحِينَ بِمَا اتَـيهُمُ اللهُ) 353
Şehitler üzerine korku ve üzüntü olmayışının açıklaması 353
Şehitlerin henüz kendilerine kavuşmamış olan dünyadaki kardeşleriyle müjdelenmelerinin manası 354
171. Ayet-i kerime (. . . يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ) 354
Ayeti celilede geçen nimet ve fazl'ın manaları 355
Kişinin, kardeşlerinin hâllerinin düzgünlüğünü kendinden evvel düşünmesi gerektiğine ayet-i celilenin delâleti 355
Müslümanların fasıklarının da sonunda cennete gireceklerine, İmanını kurtaramayanların bütün amellerinin habtolunacağına dair ayeti celilenin delâleti 355
Cihadın ve Allah yolunda şehit olmanın fazileti hakkında hadis-i şerifler 355
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah yolunda tekrar tekrar ölümü temennisi 356
Allah yolunda az bir yürüyüşün bütün dünyadan hayırlı oluşu 356
Allah yolunda nöbet bekleyenin kabir azabından kurtulacağı 357

Çok kısa bir süre de olsa cihat edene cennet vacip olacağı 358
Cihat eden müminden sonra en kıymetli müminin kim olduğu 358
Allah yolunda at beslemenin fazileti 358
Şehidin, dünyaya on kere daha döndürülüp şehit olma isteği 359
Şehidin borç dışındaki bütün günahlarının affolunacağı 359
Deniz şehidinin faziletleri 359
Borçlu ölenin af olunup olunmayacağı hakkında açıklamalar 359
Borçlu ölenin, ruhunun, muallâkta olacağı 360
Borcunu ödeyemeden ölenin borcunun beytül maldan ödenmesi 360
Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın Uhud muharebesindeki durumu. ... 361
Şehitler arasında Kur'an ehli olanların fazileti 362
En üstün makama ermek isteyen bir kişinin, şehadetle müjdelenmesi ..362
Bu ümmetten Cennete ve cehenneme en evvel girecek üç kişi 363
Harise *(Radıyallahu Anh)* ın Firdevs-i Âlâ'ya eriştiğinin,
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından annesine bildirilmesi .. 364
Harpte öldürülenlerin üç kısım olduğu 364
Şehitlerin hesapsız cennete girecekleri 365
Şehitlerin en kıymetlilerinin kimler olduğu 366
Şehidin kanı kurumadan iki hurinin onu nasıl karşılayacakları 366
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir şehidin başında
gülümsemesinden sonra yüzünü çevirmesinin hikmeti 367
Arkadaşları kaçıp kendisi sebat ederek şehit düşenin fazileti 368
Allah-u Tealâ'nın sevdiği ve güldüğü üç kişi 368
Şehitlik isteyenin, yatağında da ölse şehit olacağı 369
Cihada çıkan yedi arkadaştan şehit olamayan birinin gördükleri 369
En hayırlı kulların kimler olduğu 370
Kıyamet gününde değişik sancakların kimlere verileceği 370
Cuma gecesi ve günü kabir ziyaretinin müstehap oluşu 370
Ölünün, kendisine selâm veren kişiyi tanıyacağı 371
Cüneyd-i Bağdadî'nin manevi şehitlik hakkındaki tasavvufi sözleri ... 371
Küçük cihat ile büyük cihadın nelerden ibaret olduğu 371
172. Ayet-i kerime (... اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا) 372
Ayet-i celilenin, Hamra-ı Esed gazvesi hakkında nazil oluşu 372

Bu ayet-i celile hakkında, Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın tefsiri 373
İsticabe, İhsan ve ittika'nın manaları 374
Ashabı kiramın medholunduğu üç vasıf 374
173. Ayet-i kerime (... اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ) 375
Ayet-i celilenin Bedr-i Sugra gazvesi hakkında nazil oluşu 376
Ayet-i celilede geçen iki ayrı nas'tan maksat 376
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın ateşe atılırken söylediği son söz 377
Hasbunallahi ve niğmel vekil demenin faziletleri 377
Kâfirlerle karşılaştıklarında, müminlerin imanlarının daha da arttığını bildiren ayet-i kerimeler 379
174. Ayet-i kerime (... فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ) 382
Ayet-i celilede geçen nimet ve fazl'dan maksat 382
Ashab-ı kiramın Bedr-i sugra'dan sağ salim döndükleri 383
175. Ayet-i Kerime (... اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ) 383
Ayet-i celilede geçen Şeytan ve dostlarından maksat 384
Ayet-i celilenin tefsiri hakkında üç görüş 384
Allah-u Tealâ dan korkmanın üç kısım olduğu 385
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraat gecesi yaptığı dua 385
Necmeddin-i kübra Hazretlerinin dostluk makamını tarifi 385
Beyazıd-ı Bestamî hazretlerinin oniki sene nefsine gardiyanlık elli senede kalbine aynalık yapmasının manası 386
Beyazıd-ı Bestamî hazretlerinin münker nekir melekleriyle arasında geçenler 386
Beyazıd-ı Bestamî hazretlerinin ahir ömründe mihrabına girerek söyledikleri 386
İbrahim Halil *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin Allah'tan korkmayı tarifi 386
Rebii İbni Haysem *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin körükçünün yanından geçerken bayılması 386
Ebu Ali Dekkak *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin Ebu Bekr ibni Fevrek hazretlerini ölüm döşeğinde ziyareti 386
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah-u Tealâ'dan en çok korkan kimse olduğu hakkında hadis-i şerifler 387
176. Ayet-i kerime (... وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ) 388

Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkındaki dört görüş 389
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kâfirlerin inkârlarına üzülmesinden menedilmesinin hikmeti 389
Allah-u Tealâ'nın mülk ve saltanatından hiçbir şey eksilmeyeceği hakkında hadis-i kudsî 391
Hayır ve şerrin Allah-u Tealâ'nın iradesiyle olduğuna dair ayet-i celileden çıkarılan deliller ve bu hususta ehli sünnetin görüşü. . . 392
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kâfirlerin küfründen dolaylı üzülmemesini tenbih eden ayet-i kerimeler 392
177. Ayet-i kerime (. . . اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ) 393
Ayet-i celilenin mürtedler ve münafıklar hakkında inişi 393
Kâfirlerin Allah-u Tealâ'ya ve dostlarına zarar veremeyecek lerinin iki defa tekrar edilmesindeki hikmetler 394
178.Ayet-i kerime (. . . وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا) 394
En hayırlı ve en şerli insanın kim olduğu 396
İyi veya kötü herkes hakkında ölümün hayırlı olduğunu ifade eden bir hadis-i şerif 396
Ayet-i celilenin, ilm-i ezelide kafir olarak öleceği bilinen kişiler hakkında inişi 396
İsyana devam eden bir kişiye verilen bütün nimetlerin kendisi hakkında istidrac olduğunu açıklayan bir hadis-i şerif 396
Ehl-i sünnet ulemasının kaza ve kader hakkında bu ayet-i celileden çıkarttığı delliller 397
Allah-u Tealâ Hazretleri'nin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu ümmetin fazileti hakkında miraç gecesi buyurdukları 397
İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin çok tesirli vaazları 398
Nefsin şerrinden kurtulamayanın göklerin melekûtuna ulaşamayacağı hakkında İsa *(Aleyhisselâm)* ın kelâmı 399
Orucun, Mevlâ Tealâ'nın cemalini görmeye vesile olacağı 399
Dünya ile ahiret zevklerini toplamanın mümkün olmayacağı hakkındaki hadis-i şerifler 400
Mevlâ Tealâ'nın kâfirlere mühlet vermesinin hikmetini açıklayan ayet-i kerimeler 400
179. Ayet-i kerime (. . . مَا كَانَ اللهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ) 401
Ayet-i celilenin Uhud muharebesinden sonraki bazı hâlleri izahı 402

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün ümmetini tanıdığını, açıklayan bir hadis-i şerif 402
Ayet-i celiledeki hitabın kimlere ait olduğu hakkında görüşler 403
Müminle münafıkın nasıl ayırdedileceği hakkında alâmetler 403
Gaybın kimlere bildireceğini açıklayan ayet-i kerimeler 404
Bir peygambere inananın, bütün peygamberlere inanması gerektiği... 405
Ahiret mükafatlarının iman ve takvaya bağlı olduğu 405
İbrahim Ethem hazretlerinin hurma alırken yanlışlıkla iki hurma fazla aldığı için derecesinin düşürüldüğünü haber alması üzerine Beyt-i mukaddesten Basra'ya dönüşü 405
Mevlâ Tealâ'ya kavuşmak için vesile aramanın lüzumu 406
Müminlerin cehennem ateşinin üzerinden kolaylıkla geçecekleri hakkındaki rivayetler 406
Kabirde yatan ölülerin ibadet edebilmek için Mevlâ Tealâ'dan izin istemeleri 406
İnsanların hakikatte öldükten sonra uyanacakları 406
Allah-u Tealâ'nın bir takım imtihanlarla iyiyi kötüden seçeceğini beyan eden ayet-i kerimeler 406
Mevlâ Tealâ'nın gaybını resullerine ne şekilde bildirdiği 407
180. Ayet-i Kerime (... وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ) 408
Ayet-i celilede geçen cimrilikten ne kastedildiği 409
Cömertliğin saadet, cimriliğin ise şekavet sebebi oluşu 409
Dünya sevgisinin zemmi 409
Cimriliğin zemmi hakkında hadis-i şerifler 410
Zekâtı terketmenin zemmi hakkındaki hadis-i şerifler 410
Başa belâ gelmeden sıhhat ve boş vaktin ganimet bilinmesi 412
Hasta müminin duasının mutlaka kabul olunacağı 412
Mescitleri evi gibi tutanların faziletleri 412
Yetimlere iyi davranmanın faziletleri 412
Şükrü ödenemeyecek malı toplamaktan sakınmak gerektiği 413
Hizmetçi tutan kimselerin ahirette muhasebeye tutulacakları 413
Allah-u Tealâ'nın kıyamet gününde nazar etmeyeceği kimseler 413
Kırk günde bir hastalığa tutulmayan bedenin lânete uğrayacağı 414
Hastalıkların sadaka ile tedavisi, belâlarında dua ile karşılanması ... 415

İlmi gizleyenin kıyamet günündeki kötü hâli 415
"Göklerin ve yerin mirası Allahındır." kavl-i şerifinin açıklaması 415
Cimrilik edenlerin kıyamet günündeki kötü hâlleri 415
181. Ayet-i kerime (... لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ) 417
Ayet-i kerimenin, Yahudilerin reislerinden Hayy ibni Ahtab'ın çirkin sözü hakkında inişi 418
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın yahudi âlimlerinden Fenhas ile mücadelesi üzerine ayet-i celilenin inişi 418
Mevlâ Tealâ nın yahudilerin sözlerini yazmasından maksat 419
Bir kişinin öldürülmesine razı gelenin, kanına ortak olacağı 419
Yahudilere özellikle yapılacak azaplardan bazıları 420
182. Ayet-i kerime (... ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ) 420
Mevlâ Tealâ nın kullarına zulmetmemesinden maksat 420
Nefsi Emmareye uyan kişiye şeytanın vahyettiği 421
Nesfi Emmarenin kötü sıfatları 421
Bu ümmetin kısa zamanda geçmiş ümmetlerin uzun zamanda kazanamadıkları en yüksek makamlara ne şekilde ulaştıkları 421
Süleyman-ı Daranî hazretlerinin "Beni İsraili çok kıskanıyorum" diyen Ahmed ibni ebi Havare hazretlerine cevabı 422
Ömrü kısa kişilerin ne şekilde zikrederek, uzun ömürlü ve çok ibadetli kişilere yetişecekleri 422
İnsanların çoğunun aldandığı iki nimet 422
183. Ayet-i kerime (... اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا) 423
Gökten inen ateşten murat 424
Yahudilerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inanmamak için uydurdukları kurban hadisesi 424
Ayet-i celiledeki tasavvufi işaretler 425
İsa *(Aleyhisselâm)* ın havarilerle giderken, ahalisi topyekün ölen bir kasabaya rastlamaları 426
Müridin ehli inkâr ile oturup kalkmaması gerektiği 427
Kişinin görüştüğü kişilerden etkilendiği hakkında beyitler 427
184. Ayet-i kerime (... فَاِنْ كَذَّبُوكَ) 428
Zübur, kitap ve beyyinat kelimelerinin manaları 428
185. Ayet-i kerime (... كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) 429

Ayet-i celilede müminlere verilen iki yönlü teselli 429
Ölümü çok hatırlama hakkında emr-i peygamberi 430
Her nefsin ölümü tadmasından kimlerin kastedildiği 430
Meleklerin ölümü tatma hükmüne tâbi olup olmadığı hakkında iki görüş 430
Ölenin yaratıldığı toprağa defnedileceği hakkında bir hadis-i şerif ... 431
Bedenin ölümü ile nefis ve ruhun yok olmayıp bir müddet kalabileceklerine dair ayet-i kerimenin delâleti 431
Bedenlerden ayrılan Ruhların ölüp ölmeyecekleri hakkında ehli sünnet üleması ile filozofların ihtilâfı 431
Ecirlerin kıyamette verileceği ifadesinden çıkarılan bazı meseleler ... 432
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatında, Hızır *(Aleyhisselam)* ın, ehl-i beyt'i teselli mahiyetindeki nidası 432
Kabir rahatlığının ve azabının ayet-i celileden delili 432
Zahzaha kelimesinin manası 433
Fetret ehlinin ahiretteki durumu 433
Bu ümmetin afiyetinin evveline konulup son kısmına büyük belâ ve müsibetler vuracağına dair bir hadis-i şerif 433
Cehennemden uzaklaştırılıp cennete girdirilmek isteyenin ne yapması gerektiği 434
Bir imama biat edildiğinde, kendisini imam ilân eden diğer birinin boynunun vurulması gerektiği hakkında bir hadis-i şerif 434
Baştaki idarecilere hangi hususlarda itaat veya isyan edileceği 434
Meta' ve gurur kelimelerinin tahlili 434
Dünyanın batıl, cennetin ise ne derece kiymetli olduğunu açıklayan hadis-i şerifler ve rivayetler 434
Meşayıhın marifet cenneti diye isim verdikleri makamın nelerden ibaret olduğu 436
Ruhların üç kısma ayrıldığı 436
Müminin iki cihanda diri olduğu ve ölmeden evvel ölmek gerektiği hakkında hadis-i şerifler 436
Her canlının mutlaka öleceğini beyan eden ayet-i kerimeler 437
186. Ayet-i kerime (... لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ) 437
Ayet-i celilenin Ebu Bekri Sıddık ile yahudi alimi Fenhas arasında geçen bir hadise üzerine inişi 438

Ayet-i celilenin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Kaab ibni eşref hakkında indiği 438

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kaab ibni Eşrefin öldürülmesini emretmesi üzerine Muhammed ibni Mesleme *(Radıyallahu Anh)* in kalkıp, bu işi üstlenerek, onu tuzağa düşürüp ne şekilde öldürdüğü 440

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in merkebinin kaldırdığı tozun, içlerinde münafıkların reisi Abdullah ibni Übeyy'in bulunduğu bir cemaatı kaplaması yüzünden, münafıkların reisinin sözü üzerine, ayet-i celilenin inişi hakkında diğer bir rivayet 443

Ayet-i celilede geçen imtihanın manası ve neden ibaret olduğu hakkında ülemanın değişik görüşleri 444

Ehli kitap ve müşrikler tarafından gelecek eziyetlerden maksat 444

Bu eziyetlerin vukuundan evvel bildirilmesindeki hikmet 445

Azmil Umurun iki manası 445

Ayet-i celilenin dünya ve ahiret edeplerini içine aldığı 445

Enbiya ve evliyanın ahlâkının nelerden ibaret olduğu 445

Üstün ahlâkın başlıca iki vasfı 446

Gelmeyene gitmek, kötülük edene iyilik etmek hakkında hadis-i şerif...446

Efendimliz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rahmet olarak gönderildiği hakkında bir hadis-i şerif 446

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ne kadar eziyet ve açlık çektiği hakkında bir hadis-i şerif 447

Yapılacak en değerli işlerden diğer bir kısmını beyan eden ayet-i kerimeler 447

187. Ayet-i kerime (... وَإِذْ أَخَذَ اللهُ) 449

Ayet-i celiledeki ehli kitaptan ve onlardan alınan sözden maksat 450

Kitabı açıklamak emredildikten sonra gizlememenin zikredilmesindeki hikmet 450

Ayet-i celilenin, söylenenle amel hakkındaki manası 450

Ayet-i celileden, ilmi açıklamanın vacip olup, gizlemenin haram olduğuna dair çıkarılan hüküm 450

İmam-ı Hasen'in Haccac-ı Zalimin yüzüne karşı hiç çekinmeden hakkı haykırması 451

Alimlerin bildiklerini öğretmeleri gerektiği hakkında İmam-ı Katade, İmam-ı Hasen, Ebu Hureyre ve Hasen ibni İmare *(Radıyallahu Anhum)* hazeratının birbirinden farklı ve güzel sözleri 451

Kişinin, bilmediği meselelerde fetva vererek dinden çıkma tehlikesine düşeceği 451

Bu ayet-i celilenin Kur'an ehline de temas ettiği hakkında İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın Hazreti Ka'b'a yolladığı haber 452

İlmin değerini bilen alimlere, azgın hükümdarların boyunlarının eğileceği, fasık olan âlimlere ise puta tapanlardan evvel azabedileceği hakkında Fuzayl hazretlerinin sözleri 452

Peygamberlerden, dini tebliğ hususunda kuvvetli söz alındığını beyan eden ayet-i kerimeler 453

Allah-u Tealâ'nın indirdiği hükümleri gizleyenlerin kötü hâllerini beyan eden diğer ayet-i kerimeler 453

188.Ayet-i kerime (. . . لاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ) 454

Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla övünmek isteyen kimselerin münafıklar veya yahudilerden olduğu hakkında rivayetler 455

Âlim olmadıkları hâlde kendilerine âlim denilmesiyle sevinen kimselerin, bu ayet-i celilenin tehdidine dahil oldukları 456

Ayet-i celilenin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inandıklarını açıklayan Hayber yahudilerini yalanlaması 456

Kendisinde olmayan bir vasıfla methedilen kişinin Allah-u 'dan haya etmesi gerektiği 457

Boş yere methedilmeye razı olan kişinin ne kadar gülünç duruma düştüğü hakkında Haris ibni Muhasibî'nin sözü 457

Dünyanın zevkine daldırıp, "kalplerinin ondan uzak olduğunu" iddia edenler hakkında bir hadis-i şerif ve izahı 457

İbadetten lezzet alamadığından şikayet eden bir kişiye Ebu Abdillah el Kureyşî hazretlerinin cevabı 458

Mevlâ Tealâ nın sevgisiyle dünya sevgisinin bir kalpte toplanamayacağı hakkında Davud *(Aleyhisselâm)* a gelen vahiy 458

Kalbi ölü olanlarla oturmama hakkında İsa *(Aleyhisselâm)* ın, ashabına buyuruğu 458

Metholunmak istemedikleri hâlde, metholundukları zaman gayri ihtiyarî sevinenlerin bu ayet-i celilenin tehdidine girmedikler 458

Sabit ibni Kays hazretlerinin övülmeyi sevmesinden şikayet etmesi üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ona mucize mahiyetindeki müjdeleri 459

189. Ayet-i kerime (. . . وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ) 459

Ayet-i celilenin Allah-u Tealâ ya iftira eden yahudileri tekzibi 460

190. Ayet-i kerime (. . . اِنَّ فِی خَلْقِ السَّمٰوٰتِ) 460
Müşriklerinin Efendimiz *(Sallallahu leyhi ve Sellem)* e gelerek ondan uygunsuz mucizeler istemeleri üzerine, bu ayet-i celilenin inmesi 461
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayet-i celilenin kendisine indirildiği gece sabaha kadar rükû ve secdelerde ağladığı hakkında Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın rivayeti 462
Beni İsrail'den otuz sene ibadete devam edip, kabulüne bir işaret görmeyen bir gence annesinin ikazı 462
Evvelce sekiz türlü delili içine alan ayet-i celilenin zikrinden sonra, bu ayet-i celilede delillerin ikiye indirilmesindeki incelikler 462
Musa *(Aleyhisselâm)* a çıkarması emredilen iki nalinin manası 463
Gökteki ayetlerin yerdeki ayetlerden evvel zikredilmesindeki hikmet...464
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her gece teheccüde kalkarak bu ayet-i celileyi okuduğu 464
İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ın teyzesi Meymune validemizin nöbetinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber kalarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ibadetini takip etmesi 464
Sekiz türlü delili içine alan diğer bir ayet-i kerime 465
191. Ayet-i kerime (. . . اَلَّذِینَ یَذْکُرُونَ اللهَ) 466
Ayakta kılanın, oturarak kılandan efdal olduğu hakkında bir hadis-i şerif 467
Ayet-i celilenin devamlı zikirle tefsiri 467
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devamlı Mevlâ Tealâ'yı zikrettiğine dair Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın rivayeti 467
Bir yerde oturup veya yatıp zikretmeden kalkanların ahiretteki mesuliyeti hakkında bir hadis-i şerif 467
Çok zikretmenin cennete girmeye vesile olacağı hakkında bir hadis-i şerif 468
Mahlûkatı düşünmeyi emredip, Mevlâ Tealâ'nın zatını düşünmekten nehyeden hadis-i şerifler 468
Ayet-i celilenin ubudiyetin kemaline delâleti 468
Tefekkürün fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 468
Tefekkürün üstün oluşunun iki sebebi 469
Ayet-i celilenin sonunda Mevlâ Tealâ'nın kullarına nasıl dua edeceklerinin talimi 470
Duanın zikir ve fikirden sonra zikredilmesinin hikmeti 470

Zikrin tefekküre vesile oluşunun açıklaması 470
Ayet-i celilede geçen **batıl**'ın açıklaması 471
Mevlâ Tealâ'nın zikir ve şükür hakkındaki diğer emirleri ile Mevlâ Tealâ'yı unutanların ve az zikredenlerin hâllerini açıklayan ayet-i kerimeler 471
Her hâl-u kârda zikretmeyi emreden ve zikredenleri metheden diğer ayet-i kerimeler 473
192. Ayet-i kerime (رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ . . .) 474
Ayet-i kerimenin, cehennemde ebedi kalacaklara mahsus olduğu 474
Ayet-i celilede geçen zalimlerden kâfirlerin kastedildiği 475
Ruhani azabın cismanî azaptan daha şiddetli olduğu 475
193. Ayet-i kerime (. . . رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا) 475
İmana davet eden münadiden maksadın,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* veya Kur'an-ı kerim olduğu hakkındaki rivayetler 476
Akıl sahiplerinin Allah-u Tealâ'dan istedikleri üç şey 476
Mağfiretle keffaret arasındaki farklar 477
Tövbesiz de günahların affedilebileceği 477
Zünup ve seyyiat arasındaki fark 477
Ebu Amir el vaiz hazretlerinin ağlamaktan gözlerini kaybetmiş bir ihtiyara yaptığı vaazlar neticesinde o zatın ve kızının Allah-u Tealâ'nın korkusundan ölmeleri ve vefatlarından sonra alem-i manada görülmeleri. 477
Kızgın demirleri eliyle tutan bir demircinin kıssası 478
İstiğfara devam edene ihsan edilecek faziletleri açıklayan bir hadis-i şerif... 479
Dua'ya çok devam etmenin dünya ve ahirette kazandıracakları 479
194. Ayet-i kerime (. . . رَبَّنَا وَآتِنَا) 479
Allah-u Tealâ'nın vaadine hulfetmemesinin manaları 480
Kıyamet gününde Mevlâ Tealâ huzurunda rezil olmanın cehenneme girmeyi temenni ettireceği hakkında bir hadis-i şerif. 481
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ahiret rüsvaylığından kurtulma hakkında bir duası 481
Cennetteki köşklere sahip olacakların dört vasfı 481
Mutlaka elde edilmesi gereken dört şeyin bulunacağı dört yer 481

Cehennemden çıkarılıp Cennete en son girecek adamın Mevlâ Tealâ ile arasında geçen konuşmaları ve sonunda kendisine iki bu dünya kadar yer verileceğini beyan eden bir hadis-i şerif 483

Duaların başında Rab ism-i şerifinin tekrarlanmasının hikmeti 484

Rab İsmi şerifiyle dua edenin duasının kabul olunacağı 484

Beş kere Rabbena diyenin duasının mutlaka kabul olunacağı 484

Mevlâ Tealâ'nın, sözünden asla caymayacağı bilindiği hâlde, dostlarının ondan caymamasını istemelerinin manası 485

Mevlâ Tealâ'nın peygamberlerine verdiği sözden kat'iyyen caymayacağını beyan eden bir ayet-i kerime 485

195. Ayet-i kerime (. . . فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ) 487

Ayet-i celilenin Ümmü seleme validemizin, hicret eden kadınların fazileti hakkında bir ayet bulunmadığını söylemesi üzerine inişi 488

Zayi edilmeyecek amellerden maksat 488

"Bazınız bazınızdansınız" kavli şerifinin manaları 488

Hicretin manası ve ayet-i celilede geçen muhacirlerle, memleketlerinden çıkarılanlardan maksat 489

Fakir muhacirlerin fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 489

Cennete ilk olarak fakir muhacirlerin gireceği 490

Cennette en çok fakir muhacirlerin, en az ise, kadınlarla zenginlerin bulunacağı 491

Kıyamet gününde, Hazreti Sıddık ve Hazreti Faruk'un terazide bütün ümmetten ağır gelecekleri 492

Abdurrahman ibni Avf hazretlerinin mahşer günü Efendimizin huzuruna geç gelmesinin sebebi 492

Müminlerin fakirlerinin zenginlerden dörtyüz sene evvel cennete girecekleri 492

Fakir müminlere ellibin senelik mahşerin bir saat gibi geleceği 493

Kötülüklerin mahvedilmesinden maksat 493

Beş vakit namazın aralarındaki günahları sildirdiği hakkında bir Hadis-i şerif ve bu günahlardan hangilerinin kastedildiği 494

Bir kötülüğün peşinden yapılan bir iyiliğin onu mahvedeceği hakkında bir hadis-i şerif 494

Tövbenin kul haklarını kaldırıp kaldırmayacağı hakkında ehli sünnetin görüşü 494

Küçük günahları sebebiyle Allah-u Tealâ'nın kuluna azabetmesinin caiz olduğu hakkında ehl-i sünnetin görüşü 495
En güzel mükafatların Mevlâ Tealâ'nın yanında olmasının manası ... 495
Saffan ibni Süleym hazretlerinin nefsine ne şekilde azabettiği 495
Rabiatü'l Adeviyye *(Kuddise Sırruhuha)* gibi büyük kadınlar hakkında bir beyit 495
Azıksız ahiret yolculuğuna çıkanlar hakkında Hasan-ı Basrî hazretlerinin sözleri 496
Bir zatın, ölümü sırasında Azrail *(Aleyhisselâm)* a söyledikleri 496
Abdullah ibni Mubarek'in vefat edeceği zaman söyledikleri 496
Cennete girmek isteyenlerin devam etmesi gereken beş şey 496
Allah-u Tealâ'nın kaza ve kaderini itham etmeme hususunda Şeddat ibni Evs *(Radıyallahu Anh)* nın sözü 497
Allah yolunda cihat ve hicret edenlerin üstünlüğünü beyan eden ayet-i kerimeler 497
196. Ayet-i kerime (لاَ يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا ...) 498
Ashab-ı kiramın kâfirleri bolluk içinde görmekten üzülmeleri üzerine, Ayet-i celilenin onları teselli için inişi 498
Ayet-i celilede efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yapılan hitaptan gerçekte ümmetinin kastedilişi 498
Ayet-i celilede kafirlerin ticaretinin zem edilmesinin sebebi 499
197. Ayet-i kerime (مَتَاعٌ قَلِيلٌ ...) 499
Dünya nimetinin azlıkla vasıflanmasının açıklaması 500
Sahibini belâya düşürecek şeylerin gerçekte nimet olmayacağı 500
Meta' kelimesinin manaları 501
198. Ayet-i kerime (لكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا ...) 502
Nüzül kelimesinin manaları 502
Ayet-i celileden Mevlâ Tealâ'nın cemalinin görüleceğine dair ne yönden delil alındığı 502
Allah-u Tealâ'nın indinde dünyanın hiç kıymeti olmadığını beyan eden Hadis-i şerifler ve rivayetler 503
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yanağında hasır izi çıkmış gördüğünde ağlaması üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ona buyurdukları 506

Kıyamet gününde dünyanın koca karı suretinde getirilerek kendisini sevenlerle beraber cehenneme atılacağı 506

Dünyaya son derece meyleden bazı kişilerin çok kıymetli amelleri olsa da cenehheme sevkedilecekleri 507

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dünya mallarına değer vererek bakmadığı 508

Fakir müminlerin efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile berabar en evvel cennete girecekleri 509

Beyazıd-ı Bestamî ve Maruf-i Kerhî hazretlerinin cennete bile bakmayıp ancak Mevlâ Tealâ'ya aşık olmaları hakkındaki rivayetler... 509

199. Ayet-i kerime (. . . وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ) 510

Ayet-i celilenin kimler hakkında indiği 511

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Habeşistan kralı Necaşi'nin cenazesini Medine-i Münevvere'den kıldırması üzerine münafıkların itirazları 511

Allah-u Tealâ'nın hesabının çabukluğunun manası 512

Cibril-i Emin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Beni Seleme mezarlığına götürerek iki kişiyi diriltip, kıyamet günü insanların ne şekilde diriltileceğini ona göstermesi 512

İbrahim Ethem hazretlerinin parasız hamama girememesi sebebiyle feryad etmesinin hikmeti 513

Cennetteki Lüabe isimli hurinin göğsündeki yazı 513

Sıkıntı çekmeden dereceler elde edilemiyeceği hakkında beyitler 514

Şair Ferezdak'ın ailesinin kabri başında söylediği beyitler 514

Cennet isteyip, cehennemden sığınmanın fazileti 514

200. Ayet-i kerime (. . . يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا) 515

İnsanın nefsiyle ve başkalarıyla alâkalı hâllerinde sabır ve müsabere üzere hareket etmesi gerektiği 515

Sabır ve müsabereden sonra murabata'nın zikredilmesi 516

Sabrın faziletleri 516

Cihadı terkedenlere, Allah-u Tealâ nın büyük bir zillet isabet ettireceği hakkında bir hadis-i şerif 517

"İyne" alış verişinin neden ibaret olduğu 517

Sabır, müsabere ve murabata hakkında verilen manalar 517

Dereceleri yükseltecek, hataları sildirecek üç kıymetli amel 518

Bir farz namazdan sonra diğerini beklemek üzere mescitte oturanların faziletlerini açıklayan bir hadis-i şerif 518

Ribat (nöbet bekleme) nin fazileti hakkında hadis-i şerifler 519

Ayet-i celilede, Şeriat, Tarikat ve Hakikat makamlarına temas eden manalar 524

İbrahim Ethem hazretlerinin Hacca yaya giderken karşılaştığı bir arabînin sorusuna, "Kendisinin yaya göründüğü hâlde bir çok merkeplerinin bulunduğunu" açıklaması 524

Her gece Kur'an-ı -Kerimi hatmeden bir zatın kendisine acıyanlara söyledikleri 525

Rabiatül Adeviyenin ölünceye kadar hiç uyumadan ibadete devam etmesi 525

Cihad-ı Ekber'e devam edenlerin fazileti 525

Beyazıd-ı Bestamî hazretlerinin arifi tarifi 525

Bir abidin elbisesini yıkamayışının sırrını açıklaması 525

Cennette Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e komşu olabilmek için yapılması gereken ameller 526

Ali İmran suresinin son on ayet-i kerimesini Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her gece okuduğu 526

Nisa Suresi (سُورَةُ النِّسَآء) 528

Nisa Suresi hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 528

1. Ayet-i Kerime (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ...) 529

Nisa Suresinin nelerden bahsettiği ve bu ismi almasının hikmeti 530

Ayet-i celilenin başındaki "Ey İnsanlar!" hitabının arkasından takva emrinin zikredilmesinin, Bakara suresinin 21. ve Hacc suresinin l. ayet-i kerimeleri ile olan münasebeti 531

Tek bir nefisten yaratılmanın, takva emrinin peşinden zikredilmesinin nelere işaret ettiği 531

Mevlâ Tealâ'nın bizi yaratmasının onun bütün emir ve yasaklarına boyun eğmemizi kaç yönlü icabettiği 532

Allah-u Tealâ'nın bizi tek bir nefisten yaratmış olmasının bir kaç yönden bizleri Mevlâ Tealâ'ya itaat etmeğe sevkettiği 532

Fatıma anamızın, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir parçası olduğuna dair bir hadis-i şerif 533

Tek bir nefisten yaratılışın, ahiretin varlığına ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğuna ne yönden delâlet ettiği 534

Bütün insanların tek bir nefisten yaratılmasının açıklaması 534
Kadınlarla iyi geçinme hakkında bir hadis-i şerif 534
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın Havva validemiz ile cennetteki ilk görüşmeleri ve aralarında geçen konuşmaları 535
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın mehrinin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salâvat-ı şerife okuması olduğu 535
Havva validemizin ne zaman yaratıldığı hakkında ülemanın farklı görüşleri 535
"Havva" isminin manası 535
Kadının erkeğe, erkeğin de toprağa düşkün oluşunun hikmeti 535
Ayet-i celilede, erkeklerin çoklukla vasıflanmasından kadınların daha çok olduğunun ne şekilde anlaşıldığı 535
Ayet-i celilede takva emrinin tekrar edilişinin hikmetleri 536
Erham kelimesinin lügat ve farklı kıraatlere göre değişen manaları. . .536
Sıla-i Rahmin Allah-u Tealâ indindeki yüceliğine işaret 536
Sıla-ı rahmin fazileti ve kat-ı rahmin tehlikesini açıklayan hadis-i şerifler 537
İmamı Azam efendimizin akrabayı gözetmekle alâkalı iki fetvası 540
Rakîb ism-i şerifinin manası 540
Basra'da "Miskî" diye tanınan bir zatın kıssası 540
Zunnun-i Misrî hazretlerinin bir vezire söylediği 541
Hamid-i Tavil *(Kuddise Sırruhu)* nun Süleyman ibni Ali hazretlerine vaazları 541
Büyüklerden birinin müridlerini imtihamı 541
Havva anamızın Âdem *(Aleyhisselâm)* dan yaratıldığını beyan eden bir ayet-i kerime 542
Allah-u Tealâ'nın kullarından son derece haberdar olduğunu beyan eden diğer ayet-i kerimeler 542
2. Ayet-i Kerime (. . . وَ اٰتُوا الْيَتَامٰى) 542
Ayet-i kerimenin iniş sebebi 543
Ayet-i celiledeki hitabın kimlere ait olduğu 543
Yetimliğin tarifi ve süresi 544
Ayet-i celilede geçen pisle temizden ne kastedildiği 544
Sahibini helâk edecek altı günah 545

Yetime nasıl muamele edilmesi gerektiği 545
Yetimin ağlamasından Arşu'r-Rahmanın titrediği 546
3. Ayet-i kerime (... وَاِنْ خِفْتُمْ) 547
Aişe validemizin ayet-i celileyi tefsiri 548
Ayet-i celilenin cahiliyyet devrindeki bazı kötü adetleri kaldırdığı 549
Dörtten fazla kadınla evlenmenin caiz olmadığı 550
Evlenme hükmünün kişilere göre dörde ayrıldığı 550
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dörtten fazla evlenmesinin kendisine mahsus bir hüküm olduğu 551
Nikahın mahiyeti 551
Nikahın şer'i sıfatı 552
Nikahın meşruiyetindeki hikmet ve maslahat 552
Evlenip çoğalma hakkındaki hadis-i şerif 553
Birden fazla evliliğin meşruiyetindeki hikmetler 553
Birden fazla evlilik hakkındaki itirazlar ve cevaplar 554
Birkaç hanımı olan bir erkeğin üzerine düşen başlıca vazifeler 556
Hanımları arasında adalate riayet etmeyenin ahiretteki durumu 558
Birkaç evliliğin tarihçesi 558
Dini mübini islâmın cahiliyet devrindeki kadınlara karşı uygulanan zalimane tatbikatı kaldırışı 559
4. Ayet-i kerime (... وَاٰتُوا النِّسَآءَ) 560
Kadınlara mehir verilmemesi hakkındaki cahiliyet adetinin ayet-i celile ile kaldırılışı 560
Mehrin kısımları ve gerekliliği 561
Mehir vermeyenlerin kıyamet günündeki kötü hâlleri 561
Mehrin lüzumundaki fayda ve hikmetler 562
Mehirde ölçülü davranmak gerektiği 563
Hazreti Ali'nin şifa bulmak isteyen hastalara öğrettiği bir usul 563
Kazi Şurayh'ın huzuruna gelen bir karı kocanın kıssası 563
Kadının kocasına bağışladığı mehirden dönme hakkı olup olmadığı ... 563
Ashab-ı kiramın ailelerinin kocalarına nasıl davrandıkları ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onlara verdiği müjdeler 564
İyi bir hanımın alâmetleri 564

Zülkarneyn'in birden fazla evlenmemesinin hikmetini açıklaması 564
İslâm ahlâkından mahrum olan kadınların zemmi hakkında bir hadis-i şerif 565
5. Ayet-i kerime (... وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ) 566
Sefihten kimlerin kastedildiği 566
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kadınlara müjdeleri 567
Duası kabul olunmayacak üç kişi 568
Ayet-i celilenin, malın değerine işareti 568
Malı muhafaza etmekle alâkalı ayet-i kerimeler ve rivayetler 569
Sefihlere yapılması gereken üç muamele 570
Kavl-i Maruf'un tefsiri hakkında sözler 570
Ayet-i celilenin tasavvufi manaları 571
Yemeğin peşinden hemen uyumanın kalbi katılaştıracağı 571
Yemeği zikirle eritmek için neler yapılacağı 571
Manevî ilimlerin ehli olmayanın yanında konuşulmayacağı 571
6. Ayet-i kerime (... وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ) 572
Ayet-i celilenin Sabit ibni Rifaa ile amcası hakkında inişi 573
Yetimlere mallarının teslim edilebilmesi için zikredilen iki şart hakkında mezhep imamlarının görüşleri 573
Yetim velilerinin iki kısma ayrıldığı 574
Velisinin yetimin malından maruf yolla yemesi için gerekli şartlar 575
Yetime malı teslim edilirken şahit tutma emrinin hikmeti 576
Kul haklarından kurtulmak için takip edilecek usul 576
Bir kuruş da olsa kul hakkını ödemenin fazileti hakkında sözler 577
Kulu iman nimetinden mahrum edecek üç şey 577
Bir adama Münker ve Nekir'in yüz sopa vurmalarının sebebi 577
Duanın kabul edilmesinin şartları 578
Yetim malı yemekten meneden bir ayet-i kerime 578
7. Ayet-i kerime (... لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ) 580
Ayet-i celilenin Evs ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* ın amca oğullarının hakkında inişi 580
8. Ayet-i Kerime (... وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ) 582

Ayet-i celilenin hükmünün mensuh olup olmadığı hakkında ihtilâfın halli 583
Ayet-i celilede geçen maruf ve kısmet'in nelerden ibaret olduğu 583
9. Ayet-i kerime (... وَلْيَخْشَ الَّذِينَ) 584
Ayet-i celiledeki hitabın kimlere ait olduğu 585
Ayet-i celilenin vasiyetin malın üçte biri ile takdir edilmesinden önce veya sonra inmiş olmasına nazaran değişen manaları 585
Ayet-i celiledeki hitabın vasilere veya eceli yaklaşan kimselere ait olmasına nazaran farklı manaları 585
Kavl-i Sedîd'den ne kastedildiği hakkında sözler 587
Yetimlere iyi bakanın çocuklarına Allah-u Tealâ'nın bakacağı hakkında ibni Deylemî'nin bir sözü 587
10.Ayet-i kerime (... اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ) 588
Ayet-i celilenin Mersid ibni Zeyd hakkında inişi 589
Haksız yere yetim malı yiyenlerin kıyamet günündeki halleri 590
Yetim malı yiyenlerin kötü hâllerini beyan eden hadis-i şerifler ve rivayetler 590
Altı şeyi yerine getirene Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cenneti söz verdiği 592
Haramdan sakınmadıkça çok ibadetin fayda vermeyeceği 592
İbni Mubarek hazretlerinin çantasında unuttuğu emanet bir kalemi sahibine iade etmek için Merv'den Şam-ı şerife dönüşü 592
Hassan ibni Ebi Sinan hazretlerinin emanet aldığı bir iğneyi geri verememesi yüzünden uzun zaman cenneti göremeyişi 592
İsa *(Aleyhisselâm)* in dirilttiği bir kişinin başkasının odunundan bir kıymık kopardığı için öldüğünden beri sorulmakta olduğunu belirtmesi .. 592
İbrahim ibni Edhem hazretlerinin zühtün üç kısmını tarifi 592
11.Ayet-i kerime (... يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي اَوْلَادِكُمْ) 593
Cahiliyyet ehlinin birbirlerine varis oldukları sebepler ile islâmın bidayetindeki bunlara ilâve edilen iki husus 595
İslâmda mirasa sebeb olma hususunda üç esas 596
Ayet-i celilenin, Sad' ibni Rabiin kızları hakkında inişi 596
Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın miras taksimi hakkındaki sorusu üzerine ayet-i celilenin inişi 597
Ölen kişinin arkasında bıraktıklarına göre üç kısım olduğu 597

Mirastan erkeğin tam kadının yarım almasına yapılan itirazlara cevaplar 598
Ölenin bıraktığı malda sırayla yapılacak muameleler 600
Ayet-i celilede, sıla-i rahmin şerefine işaret 602
Ana hakkının babanınkinden büyük oluşu 603
Anne hakkı hususundaki hadis-i şerifler 603
Ana babaya hangi hususlarda itaat edilip edilemeyeceği 603
Çocuğun ana-babadaki hakları 604
İlim tahsiline çıkmak için ana-babadan izin almak gerekmediği 604
Çirkin isimlerin değiştirilmesinin müstehap olduğu 604
Babanın çocuğuna karşı vazifeleri hakkında bir hadis-i şerif 605
Ayet-i celilelerdeki bazı işarî manalar 606
Cismani ve Ruhanî doğumun nelerden ibaret olduğu 606
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hasep ve nesebinin nelerden ibaret olduğu 607
12. Ayet-i Kerime (. . . وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ) 609
Varislerin kısımlarının tertip ve izahı 611
Hanımın vefatıyla nikâhın devam edip etmemesi 612
Kelâle'nin lugat ve ıstılâh manaları 612
Bütün malı vasiyet etmenin caiz olmadığı hakkında Ayet-i celile ve Hadis-i şerifler 612
Vasiyet hakkında dört hüküm 614
Vasiyette zarar vermenin altı şekli 614
Vasiyette zarar vermenin kötülüğü hakkında Hadis-i Şerifler 615
Alîm ve Halîm ismi şeriflerinin izahı 616
Zekât ve Hacc tehir edip ölenin malında ne gibi muamele yapılacağı 616
Feraiz ilmini örenmeye teşvik edici hadis-i şerifler 616
13. Ayet-i Kerime (. . . تِلْكَ حُدُودُ اللهِ) 618
Allah-u Tealâ'ya itaatın manaları 619
Üç şey olmadan üç şey iddia edilemeyeceği 619
Allah-u Tealâ'ya itaate neyle muvaffak olunacağı 619
Benî İsrail'den dünyayı terke eden bir gencin kıssası 620

Davud *(Aleyhisselâm)* ile bir kurbağa arasındaki konuşma 620
Büyüklerin uzlete teşvik eden sözleri 620
Allah-u Tealâ'nın sınırlarını geçmekten meneden ayet-i kerimeler 620
14. Ayet-i kerime (... وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ) 621
Ayet-i celilede geçen masiyetin şirkle tefsiri ve
Ehli sünnetin bu hususta Mutezileye reddiyesi 622
15. Ayet-i kerime (... وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ) 624
Zinaya fahişe denmesinin sebebi 624
Ayet-i celilenin hükmünün islâmın bidayetine
mahsus olup daha sonra mensuh olduğu 625
Zina eden evli bir kimseye recim cezası tatbik edilmesi
için kendisinde bulunması gereken dört vasıf 625
Had cezalarında kadınların şahitliğinin muteber olmayışı 626
Dört şahidin şart koşulmasının hikmeti ve şahitlerde aranan vasıflar 626
16. Ayet-i kerime (... وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ) 627
Zina eden kadın ve erkeğe yapılacak eziyetin nelerden ibaret olduğu. 627
Zina edenlere uygulanacak cezaların ayet-i kerimelerdeki tertibi 628
Zinanın veba ve fakirliğe sebeb olduğu 628
Zinanın en büyük bir günah olduğu hakkında bir hadis-i şerif 629
Boşadığı kadından ayrılmayanın en büyük zinada bulunduğu 629
17. Ayet-i kerime (... اِنَّمَا التَّوْبَةُ) 630
Ayet-i celilede geçen cehaletten maksat 631
Tövbenin ne zamana kadar kabul edileceği 631
Öğrenme imkânı bulunan kişilerin bilmeden
işledikleri günahlardan mesul olacakları 632
Ölmeden evvel yapılan tövbelerin kabul
olunacağı hakkında hadis-i şerifler 632
Tövbenin dört şartı 634
Tövbe eden bir kulun günahlarının sevaba dönüştürüleceği 635
Ahmed ibni Abdillah hazretlerinin tasavvuf
yoluna dönüşünün başlangıcı 635
Cehaletle kötülük işleyip sonra tövbe edenlerin
kabul olunacağını beyan eden ayet-i kerimeler 636
18. Ayet-i kerime. (... وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ) 637

Ayet-i celilede geçen kötülüğün manaları 637
Ahiret hallerini gördükten sonra tövbenin kabul olunmayacağı 638
Ebu Süleymanî Darani hazretlerinin manevi yola sarılışı 639
Acele edilecek üç yer 640
Geçmiş ümmetlerle bu ümmetin tövbelerinin farkı 640
Bir günah işleyenin altı saate kadar tövbe ettiği takdirde, o günahının yazılmayacağı hakkında bir hadis-i şerif 641
Ölürken yapılan imanın ve tövbenin fayda vermeyeceği, kâfir olarak ölenlerinde asla affedilmeyeceği hakkında Ayet-i kerimeler ... 641
19. Ayet-i kerime (. . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ) 643
Ayet-i celilenin kadınlara yapılan eziyetleri ortadan kaldırmak üzere inişi 644
Kadınlara zorla varis olmaktan ne kastedildiği 645
Ayet-i celiledeki hıtabın kocalara veya varislere yönelmesi 645
Fahişe-i Mübeyyine'den maksat 645
Kadınlarla iyi geçinmenin nelerden ibaret olduğu 646
Bir müminin imanlı olan hanımına kızmaması gerektiği 647
İbni Zeydin kendisine eziyet eden hanımına sabretmesinin sebebi 647
Mubah ettiği şeyler içinde Allah-u Tealâ'nın sevmediği iki şey 647
Kıskançlığın Allah ve Resulünün ahlâkından olduğu 648
Kıskançlığın nelerden ibaret olduğu 648
Kadına sabretmenin cihat sayılacağı 648
Evlenmeyen bir abidin melekleri görmesi neticesinde üç kere evlenmesi649
Birden fazla evliliğin dünyacalık sayılmayacağı 649
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dünyadan nelerin sevdirildiği. . . . 649
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in evliliklerine itiraz eden bir kişinin karşılaştığı belâ 649
Erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü açıklayan ayet-i kerimeler 650
20. Ayet-i kerime (. . . وَإِنْ أَرَدْتُمْ) 652
Kıntardan ne kastedildiği 652
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, hütbesine itiraz eden bir kadına , mütevazi cevabı 653
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın faziletti hakkında şia'ya reddiye 653

İctihatta hata etmenin nübüvvet ve Hilafet makamına engel olmayacağı 654
Mehri hafif tutmanın fazileti hakkında hadis-i şerifler 654
Kadının kocası üzerindeki hakları 655
Kocası tarafından cahil bırakılan kadının kocasının izni olmadan da ilim tahsil edebileceği 655
Ailelerini cahil bırakanların kötü hâlleri hakkında hadis-i şerifler..... 655
21. Ayet-i celile (. . . وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ) 656
Ayet-i celilede geçen İfdâ'dan ne kastedildiği 657
Kocanın, hanımının mehrinden bir miktarını geri alıp alamayacağı. . . 657
Kişinin ailesine eziyet etmesinin uygun olmayacağı hakkında hadis-i şerifler 658
Din nasihattan ibarettir hadis-i şerifinin açıklamaları 658
Cima edilmeden boşanan kadının hükmünü beyan eden ayet-i kerime. 659
22. Ayet-i kerime (. . . وَلَا تَنْكِحُوا) 660
Ayet-i kerimenin üvey anne ile evlenmeyi nehyetmesi 660
Çirkinliğin üç mertebesi 661
Babasının hanımı ile evlenen bir adama, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin ne şekilde ceza verdiği 662
22.Ayet-i kerime (. . . حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ) 662
Nikâhı haram kimseler hakkındaki açıklamalar 664
Evlâtlığın hanımı ile evlenmenin haram olmayışı hakkında ayet-i kerimeler 667

ALFABETİK FİHRİST

(A)

Abdulmuttalib'in gördüğü hikmetli rüya ve tabiri 329
Abidle İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıssası 228, 298
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın, Havva validemizle ilk görüşmeleri 535
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın, Musa *(Aleyhisselâm)* a galip gelişi 272
Acele edilecek üç şey 640
Acziyetini ortaya koyanın Mevlâ'sına ulaşacağı 257
Ahır zamanda çıkacak fitneleri beyan eden hadis-i şerif 58
Ahlâkın en üstün derecesinin iki vasıfta oluşu 446
Akıl sahiplerinin Allah-u Tealâ'dan istedikleri üç şey 476
Allah-u Tealâ'dan hakkıyla sakınmanın manası 52
Allah-u Tealâ'dan korkmanın üç kısım olduğu 385
Allah-u Tealâ'ya halis kul olanların kavuşacağı dereceler 50
Allah-u Tealâ'ya sığınanların mükâfatını beyan eden hadis-i şerifler ve rivayetler 49
Allah'ın halifelerinin kimler olduğu 452
Allah'ın ipi (Hablullah) dan maksadın ne olduğu 56
Allah'ın yolundan, kâfirlerin men etmesinin manası 40
Allah yolunda öldürülenlerin iki sınıf olacağı 371
Allah yolunda vermenin fazileti 182
Alimlerin bildiklerini öğretmeleri gerektiği 451
Ali Rıza Bezzaz *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin mektubu 10
Amellerden kabul edileceklerin hangileri olduğu 121
Amellerin niyetlere göre olduğu 249
Amelsiz cennet istemenin günah oluşu 213
Ana hakkının , baba hakkından büyük oluşu 603
Ashab-ı Kıramı birbirine düşüren yahudinin kini 37
Ashab-ı Kiram'ın ihtilâfının rahmet oluşu 77

Ashab-ı Kiramın insanların en hayırlıları oldukları 95
Ashab-ı Kiram'ın medholunduğu üç vasıf 374
Azmil Umur'un iki manası 445

(B)

Babanın çocuğuna karşı vazifelerinin neler olduğu 605
Başa gelen her şeyin yazılmış olduğu 274
Bedir'de bulunanların üstünlükleri 148
Bedir'de meleklerin müslümanlara yardımı 150
Bedir ehlinin, Talut'un ordusu sayısınca olduğu 148
Bekke kelimesinin manası 21
Belâların en büyüğünün peygamberlere geleceği 228
Belânın gelişi, insanın kendi suçundan oluşu 292
Belâya düşürecek şeyin nimet olmayacağı 500
Beraat gecesinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in duası 385
Beş vakit namazın günahlara keffaret oluşu 493
Beyaz ve sarı renklerin fazileti 152
Beytullah'da bulunan açık ayetlerden sekizi 26
Bildiği dini meseleyi gizlemenin haram oluşu 450
Birden fazla evlilik hakkında itirazlar ve cevaplar 554
Birden fazla hanımı olan erkeğin başlıca vazifeleri 556
Birkaç evliliğin tarihçesi 558
Birr'in manası 5
Bitane kelimesinin manası 126

(C)

Canlıların mutlaka öleceği 437
Cehenneme düşürecek dört şey 109
Cennet ehlinin yüz yirmi saf olacağı 98
Cennete girmek isteyenin beş şeye devam etmesi 496
Cennete son girene iki dünya büyüklüğü cennet verileceği 483
(İşlendiğinde) Cennet sözü verilen, altı şey 592

Cennetteki köşklere sahip olacakların dört vasfı 481
Cennette Luabe isimli kadının göğsündeki yazı 513
Cenneti isteyip, cehennemden sığınmanın fazileti 514
Cennetin genişliği ve el'an yaratılmış olduğu 179
Cibril-i Eminin Beni Seleme mezarlığında iki kişiyi diriltişi 512
Cihadın ve şehitliğin fazileti hakkında hadis-i şerifler 355
Cihadı terkedenlerin büyük bir zillete düşecekleri 517
Cimri ile cömert hakkında misaller 182
Cimriliğin zemmi hakkında hadis-i şerifler 410
Cömertliği, ehlullahtan bir kadının tarifi 298

(Ç)

Çirkinliğin üç mertebesi 661
Çocuğun ana - babadaki hakları 604
Çocuklara yedi yaşında namazın emredilmesi 66

(D)

Dereceleri yükseltecek, hataları sildirecek üç amel 518
Dertleri bire indirene Allah-u Tealâ'nın kâfi geleceği 50
Deve etiyle sütünün helâl oluşu 11
Dini tebliğ hususunda kuvvetli söz alındığı 453
"Din nasihattan ibarettir" hadisi şerifinin açıklamaları 658
Doğru söz (kavl-i sedîd) den ne kastedildiği 587
Doğumun iki kısım oluşu 606
Dörtten fazla kadınla evlenmenin caiz olmadığı 550
Duanın kabul edilmesinin şartı 578
Duası kabul olunmayacak üç kişi 568
Dünya mükâfatı isteyene bir miktar verileceği 251
Dünyanın Allah indinde hiç kıymeti olmadığı 503
Dünyanın batıl, cennetin ise ne derece kıymetli olduğu 434
Dünyanın, çirkin bir koca karı suretinde getirileceği 506
Dünya sevgisinin zemmi 409

Dünya sevgisiyle Allah sevgisinin bir kalpte toplanmayışı 458
Dünyaya son derece meyledenlerin, kıymetli amellerinin kabul edilmeyeceği 507
Dünya ve ahiret zevklerini toplamanın mümkün olmadığı 400
Dünyayı terkeden gencin kıssası 620

(E)

Ebdâl'in kırk kişi olduğu 197
Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* ın tatbik ettiği beş şey 278
Ebu Cehl'in, İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* a söyledikleri 162
Ebu Talib'in, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Hatice validemiz *(Radıyallahu Anha)* ile evlendirirken okudu veciz bir hutbesi 328
Ebu Sufyan'ın Uhud günü müslümanlarla konuşması 270
Eceli gelmeyenin ölmeyeceği 250, 287
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dünyadan nelerin sevdirildiği 649
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Allah-u Tealâ 'dan en çok korkan kimse olduğu hakkında hadis-i şerifler 387
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün ümmetini tanıdığı 402
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmesiyle müminlere yapılan iyiliğin açıklaması 325
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, evliliklerine itiraz eden bir kişinin karşılaştığı belâ 649
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmesinin ne büyük nimet oluşu 331
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ibadetinin takip edilişi 464
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın duasının bereketiyle gönderildiği 331
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in isimleri hakkındaki hadis-i şerifler 240
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıyamete kadar ümmetinin arasında olmasının manası 48
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, sabaha kadar secde ve rukuda ağlayışı 462

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Uhud günü mubarek başının yarılması ve dişinin şehid edilmesi 141

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatına ashabı kıramın tavırları ve Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* ın okuduğu hutbe 241

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasıflandığı beş sıfat 327

Ehli kitaptan iman edenlerin, medhedildiği sekiz sıfatlarından üçü 110

Ehli kitaptan iman edenlerin diğer beş sıfatı 112

Ehli Sünnet vel Cemaat 'tan ayrılmamanın lüzumu 60, 73

Emr-i bil ma'ruf'un nasıl yapılması 65

Emr-i bil ma'ruf ve nehyi anil münker vazifelerinin dikkatle yerine getirilmesinin lüzumunu bildiren hadis-i şerifler ve rivayetler 68

Erham kelimesinin manası 536

Erkeklerin kadınlardan üstün oluşu 650

Evlâtlığın hanımı ile evlenmenin haram olmayışı 667

Evlenme hükmünün kişilere göre dörde ayrıldığı 550

Eziyetlere tahammül göstermek 447

(F)

Faiz yiyenlerin kötü hâllerinin izahı 172

Fakirlerin cennete, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le beraber girecekleri 509

Fakirlerin, zenginlerden 400 sene evvel cenete girecekleri 492

Fakir muhacirlerin fazileti hakkında hadis-i şerifler 489

Fani olan her şeyin, çokta olsa, az sayılışı 501

Feraiz ilmini öğrenmeye teşvik eden hadis-i şerifler 616

Ferazdak'ın, hanımının kabri başında söylediği beyitler 514

Fatıma *(Radıyallahu Anha)* validemizin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arkasından mersiyeleri 244

Fatıma *(Radıyallahu Anha)* validemizin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir parçası olduğu 533

Fetret ehlinin ahiretteki durumu 433

Fetvayı bilmeden verenlerin tehlikeye düşeceği 451

(G)

ınîmet malında hainlik yapmanın büyük günah olduğu 315
Gazabı yutmak, affetmek ve güzel ahlâklı olmanın fazileti 184
Gaybın kimlere bildirileceği 404, 407
Geçmiş peygamberlerin ümmetlerinde bulunan beş sıfat 253
Geçmiş ümmetlerle bu ümmetin tövbelerinin farkı 640
Gerekli olan dört şeyin bulunacağı dört yer 481
Günaha israr etmenin manası 202
Günah işleyen kulların zikirlerinin dokuz manası 201
Günahlardan insanı helâk eden altı tanesi 545
Güzel söz (kavl-i maruf) un tefsiri 570, 583

(H)

Haccın ehemmiyetine işaret eden tekidler 33
Hac (kendisine farz olmuşken) gitmeyenlerin kötü hâllerini bildiren hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 34
Hainlik edenin, kıyamet günü aldığı malla geleceği 314
Hakkıyla hayanın ne demek olduğu 108
Hamza *(Radıyallahu Anh)* ın şehidlerin efendisi oluşu
Hanîf kelimesinin manası 17
Haramdan sakınmadıkça çok ibadetin fayda vermeyeceği 592
Haramlara düşmemek için bazı mubahların terkedilmesi 107
Harem bölgesinde ölmenin fazileti 28
Harem-i Şerife girenin emin oluşu 27
Harem-i Şerif'te bulunanların nail olacakları emniyet ve faziletleri beyan eden hadis-i şerifler 28
"Hasbunallahu ve ni'melvekil" demenin fazileti 377
Hasene (dünya ve ahiret iyiliği) istemenin luzumu 257
Hayırlı ve şerli insanların kimler olduğu 396
Hicret ve cihad edenlerin üstünlüğü 497
Hükümleri gizleyenlerin kötü hâllerinin beyanı 453

(İ)

İblisin ancak kalpteki marifet nurundan korkacağı 290
İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın Allah-u Tealâ 'ya tevekkülü 146
İctihadda hatanın, nübüvvet ve hılafete engel olmayacağı 654
İdarecilerin her konuda ehli ile istişare etmeleri gerektiği 304
İftira edenlerin zalim oldukları 16
İhsan (iyilik yapma) nın iki türlü oluşu 198
İlmi İlâhî'nin ezelî oluşu 223
İlmin en hayırlısı hakkında meşayıhın sözleri 41
İlmiyle âmil olmayanların beyanı 41
İmamı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin akraba hakkkındaki iki fetvası 540
İmamını bilmeden ölenin kötü hâli 61
İmanlarından sonra kâfir olanlardan kimler kastedildiği 80
İman nimetinden kişiyi mahrum edecek üç şey 577
İnfak hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler ..... 6 - 9
İnsanların çoğunun aldandığı iki nimet 422
İnsanların tek bir nefisten yaratılmasının açıklaması 534
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, ahalisi topyekün ölen kasabaya rastlaması 426
İs'âd ve İsabe kelimelerinin manaları 276
İsimlerin çirkinlerinin değiştirilmesinin müstahap olduğu 604
İslâm ahlâkından mahrum olan kadınların kimler olduğu 565
İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerinin çok tesirli vaazları 398
İstitaat'ın, mezheplere göre izahı 29
İstiğfara devam edenlere ihsan edilecek faziletler 479
İstiğfar edenlere Allah-u Tealâ'nın mağfiret edici olduğu 211
İstişare edenin doğru yolu kaybetmeyeceği 303
İstişare edilecek kişilerde aranılacak vasıflar 305
İstişarenin hikmetleri 307
İstişarenin manası ve din- i mübindeki ehemmiyeti 306
İ'tisam kelimesinin manası 48
İyilerle kötülerin ahirette yüzlerinin farklı olacağı 87, 321
İyilik yapmanın sadaka olacağı 583

(K)

Kâbe-i Muazzama'da yapılan ibadetin üstünlüğü 22
Kâbe-i Muazzama'nın banisi, neden yapıldığı ve ölçüsü 21
Kâbe-i Muazzama'nın üstünlüğü ve ilk bina oluşu 19
Kâbe-i Muazzama'nın rızık ve bereket yönünden mubarek oluşu ve faziletlerine işaret eden ayet-i kerimeler ..... 23 - 24
Kâbenin hurmeti hakkındaHz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın sözü 28
Kâbe'nin, kendisinde yapılanlardan sorulacağı 27
Ka'b İbn-i Eşref'in öldürülmesi 438
Kabir azabının ve rahatlığının delili 432
Kadının erkeğe, erkeğin toprağa düşkün oluşu 535
Kadının kocasının izni olmadan ilim tahsil edebileceği 655
Kadının kocası üzerindeki hakları 655
Kadınlarla iyi geçinme hakkında bir hadisi-i şerif 534
Kadınlara verilen müjdeler 567
Kâfirlere itaatın insanı küfre götüreceği 44
Kâfirleri mühim yerlere koymanın büyük zararları 127
Kâfirlerin dost ve sırdaş tutulmamaları 128
Kâfirlerle dostluğun yasaklanmasının üç sebebi 126
Kalbin devasının beş oluşu 171
Kalpleri birleştermek Cenab-ı Hakkın elinde olduğu 64, 264
Kalpte Mevlâ'dan başkasının olmaması 19
Kaza ve kader hakkında Ehli Sünnetin delili 397
Kıntar hakkında bir kadının Ömer *(Radıyallahu Anh)* a itirazı 653
Kıskanç kişiyi karşılık vermeyerek yenmek gerektiği 135
Kıskançlığın nelerden ibaret olduğu 648
Kıyamet günü insanların ne şekil diriltileceği 512
Kıyamet gününde değişik sancakların kimlere verileceği 370
Kıyamet gününde her kula sorulacak beş şey 121
Kıyamette herkesin, yaptığının karşılığını tam bulacağı 319
Kız çocuklara mirastan hisse verilmesinin beyanı 581
Kişinin, arkadaşının dini üzere olduğu 125

Kocanın hanımına eziyet etmesinin uygun olmayacağı 658
Kötülükten nehyetmenin şekli 67
"Kul, fiilinin halıkıdır." sözünün reddi 271
Kul haklarından kurtulmak için takip edilecek usul 576
Kuran'ın ancak ismi, islâm'ında resmi kalacağı zaman 42
Kuran'a sımsıkı sarılma hakkında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* inhutbesi 47
Küçük cihatla büyük cihadın nelerden ibaret olduğu 371

(L)

Lânet etmenin men edilmesi 168

(M)

Mağfiretin başlıca onbir sebebi 177
Mahremsiz olarak kadının sefere çıkmasının caiz olmadığını bildiren hadis-i şerifler ve onlardan çıkan hükümler 31
Makamı İbrahim'de bulunan üç sayfa 22
Makamı İbrahim'deki alâmetler 26
Malın faydalı olanı 117
Malın tamamının vasiyet edilmesinin caiz olmadığı 612
Mal ve evlât çokluğunun iyilik alâmeti olmadığı 117
"Marifet cenneti" denilen makamın ne olduğu 436
Mehirde ölçülü davranmak gerektiği 563
Mehri hafif tutmanın fazileti hakkında hadis-i şerifler 654
Mehrin kısımları ve gerekliliği 561
Mekke'nin fethinin ertesi günü okunan hutbe 27
Mescid-i Aksa'nın bina edilişi 20
Mevlâ Tealâ'nın, varlığının delillerinden sekizi 465
Millet-i İbrahim'den maksadın islâm oluşu 17
Mirasa sebep olma hususunda üç esasın bulunması 596
Miras taksiminde üç hüküm 597
Mirastan erkeğin tam, kadının yarım hisse almasına yapılan itirazlara cevaplar 598

Mubah kılınanlar içinde, Allah'ın sevmediği iki şey 647
Muhammed ismi şerifinin lügat ve istilâh manaları 238
Musa *(Aleyhisselâm)* a çıkarması emredilen iki nalinin manası 463
Musibetlerin gelmesinin günahlar sebebiyle olduğu 122
Müctehidin ictihadında isabet ve hata etmesinin hükmü 77
Müminle münafıkın nasıl ayırdedileceğinin alâmetleri 403
Müminlerin imanın artıran sure ve ayeti celileler 379
Münafıkların reisi Abdullah İbn-i Übeyy'in küstahlığı 443
Mürcie mezhebine reddiye 174
Müridin ehli inkarla oturup kalkmaması gerektiği 427
Müsle (azaları kesme) nin men edilişi 168
Müttakilerin iki kısıma ayrıldıkları 204
Müttaki'nin dört alâmeti 62

(N)

Namazı beklemek için mescitte oturmanın fazileti 518
Necaşi'nin cenazesinin Medine-i Münevvereden kıldırılışı 511
Nefsi emmareye uyanlara şeytanın vahyettiği 421
Nehyi Anil münkerin bazı şartları 66
Neshi kabul etmeyen yahudilere reddiye 14
Nikâhı haram kimseler hakkında açıklamalar 664
Nikâhın mahiyeti, şer'î sıfatı ve meşruiyetinin hikmeti 551
Nisa suresi hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 528

(O)

Orucun, Mevlâ'nın cemalini görmeye vesile olacağı 399
Osman *(Radıyallahu Anh)* ı tenkid edene verilen cevaplar 273
Otuz sene ibadet eden gence kabul işaretinin gelmeyişi 462

(Ö)

Öfkelerin yutanlarla affedenlerin dereceleri 198
Öğrenmemenin mazeret sayılmayacağı 632

Öldükten sonra uyanılacağı 406
Ölenin bıraktığı malda sırayla yapılacak muameleler 600
Ölü arkasından ağlayanın hâlinin beyanı 87
Ölümü çok hatırlamanın lüzumu 430
Ölümün belli vakti olmadığından hazırlıklı bulunulması 343
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti hakkında şiaya reddiye 653

(R)

"Rabbena" yı beş defa söyliyenin duasının kabul olacağı 484
Rabiatül Adeviyye'nin geceleri ibadetle geçirmesi 525
Ramazan-ı şerifi Mekke'de tutmanın fazileti 23
Ribat (nöbet bekleme) nin fazileti hakkında hadis-i şerifler 519
Ruhun, bedenin ölümünden sonra diri olarak kalacağı 348, 431
Ruhların üç kısma ayrıldığı 436
Ribbiyyûn kelimesinin tahlili 253

(S)

Sabrın faziletleri 516
Sadakanın kabulünün şartı 120
Sarığın hikmetleri 157
Sarık sarmanın fazileti 153
Sarıksız namaz kılmanın mekruh oluşu 156
Sevilen şeylerin neler olduğu 5
Seyyiât kelimesinin manası 493
Sıla-i rahmin fazileti, kat'ı rahmin tehlikesini beyan eden hadis-i şerifler 537
Sırr kelimesinin tahlili 119
Son nefesinde Kelime-i Tevhidi okuyamayan bir abid 121

(Ş)

Şefa kelimesinin manası 61
Şehitlerin ruhlarının yeşil kuşların karınlarında oluşu 345

Şehitliğin fazileti hakkında hadisi şerifler 224, 360
Şüpheli şeylere düşenin pek yakında haramlara düşeceği 107
Şeytanın muhlas kullara yaklaşamayacağı 290

(T)

Taaddüd-i zevcat (birden fazla evliliğin) sınırlanması 553
Takva sahiplerinin büyük sevapla müjdelenmeleri 114
Tekfir kelimesinin manası 493
Talebinde ciddi olanın ona ulaşabileceği 43
Tefekkürün fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 468
Temhîs kelimesinin manası 227
Tövbe gerektiren günahların iki kısıma ayrıldığı 211
Tövbenin, ahiret hâllerini gördükten sonra kabul edilmeyeceğinin beyanı 638
Tövbenin dört şartı 634
Tövbenin kul haklarını kaldırıp kaldırmıyacağı 494
Tövbenin iki şeyi kazandıracağı 212
Tövbenin ölmeden evvel yapılmasını bildiren hadis-i şerifler ve ayet-i kerimeler 633, 641
Tövbesiz büyük günahların affolunmayacağı 494
Tövbe ve istiğfar'ın faziletini hakkında hadisi şerifler 204
Tevekkül edenlerin iki hâl üzere oluşu 147
Tevekkülün fazileti hakkında hadis-i şerifler 312
Tevekkülün fazileti ve mütevekkilin üç alâmeti 145
Tevrat'ta, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in güzel ahlâkının beyanı 300

(U)

Ubudiyet makamının üç mertebesi 297
Uhud'a çıkmadan evvel yapılan istişare 138
Uhud'da şehit olanların güzel hâllerinin beyanı 344
Uhud'dan sonra İslâm ordusunun devamlı galip uluşu 220

Uhud günü alınan yaralar 222
Uhud günü emre isyan eden okçulara sitem 175
Uhud günü meydana gelen dokuz meselenin beyanı 266
Uhud muharebesi hakkında geniş malûmat 138, 234
Uhud vakasında ashab-ı kiram'ın iki türlü hatası 334
Ulemadan ilmi gizlemiyeceklerine dair alınan söz 452
Uzlete teşvik eden büyüklerin sözleri 620

(Ü)

Üç şey olmadan üç şey iddia edilemeyeceği 619
Ümmetten bazı kişilerin büyük cemaatlara şefaat edeceği 99
Ümmetin tamamının en hayırlı ümmet olduğu 96
Ümmetin yetmiş iki fırkaya bölüneceği 60

(V)

Vasiyet hakkında dört hüküm 614
Vasiyette zarar vermenin altı şekli 614
Vasiyette zarar vermenin kötülüğü 615
Velilerde bulunan sıfatlar 279
Velileri dost etmenin üstünlüğü 18
Vesile aramanın lüzumu 406

(Y)

Yahudilere suçlarından dolayı yapılan haramlar 15
Yahudilere yapıştırılan üç musibet 106
Yakup *(Aleyhisselâm)* ın adağı 12
Yardımın gelmesi, kulların takvasına bağlıdır 164, 263
Yardım isterken riayet edilecek sıra 254
Yaşadığı hâl üzere dirilinileceğinin beyanı 86
Yatsı namazının bu ümmete ait bir fazilet olduğu 111
Yemeğin peşinden uyumanın kalbi katılaştıracağı 571
Yetimlere mallarının teslim edilmesinin şartları 573

Yetim malından velisinin yiyebilmesinin şartları 575
Yetim malı yiyenlerin kötü hâllerini beyan eden hadis-i şerifler 590
Yetimin ağlamasından Arşurrahman'ın titremesi 546
Yetim kızlar hakkında Aişe validemizden ayetin tefsiri 548
Yetimlere bakanın çocuklarına Allah-u Tealâ'nın bakacağı 588
Yetimliğin tarifi ve suresi 544
Yetmişbin kişinin hesap ve azapsız cennete gireceği 99
Yumuşak sözün kalpteki tesiri 302
Yumuşaklığın ve sertliğin aşırı olmaması gerektiği 302
Yün elbise giymenin fazileti 152
Yüzlerin beyaz ve siyah olması hakkındaki iki görüş 79
Yüzü ak edecek amellerden bazıları 84

(Z)

Zalime çekinmeden hakkın söylenmesi 451
Zekâtı terketmenin zemmi hakkında hadis-i şerifler 413
Zevce-i Saliha (iyi bir ailenin) alâmetleri 564
Zilletin (yahudilere vurulan alçaklığın) manaları 105
Zikir ve şükür hakkındaki emirler 472
Zina eden evliye recim için, bulunması gereken dört vasıf 625
Zinanın en büyük günah olduğu 629
Zinanın veba ve fakirliğe sebep olduğu 628
Zühdün üç kısım oluşu 593
Zülkarneyn'in birden fazla evlenmemesinin hikmeti 564